

Mahlon Long

EZECHIEL

LATINE VERTIT

ET

ANNOTATIONE PERPETUA

ILLUSTRAVIT

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLER,

LING. ARAB. IN ACAD. LIPS. PROF.

VOLUMEN SECUNDUM.

ADIECTA EST TABULA AERE EXPRESSA ICHNOGRAPHIAM SISTENS TEMPLI AB EZECHIELE DESCRIPTI.

LIPSIAE

SUMTIBUS IOH. AMBROS. BARTHII.

MDCCCX.

ERN. FRID. CAR. ROSENMÜLLERI,

LING. ARAB. IN ACAD. LIPS. PROF.

SCHOLIA IN VETUS TESTAMENTUM.

PARTIS SEXTAE
EZECHIELEM CONTINENTIS
VOLUMEN SECUNDUM.

ADIECTA EST TABULA AERE EXPRESSA ICHNOGRAPHIAM SISTENS TEMPLI AB EZECHIELE DESCRIPTI.

LIPSIAE

SUMTIBUS IOH. AMBROS. BARTHII.

MDCCCX.

E Z E C H I E L.

VOLUMEN SECUNDUM.

XVI.

Cap. XXI.

ARGUMENTUM.

Vates divino juſſu Hieroſolymitanae urbis excidium praedicit, primo quidem ignis cuncta conſumentis parabola uſus (vs. 1—4.), cujus mentem ipſe exponit (5—10.), deinde imagine gladii acuti, magnam ſtragem edituri in terra Iſraelitica (11—22.). Tum, qui enſem illum ſit geſtaturus, rex Babylonius, ipſe in ſcenam producitur, in bivio oracula conſulens, utra via ipſi ſit ingredienda (23—26.). Reſponſo accepto, cum exercitu Hieroſolymam expugnatum proficiſcitur, quam undique aggreſſus mox capit, ut ſcelerum meritas poenas luat et populus (27—29.), et rex impius, qui regno exuetur (30—32.). Ammonitis, de reipublicae Judaicae excidio exſultantibus, denuntiatur, eandem, quae Judaeis immineat, graviſſimam calamitatem, et ipſis decretam, et certo paratam eſſe (33—37.).

Nactum eſt noſtrum oraculum interpretem praeſtantiſſimum C. F. Schnurrer, qui in peculiari Diſſertatione, Tubingae, 1788. edita, et repetita in ſuis *Diſſertatt. junctim editt.* p. 433. ſeq. illud pertractavit. Obſervationibus, quas ex ſui ingenii atque doctrinae penu hauſit, ad vatis mentem intelligendam utiliſſimis, interſeruit excerpta ex R. Tanchumi, Judaei Hieroſolymitani, in Prophetas Commentario arabico, adhuc inedito, deſcripta e codice olim Pocockiano, nunc Bodleiano. Praeterea praemiſit ſpecimen verſionis cujusdam arabicae itidem ineditae, ab auctore ignoto profectae, quem ſtamen Judaeum fuiſſe, Saadiae aetate haud multum inferio-

rem, ipsi credibile est. Versioni arabicae, quae in Bibliis Polyglottis legitur, illa hoc certe praestat, quod ex ipso textu hebraico, non ex versione graeca est confecta. Attamen Schnurrerus ipse fatetur, interpretem illum haud omnino talem se comprobasse, qui suscepto operi rite ac probabiliter perficiendo ex omni parte sufficeret.

---

1. Dominus me hunc in modum est allocutus:
2. Fili hominis, compone faciem tuam meridiem versus, et verba funde versus notum,
et vaticinare ad sylvam agri meridiani.
3. Dicito sylvae australi: Audi verbum Domini! Haec dicit Dominus Deus: Ecce ego succendo in te ignem, qui consumet in te arbores virides omnes, et omnes arbores aridas; non extinguetur flamma ardentissima, et comburetur ea omnis facies ab austro usque
4. ad aquilonem. Atque intelligent mortales
omnes, me, Dominum, illam accendisse.
5. Extingui non poterit. At ego, Domine
Deus, inquam, illi dicunt de me: iste non
6. nisi per parabolas loquitur. Tum ad me Do-
7. minus haec est locutus: Fili hominis, compone faciem tuam ad Hierosolymam, et verba funde ad loca sancta, et vaticinare ad ter-
8. ram Israeliticam. Dicas autem terrae Israeliticae: Haec dicit Dominus: En! me contra te. Educam ensem meum e vagina sua,
9. et exscindam ex te insontes et malos. Propterea

terea quod exſcindam ex te inſontes et
malos, ideo exibit enſis meus ex va-
gina ſua contra omnes mortales ab auſtro
usque ad aquilonem. Intelligentque omnes 10.
mortales, me Dominum, eduxiſſe e vagina
ſua enſem meum; qui non amplius redibit.
Tu vero, fili hominis, ingemiſce, cum late- 11.
rum ruptione et cum amaritudine ingemiſce
illis ſpectantibus. Quodſi te interrogaverint, 12.
quorſum ingemiſcas? dices: ad famam, quae
talis adventat, ut omne cor liqueſcat, et ma-
nus omnes relangueſcant, et concidant om-
nes mentes, et omnia genua fluxa fiant. En!
adventat, et fiet, inquit Dominus Deus.
Item Dominus me ſic eſt alloquutus: Fi- 13.14.
li hominis, vaticinare, et dic: ſic dicit Do-
minus: gladius, gladius eſt exacutus, atque
etiam politus. Ut caedat victimas, exacutus 15.
eſt, ut fulgorem habeat, politus eſt. Nos
vero laetabimur, inquit filii mei tribus, om-
ne lignum ſpernens. Traditus fuit ad po- 16.
liendum, ut manu prehendatur, ipſe exacu-
tus fuit, gladius, ipſe politus, ut in ma-
num percuſſoris tradi poſſit. Clama et eju- 17.
la, fili hominis! nam hic meo populo, hic
omnibus impendet principibus Iſraelis, pro-
jecti ad gladium erunt cum populo meo,
ideo percute femur! Nam probatio eſt 18.
facta. Quid autem fiet? Sane tribus etiam
faſtidioſa non ultra exſiſtet, inquit Dominus

19. Deus. Tu vero, fili hominis, vaticina-
re, et manus complode; iteretur gladius,
ac tertietur, gladius erit interfector; gladius
iste erit magnos perimens, in penetralia eos
20. persequens. Ut animi deficiant, multique
sint casus, ad omnes eorum portas constitui
comminationem gladii. Heu, factus est ad
21. fulgurandum, politus ad mactandum. Ultor,
tor, pete dextram, dispone te, tende ad si-
nistram, quo destinatam faciem habes.
22. Quin et ego manus meas complodam, me-
amque bilem sedabo; ego, Dominus effatus
23. sum. Item haec mihi Dominus dixit:
24. Tu, fili hominis, pone tibi duas vias, quibus
25. veniat regis Babyloniae gladius; ex eadem
terra egredientur ambae; locum elige, in
bivio urbis *utriusque* locum elige. Viam
unam pone, qua veniat gladius Rabbatham
Ammonitarum, alteram, qua Judaeos in ur-
26. be munita Hierosolymitana. Consistit enim
Babyloniae rex in bivio viarum divortio au-
spicii faciendi gratia; commiscet sagittas,
27. consulit Theraphim, iecur inspicit. In dex-
tera sua tenet divinationem: Hierosolyma;
ad admovendos arietes, ad aperiendum cum
vociferatione os, ad edendum cum clangore
sonitum, ad admovendos portis arietes, ad
exprimendum aggerem, ad vallum exstruen-
28. dum. Sed iis videtur vanum auspicium, ut-
pote quibus juratum jusjurandum esset; at
ille

ille crimen recolit, ut capiatur. Qua- 29.
propter sic dicit Dominus Deus: quoniam
vos crimen vestrum recolitis, ut conspicua
sint scelera vestra in omnibus studiis vestris,
quoniam, inquam, recolitis, manu capiemi-
ni. Tu vero, profane, improbe, dux Israe- 30.
lis, cujus dies venit exitialis criminis tem-
pore! Haec dicit Dominus Deus: detrahe 31.
cidarim, et tolle coronam! Quod est, ne sit. 32.
Humile extollendum est, et elatum depri-
mendum. Ad nihilum, ad nihilum, ad ni-
hilum eam redigam; etiam haec non amplius
existet, donec veniat is, cui erit iudicium,
quem ego dabo. Tu vero, fili ho- 33.
minis, vaticinare, et dicito: sic dicit Domi-
nus Deus de Ammonitis, eorumque probro:
Gladius, gladius, inquies, districtus est ad
mactandum politus, ad conficiendum, ut
fulgeat, dum tibi vana praedicuntur, dum ti- 34.
bi falsa divinantur, ut ponat te ad colla oc-
cisorum improborum, quorum dies venit ex-
itialis criminis tempore. Reduc in vagi- 35.
nam suam *gladium*! In loco, quo creata 36.
es, in originis tuae terra ego te puniam,
et mea saevitia te perfundam, igne aestus
mei te adflabo, atque insanis hominibus,
perdendi artificibus, dedam. Igni cedes in 37.
pabulum; erit sanguis tuus in media terra,
peribitque tui memoria, quoniam ego Do-
minus loquutus sum.

NOTAE

in

Cap. XXI.

2.

שִׂים פָּנֶיךָ *Pone faciem tuam*, i. e. converte te. Nam prophetae, ut observat Grotius, de quibus vaticinaturi erant, ad eos se vertebant. Cf. de hac phrasi supra ad VI, 2. XIII, 17. Recurrit infra vs. 7. et XXV, 2. XXIX, 2. XXXV, 3. XXXVIII, 2. דֶּרֶךְ תֵּימָנָה *Via austri*, s. *austrum versus* (quomodo דֶּרֶךְ et infra XL, 6. 10.

Cap. XXI.

1.

Quinque priores hujus Capitis versus junguntur in pluribus libris Capiti praecedenti. Male. Nam quae inde a versu sexto sequuntur, explicationem continent eorum, quae praecesserunt. Et Hieronymus septimum Commentariorum in hunc prophetam librum incipit hoc versu.

2.

[בֶּן-אָדָם] Omissum in uno cod. Kennicott., librarii haud dubie oscitantia; nam in versionibus veteribus omnibus est expressum.

[שִׂים פָּנֶיךָ] Chald. קַבֵּל נְבוּאָה *Suscipe prophetiam.*

[דַּרְכָּךְ] אֶל-דֶּרֶךְ cod. Oxonii in Biblioth. Bodleiana servatus, seculo XIV. scriptus (a Kennicotto numero 28 signa-

6. 10. 19. 20. 22. sumitur), i. e. ex boreali Syria apud Chaboram fluvium, ubi jam exul degis, convertas vultum Hierosolymam (cf. vs. 7.) versus, quae prophetae tum ad austrum erat. Babylonia ad septentrionem terrae Israeliticae describitur, vid. not. ad I, 1. 4. וְהַטֵּף *Et stillare fac* scil. מִלְּתְךָ *sermonem tuum*, seu מִלֶּיךָ, *verba tua* (coll. Job. XXIX, 22.). „Verbum hoc, in quo metaphora non absimilis est ab ea, qua *oratio fluere* dicitur, de propheticis declamationibus dici consuevit, veluti Amos VII, 16. Mich. II, 6." Schnurrer. Pro אֶל־דָּרוֹם infra v. 7. ubi hic versus verbis clarioribus expressus,

A 5 ponitur

---

signatus) sed duplici versione latina, interlineari et marginali, instructus, quare parum ei auctoritatis tribuendum. LXX. et Ar., דֶּרֶךְ plane non expresserunt. Vulg. *Contra viam* (austri), quasi עַל־דֶּרֶךְ legisset.

דֶּרֶךְ תֵּימָנָה] LXX. Ἐπὶ Θαιμάν. Ar. إلي ثامان Suspicari quis possit, intellexisse illos interpretes regionem *Theman*, cujus Jerem. XLIX, 7. 20. Amos. I, 11. 12. mentio fit; nisi Theodoretus moneret, *Theman* in graeca lingua *meridiem* significare (Θαιμὰν μεσημβρία ἐπὶ τῇ ἑλλάδι φωνῇ). Graecum sermonem intellige Judaeorum Alexandrinorum, in quem illa vox ex hebraea lingua erat recepta. Cf. Glossas in Bielii Thesauro s. h. v. adductas. Idem valet de reliquis nominibus hebraeis in versu nostro obviis, quae Graecus interpres itidem retinuit. Symmach. Ἐπὶ τὸν Νότον. Chald. et Syr. לְאוֹרַח דָּרוֹמָא, ܠܐܘܪܚܐ ܕܬܝܡܢܐ, *ad viam austri.*

וְהַטֵּף אֶל־דָּרוֹם] LXX. Cod. Rom. SH. Theodor. Καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ Δαρόμ. Theodoretus: Δαρὼμ δὲ τὸν Λίβα (Africum) σημαίνει. Sed in cod. Alex. legitur Δαγὼν, et

ponitur אֶל־מִקְדָּשִׁים *ad sanctuaria.* Porro יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב, pro quo mox vs. 3. simpliciter יַעַר הַנֶּגֶב, *sylva australis* dicit (ut הַשָּׂדֶה pleonastice positum supra XVII, 24. in כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה) infra vs. 7. אַדְמַת יִשְׂרָאֵל, *terram Israel* exponit, quam *saltum* vocat, quod, Hieronymo obser-vante,

---

et in Ar. نَاغُون. Vulgat. *Et stilla ad africum.* Syr. ܘܚܘܪ ܠܬܝܡܢܐ *Et respice ad austrum.* Schnurrerus Symm. ac LXX. hebraicum הַבֵּט expressisse videri observat. „Estque omnino," inquit, „haec lectio non aliena a contextu sermonis, neque tamen editae, quae exquisitior est, anteponenda." Chald. וְאַלֵּיף עַל דָּרוֹמָא *Et doce ad austrum.* Symmach. (a Theodoreto adductus) ἰδὼν Λιβός, non expresso וְהַטֵּף; sed ex versione SH. ܐܘܪܚܐ ܕܠܬܝܡܢܐ ܕܐܬܦܝܨ (super) *viam austri curam habe.* Sed ܕܐܣܝܦ, sanam esse lectionem merito dubitat Schnurrer.

אֶל־יַעַר הַשָּׂדֶה נֶגֶב] LXX. Ἐπὶ δρυμὸν ἡγούμενον Ναγέβ. „Quod dixere *ducem Nageb*, melius habet in Hebraeo: *agri*, vel *regionis meridianae.* Non enim *Sare*, ut putaverunt LXX., quod verbum *ducem* et *principem* sonat, sed *Sade scriptum* est, quod proprie *agrum regionemque* signat, et propter *Daleth* et *Res* literarum similitudinem error inolevit." Hieron. Symmach. Περὶ τοῦ δρυμοῦ τῆς χώρας τῆς μεσημβρινῆς. Syr. ܥܠ ܥܒܐ ܕܒܬܝܡܢܐ *De sylva, quae est in austro.* Non expressit הַשָּׂדֶה, quod et in codice antiquissimo, quem Kennicottus numero 1. signavit, omissum. Chald. עַל חוּרְשָׁא דְחַקַל דָּרוֹמָא *Super sylvam agri meridiani.* Cod. Kennicott. num. 32. signatus exhibet בֵּית נֶגֶב, idemque mox vs. 3. לְיַעַר בֵּית הַנֶּגֶב

vante, bestiarum et ferocium hominum habitatio est. Alii alias ejus appellationis comminiscuntur rationes. Sunt, qui terram Judaicam ita nuncupatam putent, quod montuosa et passim nemorosa esset, vel, quod ex agro optimo, cultissimo atque uberrimo ager sylvescens et horrescens, seu opaca sylva futura erat, ex imminenti desolatione, quam Deus illaturus erat. Veram comparationis *terrae* cum *sylva* rationem non dubito in eo positam esse, quod sicut sylva arboribus, ita terra hominibus eam incolentibus est repleta, vid. infra vs. 3., ubi homines *arboribus* comparantur, et cf. Jesaj. XXIX, 17. XXXII, 15. 18.

3.

מַצִּית־בָּךְ אֵשׁ *Incendens* ero (cf. הִצִּית אֵשׁ Jerem. XI, 16.) *in te*, Hierosolyma, aliisque oppidis et villis, *ignem* i. e. omnibus exscissionem, inflammationem, depopulationem, vastitatem inferam. Ignis hic non incendium tantum significat, sed omne, quod absumit, ut supra XIX, 12. כָּל־עֵץ־לַח וְכָל עֵץ יָבֵשׁ Quod infra vs. 8. 9. צַדִּיק וְרָשָׁע exponitur. Alii comprehendi putant principes et subditos, senes et iuvenes, divites et pauperes, coll. supra XVII, 24. לֹא־תִכְבֶּה Non cessabunt immissa mala, nisi peractis, quae decrevi. שַׁלְהֶבֶת Infinitivus nominascens conjugationis *Schaphel* verbi לָהַב, *arsit* (praeter hunc locum bis, Job. XV, 30. Cantic. VIII, 6. obvius), Aramaeis frequentior. Vid. A. Schultensii *Instit. L. H.* p. 268. 285. 306. Duo nomina לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת per appositionem juncta in statu absoluto

3.

לַהֶבֶת שַׁלְהֶבֶת] LXX. Ἡ φλὸξ ἡ ἐξαφθεῖσα. Vulg. *Flamma succensionis.* Syr. ܡܫܠܗܒܝܬܐ ܕܙܗܘܪܐ *Flamma,*

soluto intendunt sensum, *flamma flamma*, i. e. flamma ardentissima. Cf. Storrii *Observatt.* p. 188. not. כָּל־פָּנִים „non significat *omnium* hominum *facies*, ut VII, 18., nam de hominibus, illisque non adurendis sed consumendis sermo est, sed פָּנִים *faciem* denotat, seu *latus*, ut sensus sit: quaquaversum, ex omni parte; omnia conflagrabunt.“ Schnurrer. מִנֶּגֶב צָפוֹנָה *Ab austro* Judaeae *usque ad septentrionem* ejusdem, ab uno fine ad alterum, ut infra vs. 9. Alii: ab Hierosolyma usque ad Chaldaeam. Ita Coccejus: „Notat, quod, quum per Nebucadnezarem fuerint peracta judicia Dei in terra Israel, tum gladius (vs. 8.) etiam sit persequuturus Babylonios, ita ut ab Hierosolyma versus Babylonem nulla gens evadat poenam gladii.“ Sed ad solos Judaeos spectare totum hoc oraculum, manifestum est.

5.

הֵמָּה *Illi*, quippe contumaces et refractarii, II, 7. III, 7. § אֹמְרִים לִי *Dicunt*, vel *dicturi sunt* mihi, si haec eis eo modo enunciavero. Cf. Jerem. XVII, 15. הֲלֹא

---

ma, quae accensa est. Chald. שַׁלְהוֹבִיתָא דְמַשֵׁיצְיָא *Flamma quae consumit.*

וְנִצְרְבוּ־בָהּ] Chald. וְיִתְרַשְׁמוּן בַּהּ *Et signabuntur ea* (flamma). Ceteri interpp. *comburentur ea.*

4.

וְלֹא תִכְבֶּה [לֹא תִכְבֶּה Cod. unus Kennic. nec non LXX. cod. Alex. et Ar., Vulg. Syr.

5.

אֲהָהּ] LXX. Μηδαμῶς. Vulg. *A, a, a.* Syr. ܐܘ *O!* Chald. קַבֵּל בָּעוּתִי *Suscipe deprecationem meam.*

הֲלֹא מְמַשֵּׁל מְשָׁלִים הוּא *Nonne parabolizator parabolarum ille* (cf. ſupra XVII, 2.)? Nonne iſte homo ſemper eſt perplexiloquus? q. d. delirus nil niſi parabolas, quae nec intelliguntur, nec cohaerent inter ſe, habet in ore.

7.

Explicatius nunc et diſertius declarat, quod antea parabolice dixerat, ne excuſationem auditoribus relinqueret ullam. „מִקְדָּשִׁים Non *loca ſancta* univerſe innuit, ſed templum maxime Hieroſolymitanum cum ſacris omnibus ad illud pertinentibus, ut eſt apud Jeremiam LI, 15. כִּי בָּאוּ זָרִים עַל־מִקְדְּשֵׁי בֵּית־יְהוָה, *Quia barbari occuparunt templum Jovae ſacrum.*“ Schnurrer.

8.

הִנְנִי אֵלַיִךְ *Contra te inſurgam*, cf. Jerem. L, 31. LI,

7.

אֶל־מִקְדָּשִׁים] LXX. Ἐπὶ τὰ ἅγια αὐτῶν, quaſi מִקְדְּשֵׁיהֶם legiſſent. Sed Schnurrerus pronomen ex ingenio ab eis additum cenſet. Vulg. *Ad Sanctuaria.* Syr. ܠܡܩܕܫܗܘܢ *Ad ſanctuarium eorum*, „quod in ſuo codice haberet defectivam ſcriptionem, מִקְדָּשָׁם, quae extat in tribus libris Kennicottianis, et uno De-Roſſiano, putaretque accipiendam eſſe pro מִקְדְּשָׁם. Duo codd. Kennicott. habent מקדשי, quam lectionem ſuſpicamur inde ortam eſſe, quod librarii nonnumquam, maxime in extrema linea, loco ם pluralis ponerent ſuperne ſignum hoc, מקדשי'.“ Schnurrer.

8.

יְהוִה] Multi libri manu ſcripti et nonnulli typis exarati praeponunt אֲדֹנָי. Conſentiunt LXX. cod. Alex. SH. Vulg. Syr.

הִנְנִי אֵלַיִךְ] Chald. הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ *Ecce ego mitto furorem meum contra te.*

LI, 25. והוצאתי חרבי, *Et educam gladium meum*, Chaldaeum a me armatum, quo velut gladio usurus sum, ad exsequenda supplicia a me decreta. Idem repetitur vs. 9. 10. והכרתי ממך *Ut exscindam*, auferam *ex te* et terra tua, cf. XIV, 13. 17. צדיק ורשע *Justum et improbum* sine discrimine. Nam et pii poenis et incommodis saepe involvuntur cum impiis. Cf. Job. IX, 22. Alii *justos* h. l. vocari putant per catachresin eos, qui tales videbantur, qum revera sontes essent, et supplicium mererentur. Similiter R. Tanchum צדיק observat non intelligendum de eo, qui vere sit talis, sed de eo, qui sibi suisque asseclis talis videtur, quemadmodum *falsi prophetae* et *prophetae Baalis* dicuntur *prophetae* juxta ipsorum opinionem, et Chananja Jerem. XXVIII, 10. *propheta* dicitur. Sed recte monet Schnurrer, non esse tam anxie verbis inhaerendum, ut quae nonnisi publicam omnibusque communem cladem indigitent. Cf. supra IX, 4 — 6. Non placet Grotii interpretatio Chaldaeo interpreti consona: auferam ex te bonos, eos in exsilium mittendo, malos male perdendo.

9.

Sunt, qui hujus versus sensum hunc existiment: quia exscidi justos et impios in mea gente, quanto magis puniam alias gentes a Hierosolyma usque ad Chaldaeam, quae Israelitarum ruinae insultarunt eamque promo-

---

והכרתי ממך צדיק ורשע] LXX. *Καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ σοῦ ἄνομον καὶ ἄδικον*. Ita et vs. seq. „Nescio, quid volentes LXX. *iniquum* et *injustum* interpretati sunt, quasi non idem utrumque significet." Hieron. Chald. ואגלי מניך זכאך בדיל לשיצאה חייבך *Et migrare faciam ex te justos tuos, ut consumam peccatores tuos.*

promoverunt. Cf. Jerem. XXV, 28. 29. Verum, ut monuimus ſupra ad vs. 3., ad ſolos Judaeos totum hoc vaticinium ſpectat, quare מִנֶּגֶב צָפוֹן terrae Judaicae fines tantum indicare cenſendum eſt.

10.

לֹא תָשׁוּב עוֹד *Non revertetur amplius* in vaginam ſuam, donec funditus conſumſerit, vs. 4 Sic comparat poſtremam hanc cladem cum ſuperioribus, in quibus, caſtigato aliquantisper populo, tanquam recondebat gladium in vaginam ſuam.

11.

Quoniam exempla et facta magis movent, quam verba, jubetur vates dolorem, quem conceperat ex clade Hieroſolymae imminente, ſignificare gemitibus et ſuſpiriis, ut ſuorum animos ad rem ſedulo reputandam eo magis excitaret. Verbum הֵאָנַח Tanchum obſervat proprie ſignificare *turgeſcere* et *ſpiritum demittere*, et arabice eodem fere ſenſu uſurpari verbum أَنَخَ, dicique quum quis emittit ſpiritum e pectore, poſtquam extendit illud, ut

---

9.

מִנֶּגֶב] LXX. Ἀπὸ ἀπηλιώτου. Ar. مِنَ ٱلْمَشْرِقِ *Ab oriente.*

צָפוֹן] צָפוֹנָה ut vs. 3., et prouti hoc loco legendum coniecit Hubigantius, legitur in tribus Kennicotti codd.

10.

לֹא תָשׁוּב עוֹד] Vulg. *Irrevocabilem.*

ut in merore et indignatione. בְּשִׁבְּרוֹן מָתְנַיִם, *Cum confractione lumborum*, ut solent acerbe lugentes et gementes ruere fere in genua, ac si lumbi confracti et officio suo inidonei essent. Cf. Deut. XXXIII, 11. מְחַץ מָתְנַיִם קָמָיו *Percute lumbos insurgentium contra eum.* Ps. LXIX, 24. וּמָתְנֵיהֶם תָּמִיד הַמְעַד *Et lumbos eorum fac continuo vacillare.* Alii suspiria indicari putant parturientibus propria, quasi dicat: ingemise, ejulare, quasi parturiens solet prae dolore vehementi, coll. Jesaj. XXI, 3. *Propterea repleti sunt lumbi mei dolore, tormina corripuerunt me instar torminum parturientis.* Nahum II, 11. *Titubatio genuum* וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם *et dolor in omnibus lumbis.* Male Grotius: „Altum ingeme, ut qui pleuritide laborant.“ Nec magis probandum est, quod alii *infractionem lumborum* oppositam putent phrasi *accingere lumbos*, quae significat se praeparare ad laborem aliquem, vires suas confirmare, quasi nostra verba hoc velint: *abrupto* ex gravitate luctus *cingulo*, vestibus laxis, solutis et laceris, tanquam tui negligentissimus et ad omnes actiones imparatissimus. Rectius Schnurrerus nostra verba ait ex eo declaranda esse, quod qui attoniti sunt atque ex timore imminentis calamitatis stupefacti, Hebraeis dicuntur *lumborum doloribus correpti* esse, veluti Jesaj. XXI, 3. Nahum II, 11., contrarium vero חַזֵּק מָתְנַיִם Nah. II, 2. est, animum recipere ac confirmare; itaque בְּשִׁבְּרוֹן מָתְנַיִם esse: cum summo animi angore. וּבִמְרִירוּת *Et cum amaritudine,*

11.

בְּשִׁבְּרוֹן מָתְנַיִם] LXX. Ἐν συντριβῇ ὀσφύος σε, ac si מָתְנֶיךָ scriptum esset. Symmach. SH. ܐܝܟ ܕܒܬܒܪܐ ܕܚܨܐ *Sicut in fractione lumbi.*

וּבִמְרִירוּת] וּבִמְרִירוּת לֵב, duo codd. Kennicott.

ritudine, amariſſimo fletu et ejulatu, cf. infra XXVII, 31; Jeſaj. XXII, 4. XXXIII, 7. Jerem. VI, 26.

12.

אֶל *Propter, ob*, pro עַל ut ſupra VI, 9. שְׁמוּעָה *Famam*, nuncium futuri mali, ut ſupra VII, 26. כִּי בָאָה ſcil. רָעָה, coll. ſupra VII, 5. וְנָמֵס כָּל־לֵב *Ut liqueſcat omne cor*, animi timore ac perturbatione plane fracti et enervati erunt, cf. Jeſaj. XIX, 1. Nahum II, 11. וְרָפוּ כָל־יָדַיִם *Remiſſae*, enervatae erunt *omnium manus*, ut nihil conficere queant, cf. ſupra VII, 17. Jeſ. XXXV, 3. וְכִהֲתָה כָל־רוּחַ *Et caligabit omnis ſpiritus*, i. e. pavore arctabitur et contrahetur omnis animus, ut deficiat; ſic de animo verbum כָּהָה dicitur et Jeſaj. LXI, 3., quod alias vel de oculis caligantibus, ut Geneſ. XXVII, 1. Deut. XXXIV, 7. Job. XVII, 7., vel de fronte in rugas contracta, ut Sam. III, 13. uſurpatur. Alii comparant arabicum كَهِيَ *imbecillis, puſillanimis fuit.* De phraſi וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַּיִם vid. not. ſupra ad VII, 17.

12.

אֶל־שְׁמוּעָה] עַל־שְׁמוּעָה novem codd. Kennicott., et interpp. vett. omnes עַל exprimunt.

וְכִהֲתָה כָל־רוּחַ] LXX. Καὶ ἐκψύξει πᾶσα σὰρξ καὶ πᾶν πνεῦμα, ac ſi כָּל־בָּשָׂר וְכָל־רוּחַ legiſſent. Vulg. *Et infirmabitur omnis ſpiritus.* Syr. ܘܡܟܐܒܝܢ ܟܠܗܘܢ ܪ̈ܘܚܐ *Et dolent omnes ſpiritus.* Chald. וְתַעֲמֵי כָּל רוּחַ *Et obſcurabitur omnes ſpiritus.*

וְכָל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַּיִם] LXX. Καὶ πάντες μηροὶ μολυνθήσονται ὑγρασίᾳ. Vulg. *Et per cuncta genua fluent* *aquae.*

17. Schnurrero haec formula, quam *ire per aquam* vertit, videtur nonnisi *vacillandi, labandi* sensum habere, quod qui per aquam vadit, maxime fluentem, firmum gressum vix habet, sed labantibus genubus incedit, ut igitur כָּל־בִּרְכַּיִם תֵּלַכְנָה מַּיִם insolentius dictum sit pro כָּל־בִּרְכַּיִם תִּכְּשַׁלְנָה Ps. CIX, 24. Jesaj. XXXV, 3.

13.

Sunt, qui novam hic, et ab iis, quae antecedunt, distinctam orationem incipere existiment. Sed ego non dubito, quae sequuntur cum superioribus unum continuum oraculum efficere. Disertius jam exponuntur, quae vs. 7—9. summatim dicta erant. Versus 11. et 12. praefationis instar sunt ad eam, quae inde a vs. 14. sequitur, vaticinationem singula speciatim indicantem.

14.

Repetito חֶרֶב Chaldaeus, et, eo auctore, Jarchi, significari putant ensem duplicem, unum regis Babylonii, prius grassaturum, alterum, Ammonitarum, quem gestaturus sit Ismael, Nathaniae fil., qui Gedaliam interfecit, vid. Jerem. XLI, 2. 3. Sed repetitio nominis חֶרֶב

---

aquae. Syr. ܘܟܠܗܘܢ ܒܘܪܟܐ ܢܕܝܢ ܡܝܐ *Et omnia genua manant aquis.* Chald. וְכָל רְכוּבַיָא יִתְאַשְׁדָן מַיָא *Et omnia genua effusa sunt in aquam.*

14.

יְהוִה] אֲדֹנָי יֱהֹוִה plurimi codd. Kennicott. ac Ross., ut supra vs. 8. Ita et LXX. cod. Alex. et Ar. SH. Vulg. Syr. Chald. Alii pro יְהוִה solum אֲדֹנָי exhibent.

אָמַר] Omissum in quatuor Kennicotti codd., nec a Syro expressum.

חֶרֶב־ mere emphatica eſt, ut Deut. XVI, 20. צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף *Juſtitiam, juſtitiam perſequitor;* cf. Levit. XIII, 45. Pſ. XXII, 2. וְגַם־מְרוּטָה *Etiam politus*, terſus, eſt (ut infra vs. 33. XXIX, 18.), ut coruſcus omnes ex adverſo ſpectantes fulgore ſuo praeſtringat. Solet enim ſplendor enſis politi terrere hoſtes. R. Tauchum מְרוּטָה poſitum vult pro מוֹרָט, Praeterito Pyhal (cujus Participium praeteritum occurrit 1 Reg. VII, 43.), ut vs. ſeq., ut conveniret cum antecedenti הוּחַדָּה. Sed recte monet Schnurrerus, מְרוּטָה bene defendi poſſe, ſi ſub-

B 2 audias

חֶרֶב חֶרֶב הוּחַדָּה] Chald. חַרְבָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל תִּקְטוֹל וְחַרְבָּא דִבְנֵי עַמּוֹן תִּתְּחַד *Gladius regis Babylonis occidet, et gladius filiorum Ammon exacuetur.*

הוּחַדָּה] LXX. Ὀξύνε. Ita et Syr. ܐܬܚܪܕܬ *Acuete.* Vulg. *Exacutus eſt.*

וְגַם־מְרוּטָה] LXX. Καὶ θυμώθητι. „Pro θυμώθητι conjecit Cappellus ſcripſiſſe LXX. ἑτοιμάθητι. Sed lapſus fuit Vir Doctiſſimus. Graecum enim non eſt ἑτοιμάθαι, unde fieri deberet ἑτοιμάθητι Sed ἑτοιμάζεσθαι dicunt Graeci, a quo themate fieret ἑτοιμάσθητι, quomodo ſcribendum foret, non ἑτοιμάθητι. Verum illud de gladio etiam infra occurrit vs. 28 (al. 33.) hujus Cap., in cod. Alex.: Ῥομφαία, ῥομφαία, ἑτοιμάζε, ἐσπασμένη. Poſſet ceteroquin pro θυμώθητι, ſi quid mutandum eſſet, commode legi στομώθητι, optime enim haec duo, ὀξύνεσθαι καὶ στομοῦσθαι junguntur. Τὸ στομοῦσθαι optimi quique ſcriptores adhibuerunt pro *exacui*, ut contra ἀποστομοῦσθαι pro *hebetari.*" Lamb. Bos. Vulg. *Et limatus.* Syr. verba noſtra hebraea ad vs. ſequ. traxit, ad quem vid. not. Chald. וְתִשֵּׁיצֵי *Et conſumet.*

audias pronomen הִיא, vicem verbi ſubſtantivi hic ſuſtinens.

15.

לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח *Ut mactet mactationem*, verbo adjungit ſuum nomen verbale, ad rem vehementius exprimendam. Cf. Geneſ. XXVII, 33. Jeſaj. XXIV, 16. הֱיֵה (pro הֱיוֹת) Infinitivus terminationis Chaldaicae, ut וִרְאָה *Et videre*, Pſ. CXLII, 5. עַנֵּה *Affligere*, Exod. XXII, 22. In מֹרָטָּה literae ט inſcriptum eſt Dageſch forte *perſpicuitatis cauſa* (للافصاح), ut R. Tanchum ait, quod nempe inſcri-

---

15.

לְמַעַן טְבֹחַ טֶבַח הוּחַדָּה] LXX. Ὅπως σφάξῃς σφάγια ὀξύνε. Vulg. *Ut caedat victimas, exacutus eſt.* Syr. ܘܐܬܛܝܒܝ ܠܡܩܛܠܘ ܩܛܠܐ *Teque compara ad caedem faciendam.* Junxit ultima verba verſus 14. initio noſtri, et verbum מֹרַט explicavit per verbum generis *parandi*, ut mox in altero hemiſtichio. הוּחַדָּה non expreſſit Chald. בְּדִיל לְמִקְטַל קְטוֹל אִשְׁתְּלִיפַת *Ad caedem faciendam evaginatus eſt.*

לְמַעַן הֱיֵה־לָהּ בָרָק מוֹרָטָּה] LXX. Ὅπως γένῃ εἰς στίλβωσιν, ἑτοίμη εἰς παράλυσιν. Jungunt מוֹרָטָּה verbis אוֹ נָשִׂישׂ, quae proxime ſequuntur; ita tamen, ut אֶל מָשִׂישׂ legiſſe videantur, vocem מָשִׂישׂ vero ceperunt *diſſolutionis* notione, vel collato Chaldaico בַּסֵּס, *perturbavit*, vel quod ad radicem מָסַס, *liqueſieri*, *diſſolvi*, referrent. Vulg. *Ut ſplendeat, limatus eſt.* Syr. ܕܬܒܪܩܝ ܘܐܬܛܝܒܝ ܠܡܥܪܩܘ ܫܪܒܬܗ ܕܒܪܝ (*Compara te*, quod eſt ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendum) *ut coruſces, et compara te ad exagitandam ſtirpem filii mei.* Junxit vocem מוֹרָטָּה verbis quae ſequuntur,

inſcribendum erat literae ר, quae tamen geminationem non patitur. אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ] Locus conciſus, ideoque obſcurus, in quo interpretando vix unum aut alterum conſentientes reperies. Difficultatem illud potiſſimum creat, quod nomini maſculino שֵׁבֶט et hic, et infra vs. 18. jungitur adjectivum femininum, מֹאֶסֶת. Unde quidam ſeſe ita expediunt, ut vocem מֹאֶסֶת, quam, ut reliqua duo feminina in hoc verſu, הוּחַדָּה et מֹרָטָה, ad חֶרֶב referunt, a dictione שֵׁבֶט בְּנִי divellant, orationem vero hoc modo imperfectam ita suppleant: עַל שֵׁבֶט, בְּנִי יָצְאָה חֶרֶב מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ hoc ſenſu: *Quomodo laetabimur?* quandoquidem gladius iſte exacutus paratus

 eſt,

---

tur, אוֹ נָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי, et מָשִׂישׂ cepit ſignificatione Chaldaici נְכַס, uti forſan LXX. Chald. בְּדִיל לְמֶעְבַּד, פּוּרְעָנוּת אִשְׁתְּנִינַת *Ut faciat ultionem, exacutus eſt.*

אוֹ מָשִׂישׂ שֵׁבֶט בְּנִי] LXX. verba אוֹ מָשִׂישׂ junxerunt τῷ מוּרָטָה, vid. not. praeced., et pro שֵׁבֶט בְּנִי poſuerunt: *σφάζε, ἐξουδένει*, quod hebraice eſſet: שְׁחַט בְּזִי. Vulg. *Qui moves ſceptrum filii mei.* Syri interpretationem vide in nota praeced. Symmach. SH. ܐܘ ܢܥܪܘܩ ܡܢ ܫܒܛܐ ܒܪܝ ܕܝܠܝ *O fugiamus a virga, fili mi!* Putare quis poſſit (Schnurrerus monet), Symmachum pro מָשִׂישׂ legiſſe נָנוּס ſive נָנִיס. Chald. עַל דַּחֲדִיאוּ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל כַּד גְּלוֹ עַל דִּפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא *Pro eo quod laetatae ſunt tribus domus Juda et Benjamin ob tribus Iſrael, quando migrarunt, eo quod ſerviſſent idolis.* Supervacanea Hubigantii conjectura, pro אוֹ מָשִׂישׂ legendum eſſe וְהִמְשִׁישׁ, quod vertit *et dejiciet*, ex ſignificatione Syriaca verbi מַשֵּׁשׁ *debilitavit.* Idem placuit Dathio. Praetermitto alias aliorum conjecturas, quas recenſuit et examinavit Schnurrerus in *Diſſertatt.* p. 458.

eſt, ut prodeat *contra virgam* ſ. tribum *filii mei*, eamque excidat, *et aſpernetur omnes* alias *arbores*, i. e. parcat aliis gentibus. Q. d. nequaquam nobis gaudendum eſt, quaſi gladius iſte exacutus et politus hoſtibus ſit deſtinatus, quum potius in tribum filii mei ſit ſaeviturus, aliis vero parciturus. Ita Kimchi, quem plures ex Hebraeis et noſtratibus ſequuntur. In qua tamen interpretatione plura textui inferuntur plane arbitrario. Schnurrerus vocem נָשִׂישׂ pro nomine habet, ad verbum נָשַׂשׂ, نَسَّ, referendo, a quo Arabes nomen مِنْسَأَة, *virga*, habent, quam ipſam ſignificationem noſtro נָשִׂישׂ tribuendam cenſet. Locum ita interpretatur: *O baculum, ſceptrum filii mei* (populi Judaici, coll. Exod. IV, 22. Hoſ. XI, 1.)! *Spernit* enim (*gladius* ille) *qualecunque lignum*, i. e. neque enim lignum tam durum, cui findendo non par ſit ille gladius. „*Sceptrum* pro imperio dictum eſt, *Gladius* vim denotat ac potentiam Babylonio a Jova traditam ad alias gentes exagitandas ſubigendasque. Hoc itaque vult propheta: rempublicam Judaicam certiſſimo venturam eſſe in arbitrium poteſtatemque Babylonii, tanta cum vi reliquas gentes petituri, ut omnis propulſandi hoſtis conatus plane vanus futurus ſit atque irritus.“ Sed נָשִׂישׂ Hebraeis *virgam* notaſſe, ſola arabici مِنْسَأَة, comparatione mihi non perſuadetur. Tutius certe videtur, illam vocem ad idem verbum referre, unde אָשִׂישׂ *gaudebo*, Jeſaj. LXI, 10., יָשִׂישׂ, *gaudebit*, Deut. XXVIII, 63. Pſ. XIX, 6. Job. XXXIX, 24. Jeſaj. LXIII, 5. תָּשִׂישׂ *gaudet*, Pſ. XXXV, 9. Verum ut מֹאֶסֶת a שֵׁבֶט בְּנִי divellamus, vix admittit vs. 18., ubi שֵׁבֶט מֹאֶסֶת ita plane conjunguntur, ut alias nominibus ſua adjectiva jungi ſolent. Nec repugnat linguae uſui, ſubſtantivo maſculino adjectivum ſive participium femininum addi, ubi vel ſubaudiendum eſt aliud ſubſtantivum

tivum femininum ejusdem ſive ſimilis ſignificationis, vel non tam formae ſubſtantivi, quam ſenſus ratio habetur. Vid. Buxtorfii *Theſaur. Grammat.* L. II. Cap. II. p. 338—340. et Storrii *Obſervatt.* §. LV. LVI. p. 366. 367. Ita poſſit h. l. gladius ille politus, de quo in priori verſus noſtri hemiſtichio, vocari a Deo שֵׁבֶט בְּנִי *virga, qua caedendus ſit filius ſuus* i. e. populus Iſraeliticus, cui femininum מֹאֶסֶת adjungatur, quod id ad ſubaudiendum חֶרֶב ſit referendum, quaſi dicatur: שֵׁבֶט בְּנִי אֲשֶׁר חֶרֶב מֹאֶסֶת וגו׳. Quomodo noſtrum locum accepit Jarchi, cujus haec eſt interpretatio: „Virga, qua ego filium meum caſtigandi cauſa percutio i. e. enſis ille politus, durior eſt virgis omnibus aliis, ſpernitque percuſſionem omnium aliarum virgarum et lignorum, pro nihilo habendorum, ſi cum illa compares.“ Huc referenda explicatio a I. G. Tympio in Nott. ad *Noldianas Concordantias Particular.* a ſe editas p. 3. in medium prolata, quae talis eſt: „*Vel* (ſ. *velitis*) *gauderemus* (opponitur acerbiſſimo luctui, vs. 11. praecepto)? Aut, ſi mavis, *nam gauderemus, virga filii mei* (pro eo caſtigando parata) *ſpernet omnem arborem,* nemini parcet, ſed omnem arborem, i. e. Judaeae incolas, (juxta vs. 2. coll. vs. 7 et 8.) imo principes quosque (v. 17.) percutiet.“ Aliam minus probandam explicationem vid. in Glassii *Philol. S.* p. 985. ed. Dath. Sunt, qui עֵץ pro *caſtigatione* accipiant,

---

מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ] LXX. Ἀπόθυ πᾶν ξύλον. Vulg. *Succidiſti omne lignum.* Syr. ܘܐܣܠܝ ܟܠܩܝܣ *Et ſperne omne lignum.* Symmach. SH. ܐܣܬܠܝܬ ܡܢ ܟܠ ܩܝܣܐ *Spretus es ab omni ligno.* Chald. וְהָנוּ אִנּוּן לְמִטְעֵי בָּתַר צַלְמֵי אָעָיָא *Et converſae ſunt illae* (tribus), *ut errarent pone ſimulacra lignea.*

cipiant, hoc ſenſu: Laetandi jam nulla eſt occaſio, quum tribus filii mei omne lignum et caſtigationem reſpuat, et jam nihil ſuperſit, niſi ut gladio exſcindatur.' Nos quidem non dubitamus, שֵׁבֶט ut quamplurimis aliis V. T. locis, ita et hoc loco *tribum* vertendum eſſe; *tribu* autem *filii ſui* intelligere Deum *populum Iſraeliticum* (coll. Exod. IV. 21. Jerem. X, 16. LI, 19.), ſ. regnum Judaicum, editi hujus vaticinii tempore in patria terra adhuc ſuperſtes, i.e. tribus Juda et Benjamin, quae כָּל־עֵץ, *omne lignum*, i. e. omnia fictitiorum deorum ſimulacra e ligno confecta (ut Jerem. II, 27. Hoſ. IV, 12. Hab. II, 19.) *ſpernere* dicuntur, quod plures illius regni principes, ut Abia, Aſa, Joſaphat, Hiskias, Joſias, cultum ſimulacrorum abrogarunt, unde duae illae tribus a communi decem reliquarum tribuum clade ſeſe eximendas ſperabant. Hinc ſolo ſubaudito poſt מָשִׂישׂ verbo אָמַר, frequentiſſime omiſſo (vid. Storrii *Obſervatt.* p. 407.), locum noſtrum ita reddendum arbitramur: *Sed nos laetabimur*, ſ. laetari poſſumus, quippe quibus enſis ille exacutus parcet, inquit *tribus populi mei reprobans omne lignum*, i. e. omnia deorum ſimulacra, ad quae deſignanda h. l. nomine עֵץ uti voluit, quod proxime antea nomen שֵׁבֶט, *virgam* proprie denotans, uſurpaſſet. In eo autem, quod nomini שֵׁבֶט, populum Judaicum h. l. ſignificanti, participium femininum מֹאֶסֶת jungit, nihil eſt a more ſcriptorum hebraeorum abhorrens, quippe qui nomina maſculina, populos et regiones deſignantia, ut feminina ſolent tractare. Sic Judic. XVIII, 7. יוֹשֶׁבֶת, *habitans*, ſubjungitur maſculino הָעָם. Et ad Jerem. IV, 30. וְאַתְּ שָׁדוּד מַה־תַּעֲשִׂי *Tu autem, vaſtata, quid facies?* ubi Pronomen femininum, Participium maſculinum eſt, ſcribit Kimchi in Commentar., hunc eſſe ſacrorum ſcriptorum morem, de populo Iſraelitico in utroque genere loqui. Et ob alias cauſas generis enallage locum habere poteſt, veluti infra vs. 21. ubi maſculino פָּנִים additum femininum מֻעָדוֹת.

מַעְרוֹת. Ceterum nostra hujus loci interpretatio nititur Chaldaei interpretis auctoritate, qui et hic, et infra vs. 18. שֵׁבֶט מֹאֶסֶת de *tribu Juda* et *Benjamin* intelligit.

16.

וַיִּתֵּן אֹתָהּ לְמָרְטָה] LXX. Καὶ ἔδωκεν αὐτὴν ἑτοίμην. Vulg. *Et dedi eum ad laevigandum.* Syr. ܘܝܗܒܗ ܠܡܛܝܒܘܬܐ *Et dedit eum ad praeparationem.* Symmach. SH. ܐܠܐ ܢܬܝܗܒ ܠܗ ܡܢ ܡܫܠܦܐ *Sed dabitur ei evaginatus.* Chald. וִיהַב פּוּרְעָנוּתְהוֹן *Deditque ultionem eorum.* Pro וַיִּתֵּן Hubigantius וָאֶתֵּן, Vulgati interpretis auctoritate, legendum arbitratur. „Saepe, inquit, scribae permiscuere litteras י et א, quae similiter enuntiabantur." Sed non est mutanda lectio recepta, quam reliqui veteres omnes exprimunt. Vid. supra.

לִתְפֹּשׂ בַּכָּף] LXX. Τοῦ κρατεῖν χεῖρα αὐτῆς. Vulg. *Ut teneatur manu.* Syr. junctis verbis proximis, „הִיא־הוּחַדָּה ונו׳ ܘܠܡܐܚܕ ܐܝܕܐ ܕܣܝܦܐ ܡܫܝܢܐ ܘܡܛܝܒܐ *Et ad tenendum capulum gladii expoliti et parati.* Chald. לְאִתְמְסָרָא בְּיַד מַלְכָּא דְבָבֶל *Ad tradendum in manum regis Babylonis.*

הִיא־הוּחַדָּה חֶרֶב] „Meliori, inquit Hubigantius, ordine legas: הִיא חֶרֶב הוּחַדָּה, ne nomen a suo pronomine separetur, et ne participium ante suum nomen collocetur, quae duae res peccant in hebraicae linguae indolem." Verum haud raro in V. T. libris poëticis adjectivum, cujus vicem h. l. gerit participium, suo nomini est praemissum, veluti בִּירַקְרַק חָרוּץ *subflavo auro*, Ps. LXVIII, 14., עָב טִיט, *densum lutum*, Habac. II, 6., רַבִּים עַמִּים *multi populi*, Ps. LXXXIX, 51, כְּסִיל אָדָם *stultus*

17.

מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי] Vocem מְגוּרֵי sunt qui *formidines*, *pavores* significare putent, ut Jerem. VI, 25. Thren. II, 22,, a verbo גּוּר; quod praeter alia *timere* denotat, vid. Num. XXII, 3. Deut. XXXII, 27. Pf. XXII, 24. Job. XIX, 20. Tunc אֶל intercedens inter nomen מְגוּרֵי, formam constructam habens, atque inter חֶרֶב, redundabit, ut Judic. V, 10. וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ *profi-*

---

stultus homo, Proverb. XV, 20. „חֶרֶב hic redundat quidem; sed non est, cur ex auctoritate unius alicujus codicis Kennicott. vocem omittentis, glossema esse suspioeris, in contextum ex margine demum illatum." Schnurrer.

הִיא־הוּחַדָּה חֶרֶב — בְּיַד־הוֹרֵג] Chald. הִיא מְחַת חַרְבָּא תְהֵי פוּרְעָנוּתְהוֹן לְמִמְסַר יַתְהוֹן בְּיַד קָטוֹלִין *Ipsa est percussio gladii, erit ultio eorum, ut tradantur in manum interficientium.*

17.

בְּעַמִּי] Syr. ܥܠ ܥܡܝ *Contra populum meum.*

בְּכָל־נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל] Syr. ܘܥܠ ܟܠܗܘܢ ܪ̈ܘܪܒܢܘܗܝ ܕܐܝܣܪܐܝܠ *Et contra omnes proceres Israelis.* Chald. וְכָל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל.

מְגוּרֵי אֶל־חֶרֶב הָיוּ אֶת־עַמִּי] LXX. Παροικήσουσιν, ἐπὶ ῥομφαίᾳ ἐγένετο ἐν τῷ λαῷ μου. Vulg. vocem מְגוּרֵי ad נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל referens: *qui fugerant, gladio traditi sunt cum populo meo.* Syr. haec verba non expressit. Chald. קָטוֹלֵי חַרְבָּא אִתְכַּנַּשׁוּ וַאֲתוֹ עַל עַמִּי מִסְחוֹר סְחוֹר *Occidentes gladio congregati sunt, et venerunt contra populum meum undique.*

proficiscentes per viam, et Iesaj. VIII, 6. וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין *Et gaudium cum Rezino*, cujus Syntaxeos rationem non uno modo reddunt, vid. BUXTORFII *Thesaur. Grammatic.* L. II. Cap. III. p. 351. edit. sextae. Vel particula אֶל usurpari possit pro עַל *propter*, *ob*, ut supra vs. 12. אֶת vero *cum*, *apud* valere volunt (ut Exod. XXVII, 21. Levit. XVI, 15. מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *cum Israelitis*), ut sensus hic sit: metus gladii occupat populum meum, priusquam inter eum grassetur, coll. supra XI, 8. *Gladium metuitis, et gladium vobis inducam.* Magis tamen placet R. Jonae, a Kimchio et Tanchumo sententia commemorata, literam מ in מְגוּרֵי esse radicalem, ut vox illa sit Participium passivum conjugationis *Cal* verbi מָגַר *detrusit*, *praecipitavit*, *defecit*, *exscidit*, quod extat Ps. LXXXIX, 45., Chaldaeis tamen magis est usitatum, vid. not. ad eum loc. et cf. Esra VI, 12. Particulam אֶל Jonas positam ait pro ב instrumenti, quemadmodum Jerem. XXXIII, 4. הַנְּתֻצִים אֶל־הַסֹּלְלוֹת וְאֶל־הֶחָרֶב dictum est pro הַנְּתֻצִים בַּסֹּלְלוֹת וּבֶחָרֶב *Destructi per aggeres oppugnantium gladiumque*; particulam אֶת vero redundare, ut 1 Sam. XVII, 34. in וְאֶת־הַדּוֹב, aliisque locis similibus, *Mim* tandem, notam pluralis, in fine vocis מְגוּרֵי abesse, ut in forma regiminis, etsi non sit in regimine, ut igitur verba nostra idem plane sonent atque si scriptum esset נֹפְלִים בְּחֶרֶב הָיוּ עַמִּי *Gladio cadunt mei.* Nominativo, quando is subjectum definitum designat, haud raro particulam אֶת praemitti, v. c. infra XXXV, 10. (cf. N. G. SCHROEDERI *Institt.* *L. H.* Syntax. Nomin. Reg. XXXI. et STORRII *Observatt.* p. 263. not.), Schnurrerus quoque observat, qui et ipse R. Jonae sententiae accedere non dubitat. Ceterum de vocis מְגוּרֵי in forma regiminis h. l. extra regimen positae usu cf. Storrii l. l. p. 104. 105. Equidem מְגֻרֵי אֶל־חֶרֶב mallem cum CASTELLO in *Lex. Heptagl.* sub v. מגר vertere: *detrusi ad gladium.* הָיוּ vero ad נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל referendum, et particula אֶת h. l. *una cum* (ut Genes.

Genes. XV, 18. Jos. X, 14.) vertenda videtur, hoc sensu: una cum reliquo populo meo principes gladio tradentur. Jarchi, Chaldaeo auctore, מְגוּרֵי reddit *congregatos*, quasi גור cum אָגַר, *collegit* (unde אוֹגֵר *colligens* Prov. X, 5.) significatione conveniat (coll. מַמְּגֻרוֹת *granaria*, Joel. I, 17. atque מְגוּרָה *granarium*, *horreum*, Hagg. II, 20., quae duo nomina a radice גור, significatione *colligendi*, *congregandi*) hoc sensu: congregatio populorum, venientium ad gladium, erit circa populum meum. סְפֹק אֶל־יָרֵךְ *Plaude super* (אֶל pro עַל) *femur*, percute femur, luctus signum, ut Jerem. XXXI, 19. Quemadmodum apud Homerum *Iliad.* XII. vs. 162. Asius:

— — ᾤμωξέν τε καὶ ὣ πεπλήγετο μηρώ.

Tum vero ingemuitque et sua percussit femora. Quod etiam dicitur de Patroclo *Iliad.* XV, vs. 397., ac de Ulysse *Odyss.* XIII. vs. 198. Sic apud Plutarchum *Vit. Fabii*, T. I. *Opp.* p. 181. A. edit. Wechel., Fabius, quum videret suos obseptos fugere, μηρόν τε πληξάμενος καὶ στενάξας μέγα, *percusso femore ingens edidit suspirium.*

18.

כִּי בֹחַן וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מֹאֶסֶת לֹא יִהְיֶה] Hic locus non minus exercuit interpretes, quam superior ille vs. 18. Jarchi בֹּחַן accipit de malis et calamitatibus, quibus populus tentatus fuerit, de quibus verbum בָּחַן Jerem. IX, 6. Zachar. XIII, 9. usurpatur, locumque sic

---

לָכֵן סְפֹק אֶל־יָרֵךְ] LXX. Διατῦτο κρότησον ἐπὶ τὴν χεῖρά σε. Legerunt אֶל־יָדֶךָ. Syr. ܩܘܫ ܟܦܐ *Plaude vola*, similiter, non tamen suffixo expresso.

18.

כִּי בֹחַן] LXX. Ὅτι δεδικαίωται. Vulg. *Quia probatus est.* Syr. ܡܛܠ ܕܐܫܬܪܪ ܗܢܐ *Quia hoc verificatum est.*

ſic interpretatur: (Percute femur, vs. 17.) *quia probatio* multa fuit calamitatibus pluribus, quibus populus jam eſt afflictus. *Et quid? ſi etiam virga ſpernens?* i. e. gladius (vid. not. ad vs. 16.); quid filio meo eveniet, ſi etiam gladius ille ei immittitur? *Non erit,* i. e. ſane non amplius exſiſtere poterit, ſed prorſus exſtirpabitur. Kimchi: „In *probationem*, ſubaudi: *erit iſte gladius,* i. e. Deus mittet gladium iſtum ad probandum ſuum populum, an malis iſtis reſipiſcat; immittet gladium populo ſuo, ut hac ratione eum probet. *Et quid* accidet, *ſi etiam tribum* Iſrael *ſpernat* gladius? i. e. non feriat? *non erit* ulla tunc probatio. Quid ſi, inquit, Dominus

---

eſt. Chald. אֲרֵי אִתְנַבִּיאוּ עֲלֵיהוֹן נְבִיַּיא וְלָא תָבוּ *Quia vaticinati ſunt ad eos prophetae, et non ſunt converſi.* Symmach. SH. ܘܡܢܐ ܒܘܩܝܐ *Et quid probatio?* Aquila Ὅτι ἠρεύνησεν. Hubigantius, cui Dathius adſtipulatur, pro בֹּחַן cenſet בְּחוּנָה legendum, ut cum חֶרֶב, nomine feminino, concordet; nec aliter Dathius Alexandrinos et Vulgatum legiſſe opinatur. „Sed profecto hi interpretes ἀκριβείας grammaticae non erant tam vel intelligentes, vel tenaces, ut incredibile nobis videri debeat, eos verbum בחן maſculinum retuliſſe ad nomen femininum: et poſſunt, voce בֹּחַן pro nomine ſumta, ut eſt Jeſ. XXXVII, 16., ſenſum verborum magis, quam verba ipſa reddidiſſe." Schnurrer.

וּמָה אִם־גַּם־שֵׁבֶט מֹאֶסֶת] LXX. Καὶ τί εἰ καὶ φυλὴ ἀπωσθῇ; Vulg. *Et hoc cum ſceptrum ſubverterit.* Syr. ܘܐܢ ܫܒܛܐ ܐܣܬܠܝ *Quodſi ſtirps ſpreta eſt.* Chald. וּמָה יְהֵי בְסוֹפֵיהוֹן אֱמַר וְאַף שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וּבִנְיָמִין מִגְלָא יִגְלוֹן *Et quid futurum ſit in fine eorum? dic: etiam tribus Juda et Benjamin migrando migrabunt.*

minus nolet percutere populum ſuum gladio, ut nec alias gentes? hoc pacto nulla re probaret populum ſuum, nec invitaret ad reſipiſcentiam. Omnino autem accidet, ut percutiatur populus iſte, ut hoc pacto probetur, an velit reſipiſcere, ſimulque invitetur ad reſipiſcentiam." Neutra tamen interpretatio ſua ſeſe facilitate commendat, aut ſenſum fundit ſatis congruum. SCHNURRERUS rectiſſime obſervat, בֹּחַן eſſe verbum paſſivum (Pyhal), neutraliter poſitum, et vertendum: *probatio facta eſt*, ut Jeſaj. XXIII, 1. שֻׁדַּד *vaſtatum eſt*, ſ. facta eſt vaſtatio, Jerem. XVIII, 12. נוֹאָשׁ *deſperatum eſt*. Reliqua verba ſic vertit: *quid enim, ſi vel ſceptrum haud ſperneret* gladius? i. e. egregium vero gladium, ſi ſceptro, facili opera diffindendo, parem ſe haud praeberet. Verbum יִהְיֶה ad nomen חֶרֶב referre eo minus dubitat, quo plura et certiora verbi maſculini cum nomine feminino conſtructi exempla in hebraicis exſtant. Cf. SCHROEDERI *Inſtitt. L. H.* Syntax. Reg. LVI. Nos quidem Schnurrero adſtipulamur in eo, quod בֹּחַן neutraliter dictum cenſet, ceterum vero et hunc locum ut ſupra vs. 16. ad mentem Chaldaei interpretis ita explicandum arbitramur: *Nam probatio eſt facta*, plus ſemel tentavi, num a prophetis admoniti ad meliorem frugem ſint redituri, ſed non reſipuerunt. *Quid* igitur fiet? *Sane* (ita אִם ſaepe capiendum, ut Proverb. III, 34. XXIII, 18. Jeſaj. XXIX, 16. Pſ. LXIII, 7. al.) haec etiam tribus tam faſtidioſa *non* amplius *permanebit*, ſed easdem, quas reliquae tribus, poenas ſubibit, in terras exteras captiva deportabitur. Quae ſupra מֹאֶסֶת כָּל־עֵץ, eadem hic ſimpliciter מֹאֶסֶת *ſpernens*, faſtidioſa, vocatur, quod ceteras tribus jamjam deportatas tanquam jure meritoque deportatas aſpernabatur, atque de earum calamitate laetabatur, ut Chaldaeus

---

לֹא יִהְיֶה] Chald. וּבְעוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא לָא יִתְקַיְּמוּן *Et propter opera ſua mala non permanebunt.*

daeus ſupra ad vs. 16. addidit. Qui ad מָאֶסֶת ſubaudiunt e vs. 16. עֵץ, ſenſu *caſtigationis*, noſtrum locum ita capiunt: *Quia probatio* haec eſt, i. e. probandi cauſa ſtrictus hic gladius, num emendentur Iſraelitae. *Quid vero* fiet, ſi etiam *tribus* ſcil. בְּנִי *filii mei* (vs. 16.), i. e. Juda, ut ceterae tribus, *averſetur omne lignum*, caſtigationem? *Non erit*, non permanebit ultra, ſed exſcindetur.

19.

וְהַךְ כַּף אֶל־כָּף *Complode manus*, ſignum animi vehementius commoti (cf. not. ſupra ad VI, 11.), vel ira, ut infra vs. 22. XXII, 13. et Num. XXIV, 10., vel gaudio ex aliorum calamitate, ut infra XXV, 6. Job. XXVII, 23. (quomodo et h. l. quidam capiunt, ut ſiſtatur Deus quaſi cum voluptate impellens hoſtes contra Iſraelitas), vel laetitia, ut 2 Reg. XI, 12. Pſ. XLVII, 2. XCVIII, 8. Jeſaj. LV, 12. Nah. III, 19. וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה *Et duplicetur* ſive *iteretur gladius tertius*, i. e. repetatur a te gladii tertii comminatio, ſeu, tertia vice exclames iterate haec: *gladius! gladius in te immittetur*, ut ſtatim ſequitur, nam repetitur חֶרֶב additis aliquot verbis, ut ſupra vs. 14. Primi gladii comminatio repetita legitur vs. 8. 9. Literam ה in שְׁלִישִׁתָה Kimchi paragogicam eſſe obſervat, ut idem ſit quod שְׁלִישִׁית *tertio*. Referunt

---

19.

וְתִכָּפֵל חֶרֶב שְׁלִישִׁתָה חֶרֶב חֲלָלִים] LXX. Καὶ διπλασίασον ῥομφαίαν· ἡ τρίτη ῥομφαία τραυματιῶν ἐστι. Vulg. *Et duplicetur gladius, ac triplicetur gladius interfectorum.* Syr. ܘܢܬܥܦܦ ܣܦܣܪܐ ܘܣܦܣܪܐ ܬܠܝܬܝܐ ܕܩܛܝ̈ܠܐ ܗܘ *Et duplicabitur gladius, et gladius tertius erit confoſſorum.* Chald. וְיִתְחַכְפִיל חַרְבָא תְּלִיתָאָה חֲרַב קָטוֹלִין *Et duplicabitur gladius tertius, gladius interfectorum.*

Referunt hoc quidam ad tres illas deportationes Jojakimi, Jojachini et Zedekiae; alii, ut Grotius, ad triplicem illam calamitatem, quae tempore Zedekiae immiſſa eſt: prima erat capti Zedekiae, ſecunda captae urbis, tertia omnium reliquiarum deportatarum, quae cum Gedalia fuerant. Schnurrerus, qui ante vocem שְׁלִישִׁתָה ſubaudiendum putat verbum תִּהְיֶה, ut ad proximam certe ſententiam ſupplendum illud eſt, verbis noſtris non aliud quidquam ineſſe arbitratur, niſi hoc: fore, ut duplicata vi, imo triplicata, i. e. ſumma, maxima, ſaeviat gladius. חֶרֶב חֲלָלִים *Gladius* erit *confoſſorum*, i. e. quo multi confodientur. הִיא חֶרֶב חָלָל הַגָּדוֹל *Ille* ſimul erit *gladius confoſſorum magnorum* (nam collective ſumenda eſſe duo nomina, docet res ipſa), quo non tantum plebs, verum etiam rex ipſe, principes et proceres regni occumbent. Alii: *profani* (ut infra vs. 30.) *magni*, i. e. tradendus profanis hominibus (cf. ſupra VII, 21. 24.), vel profano magno, quo rex Chaldaeus ſignificetur. Non tamen placet, חָלָל unum idemque eodem loco diverſo ſignificatu repeti. הַחֹדֶרֶת לָהֶם Plerique a חָדַר, quod *cubicu-*

הַחֹדֶרֶת לָהֶם] LXX. *Καὶ ἐκστήσεις αὐτούς.* Vulg. *Qui obſtupeſcere eos facit.* Syr. ܕܡܙܝܥ ܠܗܘܢ *Qui terret eos.* Chald. דִּמְזִיעָא לְהוֹן *Qui terret eos.* „Veteres ſic vertunt, ut de lectione הַחֹרֶדֶת cogitaſſe cenſendi ſint [ſed cf. ſupra in Commentar. obſervata], niſi quod Symmachus in codice Syriaco-Hexaplari habet ܕܥܠܝܗܘܢ ܡܫܪܐ, *qui ſuper eos manumiſſus eſt.* Sed vanam, atque ex negligentia ortam eſſe lectionem החרדת, ex eo intellexeris, quod verbi חָרֵד prima conjugatio non alio quam paſſivo ſenſu ſolet uſurpari; editum autem חֹדֶרֶת, denominativum a חֶדֶר etiam elegantius eſt, ſignificantiusque. Ceterum

cubiculum, penetrale domus ſignificat, vertunt: *penetrans etiam in penetrale usque*, q. d. qui caedet ſive interficiet eos etiam deliteſcentes in penetralibus domorum ſuarum. Kimchi in Lexico exponit הָאֹרֶבֶת בְּחֶדֶר *qui inſidiatur in penetrali.* Alii: *qui delituit eis*, i. e. fuit hactenus eis incognitus. Ludov. de Dieu collato Aethiopico חדרי *manere, habitare* (ut Matth. X, 11. μείνατε ἐκεῖ, Aethiopicus interpres חדרו די vertit, unde מחדר *manſio, tabernaculum*, Marc. IX, 5., et Hebraeorum חֶדֶר *conclave, cubiculum*, ea domus pars, ubi quis praecipue habitat, manet et cubat) haec verba ſic reddit: *qui manet ipſos*, i. e. qui quaſi in conclavi repoſitus, reſervatur ipſis. Alii, Chaldaeum ſequuti, הַחֹדֶרֶת idem h. l. eſſe volunt, quod הַחֹרֶדֶת, i. e. *perterrens*, qui terrori ſit eis, per metatheſin frequentem in hac lingua (ut כֶּבֶשׂ et כֶּשֶׂב, לַעַג et עֶלֶג, מַחְלֹשׁוֹת et מַלְחָצוֹת ſignificatione non differunt), cujus plura exempla attulit Buxtorfius in *Anti-Crit.* p. 745., qui et ipſe hanc interpretationem defendit: „Quandoque, inquit, in ſingulari hac ſcriptione eſt emphaſis et geminus ſenſus, ut dum Propheta hic dicere voluit חֹרֶדֶת, *terrefaciens*, ſed ſcripſit חֹדֶרֶת, *in penetralia intrans*, indicavit, gladium illum hoſtilem, ipſos etiam in intimis penetralibus perterrefacturum et perſequuturum, nec uspiam illos tutos ab ejus metu futuros."

20.

---

terum notabile eſt, loco לָהֶם complures libros, et Kennicottianos, et De-Roſſianos, exhibere lectionem לָכֶם, quam parum abeſt, quin genuinam pronuntiemus, quod paullo durior eſſe videtur, ac facillime tranſire poterat in לָהֶם, quum contra lectionis לָהֶם in לָכֶם ttansformandae cauſa cogitari poſſit nulla." Schnurrer.

20.

לְמַעַן לָמוּג לֵב *Ut liquefcat*, diffolvat fe, *cor*, pavore, vid. Exod. XV, 15. Pf. XLVI, 7. (ubi not. cf.), LXXV, 4. Oppofitum הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ infra XXII, 14. Redundat vel לְמַעַן vel לְ, fufficiebat enim dicere לָמוּג, aut לְמַעַן לָמוּג.

וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים *Et multiplicando*, i. e. ut multiplicentur *offendicula* (cf. Jerem. XLVI, 16. הִרְבָּה כּוֹשֵׁל *Multiplicavit* Jova *impingentes*), in quae impingentes cadant et intereant, cf. Jerem. VI, 21. נָתַתִּי *Dedi* decreto meo, vel potius *dabo*, *reddam*, praeteritum propheticum, cf. not. fupra ad VII, 12. Dictionis אִבְחַת־חָרֶב interpretationem difficilem reddit illorum nomi-

---

20.

לְמַעַן לָמוּג לֵב] LXX. cod. Rom. Ὅπως μὴ θραυθῇ ἡ καρδία. Sed in cod. Alex. et SH, Ὅπως θρυανθήσεται πᾶσα καρδία. Theodor. et Complut. Ὅπως θρυανθῇ ἡ καρδία αὐτῶν. Ar. كَيْ يُسْتَأْصَلَ كُلُّ قَلْب *Ut exftirpetur omne cor.* Vulg. *Et corde tabefcere.* Syr. et Chald. ܘܢܬܒܪ ܠܒܗܘܢ בְּדִיל לְמִתְבַּר לִבְּהוֹן *Ut frangatur cor eorum.*

וְהַרְבֵּה הַמִּכְשֹׁלִים] LXX. Καὶ πληθυνθῶσιν οἱ ἀσθενοῦντες. Vulg. *Et multiplicat ruinas.* Syr. ܘܢܣܓܘܢ ܟܪ̈ܝܗܐ *Et multi fiant infirmi.* Chald. וּלְאַסְגָאָה מַתְקַלְתְּהוֹן *Et ad multiplicandum offendicula eorum.*

נָתַתִּי אִבְחַת־חָרֶב] LXX. Παραδέδονται εἰς σφάγια ῥομφαίας. Vulg. *Dedi conturbationem gladii.* Syr. ܐܫܠܡܬ ܐܢܘܢ ܠܣܝܦܐ ܕܡܨܩܠ *Tradidi eos gladio expolito.* Chald. עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן מְגִיחִי קָטְלֵי חַרְבָּא *In omnibus*

nominum prius, hoc ſolo loco obvium, nec ſuppetias idoneas ferentibus ceteris dialectis. Sunt, qui ח pro ע poſitum putantes, referant ad בָּעַת *terruit*, quaſi א ſit conſtitutivum nominis, et אִבְעַת ſ. אִבְחַת *terrorem* ſignificet, quorum ſententiam et videtur Hieronymus ſequutus, dum *conturbationem* reddidit. Verum ח in אִבְחַת formae conſtructae eſt, quum ת in אִבְעַת radicale ſit. Praeterea א eſſe radicale, arguit Chirek, ei ſubditum, quod τῷ א praeformativo numquam ſolet ſubdi. Quod ipſum obſtat Jarchii ſententiae, nomen noſtrum ad radicem נָבַח *latravit* (Jeſaj. LVI, 10.) referentis, ut ſignificetur *latratus*, i. e. ſtridor plurimorum gladiorum cum vehementia maxima ſimul vibratorum, qui ſonus latratum acutiorem imitetur, ut alias etiam gladio tribuitur *os* et actio *edendi*. Alii ex Hebraeis volunt אִבְחַת pro טִבְחַת, *mactatio*, dictum eſſe, ex literarum Alphabeti permutatione, quae אטבח, *Atbach*, dicitur, qua *Aleph* in *Teth*, et *Beth* in *Cheth*, et ſic deinceps reliquae inter ſe permutantur. Sunt, qui *diſtrictionem* exponant, cum ſtrictus gladius micat. Ludov. de Dieu vertit *poteſtatem gladii*, coll. Aethiopico אבח *poteſtatem dedit;* ſed minus bene, uti docet Ludolfus in *Commentar. ad Hiſtor. Aethiop.* p. 204. quia א in voce Aethiopica non eſt radicale, radix enim eſt בוח, quae in IV. Conjugatione format אבח pro אבוח. Ipſe aſſentitur Castello, qui in *Lexico Heptagl.* p. 10. arabicum أَبَاحَةٌ confert, quod exſtat 2 Maccab. XXVI, 6. (ſecundum arabicum capitum diviſionem), et latine *exterminium* redditur. Cui ſententiae

 tamen

---

bus civitatibus eorum conſtitui occidentes gladio. Symmach. SH. ܘܗܒܬ ܣܝܦܐ ܓܒܝܐ ܡܚܪܦܐ *Dedi gladium electum, acutum.*

tamen recte Schnurrerus obvertit, إِبَاحَةٌ esse Infinitivum IV. Conjugationis verbi باح (pro بَوَحَ), et hoc significare, si quis personae aut rei curam omnem ita penitus abjicit, ut ejusdem copiam atque usum permittat omnibus. Convenit igitur cum illo aethiopico אבח, quod Ludolfus ipse reprobavit, ut vidimus. Attamen Schnurrerus ex verbo isto arabico باح, quod de eo usurpatur, quod apertum est ac in omnium conspectu positum, dictionem אִבְחַת־חֶרֶב proprie *apertionem gladii*, i. e. gladium apertum notare posse conjicit, ex eo loquendi modo, quo Vates noster supra XX, 28. dixit כַּעַס קָרְבָּנָם *munera quae aegre faciunt*, ut significetur gladius, qui non ex insidiis incautos tantum opprimat, sed palam et aperte manifestis caedibus quasi indulgeat. Alii collato arabico أَنْبَخَ pro وَبَّخَ *corripuit*, *objurgavit*, interpretantur *objurgationem* s. *correptionem gladii*, q. d. non verbis amplius, sed gladiis hostium corripiam inemendabiles Judaeos. Nos, quum وَبَّخَ et *comminari* denotet, *comminationem gladii*, i. e. gladium ad portas minantem, qui omnem effugiendi viam praecludit, intelligimus. עֲשׂוּיָה לְבָרָק *Factus ad fulgur*, ita politus et tersus, ut fulguris habeat speciem, cf. supra vs. 15. et Deuter. XXXII, 41. *Si acuero* בְּרַק־חַרְבִּי *fulgur gladii mei*, gladium meum et

---

עֲשׂוּיָה לְבָרָק] LXX. Εὖ γέγονεν εἰς σφαγήν. Vulg. *Et limati ad fulgendum*. Syr. ܘܠܡܒܪܩܘ *Et fulgenti* (scil. gladio tradidi eos). Chald. חַרְבָּא אִשְׁתְּלִיפַת לְמִקְטַל *Gladius evaginatus est ad occidendum*. Symmach. SII. ܗܘܐ ܗܘ ܡܫܚܠ ܐܝܟ ܒܪܩܐ ܡܝܩܪܐ *Factus est acutus, ipse sicut fulgur celebris*.

et corufcantem. Nah. III, 3. לַהַב חֶרֶב *Flamma gladii.* Sunt, qui אַח verbis עֲשׂוּיָה לְבָרָק praemissum *fratris* notione fumant, hac fententia: *frater*, i. e. confors, fimilis (cf. not. fupra ad XVIII, 10.) gladius *factus eft fulguri*, frater fulminis factus eft (*das den Blitz zum Bruder hat*, ut J. D. Michaelis vertit). Sed nos adftipulamur Schnurrero, monenti, quum hic locus aperte refpiciat ad vs. 15., ut nonnifi repeti videantur quae ibi dicta funt, praeftare אָח h. l. eo ufu accipere, quem habet VI, 11., ubi dolentis vox eft. In duobus extremis verfus noftri verbis מְעֻטָּה לְטָבַח, exponendis interpretes torfit eorum vocabulorum prius. Qui ad verbum עָטָה, *texit*, *operuit* referunt, vertunt vel: *amictus* fcil. in vagina, ceu amictu, q. d. tectus huousque qui nunc ftrictus eft ad mactandum; vel: *involutus* et reconditus eft, ne acies retundatur, ad iugulandum. Alii, Kimchio auctore, *acuminatus*, exacutus eft inftar עֵט *ftyli*, Jerem. VIII, 8. XVII, 1. Alii collato Arabico عطا, *dedit*, *tradidit*, interpretantur: *traditus eft ad mactandum.* Ex alio ejusdem verbi Arabici ufu, qui *infervire*, *operam praeftare*, denotat, Schnurrerus mallet reddere: *infervire factus eft*, i. e. aptatus, paratus ad mactandum, ut igitur מְעֻטָּה idem fere fit quod הוּחַדָּה, vs. 15., nifi quod illud latius pateat, hoc adftrictius fit. Nos quidem non dubitamus, cum Doederlinio et Dathio noftrum מְעֻטָּה ad מָעַט, arab. مَعِطَ *glaber fuit* refere. Cui fententiae

non

מְעֻטָּה לְטָבַח] LXX. Εὖ γέγονεν εἰς σφαγήν. Vulg. *Amicti ad caedem.* Syr. ܘܡܛܝܒܐ ܠܩܛܠܐ *Et parato ad caedem.* Chald. אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה *Exacutus eft ad occidendum.* Symmach. SH. ܐܬܥܒܪܬ ܠܡܢܟܣ] *Transiit ad iugulandum.*

non obstat, quod Schnurrerus opposuit, verbum Arabicum nonnisi de tali laevitate dici, quae fit demtis pilis. Nam et verbum מָרַט, a quo supra vss. 14. 15. 16. מְרוּטָּה, מֹרָטָה, מְרֻטָּה de gladio terso dicta, deducuntur, proprie *depilare* notat, vid. Jesaj. L, 6., infra XXIX, 18. Eadem metaphora est in Arabico أصلع, quod proprie itidem *glabrum* et *depile* significans de gladio politissimo dicitur. Veluti in illo veteris cujusdam poetae Arabici versu in Excerptis ex *Hamasa* ad calcem Grammat. Erpenianae ab A. Schultens edit. p. 412. *Ast ego, etiamsi diu superstes sim, scio, occursuram mihi* سِنَانَ ٱلْمَوْتِ يَبْرُقُ أَصْلَعَا *cuspidem mortis, quae corusca fulminet.* Ad quem locum quae produxit Schultens ad illustrandam vocem أصلع ex Arabum scriptis digna sunt quae legantur. Cf. G. Rud. Nanninga *Animadverss. Philologg. ad quaedam V. T. loca* praeside N. G. Schroeder, Gröningae 1759. defensa (repetita in *Sylloge Dissertatt.* Vol. II. p. 901. seqq.), qui hunc locum pluribus illustravit, et verba nostra coll. arab. معط ita vertit: *acies gladii valde glabra*, i. e. polita et acuta admodum *ad caedendum.* Concinit, sensum si spectes, Chaldaei interpretatio, vid. pag. praeced. infra.

21.

הִתְאַחֲדִי *Uni*, adjunge *te*, scil. gladius gladio. Apostrophe enim est ad gladium triplicem (vid. supra ad vs. 19.),

---

21.

הִתְאַחֲדִי] „Sunt nonnulli codd., qui vel vere habent, vel habere visi sunt הִתְאַחֲדִי, egregia, inquit Michaelis in *Supplem. ad Lex. Hebr.* p. 55., sententia, modo

19.), qui unitis viribus grassari debeat in eos, quibus est destinatus. C. B. Michaelis in Dissertat. *de locorum differentia* etc. §. XXIV. (in *Sylloge Commentatt. Theologg.* P. V. p. 125.) vertit: *in unum colligitor*, quia copiae Nebucadnezaris in unum cogendae erant agmen. Gladius enim, ut idem Vir Doctissimus apposite observat, Chaldaeos et Babylonios notat, quorum bellica expeditio contra Judaeam et Hierosolymam eo describitur ordine, quo gerenda erat, cum respectu ad situm, quo Chaldaei Judaeis boreales, Judaei vero Chaldaeis australes erant, coll. vs. 2. Alii aliter. Jarchi: *verte te in unam partem.* Ita et R. Tanchum: *secede in unam partem*, coll. arab. إِسْتَأْحَدَ quod de eo dicitur, qui secessit ac seorsim est. Sed Schnurrerus mallet vertere: *operam da*, ex illo usu verbi ejusdem arabici إستاحد, quo valet *animum addixit advertitque*, *et operam dedit*, consentiente fere Tanchumo, qui sensum verborum הִתְאַחֲדִי הָשִׂימִי perhibet esse, *attende, considera et prudenter age.* Nobis tamen adhortatio ad gladium, ut prudenter agat, minus idonea videtur. Alii: *exacuere, acue te*, quasi sit a חָדַד, inserto א. epenthetico. Ita Hieronymus.

---

modo ita vertere liceat: *ad tergum*, *ad dextram*, *ad anticam*, *ad sinistram verte te.* Alexandr. et Vulg. reddunt ὀξύνου, *exacuere*, quod ipsis obversaretur verbum חדד; Syr. ܐܬܠܒܒ *fortis esto*, הִתְחַזְּקִי. Unus etiam codex De-Rossianus primam scriptionem, התאחדי, mutavit in התחדי. Nos quid in recepta lectione jure desiderari possit, haud cernimus; est enim vox exquisitior, eaque simul ita comparata, ut mirifice respondeat parallelo (לֵב) הָשִׂימִי *attende.*" Schnurrer. Chald. אִשְׁתַּלְּפִי *Evaginare.*

nymus. הֵימִינִי *Ad dextram verte te* (quomodo idem verbum Genes. XIII, 19. 2 Sam. XIV, 19. usurpatur), quia copiae regis Babylonii profecturae erant in Judaeam, Syriae ac potioribus imperii Babylonici provinciis australem. *Dextera* plaga, יָמִין, Hebraeis est *meridies*, vid. Ps. LXXXIX, 13. et ibi not. הָשִׂימִי *Dispone* te, oppone te hostibus, Michaelis l. c. vertit: *adppne*, quia Hierosolymam oppugnaturae et expugnaturae erant copiae Chaldaicae. Sane verbum שׂוּם de oppugnatione urbis dicitur 1 Reg. XX, 12. שִׂימוּ וַיָּשִׂימוּ עַל־הָעִיר *Ponite* scil. הַמַּחֲנֶה *castra*, admovete castra, *et admoverunt castra contra urbem.* Plene exstat locutio Jos. VIII, 13. Cf. Jesaj. XXII, 7. Ps. III, 7. ad quem loc. vid. not. הַשְׂמִילִי *Ad sinistram te verte* (ut Genes. XIII, 9. 1 Paral. XII, 2.), hostibus te oppone, sive illi ad dextram, sive ad sinistram occurrant. Sed Michaelis: *sinistram repete*, quia capta Hierosolyma copiae Chaldaicae in borealem Syriam et Babyloniam regressurae erant. Nos tamen haec verba de copiis domum redeuntibus intelligenda esse dubitamus, quum statim subjungatur: אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת *Quo*

הֵימִינִי] LXX. Ἐκ δεξιῶν. Vulg. *Vade ad dexteram.* Syr. ܡܝܡܝܢܝ *Dexterâ meâ.* Chald. וְקַטִּילִי בְּדָרוֹמָא *Et occide ab austro.*

הָשִׂימִי הַשְׂמִילִי] LXX. Καὶ ἐξ εὐωνύμων. Vulg. *Sive ad sinistram.* Syr. ܘܐܬܚܝܠܝ ܣܡܠܝ *Et fortis esto sinistra mea.* Chald. וְשֵׁיצִי מִן צִפּוּנָא *Et perde ab aquilone.*

אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת] LXX. Οὗ ἂν τὸ πρόσωπόν σου ἐξεγείρηται. Vulg. *Quocunque faciei tuae est appetitus.* Syr. ܠܐܝܟܐ ܡܬܛܝܒܝܢ ܐܦܝ *Quo disposita est facies mea.* Chald. לְאָן

Quo ſ. *quorſum* (ſine interrogatione, ut Joſ. II, 5. Nehem. II, 16.), quocunque *facies tua conſtituta*, i. e. deſtinata, diſpoſita fuerit, i. e. quocunque ſtringeris, perge occide. In omnes partes exerce ultionem a Deo imperatam. Hieronymus: „Quocunque, ait, faciei tuae placuerit, audacter ingredere, me habens ducem, me adjutorem.“ Coccejus אָנָה interrogative ſumens (ut Gen. XVI, 8. Zachar. II, 6. V, 10.) ſic vertit: *quo facies tua directa eſt?* quo deſtinas ire, o gladie? quo contendis ire? ut verba ſint vel inhibentis ſ. revocantis gladium ab aliis ad Judaeos, vel ſignificantis admirabilem ejus transitum. Sed prior ſenſus melius congruit. מֻעָדוֹת Participium Hophal verbi יָעַד arab. وعد *conſtituit*, ut Jerem. XXIV, 1. *Duo caniſtra ficuum* מוּעָדִים *conſtituta erant ante templum.* Non audiendus Schmidius, cui מֻעָדוֹת eſt Participium Pyhal verbi מָעַד *nutavit* (unde Proverb. XXV, 19. רֶגֶל מוּעָדֶת *pes nutans*), formae לֻקַּח 2 Reg. II, 10., et נֻחָמָה Jeſaj. LIV, 11., ut vertendum ſit: *quo vertes facies tuas nutantes?* Nomen maſculinum פָּנִים tractatur h. l. ut femininum, quum ei femininum מֻעָדוֹת jungatur, ideo haud dubie, quod vatis menti nomen חֲרָבוֹת *gladii* obverſabatur.

לְאָן אַפַּךְ מִזְמְנִין *Quocunque facies tua eſt parata.* „Vocem מֻעָדוֹת, quod genere differt a פָּנִים, ſuspectam habet Dathe, haud alienus ab Hubigantii conjectura, reponendum eſſe עֲמֻדָה, ſeu הָעֲמֻדָה, ex 2 Reg. VIII, 11. (וַיַּעֲמֵד אֶת־פָּנָיו). At quum, monente ipſo Dathio, in antiquis verſionibus ad firmandam hanc conjecturam nihil adſit adjumenti, atque etiam codices haud diſſentiant, omnino acquieſcendum videtur in lectione edita.“ Schnurrer.

22.

Ἐπινίκιον, quo Deus declarat, se aliquando triumphaturum, et satisfacturum excandescentiae suae. וְגַם־אֲנִי *Et ego etiam*, ut vates supra vs. 19., אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי *Manus complodam*, favebo interfectoribus; cf. not. ad loc. cit. Hieronymus: „*Ego plaudam manu ad manum*, ut saevientem te contra adversarios meos quasi fautor tuus et exhortator instigem.“ וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי *Et quiescere*, durare, non subito evanescere *faciam iram meam*, cf. supra V, 13. XVI, 42. infra XXIV, 13.

23.

„Quum, inquit, dixisset mihi sermo divinus: *Propheta, fili hominis, et loquere ad gladium, et dic: Gladius, gladius*, et caetera, quae prophetia gladii continentur (vs. 14. seqq.); secundo factus est ad me sermo Domini, dicens: Vis, fili hominis, scire, quis iste sit gladius et apertius personam discere gladii saevientis? Ausculta, quae dico: pone duas vias, etc.“ Hieronymus.

24.

שִׂים־לְךָ *Pone*, propone *tibi*, mente concipe duas vias, quibus proficisci possit rex Babylonius cum copiis. Alii: pinge tibi in tabula quadam, ut supra IV, 1. 2. מֵאֶרֶץ אֶחָד Vel: *e terra una*, ut hebraicum אֶרֶץ sit generis

---

22.

אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי] Chald. אַיְתֵי פּוּרְעָנוּת עַל פּוּרְעָנוּת *Adducam ultionem super ultionem.*

24.

לָבוֹא חֶרֶב מֶלֶךְ בָּבֶל] Chald. דִּיְתוּן בְּהוֹן קָטוֹלֵי חַרְבָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל *In quibus (viis) venient occidentes gladio regis Babylonis.*

neris communis; vel: *e terra unius*, regis Babylonii, יֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם *exibunt ambae illae* viae. יָד h. l. alii *signum*, *monumentum*, ut 1 Sam. XV, 12. notare exiftimant, ut oftendat Babylonio, utram viam ingredi debeat; alii rectius *spatium*, *locum*, ut Deut. XXIII, 13. 1 Sam. XV, 12. Jefaj. LVI, 5. LVII, 8. Jerem. VI, 3., ubi confiftat Nebucadnezar, atque dubitans, quo potisfimum fit iturus, facra faciat cum exercitu בָּרֵא *Crea*, vel, *exscinde* (coll. infra XXIII, 47.), i. e. decerne, conftitue, elige, quo fignificatu idem verbum בָּרָא eadem in conjugatione Piel ufurpatur Jof XVII, 15. 18. Nifi potius haec notio mutuo fit fumta a בָּרַר vel בָּרָה, unde 1 Sam. XVII, 8. בְּרוּ־לָכֶם אִישׁ *Eligite vobis virum*. בְּרֹאשׁ־דֶּרֶךְ עִיר *In principio viae urbis*, i. e. in bivio (ut infra XLII, 12.), in principio viarum (ut vs. 26. בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים), quae ad utramque urbem, Hierofolymam et metropolim Ammonitarum (vs. 25.) ducunt. *Compitum* Perfis quoque سر راه *seri reh*, i. e. caput viae dicitur, plane uti Hebraeis רֹאשׁ דֶּרֶךְ. בָּרֵא *Elige* fcil. יָד, ut

---

וְיָד בָּרֵא] LXX. cod. Rom. et SH. Καὶ χεὶρ, non expreffo בָּרֵא. Sed in cod. Alex. et Ar. Καὶ χεῖρα ἑτοιμάσουσιν. Theodor. Ἑτοίμασαι χεῖρα κατ᾽ ἄκραν. Vulg. *Et manu capiet conjecturam*. Syr. ܘܐܝܕܐ ܓܒܝܬܐ *Et manus electa*. Retulit בָּרֵא ad verbum בָּרַר. Chald. וְאַתְרָא אַתְקֵין *Et locum constitue*.

וְרֹאשׁ דֶּרֶךְ־עִיר בָּרֵא] LXX. cod. Rom. Alex. et SH. Ἐν ἀρχῇ ὁδοῦ πόλεως, ἐπ᾽ ἀρχῆς ὁδοῦ διατάξεις. Videntur, duobus prioribus vocibus verfus 25. ad hunc tractis, ita legiffe: בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ תָּשִׂים (pro בָּרֵא). Sed in Theodor. Ἐν ἀρχῇ ὁδοῦ ἑκάστης πόλεως. Vulg. *In capite viae civitatis conjiciet*. Syr. ܒܪܫܐ ܕܐܘܪܚܐ ܕܡܕܝܢܬܐ ܓܒܝܬܐ *Ad caput*

ut proxime antea. Hieronymus nostrum versum hoc modo enarrat: „Pone duas vias, ut per illas gladius veniat regis Babylonis, qui egredietur quidem uno itinere Chaldaeorum, sed quum venerit per desertum et solitudinem ad bivium terrae Arabiae, quae appellatur filiorum Ammon, quarum una via Jerusalem ducit ad dexteram partem, sinistra vero ad Rabbath filiorum Ammon, quae est civitas metropolis, et hodie Philadelphia nominatur, memor, inquit, internecionis, quae accidit regi Assyrio, quando centum octoginta quinque millia una nocte sunt caesa (Jesaj. XXXVII, 30.); formidabit ad partem dexteram declinare, et ire contra munitissimam Jerusalem, sed stabit in ipso compito."

25.

דֶּרֶךְ תָּשִׂים Vid. supra ad vs. 24. Schnurrer דֶּרֶךְ metonymice positum observat pro loco, quo via eundum ducit. Particula אֵת ante רַבַּת et יְהוּדָה pro אֶל, ut 1 Sam.

---

put viae urbis electae. Cf. not. praeced. Chald. בְּרֵישׁ פָּרָשׁוּת אוֹרַח קַרְתָּא אַתְרָא אַתְקֵין *In capite bivii itineris civitatis locum constitue.*

25.

דֶּרֶךְ תָּשִׂים לָבוֹא חֶרֶב אֵת רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן] LXX. cod. Rom. Τοῦ εἰσελθεῖν ῥομφαίαν ἐπὶ Ῥαββὰθ υἱῶν Ἀμμὼν (cod. Alex. et Ar. καὶ ἐπὶ υἱῶν Ἀμμὼν). Verba duo priora traxerunt ad finem vs. 24. Vulg. *Viam pones, ut veniat gladius ad Rabbath filiorum Ammon.* Ita et Syr. ܘܣܝܡ ܐܘܪܚܐ ܕܬܐܬܐ ܣܝܦܐ ܥܠ ܪܒܬ ܕܒܢܝ ܥܡܘܢ. Chald. אוֹרְחָא אַתְקֵין דְּיֵיתוּן בַּהּ קָטוֹלֵי חַרְבָּא מֵרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן *Viam constitue, qua veniant occidentes gladio de Rabbath filiorum Ammon.*

1 Sam. XXX, 20. *Accessit David* אֶת־הָעָם *ad populum*, et 2 Sam. XV, 23. *Et omnis populus transibat juxta viam* אֶת־הַמִּדְבָּר *ad desertum.* רַבַּת־עַמּוֹן Metropolis Ammonitarum, Deut. III, 11. ad quem loc. vid. not., 2 Sam. XI, 1. XII, 26. וְאֶת־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַםִ *Et ad Judam*, i. e. populum Judae, s. Judaeos, qui habitant *Hierosolymis*, יְהוּדָה שֶׁיּוֹשֵׁב בִּירוּשָׁלַםִ שֶׁהִיא עִיר בְּצוּרָה וַחֲזָקָה, *Judaei, qui sedent Hierosolymis, quae est urbs munita et fortis*, ut Kimchi explicat. Cf. Jesaj. XXV, 2. XXVII, 10. Schnurrerus בִּירוּשָׁלַםִ vertit *una cum Hierosolymis*, ut idem fere sit quod וִירוּשָׁלַםִ.

26.

Praeteritum עָמַד pro *praeterito prophetico*, quod futuro aequipollet, capiendum est, ut mox שָׁאַל, et הָיָה vs. 27. 28. Stabit, inquit, rex Babylonius dubius, utram viam sit ingressurus. Consilium Nebucadnezaris fuit, Aegyptum expugnare. In via erant inprimis duae illae urbes, Hierosolyma et Rabbath Ammon, quarum alteram necesse erat redigere in potestatem, ne posset circum-

---

וְאֶת־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַםִ בְּצוּרָה] LXX. Καὶ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν μέσῳ αὐτῆς. Quasi legissent: וְאֶת־יְרוּשָׁלַםִ בְּתוֹכָהּ Symmach. SH. ܒܡܚܒܫܐ *In inclusione*, s. *angustia*, quod hebraice בְּצָרָה esset. Vulg. *Et ad Judam in Jerusalem munitissimam.* Syr. ܘܥܠ ܝܗܘܕܐ ܘܥܠ ܐܘܪܫܠܡ ܚܣܝܢܬܐ *Et super Judam et super Jerusalem munitam.* Videtur וְאֶת־יְרוּשָׁלַםִ legisse, vel וִירוּשָׁלַםִ, quod exstat in quatuor codd. Kennicott. Chald. וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה דִּי נְפַקוּ מִירוּשְׁלֵם לְמִיתַב בְּקִרְוִין כְּרִיכָן *Et super eos, qui sunt de domo Juda, qui egressi sunt de Jerusalem, ut habitarent in civitatibus munitis.*

cumveniri. Eodem consilio etiam Tyrum oppugnavit et cepit, uti et Gazam. אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ *Ad matrem viae*, i. e. ad bivium, ut mox explicatius dicitur. לִקְסָם־קֶסֶם *Ad utendum divinatione*, utram urbem, vel gentem, Judaeorum, aut Ammonitarum, prius infestet. De קֶסֶם vid. not. ad Deut. XVIII, 10. Varii, quibus usurus erat, divinandi modi, singuli indicantur. Primus est: קִלְקַל בַּחִצִּים, quae verba alii aliter explicant. Sunt, qui, Tanchumo referente, verbum קִלְקַל significatu *levitatis* sumant, ut hoc dicatur, regem Babylonium sagittarum ad omen captandum delectarum, levitatem explorasse, seu elegisse eam, quae levior esset, et iacta longius per aërem ferretur. Alii regem existimant duas aut tres sagittas iecisse, experturum, num caderent in sinistram, Rabbatham versus, an in dextram, versus Hierosolymam. Alii verbo קִלְקַל notionem *poliendi*, *tergendi*, ut Cohel. X, 10., tribuunt, hoc sensu: sagittas, s. ferrum sagittarum polivit, ut splenderent instar speculi, in quo splendore cernerent divinatores, quo eundum esset. Quae tamen omnia sunt incerta. Recte Tanchum observavit, hebraicum קִלְקַל convenire cum arabico قَلْقَلَ, *commovit*, *concussit*, (cf. Jerem. IV, 24. *Omnes colles* הִתְקַלְקָלוּ.

26.

[אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ] LXX. Ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν ὁδόν. Vulg. *In bivio*. Syr. ܒܪܫܝܬ ܐܘܪܚܐ *In principio viae*. Chald. עַל אֵם פָּרָשַׁת אוֹרַח *Ad matrem divisionis viarum*.

[קִלְקַל בַּחִצִּים] LXX. cod. Rom. SH. Ar. Τοῦ ἀναβράσαι ῥάβδον. In cod. Alex. in plurali: ῥάβδους. Vulg. *Commiscens sagittas*. Syr. ܫܕܐ ܓܐܪܐ *Jecit sagittam*. Chald. קְשַׁת בְּגִרְרַיָּא *Arcu ejaculatus est sagittas*. Theodot. SH. ܠܡܩܠܩܠܘ ܒܓܐܪܐ *Ad concutiendum sagittis*.

וְהִתְקַלְקְלוּ *concussi sunt*), et verba nostra ita explicavit:
قلقل السهام اي حركها علي طريق التفال
Commovit, agitavit, *sagittas*, *divinandi caussa*, ut confuse misceri possint sortes. Rem exposuit Hieronymus his verbis: „Ritu gentis suae oraculum consulet, ut mittat sagittas suas in pharetram et commiscant eas inscriptas, sive signatas nominibus singulorum, ut videat, cujus sagitta exeat, et quam prius civitatem debeat oppugnare. Hanc autem Graeci βελομαντίαν sive ῥαβδομαντίαν nominant." Eum ritum, cujus et in Corano III, 39. et V, 4. mentio fit (vid. C. B. Michaelis Dissert. *de Ritualibus SS. ex Alcorano illustratis*, §. XVI. in *Sylloge Commentatt. Theologg.* Vol. II. p. 113.), pluribus descripsit ex Arabum monumentis Ed. Pocockius in *Specim. Hist. Arab.* p. 329. seq. Cum esset alicui vel suscipiendum iter, vel ducenda uxor, vel aliud magni momenti negotium peragendum, sagittas, quas tres in vasculo inclusas habebant, solebant consulere. Earum primae inscriptum erat: أَمَرَنِي رَبِّي, *jussit me Dominus meus*, secundae, نَهَانِي رَبِّي *prohibuit me Dominus meus*, tertia erat غفل, h. e. nulla nota insignis. Harum unam manu extrahenti, si occurreret illa, quae iuberet, alacri animo, tanquam monente Deo, pergere, sin illa, quae vetaret, desistere, quodsi ἀγράμματος illa, reponere, donec prodiret, quae vel iussu praeiret, vel interdicto occurreret. Cf. locum ex Nuweirio a Reiskio allatum in libello, cui titulus: *Sammlung einiger arabischen Sprüchwörter, die von den Stecken oder Stäben hergenommen sind*, p. 21. Vid. et Pfeifferi *Dubia vexata*, p. 781. שָׁאַל בַּתְּרָפִים *Interrogavit*, consuluit, *Theraphos*, simulachra magica,

---

שָׁאַל בַּתְּרָפִים] LXX. Καὶ ἐπερωτῆσαι ἐν τοῖς γλυπτοῖς. Vulg.

magica, quae et in domibus, ut lares ſive penates habebant, quorum et Gen. XXXI, 19. Jud. XVII, 5. 1 Sam. XIX, 13. Zachar. X, 2. fit mentio. De indole et uſu eorum certi quidquam definiri vix poterit; plures conjecturas attulimus in Not. ad Geneſeos locum indicatum. Verbum שָׁאַל, ubi de *conſultatione oraculi* dicitur, nomini iungitur cum ב, quaſi dicas *interrogare per Deum*, i. e. ex eo ſciſcitari, vid. Judic. XVIII, 5. 1 Sam. XXII, 13. XXIII, 4. 2 Sam. XVI, 23. Hos. IV, 12., et h. l. רָאָה בַּכָּבֵד *Inſpiciet jecur* pecudis immolatae, nam et haec divinationis ſpecies ex victimarum extis, praeſertim ex *hepate* et *corde* (*Caput jecoris ex omni parte diligentiſſime conſiderant*, inquit Cicero *de Divin.* II, 13.), valde familiaris fuit; Romani *extiſpicium* nominabant, vid. Ciceronem *de Divinat.* I, 16. II, 12. Cf. Cilano *Römiſche Alterthümer*, Vol. II. p. 164. ſeq., et Perizon. ad Aeliani *Var. Hiſt.* II, 31.

27.

בִּימִינוֹ *In dextra* autem *ejus*, qua ex vaſculo depromet ſagittam, הָיָה הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלַםִ *erit divinatio: Hieroſolyma,* „i. e.

Vulg. *Interrogavit idola.* Syr. ܘܫܐܠ ܒܦܬܟܪܗ *Et interrogavit idolum ſuum.* Chald. שְׁאַל בְּצַלְמָנַיָא *Interrogavit ſimulacra.*

רָאָה בַּכָּבֵד] LXX. Καὶ ἡπατοσκοπήσασθαι. Vulg. *Exta conſuluit.* Syr. ܚܙܐ ܒܦܘܚܡܗ *Inſpexit gloriam ſuam,* quod hebraice בִּכְבוֹדוֹ eſſet. Chald. חֲזָא בְּכַבְדָא *Inſpexit jecur.*

27.

בִּימִינוֹ הָיָה הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלַםִ] LXX. Ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐγένετο τὸ μαντεῖον ἐπὶ Ἱερουσαλήμ. Vulg. *Ad dexteram ejus facta* eſt

„i. e. dextram in vaſculum immiſſam ad ſagittam inde depromendam quum reduxerit, eam tenebit ſagittam, quae nomen *Jeruſalem* ſibi habet inſcriptam. Neque enim הַקֶּסֶם dici poteſt in regimine poſitum [ut vertatur *divinatio Hieroſolymae*], ob ה nomini praefixum, ſed הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלָ͏ִם ita accipiendum, ut ſit: reſponſum, quod continetur voce: *Jeruſalem.*" Schnurrer. לָשׂוּם כָּרִים *Ad ponendum*, i. e. ut ponat, ſ. admovendos eſſe *arietes*, de quibus vid. not. ſupra ad IV, 2. לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח *Ad aperiendum os cum caede*, i. e. ut hortetur, excitet ſuos ad caedendum hoſtes, Judaeos, vel, ut milites cum clamore occidant Judaeos. Ita haec verba vulgo explicant. Habet tamen haec phraſis, *os cum caede aperire*, aliquid duri et incommodi. Nos quidem non dubitamus, בְּרֶצַח h. l. pro בְּצֶרַח *cum clamore* capiendum eſſe, levi literarum

---

eſt divinatio ſuper Jeruſalem. Syr. ܘܒܝܡܝܢܗ ܗܘܐ ܩܘܣܡܐ ܥܠ ܐܘܪܫܠܡ *Et ad dexteram ejus ſuit divinatio ſuper Jeruſalem.* Chald. בִימִינֵיהּ הֲוָה קִסמָא נְפֵיל לְמֵהַךְ לִירוּשְׁלֶם *In dextera ejus divinatio cecidit, ut iret Hieroſolymam.*

לָשׂוּם כָּרִים] LXX. Τοῦ βαλλεῖν χάρακα. Vulg. *Ut ponat arietes.* Syr. ܕܢܩܝܡ ܠܘܩܒܠܗ ܟܡܐܢܐ *ut tenderet contra eam inſidias.* Chald. לְמַנָּאָה אִפְרִיקְרִין *Ad conſtituendum duces.* Symmach. et Theodot. SH. pro כָּרִים ponunt hic quidem ܡܚܝܢܐ ille vero ܦܘܪܓܘܣܐ, *turres.*

לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח] LXX. Τοῦ διανοῖξαι στόμα ἐν βοῇ. Hubigantius illos בְּצֶרַח legiſſe putat, quod in textum recipiendum arbitratur, quum reſpondeat τῷ בִּתְרוּעָה, quod ſequitur. Vulg. Ut *aperiat os in caede.* Syr ܘܢܦܬܚ ܦܘܡܗ ܒܚܣܝܢܘܬܗ *Et* (ut) *aperiret os ſuum cum potentia*

rum metathesi, cujus plura exempla supra in not. ad vs. 19. vidimus. Sane hoc optime respondet קֹל בִּתְרוּעָה in altero hemistichio. Eandem *clamoris* significationem ipsi nomini רֶצַח vindicare studuit Ad. Lentz in *Observatt. Miscell. ad selecta V. T. loca* (Gröningae, 1771. sub N. G. Schroederi praesidio defensa) Cap. III. in *Sylloge Dissertatt.* Vol. II. p. 1019., coll. arab. رضح *fregit*, ut רֶצַח proprie notet *sonum fractum*, quemadmodum תְּרוּעָה a themate רוע, quod aeque ac cognatum רָיַע, *frangere, frangendo rumpere* denotat, dicitur de *sono*, quando *non procedit aequali tenore*, sed *fractus est*, et *identidem abruptus.* Utroque vocabulo denotabitur clamor ille militaris, qui in proelio, aut violenta urbium expugnatione edi solebat, de quo תְּרוּעָה speciatim usurpatur Jerem. XLIX, 2. Amos. I, 14. II, 2. Sunt, qui putent, פֶּה h. l. esse *aciem gladii*, פְּתֹחַ autem, ut alias denotare *stringere gladium*, ut phrasis integra sonet: *stringendo aciem gladii ad caedem.* Cui interpretationi recte opposuit Lentz l. c., primo, illum sensum si vates exprimere voluisset, scribendum fuisse לְרֶצַח, ut infra vs. 33. Gladius פְּתוּחָה לְטֶבַח *evaginatus est ad mactationem;* tum, nomen פֶּה, quando pro *acie gladii* accipitur, semper sibi חֶרֶב junctum habere, ut Genes. XXXVI, 26. Exod. XVII, 13. Deut. XIII, 16.; denique, Hebraeos non usurpare phrasin פְּתֹחַ פֶּה pro: *stringere aciem gladii*, sed פְּתֹחַ חֶרֶב, *stringere gladium*, ut Ps. XXXVII, 14. Mich. V, 5. et infra vs. 33. Schnurrer verba nostra ita vertit: *ad aperiendum aditum contundendo*, ut de moenibus

---

tia sua. Chald. לְפַתָּחָא תַּרְעִין דְיֵעֲלוּן בְּהוֹן קָטוֹלִין *Ad aperiendum portas, ut ingrederentur per eos occisores.*

בִּתְרוּעָה] Chald. בְּאַצְוָחַת קַרְנָא *Cum clangore tubae.*

nibus perrumpendis accipienda sint, et בְּרָצַח explicandum sit ex arab. رضخ et رضح *contundendo fregit.* Sed quamvis פִּי־קֶרֶת Proverb. VIII, 3. *aditum,* portam, *urbis* significet, nusquam tamen פֶּה solum de *aditu* ad locum aliquem usurpatur. Phrasis פָּתַח פֶּה ubique notat *aperire os,* vid. e. c. Ps. XXXVIII, 14. XXXIX, 10. Prov. XXIV, 7. XXX, 8. 9. De phrasi שָׁפַךְ סֹלְלָה et בְּנוֹת דָּיֵק vid. not. ad IV, 2.

28.

וְהָיָה לָהֶם כִּקְסָם־שָׁוְא *Eritque* hoc *eis* scil. Judaeis *quasi divinare vanum* (ut infra vs. 34.), sicut vana quae-

D 2 dam

לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה] LXX. Καὶ βαλλεῖν χῶμα. Vulg. *Ut comportet aggerem.* Chald. לְמִצְבַּר מְלִיתָא *Ad comportandum aggerem.* Symmach. SH. ܠܡܚܦܪ ܟܐܦܐ *Ad fodiendum lapidem.*

לִבְנוֹת דָּיֵק] Καὶ οἰκοδομῆσαι βελοστάσεις. Vulg. *Ut aedificet munitiones.* Syr. ܘܢܒܢܐ ܕܘ̈ܩܐ *Et aedificaret speculas.* Chald. וּלְמִבְנֵי כַּרְקוֹם *Et ad exstruendam machinam.* Symmach. SH. ܘܠܡܒܢܝܘ ܣܝܓܐ *Et ad aedificandum sepimentum.* Praemissa ab omnibus interpretibus copula ו, exstat in codd. quamplurimis et manu et typis exaratis.

28.

וְהָיָה לָהֶה כִּקְסָם־שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם] LXX. Καὶ αὐτὸς αὐτοῖς ὡς μαντευόμενος μαντείαν ἐνώπιον αὐτῶν. Vulg. *Eritque quasi consulens frustra oraculum in oculis eorum.* Syr. ܘܢܗܘܐ ܠܗܘܢ ܐܝܟ ܩܣܡܐ ܣܪܝܩܐ ܠܥܝ̈ܢܝܗܘܢ *Et erit eis sicut divinatio vana coram oculis suis.* Chald.

וִיהוֹן

dam divinatio; contemnent Chaldaeorum auguria tanquam vana. שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם Quasi (repetito כ ex antecedente vel כִּי *quod*) *iurantes ſacramenta* fuiſſent Chaldaei *eis;* ſive, quod *ſacramenta ſacramentorum eis* (Judaeis)

וַהֲוָה לְהוֹן קְסוּמֵיהוֹן כַּדִּיבִין בְּעֵינֵיהוֹן בְּחֶשְׁיַן דַּהֲוָה מְנַחֵשׁ לְהוֹן *Et factae ſunt eis divinationes eorum mendacia in oculis eorum, et auguria, quibus augurabatur eis.*

שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם] Haec verba a LXX. et Syro non exprimuntur. „Abeſt oratio haec ab editione correcta τῶν LXX. Verum in Complutenſi exſtat in hunc modum: ἑβδομάζων τὰς ἑβδομάδας αὐτοῖς. Apud Theodoretum et alios codices habetur; ἑβδομάζοντες ἑβδομάδας αὐτοῖς. Quam verſionem Scholiaſtes tribuit Theodotioni." Pradus. Illa interpretis Graeci verba Theodoretus ita explicat: ὡς ἑβδομάδα ἑβδομάτων ἑορτάζοντες, οὕτως διάγουσι. *Ut hebdomata hebdomadum celebrantes, ita degunt.* Cepit interpres nomen שְׁבֻעוֹת ſignificatione *hebdomadum*, qua Exod. XXXIV, 22. Deut. XVI, 9. 16. et alias occurrit. Vulg. *Et ſabbatorum otium imitans.* Quod Hieronymus ſic exponit: „Videbitur habitatoribus Jeruſalem oraculum fruſtra conſulere, et quaſi ſabbathorum otium terere, ludere videlicet, et nihil operis perpetrare." Nomen שְׁבֻעוֹת ſiniſtre cepit pro שַׁבָּת *ſabbathum.* Chald. וְאִנּוּן לָא יָדְעִין דְּאַרְבְּעִין וְתַשַׁע זִמְנִין הֲוָה בָּדִין *Et illi neſciebant, quod quadraginta et novem vicibus obſervaſſet.* Dictionem שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת intellexit *ſeptem ſeptenarum* = 49. Eum ſequutus Jarchius, hunc locum ita explicat: „Quadraginta novem vicibus divinaverat eis (ſ. contra eos, Judaeos) Nebucadnezar, atque omnes divinationes ad idem propoſitum, eundemque finem tendebant, ut ſcil. ad oppugnandam Hieroſolymam profectionem ſuſciperet."

(Judaeis) essent. Sed praestat, שְׁבֻעֵי pro adjectivo, formâ Participii Passivi capere (nam pro Participio ipso nequit haberi ideo, quod verbum non reperitur in *Cal; iurantes* alias vocantur נִשְׁבָּעִים, vid. Jesaj. XLVIII, 1. Zephan. I, 5. Malach. IV, 5. al.), proprie: *obstricti iureiurando*, ut Jud. VIII, 11. הַשְּׁכוּנֵי בָאֳהָלִים *habitantes in tentoriis*, Cant. III, 8. אֲחֻזֵי חֶרֶב *tenentes gladium*, propr. *tenere facti gladium*, et infra apud Nostrum סְרוּחִים *luxuriantes*, propr. *per luxuriam protensi* (cf. C. B. Michaelis *Lumina Syriaca pro illustrando Ebraismo Sacro*, §. XXV. in *Sylloge Commentatt. Theoll.* Vol. I. p. 209.). Nomen שְׁבוּעָה de *iureiurando* usurpatur Nehem. VI, 18. Deut. VII, 8. Exod. XXII, 11. Num. V, 21. al. et pluralis שְׁבֻעוֹת eodem significatu Habac. III, 9. וְהוּא מַזְכִּיר עָוֹן *Et ille* (rex Babylonius) *recordari facit iniquitatis*, fidei a Judaeis violatae, לְהִתָּפֵשׂ *ut capiantur*, rex cum subditis foedifragis. Sensus est: Judaei, per falsos prophetas seducti, contemnent conatum Babyloniorum, et auguria ista vana esse dicent, quod Chaldaei eis sacramento essent adstricti, quibus tamen ipsi fidem non servaverant. Quapropter Nebucadnezar in memoriam revocans violatam fidem, exstimulatus est in perniciem eorum. עָוֹן vocat perfidiam Zedekiae, qui fidem datam Nebucadnezari, nomine Dei interposito, violarat,

וְהוּא־מַזְכִּיר עָוֹן לְהִתָּפֵשׂ] LXX. Καὶ αὐτὸς ἀναμιμνήσκων ἀδικίας αὐτοῦ (cod. Alex. et Ar. αὐτῶν) μνησθῆναι. Vulg. *Ipse autem recordabitur iniquitatis ad capiendum.* Syr. ܘܗܘ ܢܬܕܟܪ ܥܘܠܐ ܘܢܬܐܚܕ *Et is recordatus est iniquitatis et capietur.* Chald. וּמִתְחַב עַל פִּתְגָמָא עַד דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעְתָּא דְיִתְמַסְרוּן בִּידֵיהּ *Et* (nesciebant, quod) *responsum sibi esset super verbum, donec venisset ei tempus, quo traderentur in manum ejus.*

rat, quod perjurium cauſa fuit expugnationis urbis Jeru-ſalem. Cf. ſupra XVII, 8. 9. 18. 19. Sunt, qui verba hujus verſus priora, וְהָיָה לָהֶם כִּקְסָם־שָׁוְא, hoc ſenſu capiant: irridebunt hanc prophetiam tuam tanquam vanam, inanem ac ſtultam divinationem; propterea quod ipſi cum Chaldaeis foedus iureiurando ſanxiſſent (שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם); hoc ipſum vero, quod contemnunt et ludificantur te et prophetas meos, efficit, ut tota illorum impietas coram me et coram hoſtibus in rationem veniat, et perniciei cauſa eis fiat. Ratione prorſus diverſa hunc verſum explicat Coccejus, qui duplex illud לָהֶם non ad Judaeos, verum ad Babylonios refert, ut haec prodeat ſententia: „*Et fuit eis*, Nebucadnezari et Babyloniis, *tanquam auſpicium vanum;* non credidit rex, ſed pro vano et illuſorio reſponſo habuit, tum, quod urbs munita eſſet (vs. 25.), tum quod ibi eſſet templum Dei, ſub cujus praeſidio urbs illa ſemper fuiſſet tuta, ita ut multi reges et populi, manum ei inferentes, fuerint pudefacti, ut inter ceteros Sanherib. Ibi haruſpices *iuraſſe* et *dejeraſſe*, ſe nihil per dolum reſpondere et fallaciam. *Tum vero ille* (h. e. aliquis) *commemorabat peccatum*, Judaeos a Deo ſuo defeciſſe, et in legem ejus peccaſſe, ideoque Regem vocari a Deo per illa ſigna, ut a rebelli populo, tanquam venumdato in manum ejus, exigat poenas.“ Cum Coccejo fere convènit Schnurrer, qui hujus verſus ſenſum perhibet eſſe hunc, rem Babyloniis plane inopinatam atque incredibilem viſam eſſe, quod et munitiſſima eſſet Judaeorum urbs, et Numinis, cujus innumera exſtarent facta mirabilia, praeſidio gauderet; juraſſe alios, fraudem ſubeſſe omini, aliis certam ejusdem fidem aſſeverantibus; tandem fluctuantium animos ita compoſuiſſe Regem, ut diceret, eam nunc eſſe Judaeorum pravitatem, atque in patrium Numen impietatem, ut non ſit, cur de urbe eorum expugnanda quisquam deſperaret. Nobis tamen et ſimpliciſſima,

cissima, et verbis et contextui maxime consentanea videtur ea, quam primo loco posuimus, interpretatio.

29.

Jam ad Judaeos convertitur oratio: יַעַן הַזְכִּרְכֶם עֲוֹנְכֶם *Eo quod recordari facitis,* quod efficitis, ut in memoria sit, *iniquitas vestra*, quod tanta apud vos invaluit morum perversitas, ut publice nota, atque inter barbaras gentes pervulgata sit, ut statim additur: בְּהִגָּלוֹת פִּשְׁעֵיכֶם *dum revelantur*, deteguntur et publice innotescunt, *scelera vestra*, ut Hos. VII, 1. Possunt haec parenthetice legi usque ad Athnachum. יַעַן הִזָּכֶרְכֶם *Pro eo quod memoramini*, scil. לִפְנֵי (ut Num. X, 9., sed sensu bono), s. אֵלַי, *coram me*, i. e. quod vestri recordor, quales sitis, scil. iniquitatibus pleni. Cf. Ps. CIX, 14. יִזָּכֵר עֲוֹן אֲבֹתָיו אֶל־יְהוָה *Commemoretur peccatum patrum suorum coram Domino, et peccatum matris suae non deleatur.* בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ *Manu ista*, q. d. manu ista nota, regis Babylonii, capiemini, in hostium vestrorum venietis potestatem.

29.

בְּכָל עֲלִילוֹתֵיכֶם] Syr. ܘܟܠܗܘܢ ܨܒܝ̈ܢܝܟܘܢ *Et cuncta studia vestra.* Legit וְכָל, quod ipsum in uno Kennicotti cod. et alio quodam De-Rossii cod. a prima manu legitur.

יַעַן הִזָּכֶרְכֶם] Non expressum a Syro. הַזְכִּרְכֶם, in Hiphil, ut in priori hemistichio, et hic in duobus codd. legitur.

בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ] Chald. בִּיד מַלְכָּא דְבָבֶל תִּתְמַסְרוּן *In manum regis Babylonis trademini.*

30.

Ab universo populo ad regem, Zedekiam, transit oratio. חָלָל *Profane*, ut חֲלָלָה *profanata* Levit. XXI, 7. 14. Alii: *interfecte* (ut supra vs. 19.) i. e. digne interfectione; ita Chaldaeus. Quidam: *qui confossus est*, i. e. oculis privatus, filiis in conspectu suo prius mactatis. Verum bene monet Schnurrer, aptiorem esse h. l. *profani* significationem altera illa vulgatiore, *perfossi*, quoniam postea demum de poena infligenda sermo sequitur. נְשִׂיא יִשְׂרָאֵל O *princeps Israelis*, cf. not. ad XII, 10. „Sedeciam alloquitur, cum quo submissius agit Jeremias, Noster liberius, quia non erat sub imperio Sedekiae.“ Grotius. אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ *Cujus venit dies* scil. poenae et vindictae a te sumendae, quo sensu *dies alicujus* dicitur infra vs. 34. 1 Sam. XXVI, 10. Ps. XXXVII, 13. Job. XVIII, 20. בְּעֵת עֲוֹן קֵץ *Tempore iniquitatis finis*, i. e.

30.

חָלָל] LXX. Βέβηλε. Vulg. *Profane.* Syr. ܐܬܛܢܦ, id. Chald. חַיָּב קְטָלָא *Reus mortis.*

אֲשֶׁר בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עֲוֹן קֵץ] LXX. Οὗ ἥκει ἡ ἡμέρα ἐν καιρῷ ἀδικίας, πέρας. Vulg. *Cujus venit dies in tempore iniquitatis praefinita.* Symmach. ex versione Hieronymi: *Cujus venit dies in tempore iniquitatis constitutus.* In cod. SH. verba עֲוֹן קֵץ a Symmacho ita tranalata leguntur: ܠܐ ܢܡܘܣܘܬܐ ܡܬܚܡܬܐ ܒܦܪܘܬܘܡܘܣܡܐ *Iniquitas praefinita termino* (in voce postrema mendum suspicor: videtur ipsa graeca προορισμὸς esse). Syr. ܕܡܛܐ ܝܘܡܗ܂ ܘܙܒܢܐ ܕܥܘܠܟ ܘܫܘܠܡܟ *Cujus advenit dies, et tempus iniquitatis tuae, et finis tuus.* Quasi וְעֵת et וְקֵץ legisset. Chald. דִּמְטָא

i. e. quae finem, exitium (ut ſupra VII, 2.) adducit; tempore, quo iniquitas tua erit cauſa finis, interitus regni tui et vitae. Alii haec verba ordine inverſo poſita putant, qui proprie talis eſſe debebat: אֲשֶׁר־בָּא יוֹם, קִצּוֹ בְּעֵת עָוֹן *cujus ultimus dies* (propr. *cujus dies finis*) *advenit in tempore opportuno ad poenam*, ut עָוֹן h. l. ut alias ſaepe ſit *peccati poena*. Ita Chaldaeus, et eum ſequutus Grotius, qui verba noſtra ſic exponit: quaſi dicat Deus: jam dudum occaſionem exſpecto, ut te puniam per eos, quibus tu occaſionem mei nominis contemnendi dediſti. Schnurrero קֵץ עָוֹן eſt pravitas ſumma, extrema, fini proxima; fere ut Coccejo pravitas ἀμετανόητος poſt multas admonitiones et caſtigationes et longam tolerantiam eſt pravitas finis. Sed explicationi a nobis adſcitae favet, quod infra XXXV, 5. phraſis בְּעֵת עֲוֹן קֵץ cum phraſi בְּעֵת אֵיד, tanquam ſynonyma, componitur. Sunt, qui totum hunc verſum ad ſubjectum referant, cujus praedicatum ſit in verſu ſequenti, hoc modo: *Tu autem, profane, impie princeps* etc., *amove cidarim* vs. 31. Vel: *ad te vero quod attinet, profane, impie rex.*

31.

הָסִיר *Remove* a capite tuo, o Rex! quem propheta Dei verbis compellat. Alii ob ultimum verſiculi mem-

D 5 brum:

דִּמְטָא יוֹם חֲבָרֵיהּ עִדָּן דְּאִשְׁתְּלֵימַת חוֹבוֹהִי *Cujus interitus dies advenit, tempus retributionis peccatorum ſuorum.*

31.

הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֲטָרָה] LXX. Ἀφελε τὴν κίδαριν, καὶ ἐπέθου τὸν στέφανον. Vulg. *Aufer cidarim, tolle coronam.* Syr. ܥܒܪ ܡܢܟ ܡܨܢܦܬܐ ܘܐܥܒܪ ܡܢܟ ܟܠܝܠܐ *Tolle a te cidarim, et depone a te coronam.* Chald. אַעְדִּי מִצְנֶפְתָּא

brum: *remove*, o propheta, i. e. *vaticinare*, *removendum fore*. Voces *reales*, uti loquuntur, pro verbalibus, i. e. pro rei indicatione. Cf. not. ſupra ad XIV, 18. p. 356. et Glassii *Philol. S.* p. 216. ſeqq. ed. Dath. Aliis, veluti Schnurrero, poſt Kimchium הָסֵיר eſt Infinitivus, ad quem ſubaudiendum verbum finitum, ut infra XXIII, 30. עָשֹׂה *Faciendo* ſcil. faciam; Levit. VI, 7. הַקְרֵב *Offerendo* ſcil. offerent; Jeſaj. LVII, 15. הַסְתֵּר *occultando* ſcil. occultavi. הַמִּצְנֶפֶת *Cidarim*, qua nonnulli dignitatem ſacerdotalem et pontificalem indicari putant (veluti Chaldaeus, vid. infra); erat enim *cidaris* Pontificis Maximi inſigne, vid. Exod. XXVIII, 4. 37. 39. XXIX, 6. Levit. VIII, 9. al.. Sane illa in reipublicae everſione una cum regia dignitate et pontificalem abolitam legimus 2 Reg. XXV, 18. Ita et Hieronymus: „Venit, inquit, tibi dies, quae longo tempore praefinita eſt in te, et propter te ſacerdotium et regnum interiit populi Judaeorum. *Cidaris* enim inſigne Pontificis eſt; corona, hoc eſt, diadema, regis indicium.“ Sed quum ad ſolum regem ſermo ſit directus, ad eundem et nomen hoc referendum videtur, ut *cidarim* ſ. *diadema regium* (quod Jeſaj. LVII, 3. צְנִיף מְלוּכָה *cidaris regni* vocatur), et *coronam regiam*, עֲטָרָה (vid. 2 Sam. XII, 30. Cantic. III, 11.), de capite tolli iubeat, quod regno et dignitate regia privandus ſit rex. וְהָרֵים *Et tolle*, aufer, vel, *auferendo auferam* (vid. quae proxime antea ad הָסֵיר notata ſunt), ut infra XLV, 9. Levit. VI, 3. זאת לא־זאת alii ad nomen

---

מִצְנֶפְתָּא מִשְּׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא וַאֲבַטֵּל כִּתְרָא מִצִּדְקִיָּה מַלְכָּא
Auferam cidarim a Seraja, ſacerdote magno, et tollam coronam a Zedekia, rege.

זאת לא־זאת] LXX. Αὕτη οὐ τοιαύτη ἔσται. Vulg. *Nonne haec eſt?* „In eo loco, ubi nos interpretati ſumus:

nomen femininum, quod proxime praecessit, עֲטָרָה referunt, hoc sensu: *haec* cidaris et corona *non erit haec* s. ea, quae nunc est, non ultra sic erit, sed intercidet. Alii, inter quos Schnurrerus, illud זאת non ad הָעֲטָרָה restringendum, sed neutraliter accipiendum putant, sic: quae nunc est rerum conditio, eadem amplius locum non habebit. הַשָּׁפָלָה non est, ut Coccejus voluit, tertia femin. Praeteriti, retracto accentu, cum ה, quod verbis praefixum sit relativum, ut vertendum sit: *quod humiliatum fuerat*, sed est nomen masculinum שָׁפָל (ut 2 Sam. VI, 22.) cum ה paragogico, intensionis caussa additum, ut in נַחְלָה Ps. CXXIV, 4. aliisque, recte monente, post Kimchium, Tanchumo. Pro ה *intensivo* nostrum habet et N. G. Schroeder in *Instit. ad fundamm. L. H.* Sect. IX. *de Particulis* §. CLXV. 7., ubi plura exempla allata reperies. הַגְבֵּהַּ *Extollendo* scil. extollam. *Humili*, quod Deus ait a se extollendum, quidam, ut Kimchi, Jechoniam intelligunt; *elato* vero (הַגָּבֹהַּ), quod sit *humiliandum*, Zedekiam, cf. supra not. ad XVII, 24. Sed rectius

---

mus: *Nonne haec est?*, pulchre transtulit Symmachus: *neque hoc, neque illud.* Quia enim dixerat: *aufer cidarim, tolle coronam*, subjunxit: *neque hoc, neque illud*, id est, regnum cessabit, et sacerdotium." Hieron. Syr. haec verba non expressit. Chald. אֱמַר דֵּין וְדֵין בְּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיְּמוּן מִגְלָא יִגְלוֹן *Dic: iste et iste non permanebunt in loco suo, sed migrando migrabunt.*

הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַּ וְהַגָּבֹהַּ הַשְׁפִּיל] Vulg. (Nonne haec est) *quae humilem sublevavit, et sublimem humiliavit?* Chald. גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם דְּלָא הֲוָת דִּילֵיהּ יִסְבִּנַּהּ צִדְקִיָּה דְּדִילֵיהּ הִיא תִּתְעֲדֵי מִנֵּיהּ *Gedalia, filius Achicami, cujus non erat* (corona, s. dignitas regia), *tollet eam, et a Zedekia, cujus erat* (corona), *auferetur. Vid.* 2 Reg. XXV, 21. 22.

rectius alii, et inter hos Schnurrerus, his verbis generalem ſententiam expreſſam autumant hanc: penes Deum eſſe rerum omnium ſummum arbitrium, ab ipſo ſolo ſtupendas converſiones proficiſci. Quae ipſa ſententia et 1 Sam. II, 5. ſeqq. Jeſaj. II, 12. X, 33. Pſ. CXXXVIII, 6. et alias legitur.

32.

Nomen עַוָּה ſunt, qui ſignificatu non diverſum putent ab עָוֹן (coll. וְעָוִינוּ, *peccavimus*, Dan. IX, 5.), ut Alexandrinus Graecus interpres (vid. infra). quem ſequutus Schnurrerus, ſenſum ait hunc eſſe: nefas eſto, interdictum ſit, ea corona uti! Quam ſententiam nos tamen dubitamus a ſcriptore hebraeo expreſſam eſſe his verbis: *iniquitatem ponam*, reddam, *eam* ſcil. coronam, nam ad eam (הָעֲטָרָה) referendum eſſe ſuffixum in אֲשִׂימֶנָּה, dubio caret. Chaldaeus עַוָּה pro *peccati poena* cepit, ut עָוֹן ſaepe uſurpatur; et ſententia quidem, quam ille interpres expreſſit, ſatis congrua eſt, ſed verbis hebraicis vix accommodari poteſt. Nihil tamen difficultatis erit, ſi עַוָּה referas ad formam *Piel* verbi עָוָה, *pervertit*, *ſubvertit*, quod de *terrae ſubverſione*, Jeſaj. XXIV, 1. dicitur. Hinc vertendum erit: *ſubverſionem*, ſ. ſubverſam, *reddam eam*, i. e. detraham et ad terram deiiciam. Quod vero nomen עַוָּה triplicatur, eo quidam continuitatem et exaggerationem exiſtimant indicari, quod

---

32.

עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה] LXX. Ἀδικίαν, ἀδικίαν, ἀδικίαν θήσομαι αὐτήν. Vulg. *Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam.* Syr. verba hebraea non expreſſit. Chald. חוֹבֵיהוֹן דְּחָבוּ בְּחוֹבֵיהוֹן אֶתְפְּרַע מִנְּהוֹן *Propter peccata ſua, quibus peccaverunt, ultionem ſumam ab eis.*

quod corona domus Davidicae non uno tempore afflicta et corrupta ſit, donec tota auferretur. Alii, quibus et nos adſtipulamur, *triplicem cladem et ſubverſionem coronae* innui exiſtimant. Ita Abarbenel: „Reſpicit ad *tres iſtos reges*, quos removit Nebucadnezar ab imperio Judae, Joiakimum, Joiachinum, et Zedekiam.“ גַּם־זֹאת לֹא הָיָה *Etiam haec* Zedekiae corona, ut Joiakimi et Jechoniae, *nihil factum erit*, ad nihilum redigetur; לֹא ſubſtantive ſumitur, ut Job. VI, 21. Pſ. LXXIII, 25., et verbum ſubſtantivum ad praedicatum conformatur, ut infra XXXV, 15. שְׁמָמָה תִהְיֶה הַר־שֵׂעִיר *Vaſtitas erit mons Seir*, pro יִהְיֶה. Schnurrerus obſervat, noſtram formulam et hoc modo poſſe intelligi: *tale quid adhuc factum non eſt*, quod ipſi convenientius videtur verbo praeterito h. l. uſurpato. Verum praeterita futuris mixta in vaticinationibus de futuro tempore eſſe intelligenda, notum. Verba עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו hebraei

---

גַּם־זֹאת לֹא הָיָה] LXX. cod. Rom. Οὐαὶ αὐτῇ, τοιαύτη ἔσται. Sed in cod. Alex. et SH. Οὐ τοιαύτη ἔσται. Ar. اَلَّذِي لَهُ هٰذَا تَكُونُ *Is cujus haec* ſunt, *erit*. Vulg. *Et hoc non factum eſt*. Syr. ܐܦ ܗܕܐ ܠܥܘܠܐ ܘܠܢܟܠܐ ܐܥܒܕܝܗ *Etiam hoc ſceleri et fraudi faciam*. Chald. אַף לְדֵין לָא יִתְקַיַּם לֵיהּ *Etiam huic non permanebit* (corona).

עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמִּשְׁפָּט] LXX. Ἕως οὗ ἔλθῃ ᾧ καθήκει. Ar. إِلَي أَنْ يَأْتِيَ الآتِي *Donec veniat qui venturus eſt*. Vulg. *Donec veniret cujus eſt judicium*. Syr. ܥܕܡܐ ܕܢܐܬܐ ܗܘ ܕܕܝܠܗ ܗܘ ܕܝܢܐ *Donec veniat is, cujus eſt judicium*. Chald. עַד דְּאֵיתֵי עֲלוֹהִי פּוּרְעֲנוּת יִשְׁמָעֵאל בַּר

hebraei aliqui interpretes iungunt verbis quae proxime praecesserunt גַּם־זֹאת לֹא הָיָה hoc sensu sumtis: *tale quid non accidit*, ut haec prodeat sententia: haec dignitas regia non fuit usque adeo imminuta, donec venit is, cui competebat justo Dei decreto, iudicium exercere in Israelitas, et eos affligere, i. e. donec venit Nebucadnezar (coll. 2 Reg. XXV, 6. Jerem. XXXIX, 5. LII, 9. ubi Nebucadnezar de Zedekiae supplicio egisse dicitur hac formula: וַיְדַבֵּר אִתּוֹ מִשְׁפָּט). Et Schnurrerus sensum arbitratur hunc esse: numquam id antea factum est,

---

בַּר נְתַנְיָה *Donec adduxero super eum ultionem Ismaelis, filii Nathaniae.* Vid. 2 Reg. XXV, 25. 26. 27. Jerem. XLI, 1. 2. seqq. „Memorabile est, esse codices, qui habeant אֲשֶׁר־לֹא הַמִּשְׁפָּט. Kennicottus duos commemorat, qui certo, duos, qui forsan hanc lectionem profiteantur, et De-Rossi ex sui codicis 782, qui Kennicotto est 409., margine notam refert, in aliis libris legi לֹא הַמִּשְׁפָּט. Hac autem lectione posita equidem nullus dubitaverim, Nebucadnezarem esse, qui his verbis designetur, hoc sensu: tale quid antea factum non est, donec veniret, qui jus perdendae reipublicae Judaicae non haberet, nisi a me acceptum. Verum et ipsa vulgaris lectio לוֹ הַמִּשְׁפָּט a tali sensu non videtur aliena esse. Babylonius enim, diversa ratione, et *jus non habere* dici poterat, quod sui juris esset respublica Judaica, et contra *jus habere*, quod traditum ac concessum ipsi esset a summo rerum arbitro. Certo lectio לֹא aliam enascendi occasionem habere non potuit, quam quod essent, qui locum ad Nebucadnezarem spectare cernerent, sed offensi acerbiore formula, quae barbaro regi jus in populum Judaicum tribueret, lectione לֹא mitigandum esse putarent sermonem emolliendumque, cujus rei alia exempla non desunt in libris hebraicis" Schnurrer.

eſt, donec adeſſet, cujus eſſet illud perficere, me ius atque poteſtatem illi largiente. Cf. quae infra in not. crit. e Viri S. V. Diſſertat. attulimus. Iſta tamen ſententia neſcio quid jejuni et languidi habet. Quod ipſum valet de Chaldaei interpretatione, quam vid. pag. praec. infra, nec non de Grotii ſententia, *venturo illo, ad quem iure pertineat et cui tradenda ſit tiara*, Zorobabelem intelligendum eſſe. Verum quemadmodum locis aliis compluribus et vatum reliquorum, et noſtri vatis (e. c. ſupra XVII, 22. 23.) comminationi deſtruendi regni Judaici ſubjungitur ſpes felicioris aevi, quo illud ſplendore longe maiore ſit reſtaurandum, rege aliquo potentiſſimo, ſapientiſſimo, iuſtiſſimo; ita et hoc loco dubitari vix poteſt hoc vatem innuere, abolendum quidem eſſe regnum Judaicum, nec tamen perpetuo, ſed dum veniat ille, cui Deus ſummam poteſtatem ſit conceſſurus, quo *Meſſiam* eſſe intelligendum, et ex ipſis Hebraeis ſaniores agnoſcunt interpretes ad h. l., ut Abarbanel et Abendana. מִשְׁפָּט, *Jus, iudicium*, h. l. ſummam indicat omnia, gubernandi et in omnia iudicium iuſtum exercendi poteſtatem. Similiter de Meſſia Jeſaj. XVI, 5. *Stabilietur pietate thronus, in quo in Davidis tabernaculo fideliter ſedebit, qui iudicet, iusque veſtiget, et iuſtitiam properet.* Et Jerem. XXIII, 5. *Futurum eſt, inquit Jova, ut ego ſuscitem Davidi iuſtam ſtirpem, qui rex regnet, et ſapiat, et ius aequumque faciat in terris.* E noſtro loco haud dubie hauſit Onkelos ſuam dictionis עַד כִּי-יָבֹא שִׁילֹה Genes. XLIX, 10. interpretationem: עַד-דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵיהּ הִיא מַלְכוּתָא *dum veniat Meſſias, cui eſt regnum.* וּנְתַתִּיו pro וַאֲשֶׁר נָתַתִּי לוֹ, *et cui dabo* ſcil. מִשְׁפָּט„ ut Joſ. XV, 19. נְתַתָּנִי, *dediſti mihi.* Poſſit tamen ſuffixum in וּנְתַתִּיו et ad מִשְׁפָּט referri.

33.

„ Gladium regis Babylonis ſtetiſſe in capite duarum viarum, in compito dexterae et ſiniſtrae, quarum altera

ducebat Jerufalem, altera ad Rabbath filiorum Ammon, et exiffe fortem, ut pergeret prius contra Jerufalem, fupra (vs. 24. 25.) legimus. Qua expugnata et capta regnum quoque et facerdotium ejus in aeternum periiffe praenuntiat. Refiduum erat filiis Ammon, et ipfe divifionis ordo pofcebat, quid de finiftra via factum effet. Unde imperatur Prophetae, ut loquatur ad filios Ammon." Hieronymus. Cur vero Ammonitis cladem comminari iubeatur propheta, Schnurrerus cum aliis interpretibus recte comminifcitur caufam hanc, quod praevideret Deus, fore, ut Ammonitae, quod et ab Edomitis praecipue, aliisque vicinis gentibus factum eft, de excidio urbis reique publicae Judaicae fuperbius exultent glorienturque, profugosque Judaeos multis variisque moleftiis afficiant, quod alia oratione, XXV, 1—7. copiofius exponit propheta. Nec eventu fuo deftitutum fuiffe hoc oraculum, ex Fl. Josephi *Archaeologia* demonftrabile eft, qui Lib. X. Cap. IX. §. 7. edit. Haverc. refert, quinto poft Hierofolymorum vaftationem anno exercitum deduxiffe Nebucadnezarum in Coele-Syriam, eaque occupata et Ammonitis et Moabitis bellum intuliffe, deinde redactis in fuam poteftatem iftis gentibus in Aegyptum profectum effe. אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן pro עַל־בְּנֵי עַמּוֹן, *fuper*, *de Ammonitis*, ut ftatim וְאֶל־חֶרְפָּתָם pro וְעַל־חֶרְפָּתָם; vid. et fupra XIX, 1. XIII, 16. חֶרְפָּתָם h. l. eft active capiendum, de opprobrio, quo affecerunt Ammonitae Ifraelitas, quum affligerentur, ut Zephan. II, 8. חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן eft *ignominia quam Moabitae Judaeis intulerunt et convicia Ammonitarum.* Ad rem cf. infra XXV, 5. 6. פְּתוּחָה *Apertus*, *ftrictus eft*, ut Pf. XXXVII, 14. חֶרֶב פָּתְחוּ רְשָׁעִים *Gladium ftrinxerunt impii.* De מְרוּטָה vid. fupra ad vs. 14. 15. לְהָכִיל *Ad comedendum vel confumendum*, f. *ut comedere faciant eum*, Infinitivus Hiphil verbi אָכַל, elifo

elifo א, pro לְהָאכִיל, contracto ָ, ַ in Camez et excluſo Aleph, quod debuiſſet quieſcere; ita תֹּמְרוּ, *dicetis*, pro תֹּאמְרוּ 2 Sam. XIX, 14.; וַתִּחַ *et capies*, pro וַתֹּאחַז, 2 Sam. XX, 9.; לֹא־יָהֵל *non tentorium figet*, pro לֹא־יַאֲהֵל, Jeſaj. XIII, 20. Alii referunt ad verbum כּוּל, *ferre, continere*, vertuntque: *ad ſuſtinendum*, i. e. ut ſufficiat, par ſit multis interficiendis. Nova ratione hanc vocem Schnurrerus explicat, parum concinne dici gladium arbitratus ad id politum, ut conſumat. „Poliendo gladio enim, inquit, non id agitur efficiturque, ut acie ſua nocentior, ſed ut ſpecie ſit ſpectabilior, et ſupra quoque vs. 15. diſerte gladius dicitur eo fine politus fuiſſe, ut ſuo fulgore coruſcaret. Itaque malim הָכִיל ad verbum כּוּל referre, ut *ad continendum* ſit, quantum continere poteſt, i. e. quantum fieri potuit, quantum ſatis eſt, quo fere ſenſu vocem לְהָכִיל Ezechiel quoque uſurpat XXIII, 32.

33.

מְרוּטָּה לְהָכִיל לְמַעַן בָּרָק] LXX. Καὶ ἐσπασμένη εἰς συντέλειαν, ἐγείρε ὅπως στίλβῃς. Vulg. *Limate, ut interficias et fulgeas.* „Librariorum errore ex caſibus vocativis, *evaginate* et *limate*, facti ſunt Imperativi, *evagina te, lima te.* Errorem detegunt Hebraei codices, item Graeci, qui Participia legunt, et Hieronymus, qui ſuam verſionem ſic explanat: *o mucro, mucro, qui paratus es ad caedem, limatus ut fulgeas.*" Pradus. Syr. ܡܠܛܫܐ ܘܡܒܪܩܐ. *Et expolitus atque coruſcans.* Hubigantius Syrum pro לְהָכִיל opinatur לְהָלִיל, *ad fulgendum*, legiſſe, quod germanam ſcripturam putat. Verum ille ſuo ܡܒܪܩܐ manifeſte hebraeum בָּרָק reddidit, לְהָכִיל autem plane non expreſſit. Chald. אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה בְּגִין לְמֶהֱוֵי לַהּ צִחְצוּחִין *Exacutus eſt ad perdendum, ut ſplendor ei ſit.*

32. מַרְבָּה לְהָכִיל, *amplus erit, quantum fieri potest.* Adverbii igitur vim quasi sustinet לְהָכִיל, et לְמַעַן בָּרָק proxime cohaeret cum voce מְרוּטָה, hoc modo: politus est quam diligentissime, ut refulgeat.“ Nos tamen locum XXIII, 32. ad vindicandum usum adverbialem dictionis לְהָכִיל valere dubitamus, vid. not. infra ad eum loc. Neque vero videmus, cur gladius non dici possit poliri utraque de causa, tam ut acies eius magis exacueretur, et et ita aptior fieret ad multos conficiendos, quam ut fulgore suo terreat, ut supra vs. 15. dicitur.

34.

בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא *Dum vident tibi* pseudoprophetae *vanitatem* (ut supra XIII, 6. 7., infra XXII, 28.), dum vanas tibi prophetias afferunt, fausta ac fortunata omnia promittunt, et vos securiores facti otio et deliciis diffluitis. לָתֵת אוֹתָךְ sunt qui vertant: *ut te tradam*, vel, *ut te tradat* scil. hostis. Alii: eo cum eventu certissimo, ut *ita tradant te*, nam לְ saepe non finem intentum, sed *caussam eventus* denotat, vid. e. c. Exod. V, 21. XVII, 3. Jerem. VII, 6. 8. 19. Recte vero Schnurrerus notat, לָתֵת pendere a versu proximo, quo gladius iam strictus dicitur paratusque ad irruendum; et sensum verborum לָתֵת

34.

[בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם־לָךְ כָּזָב] LXX. *Ἐν τῇ ὁράσει σου τῇ ματαίᾳ, καὶ ἐν τῷ μαντεύεσθαί σε ψευδῆ.* Vulg. *Cum sibi viderentur vana, et divinarentur mendacia.* Syr. ܡܛܠ ܚܙܘܟܘܢ ܣܪܝܩܐ ܘܡܛܠ ܩܨܡܟܘܢ ܕܓܠܐ *Propter visionem vestram vanam, et propter divinationem vestram falsam.* Chald. בְּאִתְנַבָּאָה לָךְ שְׁקַר בְּאַלָּפָא לָךְ כַּדְּבִין *Cum prophetarent tibi falsa, cum docerent te mendacia.*

לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים hunc esse: ut vos quoque addat gladius ad colla eorum, qui occisi sunt de improbis, i. e. ut idem vobis eveniat, quod illis improbis (Judaeis, vs. 19. 29.), qui iam caesi sunt prostratique. *Colla occisorum*, eodem observante Schnurrero, poetice dicuntur pro occisis, ad innuendum, truncos illos relictos esse, quorum a collis capita fuissent avulsa. De verbis קֵץ — אֲשֶׁר־בָּא vid. not. ad vs. 30.

35.

הָשֵׁב *Reduc* scil. gladium, reconde modo gladium tuum, o Ammonita; Imperativus cum Patach (ut Jesaj. XLII,

---

לָתֵת אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים] LXX. *Τῦ παραδῦναί σε ἐπὶ τραχήλους τραυματιῶν ἀνόμων.* Vulg. *Ut dareris super colla vulneratorum impiorum.* Syr. ܕܐܩܪܒܟ ܥܠ ܨܘܪ̈ܝܗܘܢ ܕܚܛܝ̈ܐ ܥܘ̈ܠܐ *Ut applicarem te cervicibus peccatorum sceleratorum.* Chald. לְמִמְסַר יָת צַוְּרָךְ כְּצַוְּרֵי קְטִילֵי רַשִׁיעַיָּא *Ut traderent cervicem tuam sicut cervices occisorum impiorum.*

בְּעֵת עֲוֹן קֵץ] LXX. *Ἐν καιρῷ ἀδικίας, πέρας.* Vulg. (Dies) *in tempore iniquitatis praefinita.* Syr. ܘܙܒܢܐ ܕܥܘܠܗܘܢ ܘܫܘܠܡܗܘܢ *Et tempus iniquitatis eorum et finis eorum.* Chald. עִדָּן סְעָרַן בִּישָׁתְהוֹן *Tempus visitationis malorum suorum.*

35.

הָשֵׁב אֶל־תַּעְרָהּ] LXX. *Ἀπόστρεφε, μὴ καταλύσῃς·* Legit אַל, et nomen pro verbo accepit. Vulg. *Revertere ad vaginam tuam.* Syr. ܐܬܟܢܫ ܠܬܝܩܟ *Recipe te in vaginam tuam.* Utrumque interpretem Dathius suspicatur

XLII, 22.) pro הָשֵׁב 2 Sam. XV, 25. אֶל־תַּעְרָהּ *Ad vaginam ſuam*, noli reſiſtere Chaldaeis, quia fruſtra erit, et nihil proficiet. Schnurrero הָשֵׁב Infinitivus eſt pro futuro poſitus (ut vs. 31. et aliis locis permultis), et quidem pro prima illius perſona, הָשֵׁב אָשִׁיב, ut dicat Deus, ſe effecturum, ut gladius in vaginam reponatur, quod eo reſpiciat, quod Babylonius poſt expugnatam urbem terramque Judaicam cum exercitu domum ſeſe recepturus eſſet, illaeſis tantisper intactisque Ammonitarum finibus, qui tamen et ipſi non adeo longo tempore poſt expugnatam Hieroſolymam eundem illum hoſtilem exercitum ſint experturi. בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת *In loco* (ſtatus conſtructus ob ſequens pronomen relativum, ut Levit. IV, 24. 33.) *quo creata es.* Generis permutatio, haud infrequens vatibus hebraeis, vel ad populum, vel ad regionem aut coetum Ammonitarum. Ita Hos. II, 21. ſuffixum femininum in וְאֵרַשְׂתִּיךְ *deſponſabo te* (mihi) ad populum Iſraeliticum pertinet, de quo antea in numero plurali propheta loquutus erat. Cf. ib. V, 9. אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה, *Ephraim in deſolationem erit.* בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ *In terra effoſionum*, originum, *tuarum*, i. e. in patria tua et natali ſolo, vid. not. ſupra ad XVI, 3. Jarchi quatuor hosce verſus poſtremos inde a 34. contra regem Babylonium directos exiſtimat, ut ſenſus talis ſit:

---

catur תַּעְרֵךְ, cum ſuffixo perſonae ſecundae legiſſe, ipſo contextu, ut putat, flagitante, qui ſermonem habet converſum ad Ammonitas. Sed nihil mutatu opus eſt, vid. ſupra. Chald. אָתֵיב חַרְבָּא לְנִדְנַהּ *Reduc gladium ad vaginam ſuam.*

בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ] LXX. Ἐν τῇ γῇ τῇ ἰδίᾳ σου. Vulg. *In terra nativitatis tuae.* Syr. haec verba non expreſſit. Chald. בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְכוֹן *In terra habitationis veſtrae.*

ſit: „tu divinationibus tuis falſis ac mendacibus effectum opinaris, quod gladius tuus immiſſus ſit collis confoſſorum illorum improborum; neque tamen ita eſt, nam venit dies eorum per decretum a me factum, illo tempore, quo completum fuit tempus finis eorum. Reducam vero gladium hunc, Babylonium, quo uſus ſum ad puniendos Judaeos atque Ammonitas in vaginam ſuam, i. e. terram ſuam, et ibi in eum animadvertam.“ Verum divinatio Nebucadnezaris, de qua ſupra vs. 26., mendax non dici potuit, utpote quae exitum habuit, et verax omnino fuit; nam ſecundum divinorum ſuorum praedictionem rex urbem obſedit et expugnavit. Inde a vs. 33. oraculum contra Babylonios incipere arbitratus Hieronymus hunc locum ita enarrat: „Expleto opere tuo, quod egiſti contra filios Ammon, revertere ad vaginam tuam, id eſt, in Babylonem, ad locum, in quo factus es atque creatus, ut in terra nativitatis tuae judicem te, et effundam ſuper te indignationem meam, et Medorum atque Perſarum virtute capiaris.“ Nobis tamen magis congruere videtur, ut inde a vs. 33. usque ad finem Capitis una adverſus Ammonitas decurrat vaticinatio.

36.

בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלָיִךְ *In igne furoris mei* (ut infra XXI, 31.) *ſufflabo contra te*, uti ſufflare ſolent in ignem ad ſuſcitandum eum. Cf. Jeſaj. LIV, 16. חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם *Opifex exſufflans ignem prunae.* Nomen בֹּעֲרִים alii

---

36.

בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים] LXX. Εἰς χεῖρας ἀνδρῶν βαρβάρων. Vulg. In *manus hominum inſipientium.* Syr. ܒܐܝܕܝ̈ܐ ܕܓܒܪ̈ܐ ܥܫܝ̈ܢܐ *In manum virorum ferocium.*

alii interpretantur *ardentes* ſcil. ira, coll. Jeſaj. XXX, 27.; alii *inſanientes*, a בְּעִיר, *iumentum*, quaſi *pecuinos* dicas, ut Pſ. XCIV, 8. *Intelligite* בֹּעֲרִים בָּעָם *bruti*, inſipientes, *in populo*, וּכְסִילִים *et ſtulti quando intelligetis?* Praeſtat tamen priori ſignificatu accipere, quum ſimilitudo ignis proxime praeceſſerit. Chaldaei ſignificantur, in Ammonitas poenam exercituri. Qui vero haec inde a vs. 35. in Chaldaeos directa putant, hic Medos et Perſas intelligunt, coll. Jeſaj. XIII, 17. XXI, 2. חָרָשֵׁי מַשְׁחִית *Artificum perditionis*, peritorum perdendi.

37.

לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה *Igni igitur pabulum eris* (ut ſupra XV, 4.) furore barbarorum iſtorum, ſicuti flamma, conſumeris. Vel ſignificatur metropoleos aliarumque urbium incenſio et vaſtatio. דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ *Sanguis tuus erit in medio terrae*, ubique per terram fuſus apparebit, nemine vindicante. Kimchi pro contrario confert Job. XVI, 18. לֹא תִזָּכְרִי *Non mentio fiet de te*, oblivioni traderis, quod ipſum iisdem verbis noſter Ammonitis minatur infra XXV, 10. Significat, Ammonitas bellis aliisque cladibus ad eam paucitatem redactum iri, ut ceſſent proprio nomine appellari, ac diſcerni ab aliis nationibus. כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי „*Quia ego Dominus loquutus ſum*, cujus dixiſſe, feciſſe eſt.“ Hieron.

37.

לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה] Chald. לְעַמְמַיָּא דְּתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא תִּתְמַסְרוּן לְאִשְׁתֵּיצָאָה *Populis, qui fortes ſunt ſicut ignis, trademini ad conſumendum.*

דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ] Chald. חוֹבַת קָטוֹלָךְ תְּהֵי בְּגוֹ אַרְעָא *Peccatum interficientium te erit in medio terrae.*

XVII.

Cap. XXII.

ARGUMENTUM.

Civium Hierosolymitanorum multa et maxima scelera recenset, eorumque poenas minatur (vs. 1 — 16.); tum pravitatem Israelitarum increpat, quos comparat scoriis in fornace ignis ardore excoquendis (17 — 22.); denique sigillatim sacerdotum, principum, prophetarum, et plebeiorum redarguit crimina et flagitia, gravi addita vindictae divinae comminatione (23 — 31.).

Item me adfatus est his verbis Dominus: 1.
Tu, fili hominis, litem, litem intende urbi 2.
cruentae, ostende ei omnia sua flagitia.
Dicito: sic dicit Dominus Deus: o urbs, quae 3.
in medio tui sanguinem fudisti, ut tuum tem-
pus veniat, stercoreosque divos contra temet-
ipsam fecisti, ut polluaris, tu isto, quem fu- 4.
disti, sanguine noxam contraxisti, istisque,
quos fecisti, stercoreis divis polluta es, et
diem tuam adduxisti, ad annosque pervenisti
tuos, quam ob causam te gentium opprobrio,
et terrarum omnium ludibrio exponam. Te 5.
et propinquae et a te remotae illudent, et no-

6. mine pollutam et turbis inſignem. Ecce! in
te principes Iſraelitarum pro ſuis quisque
viribus in eo ſunt, ut ſanguinem fundant;
7. in te patres et matres contemti ſunt, pere-
grinos in medio tui iniuria afficiunt; in te
8. pupillos et viduas opprimunt. Meum fanum
9. deſpicata es, meaque polluiſti ſabbata. In
te calumniatores ſunt cauſa fundendi ſangui-
nis; in te per montes pollucent, in medio
10. tui inceſta fiunt; patris verenda in te rete-
gunt, pollutam menſtruatam in te oppri-
11. munt. Et vir cum alterius uxore flagitium
committit, et ſocer nurum inceſto polluit,
et frater ſororem eodem natam patre com-
12. primit. In te dona accipiunt ob effunden-
dum ſanguinem, tu foenus uſuramque capis,
et avare alios per iniuriam fraudas, oblita
13. mei inquit Dominus Deus. Jam vero ego
ad iſtam, quam exerces, avaritiam, et ad
factas in tui medio caedes manus complodo.
14. Num conſtabis animo tuo, aut manibus prae-
valebis, quo ego tempore agam tecum? Ego
15. Dominus et dico, et faciam: diſſipabo te per
gentes, et diſpergam per terras, et conſumam
16. impuritatem tuam a te. Tum profanaberis
in te coram omnibus gentibus, et cognoſces
17. me eſſe Dominum. Item me adlocutus
18. eſt his verbis Dominus: Fili hominis! ſunt
mihi Iſraelitae univerſi ſcoria, aes, ſtannum,
ferrum et plumbum in media fornace, ſunt
argenti

argenti ſcoria. Itaque ſic dicit Dominus 19.
Deus: quoniam cuncti vos ſcoria eſtis, prop-
terea ego vos in mediam Hieroſolymam col-
ligam. Quomodo colligitur argentum et aes, 20.
et ferrum, et plumbum, et ſtannum in for-
nacem, ut igne adflata liqueſiant; ſic ego vos
in ira mea et in mea indignatione colligam,
et in illa collocatos liquefaciam. Congrega- 21.
bo vos et igne furoris mei adflabo, et ita in
illa liquefietis; ut liquefit in fornace argen- 22.
tum, ſic vos liquefietis in ea, ſcietisque me
Dominum indignationem meam in vos effu-
diſſe. Item mecum his verbis loquutus 23.
eſt Dominus: Fili hominis! dic ei: tu es 24.
terra immunda non compluta die quo ſaevi-
tur. Coniuratio prophetarum in medio ejus, 25.
qui, ſicut leo rugiens praedam rapit, ſic ani-
mas comedunt, opes divitiasque capiunt, mul-
tas feminas in ea viduant. Ejus ſacerdotes 26.
leges meas temerant, profanantque meum fa-
num, ſacrum a profano non discernunt, nec
impurum diiudicant a puro, et meis ſabbatis
ſubtrahunt oculos ſuos, atque ego inter eos
profanos. Ejus principes in ea verſantes ſunt 27.
quaſi lupi rapientes praedam, ſanguinem fun-
dendo, vitasque perdendo, quaeſtus faciendi
gratia. Prophetae autem ejus truliſſant eis 28.
incondite, vana praedicentes eis, et menda-
cium eis divinantes, dicendo: „haec dicit
Dominus Deus," quum Dominus non ſit lo-

 quutus.

quutus. Plebeii iniuriam faciunt, rapinam 29.
exercent, inopem et pauperem opprimunt,
peregrinum iniuria afficiunt inique. Quaesi- 30.
vi ego ex iis aliquem, qui ſeptum reficiat, et
in ruina mihi pro gente obſiſtat, ne eam cor-
rumpam, ſed non inveni. Itaque in eos in- 31.
dignationem meam effundam, irae meae igne
eos conſumam, eorum mores in ipſorum ca-
put ulciſcens, dicit Dominus Deus.

N O T A E

in

Cap. XXII.

2.

הֲתִשְׁפֹּט vertunt cum interrogatione: *iudicabisne?* quod ita intelligunt: auderesne carpere et condemnare homicidam iſtam civitatem? Ex te non auderes, niſi mitte-

---

Cap. XXII.

2.

הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט] LXX. cod. Rom. et Ar. Εἰ κρινεῖς; Sed cod. Alex. Οὐ κρινεῖς; SH. ܐܢ ܬܕܘܢ ܐܘ ܠܐ ܬܕܘܢ i. e. εἰ κρινεῖς, ἢ οὐ κρινεῖς; Vulg. *Nonne judicas, nonne judicas?* *Syr.* ܕܘܢ *Judica.* Chald. הֲתוֹכַח הֲתוֹכַח *Num reprehendes? num reprehendes?* In codd. duob. Kenni-

mittereris a me et a me adjuvareris. Nos vero illud ה verbo תִשְׁפֹּט praefixo pro interjectione habemus, ut ſupra XX, 4., ad quem loc. vid. not. אֶת־עִיר הַדָּמִים Hieroſolymam intelligit, cujus cives prophetas et alios homines innocentes et probos trucidare ſolebant. Eodem nomine urbs infra XXIV, 6. 9. appellatur. וְהוֹדַעְתָּהּ „Literae ultimae, ה impoſitum eſt *Mappik*, q. d. וְהוֹדַעְתָּ אוֹתָהּ i. e. *et notas facias ei.*" Jarchi.

3.

לָבוֹא עִתָּהּ Ut (ל *eventuale*, ut ſupra XXI, 34.) *veniat tempus* vindictae et deſolationis *ejus*, ut Jeſaj. XIII, 22. Kimchi: „Effuſio ſanguinis in cauſſa eſt, ut veniat ei tempus deſolationis ſuae." וְעָשְׂתָה Jarchi notat pro וַאֲשֶׁר עָשְׂתָה dictum eſſe. עָלֶיהָ quidam vertunt *pro ſe*, ut 1 Reg. II, 18. *Loquar* עָלֶיךָ *pro te ad regem*; et 2 Reg. X, 3. *Pugnate* עַל־בֵּית אֲדֹנֵיכֶם *pro domo domini veſtri.* Mallem: *contra ſe*, i. e. maximo ſuo malo.

4.

Kennicotti, et in alio quodam a prima manu, nec non in uno Roſs. a prima manu הֲתִשְׁפֹּט ſemel duntaxat legitur, ut in LXX. cod. Rom. et Al. et Syr.

אֶת־עִיר הַדָּמִים] Chald. יַת קַרְתָּא דְּאַשְׁדִּי דַּם זַכַּי בְּגַוַּהּ *Urbem quae effundit ſanguinem innocentem in medio ſui*, quaſi בְּתוֹכָהּ, ut vs. ſeq., additum legiſſet.

3.

לָבוֹא עִתָּהּ] Chald. מְטָא עִדַּן תְּבָרַהּ *Venit tempus interitus ejus.*

4.

וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ *Et appropinquare feciſti dies tuos*, ultioni tuae deſtinatos. Cf. ſupra IX, 1. קָרְבוּ פְקֻדּוֹת הָעִיר, et XII, 23. קָרְבוּ הַיָּמִים, neo non Pſ. XXXVII, 13. רָאָה כִּי יָבֹא יוֹמוֹ, *vidit advenire diem interitus ejus*. וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ *Veniſti ad annos tuos*, quibus ſcil. in terras exteras deporteris, ut Hebraei ſupplent. Alii urbem cum homine ſeneſcente comparari exiſtimant, qui terminum annorum vitae ſibi deſtinatum attigerit. Verbum maſculinum וַתָּבוֹא ad עִיר, nomen femininum, refertur, quum וַתָּבוֹאִי eſſe deberet; ſed intelligitur per urbem עַם *populus* eius. Sic metonymia diſcrepantiam generis tollit.

5.

4.

בְּדָמֵךְ] Chald. בְּחוֹבַת דַם זַכַּי *Peccato ſanguinis innocentis.*

וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ] LXX. Καὶ ἤγαγες καιρὸν ἐτῶν σου. Vulg. *Et adduxiſti tempus annorum tuorum.* Syr. ܘܡܛܐ ܙܒܢܐ ܕܫܢܝܟܝ *Et venit tempus annorum tuorum.* Chald. וּמְטָא עִדָּן בִּישְׁתִּיךְ *Et venit tempus mali tui.* Qui cuncti: עֵת־שְׁנוֹתָיִךְ legerunt, quod ipſum in duobus codd. Kennic. reperitur, ſed cum Keri עַד ad marginem, uti codd. Orientalium ſ. recenſionis Babylonicae habent. עֵת־שְׁנוֹתָיִךְ probat Hubigantius, qui et pro וַתָּבוֹא in Hiphil, וַתָּבִיא, ut LXX. et Vulg., legendum cenſet. „Ac defective," inquit de-Roſſi, „ותבא, quod ad utramque conjugationem trahi poteſt, Kal et Hiphil, legunt mſs. codd. quamplures, Kennic. et mei, binae editiones Soncinenſes ac Brixienſis."

לַגּוֹיִם] בַּגּוֹיִם (ut ſupra V, 14. ubi eadem, quae h. l., phraſis) in codd. utriusque collationis et editt. quamplurimis. Sed vett. omnes לַגּוֹיִם exprimunt.

5.

Verbo יִתְקַלְּסוּ־בָךְ subiungitur ipsa convicii formula: טְמֵאַת הַשֵּׁם *O polluta nomine!* quod Jarchi ita explicuit: „Haec est ista, inquiunt illi, quae nomen suum polluit, quum olim vocarentur *populus sanctus* (Deuter. VII, 6. XIV, 2. 21.), *filii ejus, qui ipsos formavit* (cf. Jesaj. XLIII, 1.); sed illi sibi ipsis fuerunt caussa, ut vocarentur *populus pollutus labiis* (Jesaj. VI, 5.).“ Kimchii טְמֵאַת negat esse formam nominis status constructi, quae טְמֵאַת esse deberet, ut יִרְאַת יְהוָה Proverb. I, 7. et שִׁפְלַת קוֹמָה, supra XVII, 6. Quodsi igitur pro statu absoluto habendum esset, duo haec nomina טְמֵאַת הַשֵּׁם disiungenda forent, hoc sensu: *immunda! famosa*, ut שֵׁם de *fama*, sensu malo, quemadmodum infra XXIII, 10.,

---

5.

הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ] LXX. iungunt haec verba versui, qui proxime praecessit, ταῖς ἐγγιζούσαις πρὸς σε, καὶ ταῖς μακρὰν ἀπεχούσαις ἀπὸ σοῦ, scil. opprobrium te dabo.

יִתְקַלְּסוּ־בָךְ] LXX. Καὶ ἐμπαίξονται ἐν σοὶ, quasi verbo hebr. copula praefixa esset. Vulg. *Triumphabunt de te.* Symmach. SH. ܟܕ ܡܢܦܝܢ ܐܝܕܐ ܥܠܝܟܝ *Signum edere facientes manus super te.*

טְמֵאַת הַשֵּׁם] LXX. Ἀκάθαρτος ἡ ὀνομαστή. Vulg. *Sordida, nobilis.* Nomen הַשֵּׁם de nominis celebritate intellexit. In Commentar. Hieronymus exponit: „Nobilis in malo, quae quondam in bono cunctas urbes nobilitata superabas.“ Syr. ܛܢܦܬܐ ܕܡܫܡܗܘܬܗ *cujus nomen pollutum est,* Symmach. SH. ܢܩܥܘܢ ܠܟܝ ܡܛܢܦܬܐ ܣܓܝ ܡܫܡܗܘܬܐ *Clamabunt tibi, immunda, valde nominata.*

10., intelligendum ſit. In ſtatu abſoluto nomen טְמֵאַת accepit quoque Hieronymus, ſententia vero diverſa, vid. pag. praec. infra. Sed nominis adjectivi טָמֵא femininum in ſtatu abſoluto eſt טְמֵאָה, vid. Levit. XI, 6. 15. 33., XXVII, 27., non טְמֵאַת; Zere invariatum manet, ut in זֵעָה *ſudor*, תֵּבָה *arca*, אֲבֵדָה *perditio*, אֲפֵלָה *caligo*, גְּזֵלָה *rapina*, et aliis nominibus haud paucis. רַבַּת הַמְּהוּמָה *Magna*, plena (ut Jerem. LI, 13. רַבַּת אוֹצָרֹת *plena theſauris*, et Thren. I, 1. רַבָּתִי עָם *plena populo*) *conturbatione*, tumultu, quod nihil ordine et decenter in ea ageretur, ſed omnia conturbate, per rixas, per factiones, per ſeditiones, per vim. Alii מְהוּמָה capiunt de tumultu bellico, veluti cum hoſtes irruunt, ut ſupra VII, 7. Deut. XXVIII, 20. Jeſaj. XXII, 5., hoc ſenſu: quae multa mala perpeſſa es. Quae ſententia tamen orationis ſeriei non ſatis eſt accommodata.

6.

Theodoretus: Ἀπὸ δὲ τῶν ἀρχόντων ἥψατο τῆς κατηγορίας, ὡς τῶν ὑπηκόων ἑπομένων τοῖς ἄρχουσι. *A principibus exorſus eſt accuſationem, utpote quum ſubditi ſequantur principes.* נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרוֹעוֹ הָיוּ בָךְ *Principes Iſraelis* quod attinet, *unusquisque* non ſecundum ius et aequitatem,

---

רַבַּת הַמְּהוּמָה] LXX. Καὶ πολλὴ ἐν ταῖς ἀνομίαις. Vulg. *Grandis interitu.* Syr. ܘܣܓܝܐܬ ܒܥܘ̈ܠܝܗ *Et multa in iniquitatibus ſuis.* Chald. דְסַגִיאִין אִתְרְגוּשְׁתְּהָא, *Cuius tumultus ſunt multi.*

6.

נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל] LXX. Οἱ ἀφηγούμενοι οἴκου Ἰσραὴλ, quaſi legiſſent בֵּית יִשְׂרָאֵל, quod tamen in nullo cod. reperitur.

tem; sed *secundum brachium suum*, i. e. secundum vires et potentiam suam *in te* sunt. Principes non ex iustitia, sed ex potentia rempublicam gubernant. Vel: in constituendis principibus solius potentiae ratio habetur: princeps constituitur non is, qui iustitiam amat et exercet, sed quo quisque potentior est, ut eo maior sanguinis copia effundi possit. JARCHI verba nostra hoc illustrat adagio: כָּל דְּאַלִּים גָּבַר *Quicunque fortior est, praevalet.* KIMCHI comparat Job. XXII, 8. וְאִישׁ זְרוֹעַ לוֹ הָאָרֶץ *Viri potentis est terra.* COCCEJUS: *Quisque brachium suum exstat*, i. e. sibi confidit et violentiae suae. Nos vero non dubitamus, esse haec verba iis quae proxime sequuntur, לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם, iungenda hoc sensu: quisque pro virili sua hoc studet, ut sanguinem effundat.

7.

אִישׁ לִזְרֹעוֹ] LXX. Ἕκαστος πρὸς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ. Ceperunt זְרוֹעַ pro cognatis, coll. Jesaj. IX, 19. אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ *singuli sui ipsorum brachii carnem vorant.* Sententiam a LXX. expressam THEODORETUS sic explicat: Λέγει, ὡς οὐδὲν τῶν συγγενῶν ἀπείχοντο, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς συγγενείας συνέχεον δίκαια, ἀδίκους σφαγὰς ἐργαζόμενοι. *Ait, a cognatis nihil eos abstinere, sed cognationis iura confundere, injustas caedes perpetrantes.* Nisi forsan Graecus interpres hoc sibi voluerit, principes, foedere inito cum cognatis et tribulibus, tyrannidem exercere adversus infirmos homines et plebeios. Syr. ܐܢܫ ܠܫܪܒܬܗ *Quisque in familiam suam.* Vulg. *Singuli in brachio suo.* Chald. גְּבַר לְתוּקְפֵיהּ *Quisque pro fortitudine sua.*

הָיוּ] LXX. Συνεφύροντο, sive, ut in cod. Alex. est, συνανεφύροντο, et Ar. اجتمعوا, *congregarunt se.*

7.

„Enumerantur omnia ista scelera, de quibus vitandis admonentur Israelitae illa in Parascha, quae verbis קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ incipit, i. e. Levit. XIX. XX.“ Jarchi. לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק *Cum peregrino egerunt per oppressionem*, violentiam et fraudem, ut infra 12. 29. Ad הונה observat Kimchi, id verbum oppressionem aliorum significare, quae fit fraudando, ut cum alteri in emtione aut venditione illo inscio aliquid detrahis. Cf. supra XVIII, 7. Jerem. XXII, 3.

8.

Verba קָדָשַׁי בָּזִיתָ quidam de *sacris locis* cultu superstitioso pollutis capiunt. Alii rectius de ritibus sacris, prae-

---

7.

הֵקַלּוּ] LXX. Ἐκακολόγουν. Vulg. *Contumelis affecerunt.* Syr. ܓܕܦܘ *Conviciis prosciderunt.* Chald. אַקִילוּ, i. q. hebr.

לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק] LXX. Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον ἀνεστρέφοντο ἐν ἀδικίαις. Vulg. *Advenam calumniati sunt.* Syr. ܘܠܗܘ ܕܡܬܦܢܐ ܠܘܬܝ ܥܠܘܒܘܗ *Et eum, qui sese ad me convertit, opprimunt.* Chald. לְגִיוֹרָא אֲנִיסוּ אָנְסָא *Peregrinum violenter opprimunt.*

8.

בָּזִיתָ] LXX. Ἐξουθένουν, quasi בָּזוּ in hebraeo esset: et pro חִלָּלְתְּ posuerunt ἐβεβήλουν ἐν σοί, quasi חִלְּלוּ־בָךְ legissent, neque tamen illos ita legisse arbitror, sed tertiam pluralis personam ideo ab eis expressam, quod verba in versibus, qui proxime praecesserunt, et qui sequuntur, in tertia persona posita sunt.

praesertim sacrificiis aut prorsus neglectis, aut non decenter oblatis, ut cum coeca, clauda, vitiosa offerrent. JARCHI: „Non fecistis, quemadmodum vobis praecepi (Levit. XIX, 5): *ad favorem meum vobis conciliandum sacrificetis.*"

9.

אַנְשֵׁי רָכִיל *Viri detractionis*, calumniatores, רָכִיל, quod alias *delatorem*, *detractorem* significat, a verbo רכל *negotiari*, *mercari*, quod delator, ut mercator lucri causa merces, sic ipse, ut inde forsan aliquid commodi referat, verba hinc inde defert, hoc loco sumitur pro abstracto, formae פָּקִיד, ut נָבִיא *praedictionem* denotat Dan. IX, 24., כָּלִיל *integritatem*, נָסִיךְ *libationem*. Cf. Levit. XIX, 16. לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ *Ne ambules criminator inter tuos.* וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ *Et super montibus comederunt*, i. e. simulacris sacra faciebant, et idolothytis vescebantur, vid. supra XVIII, 6. et ad eum loc. not. זִמָּה Kimchi observat

---

9.

אַנְשֵׁי רָכִיל] LXX. Ἄνδρες λῃσταί. „Viri *detractores*, sive juxta Symmachum et Theodotionem, *dolosi*, quod in Hebraeo dicitur *Rachil.*" HIERON. Syr. ܘܬܓܪ̈ܐ *Et mercatores*, quod hebraice רכל esset, vid. supra XVII, 4. Chald. גַּבְרֵי אָכְלֵי קוּרְצָא *Calumniatores.*

וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ] LXX. Καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων ἤσθιον ἐν σοί. Vulg. *Et super montes comederunt in te.* Plane ita et Syr. Chald. וּבְטוּרַיָּא פְּלַחוּ בִיךְ לְטַעֲוָתָא *Et in montibus servierunt in te idolis.*

זִמָּה] LXX. Ἀνόσια. „*Scelus*, sive, ut significantius in Hebraeo habet, *Zemma*, hoc est, *incestum.*" HIERON.

vat omnia inceftus flagitia comprehendere, quae postea figillatim enumerat.

10.

עֶרְוַת אָב גִּלָּה־בָךְ *Verenda patris retexit in te* filius impius; non defuere inter vos, qui cum patris uxore habuerint rem; id fcelus prohibuit lex, Levit. XVII, 7. 8. טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ *Pollutam feparatione*, i. e. menftruis, quibus laborans mulier a viro feparata effe debuit, *compresserunt in te*, tam erant lafcivi et incontinentes, ut ne a mulieribus quidem, quae fluxu menftruo laborabant, abstinerent, quod non folum eft contra legem, vid. Levit. XX, 18., fed et maxime impurum.

11.

Hunc verficulum cum eo, qui proxime praeceffit, Hieronymus brevi paraphrafi ita elucidavit: „Novercae contra fas et licitum copulati, et immunditiam menftruatae humiliaverunt in te, non parcentes naturae, neque inducias dantes turpitudini, et ad uxorem proximi fui

---

Hieron. Symmach. SH. ܕܡܣܪܩܐ, *abominanda*, *foedida*. Syr. ܘܣܟܠܘܬܐ *Et peccatum*. Chald. אֲרֵי עֵצַת חַטָּאִין *Nam confilium peccatorum*.

10.

(טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ) LXX. Καὶ ἐν ἀκαθαρσίαις ἀποκαθημένην ἐταπείνουν ἐν σοί. Vulg. *Immunditiam menftruatae humiliaverunt in te*. Syr. ܘܛܢܦܘܬܐ ܕܕܫܢܬܐ ܥܒܕܘ ܒܓܘܟܝ *Et ftuprum menftrua patientis commiferunt in medio tui*. Chald. אִתְּתָא מְסָאֲבָא סַנִיאָה בִיךְ *Mulierem immundam compresserunt in te*.

fui adhinnientes: quodque hoc sceleratius est, socer exarsit in nurum, et frater sororis iura nescivit, ut non uterinam, sed de eodem patre violaret sororem." Exemplum vid. 2 Sam. XIII. Confirmatur his quae Tacitus de Judaeis dicit *Hist.* Lib. V. Cap. 5. *Projectissima ad libidinem gens; alienarum concubitu abstinent, inter se nihil illicitum.*

12.

שֹׁחַד לָֽקְחוּ־בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם Jura, et insontium caedes pecuniis vendebant. וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק *Quaestum fecisti*, lucrum captasti, *a socio tuo per oppressionem*, commodum tuum auxisti cum injuria proximi tui. Jarchi et alii Hebraeorum explicant: *ditasti amicos tuos per oppressionem*, i. e. tibi foederatos, ut Assyrios et Aegyptios opibus ac divitiis cumulasti oppressione et calumnia extortis; eorum amicitiam ingenti pecunia, eaque male parta, tibi comparasti.

F 2 13.

12.

וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק] LXX. *Καὶ συντελέσω συντέλειαν κακίας σου τῆς ἐν καταδυναστείᾳ.* רֵעַיִךְ legit רָעָתֵךְ, et וַתְּבַצְּעִי accepit *consummandi* significatu, quo Jesaj. X, 12. Zachar. IV, 9. occurrit. Vulg. *Et avare proximos tuos calumniabaris.* Syr. ܘܛܠܡܘ ܠܪ̈ܚܡܝܗܘܢ ܒܥܠܘܡܝܐ *Et fraudaverunt amicos suos calumnia.* Chald. וְאַהֲנֵית רְחִימָךְ בְּאוּנְסָנָא *Et facis ut quaestum habeant amici tui* (*s. quaestum praebuisti amicis tuis*) *direptione, s. ex bonis direptis.*

13.

הִכֵּיתִי כַפִּי *Complodam manus meas*, indignantis ex dolore geſtus, vid. not. ſupra ad XXI, 19. אֶל־בִּצְעֵךְ pro עַל בִּצְעֵךְ *propter lucrum tuum* et avaritiam, illiusque poenam, vs. 27. Jeſaj. LVI, 11. LVII, 15. Hebraei obſervant ex maiorum traditione, viginti quatuor ſcelera eſſe in hoc capite enumerata, et nulli, niſi ſoli avaritiae tribui everſionem urbis, quaſi illud ſcelus omnium reliquorum ſit radix. וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ Singularem numerum דָּמֵךְ collective capiendum eſſe, pro דָּמִים, ut indicetur, ſanguinem iſta in urbe multifariam et copioſe effuſum, arguit verbum plurale הָיוּ. Ejusmodi numeri discrepantiam inferre distributionem et multitudinem, ſaepius vidimus.

14.

הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ *Conſiſtetne cor tuum?* An non linquet tibi cor (cf. ſupra XXI, 12. 20.), ubi in iſta mala incideris?

13.

וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ] LXX. Ἐὰν δὲ ἐπάξω χεῖρά μου ἐφ᾽ οἷς συντέλεσαι. Acceperunt nomen בִּצְעֵךְ eodem ſignificatu, quo ſupra vs. 12. verbum וַתְּבַצְּעִי. Vulg. *Ecce comploſi manus meas ſuper avaritiam tuam.* Syr. ܐܦ ܐܢܐ ܐܢܩܫ ܐܝܕܝ ܥܠ ܐܝܕܝ ܥܠ ܥܘܠܐ *Etiam ego complodam manum meam ſuper manum propter ſcelus.* Non expreſſit ſuffixum nomini hebraeo additum, quod ſane abundat, quum ſequatur אֲשֶׁר עָשִׂית Chald. וְהָא אַיְתֵיתִי פֻּרְעֲנוּתִי עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַּאֲנַסְתְּ *Et ecce induxi ultionem meam ſuper te propter peccata pecuniarum violentiae tuae, quas rapuiſti.*

14.

הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ] Chald. הֲיִתְקַף לִבִּיךְ *Num confortabitur cor tuum?*

deris? Sustinere poteris tot ac tantas calamitates, quas immissurus sum tibi, ut te puniam? אִם־תַּחֲזַקְנָה יָדַיִךְ Contrarium vid. supra VII, 27. XXI, 12. לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ *Diebus quibus agam tecum* scil. ita, vel, sicut tuis facinoribus promerita es, cf. supra VII, 27. XVI, 59.

15.

וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת Eadem comminatio iisdem verbis expressa supra V, 10. XII, 15. XX, 23., et in Aegyptios infra XXIX, 12. וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ *Et faciam ut consumatur impuritas tua de te*, efficiam, ut cives tui, impuri isti, posthac se non polluant in te, i. e. privabo te civibus tuis. At Grotius: „*Deficere faciam immunditiam tuam de te*, i. e. desines esse foecunda, retentis mensibus. In similitudine enim feminae perstat; vid. Levit. XV, 25., ubi eadem vox eodem sensu. Respondet poena peccato, supra vs. 10." Sed priorem sensum non dubitamus verum esse, qui et priori hemistichio bene respondet.

16.

In explicando priori hujus versus hemistichio, וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם, interpretum discrepantiam creat

F 3 verbum

15.

וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ] LXX. *Καὶ ἐκλείψει ἡ ἀκαθαρσία σου ἐκ σοῦ.* Vulg. *Et deficere faciam immunditiam tuam a te.* Syr. verba hebraea non expressit. Chald. וְאָסֵיף סְאוֹבְתִיךְ מִנִּיךְ *Et auferam immunditiam tuam a te.*

16.

וְנִחַלְתְּ בָּךְ] LXX. *Καὶ κατακληρονομήσω ἐν σοί.* Vulg. *Et possidebo te.* Symmach. SH. ܘܐܥܩܣܟܝ *Et pungam te.*

„Quam

verbum וְנִחַלְתְּ, quod alii ad radicem נָחַל referunt, ut sit Niphal, pro וְנִנְחַלְתְּ, ut vertendum sit: *et haereditata es in te*, quod ita exponunt: olim fuisti haereditas mea; at ubi peccasti, non es amplius hereditas mea, sed tibi ipsi eris hereditas; videberis igitur gentibus deserta et derelicta a me, nec amplius hereditas mea esse, quum sis captiva. Quod quam sit coactum, quisque sentiet ipse. Alii haec verba cum hemistichio versus praecedentis in bonam partem accipiunt, hoc seusu: quando inter barbaras gentes exsules facti, experientia docti resipiscere, pristina relinquetis scelera, efficiam, ut impura esse desinas, *et possideberis* scil. a me, Deo, i. e. tunc liberabo vos ex servitute, mihique vos vindicabo, tanquam sortem testamento legatam, atque in meum revocabo dominatum; ac tum gentes omnes intelligent meam potentiam. Verum ut supra VII, 24. נִחַל vidimus esse Niphal verbi חָלַל, *polluit, profanavit*, ita et nostrum נִחַלְתְּ ad eandem formam referendum erit. Ita igitur vertendum est: *tum profanaberis in te*, loco ejus, quod sancta mihi fuisti, repudiata eris, meisque plagis impia et profana declaraberis.

„Quam (pristinam tuam puritatem) quum receperis, *possidebo te in conspectu omnium gentium*, ut quum a me possessa fueris, tunc intelligas, quod ipse sim Dominus. Sin autem interpretationem Symmachi et Theodotionis sequimur, quorum alter ait: *Et vulnerabo te*, sive *confodiam;* alter: *contaminabo te in conspectu gentium*, ad malam partem cuncta referenda sunt; quamquam illud huic sensui contrarium sit, quod supra dicitur: *et deficere faciam immunditiam tuam a te*. Defectio enim immunditiae, restitutio puritatis est.“ Hieron. Syr. ܘܐܙܝܥܟܝ *Et exterrebo te*. Chald. וְאִתְקַדַּשׁ בֵּיךְ *Et sanctificabor in te*.

ris. Cf. Jerem. XXIV, 9. *Eos male vexandos in omnia terrarum regna dabo, ita ut ignominiae, dicterio, fabulae, et detestationi sint, ubicumque locorum eos profligavero.* Alii reciproce: *profana fies in te*, i. e. profanam te indicabis (*Du wirst alsdann in dir selbst vor den Augen der Nationen herabgewürdigt seyn*). Grotius: „*Polluta eris in te*; perstat in eo, quod dixit: immunditias tuas in te retinebis, idque ex facie apparebit. Sensus est allegoricus: non infoecunda tantum eris, sed et foeda aspectu.“ Jarchi: הִתְחַלְחַלְתְּ בְּעַצְמֵךְ עַל מַה שֶׁעָשִׂית *Dolens intremisces in te ipsa, propter ea, quae fecisti.* Quasi חָלַל significatu conveniat cum חול, cujus Hithpael Esth. IV, 4., unde חַלְחָלָה, *cruciatus cum horrore* Jesaj. XXI, 3., et infra XXX, 4. 9.

18.

Porro Israelitas redarguit comparando eos vilioribus metallis, qui prius erant pretiosa metalla. סִיגִים esse *scorias*, non dubium; scoriae autem quum sint duplicis generis, et eae, quae ab ipsa minera metalli igne secernuntur, partes terreae et lapideae, metallo admixtae, quae, observante Michaele in *Supplem.* p. 1724., in vitrum conflantur, suntque viliores scoriae, quibus, ubi nancisci eas possumus, in viis sternendis utimur; et eae, in quas ignobilius metallum, auro argentoque admixtum, conflatur, atque ab auro argentoque puro igne secernitur, quomodo ex plumbo argentum admixtum extracturus, plumbum igne in vitrum (scoriam) redigit, quam scoriam deinde iterum chemica et metallurgica arte id fieri cogit, quod fuerat, plumbum ex ea restituit; Michaelis et hoc loco, et reliquis omnibus V. T. locis (excepto forsan loco Prov. XXVI, 23.), posterius scoriarum genus intelligendum docet, quod, dum auro argentoque admixtum, est *adulterinum metallum*, *ἀδόκιμον*, fornacis ope in scorias redigendum; id quod ex

 nostro

noſtro loco manifeſtum eſt, quem propterea Michaelis claſſicum vocat. Nam quod vates dixit: domum Iſraeliticam factam eſſe *ſcoriam*, לְסִיג, ſtatim ipſe declarat, *omnes illos cuprum, ſtannum, ferrum et plumbum eſſe in fornace*, iterumque addit, סִגִים כֶּסֶף הָיוּ, *ſcoriae, qui antea argentum, factae ſunt.* Ita *ſcoriae* et intelligendae Jeſaj. I, 22. Pſ. CXIX, 119. Proverb. XXV, 4. Plerumque nomen cum Jod ſcribitur סִיג, hoc loco vero cum *Vau*, סוּג, quae elementa invicem permutari ſolent. Appellantur itaque ſcoriae et adulterinum metallum a סוּג, *recedere*, tanquam *recedanea*, quae igne a puro metallo ſecernuntur. Quod in noſtri verſus hemiſtichio altero, legitur, סִגִים, compendiaria eſt ſcriptio pro סִיגִים. Theodoretus: *Ἔοικε, φησὶν, ὁ λαὸς οὗτος, ὦ προφῆτα, ἀργύρῳ κιβδήλῳ, καὶ πολλὴν ἐπιμιξίαν ἔχοντι χαλκοῦ, καὶ σιδήρου, καὶ κασσιτέρου, καὶ μολύβδου.* Cf. Jerem. VI, 30. כּוּר h. l. non *fornacem* ſignificare, ut Deut. IV, 20. 1 Reg. VIII, 51. Jerem. XI, 4.; ſed *catinum communem*, in quo metalla liquan-

18.

לְסִיג] LXX. Ἀναμεμιγμένοι. Vulg. *In ſcoriam.* Symmach. SH. ܡܘܙܓܐ ܣܢܝܐ *Commiſtio tetra.* Theodot. SH. ܠܚܘܫܒܢܐ *in calculum.* „Verbum hebraicum *Sig* Symmachus *ſcoriam*, Aquilae prima editio *στέμφυλον* et *γίγαρτον*, quod utrumque *acinum* vinacii ſignificat, interpretati ſunt. Secunda autem ejus translatio et Septuaginta vertere *commixtionem*. Porro *ſcoria* ſordes et purgamenta metallorum ſonat." Hieron. Syr. ܡܣܠܝܐ *Abominandi.* Chald. לְפִסוֹלָא, *in ſcoriam.*

נְחֹשֶׁת וּבְדִיל] Chald. כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבַעֲיץ. *Sicut commiſcetur aes et ſtannum.*

liquantur et purgantur, ut Jes. XVIII, 10., res ipsa docet. סִגִים כֶּסֶף solent *scorias argenti* vertere, Kimchio praeeunte, qui verba haec dicta existimat pro eo quod plenum esset סִיגִים סִיגֵי כֶסֶף, ut Proverb. XXII, 21. אֲמָרִים אֱמֶת pro אִמְרֵי אֱמֶת. Cf. Buxtorfii *Thesaur. Grammat.* L. II. Cap. IV. p. 365. Sed bonum sensum fundunt verba, si ea reddimus, uti sonant: *scoriae argentum factae sunt*, i. e. qui prius argentum erant, scoriae sunt factae, quod vs. 19. כֻּלְּכֶם לְסִגִים exprimitur.

20.

לְפַחַת Kimchi observat *sufflandi* notionem habere, et esse Infinitivum verbi נָפַח, a quo Jesaj. LIV, 16.

בְּתוֹךְ כּוּר סִיגִים כֶּסֶף הָיוּ] LXX. Ἐν μέσῳ ἀργυρίου ἀναμεμιγμένοι ἐστί, quasi legissent בְּתוֹךְ כֶּסֶף סִיגִים הָיוּ, omisso כּוּר. Vulg. *In medio fornacis; scoria argenti facti sunt.* Ita et Chald. Syr. ܒܓܘ ܩܕܪܐ ܕܡܣܬܚܠܛܝܢ ܥܡ ܣܐܡܐ *In medio catini, quae commixta sunt cum argento.*

19.

יַעַן הֱיוֹת כֻּלְּכֶם לְסִיגִים] LXX. Ἀνθ᾽ ὧν ἐγένεσθε εἰς σύγκρασιν μίαν. Vulg. *Eo quod versi estis omnes in scoriam.* Syr. ܡܛܠ ܕܐܬܚܠܛܬܘܢ ܟܠܟܘܢ *Quia commixti estis* omnes. Chald. hebraea ad verbum expressit.

20.

קְבֻצַת כֶּסֶף] LXX. Καθὼς εἰσδέχεται ἄργυρος. Vulg. *Congregatione argenti.* Syr. ܐܝܟ ܕܡܬܟܢܫ ܣܐܡܐ *Quemadmodum congeritur argentum.*

לְפַחַת־עָלָיו אֵשׁ לְהַנְתִּיךְ] LXX. Τοῦ ἐμφυσῆσαι εἰς αὐτὸ πῦρ τοῦ χωνευθῆναι. Vulg. *Ut succendam in ea ignem ad conflandum.*

נֹפֵחַ בָּאֵשׁ פֶּחָם *Sufflans in ignem prunarum*, hoc autem loco literam Nun excidisse, more verborum primae radicalis, ut גֶּשֶׁת a נָגַשׁ, hoc tamen discrimine, quod nostrum verbum duo Patach habet, ob gutturalem Cheth, ut כְּנַעַת, supra XVI, 10. וְהִנַּחְתִּי *Et reponam*, immittam vos in fornacem ad liquandum. Alii: *relinquam* (quo sensu idem verbum supra XVI, 39. Num. XVII, 19. usurpatur) vos, fame, gladio et peste consumendos.

22.

---

flandum. Syr. ܘܢܦܚܝܢ ܒܗܘܢ ܢܘܪܐ ܕܢܬܦܫܪܘܢ *Et sufflant in eis ignem ut liquefiant*. Chald. לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא לְאַמְסָיוּתְהוֹן *Ut praevaleat contra ea ignis, et liquefaciat ea*.

אֶקְבֹּץ] אֲקַבֵּץ in *Piel* multi codd., et ad marginem Biblia Veneta 1518.

בְּאַפִּי] Non expressum a LXX. cod. Rom. et SH., sed in cod. Alex. et Ar. *καὶ ἐν τῷ θυμῷ μου*.

וְהִנַּחְתִּי] LXX. non expresserunt. Vulg. *Et requiescam*. Syr. non expressit. Chald. וְאָסֵיף *Et consumam*.

וְהִתַּכְתִּי אֶתְכֶם] LXX. *Καὶ χωνεύσω ὑμᾶς*. Vulg. *Et conflabo vos*. Syr. verbum hebr. cum וּבַחֲמָתִי conjungens ܘܒܚܡܬܝ ܐܦܫܪܟܘܢ *Et in ira mea liquabo vos*. Chald. וְאֲשֵׁיצֵי יָתְכוֹן *Et disperdam vos*.

21.

וְכִנַּסְתִּי אֶתְכֶם] .Non expressum a LXX. et Syro.

22.

כְּהִתּוּךְ aliis eſt Infinitivus formae Niphal, aliis Hiphil, Kimchio nomen pro כְּהִנָּתוּךְ, *ſicut fuſio*, ut כְּהִנְדוֹף עָשָׁן *ſicut propulſio fumi*, Ps. LXVIII, 3., niſi quod הִנְדוֹף Cholem, noſtrum autem Schurek habeat. Omnis hujus ſegmenti ſenſum inde a vs. 18. Hieronymus ita enarrat: „*Scoria* ſordes et purgamenta metallorum ſonat, ut conſequenter captivitate vicina, imo jam imminente urbis excidio, ignis adhibeatur; ut ſub translatione conflationis purum argentum remaneat, quod aere, ſtanno, ferro, plumboque mixtum fuerat atque violatum, quorum tria, aes, ſtannum et plumbum, fuſilis materiae ſunt, et igni ſolvuntur. Ferrum vero inter incudem et malleum molleſcit atque tenuatur, et diverſas accipit formas, prout voluntas artificis voluerit. Sicut igitur argentum, quod ſupradicta metalla violarunt, in fornacem mittitur, ut ablatis ſordibus et adulterinis materiis purum remaneat; ita, inquit, congregabo vos in medium Jeruſalem, et Babylonia obſidione circumdabo, ut ſuccendam in vobis ignem ad conflandum. Quodque ibi facit flammarum ardor immenſus, hic fames et peſtilentia faciet, ut, poſtquam congregavero vos, atque ſuccendero in igne furoris, tunc requieſcam, et contemtus dolorem, poenarum veſtrarum ultione compeſcam. Et hoc totum faciam, ut poſtquam effudero indignationem meam ſuper vos, finis veſtri cruciatus, mei notitia ſit, et ſciatis, quod ego ſim Dominus judex omnium et retributor. Quod autem dicatur eſſe conflator, et in multis quidem aliis locis, ſed maxime in Malachia et Iſaja legimus, quorum alter (Malach. III, 2. 3.): *Ecce*, inquit, *Dominus egreditur quaſi ignis conflatorii, et ſicut herba lavantium, et ſedebit conflans quaſi aurum et argentum, et conflabit filios Levi.* Alter (Jeſaj. IV, 4.): *Et lavabit Dominus ſordes filiorum et filiarum Sion, et ſanguinem mundabit de medio eorum ſpiritu iudicii, et ſpiritu combuſtionis.*“

24.

24.

אֱמָר־לָהּ *Dic illi*, Hierosolymae, f. terrae, ut sequitur, אַתְּ אֶרֶץ *tu es terra*. *Relativum* enim nonnumquam *antecedit* nomen, ad quod refertur, ut Num. XXIV, 17. לֹא מְטֹהָרָה הִיא Quae *non mundata* (*Pyhal* hoc solo loco occurrens) *est*, horrens spinis, tribulis, rupibus et aliis, quae nulli sunt usui. Significantur homines nullius frugis, cf. infra XXXIX, 12. 14. 16. לֹא גֻשְׁמָהּ *Non descendet pluvia ejus;* nomen גֶּשֶׁם, cum suffixo feminino, ut a גֹּדֶל est גָּדְלוֹ, Ps. CL, 2. Kimchi vult esse tertiam femin. Praeteriti *Pyhal: non perfunderis pluvia;* deficere Dagesch characteristicum, et Mappik in He redundare, vel esse לְהִפָּאֲרַת הַקְּרִיאָה *ad venustiorem pronunciationem*, ut in תַּעֲלֻמָּה Job. XXVIII, 11., in כְּבִכּוּרָהּ Jesaj. XXVIII, 4., et in גֻּלָּהּ, Zachar. IV, 2. Minime tamen necesse, talem anomaliam statuere. „Poterat diligens auditor inquirere, quae esset scoria, quae argenti violaverit puritatem, et aere, plumbo, stanno, ferroque miscuerit. Quod ibi igitur sub persona urbis et fornacis expressum est, et hic sub specie terrae, quae non sit rigata, nec pluviam

---

24.

לֹא מְטֹהָרָה] LXX. Οὐ βρεχομένη. Vulg. *immunda*, et sic quoque reliqui interpp.

לֹא גֻשְׁמָהּ בְּיוֹם זָעַם] LXX. cod. Rom. et SH. *Οὐδὲ ὑετὸς ἐγένετο ἐπὶ σὲ ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς.* Sed in cod. Alex. et Ar. *Οὐδὲ ὑετὸς καταβήσεταί σοι*, non expressis verbis בְּיוֹם. זָעַם Vulg. *Et non compluta in die furoris.* Syr. ܘܠܐ ܐܨܛܒܥܬܝ ܘܠܐ ܢܚܬ ܥܠܝܟܝ ܡܛܪܐ *Neque tincta es, neque descendit super te pluvia.* Chald. וְלָא אִתְעֲבִידוּ בַהּ עוֹבָדִין טָבִין דְּיַגְּנוּן עֲלַהּ בְּיוֹם לְוָט *In qua (terra) non sunt facta opera bona, ut protegant eam in die dirarum.*

pluviam susceperit, praedicatur. Pluvias illas debemus intelligere, de quibus scriptum est (Jesaj. V, 6.): *Mandabo nubibus, ne pluant super eam imbrem*, quem exspectamus, quando datur nobis pluvia temporanea et serotina. *Dies* autem *furoris* [בְּיוֹם זָעַם] est, quem sibi unusquisque conciliat multitudine peccatorum. Scire cupimus, quae sit urbis scoria, qui terrae durissimae et plenae veprium sentiumque squalor. *Conjuratio*, inquit, *prophetarum* [vs. 25.]." HIERON. Itaque ex mente Hieronymi immoratur adhuc vates in exaggeranda urbis immunditia, atque eam utraque comparatione declarare nititur. Nam ut immundam significet regionem, sentibusque et feris refertam, illam dixit *non complutam*, quod terra arida et infrugera est veprium et bestiarum ferax. בְּיוֹם זָעַם *In die furoris*, i. q. supra VII, 19. בְּיוֹם עֶבְרַת יְהוָה, cum Deus indignans poenas infligit. Alii cum לֹא גֻשְׁמָהּ arctius conjungentes: quo tempore Deus iratus claudit coelum ne plueret, i. e. quae non recipit pluviam in tempore suo. GROTIUS allegorice: „*pluviam*, i. e. doctrinam prophetarum (cf. Jesaj. V, 6.) non admisisti *in die furoris*, i. e. ne tum quidem, quum gravissima tibi minatur."

25.

קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ בְּתוֹכָהּ *Conjuratio* (ut idem nomen Jerem. XI, 9.) *prophetarum* falsorum *ejus* est *in medio ejus* urbis. Falsi prophetae ne sibi ipsis dissentiant in erro-

---

25.

קֶשֶׁר נְבִיאֶיהָ] LXX. Ἧς οἱ ἀφηγούμενοι. Vulg. *Conjuratio prophetarum.* Syr. ܡܪܕܘ ܢܒܝܗ̈ܝܗ *Rebellarunt prophetae ejus.* Chald. סִיעַת סָפְרַהָא *Coetus eruditorum ejus.*

erroribus praedicandis, pactum faciunt inter ſe, quam doctrinam ferre velint, aut nolint, et, ut ſarta maneat ipſorum auctoritas, ad necem usque perſequuntur eos, qui cum ipſis non faciunt, ut proxime ſequitur. Alii eo referunt, quod pſeudoprophetae conſpirationem fecerint de praedicendo omnia proſpera, qua ratione populum ad caedem vera denuntiantium incitarint. כַּאֲרִי *Sicut leo* ſ. unusquisque eorum, ſeu collective eſt capiendum. נֶפֶשׁ אָכָלוּ *Animas devorant*, peſſumdant homines innocentes, qui ipſis adverſantur. חֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ *Opes et honorem capiunt* pro bonis praedictionibus, cf. ſupra XII, 24. Jarchi: „Munera accipiebant et animum addebant improbis, ut interficerent, et raperent atque ſpoliarent, dum iis fauſta omnia vaticinabantur.“ Nomen חֹסֶן, quod alias, ut Jeſaj. XXXIII, 6. *robur* notat, h. l. ſicut Proverb. XV, 6. deſignat *opes* et *facultates*, quod iis efficere quis facile quidvis et conſequi poteſt, quemadmodum חַיִל utrumque, et *robur* et *opes*, ſignificat. Quare minime opus, ut cum I. D. Michaele in *Supplemm.* p. 868. nominis et verbi inde deducti Jeſaj. XXIII, 18. (לֹא יֵאָצֵר וְלֹא יֵחָסֵן) ſignificationem petamus ab arabico خزن, *recondidit in horreo*, ut permutatio literarum ז et ס ſit ſtatuenda. אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ *Viduas* ejus, urbis, *multiplicarunt*, cauſſa erant necis multorum virorum,

---

טֹרֵף טָרֶף] Chald. לְמִקְטַל קְטוֹל *Ad occidendum occiſionem.*

נֶפֶשׁ אָכָלוּ] Chald. אֱנָשָׁא קְטַלוּ *Homines occidunt.*

חֹסֶן וִיקָר יִקָּחוּ] LXX. cod. Rom. et Ar. Ἐν δυναστείᾳ, καὶ τιμὰς λαμβάνοντες. Sed in cod. Alex. Ἐδυνάστευσαν ἐν δυναστείᾳ, καὶ δῶρα ἐλάμβανον ἐν ἀδικίᾳ. Vulg. *Opes et pretium acceperunt.* De Syro vid. not. ſeq. Chald. עוּתַר וִיקָר נְסִיבוּ *Divitias et gloriam accipiunt.*

rum, dum vaticiniis ad voluntatem homicidarum somniatis eos firmabant, quod scelus par est ipsi homicidio.

26.

כֹּהֲנֶיהָ חָמְסוּ תוֹרָתִי *Sacerdotes ejus injuriam inferunt legi meae*, violant illi, quorum est munus praecipuum, legem docere. Eadem verba leguntur Zephan. III, 4., חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה. Idem quod Hos. VIII, 1. וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ *Et contra legem meam deliquerunt.* Similia de sacerdotibus et prophetis queritur Jeremias II, 8. Jarchi nostrum locum sic enarrat: „Illis (sacerdotibus) incumbebat increpare, ac docere et explicare statuta et praecepta; sed id non fecerunt, atque haec est vis s. iniuria, quam legi divinae intulerunt, dum eam abstulerunt iis, qui necesse habebant, ut illam discerent.“ Kimchi, R. Jona auctore, qui חָמַס in lingua Arabica *removere quippiam e loco suo* notare perhibet (quam significationem tamen ignorant Lexica Arabica), verba nostra ita interpretatur: *removerunt*, rapuerunt, *legem meam*, nam quum illam non servarent, perinde erat, ac si rapuissent.“ וַיְחַלְּלוּ קָדָשַׁי *Profanarunt sanctuaria mea* ritibus impii et superstitiosi cultus simulacrorum, cf. supra vs. 8. Verba, quae proxime sequuntur, בֵּין קֹדֶשׁ, לֹא הוֹדִיעוּ — sunt ex Levit. X, 10., ubi facere jubentur, quod hic dicuntur neglexisse. „*Sanctum*, quod Deo

---

אַלְמְנוֹתֶיהָ הִרְבּוּ] LXX. *Καὶ χῆραί σου ἐπληθύνθησαν.* Legerunt וְאַלְמְנוֹתַיִךְ, cum suffixo personae secundae, ut in uno cod. Kennicott. a prima manu scriptum erat. Pauci quidam codd. וְאַלְמְנוֹתֶיהָ, copula praefixa. Syr. ܘܐܝܩܪܐ ܕܦܠܛܝܢܗܘܢ ܢܣܒܘ *Et gloriam palatiorum eorum abstulerunt*, quasi וִיקַר אַלְמְנוֹתֵיהֶם יִקָּחוּ; verba הִרְבּוּ בְּתוֹכָהּ non expressit.

Deo dicatum eſt; *profanum*, quod in uſu communi; *pollutum*, quod veſci vetitum; *mundum*, quod veſci licet." Grotius. לֹא הוֹדִיעוּ *Non indicarunt* ſcil. populo; non docuerunt populum, quae eſſet differentia puri et immundi. וּמִשַּׁבְּתוֹתַי הֶעְלִימוּ עֵינֵיהֶם *Et a ſabbathis meis absconderunt oculos ſuos* (cf. quoad conſtructionem Levit. XX, 4.), a violatione ſabbatorum meorum averterunt oculos ſuos, ne viderentur eam videre et intelligere. Videbant enim *filios Iſrael portantes onera in die ſabbathi*, ut ſcriptum eſt Jerem. XVII, 27., et tacuerunt: non curant, ſi populus ſabbatum violet. וָאֵחַל *Et* ita, illis ſacerdotum ſceleribus, *profanor*. Alii *profanatione Dei* hoc indicari exiſtimant, quod nomine divino ad res falſas aut iniquas abuterentur.

27.

Per omnes ordines ambulat, vitia ſingula notans. Poſtquam prophetas et ſacerdotes vs. 25. 26. caſtigaſſet, invehitur in procerum ſaevitiam et avaritiam. לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע *Ut lucrum* avidiſſime *lucrentur* ex bonis interfectorum ſive oppreſſorum. Cf. ſupra vs. 12.

28.

Confirmabant pſeudoprophetae adulatores, quae a principibus perperam fiebant. Quae ſententia eadem, quae

---

27.

לְמַעַן בְּצֹעַ בָּצַע] LXX. Ὅπως πλεονεξίᾳ πλεονεκτῶσι. Vulg. *Et avare ad ſectanda lucra.* Syr. ܕܢܩܢܘܢ ܩܢܝܢܐ *Ut acquirant poſſeſſionem.* Chald. לְקַבָּלָא מָמוֹן דִּשְׁקַר *Ad accipiendum divitias iniquitatis.*

28.

וּנְבִיאֶיהָ טָחוּ לָהֶם תָּפֵל] LXX. Καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς ἀλείφοντες αὐτοὺς πεσοῦνται. Nomen תָּפֵל retulerunt ad verbum

quae hic usurpatur, metaphora supra XVI, 10—15. expressa fuerat, ad quem loc. vid. not. Eaedem querelae Mich. III, 11. Zephan. III, 4. חֹזִים שָׁוְא cf. supra XIII, 6. 7.

29.

עַם הָאָרֶץ nonnullis interpretibus est Accusativus (quemadmodum Accusativus verbo praecedit et Jerem. VII, 6. Zachar. VII, 10.), ut dicatur, proceres opprimere plebeios. Nos adstipulamur iis, qui dictionem illam pro nominativo absoluto habent: *populum terrae*, s. plebem, *quod attinet*, ut omnes ordines castigentur. A prophetis, sacerdotibus et principibus descendit ad populum, qui mutuis iniuriis, calumniis, imposturis et rapinis

---

bum תָּפֵל. Vulg. *Prophetae autem ejus liniebant eos absque temperamento.* Syr. ܘܢܒܝܘܗܝ ܛܪܘ ܠܗ̇ ܛܪܐ ܕܬܦܠ *Et prophetae ejus obducunt eam tectorio ut corruat.* Symmach. SH. ܕܛܫܝܢ ܗܘܘ ܠܗܘܢ ܒܠܐ ܡܬܡܠܚܐ *Qui oblinunt eos insulso,* s. *incondito.* Chald. וּנְבִיאֵי שִׁקְרָא דִּי בְגַוַּהּ דָּמַן לִדְבָנֵי מְחִיצָא וְשָׁיֵעַ לֵיהּ טִין פַּטִּיר דְּלָא תְבַן *Et pseudoprophetae, qui sunt in medio eius, similes sunt ei, qui aedificat parietem, et oblinit eam luto simplici absque paleis.*

[וְקֹסְמִים לָהֶם כָּזָב] Haec verba a Syro non expressa.

29.

[עַם הָאָרֶץ עָשְׁקוּ עֹשֶׁק] LXX. *Λαὸν τῆς γῆς ἐκπιάζοντες ἀδικίᾳ.* Vulg. *Populi terrae calumniabantur calumniam.* Syr. ܠܥܡܐ ܕܐܪܥܐ ܛܠܡܘ ܘܥܠܒܘ *Populum terrae oppresserunt ac detrimento affecerunt.* Chald. verba hebraea retinuit.

rapinis se affecerunt. Qui potentiores erant in plebe, opprimebant infirmiores. Cf. supra XVIII, 18.

30.

Exspectavi, num aliquis opponeret se mihi, i. e. rogaret pro populo isto, ne iratus eum perderem; sed omnes fuerunt securi, neque de emendatione sui nec aliorum cogitarunt. Eadem, quae h. l. similitudo de sepe perrupta supra XIII, 5. Nemo est, qui hiantia defenderet, et sisteret sese in ruptura לְפָנַי *coram me*, obviam mihi, venienti ad destructionem terrae. Ad rem cf. Jerem. V, 1.

31.

דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי Afficiam eos poenis condignis ipsorum peccatis, ut supra VII, 4. IX, 10. XI, 21. XVI, 43.

וְאֶת הַגֵּר עָשְׁקוּ בְּלֹא מִשְׁפָּט] LXX. *Καὶ πρὸς τὸν προσήλυτον ἐκ ἀναστρεφόμενοι μετὰ κρίματος.* Vulg. *Et advenam opprimebant calumnia absque iudicio.* Syr. ܘܠܡܬܦܢܝܢܐ ܠܘܬܝ ܥܨܘܒܘ ܕܠܐ ܕܝܢܐ *Et eum qui se ad me convertit, oppresserunt sine iudicio.* Chald. וּלְגִיוֹרָא אֲנַסוּ בְּלָא כִּדְחָזֵי *Et advenae vim inferunt non sicut decet.*

30.

וָאֲבַקֵּשׁ מֵהֶם אִישׁ גֹּדֵר־גָּדֵר] *Καὶ ἐζήτουν ἐξ αὐτῶν ἄνδρα ἀναστρεφόμενον ὀρθῶς.* Vulg. *Et quaesivi de eis virum, qui interponeret sepem.* Chald. וְאִתְבְּעֵי מִנְּהוֹן קֳדָמַי גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין *Et quaesivi mihi ex eis virum, cujus opera essent bona.*

וְעֹמֵד בַּפֶּרֶץ לְפָנַי] Chald. דִּיקוּם בִּתְרַעְתָּא קֳדָמַי וְיִבְעֵי רַחֲמִין עַל עַמָּא דְאַרְעָא *Qui staret in ruptura muri, et quaereret, misericordiam pro populo terrae.*

XVIII.

XVIII.

Cap. XXIII.

ARGUMENTUM.

Nova allegoria ſub imagine duarum ſororum (vs. 22.) Deus explicare et exprobrare iubet prophetam regni Iſraelitici et Judaici (vs. 4.) impietatem, quod quum ipſe ſibi eas deſponſaſſet, turpiſſime a ſe defecerint. Et primo quidem agit contra *Samariam*, cui *Oholae* nomen tribuit, quae Aegyptiorum et Aſſyriorum nefandas ſuperſtitiones recepit, et ab iſlis punita fuit (vs. 5 — 10.); tum contra *Hieroſolymam*, *Oholibae* nomine nuncupatam, quae ſororis poena non emendata, cum Chaldaeis multiplicaverat adulteria (vs. 11 — 33.). Denique dicta contra utramque repetit, et poenarum imminentium iuſtitiam, certitudinem et gravitatam Judaeis confirmat (vs. 36 — 49.).

Item loquutus eſt mecum Dominus his ver- 1.
bis: Fili hominis, duae mulieres ejusdem 2.
matris filiae fuerunt. Eae ſcortatae ſunt in 3.
Aegypto, idque in pueritia ſua; ibi compreſ-
ſa earum ubera, ibique ſubactae mammae
ſuae virgineae. Harum nomina ſunt: Oho- 4.
la, major, et Oholiba, ſoror ejus, quae mihi
nupſerunt, filiosque et filias pepererunt. No-

mina ſunt, Oholae Samaria; Oholibae, Hie-
5. roſolyma. Ohola ſub me eſt meretricata,
adamans ſuos amatores, Aſſyrios ad ipſam ac-
6. cedentes, veſtitos hyacintho, principes et
primates, iuvenes elegantes, equis inſiden-
7. tes equites. His pudorem ſuum proſtituit,
qui omnes eſſent Aſſyrii generis lectiſſimi, et
quoscunque adamavit, eorum omnibus pol-
8. luta eſt ſtercoreis diis. Nec ſuas reliquit
ſcortationes cum Aegyptiis, qui ei puellae
concubuiſſent, et ſubactis ejus virgineis mam-
9. mis, eam perfudiſſent libidine ſua. Propter-
ea ego eam ſuis amatoribus tradidi, poteſta-
10. ti Aſſyriorum, quos adamaſſet. Illi discoo-
peruerunt verenda ejus, filios filiasque ce-
perunt, ipſamque gladio peremerunt. Ita-
que facta eſt mulierum famoſiſſima, editis in
11. eam exemplis. Quod quum vidiſſet ſoror
ejus, Oholiba, magis, quam illa, libidini
profligatae ſe dedit, et ſcortando ſororem ſu-
12. peravit, Aſſyrios adamans principes et prima-
tes, propinquos, omnes egregie veſtitos,
equites inſidentes equis, omnes elegantes iu-
13. venes. Itaque vidi pollutam eſſe, et eandem
14. utriusque viam. Auxit autem ſuam impudi-
citiam, quod ſculptos in pariete homines
conſpicata, Chaldaeorum imagines in ſinopi-
15. de impreſſas, cinctos lateri balteis, tinctas in
capitibus tiaras habentes, cunctos forma du-
cum, figura Babyloniorum Chaldaeae, quae
eorum

eorum patria est, eos ad oculorum adſpe- 16.
ctum adamavit, nuntiosque miſit ad eos in
Chaldaeam. Itaque venerunt ad eam Baby- 17.
lonii ad amatorium concubitum, et pollue-
runt eam ſtupris ſuis, quumque polluta eſſet
per eos, animum ab eis avocavit. Itaque 18.
quum impudicitiam et obſcoenitatem ejus
patefeciſſet, ego ab ea animum abduxi, ut
ab ejus ſorore abduxeram. Auxit item ſuam 19.
impudicitiam, memor ſuae puerilis aetatis,
qua ſcortata fuerat in Aegypto, et flagravit 20.
cupidine concubitus eorum qui aſininos coles,
equinamque genituram haberent, et recoluiſti 21.
pueritiae tuae flagitia, quum tibi ſubactae
fuiſſent in Aegypto mammae, propter ubera
tua puerilia. Propterea, Oholiba, haec 22.
dicit Dominus Deus: Ecce ego in te ſuscita-
bo tuos amatores, a quibus animum abstraxi-
ſti, et eos adverſus te undique adducam,
Babylonios, omnesque Chaldaeos, praefectos, 23.
imperatores et principes, una cum omnibus
Aſſyriis, qui ſunt omnes iuvenes forma egre-
gia, principes et primates, duces atque cele-
bres, omnes equis vecti. Hi te ferramentis, 24.
curribus, rhedis adorti cum hominum mul-
titudine, ſcutis, clipeis, galeis te circumda-
bunt, et conceſſo eis a me arbitrio, more ſuo
punient, meque in te ſeveritate utente, ira- 25.
cunde tecum agent, naſum tibi et aures exi-
ment, et reliqui tui gladio cadent; iſti natos

tuos et natas tuas auferent, et reliquum tuum
26. consumetur igni. Tuis te vestibus spolia-
27. bunt, tuique decoris ornatu privabunt. Atque ita ego te a flagitiis tuis Aegyptioque meretricatu coërcebo, ut oculos in illos non coniicias, nec Aegypti amplius reminiscaris.
28. Sic enim dicit Dominus Deus: ego te illis dedam, quos tu odisti, illis, a quibus ani-
29. mum avocasti. Qui tecum odio agentes omnia tua labore parta auferant, teque nudam relinquant et detectam, ut appareat obscoenitas tuae impudicitiae, tuaque flagitia et mere-
30. tricatus. Quae quidem tibi ideo fient, quod cum gentibus scortata sis, quarum stercoreis
31. deis te inquinasti. In via sororis tuae ambulasti, cujus ego tibi calicem in manus tradam.
32. Haec dicit Dominus Deus: tu sororis tuae calicem potabis, profundum et latum, quo derisui et ludibrio fies, multae enim ille erit
33. capacitatis. Ebrietate et moerore repleberis calice moeroris et tristitiae, calice sororis tuae,
34. Samariae. Eum tu epotabis et exsuges, et ejus testas confringes, tuaque velles ubera, quoniam ego loquutus sum, inquit Dominus
35. Deus. Propterea ita dicit Dominus Deus: quoniam tu oblita mei, me post tergum rejecisti, tu quoque lue tuum flagitium ac
36. tuam impudicitiam. Tum Dominus me ita est alloquutus: fili hominis, litem intende Oollae et Oholibae, et tu eis earum scelera expone.

expone. Moechatae sunt enim, et habent 37.
manus sanguinolentas; cum suis stercoreis
divis adulterarunt, et insuper liberos suos,
quos mihi pepererunt, illis epulandos tra-
duxerunt per ignem. Sed et hoc in me com- 38.
miserunt, quod eodem die fanum meum pol-
luerunt, meaque sabbata profanarunt. Quum- 39.
que immolassent filios suos deis suis sterco-
reis; intrarunt eodem die in meum fanum
eius profanandi causa, idque in media aede
mea fecerunt. Quin viros procul venturos 40.
arcessiverunt, qui legatione arcessiti venerunt,
quibus tu te lavasti, oculos fucasti, et ornasti
mundo. Sedisti in praeclaro lecto, instructa 41.
ante eum mensa, super quam suffitum un-
guentumque meum posuisti. Strepitus tur- 42.
bae exsultantis in ea, atque ad viros ex vul-
go hominum arcessiti ebriosi e deserto, suis
vero manibus armillas, et capitibus decentes
imposuerunt coronas. Atque dum ego de 43.
ista adulteriis effoeta sic mecum cogitabam:
num scortabuntur cum huius quoque salacita-
te? adiverunt eam; quomodo femina mere- 44.
trix aditur, sic illi Oholam et Oholibam, fla-
gitiosas feminas adiverunt. Atque iidem illi 45.
homines iusti, eas adficient supplicio adulte-
rarum, et supplicio sanguinariarum; nam
sunt adulterae, et habent manus sanguino-
lentas. Sic enim dicit Dominus Deus: 46.
invehatur in eas multitudo eaeque vexandae

47. dentur et diripiendae, quae multitudo eas et
lapidibus obruat, et gladiis trucidet, et ea-
rum filios filiasque perimat, et domos igni
48. cremet. Atque ita ego flagitium ex terra
auferam, caſtigataeque mulieres omnes non
49. imitabuntur veſtra flagitia. Quum illi vobis
veſtra flagitia rependerint, et vos ſordium
iſtarum peccata lueritis, tunc me eſſe Do-
minum Deum intelligetis.

NOTAE

in

Cap. XXIII.

2.

שְׁתַּיִם נָשִׁים *Duae mulieres*, i. e. duae gentes, ſ. regna, Juda et Iſrael, ut explicatur vs. 4. Cf. Jeſaj. XXXII, 9. Illae *filiae matris unius* dicuntur, vel, quod olim unum faciebant populum, qui poſtea in duos eſt diviſus, vel, ut Grotius vult, quod ambae ex una matre, Sara, ſunt ortae.

3.

Cap. XXIII.

2.

בֶּן־אָדָם שְׁתַּיִם נָשִׁים בְּנוֹת אֵם־אַחַת הָיוּ] Chald. בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל תַּרְתֵּין מְדִינָן דְּאִנּוּן כְּתַרְתֵּין נְשִׁין דִּי בְנַת אִמָּא חֲדָא הֲוָאת *Fili hominis, vaticinare ſuper duas provincias, quae ſunt ſicut duae mulieres, quae fuerunt filiae matris unius.*

2.

וַתִּזְנֶינָה *Et scortatae sunt*, i. e. simulacra adorationibus religiosis venerebantur, relicto Dei veri cultu, quod crimen *scortatione* sive *adulterio* comparare, solenne est prophetis, vid. Glassii *Philol.* S. p. 1195. seq. et 1299. edit. Dath., et cf. nostrum supra Cap. XVI., nec non Jerem. III, 6. Hos. I, 2. Nah. III, 4. Ps. LXXIII, 27. בְמִצְרַיִם *In Aegypto*, ubi iam tum hauserunt semina cultus superstitiosi, a quo proavi erant alienissimi. Cf. supra XX, 7. 8. Jos. XXIV, 14. בִּנְעוּרֵיהֶן *In adolescentia sua*, in ipsis gentis primordiis; cf. infra vs. 8. 19., et supra XVI, 22. 43. - Verbum מָעַךְ quod proprie *fricare* significare videtur, coll. arabico معك, et Levit. XXII, 24. de *contritione* testiculorum usurpatur, h. l. de lasciva uberum frictura et contrectatione dici, patet. Ratione formae grammaticae conferendum est דֹּעֲכוּ, Ps. CXVIII, 12., quod itidem est *Pyal*. עִשּׂוּ *Contrectarunt*

 runt

3.

שָׁם] Non expressum a LXX. cod. Rom. SH. Ar. (sed in Alex. ἐπόρνευσαν), neque a Syro.

שָׁמָּה] LXX. cod. Alex. et Sym. SH. Καὶ ἐκεῖ, וְשָׁמָּה.

מֹעֲכוּ שְׁדֵיהֶן] LXX. Ἔπεσον οἱ μαστοὶ αὐτῶν. Vulg. *Ibi subacta sunt ubera earum.* Syr. ܡܫܩܘ ܠܬܕܝܗܝܢ *Attrectaverunt ubera earum.* Symmach. SH. ܐܬܚܡܡܝ *Adoleverunt.*

וְשָׁם עִשּׂוּ דַּדֵּי בְּתוּלֵיהֶן] LXX. Ἐκεῖ διεπαρθενεύθησαν. Vulg. *Et fractae sunt mammae pubertatis earum* (non expressit וְשָׁם). Syr. ܘܬܡܢ ܐܬܛܠܫܝ *Et ibi stupratae fuerunt.*

runt ſcil. amaſii Aegyptii, vs. 8. Senſum hujus et proximi inciſi bene expreſſit Chaldaeus, cujus verba vid. infra.

4.

אָהֳלָה *Tentorium eius*, non Dei, ut tentorium a Moſe paratum, quippe Deus ibi non habitabat. Illo nomine a propheta *Samariam*, ſive regnum Iſraeliticum ſignificari, ipſe ſtatim diſerte dicit. „Siquidem in decem tribubus erat tabernaculum non Dei, ſed idolorum; aureos enim Jeroboam, ut populum averteret a cultu Dei, vitulos collocarat in Dan et Bethel," ait Hieronymus. *Ohola* autem, ſive Samaria, cur dicatur הַגְּדוֹלָה, *maior natu*, ut ſupra XVI, 46., et hic rationes afferunt varias. Hieronymus. „Maior Samaria dicitur et ſenior, vel propter multitudinem decem tribuum, vel quia poſt mortem Moſis, de Ephraim tribu, Jeſus, filius Nave, populo praefuit; unde et Jeroboam, qui ſcidit eas, a Domo David fuiſſe legimus." Alii: quia maximi natu filii Jacobi, ſeu illorum poſteri, ſunt inter decem tribus (Juda enim eſt quartus). Sed vera ratio videtur haec eſſe, quod Samaria impietate vicit ſororem, ſ. regnum Judae. Vid. not. ad loc. citatum. Regnum Judae vocat אָהֳלִיבָה, i. e. *tentorium meum in ea*, quod in illo templum Dei et ſacerdotium erat. Cf. 2 Paral. XII, 5.

Chaldaeus totum hunc verſum ſic expoſuit: וּטְעָאָה בְמִצְרַיִם בָּתַר פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן טְעָאָה תַּמָּן פְּלַחָא לְטַעֲוָתָא וְתַמָּן קַלְקָלָא עוֹבָדֵיהָן *Et erraverunt in Aegypto, poſt cultum idolorum ſuorum erraverunt, ibi ſervierunt idolis, et ibi corruperunt opera ſua.*

וַתִּהְיֶינָה לִי *Et factae sunt* olim *meae uxores*, initio coluerunt me, et ego eas mihi quasi coniuges copulavi. Cf. XVI, 8. וַתֵּלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת Auctae sunt numerosa prole, mihi ex foedere consecrata; XVI, 20.

5.

Primum contra Samariam, s. regnum Israeliticum agit, usque ad vs. 10. וַתִּזֶן תַּחְתָּי *Scortata est sub me*, i. e. amorem, qui mihi purus debebatur, in alios, *loco mei*, transferebat. Cf. supra XVI, 32. et ibi not. וַתַּעְגַּב עַל־מְאַהֲבֶיהָ *Amore libidinoso exarsit erga amasios suos.* Verbum

---

4.

וַתִּהְיֶינָה לִי] Vulg. *Et habui eas.* Chald. וַהֲוָאָה מְשַׁמְּשָׁן קֳדָמַי *Et ministrabant coram me.*

5.

וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי] LXX. *Καὶ ἐξεπόρνευσεν ἡ Ὀολὰ ἀπ' ἐμοῦ.* Vulg. *Fornicata est super me Oolla.* Syr. ܘܙܢܝܬ ܐܗܠܐ ܣܛܪ ܡܢܝ *Et scortata est Ahlo praeter me.* Chald. וּטְעָת אָהֳלָה מִבָּתַר פּוּלְחָנִי *Et erravit Ohola a cultu meo.*

וַתַּעְגַּב] Masora minor notat, in aliis codd. scribi וַתַּעֲגַב, et eodem modo a scriptura vulgari aberrant septem libri manuscripti et editi, ab J. H. Michaelis indicati in Nott. critt. ad Biblia Halensia. Ceterum hoc verbum cum proximo עַל־מְאַהֲבֶיהָ LXX. reddiderunt: *Καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοὺς ἐραστὰς αὐτῆς.* Symmach. SH. ܘܐܬܬܫܕܬ *Et se effudit.* Vulg. *Et insanivit in amatores suos.* Syr. ܘܢܩܦܬ ܠܪ̈ܚܡܝܗ̇ *Et adhaesit amatoribus suis.* Chald. וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רְחִימָהָא *Et voluit errare post amatores suos.*

Verbum עָגַב non simpliciter *amare*, sed *admiratione et amore deperire* ac *insanire*, A. SCHULTENS, in *Animadverss. philologg.* ad h. l. docet collato arab. عَجِبَ, quod de *admiratione amoris* dici probat loco Coranico Sur. II, vs. 219. Innuit vates quae 1 Reg. XVI, 31. leguntur de Ahabo, qui non tantum Baalem, Sidoniorum idolum, coluit, sed ei aedem etiam Samariae aedificavit, inque ea altare exstruxit, et sacerdotes, qui ei ministrarent, constituit; quo facto totus fere populus ad cultum hunc superstitiosum brevi tempore seductus est. Inprimis vero libidine exarsit *erga Assyrios*; videtur eo respicere, quod Menahemus per Phulem, Assyriae regem, cujus amicitiam sibi mille talentis argenti, ab opulentioribus expressis, conciliaverat, in regno sibi arrogato est confirmatus, 2 Reg. XV, 19. קְרוֹבִים quidam per asyndeton *et propinquos* interpretantur, i. e. quoscunque vicinos sibi, Tyrios, Syros, etc. Alii: *Assyrios vicinos* sibi factos per Syriam, cujus bonam partem occupaverant, vid. 2 Reg. XVI, 9. Malim: *accedentes* ad eam, tanquam scortum suum, similiter de congressu venereo verbum קָרַב Genes. XX, 4. usurpatur, et cf. infra vs. 44.

6.

Sicut feminae incendi solent luxu vestium, honorum nomi-

6.

לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת] LXX. Ἐνδεδυκότας ὑακίνθινα. Vulg. *Vestitos hyacintho.* Syr. ܕܠܒܝܫܝܢ ܬܟܠܬܐ id. Chald. לְבִישֵׁי גְמִיר *Induti perfectione*, i. e. perfectissime, splendidis vestibus. Aliis גְּמִיר est *hyacinthinum*, sic dictum a flammae aut prunarum candore, quum גְּמַר *carbunculum* significet.

nominibus, iuvenili aetate, corpore vegeto, ſic Iſraelitas pellexerat Aſſyriorum potentia.

7.

וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם *Dedit ſcortationes ſuas ſuper illos*, expoſuit, proſtituit ſe illis, cf. ſupra XVI, 15. Nihil unquam amatoribus denegavit.

8.

מִמִּצְרַיִם Quae *ex Aegypto* acceperat idola; vid. infra Chald. Nam vituli cultum, Aegyptium origine, inſtauravit Jeroboam, qui perduravit usque ad regni excidium. Jarchi hoc eo refert, quod Hoſeas, rex Iſraelis, cum *So*, ſive *Seveche*, Aegyptiorum rege, foedus iniit; vid. 2 Reg. XVII, 4.

9.

פַּחוֹת וּסְגָנִים] LXX. *Ἡγεμόνας καὶ στρατηγούς.* Vulg. *Principes et magiſtratus.* Syr. ܡܳܪ̈ܰܘܳܬܳܐ ܘܫܰܠܺܝܛܳܢ̈ܶܐ *dominos et principes.* Chald. שִׁלְטוֹנִין וְטוּרָנִין *Principes et tyrannos.*

7.

וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם] Chald. וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בַּתְרֵיהוֹן *Et voluit errare poſt eos.*

8.

וְאֶת־תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה] Chald. עֲבַת פָּלְחַן טַעֲוָתָא דַּהֲוָת עִמַּהּ מִמִּצְרַיִם לָא שְׁבַקַת *Et cultum idolorum, quem habuit ex Aegypto, non reliquit.*

כִּי אוֹתָהּ — בְּתוּלֶיהָ] Chald. אֲרֵי יָתַהּ אַפְלְחוּ לְטַעֲוָתָא וְאִנּוּן אַלְפוּהָא עוֹבָדִין בִּישִׁין *Quia eam ſervire fecerunt idolis ſuis, et docuerunt eam opera mala.*

וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ] Chald. וּשְׁפַכוּ טַעֲוָתְהוֹן עֲלַהּ *Et effuderunt idola ſua ſuper eam.*

9.

נְתַתִּיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר *Dedidi eam poteſtati Aſſyriorum*, Thiglatphilaſſaris et Salmanaſſaris, qui tota regione Iſraelitica ſibi ſubjecta ipſam urbem Samariam poſt triennem obſidionem expugnavit, populumque ſuperſtitem cum rege Aſſyriam abduxit; 2 Reg. XVII, 4. ſeqq.

10.

וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים *Et facta eſt nomen*, fabula, *inter mulieres*, inter alios populos. Pervenit fama inſaniae ejus ad aures ceterarum mulierum, ſ. provinciarum, ut Kimchi ait. Cf. infra vs. 48. et ſupra XVI, 41. „Ipſam trucidarunt, ita ut in omnium mulierum exemplum iugulata ſit, et in malam partem cunctarum ſermone celebretur." Hieron. וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ *Poſtquam* Aſſyrii *iudicia* Dei *exercuerunt in eam*, interpretatur Grotius. שְׁפוּט (formae זְבוּל) eſt *vindicta*, *plaga*, crimine aliquo promerita, vid. 2 Chron. XX, 9.

11.

וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה *Et vidit ſoror ejus Oholiba* „omnia mala, quae evenerunt ſorori ejus propter illius ſcorta-

---

9.

נְתַתִּיהָ] הִנֵּה נְתַתִּיהָ unus de Roſſii cod. a prima manu et Syr.

אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם] Vulg. *Super quorum inſanivit libidine.*

10.

וַתְּהִי־שֵׁם לַנָּשִׁים] LXX. Καὶ ἐγένετο λάλημα εἰς γυναῖκας. Vulg. *Et factae ſunt famoſae mulieres.* Syr. ܘܗܘܳܬ ܬܰܡܳܢ ܡܶܬܬܰܟܠܳܢܳܐ ܠܢܶܫ̈ܐ *Et facta eſt ibi fabula mulierum,*

ſcortationem, nec timuit, ac ſibi cavit.“ Jarchi. „Videns Ooliba, id eſt Hieruſalem, in qua erat Dei tabernaculum, plagas ſororis, non eſt exemplo commonita, ut retraheret ab errore pedem ſuum, ſed auxit germanae fornicationem. Illa enim ſemel et foris idola fabricata eſt in Dan et Bethel; iſta autem crebro et in excelſis, et in ipſo templo Dei adoravit ſtatuam Baalis, et cum Aſſyriis fornicata eſt: idolum enim Belis Aſſyriorum religio eſt, conſecrata a Nino, Belis filio, in honorem patris.“ Hieron. Eadem queritur Jeremias III, 6—11. עֹגְבֶהָ Jarchi תַּאֲוָתָהּ *deſiderium eius*, Gallice *ſouhaiter*, notare ait.

12.

Hunc verſum Jarchi refert ad foedus ab Ahaſo cum Aſſyriis initum, de quo vid. 2 Reg. XVI, 7.

14.

צַלְמֵי כַשְׂדִּיים] Intelligunt nonnulli *deos Chaldaeorum*, qui ficti eſſent et picti inſtar virorum Chaldaeorum, et

---

lierum. Chald. וַהֲוָת שׁוּם לְמְדִינָתָא *Et facta eſt nomen provinciis.*

11.

וַתַּשְׁחֵת עַגְבָתָהּ מִמֶּנָּה] LXX. Καὶ διέφθειρε τὴν ἐπίθεσιν αὐτῆς. Theodoretus: Ὁ δὲ Ἀκύλας τὴν ἐπίθεσιν ἐπιπόθησιν (*deſiderium*) ἡρμήνευσε. Vulg. *Plusquam illa inſanivit libidine.*

12.

לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל] LXX. Ἐνδεδυκότας εὐπάρυφα (cod. Alex. εὐπόρφυρα). Vulg. *Indutis veſte varia.* Syr. [illegible] ut ſupra vs. 6. Chald. לְבִשֵׁי גְמַר. *Indutos perfecte.*

et comparant locum supra VIII, 10. Sed videntur potius principes Babylonici, patrio habitu et augustissima forma depicti, significari, unde ad foedera et communionem, ac porro ad idololatriam eorum pellecti fuerunt Judaei.

15.

סְרוּחֵי טְבוּלִים בְּרָאשֵׁיהֶם *Luxuriantes tinctis* scil mitris s. tiaris versicoloribus *in capitibus suis*, i. e. tiarae prolixe a tergo pendentes, tinctae coloribus pretiosis, capitibus suis impositae erant (*picta redimitus tempora mitra*, ut Ovidius loquitur *Metamorphos.* XIV, 654.). Alii coll. aethiopico חטבלל, *involutus, circumvolutus est*, טְבוּלִים *fascias*

14.

חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר] LXX. Ἐζωγραφημένους ἐν γραφίδι. Symmach. SH. ܒܨܒܥܐ *cum coloribus*. Vulg. *Expressas coloribus*. Syr. et Chald. ܕܡܨܝܪܝܢ ܒܨܒܥܘܢܐ *depictos coloribus*.

15.

אֵזוֹר] LXX. Ποικίλματα. Vulg. *balteis*, ita et ceteri interpp.

סְרוּחֵי טְבוּלִים] LXX. cod. Rom. Παραβάπτα. Sed cod. Alex. Theodor. Ar. SH. Καὶ τιάραι βαπταί. Vulg. *Et tiaras tinctas*. Syr. ܘܟܘܦܝܬܐ ܡܟܠܠܝܢ *Et vittis redimitos*. Chald. מַחֲתִין קוֹלְסִין *Descendere faciunt galeas*. Symmach. SH. ܬܟܣܝܬܐ *velamen*, et Theod. SH. ܘܬܢܦܐ *Et cidares inclinatae*.

מַרְאֵה שָׁלִישִׁים כֻּלָּם] LXX. Ὄψις τρισσὴ πάντων, quod Theodoretus ait τὸ πολύμορφον αὐτῶν *multas eorum formas* signifi-

fascias capiti *circumvolutas* significare existimant. דְּמוּת בְּנֵי־בָבֶל כַּשְׂדִּים אֶרֶץ מוֹלַדְתָּם *Similitudine Babyloniorum, quorum locus nativitatis est terra Chaldaeorum*. Alii: *similitudine Babyloniorum*, id est, *Chaldaeorum, in terra nativitatis suae*, omnes ita ornati erant, ut ornantur in Chaldaea.

16.

לְמַרְאֵה עֵינֶיהָ Statim atque has imagines vidisset, exarsit in Chaldaeos ipsos, quorum imagines aspexerat. וַתִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֲלֵיהֶם Ultro illos ambivit.

17.

לְמִשְׁכַּב דֹּדִים *Ad concubitum amorum*, s. ad amatorium concubitum, i. e. inierunt societatem cum ea, et eam suorum

---

significare; additque Symmachum interpretari: ὄψις σκυλευτῶν πάντων, *adspectus praedonum omnium*. Sed Montefalconius in Hexaplorum fragmentis a se collectis aliam Symmacho tribuit interpretationem: εἴδεα τριστατῶν πάντων, quocum magis convenit Symmach. SH. ܚܙܘܐ ܕܬܠܝܬܝܐ ܟܠܗܘܢ *adspectus ternorum fratorum*. Cf. not. infra ad vs. 23. Vulg. *Formam ducum omnium*. Syr. ܚܙܘܐ ܐܝܬ ܠܗ ܕܓܢܒܪܐ ܟܠܗܘܢ *Adspectum illi* habuerunt *fortium omnes*. Chald. חֵזוּ גִּבָּרִין כֻּלְּהוֹן *Adspectum fortium omnes illi* habuerunt.

17.

לְמִשְׁכַּב דֹּדִים] LXX. Εἰς κοίτην καταλυόντων. Vulg. *Ad cubile mammarum*. Syr. ܠܡܫܟܒ ܥܡܗ *Ad concumbendum cum ea*. Chald. לְמֶעְבַּד רַחֲמִין *Ad faciendum amorem*.

ſuorum idolorum cultum docuerunt. וַתֵּקַע נַפְשִׁי מֵהֶם Illorum concubitu ſatiata, ad Aegyptios iterum ſe vertit, vs. 19. Jarchi atque Kimchi hoc eo referunt, quod Jojakim et Zedekia in regem Babylonium rebellarunt, vid. 2 Reg. XXIV, 1. 7. 20. Verbum וַתֵּקַע ad radicem יָקַע eſt referendum, quae convenit cum arab. وقع *cecidit*, *concidit*, *decidit*, et cum عن et من conſtructum *abstitit ab aliqua re*. Promiſcue autem vs. proximo et infra 22 et 28. uſurpantur verba נָקַע et יָקַע, tanquam idem plane ſignificantia. Arabibus نقع eſt *ſedavit*, ſ. *reſtinxit ſitim*, in quarta conjugatione etiam ad rem veneream translatum. Quam ſignificationem J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1677. ad utrumque verbum hebraeum transferendam exiſtimat, ita tamen, ut per conſtructionem cum מ et מֵעַל *ſatietatem cum taedio conjunctam* denotet, et וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם *ſatiata eſt anima ejus illis* vertendum ſit, atque vs. 18. poſterius hemiſtichium: *ſatiata cum taedio receſſit anima mea ab illa, ut antea a ſorore ejus.* Quae tamen phraſis parum commoda erit, ubi eam Deus de ſe ipſo uſurpat, ut loco poſteriore, et Jerem. VI, 8. Aethiopibus נקע eſt *rumpi*, quod, obſervante Ludov. de Dieu, Matth. IX, 17. pro ῥήγνυσθαι, et Matth. XXVII, 51. pro σχίζεσθαι, *findi*, et in Hiphil אנקע pro ῥήσσειν, *rumpere*, Marc. II, 22. dicitur. Quare verſus proximi hemiſtichium poſterius ſic vertit: *et abrupta eſt anima mea ab illa, ſicut abrupta eſt a ſorore ejus.* Nos quidem a ſententia

---

וַתֵּקַע נַפְשָׁהּ מֵהֶם] LXX. Καὶ ἀπέστη ἡ ψυχὴ αὐτῆς ἀπ' αὐτῶν. Vulg. *Et ſaturata eſt anima ejus ab illis.* Syr. ܘܣܪܝܬ ܢܦܫܗ ܡܢܗܘܢ *Et averſa eſt anima ſua ab eis.* Chald. עַד דְּקָצַת נַפְשָׁהּ בְּהוֹן *Donec deteſtata eos eſt anima ipſius.*

tentia primo loco pofita non recedendum arbitramur. Quocunque vero modo incifum illud vertas, fenfus femper idem manebit: quam olim fidelem mihi amore profequebar, deinde foedifragam exofam habere coepi.

19.

לִזְכֹּר אֶת־יְמֵי נְעוּרֶיהָ *Recordando dies pueritiae fuae*, i. e. et recordando et fimul ipfo actu revocando et exercendo priorem fuam fcortationem. Similiter *reminifci* confequentem fermonem comprehendit Efth. II, 1. *Ahasverus recordatus eft Vafthae*, fermonem fimul habuiffe de facinore illius coram miniftris, ex vs. 2. patet. Alii ad Deum referunt, hoc fenfu: *revocans* mihi *in memoriam* fcelera illius olim in Aegypto patrata. Ita Theodoretus: Λήθῃ, φησὶν, παραδεδώκειν τὰς ἐν Αἰγύπτῳ σε πλημμελείας· ἀλλὰ τούτων τὴν μνήμην διὰ τῶν δευτέρων ἐπιτηδευμάτων ἀνθῆσαι πεποίηκας. *Oblivioni, inquit, tradideram, quae tu in Aegypto deliquifti, verum tu earum memoriam pofterioribus tuis inftitutis revocafti.* Verum de fola Oholiba in hoc verfu agi patet. Cf. verbum זָכַר eodem modo, quo hic, ufurpatum infra vs. 27.

20.

וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם Sunt, qui verba haec ita reddant: *adamavit* fcil. illos, Aegyptios, *fupra, magis quam*

19.

אֶת־תַּזְנוּתֶיהָ] LXX. Τὴν πορνείαν σε. Similiter pronomen fuffixum ad נְעוּרֶיהָ, et verbum זָנְתָה in fecunda perfona exprimunt. Chald. יַת טַעֲוָתָהּ *Idola fua.*

20.

עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם] LXX. Ἐπὶ τοὺς Χαλδαίους. Vulg. *Super concubitum eorum.* Syr. ܒܚܛܗ̈ܝܗܘܢ *Facinoribus eorum*

(ut עַל Deut. XXVIII, 1. Job. XXIII, 2. Coh. I, 16.) *pellices eorum*, i. e. plus quam alii populi vicini, Aegyptiorum superstitionem imitantes. Alii: עַל *una cum*, ut supra XVI, 37., vertunt. Verum עַל constructioni verbi עָגַב inservire, patet ex vs. 5. Nomen פִּילֶגֶשׁ h. l. de *scortis masculis* usurpari, Kimchi inde concludit, quod additur, אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם. Sed cum פילגש ceteris omnibus V. T. locis de *concubinis uxoribus* dicatur, meam facio Jarchii sententiam, עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם poni pro עַל פִּלַגְשׁוּתָם, *in concubinatum eorum*, ut esset concubina illis quorum membra sunt quasi asinorum, ut sequitur. בְּשַׂר eodem plane modo, ut supra XVI, 26. sumendum, quo loco Noster Aegyptios itidem *bene vasatos*, i. e. in idolorum cultu eximios vocat. Asinum ob membri enormitatem Priapo consecratum fuisse, et Graecos masculinam partem, teste Phavorino, ὄνον vocare, observat Grotius. וְזִרְמָה de *fluxu seminis* dici (ut זֶרֶם de *fluxu aquarum*, Habac. III, 9.), res ipsa, de qua hic agitur, docet. „Significat," inquit Jarchi, „haec similitudo multitudinem concubitus, quoniam equi coitum crebrius exercent, quam ceteri omnes mares, qui sunt inter jumenta." וַתִּפְקְדִי *Visitasti*, i. e. revocasti, repetiisti (ut Jerem. III, 16. לֹא יִזְכְּרוּ בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ) *flagitium adolescentiae tuae*, cultum idolorum, quae olim in Aegypto venerabaris; rediisti ad veterem consuetudinem.

(adhaesit). Chald. לְמֶהֱוֵי שְׁמוּשְׁתָּא לְהוֹן (Elegit) *ut esset ministrans eis*. Symmach. SH. ܘܡܫܬܐܕܐ ܗܘܝܬܝ ܠܘܬ ܥܒ̈ܕܐ ܕܝܠܗܘܢ *Et te effundebas ad opera eorum*. Theodot. SH. ܘܫܘܪܬܝ ܥܠ ܓܒ̈ܝܐ ܕܝܠܗܘܢ *Et subsiliisti super electos eorum*.

21.

בַּעֲשׂוֹת מִמִּצְרַיִם דַּדָּיִךְ *In subigendo ab Aegyptiis mammas tuas*, i. e. dum Aegyptii mammas tuas subigerent, s. contrectarent, cf. vs. 3. Alii: *cum ornasti inde ex Aegypto*, coll. 2 Sam. XIX, 25., quo loco tamen verbum עָשָׂה non tam *ornare*, quam *ordinare*, *componere* significat. En verba ipsa: וְלֹא־עָשָׂה רַגְלָיו וְלֹא־עָשָׂה שְׂפָמוֹ, *non fecerat*, i. e. non curaverat, non purgaverat a squalore et sordibus, *pedes suos*, *nec fecerat*, i. e. composuerat *mystacem*. לְמַעַן שְׁדֵי נְעוּרָיִךְ *Propter ubera adolescentiae tuae*, quae habebas quum adhuc virgo esses.

22.

הִנְנִי מֵעִיר אֶת־מְאַהֲבַיִךְ עָלַיִךְ *En excitaturus sum* (ut Jesaj. XIII, 17.) *contra te amatores tuos*, Babylonios, ut ipse explicat vs. 23. Cf. supra vs. 9. אֵת אֲשֶׁר־נָקְעָה נַפְשֵׁךְ מֵהֶם *Eos videlicet a quibus alienata est anima tua*, i. e. quos fastidiisti, expleta cum ipsis libidine tua. Cf. not. supra ad vs. 17. „Quos Zedekias animum suum mutando odio habuit, et contra eos rebellavit." Jarchi.

21.

מִמִּצְרַיִם] בְּמִצְרַיִם unus cod. Kennicott., ut LXX. Vulg. Syr. Alii codd. et Talmud Babylonic. מִצְרַיִם. Symmach. SH. ܐܡܬܝ ܕܐܬܥܠܝ ܐܠܠܡܘܗ ܡܢ ܡܨܪܝܢ
ܡܪܒܝܢܝܬܐ ܕܝܠܟܝ *Quandocunque adoleverint de Aegypto nutrices tuae.*

22.

מִסָּבִיב] Syr. non expressit.

23.

Hae tres voces, פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ, utrum ſint nomina appellativa, an vero propria, idque vel populorum aut perſonarum, vel regionum Babyloniis ſubjectarum, dubitatur. Veteres, unum ſi excipias Hieronymum (cujus verba infra attulimus in Not. crit.), nomina illa ut propria acceperunt, quos GROTIUS et JUNIUS ſequuntur. Hic quidem פְּקוֹד nomen regionis, ut Jerem. L, 21., eſſe putat, quam a פָּקַד *praeficere* dictam aſſerit, quod ſumma illic praefectura fuerit regni Aſſyriorum, et in ea Ninive jam everſa eo tempore. *Sohaeos* (שׁוֹעַ) autem fuiſſe populos in media Aſſyria ſitos ſub Merataymis (מְרָתַיִם Jerem. L, 21.), ſ. Mardis, in quibus ſitum eſt oppidum Siae apud Ptolemaeum. *Kohaeos* (קוֹעַ), populos item Aſſyriae in interiore illius parte poſitos ad Arbelitidem, ubi oppidum munitiſſimum *Koah*, hiſtoricis *Gauga*, ex quo factum ſit, ut Strabo vocet *Gaugamelam*, quaſi *Gaugam* munitionem dicas, voce compoſita. Quae omnia

---

23.

פְּקוֹד וְשׁוֹעַ וְקוֹעַ] LXX. cod. Rom. Φακὲκ, καὶ Σεὲ, καὶ Ὑχεὲ. Sed in cod. Alex. et Ar. Καὶ Φὲδ, καὶ Σὲδ, καὶ Λὲδ. In SH. ܦܩܘܕ ܘܫܘܥ ܘܩܘܥ. In Theodor. Φακὲμ, καὶ Σὲδ, καὶ Κὲδ. Vulg. *Nobiles tyrannosque et principes.* „Pro quibus," inquit HIERONYMUS, „in Hebraico habetur *Phacud* et *Sue* et *Cue*, quas multi gentes Orientales intelligunt, quum huiuscemodi nomina nec in Regum volumine, nec in Paralipomenon, neque in Jeremia quidem, qui deſcribunt captivitatem Jeruſalem, aut in aliquo loco Scripturae Sanctae inveniamus. Nec mirum, ſi Septuaginta ipſa Hebraica poſuerunt nomina, quum Symmachus quoque et Theodotio in eadem nomina conſentiant." Syr. ܦܩܘܕ ܘܫܘܥ ܘܩܘܥ Chald. פְּקוֹדָאֵי וְשׁוֹעֲאֵי וְקוֹעֲאֵי

omnia, quam sint fluxa atque incerta, utpote sola levi aliqua soni similitudine nixa, unusquisque intelliget ipse. Quod ipsum valet de Grotii sententia פְּקוֹד *Bactrianos* censentis, שׁוֹעַ autem quandam Armeniae regionem, Ptolemaeo Σίαι dictam, et קוֹעַ *Choanam* Mediae apud eundem Ptolemaeum. Aliis voces istae sunt nomina propria locorum in Babylonia, quorum primus, פְּקוֹד nomen fortassis inde sic nactus, quod aliquando *lustratio* populi (cf. rad. Num. I, 19.) ibi facta fuerit, nomen autem secundi, שׁוֹעַ, *regionem divitem*, *opibus affluentem* (cf. appellativ. Jesaj. XXXII, 5. Job. XXXIV, 19.), tertii denique, קוֹעַ, *terram planam* et *montium expertem* (arab. قاع) denotet. Sed Jerem. L, 21., ad quem locum provocant illi, qui has voces pro nominibus propriis habent, quod illic vates iubetur adscendere עַל־הָאָרֶץ מְרָתַיִם et אֶל־יוֹשְׁבֵי פְּקוֹד, est פְּקוֹד epitheton allegoricum Babelis s. Chaldaeae, quae *visitatio*, i. e. regio visitanda, castiganda appellatur, sicut eadem proxime antea אֶרֶץ מְרָתַיִם, *terra duplicis rebellionis*, vocata fuerat, quod rebellione sua saepius repetita Deum ad iram provocavit. Nostro vero loco, פְּקוֹד, propr. τὸ *inspicere*, abstracto posito pro concreto, non dubitamus significare *inspectorem*, s. *praefectum*, pro פָּקִיד, quemadmodum et Kimchi exponit. שׁוֹעַ autem *nobilem*, *potentem*, ut Job. XXXIV, 19., denotat. De vocis קוֹעַ significatu non certo quidem constat, minime tamen improbabilis est conjectura, pertinere ad radicem קָעַע, unde קַעֲקַע *stigmate insignivit*, ut vir *insignis*, dignitate et honore conspicuus, nomine קוֹעַ indicetur. J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 2175. קוֹעַ est *admissarius*, *in rè venerea potens*, coll. arab. قاع (pro قوع) *adscendit femellam*, indeque in conjug. VIII. *libidine aestuavit actusque fuit camelus.* „Est id," inquit Michaelis, „toti orationis filo aptum, ubi Venere et utero furens femina

potentissimos ad rem veneream conquirit." Malim, *admissarium* pro *principe*, *duce* usurpari, sicut Arabibus فحل, *admissarium*, pro *principe* sui generis dici ostendit A. Schultens in *Nott. ad Excerpta ex Hamasa* p. 366. Jarchi ait, interpretes tria ista nomina exponere פְּקִידִים שָׂרִים וְשָׁלִישִׁים *praefectos, principes et dominatores.* Coccejo tria haec vocabula sunt Infinitivi, quos hoc modo interpretatur: *Visitando*, et *vociferando* (cf. Jesaj. XXIX, 9.) *et recedendo* (a יָקַע f. נָקַע, vs. 17. 18. 22.), sive *avellendo se*, i. e. quemadmodum solent amasii ad meretrices *venire*, et quemadmodum tu venisti ad illos cum *vociferatione*, et anima tua *recessit* ab illis; ita illi accedent ad te *visitando, iubilando* et *recedendo.* Quae explicatio quam sit contorta, unusquisque sentiet ipse. כָּל־בְּנֵי אַשּׁוּר *Omnes* etiam *Assyrios*, Nebucadnezari parentes, contra te excitabo. אוֹתָם *Cum illis*, ut supra II, 1. III, 22. 27. X, 17. — בַּחוּרֵי חֶמֶד וגו' Per sarcasmum eos ad poenam exercendam venientes eodem modo describit, quemadmodum antea, vs. 6 et 12., descripserat ut dilectos ab ea. קְרוּאִים *Nominatos, vocatos*, i. e. celebres, nomine et fama claros, vel, invitatos, advocatos.

24.

שָׁלִישִׁים] LXX. Τρισσάς. Theodor. Τριστάτας. „*Tristatas*, quos nos *principes principum* interpretati sumus. De quibus et in Exodo [XV, 4.] legimus: *Electos ascensores tristatas* [מִבְחַר שָׁלִשָׁיו], pro quibus Latina simplicitas *ternos statores* transtulit. *Tristatae* autem nomen est apud Graecos secundi gradus post regiam dignitatem. De quibus scriptum est (2 Sam. XXIII, 19.): *Verumtamen ad tres primos non pervenit, qui principes equitum peditumque erant, et tributorum*, quos nos magistratus utriusque militiae et praefectos annonatii tituli nominamus." Hieron. Syr.

pro

24.

De nomine הֹצֶן, hic tantummodo loci obvio, et cui dialecti cognatae opem negant, variae sunt variorum conjecturae, iam veteribus interpretibus magnopere inter se dissentientibus, quos vid. infra in not. crit. Jarchi cum צְנִינִים septis spinosis (Jos. XXIII, 13. Num. XXXIII, 55.) conferens, vallum castris circumdatum intelligebat, Menachem, quem ille memorat, clypeos, ut idem sit quod צִנָּה; R. Dones, itidem ab eo memoratus, bellicum apparatum; aliam praeterea addit conjecturam, positum esse pro חֹצֶן, lacerto (Jesaj. XLIX, 22.), quo nomine jam brachium, i. e. exercitus intelligatur. Quam ipsam et Josephi Kimchii sententiam fuisse, narrat in Lexico filius, Davides Kimchi; ipse iis accedit, qui arma interpretantur. Alii rhedas falcatas significari arbitrantur, quum duo, quae proxime sequuntur, nomina רֶכֶב וְגַלְגַּל currus indicent. Quum ipsum nomen nostrum in codice Talmudico Succah fol. 12. b. in plurali usurpatum notet fasciculos (lini viridis), et hoc loco suspicati sunt quidam, posse cum reliquo apparatu belli

H 5 intelligi

---

pro שָׁלִישִׁים וּקְרוּאִים posuit ܓܒܪ̈ܐ ܩܕܪ Viri Cedar. Chald. גִּבָּרִין fortes.

24.

הֹצֶן] LXX. Ἀπὸ Βοῤῥᾶ. Vulg. Instructi (curru). Syr. ܡܙܝ̈ܢܐ Armati. Chald. בְּמָאנֵי זַיְנָא Cum armis bellicis. Nonnulli codd. mss. et editi legunt חֹצֶן brachium, robur, et R. Joseph Kimchi הֹצֶן significatu non differre putavit a חֹצֶן. Pauci de-Rossi codd. legunt חָצָץ scrupus, lapillus, (non sagitta, ut De-Rossi hanc vocem vertit).

intelligi *fascas* et *corbes*, quos struendis aggeribus et viis adhibent (Gallice *fascines*). Jo. Henr. Michaelis in Notis ad biblia Halensia nomen nostrum collato Aethiopico חצין (per *Harm*) *ferrum*, *ferramenta*, interpretatur *instrumenta quaevis ferrea*, ut gladios, thoraces, vincula. Vid. J. Ludolfi *Lexic. Aethiopic.* p. 289. seq. Cui interpretationi ne quis obvertat, quod Hebraicum nomen literam primam habet *He*, Aethiopicum vero *Harm*, i. e. ח, ሐ; observandum, in codicibus non paucis cum ח scriptum reperiri. Placuit et J. D. Michaeli in *Supplemm.* p. 567. „*Veniet*, inquiens, *super te ferrum currus, rotae*, possit esse, sive, *arma*, sive etiam poetica scriptione, *currus falcati*." Ceterum ante tria haec nomina esse ב subaudiendum, recte Jarchi monuit. יָשִׂימוּ עָלַיִךְ סָבִיב *Ponent contra te circumquaque* subaudiunt alii *se ipsos*, alii: scutum, clypeum et galeam, i. e. milites illis instructos, ut infra XXVI, 8. dicitur וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה. Sed esse הַמַּחֲנֶה *castrum*, supplendum, discimus ex Jos. VIII, 13. Eodem modo, quo h. l., solum verbum שׂוּם elliptice ponitur 1 Reg. XX, 12. Similem loquutionem vid. Jesaj. XXII, 7. Ps. III, 7. וְנָתַתִּי לִפְנֵיהֶם מִשְׁפָּט *Et proponam*, dabo, *eis* (ita verbum נָתַן cum לִפְנֵי et Deut. IV, 8. XI, 26. construitur) *iudicium*, i. e. dabo eis de te decernendi facultatem, et potestatem te puniendi. וּשְׁפָטוּךְ בְּמִשְׁפְּטֵיהֶם *Ut te iudicent*, puniant, *iudiciis suis*, i. e. iuxta leges suas; cf. vs. 10. 45. Jarchi his verbis innui existimat, quod Zedekias Babylonii regis iussu excoecatus fuit (2 Reg. XXV, 7. al. 10.), quod poenae genus Hebraeis erat inusitatum. Neque tamen ad regem solum, sed ad populum universum spectant haec

---

וְקוֹבַע] LXX. in cod. Rom. SH. et Ar. non expresserunt. Sed in Alex. et Theodor. Καὶ περικεφαλαίαι.

haec verba. Nam hoc vult propheta: quandoquidem istorum amplexata es religionem, et dilexisti consuetudinem, ipsorum subjacebis legibus, id est, crudelissime tecum agent, multo severius ab illis excruciaberis, quam si in manus incidisses meas.

25.

וְנָתַתִּי קִנְאָתִי בָּךְ *Dabo*, emittam, convertam, *zelum meum in te*, zelotypum animum meum in te impingam. אַפֵּךְ וְאָזְנַיִךְ יָסִירוּ *Nasum tuum et aures tuas removebunt*, praecident, ita verbum הֵסִיר de capitis amputatione dicitur 1 Sam. XVII, 46. 2 Sam. IV, 7. XVI, 9. Meminit Coelius Rhodiginus *Lectt. Antiqq.* Lib. XXI. Cap. XLV. legis cujusdam Aegyptiae contra adulteros, ad quam videtur vates allusisse. *In Aegypto*, inquit, *qui in spontaneo deprehensus adulterio foret, virgis ad plagas mille caedebatur, muliere naribus demutilata.* Et Grotius hunc Martialis versiculum affert: *Quis tibi persuasit nares abscindere moecho?* Hieronymus: „*Nasum*, inquit, *tuum et aures tuas praecident*, quasi adulterae et deprehensae in stupro, ut deformata placere desistas. Quomodo enim in facie omnis pulchritudo oris in narium decore consistit et in auribus, e quibus in feminis uniones et margaritae dependent, ita dignitas regis et iudicum, quae in ore auribusque signatur, eorum gladio praecidetur." Kimchi quoque per *nasum*, qui ceteris faciei partibus supereminet, intelligendam putat regalem dignitatem, per *aures* vero sacerdotalem, quoniam sacerdotum est, verbo divino intendere et illud docere. *Novissimo* autem (אַחֲרִיתֵךְ), ultimum ordinem in populo, plebem, cujus

---

25.

וְאַחֲרִיתֵךְ תֵּאָכֵל בָּאֵשׁ] LXX. *Καὶ τοὺς καταλοίπους σου πῦρ καταφάγεται.* Vulg. *Et novissimum tuum devorabitur igni.*

cujus initium et caput est rex, significari voluit. בָּנַיִךְ וּבְנֹתַיִךְ יִקָּחוּ „*Ipsi filios tuos et filias tuas capient, tuos*, inquit, et *tuas*, non *meos* et *meas*, quia de adulterio geniti sunt." Hieron. וְאַחֲרִיתֵךְ *Et reliqua posteritas tua*, quicquid hostes, vel captivi, cum avehentur, in urbe relinquent, incendio vorabitur.

26.

Vestibus et *ornamentis*, quibus Oholibam privandam dicit, sacerdotium intelligendum esse, cum iis, quae in templo essent, ad divinum cultum pertinentia, monent Jarchi et Kimchi. Eandem explicationem, a magistro suo hebraeo haud dubie acceptam, tradit Hieronymus: „*Et denudabunt*, inquit, *te vestimentis tuis*, quibus te ornaveram, *et vasis gloriae tuae*, quae tibi ad ceremonias templi aurea argenteaque concesseram, de quibus scriptum est (Hos. II, 8.): *Ego dedi eis aurum et argentum, et ipsi fecerunt ea Baal.*"

27.

וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּתֵךְ מִמֵּךְ *Ita cessare faciam scelus tuum a te*, ne tibi unquam libeat Chaldaeos imitari, quod infra vs. 48. repetitur. Cf. supra XXII, 25. Kimchi: „Nam ex quo migrarunt in exilium, non amplius se idololatriae dederunt." מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם *Ex Aegypto acceptam*, vs. 3.

---

igni. Syr. ܘܒܚܪܬܟܝ ܬܬܐܟܠܝܢ ܒܢܘܪܐ *Et tandem tu igni consumeris*. Chald. וּשְׁפַר אַרְעִיךְ יִתּוֹקַד בְּנוּרָא *Et pulchritudo terrae tuae succendetur igni.*

27.

וְאֶת־זְנוּתֵךְ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם] Chald. וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוָתִיךְ דַּהֲוָת עִמִּיךְ כַּד הֲוֵית בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם *Et cultum idolorum tuorum, quem habebas, quando eras in terra Aegypti.*

vs. 5. וְלֹא-תִשְׂאִי עֵינַיִךְ אֲלֵיהֶם *Ut non tollas oculos tuos ad eos*, (ut ſupra XVIII, 6.), ut nec fiduciam in iis ponas amplius, nec, quam ab eis didiciſti, ames idololatriam. Reſpicit ad vs. 19. Hieronymus: „Haec autem omnia faciam, ut perdita pulchritudine, et vultu venefico deturpato, quieſcat aliquando ſcelus tuum, et fornicatio, quam didiciſti et exercuiſti in Aegypto; ut, poſtquam naſum aureſque perdideris, nequaquam audeas oculos tuos levare ad Chaldaeos, et amatoribus priſtinis oſtendere foeditatem tuam, nec recorderis amplius Aegyptiorum libidinis, quorum magnitudine carnium delectabaris. Quae univerſa dicuntur ſub translatione adulterae, et propter adulterium deturpatae, ut nequaquam ultro glorietur in decore ſuo, ſed erubeſcat in foeditate, quam magnitudine meruit voluptatum."

28. 29.

„Prodeſt Jeruſalem inimicitias habere contra Aſſyrios atque Chaldaeos, et nequaquam Aegypti recordari, ſed tradi eis in manus ad puniendum, qui illam oderant: quibus ante non traditur, niſi ſatiata fuerit de eis anima ejus, ut poſtquam poenituerit veterum peccatorum, tunc purgetur ſuppliciis, et perdat omnes labores, [i. e. omnes opes

---

28.

בְּיַד אֲשֶׁר] Syr. ܒܐܝܕܝ ܐܬܘܪܝܐ *In manum Aſſyriorum*, ac ſi אַשּׁוּר legiſſet; verba duo quae proxime ſequuntur in hebraeo, שָׂנֵאת בְּיַד, non expreſſit.

29.

כָּל-יְגִיעֵךְ] LXX. Πάντας τὰς πόνους σε καὶ τὰς μόχθους σε. Videntur duae interpretationes eſſe, quae tamen et in Theodor. et SH. junctae leguntur.

opes ſuo labore partas], quos arte meretricia conquiſi- vit, videatque nuditatem ſuam et ignominiam; et ſciat, quod haec univerſa non ei Dominus fecerit, ſed forni- cationes ſuae, quibus fornicata eſt per gentes, quas ſu- pra enumeravit, ut earum coleret ſimulacra.“ Hieron.

31.

וְנָתַתִּי כוֹסָהּ בְּיָדֵךְ *Tradam calicem ejus in manum tuam*, i. e. eodem te ſupplicio, quo illam, afficiam. „*Calix* quod ſaepe accipitur pro poenis atque ſuppliciis, multa exempla ſunt, e quibus illud eſt (Pſ. LXXV, 9. 10.): *Calix in manu Domini vini meri plenus mixto.* Et in Iſaja (LI, 17.) *calix ruinae* et *poculum furoris* dicitur. Et ad Jeremiam loquitur Deus (XXV, 15.): *Accipe calicem vini meri de manu mea, et potabis omnes gentes, ad quas ego mittam te, et bibent, et voment, et inſanient.* Sicut enim quaedam dantur cathartica, ut noxius humor, qui ineſt corporibus, egeratur, ſic et Dominus dat calicem tormentorum meraciſſimum, ut quidquid fellis amaritu- dinisque eſt, auferat a peccatoribus, et priſtinae eos re- ſtituat ſanitati.“ Hieron. Cf. de hac ſimilitudine no- tam ad Pſ. LX, 5.

32.

וְזִמָּתֵךְ וְתַזְנוּתָיִךְ] Chald. וְחוֹבֵי עֵצַת חֶטְאֵךְ וּזְדוֹנֵיךְ *Et delicta conſilii peccati tui, et faſtum tuum.* Nomen וְתַזְנוּתָיִךְ Syr. non expreſſit.

30.

Chald. חוֹבַיִךְ גְּרַמוּ אִלֵּין לִיךְ בִּדְטָעִית בָּתַר עַמְמַיָּא וְאִסְתְּאַבְתְּ בְּפוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן *Et peccata tua conciliarunt tibi haec, eo quod erraſti ſequens populos, et polluta es cultu ido- lorum eorum.*

31.

בְּיָדֵךְ] Pauci quidam codd. בְּיָדַיִךְ, ut LXX. et Syr.

32.

Quod calicem iſtum dicit הַעֲמֻקָּה וְהָרְחָבָה *profundum et amplum*, gravitatem ſupplicii indicat. „*Profundus*, poenarum magnitudine, *latus*, tempore captivitatis,“ ait Hieronymus. תִּהְיֶה לִצְחֹק *Erit*, cedet tibi, ille calix a te exhauſtus, *in riſum*, te inebriatam riſui exponet, quod ſolet accidere iis, qui magna pocula exhauſere. Aliis תִּהְיֶה eſt ſecunda maſc. perſona: *ut fias riſui*. Sed orationis ſeriei magis accommodata eſt altera interpretatio. וּלְלַעַג *Et in ſubſannationem*, ob magnitudinem vindictae venturae ſuper te, ut Kimchi inquit.

34.

32.

כּוֹס אֲחוֹתֵךְ] Unus de-Roſſii cod. a prima manu כוס חֲמָתֵךְ *calicem indignationis tuae*.

תִּהְיֶה לִצְחֹק וּלְלַעַג] Non expreſſum a LXX. in cod. Rom. SH. et Ar. Sed in cod. Alex. et Theodor. *Ἔσται εἰς γέλωτα καὶ εἰς μυκτηρισμόν*.

מִרְבָּה לְהָכִיל] LXX. *Καὶ τὸ πλεονάζον τοῦ συντελέσαι μέθην* (שִׁכָּרוֹן, quo in hebraeo verſus 33. incipit, ad hunc vers. traxit). Vulg. *Quae eſt capaciſſima*. Syr. ܪܒ ܘܡܫܡܠܝܐ *Magnum et integrum*. Chald. מִסְּגֵי עָקָא וְחִיוּתֵי עֲלָךְ *Prae multitudine anguſtiae, que veniet ſuper te*.

33.

Codd. *τῶν* LXX. in hoc verſu mire inter ſe diſſentiunt, in eo tamen omnes conveniunt, quod pauciora, quam in hebraeo leguntur, reddunt. Cod. Rom. quocum SH. et Ar. congruit: *Καὶ ἐκλύσεως πλησθήσῃ* (nomen שִׁכָּרוֹן ad vs. 32. trahi ab iſtis interpp. ad vs. praeced. monuimus), *καὶ τὸ ποτήριον ἀφανισμοῦ, ποτήριον ἀδελφῆς σου Σαμαρείας*. Cod. Alex. *Καὶ ἐκχεῦ ὅπως πλησθήσῃ, καὶ τὸ ποτήριον τῆς ἀδελφῆς σου Σαμαρείας, ποτήριον ἀφανισμοῦ*. Theodor.

Καὶ

34.

וְשָׁתִית — תְּגָרֵמִי] Verbo גָּרַם vulgo *comminuendi, frangendi,* significationem tribuunt, Kimchii auctoritate, scribentis in Scholiis ad locum nostrum, quemadmodum a nomine שֹׁרֶשׁ, *radix,* verbum inde deductum שֵׁרֵשׁ *eradicare* denotet, ita a גֶּרֶם, *os,* verbum גָּרַם, proprie *conterere ossa* significare (quasi *exossare* dicas), ut Num. XXIV, 8., Zephan. III, 3., et hinc in universum *frangere,* ut hoc loco (saepius non reperitur in V. T.). Hac igitur adscita notione, verborum nostrorum sensus hic erit: ebibendus tibi erit calix usque ad fundum, et, ne forte guttula aliqua remaneat, frangendus ille erit in testas, ut vel fragmenta ipsa exsugantur. *Frangendi* tamen verbi

---

Καὶ ἐκλύσεως πλησθήσῃ, ποτήριον ἀφανείας καὶ ἀφανισμοῦ, ποτήριον ἀδελφῆς σου Σαμαρείας.

שִׁכָּרוֹן] Chald. הָא כְּרַוְיָא *Ecce sicut ebrius.*

34.

וּמָצִית] LXX. non expressere. Theodor. *Καὶ ἐκτρυγήσεις.* Vulg. *Et epotabis usque ad faeces.* Syr. ܘܬܡܨܝܗܝ *Et exsuges eum.* Chald. וְתִגְמְרִין *Et consummabis.*

וְאֶת־חֲרָשֶׂיהָ תְּגָרֵמִי] LXX. *Καὶ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς νεομηνίας αὐτῆς ἀποστρέψω,* quasi חֳדָשֶׁיהָ legissent. Sed Theodor. *Καὶ τὰ ὄστρακα αὐτῆς κατατρώξεις.* Quam interpretationem esse Symmachi, patet e margine cod. SH., ubi tamen additum ܐܝܟ ܓܪܡܐ, *sicut ossa.* Symmachum sequutus Vulg. sive Hieron. *Et fragmenta ejus devorabis.* Syr. ܘܣܥܪܟܝ ܬܓܙܝܢ *Et crines tuos tondebis.* Chald. וְיַת פּוּרְעָנוּתְהָא תְּקַבְּלִין *Et ultionem recipies.*

verbi גָּרַם notionem ceterae dialecti hebraeae cognatae ignorant, nec illam hoc loco veterum ullus expressit. Arabibus جرم est *resecuit, amputavit*, indeque *destringere ramos*, foliis demtis, *nudare*, quam quidem notionem iis, quibus verbum illud occurrit, V. T. locis egregie aptum esse, Michaelis ostendit in *Supplemm.* p. 354. seq. Etenim Num. XXIV, 8. verba עַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם perquam commode vertuntur: *ossa eorum nudabit*, i. e. vorabit carnem, ossaque nudabit, rodet ossa. Nec minus ea significatio nostro loco congruit, qui proprie ita sonabit: *testas ejus rodes*, i. e. lambes, ne guttam quidem vini in illis relictura. Praetermisit Michaelis hanc suam interpretationem firmare Jarchii auctoritate; nam et ille verbum nostrum notare ait, *dentibus derodere quod circumdatum est ossi*, vel, *devellere a testa carnem, quae ei adhaeret*, explicatque per gallicum *ronger*. Utram verbi hebraei notionem adsciscas, imaginis a nostro adhibitae sensus hic manebit, populum Judaeorum extrema subiturum mala, nihilque remansurum esse poenarum, quod non gustet. Hieronymus haec ait posse „significanter intelligi super Jerusalem, quae calicem Samariae, sororis suae, bibit novissima, et quasi faeces tormentorum ejus usque ad fundum epotavit." וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי *Et ubera tua convelles*, dilacerabis prae rabie et dolore, in vindictam scortationis per illa admissae.

35.

וְשָׁדַיִךְ תְּנַתֵּקִי] Non expressum a LXX. Vulg. *Et ubera tua lacerabis.* Syr. ܘܬܕܝܟܝ ܬܦܣܩܝܢ *Et ubera tua resecabis.* Chald. וּבִסְרִיךְ תְּחַלְּשִׁין *Et carnes tuas lacerabis.*

35.

וְהַשְׁלִיכִי אוֹתִי אַחֲרֵי גַוֵּךְ *Et* (propterea quod) *me reiecisti post tergum tuum*, ut solemus ea, quorum oblivisci volumus, post tergum reiicere, ne videamus et recordemur. Locutio eadem 1 Reg. XIV, 9. Jesaj. XXXVIII, 17. Neh. IX, 26. Arabibus frequens haec formula: جعل الحاجّة ورأ ظهر *Posuit negotium post tergum suum*, pro oblitus fuit, non curavit illud. Vid. e. c. Coran. Sur. II, 95. וְגַם־אַתְּ שְׂאִי זִמָּתֵךְ וְאֶת־תַּזְנוּתָיִךְ *Ideo etiam tu porta scelus tuum et scortationem tuam*, i. e. supplicia, quae propter impietatem et scelera meruisti, ut recte Hieronymus. Vid. supra XVI, 52. 58.

36.

„Consequens erat, ut qui Samariae et Jerusalem adulteria separatim descripserat, pariter earum supplicia nuntiaret. Omnia autem dicuntur quasi ad adulteras, et facta anacephalaeosi breviter earum scelera proponuntur, ut recte juxta Legis imperium in adulteras lapidatio populi consequatur." Hieron. הֲתִשְׁפּוֹט *Heus! actionem institue!* vid. not. ad XX, 4.

37.

35.

יַעַן שָׁכַחַתְּ אוֹתִי] Chald. חֲלָף דְשַׁבַקְתְּ פּוּלְחָנִי *Pro eo quod reliquisti cultum meum.*

וַתַּשְׁלִיכִי אוֹתִי] וְהִשְׁלִיכִי אוֹתָךְ cod. unus de-Rossi, quocum consentit Syr. ܘܫܕܝܬܝܟܝ ܒܬܪ ܕܚܠܬܟܝ *Et praecipitasti te post Deos tuos.* Chald. וְאַרְחֵקְתְּ דַחֲלְתִי מִקֳבֵל עֵינָךְ *Et removisti timorem meum a conspectu oculorum tuorum.*

36.

הֲתִשְׁפּוֹט] LXX. Οὐ κρινεῖς; Vulg. *Numquid iudicas?* Syr. ܕܘܢ *Judica.*

37.

כי נאפו Nam moechatae sunt. Hoc proprie sumendum putat Kimchi, quod vero sequitur usque ad Athnachum, improprie. Alii tamen recte posteriore arbitrantur explicari prius, hoc modo; *cum idolis videlicet suis moechatae sunt.* Ita et Hieronymus: „Sunt enim moechatae in idolis." Cf. infra vs. 45. Jerem. III, 8. Hos. II, 4. ודם בידיהן Cf. infra vs. 45. et Jesaj. I, 15. Sunt, qui hoc eo referant, quod deastrorum cultores prophetas, veritatis assertores, crudelissime vexarent adeoque trucidarent. Sed Jarchi hoc idem esse dicit cum eo, quod sequitur, uti et Hieronymus: „*Et sanguis*, eorum videlicet, quos idolis immolarunt." אשר ילדו־לי Qui mei esse debebant; cf. supra XVI, 20. העבירו להם לאכלה Cf. not. ad XVI, 21., et infra Syr.

38.

טמאו את־מקדשי ביום ההוא] „Eodem die, quo mactant filios suos idolis, adeunt Sanctuarium meum.

I 2 ut

87.

ואת־בניהן אשר ילדו לי] Chald. ואף ית בניהן דעתידין למפק מנהן תולדת קודשא קדמי *Quia etiam filios suos, de quibus futurum erat, ut egrederetur generatio sancta coram me.*

העבירו להן לאכלה] Syr. ܘܐܘܩܕܘ ܠܗܘܢ ܒܢܘܪܐ *Combusserunt eis igni.*

38.

טמאו את־מקדשי] LXX. cod. Rom. SH. Theodor. et Ar. *Τὰ ἅγιά μου ἐμίαινον.* Sed in cod. Alex. praemissum est: *Καὶ ἃ ἐποίουν ἐποίησαν.*

ביום ההוא] Non expressum a LXX.

ut in eo abominanda faciant, quo me irritant.“ Jarchi.
Alii hoc velle vatem existimant, ab illis sacrilegis sacris templum eos Jovaeum adire, ut vero Deo ibi sacra facerent. Sed cf. vs. seq., et potissimum hemistichium ejus posterius. וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי חִלֵּלוּ *Et sabbatha mea profanaverunt*, ut nec loci nec temporis custodiretur apud eos religio.“ Hieron.

39.

וְהִנֵּה כֹה עָשׂוּ בְּתוֹךְ בֵּיתִי] „Nec hoc fecerunt foris et in montibus ac lucis, ut saepe facere consueverant; sed ad extremum polluerunt templum meum, ut statuam Baal in eo ponerent.“ Hieron. Vid. 2 Reg. XXI, 4. et not. ad VIII, 3.

40.

„ ed nec praesentibus tantum adulteriis contentae erant, neque suffecit eis, quod filios meos immolaverint idolis suis vel daemonibus; sed peregrinis quoque voluptatibus lascivientes, Assyriorum atque Chaldaeorum simulacra veneratae sunt.“ Hieron. וְהִנֵּה בָאוּ Per affectum repetit eadem verba, paucis mutatis, quo magis indignationem exprimat. לַאֲשֶׁר־בָּהֶנָה *Quibus*, quorum

---

39.

בַּיּוֹם הַהוּא] Iterum non expressum a LXX. in cod. Rom. SH. et Ar. Sed in cod. Alex. ἐβέβηλουν ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

40.

וְהִנֵּה־בָאוּ] Chald. וְהָא אַתּוּן לְאַתַר דִּשְׁלַחְתְּ — עֲרִי׳ אַתְקֵינְתְּ שׁוּקִין וּמְנִית פַּלְטוֹרִין *Et ecce venerunt ad locum, quem constituisti, praeparasti vicos et constituisti palatia*. Verba

rum in gratiam, *tu utraque, te lavisti;* numeri discrepantia innuit distributionem, ut alias saepe, v. c. infra XXVI, 21. Promiscue in singulari et plurali loquitur. Mox enim vs. 42. suffixis pluralibus utitur, et vs. 43. iterum singularem usurpat, versu autem 44. utriusque nomen exprimitur. Non igitur hic versus ad solam Oholibam referendus, uti Hieronymo visum, verba nostra ita explicanti: „Qui (Assyrii et Chaldaei) quum venissent, Ooliba Jerusalem, omnem adulterae habitum implesti super eos, ut lavares corpus, oculos stibio linires." Quibus postremis verbis recte expressit significationem hebraici כָּחַלְתְּ, ad quod JARCHI: „Est quaedam species coloris (s. tincturae), cujus nomen est כחול (arab. كُحْل, Hispanice *Alcohol*, i. e. antimonium, stibium, quod 2 Reg. IX, 30. Jerem. IV, 30. פּוּךְ vocatur), qua oculos suos tingebant feminae; gallice *éclaire.*" Quem morem etiamnum illis in terris vigere, norunt omnes, qui vel unum alterumve Itinerarium legerunt. Copiosius aliis de hac re egit RUSSEL in *Histor. Natur. urbis Halebensis*, L. II, Cap. I, Tom. I p. 136 vers. germ. וַתַּעְדִּי עֶדִי *Ornastique te ornatu* (XVI, 11, 13.). Significat, nihil ab iis omissum, quod conciliandis amatoribus, i. e. exteris gentibus, commodum arbitrarentur. Cf. Iesai. LVII, 9. THEODORETUS: Παραδηλοῖ δὲ τοὺς ἐν ταῖς τῶν δαιμόνων ἑορταῖς καλλωπισμοὺς, χλιδὰς, καὶ ἱματίων ἐναλλαγὰς, καὶ τ᾽ἄλλα πάντα ὅσα ἐν ταῖς τοιαύταις ποιεῖν εἰώθεισαν πανηγύρεσι. *Declarat lascivos ornatus, quos in daemonum celebritatibus adhibebant, vestes delicatas, et vestium mutationes, et alia omnia, quaecunque in hujusmodi publicis conventibus facere consueverant.*

---

ba כָּחַלְתְּ עֵינַיִךְ. LXX: ἐστιβίζου τοὺς ὀφθαλμούς σου, et Vulg. *circumlinisti stibio oculos tuos* reddiderunt.

41.

Super lecto כְּבוּדָּה *Honorato*, s. *glorioso* (ut Ps. XLV, 14.), i. e. tapetibus et pulvinaribus ornatissimis strato. וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ *Et mensa disposita*, i. e. sumtuose et laute instructa (cf. Ps. XXIII, 5.) *ante illum*, scil. lectum, nam ad eum respicit suffixum femineum. „Epulas proponebas, quibus fractas ad libidinem vires amatorum tuorum repararés." Hieron. וּקְטָרְתִּי וְשַׁמְנִי שַׂמְתְּ עָלֶיהָ *Suffimentum autem meum et oleum meum*, quod mihi offerre debuisti (cf. supra XVI, 8.), *posuisti super eo*, lecto, q. d. perfudisti lectum tuum aromatibus. Kimchi his verbis ad morem veterum (etiamnum in terris australibus vigentem) respici existimat, quo epulas odoribus et unguentis suavissimis claudere solebant. Sensum exponit Hieronymus: „Thymiama meum et unguentum, quod mihi specialiter jusseram fieri, et exterminari animam illam de populo, quae in privatos usus hoc facere voluisset (Exod. XXX, 32. 33.), tu offerebas idolis."

42.

וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ *Et vox multitudinis tranquillae*, i. e. opipare epulantis et laute viventis, *in ea*, scil. Oholiba, i. e.

41.

[וְשֻׁלְחָן עָרוּךְ לְפָנֶיהָ] Chald. וּפָתוֹרִין מְלַן כָּל טוּב סַדַּרְתְּ קֳדָמֵיהוֹן *Et mensas plenas omni bono ordinasti coram eis*. Pro לְפָנֶיהָ in paucis quibusdam codd. legitur לְפָנַיִךְ, quod et Vulg. expressit. In aliis לִפְנֵיהֶם, consentientibus Syro, Chald. et Ar. In uno de-Rossii cod. לְפָנָיו.

42.

[וְקוֹל הָמוֹן שָׁלֵו בָהּ] LXX. Καὶ φωνὴν ἁρμονίας ἀνεκρούοντο, non expresso בָהּ. Vulg. *Et vox multitudinis exultantis*

i. e. Hierosolyma (permutata secunda persona cum tertia, ut per affectum fit saepissime) audiebatur. Cf. Jesaj. XXII, 2. 13. Amos. VI, 5. 6. Grotius: „Omnia hymnis Deorum perstrepebant.“ סְבָאִים Kimchi pro nomine proprio habet *Sabaeorum*, gentis cujusdam Arabicae (סְבָא Genes. X, 7. Jesaj. XLIII, 3.), qui et ipsi Judaeos docerent suas superstitiones. Verum *Kethib*, סוֹבָאִים efferendum, docet, esse *ebriosos* intelligendos, ut Deut. XXI, 20. Proverb. XXIII, 20. 21. *Sabaei* dicuntur סְבָאִים, vid. Jesaj. XLV, 5. Sunt tamen, qui huic voci

 affecta-

tis erat in ea. Syr. ܘܩܠܐ ܕܬܫܒܘܚܬܗܘܢ ܢܦܩ ܗܘܐ *Et vox laetitiae eorum procedebat.* Nec hic נָה expressit. Chald. וְקָל אִתְרְגוֹשְׁתְּהוֹן דִּי שְׁלַן שְׁלֵינָא בְּגַוַּהּ *Et vox tumultus eorum qui tranquillitate fruebantur inter eos.*

מוּבָאִים סוֹבָאִים מִמִּדְבָּר] LXX. cod. Rom. SH. et Ar. Ἥκοντες ἐκ τῆς ἐρήμου. Sed in cod. Alex. ἥκοντες οἰνωμένοι ἐκ τῆς ἐρήμου. „Legerunt,“ ait Ludov. Cappellus *Crit. S.* p. 305. edit. Halens., „סוֹבְאִים, *inebriantes se*, quae lectio non male quadrat, agit enim de hominum multitudine, convivium in domo scorti agitante, et forsan propheta data opera immutavit orthographiam nominis סְבָאִים *Sabaei*, in סוֹבְאִים *ingurgitantes se vino*, eleganti paronomasia, ut simul innueret morem et nomen scortantium, qui solent ebrietatem cum scortatione coniungere.“ Vulg. *Adducebantur et veniebant de deserto.* Videtur pro סוֹבָאִים legisse, וּבָאִים. Syr. ܕܐܬܝܢ ܗܘܘ ܡܢ ܫܒܐ ܘܡܢ ܡܕܒܪܐ *Qui veniebant e Saba et e deserto.* Legit סְבָאִים וּמִמִּדְבָּר. Chald. אָתַן מִסְחוֹר סְחוֹר מִמַּדְבְּרָא *Venientium undiquaque e deserto.* Plures codd. et aliquot libri editi habent סְבָאִים in textu.

affectatam significationis ambiguitatem inesse putent, vid. quae infra in Not. crit. e Cappello attulimus. *Ebrios* Hieronymus quoque intelligit, qui verba סָבָאִים מִמִּדְבָּר recte sic explicat: „Qui venerunt ad vos ebrii, non urbanae alicujus elegantiae, sed de deserto ac solitudine, rusticorum ac latronum habitum praeferentes." — וַיִּתְּנוּ — אֶל־רָאשֵׁיהֶן Ambiguum est, verbum וַיִּתְּנוּ sitne referendum ad viros istos e deserto accersitos, ut hos dicat sororibus armillas coronasque dedisse, i. e. ad suas superstitiones illexisse; an vero ad ipsas sorores, Oholam et Oholibam, pertineat. Et vel sic anceps erit sententia. Aut enim sorores amatores suo ornatu donasse, aut illae ipsas sese armillis et coronis ornasse dicuntur. Inter utramque hanc sententiam fluctuat Hieronymus, qui alterum versus nostri hemistichium hunc in modum enarrat: „In tantam exarsistis, o sorores pessimae, insaniam voluptatum, ut armillas vestras et discriminalia imponeretis manibus et capitibus amatorum vestrorum, sive vobis ipsis, ut plenae ornatu turparemini." Prior sensus ut prodeat, post וַיִּתְּנוּ est לָהֶם subaudiendum. Ac ne obstare illi putes, quod armillae sint ornatus mulieribus proprius, moris fuisse antiquis memineris et feminis et viris armillas in brachiis gerere ornatus gratia. Sic 2 Sam. I, 10. narratur militem Madianitam armillam e brachio Saulis et coronam de capite ablatam obtulisse Davidi. Numer. XXXI, 50. promiscue viris et feminis tribuuntur armillae.

אֶל־יְדֵיהֶן] אֶל־יְדֵיהֶם codd. nonnulli. Sane suffix. mascul. flagitat analogia, illudque expresserunt LXX, Vulg. Chald. Pro אֶל multi codd. עַל.

עַל־רָאשֵׁיהֶן] Suffix. mascul. hic etiam exhibent, leguntque עַל־רָאשֵׁיהֶם codd. aliqui, et interpretes antea nominati.

lae. Unde Livius Lib. X. Cap. XLIV. Papirium victis Samnitibus, *Equites omnes, ob insignem multis locis operam, corniculis armillisque argenteis donasse* refert. Et Valerius Maximus L. II. C. 8 et 8. de aureis et argenteis armillis loquitur, quibus donati sunt equites quidam strenui. Sensum autem quod attinet, qui hac adscita sententia illa sub allegoria latet, eum Theodoretus ita declarat: Οὐδὲν γὰρ παρὰ τῶν εἰδώλων λαμβάνουσιν οἱ τούτους λατρεύειν αἱρούμενοι, ἀλλὰ τὰ θεόσδοτα δῶρα τούτοις προσφέρουσι, παντοδαπὸν αὐτοῖς κόσμον περιτιθέντες. *Nihil enim ab idolis accipiunt, qui eos sibi colendos eligunt, imo dona sibi a Deo concessa ipsis offerunt, omnis generis ornatu eos instruentes.* Quo et referri possit *coronarum speciosarum* (עֲטָרֶת) (תִּפְאָרֶת) mentio, quum statuas Deorum sertis et coronis exornare moris fuisse constet. Simplicissimum tamen est, verba nostra, nullo suppleto pronomine, uti sonant, sic vertere: *imposuerunt* (feminae) *armillas manibus suis et coronas elegantes capitibus suis*, i. e. ornarunt sese in gratiam deorum, quos sibi colendos elegerunt, uti et Jarchi explicat. Quoad sensum cf. quae ad vs. 40. e Theodoreto attulimus.

43.

לַבָּלָה נִאוּפִים] Jarchi docet dictum esse pro לְבָלָה, בְּנִאוּפִים i. e. ei, quae consenuit in adulteriis, omisso ב, ut Genes. XXXVIII, 11. Exod. XXI, 11. XXX, 20.

 Num.

43.

וָאֹמַר לַבָּלָה נִאוּפִים] LXX. Καὶ εἶπα, οὐκ ἐν τούτοις μοιχεύουσι; Legerunt לֹא בְּאֵלֶּה נֹאֲפִים. Vulg. *Et dixi ei, quae attrita est in adulteriis.* Syr. ܘܐܡܪܬ ܥܠܝܗܝܢ ܕܓܪ̈ܝܢ *Et dixi de istis: adulteratae sunt.* Chald. וַאֲמָרִית לִכְנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִּבְלִיאַת עַמָּא בְחוֹבִין *Et dixi coetui Israel, cujus populus*

Num. XXX, 11. Verba proxima, עַתָּה יִזְנוּ תַזְנוּתֶיהָ, Hebraei sic intelligunt: *exfornicabuntur*, i. e. finem capient *fornicationes suas*; quum enim consenuerit (בָּלָה), defervere necesse est libidinem ejus, i. e. in terras exteras deportata, peribit ipsa cum idolis suis. Sic JARCHI: „Cogitavi mecum de illa, quae in adulteriis consenuit: jam scortari desinet, libidine ejus defervescente, et ad saniorem mentem redibit; sed illa (וְהִיא) scil. adhuc continuat suas scortationes, ut ab initio." Ita et GROTIUS: „*Quamvis dicerem de illa, quae moechando vetula facta est* (de Judaea loquitur): *iam tandem desinent libidines ejus; at ipsa*, perseverabat scilicet." Alii post וְהִיא subaudiunt עִמָּהֶם, *et ipsa cum illis* sub audi: scortandi finem faciet. Alii interrogative: *Volentne ergo adhuc scortari cum ea, et illa cum eis? Annon tandem finis erit?* Interrogative et nos haec verba capimus, sed וְהִיא vertimus *quamvis ipsa* sit talis, scil. בָּלָה *vetula*. Etsi vero noster hoc versu in singulari loquatur, tamen utramque sororem, i. e. Judaeam ac Samariam, intelligendam esse, patet e versu seq., cum quo noster ita cohaeret, ut in versione expressimus.

44.

---

populus inveteratus est in peccatis. Theodot. SH. ܘܐܡܪܬ ܠܗܝ ܕܡܢ ܩܕܝܡ ܙܒܢܐ ܕܙܢܝܘܬܐ *Et dixi ei, cujus est ab antiquo tempus scortationis.*

עַתָּה יִזְנֶה תַזְנוּתֶיהָ וָהִיא] LXX. cod. Rom. SH. et Ar. Καὶ ἔργα πόρνης καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσε: Cod. Alex. Ἔργα γυναικὸς πόρνης ἐποίησε. Theodor. Καὶ ἔργα πόρνης ταῦτα, καὶ αὐτὴ ἐξεπόρνευσεν; Vulg. *Nunc fornicabitur in fornicatione sua etiam haec*. ܘܐܝܟ ܥܒ̈ܕܐ ܕܙܢܝܬܐ ܐܙܢܝ *Et secundum actiones meretricum fornicatae sunt.* Chald. כְּעַן תְּשַׁבּוֹק מִטַעֲוָתָהּ וְתֵתוּב לְפוּלְחָנִי וְלָא תָבַת *Nunc dimittet idola sua, et convertetur ad cultum meum, sed non est conversa.*

44.

„Sic attrivistis frontem, ut nequaquam secreto polluamini, vel mariti, vel hominum vitetis aspectum; sed instar meretricum publice prostituamini, qui ingressi sunt ad vos, quasi ad meretrices, certatim vos polluere cupientes.“ Hieronymus.

45.

Viris justis (אֲנָשִׁים צַדִּיקִם) non sunt, ut quidam putarunt, intelligendi *prophetae*, qui sorores illas flagitiosas *iudicarent*, i. e. Dei verbis sententiam ferrent; sed Chaldaei, quos illa appellatione nuncupat, quod juste facerent, illas puniendo, tanquam ministri divinae ultionis justaeque sententiae. Ita Hieronymus: „Tradam igitur vos ad puniendum his, quibus ultro traditae estis ad deturpandum. *Justi* enim *viri* sunt, in eo quod adulteram et parricidam, me jubente, discruciant.“ Alii, ut Chaldaeus interpres (vid. infra), Polychronius, et Theodoretus, Chaldaeos a vate *justos* appellatos existimant ex comparatione cum Israelitis et Judaeis, cf. supra XVI, 51. Pro אוֹתְהֶם dicere אוֹתְהֶן debuisset, quum de sororibus, Ohola et Oholiba, agat. Sed eadem suffixi

---

44.

וַיָּבוֹא] וַיָּבֹאוּ unus cod. Kennicott., ac defective cum Kibbuz sub א et Keri וַיָּבֹאוּ unus cod. Ross. Pluralem veteres omnes exprimunt.

45.

וַאֲנָשִׁים צַדִּיקִם] Chald. וְגֻבְרִין זַכָּאִין בְּקָבְלֵיהוֹן *Et viri justi coram eis.*

אוֹתְהֶם] אוֹתְהֶן codd. nonnulli, Kennic. et Ross. Alii אתהן, alii et libri nonnulli editi אתהם.

fixi masculini et feminini enallage est infra vs. 47. Mox enim ad sorores allegoricas, mox ad eos, qui illis indicantur, i. e. Israelitas et Judaeos ipsos, respicit. [במִשְׁפְּטֵ — בִּידֵיהֶן] וְנָאֳפוּ Adulterii et homicidii poenas luent sorores illae horum criminum reae, suos amatores iudices sortitae. Quale autem genus supplicii id futurum sit, versibus duobus proximis declaratur.

46.

Jubetur vates ipse facere, quae eventura praedicit, more prophetis usitato, cujus exempla vid. Jerem. I, 10, et apud Nostrum supra XIII, 18. infra XXXII, 18. XLIII, 3. cf. Chald. interpr. Et sicut congregari solet iudicam consessus (קָהָל), qui de reorum capite pronuncient, ita et hic convocare iubetur congregationem, qua exercitum Chaldaeorum intelligendum esse, nulli dubium. וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וְלָבַז Et quidem *dando*, vel: *et dando* scil. *do*, sive *dabo eas* (coll. eadem constructione Genes. XLI, 43. Jesaj. XXXVII, 19.) *divexationi et praedae*, i. e. mittam adversus illas exercitum magnum, qui expugnabit illas, et cives earum abducet captivos, spoliabitque eos facultatibus et opibus. Grotius: „*Trade eas turbae et abripiantur*, in poenae locum scilicet, omnis enim haec translatio a iudiciis sumta.“

47.

מִשְׁפָּטִם] במשפט unus cod. Ross. a prima manu.

46.

הַעֲלֵה] Chald. אִתְנַבֵּי דְיִסְקוּן *Vaticinare, quod ascendent.*

עֲלֵיהֶם] עֲלֵיהֶן multi codd. Kenn. et Ross. et nonnulli libri editi. Femininum et veteres omnes exprimunt.

47.

וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל] Videtur ad illud supplicii genus alludi, quo tum adulterae affici solebant. Etsi enim Levit. XX, 10. adulteri in universum *morte* mulctari praecipiuntur, non definito mortis genere; id tamen colligi potest ex eo, quod paullo antea (vs. 2.) dicitur: *Si quis de semine suo dederit Molocho morte moriatur, universus populus lapidabit eum.* Similis autem sententia intelligenda est in sequenti lege de poena adulterarum, quum alia non explicetur. Intelligebatur sane ita Christi aetate, uti manifestum est ex Joh. VIII, 5., ubi de adultera Pharisaei ad Christum dicunt: *In Lege mandavit nobis Moses hujusmodi lapidare.* Ad rem, quae h. l. innuitur, vid. not. supra XVI, 40. וּבָרֵא h. l. esse *exscindendi* significatu, ut Jos. XVII, 15., capiendum, recte monet Jarchi. In hemistichio hujus versus priori metaphorice loquitur, in altero sine tropo.

48. 49.

וְנִוַּסְּרוּ *Ut discant*, erudiantur exemplo vestro. Forma mixta ex Niphal et Hithpael (quomodo Rabbinis usitatissimum est, verba ex utraque conjugatione componere) pro הִתְוַסְּרוּ, elisa characteristica ת per syncopen usitatam, compensata autem per Dagesch forte in Vau, et

---

47.

וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל] LXX. Καὶ λιθοβόλησον ἐπ' αὐτὰς λίθοις ὄχλων. Vulg *Et lapidentur lapidibus populorum.* Syr. ܘܢܪܓܘܡ ܐܢܝܢ ܟܢܫܐ ܒܟܐܦܐ *Et obruet eas coetus lapidibus.* Chald. וְיִרְגְּמוּן יָתְהֶן בְּאַבְנֵי קֶלַע מַשִׁרְיָן *Et lapidabunt eas exercitus lapidibus fundae.*

וּבָתֵּיהֶם] וּבָתֵּיהֶן codd. nonnulli.

et litera נ sumta ex Niphal pro ה. Sed Stoerio in *Observatt. ad Anal. et Syntax.* p. 219. est Passivi forma ex Piel orta, pro נִתְיַסְּרוּ, „ubi Nun (inquit in Nota textui subjecta) de more Syrorum est tertiae futuri pluralis nota, et masculina forma etiam de feminis usurpatur.“ כָּל־הַנָּשִׁים i. e. omnes civitates vel gentes, quae sub mulierum nomine designantur vs. 8. 19. Verbum וְנִתְּנוּ autem vs. 49. referendum est ad hostes illos et vindices scelerum, de quibus vs. 45. Sensum utriusque huius versus declaravit Hieronymus: „Haec omnia fient, ut auferatur de terra impietas, et discant omnes mulieres universaeque provinciae procul positae poenis earum similia devitare: ut postquam receperitis, quae meremini, et portaveritis scelera idolorum vestrorum, tunc cognoscatis, quod ego sim Dominus.“

48.

כָּל־הַנָּשִׁים] Chald. כָּל מְדִינָתָא *Omnes provinciae.*

49.

וְנִתְּנוּ] וְנָתְנוּ unus cod. Kennicott., nec non unus Ross. a prima manu.

וַיִּרְעוּהֶם] וַיִּרְעוּהֶן unus cod. Kennicott. et duo Ross. a pr. m.

XXIV.

XIX.

Cap. XXIV.

Argumentum.

Quam hactenus multoties praedixerat propheta, obsidionem et eversionem urbis Hierosolymitanae, eam nunc, quum fieri illa inciperet, parabolica hac concione novo emblemate civibus suis in Babylonia repraesentare jubetur. Indicato igitur die coeptae obsidionis (vs. 1. 2.) proponitur olla ardens, carnibus, aqua et ossibus plena tanquam imago exscindendae et exurendae urbis (vs. 3—14.). Tum mortem dilectae uxoris propheta lugere prohibetur, ut significet Hierosolymitanis, eis post eversam urbem non facultatem fore, amissas uxores et liberos deplorandi (vs. 15 — 24.). Denique praedicitur confirmatio hujus vaticinii per adventum nuncii ex Hierosolymitana clade fuga elapsi (vs. 25. 26.), quousque propheta ab ulteriore istius excidii denunciatione abstinebat (vs. 27.).

Porro adfatus me est Dominus anno nono 1.
decimi mensis die decimo, his verbis: Fili 2.
hominis, scribe tibi nomen diei, hujus, inquam, ipsius diei; nam appropinquat rex Babyloniae ad Hierosolymam hoc ipso die. Et utere 3.
re ad familiam contumacem allegoria, eisque dicito:

dicito: Sic dicit Dominus Deus: appone
ollam, appone, et aquam in eam infunde.
4. Congere eius offas in eam, optimas quasque
offas, femora et armos, lectiſſimis membris
5. eam imple. Ovium lectiſſimas ſume, et,
ſtructa ſub illa oſſium pyra, fac, ut vehe-
menter ferveat, ut in ea coquantur ejus oſſa.
6. Ergo ſic dicit Dominus Deus: heu urbem
ſanguinariam, ollam, in qua eius rubigo eſt;
nec ex ea exivit eius rubigo; fruſtratim,
fruſtratim eam eiice, nulla ſuper ea iacta
7. ſorte. Nam eius ſanguis eſt in ea, quem ipſa
ſuper limpidiſſimam petram effudit; non ef-
fudit illum ſuper terram, ut poſſit operiri
8. pulvere. Ut adducerem indignationem, et
vindicta ulciſceret, dedi ſanguinem ejus ſuper
9. petram limpidiſſimam, ne operiretur. Quam-
obrem dicit Dominus Deus: heu urbem ſan-
guinariam! ego quoque magnam pyram
10. ſtruam. Adhibeatur multum lignorum, ac-
cendatur ignis, caro conſumatur, concoqua-
tur univerſa compoſitio, oſſaque adurantur,
11. colloceturque ipſa ſuper ſuas prunas vacua,
ut incaleſcat exuraturque aes ejus, et ita in
ea liqueſcat ejus immunditiës, atque aerugo
12. ejus conſumatur. Labore defeſſa eſt, nec
exiit ex ea nimia aerugo ejus, neque per
13. ignem aerugo exiit. Flagitioſa eſt tua im-
puritas, quae purgante me non purgata ſis a
tua impuritate, nec ante purgaberis, quam
ego

ego in te meam indignationem ſedavero. Ego 14.
Dominus loquutus ſum; veniet, et faciam;
non ceſſabo, nec parcam, neo me poenitebit;
pro moribus ſtudiisque puniare, inquit Do-
minus Deus. Item me ita allocutus eſt 15.
Dominus Deus: Fili hominis, ego iam tibi 16.
oculorum tuorum iucunditatem clade aufe-
ram, neque tu planxeris, aut ploraveris, aut
lacrimaveris. Ingemiſce tacens, funereum 17.
luctum ne facito; corona tua circumligata
eſto tibi; adhibeto tuis pedibus calceos, nec
mentum velato, nec cibo aliorum veſcere.
Igitur mane ad populum locutus ſum, et 18.
mortua veſpere mea coniuge, feci mane, ſicut
eram iuſſus. Et dixit ad me populus: Non- 19.
ne indicas nobis, quid nobis ſignificent iſta,
quae tu facis? Ego vero eis reſpondi: Do- 20.
mini ſermo ad me habitus eſt in haec verba:
Dic genti Iſraeliticae: haec dicit Dominus 21.
Deus: ego iam polluam meum ſanctuarium,
ſuperbiam veſtrae potentiae, oculorum iu-
cunditatem et animorum delicias; filii veſtri,
et filiae veſtrae, quos reliquiſtis, gladio ca-
dent. Et vos facietis, ut ego facio; men- 22.
tum non velabitis, nec veſcemini cibo alio-
rum, et comam in capitibus, et calceos in 23.
pedibus habentes, non plangetis, nec plora-
bitis, ſed tabeſcetis vitiis veſtris, et invicem
fremetis. Eritque vobis Ezechiel portento; 24.
iuxta omnia, quae fecit, facietis, cum iſtud

evenerit, et me intelligetis esse Dominum
25. Deum. Tu vero, fili hominis, nimirum
cum ego ab illis ipsorum potentiam, decoris
voluptatem, oculorum iucunditatem, animique
iactantiam, filios filiasque, abstulero;
26. quo die ad te venerit elapsus, ut annunciet
27. tibi; tu, inquam, aperto apud elapsum illum
ore tuo, loqueris, nec amplius tacebis, et
eris illis portento, scientque me esse Dominum.

N O T A E
in
Cap. XXIV.

1.

בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית *Anno nono* a deportatione Jechoniae, et quinto muneris sui prophetici, cf. not. ad I, 2. VIII, 1. XX, 1. „Notandum, quomodo a principio prophetiae usque ad praesentem diem, quando obsideri coepit Jerusalem, per ordinem captivitas veniat. Primum gladius provocatur [XXI, 8. seqq.], deinde duae viae pônuntur, Ammon et Jerusalem, quarum ad dextram partem sors cadit Nabuchodonosor [ibid. vs. 25. seqq.]; conflatur argentum in civitate, aes, stagnum, plumbum et ferrum, terra quoque non compluitur, sed sentibus occupatur [XXII, 18. seqq.]; postea sub nomine duarum sororum, Oollae et Oolibae, Samariae et Jerusalem peccata narrantur, quomodo illa sit capta, et ista capienda.

da [XXIII.]. Ad extremum nono anno, decimo mense, decima die mensis, in captivitate posito Ezechiel et his, qui cum eo erant, et tradiderant se cum rege Jechonia, ostenditur, qua die urbs coeperit obsideri, et similitudo lebetis ponitur; ut quomodo carnes et ossa congesta in lebetem, incendio concremantur, sic cuncta civitas cum suis interitura sit civibus, et nullus remaneat eorum, qui obsessi sunt, quin fame, gladio, pestilentia consumantur, et pars reliqua captiva ducatur in Babylonem." Hieron.

2.

אֶת־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה Propr. *substantiam s. corpus hujus diei*, pro *hoc ipso die*, ut supra II, 3. infra XL, 1. Diem, quo mox narranda divino iussu perpetravit, literis consignare iubetur, ut ita in Chaldaea annuncians, quae Hierosolymis fierent, verus vates crederetur, cum venerit nuncius, qui illa eodem ipso die, quem notavit, contigisse confirmet, vs. 26. Verbum סָמַךְ, quod alias sequente עַל constructum *rei alicui incumbere, inniti*, significat, h. l. mediante אֶל de exercitu castra urbi admovente, ut eam obsidione urgeat, dicitur, unde commode *appropinquare* verti potest, etsi verbum id praecise minime notet. Cf. Michaelis in *Supplemm.* p. 1776.

Cap. XXIV.

2.

סָמַךְ] LXX. Ἀπηρείσατο, quod in vs. SH. redditum ܐܫܬܘܐ *transtulit*, scil. castra, profectus est. Vulg. *Confirmatus est*. Ar. يتصل *perveniet*. Syr. et Chald. verbum hebr. retinent.

3.

מָשָׁל מְשֹׁל „Obsidionem istam *per parabolam describe* et *proverbium*, quae in praesenti loco metaphoram translationemque significat.“ Hieron. Cf. supra XVII, 2. Hic vero allegoria non verbis, sed rebus expressa significatur, ut patet ex iis quae sequuntur. בֵּית־הַמֶּרִי Ea appellatione noster Israelitas saepius solet insignire, vid. e. c. supra II, 5. 6. XII, 2. שְׁפֹת הַסִּיר *Appone* super ignem *lebetem*, ut 2 Reg. IV, 38. Recte observat Jarchi, respicere vatem eo, quod Judaei supra XI, 3. urbem Hierosolymitanam lebeti, se ipsos autem carnibus ei inditis compararunt, q. d. nunc adest tempus, quo Hierosolyma erit olla, et vos in illa tanquam caro, veniet Nebucadnezar, et ponet illam super ignem. „*Lebes* Hierosolyma; *carnes* et membra ei indita, cives ejus (et qui ex aliis Judaeae urbibus et locis eo confugerant); *ignis* et *aqua fervens*, mala, quae patientur.“ Grotius. Repetitus post הַסִּיר Imperativus שְׁפֹת celeritatem et vehementiam videtur indicare.

4.

3.

וּמְשֹׁל ...... מָשָׁל] Chald. וְאִתְנַבֵּי .... נְבוּאָה | *Et propheta prophetiam.*

שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת] LXX. Ἐπίστησον τὸν λέβητα [ἐπίστησον addit. in Theodor.]. Vulg. *Pone ollam, pone, inquam.* Syr. ܣܝܡ ܠܩܕܪܐ *Appone cacabum.* Chald. אִתְנַבֵּי דְיִסְקוּן מַשִׁרְיָן עַל קַרְתָּא הָדָא *Vaticinare, quod ascendent exercitus contra hanc urbem.*

וְגַם־יְצֹק בּוֹ מָיִם] Chald. וְאַף יִתְיְהֵיב לַהּ אַרְכָּא לְקַבָּלָא מְצִירָא *Et etiam dabitur mora ei, ut suscipiat obsidionem.*

4.

אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ *Collige*, s. *colligendo frusta ejus* scil. carnis *in eam*. אֵלֶיהָ pro בָּהּ, ut supra XXII, 19. אֶל־תוֹךְ pro בְּתוֹךְ. כָּל־נֵתַח טוֹב i. e. primores civium militesque optimos in urbe trucidandos. מִבְחַר עֲצָמִים *Electione ossium* optima et solidissima quaeque membra intelligit, quae ossibus et medulla plena esse solent.

5.

Ante מִבְחַר subaudiendum est מ cum Chirek sequente Dagesch, s. מִן, *de* lectissimis pecoribus. Saepe alias illud מ deest, e. c. Genes. III, 19. Jud. XX, 2. 1 Sam. XIV, 38. XXVI, 15. Mich. II, 8. לָקוֹחַ *Accipiendo* scil. קַח s. קְחָה, *accipe* (ut Exod. XX, 8. זָכוֹר scil. תִּזְכֹּר),

K 3 scil.

4.

[אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ] LXX. *Καὶ ἔμβαλε εἰς αὐτὸν διχοτομήματα.* Vulg. *Congere frusta ejus in eam.* Syr. ܘܐܪܡܝ ܒܗ ܢܟܣܬܐ *Et iniicito in eum mactata.* Chald. כְּנוֹשׁ רַבְרְבָהָא לְגַוָּהּ *Congrega principes ejus in medio eius.*

[כָּל־נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף] Chald. כָּל גְּבַר גִּבַּר אֵימְתָן וּגְבַר עֲבִיד קְרָב *Unusquisque vir terribilis et bellator.*

[מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא] LXX. *Ἐκσεσαρκισμένα ἀπὸ τῶν ὀστῶν.* Vulg. *Electa et ossibus plena.* Syr. ܕܐܬܦܫܚ ܓܪܡܗ *Cujas* (armi) *os avulsum sit.* Chald. מַשִּׁרְיַת עַמְמִין מַלֵּי יָתַהּ *Exercitu populorum imple eam.*

5.

[מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ] LXX. *Ἐξ ἐπιλέκτων κτηνῶν εἰλημμένων.* Vulg. *Pinguissimum pecus assume.* Syr. ܡܢ ܓܒܝܐ ܕܥܢܐ *E selectissimis ovium*, sed haec verba ad vers. prae-

scil. frusta et ossa. וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים *Etiamque* sit vel fiat *pyra ossium* scil. percoquendorum; fac sub olla pyram sufficientem ossibus percoquendis. תַּחְתֶּיהָ i. e. lebeti ignem subiice, qui ossa decoquat. רַתַּח רְתָחֶיהָ *Ebullire fac ebullitiones eius* scil. lebeti. „Ut effervescat non semel, sed frequenter, coctio lebetis," uti ait Hieronymus. Sunt, qui tribus hisce versibus (3. 4. 5.) *culpam* Judaeorum allegorice proponi existiment, ut, quemadmodum in superioribus capitibus Judaeis *verbo* indicaverat scelera sua, ita iam *signo* exprobret illis sua crimina: doceatque, Hierosolymam per singulas partes et membra, summos et infimos, magnos et parvos, aestuare et fervere maleficiis. Sed *poenam* Hierosolymitanis infligendam allegorice proponi, satis apparet ex iis quae sequuntur, potissimum vs. 10. seqq.

---

praeced. trahit. Chald. מַלְכֵי עַמְמִין קָרֵיב *Reges populorum admove.*

וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ] LXX. Καὶ ὑπόκαιε τὰ ὀστᾶ ὑποκάτω αὐτῶν. Vulg. *Compone quoque strues ossium sub ea.* Syr. ܘܓܪ̈ܡܐ ܬܚܝܬ ܩܘܩܒܐ ܐܘܩܕ ܐܢܘܢ *Et ossa sub cacabo accende.* Chald. וְאַף סַקִּים סוּמְכְוָתְהָא עִמְּהוֹן *Et etiam junge auxilia cum eis.* Symmach. SH. ܣܒ ܡܠܚܐ ܘܣܝܡ ܚܕܪܝܢ ܓܪ̈ܡܐ ܠܬܚܬܝܗܘܢ *Sume sal, et pone circumcirca ossa sub eis.*

רַתַּח רְתָחֶיהָ] LXX. Ἔζεσε (in cod. Al. Ar. et SH. additum: καὶ ἐξέζεσεν). Vulg. *Efferbuit coctio ejus.* Syr. non expressit. Chald. אַבַע זִמְנַהּ *Accelera tempus ejus.*

גַּם-בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ] LXX. Καὶ ἥψηται τὰ ὀστᾶ αὐτῆς ἐν μέσῳ αὐτῆς. Vulg. *Et discocta sunt ossa illius in*

medio

6.

De nominis חֶלְאָה, apud nostrum tantummodo, et quidem hoc solo Capite, obvii, ceterisque dialectis ignoti, significatione, non dubitaturos fuisse interpretes, si rei metallicae peritum interrogassent, observat MICHAELIS in *Supplemm.* p. 746. „Ille enim," inquit, „ex filo [illegible]s orationis (vid. vs. 11. 12.) docuisset, quam ex Vulgata lexico suo intulit Reuchlinus, *rubiginis*, notionem, a LXX. primo proditam (*ἰὸς*), unice veram esse: haec enim ita depelli solet, ut cuprum candefactum aqua mergatur, quod ubi factum, squamarum instar a cupro decidit (*cinerem cupri* has squamas vocant); solo si igne utaris, candefaciasque cuprum, non squamae quidem formam accipit, sed tamen deteri potest. Jam et manifesta derivatio a خَلَّ *deterere.*" Male igitur Jarchi, quem et alii suorum sequuti sunt, חֶלְאָה *spumam* (*escume*) interpretati sunt; neque enim vitio daretur ollae, quod carnibus plena ad ignemque apposita adhuc retinuisset spumam, quum ea non ita tenaciter adhaerere soleat aeri, ut vel igne indigeat, vel igni non cedat (vs. 12.). לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ

---

medio ejus. Syr. ܘܐܘܩܕ ܐܢܘܢ ܠܬܚܘܬܗ̇ *Et combure illa sub ea.* Chald. אַף יִתְרְמוֹן קְטִילָהָא בְּגַוַּהּ *Etiam projicientur interfecti ejus in medio ejus.*

6.

חֶלְאָתָהּ] LXX. Ἰὸς. Vulg. *Cujus rubigo.* Syr. ܥܘܠܗ̇ *Iniquitas ejus.* Chald. וְזוּהֲמָתַהּ *Sordes ejus.* Intellexit haud dubie sordes, quae ob nimiam adustionem de carnibus ceterisque esculentis ollae adhaerescunt, i. e. rubiginem. Vid. supra Commentar.

לִנְתָחֶיהָ לִנְתָחֶיהָ הוֹצִיאָהּ] LXX. Κατὰ μέλος αὐτῆς ἐξήνεγκεν.

הוציאה *Membratim eam educ*, particulatim eam exinani, ſcil. urbem ſanguinariam, cum olla comparatam. לֹא־נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל Ita ut *non cadat ſuper eam ſors*, i. e. ſine discrimine, ſine delectu, quod fieri ſolet miſtis ſortibus, q. d. nemini parcam, nulli ordini ſexui, aut aetati. In prioribus deportationibus ſors quaſi ducta, qui exirent aut manerent, nunc omnes ejiciendi. Bene hunc verſum enarrat HIERONYMUS: „*Vae civitati ſanguinum*, id eſt, Jeruſalem, *lebeti*, *cujus rubigo*, id eſt, malitia, *nimia eſt*, et licet ignis ſuppoſitus ſit, tamen *rubigo ejus non exivit de ea.* Perſeveraverunt enim etiam capti atque cruciati in priſtino ſcelere. *Per partes* et ſingillatim *conſumite eam*, nemo remaneat in ſalutem. *Non cecidit ſuper eam ſors*, ut alii perirent et alii ſalvarentur, ſed cunctis communis venit interitus."

7.

דָּמָהּ *Sanguis ejus*, ab ea profuſus, ut ſupra XXII, 13. עַל־צְחִיחַ סֶלַע *Super nitido*, ſ. *glabro petrae*, ſuper glabro

---

ἐξήνεγκεν. Vulg. *Per partes et per partes ſuas ejice eam.* Syr. ܗܕܡܐ ܗܕܡܐ ܦܣܘܩܘܗ̇ *Membratim concidite eam.* Cum eo conſentit verſio arabica Ms. Oxoniens. (vid. not. crit. ad XI, 11. Vol. I. p. 288.), cujus particula inde ab hoc verſu usque ad Capitis huius finem in Polyglottis Londinenſi legitur: وصلا وصلا قطعوها *articulatim concidite eam.* Chald. גָּלוּ עַל גָּלוּ אִתְפַּק עִמַּהּ *Transmigratio ſuper transmigrationem exivit cum ea.*

לֹא נָפַל עָלֶיהָ גּוֹרָל] Chald. מִדְּלָא יִתְעֲבֵיד בַּהּ תְּיוּבָא *Eo quod non agatur in ea poenitentia.*

7.

עַל־צְחִיחַ סֶלַע שָׂמָתְהוּ] LXX. Ἐπὶ λεωπετρίαν τέταχα αὐτό.

glabro lapide, ubi omnibus est conspicuus, ut infra XXVI, 4. 14. Publice, impudenter et in propatulo fudit sanguinem, sine ulla dissimulatione. Ita et Hieronymus: „Quem sanguinem effudit super limpidissimam petram, ut pateret omnibus, nec terra operiretur aut pulvere; ne transiret videlicet indignatio mea, sed super apertissimum sanguinem ultio properaret. Naturae est enim, ut si sanguis fundatur in terram, combibat humus humorem sanguinis, vel paulatim terra operiatur et pulvere. Quum autem super limpidissimam petram et nullam habentem foveam sanguis fuerit effusus, labitur et latam obtinet sedem. Hoc autem indicat, quod non occulta, sed publica fecerit homicidia, secundum illud, quod dicitur ad Cain (Genes. IV, 10.): *Sanguis fratris tui clamat ad me.*“

8.

לְהַעֲלוֹת חֵמָה *Ad adscendere faciendum iram* (eadem loquutio infra XXXVIII, 18. 2 Sam. XXI, 20.), ita ut

---

αὐτό. Vulg. *Super limpidissimam petram effudit illum.* Syr. ܥܠ ܟܐܦܐ ܣܡܬܗ *Supra petram posuit eam.* Ar. Oxon. وعلي حجر وضعتة *Et supra petram posuit eam.* Chald. בְּזֵידוּ וּבִדְרָע מְרוֹמַם שְׁפַכְתֵּיהּ *Cum insolentia et brachio elato effudit eam.*

לֹא שְׁפַכְתִּהוּ עַל־הָאָרֶץ לְכַסּוֹת עָלָיו עָפָר]. Chald. לָא שְׁפַכְתֵּיהּ בְּשָׁלוּ לְמֶעְבַּד עֲלוֹהִי תְיוּבָא *Non effudit illum per ignorantiam, agendo propter eum poenitentiam.* LXX. verbum שְׁפַכְתִּהוּ, ut antea שָׂמָתְהוּ, in prima persona transtulerunt, *ἐξέχεα*, quasi iam hic, ut vs. sequ., Deus dicat, quid ipse facturus sit.

8.

נָתַתִּי — הַכְסוֹת] Chald. גַלֵּיתִי חוֹבֵיהוֹן עַל דְאַשִׁידוּ דָם

ut provocaretur ira mea. ל h. l. non consilium eorum, qui iram divinam provocarent, sed eventum indicat; neque enim eum in finem peccabant, sed talem merebantur eventum tam nefaria crimina. Hoc igitur dicit Deus: crimina palam admissa non secus indignationem iudicis ad ultionem excitant, ac sanguis innoxius in petra nitenti sparsus, qui vehementer clamat, vindictamque suo iure postulat adversus homicidam.

9.

גַּם־אֲנִי אַגְדִּיל הַמְּדוּרָה Sicuti antea tu, Ezechiel, pyram congessisti (vs. 5.), ita iam *et ego congeram magnam struem lignorum*, i. e. atteram illos magnis malis atque calamitatibus. Acerbam oppugnationem ita significat, ut ad allegoriam iam magis patescentem redeat.

10.

Ad Infinitivos hoc versu usurpatos, הַרְבֵּה, הַדְלֵק, הָתֵם, הַרְקַח, et הָתֵם, ut Gerundia vertendos, *multiplicando, succen-*

דָּם זַכַּי בְּגַלִּי בְּרִיל דְּלָא לְאִשְׁתְּבָקָא *Revelavi peccata eorum, pro eo quod effuderunt sanguinem innocentem manifeste, ut non dimitteretur peccatum.*

9.

אוֹי עִיר הַדָּמִים] Non expressum a LXX. in cod. Rom. et SH. Redditum vero legitur in cod. Alex. et Theodor.

אַגְדִּיל הַמְּדוּרָה] LXX. Μεγαλυνῶ τὸν δαλόν. Vulg. *Cujus ego grandem faciam pyram.* Syr. ܐܢܐ ܐܘܣܦ ܡܫܟܢܝ *Ego domicilium ampliabo.* Congruit Ar. انا أعظم الموضع *Ego locum ampliabo.* Chald. אֲנָא אַסְגֵּי תְבִירָהּ *Ego multiplicabo interitum ejus.*

10.

הַרְבֵּה הָעֵצִים] LXX. Καὶ πληθυνῶ τὰ ξύλα. Ita, expressa

condendo, rel., quidam, ut Hieronymus, subaudiunt Imperativos. Sed intelligendam esse verbi finiti primam personam, quomodo Kimchi explicavit (*multiplicando* scil. multiplicabo, et quae sequuntur), arguit אַגְדִּיל vs. 9., et טִהַרְתִּיךְ vs. 13., unde satis apparet, quae hic narrantur, tanquam a Deo ipso facienda proponi. הָתֵם הַבָּשָׂר *Consumendo*, i. e. percoquendo *carnem*. Verba וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה plures vertunt: *condiendo conditurum*, s. *condimento*, ut sint ad edendum quasi aptiores et gladio suaviores. Sed quamvis tam ipsum verbum רָקַח, quam inde

---

pressa prima persona, et Syr. atque Ar. Sed Vulg. *Congere ossa*; quasi pro הָעֵצִים legisset הָעֲצָמִים. Chald. אַסְגִּי מַלְכַיָּא *Multiplica reges*.

הַדְלֵק הָאֵשׁ] LXX. Καὶ ἀνακαύσω τὸ πῦρ. Ita et Syr. et Ar. Vulg. *Quae* (ossa) *igne succendam*. Chald. כְּנוֹשׁ מַשִׁרְיָתָא *Congrega exercitum*.

הָתֵם הַבָּשָׂר] LXX. Ὅπως τακῇ τὰ κρέα. Vulg. *Consumentur carnes*. Syr. ܘܢܬܒܫܠ ܒܣܪܐ *Et coquetur caro*. Ita et Ar. Chald. סַמֵּךְ סוּמְכְוָתָא *Junge auxilia*.

וְהַרְקַח הַמֶּרְקָחָה] LXX. Καὶ ἐλαττωθῇ ὁ ζωμός. Vulg. *Et coquetur universa compositio*. Syr. ܘܢܪܬܚ ܪܬܚܐ *Et effervescat fervor*. Ita et Ar. Symmach. SH. ܐܟܚܕܐ ܢܬܒܫܠ ܫܘܟܠܠܐ *Simul coquetur stabilimentum*. Chald. וְזַמֵּן עֲלַהּ עָבְדֵי קְרָבָא *Et praepara contra eam bellatores*. Pro וְהַרְקַח in tribus codd. Kennic. legitur הַרְתַּח, manifeste calami lapsu. וְהֻרְקַח (cum Camez sub ה, ut sit Infinitivus Hophal) se in libro quodam Hierosolymitano invenisse testatur R. Jonas, a Kimchio memoratus, qui tamen ipse וְהַרְקַח in libris emendatioribus exstare ait.

inde derivata nomina alias semper de *unguentis*, usurpentur, hoc tamen loco *mixtionem* potius significare videntur, qua pigmentarii unguenta parare solent, dum multas et varias aromatum species componunt, quasi hoc dicat: miscebo et inter se mista percoquam, sicut pigmentarii sua pharmaca, ut ius ebulliat. Ita et JARCHI: „Quando caro abscedit ab ossibus, et commiscetur cum iusculento, atque cochleari commovetur, tum ipsa similis fit compositioni unguentorum, probe inter se permistorum.“ וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ *Ut et ossa adurantur*, „non solum carnes in te molles et teneras, sed durissima quoque ossa sic succendam, ut nihil in te remaneat, quod non cremetur incendio.“ HIERON.

11.

„Quumque et carnes et ossa consumta fuerint et cremata, ipsum lebetem vacuam pone [ponam, vid. ad vs.

וְהָעֲצָמוֹת יֵחָרוּ] Haec verba non expressa leguntur a LXX. in cod. Rom. et SH. Sed in cod. Alex. Theodor. et Hieron. Καὶ τὰ ὀστᾶ συνφρυγήσονται (Theodor. συμφρυγῆ). Vulg. *Et ossa tabescent.* Syr. et Arab. ܘܓܪ̈ܡܐ ܢܐܩܕܘܢ *Et ossa comburentur.* Chald. וְגִבָּרָהָא יִשְׁתַּבְּשׁוּן *Et fortes ejus perplexi fient.* Pro יֵחָרוּ unus Kennic. cod. et duo alii a prima manu, nec non tres codd. Ross. a pr. m. legunt יֵחָדוּ *adunentur.* Unus Kennic. cod. a pr. m. ישרו *dissolvantur.*

11.

וְהַעֲמִידֶהָ עַל־גֶּחָלֶיהָ רֵקָה] LXX. Καὶ στῇ ἐπὶ τὰς ἄνθρακας, non expressis suffixis, nec voce רֵקָה, consentientibus Syro et Ar. Vulg. *Pone quoque eam super prunas vacuam.* Chald. וְאַשְׁאַר אַרְעָא צַדְיָא *Et relinquam terram desolatam.*

vs. 10.] super prunas, ut aes quoque illius incalescat et consumatur, et aere consumto rubigo quoque illius pereat, id est, civitate incendio concremata, malitia cum urbe dispereat.“ Hieron.

12.

Ante תְּאֻנִים est ב subaudiendum, *molestiis*, i. e. multo labore, quem insumsi ad eam purgandam, הֶלְאָת (contracte pro הֶלְאָתָה, ut Levit. XXVI, 34. הִרְצָת *acquiescet*, pro הִרְצָתָה) *fatigavit* scil. me, excoctorem aeruginis. Sensum bene Hieronymus expressit; vid. infra Vulg.

לְמַעַן — חֶלְאָתָהּ] Chald. בְּדִיל דְּיִצְדּוּן וְיִסוּפוּן תַּרְעֵי קַרְוַהָא וְיִתְמְסוּן בְּגַוַּהּ עָבְדֵי סְאוֹבְתַהּ וְיִסוּפוּן חוֹבַהָא *Eo ut desolentur et consumantur portae civitatis ejus, et tabescant in medio ejus operantes immunditiam ejus, et consumantur peccata ejus.* Pro verbis huius versus ultimis, תִּתֹּם, חֶלְאָתָהּ posuit Syrus ܘܢܫܬܠܡ ܦܘܪܥܢܗ, quod Arabs vertit: ويتمّ جزاها *Et consummetur ultio* s. *retributio ejus.*

12.

תְּאֻנִים הֶלְאָת] Haec verba a LXX. in cod. Rom. Alex. et SH. non exprimuntur. Sed apud Theodor. Ταπεινωθῇ ὁ ἰὸς αὐτῆς, forsan ex Theodotione. Vulg. *Multo labore sudatum est.* Syr. ܐܝܟ ܬܐܢܐ ܕܟܪܝܗܬܐ *Instar ficuum morbidarum* (legit תְּאֵנִים). Ar. كمثل التين الطليل *Instar ficus umbrosae.* Symmach. SH. ܒܪܚܡܬܐ ܕܥܡܠܐ ܗܘܬ ܥܡ ܐܘܠܨܢܐ *In amore laboris fuit cum molestia.* Chald. חַסְקוּפִין אִתְמְלִיאַת *Occasionibus plena est.*

Vulg. Alii תְּאֻנִים, *molestiis*, intelligunt delicta et prava facinora, propter quae Deum urbem illam continuo reprehendere oportuit, vel injurias, quas Deo hominibusque intulit, quibus divinam longanimitatem fatigarit. Sed genuinam esse interpretationem priorem, qua Deus queritur, se frustra tantum operae impendisse, patet ex verbis, quae proxime subiiciuntur, quorum sensum sic expressit Hieronymus: „Ne per ignem quidem rubigo atque malitia lebetis et urbis potuit auferri; sed permanet in ea immunditia scelesta et exsecrabilis, hoc enim *Zemma* [זִמָּה vs. 13.] significat."

13.

Jam apostropham ad ipsum lebetem, id est, ad ipsam urbem, facit. בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה *In immunditia tua scelus est*, destinata ac pervicax malitia. יַעַן טִהַרְתִּיךְ *Propterea quod*

בָּאֵשׁ חֶלְאָתָהּ] LXX. non expresserunt. Vulg. *Neque per ignem* (scil. *exivit de ea nimia rubigo ejus*). Syr. et Ar. ܐܠܐ ܒܢܘܪܐ ܢܗܘܐ ܦܘܪܥܢܗ *Sed in igne erit retributio ejus.* Chald. בְּנוּרָא תּוֹקַד מִסְגֵּיאוּת חוֹבָהָא *Igne succendatur prae multitudine peccatorum ejus.*

13.

בְּטֻמְאָתֵךְ זִמָּה] Non expressum a LXX. cod. Rom. et SH. Sed in cod. Alex. et apud Theodoret. Ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ σου ζέμμα, quod ex Theodotione desumtum esse, observat Hieronymus, „pro quo nos," inquit, „*exsecrabilem immunditiem* interpretati sumus." Syr. et Arab. ܡܛܠ ܕܛܢܦܬܝ ܒܙܢܝܘܬܐ *Quia te scortatione impurasti.* Chald. בְּדְאִסְתָּאַבְתְּ בַּעֲבָדַת חַטָּאִין *In eo quod polluta es sceleribus.*

יַעַן טִהַרְתִּיךְ] LXX. Ἀνθ' ὧν ἐμιαίνου σύ. Vulg. *Quia mundare te volui.*

quod mundavi te, i. e. mundare te volui f. ftudui, toties ac tamdiu per prophetas te ad poenitentiam adhortando, Cf. 2 Paral. XXXVI, 15. Verbum, quod actionem feu effectum notat, de *conatu* agendi quandoque intelligendum, ut Genes. XXXVII, 21. *Audivit hoc Ruben* וַיַּצִּלֵהוּ *et eripuit eum ex manu eorum*, hoc eft, eripere conabatur, ut vs. 22. exponitur. Similia vid. Exod. VIII, 14. Pf. LXIX, 5., et cf. Glassii *Philolog. S.* p. 202. ed. Dath. עַד־הֲנִיחִי אֶת־חֲמָתִי בָּךְ *Donec quiefcere faciam excandefcentiam meam in te* (ut fupra V, 13.), i. e. excidio atque graviffimis exilii malis te fubiiciam.

14.

בָּאָה וְעָשִׂיתִי *Veniet* igitur *et faciam*, quae loquutus fum, ut fupra XVII, 24. לֹא אֶפְרַע Kimchi explicat לא,

---

וְלֹא טְהֳרִי מִטֻּמְאָתֵךְ] Non expreffum a LXX. in cod. Rom. et SH. Sed in Alex. *Καὶ ἐν ἐκκαθαρίσῃ ἀπὸ ἀκαθαρσίας σε.*

14.

בָּאָה וְעָשִׂיתִי] LXX. *Καὶ ἥξει, καὶ ποιήσω.* Vulg. *Veniet et faciam.* Syr. et Ar. ܘܡܝܬܐ ܐܢܐ ܘܥܒܕ ܐܢܐ *Et adducam et faciam.* Chald. אָתְיָא וְיִתְקַיֵּם *Venit et firmabitur.*

לֹא אֶפְרַע] LXX. *Οὐ διαστελῶ*, quod in SH. ܠܐ ܐܦܪܘܫ i. e. *non diftare faciam* redditum (male Norberg: *non feparabo*). Symmach. SH. ܠܐ ܐܚܣ, quod fequutus Hieronymus: *non transeam.* Syr. ܘܠܐ ܐܚܘܣ *Nec utar clementia.* Chald. לָא אֶמְנַע *Non prohibebo.*

לֹא אָשׁוּב אָחוֹר מִמָּה שֶׁדִּבַּרְתִּי, *non recedam ab eo, quod decrevi;* non retractabo decretum meum. שְׁפָטוּךְ *Judicabunt te* ſcil. Babylonii, vel imperſonaliter: *iudicaberis*, ut ſupra XXIII, 24. 45. „*Ego Dominus loquutus ſum*, et ſententia mea non poteſt praeterire. *Venit* jam urbis obſidio, *faciam*, quod minatus ſum; *nec transibo*, ſicut ſaepe feci, ſcelera tua, *et* ultra *non parcam, nec placabor tibi*, etiam ſi multiplicaveris preces; *ſed vias tuas et adinventiones tuas* reddam tibi, immo *iudicabo te* juxta opera et cogitationes tuas, ut in hoc quoque oſtendam clementiam meam inſtar medici, qui putridis non parcit carnibus, ut ſana membra ſalventur: non parcit, ut parcat; crudelis eſt, ut miſereatur, nec conſiderat patientis dolorem; ſed vulneris ſanitatem.“ Hieron.

16.

„Supra ollae lebetisque ſuccenſio obſidionem urbis oſtenderat, nunc captam eam atque deletam, et omnem populum vel interfectum gladio, vel ductum in captivi-

---

וְלֹא אֶנָּחֵם] LXX. non expreſſerunt. Sed in Theodoreto: *καὶ οὐ μὴ παρακληθῶ.* Vulg. *Nec placabor.* Syr. et Ar. ܘܠܐ ܐܬܪܚܡ ولا *Neque miſerebor.* Ita et Chald.

שְׁפָטוּךְ] שְׁפַטְתִּיךְ *Judicabo te*, tres codd. et quinque codd. a prima manu, quod ipſum verſiones veteres omnes exprimunt.

A LXX. huic verſui haec addita leguntur: *Διατοῦτο ἐγὼ κρινῶ σε κατὰ τὰ αἵματά σου, καὶ κατὰ τὰ ἐνθυμήματά σου κρινῶ σε, ἡ ἀκάθαρτος, ἡ ὀνομαστὴ, καὶ πολλὴ τοῦ παραπικραίνειν*, quae et Hieronymus in Hebraeo non exſtare et obelo praenotanda obſervat.

tatem prophetalis ſermo teſtatur." Hieron. אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ *Deſiderium oculorum tuorum*, i. e. uxorem tuam chariſſimam; ſe ipſum declarat vs. 18. Cujusnam vero rei illa imago eſſet, indicatur vs. 21. בְּמַגֵּפָה *Plaga*, i. e. morte repentina, quam nullus praecedet morbus, ut Num. XIV, 37. XVII, 13. 14. וְלֹא תִסְפֹּד וגו׳] Nolo eam lugeas, ut ſignifices, in maximis malis, excidio urbis, et caede ſuorum, non vacaturum ipſis ut lugeant. Cf. infra vs. 23.

17.

Ante הֵאָנֵק דֹּם Kimchi מ ſubaudiendum cenſet, ut hic ſit ſenſus: *ab ejulando tace*, tempera; quum alii lugentes

---

16.

אֶת־מַחְמַד עֵינֶיךָ] LXX. Τὰ ἐπιθυμήματα τῶν ὀφθαλμῶν σου. Theodor. Ἐπιθυμήματα ἢ ἐνθυμήματα ὀφθαλμῶν, οὕτω γὰρ ἔνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει. Symmach. SH. ܠܣܘܟܠܐ ܕܥܝܢܐ *Fortunae oculorum*.

בְּמַגֵּפָה] LXX. Ἐν παρατάξει, quod Hieronymus vertit *in praeparatione*, et explicat: „ut videlicet praepares te ad ea non facienda, quae ſolent iu luctu fieri." Male; παράταξις eſt *acies inſtructa*, tum *proelium* ipſum, unde et pro *bello* uſurpatur. In SH. redditum ܒܣܕܪܘܬ ܩܪܒܐ *in inſtructione belli*. Intellexit graecus interpres hebr. מַגֵּפָה de *proelio*. Chald. בְּמוֹתָא *Morte*.

וְלֹא תָבוֹא דִּמְעָתֶךָ] Non expreſſum a LXX.

17.

הֵאָנֵק דֹּם] LXX. Στεναγμὸς αἵματος. Legit דָּם pro דֹּם. Ita et Syr., qui praeterea proximum מֵתִים his verbis jungit: ܐܠܐ ܐܬܬܠܝܨ ܒܢܦܫܟ ܕܩܛܝܠܐ *Sed crucia te*

gentes ejulare soleant, tu tace. Nihil tamen subaudire necesse est, si verba, uti sonant, reddas: *Ingemisce*, (est enim הֵאָנֵק ejusdem cum נֶאֱנַח significatus) *sile*, ita geme, ut nemo alius audiat, ut Grotius explicat. Eandem sententiam Hieronymus et Chaldaeus expresserunt. Verba מֵתִים אֵבֶל per hypallagen inversa esse pro אֵבֶל, מֵתִים *luctus mortuorum*, i. e. qualem super mortuos facere solent, observat Kimchi, qui loca similia affert infra XXXIX, 11. מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר pro מְקוֹם־קֶבֶר שָׁם, *locus sepulchri ibidem*, et Amos V, 17. וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי pro יוֹדְעֵי נֶהִי אֶל־מִסְפֵּד *peritos lamenti ad planctum* scil. vocabunt. Sed Storr in *Observatt.* p. 19. not. nostra verba reddit: *mortuos luctum*, i. e. luctus objectum, *ne facito*, ut saepe alias *res quae versatur in objecto*, per metonymiam pro *objecto ipso* dicitur, veluti *spes* (Ps. LXXI, 5.), *amor* (Cantic. II, 7. Hos. IX, 10.), *approbatio*, *indignatio* (Proverb. XIV, 35.), pro *suo* quodque *objecto*. Quae propheta generaliter dixerat, jam per species

---

ob sanguinem mortuorum, quod Ar. fideliter expressit. Sed recte Symmach. SH. ܐܬܬܢܚ ܟܕ ܡܫܬܠܐ ܐܢܬ *Geme*, *dum files*. Vulg. *Ingemisce tacens*. Chald. אִרְנַק שְׁתוֹק *Ingemisce*, *sile*.

מֵתִים אֵבֶל לֹא־תַעֲשֶׂה] LXX. Ὀσφύος πένθος ἔσῃ. Pro מֵתִים legerunt מָתְנַיִם, et negandi particulam non expresserunt. Διὰ τῆς ὀσφύος, inquit Theodoretus, τὴν τῆς παιδοποιΐας ἐπιθυμίαν ἐδήλωσεν. Aliam praeterea verborum hebraicorum addit interpretationem: Ἀνθρώπινον πένθος οὐ ποιήσῃ, quae est Symmachi interpretatio, uti ex cod. SH. apparet. Cepit מֵתִים pro מְתִים *homines*. Vulg. *Mortuorum luctum non facies*. Chald. עַל מִיתָךְ אֶבְלָא לָא תַעְבֵיד *Super mortuum tuum luctum ne facias*.

cies explicat. Verba פְּאֵרְךָ חֲבוּשׁ עָלֶיךָ *Corona* s. *tiara tua circumligata sit tibi*, recte Hieronymus haec ait significare: „habebis comam, quae tondetur in luctu.“ פְּאֵר h. l. ut Jesaj. LXI, 3. taeniam vittamve notat, quae tempora ligabat, in modum coronae capillos cingentem, quam in luctu deponebant, quod tum capite nudi et pulvere conspersi incedere solebant, vid. Levit. X, 6. XXI, 10. 1 Sam. IV, 12. 2 Sam. XV, 32. Thren. II, 10. Jarchi, auctore Chaldaeo interprete, nomen פְּאֵר h. l. intelligit de scriptis illis schedis, quae alligantur fasciarum instar fronti et manui sinistrae, ut iis moneantur Judaei ad observationem Legis, et in N. T. φυλακτήρια, a Judaeis hodie תְּפִילִּין, *Tephillin*, vocantur. Quomodo jam Hieronymi tempore nostrum פְּאֵר h. l. acceptum fuisse, ex hisce illius verbis patet: „Ajunt Hebraei, hucusque Babylonios magistros, Legis praecepta servantes, decalogum scriptum in membranulis circumdare capiti suo; et haec esse, quae jubeantur ante oculos et in fronte pendere, ut semper videant, quae praecepta sunt. Et quia Ezechiel sacerdos erat, nequaquam eum debere deponere coronam gloriationis, sed ligatam habere in capite. Hoc illi dixerint. Nos autem juxta

 LXX.

פְּאֵרְךָ חֲבוּשׁ עָלֶיךָ] LXX. *Οὐκ ἔσται τὸ τρίχωμά σε συμπεπλεγμένον ἐπὶ σί.* Negandi particulam, quae in hebraeo ante תַעֲשֶׂה ponitur, hic expresserunt, sensu plano inconcinno. Omissum illud οὐκ apud Theodoretum, qui tamen et hic Symmachi interpretationem sequutus videtur. Sed in textu τῶν LXX., prouti in cod. SH. exhibetur, particula negandi legitur. Vulg. *Corona tua circumligata sit tibi.* Syr. et Ar. ܘܡܐܢܝܟ ܢܗܘܘܢ ܥܠܝܟ *Et vestes tuas super te praecingito.* Chald. טוֹטָפָתָךְ יְהוֹוְיָן עֲלָךְ *tiarae tuae sint super te.*

LXX. *coronam*, *capillorum* intelligamus *caesariem*, licet et ipsorum interpretatio nequaquam vim Hebraici sermonis expresserit." Porro vates jubetur calceatus incedere (וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ), nam moerentes nudis incedebant pedibus, vid. 2 Sam. XV, 30. Jesaj. XX, 2. — וְלֹא תַעְטֶה עַל־שָׂפָם *Nec obvelato mystacem*, quo totum labritium, i. e. quicquid infra nasum continetur etiam cum mento intelligendum res ipsa docet. Lugentes, quibus et leprosi accensebantur, velabant inferiorem faciei partem, vid. Levit. XIII, 45. Mich. III, 7. Cf. Geierum *de Luctu Ebraeor.* Cap. XI. §. V. Perinde te geres, ac si nulla tristitia affectus esses. וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל *Et cibum hominum* scil. aliorum, quem vicini et necessarii mittere solebant, *non comedes*. Hieronymus: „*Nec amictu*, inquit, *ora velabis*, *nec cibos lugentium capies*, quae solent in luctu fieri, ut operiant vultum, et quae Graeci περίδειπνα vocant, a consolatoribus accipiant." Et idem ad Jerem. XVI, 7. (*Et non dabunt eis poculum calicis ad consolandum super patre suo et matre sua*): „Moris autem est, lugentibus ferre cibos et praeparare convivium, quae Graeci περίδειπνα vocant, et a nostris vulgo appellantur *parentalia*, eo quod parentibus justa celebrentur." Jarchi: „Lugentibus primus cibus ex alieno datur." Coccejus לֶחֶם אֲנָשִׁים vertit *panem miserorum*, propria nominis אֱנוֹשׁ significatione expressa.

19.

וְלֹא תַעְטֶה עַל־שְׂפָם] LXX. Οὐ μὴ παρακληθῇς ἐν χείλεσιν αὐτῶν. Habuere שְׂפָם pro nomine שָׂפָה cum pronomine suffixo tertiae personae pluralis mascul. Vulg. *Nec amictu ora velabis.*

וְלֶחֶם אֲנָשִׁים] Vulg. *Cibos lugentium*; ita et Chald. וּלְחֵם אֲבֵלִין.

19.

מָה־אֵלֶּה לָּנוּ *Quid illa nobis* velint, significent, portendant?

21.

בֵּית יִשְׂרָאֵל Israelitas cum vate exsules, non vero, ut quidam volunt, Hierosolymis relictos h. l. indicari, clarissime patet ex iis quae vs. 26. 27. narrantur. הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשִׁי *Profanabo sanctuarium meum*, profanarum gentium libidini exponam. Chaldaeos intelligit, qui illud ingredientur et polluent, ut supra VII, 22. exponit. גְּאוֹן עֻזְּכֶם, quae ipsa phrasis Levit. XXVI, 19.

L 3 de

18.

וַתָּמָת אִשְׁתִּי בָּעֶרֶב] LXX. cod. Rom. Ὃν τρόπον ἐνετείλατό μοι ἐσπέρας, quasi interpretis oculus aberrasset ad verba hujus versus postrema: כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי, quae tamen et ipsa eo ordine, quo in Hebraeo sequuntur, postea redduntur. Sed in cod. Alex. Theodor. et SH. (ubi verbis ὃν τρόπον ἐνετείλατό μοι obelus est praefixus) post μοι legitur: καὶ ἡ γυνή μου ἐσπέρας.

19.

וַיֹּאמְרוּ] וַיֹּאמֶר quatuor codd. Kennicott., et duo Rossiani a prima manu. Verbum plurale expressit Chald.

כִּי] אֲשֶׁר, unus Kennicotti, et alius Ross. codex.

21.

גְּאוֹן עֻזְּכֶם] Vulg. *Superbiam imperii vestri*. „Non male," inquit A. Schultens in *Animadverss. philologg.* ad h. l., „nam ita عز arabice etiam ursurpatur. Eodem modo עז sumsit Hieronymus Genes. XLIX, 3. יֶתֶר עָז, quod transfert *major in imperio*."

de faſtu inſolente dicitur, h. l. templum Jovae dicatum appellatur, q. d. illud meum Sanctuarium, quo tantopere gloriamini, et in quo fiduciam et robur veſtrum ponitis. Cf. Jerem. VII, 4., ubi Judaei monentur, ne fidem habeant dictis mendacibus falſorum prophetarum, qui populo perſuadebant, propter templi ſanctitatem Deum non permiſſurum eſſe, ut locus ei ſacratus profanetur. מַחְמַד עֵינֵיכֶם quod (ſanctuarium) libentiſſime aſpicitis, tanquam rem vobis gratiſſimam. Alii intelligunt uxores, ut vs. 16. 15., quod mox liberorum mentio ſubiicitur. Verba מַחְמַל נַפְשְׁכֶם plerique vertunt *indulgentiam animae veſtrae* (ab uſitata verbi חָמַל ſignificatione *pepercit*, *clementia uſus fuit*), quod explicant: rem, quam tantum amatis, quantum indulgentes patres liberos ſuos; ſive: rem, quam miro affectu proſequitur animus veſter. Alii vertunt: *miſerationem animae veſtrae*, i. e. cujus miſereri ex animo ſoletis, q. d. verbis chariſſimam. A. Schultens in *Animadverſs. philologg.* ad h. l. noſtram dictionem interpretatur *ad quod* deſiderio *fertur anima veſtra*, collata phraſi Arabica حمل الي شي *ad rem latus eſt deſiderio;* ut idem notet quod מַשָּׂא נַפְשָׁם infra vs. 25., ubi not. vid. אֲשֶׁר עֲזַבְתֶּם *Quos reliquiſtis* Hieroſolymis, cum in exſilium abriperemini, vel, quos, vobis in exſilium raptis, putaſtis in poſſeſſione haereditatis permanſuros. Grotius intelligit illos, qui cum Gedalia manſerunt, Jerem. XLI.

22.

וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם] LXX. Καὶ ὑπὲρ ὧν φείδονται αἱ ψυχαὶ ὑμῶν. Vulg. *Et ſuper quo pavet anima veſtra.* Syr. ܘܡܚܣܢܘܬܐ ܕܢܦܫܟܘܢ *Et expiationem animarum veſtrarum.* Chald. וְחָבוּב נַפְשְׁכוֹן *Et quod dilectum eſt animo veſtro.* In paucis quibusdam codd. pro וּמַחְמַל legitur וּמַחְמַד.

22. 23.

Ad verba עֲטִיתוּ כַּאֲשֶׁר Jarchi haec notat: „Lugentium morem non obſervabitis, quoniam nulli erunt vobis conſolatores, nemo enim inter vos erit, qui non lugeat: non autem obſervatur mos lugentium, niſi eo in loco, ubi ſunt conſolatores. Alia explicatio: ideo lugentium morem non obſervabitis, quia timebitis Chaldaeos, inter quos degitis.“ Hieronymus: „Quando conſuetudo ſervatur in luctu, medius dolor eſt, quando autem tanta malorum incumbit neceſſitas, ut omni ploratu major ſit, unusquisque de ſua neceſſitate ſollicitus, ad aliorum, quamvis ſint proximi, miſerias non ingemiſcit. Nihil, inquit, facietis, quod ſolet in luctu fieri; ſed urbe temploque ſuccenſis, ſtupebitis ad malorum magnitudinem. Non attondebitis, nec nudis incedetis pedibus, nec plangetis, nec amictu ora velabitis, nec cibos capietis a conſolantibus; ſed tabeſcetis, et conſumemini in iniquitatibus veſtris, et vix liberum habebitis gemitum, ne offendatis victorum ſuperbiam, ſi publice flere videamini.“ Verba וּפְאֵרְכֶם — בְּרַגְלֵיכֶם cum proximis, לֹא תִסְפְּדוּ וְלֹא תִבְכּוּ eo modo, quo in verſione factum eſt, ſunt connectenda, nec aſyndeton ſtatuendum, quare et accentus diſtinctivus major, *Atnach*, verbo תִבְכּוּ appoſitus. וּנְמַקֹּתֶם בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם Vid. ſupra IV, 17. Sumtum ex Levit. XXVI, 39. *Reliqui ex vobis* יִמַּקּוּ בַּעֲוֹנָם *contabeſcent propter crimina ſua in terris hoſtilibus.*

23.

וּנְהַמֹתֶם] LXX. Καὶ παρακαλέσετε, quaſi וְנִחַמְתֶּם, cum Cheth, legiſſent. Ita et Syr. et Ar. ܘܬܬܒܝܐܘܢ Sed Vulg. *Et unusquisque gemet.* Chald. וְתִתְנַהֲמוּן *Et gemetis.*

24.

וְהָיָה יְחֶזְקֵאל לָכֶם לְמוֹפֵת *Factus itaque est Ezechiel vobis in signum*, portentum, suis factis praemonstrat, quid vobis sit eventurum; ut supra XII, 6. cf. infra vs. 27. בְּבֹאָהּ *Cum venerit* hoc malum, quod antea comminatus est; cf. vs. 14. Alii suffixum femininum referunt ad rumorem (שְׁמוּעָה vs. 26.) illum malum, qui venturus sit, devastatam esse urbem cum templo.

25.

קַחְתִּי (Die) *quo abstulero*, Infinitivus cum suffixo, ut קַחְתֵּךְ Genes. XXX, 15. מָעֻזָּם i. q. supra 21. גְּאוֹן, עֻזָּם ubi not. vid. מְשׂוֹשׂ תִּפְאַרְתָּם *Gaudium decoris eorum*, i. e. templum, cujus ornatu, majestate, et religione gaudebant. מַשָּׂא נַפְשָׁם Hebraei recte explicant, *id ad quod attollunt animam suam*, ad quod summo desiderio feruntur, id enim significari phrasi נָשָׂא נֶפֶשׁ, patet ex Deuteron. XXIV, 15. Hos. IV, 8. Jerem. XXII, 27. Cf. not. nostr. ad Ps. XXIV, 4. Minus placet, quod alii volunt: *onus animae eorum*, de quo curant, et quod ipsos potissimum sollicitos habet, videlicet liberos, quod statim subjicitur.

26.

בַּיּוֹם הַהוּא *Tempore illo*, peracta obsidione, exusta urbe ac templo. Nomen יוֹם apud Hebraeos latiore significatione sumi notum est. Atque ex collatione Capitis XXXIII, 22. cum Jerem. LII, 5. 6. colligere licet, intercessisse annuum et semestre, antequam veniret nuntius,

---

25.

[וְאֶת־מַשָּׂא נַפְשָׁם] LXX. Καὶ τὴν ἔπαρσιν ψυχῆς αὐτῶν. Vulg. *Super quo requiescunt animae eorum.* Syr. et Chald. haec verba eodem plane modo reddiderunt, ut supra vs. 21. וּמַחְמַל נַפְשְׁכֶם.

tius, qui effugerat. JARCHI: „Fieri non potuit, ut is, qui evasit, in Babyloniam veniret eo ipse die, quo devastata fuit urbs Hierosolyma, quare hic locus ita erit explicandus: *eo ipso die*, quo veniet ad te is, qui evasit, ut tibi nuntium perferat, *eo*, inquam, *die aperietur os tuum* (vs. 27.)." Eodem modo versiculum utrumque iunxit Hieronymus vid. ad vs. seq. לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם *Ut audire faciat aures* (i. q. הַשְׁמִיעַ אֹתָךְ Jesaj. XLVIII, 5. 6.), qui narret, te cum aliis audiente, rem omnem.

27.

„Eo, inquit, tempore, quum venerit ad te de Jerusalem fugiens, vel qui evaserit [הַפָּלִיט vs. 26.], dicens urbem esse subversam, tunc qui prius tacueras, et gemitum liberum non habebas, et tantae eras patientiae, ut in uxoris nece lacrymam non emitteres, aperies os tuum et loqueris, non *ad eum*, qui venerit, sed *cum eo*, ut quaecunque tu ventura praedixeras, ille nuntiet jam perfecta, et ultra non tacebis, sed argues eos, et dices, cuncta illis merito provenisse, ita ut sis illis in portentum, juxta illud, quod in Zacharia [III, 8.] scriptum est; *Prophetas esse viros portendentes.* Et Dominus alibi [Hos. XII, 11.] loquitur: *In manibus Prophetarum assimilatus sum* [opera et ministerio prophetarum exempla et parabolas propono]." HIERON. Impleta haec narrantur infra XXXIII, 21.

26.

לְהַשְׁמָעוּת אָזְנָיִם] LXX. Τῦ ἀναγγεῖλαί σοι εἰς τὰ ὦτα. Vulg. *Ut annunciet tibi.* Syr. ܘܢܫܡܥܟ ܒܐܕܢܝܟ *Et audire te faciet auribus tuis.* Chald. לְאַשְׁמָעוּתָךְ בְּסוֹרָא *Ut annunciet tibi nuncium.*

XX.

Cap. XXV.

ARGUMENTUM.

Postquam vates urbis Hierosolymitanae eversionem, atque innumera mala, quibus Judaei erant opprimendi, praedixisset, jam orationem convertit ad gentes finitimas, quibus, quod excisis Hierosolymis captis et deportatis civibus illuderent, deque urbis et populi excidio exsultarent, itidem interitum et ruinam praenuntiat. Exorsus ab Ammonitis (vs. 2 — 7.) et Moabitis (8 — 11.), qui ab oriente Judaeis vicini essent, ab illis progreditur ad Idumaeos, ad austrum conterminos (12 — 14), a quibus pergit ad Philisthaeos, ad occidentem Judaeae finitimos (15 — 17.).

---

1. Adfatus est me Dominus his verbis:
2. Fili hominis, converte faciem ad Ammonitas,
3. in eosque vaticinare, et Ammonitis dicito:
audite Domini Dei dicta: haec dicit Dominus Deus: quoniam tu meo fano insultasti, quod id profanatum esset, et Israeliticae terrae, quod vastata, et domui Judae, quod ivissent in exsilium;
4. propterea ego te Orientalibus occupandam dabo, qui in te caulas suas collo-

collocabunt et tentoria ponent, qui et fructus
tuos comedent, et lac bibent. Redigamque 5.
Rabbam in camelorum ſtabulum, et Ammo-
nitarum fines in cubile pecorum, ut ſciatis
me eſſe Dominum. Sic enim dicit Dominus 6.
Deus: quoniam tu manu plauſiſti, et pede
paviſti, omni animi petulantia de terra Iſrae-
litica gaudens; propterea ecce ego extendam 7.
manum meam ſuper te, teque gentibus da-
bo compilandam, et ex populis exſtirpabo,
et ex terris delebo et conteram, ſcietisque me
eſſe Dominum. Haec dicit Dominus 8.
Deus: Quoniam dictitant Moab et Seir:
Ecce ſicut omnes gentes domus Juda; pro- 9.
pterea ego Moabitarum latus ab eorum urbi-
bus, ab extremis, inquam, eorum urbibus,
terrae nobiliſſimis, Bethieſimoth, Baalmeon
et Cariathaim, patefaciam Orientalibus, una 10.
cum Ammonitis, quorum terram occupandam
dabo, ut non memorentur inter gentes Am-
monitae; et in Moabitas iudicia exercebo, ut 11.
ſciant me eſſe Dominum. Haec dicit 12.
Dominus Deus: Quoniam Edom ulciſcendi
libidine cum domo Judae egit, peccavitque
delinquens, et vindictam expetivit de iis;
ideo haec dicit Dominus Deus: extendam 13.
manum meam ſuper Edom, auferamque de
ea homines et iumenta, deſertamque eam red-
dam ab Auſtro, et qui ſunt in Dedan ferro ca-
dent. Sumamque ultionem de Edom per 14.
populum

populum meum Israel, qui Edomaeos tracta-
bunt pro ira et excandescentia mea, ut ex-
periantur ultionem meam, inquit Dominus
15. Deus. Sic dicit Dominus Deus:
quoniam ulciscendi libidine egerunt Palaesti-
ni, et nimis sese sunt ulti animo petulanti,
16. aeternis ad perniciem inimicitiis; propterea
haec dicit Dominus Deus: Ecce ego manum
meam in Palaestinos extendam, exscindam-
que Cerethaeos, et orae maritimae regiones
17. perdam; sumamque de eis graves ultiones
irata animadversione, ut intelligant me esse
Dominum, quum de eis ultionem sumsero.

NOTAE

in

Cap. XXV.

2.

„Capta vel obsessa Jerusalem, postquam venit in Babylonem, qui poterat evadere, et nuntiavit urbem jam jamque capiendam vel cum templo esse subversam [XXIV, 26.], juxta consuetudinem omnium Prophetarum adversum ceteras in circuitu nationes, quae insultaverant ruinae Jerusalem, templique incendio, sermo convertitur prophetalis, primumque contra filios Ammon, qui habebant metropolim nomine *Rabbath*, quae hodie a rege Aegypti, Ptolemaeo cognomento Philadelpho, qui Arabiam tenuit cum Judaea, *Philadelphia* nuncupata est." Hieron. *Ammonitae*, Lothi posteri (Genes. XIX, 38.), Israelitarum ab omni aevo infensissimi hostes, Ps. LXXXIII, 8. 9.

8. 9. cf. 1 Sam. XI, 1. seqq., quamvis ab illis nihil quidquam laesi fuerant, vid. Deutr. II, 9., templi ac reipublicae tam Israeliticae, quam Judaicae excidium improbo gaudio et probris sunt prosequuti, unde a pluribus prophetis supplicia divinitus eis infligenda denunciantur. Vaticinia parallela vid. supra XXI, 33. seqq. Jerem. XLIX, 1. seqq. Amos. I, 13. Zephan. II. 8. 9. 10. De formula 'שִׂים פָּנֶיךָ אֶל וגו vid: not. ad XIII, 17. XXI, 2.

3.

Suffixum femininum ad אָמְרֵךְ respicit *regionem* sive *coetum* Ammonitarum, cf. not. ad XXI, 15. אֶל pro עַל *propter*, nostro vati solenne, vid. supra VI, 9. 11. XXI, 12. 17. 33. infra XXVII, 31.

4.

Filiis Orientis, בְּנֵי־קֶדֶם, i. e. *Orientalibus*, Jarchi, Grotius, alii, existimant Chaldaeos significari, quorum terra Ammonitis ad orientem sita erat. Et sane Ammonitas quinto post Hierosolymam expugnatam anno a Nebucadnezare subactos fuisse, constat ex Josepho, vid. not. supra ad XXI, 33. Quum tamen alias fere Arabes בְּנֵי־קֶדֶם nuncupari soleant, vid. e. c. Judic. VI, 3. Jerem. XLIX, 18. Job. I, 3. et ad eum locum not.; iidem illi et hoc loco intelligi videntur, quibus, utpote pastoribus, conveniunt, quae de caulis ovium, tentoriis, et stabulis camelorum in Ammonitide ponendis mox subjiciun-

---

Cap. XXV.

2.

[שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן] Chald. קַבֵּל נְבוּאָה עַל בְּנֵי עַמּוֹן *Suscipe prophetiam contra filios Ammon.*

jiciuntur. Significatur, eam regionem ab hoftibus, Chaldaeis, ita devaftatum iri, ut pecudum pafcuum fiat, quo extrema vaftatio indicatur, vid. Jefaj. VII, 22—25. Jerem. VI, 2. 3. 4. Judic. VI, 4. 5. HIERONYMUS Babylonios h. l. per metaphoram *Orientales* dictos exiftimat: „Nulli," inquit, „dubium eft, Madianitas, et totam eremi vaftitatem adjacere terrae Arabiae, qui habent camelorum greges oviumque et caprarum multitudines, et his opibus victitant. Quod et terrae Ifrael in Judicum libro [VI, 3. feqq.] accidiffe narrat hiftoria, quando venerunt Madianaei [qui loco Judic. commemorato *Orientalibus* accenfentur, verba funt: [וְעָלָה מִדְיָן], וַעֲמָלֵק וּבְנֵי־קֶדֶם et depafti funt usque Gazam omnes regiones eorum. Μεταφορικῶς ergo per Madianaeos, Ifmaelitas et Agarenos, qui nunc Saraceni appellantur, affumentes fibi falfo nomen Sarae, quo fcilicet de ingenua et domina videantur effe generati, Scriptura fignificat; diciturque de rege Nabuchodonofor et omni ejus exercitu, quod veniat et capiat urbem Rabbath. Et ne dubitemus Nabuchodonofor fubvertiffe Arabiam [i. e. Ammonitidem], poftquam capta eft Jerufalem, fupra Scriptura teftatur [XXI, 19. 20]: *Et tu, fili hominis, pone tibi duas vias, Ammon et Jerufalem, et veniet gladius regis Babylonis.* Et iterum [vs. 28.]: *In capite viae civitatis coniiciet*, etc. Venient ergo *filii Cedem* et collocabunt caulas fuas, quafi paftores, figentque tentoria." Similiter THEODORETUS *filiis Orientis* ait intelligendos effe *Ifmaelitas* (οἱ ἀπὸ Ἰσμαὴλ τὸ γένος κατάγοντες), i. e. Arabes, qui in urbibus Ammonitarum tentoria fint collocaturi. טִירוֹת *Caulae*, ut Syriacum ܛܝܪܐ, quod Joh. X,

4. [וְיָשְׁבוּ טִירוֹתֵיהֶם בָּךְ] LXX. Καὶ κατασκηνώσουσιν ἐν τῇ ἀπαρτίᾳ

X, 1. 16. pro αὐλὴ ponitur, vid. Genes. XXV, 16. Num. XXXI, 10. Pſ. LXIX, 26. Cant. VIII, 9., et Michaelis *Supplemm.* p. 1011. ſeqq.

5.

רַבָּה *Rabba*, metropolis Ammonitarum, vid. not. ad vs. 2. et ſupra XXI, 25. Jerem. XLIX, 25. לְמִרְבַּץ צֹאן Simili imagine Ninive deſolata Zephan. II, 14. 15. deſcribitur. וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה „Malorum neceſſitate intelligant, quod ipſe ſit Dominus, qui et futura praedixit, et ut fierent imperavit." Hieron.

6.

„Nec hoc ſuffecit filiis Ammon, ut inſultarent et dicerent: euge, euge ſuper templo et ſanctuario Domini, quod pollutum erat diverſarum introitu nationum; ſed tanta fuit inſultandi laſcivia, ut cunctus ſimul populus

---

ἀπαρτίας αὐτῶν ἐν σοί. Vulg. *Et collocabunt caulas ſuas in te.* Syr. ܘܢܫܪܐ ܒܟܝ ܡܫܪܝܬܗܘܢ *Et habitabit in te exercitus eorum.* Chald. וְיִתְּבוּן בִּרְבְנֵיהוֹן בִּיךְ *Et collocabunt palatia ſua in te.*

מִשְׁכְּנֵיהֶם] LXX. Τὰ σκηνώματα αὐτῶν. Vulg. *Tentoria ſua.* Syr. et Chald. vocem hebr. retinent.

5.

אֶת־רַבָּה] LXX. Τὴν πόλιν τοῦ Ἀμμών.

לִנְוֵה גְמַלִּים] LXX. Εἰς νομὰς καμήλων. *In habitaculum camelorum.* Syr. ܠܡܪܒܥܐ ܕܓܡܠܐ *In cubile camelorum.* Chald. לְמדור גַּמְלִין *In habitaculum camelorum.*

לְמִרְבַּץ־צֹאן] LXX. Εἰς νομὴν προβάτων. Vulg. *In cubile pecorum.* Ita et Syr. et Chald.

lus manibus et pedibus concreparet, et ex toto cordis clamaret affectu, eo quod terra Israel esset desolata." Hieron. יַעַן מַחְאֲךָ יָד *Propter percutere manum*, propterea quod manus complodis, signum gaudentis, vid. supra XXI, 19. 22. וַרַקְעֲךָ בְּרֶגֶל *Et quod tundis terram pedibus*, saltando et tripudiando; id hic etiam laetitiae signum est, at moeroris supra VI, 11. Verbum רָקַע, quod proprie *diducere* significat (vid. not. ad Genes. I, 6.), h. l. ut supra VI, 11. et 2 Sam. XXII, 43. non dubium est, notare, *gravi pedis ictu terram percutere, tundere*, „quod percutere seu tundere ubi malleo fit, est, *malleare* metalla, quo quidem fit, ut metalla in laminas tenues *diducantur*, Exod. XXXIX, 3. Num. XVII, 4.", ut Michaelis observat in *Supplemm.* p. 2265. בְּכָל־שָׁאטְךָ *In omni contemtu*, fastu, *tuo*, cf. not. supra ad XVI, 57., et Syriac. ܫܛ, *contemsit, sprevit.* בְּנֶפֶשׁ *Ex anima*, omni appetitu animae, ut Ps. XVII, 9.

7.

„Propterea non per angelos, neque per alia ministeria, sed ipse Dominus extendens manum suam ad percutiendum, tradet eam in direptionem, nequaquam camelis et ovium gregibus, sed manifestius gentibus, ut de populorum numero penitus eradicetur, et pereat, et redigatur ad nihilum, et postquam contrita fuerit, tunc intelligat, quod ipse sit Dominus, qui cuncta dijudicet, et in omnes terras habeat potestatem." Hieronymus. Nomen

---

6.

וַתִּשְׂמַח בְּכָל־שָׁאטְךָ בְּנֶפֶשׁ] LXX. Καὶ ἐπέχαρας ἐκ ψυχῆς σε. Vulg. *Et gavisa es ex toto affectu.* Syr. ܘܚܕܝܬܝ ܒܢܦܫܟܝ *Et laetata es in anima tua.* Chald. וְחַדִיתָא בְּכֹל צְבִיחַ נְפַשׁ *Et laetatus es omni laetitia animi.*

Nomen בַּג, praeter hunc locum tantummodo in nomine composito פַּתְבַּג Dan. I, 5. 16. obvium, sitne ejusdem significationis cum בַּז, quod h. l. legendum esse ad marginem praecipitur, (cf. infra not. crit.) an vero, ut alii volunt, *cibum* denotet, quasi idem sit, quod Persicum باه *cibus*, quod Arabes باج efferre solent (vid. Castelli *Lexic. Heptagl.* col. 265. et ejusdem *Lexic. Persic.* col. 91. (certo vix poterit definiri. Kimchi quoque בַּג explicat מַאֲכָל *cibum*, id quod ei, quod ad marginem legitur, לְבַז, praeferendum censet Franc. Tsepregi in Dissertat. I. de *Authentia selectiorum Cetibhim* §. XX. (in *Sylloge Dissertatt. sub praesidio Schultensiorum et N. G. Schroederi defensar.* P. I. p. 142.), „Primas ego," inquit, „defero textuali lectioni, sententiamque longe sonantiorem, et quae tumorem deceat Orientis, edo. *Permittam te furori et libidini hostium, qui tui, tanquam cupediarum, aviditate moti, laxo te ore devorabunt, et ingluviem abdomenque suum ex te satiabunt.* Est haec figura alta et frequens in Sacro Codice. vid. Jerem. LI, 34. Deuter. VII, 16., cf. Ezech. XXXVI, 13. 14. Germana huic metaphora, quae *gladio os* adscribit, vid. Genes. XXXIV, 26.

7.

לְבַג] Masorethae notant legendum לְבַז, commutatis ז et ג, per commutationem literarum cabbalisticam את"בש *Atbach* [de qua vid. Buxtorfii *de Abbreviaturis Hebraeor. Tractat.* p. 27., vel Godofr. Selig *Compendia Vocc. Hebr. Rabbinicar.* p. 18. seq.], ut infra XLVII, 13. pro גֵּה legendum זֶה praecipiunt. Et h. l. illud לְבַג quod et infra XXVI, 5. itidem sequente לַגּוֹיִם legitur, pro לבג codd. haud pauci habent in textu, uti et Biblia Complutensia. Versiones vett. omnes exhibent לְבַז, *in direptionem.*

26. Jesaj. I, 20." Alias conjecturas attulit J. D. Michaelis in *Supplem.* p. 147., qui tamen ipse nihil certi de voce גב liquere fatetur.

8.

Moabitae itidem ut Ammonitae a Lotho oriundi (vid. not. ad vs. 2 et Genes. XIX, 37.), hisque ad austrum contermini, mari mortuo ab oriente, jam Num. XXI, 29. ad idolorum cultum defecisse deprehenduntur. Infensi Israelitarum hostes fuerunt (vid. Num. XXII, 2. XXV, 1. seqq. Ps. LXXXIII, 7.) eosque per octodecim annos subiugarunt, Jud. III, 12. 14. seqq. Sed a Saule feliciter oppugnati (1 Sam. XIV, 47.), a Davide autem superati (2 Sam. VIII, 1. 5.), Salomoni (1 Reg. V, 1.) et regibus Israelis tributarii facti, donec sub Ahabo, aut filio ejus, Joramo, deficerent (2 Reg. I, 1. III, 5.), ex quo Israelitis graves fuerunt (2 Reg. XIII, 20.). Vastandos ac minuendos esse ab Assyriis sub Salmanassare aut Sanheribo, minatur Jesaj. XV, 1. seqq. XVI, 14., cf. Amos. II, 1. seqq., frangendos autem magis post Hierosolymorum excidium a Nebucadnezare et Babyloniis, quos in oppugnandis Judaeis adjuverant (2 Reg. XXIV, 2.), praenuntiat Jeremias XXVII, 3. XLVIII, 1. seqq. et Noster h. l. qui Moabitis h. l. jungit Idumaeos, propter peccatorum communicationem, disjungit judicia in utrosque exercenda,

---

לַגּוֹיִם] בַּגּוֹיִם pauci aliquot codd., cum quibus LXX conspirant. הַגּוֹיִם (*gentium*, ut habet Vulg.) legitur in uno cod. Kennicott.

אֲשֶׁמְּתֵיךָ] וַאֲשֶׁמְּתֵיךָ, praemissa copula, ut Vulg. et Syr., duo codd. Kennicott., et unus Ross. a prima manu.

cenda, quae Moabitis denuntiat vs. 9. 10. 11., Idumaeis vs. 12., 13. 14. Idumaei enim nuncupantur nomine שֵׂעִיר, *Seir*, quod in montanis *Seir* habitabant, Genes. XXXVI, 9. בְּכָל־הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה, *Sicut omnes* aliae *gentes* est *domus Juda*, non sunt meliore loco, nec aliquid egregium prae ceteris, ut sibi persuadent, habent, malis etiam, aeque ac alii, afficiuntur. Jarchi: „Recessit amor Dei a Judaeis, et spreti fuerunt, ita ut traditi sint potestati Nebucadnezaris, ut ceterae gentes.“ Praeterea alius cujusdam expositionis allegoricae mentionem facit: intrasse Chaldaeos templum; et repertis ibi imaginibus Cherubinorum, quae speciem referrent viri uxorem amplectentis, illas foras produxisse, quasi Judaeis opprobrio essent. Similia refert Hieronymus: „Ridiculam vero in hoc loco Hebraei narrant fabulam; postquam urbs aperta, templumque reseratum est, filiique Ammon et Moab et Seir ingressi sunt templum, videruntque Cherubim protegentia propitiatorium, et dixerunt: sicut

 cunctae

8.

וְשֵׂעִיר] Non expressum a LXX. in cod. Rom. SH. et Ar. Et notat Hieronymus: „Hoc quod nos interpretati sumus *et Seir*, in LXX. non habetur, sed de Theodotionis editione additum est.“ Ex ea in cod. Alexandr. et Theodoret. receptum.

בְּכָל] בְּכֹל *Inter omnes* codd. plures Kennicott. et Ross., uti et Syr. LXX. cod. Rom. Οὐχ ὃν τρόπον, praemissa negatione, quae tamen abest in cod. Alex. SH. et Ar.

בֵּית יְהוּדָה] In cod. Ross. no. 782. signato, Hispanico, a. 1277. scripto, notatur ad marginem, Orientales, i. e. codd. Babylonios legere בֵּית יִשְׂרָאֵל. LXX. et Ar. utrumque exprimunt: οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα.

cunctae gentes colunt simulacra, ita et Juda habet suae religionis idola; et iccirco, inquiunt, iratus est Dominus, et tradidit eos captivitati. Nos autem hoc dicemus, quod et isti insultaverint domui Judae, quando a Chaldaeis capta est, putantes, sicut in ceteris gentibus non ibi esse auxilium Dei, et ideo regnum Judae et Jerusalem Dei praesidio destitutum, patuisse Babyloniae potestati."

9.

הִנְנִי פֹתֵחַ Hostibus viam *aperiam* ad eos, aditumque ad urbes et arces munitissimas; eadem figura Jesaj. XLV, 1. Nah. III, 13. אֶת־כֶּתֶף מוֹאָב *Latus Moabi*, per quod invadant Moabitas. Grotius: „*Latus apertum* dicitur, quod ictibus obnoxium est." כָּתֵף, quod proprie *humerum* notat (vid. supra XII, 7. Jesaj. XLVI, 7. Jud. XVI, 3.), metaphorice usurpatur de *latere* v. g. aedificii, ut Exod. XXI, 14. 15. XXXVIII, 14. 15. 1 Reg. VI, 8., hinc de tractu terrae, veluti de litore maris Num. XXXIV, 11., de regione generatim Jesaj. XI, 14. Jarchi: „*Ego aperiam* munitiones regionis Moabiticae, quae sunt in finibus ejus. Nam *finis termini regionis* vocatur h. l. כָּתֵף, propr. *latus*, ut Exod. XXVII, 15. XXXVIII, 14., quibus locis Onkelos עִבְרָא posuit." מֵהֶעָרִים Inde *ab urbibus*, ex parte urbium munitissimarum,

---

9.

הִנְנִי פֹתֵחַ אֶת־כֶּתֶף מוֹאָב] Chald. הָא אֲנָא תָבַר יָת תְקוֹף מוֹאָב *Ecce ego conteram fortitudinem Moab.*

מֵהֶעָרִים מֵעָרָיו] LXX. cod. Rom. Ἀπὸ πόλεων ἀκρωτηρίων αὐτῆ. Cod. Alex. Ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀπὸ πόλεων ἀκρωτηρίων αὐτῆ. Theodor. Ἀπὸ πόλεων αὐτῆ, ἀπὸ τῶν ἀκρωτηρίων αὐτῆ. Vulg. *De civitatibus, de civitatibus, inquam, ejus.* Chald.

rum, ſpeciatim etiam *Ar*, Num. XXI, 15. 28. Deuter. II, 9., et *Aroer*, quae utraque ad Arnonem fluvium ſita (Num. XXXII, 34.), q. d. non tam latus debile, ſed fortiſſimum et firmiſſimum, in quo ſitae ſunt urbes munitiſſimae. מֵעָרָיו מִקָּצֵהוּ *Ab urbibus*, inquam, quae ſunt *ab extremitate ipſius*, quae reliquis ſolent eſſe munitiores. Alii *extremo* h. l. indicari putant *univerſas* urbes, q. d. *ad unum omnes*, ut Geneſ. XIX, 4. Jerem. L, 26. LI, 31., quod *extrema* pertinent ad complementum rei. בֵּית הַיְשִׁימֹת i. e. *Domus ſolitudinis*, nomen proprium loci, cujus mentio fit inter manſiones Iſraelitarum ad Jordanem, haud longe a mari mortuo, Num. XXXIII, 49., tum inter urbes Rubenitarum Joſ. XIII, 20. Poſtea hanc urbem a Moabitis occupatam fuiſſe, e noſtro loco patet. בַּעַל מְעוֹן eadem haud dubio urbs, quae Joſ. XIII, 17. בֵּית בַּעַל מְעוֹן, vocatur, olim Rubenitarum, vid. Num. XXXII, 38. Eusebius in *Onomaſtico* e verſione Hieronymi: *Beelmaon trans Jordanem, quam aedificarunt*

 filii

Chald. מִקִּרְוֵיהוֹן מִכְּרַכֵּיהוֹן *Ex civitatibus eorum, ex arcibus eorum.*

מִקָּצֵהוּ] A LXX. non expreſſum. Vulg. *Et de finibus ejus.* Chald. עַד פַּצִּיחֵיהוֹן *Usque ad villas ipſorum.*

צְבִי אֶרֶץ] LXX. Ἐκλεκτὴν γῆν. *Vulg. Inclytas terrae.* Chald. חֶדְוַת אַרְעֲהוֹן *Gaudium terrae eorum.*

בֵּית הַיְשִׁימֹת] LXX. Οἶκον Βεθασιμούθ. Sed οἶκον videtur gloſſema ex interpretatione vocis בֵּית, quod tamen jam Hieronymus in ſuo τῶν LXX. cod. legit. Grabius ex conjectura reſcripſit: οἶκον Ἰασιμούθ. Syr. ܒܝܬ ܐܝܫܝܡܘܬ.

בַּעַל־מְעוֹן] LXX. Ἐπάνω πηγῆς, quaſi מֵעַל מַעְיָן legiſſent.

filii Ruben. Est autem vicus usque nunc grandis juxta Baru in Arabia, ubi aquas calidas sponte humus effert. Cf. Hilleri *Onomast. S.* p. 505. seq., cui מָעוֹן nomen gentis, haud diversae ab הָעַמּוֹנִים, *Ammonitis* 2 Paral. XX, 1. *Meonitae* recensentur inter Arabiae populos 2 Paral. XXVI, 17. וְקִרְיָתָמָה *Et usque ad s. versus Kirjathaim* (vid. infra not. crit.) q. d. *civitas gemina* (forsan quod duabus urbibus constaret), quae quoque urbs, quemadmodum *Beth-Hajesimoth* et *Baal-Meon*, olim a Rubenitis possidebatur, vid. Num. XXXII, 37. Jos. XIII, 19. Sic nullam partem terrae Moab a violentia hostium immunem fore ostendit. Urbs *Cariathaim* fuerat olim Emaeorum (אֵמִים) Genes. XIV, 5., quos Moabitae expulerunt, eorumque regionem obtinuerunt, Deut. II, 9. 10., Moabitas Amoraei. E tota illa transjordanica regione cis Arnonem expulerunt Amoraeos Israelitae; sed tandem Moabitae postliminio videntur eam regionem occupasse, translatis in Assyriam decem tribubus, inter-

---

וְקִרְיָתָמָה] Masorethae in marg. וְקִרְיָתַיְמָה legendum notant. Duplex (ut recte observat Hillerus in *Arcano Keri et Kethib* p. 281., et in *Onomast. S.* p. 17.) olim scriptio in codd. extitit; una וְקִרְיָתַיְמָה, i. e. in *Kirjathajim*, sive *versus Kirjathajim*, Dualis קִרְיָתַיִם, addito ה locali, ut יְרוּשָׁלַיְמָה *Hierosolymam;* altera, quam literae in textu positae innuunt, וְקִרְיָתָמָה, itidem Dualis, addito ה locali, sed contractus ex קִרְיָתַיִם, eo modo, quo שְׁנַיִם et שְׁתַּיִם, *duo*, si praecesserit nomen עָשָׂר. LXX. Πόλεως παραθαλασσίας, quasi duae essent dictiones, קִרְיַת יָמָה. Theodoretus: Παραλίας δὲ λέγει τὰς παρὰ τὴν νεκρὰν θάλασσαν διακειμένας· τῆς γὰρ ἄλλης θαλάσσης πόῤῥωθεν ᾤκουν οἱ Μωαβῖται. *Maritimas vocat urbes ad mare mortuum sitas; procul enim ab alio mari incolebant Moabitae.* Chald. וְקִרְיָתַיִם.

interque ceteras urbes hanc *Cariathaim* recuperasse, unde praeter nostrum et Jeremias XLVIII, 1. 23. contra Moab prophetans hujus urbis meminit. Cf. BACHIENE *Descript. Palaestinae* Vol. II. P. IV. §. 305. p. 326. vers. germ. EUSEBIUS in *Onomastico* ex Hieronymi versione: *Cariathaim civitas, quam exstruxerunt filii Ruben. Nunc autem est vicus Christianis omnibus florens juxta Medebam urbem Arabiae, et appellatur Coraiatha; in decimo milliario supradictae urbis (Medebae) contra Occidentalem plagam, vicinus ejus loci, qui appellatur Bare.* Ceterum totius hujus versus sensum bene exposuit HIERONYMUS in *Commentar.*: „Comminatur Dominus, se humerum, robur videlicet, et fortitudinem Moab de civitatibus ejus dissoluturum, sive aperturum, ut ad ipsos quoque Babylonius victor introeat, et civitates in Moab esse desistant, et in finibus ejus ac terminis urbes inclytae destruantur, quarum ponit nomina, *Beth Jesimoth*, et *Beelmeon* et *Cariathaim*, pro quibus nescio quid volentes LXX. interpretati sunt *domum Beth Jasimuth*, quum hoc vocabulum *villam desertam* significet; Beelmeon quoque usque hodie in Moab vicus sit maximus, quem illi verterunt *super fontem*, et Cariathaim *civitatem maritimam*, traditurque et ipsa cum filiis Ammon filiis Orientis, Babyloniis videlicet, juxta illum sensum quem contra filios Ammon interpretati sumus [vid. not. supra ad vs. 4.]."

10.

לִבְנֵי קֶדֶם *Orientalibus*, inquam (vs. 4.), aperiam latus tuum (vs. 9.), ut illi libere irrumpant. עַל־בְּנֵי עמון

10.

בְּנֵי־עַמּוֹן] Syr. ܪܒܬ ܕܒܢܝ ܥܡܘܢ *Rabbathae Ammonitarum.*

עַמּוֹן *Una cum* (ut עַל ſupra XVI, 37.) terra *filiorum Ammon* (ſupra vs. 25.), aeque ac Ammonitidem illis vaſtandam te aperiam. Alii: *praeter filios Ammon* Orientalibus et te tradam; quod prior a Chaldaeis vaſtata eſt Ammonitis, poſterior Moabitis. וּנְתַתִּיהָ *Et dabo* quidem *eam*, vel, *eam namque*, Ammonitidem (vs. 4.) *dabo* hoſtibus. לְמַעַן לֹא תִזָּכֵר בְּנֵי־עַמּוֹן בַּגּוֹיִם *Ut nulla ſit Ammonitarum mentio inter gentes*, ut populus eſſe deſinant, cf. ſupra XXI, 37. et ad eum loc. not.

11.

וּבְמוֹאָב אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים *Sic etiam in Moabitas exercebo iudicia*, ultionem ſumam, ut ſupra V, 10. XXVIII, 22.

12.

„Supra (vs. 8.) duo propoſuerat, *contra Moab et Seir*, postea de Seir tacens contra Moab tantum loquutus eſt; nunc reddit coeptum problema, quid Seir, hoc eſt, Idumaea, fecerit.“ Hieron. Idumaei non modo ut Ammonitae et Moabitae gaviſi ſunt de malis Judaeorum, verum etiam in ultionem veteris injuriae qua Eſavus ſ. Edom a Jacobo affectus fuerat, praerepta benedictione (Geneſ. XXV, 31. ſeqq. XXVII, 17.), ſimultatem illam veterem, a majoribus hauſtam, continuantes, ſeſe cum Chaldaeis conjunxerunt ad opprimendos conſanguineos. Vid. Obad. 10. ſeqq. Jerem. XLIX, 7—22. Amos. I, 11. 12. Pſ. CXXXVII, 7. et ad eum loc. not.

13.

12.

[בִּנְקֹם נָקָם לְבֵית יְהוּדָה] Vulg. (Fecit) *ultionem ut ſe vindicaret de filiis Juda*, quaſi לִבְנֵי יְהוּדָה legiſſet.

[וְנִקְמוּ] וַיִּנָּקְמוּ, ut praecedens וַיֶּאְשְׁמוּ, cod. unus Roſs, a prima manu.

13.

תֵּימָן, quod *austrum* significat, h. l. esse nomen urbis aut regionis dictae a nepote Esavi (Genes. XXXVI, 15.), res ipsa docet, vid. et Jerem. XLIX, 7. Obad. vs. 9. וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ *Et Dedanem usque gladio cadent*, duos terminos nominat, Themanem ad austrum, et Dedanem ad septentrionem." Grotius. Quae hic memoratur Dedan, diversa procul dubio ab illa, quae Genes. X, 7. inter Cuschi posteros nominatur. Nam qui h. l. et Jerem. XLIX, 8. memorantur Dedanitae, non videntur Cuschaei esse, sed Abrahami posteri, incertum, utrum natalibus Idumaei, an ab illo Dedane qui Genes. XXV, 3. Abrahamo e Cethura nepos scribitur, orti, et cum Idumaeis consociati. Grotius ad Jerem. XLIX, 8. hos Dedanitas ab Idumaeis subactos ait, mera tamen ex conjectura. Haud magis certum, an, qui infra XXVII, 15. et Jerem. XXV, 23. memorantur Dedanitae, iidem sint cum nostris. *He locale*, quod alias praevia vocali Camez addi solet, hic habet ante se Segol, ut a נֹב (1 Sam. XXII, 19.) dicitur נֹבֶה *ad Nobam*, 1 Sam. XXI, 1. XXII, 9., ex תֹּפֶת natum תָּפְתֶּה Jesaj. XXX, 33., ex כַּלְנוֹ Jesaj. X, 9. dictum כַּלְנֶה Amos. VI, 2.

13.

(מִתֵּימָן וּדְדָנֶה בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ) LXX. *Καὶ ἐκ Θαιμὰν διωκόμενοι ἐν ῥομφαίᾳ πεσοῦνται.* Non expressum וּדְדָנֶה quod tamen in SH. et Theodor. legitur. Vulg. *Ab Austro, et qui sunt in Dedan, gladio cadent.* Syr. ܡܢ ܬܺܝܡܰܢ ܘܕܳܘܪܳܘܢ ܘܰܒܣܰܝܦܳܐ ܢܶܦܶܠ *A Themana et Doron, et gladio cadet.* Chald. מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן *Ab Austro* (scil. desertam eam faciam), *et incolae Dedan gladio occidentur.*

14.

Quod Deus maleficia Edomitarum *per populum suum Israel* vindicaturus dicitur, eo videtur spectare, quod Joannes Hyrcanus (circa ann. 198. ante Christ. nat.), non solum Idumaeas urbes, Adora et Marissam, cepit, verum et regionem omnem subegit, suoque imperio ita penitus subjecit, ut jam non suis porro juribus institutisque fruerentur Idumaei, sed Judaeorum moribus ac legibus uti tenerentur, referente Josepho *Archaeolog.* XIII, 9. 1. Cf. Schnurrer, ad Obad. 18. in Ejus *Dissertatt.* p. 418.

15.

Philistaei longe olim e Caphtoraeorum et Casluchaeorum, regionibus in Palaestinam immigraverant (unde et appellati, nam ፈለሰ Aethiopice est *migrare*), tractumque Cananaeae maritimum australem a se occupatum inhabitabant, vid. Genes. X, 14. Deut. II, 23. Jerem. XLVII, 4. Amos. IX, 7., et cf. I. D. Michaelis *Spicileg. Geograph. Hebr. exter.* T. I. p. 277. seqq. Inter eos Judaeosque ab antiquissimis inde temporibus odium fuerat acerrimum, quod causam praebuit bellis inter eos longo temporis tractu gestis, vario eventu et successu. Repetendum illud odium ab eo est tempore, quo illi Israelitas instituerunt opprimere, Judicum tempore, vid. Jud. X, 7. XIII, 1. Sub Samuele quidem et Saule liberari coeperunt Judaei ab illorum oppressione, sed ita, ut bellatum continuo, non debellatum sit (1 Sam. XIV, 52.), donec David eos subegit, 2 Sam. VIII, 1., Gatham quoque cum agris ei subjectis, illis eripuit, 1 Chron. XVIII, 1. Salomoni et Josaphato fuerunt tributarii, 1 Reg. IV, 21. 2 Chron. XVII, 11., sed sub Joramo Judaeam populationibus infestarunt, 2 Chron. XXI, 16., et ab Usia repressi (2 Chron. XXVI, 6. 7.) sub Ahaso iterum plurima Judaeis mala intulerunt, 2 Chron.

2 Chron. XXXVIII, 18. Graves ictus eis inflicti ab Hiskia, qui 2 Reg. XVIII, 8. totam Palaestinam pervagatus esse et infestasse narratur, ipsa Gaza, in extremo limine australi, non intacta. Harum inimicitiarum memores Philisthaei videntur sese Chaldaeis in opprimendis Judaeis iunxisse; id quod Noster haud obscure eo significat, quod Philisthaeos sese ultos esse ait לְמַשְׁחִית in *perditionem* (ut supra V, 16. IX, 6.), i. e. ut perderent prorsus et profligarent Judaeos. בִּנְקָמָה, in hemistichio priori, Jarchi bene explicat: „per odium et saevitiam, sicut is, qui ultionem sumit de inimico suo." אֵיבַת עוֹלָם *Odio veteri*, ut infra XXXV, 5. Omissum ante אֵיבַת praefixum ב, ut alias saepissime.

16.

15.

בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ] LXX. Ἐπιχαίροντες ἐκ ψυχῆς. Vulg. *Toto animo.* Syr. ܐܝܟ ܪܓܬܐ ܕܢܦܫܗܘܢ *Juxta cupiditatem animi sui.* Chald. בְּצִמְחַת נְפַשׁ *Cum laetitia animi*, ut supra vs. 6.

לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם] LXX. cod. Rom. Τοῦ ἐξαλεῖψαι ἕως ἔτους. Sed pro ultimo vocabulo reponendum haud dubie αἰῶνος, ut in cod. Alex. legitur, et in vers. Ar. et SH. exprimitur. In Theodor. Τοῦ διαφθεῖραι κατ' ἔχθραν αἰώνιον, quae est Symmachi interpretatio, uti e nota marginali cod. SH. cognoscitur. Vulg. *Interficientes et implentes inimicitias veteres.* Syr. ܕܢܣܟܠܘܢ ܫܝܢܐ ܕܥܠܡ *Ut violarent amicitiam perpetuam.* Pro אֵיבַת videtur ex conjectura אַהֲבַת legisse, quod, quum ante אֵיבַת non ל sive ב subaudiret, sed in accusativo vertendum putaret, id nomen ei sensum non satis aptum fundere videretur. Chald. בְּדִיל לְחַבָּלָא דְבָבוּת עוֹלָם *Ad perdendum, odio antiquo.*

16.

Crethaeos, כְּרֵתִים, fuiſſe eam Philiſthaeorum partem, quae auſtralem et maritimum Philiſthaeae tractum tenuit,

---

16.

עַל־פְּלִשְׁתִּים] LXX. Ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους. „*Philiſthiim*, quos Septuaginta ἀλλοφύλους, id eſt, *alienigenas* tranſtulerunt, non generali nomine omnium gentium, quae non ſunt de genere Judaeorum, ſed ſpeciali gentis ſuae, quae nunc dicitur Palaeſtina, mutata *Phe* litera juxta Graecorum conſuetudinem in *Pi* (Π), ſicut et apud nos pro hebraico *Phaſe* (פֶּסַח) Graecum et Latinum *Paſcha* celebratur.“ Hieron.

וְהִכְרַתִּי אֶת־כְּרֵתִים] Vulg. *Et interficiam interfectores.* „Pro quo LXX., neſcio quid volentes, *Cretenſes* interpretati ſunt [Καὶ ἐξολοθρεύσω τοὺς Κρῆτας], quum et Aquila et Symmachus et Theodotio ipſum verbum hebraicum *Chorethim*, vel *interfectores* [ܠܡܘܒܕܢܐ, *deſtructores* Symmach. SH.], vel *interfectionem* verterint, non ſolum in praeſenti loco, ſed etiam in Sophonia (II, 5.): *Vae habitatoribus funiculi maris, accolae Cretarum* (גּוֹי כְּרֵתִים); et hic enim quum LXX. *Cretam* verterint, caeteri translatores ὄλεθρον, id eſt, *interfectionem* vel *perditionem* interpretati ſunt.“ Hieron. Cum LXX. tamen convenit Syr. ܘܐܘܒܕ ܐܢܐ ܠܟܪܬܝܐ *Et perdam Cretaeos.* Ceterum τοὺς Κρῆτας, quod Hieronymus in ſuo τῶν LXX. codice legit, exſtat quidem in cod. Rom. SH. et Theodor. ſed in cod. Alex. legitur: ἐξολοθρεύσω κρητὰς Σιδῶνος, et in vers. Arab. in Polyglottis, quae textum cod. Alexandrini exprimere ſolet, وَأَسْتَأْصِلُ ٱلْقُصَاةَ, quod latinus interpres *exſtirpabo racemationem* vertit. Sed recte J. D. Michaelis in *Spicileg. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 287.

tenuit, tam ex hoc loco, quam ex Zephan. II, 5. et 1 Sam. XXX, 14. apparet, quo quidem loco quae נֶגֶב הַכְּרֵתִי *australis ora Crethaeorum* vocatur, mox vs. 16. אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים dicitur. Cf. Godofr. Lackemacheri *Observatt. philologg.* P. II. Observ. II. p. 12. seqq. Nomen inde sortitos esse, quod ortu *Cretenses* fuerint, Lackemacher §. V. seqq. argumentis haud improbabilibus evincere studuit, inter quae illud minime est contemnendum, quod apud Stephanum Byzantinum (voce *Gaza*) luculenta exstat traditio, Cretenses, Rege Minoë, expeditionem suscepisse istas in oras, et Gazam occupasse, quam *Minoa* appellaverint, unde apud illos templum reperiri Jovis Cretaei, *Marna* ab eis adpellati. Verba sunt: Ἐκλήθη (ἡ Γάζα) δὲ καὶ Μινώα, ὅτι Μίνως συν τοῖς ἀδελφοῖς, Αἰάκῳ καὶ Ῥαδαμάνθει, ἰὼν, ἐξ αὐτῦ ταύτην ἐκάλεσε. Ἔνθεν καὶ τὸ τῦ Κρηταίυ Διὸς παρ' αὐτοῖς εἶναι, ὃν καθ' ἡμᾶς ἐκάλυν Μάρναν, ἑρμηνευόμενον Κρηταγενῆ. Cf. Vitringa *Commentar.* ad Jesaj. XIV, 28. Προθεωρίαν §. V. Exigui est momenti, quod sententiae illi de *ortu* τῶν כְּרֵתִים, a Calmeto quoque docte defensae (in *Dissertat. de ortu Philisthaeorum eorumque diis*, Commentario in priorem Samuelis librum praemissa P. IV. p. 1. seqq. vers. teuton.), opposuit J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 281., Cretenses Hebraice potius כְּרֵטִים scribendos fuisse, quomodo Syriace scribi solent, quum tamen permutatione literarum ת et ט nil sit frequentius, vid. not. supra ad VIII, 11. Vol. I. p. 231. Ipse Michaelis suspicatur, ut LXX. Philisthaeos tanquam nomine proprio Ἀλλοφύλυς, *exteros*, vocant, ita Hebraeis ob duplicem migrationem, ex Aegypto in *Caphthor*, exque hac nova

---

287. not., monuit, pro الغصاة legendum esse الغُضاة, *judices*. Chald. וְאֵשֵׁיצֵי יַת עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה *Et disperdam populum, qui rei sunt, ut dispereant.*

nova patria in Palaestinam, בְּרֵתִים, *recisos a patria et extorres* dictos fuisse. Eadem jam Hilleri sententia fuit, qui in *Onomast. S.* p. 280. et 778. Philisthaeos בְּרֵתִים i. e. *e patrio solo excisos* vocatos existimat, quod bis natale solum vertere coacti fuerint. Pro nomine appellativo nostrum בְּרֵתִים acceperunt quoque Aquila, Symmachus et Theodotion, vid. infra not. crit. Paronomasia, poenam talionis subindicans, in eo est, quod Vates dicit: וְהִכְרַתִּי אֶת־כְּרֵתִים, quo hoc vult: *exscindam exscindendos*, populum internecione dignum eique devotum, quem sensum Chaldaeus expressit. שְׁאֵרִית, *Reliquias*, dicit, quod Philisthaea jam antea multum vastata fuerat ab Assyriis et Aegyptiis, vid. Jesaj. XIV, 30. XX, 1. Jerem. XLVII, 4. 5. Amos. I, 8., quibus locis omnibus eadem illa vox de Philisthaeis usurpatur. חוֹף הַיָּם *Litoris maris* scil. occidentalis, i. e. mediterranei, ut Jarchi notat. חוֹף, *Litus*, ut Genes. XLIX, 13. Deut. I, 7. Jos. IX, 1. Jerem. XLVII, 7., proprie *limes, terminus*, ut idem ille Jarchi observat. Ad utramque radicem, חוף et חָפַף, potest referri, quemadmodum Arabibus a حاف (pro حوف) *circumivit locum*, حافة est *ora, labium, margo*, et hinc *ripa*, atque حافي *limes, terminus*, et a حفّ, itidem *obivit*, حافّة *latus, ora, margo*. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 588. seqq.

17.

בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה Vid. supra V, 15. et ad eum loc. not.

אֶת־שְׁאֵרִית חוֹף הַיָּם] LXX. cod. Rom. Τὰς κατοικοῦντας τὴν παραλίαν, pro qua ultima voce in cod. Alex. est παραθαλασσίαν. Vulg. *Reliquias maritimae regionis*. Syr. ܫܪܟܐ ܕܣ̈ܦܘܬܐ ܕܝܡܐ *Reliquas oras maritimas*. Chald. יַת שְׁאָר סְפַר יַמָּא *Reliquum litoris maris*.

17.

בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה] Non expressum a LXX.

XXI.

XXI.

Vaticinia in Tyrum et Sidonem.
Cap. XXVI. XXVII. XXVIII.

Cap. XXVI.

Argumentum.

Tyrum, emporium opulentiſſimum et opere magno munitum et valido ſirmatum praeſidio, a Nebucadnezare, rege Babyloniae, cum magna manu expugnandum, diripiendum et penitus vaſtandum praedicit, quam repentinam et inſolitam cladem omnes conſternati et attoniti ſint admiraturi.

Anno undecimo, prima die menſis, habitus 1.
eſt ad me a Domino hujusmodi ſermo: Fili 2.
hominis, quoniam dicit Tyrus de Hieroſoly-
ma: ah! effracta eſt, quae erat populorum
portae, converſa eſt ad me, replebor ea va-
ſtata. Propterea ſic dicit Dominus Deus: 3.
Ecce me contra te, Tyre! Inveham in te gen-
tes multas, quomodo attollit ſuos fluctus ma-
re, quae Tyria moenia corrumpant, evertant- 4.
que

que turres. Radam pulverem de ea, et pe-
5. tram limpidissimam eam reddam, ita ut ser-
viat expandendis sagenis in mari, quoniam
ego loquutus sum, inquit Dominus Deus,
6. eritque gentibus praeda. Filiae quoque ejus,
quae sunt in agro, gladio perimentur, et in-
7. telligent, me esse Dominum. Sic enim
dicit Dominus: Ego ad Tyrum Nebucadneza-
rem, Babyloniae regem, adducam ex septen-
trione, regem regum, cum equis, quadrigis,
equitibus, magnaque copiarum multitudine.
8. Filias tuas, quae sunt in agro, ferro perimet,
et contra te vallum admovebit, contra te ag-
gerem exprimet, contra te scutum elevabit.
9. Ictum tormentorum suorum in muros tuos
diriget, et turres tuas diruet machinis suis.
10. Inundatione equorum suorum operiet te pul-
vis eorum; et prae equitum, curruum,
quadrigarum sonitu tua concutientur moe-
nia. Quum ille per tuas portas intrabit, quo-
modo in effractam urbem intrari solet,
11. equorum suorum ungulis omnes vicos tuos
proculcabit, populum tuum gladio caedet,
tuaeque potentiae statuas demolietur ad ter-
12. ram, depraedabuntur opes tuas, merces di-
ripient, evertent muros, et domos tuas prae-
claras diruent, saxaque, et ligna et pulverem
13. ponent in mediam aquam. Atque ita carmi-
num tuorum turbam coërcebo, nec amplius
14. audietur cithararum tuarum sonitus, teque
in

in limpidissimam petram redigam, ut sis ex-
pandendis sagenis, non deinceps instauranda,
quoniam ego Dominus loquutus sum, inquit
Dominus Deus. Sic dicit Dominus 15.
Deus Tyro: Nimirum a sonitu ruinae tuae,
quum quidem suspirabunt saucii, et edetur
in te caedes, concutientur insulae, descen- 16.
dentque de suis soliis omnes principes maris,
et detractis trabeis, exutisque suis phrygianis
vestibus, circumfusi formidinibus, et subito
casu pavidi, ac de te attoniti, naeniam de te 17.
edent, tibique dicent: O quam periisti, a re-
gionibus maritimis frequentata, urbs incly-
ta, tuque tuique incolae, qui terrorem omni-
bus maris incolis incusserunt?* Nunc pavent 18.
insulae diem ruinae tuae, turbanturque ma-
rinae insulae tuo exitu. Nam sic di- 19.
cit Dominus Deus: quum ego te urbem de-
solatam reddam, quales sunt quae non inco-
luntur urbes, quum in te pelagus inveham,
teque vastae obruent aquae; demittam te 20.
cum his, qui descendunt in barathrum, ad
populum aeternum, et collocabo te in terrae
imae solitudine aeterna, cum his, qui descen-
dunt in barathrum, ut non habiteris, deco-
ram vero reddam terram viventium. In ni- 21.
hilum te redigam ut nulla sis, quaesitaque
numquam deinceps inveniaris, dicit Domi-
nus Deus.

NOTAE
in
CAP. XXVI.

1.

בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Anno undecimo* a deportatione Jechoniae et regni Zedekiae (vid. not. ad I, 1.), ipso anno expugnatae Hierosolymae (2 Reg. XXV; 2. seqq. Jerem. LII, 5. seqq.), qui erat decimus nonus Nebucadnezaris, 2 Reg. XXV, 8. Jerem. LII, 12. Nam annus, quo deportabatur Jechonias, erat Babylonii regis octavus, 2 Reg. XXIV, 12. בְּאֶחָד *Primo* scil die, cf. I, 1. VIII, 1. XX, 1. XXIV, 1. XXIX, 1. לַחֹדֶשׁ *Mensis* scil. primi (רִאשׁוֹן ut infra XXX, 20.), anni illius undecimi, quarto igitur adhuc mense ante expugnatam Hierosolymam, vid. Jerem. XXXIX, 2. LII, 6. Quae quidem est plerorumque interpretum consensu comprobata sententia. Nec obstat, quod vates jam ipsis calendis anni undecimi Tyrios hic introducit gloriantes, velut peracto Hierosolymorum excidio; tum enim Hierosolyma erat gravissima obsidione pressa, ut Tyrii imminens excidium urbis tanquam praesens mente praecipere possint. Alii cum Kimchio ipsum illum mensem *quartum*, quo expugnata est Hierosolyma, intelligunt,

---

CAP. XXVI.

1.

בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה] LXX. cod. Rom. SH. Ar. Theodor. Ἐν τῷ ἑνδεκάτῳ. Sed in cod. Alex. ἐν τῷ δωδεκάτῳ.

לַחֹדֶשׁ] LXX. cod. Rom. SH. Ar. Theodor. Τοῦ μηνός, sed in cod. Alex. τοῦ μηνὸς τοῦ πρώτου.

gunt, quem non nominet, utpote omnibus notiſſimum et inauſpicatum. Grotius iis quae ſequuntur menſem eum innui exiſtimat, qui ſequutus eſt captam Hieroſolymam, i. e. menſem *quintum* anni undecimi, quo Tyrii, accepto nuncio de expugnata urbe Hieroſolymitana, glorioſam iſtam fiduciam praedicaverint, quae vs. 2. exponitur. Ceterum *ex ordine temporis* poſt vaticinia anno *nono* exilii ſui a propheta promulgata (Cap. XXIV. ſeqq.), nunc ſequi debebat *prophetia contra Aegyptum*, anno *decimo* pronunciata, infra XXIX, 1. Sed quoniam Tyrus prius fuit deſtruenda, et illius deſtructae merces Aegyptus futura erat Nebucadnezari (XXIX, 18. 19.); comminatio Tyri delendae, licet ſerius pronuntiata, ante comminationem de Aegypto vaſtanda ponitur. Vid. Lightfooti *Chronol. V. T.* in Ejus *Opp.* Vol. I. p. 125.

2.

„Conſequenter prophetiae ordo contexitur. Loquutus erat contra filios Ammon et Moab, et Seir, qui et ipſi ſunt Idumaei, et Philiſthiim, qui ſunt in litore, et in funiculo maris eumdem limitem tenent. Poſt Palaeſtinam enim ſuccedit Phoenicis regio, cujus metropolis eſt civitas *Tyrus*, quae appellatur Hebraeo Syroque ſermone *Sor* [צוֹר]." Hieron. Ἡ Τύρος Σὸρ τῇ ἐπιχωρίῳ προσαγορεύεται φωνῇ, inquit Theodoretus ad h. l. Hinc eſt *Sarra*, quo nomine Tyrus nonnunquam apud Veteres appellatur. Vid. Gellii *Noctt. Attic.* XIV, 6., qui ejus nominis meminit ut antiquioris, quam Tyri. Hodie ipſo nomine hebraico appellatur. Cf. Abulfedae *Syriam* p. 95. ed. Koehler. *Tres* autem *Tyros* diſtinguunt Geographi, *Palaetyrum*, *Tyrum inſulam*, et *Tyrum* adnexam continenti. *Palaetyrus*, quae et *Tyrus vetus* Latinis dicitur, triginta ſtadia aberat a Tyro inſula, auſtrum verſus, teſte Strabone *Geogr.* Lib. XVI. p. 521. ed. Caſaub. Fluvius eam permeabat, uti ſcribit Scylax

in *Periplo* p. 101. ed. Gronov., et hinc saxa petiisse Alexandrum, quum Tyrum oppugnaret, tradunt Diodorus Siculus *Bibl.* L. XVII. p. 583. edit. Rhodom., Curtius IV. Cap. 2. seqq., Arrianus *de expedit. Alex.* II, 18., alii. Haec Palaetyrus haud longe ab illo loco sita fuit, qui nunc *Ras el-Ain* (راس العين) dicitur, ubi etiamnum vestigia aquaeductus inde per isthmum usque ad Tyrum protensi conspiciuntur. Vid. Maundrelli *Itinerar.* in *Sylloge Itinerariorum*, quam edidit H. E. G. Paulus, P. I. p. 64. Et Pocockii *Descript. Orientis* Vol. II. p. 119. seqq. vers. german. edit. sec. Veteris hujus Tyri, in *rupe* (unde ei nomen צור) a Sidoniis conditae (Jesaj. XXIII, 3. 12.), mentionem fieri quidam putant Jos. XIX, 29. in descriptione sortis Asseritarum, ubi מִבְצַר צֹר occurrit. Cui opinioni tamen plura opposuit Relandus *Palaest.* p. 1047. Tyrus insula, *Φοινίσσα νᾶσος* dicta Euripidi in Phoenissis, ab Alexandro continenti adjuncta est. Pomponius Mela *de situ Orbis* I, 12. *Tyrus, aliquando insula, nunc annexa terris deficit, qua ab impugnante quondam Alexandro iacta opera.* Plinius *Hist. Nat.* L. V. §. 17. *Tyrus quondam insula, praealto mari septingentis passibus divisa, nunc vero Alexandri oppugnantis operibus continens; olim partu clara, urbibus genitis, Lepti, Utica, et illa Romani imperii aemula, terrarum orbis avida, Carthagine, etiam Gadibus, extra orbem conditis. Nunc omnis ejus nobilitas conchylio atque purpura constat. Circuitus XIX. M. passuum est, intra Palaetyro inclusa. Oppidum ipsum XXII. stadia obtinet.* Quae de Tyro per Nebucadnezarem vastanda ab Ezechiele praenuntiantur, sola de *Palaetyro* intelligenda esse, post Marshamum in *Can. Chron. ad Sec. XVIII.* p. 578.: et Perizonium *Origg. Babylonn.* P. II. p. 76., pluribus demonstrare studuit Vitringa in *Notitia Tyri* praemissa *Commentario ad Jesaj. XXIII.* Vol. I. p. 665. seqq. edit. Basil.

Basil. Sunt sane in nostro vaticinio quaedam, quae magis conveniunt urbi in continente quam in mari sitae. Veluti quod infra vs. 10. 11. Nebucadnezar cum equis, curribus, equitibus urbem intraturus describitur; porro quod idem ille adversus eam aggerem congesturus dicitur (vs. 8.), nec non, quod ei *suburbia* tribuuntur (XXVII, 28.). Contra solam in *Tyrum insularem* cadit; quod infra vs. 5. urbs destructa comparatur loco siccandis retibus destinato *medio in mari;* tum quod XXVII, 4. 25. 26. diserte *in corde maris* (בְּלֵב יַמִּים) sita dicitur. Etsi enim satis notum est, לֵב et תּוֹךְ non praecise *medium* rei alicujus notare; illud tamen negari vix poterit, indicari ista loquendi formula, rem, de qua sermo est, cingi undique illa re, in cujus corde est. Porro infra vs. 6. *filiae Tyri* quae sunt *in agro* (בַּשָּׂדֶה), i. e. oppida a metropoli pendentia, quae erant in *continente*, opponuntur Tyro in mari exstructae. Praeterea Tyrum insularem jam olim, diu ante Nebucadnezaris tempora, extitisse, patet ex eo, quod Josephus narrat *Antiqq.* IX. Cap. 14., tempore Salmanassaris Sidonem, Acoem, et Palaetyrum defecisse a Tyriis ad Assyrios, unde liquet, Tyrum aliquam a Palaetyro distinctam jam tum fuisse; et Assyrium, graviter offensum, quod Tyrii se ei non submitterent, mox reversum in Phoenicem, illos ad obsequium coacturum sexaginta navibus aggressum esse, sed irrito conatu. Cf. Relandi *Palaest.* p. 1051. seqq., qui inter alia plura apposite observat, Veteres, Tyri antiquitatem celebrantes, numquam adnotare, se de Palaetyro loqui, sed de clara illa ac insulari Tyro, unde Cadmus ipse Tyrius *νησιώτης*, *insulanus*, dictus. Quae quum ita sint, nos quidem Ezechielis vaticinium non dubitamus Tyrum illam insularem, jam ab antiquissimis inde temporibus cultam et celebrem, potissimum spectare, ita tamen, ut et Palaetyrum, tanquam partem illius, simul respiciat, sicuti et Plinius, loco supra allato, ambitum

Tyri inclusa Palaetyro describit. „Angustum," ait Relandus l. c., „erat id fretum, quod insulam a continenti secernebat, quatuor stadiorum, ut Curtius scribit et Diodorus Siculus, ut Plinius, 700. passuum. Quis credat, Nebucadnezarem, qui tres annos et dimidium urbem obsedisse dicitur [imo tredecim annos, vid. infra ad vs. 7. Philostrati e Josepho testimonium], quum ab Alexandro capta sit mense septimo, non eodem astu usum, ut Tyrum expugnaret, quo Alexandrum? — Et ipsum illud tempus obsidionis videtur indicare, de Tyro insula agi. Palaetyrum non credo ei tantum negotii potuisse facessere." Tyrum insularem a vate nostro non respici, qui de sola Palaetyro hoc vaticinium agere existimant, et inde colligunt, quod infra vs. 14. Tyrus ita dicitur esse destruenda, ut non amplius sit aedificanda, quod insulae Tyro non conveniat. Ad quod in nota ad eum vs. respondebimus. Ad Palaetyri vastationem per Nebucadnezarem Kimchi et Abendana in Additamentis ad *Michlal-Jophi* referunt versus quatuordecim priores Capitis nostri, reliqua ad Tyri insularis s. novae expugnationem, ab Alexandro factam. Ad utriusque, et veteris et novae, Tyri eversionem pertinere tria haec Capita, arbitratur quoque Prideaux in *Connexione V. et N. T. cum Judaici et aliorum populor. historia* P. I. p. 480. coll. p. 93. seqq. cui Dathe adstipulatur. נִשְׁבְּרָה *Fracta est* scil. urbs Hierosolymitana, ut Jesaj. XXIV, 10. נִשְׁבְּרָה קִרְיַת־תֹהוּ *Fracta est urbs vanitatis.* Omissum est עִיר, ut Jesaj. VI, 12. עֲזוּבָה, *deserta* scil. urbs, coll. XVII, 2., et infra apud Nostrum XXXVI, 33. coll. 35. דַּלְתוֹת הָעַמִּים

Quae

2.

נִשְׁבְּרָה דַּלְתוֹת הָעַמִּים] LXX. Συνετρίβη, ἀπόλωλε τὰ ἔθνη. Pro דַּלְתוֹת Cappellus illos conjicit legisse דַּלּוֹת a דָּלַל,

Quae (urbs) fuit *portae populorum*, i. e. maxime frequentata civium et exterorum copia et commercio, emporium quasi aut forum commune regionis. Ad eam namque non solum religionis causa Israelitarum, verum et aliarum gentium, mercaturae ergo, frequentissimus concursus fiebat. Ad נָסַבָּה אֵלַי *Conversa est ad me*, plerique subaudiunt *negotiatio ejus*. Grotius: „ad me se vertit forum illud frugum, vini, olei, balsami." Aliter, nec male, Hieronymus: „Ego portum tutissimum habeo, illaque subversa, ad me omnis multitudo conversa est, quae illius regebatur arbitrio." אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה Eo magis nunc *ego replebor* mercibus et opibus (ut infra XXVII, 25.), quod *vastata est* illa; ex ruinis illius crescam. Hieronymus: „Quia illa deserta est, idcirco ego implebor."

3.

הִנְנִי עָלַיִךְ *Ecce ego ero* f. insurgam *contra te*, ut supra

---

דָּלַל, *exhaurire*. Vulg. *Confractae sunt portae populorum.* Chald. אִתְּבַרַת דַּהֲוָת מַסְפְּקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא *Confracta est, quae praebebat mercimonia omnibus populis.*

אִמָּלְאָה הָחֳרָבָה] LXX. Ἡ πλήρης ἠρήμωται, quasi נִמְלָאָה legissent, quod in codice Rossiano numero 545. a prima manu scriptum reperitur. Idem expressit Chald. דַּהֲוָת מַלְיָא חֲרוּבַת *Quae erat plena, deserta est.* Syr. ܘܐܬܚܪܒܬ ܘܨܕܝܬ *Et vastata est et desolata.* Vulg. *Implebor, deserta est.*

3.

הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר] Chald. הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צוֹר *Ecce ego mitto furorem meum contra te, Tyre.* Syr. ܗܐ ܐܢܐ ܥܠܝܟܝ *Ecce ego contra te*, non expresso nomine צֹר.

pra XIII, 8. Jerem. L, 51. גּוֹיִם רַבִּים Chaldaeos intelligit (vs. 7.), quibus et aliae non paucae gentes militabant. כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו *Sicut ascendere facit mare fluctus suos* (vs. 19.), sive: *ac si ascendere facerem mare secundum s. quoad fluctus ejus.* Cum fluctibus maris comparat hostiles exercitus, ob tumultum, fragorem, multitudinem et ferocitatem, ut Jesaj. XVII, 12.

4.

וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה *Imo abradam* etiam] *pulverem* s. humum *ejus*, abradam omnia cum pulvisculo. Similis loquutio 1 Reg. XX, 10. Adeo evertetur, ut rupes tantum supersit, s. area, *cui* urbs imposita est. וְנָתַתִּי אוֹתָהּ לִצְחִיחַ סָלַע „Sic humiliabitur, ut petrae nitidissimae comparetur.“ Hitzmon. Cf. supra XXIV, 7. et ibi not.

5.

מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה *Locus expansionis sagenarum erit*, sicut littora deserta, nullum alium praebentia usum, quam

---

כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו] Chald. כְּמִסַּק יַמָּא בְּאִתְרְגֻשַׁת גַּלּוֹהִי *Sicut ascendit mare in fremitu fluctuum suorum.*

4.

וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה] LXX. Καὶ λικμήσω [cod. Alex. λικμήσουσιν] τὸν χοῦν αὐτῆς ἀπ' αὐτῆς. Vulg. *Et radam pulverem ejus de ea.* Chald. וְאֶעְקַר עַפְרַהּ מִנַּהּ *Et evellam pulverem ejus ab ea.* Syr. ܘܢܥܩܪܘܢ ܡܢܗ ܥܦܪܗ̈ *Et evellent ex ea pulveres ejus.*

5.

מִשְׁטַח חֲרָמִים] LXX. Ψυγμὸς σαγηνῶν. Vulg. *Siccatio*

quam retibus ficcandis. „Tantaque erit in urbe, quondam frequentiſſima, ſolitudo, ut ſagenae piſcatorum expandantur, et ſiccentur in medio ejus." Hieron.

6.

וּבְנוֹתֶיהָ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה „Filiae quoque ejus, quae ſunt in agro, ſive in campo, hoc eſt, in Phoenicis littore, urbes et oppida, vici atque caſtella, interficientur gladio: metaphoricus, quia *filias* appellavit, interfectionem ponit gladii." Hieron.

7.

„Quod dixerat: *Aſcendere faciam ad te gentes multas* etc., nunc ponit manifeſtius, quod Nabuchodonoſor, regem Babylonis, adducat Dominus." Hieron. Quod מִצָּפוֹן, *ex aquilone*, regem Babyloniae, ſe adducturum minatur Deus, non tam reſpicit ſitum Babyloniae, quae Judaeae aquilonem inter et orientem erat, quam iter, quo Babylonii in Judaeam erupturi erant. Quippe ut vitaretur eremi vaſtitas, iter illis fuit per Riblam et Hamatham, id eſt Antiochiam et Epiphaniam quae ſunt ad aquilonem Judaeae. Jerem. I, 13. 14. IV, 6. VI, 1. 22. X, 22. מֶלֶךְ מְלָכִים *Regem regum*, ſic appellarunt ſe reges Babylonios, quod et regibus quibusdam imperarent, vid. Jeſaj. X, 8. Ita veterum Perſarum regibus

---

tio ſagenarum. Syr. ܘܬܗܘܐ ܡܫܛܚܘܬܐ ܬܗܘܐ ܠܡܨܝܕܬ̈ܐ *Fietque locus ad expandenda retia.* מִשְׁטַח צַיָּדִין *Expanſio piſcatorum.*

6.

[וּבְנוֹתֶיהָ] Chald. וְיָתְבֵי כַּפְרָנַהָא *Et habitatores villarum ejus.* Ita quoque vs. 8.

gibus ex stirpe Arsacidarum et Sassanidarum in monumentis et numis tribuitur nomen מלכאן מלכא *regum rex.* Vid. Sylv. de Sacy *Mémoires sur diverses antiquités de la Perse*, p. 87. 88. 101. 171. 178. Et Persici atque Ottomanici imperatores hodienum se vocant شاهنشاه *Schahinschah*, et سلطان سلاطين *Sultan Salatin*, quod utrumque nomen ejusdem plane cum titulo illo hebraico est significationis. „Graecas et Phoenicum, maximeque Nicolai Damasceni, et alias Barbarorum ajunt se, qui huic historiae contradicunt, legisse historias, et nihil super oppugnatione a Chaldaeis invenisse Tyriae civitatis; quum probare possimus, multa dici in Scripturis facta, quae in Graecis voluminibus non inveniantur, nec debere nos eorum auctoritati acquiescere, quorum perfidiam et mendacia detestamur.“ Hieron. Scaliger quoque, quod apud nullum Graecum Romanumve scriptorem Tyri a Nebucadnezare destructae mentionem factam reperiret, quae apud Ezechielem praedicuntur tam de Tyro quam de Aegypto per Chaldaeos evertendis, *Dei misericordia remissa esse, neque contigisse, certissimum se habere* profitetur in *Canonibus Isagogicis* L. III. p. 319. Verum ex vaticinio Ezechielis contra Aegyptum edito XXIX, 18. 19., manifestum est, Nebucadnezarem vere, secundum vatis praedictionem, Tyrum obsedisse, et quidem per plures annos. Et sub Ithobale rege oppugnatam esse a Nebucadnezare Tyrum, diserte narrat Menander Ephesius, qui ex ipsis Tyriorum tabulariis illius reipublicae Annales produxit in Graecum sermonem conversos, quorum fragmenta servavit Josephus *contra Apionem*, L. I. §. 21, Verba graeca sunt: *Ἐπὶ Εἰθωβάλου τοῦ βασιλέως ἐπολιόρκησε Ναβουχοδονοσόρος τὴν Τύρον ἐπ᾽ ἔτη δεκατρία.* Obsidionis Tyri mentionem quoque facit Philostratus quidam, ut Josephus prodit *contra Apion.* L. I, §. 20. *Περὶ τούτου γοῦν συμφωνεῖ Φιλόστρατος ἐν ταῖς Ἱστορίαις,*

φίαις, μεμαρτυρημένον τῆς Τύρου πολιορκίας. Et in *Antiq.* L. X. Cap. 11. §. 1. sub fin. *Καὶ Φιλόστρατος ἐν ταῖς Ἰνδικαῖς αὐτοῦ καὶ Φοινικαῖς ἱστορίαις, ὅτι οὗτος ὁ βασιλεὺς (Ναβουχοδονόσορ) ἐπολιόρκησε Τύρον ἔτη ιγ', βασιλεύοντος κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Ἰθωβάλου τῆς Τύρου.* Sunt quidem, quum et Menander et Philostratus *obsidionis* tantum non item *expugnationis* Tyri mentionem faciant, qui dubitent, an urbs illa vi capta sit et direpta a Chaldaeis; sed huic dubitationi respondebimus infra ad XXIX, 18. Plura in hanc rem disputata sunt a Vitringa loc. supra ad vs. 2. cit. p. 698. seqq.

8.

בנותיך ובר׳ Vid. vs. 6. et ibi not. De דָּיֵק et סֹלְלָה vid. not. ad IV, 2. וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה *Constituet adversus te clypeum*, i. e. milites clypeatos, ut supra XXIII, 24. Alii significari opinantur continuatam scutorum seriem, qua tecti milites oppugnationem urgerent. Ita Grotius: „Testudine e scutis facta te oppugnabit."

9.

8.

וְנָתַן עָלַיִךְ דָּיֵק] LXX. *Καὶ δώσει ἐπὶ σὲ προφυλακὴν, καὶ περιοικοδομήσει.* Quae duo posteriora vocabula Cappellus glossema esse putat ex alia interpretatione; esse enim interpretamentum eorum, quae proxime praecesserunt. Vulg. *Et circumdabit te munitionibus.* Syr. ܘܢܩܝܡ ܕܘܟܝܬܐ *Et eriget contra te speculas.* Chald. וְיִבְנֵי עֲלָךְ כַּרְקוֹם, vid. not. crit. ad IV, 2. Vol. I. p. 86.

וְהֵקִים עָלַיִךְ צִנָּה] LXX. *Καὶ στήσουσιν ὅπλον.* Vulg. *Et elevabit contra te clypeum.* Ita et Syr. Chald. וִיקִים עֲלָךְ דִּי מְזַיְּנִין בִּתְרִיסִין *Et statuet contra te armatos clypeis.*

9.

מְחִי קָבָלּוֹ plerisque eſt nomen generale machinae bellicae ad evertendos muros, dictae quaſi *percuſſio* ſ. ictus *adverſi ſui*, quod *ex adverſo* ſ. *e regione muri* poneretur. Aliis קָבוֹל eſt *baliſta*, tormenti bellici genus, quo proiiciuntur in murum lapides. Tum dictio hebraica ſonaret *baliſtarum ejus*. Kimchi in Lexico machinam, qua ſagittae in muros mittebantur, ne in iis quispiam proeliari poſſet, ſignificari putat. קָבָלּוֹ Kimchi obſervat eſſe nomen formae קָטוֹן, quod adjecto ſuffixo ſecundum analogiam קְבוֹלוֹ enunciari deberet. Sed ex uſu linguae in illo nomine ſervatur Kamez ſub Koph in regimine atque accedentibus affixis, et exeidente Vau mutatur Cholem in Kamez-chatuph, ſequente Dageſch, ut קָטָנִּי *minimus meus*, 1 Reg. XII, 10. חַרְבוֹת h. l. non *gladios* eſſe, ſed machinas dirutorias, res ipſa docet. Kimchi intelligit ſecures, vel malleos acuminatos, quibus lapides diffringuntur et aedificia deſtruuntur.

10.

9.

וּמְחִי קָבָלּוֹ יִתֵּן בְּחֹמֹתָיִךְ] LXX. *Καὶ τὰς λόγχας αὐτοῦ ἀπέναντί σου δώσει. Τὰ τείχη σου κ. τ. λ.* Pro בְּחֹמֹתָיִךְ videntur ſine ב legiſſe חֹמֹתָיִךְ quod cum iis quae proxime ſequuntur, conjunxerunt. Vid. not. ſeq. Vulg. *Et vineas* [inſtrumenta oppuguationibus apta] *et arietes temperabit in muros tuos.* Syr. ܘܣܟܝ̈ܐ ܕܢܝ̈ܙܟܘܗܝ ܢܬܠ ܒܫܘܪ̈ܝܟܝ *Et cuſpides lancearum ſuarum indet muris tuis.* Chald. וּמְחַת מַגּוֹוֹהִי יְהַב בְּשׁוּרָךְ *Et percuſſionem tormentorum ſuorum dabit in muros tuos.*

וּמִגְדְּלֹתַיִךְ יִתֹּץ בְּחַרְבוֹתָיו] LXX. *Τὰ τείχη σου καὶ τοὺς πύργους σου καταβαλεῖ ἐν ταῖς μαχαίραις αὐτοῦ.* Vulg. *Et turres tuas defiruet in armatura ſua.* Chald. וּמִגְדְּלָךְ יְתָרַע בְּאַבְנֵי בַּרְזְלֵיהּ *Et turres tuas deſtruet lapidibus ſuis ferreis.*

10.

שִׁפְעַת סוּסָיו *Abundantia equorum*, ut שִׁפְעַת גְּמַלִּים Jesaj. LX, 6. יְכַסֵּךְ אֲבָקָם Tantus erit pulvis ab equorum multitudine, ut nubis modo urbem operiat. Cf. Nah. I, 5. „Tanta erit multitudo equitum ejus, ut pulvere equitatus, et sonitu ululantis exercitus, rotarumque strepitu et equorum hinnitu urbis fundamenta moveantur, et sic ingrediatur civitatem dissipatis muris, quasi de campo securus ingrediens." Hieron.

11.

Statuis fortibus (מַצְּבוֹת עֻזֵּךְ) deorum simulacra, quorum adjutorio tutelam et securitatem urbis adscriberent.

10.

מִשִּׁפְעַת סוּסָיו] LXX. *Ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἵππων αὐτοῦ.* Vulg. *Inundatione equorum ejus.* Syr. ܡܢ ܗܠܟܬܐ ܕܪܟܫܗ *Ex incessu equorum ejus.*

אֲבָקָם] Syr. ܐܒܩܐ *Pulvis*, sine suffixo.

כִּמְבוֹאֵי עִיר מְבֻקָּעָה] LXX. *Ὡς εἰσπορευόμενος εἰς πόλιν ἐκ πεδίου.* Legerunt מִבִּקְעָה. Vulg. *Quasi per introitum urbis dissipatae.* Syr. ܐܝܟ ܗܘ ܕܥܐܠ ܠܡܕܝܢܬܐ ܡܬܦܠܚܬܐ *Ac si ingrederetur urbem disruptam.* Chald. כְּמָא דְעָלִין בְּקַרְתָּא דְמִתְרְעָא מְשׁוֹר *Sicut qui ingrediuntur urbem, cujus dirutus est murus.*

11.

וּמַצְּבוֹת עֻזֵּךְ לָאָרֶץ תֵּרֵד] LXX. *Καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει.* Vulg. *Et statuae tuae nobiles in*

rent, intelligenda videntur; certe de eis nomen מַצֵּבוֹת 2 Reg. XXIII, 14. Jerem. XLIII, 13. Hos. X, 1. 2. Mich. V, 2. usurpatur. Alii indicari volunt statuas in fortium civium honorem erectas, vel trophaea. Grotius: „Statuas erectas Aegypti regibus aliisque foederatis Tyri et Chaldaeorum hostibus. Solent enim imagines deiici eorum, quibus res infeliciter cedunt.“ Hebraei altissimas murorum turres *statuas fortitudinis* vocatas arbitrantur, quoniam quasi hominum fortitudo ac refugium reputarentur. Ceterum nomini plurali מַצֵּבוֹת junctum verbum singulare תֵּרֵד, quod Kimchi sic explicat: כָּל־אַחַת מִן הַמַּצֵּבוֹת *unaquaeque statuarum* ad humum deiicietur. Eiusmodi numeri discrepantiam *distributionem* indicare saepius monuimus.

12.

„Nihil pristinarum divitiarum in expugnata urbe servabitur, sed cum muris domus quoque nobiles destruentur, et tanta erit victorum saevitia, ut ligna et lapides, qui residui incendio fuerint, in medium mare proiiciantur.“ Hieron.

13.

Quiescere faciam universam urbis laetitiam, quae prius canticis et psalteriis personabat, quasi dicat omnia luctu et moerore complenda, nullumque solitis laetitiae signis locum amplius relinquendum. Vid. Amos. V, 23. Jerem. VII, 34. XXV, 10.

14.

---

in terram corruent. Syr. ܘܡܥܠܬܐ ܕܥܘܫܢܟܝ ܠܐܪܥܐ ܢܫܬܦܥܘܢ. *Et excelsa fortitudinis tuae in terram prosternet.*

14.

וּנְתַתִּיךְ — תִּהְיֶה] Vid. ſupra vs. 4. 5. Pro maſculino תִּהְיֶה ponendum erat femininum תִּהְיִי ſ. תְּהִי, ſed reſpicit *terminationem* nominis צר *Tyri*, ut 2 Reg. XV, 16. Jes. XXIII, 1. Hos. X, 7. itidem urbium nomina cum verbis maſculinis conſtruuntur. „Quodque ſequitur: *Nec aedificaberis ultra* [לֹא תִבָּנֶה עוֹד], videtur facere quaeſtionem, quomodo non ſit aedificata, quam hodie cernimus Phoenicis nobiliſſimam et pulcherrimam civitatem. Ex quo quidam volunt, ultimo tempore haec Tyrum eſſe paſſuram, quae poſtea non ſit aedificanda. Sed quomodo Nabuchodonoſor perſonam ſervare poterunt, praeſertim quum legamus in conſequentibus, Nabuchodonoſor oppugnaſſe Tyrum et laboris ſui non accepiſſe mercedem, et propterea tradi ei Aegyptum, quia Dei ſententiae in Tyri oppugnatione ſervierit? [XXIX, 18.] Poteſt ergo quod dicitur, *nec aedificaberis ultra*, ſic accipi, quod nequaquam ultra ſit regina populorum, nec proprium habeat imperium, quomodo habuit ſub Hiram et ceteris regibus, ſed vel Chaldaeis, vel Macedonibus, vel Ptolemaeis, et ad poſtremum Romanis regibus ſervitura ſit." Hieron. Similiter Grotius: „Non redibis ad veterem fortunam." Pertinet huc Glassii obſervatio in *Phil. S.* p. 215. ed. Dath., verba quaedam non tantum uſitatam ſignificationem, ſed etiam quandam ejus quaſi qualitatem, adjunctum, aut conditionem ſimul indicare. Sic *dicere* pro *vere, ſincere dicere poſſe*, Proverb. XX, 9. 1 Cor. XII, 3. *Videre* pro *videre cum oblectatione* Pſ. XXXV, 21, *Vivere*

14.

כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי] Deeſt nomen יְהוָה in codd. pluribus, nec expreſſum a LXX. cod. Alex. Ar. Theodor. Vulg. et Syro.

Vivere pro *bene et feliciter vivere.* Ita et nostrum locum explicat: „*Non aedificaberis amplius*, videlicet ea dignitate, elegantia ac celebritate, qua fuisti." JOA. COTOVICUS, qui anno 1598. Syriam et Palaestinam visitavit, in *Itinerario*, quod praestantioribus sui generis libris accenseri meretur (Antverp. 1619. 4.), p. 119. de Tyro haec scribit: *Haec urbs multis casibus defuncta et post excidium renata, nunc tandem diruta penitus, plena ruinis et deserta iacet, quinimo usque adeo devastata et eversa est, ut desierit esse civitas, tantumque levia pristinae potentiae vestigia in ruinarum magnitudine demonstrentur. Praeter arcus enim, fornices, dirutarum aedium parietes, turresque collapsas, ac moenium reliquias ruderaque immensa, nihil est, quod cernas. Communis quidem haec urbium Phoeniciae conditio est, cum vel majorum barbaries, vel bellicae frequentes clades totam illam Phoenices oram ac politissimam regionis faciem mutarint in ruinas deformes atque horridas desolationes. Quod an rerum solita vicissitudine, qua vetera quaeque, magnifica licet atque praeclara fuerint, nunc intereunt, nunc nova resurgunt, eundem et ipsa quandoque finem consequutura: an vero irâ divinâ, scelerum vindice, acciderit, novit ille, cui nihil ignotum. Sane constat Ezechielis vaticinio, Tyrum ob nimium fastum impietatemque evertendam aliquando.* Ceterum cum Ezechiele, Tyro desolationem aeternam minanti, pugnare videtur Jesajas qui XXIII, 17. Tyrum per septuaginta tantummodo annos oblivioni tradendam, iisque absolutis ad quaestum suum redituram esse dicit. Et vere Tyrum tam a Nebucadnezare, quam ab Alexandro M. destructam iterum renatam esse constat. Neque vero noster locus *Nebucadnezarem* ait fore eum, qui Tyrum ita sit vastaturus, ut non amplius sit habitanda, sed hoc dicit Deus, fore aliquando tempus, quo urbs desolata prorsus jaceret. Morem hunc esse prophetarum, ut in vaticiniis suis ad propinquum simul et remotum tempus respiciant, adeoque prophetias, ad

secula

ſecula longe remota ſpectantes, aliis, quae tempora proxima tangunt, immiſceri, jam obſervatum a pluribus.

15.

בְּהֵרֵג Infinitivus *Piel*, vel, uti vult Kimchi, *Niphal*, eliſo ה characteriſtico, quod poſt praefixa כלב poni ſolet, ut לִרְאוֹת *ad comparendum*, Jeſaj. I, 12. pro לְהֵרָאוֹת. Vel בַּעֲטֹף *in obruendo*, pro בְּהֵעָטֵף Thren. II, 11. De nomine אִיִּים, proprie in univerſum *regiones habitatas* (coll. arab. أَوِيَ *hoſpitari*, *habitare*, unde مَأْوًى *ſedes locusque habitationis*), tum in ſpecie de *regionibus earum gentium, quae Hebraeis Phoenicibusque barbarae erant* (ut Geneſ. X, 5., infra XXXIX, 6.), nec non de *regionibus transmarinis*, denique de *inſulis* quoque uſurpato, multis disputavit J. D. Michaelis in *Spicileg. Geograph. Hebraeor. exter.* P. I. p. 132—142.

16.

Deſcenſu a throno et *veſtium ſplendidarum mutatione* et Jon. III, 6. rex Aſſyriae luctum ſignificare dicitur. Ita

---

15.

בְּהֵרֵג הֶרֶג] LXX. Ἐν τῷ σπάσαι μάχαιραν, quaſi חֶרֶב pro הֶרֶג legiſſent.

הָאִיִּים] Chald. פַּרְוַרַיָּא *Suburbia*, quibus non tam aedificia extra murum ſita, quam omnem potius regionem circumjectam intellexiſſe videtur.

16.

כֹּל נְשִׂיאֵי הַיָּם] LXX. Πάντες οἱ ἄρχοντες ἐκ τῶν ἐθνῶν τῆς θαλάσσης.

וְהֵסִירוּ מְעִילֵיהֶם] Καὶ ἀφελοῦνται τὰς μίτρας ἀπὸ τῶν κεφαλῶν

Ita Cicerone in exſilium ejecto L. Mummius populo auctor fuit, ut tanquam in aliqua publica calamitate veſtem pro illius ſalute mutaret. *Pro me* (inquit Cicero in Orat. *poſt reditum ad Quirites*, Cap. III.) *ſenatus, hominumque praeterea viginti millia veſtem mutaverunt.* Iſti igitur principes mari potentes, qui Tyri caſum lugent, depoſitis togis purpureis, חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ, *terroribus induentur*, eadem metaphora ſupra VII. 27., ad quem loc. vid. not. Cf. Pſ. XXXV, 26. CXXXII, 18., et oppoſitum Jeſaj. LI, 9. עַל-הָאָרֶץ יֵשֵׁבוּ Iterum luctus ſignum, vid. Job. II, 13. et ibi not. לִרְגָעִים *Ad* ſingula *momenta*, ut Jeſaj. XXVII, 3. Sed Jarchi exponit לִשְׁבָרִים *propter con-*

φαλῶν αὐτῶν. Vulg. *Et auferent exuvias ſuas.* Syr. ܘܢܫܩܠܘܢ ܡܢܗܘܢ ܐܣܛܠܝܗܘܢ *Tollent a ſe ſtolas ſuas.*

אֶת-בִּגְדֵי רִקְמָתָם] LXX. Καὶ τὸν ἱματισμὸν τὸν ποικίλον αὐτῶν. Vulg. *Et veſtimenta ſua varia.* Syr. ܡܐܢܐ ܕܨܒܬܗܘܢ *Veſtes ornatus ſui.* Chald. וְיַת לְבוּשֵׁי צִיּוּרֵיהוֹן *Veſtes ſuas figuratas.*

חֲרָדוֹת יִלְבָּשׁוּ] LXX. Ἐκστάσει ἐκστήσονται. Vulg. *Et induentur ſtupore.* Ita et Syr. ac Chald.

עַל-הָאָרֶץ] Pro עַל poſcit אֶל Maſora finalis (fol. 11. col. 1.), ſed ſine ſuffragio codicum h. l.

וְחָרְדוּ לִרְגָעִים] LXX. Καὶ φοβηθήσονται τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν. Vulg. *Et attoniti ſuper repentino caſu tuo.* Syr. ܘܢܬܬܘܗܘܢ ܘܠܐ ܢܬܢܝܚܘܢ *Et erunt attoniti, nec requieſcent.* Chald. וִיזוּעוּן מִן קֳדָם תְּבִירֵיהוֹן *Et contremiſcent ſuper interitum eorum.*

וְשָׁמְמוּ עָלַיִךְ] LXX. Καὶ στενάξουσιν ἐπὶ σέ. Vulg. *Admi-*

confractiones, a *commovendi*, *disrumpendi*, significatu, quo verbum רָגַע Jesaj. LI, 15. Jerem. XXXI, 35. sumendum. Vid. not. ad Job. XXVI, 12. Sensum hunc esse dicit: „Trepidabunt illi, ne super ipsos veniat etiam ipse (Nebucadnezar), eo modo, quo facta est confractio tua." Similiter Hieronymus: „Quum te viderint corruisse, sibi similia formidabunt, nihilque putabunt in terrae bonis esse perpetuum."

17.

נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים *Habitata a maribus*, i. e. a maritimis populis, ad quam ab omni mari advenae confluebant. *Mare* per metonymiam pro *marinis*, ut Jesaj. LX, 5. הֲמוֹן יָם *Multitudo maris*, i. e. gentium, maris accolarum, ut ibidem explicatio subjungitur. Sic et Hagg. II, 6. Aliam interpretationem vid. infra in not. crit. הַהֻלָּלָה *Quae laudata*, celeberrima, *fuit*, Praeteritum *Pyal* (cf. הוּלְלוּ

Admirabuntur. Syr. ܘܢܬܡܗܘܢ ܥܠܝܟܝ *Et stupebunt super te*. Chald. וְיִצְדוּן עֲלָךְ *Et obstupescent super te*.

17.

אֵיךְ אָבַדְתְּ נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים] LXX. cod. Rom. SH. Ar. Πῶς κατελύθης ἐκ θαλάσσης; Sed in cod. Alex. et Theodor. Πῶς ἀπώλου καὶ κατελύθης κ. τ. λ. Consentit tamen uterque codex in eo, quod נוֹשֶׁבֶת non expressum est. Vulg. *Quomodo periisti, quae habitas in mari.* Pro מִיַּמִּים Doederlein מִיָּמִים legendum conjecit, i. e. habitata *a multis retro seculis*, quem sensum et Hubigantius sua in versione expressit; *quae jamdudum habitabatur*. Ignorasse videntur, jam a Jarchio observatum esse, exstare interpretes, qui מִיָּמִים legerent, i. e. *habitata a diebus* antiquis. Cf. Jesaj. XXIII, 7., ubi Tyrus *originis antiquae* (מִימֵי קֶדֶם) urbs vocatur.

הוּלָּלוּ Pf. LXXVIII, 63.), cum praefixo *He relativo* loco אֲשֶׁר, ut Jof. X, 24. הֶהָלְכוּא *qui iverant;* 1 Paral. XXVI, 28. הַהִקְדִּישׁ *Quae confecraverat;* Efr. VIII, 25. הֵהֵרִימוּ, *quam obtulerant.* חֲזָקָה בַיָּם *Praevalida in mari*, praecellens omnibus in re navali et claffibus, late per mare regnans. Alii eo referunt, quod Tyrus urbs effet munitiffima, nec vim maris vel hoftis metuens. Cf. infra ad XXVII, 3. locum ex Cotovici Itinerario et e Curtio ad Cap. ejusd. vs. 4. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ *Qui incuffe-*

אֲשֶׁר הָיְתָה חֲזָקָה בַיָּם הִיא וְיוֹשְׁבֶיהָ] Haec verba in cod. Rom. τῶν LXX., non funt expreffa, nec legit ea in fuo τῶν LXX. cod. interpres Syro-Hexaplaris, neque Arabicus interpres. Sed in cod. Alex. et Theodor. verba illa hebraea ita funt translata: ἥτις ἐγενήθη ἰσχυρὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ, αὐτή, καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν; Eademque verba in fuo τῶν LXX. cod. reperit Hieronymus, qui fuae interpretationi verfuum 15—18. fubjecit interpretationem τῶν LXX. latine a fe redditam. Ipfe autem Hieronymus verba hebraea fic vertit: *Quae fuifti fortis in mari cum habitatoribus tuis?* Syr. et Chald. hebraea ad verbum expreffere.

אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּיתָם לְכָל־יוֹשְׁבֶיהָ] LXX. Ἡ δοῦσα τὸν φόβον αὐτῆς πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν. Vulg. *Quos formidabant univerfi.* Syr. ܕܝܗܒܘ ܕܚܠܬܗܘܢ ܠܟܠܗܘܢ ܥܡܘܪ̈ܝܗ̇ ܕܐܪܥܐ *Qui terrorem fuum incufferant omnibus habitatoribus terrae.* Non legit יַבָּשָׁה, ut coniecit Dathe, quem fequutus eft Jahn ad *Biblia Hebr.* a fe edita ad h. l., fed retulit fuffixum vocis יוֹשְׁבֶיהָ ad nomen הָאָרֶץ, quod ex orationis ferie interpres ille fubaudiendum cenfebat. Chald. אֵיכְדִין אִתְמְסַרוּ לְחַבָּר כָּל יָתְבָהָא *Quomodo traditi funt excidio omnes habitatores ejus?*

incusserant terrorem sui omnibus habitatoribus ejus, scil. *maris*, ex Kimchii sententia, ut suffixum nomini postremo additum, ad יָם sit referendum, quod nomen, quum alias sit masculinum, h. l. ut femineum tractetur, ut 2 Reg. XVI, 17. JARCHI: „qui circa eam habitant." Minus placet COCCEJI sententia, suffixum illud ad *Tyrum* referentis, ut distinguantur *habitatores*, *qui cum imperio essent*, a *reliquis* incolis, qui vel in civitate habitarent, vel jus illius civitatis haberent in coloniis; unde nostrorum verborum sensum hunc esse putat: qui imperio gravi et severo totam civitatem continuerint et fraenaverint: „tam igitur magnificam civitatem, cujus senatores regibus aequales erant interire miserabile erat."

18.

Quod priori loco ponitur, הָאִיִּן, cum terminatione pluralis Aramaea, ab altero, הָאִיִּם אֲשֶׁר־בַּיָּם, ita differre videtur, ut hoc *insulas*, illud vero *terras transmarinas* et *longe dissitas* (vid. not. ad vs. 15.) denotet. Michaelis in versione teutonica verba יֶחֶרְדוּ הָאִיִּן sic vertit: *Europa*

O 3 *wird*

18.

הָאִיִּן] הָאִיִּם, hebraica pluralis numeri terminatione, in paucis aliquot codd. legitur. LXX. *Αἱ νῆσοι.* Sed Hieronymus melius ait in Hebraico haberi *naves*, et consequentius esse, addit, primo *naves* legere, ne his ponantur *insulae*. Jahn l. c. Hieronymum הָאֳנִיּוֹת in suo cod. reperisse putat, quod tamen nimis discrepat ab הָאִין. Rectius MICHAELIS in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 134. Hieronymum אֳנִין legisse censet, a צִי, *navis*, Num. XXIV, 24. Jesaj. XXXIII, 21. et infra XXX, 9. Syr. ܓܙܪ̈ܬܐ *insulae*. Chald. פְּרוּרְבַיָּא, ut supra vs. 15.

wird erbeben, et in *Suppleimm.* p. 68. monet, „איים antonomastice illis de regionibus poni solere, quas Japheti posteri habitabant, *Europa*, *Asia minore*, et *Asia septentrionali* versus Orientem." יוֹם מַפַּלְתֵּךְ pro בְּיוֹם מ׳, *die ruinae tuae*, ut infra XXVII, 27. מִצֵּאתֵךְ *Ob exitum tuum*, i. e. excidium. Hebraei intelligunt de exportatione in terras exteras, de qua verbum יֵצְאוּ Jerem. XXIX, 16. usurpatum reperimus; q. d. quod cives tui captivi abducantur. Grotius: „Ubi obsides ex te auferentur Babylonem." Ex Actis Phoenicum, quae producit Josephus *contra Apion.* L. I. §. 21., apparet, Tyrum, expugnatam a Babylonibus, fuisse sub regibus, sed qui majestatem Babylonicam observarent, adeo ut et a Babylone ex iis, qui ibi obsides habebantur, reges interdum peteret. Marshamus in *Can. Chron.* p. 578. *exitum*, cujus h. l. mentio fit, eo refert, quod Tyrii, antiqua sede sua diruta, in Insulam, in qua postea nova Tyrus exstructa, transmigrarent, qua de re plura infra ad XXIX, 18.

19.

וְנִבְהֲלוּ הָאִיִּים אֲשֶׁר־בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ] Haec verba in cod. Rom. τῶν LXX. non sunt expressa; in cod. Alex. Ar. Hieron. et Theodor. translata quidem reperiuntur, sed e Theodotione recepta sunt. Interpres SH. in suo graeco cod. dictiones tres priores hebraicas quidem non translatas reperit, sed ultimam, quam ipse ܡܢ ܡܦܩܢܐ ܕܝܠܟܝ ܕܥܠܡܐ *ab exitu comite tui* vertit. Pro בַּיָּם מִצֵּאתֵךְ Syrus posuit ܡܦܩܢܐ ܕܡܦܘܠܬܟܝ ac si legisset יוֹם מַפַּלְתֵּךְ, ut in priori hemistichio. מִצֵּאתֵךְ Chald. reddidit בְּמִפַּק גָּלוּתִיךְ *Quum egressa fuerit transmigratio tua*, i. e. deportata multitudo.

19.

כֶּעָרִים אֲשֶׁר לֹא נוֹשָׁבוּ Tam destitutam a commerciis te reddam, quam sunt urbes hominum vacuae. Cf. Jerem. XXII, 6. Oppositum illi quod dixerat vs. 17. נוֹשֶׁבֶת מִיַּמִּים. *Mari, oceano* (תְּהוֹם) et *aquis multis* (הַמַּיִם הָרַבִּים), quibus Tyrus sit submergenda, significantur ingentes et copiosissimi exercitus, qui eam perdent, ut supra vs. 3.

20.

Quod Tyrum demittendam minatur cum יוֹרְדֵי בוֹר, *descendentibus in foveam*, i. e. in sepulchrum aut orcum detrusis (de quibus eadem phrasis infra XXXI, 14. XXXII, 18. 24. 29. 30. cf. Jesaj. XIV, 15.), eam significat prorsus de medio tollendam, ut homines morte sublatos. אֶל־עַם עוֹלָם *Ad populum aeternitatis*, i. e. ad du-

 dum

19.

בְּהַעֲלוֹת — הָרַבִּים] Chald. בְּאַסְּקוּתִי עֲלָךְ מַשְׁרְיָת עַמְמִין דְסַגִיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא וְיַחְפוּנָךְ עַמְמִין סַגִיאִין *Cum ascendere fecero contra te exercitus populorum multorum sicut aquas abyssi, et operient te populi multi.*

20.

אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר] אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר pauci aliquot codd. et hic, et in altero hemistichio. LXX. Πρὸς τοὺς καταβαίνοντας εἰς βόθρον. Sed in altero hemist. Μετὰ καταβαινόντων ε. β. Vulg. *Cum his, qui descendunt in lacum.* Chald. עִם נָחֲתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא *Cum descendentibus in foveam, locum perditionis.*

אֶל־עַם עוֹלָם] LXX. Πρὸς λαὸν αἰῶνος. Vulg. *Ad populum sempiternum.* Chald. לְוָת עַמָּא דְמֵעָלְמָא *Ad populum, qui a seculo est.*

dum mortuos, qui dudum ante nos fuerunt, et ante multa fecula mortui funt, ut Iefaj. XLIV, 7. Pf. CXLIII, 3. Thren. III, 6. Solent Hebraei ab *aeternitate* denominare, quae vetufta admodum funt, et dudum ante nos fuerunt, vid. not. noftr. ad Pf. CXXXIX, 24. Alii *mortuos* nomine illo nuncupari cenfent, quod *perpetuo*, i. e. longo tempore, usque ad noviffimum diem dormituri fint, „quibus *nox una perpetua dormitur*," uti Grotius ad h. l. ait. Similiter Aegyptii, referente Diodoro Siculo, *Biblioth.* L. I. Cap. 51. init. *τὰς τῶν τετελευτηκότων τάφους, ἀϊδίους οἴκους defunctorum fepulchra domos fempiternas* appellabant, *ὡς ἐν ᾅδου διατελούντων τὸν ἄπειρον αἰῶνα, quod* defuncti *apud inferos aevum illud, quod infinitum eft, peragant.* Vid I. H. Pareau *Commentat, de Immortalitatis ac vitae futurae notitiis a Jobi fcriptore in fuos ufus adhibitis* (Daventr. 1807.) p. 38. בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת Hypallage pro הָאָרֶץ בְּתַחְתִּיּוֹת, ut Pf. LXIII, 10. exftat, in *inferioribus terrae*, quo nomine fedes mortuorum et Pf. LXXXVIII, 7. et infra XXXII, 18. 24. appellantur. בָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם *In defolationibus ab aeterno*, i. e. par eris locis ab omni aevo defertis. Verba לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי quidam fic vertunt: *ut non habites* fcil. locum tuum. Sed verbum יָשַׁב in *Cal* haud raro etiam ipfis locis habitatis tribuitur, fignificatque quod nos dicimus *ftare urbem*, i. e. habitari, nec effe

---

בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת] LXX. *Εἰς βάθη τῆς γῆς.* Vulg. *In terra noviffima.*

בָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם] LXX. *Ὡς ἔρημον αἰώνιον.* Vulg. *Sicut folitudines veteres.* Quafi כְּחֳרָבוֹת legiffent.

לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי] LXX. *Ὅπως μὴ κατοικηθῇς.* Vulg. *Ut non habiteris.* Syr. ܕܠܐ ܬܬܥܡܪܝܢ et Chald. בְּדִיל דְּלָא תִתְיַתְּבָן *Ut non habiteris.*

esse desolatam. Sic Jes. XIII, 20. de Babylone: לֹא־תֵשֵׁב לָנֶצַח וְלֹא תִשְׁכֹּן *Non habitabitur in perpetuum, neque habitaculum habebit.* Jerem. XVII, 6. אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב *Terra salsuginosa, et quae non habitatur,* q. d. nec habebit habitantes. Ita et Jerem. L, 13. 39. Zachar. IX, 5. et infra XXXV, 9. וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים *Cum dedero gloriam in terra viventium,* i. e. cum restituero Judaeam in pristinum statum, splendorem et honorem: „ne tum quidem, cum Judaea iterum florebit,“ ut recte Grotius. אֶרֶץ חַיִּים alias notat hunc orbem, quem incolunt vivi homines, ut infra XXXII, 32. Jesaj. XXXVIII, 11. LIII, 8. Ps. XXVII, 13. CXLII, 6., cui opponitur אֶרֶץ רְפָאִים *terra manium,* Jesaj. XXVI, 19. Hoc loco autem, quum Tyrus quasi in orcum, sedem mortuorum, demittenda dicatur, vi oppositionis *terra viventium* sensu strictiori de *terra Judaica* est capiendum, cujus malis Tyrus laetabatur, quamque ut mortuam despiciebat. Vid. infra Chaldaei interpretationem. Grotius: „Judaea dicitur *terra viventium,* i. e. hominum felicium; nam *vivere* saepe Hebraeis est beate vivere.“ Reddendus terrae illi antiquus splendor decusque, צְבִי, promittitur, unde ea Dan. XI, 16. 41. אֶרֶץ הַצְּבִי *terra decoris,* et Dan. VIII, 9. צְבִי simpliciter. Cf. supra XX, 6. 15.

וְנָתַתִּי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים] LXX. *Μηδὲ ἀναστῇς ἐπὶ γῆς ζωῆς.* Vulg. *Porro cum dedero gloriam in terra viventium.* Syr. ܘܠܐ ܐܥܒܕܟ ܡܩܝܡܐ ܒܐܪܥܐ ܕܚܝܐ *Nec faciam subsistere te in terra viventium.* Ac si וְלֹא נָתַתִּי legisset, aut לֹא ante תֵשְׁבִי subaudisset, ut LXX. Chald. וְאֶתֵּן חֶדְוָא בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל *Et dabo gaudium in terra Israel.*

21.

בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ *Terrores reddam te*, exemplum omnibus terribile, ut infra XXVII, 36. XXVIII, 19. Eandem cum verbo נָתַן constructionem vid. infra XXXV, 9., et similem supra V, 14. וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי Eaedem formulae de iis quae penitus exscinduntur, nullo relicto vestigio Ps. XXXVII, 10. 36. et Jesaj. XLI, 12. De וּתְבֻקְשִׁי vid. infra not. crit.

21.

בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ] LXX. Ἀπώλειάν σε δώσω. Vulg. *In nihilum redigam te.* Syr. ܠܚܘܒܠܐ ܐܫܠܡܟܝ *Excidio te tradam:* Chald. כְּדְלָא הֲוֵית אֶתְּנִנָךְ *Quasi non fueris, faciam te.* Cepit nomen hebraeum בַּלָּהוֹת pro בַּל הָיִת *non fuisti*, Jarchio observante.

וּתְבֻקְשִׁי] Non expressum a LXX. In quatuor codd. Erfurtens. nec non in edit. Bomberg. (Venet. 1521. 4.) et Bragadini (Venet. 1614. 4.) legitur וּתְבֻקְשִׁי, simplici *Schva* sub ת. Sed observat Salomon Meleschides in *Michlal Jophi*, sub ת poni *Schva et Pathach* euphoniae gratia. In uno cod. Erfurtensi atque in tribus Bombergi editionibus exstat וּתְבֻקְּשִׁי, male, nam ex literis Schvatis Dagesch forte saepe exsulat.

Cap.

Cap. XXVII.

Argumentum.

Naeniae in Tyrum exscindendam, cujus urbis primo splendorem, rem nauticam, opulentiam et vires vates describit, (vs. 2—11.), tum mercatum ejus et commercia cum omnibus ferme gentibus recenset (vs. 12—25.), denique maximam ejus ruinam et devastationem deplorat (vs. 26—36.). Docte illustravit hunc threnum G. Guil. Meyer, Theologus Altorfinus, in *Bibliothecae Theologicae Gottingensis*, a C. F. Staeudlin editae, Vol. IV. p. 19. seqq., p. 296. seqq., et p. 572. seqq.

Porro hic Domini sermo ad me factus est: 1.
Tu vero, fili hominis, tolle in Tyrum nae- 2.
niam. Dic Tyro ad maris aditus sitae, po- 3.
pulorum ad multas terras negotiatrici: Sic
dicit Dominus Deus: O Tyre, tu te perfe-
ctae pulchritudinis esse dicis. In meditullio 4.
maris fines habes; te qui construxerunt abso-
lutae pulchritudinis fecerunt. Abietibus Sa- 5.
niriis omnia tibi assamenta construxerunt, ce-
drum ex Libano sumserunt, unde tibi malum
facerent. Quercubus Basanicis remos tuos, 6.
transtra fecerunt ex ebore, quod buxo inclu-
sum,

7. ſum, ex inſulis Cittaeorum advecto. Aegy-
ptia byſſus verſicolor eſt carbaſus tua, ut po-
neretur in malo; hyacinthus et purpura ex
inſulis Eliſaeis allata tuum eſt operimentum.
8. Sidonii et Aradii ſunt remiges tui, civium
tuorum, o Tyre, ſapientiſſimi ſunt navicula-
9. rii tui. Senes et prudentes Gebalenſes apud
te habes ad firmandas commiſſuras tuas, om-
nibusque maris navibus, et earum nautis
10. uteris ad tua tractanda negotia. Perſae, Ly-
dii et Libyes ſunt in exercitu tuo bellatores
tui; clypeos galeasque in te ſuspendunt; illi
11. decus tibi conciliant. Aradii tuique milites
undique per muros tuos, Gammadiique in
tuis ſunt turribus, qui ſuſpenſis in te phare-
12. tris tuam pulchritudinem perficiunt. Tar-
teſſii negotiatores tui, propter omnem opulen-
tiae copiam, argento, ferro, ſtanno, plumbo
13. tuis funguntur commerciis. Graeci, Iberi,
Moſchi, tui in mancipiis aeneisque vaſis mer-
14. catores, tibi mercimonia ſuppeditant. E do-
mo Thogarma equis, equitibus et mulis
15. tecum faciunt negotiationes. Dedaneaſes
mercatores tui, regiones multae negotiationis
tuae ſociae, dentes eburneos et hebenum red-
16. dunt pretia tua. Syri tui negotiatores ob
operum tuorum multitudinem carbunculos,
purpuram, phrygiana, byſſum, coralia, cry-
17. ſtallum praebent tuis negotiationibus. Ju-
daea et Iſraelitica regio, tui inſtitores, tibi
prae-

praecipui tritici, balfami, mellis, olei et refi-
nae praeftant mercimonia. Damafceni propter 18.
operum tuorum multitudinem tui funt nun-
dinatores omni opum copia, vino Chelboni-
co, et lana nitida. Vedanitae et Javanaei Uza- 19.
litici exhibent in tuis mercaturis ferrum fa-
brefactum, ftacten et calamum, quibus tu
mercimoniis utare. Dedanitae inftitores tui 20.
in tapetibus ad fedendum. Arabes omnes- 21.
que Cedarenfes proceres, et ipfi negotiatores
tui, agnis, arietibus et hircis commercia te-
cum habent. Mercatores Sabaei et Ragmaei 22.
tecum habentes commercium omne genus
praeftantiffimorum aromatum, gemmarumque
et auri conferunt ad tuas negotiationes. Ha-
ranenfes, Cannenfes et Edenenfes, mercatores 23.
Sabae, Affyrii Chelmadenfes mercatores tui.
Illi funt tui inftitores rebus abfolutiffimis, 24.
hyacinthinis phrygianisque pannis, thefauris-
que veftium pretiofarum, funibus conftrictis
et compactis, quae fint in tuis mercatibus.
Naves Tarteffi funt negotiationis tuae princi- 25.
pes; repleta es et gloriofiffima facta in maris
meditullio. In fluctus ingentes te ducent tui 26.
remiges; eurus te franget medio in mari.
Tuae opes, negotiationes, inftitores, nautae, 27.
navarchi, refectores, negotiatores, tuique
milites, quotquot in te funt, tuaque turba,
quaecunque in te verfatur, occumbent in me-
dio mari die ruinae tuae. Ad fonitum cla- 28.
moris

moris gubernatorum tuorum concutientur
29. pomoeria. Descendentque de suis navibus
omnes qui tenebant remos, nautae et universi
30. marini gubernatores in terra stabunt. Et de
te sublata voce tristem edent clamorem, ac
imposito capitibus suis pulvere in cinere se
31 volutabunt. Radentque propter te calvam,
et accingentur ciliciis, et cum tristi moeren-
32. tis animi luctu te deplorabunt. Edentque
in luctu suo naeniam, te ita lamentantes:
Quae poterat urbs Tyro comparari, quae
33. nunc deleta medio in mari jacet? Tu, quae
exeuntibus ex mari tuis mercibus tot popu-
los satiabas, quae tuarum opum et mer-
caturae copia locupletabas reges terrarum,
34. nunc mari fracta es in aquarum gurgitibus;
mercatura cunctaque multitudine tua in te
35. collapsa. Omnes regionum maritimarum in-
colae de te obstupescunt, eorumque reges
36. horrore correpti vultu conturbantur. Te
negotiatores per populos exsibilant, terrori
facta es, et in perpetuum deleta.

NOTAE

NOTAE
in
Cap. XXVII.

3.

הַיֹּשַׁבְתִּי עַל־מְבוֹאֹת יָם „*Habitat Tyrus in introitu maris*, vel quod prius insula fuit, vel quod portu tutissimo de alto venientes recipit naves." Hieron. De *portu* verba nostra intellexerunt Jarchi quoque et Grotius. Cotovicus *Itiner*. p. 261. *Capacissimo et tutissimo quondam ditata fuit* [Tyrus] *portu, cujus extrema latera mare versus ambibat magnae molis agger, ex ingentibus saxis in mari praealto fundatis, atque in crassissimum exsurgentibus murum, qui contra undarum impetus procellasque tutam navibus stationem redderet. Hodie majori ex parte fluctibus obrutus et continua maris agitatione corrosus, vix ullius usus esse potest. Ejus tamen ampla vestigia, quae tranquillo interdum mari conspicienda se praebent, ipsi, dum in portu haeremus, conspeximus.* Neque tamen verba hebraea de *portu* nos cogitare jubent. Significat vates in universum hoc,

---

Cap. XXVII.

3.

הַיֹּשַׁבְתִּי] Quae in textu scriptae sunt literae his animandae sunt vocalibus, הַיּוֹשַׁבְתִּי, Particip. cum Jod paragogico, pro quo ad marginem usitatior forma, הַיּוֹשֶׁבֶת, notatur. Eadem in eadem voce lectionis diversitas Thren. IV, 21., cf. Jerem. XXII, 23.

עַל־מְבוֹאֹת יָם] LXX. Ἐπὶ τῆς εἰσόδου τῆς θαλάσσης. Vulg. *In introitu maris.* Ita et Syr. Sed Chald. עַל מִגְרַשׁ מְחוֹזֵי יַמָּא. *In vicinia portuum maris.*

hoc, Tyrum commodiſſime ſitam eſſe, ut, quocunque velit, naviget, et undecunque mercatores velint, adnavigetur. De חִשְׁבְּתִי vid. infra not. crit. רֹכֶלֶת הָעַמִּים Quae negotiatur cum populis plurimis (cf. XXVI, 2.), et iis merces ſuppeditat. „Quod quidem usque hodie perſeverat, ut omnium propemodum gentium in illa exerceantur commercia.“ Hieron. אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי „Hactenus Hieroſolyma *perfecta decore* dici ſolebat (vid. Thren. II, 15.); jam tu, o Tyre, ita de te gloriaris.“ Jarchi.

4.

בְּלֵב יַמִּים *In mari*, ut Pſ. XLVI, 3. בִּלְבַב יַמִּים Jon. II, 4., aut בְּלֶב יָם Exod. XV, 8. Proverb. XXIII, 34. i. q. תּוֹךְ הַיָּם ſupra XXVI, 5. גְּבוּלָיִךְ Sunt *termini* tui, undique

---

רֹכֶלֶת הָעַמִּים] LXX. Τῷ ἐμπορίῳ τῶν λαῶν. Vulg. *Negotiationi populorum.* Ita et Syr. Chald. מַסְפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא *Quae ſuppeditat negotiationem populis.*

אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי] LXX. Ἐγὼ περιέθηκα ἐμαυτῇ κάλλος μου. Capellus pro כְּלִילַת literis transpoſitis כִּלַּלְתִּי illos legiſſe putat; nam vs. ſeqq. כָּלְלוּ יָפְיֵךְ reddunt περιέθηκάν σοι κάλλος. Vulg. *Perfecti decoris ego ſum.* Syr. ܐܢܐ ܐܢܐ ܟܠܝܠܐ ܕܫܘܒܚܐ *Ego ſum corona gloriae.* Chald. אֲנָא מְשַׁכְלְלָא בְּשׁוּפְרִי *Ego ſum perfecta in decore mea.*

4.

בְּלֵב] כְּלֵב unus cod. Roſſ.

גְּבוּלָיִךְ] גְּבוּלֵךְ duo codd. Kennic., et unus Roſſ. atque alius quidam a prima manu. Singularem expreſſit quoque Chald., qui תְּחוּמִיךְ poſuit. LXX. Τῷ Βεελείμ, quaſi לִבְעָלִים legiſſent, ἔστι δὲ, inquit Theodoretus, τὰ εἴδωλα

undique pelago circumdata. *Vos quidem*, ait Alexander M. apud Curtium IV, 2. ad legatos Tyriorum, *fiducia loci, quod inſulam incolitis, pedeſtrem hunc exercitum ſpernitis, ſed brevi oſtendam, in continenti vos eſſe.* Et paucis interjectis: *Urbem a continenti quatuor ſtadiorum fretum dividit, Africo maxime objectum, crebros ex alto fluctus in litus evolvens.* Cf. Plinii locum ad XXVI, 2. allatum. Qui ad Palaetyrum ſolam noſtrum vaticinium ſpectare volunt, hac phraſi *imperium maritimum* notari exiſtimant. Ita Grotius: „Imperium tuum non terra continetur, ſed late per mare ſe ſpargit, ita ut *Tyria maria* in proverbium abierint.“ Sed ſimplicius eſt, verba hebraea de ſitu urbis intelligere. כָּלְלוּ יָפְיֵךְ *Perfecerunt*, abſolutam

---

εἴδωλα ἢ θεῖα προσαγορευόμενα γραφή. Vulg. *Finitimi tui*, „Pro quo neſcio quid volentes LXX. *Beelim* tranſtulerunt. Sermo enim *Beelim* in hoc loco apud Hebraeos penitus non habetur, ſed pro *Beelim* ſcriptum eſt *Gebulaich*, quod ſignificat *terminos tuos.*“ Hieron. Ceterum is גְּבוּלַיִךְ cum proximo בֹּנַיִךְ iungit: *Finitimi tui, qui te aedificarunt.* Symmach SH. ܫܒܒܝܟܝ *Vicini tui.*

בֹּנַיִךְ] בָּנַיִךְ codd. aliquot Roſs., ut LXX. υἱοί σου. Sed receptam ſcripturam ſuo in cod. jam reperit Hieronymus, qui ad h. l. haec notat: „In eo quoque, quod dixerunt LXX. *filii tui*, verbi ambiguitate decepti ſunt, et ſcripturae ſimilitudine, dum pronunciatione diverſa eaedem literae, *caementariorum* et *filiorum*, *Bonaich* et *Benaich* leguntur.“ Chald. אַרְדִּיכְלַיִךְ *architecti tui.*

כָּלְלוּ יָפְיֵךְ] LXX. Περιέθηκάν σοι κάλλος. Vulg. *Impleverunt decorem tuum.* Syr. ܫܡܠܝܘ ܫܘܦܪܟܝ

lutam fecerunt, *pulchritudinem tuam*, perfecte te ornarunt, cf. infra vs. 11.

5.

„Loquitur quasi ad navim ἐμπορικάς, urbis significans pulchritudinem et rerum omnium abundantiam, ut postquam universam illius supellectilem descripserit, malum, antemnas, remos, vela, proram, carinam, funes, opertoria, pelles, et cetera, quibus navium optime instructarum usus indiget, tunc tempestatem illi et ventum austrum, quo fluctus maximi commovebuntur, venire denuntiet, et eam subjacere naufragio. Per quae significat urbis Tyriae eversionem a rege Nabuchodonosor, sive, ut multi putant, ab Alexandro rege Macedonum, qui

---

Perfecerunt pulchritudinem tuam. Chald. שַׁכְלִילוּ בִּנְיָנַיִךְ *Perfecerunt aedificia tua.*

5.

בְּרוֹשִׁים מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם] LXX. Κέδρος ἐκ Σανεὶρ ᾠκοδομήθη σοι, reliqua ad hemistichium alterum trahunt. Vulg. *Abietibus de Sanir exstruxerunt te cum omnibus tabulatis maris.* „Exemplari non punctato usus vocem לחתים divisim accepit, et legit in sua mente, non in suo codice לוּחֹת יָם, quia vel de duali forma hic adhibita non cogitavit, vel quia ejus sensum et rationem non assequutus est.“ Buxtorfii *Anticrit.* p. 798. Syr. ܒ̈ܪܘܬܐ ܘܕ̈ܦܐ ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܡܢ ܣܢܝܪ *Abietes et asseres attulere tibi de Sonir.* Pro בָּנוּ לָךְ videtur בָּאוּ לָךְ legisse, quod ipsum hodienum in aliquot codd. Kennicott. et Ross. reperitur. Chald. בִּירָוָן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לָךְ יַת כָּל גִּשְׁרַיִךְ *Abietibus de Sanir construxerunt tibi omnes pontes tuos*, i. e. tabulas, per quas veluti ponticulos ab una navi ad alteram transitur, ut explicat Buxtorfius l. c.

qui ſex menſibus ipſam urbem obſediſſe, et cepiſſe narratur, poſtquam Darium vicit in Lycia.“ Hieron. Cui obſervationi aptior locus infra ad vs. 26. fuiſſet; nam quae hoc loco de navibus dicuntur non ſunt allegorice de republica intelligenda, ſed proprie capienda de navibus, quibus Tyrii negotia et mercaturam exercebant. Attamen cum Hieronymo convenit Jarchi: „Quoniam Tyrus fuit aedificata in mari, eaque in mari periit, ideo comparavit eam prophetae navi decorae, in qua reponitur onus, ſed quae per ventum Orientalem ſubmergitur.“ Ante בְּרוֹשִׁים ſubaudiendum eſt מ, ut Geneſ. III, 19. Cantic. V, 5. Quaenam vero arboris ſpecies nomine בְּרוֹשׁ (pro quo Cant. I. 17. chaldaica terminatione בְּרוֹת poſitum) ſignificetur, non ſatis certum. Veteres in nomine illo interpretando valde inter ſe diſſentiunt, Vulgatum ſi excipias, qui in eo ſibi conſtat, ut omnibus fere, quibus nomen illud occurrit, locis, *abietem* vertat, unde haec ſignificatio vulgo recepta eſt. Celsius *Hierobot.* P. I. p. 74. ſeqq. *abietem Libani* intelligit, quae ipſi eadem eſt cum *cedro*, quae alias hebraice אֶרֶז dicitur. Contra J. E. Faber in *Archaeol. Hebraeor.* p 370. ſeqq. בְּרוֹשׁ *cypreſſum* eſſe contendit, qua botanica orientalis tres arborum ſpecies complexa ſit, 1) *cypreſſum ſemper virentem*, 2) *cypreſſum thyoiden*, 3) *juniperum ſabinam.* Sane hoc lignum cypariſſinum, ſicuti et pineum atque cedrinum, utpote corruptioni non obnoxium, ad aedificia et naves veteribus multo in uſu erat. Virgilius *Georg.* II, 444.

— — — dant utile lignum,

Navigiis pinum, domibusque cedrumque cupreſſumque.

Cedro jungitur *cupreſſus* Sirac. XXIV, 17., et, ut בְּרוֹשׁ h. l., Hermoni tribuitur: Ὡς κέδρος ἀνυψώθην ἐν τῷ Λιβάνῳ, καὶ ὡς κυπάρισσος ἐν ὄρεσιν Ἀερμών. Meminit Plinius *Hiſt. Nat.* L. XII. §. 39. arboris cupreſſo ſimilis, cui *bratum* nomen, quod forſan ipſum hebraicum vel aramaeum

 בְּרוֹת.

בְּרוֹת. — מִשְּׂנִיר *De Senir*, monte Libano vicino, quem Sidonii שִׂרְיֹן, *Sirjon*, Emoraei *Senir*, Ebraei *Hermon* (חֶרְמוֹן) appellabant, uti Deuter. III, 9. dicitur. Diſtinguuntur tamen *Senir* et *Hermon* Cant. IV, 8., ita ut nomen *Senir* aliquando latius, aliquando minus late uſurpatum videatur. Appellatur etiam hic mons שִׂיאֹן *Sion*, Deut. IV, 48. (הַר שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן). — אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם *Omnia tabulata duplicia*, ſcil. quibus navium corpus compingitur; nam *tabulis multis* et *duplici ordine* diſpoſitis, in duobus lateribus, conſtant naves. Neque enim de *aedium*, ut aliqui exiſtimarunt, *aſſamentis* לֻחֹתָיִם capiendum eſſe (ut לֻחֹת 1 Reg. VII, 36), ſed de navibus, ſatis arguunt, quae ſequuntur. Alii intelligunt duas navis extremitates, puppim et proram. Ita Dathius, qui *apluſtria* vertit, i. e. ornamenta illa, quae ſolent eſſe in prora et puppi navis. Singularis eſt forma nominis לֻחֹתָיִם, terminationi plurali feminini, לֻחֹת, dualem terminationem junctam habentis, plane ut הַחֹמֹתַיִם *duo moenia*, 2 Reg. XXV, 4. Jeſaj. XXII, 11. A. Schultens quidem in *Inſtitutt. ad fundamm. L. H.* p. 174. talia comparat cum *pluralibus pluralium*, in dialecto Arabum nonnunquam occurrentibus. Sed videntur potius לֻחֹת, חֹמֹת, בָּמוֹת (unde pluralis בָּמֳתֵים Jeſaj. LVIII, 14. Deut. XXXII, 13. al.) ſingularia eſſe, ut אָחוֹת, *ſoror*, אַשְׁפּוֹת, *ſterquilinium*. Cf. Alting *Fundamm. Punctat. Ling. S.* §. 71. p. 104. Storr *Obſervatt.* p. 100. Vater *Hebr. Sprachlehre* §. 286. p. 161. אֶרֶז מִלְּבָנוֹן *Cedros de Libano* praeſtantiſſimas, de quibus vid. not. ad Pſ. XXIX, 5. תֹּרֶן propr. *pinum* videtur notare, ut Chaldaicum

---

אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם — תֹּרֶן עָלָיִךְ] LXX. Ταινίαι σανίδων κυπαρίσσου ἐκ τοῦ Λιβάνου ἐλήφθησαν τοῦ ποιῆσαί σοι ἱστοὺς ἐλατίνους. Pro כָּל videntur כְּלִיל, *corona*, legiſſe.

daicum תּוֹרְנִיתָא (de qua voce vid. G. E. EDZARDI Not. ad Tractatum Talmud. *Abodah Sara* Cap. I. p. 284.), unde tam de arbore praealta in monte erecta, ſigni militaris cauſa, Jeſaj. XXX, 17., quam de *malo navis* h. l. et Jeſaj. XXXIII, 23. uſurpatur. Praeter tria haec loca in codice Hebraeo non reperitur. J. D. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 2375. ſeq. ea voce *pharum* ſignificari putat, et noſtro quidem loco intelligendum erectum in ſummo Tyri loco aut aliquo promontorio ſive malum, ſive turrim, in cujus faſtigio ignis nocturnus alebatur, navigantibus viae index (*Leuchtenthurm*), qualis fuit Pharus Alexandriae; cujusmodi pharus recte *ſupra Tyrum* poſita [עָלַיִךְ] dicatur, potueritque ſive abiete, ſive etiam cedro aedificari. Pharus tamen quam parum idonea ſit et huic loco, et alteri Jeſaj. XXXIII, 23., quo utroque manifeſto de navi ipſa agitur, apparet. Neque eſt cauſa, cur diſcedamus a ſententia veterum omnium et recentiorum conſenſu comprobata. עָלַיִךְ h. l. eſt pro לָךְ, *pro te, tibi,* ut ſupra XIII, 18., ad quem loc. vid. not.

6.

אַלּוֹנִים (ante quod מ ſubaudiendum, ut vs. 5. ante בְּרוֹשִׁים) Kimchi *caſtaneas* eſſe aſſerit, quae arabice بلوط.

6.

אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ] LXX. *Ἐκ τῆς Βασανίτιδος ἐποίησαν τὰς κώπας σου.* Non expreſſerunt אַלּוֹנִים. Vulg. *Quercus de Baſan dolaverunt in remos tuos.* Syr. ܘܡܢ ܒܠܘܛܐ ܕܡܬܢܢ ܥܒܕܘ ܡܫܘܛܝܟܝ *Et e quercubus Baſanis fecerunt remos tuos.* Chald. בְּלוּטִין מִמַּתְנָן עֲבַדוּ מְשׁוּטֵי סְפִינָךְ *Quercubus de Baſan fecerunt remos navium tuarum.*

(cf. infra Syr. et Chald.) nuncupentur; Jarchi vero *quercus* (*chesne*), quae est vulgo recepta sententia. Hillero *Hierophyt.* P. I. p. 351. seqq. אַלּוֹן est *aesculus*, propr. *robur eximium*, propter terminationem וֹן, qua quicquid excellens suo in genere sit, significetur, id quod magna exemplorum copia demonstravit. Celsio *Hierobot.* P. I. אַלּוֹן, uti אֵילוֹן et אֵלָה est *terebinthus*, quam sententiam pluribus commendavit Michaelis in *Supplemm.* P. I. 72. seqq. בָּשָׁן, Βαταναῖα Theodoreto et Epiphanio appellata, regio erat trans Jordanem dimidiae tribui Manasse data, quae se porrigebat usque ad montem Hermon (שְׂנִיר vs. 5.), id est, ultimos terrae Israeliticae fines septentrionem usque. Vid. Jos. XXII, 7., coll. XXI, 6. XIII, 26. 30. 1 Chron. V, 23. Cyrillus in *Commentar. in Jesaj.* L. I. Orat. II. regionem Basan scribit Βαταναίαν vocatam postmodum, eamque fertilem esse et spissas maxime ac proceras cedros proferre (Φυτῶν ἀρίστη τροφὸς παχείας τε καὶ εὐμηκεστάτας ἔχουσα τὰς κέδρους). אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן memorantur etiam Jesaj. II, 13. מִשּׁוֹטַיִךְ Kimchio est a singulari מָשׁוֹט, formae similis τῷ מִגְדּוֹל, מִזְמוֹר (nam a מָשׁוֹט esset pluralis מְשׁוֹטִים, מְשׁוֹטַיִךְ). Sed unde *Dagesch* in prima radicali שׁ? Alii euphoniae gratia מִשּׁוֹטַיִךְ pro מְשׁוֹטַיִךְ positum opinantur. Mihi מ sequente *Dagesch forti* h. l. ut alias est praefixum מִן, ut verba עָשׂוּ מִשּׁוֹטַיִךְ proprie sonent *fecerunt ex remis tuis*, i. e. remos tuos, eadem dicendi formula, qua Levit. IV, 2. וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה est: *et fecerit quicquam* (propr. *de uno*) *ex illis*. Et 1 Reg. XVIII, 5. וְלֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה *Ut non exscindamus bestias* (propr. *de bestiis*). Cf. Levit. IV, 6. 17. 18. 1 Reg. XII, 9. Similiter Arabes dicunt قال من ابيات *dixit versus* (propr. *de versibus*), vid. Abilfedae *Annall.* T. I. p. 164. edit. Reisk. Adler. שׁוֹט autem h. l. idem esse quod שַׁיִט *remus*, Jesaj. XXXIII, 21. docet res ipsa.

קַרְשֵׁךְ]

קַרְשֵׁךְ] קֶרֶשׁ, quod Exod. XXVI, 16. 17. 18. 26. 35. de *asseribus* s. tabulis tabernaculi dicitur, h. l. collective de tabulis transversis (*transtris*) in navi, quibus insident et nituntur remiges, intelligendum esse, arguit orationis series. Vid. et infra Vulgatum. Jarchi nomine hebraeo, quod in singulari, non collective, cepit, *clavum navis, gubernaculum* indicari ait, quo nauclerus contorquet navim, quo libet. שֵׁן (ante quod iterum מִ subaudiendum, ut supra ante אַלּוֹנִים) *e dente* scil. elephanti, i. e. ebore, ut 1 Reg. X, 18. 22. XXII, 39. Amos. III, 15. Ps. XLV, 9. Plinius *Hist. Nat.* L. VIII. §. 4. *Praedam ipsi* (elephanti) *in se expetendam sciunt solam esse in armis suis, quae Juba* cornua *appellat, Herodotus tanto antiquior, et consuetudo melius,* dentes. Cf. infra ad vs. 15. Quae vero sequitur, dictio, בַּת־אֲשֻׁרִים, varie exponitur.

קַרְשֵׁךְ עָשׂוּ־שֵׁן] LXX. Τὰ ἱερά σου ἐποίησαν ἐξ ἐλεφάντων. Legerunt קָדְשֵׁךְ, quod etiamnum codd. plures Kennic. et Ross. exhibent. Sed pro τὰ ἱερά σου Theodoretus observat alios interpretes posuisse τὰ κέρατά σου (קַרְנַךְ), i. e. *antennas tuas*, ut iis, quae ante dicta sunt, responderet, et malum et remos antennae sequerentur. Ipse Theodor. per ἱερὰ intelligit εἴδωλα, quae ex ebore essent confecta. Vulg. *Et transtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico.* Syr. ܘܦܬܘܪ̈ܝܟܝ ܥܒܕܘ ܕܫܢܐ ܕܦܝܠܐ *Et asseres tuos fecerunt ex ebore.* Chald. חֲרוֹמֵי חֲלוֹנַיִךְ דַפִּין דְאַשְׁכְּרָעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן דְפִיל *Trabes portarum tuarum tabulae s. buxeae, s. abiegnae ebore vestitae.*

בַּת־אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי כִתִּים] LXX. Οἴκους ἀλσώδεις ἀπὸ νήσων τῶν Χεττιείμ. Legerunt בָּתֵּי־אֲשֻׁרִים. Theodoretus ἀλσώδεις explicat σανίσι κατακεκλεισμένους (*tabulis contectas*), atque

tur. Veterum interpretationes vid. infra in not. crit. Kimchi exponit *congregatio Assyriorum* (עדת אשורים); ut

---

atque ita Aquilam interpretatum esse perhibet. Ar. والبيوت الصنمية من جزائر الهند *Et fana idolorum ab insulis Indiae.* Vulg. *Et praetoriola de insulis Italiae. Praetoriola* Hieronymus in Commentar. exponit *cellaria, in quibus merces pretiosissimae reponuntur.* Videtur et is, ut LXX., בָּתֵּי pro בַּת legisse, אֲשֻׁרִים vero ad שׁוּר *contemplari* retulisse, quasi notentur *speciosa, visu digna,* unde תְּשׁוּרָה, *munus, donum,* 1 Sam. IX, 7. Syr. ܕܡܢ ܓܙܪ̈ܬܐ ܕܟܬܝ̈ܐ *Quod* (scil. *ebur*) *ex Insulis Chittaeorum* advectum, non expressa dictione בַּת-אֲשֻׁרִים. Chald. בֵּית חוּפָּאָה לְאִתֵיטְרוֹן מִמְדִינַת אַפּוּלְיָא *Tectum theatri e provincia Apulia.* Jarchius dictionem בַּת-אֲשֻׁרִים ab hoc interprete verbis דַּפִּין דְאֶשְׁכְּרוּעִין (vid. not. praeced.) redditam, et ut vocem unam בִּתְאַשֻּׁרִים lectam censet, quod ipsum in uno cod. Ross. sec. XIII. a manu secunda legitur. Quae ipsa Bocharti est sententia in *Phaleg.* L. III. c. V. p. 180., תְּאַשּׁוּרִים *buxum,* h. l. ut תְּאַשּׁוּר Jesaj. XLI, 18. significare putantis (cui adstipulatur Celsius *Hierobot.* P. II. p. 153. seqq.), ut indicetur, ebur buxo ex insulis circa Italiam advecto inclusum fuisse. De qua tamen sententia I. D. Michaelis in *Spicileg. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 111. ita judicat: „Vereor, ut recte. תאשורים enim, arborem, non opus erat Tyriis tam longinquo adferri, quum in ipso Libano frequens fuisse videatur, a Jesaja LX, 13. ut propria Libano memorata. Duo ergo vocabula, בת אשרים, relinquenda mutatisque modo vocalibus appellanda בַּת-אֲשֵׁרִים, *filia lucorum.* Filiam autem silvarum poëtice dici *elephantum* putem, quod silvas pererrare Indicas solet.“ Sed omnis omnino fera

ut significetur ebur, quod elaborarunt artifices Assyrii. Sed *Assur*, gentis nomen, semper cum Dagesch (אַשּׁוּרִים) scribitur; vid. e. c. infra vs. 23. Genes. XXV, 3. Plerisque tamen nostrum אֲשֻׁר est arboris nomen, et quidem *buxi* (coll. הָאַשּׁוּר Jesaj. XLI, 19.), ut jam Chaldaeus vertit. *Ebur buxo inclusum* intelligit Bochartus, qui בְּהַאֲשֻׁרִים legendum arbitratur, quod minime necessarium, si et אֲשֻׁר *buxi* nomen fuerit. Nam *ebur buxo inclusum* non incommode *filia* lignorum *buxorum* dici potuit, quemadmodum *pupilla* oculi *filia oculi* dicitur Ps. XVII, 8. Thren. II, 18., quia in oculo est. Sagitta *filius pharetrae*, cui inclusa est, Thren. III, 13., servus *filius domus*, quia in domo habetur, Genes. XV, 3. *Ebur* autem h. l. feminino nomine בַּת dicitur, quia שֵׁן generis communis est. De ebore in buxo incluso canit Virgilius *Aeneid.* X, 137.

> — — *Quale per artem*
> *Inclusum buxo, aut Oricia terebintho*
> *Lucet ebur.*

Transtris apta est buxus, quia gravis et spissa, nihilque ei noxae est a carie, vetustate et humore, paucissimique nodi insunt. Cf. Celsii *Hierobot.* P. II. p. 153. seqq. R. Jona, Kimchio teste, אֲשֻׁר eam arborem esse ait, quae Arabibus شربين dicitur, cujus Avicenna *Can.* T. I. p. 245. lin. 27. tanquam arboris resinosae mentionem facit. Alii, eodem Kimchio referente, arbitrantur id genus arboribus nomine hebraeo in-

fera sylvestris *filia sylvarum* nuncupari potest, nec est in ea appellatione quicquam, quo aliquid elephanto peculiare indicetur. אַשֻּׁרִים (cum Patach sub א, et Dagesch forti in ש), quod de Rossi *Assyrios* vertit, in codd. quatuor Ross. legitur. In unico Kennicotti cod. est בת omissum, librarii haud dubie oscitantia.

intelligi, quae Arabibus nuncupatur بَقَّم, vernacule *bresil*. Quae tamen omnia merae sunt conjecturae, nullo nixae argumento. SIMONIS in *Lex.* collato arabico أَشْوَرُ, *striae*, בַּת־אֲשֻׁרִים habet pro eboris epitheto, quod *filiam striarum*, i. e. eleganter striatam dici existimat. BUXTORFIUS in *Lexico* sub h. v., quem sequitur GLASSIUS *Phil. S.* p. 104. ed. Dath., *ebore filia gressuum* (quae est usitatior nominis אשור significatio, vid. Ps. XVII, 11. XXXVII, 31. Job. XXIII, 11. XXXI, 7.), ebur *gressibus tritum*, i. e. praestantissimum intelligit. Illud enim pro germano ebore a veteribus habitum fuit, quod ab elephantibus defossum in terra in ea per justum tempus pedibus teritur, ut ex Plinio colligitur, qui l. e. *Deciduos* (dentes), inquit, *casu aliquo, vel senecta, defodiunt; hoc solum ebur est.* Sed ebur in terra defossum parum apte *filia gressuum* dictum fuerit, neque ebur Tyriis ex *insulis Cittaeorum* advectum est, quod h. l. de אֲשֻׁרִים dicitur. Quare nos in versione *ebur buxo inclusum* ponere maluimus, quamvis nec hanc interpretationem pro satis certa habeamus. אִיֵּי כִּתִּיִּם *Insulas Cittaeorum* esse insulas Italiae

---

כִּתִּיִּם] Haec scriptio cum Jod simplici tribuitur *Occidentalibus* (s. codd. recensionis Palaestinensis), altera, cum gemino Jod, *Orientalibus* (s. recensioni Babyloniae). R. Salomo Melechides in *Michlal Jophi* haec notat: „כִּתִּיִם, cum uno Jod, in textu scribitur, sed in margine cum duplici Jod legendum jubetur, quorum unum formationi nominis gentilitii inserit (כִּתִּי in singulari), alterum plurale est, ut sit כִּתִּיִּם, quemadmodum אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים Exod. III, 18." Finale Chirek longum in nominibus, quando ea in pluralem flectuntur, vel prorsus perit, vel Jod accepto Dagesch forti euphonico geminatur,

Italiae ſubjectas (nam כִּתִּים eſt vetus Italorum nomen, vid. not. ad Geneſ. X, 4.), praeſertim Sardiniam er Corſicam, contra Carthaginem ſitas, a Carthaginienſibus, Tyriorum popularibus, frequentiſſimo commercio tritas, ad quas naves Tyriae, in Hiſpaniam tendentes, ſolitae erant appellere, oſtendit Bochartus *Geogr. S.* L. III. C. V. p. 179. ſeq., cujus ſententiam novis argumentis firmavit Vitringa in *Commentar. ad Jeſaj.* XXIII, 1, p. 674. edit. Baſil. *Buxum*, quam Bochartus, uti vidimus, nomine אַשֻּׁר intelligit, quamque vates h. l. ex *inſulis Cittaeorum* advectum ait, nusquam craſſiorem quam in Corſica, Italiae proxima, exſtare, Plinii et Diodori teſtimoniis l. c. probat. Hieronymus: „*Chettiim* nos in *Italiam* vertimus, ex ea regione, quae Graeciae propinquior eſt, omnes Occidentalium inſularum partes intelligentes." Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 111. ſeqq. locis quidem Geneſ. X, 4. et Num. XXIV, 24. cum Bocharto כִּתִּים *Italiam* ſignificare exiſtimat, noſtro vero loco nomine illo *Sinenſes* intelligendos ſuſpicatur, Syris ſcriptoribus ܟܬܝܐ, a nomine regionis *Chataja* (ܟܛܝܐ) dictis. Cui conjecturae tamen opponi poſſe, Catajae nomen ſeculo demum decimo a victore populo *Kitan*, barbaro et ſeptentrionali, Sinae inditum eſſe, Michaelis ipſe non diſſimulat in *Supplemm.* p. 1380. Henslero (in *Bemerkungen über Stellen der Pſalmen und Geneſis* p. 339. ſeqq.), qui *Javanum* (Geneſ. X, 4.) et ejus

---

tur, poſteriore mobili; Sic ab עִבְרִי, *Hebraeus*, pro הָעִבְרִים dicitur non tantum הָעִבְרִיִּים, verum et הָעִבְרִיִּים Exod. II, 6. Similiter הַיְּהוּדִים et הַיְּהוּדִיִּים Eſth. VIII, 1. 13. IV, 7. IX, 15. 18. Plura exempla vid. in Altingii *Fundamm. Punctat.* L. S. p. 126., et in Hilleri *Arc. Keri et Kethib* L. II. p. 278.

ejus propagines in Arabia quaerit, כִּתִּים *Cittaeos, Cytim*, insulam maris rubri, PLINIO *Hist. Nat.* VI, §. 34. et XXXVII, §. 32. memoratam, habitasse conjicit. H. E. G. PAULO denique in *Memorabilien* P. V. p. 119. et in *Clave Jesajae* p. 161. seqq. כִּתִּים est nomen insularum minorum in superiori mari Aegaeo dispersarum, illis a rad. כָּתַת, *contudit*, inditum. De scripturae varietate in hoc nomine vid. infra not crit. — „Quia dixerat Tyrus (vs. 3.), *perfecti decoris ego sum*, arguitur, quid a singulis acceperit regionibus, secundum illud Scripturae (1 Cor. IV, 7.): *Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* Describitur ergo, quid unaquaeque mittat provincia secundum illud Virgilianum (*Georg.* I, 57. seqq.):

India mittit ebur, molles sua thura Sabaei,
At Chalybes duri ferrum, virosaque Pontus
Castorea,

et caetera." HIERON.

7.

שֵׁשׁ בְּרִקְמָה] *Byssus cum acupictura* s. *acupicturae*, i. e. acupicta, versicolor. ב in בְּרִקְמָה regimini inservit, ut 1 Paral. XXVI, 14. יוֹעֵץ בְּשֶׂכֶל *Consiliarius cum intelligentia*, s. intelligentiae, i. e. intelligens. Ps. XXXIII, 4. וְכָל־

7.

שֵׁשׁ בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה מִפְרָשֵׂךְ] LXX. *Βύσσος μετὰ ποικιλίας ἐξ Αἰγύπτου ἐγένετό σοι στρωμνὴ* (i. e. *τάπητας*, Theodoreto notante). Vulg. *Byssus varia de Aegypto texta est tibi in velum.* Syr. ܡܥܪ̈ܡܐ ܕܒܘܨܐ ܕܨܒܬܟ ܐܝܬܝܘ ܡܢ ܡܨܪܝܢ *Stragula byssina ornatus tui attulerunt ex Aegypto.* Chald. בּוּץ וְצִיוּרִין מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ *Byssina et phrygiona ex Aegypto fuit tibi velum.*

וְכָל־מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה *Et omne opus ejus fidele.* 2 Sam. I, 21. הָרֵי בַגִּלְבֹּעַ *Montes Gilboae.* Cf. Jeſaj. IX, 2. Pſ. II, 12. Vid. Arn. Bootii *Animadverſs. SS.* L. II. C. I. p. 120. Ceterum de שֵׁשׁ et רִקְמָה cf. not. ſupra ad XVI, 10. מִמִּצְרַיִם *Ex Aegypto* allata, vid. not. ad Geneſ. XLI, 42. מִפְרָשֵׂךְ *Expanſio tua*, illud quod explicares vento, velum, ut ſtatim additur. Nomen מִפְרָשׂ praeter hunc locum ſemel duntaxat Job. XXXVI, 29., de *nubium expanſione*, occurrit. לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס *Ut eſſet tibi in velum.* ל in לִהְיוֹת Bootius l. c. obſervat formare gerundium in *do*, per quod, vel per Participium, quod in hoc loquutionis genere illi prorſus aequipollet, ſit reddendum, ut Exod. XIV, 11. *Quid feciſti nobis* לְהוֹצִיאָנוּ *educens*, ſ. *educendo nos?* Deutr. XXVIII, 63. לְהֵיטִיב *Benefaciens* ſ. *benefaciendo.* Ita et h. l. vertendum eſſe: *praebens* ſ. *praebendo, tibi velum.* נֵס, quod alias *ſignum, vexillum* notat, ut Jeſaj. XI, 10. 12. h. l. de velo nautico, quod in malo expanditur, uſurpari, docet res ipſa. Ita et Jeſaj. XXXIII, 23. בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס בֵּן־תָּרְנָם *Sic erit malus eorum, ut velum expandere nequeant.* „Byſſus in Aegypto quam maxime naſcitur, ex qua contextum eſt Tyriae navis velum, quod ſuspenditur malo.“ Hieron. תְּכֵלֶת et אַרְגָּמָן eſſe *marinae purpurae* duo genera, quorum

---

לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס] LXX. Τοῦ περιθεῖναί σοι δόξαν. Hieronymus: „Juxta Septuaginta de byſſo in ſtratum et in requiem Tyriae navis velamenta texuntur, ut his operta glorioſior ſit, et circumdata amictum habeat pulchriorem.“ Vulg. *Ut poneretur in malo.* Syr. ܕܢܗܘܘܢ ܠܟܝ ܐܬܐ *Ut eſſent tibi ſignum* ſ. vexillum. Ita et Chald.

תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן] LXX. Καὶ περιβόλαιόν σε ὑάκινθον καὶ πορφύραν. Vulg. *Hyacinthus et purpura.* Syr. et Chald. retinent voces hebraicas.

rum illud, *coeruleum*, ex conchylii, hoc proprie *purpureum* fuerit, ex purpurae proprie dictae ſanie factum, magno eruditionis apparatu demonſtravit Bochartus *Hieroz.* P. II. L. V. Cap. XXI. T. III. p. 665. ſeqq. ed. Lipſ., cui jungendus Braunius *de Veſtitu Sacerdotum Hebraeor.* P. I. C. XIII. XIV. Super variis purpurae generibus, Tyriorumque cum iis mercatura, docte diſſeruit Heeren *Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der Völker der alten Welt*, P. II. p. 598. ſeqq. edit. prim., reſpectu quoque noſtri vaticinii habito, cui inſignem uſum tribuit ad propius cognoſcenda Tyriorum commercia. De Michaelis conjectura, תְּכֵלֶת eſſe nomen *piſcis atramentum effundentis*, *ſepiae*, aut *loliginis* (*Dintenfiſch*), vid. quae notavimus ad Bochartum l. c. p. 678. מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה „*De inſulis Eliſae*, Jouii maris ſic appellans inſulas," ait Hieronymus. A quo non multum diverſus Bochartus, cui אֱלִישָׁה eſt *Peloponneſus*, in qua *Elis* vetuſtiſſima eſt et ampliſſima regio, cujus una pars ab Homero vocatur *Aliſium.* Purpura ex Peloponneſo et vicinis inſulis allata inter veteres celeberrima. Teſtimonia ex eorum ſcriptis congeſſit Bochartus in *Geogr. S.* L. III. Cap. IV. p. 176. Cf. et not. ad Geneſ. X, 4. Ceterum mirum videri poſſit, quod vates Tyrios dicit purpuram ab exteris emiſſe, non illis vendidiſſe; nam *Tyrium muricem*, *purpuram Tyriam*, a Graecis Latinisque laudari, omnibus notum. Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 80. exiſtimat, Ezechielis tempore aut primam illam et antiquam Tyrum ſui maris divitias ignoraſſe, et emiſſe ab exteris, quod ipſe haberet; aut, ſi id veri diſſimile ſit,

מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה] LXX. Ἐκ τῶν νήσων Ἐλισαί. Vulg. *De inſulis Eliſa.* Syr. ܡܢ ܓܙܪ̈ܬܐ ܕܐܠܝܫܐ *Ex inſulis Eles.* Chald. מִמְּדִינַת אִיטַלְיָא *E provincia Italiae.*

fit, angusta Tyriorum litora laxui urbis et mercaturae non suppetiisse, unde necesse fuerit, ab exteris quoque purpureas hyacinthinasque vestes emere. Ratione paulo alia Bochartus l. c. p. 177. illam dubitationem tollit. Vestes byssinae purpureum colorem haud raro imbiberunt, unde in V. T. toties *byssus et purpura*, vel *purpura et byssus* pro *purpurea bysso*, per figuram ἓν διὰ δυοῖν. Atque inde factum, ut *byssus* pro *purpura* sumeretur, et *byssinus* pro *purpureo*. Hesychius: Βυσσὸς· χρῶμα ἀντὶ τῆς ὕσγης παραλαμβανόμενον. Item Βυσσινᾶ, πορφυρᾶ. Suidas: Βύσσινον· βύσσῳ βεβαμμένον. Ut scias pro colore sumi. Itaque quum purpuram et byssum veteres promiscue sumere solerent, Bochartus in his Ezechielis, *hyacinthus et purpura de insulis Elisa fuit operimentum tuum*, purpurae nomine byssum ex Elide intelligendam conjicit, de qua Plinius *Hist. Nat.* L. XIX, §. 4. *Proximus byssino mulierum maxime deliciis circa Elim in Achaja genito.* Pausaniae loca de bysso in Elide genita vide apud Bochartum l. l. Videtur ergo vates hoc significare, advehisse Tyrios ex Graecia ejusque insulis textilia byssina purpureo hyacinthinoque colore tincta. מְכַסֵּךְ *Tegumentum tuum* (Jesaj. XIV, 11. XXIII, 18.), quo non vestimentum, cum Theodoreto, est intelligendum, sed, quum de re navali tota haec oratio decurrat, operimentum tentorii navis. Ita Kimchi: מכסה אהל הספינה לכסות על פני הספינה מזרם וממטר ומחורב *Tegumentum tentorii navis, quod operiebat superficiem navis a pluvia, imbribus et aestu.* Hieronymus: „Operimentum navis, quod in solis calore atque tranquillo nautis atque vectoribus praebet umbraculum, de hyacintho et purpura fit.“

8.

„Dixerat supra (vs. 4.): *Finitimi tui, qui te aedificaverunt, impleverunt decorem tuum;* antequam veniat ad

eos,

eos, qui longe habitant, proximarum provinciarum describit auxilia." HIERON. De צִידוֹן vid. not. infra ad XXVIII, 21. אַרְוַד *Aradus*, insula jam Genes. X, 18. memorata, olim celeberrima, aedificiis angusta, septem stadiorum ambitu in ora Phoenices, ad os Eleutheri fluminis, et partem vicinae continentis, ubi Antaradus, Marathus, Laodicea. Vid. BOCHARTI *Geogr. S.* P. I. L. IV. C. XXXVI. p. 346. et MICHAELIS *Spicileg.* P. II. p. 42. seqq. HIERON. ad vs. 11.: „Aradum insulam, quae tota sit civitas, et contra se positum oppidum Antaradum habeat, vicinaque sit Tyro, et praetendat in Phoenicis littore continentis terrae, usque hodie cernimus." Aradios maxime commendavit rei navalis peritia, de qua Strabo apud Bochartum l. c.: Προσέθεσαν δὲ τῇ

8.

יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ] LXX. *Καὶ οἱ ἄρχοντές σου οἱ κατοικοῦντες Σιδῶνα, καὶ Ἀράδιοι ἐγένοντο κωπηλάται σου.* THEODORETUS: *Τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ τὸ Σύρον οὐκ ἔχει οἱ ἄρχοντές σου, ἀλλ' οἱ γείτονές σου, ἵνα δὲ καὶ τῶν ἑβδομήκοντα τὴν ἑρμηνείαν νοήσωμεν, δεξώμεθα οὕτως· ὅτι οἱ πάλαι σου ἄρχοντες Σιδώνιοι νῦν σὺν τοῖς οἰκοῦσι τὴν Ἄραδον τὸν ναυτικόν σου πληροῦσι στόλον, τὰς σὰς ἐρέττοντες ναῦς· οἱ δὲ παρὰ σοὶ ἐπιστήμονες τὸν κυβερνητικὸν λόγον ἀναπληροῦσιν. Hebraeorum et Syrorum volumina non habent* p r i n c i p e s t u i, *sed* f i n i t i m i t u i. *Ut vero etiam graecam interpretationem intelligamus, ita eam accipiamus: Sidonii, olim tibi imperantes, nunc una cum iis, qui Aradum incolunt, navalem tuam classem complent, naves tuas remis impellentes, et qui apud te sunt sapientes, hi gubernatoris obeunt munus.* Vulg. *Habitatores Sidonis et Aradii fuerunt remiges tui.* Ita et Syr. atque Chald., nisi quod is post שָׁיְטִין (*remiges*) addit: וּמַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *Et portantes mercimonia in medium tui.*

τῇ εὐτυχίᾳ ταύτῃ καὶ πρόνοιαν, καὶ φιλοπονίαν πρὸς τὴν θαλαττουργίαν. *Huic vero felicitati etiam providentiam addiderunt, et studium rei navalis.* הָיוּ שֹׁטִים לָךְ Tanta erat Tyriorum opulentia, ut viliora ministeria externis delegarent. צור h. l. esse Vocativum recte monet Kimchi, et ante הָיוּ subaudiendum pronomen relativum אֲשֶׁר, ut saepe. חֹבְלָיִךְ *Naucleri tui*, rectores navium tuarum, sic dicti, ut vult Kimchi, a contrahendis aut laxandis *funibus* (חֶבֶל) veli ad suscipiendum ventum. Peritos rei navalis, quos classibus navibusque praeficeres, de te habebas, non petebas aliunde.

9.

זִקְנֵי גְבַל *Senes*, i. e. peritissimi, *Gebal*, urbis et regionis Phoeniciae, ad mare mediterraneum sitae, in qua optimi erant fabri, vid. Jos. XIII, 5. 1 Reg. V, 32. (al. 18.), Graecis *Byblos* dictae. Hieronymus in Eusebiano libro Locorum: *Biblos, civitas Phoenicis, cujus meminit Ezechiel, pro qua in Hebraico continetur* G o b e l. Arabibus prisco adhuc nomine جُبَيْلَة, et diminutive جُبَيْل, dicitur, indeque nostris *Dschible*. Vid. Abilfedae *Tab. Syriae* p. 94. et Michaelis *Supplemm.* p. 251. מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ *Roborantes*, i. e. instaurantes *rimas tuas*

9.

זִקְנֵי גְבַל] LXX. Οἱ πρεσβύτεροι Βιβλίων. Ar. مَشَايِخُ الْكُتُبِ *Seniores librorum.* Habuit Graecum Βιβλίων pro nomine appellativo. Vulg. *Senes Giblii.*

מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ] LXX. Ἐνίσχυον τὴν βουλήν σου. Vulg.

tuas scil. navium tuarum; reficiendis et curandis navibus praefecti erant. בֶּדֶק, quod 2 Reg. XII, 6—13. pluries de fissuris et ruinosis aedium dicitur, h. l. non dubium esse potest de *navium scissuris* usurpari. לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ propr. *ad commiscendum commixtionem tuam*, i. e. ad commutandum mercimonia tua. *Negotiari* et *commercia* Hebraeis a *commiscendo*, i. e. commutando (עָרַב) dicuntur. Cf. vs. 13. 17. 25. 27. Kimchi *negotiandi* significatum a *spondendi, fidejubendi* notione derivat (qua verbum hebraicum saepius, veluti Genes. XLIV, 32. Proverb. XI, al. occurrit), quod res saepe commutantur vadimonio, fidejussore aut pignore interposito. Sensum bene expressit Theodoretus: Πανταχόθεν συνέῤῥεον ἔμποροι τὰ μὲν ἀπεμπολοῦντες, τὰ δὲ ὠνούμενοι· τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ἀμειβόμενοι τῇ ἐπιμιξίᾳ σου. *Undique ad te mercatores confluebant, tum vendentes, tum ementes, hoc enim significat, permutantes commercio tuo.*

10.

Habuerunt nautas ad ministerium variae supellectilis tuae. Syr. ܗܘܘ ܡܬܩܢܝܢ ܬܘܩܢܝܟܝ *Instaurabant instauranda tua.* Chald. מְחַקְּפֵי אוֹרְכֵךְ *Suppeditantes necessaria tua.*

הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ] LXX. Ἐγένοντό σοι ἐπὶ δυσμὰς δυσμῶν, quod Theodoretus exponit: Οἱ αὐτὰς τῶν δυσμῶν τὰς ἐσχατιὰς οἰκοῦντες. Οὐ γὰρ μόνον, φησὶν, οἱ ἀπὸ δυσμῶν σου οἰκοῦντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐκείνων δυτικώτεροι. Ceperunt LXX. voces hebraicas significatione nominis עֶרֶב, *vespera.* Vulg. *Fuerant in populo negotiationis tuae.* Syr. ܗܘܘ ܡܢ ܡܚܠܛܘܬܟܝ *Erant de miscellaneis turbis tuis.* Chald. הווֹ שָׁטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִיךְ *Ferunt remiges et portantes mercimonia in medium tui.*

10.

Milites mercenarios, qualibus multum utuntur civitates mercatui deditae, jam describit. פָּרַס *Persae*, et infra XXXVIII, 5. Dan. V, 28. memorati, sagittis ab omni aevo noti. De לוּד et פוּט, populis, uti verisimile est, Africae septentrionalis et occidentalis, vid. not. ad Genes. X, 13. et 6., coll. Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 257. et 161. atque *Supplemm. Lex. Hebr.* p. 1417. et 1995. הָיוּ בְחֵילֵךְ *Erant in exercitu tuo*, gentes longinquae et bellicosae stipendia apud te meritae sunt. אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ. Tanquam *viri belli tui* (ut infra vs. 27. Jerem. L, 30.), bellatores, s. milites mercenarii tui. מָגֵן וְכוֹבַע *Scutum et galeam* iisdem populis tribuit Jeremias XLVI, 9. Hieronymus: „*Persas* [פָּרַס] fuisse fortissimos, quorum rex Cyrus, ut Jesajae vaticinio praedicatur [XLV.], subverso Astyage, rege Medorum, Babylonem ceperit, et sacra, et saecularis narrat historia. *Lydos* [לוּד] quoque illo tempore inter gentes robustissimos reputatos, quorum rex Croesus ab eodem Cyro captus sit, Xenophon scribit plenissime. Et *Libyas* [פוּט] cum Troglodytis et Aethiopibus venisse contra Jerusalem in Paralipomenon volumine legimus [2 Paral. XII, 2. seqq.], qui quia illis temporibus florentissimi erant, et famosi ad praelia pugnatores, Tyriae urbis defensores esse memorantur, et ad terrendos hostes scuta et galeas inter murorum propugnacula suspendisse.“ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ

10.

פָּרַס וְלוּד וּפוּט] LXX. Πέρσαι, καὶ Λυδοὶ, καὶ Λίβυες. Vulg. *Persae et Lydii et Libyes.* Syr. et Chald. retinent nomina hebraica.

הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ] LXX. Οὗτοι ἔδωκαν τὴν δόξαν σε. Vulg.

Illi dederunt tibi *decorem tuum*, fuerunt tibi ornamento. Magnificum erat tibi, tot gentes habere conductas.

11.

אַרְוַד Vid. not. ad vs. 8. וְחֵילֵךְ *Et reliquus exercitus tuus*, f. cum exercitu tuo (בְּחֵילֵךְ vs. 10.). Permixti erant urbano militi. וְגַמָּדִים] Esse hoc nomen proprium gentis

---

Vulg. *Pro ornatu tuo.* Syr. ܘܗܘܘ ܠܟܝ ܫܘܒܗܪܐ *Erantque tibi gloriae.* Chald. אִנּוּן אַסְגִּיאוּ זִיוֵךְ *Illi multiplicaverunt splendorem tuum.*

11.

סָבִיב] Non expressum a LXX., cod. Rom. et SH., nec a Syro.

וְגַמָּדִים] „Verbum *Gamadim* Aquilae prima editio *Pygmaeos* [a גֹּמֶד, *cubitus*, quasi *cubitales homines*], Symmachus *Medos* [ἀλλὰ καὶ Μῆδοι, quod et Theodoretus suo in textu habet; cepit hebraeam vocem pro גַּם מָדִים], Septuaginta *custodes* [φύλακες, quasi שֹׁמְרִים legissent], Theodotio *Gomadim*, ipsum Hebraicum, interpretati sunt.“ Haec Hieronymus, qui ipse, Aquilam sequutus, *Pygmaeos* vertit, *hoc est*, addit, *bellatores, et ad bella promtissimi* ἀπὸ τῆς πυγμῆς, *quae Graeco sermone in certamen vertitur.* Syr. hanc vocem cum proximo בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ sic vertit: ܘܢܛܪܝܢ ܗܘܘ ܡܓܕܠܝܟܝ *Et custodiebant turres tuas.* Chald. וְאַף קַפּוּטְקָאֵי *Et etiam Cappadoces.* וְגַמָּרִים (cum *Resch* pro *Daleth*), i. e. *Cimmerii* (Genes. X, 2. infra XXXVIII, 6.) legitur in paucis aliquot codd. Kennic. et Ross., quod in codd. reperiri jam anno 1766. suspicatus erat J. D. Michaelis, quare illud in *Supplemm.* p. 325. et 337. recepto וגמדים praeferre non dubitavit, quod, quum alia gentium nomina prae-

gentis alicujus etsi nobis ignotae (forsan Phoeniciae), ex tota orationis serie colligitur, quum in versu praecedente et initio nostri milites mercenarii e peregrinis populis adsciti recenseantur, ut recte judicarunt Pfeiffer in *Dubiis Vexatis* ad h. l. p. 783. et Ludolfus in *Commentar. Histor. Aethiop.* p. 73. 74. Fullerus quidem in *Miscellan. SS.* L. VI. C. III., *Gammadaeos* hosce Ezechielis incolas urbis *Gammadas*, in Phoenicia, Plinio, *Hist. Nat.* L. V. §. 14. memoratae, esse contendit; Plinium quidem urbem hanc vocare *Gamalen*, sed hoc fieri vitio codicis sui, in quo Λ pro Δ mendose scriptum fuisset. Verum recte se habere scripturam *Gamale*; apparet ex iis, quae Relandus in *Palaest.* p. 784. de ea urbe habet. *Gamadae* autem mentio quamvis apud nullum veterum scriptorum hodie superstitum reperiuntur, minime tamen inde nullam urbem istius nominis exstitisse sequitur. Dudum explosa Judaeorum interpretatio, גַּמָּדִים *pygmaeos*, *nanos* (a גֹּמֶד *spithama*, aut, ut alii volunt, *cubitus*), notare existimantes (quasi *spithamae*, vel *unius cubiti virunculos* diceres), defensorem tamen nacta est J. D. Michaelem, qui in *Supplemm.* p. 326. illam *expeditissimam et felicissimam* vocat. „Derivatio," inquit, facilis ac in promtu; גֹּמֶד si non cubitus ipse, certe aliqua minor mensura est, pygmaeis conveniens. Nec pygmaeos dici putem, qui vere tales sunt, sed, qui praealtis in turribus stantes *pygmaei videntur*. Quas ob caussas, ut reliquis verisimiliorem in versionem Germaniuam recepi: *und wurden auf deinen Thürmen zu Zwergen.*"

---

praecedant, ex quibus mercenarium Tyrii militem conduxerant, Persarum, Lydiorum, Phutaeorum, Aradiorum, perquam verisimile sit, et hic nomen proprium poni. Quasi vero non et גַּמָּדִים nomen proprium esse possit.

gen." Sententia minus concinna, in quam eadem fere cadunt, quae Michaelis ipse opponit sententiae Ludov. de Dieu in *Crit. S.* ad h. l. *fortes*, *audaces* intelligentis a Syriaco ܓܘܡܕܐ, *audacia*, ܓܘܡܕܢܐ, *audax*, ܓܡܕܐ, *ferox*, ex analogia praecedentium esse gentis nomen exspectandum, aut, si illo carendum sit, aliquid certe turrium custodibus magis proprium, quod eos a reliquis militibus distinguat. Ludovici Dei sententiam, collato etiam arabico جمد *duro animo et immiti fuit* (propr. *congelavit*), commendavit J. E. Faber in *Archaeol. Hebraeor.* p. 200. not. Verum Hebraeis, quod jam Fullerus l. c. monuit, vir fortis et robustus גִּבּוֹר aut אִישׁ חַיִל dicitur, nusquam גֹּמֶד; nec ulla apparet ratio, cur propheta nostro loco magis vocabulo rarioris significationis (si unquam hebraea dialectus eam agnoverit), quam vulgaris, uti voluerit. Grotius intelligit habitatores *Anconis* Phoenices, nam ἀγκὼν est גֹּמֶד, *cubitus*. Simonis in Lexico coll. arab. غمد *texit*, *protexit*, custodes portarum, aut milites praesidiarias. Cujusmodi conjecturas plures alias, quibus quanti sit tribuendum, judicabis ipse, reperies apud Michaelem l. c. שִׁלְטֵיהֶם] Nomine שְׁלָטִים armorum genus quoddam significari, vix dubitare sinunt septem, quibus occurrit, loca; quale vero, de eo magnopere dissentiunt interpretes. Ut a veteribus ordiamur, *brachialia* (χλιδῶνας) Graeci Alexandrini explicant 2 Sam. VIII, 7., sed iidem, parum sibi constantes, τρισσοὺς, *tridentes*, vertunt 2 Reg. XI, 10., 1 Paral. XVIII, 7. vero κλοιοὺς, *collaria*, et Cantic. IV, 4. βολίδες, *jacula*. *Arma*

שִׁלְטֵיהֶם] LXX. Τὰς φαρέτρας αὐτῶν. Vulg. *Pharetras suas*. Syr. et Chald. retinent nomen hebr. עַל־חוֹמוֹתַיִךְ] LXX. Ἐπὶ τῶν ὅρμων σε. Theodor. Ἐπὶ τῶν ὅρμων σε.

Arma reddunt iidem illi 2 Paral. XXIII, 9., nec non Vulgatus 2 Sam. VIII, 7. 2 Reg. XI, 10. et Cant. IV, 4., quo loco et Chaldaeus זַיְנִין *arma* vertit. *Peltas* habet Vulgatus 2 Paral. XXIII, 9., cui accenſendus Chaldaeus; qui eodem loco מְגִינַיָא, et 1 Paral. XVIII, 7. חַרְשִׁין poſuit, utroque autem nomine *ſcutorum* ſignificantur genera. *Pharetras* denique interpretantur Alexandrini Jerem. LI, 11. et noſtro loco, atque iisdem locis et Vulgatus, idemque et 1 Paral. XVIII, 7. Quatuor locis, 2 Sam. VIII, 7. 2 Reg. XI, 10. Jerem. LI, 11. et noſtro loco Chaldaeus nomen hebraeum retinuit. Quod a Syriaco quoque interprete factum, qui ubique ܫܠܛܐ poſuit, quod Arabs 2 Reg. XI, 10. جعاب, *pharetras.* 1 Paral. XVIII, 7. صفايح ذهب, *laminas aureas*, et 2 Paral. XXIII, 9. سيوف, *gladios*, interpretatus eſt. Ephrem Syrus ad 2 Sam. VIII, 7. Syriacum illud nomen vel ܫܒܟܬܐ, *armillas*, vel ܩܡܪܩܐ *pharetras* notare ait. Fuit ergo vocabulum aut deſuetudine obſcurum, aut latius patens. Jarchius hebraeum שְׁלָטִים ubique *pharetras* exponit, argumento pro eo ſignificatu uſus loco Jerem. LI, 11., qui ſane illum flagitare videtur. Verba ſunt: *Polite ſagittas* מִלְאוּ הַשְּׁלָטִים quae ſimpliciſſime et commodiſſime *implete pharetras* redduntur. Reliquis quoque locis *pharetrae* bene conveniunt. Quae quum ita ſint, mirum eſt, eam ſignificationem nomini hebraeo a ſolo Schindlero in ſuo Lexico Pentaglotto aſſignatam eſſe; reliqui Lexicographi, Kimchium ſequuti, illud *ſcutum* interpretantur. Sed a מָגִנּוֹת, *ſcutis*, שְׁלָטִים diſerte diſtinguuntur 2 Paral. XXIII, 9., et noſtro loco *ſcutorum* ſub nomine מָגֵן mentio facta vs. 10. Quod J. C. Ortlob in Diſſertat. *de Scutis et Clypeis Hebraeorum*, Lips. 1718. §. XI. p. 15. צִנּוֹת et שְׁלָטִים *ſcuta majora, oblonga, incurvata, ſecta inſtar canalis*

ad summum latiora, ad imum cuneatiora, צִנּוֹת et שִׁלְטֵי autem *clypeos, scutis minores, rotundos*, notare contendit, mera est conjectura, nullo plane idoneo argumento nixa. Communem recentiorum Lexicographorum sententiam, שְׁלָטִים esse *scuta*, sequutus quoque est JAC. VAN BOSVELT in Dissertat. (Seb. Ravio Praeside) *de Armis Vett. Hebraeor.* P. I. Cap. IV. p. 36. seqq. et p. 44. (Trajecti ad Rhen. 1781. 4.), qui ceterum recte refutavit J. D. MICHAELEM in *Commentat. de Siclo ante exilium Babylonic.* in *Commentariorum Societ. Reg. Gotting.* Tom. II. (ad ann. 1752.) p. 73. not. nomini שְׁלָטִים coll. arab. سلاط, *sagittarum* notionem tribuentem. Quo significatu adscito 2 Sam. VIII, 7. שִׁלְטֵי הַזָּהָב essent *sagittae aureae*, quales sane numquam in usu fuerint; quod ipse Michaelis bene intelligens, *sagittas aureas*, sed cuspide ferrea munitas indicari voluit, „teli genus ostentationi magis quam necessitati serviens, gravius tamen feriens, quo majorem pondus hastae impetum ictui effert.“ Sed multo verisimilius est, indicari *pharetras deauratas* sive *auro exornatas*. Uno loco Cant. IV, 4. שְׁלָטִים latius patere videtur, et *arma* in universum significare.

12.

תַּרְשִׁישׁ esse *Hispaniam Baeticam*, a *Tartesso* (quod est ipsum nomen hebraeum, altero ש in ת mutato, sicut אַתּוּר pro אַשּׁוּר *Assyria*, בַּתְנָן, *Batanaea*, pro בָּשָׁן dicitur), nobilissimo olim portu et insula in Baetis ostio, dictam, post BOCHARTUM *Geograph. S.* L. III. Cap. VII. p. 192. seqq., et J. D. MICHAELIS *Spicileg.* P. I. p. 82. seqq.

12.

תַּרְשִׁישׁ] LXX. Καρχηδόνιοι. Vulg. *Carthaginenses*. Syr. retinet nom. hebr. Chald. מִן יַמָּא *E mari*.

seqq. argumentis ita validis demonstravit G. G. Bredow in dissertatione peculiari super *Ophir et Tarsis* (inserta Gosselinii, Rennelii et Vincentii libris ad notitiam orbis antiqui spectantibus, a se in compendium redactis sermone vernaculo, Altona 1802. 8. p. 260. seqq.), ut mirandum sit, A. Th. Hartmannum in opere ceterum erudito, cui titulum fecit *Aufklärungen über Asien*, P. I. p. 69. (cui adde *Intelligenzblatt zur Leipzig. Literat. Zeit.* No. 21. p. 521. seqq. anni 1808.) contendere, nomine תַּרְשִׁישׁ ab Hebraeis designari *Ciliciam*, a metropoli ejus *Tarsus*, ortu Pauli Apostoli nobili, nuncupatam, quae et Villalpandi in Commentar. ad h. l. est sententia. Verum Ciliciam unquam Tarsum appellatam fuisse, nullo plane veterum testimonio constat; a Phoenicibus autem illi regioni ab urbe Tarsus nomen inditum fuisse, ne verisimile quidem est, quum Tarsus neque portum habuerit, neque ad mare sita fuerit. Neque argenti venis illa regio ita fuit nobilitata, ut tanquam propria hujus metalli patria nominari Tarsus a Jeremia X, 9., aut argentum in mercibus ejus numerari a nostro potuisset. Contra nihil eorum, quae ex *Tarschisch* Tyrum advecta h. l. memorantur, in Hispania desideres, cui regioni et reliqua conveniunt, quae in V. T. passim de תַּרְשִׁישׁ praedicantur. Cf. not. ad Genes. X, 4., ubi et aliarum conjecturarum de illo nomine mentio facta. Metallis a nostro vate h. l. enumeratis Hispaniam abundasse, veteres uno ore testantur. *Metallis plumbi, ferri, aeris, argenti, auri tota ferme Hispania scatet*, ait Plinius *Hist. Nat.* L. III. §. 4. מֵרֹב כָּל־הוֹן *Ob multitudinem omnium opum*, „quae fuit in te; sperabantque mercatores, se reperturos apud te mercem, quae ipsis conveniret.“ Jarchi. בְּכֶסֶף *Argentum in Hispania reperiri pulcherrimum*, idem Plinius testatur L. XXXIII. §. 31. בַּרְזֶל *Haec alibi atque alibi utilior nobilitavit, loca gloria ferri, sicut Bilbilin in Hispania et Turiassonem*, Plinius l. c. L. XXXIV. §. 41.

בְּדִיל Diodorus Siculus *Biblioth.* L. V. p. 217. ed. Rhodom. Γίνεται δὲ καὶ κασσίτερος πολλοῖς τόποις τῆς Ἰβηρίας. *Gignitur autem etiam stannum in multis Iberiae locis.* וְעוֹפֶרֶת Plinius l. c. L. IV. §. 36. *Ex adverso Celtiberiae complures sunt insulae, Cassiterides dictae Graecis, a fertilitate plumbi.* Nomen עִזָּבוֹן apud nostrum tantummodo, et hoc quidem solo Capite obvium (praeter hunc versum infra vs. 14. 16. 19. 22. 27. 33.), alii *nundinas* explicant, quas ita a verbo עָזַב *reliquit* nuncupatas volunt, quod in illis merces advectae relinquantur et ponantur; alii potius ipsas *merces*, quae relinquuntur et proponuntur in mercatu spectandae, sic appellari existimant. Sunt, qui a deponendis et relinquendis tradendisque mercibus vel *forum*, vel *apothecas* notari putent (cf. infra Chaldaeum). Simonis in Lexico compositum autumat ex arab. عَزَّ *carus, pretiosus fuit,* et זָבַן, quod Aramaeis et Arabibus *emit, vendidit* notat, ut significetur *rerum pretiosarum emtio et venditio.* Jarchio עִזְבוֹן *opes* notat, a significatu *firmandi,* quo verbum עָזַב Nehem. III, 8. capiendum ait, quod *opes* robur quasi sint hominis eumque juvent. Verum *firmandi* significatus, verbo עָזַב a Jarchio assignatus, plane est commentitius, nec *opum* notio iis locis, quibus עִזְבוֹן occurrit, satis est apta. Idem potius quod מַעֲרָב (supra vs. 9.) valere videtur;

בָּתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ] LXX. Ἔδωκαν τὴν ἀγορὰν σε. Videntur in singulari עִזְבוֹנֵךְ legisse, ut etiamnum in paucis aliquot codd. scriptum reperitur. Vulg. *Repleverunt nundinas tuas.* Syr. ܐܥܠܘ ܠܟܝ ܠܙܒܢܐ *Advehebant tibi ad emendum.* Chald. יְהַבוּ אֲבִית גְּנָזַיִךְ *Dederunt in domo thesaurorum tuorum.* Legit בְּעִזְבוֹנַיִךְ, ut hodienum in codd. pluribus.

videtur; certe verbo נָתַן, ut illud (vs. 13. 17.), jungitur hoc versu, et vs. 14. 16. 19. 22., et in tota hac commercii Tyriorum descriptione nomina מַעֲרָב et עִזְבוֹן manifeste sibi invicem respondent; vid. inprimis vs. 19. Quare minime Gussetii repudianda fuerit sententia, nostrum עִזְבוֹן *permutationem* explicantis, propr. rem, quam *relinquit* (עָזַב) quis alteri pro re sibi permutando ab eo tradita. Quam quidem etymologiam etsi auctori relinquendam existimem, significatio tamen ipsa *permutationis, negotiationis, mercaturae* (cf. not. supra vs. 9. ad מַעֲרָב), omnibus, quibus nomen illud occurrit locis, ita est congrua, ut non dubitaverimus eam in versione exprimere.

13.

יָוָן *Graeciam* esse, dubio caret, quum et Danieli VIII, 21. Alexander M. sit מֶלֶךְ יָוָן, et *Graeci* Syriace ܝܘܢܝܐ, Arabiceque يونانيون dicantur, in quibus *Jonum* nomen facile agnoscas. Cf. Bocharti *Geograph. S.* P. I. L. III. et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 39. seqq., cui tamen in *Supplemm.* p. 1068. h. l. non videtur de Graecis in ipsa Graecia sermo esse, sed de habitantibus in vicinia Tibarenorum (תֻּבַל), quorum statim mentio fiet a nostro vate, quorumque metropolis Sinope. Quin in ipsis Tibarenorum terris colonias Graecas Sinopensium, et vero satis veteres, invenit Xenophon, *de Cyri expedit.* L. V. Cap. V. §. 3. תֻּבַל וָמֶשֶׁךְ *Thubal* et *Meschech* plerumque junguntur tanquam populi cognati (infra XXXII, 26. XXXVIII, 2. 3. XXXIX, 1. Genes. X, 2.). Et nomine quidem תֻּבַל (quod Jesaj. LXVI, 19. soli

---

13.

יָוָן] LXX. Ἡ Ἑλλάς. Vulg. *Graecia.*

תֻּבַל] LXX. cod. Rom. Καὶ ἡ σύμπασα, quomodo alias

soli יָוָן jungitur) designari *Tibarenos* (R et L permutatis, ut Graeci scribunt Φιχὼρ pro *Picol*, Σαρὰδ pro *Salad*, Βελιὰρ pro *Belial*), Ponto Euxino vicinos, מֶשֶׁךְ autem *Moschos*, qui habitabant montes Moschicos, qui Iberiam dividunt ab Armenia et utramque a Colchide, ostendit Bochartus l. c. L. III. Cap. XII. p. 205. seqq., cf. Michaelis l. c. p. 45. *Moschi* et *Tibareni* apud Graecos scriptores eodem modo junguntur, ut apud Hebraeos *Thubal* et *Meschech;* loca attulit Bochartus l. c. Hieronymus: „*Thubal*, id est Iberi Orientales, vel de Occidentis partibus Hispani, qui ab Ibero flumine hoc vocabulo nuncupantur; et *Moschos*, quos Cappadoces intelligimus, quorum metropolis, quae postea ab Augusto Caesare *Caesarea* appellata est, usque hodie lingua ipsorum *Mazaca* dicitur." Consentit cum Josepho, qui *Antiqq.* L. I Cap. VI. §. 1. Θωβήλας suo tempore Ἴβηρας, Μοσοχηνὰς autem Καππαδόκας appellari ait, additque: Πόλις γάρ ἐστι παρ' αὐτοῖς ἔτι, καὶ νῦν Μάζακα, δηλοῦσα τοῖς συνιέναι δυναμένοις ὅτως πότε προσηγορεύθη πᾶν τὸ ἔθνος. Apud Armenos nomen urbis *Mschak* fuisse, inditum illi a conditore, *Meschaco*, Armenorum duce, quod quum indigenae efferre non possent, in *Mazacam* mutarint, eamque urbem postea instauratam *Caesaream* appellatam fuisse, narrat Moses Chorenensis, cujus verba excerpta legun-

---

alias (ut Nah. I, 5.) תֵּבֵל, *orbis universus* reddere solent. Videntur defective, חבל, legisse, ut in Bibliis Complutensibus reperitur. Cod. Alex. Τὰ σύμπαντα. Theodor. Ἡ Ἑλλὰς πᾶσα. וְתֵבֵל praemissa copula, codd. haud pauci.

וָמֶשֶׁךְ] LXX. Καὶ τὰ παρατείνοντα. Habuerunt pro nomine appellativo, a verbo מָשַׁךְ *protraxit*, *protendit*. Reliqui interpp. recte ut nomen proprium expresserunt.

leguntur apud Michaelem l. c. p. 52. הֵמָּה רֹכְלָיִךְ *Illi institores tui fuerunt*, tecum negotiabantur, vs. 15. supra XVII, 4. Nah. III, 16. בְּנֶפֶשׁ אָדָם *Cum animabus hominum*, i. e. mancipiis, ut 1 Paral. V, 21. cf. Num. XXXI, 34. 40. 46. et Apoc. XVIII, 13. Mancipia ex *Javan*, i. e. Graecia et Jonica, in toto Oriente maximo in pretio fuisse, docet Bochartus l. c. Cap. III. p. 175. Idem Cap. XII. p. 206. seq. ostendit, e Ponticis regionibus multa educta esse mancipia, maxime e Cappadocia, cujus pars *Tibarenis* (תובל), ibique servos olim venales fuisse quatuor drachmis. Cf. Herder *Ideen* P. II. p. 642. וּכְלֵי נְחֹשֶׁת *Et vasa aenea*. „Hoc maxime teneri velim, neglectum ab interpretibus, non de *aere*, sed de *vasis aeneis*, id est, de opere et artificio, non de materia, Ezechielem loqui. Quas inter res in historia commerciorum multum interest; saepe enim accidit, ut aeris dives regio artifices non habeat, sed rude exportet, alia, metallo carens, manus habeat et ingenia rudique exterorum metallo formam et decus, et usum adcommodat. Ex loco ergo Ezechielis verisimile, Graeciam, quae paulo post aeris fabricandi solertia, et statuarum pulchritudine omnes terrarum gentes superavit, jam ante Nabuchodonosorem ejusdem artificii rudimenta superasse, non in statuis quidem, sed in vasis et supellectile

הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם] LXX. Οὗτοι ἐνεπορεύοντό σοι ἐν ψυχαῖς ἀνθρώπων, junxerunt verba duo priora duobus posterioribus, quae Masorethae accentu Athnach nomini רֹכְלָיִךְ apposito disjungere jubent. Cum eorum distinctione convenit Vulg. *Ipsi institores tui; mancipia (et vasa aerea advenerunt populo tuo)*. Syr. ܬܓܪܝܟܝ ܒܢܦܫܬܐ ܕܒܢܝܢܫܐ *Mercatores tui, cum animabus humanis.*

lectile domestica, ut aere pulchre fabricata ab hac potissimum gente, Moschisque et Tibarenis Tyrii peterent." Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 43. seq. Paulo inferius (p. 49.) idem Michaelis nomine נְחֹשֶׁת speciatim *aes cyprium*, i. e. cuprum intelligendum contendit, loco nostri vatis supra XXII, 18. permotus, ubi enumeratis reliquis metallis, auro, argento, stanno, plumbo et ferro, vocabulo נְחֹשֶׁת nihil praeter *cuprum* relinquatur, refutatque Bochartum, nomen hebraeum *chalybem* verti jubentem, quod Chalybum gens, Moschis et Tibarenis contermina ferri fodinis chalybisque parandi arte esset nobilitata, nihil vero de cupro Chalybum proditum a veteribus reperiatur.* Sed *chalybi* obstare Michaelis monet loca Judic. XVI, 21. et Thren. III, 7., quibus *catenae ex aere* (נְחֻשְׁתַּיִם) memorantur, quibus chalybs, qui dissultu rumpitur, minime aptus fuerit. „Mihi quidem," ait Michaelis p. 50., „in re tam antiqua soli credere Ezechieli lubuerit, Moschos et Tibarenos ejus tempore aere fundendo et poliendo claruisse, si vel nihil praeterea de aere illarum regionum sciam. Sed nec necesse est, fateri ignorantiam; cupri enim fodinas in hunc usque diem Caucasus habet, in quo et Kubescha, vicus elegantia vasorum aeneorum nobilitatus (*Sammlung Russischer Geschichte*, T. II. p. 2. 3. 4.). Arzeni [cf. Arzeri; *Erzerum*] praeterea, quae est urbs Armeniae montanae, adeoque in vicinia montium Moschicorum sita, plurima vasa aenea fieri, cuprique fodinas tridui inde itinere abesse, auctor est Büschingius (*Geograph.* T. XI. p. 179. edit. tert.)." Cf. Heren. l. c. p. 673.

14.

נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ] LXX. Ἔδωκαν τὴν ἐμπορίαν σε. Syr. haec verba plane non expressit. Chald. מַיְתַן סְחוֹרְתְהוֹן לְגַוִיךְ *Adducebant mercimonia in medium tui.*

14.

בֵּית תּוֹגַרְמָה *Regionem Thogarmae* non esse *Cappadociam*, ut Bochartus L. III. c. XI. p. 200. seqq. contendit, sed *Armeniam*, Mosis Chorenensis, historici Armenici, testimonio probavit Michaelis l. c. p. 76. seqq. Cf. not. nostr. ad Genes. X, 11. Hieronymus *domum Thogormam* ait *Phrygiam* esse, quae provincia equorum, equitum et mulorum quondam maximam habuerit copiam. Theodoretus quoque nomine hebraeo ex interpretum sententia *Phrygiam* significari testatur. וּפָרָשִׁים *Et equites*, i. e. mancipia, quae idonei essent equites. Alii nomine סוּסִים *equos communes* s. curules, et פָּרָשִׁים *equos militares* notari volunt. Etsi enim פָּרָשׁ plerumque

---

14.

תּוֹגַרְמָה] LXX. cod. Rom. Θεγαρμά, sed in cod. Alex. Θοργαμά (ita quoque Ar. تُرْغَامَا), quod hebraice est תּוֹרְגָמָה (*Gimel* et *Resch* transpositis), uti etiamnum in cod. Kennicott. 150. legitur. Ita etiam Targum cod. Ross. 737., et cod. SH., nec aliter LXX. legunt Genes. X, 3. Quae eadem variatio occurrit infra XXXVIII, 6., ubi cod. antiquissimus Reuchlinianus (Kennic. 154.) literis transpositis iterum legit תורגמה. Cf. Michaelis *Spicil. Geogr. Hebr. exterae*, P. I. p. 68., qui per *Thorgema* תֹּרְגָמָה), aut *Throgma* (תְּרְגְמָה) intelligi posse conjicit *Trocmos*, Gallicum populum, qui in Galatia Asiatica consedit. Chald. גַּרְמַמְיָא, quod Bochartus et latinus interpres in Polyglottis false pro nomine *Germaniae* habuere, quum potius interior Assyriae pars, Syris ܒܝܬ ܓܪܡܩܝܐ *regio Garamaeorum* dicta, nomine illo Chaldaico significetur, vid. Michaelis, l. c. p. 14. seqq.

que *equitem* denotet; haud pauca tamen sunt loca, quibus aperte pro *equo* usurpatur (ut فَرَس Arabibus Aethiopibusque *equum*, فَارِس *equitem* notat), ut 2 Sam. I, 6. *Et ecce currus* וּבַעֲלֵי הַפָּרָשִׁים *et domini equorum assequuti sunt eum;* ita et 1 Sam. VIII, 11. Jesaj. XXI, 7. XXVIII, 28. Quibus locis hebraeum פָּרָשׁ *eques* *καταχρηστικῶς* pro *equo* dicitur, ut VIRGILIUS *Georg.* L. III. vs. 117.

— Equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.

„*In quo loco,*" inquit Julianus, rhetor, apud GELLIUM *Noct. Atticar.* L. XVIII. Cap. V., „*equitem, si quis modo non inscite inepteque argutior sit, nihil potest accipi aliud, nisi equum. Pleraque enim veterum aetas et hominem equo insidentem, et equum, qui insideretur, equitem dixerunt.* Cf. BOCHARTI *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VI. Tom. I. p. 35. edit. Lips. Armeniam ab equorum copia et praestantia laudat STRABO L. XI. p. 529. *Οὕτως δ' ἐστὶν ἱπποβότος σφόδρα ἡ χώρα, καὶ οὐχ ἧττον τῆς Μηδίας, ὥστε οἱ Νισαῖοι ἵπποι καὶ ἐνταῦθα γίνονται, ὥσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο· καὶ ὁ Σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος δισμυρίους πώλους τοῖς Μιθρακινοῖς ἔπεμπεν. Illa autem regio equis alendis tam apta est, neque Media minus, ut etiam ibi fuerint Nisaei illi equi, quibus utebantur Persarum reges, et Armeniae Satrapa quotannis pullorum viginti millia mitteret ex Mithracenis.* Cf. Bochartum l. c. p. 128. וּפְרָדִים *Et mulos,* de quibus vid. Bochartum l. c. C. XVIII. p. 219. seqq.

15.

Quae hic memoratur *Dedan*, דְּדָן, non est eadem, cujus

13.

[בְּנֵי דְדָן] „*Filii Dedan.* Pro quo nescio quid volentes

cujus mentio facta supra XXV, 13. infra vs. 20. Jerem. XXV, 23. XLIX, 8., urbs Idumaeae mediterranea, cujus incolae דְּדָנִים Jesaj. XXI, 13., et conditor Dedan, Abrahami nepos, Genes. XXV, 3.; sed intelligenda est alia Dedan, quam condidit Dedan, Regmae filius, Genes. X, 7., quae hodie Duden arabice داَدن, ad sinum Persicum, unde in Indiam commoda fuit navigatio; Indicae enim sunt merces, quas noster statim memorat, a Dedanitis Tyrum advectae. Vid. Bocharti Geogr. S. P. I. L. IV. Cap. VI. p. 248., et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 203. אִיִּים רַבִּים סְחֹרַת יָדֵךְ *Regiones s. insulae multae negotiatio manus tuae*, i. e. mercatrices mercium manus tuae fuerunt. Ita Grotius: „Veniebant emtum manus tuae opera." Alii: quia cum insulis s. regionibus multis negotiationem *pro arbitratu tuo*

---

lentes Septuaginta *filios Rhodiorum* (υἱοὶ Ῥοδίων) interpretati sunt; nisi forte primae literae falsi similitudine ut pro *Dadan* legerent *Radan*, quae et ipsa Cycladum maxima est, et in Jonio mari quondam urbs potentissima, navalique certamine gloriosa, et propter tutissimum portum mercatorum omnium receptaculum. — Sed melius est, *Dadan* alterius loci nomen accipere, ut et in Hebraico, et apud ceteros interpretes habetur." Hieron. Id quidem certum (monuit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 202. not.), „*Rhodi* mentionem ab Ezechiele exspectari hic non posse, merces enim eas laudat, ex דדן Tyrum allatas, quas Rhodus numquam Tyriis miserit, Indicas atque Aethiopicas. Est ergo manifestum sphalma ejus codicis Hebraici, quo in vertendis Ezechielis vaticiniis usi sunt Septuaginta." In cod. Alex. legitur Ἀδαδίων. Syr. ؟ؤؤ؟ *Doron*, ut supra XXV, 13., et ceteris omnibus locis, quibus hoc nomen occurrit.

tuo habebas. Similis phrasis infra vs. 21. קַרְנוֹת שֵׁן *Cornua dentis* vocari videtur *ebur*, quod mediam inter dentes et cornua naturam obtinet, observante Bochārto *Hieroz.* P. I. L. II. C. XXIV. T. I. p. 243. edit. Lips., qui pluribus docuit, elephantum dentes exsertos laniarios, qui ebur sunt, a multis veterum haberi pro cornibus, tum quod cornuum instar e cranio oriuntur, deciduntque et renascuntur, ut solent cornua cervis, quum alioqui homini soli dentes decidant; cum quod facile secantur, poliuntur, et in quamvis formam effinguntur, quod de aliorum animalium dentibus frustra coneris. Quare Plinius, quamvis *Hist. Nat.* L. VIII. §. 4. ebur rectius *dentes* vocari dicat (cf. not. supra ad vs. 6.), ipse tamen L. XVIII. §. 1. scribit: *Atque cum arbore exacuant limentque cornua elephanti et uri.* Hinc Aethiopes ebur קרן נָגַ *karn'a nage*, i. e. cornu *elephanti*, vel simpliciter אקרנות *akronoth*, *cornua*, nominare solent. Ludolfus *Hist. Aethiop.* L. I. C. X. no. 29. *Cornua, non dentes esse, ex quibus ebur fit, apud populos illos non ambigitur: et ipsa materia et situs id docent; ex cranio enim, non ex maxilla, proveniunt; solisque maribus competunt, feminae, ut cervae, illis carent.* Contra alii veterum et Arabes

---

קַרְנוֹת שֵׁן] LXX. Ὀδόντας ἐλεφαντίνους. Vulg. *Dentes eburneos.* Syr. ܩܪ̈ܢܬܐ ܕܡܫܚܐ *Cornua olei*, s. unguenti, i. e. unguento plena, quasi שֶׁמֶן pro שֵׁן legisset. „Phrasin Hebraicam קַרְנוֹת שֶׁמֶן invenies 1 Sam. XVI, 1. 1 Reg. I, 39., ubi vas unguento plenum *cornu* dicitur. Indica aut arabica merces, unguenta; sed unius interpretis fide nolim in textu Ezechielis contra reliquorum omnium consensum verbum mutare.“ Michaelis l. c. p. 206. Chald. בְּקַרְנִין דְּיַעְלִין וְשֵׁן דְּפִיל *Cum cornibus caprearum et dentibus elephantinis.*

bes arma elephanti *dentes* appellant. Quae si tecum reputes, non tam absurde tibi videbitur, Hebraeos ebur misto nomine *cornu dentis* vocasse, uti videtur Michaeli *Spicil.* P. I. p. 205., qui eam versionem non defendi posse arbitratur, nisi forte hoc discriminis inter *ebur* et *cornua eboris* fingamus, ut illud sit ebur factum et elaboratum, *cornu* autem *eboris* ipsi laniarii dentes, nondum manum artificis experti, sed quales a natura cornua rudi plebeculae simulant. Ipse vero Michaelis verba hebraea קַרְנוֹת שֵׁן pro asyndeto habet, omissa copula ante שֵׁן (ut Habac. III, 11. שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ), ut vertendum sit *ebur et cornua; cornu* autem piscis monocerotis, quem *Nahrwal* vocant, designari existimat, quod ebori simillimum est. Piscem illum maris Indici indigenam esse, asserit Michaelis, quod negat J. E. Faber in *Archaeologia Hebraeor.* p. 405., qui eum solo in oceano boreali Europae et Americae reperiri ait, et hebraeo קַרְנוֹת *rhinocerotis cornua* vult intelligenda. Ea ab Abessiniis hodie ad varios usus adhiberi, e. c. ad gladiorum capulos, thecas, vascula, narrat Bruce *Itinerar.* P. V. p. 100. vers. germ. Ut asyndeton nomina hebraea cepit quoque Chaldaeus, quem sequutus Raschi, qui קַרְנוֹת *ibicum cornua* intellexerunt. „Non inepta," inquit Michaelis l. c., „interpretatio, nec tamen verisimilis. Ibices enim quum Palaestina et Syria haberet, frequentemque adeo mentionem codex sacer injiciat, quid opus erat, cornua ibicum longinque ab iisdem littoribus adferri, quae ebore abundabant?" Nobis quidem tutius videtur, explicationem sequi vetustissimorum interpretum, Graecorum Alexandrinorum et Vulgati latini, quibuscum Hieronymus et Kimchi consentiunt. הָבְנִים notare *ebenum*, plu-

 ribus

וְהָבְנִים] וְהוֹבְנִים, Keri, codices haud pauci in textu habent, nec non utraque editio Soncinensis, LXX. qui καὶ

ribus docuit Bochartus *Hieroz.* P. II. L. I. Cap. XX. T. II. p. 714. seqq. edit. Lips. Primo enim *hebonim* et *hebenus* voces sunt eaedem, permutatis tantum in prima syllaba vocalibus O et E, quod frequens est. Priscianus L. I. *O transit in E, ut tutor, tutela, bonus, bene, γόνυ genu, ποῦς pes. Antiqui compes pro compos. In quo Aeoles sequimur. Illi enim ἴδοντα pro ὀδόντα dicunt.* Hinc iidem 'Ωσαμνὶ et 'Εσαμνοί. Deinde ebur et ebenus quum in iisdem regionibus nascantur, a veteribus in mercium Indicarum et Aethiopicarum descriptione fere conjunguntur, ut multis locis probavit Bochartus l. c., et a nostro quoque vate utrumque jungi, jam per se est verisimile. Kimchi quoque, post Symmachum et Hieronymum, nomine hebraeo eam designari ait arborem, quae arabice أبنوس dicitur. Quod autem Hebraei in Plurali dicunt הָבְנִים, id Bochartus fieri observat ex more illorum, quo hujusmodi pretiosa ligna vix aliter quam plurali voce nominare solent. Sic arbor, ex qua arca

---

καὶ τοῖς εἰσαγομένοις reddiderunt, וְהוּבָאִים sive וּלְהוּבָאִים legisse, Fullerus *Miscell. SS.* L. VI. C. 14. conjecit; sed recte Michaelis l. c. monuit, הוּבָאִים ne vocem quidem hebraicam esse, debuisseque מוּבָאִים scribi. Ipse pro שֵׁן וְהָבְנִים הֵשִׁיבוּ illos וְלַבָּאִים הַשְׁבָּת legisse suspicatur. Quum 1 Reg. X, 22. in simili argumento merciumque Indicarum aut Africanarum enumeratione שֶׁנְהַבִּים legatur, interrogat Michaelis, sitne nostrum שֵׁן וְהָבְנִים idem cum illo? locusne libri Regum ex Ezechiele, an Ezechielis ex libro Regum corrigendus? Syr. ܘܠܒܘܢܬܐ *et thus*, quod hebraice וּלְבֹנָה esset. Vulg. *Et hebeninos*, Symmachum sequutus, qui ἐβένους vertit. Chaldaeus וְטַוָּסִין *Et pavones.*

arca foederis fabricata eſt, ſingulari numero ſemel שִׁטָּה dicitur, ſed plurali שִׁטִּים in Exodo plus vigeſies. Et arbor alia, ex qua tigna et fulcra facta ſunt in templo Salomonis, citharaeque et nablia cantorum, nonniſi plurali voce dicitur אַלְגּוּמִּים 2 Paral. IX, 10. 11., vel אַלְמוּגִּים 1 Reg: X, 11. 12. Ceterum minime opus erat, ut Dedanitae mercimonia illa procul ex India peterent, per oceanum eoum, quum ad laevam Arabiam ſinumque Arabicum praetervecti, tam ebur, quam ebenum in Aethiopia haberent. Et ebenum quidem Aethiopicum praeſtantiorem eſſe Indico, teſtatur Dioscorides I, 130. Cf. J. H. Vossii not. ad *Virgilii Georgic.* II, 116. הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ *Reddiderunt tibi* in munus ſ. pretium *tuum*, i. e. ad repenſanda illa opera Tyriorum (סְחֹרַת יָדֵךְ). De nomine אֶשְׁכָּר vid. not. ad Pſ. LXXII, 10. Bene Hieronymus: „Afferentes dentes eburneos ex India, et ligna hebenina, quae nigri coloris pretioſiſſima ſunt, et commutaverunt cum aliis Tyri mercibus."

16.

אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ „*Syrus quoque negotiator Tyri.* Usque hodie autem permanet in Syris ingenitus negotiationis

 ardor,

הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ] LXX. Ἀντεδίδοσαν τοὺς μισθούς σου. Vulg. *Commutaverunt in pretio tuo.* Syr. ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܩܘܪ̈ܒܢܐ *Afferebant tibi munera.* Chald. אַתִּיבוּ קוּרְבָּנִיךְ *Adduxerunt munus tibi.*

16.

אֲרָם] LXX. Ἄνθρωποι, legerunt אָדָם, quod etiamnum in codd. haud paucis legitur. Hieronymus: „*Syrus* quoque fuit negotiator Tyri, pro quo in Hebraeo poſitum eſt *Aram*, in cujus loco Septuaginta *homines* inter-

ardor, qui per totum mundum lucri cupiditate discurrunt, et tanti mercandi habent vaesaniam, ut occupato nunc orbe Romano, inter gladios et miserorum neces quaerant divitias, et paupertatem periculis fugiant." Hieron. מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ *Ob multitudinem operum tuorum*, ut sibi compararet opera a te copiose et miro artificio facta. נֹפֶךְ gemmae nomen esse, quum inter eas recenseatur Exod. XXVIII, 18. et infra XXVIII, 13. (praeter quae loca

---

interpretati sunt, pro *Aram* legentes *Adam*, et *Res* et *Daleth* literarum, sicut supra [vs. 15. in דדן], decepti similitudine." Syriacus quoque interpres legit nomen hebraeum cum *Daleth*, sed pronunciavit אֱדֹם, vertit enim nomen hebraeum cum proximo, סֹחַרְתֵּךְ: ܐܕܘܡ ܐܬܪ ܬܐܓܘܪܬܟܝ *Edom locus negotiationis tuae.* Eandem illam lectionem in versione teutonica expressit Michaelis probante J. H. Pareau in *Commentat. de immortalitatis notitiis in Jobo* p. 322., quod negotiationis Syriacae infra 55. 18. sub *Damasci* nomine mentio fiat. Ego tamen cum Hieronymo ארם pro mendoso habeo. Chald. מִן אֲרָם מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ *E Syria adducebant mercimonia in medium tui.*

מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ] LXX. Ἀπὸ πλήθους τοῦ συμμίκτου σου. Videntur pro מַעֲשָׂיִךְ legisse מַעֲרָבֵךְ, *commercium tuum*, quod vs. 17. 19. 25. 27. eodem illo nomine graeco reddunt. Vulg. *Propter multitudinem operum tuorum.* Chald. מִסְּגִי עֻתְרִיךְ *Prae multitudine divitiarum tuarum.*

בְּנֹפֶךְ] LXX. et Syr. non expresserunt. Theodotion: Ἐν Ναφὲκ. Vulg. *Gemmam.* Chald. hoc nomen jungens proximo וְאַרְגָּמָן, vertit: בְּחַרִיכִין דְּאַרְגְּוָן *Cum stolis purpureis.* In paucis aliquod codd. legitur כְּנֹפֶךְ, cum praefixo *Caph.*

loca in V. T. non occurrit) vix dubium, qualis vero gemma eo significetur, difficile dictu eſt. Nam et ipſi veteres magnopere in nomine hebraeo interpretando invicem discrepant. Vid. MICHAELIS *Supplemm.* p. 1653. (ubi tamen loci Exodi plane oblitus eſt). Soli Graeci Alexandrini in eo ſecum conſentiunt, quod utroque loco Exod. XXXVIII, 18. et infra XXVIII, 15. ἄνθρακα, *carbunculum*, interpretantur, quam interpretationem commendavit BRAUNIUS *de Veſtitu Sacerdot. Hebraeor.* L. II. C. XI. p. 526. ſeqq., hoc maxime ductus argumento, quod נֹפֶךְ ſignificatione non differre ſumit a פוּךְ, quod alias quidem *ſtibium*, *antimonium* notat (vid. 2 Reg. IX, 30. et Jerem. IV, 30. et cf. not. ſupra ad XXIII, 40.), ſed Jeſaj. LIV, 11. 1 Paral. XXIX, 11. gemmae alicujus nomen eſt, quam uti nomine, ita colore ſtibio convenire exiſtimat. Jam quum antimonium praeparatum ſit rubrum, פוּךְ et נֹפֶךְ Braunio eſt *rubinus*, qui veteribus *carbunculus* appellatur. Theophraſtus in libro de Lapidibus: Ἄνθραξ, ἐξ ἧς τὰς σφραγίδας γλύφουσιν, ἐρυθρὸν μὲν τῷ χρώματι, πρὸς δὲ τὸν ἥλιον τιθέμενον, ἄνθρακος καιομένου ποιεῖ χρόαν. *Carbunculus, e quo ſigilla ſculpunt, rubens quidem colore, ſoli autem expoſitus ardentis carbonis facit colorem.* אַרְגָּמָן *Purpura.* vid. ſupra vs. 7. רִקְמָה *Polymita*, vid. not. ad XVI, 10. בּוּץ *Byſſus*, linum xylinum, ſubtiliſ-

---

[אַרְגָּמָן] „Pro *purpura*, quam omnes interpretati ſunt, *ſtacten*, id eſt, *guttam*, Septuaginta tranſtulerunt." HIERON. Στακτὴν, inquit Theodoretus, ὀνομάζει τὸ καλούμενον βάλσαμον.

[וְרִקְמָה] LXX. Καὶ ποικίλματα. Vulg. *Et ſcutulata.* Syr. ܘܡܨܝܪܐ *Et veſtem polymitam.* Chald. וּרְקָם, nomen ipſum hebraicum.

simum et pretiosissimum. „Synonyma sunt שֵׁשׁ (supra vs. 7.) et בּוּץ, sed illud, Aegyptium lini xylini nomen, antiquum, atque a Mose usurpatum, hoc, ante exsilium Babylonicum non obvium, primus quippe eo usus Ezechiel, qui ipse in exsilio scripsit [praeter hunc locum solis in Estheris et Paralipomenon libris occurrit, et in illo quidem bis, I, 6. VIII, 15., in his quinquies, 1 Paral. IV, 21. XV, 27. 2 Par. II, 13. III, 14. V, 12.] Phoenicium nomen puto, cumque merce ipsa ad Graecos migrasse. Ab *albedine* dictam byssum arbitror, collato Arabico أَبْيَضُ *albus, candidus,*" Michaelis *Supplemm.* p. 161. Cf. Ejusdem *Biblioth. Orient.* T. X. p. 183. seqq., et Braunium l. c. L. I. Cap. VI. p. 98. seqq. nec non Celsii *Hierobot.* P. II. p. 167. seq. רָאמוֹת, praeter hunc locum semel duntaxat, Job. XXVIII, 18., obvium, *corallia rubra* notare, sententia est a plerisque recepta (vid. not. ad Jobi loc.), quam pluribus argumentis nuper commendavit J. H. Pareau, qui in Animadversionibus doctissimis ad Jobi Cap. XXVIII. in *Commentatione de immortalitatis notitiis a Jobi scriptore adhibitis* (Daventr. 1807. 8.), p. 321. seqq. de nomine nostro ejusque variis veterum recentiorumque interpretationibus pluribus disseruit. A verbo רָאַם, رَأَمَ, cui

---

וּבוּץ] LXX. Ἐκ Θαρσίς. „Pro quo in Hebraeo *Bus* dicitur, quae ab omnibus in *byssum* translata est. *Tharsis* autem in praesenti loco penitus non habetur." Hieron.

וְרָאמוֹת] LXX. Καὶ Ῥαμὼθ (in cod. Alex. Ῥαμμὼθ), quod Theodoretus τὰ ἄλλα ἀρώματα significare ait. Vulg. *Et sericum.* Syr. ܘܫܐܪܐ̈ *Et serica.* Chald. וְאַבְנִין טָבִין *Et lapides pretiosas.*

cui cognata ראם et רים, *in altum excrevit solidius*, de *cornibus* inprimis *animantium* usurpata, unde רְאֵם, קַרְנַיִם, *animal cornua habens procera*, רָאמוֹת proprie notare arbitratur *cornuum instar crescentia*, quo nomine corallia ob similitudinem, quae eis cum cornibus intercedit, apte designari potuisse, nemo inficiabitur. כַּדְכֹּד „*Chodchod* quid significet," ait Hieronymus, „usque in praesentiarum invenire non potui. Ajunt Hebraei, omnes pretiosissimas merces hoc nomine significari, vel speciem quandam esse pretiosarum mercium, quam Romanus sermo non resonet, vel communi vocabulo scruta vendentium." Sed idem Hieronymus Jesaj. LIV, 12., quo solo loco praeter hunc nomen illud hebraicum occurrit, *Jaspidem* interpretatur, Graecos Alexandrinos sequutus, quibuscum Syrus convenit. Verum quum dicto Jesajae loco כַּדְכֹּד ad

---

וְכַדְכֹּד] LXX. Καὶ χορχὸρ, quasi ערכרר cum duplici *Resch*, legissent, quod ipsum in uno cod. Ross. et in alio quodam a prima manu legitur. In uno cod. Kennic. atque in uno Ross. exstat וכרכר. Ita in altero, quo vocabulum hebraeum occurrit, loco, Jesaj. LIV, 12., legisse Symmachum colligi inde potest quod ibi Καρχηδόνιον vertit. Cf. Michaelis *Supplem.* p. 1214. In alio cod. Ross. וקדקוד a prima manu. Χορχὸρ et in Ar. et SH. expressum. Sed Hieronymus in suo τῶν LXX. cod. χοδχὸδ reperit, uti ex hisce ejus verbis colligere licet: „*Chodchod* vero omnes interpretes, ita ut in Hebraeo positum est, transtulerunt." Theodoretus habet χὸδ, quod gemmam, quae *onyx* dicitur (τὰν ὄνυχα) notare perhibet. Syr. ܘܡܨܝܪܬܐ *Et acupictum.* Chald. וּמַרְגָּלִין *Et margaritas*, sive, ut Michaelis l. c. vertit, *gemmas*, quas apud Orientales *margaritarum* nomine complecti ait.

ad fenestras adhiberi dicatur, non tam gemma, quam lapis pretiosus intelligendus videtur, forsan *crystallus*, cui a *scintillando* (כִּידוֹד *scintilla*, Job. XLI, 10.) nomen inditum esse possit. Sunt, qui *rubinum* interpretentur, coll. arabico كَذْكَذَةٌ, *ingens rubedo*, parum apte loco Jesajano. נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ Vid. supra vs. 12.

17.

Tyrum annonam petiisse maxime ex Judaea, patet quoque ex 1 Reg. V, 9. 11. et Actor. XII, 20. Nam etsi Phoenicia et ipsa tritici ferax fuit, Tyriae civitatis territorium tamen angustius fuit, quam ut incolarum multitudini proventus ille sufficeret. Terram Israeliticam tritico et hordeo affluxisse, diserte dicitur Deut. VIII, 8. Cf. Celsium l. c. P. II. p. 114. et Heeren *Ideen* P. II. p. 633. בְּחִטֵּי מִנִּית *Cum tritico Minnith*, quod posterius nomen est proprium urbis trans Jordanem sitae, cujus et Jud. XI, 33. mentio facta. De ea Eusebius in libro de *Locis S. Script.* ex interpretatione Hieronymi: *Mennith, ubi Jephte praeliatus est; nunc autem ostenditur Mannith villa in quarto lapide Esbus pergentibus Philadelphiam.* Quibus

---

נָתְנוּ בְּעִזְבוֹנָיִךְ] LXX. Ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. Vulg. *Proposuerunt in mercatu tuo.* Syr. ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܠܙܒܢܐ *Advehebant tibi emendum.* Chald. יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזַיִךְ *Dederunt in domum thesaurorum tuorum.*

17.

בְּחִטֵּי מִנִּית] LXX. Ἐν πράσει σίτου. Vulg. *In frumento primo.* Syr. ܚܛܐ ܘܪܘܙܐ *Triticum et oryza.* Chald. בְּחִטֵּי רִיחוּשׁ quod interpres latinus vertit *in tritico optimo.* Sed vocis רִיחוּשׁ notio est incerta. Jarchius *numerosum* notare perhibet. מנות unus cod. Kennic.

Quibus verbis videri possit insinuari, eam urbem in ditione Israelitica sitam fuisse, quum, ut recta via ab Esbus Philadelphiam iretur, fere totum iter esset per Gaditarum regionem. Sed Ammoniticam urbem illam fuisse, Bonfrerius ad illum Eusebii locum ex eo colligi observat, quod et urbs altera, cujus in narratione Judic. XI, 33. fit mentio, *Abela vinearum* (אָבֵל כְּרָמִים), in regione esset Ammonitarum, et quod nusquam tutius refugere poterant Ammonitae, quam in suam regionem, quae praelii loco vicina erat. Ammonitarum autem regionem tritici optimi feracem fuisse, inde patet, quod Ammonitae a Jothamo, rege, victi, ei, praeter centum argenti talenta, et *tritici decem cororum millia* pendere debuerunt, uti refertur 2 Paral. XXVII, 5. Neque quo minus h. l. illam Ammonitarum urbem intelligamus, illud vetat, quod vates merces ex Judaea et terra Israelitica Tyrum advectas enumerat (vid. MICHAELIS *Supplemm.* p. 1524.). Quidni enim triticum ab Ammonitis vel emtum vel tributi loco acceptum Hebraei Tyriis vendere potuerunt? Non moror in excutiendis conjecturis a Michaele l. c. propositis, quae quam sint supervacaneae, et quam infirmis nixae fundamentis, jam ostendit G. GUIL. MEYER in *Biblioth. theolog. Gotting.* P. IV. p. 583. Nomen פַּנַּג, hoc

---

וּפַנַּג] „Verbum hebraicum *Phanag* Aquila, Symmachus et Theodotio ita ut apud Hebraeos positum est, transtulerunt, pro quo LXX. *unguenta* [καὶ μύρων], nos *balsamum* vertimus." Post μύρων LXX. reddunt καὶ κασίας, cui in hebraeo nihil respondet (nam quod sequitur, וּדְבַשׁ, verterunt καὶ πρῶτον μέλι). Hieronymus tamen, qui graecam hujus versiculi interpretationem integram latine reddit, illud καὶ κασίας non expressit. Videtur ex alio quodam graeco interprete in textum τῶν LXX. illatum

hoc solo loco obvium, quid significet, incertum. Sunt, qui pro nomine proprio habeant vel urbis alicujus Phoeniciae, vel terrae Phoeniciae ipsius, quae ipso nomine ad *Pannag* accederet, ut indicetur *triticum Minnithae* et *Pannag* s. Phoeniciae. Ita vates hoc diceret, Judaeos triticum Phoenicium in Phoeniciam, ad nundinas videlicet Tyrias, attulisse, quod nemo facile aptum judicet. Taceo, nullo plane argumento constare, *Phoenicen* unquam פַּנַּג dictam fuisse. Josephus Gorionides L. IV. c. 22. p. 329. ed. Breith. nomine hebraico *opobalsamum* significari ait, mera ex conjectura, cui Salomon Melechides opponit, balsami apud nostrum statim sub nomine צֳרִי mentionem fieri. Cf. Celsii *Hierobotan.* P. II. p. 73. Hillero *Hierophyt.* P. II. C. X. p. 51. פַּנַּג est *panax*, vel *panaces*, quod male pro voce Syriacae originis habet, ad Graecam etymologiam aptata, quum Graecae sit originis, ἀπὸ τοῦ πάντα ἀκεῖν, i. e. *a sanandis omnibus morbis*, de quo medicamento Plinius *Hist.* Nat. L. XXV. c. 11. §. 4. *Panaces ipso nomine omnium morborum remedia promittit, numerosum, et diis inventoribus adscriptum.* Quum autem plures essent herbae, ex quibus hujusmodi medicamina praeparari solerent, Hillerus speciatim succum e radice et caule Heraclei expressum vocabulo hebraico designari plane arbitrario sumit.

---

illatum esse. Syr. ܘܦܢܓܐ *Et milium.* Chald. וְקוֹלְיָא, quod latinus ieterpres mera ex conjectura *balsamum* vertit, quum potius sit graecum κολία, quod Hesychius τὰ ἐκ μέλιτος τρώγαλια, *bellaria ex melle* esse dicit, observante Bocharto, *Canaan* C. I. p. 362. In codd. tribus Ross. legitur וּבַנּג, quod de-Rossi vel *ficus, grossulos* (ut פַּג), vel coll. arab. فنج, *pepones Assyriacos* aut *Indicos* significare putat.

sumit. Minus reprobanda fuerit eorum conjectura, qui genus aliquod *operis dulciarii* intelligunt, coll. aramaeo פַּנַּג, *deliciari* (literis palatinis ג et ק inter se permutatis, cf. A. Schultens *Clav. Dialector.* p. 202.), unde ܦܘܢܓܐ sunt *delicatiores cibi ad venerem stimulantes*, in Ephraemi *Opp.* T. I. p. 48. Simile quid Chaldaeus interpres h. l. videtur indicare voluisse; vid. pag. praeced. infra. Nomen דְּבַשׁ *mel* non solum *apiarium*, verum et *sylvestre*, i. e. succum dulcem, ex quibusdam arboribus, palmis, ficubus, aliis, certo tempore stillantem, atque *artefactum ex uvis*, Arabibus hodienum دبس, vocatum, quale et h. l. intelligendum, observat Michaelis *Supplemm.* p. 391. seq. Cf. not. nostr. ad Genes. XLIII, 11. et quae ibi ex Itinerariis attulimus de illo melle artificioso, cujus quanta copia terra Judaica olim suppeditarit, colligi inde potest, quod Shawius, qui decennio tertio seculi decimi octavi oras illas adiit, ex solo tractu Hebronico trecentos quotannis camelos merce illa oneratos Aegyptum mitti narrat; vid. ejus *Itinerar.* p. 293. vers. germ. Quartum mercimoniae genus, quod ex Judaea ad nundinas Tyrias allatum fuisse vates noster dicit, erat שֶׁמֶן, *oleum*. Olearum feracissimam fuisse Judaeam, non solum ex Deut. VIII, 8. XXVIII, 40., verum etiam inde patet, quod Salomon Hiramo, Tyriorum regi, quamdiu servis ejus ad paranda ligna uteretur, dedisse legitur vicies mille bathos olei, 2 Paral. II, 10. צֳרִי esse *medicam aliquam resinam*, vulneribus praecipue curandis adhibitam, donum a natura Palaestinae, maxime Gileaditidi, datum, eique ab antiquissimis inde Jacobi et Josephi temporibus peculiare; patet ex Genes. XXXVII, 25. XLIII, 11. Jerem. VIII, 22. XLVI, 11. LI, 8. Quale vero speciatim resinae genus nomine illo designetur, vix poterit definiri. Plures, Kimchio auctore,

balsa-

balſamum ſive *opobalſamum* eo notari exiſtimant, quam ſententiam, etſi impugnatam a BOCHARTO *Hieroz.* P. I. L. II. C. LI. T. I. p. 716. edit. Lips., noſtra aetate tamen defenderunt WARNEKROS in Commentat. *de fertilitate Palaeſtinae*, in *Repertor. Literat. bibl. et oriental.* ab Eichhornio edito, T. XV. p. 227. ſeqq. et MICHAELIS in *Supplemm.* p. 2144. ſeqq. HILLERO *Hierophyt.* P. I. p. 399. צְרִי eſt *reſina terebinthi*, CELSIO *Hierobot.* P. II. p. 180. ſeqq. *reſina lentiscina*, *maſtiche* (coll. arab. ضَرِيّ et ضَرْوٌ, *lacryma arboris, quae arabice* كَنْكَام, *κάγκαμον*, *vocatur*, quam lentiscum eſſe putant), OEDMANNO denique in *Miscellaneis ad hiſtoriam naturalem S.S. pertinentibus* (*Vermiſchte Sammlungen aus der Naturkunde etc.*) Faſc. III. Cap. XVI. p. 109. ſeqq. vers. teuton., *oleum e nuce myrobalani* (*Elaeagni anguſtifolii* Linn.), arboris circa Jerichuntem frequentis, expreſſum, vulneribusque ſanandis aptiſſimum. Reſinam tamen aliquam, ſive humorem ex arbore exſudatum, nomine hebraeo ſignificari, ipſum prodere videtur etymon. Nam ضَرِا (pro ضَرِوَ) eſt *ſanguine manavit vulnus*, ſ. *vena, fluxit*, hinc ضَرَاةٌ *cum ex arbore fit ſuccus ad potandum.*

18.

Damaſceni duabus maxime rebus Tyrias nundinas inſigniverunt, *vino* ſcilicet et *lana*. Et vinum quidem vocatur

---

18.

[בְּרֹב מַעֲשַׂיִךְ] Haec verba a LXX. neque in cod. Rom. neque in Alex. expreſſa leguntur. Legit tamen illorum interpretationem ſuo in cod. τῶν LXX. Hieronymus, et interpres SH. Theodoretus; ἐν πλήθει ἔργων σε.

vocatur יֵין חֶלְבּוֹן *vinum Chelbonis*, i. e. Chelbone, ſeu *Chalybone*, quomodo Graeci efferunt, loco quodam Syriae, ea in regione, ubi noſtro tempore nobiliſſima Syriae totius metropolis, *Hhaleb*, حَلَب (*Aleppo*) ſita; vid. MICHAELIS *Supplemm*, p. 746. ſeqq. Ejus regionis vinum olim fuit tam eximium, ut Perſarum regibus allatum fuerit. STRABO L. XV. p. 1068. (al. 735.). Audi

---

[בְּיֵין חֶלְבּוֹן] LXX. cod. Rom. Οἶνος ἐκ Χελβὼν, pro quo nomine in cod. Alex. Χεβρὼν ſcriptum eſt, „manifeſtus error," inquit J. D. MICHAELIS in *Supplemm.* p. 748. not., „librarii Aegyptii, Chalybonem urbem ignorantis, deque Hebrona cogitantis, Aegypto vicina, ex qua nunc quidem mel uvarum, olim et vinum generoſius magna copia Aegyptis advehebatur. Error, inquam, manifeſtus, Hebronenſe enim vinum non Damaſceni, ſed Judaei Tyriis vendituri erant." Ar. شَلْبُونِ. „Pro *vino pingui*, quod interpretatus eſt Symmachus, et apud Aquilam et Theodotionem, et ipſo Hebraico habet, *vinum de Helbon.*" HIERON. Symmachum tamen Theodoretus et Polychronius aiunt Χαλβώνην vertiſſe. Suſpicatur Montfauconius, alterum ex his correctionem eſſe ipſius Symmachi, quae ſcripſerat alicubi mutare et emendare ſoliti. Syrus, ut Symmachus et Vulgatus, ܒܚܡܪܐ ܫܡܝܢܐ *Cum vino pingui.* Retulerunt hi interpretes nomen חֶלְבּוֹן ad חֵלֶב, *adeps*, quomodo et R. Menahem, ut tradit Jarchius, *optimum vinum* intelligebat, collata phraſi חֵלֶב חִטִּים. Chald. חֲמַר חִילַת מְבַשַּׁל *Vinum dulce coctum.* Vocem חִילַת tamen BOCHARTUS. *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLV. T. I. p. 544. edit. Lipſ. habet pro loci nomine. „Pagi fortaſſe, inquit, nomen fuit circa Damaſcum, in quo Aſſyrii vites propagaverant."

διὰ τὸν πλοῦτον εἰς τρυφὴν ἐξέπεσον οἱ βασιλεῖς, ὥστε πυρὸν μὲν ἐξ Ἄσσου τῆς Αἰολίδος μετῆσαν, οἶνον δὲ ἐκ Συρίας τὸν Χαλυβώνιον. Per opulentiam reges (Perfarum) *in luxum prolapsi sunt, ita ut triticum advehi juberent ex Asso Aeolidis et vinum ex Syria Chalybonium.* Plura vid. in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLV. T. I. p. 543. edit. Lips. De hodierno vino Hhalebico vid. Thevenot *Itinerar.* P. III. p. 112. (edit. Amstelod. 1727. in octon.), f. P. II. p. 48. vers. teuton. (Frcof. 1693. in quatern.), et Russel *Histor. Natur. urbis Hhaleb.* P. I. p. 104. vers. teuton. צֶמֶר צָחַר *Lanam summe candidam* significari, idem Bochartus

---

וְצֶמֶר צָחַר] „Septuaginta pro *lanis coloris optimi*, lanae de *Mileto* [*ἔρια ἐκ Μιλήτου*] fenferunt. *Miletum* in Hebraeo non habetur; fed quia inde lanae praecipue deferuntur, pro *S'or* [צָחַר] *Miletum* interpretati funt. [Non, quod Damafcenos hanc lanam e Mileto attuliffe crediderint, fed quia Milefiam lanam aequabat puritate et mollitie.] Rurfumque pro eo quod nos pofuimus, *lanis coloris optimi*, five *fplendentibus*, Aquila et Theodotion tranftulerunt *in lanis Soor.*" Hieron. Syr. ܘܥܡܪܐ ܚܘܪܐ *Et lanam candidam.* Chald. וַעֲמַר מֵילַת בְּבִיגָא *Et lanam agninam circumligatam.* מֵילַת Bocharto l. c. eft nomen *Mileti*, urbis, ut interpres Chaldaeus cum LXX. confpiret. Sed oftendit Buxtorfius in *Lexico Chald. Talmud.* p. 1215., מֵילַת effe ipfiffimam graecam vocem *μηλωτὴ*, *pellis ovina*. Cur autem lanam illam Chald. *circumligatam* vocet, aperit nobis Jarchi in not. ad h. l. *Quo die*, inquit, *natus eft agnus*, *et mater illum lambendo expurgavit*, *parant ei integumentum*, *quod fibulis circumquaque annectunt*, *ut pura maneat lana ipfius.* Oves hujusmodi Varro *de Re ruft.* Lib. II. Cap. 2. *pellitas* vocat. *Pleraque*, inquit, *fimiliter faciendum in ovibus pellitis*, *quae* propter

chartus l. c. p. 529. seq. demonstravit collato arabico أَصْحَرُ, quod *colorem album in rubrum vergentem* denotat, nam candor summus, quodam errore visus, videtur in rubrum vergere. Unde Horatius *Od.* IV. 1. 10. olores vocat *purpureos*. Cf. Schultens not. ad *Amadoddin. Ispahanensem* ad *Bohaddini Histor. Saladini* a se edit. p. 4.; et not. nostr. ad Bochart. l. c. p. 530. Michaelis in *Supplemm.* p. 2085. צֶמֶר צַחַר coll. arab. صُحْرٌ *desertum*, vertit *lanam deserti*. „Damasceni," inquit, „lanam magni deserti Arabici coëmebant Tyrumque devehebant: quod desertum innumeri Nomades cum gregibus pererrabant. Lana autem ovium, quae Nomades pascunt, semper sub dio manentium, melior, quam illarum, quae stabula subeunt." Hanc Michaelis sententiam sequutus est Heeren *Ideen*, P. II. p. 653. Ceterum Damascenae lanae fama durabat adhuc aevo Hieronymi, cujus haec sunt verba ad h. l.: „Ad nundinas ejus de Damasco deferebatur vinum pinguissimum, et lana praecipua, quod usque hodie cernimus." Sed sericum et gossypium, quorum hodie Damasci maximus est proventus, lanae famam obscuraverunt.

19.

וְדָן וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנוּ „Locus est," inquit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. II. C. XXI. p. 132., „sub-

---

propter lanae bonitatem (ut sunt Tarentinae et Altinates) pellibus teguntur, ne lana inquinetur.

19.

וְדָן] LXX. non expresserunt. Theodor. Καὶ οἶνον Δαιδάν. Vulg. *Dan.* Syr. ܘܕܢ Chald. וְדָן. In cod. uno

„subobscurus, qui, si licuisset per Masorethas, potuisset ita reddi: *Et Dan, et Javan ex Uzal* (מְאוּזָל), subaudi, *veniens, in nundinis tuis negotiati sunt.* Quasi velit Ezechiel, ad Tyriorum nundinas confluxisse omnes populos, seu vicinos, puta Danitas (Israelitas, Jud. XVIII, 29. XX, 1.), seu remotissimos quosque, ut Javanaeos ex Uzal. Nam praeter Javanaeos Graeciae vel Joniae, qui censentur in filiis Japheth [quique supra vs. 13. memorantur], alii sunt Javanaei, ex *Javan*, urbe Jeman, id est, intimae Arabiae. Giggeius: يُوَن *Oppidum Jemen.* Itaque

---

uno Ross., et in alio a prima manu וְדָן. Quum in toto hoc Capite nuspiam Vau copulativum primo nomini proprio in initio aut versus aut sententiae praeponatur; J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* P. II. p. 268. seq. pro וְדָן conjicit וְדָן legendum, quod nomen proprium sit urbis aut regionis, et quidem Arabicum, وادان scribendum, quod erit dualis numerus nominis وَادٍ, *rivus, torrens.* Jam quum in Arabia felici, s. Jemen, urbs جِبْلَة (*Dschoblah*) exsistat, quae, quod ad duos fluvios sita est, et مدينة النهرين, i. e. *urbs duorum fluminum* vocatur; perquam verisimile est Michaeli, *Vadan* locum esse haud diversum ab illo, qui hodie *Dschoblah* nuncupatur. Nostro vero loco non ipsam Dschoblam sed regionem circa eam urbem, duobus fluminibus inclusam, intelligendam esse, monet in *Supplemm.* p. 678., ubi nonnulla ad confirmandam illam sententiam addidit.

וְיָוָן] LXX. Καὶ οἶνον, ac si וְיַיִן legissent. Vulg. *Et Graecia.* Syr. ܘܝܘܢ. Chald. nomen hebr. retinuit.

Itaque hi Javanaei recte dicuntur venisse ex Uzal, quae metropolis fuit terrae Jeman [hodie *Sanaa*, vid. infra not. crit.]. Et id a propheta potuit addi διακριτικῶς, יָוָן מְאוּזָּל, *Javanaeus ex Uzal*, ne putaretur agi de Javanaeis, qui vulgo, id est, Graecis vel Jonibus. — Nec ut nova rejici debet ea interpretatio, illius enim Aquila auctor est, valde accuratus interpres [vid. infra]. — Altera tamen interpretatio, quae מְאוּזָּל appellative sumit, tanquam Participium *Piel* [lege *Pyhal*] a verbo אזל *abire, proficisci*, adstipulatores habet, praeter Chaldaeum interpretem, et doctores Masorethas, et Hebraeos recentiores, etiam e Graecis Symmachum [vid. infra]. Proinde prudentis erit, alterutram ita amplecti, ut ne alteram exsibilet. Tamen in Symmacho non potest ferri, quod Graecos Tyrum advexisse vult cascam et calamum odoratum; quum Ezechielis aevo Graeci a Phoenicibus

 has

מְאוּזָּל] LXX. Ἐξ Ἀσὴλ (pro quo Ar. مِنْ أَازِّيلَ, exhibet). Vulg. *Et Mozel.* „Pro *Mozel* (ait Hieronymus) Symmachus transtulit *deferens*, ut sit sensus: Dan et Graecia detulerunt in nundinis tuis ferrum fabrefactum et caetera. Aquila vero pro *Mozel* posuit *de Uzal.*“ Ita et Syr. ܡܢ ܐܘܙܠ. Legerunt מֵאוּזָל, cum Zere sub ם, et ז sine Dagesch, quomodo hodienum in pluribus codd. scriptum reperitur, quodque et ego vulgari מְאוּזָּל praeferendum arbitror. אוזל vero esse antiquum nomen *Sanaae*, Arabiae felicis metropoleos, demonstrarunt Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. II. Cap. XXI. p. 130. seqq., et J. D. Michaelis in *Spicil. Geogr. Hebr. ext.* T. II. p. 164. seqq., qui quidem non dubitat, מאוזל pro genuina scriptura habendum esse. Chald. בְשֵׁירִין *Turmatim.* Catervas mercatorum iter facientium intellige.

has sibi merces comparaverint, non Phoenices a Graecis. Melius igitur recentiores, qui Kimchium sequuti, hunc versum sic fere reddunt: *Et Dan et Javan vagus in nundinis tuis negotiati sunt: ferrum nitidum, casia et calamus in commercio tuo fuere.* In qua versione hoc incommodum est, quod contra morem Scripturae duo hemistichia non cohaerent. Sed praestat ea divellere, quam ἀσύγκλωστα simul jungere." Equidem non dubito, וְדָן et יָוָן מְאוּזָּל esse nomina propria locorum Arabiae. Quod enim illorum nominum prius, וְדָן, attinet, illud non esse nomen tribus *Dan*, cui copula ו sit praefixa, sed וְ esse primum nominis elementum, recte observavit Michaelis, vid. p. 274. infra; cujus tamen conjectura, legendum esse וְדָן, quod esse nomen existimat regionis ejus Arabiae, quae hodie *Dschoblah* vocatur, perquam mihi lubrica videtur. Locum vel Arabiae ipsius, vel huic terrae vicinum fuisse, nos dubitare non sinit illud, quod *Javani Uzalitico* (מאוזל enim legendum), regioni haud dubie Arabiae, ut ostendere Bochartus et Michaelis, jungitur, mercesque, quae ex utroque loco Tyrum allatae a vate dicuntur, sunt Arabicae. Earum quae primum locum obtinet est ברזל עָשׁוֹת *Ferrum fabricatum* in laminas gladiorum puta. עָשׁוֹת nomen

---

נָחֲנוּ] In codd. aliquot נָחְנוּ, Nun sine Dagesch scribitur; sed esse illud euphonicum propter accentum pausantem, notat Salomon Melechides in *Michlal Jophi* ad h. l.

בַּרְזֶל עָשׁוֹת] LXX. *Σίδηρος εἰργασμένος.* Vulg. *Ferrum fabrefactum.* Syr. ܦܪܙܠܐ ܕܬܦܠܚܝܘܗܝ, *Ferrum ut fabrefaceres.* Videntur hi interpretes vocem עָשׁוֹת ad עָשָׂה, *fecit*, retulisse. Chald. עַרְקִין דְּבַרְזֶל *Laminas ferreas.* De quibus vid. Buxtorfii *Lex. Chald.* p. 1676.

nomen adjectivum a verbo עָשַׁת *fabricavit*, ex qua notione altera *cogitandi* et *moliendi aliquid* orta videtur, nec non nomen עֶשֶׁת Talmudicis usitatum, *laminas ferreas* significans. Cf. BUXTORFII *Lexic. Chald.* p. 1683. et MICHAELIS *Supplemm.* p. 1981. Fuisse olim nobilissimos in Arabia gladios Jemenenses, ut vel nullo addito substantivo يَمَانِيّ, *Jemenensis*, pro *gladio* diceretur, apparet e carmine veteris alicujus poëtae Arabici, quod inter Excerpta ex *Anthologia*, *Hhamasa* dicta, ab A. SCHULTENS ad calcem Grammaticae Erpenianae edita p. 428. legitur. Verba arabica attulit MICHAELIS in *Spicileg. Geogr. Hebraeor. ext.* P. II. p. 173., de nostro loco differens; additque, etsi nostro tempore minus celebres sint gladii Jemenenses, esse tamen in provincia Sahan ferri fodinas, licet ob penuriam ligni, inscitiamque Sahanensium et carum nimis sit Sahanense ferrum, nec bonum, testante NIEBUHRIO *Descript. Arab.* p. 271. Verum quemadmodum hodie celeberrimae sunt laminae s. gladii, quibus a Damasco est nomen, non quod ferrum, e quo sunt fabrefacti, prope eam urbem foditur, (illud enim ex India Damascum adferri narrat CHARDIN *Itinerar.* T. IV. p. 250. edit. in duoden.), sed quod Damasceni cudendi artem optime callent; ita et mercatores Arabici a vate nostro memorati laminas ferreas a suis artificibus paratas Tyrum advehere potuere, etsi ipsorum regio ferri fodinis careret. In ipsa Jemena (verbis utor Michaelis l. c.) acinaces majores non amplius cudi audiit Niebuhrius (l. c. p. 217.), sed cultros incurvos majores, lamina lata, acutos, quibus Arabes accingi solent; major autem horum cultrorum vis ex Hhadramaut in Jemenam importatur. קִדָּה וְקָנֶה Exod.

קִדָּה וְקָנֶה] Pro hisce duobus vocibus LXX. unam tantum,

XXX, 24. inter aromata, ex quibus unguentum ſacrum praeparandum erat, nominantur. *Caſiam* et *calamum aromaticum* illis nominibus ſignificari, veriſimile eſt; cf. not. ad Exodi l. c. Utrumque hic in Arabum computatur mercibus, quia, ſi non in Arabia naſcitur, ſed in India, cui ſoli proprium eſſe multi volunt, tamen ex India per Arabes in Syriam convehebatur.

20.

דְּדָן *Dedan* Idumaeae, vid. not. ſupra ad vs. 15. בִּגְדֵי חֹפֶשׁ plures *veſtes libertatis* interpretantur (coll. חָפְשִׁי manu-

---

tantum, *καὶ τροχιὰς*, poſuerunt, pro quo Theodor. *καὶ τροχοὶ* habet. Vulg. *Stacte et calamus*. Syr. ܘܩܨܝܥܬܐ ܘܩܢܝܐ *Et caſias et calamos*. Chald. קְדָה וּקְנֵה בְשָׂם *Stacten et calamum aromaticum*.

20.

דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ] LXX. *Δαιδὰν ἔμποροί σου*. Vulg. *Dedan inſtitores tui*. Syr. ܕܪܘܢ ܒܝܬ ܬܐܓܘܪܬܟܝ *Doron emporium tuum*. Chald. מִן דְּדָן מַיְתָן פְּרוּרָא לְגַוִּיךְ *Ex Dedan afferebant mercimonia in medium tui*.

בְּבִגְדֵי חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה] LXX. *Μετὰ κτηνῶν εἰς ἅρματα*. Vulg. *In tapetibus ad ſedendum*. Syr. ܐܝܬܝܘ ܠܟܝ ܗܘܐ ܠܟܝ ܕܣܓܝܐܐ ܡܝܬܪܐ *Asportabant ad te multitudinem jumentorum excellentium* (de voce ܡܝܬܪܐ vid. J. D. Michaelis notam ad Castelli *Lexic. Syriac.* a ſe edit. p. 362.). Pro בִּבְגְדֵי LXX. et Syr. videntur בִּבְכָרִי *dromedarii* (Jeſaj. LX, 6.) legiſſe. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 883., qui hoc recepto בִּבְגְדֵי praefert, et collato arab. حفش *in curſum effudit ſe equus*, unde חֹפֶשׁ *effuſum*

manumissus, liberatus. Exod. XXI, 2. 26. 27. Job. III, 19.), quibus nobilissimas et magnificas, quae decent ingenuos et liberos indicari volunt. Qui interpretationi Michaelis in *Supplemm.* p. 882. recte opponit, quamvis *liberi*, *ingenui*, nobiles dici possint, multarum linguarum usu concinente, itemque vestis pretiosa, *vestis nobilium*; multum tamen interesse inter *manumissum* et *ingenuum*, seu *nobilem*, *vestesque manumissorum* legentem non sane de splendidis vestibus cogitaturum esse, aegriusque adeo assequuturum, quid illae ad equitandum (לְרִכְבָּה). Sed חֹפֶשׁ, eodem illo Michaele observante, illustratur arabico خفش *humi stravit*, בְּגָדִים autem non solum de *vestibus*, verum et omnino de *velis majoribus* usurpari (veluti Num. IV, 6. 7. 8. 9. 11. cet. de velo, quo res sacrae involvuntur), notum. Quare בִּגְדֵי חֹפֶשׁ erunt *tapetia humi sternenda*, לְרִכְבָּה *ad insedendum*, s. *ad sessionem*, Infinitivus nominascens formae לְיִרְאָה Deut. IV, 10., vel בְּחֶמְאָה (cf. Buxtorfii *Thesaur. Grammat.* p. 235.). Eandem interpretationem Latinus Vulgatus s. Hieronymus praeivit (vid. infra), quae sane perquam commoda est. Nam orientales tapetibus humi stratis sedere, quis nescit? Alii לְרִכְבָּה ad *vehendum* s. *equitandum* vertunt, ut significentur *tapetia equis instrata*, quibus insideat eques, s. opercula ephippiorum.

21.

„Arabia, et principes Cedar, quae hodie Saracenorum

---

effusum ac citissimum cursum significet, בִּגְדֵי חֹפֶשׁ *dromedarios in cursum effusos*, s. citissime currentes, interpretatur. Chald. בִּלְבוּשׁ דִּיקָר לִרְתִיכִין *Vestibus pretiosis pro curribus.*

21.

[עֲרַב — יֶרֶךְ] Totum hoc hemistichium prius a Symmachus non

rum regio est, sicut in Jeremiae sermone [XLIX, 28.], qui adversus Cedar scribitur, plenissime demonstratum est, abundant his animantibus, agnis videlicet et arietibus, et hoedis, et Tyri nundinas hac illatione multiplicant." Hieron. קֵדָר (Ismaelis filius Genes. XXV, 13.), Plinio Hist. Nat. V, 12. *Arabes Cedrei* dicti, Nabataeis contigui.

22.

שְׁבָא *Sabaeos* illos videtur indicare, quos Pomponius Mela L. III. Cap. 8. dicit Arabiae felicis partem tenere ostio maris Persici proximam, et Caramanis, qui Genes. X, 7. *Rhegma*, qui apud nostrum statim sequitur, orti dicuntur. Et in illo ipso ostio Carmanis proximo Arrianus in Periplo recenset ὄρη μέγιστα λεγόμενα Σαβώ, *montes maximos Sabo dictos*, tanquam a Saba. Cf.

---

non expressum. Chald. pro קֵדָר posuit נְבָט, *Nabataeos* significans, tribum Arabum, ab Ismaelis primogenito, *Nebaiot* (vid. Genes. XXV, 13.), oriundam.

[בְּכָרִים] LXX. cod. Rom. et Ar. Καμήλοις. Sed in cod. Alex. Καὶ μόσχοις, cf. Chald. Pronunciarunt בְּכָרִים. Vulg. *Cum agnis*. Syr. pro בְּכָרִים ponit ܘܕܟܪܐ, *et arietes*, sed pro seq. וְאֵילִים habet ܘܐܡܪܐ *et agnos*, quasi וְאֵילִים וּבְכָרִים legisset. Chald. בְּתוֹרִין, *bobus*, quod hebraice vel בִּבְקָרִים esset, vel בְּפָרִים, quod ipsum in cod. uno Ross. a prima manu scriptum legitur.

22.

[שְׁבָא וְרַעְמָה] LXX. cod. Rom. Σαββὰ καὶ Ῥαμμὰ, cod. Alex. et Ar. Σαβὰ καὶ Ῥεγμά. Pro רַעְמָה in paucis aliquot codd. nec non in Prophetis Soncini a. 1486. editis scribitur רַעְמָא.

Cf. Bocharti Geograph. S. P. I. L. IV. Cap. VII. p. 249. רַעְמָה *Raama*, inquit Hieronymus, „ſive juxta Septuaginta *Rhegma*, in nullo alio Scripturarum loco invenire potui [nominatur tamen Geneſ. X, 7. inter *Cuſchi* filios], nec quae regio ſit, quidque ſignificet; niſi quod manifeſtum eſt, et ex eo, quod jungitur Saba, vicinam huic provinciae eſſe regionem.“ Urbem *Rhegmam* ad oſtium maris Perſici ſitam memorat in ſuis tabulis Ptolemaeus, quam ipſam noſtram רַעְמָה eſſe, Bocharti opinio eſt, valde probabilis, l. c. Cap. V. p. 247. Bocharti ſententiae de שְׁבָא et רַעְמָה quae oppoſuit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 198. et 194. dubitationes, non magni ſunt momenti. בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם *Cum capite* i. e. praecipuo (ut Exod. XXX, 23. Cant. IV, 14.) *omnium aromatum*, praeſtantiſſimo quoque aromate. Merces hic commemoratas, aromata, gemmas, et aurum, Sabaei et Rhegmaei, ſinus Perſici accolae, trans mare ex India vicina petebant, et jumentis Tyrum deferebant, quemadmodum hodienum quotannis aliquoties mercatorum ſimul iter facientium turmae (*Caravanae*) a Baſſora, haud procul a ſinu Perſico ſita, per deſerta Hhalebam proficiſci ſolent. Vid. Niebuhrii *Itiner.* P. II. p. 236. ſeqq.

23.

חָרָן *Hharan*, Syris ܚܪܢ, Arabibus حَرّان, dicta, urbs et regio Meſopotamiae, ex qua Abrahamus,

S 5 patre

בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם] LXX. *Μετὰ πρώτων ἡδυσμάτων.* Vulg. *Cum univerſis primis aromatibus.* Syr. ܒܣܡܢܐ ܓܒܝܐ *Aromata egregia.* Chald. בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין *In primariis omnium aromatum.*

23.

חָרָן] LXX. Χαῤῥὰ, quaſi חרה legiſſent, quod in cod.

patre ibi considente, Dei jussu in Palaestinam migravit, Genes. XI, 31. (ad quam loc. vid. not.). 32. XII, 5. Actor. VII, 2. Romanis *Carrae* dicta, Crassi postea clade nobilitata. Vid. Assemani *Biblioth. Orient.* T. III. P. II. p. 755. et Michaelis *Supplemm.* p. 930. seqq. Uterque tamen, et Assemani et Michaelis, nostro loco aliam *Hharan* intelligendam volunt, Arabiae felicis urbem, recentioribus Arabiae Geographis حران القرين *Hharan elkorain* dictam, vid. Assemani l. c. p. 563. seq. Cetera quoque loca, hoc versu commemorata, excepto *Assur*, vel in vicinia maris Persici, vel in Arabia quaerunt; unde non tantum duplicem חָרָן, verum quoque duplicem עֶדֶן (Michaelis adeo quadruplicem) fingunt, aliam, quae 2 Reg. XIX, 12. Jesaj. XXXVII, 12., aliam, quae h. l. memoratur, quam Arabiae urbem emporiumque ad oceanum Indicum celeberrimum, *Aden* (عَدَن) opinantur; vid. Michaelis *Supplemm.* p. 1840. Verum quum 2 Reg. XIX, 12. חָרָן et עֶדֶן non diu ante Hiskiam a rege Assyriae subacta dicantur, eademque loca a nostro hoc versu una cum אַשּׁוּר nominentur, utroque loco easdem regiones aut urbes significari credibile est. כַּנֵּה eandem, quae Genes. X, 10. Amos. VI, 2. כַּלְנֵה, et Jesaj. X, 9. כַּלְנוֹ vocatur, Graecis *Ctesiphon*,

---

cod. quodam Ross. a prima manu scriptum legitur. SH. tamen, etsi ad LXX. efformatus, legit عدن cum Nun.

וְכַנֵּה] וְכַלְנֵה unus cod. Ross. a prima manu. Ita Grotius et Hubigantius; et כַּנֵּה esse h. l. ex diversa scriptione ipsam כַּלְנֵה, i. e. Ctesiphontem, conjecit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. IV. C. 18. p. 270., cui tamen Michaelis in Spicil. P. I. p. 229. consensum omnium

Ctesiphon, ad Tigrim ab oriente, esse putant, caput Chalonitidis. Verisimilius sane illi, quam Assemani (T. III. P. II. p. 562.), et Michaelis (Supplemm. p. 1198.), qui *Canes*, emporium felicis Arabiae, Ptolemaeo sub Hadramautae regione memoratum, intelligendum arbitrantur. Sed nostrum, relictis Arabiae regionibus aliisque locis mari Persico vicinis (vs. 21. 22.), hoc versu ulterius, septentrionem versus, ad regiones Euphrati et Tigridi vicinas, progredi, arguit Assyriae, locorumque sub ejus ditione (*Charanis* et *Edenis*) sitorum mentio. Qua de caussa שְׁבָא quod h. l. nominatur, diversum judico ab eo, quod v. 22. recensetur, et nostrum quidem in Arabia deserta quaerendum non dubito, ut idem sit cum שְׁבָא, cujus Job. I, 15. fit mentio (de quo vid. Prolegomm. ad Job. §. V. p. 27. not. 13.). כִּלְמַד nomen loci plane ignoti, de quo interpretum conjecturas vid. infra in not. crit. et in Michaelis *Supplemm.* l. ibi cit. Quibus addi potest Bocharti conjectura *Geogr. S.* P. II. L. I. C. XVIII. p. 480., כִּלְמַד esse Syris כלמדא *Chalmadda*

---

omnium veterum interpretum, nomen sine Lamed exprimentium, opponit. Unus cod. Ross. ad marg. notat וְכַנֵּה, et hoc ipso modo LXX. pronunciarunt, Χανααν. Sed SH ܘܟܠܢܝ ac si scriptum esset וכנען. Chald. וּנְצִיבִין *Et Nesibia*, nomen urbis Mesopotamiae. Cf. Michaelis l. c. p. 227.

וְעֶדֶן] LXX. non expressere. Vulg. *Et Eden.* Syr. ܘܥܕܢ Chald. וְחַדְיַב, i. e. *Adiabene*, Assyriae provincia (vid. Bocharti *Geogr. S.* P. I. L. IV. C. 19. p. 273.), quae Syris ܚܕܝܐܒ dicta, vid. Assemani *Biblioth. Or.* T. I. p. 420. not. et T. III. P. II. p. 414. seqq.

וְכִלְמַד] „*Chalmad*, sive, ut in quibusdam exemplaribus

madda pro כלמנדא *Chalmanda*, Xenophonti *Charmande*, et Hilleri *Onomast.* p. 108., nomen hebraeum dictum putantis pro כְּלָא מַד, *caula* vel *carcer Medorum*, ut מַד poneretur pro מָדַי. Aliis est *Gaala Mediae*, Ptolemaeo memorata.

24.

מַכְלֻלִים hoc solo loco obvium significatione non differre existimant a מִכְלָלִים, supra XXIII, 27. et infra XXXVIII,

---

ribus continetur, *Cherma*, transfertur in *vineas.*" Hier. Fuere igitur codices, in quibus כרמה scriptum, quod ipsum LXX. expresserunt, qui Χαρμὰν habent, quod Theodoretus τὴν λεγομένην Καρμανήν esse ait, quae regio ubi sit quaerenda nos quidem ignoramus. Michaelis in *Supplemm.* p. 1190. خرمان, quod Arabicus interpres pro Graecorum Χαρμὰν posuit, *Caramaniam*, regionem ad mare Persicum et Indicum sitam, interpretatur; sed ea كرمان, *Kerman*, scribitur. Hieronymus tamen in versione latina textus Graeci *Chalman* posuit, et in SH. legitur ܟܠܡܢ. Syrus nomen כִּלְמַד non expressit, Chald. וּמָדַי, *et Medus.* „Absurde, inquit Michaelis l. c., ex solis arreptis litteris מד, conjector."

רכלתך] רְכֻלָּתֵךְ *Negotiatio tua*, cod. unus Ross., et alius a prima manu.

24.

במכללים] LXX. et Syr. non expresserunt. Vulg. *Multifariam.* Chald. בִּגְמַר מְנֵי כָל חוּשְׁבְּחָתָא *Cum perfectione omnis generis rerum laudatissimarum.* Cum Patach sub מ nomen hebraicum hoc solo loco occurrit, quum alias מִכְלָלִים, cum Chirek, scribi soleat, quomodo et h. l.

XXXVIII, 4., quod utroque loco de vestimentis usurpatum perfectissima, s. vestes perfecta pulchritudine notet. Alii h. l. res quasque absolutissimas et perfectissimas intelligunt. Alii a *comprehendendi, complectendi* notione verbi גָּלַל, nostrum vocabulum *universitates*, i. e. omnia rerum s. mercium genera interpretantur. Michaelis *Supplemm.* p. 1186. *loricas* s. *panopliam* significari conjicit, maxime ob locum XXXVIII, 4. גְּלוֹמֵי תְכֵלֶת *Involucra*, vestimenta, *hyacinthi*, hyacinthina. גְּלוֹם a verbo גָּלַם, quod 2 Reg. II, 8. de pallio Eliae convoluto dicitur, Hebraei fere מַלְבּוּשׁ i. e. vestimentum, quo homo se ipsum operit et involvit, interpretantur, Vulgato Latino, Aquila et Syro inter-

---

h. l. codd. haud pauci habent. Cum Patach tamen illud jam legit Theodotien, qui ἐν Μαχαλὶμ reddidit.

[בִּגְלוֹמֵי תְכֵלֶת] LXX. Ὑάκινθον Vulg. *Involucris hyacinthi.* Syr. ܡܕܐܢܐ ܕܬܟܠܬܐ *Vestes hyacinthinas.* Uterque interpres nomen גְּלוֹמֵי retulit ad גָּלַם, *involvit.* Theodot. Καὶ ἐν Γαλμά. Chald. בִּגְזִיזִין דִּתְכַלָּא, quod interpres latinus in Polyglottis *palliis hyacinthinis* reddidit; dubito, an recte. A גָּזַז, *tondere*, גְּזִיזִין essent *tonsores*, qui tamen h. l. locum habere nequeunt. Kimchi exponit *gazas, thesauros ex hyacintho*, nec hoc tamen satis commode. Michaelis in *Supplem.* p. 317. vertit *tonsuras* [quae tamen potius גִּזּוֹזִין aut גְּזִיזִין dicendae fuerint]. „Ejus quidem versionis Chaldaei interpretis," addit Michaelis, „bona quidem reddi ratio philologica possit, quum جلم inter alia sit *tondere*. Verum displicet *tonsura hyacinthina*, lana enim hyacinthina ovibus non est, unde nec detonderi potest." Aquila nostra verba una cum eo quod proxime praecessit et sequitur, ita reddidit: Ἐγκατασκευοῖς εἰλήμμασιν ὑακίνθω καὶ ποικιλίας.

interprete consentientibus. Sed MICHAELIS in *Supplemm.* p. 318. dictionem hebraicam notare ait *percussiones sepiae*, i. e. sepias, dum vivunt, percussas, atramentumque earum ita integrum totumque servatum, quo partim ad scribendum, partim ad tingendum utebantur. Videlicet גְּלוֹמִים a verbo arabico جلم *secuit, percussit*, vertit *percussiones*, תְּכֵלֶת vero ei est piscium genus, cujus atramento hyacinthina tinguntur, *sepia* et *loligo*, vid. *Supplemm.* p. 2367. et cf. not. nostr. ad BOCHARTI *Hieroz.* T. III. p. 678. edit. Lips. Praeferenda tamen vulgo recepta interpretatio, non tantum veterum auctoritate, verum et usu Chaldaici גְּלַם et גְּלִימָא *involucrum, pallium*, commendata, quam et Meyer in *Biblioth. theol. Gotting.* P. IV. p. 612. seq. idoneis argumentis vindicavit. וְרִקְמָה vid. supra vs. 7. 16. גִּנְזֵי בְּרֹמִים *Thesauros*,

---

וְרִקְמָה] LXX. cod. Rom. SH. et Ar. non expresserunt. In cod. Alex. καὶ πορφύραν, quod et in margine cod. SH. reperitur, nullo tamen interpretis nomine addito. Vulg. Et *polymitorum*, quemodo et Aquilam (vid. not. praeced.) et Symmachum vertisse Hieronymus refert, qui addit, Theodotionem *varia* interpretatum esse. Syr. ܘܨܘܒܥܐ *Et versicolores.* Chald. וְכוּשְׁפִין דְּאַרְזָא בְּאִמְלִין דִּי זְהוֹרִיתָא *Et arcas cedrinas cum chlamydibus coccineis.* „Significantur, ait Jarchi, ornamenta, quae accurata custodia opus habent.“

וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים] LXX. Καὶ θησαυροὺς ἐκλεκτούς. Vulg. *Gazarumque pretiosarum.* Theodoretus Aquilam ita interpretatum esse refert: Καὶ ἐν μαγώζοις συγκειμένοις. Addit Theodoretus: τὸ δὲ ἐν μαγώζοις ἀπὸ τοῦ Ἑβραΐου ἐξελλήνιζεν· σημαίνει δὲ ἐν ἀποκρύφοις σκεύεσιν· οὕτω γὰρ καὶ ὁ Σύρος ταύτας ἡρμήνευσεν. *Syri* nomine intelligi non interpretem Syria-

nos; synthefes, vestium pretiosarum interpretantur; et גְּנָזִי quidem *gazam*, *thesaurum*, notare, vix dubium, vid. Esth. III, 9. IV, 7.; בְּרֹמִים autem nomen generale, quo vestes quaeque pulcherrimae comprehenduntur, existimant, Kimchio auctore, qui se a patré audivisse narrat, vestes pulchras et honoratas arabice dici ثَاب مبروما אחב מברומא. In Golio بَرِيم explicatur *filum ex duabus aut pluribus partibus contortum*, quale stamini saepe inservit, tum speciatim *funis contortus bicolor*, magisque peculiariter *funiculus s. taenia et linea gemmis ornata, talis qua medium corporis vel brachium feminae circumcingunt*; مُبْرَم vero *vestis ex utroque filo, stamine et subtegmine contexta*, et, absolute positum, *peculiare genus vestis*. Firmiore argumento igitur nititur Kimchiana explicatio, quam conjectura eorum, qui בְּרֹמִים putant esse

---

Syriacum, sed Sophronium, Patriarcham Constantinopolitanum, qui Hieronymi interpretationem ex hebraeo factam graece vertit, ostendit Doederlein in singulari scriptione, quae inscribitur: *Quis sit ὁ Συρος V. T. graecus interpres?* Altdorf. 1772. Syr. ܘܣܝ̈ܡܬܐ ܓܒܝ̈ܬܐ *Et thesauros optimos.* Chald. דְּמַחֲתִין בְּקִמְטְרִין חֲפַן גְּלָדִין *Quae repositae sunt in scriniis pellibus tectis.* Intelligendae sunt, Jarchio docente, cistae corio opertae et figuratae variis clavis per lineas dispositis, atque picturis. Pro בְּרֹמִים in uno cod. Ross. a prima manu legitur מְרוֹמִים.

בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים] LXX. *Δεδεμένας σχοινίοις.* Vulg. *Quae obvolutae et adstrictae erant funibus.* Syr. ܡܐܣܟܢ ܒܚܒ̈ܠܐ *Constrictae funibus.* Chald. מְאַסְרִין בְּאַשְׁלִין דִּי בוּצָא

esse pretiosas arbores, quae alias בְּרוֹשִׁים dicuntur, i. e. fraxinos, unde cistae factae fuerint. אֲרֻזִים plerique adjectivum nominis אֶרֶז *cedrus* existimant, ut significentur *cistae cedrinae*, quibus vestium volumina inclusa fuerint. Sed magis congruit, coll. arab. أرز, *contraxit se in unum, collegit firmavitque se*, vocabulum hebraeum *firmiter constricta et compacta* interpretari, quomodo חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים significatione cognata apte juncta erunt. Nequaquam audiendi sunt, qui אֲרֻזִים pro חֲרוּזִים positum existimant, ut intelligendae sint *torques, ordinatae margaritarum connexiones, monilia.*

25.

In priori hujus versus hemistichio negotium facessit interpretibus שָׁרוֹתַיִךְ. Nomen שָׁרוֹת ceteris, quibus in V. T.

בוּצָא חֲתִימִין בְּעִזְקַת גְּלָף *Ligatae funibus byssinis, et signato annulo sculptorio.*

וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ] LXX. cod. Rom. Καὶ κυπαρίσσινα. Cod. Alex. et Ar. Ἐν κυπαρισσίνοις πλοίοις ἐν αὐτοῖς (ἡ ἐμπορία σε, addit Theodor.). Vulg. *Cedros quoque habebant in negotiationibus tuis.* Syr. ܘܒܐܠܦܐ ܕܒܪܘܬܐ *Et in navibus abiegnis.* Chald. עֲבִידַת יַמָּא מַחֲתִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הֲדַסִּין בְּהוֹן הֲוָת סְחוֹרְתִיךְ *Opus maris indiderunt turribus s. arcis e ligno myrtino factis; in iis fuit negotiatio tua.* הֲדַס Jarchi *myrtum*, cedri speciem, esse dicit. Pro וַאֲרֻזִים in codd. nonnullis וַאֲרָזִים legitur.

25.

אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ] LXX. cod. Rom. et Alex. Πλοῖα ἔμποροί σε ἐν τῷ πλήθει, ἐν τῷ συμμίκτῳ σε. Sed SH. et Ar. *Carthaginenses negotiatores tui in multitudine*

V. T. occurrit, locis, 2 Sam. XIX, 36. 2 Paral. XXXV, 25. Cohel. II, 8., cum שָׁרִים, *cantores*, junctum, *cantatrices* significat. Quae notio tamen h. l. aptum sensum vix fundat. Nam Coccaii interpretatio: *Naves Tarschisch* habent *cantatrices tuas* et *mercem tuam*, i. e. laetitia Tyriorum in totum mare se effudit, et voluptas eorum ex toto orbe venit, illis arbitrium omnis negotiationis habentibus; vel, quod alii volunt: *naves Tarschisch decantantes*, laudantes *te erant ob commercium tuum*, nemini facile, nisi auctoribus harum interpretationum placuerit. Michaelis in versione teutonica Vulgatum Latinum sequutus nostrum שָׁרוֹת cum שָׂרוֹת (1 Reg. XI, 3.) confundens, *principum* notione sumsit, et verba hebraea ita reddidit: *Doch waren immer die Spanischen Schiffe das Hauptwerk deiner Handlung*, parum profecto eleganter, quod miror Meyero probatum esse. Verum non dubito vidisse Kimchium, שָׁרוֹת significatu haud differre a Chaldaico שְׁיָרָה *turma*, *caterva*, *commeantium*, quod ipsum Onkelos Genes. XXXVII, 25. pro hebraeo אֹרְחָה posuit, a שׁוּר, arab. سَارَ *abiit*, *profectus fuit*. Erunt igitur שָׁרוֹת *turmae euntes ad negotiationem*, sive per terram, sive

---

mine negotiatorum tuorum in commisto tuo. Theodor. Πλοῖα Καρχηδονίων ἐν τῇ ἐμπορίᾳ σου ἐν τῷ πλήθει τῶν συμμίκτων σου. Vulg. *Naves maris, principes tui in negotiatione tua*. Pro שָׁרוֹתַיִךְ legit שָׂרוֹתַיִךְ. Syr. ܒܢ̈ܝ ܬܪܫܝܫ ܕܒܡܥܪܒܟ ܡܝܬܝܢ ܗܘܘ ܠܟ ܡܘܒܠܐ *Filii Tharsis qui* [habitant] *ad plagam tuam occidentalem, afferebant ad te sarcinas*. Chald. בִּסְפִינֵי יַמָּא הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ *In navibus maris erant remiges, et adducebant merces in medium tui*.

five per mare; nam et per mare fimul eunt multae naves mercibus onuftae (*Handelsflotten*). Quare verborum noftrorum fenfus hic erit: naves Tarfenfes turmatim ad te ibant negotiandi caufa. Ante מַעֲרָבֵךְ fubaudiendum eft ב vel ל, *in negotiatione tua*, f. *ad negotiationem tuam*. וַתִּמָּלְאִי *Unde impleta es* opibus et hominibus, cf. XXVI, 2. וַתִּכְבְּדִי *Et honorata, gloriofa* (Jefaj. LXVI, 5. Job. XIV, 21.), vel *dives* et *opulenta*, five mercibus quafi *gravis* et *onufta facta es*, quo fenfu כָּבֵד Genef. XIII, 2. XXXI, 1. L, 9. ufurpatur. בְּלֵב יַמִּים vid. fupra vs. 4. Tum fua, tum illorum induftria, qui ad Tyrium emporium confluebant, portabantque quicquid in rerum natura putabatur pretiofum et pulchrum, quum effet medio in mari, id eft, in loco maxime convehendis diftribuendisque mercibus opportuno, repleta eft et decorata Tyrus rerum omnium abundantia et gloria.

26.

Adhuc de potentia et gloria Tyri, cujus defcriptio latius deducta fuit, ut calamitas, quae illam fecutura eft, eo magis exaggeretur. בְּמַיִם רַבִּים Sed *in aquas multas* (Pf. LXXVII, 20.) fcil. calamitatum, et in naufragii quafi excidiique periculum, הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ *deduxerunt*

וַתִּכְבְּדִי] וַתִּכָּבְדִי in Niphal, unus cod. Rofs. a prima manu.

26.

בְּמַיִם רַבִּים הֱבִיאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ] Chald. כְּמֵיָּא סַגִּיאִין עֲלוֹ עֲלָךְ וּבְזוּ יָתִיךְ *Sicut aquae multae afcenderunt contra te et diripuerunt te.* Legit כְּמַיִם, quod etiamnum in uno cod. Rofs. a prima manu reperitur; et pro הַשָּׁטִים legit הַשֹּׁאטִים (a verbo שָׁאט *depopulari*), quod itidem multi codd. exhibent. Reliqui veteres verba ita exprimunt uti hodie in plerisque codd. fcripta leguntur.

runt te qui remis agebant te, i. e. gubernatores tui. Bellum maris fluctibus, civitatem Tyriam navi, ut Horatius (Od. L. I. Od. 15.), rempublicam Romanam, comparat, proceresque remigibus et naucleris. Jarchi: „Sicut fieri solet navibus magnis, quas summa diligentia in altum ducunt, et postquam tu (o navis) repleta et onerata fuisti, ortus ventus Orientalis fregit te in medio mari, et quoad comparationem urbis (Tyri), sensus hic est: postquam repleta fuisti divitiis; extulit se animus tuus, et venit super te poena." Similiter apud Appianum *de bello Punico* c. 51. Romanus Consul Censorinus Hannoni, extremum Carthaginis excidium deprecanti: Ὅλως τε μοὶ δοκεῖ πόλις ἡ μὲν ἐν τῇ θαλάσσῃ ναῦς τις εἶναι μᾶλλον ἢ γῆ, πολλὼν τὸν σάλον πραγμάτων ἔχουσα καὶ τὰς μεταβολάς. *Omnino mihi civitas maritima navis potius videtur, quam terra, magnis obnoxia quod ad flatum et negotia sua jactationibus et mutationibus.* שָׁטִים, quo nos cum veteribus plerisque *remiges* intelligimus, uti supra vs. 8. (coll. שַׁיִט, *remus*, Jesaj. XXXIII, 21.), qui infra vs. 29. תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט, alii a *flagellandi* notione, quam verbum שׁוּט obtinet, *flagellantes, praedantes* (vid. Chaldaeum pag. praec. infra), interpretantur, alii idem quod infra XXVIII, 24. הַשָּׁאטִים notare volunt, ut Dathius, qui nostra verba vertit: *qui tibi invident*, et in nota subjecta שָׁטִים ait pro שָׁאטִים scriptum esse, a שָׁאט *contemsit, vilipendit*, ut Chald. et Syr. שׁוּט. — רוּחַ הַקָּדִים, *Ventus orientalis*, h. l. procellosum atque impetuosiorem *eurum*, nautisque timendum indicat, in Arabia, Palaestina et Archipelago, Anglis proprio nomine *Levanteer*, Gallis *Levant* dictum, Actor. XXVII, 14. Εὐροκλύδων, seu ex alia lectione, Εὐρακύλων.

Idem

רוּחַ הַקָּדִים] Chald. מֶלֶךְ דְּתַקִּיף כְּרוּחַ קִדּוּמָא Rex *qui fortis est sicut ventus orientalis.*

Idem ventus Ps. XLVIII, 8., ubi itidem naves Tarschisch ejus violentia frangi dicuntur, intelligendus. Kimchius et Grotius *orientalis venti* mentionem eo retulerunt; quod Chaldaei, ex Oriente venientes, illo significentur. שְׁבָרֵךְ *Franget* et merget te, ut navem, vs. 34. „Continuatur metaphora: *remis* et *vento* fuerat Tyrus facta gloriosa; tanquam vento et remis in mare deturbatur.“ COCCEJ.

27.

מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ *Confirmantes*, reparantes, *rupturam tuam*, qui scissuras tuas sarciunt, et muros ab hoste ruptos

---

27.

וְעִזְבוֹנַיִךְ] LXX. *Καὶ ὁ μισθός σου.* Vulg. *Et thesauri tui.* Syr. ܘܐܓܪܟܝ *Et merces tua.* Chald. וְנִכְסַיִךְ *Et opes tuae.*

מַעֲרָבֵךְ] LXX. cod. Rom. *Καὶ τῶν συμμίκτων σου.* Cod. Alex. *Ἐν τῷ συμμίκτῳ σου.* Vulg. *Et multiplex instrumentum tuum.* Syr. ܕܡܢ ܡܥܪ̈ܒܝܟܝ *Quae* (merces) *e plagis tuis occidentalibus afferebantur.* מערב *occidentem* notat Dan. VIII, 5. Chald. סְחוֹרְתֵיךְ *Negotiatio tua.*

מַלָּחַיִךְ] LXX. *Καὶ οἱ κωπηλάται σου.* Vulg. *Nautae tui.* Syr. ܟܠܗܘܢ ܓܢܒܪ̈ܐ ܡܩܪ̈ܒܢܝܟܝ ܘܡܠܚ̈ܝܟܝ *Omnes lectissimi bellatores tui et nautae tui.* Videtur verba וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ, quae in hemistichio altero sequuntur, bis legisse, nam et postea illa exprimit, nisi quod pro ܓܢܒܪ̈ܐ altera vice ponat ܓܒܪ̈ܐ *viri.* Chald. סַפָּנַיִךְ *Nautae tui.*

ptes reparant, vs. 9. וּבְכָל־קְהָלֵךְ Multitudinem, exceptis principibus, vulgus significat, qui absque nomine dignitatum simili judicio censerentur. Mixtaque prophetia est inter urbem et navem, ut ex altero alterum intelligas." Hieron. Cf. not. supra ad vs. 5. בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ Tempore casus, excidii tui, ut supra XXVI, 15. 18.

28.

לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ Ad sonitum clamoris, quem edent naucleri tui, ob ruinam suam et tuam; i. q. Jesaj. XV, 5. זַעֲקַת־שֶׁבֶר clamor ob confractionem s. excidium editus. Quum naucleri animum abjiciunt et ejulant, actum est de salute vectorum. יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת Contremiscent suburbana, non insula tantum, sed et proxima continens, ut

 Grotius

וְחֹבְלָיִךְ] LXX. Καὶ οἱ κυβερνῆταί σου. Vulg. Et gubernatores tui. Syr. non expressit. Chald. וּמְרַבְּנַיִךְ Et gubernatores tui.

מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ] LXX. Καὶ οἱ σύμβουλοί σου. Vulg. Qui tenebant supellectilem tuam. Syr. ܘܡܚܕܬܝ ܒܕܩܝܟܝ Et instauratores eorum, quae in te instauranda erant. Chald. מַתְקְנֵי צוֹרְכִיךְ Providentes necessaria tua. — —

וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ] LXX. Καὶ οἱ σύμμικτοί σου ἐκ τῶν συμμίκτων σου. Vulg. Et populo tuo praeerant. Syr. ܘܕܡܢ ܡܥܪܒܟܝ Qui ab occidentali plaga tua. Chald. וּמֵיתָן סְחוֹרַת חֲנֻתִיךְ Et inferentes negotiationes in tabernas tuas.

וּבְכָל־קְהָלֵךְ] וְכָל־קְהָלֵךְ (sine ב) multi codd. et libri typis expressi, consentientibus LXX. Syr. Chald.

Grotius notat. Nomen מִגְרְשׁוֹת cum feminina plurali terminatione hoc ſolo loco occurrit, nam alias a ſingulari מִגְרָשׁ (vid. infra XLV, 2. XLVIII, 15. 17.), pluralis eſt מִגְרְשִׁים, vid. Num. XXXV, 3. 4. 5. Significatu tamen מִגְרְשׁוֹת nihil differre videtur a maſculino, quo ſuburbana indicari, loca excitata non ſinunt in dubium vocare. A verbo גָּרַשׁ, *ejecit*, *expulſit* (Exod. XXXIV, 11.) *ſuburbanum*, ſeu *villam extra urbem* nuncupatam volunt Hebraei, quod ſit tanquam ex urbe expulſum. Sunt qui noſtrum מִגְרְשׁוֹת *claſſes* exponant, ita dictas, quod in mare propelluntur; conjectura perquam lubrica, quam tamen jam vetus Latinus interpres ſequutus eſt.

29.

וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם *Et deſcendent de navibus ſuis*, „in ſcaphas ſe daturi, ut terram quam primum arripiant, et ſic malum evadant." Grot. אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ (pro עַל) *Super terra ſtabunt*, velut ejecti e mari ſ. navibus. „Dicentes: quid nobis amplius opus eſt navibus? quorſum deducemus amplius merces?" Jarchi.

30.

וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם *Et audire facient*, ſcil. קוֹל, clamorem edent, *ſuper te cum voce ſua*, quemadmodum Pſ.

28.

מִגְרְשׁוֹת] LXX. non exprimunt. Vulg. *Claſſes*. Syr. ܕܒܚܕܪܝܟܝ *Quae circa te ſunt*. Chald. פַּרְוָרַיָּא *Suburbia*. Cf. not. crit. ſupaa ad XVVI, 15.

30.

וְהִשְׁמִיעוּ] LXX. Καὶ ἀλαλάξουσι. Vulg. *Et ejulabunt*. Syr. ܘܢܝܠܠܘܢ id.

Pf. LXVIII, 34. dicitur יתן בקולו קול עז *Dabit cum voce fua vocem fortem;* eodem modo verbum השמיע cum ב conftruitur 1 Chron. XV, 16. 28. XVI, 5. 42. Alias fimpliciter dicitur השמיעו זעקה *audire fecerunt*, ediderunt, *clamorem*, Jerem. XLVIII, 4.; השמיע קולך *audire facias vocem tuam*, Pf. LI, 10.; תשמיעו את־קולכם *audire facietis vocem veftram*, Jof. VI, 10. ויזעקו מרה *Et clamabunt* fcil. זעקה *clamorem acerbum*, ut Genef. XXVII, 34. ויצעק צעקה גדלה ומרה, et Efth. IV, 1. ויזעק זעקה גדולה ומרה. — ויעלו עפר על־ראשיהם *Et afcendere facient pulverem fuper capita fua*, ex pulvere confpergent, (ויזרקו עפר על־ראשיהם Job. II, 12.), maximi doloris indicium, vid. Jof. VII, 6. 1 Sam. IV, 12. 2 Sam. XIII, 19. Ita Virgilius *Aeneid.* X, vs. 844. defcribit Laufi patrem, filium deflentem: *Canitiem immundo deformat pulvere.* Cf. Geierum *de luctu Ebraeorum* Cap. IX. §. 3. et not. ad Jobi loc. citat. Verbis באפר יתפלשו Kimchi ait *volutationem in cinere ut eo involvaris* fignificari, et Jarchi quoque יתפלשו per יתגלל, *volutare fe*, explicat. Cognatae quidem dialecti eam notionem ignorant, neque tamen propterea eft repudianda. Ter, praeter hunc locum, verbum illud et fola in forma Hithpaël occurrit, bis (Jerem. VI, 26. et h. l.) cum באפר, femel (Mich. I, 10.) cum עפר junctum, et Jerem. XXV, 34. alterutrum illorum nominum eft fubaudiendum. Cunctis hifce locis dicitur de iis, qui luctus fignificandi caufa pulvere aut cinere fefe confpergunt, aut involvunt. Quomodo apud Homerum *Odyff.* Ω. vs. 315. Laërtes, Ulyffes pater,

Ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἑλὼν κόνιν αἰθαλόεσσαν
Χεύατο κακκεφαλῆς πολιῆς, ἀδινὸν στεναχίζων.

Ambabus manibus fumens cinerem fuliginofam fudit in capite cano, graviter fufpirans. Ita matres lugentes interfectos filios in Euripidis *Supplicibus* dicunt: ἀμφὶ δὲ σποδὸν κάρᾳ κεχύμεθα, *cinerem vero circa caput fudimus.*

31.

וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָא *Inducentque sibi lugentes propter te* (pro עָלַיִךְ ut saepe apud Nostrum) *calvitiem*, more Phoenicum, ut Grotius notat, nam Israelitis divina lege interdictum erat in luctu crines tondere, Levit. XIX, 27., Deut. XIV, 1. Nihilominus tamen serioribus temporibus eum morem et inter Israelitas invaluisse, patet ex pluribus prophetarum locis, vid. supra VII, 18. Jesaj. XXII, 12. Jerem. VII, 29. XVI, 5. XLI, 5. Amos. VIII, 10. Mich. I, 16. וְחָגְרוּ שַׂקִּים *Et accingent se ciliciis*, cf. supra VII, 18. et Geieri l. c. Cap. XXII. §. 7. seqq. בְּמַר־נֶפֶשׁ ut Job. VII, 11. X, 1.

32.

בְּנִיהֶם *In lamento suo*, contracte pro בְּנְהִיהֶם, nam a radice נָהָה est נְהִי *lamentum*, Jerem. IX, 17. 18. Mich. II, 4. Alii, quemadmodum a רָוָה fit רִי *irrigatio*, Job. XXXVII, 11., ita נִי putant esse a נָוָה, cui ceterum eandem

---

31.

Hic versus in cod. Rom. τῶν LXX. non exstat, nec exstitit in eo cod., quo interpres SH. est usus; sed legitur in cod. Alex. Notavit tamen jam Hieronymus, hunc versum in Septuaginta non haberi, sed de Theodotionis editione additum esse.

קָרְחָא] קָרְחָה codd. plures.

32.

בְּנִיהֶם] בְּנִיהֶם undecim codd. Ross., et quatuor alii a prima manu, et editiones aliquot veteres. Eodem modo legerunt LXX. Ar. Theodot. Syr. Sed Chald. וִישַׁוּוּן עֲלַיִךְ בְּעֵינֵיהוֹן *In oculis eorum*. Vulg. haec verba וְנָשְׂאוּ אֵלַיִךְ בְּנִיהֶם קִינָה ita vertit: *et assument super te carmen lugubre*.

eandem quam נָהָה, *questus est*, obtinet, significationem tribuunt. Ante מִי כְצוֹר subaudiendum est לֵאמֹר, ut Jesaj. XIV, 8. LVIII, 2. et saepius; nam loquentes introducuntur gentes aliae. כְּדֻמָּה alii vertunt *sicut excisa*, formae לְקַח (2 Reg. II, 10.), a דָּמָה, unde נִדְמֵיתִי *excisus sum*, Jesaj. VI, 5. cf. XV, 1. Jerem. XIV, 17.; alii, ut Kimchi, qui Ps. XCIV, 17. שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי *habitat in silentio*, i. e. in sepulchro, *anima mea*, confert, a rad. דום, *siluit*, vertunt: *sicut ad silentium redacta*, i. e. excisa; sensu igitur non diverso a priore interpretatione. Sic jam Hieronymus (vid. infra). Sed quum versu demum 34. quos vates Tyri casum lamentantes inducit, tempus excidii illius commemorent, versu 33. vero in descriptione pristinae opulentiae urbis versentur, nostra quoque verba de felici Tyri statu intelligenda arbitror (cf. not. ad vs. 26. init.). Quare nostra dictio a דָּמַם, *siluit*, *conticuit*, et metaphorice *quievit*, *substitit*, vel *sicut quieta in medio maris* vertenda erit (ita Michaelis in vers. teutonica: *Wer war wie Tyrus? wie die mitten im Meer ruhige Stadt?*), vel, quod malim: *sicut stabilita medio in*

 mari,

וְקוֹנְנוּ — בְּתוֹךְ הַיָּם] Pro his verbis in cod. Rom. τῶν LXX. nil nisi θρήνημα Σὸρ legitur, et a LXX. illa verba hebraica non esse expressa, testatur Hieronymus. Quae in cod. Alex. exstat interpretatio (Καὶ θρήνημά σου τίς ὥσπερ Τύρος καταστιγηθεῖσα ἐν μέσῳ θαλάσσης;), videtur ex Theodotione recepta esse. Vulg. *Et plangent te: quae est ut Tyrus, quae obmutuit in medio maris?* Syr. ܘܢܐܡܪܘܢ ܡܢ ܗܝ ܐܝܟ ܨܘܪ ܗܘܬ ܐܝܟ ܨܘܪ ܕܥܡܪܐ ܗܘܬ ܒܓܘ ܝܡܐ *Et dicent: quaenam erat sicut Tyrus, quae habitabat in medio maris?* Chald. וִילֵילוּן עֲלָךְ מַן כְּצוֹר לֵית דִּדְמֵי לַהּ בְּגוֹ יַמָּא *Et ululabunt super te: quis est sicut Tyrus? non est similis ei in medio maris.*

mari, a דָּמַם *subſtitit* (Joſ. X, 12. 13. ubi ut ſynonymum ei reſpondet עָמַד), unde דָּמָה *conſtituta*, *ſtabilita*, ut חֻקָּה *ſtatutum* a חָקַק *ſtatuit*. Eundem ſenſum Syrus expreſſit. Sunt, qui vertant: *ſecundum ſimilitudinem ejus*, q. d. quae urbs maritima ei comparari potuit? quod Chaldaeus praeivit. Ita noſtrum דְּמָה ad radicem דָּמָה referendum eſſet, minus tamen commode.

33.

בְּצֵאת עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים *Per hoc, quod exiverunt negotiationes tuae ex omnibus maribus*, i. e. eo quod longinquis navigationibus ex omnibus maribus merces tibi advehe-rentur, הִשְׂבַּעַתְּ עַמִּים רַבִּים *ſatiaſti populos multos*, abunde proſpexiſti illis mercibus tuis. עִזָּבוֹן *Negotiatio* h. l. merces ſignificat, quae negotiationi ſubjectae ſunt (ut ſaepius *actio* pro *ſubjecto*, ſeu *objecto actionis*, veluti *auditio* pro *ſermone*), quae de mari celeberrimoque illo emporio egrediebantur populosque, quibuscum aliquid erat commercii, locupletabant. Quod vates in altero hemiſtichio *Tyrum* ait *multitudine opum et mercatus ſui reges ditaſſe*, Grotius ad vectigalia refert, quae Tyrii mercatores ex mercibus advectis pendebant. Nos tamen alterum hemiſtichium ſenſu haud multum differre putamus a priore, ut hoc tantum dicatur, reges terrae a mercatoribus

---

33.

בְּצֵאת עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים] LXX. Πόσον τινὰ εὗρες μισθὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης; Vulg. *Quae in exitu negotiationum tuarum de mari* (impleſti populos multos). Syr. ܟܕ ܢܦܩܘ ܩܢܝܢܝܟܝ ܡܢ ܝܡܐ *Cum exirent opes tuae e mari*. Chald. בְּמִפַּק סְחוֹרְתִיךְ מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא *Cum exirent mercimonia tua e populis*; quaſi מֵעַמִּים legiſſet. Verum et vs. ſequ. יַמִּים interpretatur *populos*.

catoribus Tyriis abunde mercimoniis pretiosis instructos fuisse.

34.

עֵת נִשְׁבֶּרֶת מִיַּמִּים *Tempore contrita a maribus*, i. e. tempore, quo fluctibus maris confracta et submersa es, instar navis, vs. 26. Verba עֵת נִשְׁבֶּרֶת dicta sunt pro בְּעֵת אֲשֶׁר הָיִית נִשְׁבָּרֶת; similis phrasis Jerem. XLIX, 8. עֵת פְּקַדְתִּיו, *tempus quo eum visitabo*; ibid. L, 31. עֵת פְּקַדְתִּיךָ *tempus quo visitabo te*; et LI, 33. עֵת הִדְרִיכָהּ *tempus calcandi eam*. מִיַּמִּים, quod nos *a maribus*, i. e. a fluctibus maris (fracta) vertimus, Kimchi constructione quam vocant praegnantem sic intelligit: tempore, quo fracta es, *ita ut non exirent merces tuae e maribus* (שֶׁלֹּא יֵצְאוּ לָךְ עִזְבוֹנַיִךְ מִיַּמִּים, cf. vs. 33.), i. e. ut non adveherentur amplius tibi merces e maribus, ut antea. מַעֲרָבֵךְ idem Kimchi pro וְאַנְשֵׁי מַעֲרָבֵךְ, *negotiatores tui*, positum notat. — וְכָל־קְהָלֵךְ בְּתוֹכֵךְ נָפָלוּ *Et omnis congregatio tua*, quae *in te*, *cadent*. Curtius L. IV. c. IV. *Alexander, exceptis qui in templa confugerant, omnes interfici*

וּמַעֲרָבַיִךְ] LXX. *Καὶ ἀπὸ τοῦ συμμίκτου σου.* Vulg. *Et populorum tuorum.* Syr. ܕܬܐܓܘܪܬܟܝ *Mercium tuarum.* Chald. וְנִכְסִיךְ *Et opum tuarum.*

34.

עֵת נִשְׁבֶּרֶת מִיַּמִּים] LXX. *Νῦν συνετρίβης ἐν θαλάσσῃ.* Vulg. *Nunc contrita es a mari.* Syr. ܒܙܒܢܐ ܕܐܬܬܒܪܬܝ *Tempore, quo confracta es* (non expresso מִיַּמִּים). Qui interpretes legerunt נִשְׁבַּרְתְּ (personam secundam Praeteriti, quae etiamnum in tribus codd. Ross. exstat). Chald. כְּעַן אִתְּבַרַת דַּהֲוָה מְסַפְּקָא סְחוֹרָה לְעַמְמַיָּא *Nunc contrita est, quae suppeditabat negotiationem populis.*

foci ignemque tectis injici jubet. — Triste deinde spectaculum victoribus ira praebuit regis. Duo millia, in quibus occidendis defecerat rabies, crucibus adfixi per ingens litoris spatium pependerunt.

35.

כֹּל יֹשְׁבֵי הָאִיִּים *Omnes incolae* maritimarum regionum et *insularum*, v. 3. 7. 15. שָׁמְמוּ עָלַיִךְ *Obstupescunt super te*, ut supra XXVI, 16. cf. ad rem Zachar. IX, 3 — 5. שָׂעֲרוּ שַׂעַר *Horrescent horrorem*, ut infra XXXII, 10. Verbum שָׂעַר, quod proprio *horripilare* (a שֵׂעָר *pilus*) significare videtur, praeter duo haec Nostri loca, bis tantummodo, Deut. XXXII, 17. et Jerem. II, 12., nomen vero, *horroris* significatu, semel, Job. XVIII, 20., occurrit. Uno loco, Jesaj. XXVIII, 2. nomen שַׂעַר *turbinis* notione usurpatur, qua alias Jon. I, 4. Ps. LXXXIII, 16.) cum *Samech* scribitur, et eodem significatu h. l. cepit illud Hieronymus, vid. infra. רָעֲמוּ פָּנִים *commoti erunt vultibus* turbatis. Verbum רָעַם, quod proprie *commo-*

In fine versiculi 34. LXX. post ἔπεσον (נָפְלוּ) addunt: πάντες οἱ κωπηλάται σου, quibus verbis in hebraeo nil respondet.

35.

שָׂעֲרוּ שַׂעַר רָעֲמוּ פָּנִים] LXX. Ἐκστάσει ἐξέστησαν, καὶ ἐδάκρυσε τὸ πρόσωπον αὐτῶν. Vulg. *Tempestate perculsi mutaverunt vultus.* Symmach. SH, ܢܫܬܚܠܦܘܢ . ܕܡܘܬܐ ܕܦܪܨܘܦܐ ܕܬܓܪܐ *Permutabuntur imagines facierum mercatorum.* Syr. ܐܬܕܘܕܘ ܘܐܬܒܟܝ ܐܦܝܗܘܢ *Attoniti fuerunt, et lachrymatae sunt facies eorum.* Chald. זָעוּ זִיעַ אִתְרְשִׁימוּ אַפֵּיהוֹן *Contremuerunt tremore, signatae sunt facies eorum.*

commotionem, seu concussionem, quae tonitru comitatur, denotat (cf. Ps. XCVI, 11. XCVIII, 7.), transfertur ad animi commotionem, hoc est, fremitum et indignationem, quae externa commotione apparet, non absimili tonitruo, estque intransitivum, ut non sit vertendum *commoverunt faciem*, sed, *commoti sunt vultu*. Jarchi et Kimchi explicant רָעֲמוּ בְּכַעַס *indignati sunt*, *irati sunt*, i. e. prae se ferent indignationem et iram. Nec male sensum expressit Hieronymus.

36.

סֹחֲרִים בָּעַמִּים *Mercatores inter populos*, aliarum gentium mercatores, vs. 21. שָׁרְקוּ עָלַיִךְ *Sibilabunt super te*, sive, ut alii: frendent prae stupore, coll. 1 Reg. IX, 8. *Omnis qui transierit juxta eam* יִשֹּׁם וְשָׁרַק *obstupescet et sibilabit*. Hieronymus ad h. l.: „Stuporis magnitudinem admiratione et sibilo testabuntur.“ בַּלָּהוֹת תנו vid. supra XXVI, 21. et ibi not. Recurrit eadem formula infra XXVIII, 19.

36.

בַּלָּהוֹת הָיִית] LXX. Ἀπώλεια ἐγένου. Vulg. *Ad nihilum deducta es.* Syr. ܠܚܘܪܒܐ ܗܘܝܬܝ *In excidium fuisti.* Chald. כְּדְלָא הֲוֵית אִתְבְּנָךְ *Quasi non fuisses reddam tu.*

Cap. XXVIII.

ARGUMENTUM.

Quum praecedenti capite noster contra Tyrum civitatem egisset, nunc seorsum contra Tyri regem vaticinium convertit. Et primum ejus superbissimum stuporem exagitat, qui eo progressus est insaniae, ut se Deum esse, aut Deo quam simillimum existimaret (vs. 2—5), cui propterea exitium indicit ab externa et potentiori manu (6—10.). Deinde pulchritudinem ejus et majestatem describit et amplificat sumta similitudine a Cherubò, qui erat in interiori templi secessu, et expansis alis arcam obumbrabat, ubi aureus erat, et e pretioso lapide mirificus splendor (11—15.); ex eo tamen loco et majestate casurus esse dicitur cum aliarum gentium stupore et sibilo (16—19.). Denique Sidoniis eundem, quem praecedenti capite Tyriis, interitum praedicit (20—24.). Ad extremum Judaeis reditum in patriam promittit, et ibi securos et tranquillos dies, quum sublatis populis, quos habuerunt infensos, nullus deinceps futurus sit, qui illorum pacem interpellet ac turbet (25. 26.).

---

1. Porro Dominus ad me haec loquutus est:
2. Fili hominis, dic principi Tyri: quoniam tu
elato animo te Deum esse dicis, qui in divina
sede, in maris meditullio sedeas, quumque
homo-

homo sis, non Deus, animum geris quasi
Dei, videlicet tu Daniele sapientior, omne 3.
secretum tibi non est absconditum, tu tibi 4.
pro tua sapientia prudentiaque tibi compara-
sti copias, tu acquisisti aurum argentumque
in thesauros tuos; tu tibi multa tua sapien- 5.
tia per tuam negotiationem copias tuas mul-
tiplicasti, de quibus tuis copiis animo es in-
solens. Propterea sic dicit Dominus Deus: 6.
quoniam tu animum perinde geris, ac si sis
Deus, idcirco en! inducam ego in te alienos, 7.
ferocissimos gentium, qui strictis in sapientiae
tuae elegantiam gladiis, tuum splendorem
foedabunt, in exitium te praecipitantes, ita 8.
ut violenta morte moriaris in maris meditul-
lio. Num tu te Deum esse dices coram tuo 9.
occisore? tu vero homo eris, non Deus, in
manu interficientis te. Morte incircumciso- 10.
rum interibis manu alienorum, quoniam ego
loquutus sum, dicit Dominus Deus. Item 11.
alloquens me Dominus dixit: Fili hominis, 12.
leva planctum super regem et dicito ei: Haec
dicit Dominus Deus: tu tui exemplaris effi-
gies, plenus sapientiae et pulchritudinis per-
fectae. In deliciis horti Dei fuisti, omne 13.
genus gemmarum habens operimentum, sar-
dum, topazium, jaspidem, chrysolithum,
onychen, berillum, sapphirum, carbuncu-
lum, et smaragdum, et aurum. Tuorum 14.
tympanorum foraminumque opera eodem,
quo

14. quo tu conditus es, die, parata sunt. Tu
Cherubus patulus et protegens es, et posui
te in monte sancto Dei, et in medio igneo-
15. rum lapidum ambulas. Perfectus fuisti in
tuis institutis, in quo die creatus es, donec
16. in te deprehensa est improbitas. Prae tuae
negotiationis multitudine interiora tua re-
pleta sunt iniquitate, et peccasti; itaque ego
te ex divino monte foede auferam atque per-
dam, Cherube protegens, e medio igneorum
17. lapidum. Elatus est animus tum ob pulchri-
tudinem tuam; corrupisti sapientiam tuam
splendore tuo; te ego humi abjectum regi-
18. bus proponam dispiciendum. Vitiorum tuo-
rum multitudine et tuae negotiationis impro-
bitate profanasti tuum sacrarium; itaque ego
ex medio tui ignem depromam, qui te con-
sumat teque in cinerem humi redigam, in
19. omnium, qui te videbunt, conspectu. Omnes,
qui te per populos noverunt, de te attoniti
erunt; terrori aliis fies, et ad nihilum redi-
20. geris. Item Dominus ad me haec est loqu-
21. tus: Fili hominis, compone faciem tuam in
22. Sidonem, et in eam vaticinans dicito: sic di-
cit Dominus Deus: Ego tibi minitor, Sidon,
et in te gloriam mihi comparabo, efficiam-
que, ut sciatur, esse me Dominum, quum in
eum exempla edidero, et me sanctum exhi-
23. buero. Immittamque in eam pestem, et
caedem in plateas ejus, occumbentque in ea
caesi,

caesi, gladiis eam circumdantibus, scientque,
me esse Dominum. Tum non existet amplius 24.
domui Israel sentis pungens, et spina doloris
efficiens ab omnibus sui finitimis in eos petulantibus, scientque, me esse Dominum Deum.
Sic dicit Dominus Deus: quum ego genus 25.
Israelitarum ex populis, per quos sunt dissipati, congregavero, sanctum me in eis praebebo in oculis gentium, et habitabunt in sua
terra, quam dedi servo meo Jacob. In ea 26.
tuti habitabunt, domos aedificabunt, conserentque vineas, degentes in tuto, quum ego exempla edidero in omnes eorum finitimos, qui sunt in eos petulantes, scientque me Dominum esse Deum suum.

N O T A E

in

C a p. XXVIII.

2.

„Quomodo Tyriae urbis, sub figura navis, primum divitiae, deinde ruinae planctusque descriptus est [Cap. XXVII.]; sic ad principem Tyri [לִנְגִיד צֹר] primum sermo fit prophetalis, quod erectus sit per superbiam, nec bene abusus opibus quas habebat [vs. 2 — 10.], deinde luctus et lamentatio, de quantis bonis ad mala quanta pervenerit [vs. 11 — 19.].“ Hieron. לִנְגִיד צֹר *Principi*, i. e. regi *Tyri*, qui infra vs. 12. מֶלֶךְ צוֹר vocatur.

catur. Nomen נָגִיד, quod a *ducendi* significatione Aramaeis usitata, proprie *ducem*, et vero *bellicum* notat (Arabibus نَجُدَ est *animosus*, *strenuus fuit*, et نَجِيد *strenuus*, *fortis*), deinde ad omnes viros *primarios* ac *principes* refertur, nec raro, ut nostro loco, pro *rege* ponitur, vid. 1 Sam. IX, 16. X, 1. V, 2. VI, 21. VII, 8. al. Noster alias nomine נָשִׂיא pro מֶלֶךְ uti solet, vid. supra XXI, 30. et ibi not. Regem autem Tyri, in quem hoc vaticinium directum est, Grotius Ithobalem II. intelligendum notat, sub eo enim Nebucadnezar Tyrum tredecim annis obsedit, ut ex Phoenicum annalibus refert Josephus L. I. *contra Apionem*, §. 21., vid. not. ad XXVI, 1. Illum regem ex prophetae diris periisse putat Marshamus *Can. Chronic.* p. 579., de *Palaetyro* intelligens omnia, quae nos ad illam ex parte tantum, cetera ad *novam* s. *insularem* quoque referenda arbitramur, ut in notis ad C. XXVI. pluribus diximus. גָּבַהּ לִבְּךָ *Extulit se cor tuum*, ut infra vs. 5. 17. 2 Paral. XXVI, 16. Cf. Jerem. XLVIII, 29. Dan. V, 20. Proverb. XVI, 18. וַתֹּאמֶר אֵל אָנִי *Ita ut dicas*, cogites (ut infra vs. 9. XXIX, 3.): quasi *Deus* quidam *ego* sum, ut rex Babyloniae Jesaj. XIV, 14. אֶדַּמֶּה לְעֶלְיוֹן *Supremo me similem geram*. Vel, ut Herodi regali vestitu induto et de solio orationem habenti populus acclamavit (Act. XII, 22.): Θεοῦ φωνὴ, καὶ οὐκ ἀνθρώπου. מוֹשַׁב אֱלֹהִים יָשַׁבְתִּי In *sede Dei sedi*, i. e. in loco inaccessibili, cincto et munito mari, cui nemo nocere potest. Ita Grotius: „Sicut Deus ab omni injuria tutus est in arce coeli, sic me defendit

---

Cap. XXVIII.

2.

אֵל אָנִי] Chald. דַּחֲלָא אֲנָא *Terribilis ego sum.*

fendit mare." בְּלֵב יַמִּים ut ſupra XXVII, 4. 25. 26. וְאַתָּה אָדָם *Quum tamen ſis homo*, et omni humanae ſorti obnoxius, cf. Jeſaj. XXXI, 3. וּמִצְרַיִם אָדָם וְלֹא־אֵל *Nam Aegyptius homo eſt, non Deus.* וְלֹא־אֵל *Et minime Deus*, aut inexpugnabilis. Vehementior ſit adfirmatio, quando ſimul contrarium negatur, ut Deuter. IX, 7. זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח *Memento neque obliviſcaris.* XXXIII, 6. יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת *Vivat Ruben, nec moriatur.* וַתִּתֵּן *Etſi tu dediſti*, reputaſti, ut Geneſ. XLII, 30. וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים *Dedit*, tractavit, reputavit *nos ut exploratores.* לִבְּךָ *Cor tuum*, animum tuum ſuperbum, ut Obad. vs. 3. זְדוֹן לִבְּךָ *Faſtus animi tui.* Et 2 Paral. XXV, 19. וּנְשָׂאֲךָ לִבְּךָ לְהַכְבִּיד *Extollit te cor tuum ad gloriandum.* כְּלֵב אֱלֹהִים ut vs. 6., dum exiſtimaſti, te eſſe Deo parem ſapientia, potentia, imperio in omnes; quaſi omnia tibi parere debeant. Ceterum ſuper hoc loco, et ſuper univerſo hoc capite Hieronymus haec diſſerit: „Scriptum eſt in Eſaja (XIV, 13. 14.) ad regem Babylonis Nabuchodonoſor, quod ſe Dei potentiae coaequarit, et in tantam elatus ſit arrogantiam, ut auderet dicere: *Super ſidera coeli aſcendam, et ero ſimilis Altiſſimo.* Praecipitatusque de ſolio meruit audire (Jeſaj. XIV, 12.): *Quomodo cecidit Lucifer, qui mane oriebatur?* Et de Pharaone in hoc eodem propheta (Ezech. XXIX, 3.): *Mea ſunt flumina, et ego feci ea.* Et de principe Tyri, quod elato corde dixerit arroganter: *Deus ego ſum, et in cathedra Dei ſedi*, ſive: *in habitaculo Dei habitavi, quum ſit homo.*

וְלֹא־אֵל] Chald. וְלֵית בָּךְ צְרוֹךְ *Nec eſt in te utilitas*, facultas. Eodem modo et 2 Reg. V, 7. verba hebraea, הַאֱלֹהִים אָנִי *num Deus ego ſum?* Chald. vertit: הַצְרוֹךְ אִית בִּי *Num facultas eſt in me?*

כֵּאלֹהִים] Chald. דְּאַתְּ דְּחִילָא *Quod ſis terribilis*,

homo, et non Deus. Quae quanquam videantur vires humanae fragilitatis excedere, et non tam hominum verba esse, quam insanientium daemonum; tamen hyperbolen debemus accipere, quod in tantum intumuerint, et nescierint mensuram suam, ut elati felicitate seculi et regni potentia, dum praesentia bona putant esse perpetua, homines se esse nescierint, et aeternum sibi imperium vindicarint. Licet sub typo Principum, Regum et singularum urbium vel provinciarum, *potestates adversariae* [i. e. spiritus s. daemones mali, quos eodem, quo h. l., nomine nuncupat Hieronymus in Commentar. ad Jerem. XXXI, 10.] demonstrentur, de quibus scribit et Apostolus Paulus (Ephes. VI, 12.): *Non est nobis pugna adversus carnem et sanguinem; sed contra Principes et potestates rectoresque tenebrarum istarum, et spiritualia nequitiae in coelestibus.* Et in alio loco (1 Cor. 2, 6.): *Sapientiam loquimur inter perfectos, sapientiam vero non mundi hujus, neque principum seculi illius, qui destruuntur.* Et iterum de sapientia disputans ait: *quam nullus de principibus hujus mundi cognovit.* In Danielis quoque prophetia (X, 13.) perspicue legitur: *Princeps Israelitici populi Michael, et Princeps Graeciae, Princepsque Persarum.* Et Moses apertius scribit in Deuteronomii Cantico (Deuter. XXXII, 8.): *Quando dividebat Altissimus gentes, et disseminabat filios Adam, constituit terminos nationum juxta numerum angelorum Dei* [secundum LXX.], sive, ut melius habetur in Hebraico: *juxta numerum filiorum Israel. Et facta est pars Domini populus ejus, Jacob funiculus haereditatis in Israel.* Nec mirabimur, in parte contraria pessimos reges in typo praevaricatorum praecedere principum [i. e. daemonum], quum optimos reges David, et Salomonem, et Josiam, et Patriarchas, ac Prophetas in figura Domini Salvatoris praecessisse doceamus. Igitur juxta utramque intelligentiam, regum pariter superborum

borum et apostatarum principum [i. e. malignorum spiritum], quae scripta sunt, disseramus.“ Cum Hieronymo in rei summa consentit Theodoretus, qui, postquam observasset, argui superbiam principis Tyri, tum ejus, qui conspiciebatur, tum ejus, qui cerni non poterat, atque nos pios regi proprie ac vere ab auctore omnium rerum, Deo, et item nos regi ab hominibus pietate praeditis, hunc in modum pergit: Ἡ δὲ Τύρος πάλαι, ἄγνοιαν νοσοῦσα Θεοῦ, καὶ τῇ ἀσεβείᾳ δεδουλευκυῖα, ἄρχοντα εἶχε καὶ βασιλέα τὸν τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας εὑρέτην ὁμοῦ καὶ διδάσκαλον, διάβολον· εἶχε δὲ καὶ ὁρώμενον ἄρχοντα, τὸν ὑπὸ τούτου κακῶς ἐνεργούμενον, καὶ τῇ δυσσεβείᾳ δεδουλωμένον. Πρὸς ἀμφοτέρους τοίνυν ὁ λόγος, ἀλλ' οὔτε τούτῳ, οὔτ' ἐκείνῳ πάντα ἁρμόττει· ἔνια δὲ ἑκατέροις, τινὰ δὲ θατέρῳ· τὰ δὲ νῦν ἀναγνωσθέντα [vs. 2.] ἑκατέρῳ, ὅ, τε γὰρ διάβολος, εἰς ἐκείνην τὴν μανίαν ἐξώκειλε, καὶ λυττήσας Θεὸν ἑαυτὸν προσηγόρευσε, καὶ τοῦτο προσφέρειν αὐτῷ τὸ σέβας τοὺς ἀνθρώπους ἀνέπεισε· καὶ ὁ ὁρώμενος τῶν Τυρίων ἄρχων, τοῦτον νοσήσας τὸν τῦφον, καὶ εἰς τὴν πολλὴν ἀφορῶν εὐημερίαν, ὑπέλαβεν εἶναι Θεός· διὸ πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς φησί· σὺ δὲ εἶ ἄνθρωπος, καὶ οὐ Θεός. *Tyrus vero, olim Dei ignoratione quasi morbo laborans, et impietati addicta, principem habuit et regem, scelerum impietatisque auctorem et magistrum, diabolum; habuit item et principem qui conspiciebatur, ab ipso male afflatum, et impietati mancipatum. Ad utrumque igitur pertinet oratio, sed neque huic, neque illi omnia conveniunt, quaedam autem in utrumque, et alia in alterum tantum, et quae nunc lecta sunt* [vs. 2.], *in utrumque cadunt. Diabolus enim in illam insaniam lapsus est, et rabie percitus Deum se ipsum appellavit, hominibusque, ut hunc sibi cultum exhiberent, persuasit. Et qui cernebatur Tyriorum princeps, hoc fastu laborans, cum ad multam respiceret felicitatem, opinabatur se esse Deum. Idcirco ad ipsum Deus ait: Tu autem es homo, et non Deus.* Sane Daniel, ejusdem, qua noster, aetatis, vates, loco ab Hieronymo commemorato (X, 13.) per שַׂר מַלְכוּת פָּרָס, *principem*

 regni

regni Persici, non principem quendam humanum, sed spiritum malum, Persiae praepositum, et Michaeli, populi Israelitici protectori, adversarium significat (cf. X, 20. XI, 2.); ita et h. l. *principis Tyri* nomine non solum homo ille, qui civitatem Tyri administrabat, verum et potestas illa non adspectabilis, quae regem Tyri ducere quasi et regere credebatur (vid. Theodoretum), argui possit. Vetus erat opinio, cujus manifestum vestigium deprehendimus in loci Deuter. XXXII, 8. interpretatione Graeca, ab Hieronymo recte ad h. l. adducta, esse singulis populis, regionibus, urbibus, suos angelos sive genios adsignatos. Plato *Politic.* p. 175. edit. Lugdun. *Τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον τῆς κυκλήσεως ἦρχεν ἐπιμελούμενος ὅλης ὁ Θεὸς, ὡς νῦν κατὰ τόπους ταυτὸν τοῦτο ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντῃ τὰ τοῦ κόσμου διειλημμένα.* *Tunc sane* (de seculo Saturnio loquitur) *totius circuitus princeps curatorque primum Deus exstitit, ut nunc per varias mundi plagas singulae ipsius partes diis principibus distributae sunt.* Et idem in *Critia* haud longe ab init.: *Θεοὶ γὰρ ἅπασαν γῆν ποτε κατὰ τοὺς τόπους διελάγχανον.* *Dii quondam universae terrae orbem sigillatim sortiti sunt in regiones singulas distributum.* Et nonnullis interjectis: *Ἄλλοι μὲν οὖν κατ᾽ ἄλλους τόπους κληρουχήσαντες θεῶν, ἐκεῖνα ἐκόσμουν.* *Et alii quidem Dii aliorum locorum gubernationem sortiti ea instituebant.* Atque huc respiciens Symmachus *Relat. Valentin. Theodos. et Arcadii Aug.* s. *Epist.* L. X. ep. 61.: *Varios*, inquit, *custodes urbibus mens divina distribuit: ut animae nascentibus, ita populis fatales Genii dividuntur.* Cf. Hyde *Histor. Relig. Veter. Persar.* p. 270. edit. sec. et Jac. Ode *Commentar. de Angelis* (Trajecti ad Rhen. 1739. 4.), p. 778. seqq. Sed quamvis vss. 14. 15. 16. quaedam occurrant, quae ad eam opinionem adducere nos possint, exagitari malum spiritum, de felici suo statu, in quo olim constitutus fuerat, deturbatum, sunt tamen multo plura, quae malo spiritui vix et ne vix quidem accommodari possunt.

Quin

Quin hoc ipso versu nostro ille, in quem hoc vaticinium directum est, vocatur אָדָם, *homo*. Cf. et vs. 7. 9. 10.

3.

הִנֵּה חָכָם אַתָּה מִדָּנִאֵל *Ecce Daniele sapientior tu es*, ex tua scilicet opinione. Alii, ut jam Alexandrini, interrogative: *num tu sapientior Daniele?* cujus fama ob dona sapientiae a Deo accepta tunc celebris erat, vid. supra XIV, 14. et cf. Dan. II, 48. IV, 6. VI, 27. Hieronymus: „Quia jactas sapientiam, in tantum, ut regni tui homines Salomonem aenigmatibus provocarent, numquid sapientior es Daniele, qui Dei gratia vicit omnes magos et hariolos, et nunc in Babylone sapientissimus est? Sive ita intelligendum: etiamsi sapientior sis Daniele, qui omnium confessione sapientissimus est, et divitiarum ac potentiae magnitudine Dei te cupias potentiae coaequare; tamen capieris ab adversariis, et urbe perdita multis confodieris vulneribus, et ultra non dices: Deus ego sum, sed doctus interitu, hominem te esse cognosces, non Deum [infra vs. 9.]. Sin autem voluerimus principem Tyri eandem dicere potestatem [humana superiorem], cui a Deo tradita est ipsa civitas sive provincia, illud assumamus testimonium (Ps. LXXXII, 6.): *Ego dixi, dii estis et filii Excelsi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, et sicut unus de principibus cadetis.* Traditae enim illis sunt ad regendum provinciae, quasi judicibus ab Imperatore. Qui obliti honorem suum ex alterius jussione pendere (qualis nuper Heraclianus in Africa fuit), erecti sunt mente tyrannica contra Regem et Dominum suum, ut in toto orbe dispersi, sub nominibus idololatriae, deorum sibi nomina assumerent, et inflati superbia in judicium Diaboli inciderent, de quo et Salvator in Evangelio (Luc. X, 18.) loquutus est: *Vidi Satanam quasi fulgur cadentem*

 de

de coelo." כָּל־סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ *Omnia abscondita non latuerunt te*, nihil tam abstrusum est, ut te fugiat. Verbum עָמַם, praeter hunc locum bis tantummodo, infra XXXI, 8. et Thren. IV, 1. in V. T. obvium, collato Chaldaico אִתְעֲמַם *caligare, obscurari*, et עַמְעֵם, *obscurare*, nec non arabico غَمَّ *texit* (unde غَمَّتِ السَّمَاءُ *coelum nubibus obductum fuit*), et عَمِيَ *obscurum, opertum fuit illi negotium*, h. l. *occultare*, et Thren. IV, 1. *obscurare* exponunt; sed alia significatione videtur infra XXXI, 8. capiendum. A. Schultens in *Animadverss. philologg.* in subsidium vocato arabico عَمَّ *vilis, communis fuit*, verba nostra ita interpretatur: *omne reconditum vilem non reddet te*, aut *plebejum*, i. e. non imperitum te et plebejum ostendet, sed ejus solutio sapientem te et supra vulgus solertem demonstrabit. Quam quidem interpretationem a Dathio vulgo receptae immerito praelatam esse arbitror.

4.

בְּחָכְמָתְךָ וּבִתְבוּנָתְךָ Utrumque junctum legitur et 1 Reg. V, 9. Jerem. X, 12. עָשִׂיתָ לְּךָ חָיִל *Fecisti*, comparasti *tibi opes*. חַיִל, quod proprie de *robore* et viribus

---

3.

כָּל־סָתוּם לֹא עֲמָמוּךָ] LXX. Σοφοὶ οὐκ ἐπαίδευσάν σε τῇ ἐπιστήμῃ αὐτῶν. Vulg. *Omne secretum non est absconditum a te.* Ita et Chald. Sed Syr. ܐܘ ܟܣܝܬܐ ܚܙܝܬ ܒܚܟܡܬܟ *Aut occulta vidisti sapientia tua?* Vocem בְּחָכְמָתְךָ qua in hebraeo versus proximus incipit, ad hunc versum retulit.

bus *corporis* usurpatum videtur, tam late patet, ut complectatur ea omnia, quorum auxilio effici aliquid et parari facile possit, cujus generis res Latini significare *opum* nomine solent, et de *divitiarum* quidem *copia* hoc versu et proximo dici (ut Genes. XXXIV, 29. Num. XXIV, 18. Deut. VIII, 17. Ps. XLIX, 11.), res ipsa docet. Cf. Jo. Frid. Fischer *Prolus. V. in quibus varii loci librorum divinorum utriusque Testamenti eorumque versionum explicantur atque illustrantur*, p. 63. seqq. et 95. seqq. Verbum עָשָׂה notione *comparandi* junctum nomini חַיִל et Num. XXIV, 18. Deut. VIII, 17., uti nominibus רְכוּשׁ et נֶפֶשׁ, *facultates* et *mancipia*, Genes. XII, 5.

7.

זָרִים *Alieni*, extranei hostes, ut infra vs. 10. Jesaj. I, 7. Hos. VII, 9. VIII, 7. עָרִיצֵי גּוֹיִם *Violentissimos gentium*, quales tunc erant Chaldaei (vid. supra XXVI, 7.), qui eodem nomine infra XXX, 11. XXXI, 12. nuncupantur. וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם *Qui nudabunt*, evaginabunt, *gladios suos*, eadem phrasis Levit. XXVI, 33. עַל־יְפִי חָכְמָתֶךָ *Super pulchritudinem sapientiae tuae* (v. 5.), i. e. in te, qui tibi tam sapiens videris, et contra omnia, quae videris tua sapientia tibi comparasse, pulcherrima aedificia, ingentem exercitum, et res quascunque alias magna

---

8.

חֵילֶךָ et hic et postea in fine versiculi Chald. vertit מַשְׁרְיָתָךְ, *exercitus tui*; melius vero Syr. [illegible] *divitiae tuae*.

7.

עָרִיצֵי גוֹיִם] LXX. Λοιμοὶ ἀπὸ ἐθνῶν. Vulg. *Robustissimos gentium*. Ita et Syr. atque Chald.

arte paratas. וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ *Et profanabunt* (ut supra VII, 21. 22.), obscurabunt et abolebunt, *splendorem tuum*, i. e. regiam tuam dignitatem.

8.

לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ *In foveam*, interitum (Job. XXXIII, 22.) *dejicient te*, cf. supra XXVI, 20. וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל *Et morieris mortibus confossi*, ut moriuntur confossi. Multis vulneribus (quod ex mente Kimchii per pluralem significatur) confossus morieris. מְמוֹתֵי est instar מְבוֹאֵי (supra XXVI, 10.), cujus singulare est מָבוֹא, et plurale מְבוֹאִים, in regimine מְבוֹאֵי; sic, מָוֶת מְמוֹתִים, מְמוֹתֵי. Alii חָלָל *profani* significatu, ut supra XXI, 30., capiunt, ut sensus sit: instar plebeji trucidaberis. Sed aptius nomen illud adjectivum *vulnerati*, *confossi* notione, ut supra XXI, 19., sumitur. Similis phrasis Jerem. XVI,

---

וְחִלְּלוּ יִפְעָתֶךָ] LXX. Καὶ στρώσουσι τὸ κάλλος σου εἰς ἀπώλειαν. Vocem לַשַּׁחַת, qua vers. proximus incipit, ad hunc vs. retulerunt. Vulg. *Et polluent decorem tuum.* Ita et Syr. Sed Chald. וִיחַבְּלוּן זִיו אֵימְתָךְ *Perdant splendorem terroris tui.*

8.

לַשַּׁחַת יוֹרִדוּךָ] LXX. Καὶ καταβιβάσουσί σε. Vulg. *Interficient et detrahant te.* Syr. ܘܢܚܬܘܢܟܝ ܠܚܒܠܐ *Et dejicient te in corruptionem.* Ita et Chald.

וָמַתָּה מְמוֹתֵי חָלָל] LXX. Καὶ ἀποθανῇ θανάτῳ τραυματιῶν. Vulg. *Et morieris in interitu occisorum.* Syr. ܘܬܡܘܬ ܡܘܬܐ ܕܩܛܝܠܐ *Et morieris morte occisorum.* Chald. וּתְמוּת עֲקַת מִטְעֲנֵי חַרְבָּא *Et morieris morte perforatorum gladio.*

XVI, 4. מְמוֹתֵי תַחֲלֻאִים יָמֻתוּ *Mortibus morborum*, variis morbis confecti morientur. בְּלֵב יַמִּים *In corde maris*, ubi extra omne periculum te putabas, et de hoc gloriabaris, vs. 2.

9.

הֶאָמֹר תֹּאמַר *Num ergo dicendo dices?* He interrogativum per Segol praefigi solet Gutturali cum Camez instructae. אֱלֹהִים אָנִי Vid. vs., 2. לִפְנֵי הֹרְגֶךָ *Coram occisore tuo* (XXI, 16. Jerem. IV, 31.). An tunc jactabis te esse Deum, cum hostes te invadent? וְאַתָּה אָדָם *Immo tu homo* agnosceris, cf. vs. 2. מְחַלְלֶךָ h. l. non est *profanantem te*, ut supra XXIV, 21., sed *perfodientem te* vertendum; nam respondet τῷ הֹרְגֶךָ, et infra XXXII, 26. legitur passivum מְחֻלְלֵי חֶרֶב *confossi gladio.*

10.

מוֹתֵי עֲרֵלִים *Mortibus praeputiatorum*, incircumcisorum carne et corde (Kimchio interpretante, cf. Act. VII, 51. Ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ), i. e. impiorum, i. e. truculentissima morte (id enim plurali מוֹתֵי indicari videtur, vid. Glassii *Philol. S.* p. 59. ed. Dath.), qua impii exstingui merentur. Cf. infra XXXI, 18. XXXII, 19. 21. 24. Non erat, cur dubitaret Dathius, num עֲרֵלִים nostro loco et ceteris modo indicatis usitata notione recte capiatur, an vero cum Hubigantio coll. arab. عرل, *hasta confodit*, sit *confossos* explicandum. Illum scrupulum tamen sibi evulsum esse in not. ad h. l. Dathius fatetur literis Schnurreri, ipsi rescribentis, minime a vero abhor-

---

9.

Pro הֹרְגֶךָ et מְחַלְלֶךָ codd. plures et libri editi habent in plurali: הֹרְגֶיךָ et מְחַלְלֶיךָ; pluralem quoque expresserunt LXX. Vulg. Syr.

abhorrere, Judaeos pro fastu suo, quo nationes alias despiciebant, eas per contemtum עֲרֵלִים vocasse, ut olim Graeci et Romani alios, qui non suae gentis essent, *barbaros*. Quam Schnurreri observationem Dathius commendat loco 1 Sam. XVII, 36., ubi David cum Goliatho congressurus Saulo dixisse narratur: *Talis erit* (qualis leo et ursus, quos interfectos a se dixerat) *iste Philisthaeus*, הֶעָרֵל *iste praeputiatus*. Poterat et 1 Sam. XXXI, 4. adducere, ubi Saulus vulneribus confectus et de vita desperans armigero suo imperat, ut se stricto ense transadigat, פֶּן־יָבֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה *ne veniant praeputiati isti, et me obtruncent atque illudant*. Attamen et nostro loco et ceteris Nostri locis supra indicatis nomen עֲרֵלִים *impietatis* notionem adjunctam habere (ut Kimchi interpretatus est, qui ipse antiquiorem Chaldaeum interpretem sequutus), res ipsa videtur flagitare. Etenim non tale mortis genus, quale *barbari*, verum quale *impii* merentur, vatem minari consentaneum est. Nec sunt probandi, qui Grotium sequuti עֲרֵלִים sola *barbarorum* notione pro genitivo efficientis habent, ut sensus sit: vulneribus per manus incircumcisorum tibi illatis peribis. Quale illud Virgilianum (*Aeneid.* II, 435.): *Volnere tardus Ulixi*, id est, explicante Gellio (IX, 12.), *vulnus, non quod accepisset Ulyxes, sed quod dedisset*. Nam quum nostro loco statim sequatur בְּיַד זָרִים, ingrata ex illa interpretatione tautologia prodiret.

12.

קִינָה שָׂא Cf. supra XXVII, 2. 32. et infra XXXII, 2.

10.

מוֹתֵי—עֲרֵלִים] Syr. ܒܐܝܕܝ ܥܘܪ̈ܠܐ ܢܘܟܪ̈ܝܐ ܬܡܘܬ *Per manum incircumcisorum peregrinorum morieris.* Chald. pro עֲרֵלִים posuit רַשִׁיעִין *impiorum.*

9. Quemadmodum Jesajas, quum Cap. XIII. durum in Babylonem vaticinium edidisset, jussus est Cap. XIV. seorsim contra regem Babylonis canticum insonare lugubre; sic nunc, quum Capite quod praecessit multa esset contra Tyrum vaticinatus propheta, nunc contra illius regem seorsim tristem et quasi funebrem lamentationem aggreditur. Verba אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית vulgo, Kimchio.

12.

אַתָּה חוֹתֵם תָּכְנִית] LXX. Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως. Vulg. *Tu signaculum similitudinis.* „Et quia in latinis codicibus pro *signaculo*, *resignaculum* legitur: dum κακοζήλως, verbum e verbo exprimens, qui interpretatus est juxta LXX. translationem ἀποσφράγισμα, id est, *resignaculum* posuit. Unde quidam sic intelligunt, quod signaculum Dei et figuram, quae velut in cera mollissima expressa sit, rex Tyri resignaverit atque perdiderit, nequaquam habens imaginem et similitudinem Dei, juxta quam et primus homo conditus est.“ Hieron. Ille vero interpres, quem innuit Hieronymus, est Tertullianus, qui L. II. *adversus Marcionem* Cap. 10., sic Ezechielis verba convertit: *Tu es resignaculum* similitudinis, additque de suo: *qui scilicet integritatem imaginis et similitudinis resignaverit.* Neque tamen eam interpretationem poscit vox graeca, quam adhibuere LXX. Quamvis enim ἀποσφραγίζω *resignare* significet, id est, signa detrahere, non tamen id est perpetuum, saepe enim idem valet quod ἐνσφραγίζω, id est *signo*, aut sigilli imaginem alio transfero, in ceram nempe, aut cretam. Certe ἀποσφράγισμα significare imaginem expressam a sigillo, docet aperte Athenaeus *Deipnosoph.* L. XIII. Nam quum amator quidam ad Laidem misisset ἀποσφράγισμα, et illam invitaret advocaretque, respondit: ὀ δύναμαι, πηλός ἐστι, *non possum*, inquit, *venire*, *quia*

chio auctore, sic interpretantur: *Tu fuisti obsignans*, i. e. perficiens (nam solemus sigillo munire quae perfecta et rata sunt) *summam*, i. e. tantam tibi acquisivisti molem opum, sapientiae, et omnis felicitatis, ut nihil accedere posse videatur; tam perfecte et consummate omnia possides. Nomen תָּכְנִית, praeter hunc locum semel duntaxat. infra XLIII, 10., obvium, *summam, numerum*, notare ajunt, a תָּכַן, *ponderavit*, *numeravit*. Sed idem verbum et *direxit*, *paravit* (ut תִּקֵּן) notare constat,

---

quia lutum est; quia nempe in creta annuli sui signum expressum mittebat. Et Plinius *Epistolar.* X, 79. de quadam sua epistola: *Signata est*, inquit, *annulo meo*, *cujus est ἀποσφράγισμα quadriga*. Syr. ܐܢܬ ܚܬܡܐ ܐܢܬ ܕܕܡܘܬܐ *Tu sigillum es similitudinis*. Legerunt חוֹתַם תַּבְנִית. Et חוֹתָם quidem, *sigillum*, legitur in cod. Ross. numero 211. signato (Prophetas continente, seculi XIII. charactere Germanico), porro in alio cod. (187.) a prima manu, et in codice 186., uti videtur, a prima manu, nec non in libris editis haud paucis, a de Rossio enumeratis, etiam in Bibliis Rabbinicis a Buxtorfio a. 1620. editis. In Bibliis Venetis a. 1690. h. l. ad marginem notatur: כצ"ל לבן אשר, *sic legendum juxta Ben Ascher* (qui celeberrimus erat criticus seculi XI.), idemque in pluribus codd. notatum reperitur, alii notant tantum, esse פלוגתא, seu lectionis discrepantiam in hoc verbo. חוֹתַם (cum Patach sub ת, ob statum constructum) scribitur in cod. Ross. 305., prophetas cum Masora continente, praestantissimo, judice de-Rossio, seculi XIII. Pro תָּכְנִית vero legitur תַּבְנִית in octo codd. Ross.; et in tribus aliis a prima manu. Chald. אַתְּ דָּמֵי לְמָנָא דִּצְוּרְתָא *Tu similis es vasi figurato*.

constat, unde תָּכְנִית *quicquid apte et concinne dispositum et elaboratum est, exemplar*, notare potest, et altero quidem vatis nostri loco modo indicato, ubi תָּכְנִית de *forma domus* dicitur, significatu parum aut nihil differre videtur a nominibus תְּכוּנָה et צוּרָה, versu, qui illic proxime sequitur, usurpatis. Hinc alii, qui pro חוֹתֵם legunt חוֹתָם s. חֹתָם (vid. pag. praeced. not. crit.), ita interpretantur: *tu es sigillum*, i. e. perfectio, *dispositionis*, i. e. omnibus numeris absolutus. In te est quicquid in Rege desideratur; perfectissima idea principis potentis et sapientis. Grotius, qui itidem חֹתָם legit, verba nostra ita cepit: *Tu es annulus signatorius optime figuratus* (uti תָּכְנִית et Chaldaeus interpretatur, vid. infra), i. e. diligentissime custodiebaris, sicut annulus splendidus multae artis; ut Jerem. XXII, 24. Deus Jechoniam חוֹתָם עַל־יַד יְמִינִי *annulum signatorium in manu dextera* appellat. J. D. Michaelis, qui חֹתֵם legit, et תָּכְנִית cum hebraeis interpretibus *summam* intellexit, nostra verba ita vertit: *der Summen untersiegelte* (*qui summas obsignavit*), Franciscum Junium sequutus, qui in Commentario posthumo in nostrum prophetam super hoc loco ita disseruit: „Metaphora ab usu potentiorum mercatorum, qui aliis utuntur tanquam administris ad res suas invehendas, avehendas et quocunque modo procurandas. Observat Plinius, balsamum et thus ex suis regionibus non aliter exportari, quam ex publica cognitione obsignata, prout hodie fit cum terra Lemnia, quae vulgo *sigillata* dicitur. Quum igitur urbs Tyri nobilissimum emporium esset, unde exoticae merces huc illuc deportarentur; rex Tyri inde pensiones exigebat, nec aliter eas efferri patiebatur, quam recognitis mercibus, et vectigali persoluto, ut fit in portoriis. Propterea a propheta nominatur elegantissime *obsignator summae*, nimirum tum exportandarum mercium, tum persolvendorum sibi vectigalium, et si qua alia sunt ejusmodi." Quae tamen omnia vel e longin-

longinquo petita, vel non satis concinna sunt. Nos quidem non dubitamus, pro חוֹתֵם esse חוֹתָם, *sigillum, signaculum* legendum, id autem *passive* h. l. sumendum pro imagine, quam sigillum exprimit e cera, quae sigillo quam simillima est. Ut igitur sigillum in cera relinquit sui ipsius imaginem, sic rex Tyri Deum in se expressum sui similitudinem reliquisse sibi persuaserat. Cf. supra vs. 2. Ita sensus hic erit: o rex, sic de te vane atque superbe cogitabas, ut te tam esse similem Deo crederes, quam est sigillo similis effigies, quae ab illo in cera expressa relinquitur. In quo vero maxime spectari similitudo potuerit, statim declarat: מָלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי *plenus sapientia, et perfectus decore*, id est, qui sapiens est ut sciat (cf. supra vs. 3.), et potens ac locuples, ut possit sapienter cogitata praestare, ac praeterea eximio quodam decore conspicuus (vs. 13. seqq.). Potest tamen חוֹתָם et *active* sumi pro sigillo, quod formam exprimit talem, qualem ipse incisam habet ab artifice, quae quia plures alias informat, ea perfectissima sit necesse est. Ut igitur imago eo magis absoluta, quo propius ad prototypi exemplaris perfectionem adspirat; ita rex Tyri *sigillum exemplaris* (vid. quae supra de nomine תָּכְנִית observavimus), dici potuit, quia ad illum, tanquam ad exemplar perfectionis adduci poterat et expendi id, quod in eo genere perfectum videri voluit.

13.

מָלֵא חָכְמָה] LXX. non expresserunt. Vulg. et Syr. *Plenus sapientia.* Chald. דִּי מְחַקַּן בְּחוּכְמָא *Quod sapienter compositum.*

וּכְלִיל יֹפִי] LXX. *Καὶ στέφανος κάλλους.* Ita et Syr. ܘܟܠܝܠܐ ܕܫܘܒܚܐ, *et corona gloriae.* Vulg. *Et perfectus decore.* Chald. וּמְשַׁכְלַל בְּשׁוּפְרֵיהּ *Et absolutum in pulchritudine sua.*

13.

בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ Quasi *in Edene, horto Dei, fuisti*, omnia tibi abunde affluebant, quae vel ad necessitatem, vel ad utilitatem, aut voluptatem etiam pertinebant, ut olim Adamo in horto Edenis, quem Deus ei concesserat, Genes. II, 8. Potuit tamen Tyrus et ipsa *Eden, hortus Dei*, vocari ob amoenitatem eximiam, vel loci natura (*situ multum amoenam Tyrum* dicit Cotovicus *Itiner.* p. 120.), vel opulentissimorum hominum, qui voluptates et luxum omni studio captabant. sumtibus et industria. Cf. Jesaj. L. 3. *Reddet desertum ejus* כְּעֵדֶן *Edenis instar, et solitudinem ejus* כְּגַן־יְהוָה *instar horti Domini.* Vid. et infra apud nostrum XXXVI, 35. Joel. II, 3. Quibus locis omnibus per Edenem et *hortum divinum* locus amoenitatis eximiae, atque ad voluptates capiendas idoneus significatur. כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum*, quibus verbis indicatur, regem illum non solum vestes pretioso lapide habuisse

---

13.

בְּעֵדֶן] כְּעֵדֶן unus Kennic. cod. Chald. verba בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ ita explicat: בְּסַגִּי טָבְוָן וְהַפְסָקִין אַתְּ מִתְפַּנַּק כְּאִלּוּ בְּעֵדֶן גִּנְתָא דַּיְיָ אַתְּ שָׁרֵי *Copia bonorum et divitiarum tu oblectas te, ac si in voluptate paradisi Domini habitares.*

כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ] LXX. Πᾶντα λίθον χρηστὸν ἐνδέδεσαι. Vulg. *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum.* Syr. ܘܒܟܠܗܘܢ ܟܐܦܐ ܝܩܝܪܬܐ ܐܬܚܙܩܬ *Et omnibus lapillis pretiosis te praecingebas.* Chald. כָּל עוּתְרָא גֵּיוּתָא וִיקָרָא מְתִיהַב לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן עַל לְבוּשָׁךְ. *Omnes divitiae et altitudo et gloria data sunt tibi; omnes lapides pretiosi digesti in vestimentis tuis.*

longinquo petita, vel non ſatis concinna ſunt. Nos quidem non dubitamus, pro חוֹתֵם eſſe חוֹתָם, *ſigillum, ſignaculum* legendum, id autem *paſſive* h. l. ſumendum pro imagine, quam ſigillum exprimit e cera, quae ſigillo quam ſimillima eſt. Ut igitur ſigillum in cera relinquit ſui ipſius imaginem, ſic rex Tyri Deum in ſe expreſſum ſui ſimilitudinem reliquiſſe ſibi perſuaſerat. Cf. ſupra vs. 2. Ita ſenſus hic erit: o rex, ſic de te vane atque ſuperbe cogitabas, ut te tam eſſe ſimilem Deo crederes, quam eſt ſigillo ſimilis effigies, quae ab illo in cera expreſſa relinquitur. In quo vero maxime ſpectari ſimilitudo potuerit, ſtatim declarat: מְלֵא חָכְמָה וּכְלִיל יֹפִי *plenus ſapientia, et perfectus decore*, id eſt, qui ſapiens eſt ut ſciat (cf. ſupra vs. 3.), et potens ac locuples, ut poſſit ſapienter cogitata praeſtare, ac praeterea eximio quodam decore conſpicuus (vs. 13. ſeqq.). Poteſt tamen חוֹתָם et *active* ſumi pro ſigillo, quod formam exprimit talem, qualem ipſe inciſam habet ab artifice, quae quia plures alias informat, ea perfectiſſima ſit neceſſe eſt. Ut igitur imago eo magis abſoluta, quo propius ad prototypi exemplaris perfectionem adſpirat; ita rex Tyri *ſigillum exemplaris* (vid. quae ſupra de nomine חָכְמָה obſervavimus), dici potuit, quia ad illum, tanquam ad exemplar perfectionis adduci poterat et expendi id, quod in eo genere perfectum videri voluit.

13.

מְלֵא חָכְמָה] LXX. non expreſſerunt. Vulg. et Syr. *Plenus ſapientia.* Chald. דִּי מְתַקַּן בְּחוּכְמָא *Quod ſapienter compoſitum.*

וּכְלִיל יֹפִי] LXX. *Καὶ στέφανος κάλλους.* Ita et Syr. ܘܟܠܝܠܐ ܕܫܘܒܚܐ, *et corona gloriae.* Vulg. *Et perfectus decore.* Chald. וּמְשַׁכְלַל בְּשׁוּפְרֵיהּ *Et abſolutum in pulchritudine ſua.*

13.

בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ *Quasi in Edene, horto Dei, fuisti,* omnia tibi abunde affluebant, quae vel ad necessitatem, vel ad utilitatem, aut voluptatem etiam pertinebant, ut olim Adamo in horto Edenis, quem Deus ei concesserat, Genes. II, 8. Potuit tamen Tyrus et ipsa *Eden, hortus Dei,* vocari ob amoenitatem eximiam, vel loci natura (*situ multum amoenam Tyrum* dicit Cotovicus *Itiner.* p. 120.), vel opulentissimorum hominum, qui voluptates et luxum omni studio captabant, sumtibus et industria. Cf. Jesaj. L. 3. *Reddet desertum ejus* כְּעֵדֶן *Edenis instar, et solitudinem ejus* כְּגַן־יְהוָה *instar horti Domini.* Vid. et infra apud nostrum XXXVI, 35. Joel. II, 3. Quibus locis omnibus per Edenem et *hortum divinum* locus amoenitatis eximiae, atque ad voluptates capiendas idoneus significatur. כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum,* quibus verbis indicatur, regem illum non solum vestes pretioso lapide habuisse

---

13.

בְּעֵדֶן] כְּעֵדֶן unus Kennic. cod. Chald. verba בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ ita explicat: בְּסִגֵי טָבִין וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנֵּק כְּאִלּוּ בְּעֵדֶן גִּנְתָא דַיְיָ אַתְּ שָׁרֵי *Copia bonorum et divitiarum tu oblectas te, ac si in voluptate paradisi Domini habitares.*

כָּל־אֶבֶן יְקָרָה מְסֻכָתֶךָ] LXX. Πάντα λίθον χρηστὸν ἐνδέδεσαι. Vulg. *Omnis lapis pretiosus operimentum tuum.* Syr. ܘܒܟܠܗܘܢ ܟܐܦܐ ܝܩܝܪܬܐ ܡܬܚܙܩ ܗܘܝܬ *Et omnibus lapillis pretiosis te praecingebas.* Chald. כָּל עִתְרָא גֵּיוְתָא וִיקָרָא מִתְיְהֵב לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְּרָן עַל לְבוּשָׁךְ *Omnes divitiae et altitudo et gloria data sunt tibi; omnes lapides pretiosi digesti in vestimentis tuis.*

habuisse distinctas, sed etiam regiae supellectilis instrumenta et vasa, ut opertus dici potuerit pretiosis lapidibus tam in veste, quae regium ornat et operit corpus, quam in veste stragula, sive illa lectum, sive parietes, sive triclinia sternat. Sic Nero, ut prodit Plinius *Hist. Nat.* L. XXXVII. §. 6. *cubicula amatoria unionibus construebat.* Cf. supra XXVII, 22., ubi inter alias merces ad Tyrias nundinas advectas et *lapides pretiosi* memorantur. Hieronymus: „Hoc observandum est, non *omni lapide pretioso* regem Tyri fuisse circumdatum, sive opertum, sed omnem lapidem, quem habuit princeps Tyri, fuisse pretiosum. Alioquin multi sunt pretiosi lapides, quos in praesenti loco Scriptura non nominat: Chalcedonius, Sardonix, Chrysoprasus, Hyacinthus, Crystallus quoque, et pretiosissimum margaritum." Quae jam sequuntur novem gemmarum nomina, eadem leguntur quoque in descriptione pectoralis summi pontificis, Exod. XXVIII, 17. seqq. et XXXIX, 10. seqq., ubi tamen tria alia h. l. non commemorata adduntur. אֹדֶם lapidem *rubrum* esse, ex ipso nomine colligitur. Talis est *Sardius,*

אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת]
Pro his *novem* gemmarum nominibus „in LXX. diverso ordine nominibusque aliis *duodecim* lapides contineri," jam Hieronymus observavit, qui et hoc addit, „et Aquilam et Symmachum ac Theodotionem in praesenti loco multum inter se et LXX. interpretes non solum ordine, sed et numero discrepare atque nominibus." Haec vero habent LXX. *Σάρδιον, τοπάζιον, καὶ σμάραγδον, καὶ ἄνθρακα καὶ σάπφειρον, καὶ ἴασπιν καὶ ἀργύριον καὶ χρυσίον, καὶ λιγύριον καὶ ἀχάτην, καὶ ἀμέθυστον καὶ χρυσόλιθον, καὶ βηρύλλιον καὶ ὀνύχιον.* Vulg. *Sardius, topazius et jaspis, chrysolithus et onyx, et beryllus, sapphirus et carbunculus et smaragdus.* Syr.

Sardius, quem nomine hebraeo significari satis verisimile fecit Braunius in *Vestitu Sacerdott. Hebraeor.* L. II. C. VIII §. 478. seqq., qui et locum Plinii *Hist. Nat.* L. XXXVII. Cap. VII. affert, ubi inter tria Sardorum genera, quae in India reperiuntur, unum illorum *Demium* vocari ait *a rubore.* „En ergo," inquit Braunius (p. 507.), „*Demium* ipsissimum *Odem* אֹדֶם, id est, *rubrum.*" De פִּטְדָה, praeter hunc nostrum locum, et duo Exodi loca supra indicata et Job. XXVIII, 19. obvio, nuper docte disseruit J. H. Pareau in notis philologicis et criticis, quibus modo memoratum Jobi Caput illustravit ad calcem *Commentat. de immortalitatis ac vitae futurae notitiis a Jobi scriptore in suos usus adhibitis* p. 333. seqq., Braunii-que sententiam (l. c. C. II. Cap. IX. p. 508. seqq.), voce hebraea significari *topazium* veterum Graecorum et Latinorum, qui nobis *chrysolithus*, novis argumentis firmavit. יָהֲלֹם nomen *adamantis* esse, probare studuit Braunius l. c. Cap. XIII. p. 542. seqq., argumentis tamen parum solidis; quae impugnavit Michaelis in *Supplemm.* p. 549 seqq., quamvis ipse non certiora dare posse fatetur. De תַּרְשִׁישׁ vid. not. ad I, 16., et de שֹׁהַם, ex Braunii sententia *sardonyche*, Michaeli vero *onyche*, in quam sententiam et Pareau l. c. p. 311. propendet,

X 2

Syr. *octo* tantum nomina reddit: ܣܪܕܘܢ ܘܦܛܕܝܢܐ ܘܙܡܪܓܕܐ ܘܒܪܘܠܐ ܘܣܦܝܠܐ ܘܝܫܦܗ ܘܩܪܘܣܛܠܠܘܣ ܘܡܪܓܢܝܬܐ *Sardus, amethystus, smaragdus, beryllus, sapphirus, jaspis, crystallus et margaritae.* Chald. סַמְקָן יַרְקָן וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפִנְטִירִין שְׁבָזִיז אִזְמַרַגְדִּין וּבַרְקָן *Sardius, topazius et adamas, fuligo maris* (i. e. *Turcicus*, ut Buxtorfius, vel *Opalus*, ut Braunius existimat), *beryllus, sapphirus, smaragdus et carbunculus.*

pendet, cf. not. ad Job. XXVIII, 16. יָשְׁפֵה esse *Jaspidem* (vid. Braunium L. II. Cap. XIX.), סַפִּיר vero *sapphirum* veterum, quem hodie *lapidem Lazuli* vocant, nominum similitudo non dubitare sinit. De posteriore gemma vid. Braunium Cap. XII., Michaelis *Supplemm.* p. 1799., et Pareau l. c. p. 313. De נֹפֶךְ vid. not. supra ad XXVIII, 16. בָּרֶקֶת *smaragdi* nomen esse, satis probabile redditum iis, quae Braunius de eo vocabulo disputavit l. c. Cap. X. מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ] In hisce verbis difficultatem creant nomina תֻּפֶּיךָ, וּנְקָבֶיךָ quorum prius, תֻּפִּים, pluries in V. T. obvium, *tympana* signare, non dubium quidem esse potest, quae tamen notio huic loco non satis apta videtur, alterum autem, נְקָבִים, hoc solo loco obvium, quod proprie *foramina excavata* notat, Hebraei recentiores *fistulas* denotare ajunt, quae ita nuncupentur, quod ad varios sonos per eas producendos varie sunt perforatae. Hinc nostri loci sensum hunc esse volunt: exceptus es in hanc lucem plaudente tota familia prae laetitia, et propter regium partum per regiam domum strepente symphonia. Alii cum Junio per תֻּפִּים et נְקָבִים *operosissima* et *artificiosissima*

וְזָהָב מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ] LXX. Καὶ χρυσίου ἐνέπλησας τὰς θησαυρούς σου. Vulg. *Aurum opus decoris tui.* Nomen תֻּפֶּיךָ Hieronymus ad rad. יָפָה *pulchrum esse* retulisse videri possit, nisi ipse in Commentar. diceret: „*Auri tympanum* vocat, in quo infixi sunt lapides, unde et juxta Hebraicum sequitur: *aurum* etc.“ Idem Hieronymus: „Porro Symmachi interpretatio istum principem Tyri *quasi pretiosissimum monile lapidibus* scribit esse *distinctum.*“ Syr. ܘܕܗܒܐ ܡܠܝܬ ܓܙܝܟ *Et auro impleveras thesauros tuos.* Chald. מְשַׁקְעָן בִּדְהַב כָּל אִלֵּין עֲבִידַת תִּקּוּנָךְ *Inclusi auro; omnes isti opus ornamenti tui.*

ma instrumenta intelligunt, quae ſynecdochice h. l. deſcribantur per duos ſpecies, q. d. et ψηλαφητὰ et πνευμάτικα, *et quae manu pulſantur, et quae inflantur;* illa igitur jam in regiae prolis ortu ad futurum regem oblectandum parata fuiſſe. Verum a deſcriptione regii ſplendoris in veſtibus vaſisque gemmis et auro diſtinctis conſpicui, ad organa muſica Noſtrum delabi, mihi vix perſuadeo. נְקָבִים autem *tibiarum* ſive *fiſtularum* nomen fuiſſe, mera eſt Rabbinorum conjectura, quae neque cognatarum dialectorum, neque veterum interpretum conſenſu confirmari poteſt. *Tympana* et *tibiae* in V. T. alias תֹּף וְחָלִיל appellantur, vid. 1 Sam. X, 5. Jeſaj. V, 12. Quae quum ita ſint, equidem, quemadmodum Latini ſuum *tympanum* ad res alias ob qualemcunque ſimilitudinem transferunt, veluti ad tabulam januae ornatioris mediam inter ſcapos et impages concluſam (apud Vitruvium IV, 6.), vel ad quoddam vaſorum genus (vid. Plinii Hiſt. Nat. XXXIII, 11. §. 52.), ita et noſtro תֹּף, opus quoddam artificioſum tympano quodammodo ſimile indicari exiſtimo, quale vero, hodie vix certo aliquis definiat. Et Hieronymus *tympanum* vocari ait, *in quo infixi ſunt lapides.* נְקָבִים forſan

וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ] LXX. Καὶ τοὺς ἀποθήκας σε ἐν σοί. ἀφ᾽ ἧς ἡμέρας ἐκτίσθης. Vulg. *Et foramina tua in die, qua conditus es, praeparata ſunt.* Syr. ܘܒܟܐܦܐ ܛܒܬܐ ܡܠܝܬ ܣܝܡܬܟܝ ܡܢ ܝܘܡܐ ܕܐܬܒܪܝܬ *Et lapillis optimis* (impleviſti) *conditoria tua inde ab eo die, quo creatus es.* Chald. בְּרַם לָא אִסְתַּכַּלְתְּ בְּפִגְרָךְ דְּאִתְעֲבִיד חֲלָלִין וְנִקְבִין דְּאִנּוּן צוֹרְכָךְ דְּלָא אֶפְשַׁר לָךְ דְּתִתְקַיַּם בְּלָא בְּהוֹן מִיּוֹמָא דְּאִתְבְּרֵיתָא עִמָּךְ מְתַקְּנִין *Verum non conſideraſti cadaver tuum, quod factum ſit concavitatibus et foraminibus, quae ſunt tibi neceſſaria, ſine quibus impoſſibile eſt, ut vivas; inde a die quo conditus es, tecum compoſita ſunt.*

forsan sunt *cavitates*, quibus gemmae supra memoratae continentur, quales sunt, quae in annulis dicuntur *palae*. Eae autem cavitates jam *tempore ortus sui* regi Tyrio *paratae* dicuntur, ut significetur, ipsi ab ortu suo destinata fuisse tot illa ornamenta. Hunc, inquit, splendorem proprium tibi et naturalem esse putabas, quia his ab initio quasi cavitatibus ac sinubus perforatus es, quibus lapides illi pretiosi suo tempore illigari possent et includi. Si quis tamen aliam concinniorem interpretationem impertiat, ego gratus eam accipiam. Non indigna, quae commemoretur, Grotii est sententia, *tympana* h. l. vocari margaritas, quibus *una tantum est facies, et ab ea rotunditas, inversis planities*, teste Plinio IX, 35., *foramina* autem, sive *forata*, esse margaritarum lineas.

14.

אַתְּ כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ] Pronomen femininum אַתְּ pro masculino אַתָּה, ut Num. XI, 15. Deuter. V, 24. Quemadmodum *primae personae* pronomina communis generis esse solent, sic etiam cetera olim de utroque sexu videntur usurpata fuisse. Ita ךְ suffixum *masculinum*, quod servarunt Aramaei, etiam Jesaj. XXX, 19. LV, 1. Jerem. XXIII, 37. et infra apud nostrum XXXVIII, 16., nec non Deut. XXVIII, 14. 48. reperitur. Cf. N. G. Schroederi *Institutt. ad fundamm. Ling. Hebr.* Syntax. Reg. XXXIV, et Storrii *Observatt.* p. 116. Nomen כְּרוּב Spencerus *de Legibus Hebraeor. ritualibus* L. III. Dissert. V. Cap. III. p. 232. edit. Hag. Comit. nostro loco simpliciter *fortem*, *potentem*, interpretandum censet, ut voce illa ea significetur potentia et magnitudo, qua rex ille vicinos, imo et semetipsum superavit, collato syriaco ܓܢܒܪܐ, *magnus*, *potens*, et ܓܢܒܪܘܬܐ, *fortitudo*. Sed quum ceteris omnibus, quibus כְּרוּב in V. T. occurrit locis, id nomen de *angelis* usurpetur, qui Ps. CIII, 20. גִּבֹּרֵי כֹחַ *robore pollentes*, et in Novi quoque Foe-

Foederis libris *δυνάμεις* (1 Petr. III, 22.) et *ἀρχαί* (Ephef. I, 21. Col. I, 16.), propter illam potentiam atque poteſtatem, qua alios ſpiritus creatos ſuperant, appellantur; nec hoc loco pro alio, quam *angeli* nomine, כְּרוּב capiendum eſt; praeſertim quum ille ſtatim *in monte ſancto Dei* conſtitutus eſſe dicatur. מִמְשַׁח (nomen formae מִכְתָּב, מִמְסָךְ, מִפְרָשׂ) plures *unctionem* notare volunt, ut vertendum ſit: tu es *Cherub unctionis*, i. e unctus, unctione rex conſecratus. Ita Chaldaeus, vid. infra. Alii eo alludi exiſtimant, quod omnis tabernaculi ſacri apparatus, et proinde Cherubi quoque, arcam obumbrantes, divino juſſu oleo ſacro innungerentur, Exod. XXX, 26. Ego tamen mallem a *dimetiendi* ſignificatu, quem praeter *ungendi* notionem verbum מְשַׁח apud Aramaeos, ut مسح apud Arabes habet, noſtrum nomen *extenſionem*, *expanſionem* interpretari, quod magis convenit proximo הַסּוֹכֵךְ. Jarchi quoque noſtrum מִמְשַׁח *magnitudinem* notare ait, quemadmodum אַנְשֵׁי מִדּוֹת (Num. XIII, 33.) proprie *viri menſurarum*, quod Chaldaeus אֱנָשִׁין דְּמִשְׁחָן vertit, viros magnos indicat. Ita et Hieronymus verba noſtra interpretatus eſt: „*Tu Cherub extentus et protegens*, ſubauditur: arcam Dei et propitiatorium.“ Haec Cherubi appellatio aliquibus perſuaſit, non de rege Tyrio, ſed de angelo apoſtata, qui Tyriae civitati praefectus ſit, capiendum eſſe oraculum, quia Cherub aliquid ſonat

 coe-

14.

אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח הַסּוֹכֵךְ] LXX. *Σὺ μετὰ τοῦ χερούβ* (quae verba jungenda ſunt ultimis verbis verſus 13., vid. not. praeced.). Vulg. *Tu Cherub extentus et protegens.* Syr. ܘܗܘܝܬ ܥܡ ܟܪܘܒܐ ܡܫܝܚܐ ܘܡܛܠܠܐ *Et eras cum Cherubino uncto et obumbrante.* Chald. אַתְּ מֶלֶךְ מְרַבָּא לְמַלְכוּ וִיהַבִית לָךְ רְבוּתָא *Tu rex unctus in regnum, et dedi tibi magnitudinem.*

coeleſte, et humana conditione ſublimius. Verum ſicut angelus in *Edene*, *horto divino* (vs. 13.) non fuit antequam laberetur; ita neque *extentus*, ſive *unctus*, et *protegens* fuit, quocunque velis interpretari modo, niſi admodum verba contorqueas. Comparat igitur vates regem illum cum Cherubis, qui arcam ſacram extentis alis obumbrabant, ut dicitur Exod. XXV, 20. *Erant Cherubi expandentes alas ſuperne* סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם עַל־הַכַּפֹּרֶת *obumbrantes cum alis ſuis operculum* arcae. Eſt autem noſtro loco ſubaudienda ante כְּרוּב ſimilitudinis particula כ, quae ſaepe alias omittitur (vid. Noldii *Concordantt. Particular.* p. 358.), quaſi dicas: *tu eras ſicut Cherub extentus et protegens.* In quo regis illius praeter ornatum ſplendentem et pulchrum (erant enim illi Cherubi aurei, Exod. XXV, 18.), obſervantia quaedam et nonnulla religionis ſpecies proponitur. Quemadmodum enim Cherubi ab hominum oculis remoti erant, utpote in ſacratiori oraculi receſſu cum arca ſacra collocati, quo non niſi ſacerdoti ſummo, idque ſemel quotannis, patebat acceſſus; ita reges ſuperbi, qualis rex Tyri deſcribitur, non facile ſe videndos offerunt, neque alii audent eorum oculos ſubire, quia in regiis penetralibus ſeſe tanquam aliquid divinum continent. וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים הָיִיתָ *Et poſui te* quaſi *in monte ſanctitatis Dei eſſes*, i. e. ſimilem te feci Cherubo, qui eſt in monte ſancto meo, i. e. in templo, quod in monte Moria exſtructum erat (2 Paral. III, 1.), unde ille הַר בֵּית יְהוָה *mons domus Dei*, ſive הַר יְהוָה *mons Dei* (Jeſaj. II, 2. 3. 2 Paral. XXXIII, 15. Pſ. XXIV, 3.), et *mons ſanctus Dei* (Jeſaj. XI, 9. LVI, 7. LVII, 13. LXV, 11.) appellari

---

וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים] Chald. וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ בְּסוֹרְחָא *Et tu montem ſanctum Domini ſpreviſti.*

pellari solebat. Grotius: „Sicut illi Cherubini super monte sancto Zion in templi adyto erant, ita tu in loco, qui videbatur ad vim omnem inaccessus.“ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ *In medio lapidum ignis*, i. e. lucidorum instar ignis, intelligit lapides pretiosos vs. 13. memoratos, qui scintillare videntur, et igneum aliquid ex se ipsis vibrare, *ambulasti*, omnia in palatio tuo non auro tantum, sed gemmis etiam lucidissimis refulgebant. Quemadmodum Martialis *Epigr.* XII, 50. de aliquo, qui amoenas aedes incolebat:

Calcatusque tuo sub pede lucet onyx.

Et Lucanus *Pharsal.* LX. vss. 112. seqq. de Cleopatrae palatio:

— — Laqueataque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum,
Nec summis crustata domus sectisque nitebat
Marmoribus, stabatque sibi non segnis Achates,
Purpureusque lapis, totusque effusus in aula
Calcabatur onyx.

Alii nostra verba ita capiunt: *Ambulasti* indutus veste ornata *lapidibus lucidissimis*, instar summi sacerdotis Israelitarum. Grotius: „Sicut pontifex cum duodecim lapidibus micantibus accedebat Cherubinum, ita et qui circum te erant intrabant pari ornatu.“ Sed non dubium, germanum sensum esse eum, quem primo loco indicavimus.

הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ] LXX. Ἐγενήθης ἐν μέσῳ λίθων πυρίνων. Vulg. *In medio lapidum ignitorum ambulasti.* Syr. ܘܗܘܝܬ ܒܝܢܬ ܟܐܦܐ ܕܢܘܪܐ *Et eras inter lapides ignitos.* Chald. וּבְעַמָּא קַדִּישָׁא סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט *Et in populum sanctum cogitasti dominari.*

15.

תָּמִים בִּדְרָכָיו *Integer in viis suis* alias quidem dicitur ille, qui vitam et omnia quae agit, probe et recte instituit, ut Proverb. XXVIII, 18. הוֹלֵךְ תָּמִים *qui ambulat, integer est*, qui virtuti studet, unde Genes. VI, 19. תָּמִים cum צַדִּיק jungitur. Cf. Ps. CI, 2. LXXXIV, 12. Hoc loco tamen sensu paullo diverso dici videtur, *regem Tyri perfectum fuisse in viis s. institutis suis inde a die quo conditus fuerit*, quo hoc significari putem: illi a prima inde aetate omnia successisse pro votis, nihil ad felicitatem et usum illi umquam defuisse. הִבָּרַאֲךְ pro הִבָּרַאֲךָ, ut legitur vs. 13., affixo secundae personae masculinae accedente Chaldaeorum more, ךְ per *Camez*, ut Deut. XXVIII, 24. 45. עַד־הִשָּׁמְדָךְ *usque dum perdi te*. עַד־נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ *Donec inventa iniquitas in te*, i. e. donec tandem eo perversitatis progressus, et ex rerum successu impotenter inflatus, ut Deum te esse diceres (vs. 2.), hostium potestati traditus es, qui poenas exigerent cogitationis illius arrogantissimae. Nomen עַוְלָתָה (i. q. עָוֶל infra vs. 18.), quod proprie *improbitatem* notat, h. l. ejusdem poenam comprehendere videtur, ut עָוֹן et חַטָּאת. Femininum nomen jungitur verbo masculino נִמְצָא per archaismum, ut 2 Reg. III, 26. חָזַק הַמִּלְחָמָה, *invaluit bellum*, et 1 Chron. II, 48. מַעֲכָה יָלַד שֶׁבֶר *Maacha peperit Scheberum*. Cf. N. G. Schroederi *Syntax*. Reg. LVI.

16.

15.

Syr. verbum הִתְהַלָּכְתָּ in fine vs. 14. ad hunc vers. traxit: ܘܗܠܟܬ ܕܠܐ ܡܘܡܐ *Et ambulasti sine labe*.

[בִּדְרָכֶיךָ] LXX. Ἐν ταῖς ἡμέραις σου.

16.

בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ מָלוּ תוֹכְךָ חָמָס *Per multitudinem negotiationis tuae repleta sunt interiora tua iniquitate*, amplitudine mercimonii, opumque ex ea partorum abundantia inflatus ad illud insolentiae culmen pervenisti, ut te Deo non minorem putares, quod grave peccatum et addito וַתֶּחֱטָא, *et peccasti*, significatur. Alii מָלוּ *transitive* capiunt, et תוֹכְךָ pro accusativo, *impleverunt* cives, aut mercatores *medium tui*, i. e. urbis tuae, *iniquitate*, hac sententia: ex multitudine negotiationis, et ex negotiatorum frequentia, qui, quicquid erat in orbe deliciarum et opum, in celeberrimum illud emporium convexere, tu cum tuis in omne genus scelerum adductus es. Sed quum totum hoc lugubre carmen ad solum regem spectet, prior interpretatio, qua verbum מָלוּ *intransitive*, ut alias saepe, accipitur, praeferenda. Ceterum מָלוּ pro מָלְאוּ est positum, ut infra XXXIX, 26. וְנָשׂוּ pro וְנָשְׂאוּ, et 1 Sam. VI, 10. כָּלוּ pro כָּלְאוּ, mutuata forma a verbis quiescentibus tertia *He*. וָאֲחַלֶּלְךָ מֵהַר אֱלֹהִים *Ideo profanavi te et ejeci de monte Dei*, concise dictum pro: dejeci te de summo dignitatis gradu, in quo collocatus eras instar Cherubi

---

16.

מלו] מָלְאוּ codd. aliquot; in pluribus codd. ad marg. notatur, א deficere.

תוֹכְךָ] LXX. Τὰ ταμιεῖά σου. Vulg. *Interiora tua.* Syr. ܓܘܝܟܝ *praecordia tua.* Chald. אוֹצָרָךְ *Thesaurus tuus.*

וָאֲחַלֶּלְךָ] LXX. Καὶ ἐτραυματίσθης. *Et ejeci te.* Syr. ܘܩܛܠܬܟܝ *Et occidi te.* Chald. וְאַפְסֵנָךְ *Et violabo te.*

מֵהַר אֱלֹהִים] Chald. עַל דְּבַסַרְתָּא עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיָי *Pro eo quod sprevisti montem sanctum Domini.*

Cherubi in ſacrario meo ſuper monte Moria exſtructo, vs. 14. Verbum חִלֵּל ſenſu praegnante uſurpatur, ut Pſ. LXXXIX, 40. חִלַּלְתָּ לָאָרֶץ נִזְרוֹ *profanaſti ad terram* dejiciendo *coronam ejus*, cf. not. ad eum locum. וָאַבֶּדְךָ *Disperdidi te*, pro וָאַאַבֶּדְךָ, eliſo primo radicali Aleph, ex more Syrorum, apud quos Aleph numquam ante ſe fert Schva, ſed in ejus locum ſuam vocalem transfert et in ea quieſcit (ut ܘܳܐܟܰܠ *et comedit* pro ܘܶܐܟܰܠ), aut ipſa plane excidit, ut ܢܰܠܶܦ pro ܢܐܰܠܶܦ docebit, ܡܰܠܶܦ pro ܡܐܰܠܶܦ, *docens*, quemadmodum Job. XXXV, 11. מַלְּפֵנוּ pro מְאַלְּפֵנוּ *docens nos*. Cf. C. B. Michaelis *Lumina Syriaca pro illuſtrando Ebraiſmo ſacro*, §. X. in *Sylloge Commentatt. Theologicar.* Vol. I. p. 185. — כְּרוּב הַסּוֹכֵךְ וגו׳ Vid. vs. 14.

17.

גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ *Extulit ſe animus tuus* (v. 2. 5.) *ob pulchritudinem tuam* (vs. 7. 12.), elevatus fuit ex rerum abundantia ac regio decore animus tuus. שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ *Corrupiſti ſapientiam tuam ſuper pulchritudinem*

וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ] LXX. Καὶ ἤγαγέ σε τὸ χερούβ. Vulg. *Et perdidi te o Cherub protegens.* Ita et Syr. Sed Chald. וְאַבְדִּינָךְ מַלְכָּא דִּרְבַּחְתָּא *Et perdam te, o rex, qui unctus es.*

מִתּוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ] Chald. עַל דִּי סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָּא קַדִּישָׁא *Pro eo quod putaſti dominari in populum meum ſanctum.*

17.

בְּיָפְיֶךָ] Chald. בְּתוּקְפָךְ *In fortitudine tua.*

שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ] Chald. אִתְחַבַּלְתְּ בְּחוּכְמְתָךְ *Corruptus es in ſapientia tua, ſive, per ſapientiam tuam.*

nem tuam, ſ. una cum pulchritudine tua, i. e. inſolens tuus faſtus te infatuavit, et in cauſſa fuit, cur dignitate tua et regio ſplendore excideres. Simili ſenſu verbum שִׁחֵת Amos. I, 11. uſurpatur, שִׁחֵת רַחֲמָיו, corrupit miſerationes ſuas, omnem miſericordiae ſenſum exuit. עַל־אֶרֶץ הִשְׁלַכְתִּיךָ Ad terram projeci te, de ſublimi regiae dignitatis gradu deturbatum. Alii indicari volunt, regem interemtum inhumatum in terra jacturum, ut denunciatur Jojakimo Jerem. XXII, 19. לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ Ante faciem regum dedi te, proſtitui te; ignominiae notio enim huic phraſi ſubjecta eſt, vid. 1 Sam. I, 16. אַל־תִּתֵּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַּת־בְּלִיַּעַל ne proſtituas ancillam tuam coram improbis mulieribus. Cf. 1 Reg. VIII, 46. לְרַאֲוָה בָךְ Ad contemplandum te deformatum et regno exutum, et quidem plaudentibus illis, nam verbum רָאָה cum ב conſtructum indicare cum contemplatione conjunctam oblectationem obſervavimus ad Pſ. XXII, 18. et XXVII, 4. „Supplicium peccato congruum; qui ſuam pulchritudinem, peritiam et ſplendorem magnifice oſtentaverat, jam

---

עַל־יִפְעָתֶךָ] LXX. Μετὰ τοῦ κάλλους σου· διὰ τὸ πλῆθος ἁμαρτιῶν σου (quibus verbis in hebraeo nil reſpondet). Vulg. In decore tuo. Syr. ܥܡ ܫܘܦܪܟܝ Cum pulchritudine tua. Chald. עַל זִיו אֵימְתָךְ Ob ſplendorem terroris tui.

לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ] Chald. אִזְהָרָא לְמַלְכַיָּא יְהַבְתָּךְ Admonitionem regibus dedi te.

לְרַאֲוָה בָךְ] LXX. (Ἔδωκά σε) παραδειγματισθῆναι. Vulg. Ut cernerent te. Syr. ܠܚܙܘܐ Ad ſpectaculum. Chald. לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ Ad conſiderandum te. In uno cod. Kennic. legitur לְרָאוֹת.

jam *oſtentui* fore dicitur." JUNIUS. Similis phraſis Nah. III, 6. וְנִבַּלְתִּיךְ וְשַׂמְתִּיךְ כְּרֹאִי *Contumelia te adficiam, et ſpectaculi inſtar te reddam* לְרַאֲוָה Infinitivus cum ה paragogico, et tertia radicali ה mutata in Vau mobile, quomodo ingreditur formam nominum, ut לְאַהֲבָה *ad diligendum*, Deuter. IX, 19. לְדַאֲבָה *Moerere*, Jerem. XXXI, 12.

18.

מֵרֹב עֲוֹנֶיךָ *Propter multitudinem impietatis tuae*, ut Jerem XXX, 14. 15. Hoſ. IX, 7. בְּעֶוֶל רְכֻלָּתְךָ *Per iniquitatem negotiationis tuae*, ea maxime peccata intelligit, quae ſunt a negotiatione, avaritiam, injuriam, fraudem, ſuperbiam, quam generant aluntque divitiae. חִלַּלְתָּ *Profanaſti*, i. e. cauſam praebuiſti, ut per Chaldaeos profanarem, v. 16. מִקְדָּשֶׁיךָ *Sanctuaria tua*, illum tuum quaſi ſanctum montem, in quo tanquam Cherub eſſe videbaris, inque eo palatium tuum, templo Hieroſolymitano, qua magnificentiam, reſpondens, quod proinde divinum tibi videbatur. Tunc autem *polluta* ſive *profanata eſt* regia domus, adyto cuidam ſimilis, quando Chaldaeorum furori et rapinae patuit. וָאוֹצִא־אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ *Et educam ignem ex medio tuo, ille te conſumet*, quibus

---

18.

עֲוֹנֶיךָ] עֲוֹנְךָ codd. *quatuor et quadraginta*, *tres* a prima manu, et *unus* a manu correctoris, nec non pauci quidam libri typis exarati. Singularem Syr. quoque expreſſit.

מִקְדָּשֶׁיךָ] מִקְדָּשְׁךָ codd. *ſex et triginta*, et *quinque* a prima manu; nec non editiones aliquot vett. Singularem expreſſere Vulg. Syr. Chald.

וָאוֹצִא־אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ] Chald. וְאַיְתֵין עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין

quibus verbis alii simpliciter hoc significari volunt, incendio periturum esse regium palatium, alii vero hoc: excitaturum esse Deum aliquot e civibus Tyriis, qui a rege suo deficiant ad Nebucadnezarem. Neutri tamen sensum phraseos accurate exprimunt, quae adagialis quicquam habet, et hoc innuit, regem Tyri cum suis civibus ipsos sibi illud malorum agmen peperisse, quod eos oppressit. Peccata comparantur aridae incendii materiae, qua ignis excitatur, qui peccatorem hominem, aut peccatricem civitatem absumit. Ita Jesajas L, 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem, accincti flammis; ambulate in lumine ignis vestri, et in flammis, quas succendistis.* Cf. et Jesaj. I, 31. — וָאֶתֶּנְךָ לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ *Et reddam te cinerem super terra*, ignis ille a me accensus, cujus materiam tu ipse praebuisti, ita te consumet, ut nihil sit reliquum praeter cinerem. Alii cum Grotio sensum hunc esse arbitrantur: hostes non pluris te facient, quam cinerem sparsum humi (coll. Mal. III, 21.), quod oppositum ei, quod vs. 14. dicitur.

19.

כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ *Omnes*, qui antehac *te noverunt inter gentes, obstupescent super te*, ut supra XXVI, 16. Venerant ad Tyrias nundinas, ut vidimus Cap. XXVII, ex toto terrarum orbe mercatores, qui viderunt, quanta prius fuisset regis Tyrii majestas et potentia.

דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא מֵחוֹבֵי זְדוֹנָךְ אִנּוּן יְשֵׁיצוּנָךְ *Et adducam populos, qui fortes sunt sicut ignis; propter peccata superbiae tuae ipsi consument te.*

19.

שָׁמְמוּ עָלֶיךָ] LXX. Στενάξουσιν ἐπὶ σέ.

tentia. Illi igitur, qui majestatem divinae aemulam in Tyrio rege admirabantur, dum floreret illa luculenta civitas et regina maris, subitam illam conversionem intuiti, quasi ad rem insperatam obstupescent, cum contigisse videant id, quod nullo unquam tempore fieri posse sibi persuaserant. בַּלָּהוֹת הָיִיתָ Vid. supra XXVI, 21. XXVII, 36. *Praeterita* hic sunt *prophetica*, loco futuri, ut in prophetis maxime est frequens, cf. not. ad VII, 12.

21.

Hactenus de Tyro; nunc ad Sidonem, vicinam urbem, propheticae convertuntur minae, quia, sicut vicina loco, eadem quoque tractabat mercimonia, in quibus eisdem se cum Tyro flagitiis implicuerat. „Consequenter post Tyrum sermo fit ad Sidonem. Unius enim utraque urbs provinciae est, et in Evangelio (Matth. XI, 21.) Tyrus et Sidon pariter nominantur. Praedicit autem sermo divinus, quod a Babyloniis et ipsa capienda sit.“ Hieron. De Sidonis ortu et appellatione haec habet Justinus XVIII, 3. *Phoenices terrae motu vexati, relicto patrio solo, Assyrium stagnum* (i. e. locum asphaltiten) *primo, mox mari proximum litus incoluerunt, condita ibi urbe, quam a piscium ubertate Sidona appellaverunt; nam* pisces *Phoenices* Sidon *appellant. Piscatum* vocant Syri צידא, ܨܝܕܐ, unde et nomen urbis *Bethzaidae* ad mare Tiberiadis. Eusebius in *Onomastico* ex Hieronymi interpretatione: *Sidon urbs Phoenices insignis, olim Chananaeorum terminus ad aquilonem respiciens, et postea regionis Judaeae. Cecidit autem in sortem tribus Aser, sed eam non possedit, quia hostes*

בַּלָּהוֹת הָיִיתָ] LXX. Ἀπώλεια ἐγένου. Vulg. *Nihil factus es.* Syr. ܘܬܗܘܐ ܠܐܒܕܢܐ *Et eris in interitum.* Chald. כְּדְלָא הֲוֵית אֲתֵינָךְ *Quasi non fuisses, reddam te.*

hostes nequaquam valuit expellere. Vid. Jos. XIX, 28. Judic. I, 31. Rex Sidonis memoratur Jerem. XXVII, 3. Hodie appellatur صيدا *Saida;* vid. Abilfedae *Tab. Syriae* p. 93. edit. Koehler. ubi *parvum oppidum arce munitum* esse dicitur. Cotovicus *Itiner.* p. 116. *Est* Sidon, Sait *hodie, sive* Saida *Turcis, Mauris Italisque appellata, urbs Phoenices, quondam opulentissima et celeberrima, ac Tyri aemula, ad radices Antilibani, a quo vix mille passibus abest juxta mare in rupe quadam, longitudine ab aquilone sese in austrum extendente, sita; cujus utrumque cornu castris olim validissimis, sed collapsis hodie et neglectis, munitum fuisse cernitur. Latronum speluncam, non urbem, dixeris, adeo suis ruinis horrida est, habitatore omni pene vacua, paucissimis Mauris Turcisque exceptis. Portu quidem ditata insigni et capacid, sed infrequenti. Solo gaudet opimo et ubere. Agri circumjacentes aquarum rivulis et fontibus irrigui, mira fertilitate exuberant; incultos tamen plerosque nostra hac tempestate conspicias.* De phrasi Nostro peculiari *ponere faciem contra rem aliquam* (שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן) vid. not. ad XIII, 17.

22.

הִנְנִי עָלַיִךְ Vid. XIII, 8. 20. XXVI, 3. XXIX, 10. et cf. infra Chaldaeum. וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ *Glorificabor in medio tui; glorificari* Deus dicitur, cum de peccatoribus supplicium sumit, maxime cum superbos deprimit, quique videbantur praesidio abunde comparato nulli subesse mutationi. Cum enim hi a vindice Deo facile

---

22.

הִנְנִי עָלַיִךְ] Chald. הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ *Ecce ego mitto furorem meum super te.*

facile ſternantur et pereant; vulgus hominum imperitum aut impium, quod in Deo providentiam deſiderabat, aut robur, illius potentiam agnoſcit, eamque laudibus celebrat. Sic Deus Pharaone, qui ſaepe Deo praecipienti reſtiterat, in mari demerſo *glorificatus* dicitur Exod. XIV, 4. 17. 18. Accommodate ad hanc ſententiam noſter addit: וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה וגו׳ *et ſcient me eſſe Dominum, cum in ea exercuero judicia.* Mutatur per affectum *ſecunda* perſona cum *tertia*, ut in prophetis ſaepiſſime. וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ *Et cum ſanctificatus fuero in ea*, i. e. cum in ſuppliciis, quibus eos affligam, ſanctum et juſtum judicem me oſtendero. Cf. Levit. X, 3. בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד *In propinquantibus mihi ſanctificabor, et coram toto populo glorificabor*, quorum poſterius declarat prius, quod videlicet ſit gloriam et ſanctitatem ſuam illuſtraturus, puniendo coram omnibus etiam intimos ſuos miniſtros, unde reliqui omnes poſſent cognoſcere, quam ſit honorandus et colendus hic tantus Deus. Vid. et Levit. XXII, 32., et infra apud noſtrum XXXVI, 20. ſeq.

23.

וְשִׁלַּחְתִּי־בָהּ דֶּבֶר *Immittam ei peſtem* (XIV, 19.), „quae obſidiones comitari ſolet, ex corruptis alimentis infectoque aëre," notante Grotio. וָדָם *Et ſanguinem*, caedes cruentas, ut ſupra V, 17. בְּחוּצוֹתֶיהָ *In plateis ejus*

בַּעֲשׂוֹתִי בָךְ] בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ codd. aliquot. Perſonam ſecundam LXX. quoque et Chald. exprimunt. Pauci codd. בָּם.

וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ] וְנִקְדַּשְׁתִּי בָךְ pauci aliquot codd., ſecundam perſ. et LXX. expreſſerunt.

ejus urbis, cf. supra XI, 6. Jerem. LI, 4. וְנִפְלַל *Et projectus est*, Niphal verbi נָפַל, geminata tertia radicali, pro נִפַּל, uti Chaldaeus interpres cepit. Alii ad radicem פָּלַל referunt, verbaque nostra ita vertunt: *et judicabitur* quisque *confossus*. Ita Gussetius: *et reputati sunt mortui*, i. e. languentes, cadaveribus simillimi, ut Genes. XLVIII, 10. *Visurum me faciem tuam* לא פִלָּלְתִּי *non putassem*. Sed h. l. profecto parum apte de iis qui vere *confossi* (חָלָל) sunt, diceretur, eos pro *confossis reputari*. A. Schultens in *Institutt. ad fundamm. Ling. Hebr.* et in *Animadverss. philoll.* ad h. l. p. 313. a פָּלַל, quod cum arabico فلّ *secuit*, comparat, נִפְלַל *conciditur* vertit. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 2018. coll. Syriaco ܦܠܠ unde quadriliterum ܦܠܦܠ ortum, quod *conspergere*, *inquinare*, *cruentare* denotat, verba nostra ita explicanda arbitratur: *cruentus et in sanguine suo volutatus jacebit confossus in medio ejus*, cui sententiae faveat praecedens: *sanguis in plateis ejus*. Verum quod me movet, cur נִפְלַל ad נָפַל referendum existimem, eo sensu, quem supra indicavi, illud est, quod חָלָל cum נָפַל ut h. l. junctum video et infra XXX, 4.

23.

וְנִפְלַל חָלָל] LXX. Καὶ πεσοῦνται τετραυματισμένοι. Vulg. *Et corruent interfecti*. Syr. ܘܢܦܠܘܢ ܩܛܝ̈ܠܝܗ *Et cadent confossi ejus*. Chald. כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין *Quum projicientur interfecti*. Videntur hi interpretes נִפְלַל vel pro נָפַל cepisse, vel vere ita legisse. Sane וְנָפַל legitur in uno cod. Kennic. et in tribus codd. Ross. a prima manu, quod Dathe probat. In alio cod. Ross. exstat וְנָפַל הֶחָלָל.

בִּנְפֹל חָלָל *cum ceciderint vulnerati*, et XXXII, 20. חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *confossi gladio cadent*, nec non supra VI, 7. וְנָפַל חָלָל בְּתוֹכְכֶם *Cum ceciderit confossus in medio vestri.* Quando impleta fuerint, quae vates h. l. minatur, certo demonstrari non potest. „Perierunt, inquit Grotius, nobis historiae, ex quibus haec possemus interpretari. Sed credibile est, Sidonios, unde orta est Tyrus, Tyriis auxilium praebuisse, et postea Chaldaeis dedisse poenas. Nam domum veterem Sidoniorum regum ad plebejam sortem depressam jam olim fuisse, discimus ex scriptoribus rerum Alexandri. Redacti ergo et hi, non minus, quam Tyrii, sub potestate Chaldaeorum primum, deinde Persarum.“ Alii Sidonis subversionem per Artaxerxem Ochum, Persarum regem, factam, quam pluribus Diodorus Siculus *Biblioth.* L. XVI. cap. 40. seqq. describit, a nostro innui existimant.

24.

Sublatis gentibus nomini Judaeorum infensis *non existet amplius domui Israel* סִלּוֹן, *spina*, seu potius *aculeus spinae*, coll. Chald. סִלְוָא et arab. سُلَّاء et سُلَّاء, quibus nominibus vocantur *aculei adnascentes palmarum ramis.* Vid. Celsii *Hierobot.* T. II. p. 221. et Michaelis *Supplemm.* p. 1767. מַמְאִיר plures, Kimchium sequuti, *dolorificum* interpretantur, male, ut Michaelis monet in *Supplemm.* p. 1470., nam Levit. XIII, 51. 52. XIV, 44., quibus locis idem vocabulum de *lepra* dicitur (צָרַעַת).

24.

סִלּוֹן מַמְאִיר] LXX. Σκόλοψ πικρίας. Vulg. *Offendiculum amaritudinis.* Syr. [illegible] *Absinthium amarum.* Chald. מֶלֶךְ מַבְאִישׁ *Rex malefaciens.*

(צָרַעַת מַמְאֶרֶת), illa significatio locum habere plane nequit, quum lepra sine dolore esse soleat. Recte J. H. Michaelis in Annotatt. ad Biblia Halensia collato arabico مأر, *irritavit, inimicitiam excitavit*, nostrum מַמְאִיר *irritans, hostilis* interpretatus est. J. D. Michaelis in *Supplemm.* p. 1470. adstipulatur Simoni, in Lexico vocem nostram *recrudescere faciens antiqua vulnera* explicanti, quod verbum arabicum et *recruduit* significat; quae notio tamen magis convenit locis Levitici antea indicatis. Hillerus in *Hierophyt.* P. I. C. LX. p. 469. in hunc locum ita disserit: „LXX. Kimchius, Tremellius et Coccejus מַמְאִיר explicant ex מָרַר, quasi ex מַמְרִיר natum, id est, *amaritudinem*, vel *dolorem afferens* [vid. et infra Vulgatum]. Nos quoque מַמְאִיר ex מַמְרִיר excusum arbitramur, sed aliam ei significationem tribuimus: Nimirum מָרַר cognationem habet cum verbo מָרָה, *rebellem*, seu *contumacem esse*. Hinc מַמְאִיר *contumacem* seu *refractarium* interpretamur. Eodem auriguntur LXX. et Vulgatus, qui Levit. XIII, 51. מַמְאֶרֶת, leprae epitheton, reddunt ἔμμονος, *perseverans*, et Samaritanus, qui φιλόνεικος, *contentiosa*. At Tremellius et Vatablus *dolorifica*. Aliene; quoniam vestibus et aedificiis plaga ista dolorifica non est. Igitur rectius vertitur: *lepra contumax*. Et סִלּוֹן מַמְאִיר nobis erit *spina contumax*, quae excisioni suae contumaciter resistit. Idem sensus fuerit, si מַמְאִיר a מָאַר derivatum, repetatur ab arabico themate مأر, *recruduit*, quasi dixeris *spinam recrudescentem*, et subinde *recrudescentem lepram*." De קוֹץ, *spina*, vid. Celsium l. c. p. 223. seqq. Eadem imagine

---

וְקוֹץ מַכְאִב] LXX. Καὶ ἄκανθα ὀδύνης. Videntur מַכְאֹב

imagine hostes Israelitarum describit Moses Num. XXXIII, 55., ubi Cananaeos exterminandos praecipit, quod ni facturi sint; *illos fore ipsorum oculis quasi aculeos, et lateribus spinas.* De הַשָּׁאטִים vid. not. supra ad XVI, 57. Ceterum hic versus non tam ad Sidonem spectat, quam ad civitates omnes, quae Israeliticos fines attingebant, quae Judaeorum rationes saepe turbabant. Quales fuerunt Palaestini, Moabitae, Ammonitae et Idumaei, quibuscum Israelitarum assiduae pene contentiones. Hi autem omnes eodem fere tempore, imo eadem expeditione subacti sunt a Chaldaeis et a patriis finibus expulsi.

25.

[בְּקַבְּצִי — בָּם] Congregaturum se Israelitas in patrios fines ex omnibus populis, ad quos varia illos fortuna dispersit, Deus promittit et supra XI, 17. XX, 41. Jerem. XXXI, 8. 10. Zephan. III, 19. 20. De sensu formulae וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם vid. not. ad XX, 41. Eadem leguntur infra XXXIX, 27. וְיָשְׁבוּ עַל־אַדְמָתָם

מַכְאֹב pronunciasse. Vulg. *Et spina dolorem inferens.* Syr. ܘܟܐܒܐ ܡܫܢܩܢܐ *Et dolor excrucians.* Chald. וְשִׁלְטוֹן מְעִיק *Et princeps affligens.*

[הַשָּׁאטִים] LXX. Τῶν ἀτιμασάντων αὐτούς. Vulg. *Qui adversantur eis.* Syr. ܘܡܨܚܝܢ ܠܗܘܢ *Et conviciantur eis.* Chald. דְּבָזְזִין יַתְהוֹן *Qui diripiebant eos.*

25.

[נָפֹצוּ בָם] LXX. Οὗ διεσκορπίσθησαν ἐκεῖ, quasi נָפֹצוּ שָׁם legissent, quod ipsum plures codd. et editt. aliquot veteres exhibent.

אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי עַל־אַדְמָתָם Cf. infra XXXVII, 25 לְיַעֲקֹב Vid. promissionem Genes. XXVIII, 13.

26.

וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לָבֶטַח *Habitabunt super*, in *ea*, terra (עַל־אַדְמָתָם vs. 28.) *secure*. Cf. infra XXXIV, 25. 27. 28. XXXIX, 26. וּבָנוּ בָתִּים וְנָטְעוּ כְרָמִים Eadem verba leguntur Jesaj. LXV, 21. Quando evenerint, quae hic promittuntur, jam Hieronymi tempore discrepantes erant sententiae. Ille enim, postquam verba nostra attulisset, haec addit: „Quod multi referunt ad tempus Zorobabel, Esdrae et Neemiae, quando reversus est populus Israel, et habitavit in terra Judaea. Alii vero in ultimo tempore, et in mille annis sperant esse complendum. Porro secundum intelligentiam spiritualem hic nobis sensus esse videtur," et quae deinceps sequuntur. Ipse igitur Hieronymus nil definire ausus est. Ad ea tempora, quae reditum deportatorum e Babylone sunt sequuta, quibus Israelitae diu illacessiti vixerint, has promissiones et Grotius refert. Verum illis temporibus neque *ex omnibus populis*, per quos dispersi erant Israelitae, *congregati sunt* in patrias terras, nec, qui redierunt, ea tranquillitate fruebantur, qualis h. l. et ceteris locis supra indicatis illis promittitur. Quod quum perspectum haberent plures superioris aetatis interpre-

 tes,

26.

יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם] LXX. *Κύριος ὁ Θεὸς αὐτῶν, καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν.* „Quodque sequitur juxta LXX. *Et Deus patrum eorum*, in Hebraico non habetur." Hieron. Videntur duorum interpretum versiones junctae esse, quorum alter eadem verba, quae nos hodie in codd. hebraicis legimus, expressit, alter vero אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיהֶם.

tes, alii magnifica illa promissa futuro aliquo tempore implenda existimarunt (qui tamen non cogitasse videntur, num ingentem illam undique congregandorum Judaeorum multitudinem una Palaestina, terra Jacobo promissa [vs. 25.] capere possit), alii vero, eaque potior pars, sensu spirituali ad ecclesiae Christianae, eorumque, qui ei civitati sunt adscripti, (quos sensu figurato *Israelitas* appellari volunt, per Evangelii doctrinam ex omnibus gentibus congregandos), felicitatem atque propagationem illa referenda esse arbitrati sunt. Quae interpretandi ratio quantum habeat arbitrarii atque ambigui, neminem sanioris artis hermeneuticae praeceptis imbutum latere existimo. Nobis quidem oleum et operam perdere videntur, qui hujusmodi oracula ad certos eventus referre student, aut poëtica ornamenta ad factorum fidem explorant.

XXII.

XXII.

Vaticinia in Aegyptum.

Cap. XXIX. XXX. XXXI. XXXII.

Cap. XXIX.

ARGUMENTUM.

Duplex hoc Capite vaticinium continetur contra Pharaonem et Aegyptum. *Priori*, quod versibus 2—16. comprehenditur, Pharaoni, vane de se ac superbe cogitanti, et populo, a quo sibi pollicebatur omnia, interitum praedicit, et nullam partem tam spatiosi regni futuram esse dicit immunem a clade (vs. 2—12.). Quae regni tanta vastitas ad quadragesimum usque annum producenda traditur (vs. 13.), et quamvis post illud tempus Aegyptus instauranda sit, numquam tamen ad antiquam gloriam et amplitudinem assurget (vs. 14. 15. 16.). *Altero* vaticinio, alio, quam prius, tempore edito (vs. 17.), Deus Nabuchodonosoris operam, quam in Tyri oppugnatione longam assumsit, Aegyptiis spoliis compensandam dicit (vs. 18. 19. 20.). Et sub illud tempus ad extremum, educto e vinculis Jechonia, excitanda dicitur Judaici nominis oppressi gloria (vs. 21.).

Anno decimo, die decimi mensis duodeci- 1.
mo Dominus me hisce verbis est alloquutus:
Fili hominis, compone vultum in Pharao- 2.

 nem,

nem, Aegypti regem, et adverſus eum ad-
3. verſusque omnem Aegyptum vaticinare,
in haec verba loquens: Sic dicit Dominus
Deus: En me contra te, Pharao, rex Ae-
gypti, draco ingens, qui in medio fluminum
tuorum recubas, et dicis: meus eſt fluvius,
4. et ego feci memetipſum. At ego hamum in-
jiciam maxillis tuis, adfixisque omnibus flu-
minis tui piſcibus ad tuas ſquamas, te ex
medio tui fluminis extraham, omnibus flu-
minis tui piſcibus haerentibus in tuis ſqua-
5. mis. Ac projiciam te cum omnibus fluminis
tui piſcibus in deſertum; in terra jacebis, ut
non collectus aut congeſtus terreſtribus be-
6. ſtiis aëriisque volucribus paſtui ſis, ſcientque
omnes Aegypti incolae, me eſſe Dominum,
propterea quod fueris Iſraelitarum domui
7. arundineus baculus, qui ab illis manu pre-
henſus, quaſſatus ſis, eisque totum humerum
laceraveris, et eis tibi innitentibus fractus,
8. eorum tota latera perforaveris. Quapropter
haec dicit Dominus Deus: Ecce ego contra
te gladium adducam, hominesque ex te be-
9. ſtiasque excidam, redditurque Aegyptus ter-
ra vaſta et inculta, ſcieturque me eſſe Domi-
num, quoniam dixiſti: „fluvius meus eſt,
10. et ego feci." Quare en! me contra te tuum-
que flumen, qui terram Aegyptiam in ſolitu-
dinis incultae vaſtitatem redigam a Magdolo
11. Syenem usque et terminos Aethiopiae, ut
eam

eam nec humanus, nec pecuinus pes peragret, nec habitetur per quadraginta annos.
Reddam, inquam, Aegyptiam terram vastam 12.
inter vastas terras, ejusque urbes inter desolatas urbes erunt vastae annos quadraginta, atque ipsos Aegyptios dispergam per gentes,
et dissipabo per terras. Haec autem dicit 13.
Dominus Deus: peractis annis quadraginta colligam Aegyptios ex populis, quo fuerint
dissipati, revocatosque Aegyptios captivos 14.
reducam in terram Pathros, quod eorum natale solum est, ubi erunt humile regnum.
Ceteris regnis humilius erit, nec se amplius 15.
supra gentes efferet, et diminuam eos, ne
gentibus imperent. Nec erunt amplius do- 16.
mui Israelis fiduciae, quae criminis commonefaciat, dum ad eos se convertunt; scientque, me esse Dominum Deum.
Anno 17.
autem vicesimo septimo prima die mensis primi, habitus est ad me Domini sermo in haec
verba: Fili hominis, Nebucadnezar, rex 18.
Babyloniae, exercitum suum tantis operis oneravit ad Tyrum, ut omnia eorum capita glabrata, et humeri depilati sint; nulla tamen merces reddita est ei, aut exercitui suo pro opera, quam adversus eam praestitit.
Quare sic dicit Dominus Deus: Ego Nebu- 19.
cadnezari, Babyloniae regi, terram Aegyptiam dabo, qui ejus turbam auferat, manubias depraedetur, et spolia rapiat, quae sint ejus

20. exercitui merces. Pro opera, quam in illa
praestitit, dabo ei terram Aegyptiam, pro eo
quod mihi opus fecerit, inquit Dominus
21. Deus. Illo tempore efficiam, ut pullulet cornu domus Israelis. Tibi vero faciam inter eos fandi copiam, sciantque, me esse Dominum.

N O T A E

in

Cap. XXIX *).

1. בִּשָּׁנָה הָעֲשִׂרִית *Anno decimo* transportationis Jechoniae I, 2., *duobus mensibus* ante vaticinia de Tyro, quae Cap. XXVI—XXVIII. praecessere, et *sedecim annis* ante illud, quod infra vs. 17. seqq. ob argumenti vicinitatem huic connectitur. Nam vaticinia haec, ut recte Grotius observat, non per tempora, sed per gentes sunt ordinata, et a propinquioribus terrae Israeliticae incipiunt. „Hoc autem contra Aegyptum vaticinium," ait Lightfoot in *Chron. Tempor. et Ord. Textuum V. T.* Oper. Vol. I. p. 125., „prolatum est tempore maxime opportuno, utpote quando fastus illius ad summum pervenerat, et Hierosolyma in ea posuerat fiduciam. Nunc enim prodierat cum omnibus suis viribus, ut Hierosolymam obsidione liberaret, ipsaque Hierosolyma tota spe in

*) Jungimus inde ab hoc capite notis philologicis Veterum interpretum codicumque varietatem, quam in superioribus ab illis sejunximus, chartae spatiique compendifaciundi causa.

in illum recumbebat, ideoque ipso hoc tempore destructionem Aegypto denunciat, spei vero in illa frustrationem Judaeis." Cf. vs. 6. Cur vero post vaticinia adversus Tyrum collocata sic haec prophetia, rationem indicavimus ex eodem Lightfooto supra p. 195. בָּעֲשִׂרִי Decimo mense, בִּשְׁנֵים עָשָׂר Undecimo die, vid. de his ellipsibus not. ad I, 1.

2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. de hac formula not. ad XIII, 17. XXI, 2. עַל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם „Illud vel maxime requirendum est, utrum [qui hic memoratur] ipse sit Pharao, qui in Exodo, et Esaja et Hieremia, et Ezechiel, multisque aliis in locis nominatur, an alius atque alius? Videturque mihi non esse unus, sed apud Aegyptios hoc vocabulo demonstrari regiam dignitatem, sicut apud Romanos *Caesares* et *Augusti* reges eorum appellantur, a primo, Cajo Caesare, et secundo, adoptivo ejus, Octaviano, qui postea Augustus est nominatus; et apud Syros Antiochi, apud Persas Arsacidae, apud Philistim Abimelech, et post Alexandrum in Aegypto Ptolemaei usque ad Cleopatram, qua victa apud Actium Aegyptus Romana est facta provincia. Ergo in praesentiarum adversum unumquemlibet regem Aegypti sermo fit Domini." Hieron. Hieronymi sententia confirmatur Josephi testimonio, qui *Antiqq.* VIII. 6. 2., omnes Aegyptiorum reges per annos amplius trecentos et mille *Pharaones* dictos esse narrat, additque, nomen *Pharao* apud Aegyptios regem significare [*ὁ Φαραὼν κατ' Αἰγυπτίους βασιλέα σημαίνει*]. Recte; nam ΟΥΡΟ Coptice est *rex*, et cum articulo ΠΟΥΡΟ et ΦΟΥΡΟ. Vid. P. E. Jablonskii *Opuscula* P. I. p. 374. seq., et quae ibi notavit doctissimus editor *Te Water* not. g., et P. II. p. 129. not. Cf. quae de hoc more pluribus Asiae regibus etiamnum communi observavit Chardin *Voyages en Perse*, T. III. p. 382. edit. in quatero. Sunt interpretes, qui eum

eum Pharaonem, contra quem nostrum vaticinium directum est, eundem existiment, qui Jerem. XXXXIV, 30. *Hophra* (חָפְרַע), ab Herodoto L. II. c. 161. seqq. Ἀπρίης dicitur. Verum etsi aliqua hujus oraculi effata regi illi accommodari possint, sunt tamen alia, quae in eum minus quadrant. Quare *Pharaonis* nomen hoc nostro et iis, quae sequuntur, vaticiniis cum Hieronymo (vid. supra) *sylleptice* est capiendum. Pro כֻּלֹּה plures libri manu scripti, nonnulli etiam typis excusi, legunt כֻּלָּהּ, alii כֻּלּוֹ, cum suffixo masculino, quum nomen אֶרֶץ, ad מִצְרַיִם subaudiendum, feminei generis suffixum poscat. Neque tamen illud כֻּלֹּה, quod in antiquissimis et accuratissimis codicibus reperitur, tanquam aperte falsum, plane est repudiandum. Possit enim מִצְרַיִם hic *populum Aegyptium* significare; nomina autem populorum ut singularia masculina tractari, notum; e. c. Exod. XIV, 30. וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת *Videbat Israel*, i. e. populus Israeliticus, *Aegyptum*, Aegyptium populum, mortuum. Vid. et Jerem. XLVIII, 11.

3. Nomine תַּנִּים s. תַּנִּין, ut in codicibus aliquot legitur, quod proprie quamlibet *belluam immanem et terribilem* vel *terrestrem*, vel *aquatilem*, *draconem*, ut arabicum تِنِّين, significat (vid. not. ad Ps. XLIV, 20.), *crocodilum* intelligendum esse, iis in locis, quibus de Aegypto agitur, monuimus ad Ps. LXXIV, 13. Cf. Jesaj. XXVII, 1.; ubi Aegyptus non solum תַּנִּין, verum et לִוְיָתָן appellatur, quo nomine *crocodilum* indicari, apparet ex iis, quae Job. XL, 20. seqq. ea de bellua legimus. *Crocodilo* autem rex Aegypti comparatur h. l. atque locis indicatis (quibus adde Jesaj. LI, 9. et infra XXXII, 2.), quod eas regiones incolit, in quibus crocodoli habitant, qui terrori aliis atque exitio sunt. Crocodilum veteribus emblema regni Aegyptii fuisse, inde colligi potest, quod

quod in numis devicta ab Augusto Aegyptus sub emblemate crocodili, palmae alligatae sistitur. Vide *Thesaur. Morell.* (Amstelod. 1752.) T. I. p. 386. seq. et T. III. sub numis Augusti, Tab. XXXVI, 26. 27. XXXVII, 1. Bochartus *Hieroz.* P. II. L. V. Cap. XVIII. T. III. p. 774. ea comparatione et ad ipsum *Pharaonis* nomen alludi existimat. Nam Arabibus فرعون et *crocodili* nomen est. „Itaque (verba sunt Bocharti) cum dicit Ezechiel: *Pharao, magne* thannin, *qui cubas in medio rivorum tuorum*, idem est, ac si diceret: O qui Pharaonis, seu crocodili nomine gloriaris, idem te manet casus, qui crocodilum, qui ferreo hamo capitur, atque ita e flumine ad necem trahitur.“ Verum recte jam Noldius in *Annotatt. et Vindicc.* ad *Concordantt. Particular.* not. 1306. p. 886. ed. Tymp. Bocharto obvertit, *Pharaonem* notare *regem*, et commune fuisse regibus Aegypti nomen, ut apud Persas شاه, *Schah*, et سلطان *Sultan* apud Turcas. „Videtur autem,“ addit, „vox *Pharao*, regibus propria, translata ad *crocodilum*, quod hic quasi rex esset inter aquatilia, quae in fluviis Aegypti degerent.“ הָרֹבֵץ *Qui recubat*, supra XIX, 2. Genes. IV, 7. XLIX, 9. Ammianus Marcellinus L. XXII. Cap. 15. de crocodilo: *Noctibus quiescens per undas, diebus humi vescitur.* בְּתוֹךְ יְאֹרָיו *In medio fluminum suorum*, Nilum intelligit, quem flumina vocat, seu quia ad irrigandos Aegyptios agros varii ex alveo ducebantur rivi, seu quod fluvius Nilus in septem distrahebatur ostia, per quae tandem in mare se mediterraneum exonerabat. Quare et Martialis (de Spectac. 3.) *Nili flumina*, et Ovidius *Metamorph.* XV, 153. *Septemflua Nili* dicit. יְאֹר, quod in V. T. solo de Nilo usurpari solet (vid. Genes. XLI, 1. Exod. I, 22. VII, 19. Jesaj. VII, 18.), nomen Aegyptiacum est; ΙΑΡΟ dialecto Memphitica, Sahidica autem ΙΕΡΟ, *fluvium* denotat. „Et quia Nilus unicus

unicus et solus est in Aegypto fluvius, antiquissimis temporibus aliud quam *fluvii*, ΙΑΡΟ, nomen non habuisse videtur. Succedente aevo, quum Aegyptii aliorum insignium fluviorum notitiam acquisivissent, ut fluvium suum ab aliis distinguerent, *Nili* nomen eidem imposuere." Verba Jablonskii sunt in *Opusc.* P. I. p. 93., ubi et cf editoris notam, et eundem p. 444. Cum Nilo autem intelligenda Aegyptus, quae eo fluvio tota alluitur. Coccejus: „Non intelligitur tam fluvius, quam *populus Nilum bibens*, ut per *Euphratem* (הַנָּהָר) *Babylonii* intelliguntur Jesaj. VIII, 7. Tralatitium est, populum cum fluento comparare; cf. Apoc. XVII, 15." לִי יְאֹרִי *Meus est fluvius meus*, omnia mihi abunde suppeditans, quem et nemo mihi adimere, et sibi vindicare poterit. Plurimum Aegyptii suo Nilo tribuebant, a quo omnia vitae sustentandae subsidia sperabant. Quum enim statis temporibus e suo alveo excedens fluvius ille agros irrigaret oblimaretque, non admodum, si pluvia deficeret coelestis, agrorum maciem metuebant. Plinius *Panegyr.* C. 30.: *Aegyptus alendis augendisque seminibus ita gloriosa est, ut nihil imbribus coeloque deberet; siquidem proprio semper amne perfusa, neque alio genere aquarum solita pinguescere, quam quas ipse devexerat, tantis segetibus induebatur, ut cum feracissimis terris quasi numquam cessura certaret.* Hinc ortum insolens illud verbum superbi regis: *meus est fluvius*, quasi diceret: quum a domestico flumine omnia mihi rato atque indubitato proventu suppetant subsidia; non est, cur ab irato Deo quicquam metuam, qui eripere mihi non potest perpetuos ac familiares usus, quos a flumine capio. Verba וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי sunt, qui vertant: *et ego feci mihi* scil. fluvium illum, ut allueret meam regionem, idque mea industria ac sapientia, multis ex illo diductis rivis. Ita Syr. ܘܐܢܐ ܥܒܕܬܗ *Et ego feci eum.* Verum וַאֲנִי commodius

dius pro nominativo absoluto (vid. STORRII *Observatt.* p. 292.) capitur, *et me quod attinet, feci me,* quomodo Vulgatus reddidit: *et ego feci memetipsum.* De se ipso ita magnifice cogitasse dicitur rex ille superbus, quasi non esset a superiori aliqua potentia productus, sed sibimet ipsi deberet suam potentiam et suum regnum, quod satis sibi a flumine, cujus ipse sit Dominus, facultates haberet ad beate vivendum. HIERONYMUS: „Loquitur juxta situm provinciae, quasi ad regem, quod in Nili inundatione confidat, et pluvias de coelo non magnopere desideret, auctoremque sui se ipsum putet: vel *fluvios,* hoc est *διώρυχας* et rivos Nili a se factos jactitet." Chaldaeus verba לִי יְאֹרִי וַאֲנִי עֲשִׂיתִנִי ita vertit: דִּילִי מַלְכוּתָא וַאֲנָא כַּבֵּישְׁתִּיהּ *Meum est regnum et ego subjugavi illud.* Qui nostrum vaticinium contra *Pharaonem Hophram,* sive *Apriem* (vid. not. ad vs. 2.) directum arbitrantur, ad suam sententiam commendandam hic afferunt HERODOTI e L. II. c. 169. verba, quibus narratur, regem illum, quum per plures annos omnia pro votis ipsi successissent, fastu ita inflatum fuisse, *ut nullum neque deorum neque hominum posse sibi adimere regnum, sibi persuaderet* (Ἀπρίῃ δὲ λέγεται εἶναι ἥδε ἡ διάνοια, μηδ' ἂν θεόν μιν μηδένα δύνασθαι παῦσαι τῆς βασιληΐης· οὕτω ἀσφαλέως ἑωϋτῷ ἱδρῦσθαι ἐδόκεε). Sed vid. infra not. ad vs. seq.

4. Supplicium minatur vesanae superbi regis cogitationi debitum. Quum autem illum in superioribus sub emblemate crocodili proposuisset, jam in coepta metaphora persistens ita pergit: וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ *Iniiciam hamos maxillis tuis,* quibus e flumine s. regno tuo extrahendus, ut in arido eo facilius occidi possis. Nomen חָח, quod supra XIX, 4. significatione *uncini* per nares transfixi aderat, h. l. pro *hamo* est capiendum, ut חוֹחַ Job. XL, 26. (al. 21.). In textu חַחִיִּים, cum duplici Jod, scribitur, tanquam a singulari חַחִי (ad nor-

mam nominis לְחִי), forma ex quieſcentibus tertia radicali He petita. Crocodilus jam Herodoti tempore (L. II. c. 70.) capi ingenti *hamo ferreo* ſolebat, cui caro ſuilla eſca impoſita, ut hanc devorans et hamum deglutiat beſtia, quae tum ex aqua extrahitur. Eodem modo crocodilorum capturam deſcribit Maillet *Deſcription de l'Egypte* T. II. p. 127. ed. Hag. 1740. 8. (*On en prend qelquefois avec des hameçons, en leur mettant pour appas un quartier de cochon, ou de lard, dont ils ſont fort friands*). Cf. Oedmann *Vermiſchte Sammlungen*, P. III. p. 6. verſ. germ. et Michaelis *Supplemm.* p. 715. וְהִדְבַּקְתִּי דְגַת־יְאֹרֶיךָ בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ *Et adhaerere faciam piſces fluminum tuorum ſquamis tuis.* Ut draco hic magnus, ſ. crocodilus, dominum ſe putabat fluminum, ſic etiam eorum piſcium, qui fluviales ſinus habitabant. Hi vero ſunt Aegyptii, quorum armis regnum ſibi tutabatur incolume, et quorum opibus atque induſtria regios alebat faſtus, et opimis fruebatur deliciis, quae ſibi ne deeſſent, illorum non ſolum facultates, ſed etiam ſanguinem exſugebat, ſicut belluae aquatiles minorum piſcium carnibus ſe ſuſtentant. Hos igitur piſces, qui draconi illi ſtipatores ſunt, et quaſi ſatellites, eodem Deus extrahet hamo, ut ſimul in litore a belluis volucribusque coeli lacerentur, ut pluribus hoc infra XXXII, 4. declaratur. Chaldaeus haec ita explicat: וְאֶקְטוֹל שִׁלְטוֹנֵי תּוּקְפָּךְ עִם גִּבָּרָךְ *Et interficiam principes fortitudinis tuae cum potentibus tuis.* וְהַעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יְאֹרֶיךָ *Faciamque aſcendere*, i. e extraham te (quo ipſo ſignificatu de piſcibus extrahendis idem verbum Habac. I, 15. uſurpatur) *ex rivis tuis*, eiiciam et exuam te regno. Ita Chaldaeus: וְאֲבַטְלִנָּךְ מִמַּלְכוּתָךְ *Et ceſſare faciam te a regno tuo.* In iis, quae ſequuntur, vel אֵת pro Accuſativi nota capiendum eſt, et ante בְּקַשְׂקְשֹׂתֶיךָ pronomen relativum אֲשֶׁר ſubaudiendum (*et omnes piſces* ſcil. extraham, *qui tuis ſquamis adhaerent*); vel אֵת pleonaſtice nominativo כָּל־דְּגַת praeponitur, ut

Geneſ.

Genes. I, 30. Jos. XXII, 17. 2 Reg. VI, 5. X, 6. Nehem. IX, 19. 34. (vid. Storrii *Observatt.* p. 264. not.), quomodo sic erit vertendum: *ita ut omnis piscis squamis tuis adhaereat.* Qui hoc oraculum ad Pharaonem Hophram s. Apriem referunt, hoc versu cladem, quam ille a Cyrenaeis in desertis Libycis accepit, spectari putant. Rem ex Herodoto L. IV. c. 159. et Diodoro Siculo L. I. c. 68. his verbis narrat Junius: „Cyrenaei, auxiliaribus Graecorum copiis freti, finitimam Libyam occupaverant, et regem Ariciam s. Adricanum ditione sua exuerant. Is in fidem Pharaonis Apriei se confert, qui amplum collegit exercitum, non exterorum, sed Aegyptiorum, adeoque ditionem suam ferme exhausit hominibus suis, quos in agrum Cyrenaicum deduxit, ubi omnes fere perierunt, rege cum pauculis foeda fuga vix effugientibus. Quare offensi Aegyptii, tanquam si rex iste infausto consilio, exstinctis Aegyptiis, gravissimam tyrannidem in reliquam plebem moliretur, in illum rebellarunt.“ Atque nostro quidem versu qui illam sententiam sequuntur hoc innui volunt, regem in toto regno suo exercitum conscripturum et contra hostes educturum, sed infelici eventu. Haec illi, quibus nos minime adstipulari possumus. Nam ad cladem Aegypto a *Chaldaeis* inferendam, omnia haec oracula quatuor Capitibus inde a XXIX. usque ad XXXII. comprehensa, pertinere, non solum inde patet, quod infra vs. 18. Deus *Nebucadnezaris* operam, quam in Tyri oppugnatione longam assumsit, Aegyptiis spoliis compensandam promittit; verum et ex iis, quae Cap. XXX, 10. 25. XXXII, 11. leguntur. Et in eo vaticinio, quod duobus tantum mensibus serius nostro editum est (XXX, 20—26.), diserte per *regem Babylonium* Aegyptus vastanda et incolae per omnes gentes dispergendi dicuntur. Stragem autem, Aegyptiis in desertis Libycis a Cyrenaeis illatam, causam fuisse tantae vastitatis, quantam toti

Aegypto inde a vs. 10. vates minatur, ne verisimile quidem est, nec veteris alicujus scriptoris testimonio demonstrari poterit. Neque Apriei conveniunt, quae versu proximo regi Aegyptio denuntiantur, fore, ut in deserto interfectus ibi insepultus jaceat. Nam Apries in Aegyptum reversus et carceri inclusus, ac tandem strangulatus est. Vid. Herodot. L. II. c. 169. Quare istius sententiae defensores eo confugiunt, ut illam comminationem vel synecdochice de Apriei exercitu capiendam, vel ad ejus successorem et aemulum, Amasin, qui sepultura caruit (Herodot. III, 16.), extendendam esse dicant. Verum ne synecdochice intelligantur, quae propheta vs. 5. regi Aegyptio minatur, vetant verba: *te* et *omnes pisces fluminum tuorum in desertum projiciam; in campo cades*, et quae sequuntur. Si quis vero, quae vates diserte uni eidemque regi minatur, divellere, atque duobus diversis viris accommodare velit, nonne is planissima contorquere atque pervertere dicendus erit?

5. וּנְטַשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה *Relinquam te* abductum et projectum (cf. infra XXXII, 4.) *in desertum* siccum (respondet מִדְבָּר Jesaj. XLI, 18. *terrae aridae*, אֶרֶץ צִיָּה), ubi pisces vivere nequeunt. Significatur, ab hoste Chaldaeo abducendum esse Pharaonem cum aliis Aegyptiis, illis praesertim, qui meliori erant ordine et loco (*qui draconis squammis*, i. e. regio lateri, *sese adglutinarant*) in Babylonem, quae Aegyptiis, captivis abductis, aeque ingrata esse oportebat, quam aquatilibus ex aquarum gurgite in litus protractis, aridum solum. עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל „*Et cades super faciem campi*, vel, *terrae* tuae, eo quod Aegyptus campestris provincia sit", inquit Hieronymus. Sed eadem prorsus verba leguntur infra XXXIX, 5., ubi Gogo vates minatur, eum cum exercitu in terra Israelitica (montosa, ibid. vs. 4.) *super facie terrae casurum*, feris videlicet volucribusque pascendis, quod ibi vs. 4. praecesserat, et nostro loco statim subjicitur. Verba, quae

quae sequuntur, לֹא תֵאָסֵף וְלֹא תִקָּבֵץ *non colligeris, neque congregaberis*, et rei, quae comparationi inservit, i. e. piscibus, et rei comparatae, i. e. regi Aegypti cum suis, aeque sunt apta. Neque enim tanquam pisces pro lautorum hominum mensis expetitos colligendos, sed tanquam ingratos noxiosque pisces abjiciendos illos dicit. Qua similitudine usus est Christus Matth. XIII, 47. *Simile est*, inquit, *regnum coelorum sagenae missae in mare, et ex omni genere piscium congreganti, quam, quum impleta esset, educentes, et secus litus sedentes, elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Ad regem ipsum vero si verba illa referas, significatur, eum insepultum jacturum. *Congregari* enim et *colligi*, ubi de cadaveribus agitur, est, in sepulchrum inferri. Vid. 2 Reg. XXII, 20. וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־קִבְרֹתֶיךָ *Et colligeris ad sepulchra tua.* Jerem. VIII, 2. לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ *Non colligentur*, scil. in sepulchra, *neque sepelientur*, quae ipsa verba et Jerem. XXV, 33. leguntur, cf. et IX, 21. Cujus loquutionis ea videtur esse caussa, quod jam tum totae familiae haberent unum commune monumentum, quo posteri ad suos majores aggregabantur. Cf. J. H. Pareau *Commentat. de immortalitatis notitiis* etc. p. 48. Sensum nostri loci recte expressit Chaldaeus: עַל אַפֵּי חַקְלָא תִּתְרְמֵי נְבֵלְתָךְ לָא תִתְכְּנֵישׁ וְלָא תִתְקְבַר *Super faciem agri projicietur cadaver tuum, non colligetur nec sepelietur.* Pro תִּקָּבֵץ in codicibus nonnullis Kennicottianis legitur תִּקָּבֵר, quod ipsum et Chaldaeum legisse putat de-Rossi. Quasi vero non תִּקָּבֵץ legere potuisset, cujus verum sensum in sua interpretatione expresserit. לְחַיַּת הָאָרֶץ וגו' Ita Homerus statim in principio Iliados (A, 4.) occisos fuisse canit Graecos eosque canibus atque volucribus datos esse in escam:

— αὐτοὺς δ' ἑλώρια τεῦχε κύνεσσιν
Οἰωνοῖσί τε πᾶσι. . . . . . .

Et Virgilius *Aeneid.* IX, 485. matrem Euriali filii ab

 hostibus

hostibus interemti casum hoc modo deplorantem inducit:

> *Heu, terrà ignota canibus date praeda Latinis*
> *Alitibusque jaces!*

6. וְיָדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה *Ut cognoscant omnes incolae Aegypti*, *me esse Jovam*, qui solus omnia efficere possit, Pharao verò nihil. Formula nostro familiaris. Vid. supra XVII, 24. XXI, 10. XXV, 10. 17. XXVIII, 22. 24. 26. et infra hoc Cap. vs. 10. 16. יַעַן הֱיוֹתָם מִשְׁעֶנֶת קָנֶה לְבֵית יִשְׂרָאֵל *Quoniam domui Israelis fuerunt baculus arundinis*, infirmior, quam ut posset eos sustinere et juvare. Grotius: „Loquutio proverbialis in eos conveniens, qui nocent eis, quibus prodesse deberent. Sic rex Aegypti praesidenti illa gloriatione vs. 3. in ipso acquiescentes fallebat, ut scipio arundineus eos, qui in illum incumbunt." Chaldaeus vertit: סְמַךְ קַנְיָא רְעִיעָא *Sustentaculum arundineum conquassatum*, coll. 2 Reg. XVIII, 21. Jesaj. XXXVI, 6. בָּטַחְתָּ לְּךָ עַל־מִשְׁעֶנֶת הַקָּנֶה הָרָצוּץ הַזֶּה עַל־מִצְרַיִם *Confidis baculo isti arundineo conquassato, Aegypto.* Kimchi: „Non fuerunt Aegyptii Israelitis auxilium nisi ad breve tempus, coll. Jerem. XXXVII, 5. seqq., eoque nocuerunt eis potius; nam ex fiducia in Aegyptiis rebellarunt in regem Babelis." Comparatur autem Aegyptus et hoc loco, et a Sanheribo locis antea indicatis *arundini* non solum propter communem rationem, quia arundo nihil habet solidi, atque adeo ab illa sperari nihil firmamenti potest; sed propter aliam etiam, et Aegyptio solo familiarem. Ad ripam quippe Nili et in locis palustribus arundo nascitur multa, praesertim illa arundinis species, quae *Donax* dicitur, descripta a Forskalio *Flora Aegypt. Arab.* p. 25. et pag. 24. addit: *Donax et Saccharum Ge-*

nuij

nesj ripas Nili non solum vestiunt, sed prorsus impediunt, ut Alnus *in Septentrione*. Cf. Oedmanni *Vermischte Sammlungen* P. I. p. 52. seqq. vers. germ. et Celsii *Hierobot.* P. II. p. 317. seqq. Pro יַעַן הֱיוֹתָם, *quod fuerint illi*, scil. Aegyptii, LXX. Syrus ac Vulgatus vertunt *pro eo quod fuisti*, quasi יַעַן הֱיוֹתְךָ legissent, sermone tantum ad regem Aegypti converso, ad quem etiam in versu proximo est conversus. Recte vero Dathius monet, non esse, quod in textu legitur, יַעַן הֱיוֹתָם, sollicitandum, quum hujusmodi personarum permutationibus nil sit frequentius in prophetis. Se ipsum tamen ob faciliorem cum versu seq. connexionem et in hoc hemistichio verba tanquam ad regem dicta vertisse; qua ipsa de caussa forsan et antiqui interpretes ita verterint.

7. Verba בְּתָפְשָׂם בְּךָ בַכַּפְּךָ fere sic vertunt cum Vulgato: *quando apprehenderunt te manu* (τὸ Keri sequuti, בַכַּף), scil. sua, quasi scriptum esset בְּכַפֵּיהֶם (ita LXX. Ὅτε ἐπελάβοντό σε τῇ χειρὶ αὐτῶν); quod vero in textu legitur, בַכַּפְּךָ efferendum, i. e. *manu tua* prorsus repudiandum judicant. Ita Dathius, qui lectionem textualem בכפך, *plane ineptam*, et De-Rossi, qui eandem *mendosam* vocat, simulque notat, quod in margine legendum praecipitur, בַכַּף, in pluribus codicibus in ipso textu legi. Mihi vero בַכַּפְּךָ, utpote difficilius, primo saltem adspectu, praeferendum videtur, quod nil tamen difficultatis habebit, si nomen כַּף h. l. de *clavo* seu *manubrio* scipionis, quocum Aegyptius comparatur, intelligas. De *incurvis manubriis serae* pluralis כַּפּוֹת dicitur Cant. V, 5. Verbo תָּפַשׂ, quod proprie *circumplicare manum rei* denotat (vid. Jo. Guil. Schroederi *Commentar. in Psalmum X.* p. 49. seqq.) nomen, quod rem apprehendendam significat, jungi solet praefixo בְּ. Sic infra XXX, 21. לִתְפֹּשׂ בַּחֶרֶב *ad prehendendum gladium*. Jesaj. III, 6. כִּי־יִתְפֹּשׂ אִישׁ בְּאָחִיו *Nam apprehendet vir*

 fratrem

fratrem ſuum. Deut. IX, 17. וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי הַלֻּחֹת *Apprehendebam tuas illas tabulas.* Quare noſtra verba ita reddenda erunt: *quando apprehenderunt te, manubrium* videlicet *tuum,* ſ. *manubrio tuo.* A quo ſenſu jam parum aut nihil discrepabit, quod in margine legendum praecipitur, בְּכַפְּךָ, *quando apprehenderunt te manubrio.* Neque tamen abſonum foret, nomen כַּף h. l. propria ſignificatione capere, quaſi Iſraelitae ſiſtantur manus Aegyptii regis apprehendere, qui labentes fulciret ſuaque ope ſuſtineret. Non infrequens enim eſt noſtro, propria figuratis miſcere, veluti ſupra XIX, 7., vid. Vol. I. p. 558. תֵרוֹץ *Confractus es,* non praeſtitiſti eis promiſſum auxilium (Cf. 2 Reg. XVIII, 21.), ſed potius deteriorem rem illorum feciſti, quod his verbis exprimit: וּבָקַעְתָּ לָהֶם כָּל־כָּתֵף *Et perfodiſti eis totum latus,* ſ. *humerum* (ut infra vs. 18.), i. e., ut Grotius notat, ſynecdochice *totum brachium.* „Scipioni arundineo ſi nimium fidenter incumbas, fieri poteſt, ut frangatur, ſimulque vulneret, imo perforet manum. Fiſſile enim eſt hoc genus arundinis, et, ubi ſole maturuerit, praedurum. Unde varia hinc parantur inſtrumenta, ſubularum ritu acuta et pungentia. De Daphnidis digito arundine vulnerato canit Theocritus *Idyll.* VIII, 24.

— — Ἔτι καὶ τὸν δάκτυλον ἀλγῶ
Τῆνον, ἐπεὶ κάλαμός με διασχισθεὶς ἐτρώμαξεν.

Et adhuc digitus dolet iſte, illum enim calamus ſciſſus sauciavit. Apud Theodoretum *Hiſt. Eccleſ.* L. V. c. 39. lego, *inter cruciamenta martyrum fuiſſe, ut eos arundinibus ſemiſectis circumdarent, et inciſiones corporibus applicarent.* Et mox idem ille narrat, Isdegerdem, Perſarum regem, iſtis hominibus *arundines praeacutas per ungues manuum et pedum trajici juſſiſſe.*“ Celsius *Hierobot.* P. II. p. 320. Ideo auſi ſunt Judaei opponere ſeſe Chaldaeorum armis, quia ſatis ſe virium ad reſiſtendum habituros putabant

a Pha-

a Pharaonis auxilio. Quare si ad falsam spem non essent ab Aegyptiis adducti, solvissent tributum, quod debebant ex pacto, nec fuisset eorum respublica a Chaldaeis exterminata. Chaldaeus hemistichium hoc prius ita explicavit: באתחבניותהון בך ביד מלך תקיף תתמסר ויבר בית רוחצניהון *Quum nomen dederint tibi* Israelitae, *in manum regis robusti traderis, et peribit domus confidentiae eorum.* Eandem rem Noster eâdem metaphorâ, sed verbis diversis usus, altero hemistichio repetit: ובהשענם עליך *Et quando innixi sunt* toto corpore *super te*, cf. Jud. XVI, 26. Jesaj. X, 20. XXXI, 6. Job. VIII, 15. In ultimis hujus versus verbis, והעמדת להם כל־מתנים, sensum tolerabilem vix reperies, si ea vertas: *statuisti*, s. erexisti *omnes lumbos*, utrumque lumbum, *eorum.* Quod enim quidam Hebraeorum explicandi caussa afferunt, cum aliquis baculo innitatur, eum incurvari, at remoto sustentaculo, stare sine curvitate, sensumque esse hunc: coëgisti illos (Judaeos), ut suis solis lumbis starent, quum non inniti infra possent tibi, nihil est. Michaelis in *Supplemm.* p. 1927. collato arabico غمد *immittere gladium in vaginam* nostra verba ita verti posse arbitratur: *intrabas in lumbos eorum.* Sed verbum עמר cum suis derivatis creberrime in V. T. obvium, nusquam alia nisi *standi*, *erigendi*, significatione occurrit. Mihi quidem non est dubium, verum vidisse Hebraeorum illos, a Jarchio et Kimchio commemoratos, qui והעמדת per metathesin pro והמעדת, *et vacillare fecisti*, positum observarunt. Cui sententiae plurimum roboris accedit eo, quod illa adscita eandem plane, quam h. l., formulam habemus Ps. LXIX, 24. ומתניהם המעד, *et lumbos eorum fac vacillare.* Veteres similem sensum expresserunt. LXX. Καὶ συνέκλασας αὐτῶν πᾶσαν ὀσφύν. Vulg. *Et dissolvisti omnes renes eorum.* Syrus: ܘܐܚܟܠܬ ܚܨܝܗܘܢ *Et concussisti*

 lumbos

lumbos eorum. Chald. וְלָא יְהֵי לְהוֹן לְבֵית סְמוֹכָן *Nec eris eis in domum s. locum praesidii.*

8. וְהִכְרַתִּי מִמֵּךְ אָדָם וּבְהֵמָה Iisdem verbis totius terrae vastatio supra XIV, 13. 17. describitur.

9. וְיָדְעוּ — עָשִׂיתִי] Quum saepe Deus tam in hoc Propheta, quam in aliis, post intortas minas verba haec, ut *cognoscant, me esse Dominum,* aut his quam simillima subjecerit, ut homines increduli, sibique plus satis arrogantes intelligant, vim aliquam esse superiorem, quae audaces franget spiritus; hic tamen praecipua quaedam ratio est, cur illa verba propositis minis attexi debuerint, quia cum rex ille superbus suum esse fluvium affirmasset (vs. 3.), neque sibi ab illius abundante atque foecundo influxu quicquam defuturum cogitasset, addidit Deus: Quia tu, o draco magne, tuum esse fluvium affirmabas, re ipsa edoctus me illius esse dominum intelliges, quando eo redigam res Aegyptias, ut neque Nilus, neque ulla res alia, cum ego contra steterim, tibi possit esse subsidio. Erit enim terra vastata, peribunt homines et jumenta, quibus propter mille fluminis opportunitates neque cibum, neque pascua defutura credebas. Ad עָשִׂיתִי, pro quo supra vs. 3. עֲשִׂיתִנִי legitur, subaudiendum est vel יְאֹר, quod proxime praecessit, vel pronomen primae personae ex לִי. Chaldaeus eodem modo, quo vs. 3., et hic vertit.

10. הִנְנִי אֵלֶיךָ pro הִנְנִי עָלֶיךָ, ut supra vs. 3. cf. infra XXX, 22. לְחָרְבוֹת *In vastitates,* constructum h. l. est, ut in חָרְבוֹת עוֹלָם Jesaj. LXI, 4. Jerem. XLIX, 13. חֹרֶב שְׁמָמָה *Vastitatis desolationis* (ut Jesaj. LXI, 4.), i. e. maximam et horrendam desolationem. *Superlativus* per constructionem synonymorum exprimitur, ut supra XXI, 15. Verba מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ Hieronymus

mus sic vertit: *a turre Syenes usque ad terminos Aethiopiae*, ad quae in Commentario haec habet: „Pro *turre*, quae hebraice *Migdol* dicitur, LXX. loci nomen posuerunt, ut Μαγδωλὸν scriberent [Graeca Alexandrina interpretatio in cod. Alexandrino et Romano, quibuscum Arabs et versio Syriaca Hexaplaris consentiunt, ita sonat; ἀπὸ Μαγδωλοῦ καὶ Συήνης καὶ ἕως ὁρίων Αἰθιοπίας]. *Turris* autem *Syenes* usque hodie permanet, castrum ditioni Romanae subditum, ubi sunt Nili cataractae, et usque ad quem locum de nostro mari Nilus navigabilis est. Totam igitur Aegyptum dicit esse depopulandam usque ad terminos Aethiopiae, quibus extrema Aegypti regio jungitur." Sed ea ipsa sententia flagitat, ut Syene, quae ipsa prope extremus est Aegypti limes australis, borealem aliquem terminum sibi oppositum habeat. Habebit autem, si מִגְדֹּל non pro nomine appellativo, sed cum LXX. pro nomine proprio loci alicujus acceperimus. Nam Μαγδωλὸν, quod illi posuerunt, quodque est ipsissimum Hebraeorum מִגְדּוֹל, civitas Aegypti est, a Pelusio, propter Nili ostia ad mare mediterraneum sito, XII. mill. passuum distans, ut in *Antonini Aug. Itinerario* p. 171. ed. Wesseling. habetur (cf. Cellarii *Notit, Orbis antiqui* T. II. p. 804.), terminus igitur Aegypti aquilonaris, ut Syene meridionalis. Quod recte observavit Hiller in *Onomast. S.* p. 666., ubi, subaudito ל ante סְוֵנֵה, nostrum locum ita reddendum esse docet: „*Magdolo usque ad Syenem, id est, usque ad terminum Aethiopiae*," ו ante עַד pro *id est* capiens. Similiter Wesseling ad Antonini Itiner. l. c., cujus notam h. l. apponere haud abs re duco: „Graeci Interpretes LXX., quemadmodum ex Eusebio in Μάγδωλος cognoscimus, recte dederant: ἀπὸ Μαγδώλου ἕως Συήνης, etsi nunc vulgo aliter legitur. Scio, Jano Ulitio ad Gratii Cyneget. vs. 507. hoc parum placuisse; verum nisi ita acceperis, sententia orationis non bene sibi constabit. Docetur enim, Aegyptum universam fore vastam et desolatam:

solatam: jam verte, *a turri Syenes Aethiopiam usque*, et multum gravitati sententiae deteretur. Non sum ignarus, Hebraeis כּוּשׁ *Cusch* etiam Arabiae partem, Aegypto vicinam adsignificare; sed eam si intellexeris, quid tandem fiet particulis וְעַד, *καὶ ἕως*, *et usque?* Illae, nisi ego falsus sum, indicio sunt, deficere in priore membro עַד, *usque*, perfectamque esse sententiam, *a Magdolo usque Syenem et usque ad finem Aethiopiae.* Idem dixero de loco C. XXX, 6. ejusdem prophetae." Eodem modo nostrum locum capit Jablonskius in *Opusc.* P. I. p. 328. et Michaelis in *Supplemm.* p. 1726., qui סְוֵנָה, cum He paragogico locali efferendum judicat. Ita nomen urbis hebraicum esset סְוֵן, quocum non solum hodiernum arabicum أسوان, *Asvan* (cum Eliph prosthetico), verum et aegyptium *Sovan* concinit; vid. Jablonskium l. c. p. 329. seq. et quos de ea urbe laudat *Te Water* in Not. p. 351. Quibus adde Cellarii *Notit. Orb. ant.* T. II. p. 764. 827. seq. De כּוּשׁ, *Aethiopiam* significante, vid. not. ad Genes. X, 6. et Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 143. seqq.

11. Quod *nullum in Aegypto jumentorum hominumque vestigium* fore dicit, maximam terrae solitudinem indicare, vix monitu opus est. Spectat ad illud, quod supra vs. 8. dixerat Deus: *Interficiam de te hominem et jumentum.* Quae vero de vastitate Aegypti, ad quadragesimum usque annum producenda, noster minatur, *Dei misericordia remissa fuisse, neque unquam contigisse, certissimum est,* inquit Scaliger in *Canone Isagog.* p. 312., *quemadmodum neque Niniven delevit, ut per Jonam et Nahum interminatus erat. Et multa sunt ejusmodi apud Ezechielem, Esajam et Jeremiam.* Ceterum Hieronymus observat, „quadragenarium numerum semper afflictionis et poenae esse. Unde et Moyses [Exod. XXXIV, 28.], et

et Eliās [1 Reg. IX, 8.], et ipſe Salvator [Matth. IV, 2.] *quadraginta diebus jejunaverunt et noctibus.* Et per quadraginta annos populus erat in ſolitudine [Num. XIV, 34.], ut poſtea circumciſus in Galgalis opprobrio et ignominia Aegypti liberetur. In cujus numeri ſacramento hic idem propheta [ſupra IV, 6.] pro tribu Juda quadraginta diebus dormit in dextro latere; et quadringentis annis populus ſerviturus in Aegypto nuntiatur [Geneſ. XV, 13.], qui faciunt quadraginta decadas, ſive quatuor ἑκατοντάδας. Pluviae quoque diluvii quadraginta diebus inferunt orbi naufragium [Genes. VII, 17.]". Cf. not. ad IV, 6.

12. „Quod dicit, *dabo terram Aegypti deſertam in medio terrarum deſertarum*, Palaeſtinos ſignificat, Idumaeos et Moabitas, omnesque alias regiones, adverſum quas ſupra Prophetae vaticinium eſt." HYERON. Sed poteſt et haec generalis ſententia eſſe: Aegyptum accenſendam fore illis provinciis, quae ſic everſae ſunt, ut nullum antiquae ſive frequentiae, ſive gloriae veſtigium ſuperſit. Eadem verba leguntur infra XXX, 7. Verba בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת Syrus non expreſſit. וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת *Diſpergam Aegyptios inter gentes et diſſeminabo eos in* varias *regiones*, in quas cum ab hoſtibus captivi abripientur, tum belli metu ipſi ſe recipient. Repetuntur haec verba infra XXX, 23. 26.

14. Abſolutis quadraginta illis annis, de quibus vs. 11. 12. וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת מִצְרַיִם *reducam captivos Aegypti*, vid. de hac phraſi not. ad XVI, 53. וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס *Reducam eos* ad *terram Pathros.* Particula אֶל, ante אֶרֶץ ſubaudienda, in duobus codicibus expreſſa legitur. Unus de-Roſſii codex habet בָּאָרֶץ, quod bene convenit ei quod LXX. Vulg. Syr. expreſſerunt,

runt, וְהֹשַׁבְתִּי (pro וַהֲשִׁבֹתִי), *habitare faciam*, vel *collocabo in terra Pathros.* „Bochartus [*Geogr. S.* P. I. L. IV. Cap. XXVII. p. 815.] ex ſitu locorum, qui cum *Pathros* conjunguntur, acute collegit, eo nomine deſignari *Thebaidem*, vel *Aegyptum ſuperiorem.* Et hanc Viri Doctiſſimi obſervationem ipſum Aegyptiacum nomen *Pathros* egregie confirmat. Senſerunt id interpretes Alexandrini in Aegypto ſcribentes. Itaque Jerem. XLIV, 1. et alibi nomen hoc פַּתְרוֹס reddiderunt Παθούρης. Id enim totidem literis Coptice ſcriptum ΠΑΘΟΥΡΗC, vel, quod eodem redit, ΦΑΘΟΥΡΗC, nihil aliud poteſt ſignificare, quam *regionem Meridiei*, id eſt, *Thebaidem.*" Haec Jablonskius in *Pantheo Aegyptior.* L. V. C. III. §. 5. p. 122. ſeqq. et in *Opuſcull.* P. I. p. 198., ubi et editoris, *Te Water*, not. vide. Cf. Michaelis *Spicileg.* P. I. p. 272. ſeqq., qui ad verba quae ſubjiciuntur, עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם haec notat: „Vulgatus vertit: *in terra nativitatis ſuae.* Clarius et copioſius, nec tamen teſtis aut hiſtoricus habendus, ſed commentator, Hieronymus, ad hunc ipſum Ezechielis locum: *reducetur in antiquum ſolum univerſa captivitas, et collocabitur in urbe metropoli, quae appellatur Phatures, ubi orta eſt, et unde profecta eſt.* Haec ita dicta, ut Phature antiqua videatur Aegyptiorum patria; forte quod Thebais prima fuerit habitata, antequam inferior Aegyptus ſatis ex mari emergeret. Non iniquus ſum huic ſententiae, a qua veriſimilitudinis hiſtoricae laudem non abjudico, ſed tamen ſuſpicor, eam verbis Hebraicis non contineri. מְכוּרָה enim non ex uſu linguae, non ex legitima aliqua derivatione, ſed ex conſenſione Judaeorum *ſolum natale* ſignificat. At ſi vocabulum, ſemel omnino in codice ſacro obvium, non ex conjectura, nec literarum permutationibus, ſed ex notiſſimo verbo primitivo, unde fluxit, explicemus, a מָכַר, *vendidit*, מְכוּרוֹת erunt *venditiones*, prodibitque haec potius ſententia: *reducam captivos Aegypti*, et *habitare*

tare eos faciam Phaturen, terram venditionis suae, id est, in qua victi sub corona venierunt. Nec primus ego sic interpretor, sed praeivit Syrus, ܡܢ ܐܪܥܐ ܕܐܙܕܒܢܘ, *ex terra, ex qua emti fuerunt.*" Sed veram esse Vulgati Latini atque Hieronymi interpretationem, ostendimus ad XVI, 3., quo loco hoc ipsum nomen מְכוּרֹת cum מֹלְדֹת, *natales*, tanquam synonymum, aut cognatae saltem significationis conjungitur. Cf. et XXI, 35. Adeo falsum est, quod Michaelis nostrum vocabulum *semel* duntaxat in Codice sacro occurrere asserit. Chaldaeus et hic, ut locis duobus ceteris, vertit אַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן *terra habitationis eorum*. עַל־אֶרֶץ positum esse pro אֶל־אֶרֶץ, quod ipsum pauci aliquot codd. exprimunt, ut Noster particulas אֶל et עַל saepe permutat, vix monitu opus est. Verbis, quae in fine versiculi addit, וְהָיוּ שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה *et erunt ibi*, scil. in solo suo natali, Thebaide, *regnum humile*, significat, restituendum quidem regnum Aegyptium, sed numquam ad pristinam dignitatem, aut eam potentiam assurecturum, ut ad coelum usque efferre superbum caput, aut sibi deinceps nomen assumere divinum audeat, quippe quod solis Thebaidis finibus sit circumscribendum. Id vero ut speraret propheta, consentaneum erat opinioni illi de rerum omnium ἀποκαταστάσει, de qua ad XVI, 53. (Vol. I. p. 476.) diximus. Contigisse unquam, quae vates nostro loco futura esse praedicit, demonstrare frustra laborant, qui singula prophetarum effata certis rebus gestis accommodare student.

15. מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה *Prae regnis aliis humile erit*; מִן h. l. comparationi exprimendae inservit, ut Job. I, 3. Habac. I, 8. Cf. Storrii *Observatt.* p. 252. וְלֹא תִתְנַשֵּׂא *Neque efferet sese*, ut supra XVII, 14., ubi iisdem loquendi formulis de regno Judaico Noster utitur.

16.

16. וְלֹא יִהְיֶה־עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח *Neque erit ultra domui Israel in confidentiam.* Antiqua Pharaonis potentia, assiduaque in promittendo prolixitas, audaces reddebant ad frangendam fidem et violanda foedera Judaeos. Neque enim ausi fuissent negare Babyloniis, quod reddere debuerunt ex pacto, nisi adjunctis Aegyptiorum viribus, quas sibi paratas arbitrabantur, pares se, aut etiam superiores existimarent. At restitutum quidem, sed angustioribus finibus circumscriptum regnum nihil ultra aliquid grande polliceri audebit. מַזְכִּיר עָוֹן *Quae commonefaciat me iniquitatis*, quae caussa sit, ut aliorum scelerum Israelitarum memor sit Deus. Eadem formula aderat supra XXI, 28. Vulgatus vertit: *docentes iniquitatem*, quia Aegyptii, dum vires suas tantopere commendant auxiliumque venditant Judaeis, quos ad se in rerum angustiis confugere jubent, fecerunt, ut iniquis abducti consiliis a Chaldaeorum rege deficerent, quod sane aequitas et religio prohibebat. Sed Hieronymus, magis presse verba hebraea sequutus: „*Nec redigat eos in memoriam iniquitatis*, quod, deserto Dei auxilio, Aegypti quaesierunt adminiculum.“ בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם *Dum convertunt se*, respiciunt *ad eos*, auxilium ab eis exspectantes, cf. Ps. XL, 5.

17. Hinc jam aliud instituitur vaticinium, priori quidem non dissimile, licet longo post tempore propositum. Ut enim ex principio liquet hujus Capitis, vaticinium, de quo proxime, edidit Ezechiel anno deportationis *decimo*, istud vero anno *decimo septimo:* quare inter utramque prophetiam anni intercessere septemdecim. Huc tamen coacta est a Propheta, quia, longis licet disclusa temporibus, in eodem tamen argumento versatur. Hieronymus: „Quaeritur, quomodo post decimum annum superioris sermonis statim *vicesimus et septimus* ponatur annus, et in consequentibus *undecimus*, *duodecimusque*,

musque, et in extrema descriptione templi *vicesimus quintus*. Sed facilis solutio est. Quia enim de Aegypto et superior, et haec, quae nunc dicitur, prophetia contexitur, licet diversis sit facta temporibus, tamen, quia de una provincia prophetantur, junctae sibi sunt. Quod et in Hieremia crebro legimus, ut praepostero ordine tempora describantur. Prius enim Sedechiae in quibusdam gesta referuntur, et postea Joiakim, qui ante eum fuit." Hisce similia habet Hieronymus ad Cap. XXX, 20., ubi praeterea addit: „Cum haec dixerimus, manet nihilominus quaestio, cur in hoc eodem loco primum factus sit sermo Domini ad Pharaonem anno *decimo*, et postea *vicesimo septimo*, et deinceps anno *undecimo?* quum utique juxta ordinem primo *decimus*, secundo *undecimus*, tertio *vicesimus septimus* annus singulis prophetiis debuerint praenotari. Ad quod illud possumus respondere: *O profundum divitiarum sapientiae Dei; quam inscrutabilia judicia ejus, et investigabiles viae ejus!* (Rom. XI, 33.). Et in alio loco (Eccles. I, 4.): *Abyssum et sapientiam quis investigabit?* Possumus autem hoc dicere, quod et in prophetis nequaquam historiae ordo servetur, duntaxat non in omnibus, sed in quibusdam locis; neque enim narrant praeterita, sed futura praenuntiant, prout voluntas Spiritus Sancti fuerit." Nos quidem in collocandis his contra Aegyptum vaticiniis hunc servatum ordinem existimamus, ut ea vaticinia, quae devastandi atque evertendi regni Aegyptiaci *caussas* exponunt, praemittantur ceteris, in quibus Aegypti strages pluribus describitur. Caussa vero, cur Deus Aegyptum evertere decreverat, traditur triplex: primo, quod regis Aegyptii fastus insanus erat deprimendus (vs. 2 – 5.); tum, quod Aegyptii vanis auxilii promissionibus Judaeos in falsam spem, adeo ipsis perniciosam, adduxerunt (vs. 6 – 16.); denique, quod Nebucadnezaris operam, quam in Tyri oppugnatione longam assumsit,

sumsit, Deus spoliis Aegyptiis compensare voluit (vs. 17—21). בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה *Anno vigesimo septimo* a deportatione Jechoniae, ut propheta noster supputare solet; cf. not. ad vs. 1. et ad I, 2. Interpretes quidem ex Hebraeis plerique, sequuti Chronicon vetus, a R. Jose, seculo, ut ferunt, post Christum natum, secundo, conscripto, cui epigraphe est סדר עולם רבא *Seder Olam rabba* (i. e. *Series rerum gestarum major*, quo posteriore vocabulo discernitur ab alio breviori Chronico, סדר עולם זוטא edit. a Jo. Meyero Amstelod. 1699. curatae, p. 77.), annum intelligendum volunt *vicesimum septimum* a principio regni Nebucadnezaris; nam quum propheta supra vs. 11. seqq. Aegypti solitudinem ad annum usque quadragesimum producendam comminatus esset, non vero indicasset, unde quadraginta illi anni exordium capiant, ideo hoc loco vatem significare, Nebucadnezarem regni sui anno vicesimo septimo Aegyptum vastaturum esse. Quod plane arbitrario sumitur. Solum enim tempus editi oraculi indicari, patet; quando vero contigerint, quae illo denuntiantur, nusquam legimus. Ac ne verisimile quidem est, vatem hoc solo loco computandi ratione uti plane alia, quam locis ceteris omnibus uti solere, nec ejus rei admonuisse lectores suos. בָּרִאשׁוֹן *Primo* scil. mense, ut XLV, 18. 21.; cf. not. supra ad vs. 1.

18. הֶעֱבִיר אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר *Servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum*, longam imposuit et molestam operam exercitui suo in obsidenda atque expugnanda Tyro. Nam per tredecim annos Tyrum Nebucadnezar oppugnasse fertur; vid. supra ad XXVI, 7. p. 202. seq. Ad phrasin cf. Exod. I, 13. 14. VI, 5. כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה „*Omne caput decalvatum et humerus depilatus est*, gestantium cophinos terrae et lapides, quibus raduntur humeri, et decal-

decalvatur caput," ait Hieronymus ad h. l. Quum enim Tyrus undique cingeretur a mari, ſpatium illud, quod erat a littore ad urbem usque, conſtravit aggere, reddiditque ſolidum Nebucadnezar, ut ad ipſos usque muros milites pedeſtri itinere procurrerent. Quare neceſſe videbatur, ut comportandis cophinis, et gravi lignorum lapidumque vectura depilarentur humeri, et dum tamdiu milites armati ſunt in caſtris, galearum pondere defluerent e capite capilli ad calvitium usque. — וְשָׂכָר אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ *Nec tamen merces fuit* ſ. contigit *ei et exercitui ipſius de Tyro pro labore, quem impendit adverſus eam.* Quia Tyrum occupans vacuatam invenit. Rem narrat Hieronymus his verbis: „Nabuchodonoſor quum oppugnaret Tyrum, et arietes, machinas, vineasque, eo quod cincta eſſet mari, muris non poſſet adjungere, infinitam exercitus multitudinem juſſit ſaxa et aggeres comportare, et expleto medio mari, imo freto anguſtiſſimo, vicinum littus inſulae fecit continuum. Quod quum viderent Tyrii jam jamque perfectum, et percuſſione arietum murorum fundamenta quaterentur, quicquid pretioſum in auro, argento, veſtibusque et varia ſupellectili nobilitas habuit, impoſitum navibus ad inſulas asportavit, ita ut capta urbe nihil dignum labore ſuo inveniret Nabuchodonoſor." Quae unde hauſerit Hieronymus, quamvis non indicet; nulla tamen cauſſa eſt, cur ea ab ipſo vel ab aliis conficta exiſtimemus; narrat enim totam rem, tanquam ſatis notam, minimeque dubiam, cujus teſtes ſuscitare, ne opus quidem habere ducebat. Patet vero inde, immerito a quibusdam urbis Tyriae expugnationem a Chaldaeis factam in dubium vocari. Vid. ſupra ad XXVI, 7.

19. „Quum in hoc, inquit Deus, mihi ſervierit Nabuchodonoſor, et meam contra Tyrum impleverit voluntatem, idcirco dabo ei terram Aegypti. Quod

 qui-

sumsit, Deus spoliis Aegyptiis compensare voluit (vs. 17—21). בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה *Anno vigesimo septimo* a deportatione Jechoniae, ut propheta noster supputare solet; cf. not. ad vs. 1. et ad I, 2. Interpretes quidem ex Hebraeis plerique, sequuti Chronicon vetus, a R. Jose, seculo, ut ferunt, post Christum natum, secundo, conscripto, cui epigraphe est סדר עולם רבא *Seder Olam rabba* (i. e. *Series rerum gestarum major*, quo posteriore vocabulo discernitur ab alio breviori Chronico, סדר עולם זוטא), edit. a Jo. Meyero Amstelod. 1699. curatae, p. 77., annum intelligendum volunt *vicesimum septimum* a principio regni Nebucadnezaris; nam quum propheta supra vs. 11. seqq. Aegypti solitudinem ad annum usque quadragesimum producendam comminatus esset, non vero indicasset, unde quadraginta illi anni exordium capiant, ideo hoc loco vatem significare, Nebucadnezarem regni sui anno vicesimo septimo Aegyptum vastaturum esse. Quod plane arbitrario sumitur. Solum enim tempus editi oraculi indicari, patet; quando vero contigerint, quae illo denuntiantur, nusquam legimus. Ac ne verisimile quidem est, vatem hoc solo loco computandi ratione uti plane alia, quam locis ceteris omnibus uti solere, nec ejus rei admonuisse lectores suos. בָּרִאשׁוֹן *Primo* scil. mense, ut XLV, 18. 21.; cf. not. supra ad vs. 1.

18. הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר *Servire fecit exercitum suum servitute magna adversus Tyrum*, longam imposuit et molestam operam exercitui suo in obsidenda atque expugnanda Tyro. Nam per tredecim annos Tyrum Nebucadnezar oppugnasse fertur; vid. supra ad XXVI, 7. p. 202. seq. Ad phrasin cf. Exod. I, 13. 14. VI, 5. כָּל־רֹאשׁ מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה „*Omne caput decalvatum et humerus depilatus est*, gestantium cophinos terrae et lapides, quibus raduntur humeri, et decal-

decalvatur caput," ait Hieronymus ad h. l. Quum enim Tyrus undique cingeretur a mari, spatium illud, quod erat a littore ad urbem usque, constravit aggere, reddiditque solidum Nebucadnezar, ut ad ipsos usque muros milites pedestri itinere procurrerent. Quare necesse videbatur, ut comportandis cophinis, et gravi lignorum lapidumque vectura depilarentur humeri, et dum tamdiu milites armati sunt in castris, galearum pondere defluerent e capite capilli ad calvitium usque. — וְשָׂכָר אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ *Nec tamen merces fuit* s. contigit *ei et exercitui ipsius de Tyro pro labore, quem impendit adversus eam.* Quia Tyrum occupans vacuatam invenit. Rem narrat Hieronymus his verbis: „Nabuchodonosor quum oppugnaret Tyrum, et arietes, machinas, vineasque, eo quod cincta esset mari, muris non posset adjungere, infinitam exercitus multitudinem jussit saxa et aggeres comportare, et expleto medio mari, imo freto angustissimo, vicinum littus insulae fecit continuum. Quod quum viderent Tyrii jam jamque perfectum, et percussione arietum murorum fundamenta quaterentur, quicquid pretiosum in auro, argento, vestibusque et varia supellectili nobilitas habuit, impositum navibus ad insulas asportavit, ita ut capta urbe nihil dignum labore suo inveniret Nabuchodonosor." Quae unde hauserit Hieronymus, quamvis non indicet; nulla tamen caussa est, cur ea ab ipso vel ab aliis conficta existimemus; narrat enim totam rem, tanquam satis notam, minimeque dubiam, cujus testes suscitare, ne opus quidem habere ducebat. Patet vero inde, immerito a quibusdam urbis Tyriae expugnationem a Chaldaeis factam in dubium vocari. Vid. supra ad XXVI, 7.

19. „Quum in hoc, inquit Deus, mihi servierit Nabuchodonosor, et meam contra Tyrum impleverit voluntatem, idcirco dabo ei terram Aegypti. Quod

quidam dicunt sub Nabuchodonosor esse completum; alii sub Cambyse, filio Cyri, qui Aegyptum usque ad Aethiopiam vastavit, ita ut Apim interficeret, et omnia illorum simulacra deleret. Quam ob causam putant eum versum in amentiam, casu equi et proprio pugione confossum. Plenissime hanc historiam narrat Herodotus [III, c. 27 — 38.]; ubi et omnis Aegyptus per pagos, et castella, et vicos describitur, et Nili origo, gentisque illius populi, et mensura terrae per circuitum usque ad desertum Aethiopiae, et littora magni maris, Libyaeque et Arabiae confinia demonstrantur [L. II. toto]." Hieron.

21. בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל „*In illo*, inquit, *die*, quo Aegyptus capta fuerit, *pullulabit cornu domus Israel*, haud dubium, quia regium genus significet. Quod quidam ad Zorobabel, filium Salathiel, qui per Jechoniam de David stirpe generatus est, alii ad ultimum tempus referunt, quando putant et Heliam esse venturum. Nos autem *cornu Domini* super Christo intelligentes praesentem carpimus historiam." Hieron. Chaldaeus: אַיְתֵי פּוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל *Afferam liberationem domui Israel*. *Cornu*, quadrupedum quorundam et ornatus praecipuus, et roboris exserendi seque defendendi instrumentum, ad potentiam, virtutem, fortitudinem significandam a scriptoribus Hebraeis frequenter adhiberi notum; vid. e. c. 1 Sam. II, 1. Job. XVI, 15. Ps. LXXV, 6. 11. LXXXIX, 18. 25. Quare Dan. VI, 2. 3. VII, 7. 8. 21. *regna* cornubus significantur. Phrasis igitur *germinare faciam cornu domui Israel* hoc indicabit: restituam regni Israelitici pristinam potentiam, florem et vigorem. Ut Ps. CXXXII, 17. אַצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד *Germinare faciam cornu Davidis*, i. e. faciam ampliari et propagari vires regni ejus. Vid. not. ad eum loc. Quam quidem exoptatissimam rerum vicissitudinem noster tam prope affuturam credebat, ut et suis se oculis eam percepturum speraret. Hoc enim

a Deo

a Deo sibi promissum ait: וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם *Et dabo tibi apertionem oris in medio eorum*, i. e. tunc ex rerum praedictarum eventu collectis viribus audacior eris ad loquendum: nam qui timide ac dubitanter loquuntur, illi aut mutire et mussitare, aut ore clauso loqui existimantur. Cf. supra XXIV, 27., et phrasin eandem supra XVI, 63. Hieronymus haec verba cum iis, quae proxime sequuntur, ita explicavit: „Cumque, ait, o Propheta, hoc prius fuerit expletum, tunc aperietur os tuum, et vaticinium tuum nequaquam dubia promissione pendebit, sed cernetur opere perpetratum, ut sciant omnes, qui audierint, me esse Dominum, cujus dixisse, fecisse est." Ceterum quae noster de restituendo regno Israelitico praedicit, contigisse quidam volunt, ubi Jechonias, postquam triginta septem annis jacuisset in carcere, post mortem Nebucadnezaris emersit e tenebris, et quasi ex arido stipite pullulavit. Sed Evilmerodach Jojachinum e carceris quidem squalore protraxit, et summo in honore habuit (2 Reg. XXV, 27—30. Jerem. LII, 31—34.), minime vero in patrium regnum restituit. Prudenti autem lectori vix dubium erit, nostrum hoc loco spectasse magnum illum regem, e stirpe Davidica oriundum, quem res suas ad summum potentiae et splendoris fastigium evecturum, aureumque seculum reducturum, profligatis prius et perditis populi Israelitici hostibus omnibus, Judaei ab antiquissimis inde temporibus sperarunt, sperantque etiamnum.

Cap. XXX.

Argumentum.

Duplex hoc Capite continetur, ac diversi temporis, ejusdem tamen argumenti, prophetia. Prima tam in genere contra Aegyptum et foederatos ejus (vs. 2—9.), *Nebucadnezari tradendos* (vs. 10—12.); *quam in specie contra deos, munimenta et certas urbes ejus* (vs. 13—19.) *directa est. Altera, anno undecimo edita, itidem strages alia post aliam Pharaoni inferenda, et dispersio Aegyptiorum per regem Babylonium praedicitur* (vs. 20—26.).

1. Quod inde ab hoc versu usque ad vs. 19. decurrit vaticinium sunt qui jungendum existiment illi, quod priore parte Capitis superioris (vs. 1—16.) continetur. Ita Hieronymus: „Post vicesimum et septimum annum captivitatis regis Joakim, revertitur ad praesens tempus, quando contra Aegyptum coeperat prophetare, id est, ad annum decimum et decimum mensem, undecima mensis die [XXIX, 1.], et dicit sibi praeceptum a Domino, ut loquatur ad omnes nationes, et cum omnibus specialiter ad Aegyptum." Nil tamen est, quod primam hujus Capitis partem (vs. 1—19.) ab eo vaticinio,

nio, quod vs. 17. Capitis superioris inchoatur, divellere nos jubeat.

2. הֵילִילוּ *Ejulate!* vos Aegyptii, aliique, quorum clades hic praedicitur. Jesaj. XIII, 6. הָהּ *Vae!* idem quod אֲהָהּ IV, 14. IX, 8. לַיּוֹם *Diei*, funesto illo, quo ea mala, de quibus mox pluribus, vobis impendent. Cf. Joel. I, 15.

3. קָרוֹב יוֹם. Vid. supra VII, 7. Zephan. I, 7. יוֹם לַיהוָה *Dies Domini* ille vocatur, in quo Dominus edit animi sui utcunque vehementer affecti documentum aliquod illustre, sive suam ostendendo gloriam, sive aliquod imponendo supplicium. Hinc ea loquutione saepius significantur calamitates et infortunia populis ob malitiam a Deo puniendis immissa, vid. Jesaj. II, 12. XIII, 6. Joel. I, 15. II, 1. 2. Amos. V, 20. Chaldaeus: וּלְמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ *Dies, qui venturus est a Domino.* Quidque intelligat *die Domini*, vates statim ipse declarat, dum addit: יוֹם עָנָן *dies nubis*, nubila procellis rerum adversarum, *dies atra*, ut Latini dicunt. Quemadmodum *luce* prospera significatur fortuna, sic contra *tenebris coeloque obnubilato* et turbido aerumnosa fortuna indicari solet; cf. infra vs. 18. XXXIV, 12. Joel. II, 2. Zephan. I, 14. seqq. Chaldaeus: יוֹם עֲנָן וִיזַע *Dies nubilus tremoris.* עֵת גּוֹיִם *Tempus gentium* sunt, qui existiment significare illud tempus, quo gentes, i. e. Chaldaei superabunt et vastabunt Aegyptios. Sed passive est intelligendum, de tempore eo, quo gentes, Aegyptii cum foederatis, erunt plectendae, ut infra vs. 9. *dies Aegypti* est dies excidii ejusdem, et supra XXII, 3. 4. *tempus Hierosolymae*, est tempus, quo Hierosolyma vastanda est. Ita et Chaldaeus: אִדָּן תְּבַר עַמְמַיָּא יְהֵי *Tempus interitus gentium erit.*

4. וּבָאָה חֶרֶב *Veniet enim gladius*, ut infra XXXIII, 3. 6. Chaldaeus: וְיֵחוּל חַרְבָּא *Et residebit gladius*. חַלְחָלָה, ter praeter hunc locum in V. T. occurrens, infra vs. 9. Jesaj. XXI, 3. Nah. II, 11., non tam *dolorem*, ut plerique h. l. vertunt, quam potius *tremorem*, spasmosque totius corporis indicare, colligo ex Nahumi loco, ubi inter plura alia *pavoris* signa, חַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם *tremor in omnibus lumbis* memoratur. Ita h. l. et LXX. ταραχή. Vulg. *Pavor*. Chald. זִיעַ Syr. ܡܬܡܗܢܘܬܐ, *stupor*. בְּכוּשׁ *In Aethiopia*, Aegypto vicina (XXIX, 10.), ideo merito aliquid mali a vicino malo timere poterant Aethiopes. Experti namque fuerant, cum vires et studium cum Aegyptiis antea conjunxissent, cum iisdem se male fuisse mulctatos ab Assyriis, Jesaj. XX. Quid vero a Chaldaeis passuri sint Aethiopes, statim dicitur vs. 4., ubi eodem, quo Aegyptii, tempore cecidisse dicuntur. Quum autem duplices sint Cuschaei, stirpe tamen iidem, Felicis Arabiae, quae prima illorum sedes, atque in qua seculo adhuc post Christum natum sexto Cuschaei indigenae, et Habessiniae, illorum coloni, qui ex Arabia, trajecto mari rubro ultra desertae Africae vasta et arenosa, circa fontes Nili magnam in gentem excreverunt (vid. Bocharti *Geograph. S.* P. I. sive *Phaleg*, L. IV. Cap. II. et Michaelis *Spicileg. Geogr. Hebraeor. ext.* P. I. p. 143. seqq.); h. l. quidam interpretes nomine *Cusch*, non solum *Aethiopiam*, verum etiam *Arabiam* intelligendam existimant, quippe quae Chaldaeis in Aegyptum tendentibus vicina, maxima subire incommoda cogeretur. Cf. not. ad vs. 9. בִּנְפֹל חָלָל *Cum cadent confossi*, cf. infra XXXII, 20. וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ *Auferentque hostes multitudinem ejus*, i. e. incolas universos, ut supra XXIX, 19. אַחְרָנוּשְׁתַּהּ *turbam ejus*, vertit Chaldaeus. וְנֶהֶרְסוּ יְסוֹדֹתֶיהָ *Et evertentur fundamenta ejus*, opes et vires, quibus institui solet atque conservari respublica, aufe-

auferentur et perdentur. Hieronymus: „Et usque ad fundamenta omnia destruentur."

5. כוש Vid. not. ad vs. 4. LXX., qui Πέρσαι verterunt, videntur de כוש, regione ad Gihonem sita, cujus Genes. II, 13. mentio facta, cogitasse. Monet autem Theodoretus, Persas intelligendos esse non eos, qui e Perside Aegyptiis auxilio venerint, nequaquam enim fieri potuisse, ut Assyriis et Chaldaeis cum Aegyptiis bellantibus, socios Persas haberent; sed eos, qui inde coloni deducti in Aegypto inquilini essent. Qua de causa et Babylonem Aegyptiacam Persicae cognominem fuisse, utpote quam Persae incoluissent. פוט *Libyes*, vid. not. ad Genes. X, 6. לוד *Lydii*, h. l. intelligendi non illi videntur, de quibus Genes. X, 22. et supra XXVII, 10., Asiae populus, sed Afri, natalibus Aegyptii, sive eorum colonia, quorum Genes. X, 13. mentio fit; vid. not ad eum loc. Memorantur quoque Jerem. XLVI, 9. cum כוש et פוט. *Aethiopiam*, et vero illam ejus partem, quae nobis *Habessinia* dicitur, nomine לוד et Geneseos loco, modo memorato, et nostro Ezechielis significari, ostendere studuit Bochartus *Geogr. S.* P. I. L. IV. Cap. XXVI, „decem argumentis usus, sed ex quibus vix unum refutatione dignum est," inquit Michaelis in *Spicil.* P. I. p. 257., additque: „ac si vel ei dederim, quod dari per Ezech. XXVII, 10. non licet, in intima Africa Ludaeos habitasse, non tamen apparet, cur Habessini potius, quam alii sint Africae mediterraneae habitatores." Nostro autem loco Michaelis non integros populos, Aegypto vicinos et foedere junctos, sed milites mercenarios Aegyptiorum, ut supra XXVII, 10. Tyriorum, intelligendos observans in *Spicil.* P. II. p. 117. haec scribit: „Nihil de illis [לודים] certi habens, non tamen negaverim, Lydos esse posse, qui eo tempore Asiae fortissimi habebantur. Nec mirum, Lydos

dos in Aegyptiorum exercitu esse, solitum enim eo tempore Aegyptiis, exterum militem conducere, et vero maxime ex Asia minore [Quemadmodum recentioribus temporibus principes Aegypti Mohammedani Circassios et Turcomannos milites conduxerunt, *Mamlucorum* i. e, mancipiorum nomine etiamnum noti]. Jones quidem et Cares, Lydiae vicini (hi quidem forte et Lydorum nomine comprehensi) non solum stipendia Psammeticho et Aprii fecerunt, sed et agris in Aegypto donati. Vid. Herodotum, L. II. §. 152. 154. 163. L. III. §. 11. Ergo de Ludaeis, Aegyptiorum mercenariis adhuc incertus sum, Lydi fuerint, an Aegyptiorum colonia, a Mose Genes. X, 13. memorati." Theodoretus: *Καὶ ἑλληνικαὶ δὲ ἱστορίαι διδάσκουσι τὴν Λυδῶν καὶ Αἰγυπτίων συμμαχίαν.* וְכָל־הָעֶרֶב sunt qui vertant *et omnis Arabia* (ita Syrus, ܘܟܠܗ̇ ܥܪܒܝܐ) quam hoc nomine, *mixturam* significante, appellatam volunt a variarum gentium colluvione; sedem enim praebuit posteris Joktani (Genes. X, 26.), Lothi (Genes. XIX, 36. 37.), Ismaëlis (Genes. XXI, 21. XXV, 12. seqq.), Nachoris (Genes. XXII, 21.), et Abrahami ex Cetura (Genes. XXV, 1. seqq.), item Esaui s. Edomi (Gen. XXXVI, 6. seqq.), nec non Midianitis et Amalekitis. Sed ex Jerem. XXV, 24., ubi מַלְכֵי הָעֶרֶב a מַלְכֵי עֲרָב diserte distinguuntur, colligere licet, *Arabiae* nomen proprium Hebraeis usitatum esse עֲרָב, ut Jesaj. XXI, 13. et supra apud nostrum XXVII, 21., nec non 2 Paral. IX, 14., quare horum locorum nullo He articuli habet praepositum, עֶרֶב vero, cui septem illis, quibus legitur, locis (videlicet praeter nostrum locum Exod. XII, 38. 1 Reg. X, 15. Jerem. XXV, 20. 24. L, 37. Nehem. XIII, 3.), utpote nomini appellativo, articulus est praefixus, *turbam admixtam* populo illi, de quo agitur, significare. Sic Exod. XII, 38. et Nehem. XIII, 3. designantur *exteri, Israelitis admixti,*

admixti, et loco quidem posteriore Ammonitae et Moabitae, quorum vs. 1. mentio facta. Jerem. L, 37. vero *peregrinorum colluvies*, quae Babyloniis sese aggregavit, eo nomine indicatur. Jerem. XXV, 20., ubi de Aegypto, ut nostro loco, sermo est, intelligendos esse nomine הָעֶרֶב *exteros in Aegypto habitantes*, *ac stipendia facientes*, recte observat Michaelis in *Supplemm.* p. 1967., quomodo et ibi Hieronymus, a Michaele adductus in Commentario, interpretatus est: *Cunctusque, qui non est Aegyptius*, *sed in ejus regionibus commoratur*, *quos* LXX. *συμμίκτους*, i. e. *mixticios*, *vulgus*, *non Aegyptiae originis*, *sed peregrinum et adventitium*, *interpretantur*. Similiter ad nostrum locum Hieronymus: *Ita ut si quis in Aegypto reperiatur de Aethiopia, et Libya, et Lydia*, *et in commune de variis populis — cum illis gladio cadat.* Graeci Alexandrini Interpretes, et hic, et Exodi, Nehemiae atque Jeremiae locis *ἐπιμίκτους*, s. *συμμίκτους* vertunt, quos Theodoretus ad Jerem. XXV, 20. *μετοίκους*, *advenas*, esse ait. Chaldaeus Exod. XII, 38. נוּכְרָאִין, *peregrinos*, nostro autem loco, et Jerem. XXV, 20. et L, 37. סִימְכַוָתָא *auxiliares* interpretatus est, recte quidem, si sensum spectes. כּוּב, *Cubaeos*, Bochartus *Phal.* L. IV. C. XXXIII. p. 334. habitasse existimat circa *Paliurum*, oppidum in Marmarica, regione Africae septentrionalis maritima, situm; nulla alia ratione permotus, nisi quod ܟܘܒܐ Syris praeter alia et *paliurum*, fruticem, denotat. Quodsi soni aliqua similitudo rem conficeret, posses de *Cobe*, Aethiopiae olim emporio, cogitare. Vid. Cellarii *Geogr. Antiq.* L. IV. Cap. VIII. §. 59. Vatablus *Cobii* (*Κωβίω*) vicum, in Mareotide, extrema Aegypti regione, Alexandriae contigua, huc refert. Hieronymus *Chub* a Symmacho *Arabiam* verti narrat. LXX. hoc nomen non expresserunt. Sed Arabs habet أَهْلُ ٱلنُّوبَةِ, *Nubienses*.

Nubienſes. Et exſtitiſſe olim codices, in quibus וכוב ſcriptum fuerit, non incredibile inde fit, quod in eo bibliothecaé ſuae codice, quem de-Roſſi numero 409. deſignavit, ineunte ſeculo XIII. ſcripto illo, et hic illic duntaxat Maſora parva inſtructo, a prima manu וכנוב legitur. *Nubienſes* ceterum, utpote Aegyptiis contermini, huic loco egregie aptos eſſe, vix eſt quod moneam. וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית *Filiis terrae foederis* Hieronymus intelligendos ait *qui de populo Judaeorum* in Aegypto reperti fuerint. Ita et Theodoretus: *Υἱὲς δὲ τῆς διαθήκης αὐτὲς καλεῖ τὲς Ἰεδαίες, οἱ μετὰ τὴν τῆς Ἱερεσαλὴμ πολιορκίαν κατῆλθον εἰς Αἴγυπτον, τὸν προφήτην Ἱερεμίαν λάβοντες. Καὶ τέτοις δὲ ὁμοίως ἀπειλεῖ τιμωρίαν, ἐπειδὴ παρὰ τὸν αὐτῶ σκοπὸν τὴν Ἰεδαίαν καταλιπόντες ἀφίκοντο εἰς τὴν Αἴγυπτον. Filios vero foederis Judaeos ipſos vocat, qui poſt obſidionem Hieroſolymae in Aegyptum, aſſumto ſecum Jeremia propheta, deſcenderunt. Et his ſimiliter poenas minatur, quandoquidem Judaea praeter ejus voluntatem relicta contenderunt in Aegyptum.* Vid. Jerem. XLII. XLIII. et XLIV., quibus ex locis conſtat, Judaeorum reliquias, exciſa Hieroſolyma, abiiſſe in Aegyptum, ibique eandem, quam Aegyptii, fortunam ſubiiſſe. LXX., qui *ἀπὸ τῶν υἱῶν τῆς διαθήκης μυ* verterunt (quaſi וּבְנֵי בְּרִיתִי legiſſent), et ipſos quidem illo nomine *Judaeos* nuncupatos putaſſe apparet, ſed hac de cauſa, quod Deus pollicitus eſt Abrahamo, ſe illi terram Canaanitidem daturum eſſe, quae ideo *terra promiſſionis* (*ἡ γῆ τῆς ἐπαγγελίας*, Hebr. XI, 9., cf. Geneſ. XIII, 15. Actor. VII, 5.) dicta, quod idem eſt, ac *terra foederis.* Unde Petrus Act. III, 25. Judaeos *υἱὲς τῶν προφητῶν καὶ τῆς διαθήκης*, et Paulus Galat. IV, 28. *ἐπαγγελίας τέκνα* appellat. Alii *filios terrae foederis* gentes eſſe putant cum Aegyptiis foedere ac ſocietate conjunctas, quam ſententiam illud commendat, quod ſtatim verſu proximo additur, וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם, *et corruent fulcientes Aegyptum*, quae explicatio videtur eſſe illius

filius בְּנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית. Foederati enim populi fulciebant Aegyptum, quod ſane facere non poterant Judaei viribus atque opibus exhauſti.

6. סֹמְכֵי מִצְרַיִם *Suffulcientes Aegyptum*, ſocii et auxilia, vid. not. ad vers. ſuperior. ſub fin. Alii intelligunt principes, proceresque Aegypti, qui viribus et opibus ejus regni potentiam ſuſtentabant. וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ *Deſcendetque ſuperbia gloriae ejus* (גְּאוֹן עֻזְּכֶם vid. ſupra XXIV, 21., cf. infra vs. 18.), deturbabitur ab eo, quem nunc obtinet, potentiae gradu, opprimeturque imperii ejus majeſtas, qua tantopere gloriabatur. Eadem figura vid. Jerem. XLVIII, 18. Jeſaj. V, 14. XLVII, 1. et infra XXXI, 15. מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה Vid. ſupra XXIX, 10.

7. וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת *Devaſtabuntur in medio terrarum vaſtatarum*, i. e. deſolabuntur ut qui maxime, vid. ſupra XXIX, 12. עָרִים נַחֲרָבוֹת Vid. ſupra XXVI, 19.

8. בְּתִתִּי־אֵשׁ *Cum dedero ignem*, quo omnia quidem perditionem et exitium inferentia indicantur, ut cum Deo, juſto judici et hoſtium ſuorum ultori *ignis* adeſſe dicitur, Pſ. L, 3. XCVII, 3. Jeſaj. XXVI, 11. XXIX, 6. al. (hinc Jarchi ad noſtrum locum: *excandeſcentiam meam inſtar ignis immittam*); praeſertim vero hoſtes irrumpentes et bella deſolantia, vid. Pſ. LXXVIII, 63. Jeſaj. XLII, 25. Jerem. XLVIII, 45. L, 32. Quare et noſtro loco (et infra vs. 14. 16.) Chaldaeus ita vertit: בְּדְאֵתֵן עַמְמַיָא דְתַקִיפִין כְּאֶשָׁתָא *Cum dedero populos, qui fortes ſunt ut ignis.* Quidam ſynecdochen ſubeſſe exiſtimant, quum bella, maxima ex parte, igne et flammis gerantur. וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ Quum et eos, qui ad

ad illam auxiliares copias adduxerunt, immani caede contrivero.

9. בַּיּוֹם הַהוּא — אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח In explicando hoc loco, qui in Vulgata latina ita ſonat: *In die illa egredientur nuncii a facie mea in trieribus ad conterendam Aethiopiae confidentiam*, in duas potiſſimum partes diſcedunt interpretes. Alii *nunciis* (מַלְאָכִים) Chaldaeos intelligunt, qui *a facie Dei* dicantur *egreſſi* (יֵצְאוּ מִלְּפָנַי), quia a Deo miſſi datum ſibi negotium brevi atque ſecundo ſucceſſu peregerunt. מִלְּפָנַי vero idem eſſe quod מִמֶּנִּי, *a me*, ut Jeſaj. XX, 6. מִפְּנֵי מֶלֶךְ אַשּׁוּר valet *a rege Aſſyriae*, vid. et Geneſ. XVI, 8. al., notum. Quare *egredientur a me* idem valere poteſt, quod: *ego mittam.* Illi vero Chaldaei *in navibus* (בַּצִּים) miſſi dicantur, adverſo videlicet Nilo, ad cujus caput ſpectabat Aethiopia, ut ſic tractarent et vexarent Aethiopes, ſicut Aegyptios paulo ante vexabant. Illud enim ſignificat לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח *ad terrendum Aethiopiam ſecure*, confidenter, exiſtentem, nam ita adverbialiter pro בְּבֶטַח ſ. לָבֶטַח (Jerem. XXIII, 6.) nomen iſtud h. l. capiendum eſt, ut Deuter. XII, 10. XXXIII, 28. Vulgatus verba illa per hypallagen poſita exiſtimavit pro אֶת־בֶּטַח כּוּשׁ; vertit enim: *ad conterendam Aethiopiae confidentiam*, activam nempe, quam Judaeorum animis ſolebant injicere, cum illis omne militare praeſidium promittebant. Alii *nuncios* intelligunt, qui aut ab Aegyptiis mittebantur, ut inflictae a Chaldaeo ſtragis admonerent, aut qui fuga elapſi triſte attulerunt nuncium de Aegyptiorum clade. Atque ita terrorem injiciebant Aethiopibus, qui adjunctis Aegyptiis viribus nihil ſibi ab hoſte metuendum putabant. Cui explicationi etſi nonnihil incommodare videtur, quod nuncii illi *a facie Dei egreſſi* dicuntur, id eſt a Deo miſſi; in alteram tamen explicationem magis inclinat animus, quia cum illa aptius cohaerent, quae

ſequun-

sequuntur; neque quae modo obstáre dicebamus vehementer urgent. Ut enim aliquis *egressus esse* s. *fugisse* dicitur *a facie gladii*, quia fugiendo consequutus est, ne gladio caderet; sic etiam fugisse dici potuit *a facie Dei*, quia elapsus e caede, quae grassabatur in Aegyptios, auctore Deo, et Chaldaeorum manus confirmante, ad populos vicinos evasit, quos Aegyptiae calamitatis admonuit, sibique a successu simili, ut caverent, edixit, quia victor Chaldaeorum exercitus ad Aethiopum exitium et praedam aspirabat. צִים pro צִיִּים, quod Dan. XI, 30. legitur; nam nomina, quae ִי terminantur, quando flectuntur in pluralem, finale Chirek longum saepe amittunt, sic ab עִבְרִי, *Hebraeus*, dicitur הָעִבְרִים Exod. II, 6. et הָעִבְרִים pro הָעִבְרִיִּים; a יְהוּדִי, *Judaeus*, הַיְּהוּדִים, Esth. III, 6. VIII, 3. al., et הַיְּהוּדִיִּים Esth. VIII, 1. 13. Nomine צִיִּים *naves* significari, jam Hieronymi aetate Hebraei docuerunt. Sic enim ille ad h. l.: „צִיִּים, quos Symmachus transtulit *festinantes*, nos in *trieres* vertimus, ita enim ab Hebraeis accepimus." Vindicavit eum significatum ceteris, quibus nomen illud occurrit, V. T. locis, Num. XXIV, 24. Jesaj. XXXIII, 21. Dan. XI, 30. Marc. Meibomius in libro *de Fabrica Triremium*, Amstelod. 1671. in quatern. (qui et Graeviano *Thesauro Antiquitat. Romann.* T. XII. p. 570. seqq. insertus est) p. 95., unde excerpta dedit Pet. Zornius in *Biblioth. Antiquar. et Exeget.* T. I. P. V. p. 385. seqq. LXX. verterunt σπεύδοντες, *festinantes*, et Syrus ܡܣܬܪܗܒܐܝܬ, *velociter*, idque filo orationis egregie aptum בְּצִים significare posse a باض pro بوض *festinavit*, arbitratur Michaelis in *Supplemm.* p. 2086. Sed verbi בוץ, *festinandi* notione Hebraeis usu recepti nullum vestigium in Codice Hebraeo reperitur. Chaldaeus בִּלְגִיוֹנִין, *cum legionibus.* Loco quidem Jesajae XXXIII, 21. nomini צִי *navis* significatum satis, verisimiliter ab interpretibus

bus antiquis plerisque tribui, quum aliud *navis* nomen, אֳנִי, ibi praecedat, Michaelis l. c. ipse fatetur. In versione germanica posuit: *per arida deserta* (*durch dürre Wüsten*), quae a *siccitate*, צִיָּה, צִיִּים, nuncupata putasse videtur. In *Supplemm.* tamen hujus opinionis ne mentionem quidem fecit. כוש h. l. non *Aethiopiam* sed *Arabiam* indicare, Bochartus in *Phaleg* L. IV. C. II. p. 259. hac ex causa existimat, quod in Arabiam Aegyptii navibus per mare rubrum saepe commeent, in Aethiopiam vero nequaquam, in quam ne per Nilum quidem adversum navigetur, ob catarrhactas propter Syenen. Atqui omnino ex Aegypto in Aethiopiam navigari constat, recte observante Michaele in *Spicileg. Geogr. Hebr. ext.* P. I. p. 152., nec obstare catarrhactas; namque aut rates terra portant, ubi ad catarrhactas ventum est, aut illis superatis pedestre unius diei iter emensi alia trans catarractas navigia conscendunt. „Legant, ait Michaelis, qui volunt, Nordenii commentarios itineris per Aegyptum, ne mihi credere opus habeant, sed viro, qui ipse eis et trans catarrhactas inferiores, Aegyptum petens, navigavit, donec feritas illum incolarum Nubiae reverti cogeret." כְּיוֹם מִצְרַיִם, *Juxta diem*, s. *sicut in die Aegypti*, alii explicant: qualis Aegyptiorum terror fuit eo die, quum Deus per Mosen eos olim percussit; *diem* enim fatum significare et supplicium, notum; vid. not. ad vs. 2. Alii rectius: terror consentaneus excidio Aegypti eos corripiet. Non absimiliter adhibetur particula similitudinis Jesaj. XXIII, 5. כַּאֲשֶׁר־שֵׁמַע לְמִצְרַיִם יָחִילוּ כְּשֵׁמַע צֹר *Sicut* olim ob *famam de Aegypto* populi (Exod. XV, 14.), sic *dolore corripientur secundum famam de Tyro*, simile metuentes excidium. Hieronymus: „Et quando fuerit vicina provincia desolata, pavor teneat proximam." Kimchi: „Sicut pavor eos incessit ob devastationem Aegypti (vs. 4.), ita nunc trepidabunt ob semetipsos." Alii: passuri sunt diem illum calamitosum,

toſum, quem Aegyptii in ſua eliminatione ſuſtinuerunt. Pro כְּיוֹם in codd. a Kennicotto et de-Roſſio inſpectis plus quam quadraginta legitur בְּיוֹם, quod ipſum, praeter Chaldaeum, veteres omnes expreſſerunt. In margine codicis 440. Roſſiani notatur, juxta Maſoram legendum eſſe בַּיּוֹם *in die*. „Ita ſane,“ addit de-Roſſi, „codices multi hiſpanici et maſorethici, et Hillelianus 413.“ Ego tamen כְּיוֹם, cujus explicatio paullo plus difficultatis habet, eam ipſam ob cauſam, alteri בְּיוֹם praeferendum arbitror. כִּי הִנֵּה בָּאָה *Nam* ecce! etiam ipſis *ſuperventurum eſt* idem malum (רָעָה, vid. ſupra VII, 10.). Cf. VII, 5. 6. XXXIII, 33.

10. וְהִשְׁבַּתִּי *Tum ceſſare faciam*, vs. 13. 18. XXVI, 13. אֶת־הֲמוֹן מִצְרַיִם *Multitudinem*, *ſtrepitum*, *Aegypti*, vs. 21. XXIX, 19. Multum eos imminuam, paucis tantum in terra relictis. בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר Cf. v. 24. 25. XXIX, 19. Hieronymus: „Ut autem ſciremus, quis eſſet iſte gladius, qui vaſtaret Aegyptum, et terreret Aethiopiam (vs. 6. 7.), ſequitur manifeſtius: *et ceſſare faciam multitudinem Aegypti per manum Nabuchodonoſor, regis Babylonis*, qui non ſolum veniet, ſed veniet multis comitatus nationibus, ita ut omnis Aegyptus interfectorum ſanguine compleatur [vs. 11.].“

11. עָרִיצֵי גוֹיִם Vid. ſupra XXVIII, 7. et ibi not., nec non infra XXXI, 12. מוּבָאִים *Adducendi* ſunt, ut ſupra XXIII, 42. לְשַׁחֵת הָאָרֶץ *Ad terram depopulandam*, ut Jud. VI, 5. Jeſaj. XIV, 20. וְהֵרִיקוּ חַרְבוֹתָם XII, 14. וּמָלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ חָלָל Cf. ſupra XI, 6.

12. וְנָתַתִּי *Tum dabo*, reddam, ut ſupra XXV, 5. XXIX, 10. יְאֹרִים *Rivos*, foſſas, ex Nilo hinc inde per terram ad agros rigandos derivatas, *Nili* διώρυχες (ut ad h. l. Hieronymus), unde pendent divitiae atque

 fertili-

fertilitas Aegypti. Vid. not. ad XXIX, 3. חָרָבָה *In ſiccitatem*, ut Jeſaj. XIX, 5. de Nilo: וְנָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ *Et fluvius exareſcat et exſiccabitur*. Metaphoricum plures exiſtimant hunc ſermonem eſſe, quo propheta ſignificet, diripiendas eſſe omnes opes, quas e Nili foecunditate capiebant Aegyptii. Quaſi dicat: tam erit inops Aegyptus, cum illam Chaldaeorum perveſerit furor, veluti ſi numquam illac interfluxiſſet Nilus, aut illius alveum multis antea ſeculis amiſſet. Alii hoc ſenſu: ſternam Chaldaeis tam facilem viam etiam per flumina et canales, ac ſi, rivis arefactis, terra ubique complanata eſſet. Quod et Michaeli in Notis ad verſionem vernaculam placuit, ubi obſervat, tam ſeptem illa oſtia, per quae Nilus in mediterraneum pelagus ſe exonerat, quam canales innumerabiles, e Nilo derivatos, quibus tota fere Aegyptus ſecatur, magno impedimento eſſe hoſtili exercitui tempore praeſertim creſcentis fluvii. Nil tamen obſtat, quo minus haec propria accipi poſſent, ut vates re ipſa minetur exſiccandum Nilum, ita ut ad hoſtilis incurſionis mala, et famis acceſſura ſit miſeria. וּמָכַרְתִּי אֶת־הָאָרֶץ *Tradam more vendentis terram.* מָכַר ſemper ſenſu malo uſurpatur, quum res aut perſona, de qua agitur, hoſtis alicujus arbitrio et poteſtati a Deo permitti ſignificantur, ſicut apud homines res venditae in aliorum jus arbitriumque tranſire ſolent, vid. Deut. XXXII, 30. Jud. II, 14. III, 8. IX, 2. 9. X, 7. Pſ. XLIV, 13. ad quem loc. vid. not. בְּיַד־רָעִים *In manum malorum*, quo nomine Chaldaei nuncupari videntur non tam ideo, quod moribus eſſent profligati et perditi; ſed quia immites erant, atque inexorabiles, quique neque prece, neque pretio, ad miſericordiam flectebantur, quomodo Jerem. VI, 23. Thren. IV, 16. deſcribuntur. וַהֲשִׁמֹּתִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ Vid. not. ad XIX, 7. Cf. Levit. XXVI, 32. בְּיַד זָרִים Cf. XI, 9. XXXI, 12.

13. Tan-

13. Tantam fore calamitatem, quam divino juſſu Aegyptus ſit ſubitura, hoc verſu et iis, quae proxime ſequuntur, Noſter minatur, ut nulla pars Aegypti, ne munitiſſima quidem, vel per religionem, vel per opera humana vel per multitudinem, aut maxime longinqua, effugere, aut Chaldaeis reſiſtere poſſit. Et primo quidem vana Deorum ſimulacra dicit abolenda (pro quibus Chaldaeus poſuit: דְּפָלְחִין לְטַעֲוָתָא *colentes idola*, et דְּפָלְחִין לְצַלְמָנַיָּא *colentes ſimulacra*) מִנֹּף, *e Noph*, quo nomine *Memphis* appellatur Jeſaj. XIX, 13. Jerem. II, 16. XLIV, [illegible] XLVI, 14. 19. Ita LXX. h. l. et ceteris locis, quibus nomen illud occurrit. Hieronymus: „Illucque proficiet indignatio (Domini), ut ſimulacra Aegypti disperdantur, et ceſſent idola de *Memphis*, quae usque hodie metropolis eſt ſuperſtitionis Aegyptiae.“ Chaldaeus מְפֵס, et Syrus ܡܶܦܶܣ, quod utrumque nomen e graeco Μέμφις factum eſſe apparet. Nomen *Noph* autem, ſive, ut Hoſ. IX, 6. ſcribitur, מֹף, *Moph*, originem ducit ex antiqua urbis Memphiticae appellatione Aegyptiaca *Meh-nuphi* (unde Coptis hodie *Menph*, et Arabibus مَنْف), quod ὅρμον ἀγαθῶν, *portum bonorum*, ſignificare ait Plutarchus *de Iſide et Oſir.* p. 659. edit. Steph., quam interpretationem veram eſſe aſſerit Jablonski in Diſſertat. IV. *de terra Goſen* §. IV. in *Opuſcull.* T. II. p. 131., ubi obſervat, *Meh* Aegyptiis dici *plenum*, *nuphi* vero *bonum*. Cf. Ejusd. *Opuſcul.* T. I. p. 137. 150. 179., et quae ibi editor doctiſſimus notavit. Michaelis quidem in *Supplemm.* p. 1537. etymologia a Jablonskio allata non ſatisfacit, „*portum*,“ inquit, „quaerebamus, *plenitudinem* offert.“ Sed defendit illam I. R. Forster in *Epiſtolis ad J. D. Michaelis, hujus Spicileg. Geogr. Hebr. ext. jam confirmantt. jam caſtigantt.* (Götting. 1772. 4.) p. 34.: „Apis bos, ἀγαθὸς δαίμων, bonus

 genius

genius Niliacus Memphi cultus, et post XXV. annorum vitam ibi sepultus prope vicum Busirin, unde *portus, collectio bonorum geniorum* erat. *Nuphi* est *bonus*, et pro *bono genio* nonnumquam usurpabatur (*Jablonskii* Panth. L. I. C. IV. §. 10. p. 99.); *Meh* vel *Moh* significat *plenum*, vel πλήρωμα, et *collectio*, σύστημα, *unde Moh-Nuphi* πλήρωσις τοῦ ἀγαθοῦ, vel ὅρμος ἀγαθῶν." Verba, quae sequuntur, וּנְשִׂיא מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם לֹא יִהְיֶה־עוֹד, non satis accurate reddidit Vulgatus: *et dux de terra Aegypti non erit amplius.* Nam ad נָשִׂיא est ἀπὸ τοῦ κοινοῦ וְהִשְׁבַּתִּי *et cessare faciam*, subaudiendum, hoc sensu: *cessare faciam principem ex Aegypto*, ita ut *non amplius existat*; efficiam ut Aegyptus principe s. rege (vid. supra XXI, 30. XII, 10. et ibi not.) careat, de genere videlicet regio Aegyptio, a peregrino quippe principe armis subigenda, et ejus imperio adjungenda. LXX. נָשִׂיא recte ceperunt Accusativo, sed collective: Καὶ (scil. καταπαύσω, quod praecesserat) ἄρχοντας Τάνεως ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι. Post נָשִׂיא expresserunt צֹעַן, de quo vs. seq. וְנָתַתִּי יִרְאָה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם Terror regnum Aegypti occupabit. Cf. Deut. II, 25.

14. De פַּתְרוֹס vid. not. ad XXIX, 14. וְנָתַתִּי אֵשׁ Vid. not. ad vs. 8. Pro צֹעַן et h. l. et ceteris, quibus id nomen legitur, locis, Num. XIII, 22. Jesaj. XIX, 11. 13. XXX, 4. Ps. LXXVIII, 12. 43., Graeci Alexandrini ponunt Τάνις, quod nomen est urbis et nomi Aegypti inferioris, *Delta* nuncupatae, ad illud Nili ostium, quod ab ea *Taniticum* appellabatur. Vid. Cellarii *Geograph. antiqu.* T. II. L. IV. Cap. I. Sect. IV. p. 785. 799. 807. Urbem *Tanin* olim fuisse Pharaonum regiam, patet e Ps. LXXVIII, 12. 43. ubi prodigia divina auctoritate a Mose perpetrata, dicuntur facta בִּשְׂדֵה צֹעַן, ἐν πεδίῳ Τάνεως, ut Graeci ibi vertunt. Nomen nacta est a situ; nam ΘΑΝΑ in lingua Aegyptia denotat *planum, depressum, humile molle.* Vid. Jablonskii *Opusc.* T. I. p. 304.

p. 340., ubi poſtquam vocis illius ſignificatum docuiſſet, haec addit: „Totam hanc Aegypti partem humilem et depreſſam fuiſſe, omnes teſtantur. Ex multis tantum laudabo *Herodotum* L. II. c. 4. et *Diodorum Siculum*, L. I. c. 31. et 36., qui τὴν ταπεινότατα τῆς χώρας Aegyptiacae commemorat. Idem igitur nomine *Tanes* ſignificaretur, quod *Salluſtius* de Italia dixit apud *Servium* in *Aeneid.* III, 522. *Italia plana ac mollis.*" Cf. Forsteri *Epiſtol.* (ad vs. ſuperiorem laudatt.) p. 32. וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים Vid. V, 8. XIV, 21. XVI, 41. Exod. XII, 12., quibus locis et aliis pluribus שְׁפָטִים in malam partem dicitur de *poenis;* מִשְׁפָּט autem etiam in bonam partem uſurpatur. נֹא praeter hunc locum et verſibus duobus proximis, nec non Jerem. XLVI, 25. et Nahum. III, 8. obvium, „Alexandrini hoc verſu et infra vs. 16. Διόσπολιν verterunt, i. e. ut alio nomine dicuntur, *Thebas Aegypti*, ingentem olim urbem, et jam Homero celebratam (Il. K. 286. Odyſſ. Δ. 126. Λ. 262. 274.), et in Nahumo μερίδα Ἀμμών, *portionem Ammonis*, nempe quod urbs Jovi Ammoni ſacra, a quo et Graece Διόσπολις vocatur, et qui Diodoro Siculo L. I. §. 52. ὁ θεὸς ὁ μάλιστα ἐν Θήβαις τιμώμενος, et §. 62. ὁ ἐν Θήβαις θεὸς vocari creditur." Haec Michaelis in *Supplemm.* p. 1578. 1579., quibuscum cf. Bocharti *Geogr. S.* P. I. ſ. *Phaleg.* L. I. C. I. p. 6. 7., Cellarii *Geogr. antiqu.* T. II. p. 806., inprimis vero quae erudite diſſeruit de nomine הָמוֹן-נֹא (ut plene vocatur verſu 15.) P. C. Jablonsky in *Opuſcc.* P. I. p. 162—168., qui poſtquam obſervaſſet, nomen Aegyptium *Noh* ſignificare *ſortem* et *poſſeſſionem* (propr. *funiculum menſorium*), הָמוֹן vero, ſive ut Nahum III, 8. ſcribitur, אָמוֹן, eſſe nomen numinis Aegyptiorum ſanctiſſimi, *Amun*, ſeu Graecis *Ammon* nuncupati, unde הָמוֹן-נֹא ſ. אָמוֹן designet *portionem*, *poſſeſſionem Ammonis*, addit: „Nam uti homines in Aegypto agros ſuos habebant definitos, et limitibus

ſuis circumſcriptos, ita univerſa etiam Aegyptus inter deos gentis hujus erat distributa. Unusquisque enim Nomus uni alicui deo peculiariter erat conſecratus, a quo et nomen habebat. — Nomus Thebaicus, illiusque civitas princeps Thebae, erant in tutela *Ammonis*, Aegyptiorum Jovis. Hujus urbs illa cenſebatur pars, posſeſſio et peculium. Hoc ſignificat nomen ejus Aegyptiacum *No-Ammon*, quod Graeci poſtea reddiderunt Διόσπολιν, *Jovis urbem*." Alias interpretationes recenſet eruditiſſimus Te Water in Not. ad illum Jablonskii locum, p. 168. Hieronymus in Commentar. ad h. l.: „*Faciamque*, ait, *judicia in Alexandria*, quae hodie ſic vocatur. Ceterum priſtinum nomen habet *No*, quod Aquila, Symmachus et Theodotion, ſicut in Hebraeo poſitum eſt, transtulerunt. Pro quo neſcio quid volentes Septuaginta dixere *Diospolin*, quae Aegypti parva civitas eſt. Nos autem pro *No* Alexandriam poſuimus, per anticipationem, quae Graecis πρόληψις appellatur, juxta illud Virgilianum [Aen. I, 3.]: *Lavinia venit litora*, non quod eo tempore, quando venit Aeneas in Latium, *Lavinia* dicerentur, ſed quae poſtea *Lavinia* nuncupata ſunt, ut manifeſtior locus fieret lectoris intelligentiae." Quod Hieronymus urbem *No* eandem exiſtimavit, quae poſtea *Alexandria* dicta eſt, id videtur a magiſtro ſuo Hebraeo accepiſſe. Certe Chaldaeus ubique pro נא ſive הָמוֹן־נא poſuit אֲלֶכְסַנְדְרִיָא. Eam vero ſententiam pluribus refutavit Bochartus loco ſupra citato, ubi inter alia dicit: „Nec veriſimile eſt, Ezechielem et Jeremiam imminentis excidii poenam denuntiaſſe urbi, quae nondum erat." Quod autem Diospoli Hieronymus oppoſuit, *parvam eſſe civitatem*, ad id Michaelis l. c. recte haec notat: „In eo egregie fallitur, neſcio de qua ignobili Diospoli (plures enim ejus nominis urbes habet Aegyptus) cogitans, magnamque et primariam non videns."

15.

15. וְשָׁפַכְתִּי חֲמָתִי Vid. VII, 8. IX, 8. XIV, 19. XXI, 36. XXII, 31. סִין „*Pelusium*, ut recte interpretatur Hieronymus. Nam Pelusio nomen fecit πηλὸς, *lutum*. Strabo (L. XVII. p. 802.): Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ Πηλέσιον κύκλῳ περικείμενα ἔχει ἕλη, ἅ τινες Βάραθρα καλῦσι καὶ τέλματα. *Ipsumque adeo Pelusium cinctum est lacubus, quae nonnulli Barathra vocant, et paludibus.* Et paulo post: ὠνομάσται δὲ ἀπὸ τῦ πηλῦ πηλός. *A luto autem nomen habet.* Merito ergo Pelusium סִין, *Sin*, appellatur a Syris, quibus סֵין id ipsum est, quod Graecis πηλός. Sic Ps. XVIII, 43. [pro hebraeo טִיט חוּצוֹת] Graeci habent πηλὸς πλατειῶν, *lutum platearum*, et Chaldaeus סִין אַשְׁקָקֵי, et Syrus ܛܝܢܐ ܕܫܘܩܐ [Adde, Arabibus etiam eam urbem طينة *lutum*, s. *luteam* dici. Vid. et Forsteri *Epistolas* p. 33. 34.]. Rursus Ezechiel dicit, *Sin* esse מָעוֹז מִצְרַיִם, *robur Aegypti*, quia ex illa parte Aegyptus est aditu maxime difficilis. Strabo: Ταύτῃ δὲ καὶ δυσείσβολός ἐστιν ἡ Αἴγυπτος. Suidas: Πηλέσιον — κλεὶς τῆς Αἰγύπτε, καὶ εἰσόδε καὶ ἐξόδε, *Pelusium — clavis Aegypti tam in ingressu et in exitu.*" Haec Bochartus in *Phaleg* L. IV. C. XXVII. p. 311., quibus junge, quae Cellarius de Pelusio observat ex veteribus scriptoribus in *Geograph. antiq.* T. II. L. IV. C. I. Sect. V. p. 789. et 804. *Claustrum Aegypti* dictum Pelusium ab Hirtio *Bell. Alexandr.* c. XXVII. Hinc urbs illa saepe obsessa et multo labore expugnata legitur, utpote a Persis apud Diodorum L. XVI. c. 47. seq., et ab Antonio, Gabinii auspiciis, quum pulsum Ptolemaeum reduceret, et a Mithridate Pergameno pro Caesare, apud Hirtium l. c. c. 26., quia hac urbe potiti, patentem in Aegyptum interiorem aditum habebant. Ad ostium Nili ultimum, quod *Pelusiacum* denominatum, sita erat urbs, viginti stadiis a mari reducta, Strabone observante. Hieronymus urbem eam h. l. *robur* appellari *Aegypti* existimat, „quod portum habeat tutissimum, et negotiatio-

nec maris ibi vel maxime exerceantur. Unde et Poeta [Virgilius *Georg.* I. 228.] *Pelusiacam* appellat *lentem*, non quod ibi genus hoc leguminis gignatur vel maxime, sed quod e Thebaida et omni Aegypto per rivum Nili illic plurimum deferatur.“ Ad quae Hieronymi verba I. D. Michaelis in *Spicil. Geogr.* T. II. p. 55. notat: „quae de Pelusii portu tutissimo habet, geographiae non sunt consentanea, nisi forte portum, qui sine periculo navigantium adiri potest, tutissimum dicas.“ Exigui momenti sunt, quae sententiae, quam Michaelis ipse in *Supplemm.* p. 1741. *verisimillimam* dicit, eodem loco opponit. סִינִים autem, quod Jesaj. XLIX, 12. memoratur, plane diversum esse a nostro סִין, vix dubium. Alexandrini Graeci interpretes pro סִין hoc versu Σαΐς, versu proximo autem Συήνης posuerunt, soni, uti videtur, similitudine ducti. Vel, ut Michaelis in *Supplemm.* p. 1726. conjicit, quod סון legerent (vid. not. ad XXIX, 10.), aut quod utroque modo (סין et סון) nomen urbis Syene Hebraicum scribi possit. Ceterum pro מָעֻז legitur מָעוֹן, *habitaculum*, in duobus codd. Kennicottianis, et in alio a manu emendatrice, nec non in sex codd. Rossianis, et in tribus aliis a prima manu. Sed versiones omnes מָעֻז exprimunt. Possit tamen et מָעוֹן commode hic locum habere, si eo significatu accipias, quem Arabum مَعُونٌ habet, *auxilium*, *adjumentum*, quemque loco Ps. XC, 1. vindicare studet Michaelis in *Supplemm.* p. 1865. וְהִכְרַתִּי אֶת־הֲמוֹן נֹא Hieronymus: „*Et interficiam*, ait, *multitudinem Alexandriae*, quae rursum in Hebraeo posita est נא, pro qua nequaquam *Diospolin*, ut supra, sed *Memphin* Septuaginta transtulerunt [Καὶ ἀπολῶ τὸ πλῆθος Μέμφεως]. Et ut ostendat, populosam jam illo tempore fuisse urbem, perdam, ait, *multitudinem* No.“ Sed vid. not. ad vs. 14., ubi ostensum, הֲמוֹן נא designare

designare *possessionem Ammonis*, i. e. Diospolin. Cf. Jerem. XLVI, 25. Nah. III, 8.

16. וְנָתַתִּי אֵשׁ בְּמִצְרַיִם [Hieronymus: „*Et dabo ignem*, id est, regem Babylonis, *in Aegypto*, qui instar ignis cuncta depopuletur." Cf. not. ad vs. 8. et vs. 14. חוּל תָּחוּל *Tremendo contremiscet.* Verbum חוּל, quod, sicuti Arabum حول, proprie *gyrare*, *circumagi*, *circumverti*, valet, hinc, ad *perturbationem animi dolore aut pavore correpti* indicandam transfertur, vid. Deut. II, 25., ubi verbo רָגַז *tremuit*, et nominibus פַּחַד *terror* et יִרְאָה, *timor*, jungitur; et Zachar. IX, 5. *Videbit Ascalon*, וְתִירָא *et timebit*, *et Gaza*, וְתָחִיל מְאֹד *et valde pavebit.* cf. 1 Sam. XXXI, 3. Jesaj. XXIII, 5. Jerem. V, 22. Ps. LV, 5. et ad eum loc. not. Loca omnia, quibus חוּל *metuendi* significatum obtinet, recensuit C. Aurivillius in Dissert. quae inscribitur: *Hebraeorum* חוּל *breviter explicatum*, §. VII., in illius *Dissertatt.* a I. D. Michaelis junctim editis p. 665. Nostrum tamen locum Aurivillius (p. 660.), prima *circumagendi* notione adducta, ita vertit: *accendam ignem in Aegypto*, *qui circumactus sparsusque Assevanum usque grassabitur.* Quam interpretationem hausisse videtur e Michaelis *Spicil. Geogr. Hebraeor. ext.* P. II. p. 41., ubi exposita sua sententia, סִין esse *Syenem*, ultimam versus austrum Aegypti urbem, addit: „Jam et recte Ezechiel dixerit XXX, 16.: *ignem accendam in Aegypto*, *et circumibit Syenen usque*: qua in versione si cui novum videatur *circumibit* pro חוּל תָּחוּל positum, sciat, حول Arabibus idem esse, quod دوم, *in orbem ire.* Vid. Chrestomath. nostram Arabic. [s. A. Schultensii Not. ad *Excerpta ex Hamasa* ad calcem Grammaticae Erpenianae a se editae, p. 361. seq.], et cf. Hos. XI, 6. חָלָה חֶרֶב בְּעָרָיו *in orbem ibit gladius per urbes ejus.*"

Nos tamen non dubitamus, *timendi* significatum, quem verbum חוּל saepius obtinere vidimus, et h. l. adoptandum esse, cui apte respondet צָרֵי יוֹמָם in altero hujus versus hemistichio. Eundem significatum et veteres expresserunt. Alexandrini in cod. Romano: *καὶ ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ Συήνη*, quod Hieronymus transtulit: *conturbatione turbabitur*, quod ipsum in cod. Syro - Hexaplari expressum. Idem sequutus Theodoretus: *Καὶ ἁπαξαπλῶς πυρὸς δίκην τῶν πολεμίων ἅπασαν καταvεμομένων τὴν Αἴγυπτον, ὡς καὶ τὴν ἐνδοτάτω κειμένην Συήνην τὸν ἐκ τούτων ὑποδέξασθαι θόρυβον. Et hostibus omnino ignis instar omnem vastantibus Aegyptum, ita ut etiam Syene in intimis ejus partibus sita, hinc maxime perturbetur.* Sed in cod. Alexandrino: *καὶ ἀπολεῖται Σοήνη*, quod Arabicus interpres sic reddidit: وَتُهْلَكُ صَانْ *et peribit San.* Sed Chaldaeus: מִזָּע תְּזוּעַ *Contremiscens contremiscet*, et Syrus: ܘܬܬܕܠܚ *et conturbabitur.* Ipse Hieronymus *quasi parturiens dolebit* vertit; verbum hebraeum de *parturientium dolore* dicitur Jesaj. XIII, 8. XXIII, 4. XXVI, 17., locisque pluribus aliis, quae vide apud Aurivillium l. c. p. 669. Pro תָּחוּל, ut in margine legi praecipitur, in textu exstat תָּחִיל (ut in Zachariae loco supra indicato), ex usitata literarum י et ו permutatione, vid. et Jerem. V, 22. Jesaj. XXIII, 5. Joel. II, 6. al. Salomon Melechides in *Michlal Jophi* תָּחוּל habet pro futuro formae *Cal*, תָּחִיל vero pro forma *Hiphil.* סִין vero non esse Syenen, ut Michaelis opinatus est, sed *Pelusium*, vidimus ad vs. 15. וְנֹא Vid. not. ad vs. 14. תִּהְיֶה לְהִבָּקֵעַ *Erit ut perrumpatur*, i. e. expugnabitur. Nam de murorum perruptione urbisque adeo expugnatione verbum בָּקַע usurpatur supra XXVI, 10. (ad quem loc. cf. Chaldaei interpretationem), 2 Reg. XXV, 4. Jerem. XXXIX, 2. Melechides: שיבקעו חומותיה *quod perrumpentur muri ejus.*

ejus. (Chald.: חֲוִי מְחַרְצָא מִשּׁוּר *murus subrutus.* (Syrus: ܬܬܒܙܥ *rumpetur.* De Graeca vers. vid. infra sub finem hujus notae. Hillerus in *Onomast.* p. 572. alludi opinatur ad *frangendi, disrumpendi* significatum, qui verbo הֵבִיא insit, ad quod nomen נֹא referri possit, per paronomasiam, quae saepius non tam ad sensum vocis, quam ad sonum ejus refertur, ut in illo Zephan. II, 4. כִּי עַזָּה עֲזוּבָה תִהְיֶה *Nam Gaza derelicta erit,* וְעֶקְרוֹן תֵּעָקֵר *et Accaron exstirpabitur.* Ceterum תִּהְיֶה לְהִבָּקַע est pro תִּבָּקַע, nam Infinitivus cum verbo substantivo periphrasin facit Futuri, ut וְהָיוּ לַעֲבֹד et *erunt ad servire*, i. e. servituri sunt, Num. VIII, 11.; וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ לָבוֹא *et erat sol ad occidere*, i. e. occasurus erat, Genes. XV, 12. וְנֹף Vid. not. ad vs. 13. צָרֵי יוֹמָם *Hostes interdiu* eam occupabunt. Nomen adverbio in regimine junctum, ut 1 Reg. II, 31. דְּמֵי חִנָּם *sanguines immerito*, i. e. sanguines non merentium, innocentium, et Proverb. XXVI, 2. קִלְלַת חִנָּם *maledictio gratis*, i. e. immerito in hominem innocentem conjecta. Cujusmodi in formulis adverbia obtinent vim suam nativam nominum, vid. H. B. Starkii *Lux Grammatices Hebr.* p. 411. et 602. edit. Bosseck. N. G. Schroederi *Institt.* L. II. Syntax. Reg. XCIII. XCIV. Storrii *Observatt.* p. 309. Recte Salomo Melechides nostra verba ita explicat: וְאֶל נֹף יָבֹאוּ צָרֵי יוֹמָם *Et ad Noph venient hostes interdiu*; „innuit, hostes aperte, nec noctu, furum instar, contra urbem illam venturos.“ Sed Abendana in Additamentis ad *Michlal-Jophi* צָרֵי יוֹמָם eodem sensu capiendum existimat, quo Job. III, 5. כִּמְרִירֵי יוֹם, quod explicant *dura fati*, ut haec sit loci hujus sententia: dies, qui illis superveniet et fatum eorum, erit angustia et anxietas. Male vero צָרִים *angustiae* redditur, eae enim vocantur forma feminina, צָרוֹת (a singulari צָרָה) vid. Job. V, 19. Ps. XXV, 17. LXXI, 20. al. צָרִים vero ubique sunt *hostes*, vid. Jesaj. IX, 10. Jerem. XLV, 4. Esra IV,

IV, 1. al. Chaldaeus vertit: יְבַבוּן יִקְפוּנַהּ יוֹם יוֹם *hostes circumdabunt eam quotidie.* Nec tamen satis accurate יוֹמָם vertit *quotidie* (unde Dathius eum לְיוֹמִים legisse suspicatur, rectius יוֹם יוֹם conjecisset); nam illud *interdiu* notare constat, vid. Exod. XIII, 21. Ps. I, 2. Jerem. XXXIII, 20. Syrus: ܠܡܦܘܠܬܐ ܬܗܘܐ *Erit in ruinam.* Graecus Alexandrinus verba hebraica inde a וְנֹף sic transtulit: καὶ ἐν Διοσπόλει ἔσται ἔκρηγμα, καὶ διαχυθήσεται ὕδατα, quae Hieronymus latine reddidit explicuitque hoc modo: „*Et in No*, pro qua rursum LXX. *Diospolin* transtulerunt, *erit scissura, et diffundentur aquae.* Moris autem Aegyptiorum est, propter inundationem Nili excelsos aggeres construere ad ripas Nili. Qui si custodum negligentia, vel nimia aquarum multitudine rupti fuerint, subjacentes campos nequaquam rigant aquae, sed opprimunt atque populantur. Per quod significatur, sic Chaldaeorum exercitu occupandam Aegyptum, quomodo inundantibus Nili aquis et super modum crescentibus operiri solet atque corrumpi. Pro *inundatione aquarum* et irruptione atque *scissura* aggerum in Hebraeo positum est: *et erunt in Memphis angustiae quotidianae*, ut unde Nilus dividitur, et ubi Apis templum est, et consulta respondent oracula, ibi quotidianae angustiae fiant." Sed צָרִים falso *angustias* reddi, paullo ante ostendimus. Graeci interpretis versionem Theodoretus ita exponit: Τῶν τειχῶν ᾐνίξατο τὴν κατάλυσιν, καὶ τῶν πολεμίων τὴν εἴσοδον, δίκην ὑδάτων εἰσρεόντων, καὶ διαχεομένων εἰς ἁπάσας αὐτῆς τὰς ἀγυιάς τε καὶ οἰκίας. *Murorum innuit demolitionem, et adventum hostium, instar aquae irruentium, et in omnes ejus vicos domosque diffusorum.* Ceterum Graecum interpretem וְנֹף non expressisse patet; pro צָרֵי יוֹמָם vero illum צָרֵי מַיִם legisse, conjicit Capellus in Not. crit. ad h. l.; nam צָרָה *devastari* Chaldaeis denotat.

17. Nomine אָוֶן vix dubium est, eandem Aegypti urbem indicari, quae Genes. XLI, 45. 50. XLVI, 20. אֹן dicitur, h. l. vero illud vel a propheta ipso, vel ab iis, qui puncta vocalia addiderunt, ita pronunciari praecipitur, ut ad cultum superstitiosum, qui ea in urbe viguit, alludatur, nam אָוֶן *vanitatem* denotare, et saepe de vano et superstitioso simulacrorum cultu dici constat, vid. Amos. V, 5. coll. Hos. IV, 15. V, 8. X, 5. אֹן, ut Grotius, Michaelis et Dathius h. l. legendum esse censuerunt, in nullo codice a se repertum diserte testatur de-Rossi in *Varr. Lectt.* ad h. l. Graeci Alexandrini interpretes et h. l. et Geneseos locis commemoratis Ἡλιούπολιν posuerunt, et Hieronymus tam in *Quaestionibus Hebraicis in Genesin*, quam in Commentario ad h. l. pro certo et explorato habet, *On* esse *Heliopolin*. Sed majus accedere argumentum, omnem dubitationem eximens, monet Michaelis in *Supplemm.* p. 44. quod ipse verbis Jablonskii in *Pantheo Aegypt.* P. I. p. 137. exponit: „Observatione non indignum est, Aegyptios interpretes, etsi sermonis Hebraici ignari essent, et solam Alexandrinorum versionem prae oculis haberent, voci Graecae Ἡλιούπολις, substituisse antiquum et vere Aegyptiacum urbis nomen, ΩΝ, cujus proinde vetustissimi nominis memoria inter Aegyptios seculo IV. post C. N., quo versio Aegyptiaca Pentateuchi videtur confecta esse, adhuc superstes erat.“ Cyrillus in Commentar. ad Hoseam p. 145. testatur, dicere Aegyptios, Apin esse filium lunae, progeniem vero solis, additque, Ὢν δέ ἐστι κατ' αὐτοὺς ὁ ἥλιος. Observatque Jablonskius l. c. et in *Opusc.* P. I. p. 185. OYEIN sive OEIN dialecto superioris Aegypti *lucem* significare, unde *sol* nomen accepisse videatur. Esse ergo *On*, *urbem lucis*, i. e. *solis*, vel *soli consecratam*. Nomine hebraeo Jeremias XLIII, 13. בֵּית שֶׁמֶשׁ *domum* s. *templum solis*, eam urbem appellat. Cf. Cellarii *Geograph. antiqu.* T. IV. Cap. I. Part. I. Sect. V.

V. §. VIII. no. 18. p. 794. et p. 802. Arabibus vocatur عين شمس *fons solis*, vide *Abilfedae Aegyptum* no. LXVII. et Michaelis notas 275 — 282. Heliopolim Strabo p. 1158. suo jam tempore παντέρημον urbem dicit, sed magna ostentare antiquitatis monumenta. Ejusdem rudera aliqua superesse prope vicum Matarie, duabus Cahira horis orientem et septentrionem versus, narrat Niebuhr *Itiner.* P. I. p. 98. seqq. פִּי־בֶסֶת ex consueta interpretatione *Bubastus*, Aegypti urbs ad brachium Nili orientale, Bubasticum ab urbe dictum; „verisimillime," inquit Michaelis *Supplemm.* p. 2003., „cum, ob ipsum vocum concentum, tum quod praeivere graves in geographia Aegyptia auctores, LXX., Βούβαστος, quos et in Vulgata sequitur Hieronymus. In Hexaplis Syriacis ܒܘܒܣܛܘ exprimitur; Arabs quod ex LXX. habet وبسطة, scriptionis vitium esse videtur, pro وبوبسطة. Aquila, Symmachus et Theodotion, quum hic nec in Montfauconii Hexaplis citentur, nec in Syriacis, videntur cum LXX. consensisse. Solus aliter, sed manifesto errore, Syrus, ܡܦܝܣ *Memphis* [in quo lapsus est Michaelis; verba hebraea בַּחוּרֵי אָוֶן וּפִי־בֶסֶת Syrus ita reddidit: ܘܐܝܟ ܡܝܐ ܢܗܘܘܢ ܥܠܝܡܐ ܕܡܦܝܒܫܬ *aquarum instar erunt juvenes Maphibesat*: pro יוֹמָם in fine vs. 16. videtur מַיִם, ut LXX., legisse, quod ad hunc versum traxit, אָוֶן vero non expressit. פִּי־בֶסֶת denique videtur cum מְפִיבֹשֶׁת *Mephiposeth*, nomine proprio viri, vid. 2 Sam. IV, 4. IX, 6., confudisse]. Etymologias nominis si quis cupiat, inveniet in Simonis *Onomastico* p. 594. Mihi in nomine Aegyptio hebraicae [etymologiae] displicent, probabiliores Copticae, nec tamen illarum judex esse ausim." Simonis nomen פִּי־בֶסֶת compositum censet ex aethiopico בְּאֵשֶׁת, *femina*, *uxor*, et פִּי, quod

quod Aegyptiace *portionem* notare ait, ut significetur *portio uxoris*, i. e. *Isidis*, uxoris Osiridis, in cujus deae gratiam urbs Bubastus sit condita. In qua interpretatione primum illud est improbandum, quod nomen פִּי־בֶסֶת e vocabulis linguarum origine et natura plane diversarum, Aethiopicae et Aegyptiacae, conflatum opinatur. Deinde, quod פִּי *portionem* Aegyptiace notare falso asserit; nam ΠΙ est articulus determinatus Aegyptiorum s. Coptorum, praemitti nominibus solitus; Bubastis urbs vero nomen traxit ab Aegyptiorum dea *Bubasti*, quam Herodotus II, 138. eandem, quae Graecis Ἄρτεμις, esse ait. Templum huic deae splendidum in urbe Bubasti erat aedificatum, cujus idem Herodotus l. c. mentionem facit. Vid. Cellarium l. c. p. 787. et 805. Jablonskii *Pantheon* L. III. C. III. P. II. p. 56. et 64 (§. V.), et Ejus *Opuscc.* P. I. p. 53. et quae editor eruditissimus addidit p. 461. Hieronymus in Commentar. ad h. l.: „*Bubastus* juxta linguam Aegyptiacam interpretatur *oris experimentum.*" In quae verba Jablonskius in Panth. l. c. p. 82. haec disserit: „Posset quis suspicari, doctum hunc scripturae interpretem in animo habuisse linguam Hebraeorum, qua פִּי *os* sonat, totumque nomen פִּי־בֶסֶת ex lingua eadem a quibusdam explicari solet *os conculcatum*, vel *inquinatum*. Verum Hieronymus linguae hebraicae ignarus non erat, et ab illa didicerat discernere linguam Aegyptiorum, ex qua passim voces hujus gentis, in Scriptura occurrentes interpretari solet. Solenne enim ipsi erat, super hujusmodi vocibus consulere linguae Aegyptiacae peritos. Itaque et illam *Bubasti* interpretationem videtur ab aliquo ejusdem linguae bene gnaro et petiisse et accepisse. Verum quid quaeso est *oris experimentum? Os* hic, ut arbitror, *faciem vultum*que totum designat. *Oris* vero *experimentum* pro aliqua vultus mutatione accipio. Est nempe *P-ho-basi* Aegyptiace *vultum nudans* vel *retegens*, quod dici potest de luna,

quando

quando faciem, in conjunctione cum ſole, abſconditam aut velatam, id eſt, contemplationi hominum ſubductam, jam rurſus retegit, oculisque noſtris conſpiciendam praebet. Nomine itaque hoc ſatis clare deſignaretur *luna nova*, cum a ſole modo receſſit, aut ex radiis ejus emerſit.“ Ceterum Michaelis in *Supplemm.* l. c. nominis hebraei eam praefert ſcriptionem, quae in pluribus codd. reperitur, quibus ut una vox, פִּיבֶסֶת, legitur. In uno Roſſiano codice eſt a prima manu פבסת. Alia illius nominis ſcriptio, quam forte exſpectaveris, פובסת aut בובסת in codicibus non reperta. בֶּחָרֶב יִפֹּלוּ ut ſupra vs. 5. 6. VI, 11. 12. וְהֵנָּה *Ipſae vero* urbes, i. e. reliqui earum incolae. Alii: *ipſae vero* puellae; cf. vs. 18. Ita LXX. καὶ αἱ γυναῖκες. Unde tamen nequaquam recte colligitur, eos aliter, atque nos hodie, legiſſe, uti ſuſpicatus eſt Dathius, qui poſtquam graecam interpretationem attuliſſet, addit: „Quae *lectio* propter oppoſitionem ad *juvenes* in priori membro placet; niſi forte legendum eſt בְּנוֹתֶיהָ *filiae* h. e. coloniae *ejus*, quod eſt in ſequenti verſu.“ בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה *In captivitatem ibunt*, ut infra vs. 18. ſupra XII, 1. Hieronymus: „Ita ut ipſae urbes, hoc eſt, habitatores, ſive mulieres earum, ducantur in captivitatem, qui ſexus injuriae ſubjacet.“ Chaldaeus: וּפַלְחֵיהוֹן *et ſervientes eis.* Sunt, qui hanc ſententiam hoc verſu exprimi putent; non ſolum qui in Heliopoli et Bubaſti ſunt juvenili robore, gladio ſternentur, ſed ipſae quoque civitates ab hoſte captae ſervilem ignominiam non effugient.

18. תַּחְפַּנְחֵס, uti Jerem. XLIII, 7. 8. 9. XLIV, 1. XLVI, 14. ſcribitur, ſeu תַּחְפַּנֵס, uti eſt Jerem. II, 16. (de qua ſcripturae diverſitate vid. Cappelli Critic. S. T. I. p. 219. ed. Vogel.), loci nomen, unde eſt תַּחְפְּנֵיס, nomen reginae Aegyptiae, 1 Reg. XI, 19. 20., Graeci interpretes conſtanter Τάφνη ſive Τάφναι reddunt. Michaelis

MICHAELIS in Supplem. p. 1965. vix dubitandum existimat, esse eandem urbem, quam Graeci Δάφνας Πηλουσίας appellant. Erant in hac urbe valida adversus Syriam praesidia (vid. Herodotum II, 30. et ad eum locum Wesselingium, eundemque ad Antonini Itinerar. p. 163.), unde Jerem. II, 16. inter praecipuas Aegypti urbes memoratur. Cf. CELLARII Geograph. antiq. T. II. p. 805. Nomen תַּחְפַּנְחֵס JABLONSKIUS in Opuscul. P. I. p. 348. Aegyptium esse putat, „Taphe-erich, id est, caput vel principium seculi. Nos diceremus initium mundi vel terrae: sic responderet urbi Syenae, quae Aegyptum claudit versus Aethiopiam [vid. not. ad XXIX, 10.], quemadmodum Taphnae Agyptum claudebant versus Syriam et Arabiam. Tota Aegyptus porrigitur a Daphnis usque ad Syenen. Quocirca Psammetichus, teste Herodoto II, 30. praesidia collocabat, Elephantinae quidem adversus Aethiopes, Daphnis vero adversus Syros et Arabes." חָשַׂךְ הַיּוֹם *Cohibebit*, retinebit, *dies* apud se lucem suam, quod dicit ad exaggerandam angustiae illius supervenientis descriptionem. Ita Jarchi et Kimchi. Sed in libris pluribus, et calamo, et typis exaratis, pro חָשַׂךְ, cum *Sin*, legitur חָשַׁךְ cum *Schin*, ut vertendum sit: *obtenebratus erit dies*, sensu parum aut nihil discrepante, q. d. dies vertetur in noctem et obscurabitur prae nimio luctu. Ita veteres omnes. LXX Συσκοτάσει ἡ ἡμέρα. Vulgatus: *nigrescet dies*. Syrus: ܢܶܚܫܽܘܟ ܝܰܘܡܳܐ *obtenebrescet dies*. Chaldaeus: וְעַל תַּחְפַּנְחֵס אֵיתֵי חֲשׁוֹךְ בִּימָמָא *Et super Tachpanches tenebras inducam interdiu*. Eadem imagine ad describendas gravissimas calamitates utitur Jesajas XIII, 10.: *Stellae et sidera luce sua non splendebunt, sol in ortu suo obscurabitur, et luna luce sua non fulgebit*. Cf. Matth. XXIV, 29. Sed חָשַׂךְ, cum *Sin*, h. l. legendum jubet Masora impressa ad Genes. XXXIX, 9., eodemque modo scriptum se reperisse in

omnibus, quos ipse vidisset, codicibus, testatur Norzius, celeberrimus inter Judaeos Criticus, in Commentario critico in Scripturam S. Libros, in quibus חָשַׂךְ legitur, recensuit de-Rossi in *Scholiis Crit.* ad h. l., qui tamen ipse חָשַׁךְ (cum *Schin*) praeferre videtur. בְּשִׁבְרִי *Cum fregero* vs. 21. 22. 24. XXXIV, 27. Jesaj. XIV, 25. שָׁם *Ibi*, scil. *Taphnis*. Eo vocabulo caedem *regis Aegypti* innui recte inde colligitur, quod *Taphnis* sedes regia fuit. Vid. Jerem. XLIII, 9. Pharaonem Hophram hostibus se traditurum minatur Deus apud Jeremiam XLIV, 30. Hieronymus quoque ad h. l. Taphnin *regiam civitatem* vocat. אֶת־מֹטוֹת מִצְרַיִם *Vectes* scil. jugi (cf. Levit. XXVI, 13. וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם *Frangam vectes jugi vestri*, unde מוֹטָה atque מוֹטוֹת et solum de *jugo* dicitur Jerem. XXVIII, 13. 14.) *Aegypti*, i. e. imperium tyrannicum, quo Aegyptii premunt alios. Cum asseruero in libertatem quos Aegyptii tenent in servitute. Donantur enim libertate captivi urbe expugnata. Etsi autem sententia haec minime sit incommoda, fateor tamen sensum prodíturum multo concinniorem, si pro מֹטוֹת legas מַטּוֹת, quod veteres omnes expresserunt. LXX. Τὰ σκῆπτρα Αἰγύπτου. Vulgatus et Hieronymus: *sceptra Aegypti*. Syrus: ܫܒ̈ܛܐ ܕܡܨܪܝܢ *scipionem* s. sceptrum *Aegypti*. Chaldaeus: תְּקוֹף מִצְרַיִם *fortitudinem Aegypti*. De *sceptro regio* מַטֶּה a Nostro usurpatur supra XIX, 11. 14., et ejusdem h. l. multo aptior erit mentio quam jugi, quum de abolenda regali potestate sit sermo. מַטּוֹת expressit quoque Michaelis in versione vernacula. Hieronymus: „*In Taphnis* vero, quae est regia civitas, *conterentur sceptra Aegypti*„ id est, omne regium genus." Cui jam apte subjungitur: וְנִשְׁבַּת־בָּהּ גְּאוֹן עֻזָּהּ *Et cessabit in ea* (Niphal, *ter* praeter hunc locum, obvium, supra VI, 6. infra XXXIII, 28. Jesaj. XVII, 3.) *superbia potentiae ipsius*, ut supra vs. 6. infra XXXII, 12.

XXXIII,

XXXIII, 28. הִיא עָנָן יְכַסֶּנָּה Ad *hanc* ergo quod attinet, *nubes*, calamitas, *teget eam*, vid. vs. 3. XXXII, 7. Hieronymus: „Cumque potentia ejus, interfectis principibus, defecerit, tunc nigrescet dies, et caligine ac tenebris omnia complebuntur, ita ut ipsa urbs operiatur nube moeroris ac luctus.“ Sed Chaldaeus: מֶלֶךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ יַחְפְּנַהּ כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא *Rex cum exercitu suo operiet eam sicut nubes, quae ascendit et operit terram.* Verba postrema, וּבְנוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִי תֵלַכְנָה Hieronymus sic interpretatur: „*Et filiae ejus*, id est, oppida reliqua, *ducantur in captivitatem.*“ Chaldaeus quoque בנותיה vertit יָתְבֵי כַּפְרָנָהָא *habitatores villarum ejus.* Cf. not. ad vs. 17., et vid. supra XVI, 27. 31. 46. XXVI, 6.

19. וְעָשִׂיתִי שְׁפָטִים Vid. vs. 14. V, 10. Hieronymus: „Ut postquam fecero judicia in Aegypto, et me cunctis judicem demonstravero, tunc sciant Aegyptii, quod ego sum Dominus.“ Cf. vs. 8. 26.

20. Quod jam sequitur oraculum haud longo post illud, quod XXIX, 1. seqq. perscriptum est, tempore, et duobus fere mensibus, ante illud, quod sequitur XXXI, 1. seqq. est consignatum. De ratione ordinis, quo haec oracula sunt collocata, vid. not. ad XXIX, 17. בָּרִאשׁוֹן *Primo* mense (חֹדֶשׁ), ut supra XXIX, 17. בְּשִׁבְעָה *Septimo* scil. die, ut 2 Reg. XXV, 8.

21. אֶת־זְרוֹעַ *Brachium*, i. e. תָּקְפָּא *fortitudinem*, ut Chaldaeus vertit. Hieronymus: „In *brachio* robur accipe et fortitudinem, dicente Scriptura (Ps. X, 15.): *Contere brachium peccatoris et maligni.* Quod conteritur in adversariis nostris, quando nos persequuntur quidem, sed opprimere nequeunt.“ Cf. 1 Sam. II, 31. Job. XXXV, 9. XXXVIII, 15. Dan. XI, 6. Praeteritum שָׁבַרְתִּי quidam pro futuro positum existimant, ut dicat

vates, immittendo quamprimum Chaldaeorum exercitum Aegyptias vires esse frangendas. Sed quae proxime subjiciuntur, suadent, esse illud verbum tempore praeterito accipiendum, ut debilitatas jam superiore aliqua clade Aegypti vires esse et attritas dicat Noster. Theodoretus: *Μετρίαν, φησὶν, ἐπήγαγον αὐτῷ τιμωρίαν, καὶ οὐκ ἠθέλησε τοῖς τῆς μετανοίας χρήσασθαι φαρμάκοις, ἵνα πάλιν τῆς προτέρας ἐπιλάβηται δυναστείας. Mediocre, inquit, ipsi supplicium intuli, neque poenitentiae remediis uti voluit, ut pristinam rursus potentiam recuperaret.* Ita et Jarchi Kimchique, qui hic respici putant ad insignem plagam, quam Pharaonis Nechonis exercitus a Nebucadnezare ad Euphratem prope Circesium, anno quarto Jojakimi accepit, de qua vid. Jerem. XLVI, 2. Sed indicari potest aliud praeterea tempus, quod antecessit proxime nostrum oraculum, in quo regnum Aegyptiacum iterum magnum videtur accepisse detrimentum. Nam, ut ex Jeremiae Cap. XXXVII, 5. seqq. liquet, quo tempore obsidebatur Hierosolyma, egressus est Pharao, ut subsidium ferret obsessis, quem ita dure accepit conciditque Chaldaeus, ut totam illi Syriam ademerit. Vid. 2 Reg. XXIV, 7. וְהִנֵּה h. l. adseverandi vim habet, ut supra XXV, 8. XV, 4. Jerem. XXXI, 8. לֹא־חֻבָּשָׁה *Non ligatum est.* Metaphoram persequitur, quae plane convincit, sermonem hic esse de jam accepta plaga. Sumitur autem illa a chirurgis, qui luxatum aut comminutum brachium fasciolis ligare solent, et ad illum statum revocare, ut obire possit consuetum opus. Quodsi nemo vulnus obliget aut medicamenta adhibeat, actum est de spe recuperandae sanitatis et roboris. Hunc eundem statum in Judaeorum populo eadem metaphora expressit Jesajas I, 6. *Vulnus, et livor, et plaga tumens non est circumligata, nec curata medicamine, neque fota oleo.* Cf. et infra XXXIV, 4. Ait ergo Deus, confractas esse vires Aegyptias superioribus bellis a Chaldaeis, neque tamen aut

aut externis auxiliis, aut novo aliquo supplemento renovatas. Neque vero, ut maxime cuperent Aegyptii, sanare potuerunt recentem plagam, quam paullo ante hanc prophetiam a Babyloniis acceperant. Hoc namque vaticinium consignavit Ezechiel anno undecimo transmigrationis, mense primo. Capta vero fuit Hierosolyma eodem anno mense quarto, paullo post debellatos atque contritos Aegyptios, qui auxilio venerunt Hierosolymae; hoc vero perpusillo spatio non potuere recuperare pristinum robur. לָתֵת רְפֻאוֹת *Ita ut dentur*, adhibeantur, *curationes*, medicamina, ut Jerem. XXX, 13. XLVI, 11. Vulgatus: *ut restitueretur ei sanitas.* לָשׂוּם חִתּוּל *Imponendo fasciam*, ligamen. Vid. radicem supra XVI, 4., et cf. Job. XXXVIII, 9. et Michaelis *Supplemm.* p. 904 LXX Τοῦ δοθῆναι μάλαγμα. Vulgatus: *Ut ligaretur pannis* Proximum vero לְחָבְשָׁה vertit: *et fasciaretur linteolis.* לְחָזְקָהּ *Ad confirmandum illud*, ut convalescat et valeat. XXII, 14. Kimchi: „לְחָבְשָׁהּ, cum Mappik literae He indito, q. d. לַחֲבוֹשׁ אוֹתָהּ *obligendo illud* (brachium). Ita et לְחָזְקָהּ He habet Mappikatum, estque verbum *intransitivum*, sic explicandum: *ut confirmet se*, vires resumat. Vel est *transitive* capiendum: *ad firmandum illud* (brachium), quemadmodum Forma Cal ejusdem verbi חָזַק transitive usurpatur 2 Chron. XXVIII, 20. *Et angustavit eum* וְלֹא חֲזָקוֹ *nec firmavit eum.*“ Transitivus illius verbi usus Chaldaeis videtur familiarior esse, vid. Dan. X, 19. לִתְפֹּשׂ בֶּחָרֶב *Ad tenendum*, s. prehendendum *gladium*, ut bellum prosequi possit. Vulgatus: *ut recepto robore posset tenere gladium.* Chaldaeus hemistichii hujus versus posterioris (inde a וְהִנֵּה) sensum hoc modo expressit: וְהָא לָא מִתְקְפָא לְאִתַּסָּאָה לְמִתַּן עֵיצָה לְמִחְכַּם לְאִתַּקָּפָא לְמֵיחַד מַלְכוּ *Et ecce non confirmabitur, ut sanetur, ut det consilium, quo sapienter agat, ut roboretur ad regnum tenendum.*

22. אֶל־פַּרְעֹה פָּנַי ut supra XXIX, 10. אֶת־הַחֲזָקָה וְאֶת־הַנִּשְׁבָּרֶת Tam illud confringam brachium, quod *validum* adhuc est, quam *confractum* jam, vs. 21., quod amplius atteram. Omnes Pharaonis vires enervabo. Brachio Pharaonis *confracto* Hebraei intelligunt illam regni Aegyptiaci partem, quam abstulit ab illo Babylonius, de qua 2 Reg. XXIV, 7., quod nempe spatii erat a rivo Aegypti usque ad fluvium Euphratem. Altero vero brachio intelligitur, quod proprie dicitur Aegyptus, ex quo nihil dum detractum erat, *forte* illud vocari recte poterat. Hoc igitur brachium aeque ac illud conterendum esse minatur vates. Coccejus duplici brachio *duas* indicari censet *domus regias*, illam, quae tum erat, in qua *Apries* s. *Pharao Hophra*, et aliam successuram, cujus regnum futurum sit humile, XXIX, 15. Vulgatus: *Comminuam brachium ejus forte, sed confractum.* LXX. cod. Rom. Καὶ συντρίψω τοὺς βραχίονας αὐτοῦ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ τοὺς τεταμένους. Sed in cod. Alexandrino, quocum consentit Theodoretus, additum est: καὶ τοὺς συντετριμμένους. Quod alius interpretis esse videtur. Hieronymus: „Illud autem, quod in LXX. dicitur: *Et conteram brachia ejus fortia et disposita*, quod Graece dicitur τεταγμένα [idem expressum in codice Syro-Hexaplari: *conteram brachia ejus fortia* ܘܡܬܩܢܐ *et disposita*], scriptorum vitio depravatum est. Illi enim interpretati sunt non τεταγμένα, sed τεταμένα, hoc est, non *disposita*, sed *extenta*. Pro quo juxta consuetudinem suam alii interpretes *excelsa* posuerunt." Ita Arabs: فَأَكْسِرُ ذِرَاعَيْهِ الرَّفِيعَتَيْنِ *Et frangam brachia ejus excelsa.* Hebraeum וְאֶת־הַנִּשְׁבָּרֶת neque is interpres expressit, neque Syrus. Chald.: וְאֶתְבַּר יַת סַעֲדוֹהִי וְיַת שִׁלְטוֹנוֹהִי תַּקִּיפַיָּא דְּבְהוֹן דְּהוּא תְבַר יַת מַלְכְּוָתָא *Et conteram auxiliatores ejus,* et

et principes ejus fortissimos, quibus ille regna confregit. Cepit vocem הַנִּשְׁבָּרֶת active. וְהִפַּלְתִּי אֶת־הֶחֶרֶב מִיָּדוֹ *Et faciam cadere*, i. e. excutiam (ut infra XXXIX, 3.) *gladium e manu ejus.* Chaldaeus: וְאַרְמֵי יַת תּוּקְפָּא מִנֵּיהּ *Et projiciam fortitudinem de eo.*

23. Eadem, quae supra XXIX, 12. Aegyptiis comminatus fuerat, h. l. repetit.

24. חִזַּקְתִּי אֶת־זְרֹעוֹת מֶלֶךְ בָּבֶל *Contra confortabo* (ut Hos. VII, 15.) *brachia regis Babel.* Chaldaeus: וְאַתְקֵיף יַת מַלְכוּת מַלְכָּא דְבָבֶל *Et roborabo regnum regis Babylonis.* אֶת־חַרְבִּי idem Chaldaeus bene יַת תּוּקְפִּי *fortitudinem meam* exposuit. וְנָאַק נַאֲקוֹת חָלָל *Ut ingemiscat gemitibus confossi*, i. e. ut gemere solet vulneratus ad mortem. Chaldaeus: וִינְהֵם בְּהוֹם מִמְּעַנֵּי חֶרֶב *Et gemet gemitu eorum, qui confossi sunt gladio.* Verbum נָאַק, quod in cognatis dialectis cum ה scribitur (נְהַק, نهق),atque de *ruditu* asinorum dicitur, Hebraei de gemitu s. singultu morientium usurpare solent, et verbum quidem, praeter hunc locum, semel, Job. XXIV, 12., nomen vero ter (Exod. II, 24. VI, 5. Jud. II, 18.) occurrit. לְפָנָיו *Coram eo*, victore Babylonio.

25. וְנָטָה אוֹתָהּ אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם *Ut extendat illam* manum, vel, *eum* gladium; nam pronomen affixum femininum vel ad חֶרֶב, vel ad יַד, quod utrumque praecessit, referri potest. Ad *gladium* retulerunt LXX. et Vulgatus, nec non Syrus, qui verba hebraea ita vertit: ܘܢܫܡܛܝܗ ܥܠ ܐܪܥܐ ܕܡܨܪܝܢ *Et strinxerit eum contra terram Aegypti.* Sensum expressit Chaldaeus: וְיִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּת מִן אַרְעָא דְמִצְרַיִם *Et ultionem sumserit de terra Aegypti.*

26. וַהֲפִיצוֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם Vid. vs. 23. XXIX, 12. וְזֵרִיתִי Vid. supra V, 10. בָּאֲרָצוֹת Vs. 23. XXXVI, 19.

Cap. XXXI.

Argumentum.

Regni Aegyptiaci excidium hoc vaticinio in Assyrio rege ejusque populo a Nebucadnezare concisis tanquam in vivo quodam exemplari Noster divino jussu Pharaoni proponit. Et primum quidem Assyrii principis celsitudinem, potentiam, splendorem ducta a cedro Libani similitudine miris modis amplificat (vs. 2—9.). *Neque statim minus eleganter ac graviter ruinam ipsius et sepulchrum ignobile describit* (vs. 10—17.). *Ad extremum jubet Pharaoni, cujus gratia inducta fuerat longa illa et tragica narratio, ut in Assyrio, sublimi prius, deinde vero vehementer abjecto, tanquam in speculo suam ipsius vivam imaginem agnoscat* (vs. 18.).

1. בְּאַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Undecimo anno* transmigrationis Jojachini, regis, vid. I, 2. XXIX, 1 בַּשְּׁלִישִׁי *Tertio* menſe, ergo duobus menſibus poſt ſuperiorem prophetiam XXX, 20., et uno menſe antequam a Chaldaeis exſcinderetur Hieroſolyma. בְּאֶחָד *Primo* ſcil. die, XXIX, 17.

2. וְאֶל־הֲמוֹנוֹ *Et ad multitudinem*, i. e. populum *ejus*, ut infra vs. 18. XXXII, 31. 32. Usurpat autem id nomen de Aegyptio populo, quod terra illa admodum erat populosa. אֶל־מִי דָּמִיתָ *Cui similis es?* vs. 18. XXXIII, 2. בְּגָדְלֶךָ *In magnitudine tua*, בְּתוּקְפָּךְ *in fortitudine tua*, vertit Chaldaeus. Cf. vs. 7. 18. Cui te poterimus comparare? adeo tibi magnus videris. Sunt, qui גֹּדֶל h. l. *fastum* et *arrogantiam* indicare existiment, ut idem sit, quod גֹּדֶל לֵבָב *elatio animi*, quae regi Assyrio, quocum Aegypti rex vs. 3. seqq. comparatur, Jesaj. X, 12. tribuitur. Jarchi: „Dum temet extollis contra me, ait Deus, cuinam putasti te esse similem?"

3. [הִנֵּה אַשּׁוּר וגו׳] „Dicturus contra Pharaonem, regem Aegypti, et populum ejus sermo divinus, tali adversum illum est usus exordio: *Cui similis factus es in magnitudine tua? Ecce Assur quasi cedrus in Libano*, et reliqua. Et est sensus: non mireris, si a Babyloniis sis vincendus atque periturus, et tuum perditurus imperium, omnesque opes Aegyptiorum devastandae sint, quum Assur, multo te fortior, eodem Chaldaeo superante, deletus sit." Hieronymus. Cum eo consentit Kimchi, qui nostri loci sensum hoc modo explicat: „Cui tu aequiparandus es, qui potentia tua tuisque opibus gloriaris, neque de tuae celsitudinis fastigio te deturbari posse opinaris? En! rex Assyriae, qui te potentior erat, manu mea cecidit; ita et tu cades" Eodem modo nostra verba capienda esse, Jarchi indicat hac ad אַשּׁוּר apposita glossa: שהפלתי כבר, *quem jam prostravi*. Quemadmodum Jesaj. LII, 4. Aegyptus et Assyria Israelitas oppressisse dicuntur; ita Noster utrumque regnum idem fatum manere dicit. Cf. infra XXXII, 22. Marc. Marbomius in *Specim*. III. *vanarum in Cod. Hebr. interpretationum* p. 70. אשור h. l. pro nomine adjectivo *rectum* significante, a radice אָשַׁר, *recta incessit* s. *pro-*

 cessit,

cessit, habendum arbitratus, verba אַשּׁוּר אֶרֶז ita vertenda jubet: *similis factus es rectae cedro*, recto caudice maxime procerae. Verum eam sententiam vates haud dubie sic enuntiasset: הִנֵּה אֶרֶז אֲשׁוּר אַתָּה, nam substantivo quando jungitur adjectivum illud fere praecedit, nisi in adjectivo, quod constituit praedicatum praecipua quaedam vis dicti aut emphasis posita sit; ut Genes. IV, 15. גָּדוֹל עֲוֺנִי *magnum est crimen meum*. אַשּׁוּר praeterea ceteris omnibus, quibus in V. T. occurrit, locis, nomen proprium est *Assyriae*, nec veterum interpretum alicui in mentem venit, aliter illud h. l. capere. *Cedro Libani*, אֶרֶז בַּלְּבָנוֹן, *arbori* procerissimae, speciosissimae, opacissimae (vid. not. ad Ps. XXIX, 5.), conferri solent principes magni et potentes, vid. Jesaj. II, 13. Jerem. XXII, 15. et supra XVII, 3. seqq. Eandem plane, quam h. l., regni potentissimi imaginem vid. Dan. IV, 7. 8. 9. 17. 18. 19. LXX. hoc Capite ut supra XXVII, 5. pro hebraeo אֶרֶז constanter κυπάρισσον posuerunt. חֹרֶשׁ *Virgultum densum* et implexum, faciendae umbrae commodum notare, Kimchi in Commentar. ad h. l. scribit. Cf. Jesaj. XVII, 9. הַחֹרֶשׁ וְהָאָמִיר *virgulti et rami summi*; ubi cum *Tsere* scribitur, sed Kimchi nomen formae חֹרֶשׁ esse ait. Hinc חֹרְשָׁה 1 Sam. XXIII, 15. 16. 18., et pluralis חֳרָשִׁים 2 Paral. XXVII, 4. *sylvam* indicat; quam ipsam notionem Michaelis in *Supplemm.* p. 964. nec huic loco ineptam esse judicat, ut cedrus dicatur חֹרֶשׁ, מֵצַל *sylva obumbrans*. „Sub cedro qui est, late ramos extendente, in sylva sibi esse videtur." Significationem verborum hebraeorum accurate expressit Chaldaeus: וְסוֹכֵיהּ מַטְלָן *et cujus rami umbram faciunt*. Ceteri interpretes sensum magis reddiderunt. LXX. Καὶ πυκνὸς ἐν τῇ σκέπῃ. Vulgatus: *et frondibus nemorosus*. Syrus: ܥܒܝܢ ܛܠܠܘܗ̈ܝ *densa est umbra ejus*. מֵצַל Participium Hiphil, quod Kimchi עֹשֶׂה צֵל *umbram faciens* explicat,

pro

pro מְאֻלָּל f. מְצֻלָּל, formae מֵסַב 1 Reg. VI, 29., pro quo Jerem. XXI, 4. eſt מֵסַב. וּגְבַהּ קוֹמָה *Et excelſae ſtatura*, cf. vs. 5. 10. 14. Chaldaeus: וְרָם בְּקוֹמָה. LXX. Καὶ ὑψηλὸς τῷ μεγέθει. Vulg. *Excelſusque altitudine.* Syr. ܘܪܡ ܒܩܘܡܬܗ *Et alta ſtatura.* וּבֵין עֲבֹתִים הָיְתָה צַמַּרְתּוֹ Vulgatus reddidit: *et inter condenſas frondes elevatum eſt cacumen ejus*, rectius quam LXX. Καὶ εἰς μέσον τῶν νεφελῶν ἐγένετο ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, ſententia quidem elegans, ſed quae verbis non ineſt. Ceperunt עֲבֹתִים ſignificatione nominis עָב, cujus pluralis עָבִים et עָבוֹת, *nubes*, vid. Job. XXII, 14. Pſ. LXXVII, 18. Sed noſtrum עֲבֹתִים, quod a verbo עָבַת *complicare, contorquere* (Mich. VII, 3.), in univerſum *intricatum, implicitum* denotat, tam de *funibus complicatis*, vid. Exod. XXVIII, 14. XXXIX, 15. Jeſaj. V, 18., quam de *ramis frondibusque implexis et condenſis* uſurpatur, velati Levit. XXIII, 40. *Et capiatis ramos palmarum*, וַעֲנַף עֵץ-עָבֹת *et ramum arboris habentis folia ramosque complicatos.* Cf. ſupra XIX, 11. XX, 28. et Nehem. VIII, 15. De צַמֶּרֶת *cacumen cedri* denotante, vid. not. ad XVII, 3. Syrus: ܘܒܝܢ ܥܒܝܬܐ ܗܘܐ ܡܫܘܚܬܗ *et inter denſos ramos erat cacumen ejus.* In alia omnia abit Chaldaeus: וְעַל נִגְדִין שְׁלַח שָׁרְשׁוֹהִי *Et juxta aquaeductus miſit radices ſuas*, quibus verbis Jerem. XVII, 8. hebraea וְעַל-יוּבַל יְשַׁלַּח שָׁרָשָׁיו reddidit.

4. מַיִם *Aquae*, ingens aquarum abundantia, qualis in Tigride et Nilo. Alluditur ad aquas *Tigridis*, ſi ad Aſſyrium, vel *Nili*, et rivorum ejus, ſi ad Aegyptium haec et quae ſequuntur usque ad vs. 17. referas. Ad *Aſſyrium* referunt plerique interpretum, quibus favere videntur frequentia illa Praeterita in iis quae ſequuntur, quibus praeterita Aſſyriorum fata, potentia, divitiae, ſuperbia, et ſubſequuta tandem clades et poena ſeveriſſima

futura describantur tanquam jam facta. Neque tamen ignotum est, *Praeterita* Hebraeorum saepe, praesertim a prophetis, usurpari de *re futura*, ut passim monuimus. Cf. N. G. Schroederi *Syntax. Verbor.* Reg. XLVI. d. Et ipse Propheta infra vs. 10. et maxime vs. 18. ad Pharaonem et multitudinem ejus diserte applicat, quae fusius in praecedentibus dixerat. Ipsa etiam Praeterita non sunt constanter retenta, sed cum Futuro mixta, e. g. vs. 11. 13., ut partim ad praeteritas, partim ad decretas a Deo, et certo futuras Aegyptiorum clades propheta respiciat. Cf. XXX, 21. 22. גִּדְּלוּהוּ *Crescere fecerunt*, nutriverunt, *eam* cedrum, quemodo idem verbum Jesaj. XLIV, 14. usurpatur. תְּהוֹם de laticibus subterraneis, fontibusque, qui plantas alunt, dicitur et Genes. XLIX, 25. Deut. VIII, 7. XXXIII, 13. Nec aliud quicquam exprimit Graecorum interpretum ἄβυσσος, quod ubique pro hebraeo תְּהוֹם posuit, et Vulgatus Latinus retinuit. Suidas: Ἄβυσσαν καλεῖ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο ἡ θεία γραφή — ἄβυσσος ὑδάτων πλῆθος πολύ. רֹמְמָתְהוּ *Altam fecerat eam.* Eodem modo verba גָּדַל et רוֹמֵם junguntur Jesaj. I, 2. Verba אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ סְבִיבֹת מַטָּעָהּ sunt, qui hoc modo reddant: *Cum fluminibus suis*, s. *quoad flumina ejus ibat* illa aquarum multitudo *circa locum plantationis ejus.* Ita nomen תְּהוֹם, utpote generis communis, tam ut masculinum tractaretur, participio הֹלֵךְ ad illud referendo, quam ut femininum ob suffixum femininum ad נַהֲרֹתֶיהָ, ad idem illud trahendum. Nec desunt similis variationis generis in praedicato s. suffixo post nomen commune exempla, vid. 1 Reg. XIX, 11. Jes. XIV, 9. XXXV, 8. Hos. IV, 19. Job. XX, 26., ad quem loc. cf. not. Nostro tamen loco simplicius erit, vocem אֵת vi sua propria pro *nomine*, *essentiam* s. *substantiam* significante, et in statu constructo posito, capere, unde haec prodibit sententia: *essentia* s. *substantia fluminum ejus* (scil. τοῦ תְּהוֹם) *iens circa plantationem ejus*, id

id eſt, ut Vulgatus bene, *flumina ejus manabant in circuitu radicum ejus.* Erit igitur אֶת־נַהֲרֹתֶיהָ הֹלֵךְ pleonaſtice poſitum pro נַהֲרֹתֶיהָ הֹלְכוֹת *fluvii ejus euntes.* De vi nativa vocis אֵת, *eſſentiam, ſubſtantiam, ipſeitatem* ſignificantis, multis diſſeruit J. A. Danz in *Interprete Ebraeo-Chald.* §. 118. p. 248. ſeqq. ed. Tymp., quibus jungenda quae de eodem argumento ſcite et ſubtiliter disputavit Storr in *Obſervatt.* p. 263. ſeqq. not. Vim nominis vox אֵת manifeſte obtinet infra XLVII, 17 — 19. אֵת, פְּאַת־תֵּימָנָה, אֵת פְּאַת קָדִימָה, אֵת פְּאַת צָפוֹן *ea res,* id quod ante deſcribitur, erit *terminus aquilonaris, orientalis, auſtralis;* pro quo vs. 20. dicitur זֹאת פְּאַת־יָם *hoc eſt plaga occidentalis.* Cf. Num. XXXII, 5. יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת *Dabitur ſubſtantia hujus terrae,* i. e. haec ipſa terra, *ſervis tuis.* Vid. et Jerem. XXVII, 8. XXXVIII, 16 סְבִיבוֹת מַטָּעָהּ *Circa plantationem ejus* ſcil. aquae (תְּהוֹם), i. e. circa arboretum ad ripas fluminum plantatum. מַטָּע, quod proprie *locum, quo quid plantatur,* denotat, h. l. ut ſupra XVII, 7. infra XXXIV, 29. Mich. I, 6. *plantationem* indicare patet. Suffixum autem femininum ad idem nomen תְּהוֹם, ad quod ſuffixa ad נַהֲרֹתֶיהָ et תְּעָלֹתֶיהָ pertinent, eſt referendum. LXX. Τὰς ποταμοὺς αὐτῆς ἤγαγε κύκλῳ τῶν φυτῶν αὐτῆς. וְאֶת־תְּעָלֹתֶיהָ *Et rivos, canales, ſuos,* תְּעָלָה enim eſt *aquaeductus,* vid. 1 Reg. XVIII, 32. 35. 38. 2 Reg. XVIII, 17. Jeſaj. VII, 3. XXXVI, 2. שִׁלְחָה *Emiſit* (pro שִׁלְּחָה, Dageſch e litera Schvata ejecto, ut ſupra XVII, 7.) lacus ille, תְּהוֹם. Cf. Pſ. CIV, 10. הַמְשַׁלֵּחַ מַעְיָנִים (תְּהוֹם vs. 6.) *Emittens abyſſus fontes.* Ceterum aquis et rivis, quibus arbores nutriuntur et creſcunt, h. l. fomenta atque ſubſidia indicari, quibus auctum erat et ornatum Aegyptium regnum, cedro comparatum, vix monitu opus. Chaldaeus quae hoc verſu tropice ſunt enunciata, verbis propriis expreſſit: בְּאֻמְמַיָּא סַגִּי בְּסוֹמְכוּתָהּ תְּקִיף מִן מַלְכַיָּא שֶׁעֲבִיד לְהוּוֹת מַלְכוּתֵיהּ רְמָא שׁוּלְטָנוּתֵיהּ מְטֵי עַל כָּל מְדִינַת אַרְעָא *In populis multiplicatus*

plicatus est, auxiliis roboratus est, reges subjecit regno suo, et principes suos constituit super omnes provincias terrae. Similiter Theodoretus, qui *aqua* et *abysso* infinitas gentes a rege vel Assyrio vel Aegyptio in servitutem redactas significari existimat, quae vectigal et tributum, quasi quandam irrigationem, exercitui afferrent.

5. גָּבְהָא *Extulit se*, ex Aramaeismo pro גָּבְהָה, quod ipsum in codicibus nonnullis legitur, ut שֵׁיצָא, Participium femininum, pro שֶׁיּוֹצָה, *quae egrediens*, Cohel. X, 5., דָשָׁא *triturans*, Jerem. L, 11. קוֹמָתוֹ *Statura*, caudex, *ejus* (cedri), ut supra XIX, 11. וַתִּגְבַּהּ קוֹמָתוֹ, cf. XVII, 6. מִכֹּל עֲצֵי הַשָּׂדֶה Sensum expressit Chaldaeus: רָם בְּתוּקְפֵיהּ מִכָּל מַלְכֵי אַרְעָא *Elatus est fortitudine sua super omnes reges terrae.* Ita et supra XVII, 24. reges *arborum* imagine sistuntur. וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו *Et multiplicati sunt rami ejus* minores; ii enim videntur nomine סַרְעַפּוֹת significari (cf. not. mox ad פֹּארוֹת), quod ipsum Syrus interpres h. l. retinuit, atque Eccles. XIV, 26. pro Graeco κλάδους posuit, videturque illud Aramaeis potius, quam Hebraeis, usitatum fuisse. Syriacum verbum ܣܪܥܦ a Castello exponitur *germinavit, pullulavit*, et ܣܘܪܥܦܐ *propagatio stirpium.* Id favet Latinae Vulgatae: *et multiplicata sunt arbusta ejus*, quibus novella germina, in pingui atque irriguo solo ex arborum stirpibus pullulantia, intelligenda videntur, quae frequentes et densae truncum amplectuntur vestiuntque, atque arbustorum et fruticum similitudinem referant. Kimchi significatione haud a סְעַפּוֹת differre judicat. Chaldaeus: וּסְגִיאָה מַשְׁרְיָתֵיהּ *et multiplicati sunt exercitus ejus.* וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו *Et prolongati sunt*, in longitudinem creverunt (cf. vs. 7.), *rami ejus* fructiferi s. majores, ut aliqui explicant, quasi a פָּרָא, *foecundus fuit, fructus produxit*, descenderet, scribitur enim et

פֹּרְאוֹת,

פארות, vid infra vs. 8. et supra XVII, 6.; vel coll. Syr. ܦܐܪܐ *fructus.* Rectius alii ad פְּאֵר, *ornatus capitis, corona*, referunt. Ita Michaelis *Suppl.* p. 1989.: „פארות sunt *rami arborum*, ipsi quoque, uti videtur, a coronae similitudine dicti. Nostris etiam hortulanis vertices arborum, et sylvarum cultoribus nova ramorum, propago *corona* (*Crone der Bäume*) dicuntur." Vulgatus: *Et elevati sunt rami ejus.* Pro verbis hebraeis וַתִּרְבֶּינָה סַרְעַפֹּתָיו וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו LXX. in codice Romano haec duntaxat pronunt: καὶ ἐπλατύνθησαν οἱ κλάδοι αὐτοῦ. Nec plura expressit Arabicus interpres. Sed in cod. Alexandrino additum est: καὶ ὑψώθησαν αἱ παραφυάδες αὐτοῦ, Theodoreto et interprete Syro-Hexaplari consentientibus. Syrus: ܘܐܘܪܟ ܣܘܟܐܘܗܝ *et prolongavit ramos suos.* Chaldaei interpretationem ad finem hujus notae afferemus. בְּשַׁלְּחוֹ *Dum emitteret* germina s. propagines suas (qua de re verbum שָׁלַח et supra XVII, 6. 7. dicitur); dum se prae humoris abundantia (מַיִם רַבִּים) late diffundit. Ita Vulgatus (qui ceterum בְּשַׁלְּחוֹ versui proximo jungit): *cumque extendisset umbram suam. Umbram* pro *ramis* usurpat, qui umbram efficiunt, et locum opacant arbori subjectum. Ut Virgilius *Aeneid.* XII. 20.; de ramo decorticato:

Numquam fronde levi fundet virgulta nec umbras.

Quare *umbram extendere* h. l. idem est, atque ramos diffundere. Alii vocem hebraeam referunt ad תְּהוֹם vs. 4 (nomen generis communis), ut ita sit vertendum: *cum* s. quia emisit abyssus aquas multas circa illam, cf. vs. 4. אֶת־תְּעָלֹתֶיהָ שִׁלְחָה. Veterum interpretum praeter Vulgatum nullus בְּשַׁלְּחוֹ expressit. Chaldaeus posterius hujus versus hemistichium (inde a וַתֶּאֱרַכְנָה) sic explicat: וְאִתְגַּבְּרוּ סוּמְכוּתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין בְּאִתְנַצְּחוּתֵיהּ *Et praevaluerunt auxiliatores ejus super populos multos per victoriam ejus.*

6.

6. בִּסְעַפֹּתָיו *In ramis ejus*, vs. 8. Cf. vs. 5. et Jesaj. XVII, 6. Egit de hoc nomine pluribus Michaelis in *Supplemm.* p. 1782. qui etsi ambigat, utrum *cacumen arboris*, an vero *ramos* denotet, ipse tamen fatetur, obstare *cacumini*, quod loco Jesajano memorato a ראשׁ אָמִיר *cacumine arboris*, singulariter posito, distinguuntur סְעִפִּים, pluraliter positi, i. e. *rami*. קִנְנוּ כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם *Nidificarunt volucres coeli*, quo significatur, multas gentes ad ejus tutelam confugisse, et in ejus ditione versatas esse. Cf. vs. 13. XVII, 23. Eadem imagine arboris patulis diffusae ramis, in quibus volucres suos sibi nidos construxere, et sub cujus umbra innumeri bestiarum coetus consedere, Ezechieli aequalis, Daniel, Nebucadnezaris amplitudinem et potentiam sistit IV, 7. 9. Chaldaeus: בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ כְּבַישׁ כָּל קִרְוִין תַּקִּיפִין *Cum exercitu suo subjugavit omnes arces fortissimas.* וְתַחַת פֹּארֹתָיו יָלְדוּ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה *Et sub ramis ejus pepererunt omnes bestiae agri*, ediderunt aluerantque catulos suos, i. e. explicante Grotio, crevere populi fausta sobole. Nimis subtiliter per *volucres* aliqui intelligunt magnates, *bestias* vero plebem, et gentes feroces barbarasque, quas rex Aegypti domuerit. Chaldaeus: וּתְחוֹת שִׁלְטוֹנוֹהִי שַׁעְבֵּיד כָּל מְדִינַת אַרְעָא *Et sub principibus suis subjecit omnes provincias terrae.* וּבְצִלּוֹ *Et sub umbra et protectione sua*; בִּטְלַל מַלְכוּתֵיהּ *in umbra regni ejus*, ut Chaldaeus vertit. Cf. vs. 17. XVII, 23. Jesaj. XXX, 2. 3. Pro futuro יֵשְׁבוּ *habitabunt*, in aliquot codicibus legitur Praeteritum יָשְׁבוּ, *habitarunt*. Quod sane verbis praeteritis, quae hoc ipso versu praecesserunt, קִנְנוּ et יָלְדוּ, magis congruit. כֹּל גּוֹיִם רַבִּים *Universitas*, coetus, *gentium plurimarum* et amplissimarum (ut Ps. LXXXIX, 51.), quae Aegyptio regi vel parebant, vel foederatae erant.

*7. וַיִּיף בְּגָדְלוֹ Et pulchra fuit (Futurum per apocopen, ob praepositum Vau conversivum, contractum ex וַיִּיפֶה) cedrus illa (אֶרֶז vs. 3.) magnitudine sua (vs. 2.). Pro וַיִּיף in aliis codd. legitur וַיֵּיף, ad formam וַיֵּשֶׁב Jerem. XLI, 10. Chaldaeus: וְאִתְקְנַצח בְּסִיעְבְּתֵיהּ Et invaluit auxiliatoribus suis. בְּאֹרֶךְ דָּלִיּוֹתָיו Longitudine propaginum s. ramorum ejus, וַתֶּאֱרַכְנָה פֹּארֹתָיו vs. 5. Chaldaeus: בְּסַגֵּי גִּבָּרוֹהִי multitudine fortium s. heroum suorum; quomodo et infra vs. 9. בְּרֹב דָּלִיּוֹתָיו exposuit. Quae vero nostro versu sequuntur, כִּי־הָיָה שָׁרְשׁוֹ אֶל־ מַיִם רַבִּים sic est interpretatus: אֲרֵי הֲוָה אֵימְתֵיהּ עַל עַמְמִין סַגִּיאִין Nam erat terror ejus super populos multos.

8. אֲרָזִים לֹא־עֲמָמֻהוּ Cedri aliae non occultarunt eam, non extenderunt ramos suos super eam, ܠܐ ܥܒܪܘܗ̇, non superarunt eam, ut Syrus recte. Vulgatus: Cedri non fuerunt altiores illo. De verbo עָמַם vid. not. supra ad XXVIII, 3. Jarchi: „Non obscurarunt formam, s. speciem ejus (coll. Thren. I, 4. יוּעַם זָהָב obscuratur aurum); q. d. non exstitit inter illas arbores alia, quae magis decora fuit, quam illa.“ Chaldaeus: מַלְכִין תַּקִּיפִין לָא אִתְקְנַצוּ לְקִבְלֵיהּ Reges fortes non praevaluerunt adversus eum. Recte אֲרָזִים reges explicuit, quum supra vs. 3. rex Assyrius diserte cedrus appelletur. Cf. not. ad vs. 9. Dictio לֹא־עֲמָמֻהוּ a LXX. in cod. Romano non expressa, nec exstat in versione Arabica. Sed in cod. Alexandrino: Κυπάρισσοι τοιαῦται οὐκ ἐγενήθησαν. Theodoretus: Κυπάρισσοι οὐχ ὑπερῇραν αὐτόν. Quod interpres Syriaco-Hexaplàris in margine iisdem verbis Syriacis, quae paullo superius ex interprete Syriaco attulimus, expressit. בְּגַן־אֱלֹהִים Vid. not. ad XXVIII, 13. Quasi dicat: in horto quantumvis ubere et multarum arborum umbra et proceritate amoeno, non sunt inventae arbores neque procerae magis neque ambitiosa ramorum

foliorumque luxurie magis decorae. Ceterum בְּגַן־אֱלֹהִים Jarchi explicat: *in toto mundo.* Nec aliter Theodoretus: Οὐδεὶς γὰρ, φησὶ, τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην τηνικαῦτα βασιλευόντων περιφανέστερος ἐκείνου ἐγένετο· παράδεισον γὰρ ἐνταῦθα τὴν οἰκουμένην ἐκάλεσε. *Nemo enim, inquit, ex iis, qui tunc per orbem terrarum regnabant, illustrior illo fuit; paradisum quippe hoc loco orbem terrarum nuncupavit.* Chaldaeus pro בְּגַן־אֱלֹהִים haec posuit: בְּתְקוֹף גְּבוּרָה דַּהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ *per fortitudinem potentiae, quae erat cum eo a Domino* suppeditata. בְּרוֹשִׁים Vid. not. ad XXVII, 5. עַרְמֹנִים LXX. ἐλάτας, *abietes,* Hebraei autem *castaneas* interpretantur. Neutri recte; nam *platanos* nomine illo significari, quomodo Vulgatus et Syrus verterunt, ostenderunt Hillerus in *Hierophyt.* P. I. Cap. XLIII. p. 402. et Celsius *Hierobot.* P. I. p. 512. Ad pulcherrimam ramorum amplitudinem ac proceritatem assurgere platanos, notum. *Pinis* et *platanis* Theodoretus observat minorum gentium reges indicari quibus satrapas praefecerit rex Assyrius, vel Aegyptius, quorum munus erat, ut hos obedire cogerent. Ait igitur, maximis regibus majorem illum fuisse, inferioribus autem non ipsum tantum, sed ejus praefectos potentiores nobilioresque exstitisse.

9. וַיְקַנְאֻהוּ כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן אֲשֶׁר בְּגַן הָאֱלֹהִים *Ita ut aemulatae sint eam omnes arbores voluptatis, quae in horto Dei,* omnes alii reges et principes inviderunt potentissimi illius regis felicitati. עֵדֶן h. l. delicias, voluptatem notat, unde Nehem. IX, 25. verbum יִתְעַדְּנוּ, *oblectarunt se.* עֲצֵי־עֵדֶן igitur erunt arbores, quae ad speciem et voluptatem expetuntur, *arboribus fructiferis,* עֲצֵי־מַאֲכָל Nehem. IX, 25., oppositae. Chaldaeus totum versum sic reddidit: שַׁפִּיר עֲבִידְתֵּיהּ בִּסְגֵי גִּבָּרוֹהִי וְזָעוּ מִן קֳדָמוֹהִי כָּל מַלְכֵי קֶדֶם בִּתְקוֹף גְּבוּרָא דַּהֲוָת עִמֵּיהּ מִן קֳדָם יְיָ *Speciosum feci eum multitudine fortium suorum, et tremue-*

tremuerunt a facie ejus omnes reges Orientis propter fortitudinem potentiae, quae erat cum eo, a Domino, ei concessa.

10. גָּבַהְתָּ בְּקוֹמָה *Elatus es altitudine,* o Pharao! Alii: *caudice,* ut vs. 3. 5. 14. וַיִּתֵּן צַמַּרְתּוֹ Et quia *dedit* Pharao *fastigium* s. *cacumen suum,* vs. 3. 14. Mutatur persona per affectum, quod prophetis solenne, et oratio in iis, quae sequuntur, partim ad cedrum, partim ad rem cedro significatam dirigitur. אֶל־בֵּין עֲבוֹתִים Vid. vs. 3. et ibi not. atque vs. 14. וְרָם לְבָבוֹ *Elatusque est animus ejus,* ut Deut. VIII, 14. בְּגָבְהוֹ *Altitudine,* potentia et gloria, *sua,* ut XIX, 11.

11. וְאֶתְּנֵהוּ *Ideo tradam eum,* ut supra XVI, 27. Alii, ut Kimchi, pro Praeterito habent, quod de *Assyrio* intelligunt. Sed vid. not. ad vs. 4. בְּיַד אֵל גּוֹיִם *In potestatem fortissimi* s. *potentissimi gentium,* i. e. Nebucadnezaris Babylonii, vs. 14. XXXII, 21. Alii: *primi* s. *principis gentium.* Ita LXX. Ἄρχοντος ἐθνῶν. Sane אֵלִים s. אֵילִים *principes, magnates* (coll. arab. أَوَّل *primus*) Exod. XV, 15. 2 Reg. XXIV, 14. 15., infra XXXII, 21. Vid. Hilleri *Onomast. S.* p. 538. Mera scriptionis discrepantia est, quod in codicibus recensionis Palaestinensis אֵל, sine Jod, in codicibus vero recensionis Babylonicae plene, אֵיל, legitur. Sed de-Rossi אֵל גּוֹיִם *Dei gentium,* אֵיל גּוֹיִם vero *potentissimi* s. *ducis gentium* vertit. עָשׂוֹ יַעֲשֶׂה לוֹ Qui *faciendo faciet ei* scil. quod volo, quod Jarchi subaudit, s. tractabit illum pro lubitu, quomodo verbum עָשָׂה absolute positum capiendum Dan. VIII, 12. 24. XI, 28. 30., pro quo ibid. VIII, 4. XI, 3. 36. עָשָׂה כִרְצֹנוֹ *fecit secundum lubitum suum,* dicitur. Cf. 1 Sam. XXVI, 25. Jesaj. XLIV, 23. Infinitivum verbo suo finito praemitti fortioris asseverationis caussa, vel ad augendam et intendendam verbi significationem,

 notum;

notum; v. c. 1 Sam. XXXIV, 21. מָלֹךְ תִּמְלֹךְ *regnando regnabis*, i. e. certissime regnabis. Vid. N. G. Schroederi *Syntax. Verbor.* Reg. XCI. כְּרִשְׁעוֹ Nam *juxta impietatem ejus*, prout haec merita est. In codicibus pluribus legitur בְּרִשְׁעוֹ (praefixo *Beth*), *per* s. *propter impietatem ejus*, ut Deut. IX, 4. Proverb. XI, 5. Sensus idem. Notat autem Norzius, referente de-Rossio, in libris mss. accuratis et antiquis editionibus legi cum כ *Caph*, sicque ab Abarbenele exponi. גֵּרַשְׁתִּיהוּ *Expellam*, removebo *eum*, de imperio, quomodo idem verbum de remotione ab officio 1 Reg. II, 27. dicitur.

12. וַיִּכְרְתֻהוּ *Quare exscindent eam* cedrum, s. eum Aegyptium; miscentur enim figurata propriis, vid. ad vs. 10. Eadem hominis trucidandi cum arbore exscindenda comparatio Jerem. XI, 19. Dan. IV, 11. זָרִים *Alieni*, barbari, i. e. Chaldaei, ut XXX, 12. עָרִיצֵי גוֹיִם *Violentissimi populorum* Chaldaei et XXVIII, 7. XXX, 11. XXXII, 12. a Nostro nuncupantur. וַיִּטְּשֻׁהוּ *Dimittentque eum* projectum, *projicient*, ut Vulgatus recte. Cf. verbum נָטַשׁ eodem sensu usurpatum supra XXIX, 5. infra XXXII, 4. אֶל־הֶהָרִים *Super montibus*, אֶל pro עַל, ut supra XVIII, 6. בְּכָל־אֲפִיקֵי הָאָרֶץ *In omnibus cavitatibus*, convallibus, terrae, ut supra VI, 3. infra XXXII, 6. Cf. not. ad Ps. XVIII, 16. Docet, quid acciderit cedro illi sublimi, quae ramos late quoquo versus diffuderat. Statuit eam in praealto montium fastigio, quo magis esset ejus proceritas conspicua, ut quo in altiori loco sita fuerat, eo gravior esset illius ruina, et in ipso descensu affligeretur gravius, et dissiparetur magis; et ideo addidit, convalles ex illius ruina fuisse constratas, diffractis ipsa descensus asperitate ramis. וַיֵּרְדוּ מִצִּלּוֹ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ *Unde descendent*, recedent, *ex umbra sua omnes populi terrae*, vid. vs. 6. וַיִּטְּשֻׁהוּ *Et deserent eum*, deficient ab eo populi, quibus impe-

imperabat, vicinaeque et foederatae gentes, quae in illius auxilio confidebant. Permiscet, notante Grotio, comparationis apodosin, ut saepe et hic, et alii scriptores.

13. עַל־מַפַּלְתּוֹ *Super cadivum ejus*, i. e. super cadivum truncum ejus, e terra evulsum, projectum, et ramorum frondiumque ornatu spoliatum. Jarchi et Kimchi מַפֶּלֶת pro *cadavere* accipiunt, ut Jud. XIV, 8. מַפֶּלֶת הָאַרְיֵה, *cadaver leonis*, Chaldaeum sequuti, qui vertit: *super ruinam occisorum eius*, i. e. super cadavera occisorum. יִשְׁכְּנוּ *Habitabunt*, i. e. requiescent ut devorent. Ut ad hominum jumentorumque cadavera accurrunt ferae, convolant vultures et corvi, ut suam sibi famem exsaturent; sic aves, quae prius in ipsius ramis nidos sibi construxerant (vs. 6.), super arboris illius ruina sedes parabunt. Cf. infra XXXII, 4. וְאֶל־פֹּארֹתָיו *Et ad ramos ejus majores*, vid. ad vs. 5. Chaldaeus et Kimchi: *super cadavera exercitus ejus*. הָיוּ כָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה *Erunt*, lustra sua facient, *omnes bestiae agri*, cf. vs. 6. 10. Cf. XXXIV, 5. XXXIX, 17. Significatur, gentes, imperio Aegyptii regis subjectas, eo profligato atque deturbato, ei insultaturas, et ex ejus interitu commoda percepturas esse.

14. לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִגְבְּהוּ בְקוֹמָתָם *Ut* (cf. XX, 26.) *non efferant se ob altitudinem suam*, vs. 5. 10. XXVIII, 2. 5. כָּל־עֲצֵי־מַיִם *Omnes arbores aquarum*, multa aqua gaudentes, i. e. principes, aliique qui opibus et divitiis abundant. Cf. vs. 4. Jarchi *arboribus aquarum* tales intelligendas ait, quae ipsae quidem sint tenerae ac debiles, sed ramos habeant multos et longos, soli, in quo plantatae sunt, aquis irrigui, ubertate. Eas igitur admonere prophetam exemplo cedri illius altae, sed jam excisae, ne extollant sese, ut robur suum aequiparent

rent arboribus densos ramos habentibus. אֵלֵיהֶם alii interpretantur *fortes*, *potentes* s. *principes eorum* (cf. not. ad אֵל supra vs. 11.), alii: *quercus* s. potius *terebinthi eorum*, coll. Jesaj. LXI, 3. אֵלֵי צֶדֶק, *quercus justitiae*, et בָּאֵלִים *inter quercus* Jesaj. LVII, 5. Sed verba וְלֹא יַעַמְדוּ אֵלֵיהֶם בְּגָבְהָם כָּל־שֹׁתֵי מָיִם vel ita vertas: *et ne persistent* s. *perseverent principes eorum in superbia sua, omnes bibentes aquam;* vel sic: *et ne stent quercus* s. *terebinthi eorum in sublimitate sua omnes bibentes aquam;* neutro modo sententia prodibit satis concinna. Quare nullus dubito, אֵלֵיהֶם h. l. notare *ad eos*, quod alias quidem אֲלֵיהֶם sonat (quod ipsum in pluribus codicibus h. l. legitur), sed quemadmodum Ps. II, 5. אֵלֵימוֹ *ad eos*, pro אֲלֵיהֶם, est positum, et אֵלֵינוּ *ad nos* saepissime legitur, ita sane hic אֵלֵיהֶם pro usitatiore אֲלֵיהֶם positum esse potest. Nec aliter acceperunt LXX. qui πρὸς αὐτὰ verterunt. Reliqui veteres hoc vocabulum non expresserunt. Erunt igitur verba hebraea paullo antea adducta sic interpretanda: *nec stent ad eas*, i. e. iis sese per foedus adjungant et assistant, *in altitudine sua*, cum in magnam altitudinem excreverunt, *omnes* ceteras arbores *bibentes aquam*, (vs. 16.), i. e. multo humore gaudentes, quibus principes alii opibus et divitiis affluentes intelligendos esse, ad hujus versus initium monuimus. Quum Orientales *stantes* precari soleant, unde factum, ut قام, *stetit*, de *precando* Arabibus dicatur; Michaelis in *Supplemm.* p. 1926. observat, posse hac adscita notione nostrum locum ita verti: *non precabuntur ad illas*, non adorabunt illas, *omnes reliquae arbores bibentes aquam.* Praeplacere tamen sibi addit, hunc locum ex Syrorum usu explicare, quibus ܩܘܡ, *stare*, cum ܠ constructum est *sperare*, hoc sensu: *Non sperabunt amplius in has altas arbores reliquae humiliores, omnes bibentes*

bentes aquam. כִּי כֻלָּם *Nam omnes illae* ſuperbae arbores, ſ. ſenſu proprio faſtuoſi reges et principes. נִתְּנוּ לַמָּוֶת *Tradentur morti*, eadem phraſis Pſ. CXVIII, 18. אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּית *Ad terram inferiorem* (ut infra vs. 16. 18.), i. e. in ſepulchrum. Cf. ſupra XXVI, 20. et ibi not., atque Epheſ. IV, 9. *εἰς τὰ κατώτερα μέρη τῆς γῆς.* בְּתוֹךְ בְּנֵי אָדָם *Inter* alios *filios Adami*, i. e. homines, ut Jeſaj. LVI, 2. Num. XXIII, 19. Pſ. VIII, 5., etiam plebejos et vulgus. אֶל־יוֹרְדֵי בוֹר *Ad eos qui deſcenderunt in foveam* ſcil. ſepulchri, ut ſupra XXVI, 20. Principes illi, qui propter opes et potentiam longe ſe eximebant a vulgo, tamen communem cum eo ſubierunt fortunam; nemo eorum communem illam mortis et ſepulturae legem evitavit.

15. בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאֹלָה *Die quo deſcenſurus eſt in infernum*, quo corruet regnum Aegyptiacum, cedro comparatum, quae verſu ſuperiore hominis inſtar in orcum deſcendere dicitur. Cf. Jeſaj. XIV, 11. Jejuna eſt ſententia, quam Grotius noſtris e verbis exſculpit: „*Quando ad inferos deſcendit* Sennacheribus, a filiis occiſus. 2 Reg. XIX, 37.“ הֶאֱבַלְתִּי *Lugere faciam*, regionem quidam intelligunt, quae, arbore illa florente exciſa, ornamento ſuo ſit ſpoliata. Alii, qui proprie capiunt: *lugere faciam* omnes amicos ejus. Sed intelligendum potius אֶת־תְּהוֹם, ſuntque jungenda verba הֶאֱבַלְתִּי כִּסֵּתִי, עָלָיו אֶת־תְּהוֹם hoc ſenſu: *lugere faciam et operiam propter eam* (cedrum) *abyſſum* ſ. *efficiam ut ſeſe operiat abyſſus* ſcil. ſacco, more lugentium. Dicitur abyſſus *lugere* et veluti ſaccum induere propter ruinam regni et regis Aegyptii, quod amplius illi aquas praebere prohibetur, unde illa, quacum comparatur, cedrus in tantum evectus fuit faſtigium. Alludit ad illud, quod vs. 4. dixit: *vorago* ſ. *abyſſus exaltavit eam.* Ita Jarchi et Kimchi. Alii: *abyſſum* malorum *ſuper eum*, Pharaonem, obducam, eum-

que obruam, coll. simili constructione supra XXIV, 7., et imagine XXVI, 19. Jesaj. VIII, 7. 8. Sed prior sententia melius congruit iis quae sequuntur: וָאֶמְנַע נַהֲרוֹתֶיהָ *inhibebo flumina ejus*, abyssi, vs. 4. (cf. Amos. IV, 7.), ne postea irrigent eam cedrum. Fontes opum illius exsiccabo. Theodoretus eo refert, quod gentes illi subjectae non amplius ei tributa sint pensurae. וַיִּכָּלְאוּ מַיִם רַבִּים *Et occludentur aquae illae multae*, de quibus vs. 5. 7. וָאַקְדִּר עָלָיו *Et atrabo super eo*, nigra et pulla veste, ut in luctu fieri solet, induam, quo significatu idem verbum infra XXXII, 7. 8. occurrit. Cf. Jerem. XIV, 2. Ps. XXXV, 14. לְבָנוֹן *Libanum*, in quo altissima illa cedrus fuit, vs. 3. וְכָל-עֲצֵי הַשָּׂדֶה Omnes circum principes, vs. 4. 5. עֻלְפֶּה, *Deliquium patietur* unaquaeque illarum arborum, emortuae quasi erunt moerore. עֻלְפֶּה Participium formae Pyhel cum He paragogico, pro עֻלָּף, coll. Jesaj. LI, 20. עֻלְּפוּ *animo deficiunt*, propr. *obvoluti sunt*, sed ab *involvendo* Orientales *deliquium animi* nuncupare solent, quod tegi nobis oculi videntur, et nox illis induci. Sic manifeste verbum יִתְעַלָּף Amos. VIII, 13. Jon. IV, 8. ponitur. LXX. h. l. ἐξελύθησαν. Syrus: ܐܬܟܡܪܘ *elanguerunt*. Vulgatus: *concussa sunt* (omnia ligna), scil. naturali humore exsiccato. Chaldaeus hunc versum ita exposuit: *Die, quo eum in infernum detrusi, luxerunt super eum; operuit orbem anxietas, et desertae sunt provinciae, et contremuerunt populi multi, ac denigratae sunt propter eum facies regum, omnesque reges populorum propter eum percusserunt humerum.*

16. מִקּוֹל מַפַּלְתּוֹ *A sonitu*, propter *fragorem ruinae ejus*, vs. 13. XXVI, 15. Meminit *fragoris ruinae*, quod comparat eum cedro altissimae. הִרְעַשְׁתִּי גוֹיִם *Contremiscere faciam*, attonitas reddam, *gentes*. Cf. Jesaj. XIV,

XIV, 16. בְּהוֹרִדִי אֹתוֹ וגו׳ *Cum descendere fecero eum* (vs. 17. 18. XXVI, 20.), cum dejecero eum in sepulchrum cum sepultis. Cf. supra vs. 14. et Jesaj. XIV, 15. וַיִּנָּחֲמוּ *Unde consolabuntur se*, ut supra XIV, 22. 23. Consolationem ex illius interitu assument; nam solamen est miseris, socios habuisse malorum. בְּאֶרֶץ תַּחְתִּית Vs. 14. Jesaj. XIV, 9. כָּל־עֲצֵי־עֵדֶן Vid. vs. 9. et ibi not. Mortui laetitia perfundi dicuntur, quod tantus rex illis fuerit adaequatus. Pro quo Chaldaeus sic vertit: *consolatione perfusi sunt in terra inferiori omnes reges Orientis, potentes et opulenti.* מִבְחַר וְטוֹב לְבָנוֹן *Selectio et praecipuum Libani*, quaecunque arbores egregiae in Libano erant. Similiter Jesaj. XXXVII, 24. מִבְחַר בְּרוֹשָׁיו sunt *selectissimae abietes* Libani. כָּל־שֹׁתֵי מָיִם *Universaeque* reliquae *humoribibae* arbores, vs. 14.

17. גַּם־הֵם אִתּוֹ יָרְדוּ שְׁאֹלָה Nam *etiam hi cum illo descendent in infernum*, vs. 16. אֶל־חַלְלֵי־חָרֶב *Ad* alios multos *confossos gladio*, ad milites alios qui in acie gladio ceciderunt. וּזְרֹעוֹ *Et brachium ejus*, i. e. exercitus, et foederati populi, qui ei instar brachii erant, cf. supra XXX, 21. Dan. XI, 6. 22. Alexandrinus Graecus interpres posuit τὸ σπέρμα αὐτοῦ, quasi זַרְעוֹ legisset, quod ipsum et Syrus expressit, unde tamen nullus commodus sensus oritur. Dathio non inepta videtur Hubigantii conjectura: וְגָוְעוּ *et exspirarunt*, i. e. *perierunt quicunque sub umbra ejus sedebant.* Quam conjecturam tamen se noluisse in versionem recipere addit, quod veteres omnes in lectione literarum recepta consentiunt. יָשְׁבוּ בְצִלּוֹ בְּתוֹךְ גּוֹיִם Qui *habitarunt sub umbra ejus secure inter gentes* vicinas, cf. vs. 6. et Thren. IV, 20. בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם *In umbra ejus vivemus* secure *inter gentes* vicinas.

18. אֶל־מִי דָמִיתָ כָּכָה *Cuinam igitur similis es?* q: d. intelligisne, rex Aegypti, cui futurus sis similis? Exhibui tibi vivam fortunae tuae imaginem. בְּתוֹךְ עֲרֵלִים תִּשְׁכַּב In communem foveam descendes cum gentili et incircumcisa turba. Cf. not. ad XXVIII, 10. הוּא פַרְעֹה וְכָל־הֲמוֹנֹה Talis erit sors Pharaonis populique ejus; talem inveniet exitum, qualem sub exemplo Assyrii, vel cedri excisae symbolo depinxi.

Cap.

Cap. XXXII.

Argumentum.

Proferre iterum propheta jubetur ferale carmen, quo usterae sint vicinae gentes contra Pharaonem Aegyptumque totam, cui paratum est exitium a Chaldaeorum armis. Pharaonem primum draconi dicit esse similem, qui in fluminibus cubat, et volutatione sua turbidas reddit, atque limosas aquas, qui ex suo fluviali cubili extrahendus dicitur in alienum atque aridum locum, atque ibi a volucribus ac feris lacerandus. Tunc vero ea accidet Aegyptiae terrae vastitas a Chaldaeis, ut in ea non hominum tantum, sed etiam jumentorum solitudo futura sit (2—16.). *Deinde post decimam quartam diem iterum accipit mandatum a Deo ad Pharaonem et subditos illius imperio populos, quo denunciare jubetur, non aliam futuram esse conditionem atque exitum Pharaonis, quam illorum principum, quibus ille tam potentia, quam furore ac superbia simillimus fuit, quorum deinde nomina, ingenium, et ignobilem exitum pluribus commemorat et amplificat* (17—32.).

1. בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה *Anno duodecimo* scil. deportati Ezechielis et Jechoniae, vid. I, 1. XXXI, 1. Pro בִּשְׁתֵּי in *novem* codd. legitur בְּעַשְׁתֵּי, i. e. *undecimo* anno, quod et LXX. et Syrus exprimunt. Hieronymus: „In multis autem exemplaribus juxta LXX. *duodecimus annus* et

et *menfis decimus* ponitur; juxta ceteros autem interpretes *decimus annus* et *duodecimus menfis*, ut jam vel capta fit Hierufalem, et gaudium Pharaonis malis fibi imminentibus auferatur; vel certe capienda, et fuis magis miferiis doleat, quam aliorum captivitate laetetur." בִּשְׁנֵי־עָשָׂר חֹדֶשׁ Quum expugnata jam effet Hierofolyma a Chaldaeis, coll. XXXIII, 21. 2 Reg. XXV, 2. 3. Jerem. XXXIX, 2. LII, 6. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ *Primo* fcil. die illius menfis, ut XXXI, 1. Eft itaque hoc, quod inde a vs. 2. usque ad vs. 16. decurrit, oraculum, *quintum*, et quod fequitur hoc ipfo Capite, vs. 17—32. *fextum* contra Aegyptum vaticinium. *Septimum* vide fupra XXIX, 17—20.; *primum* vero XXIX, 1—16., *fecundum* XXX, 1—19., *tertium* XXX, 20—26., *quartum* XXXI, 1. feqq. *Septimum* cur junctum fit *primo*, diximus ad XXIX, 17.

2. שָׂא קִינָה *Tolle lamentationem*, lugubre carmen, vid. fupra XIX, 1. Quemadmodum defcripto Tyriae civitatis et regis interitu (XXIX, 18.), lamentum aut ferale carmen tollere jubetur vates, quod etiam fecit fuper Babylonis regem Jefajas Cap. XIV.; fic nunc, poftquam Affyriorum clade (Cap. fuperiore) exemplar propofuit Aegyptiae caedis et horribilis cafus, jubet Deus, ut lugubre carmen fuper Aegyptum inftituat, et quafi regio cadaveri et regni bufto funereas impendat exequias. כְּפִיר גּוֹיִם נִדְמֵיתָ *Leoni juveni gentium*, i. e. graffanti inftar leonis inter gentes, et tyrannice imperanti, *fimilis factus eras.* Subaudiendum eft אֶל ante כְּפִיר, ex proximo אֵלָיו, cf. XXXI, 2. 8. 18. Pharaonem leoni comparat, qui in terra bellusrum omnium potentiffimus eft, unde cum ejus rugitu et fremitu furor et terror regis confertur Proverb. XIX, 12. XX, 2. Cf. Jefaj. V, 29. Comparat item cum *dracone*, תַּנִּים ut ipfius in mari potentiam oftendat. Draco vero ille, fi

ad

ad Nilum ſpectes, *crocodilus* eſt illi flumini familiaris (cf. not. ad XXIX, 3.), qui non minus in ſuo regno dominatur et furit, quam in ſylvis leo. Dum igitur regem Aegypti *leoni* et *draconi* confert, eum *terra marique* potentiſſimum fuiſſe ſignificat. Quum vero rex ille inter Aegyptia flumina (בַּיַּמִּים) plerumque viveret, draconi magis, quam leoni ſimilis fuit, ideo, quaſi leonis immemor, draconis perſequitur allegoriam. וַתָּגַח בְּנַהֲרוֹתֶיךָ *Et prorupiſti te in fluminibus tuis,* per flumina cum impetu ferebaris, belluae aqualitis ferocis inſtar. Verbum גוח notat *cum vi et impetu prorumpere,* ſive *ſeſe proripere;* vid. Mich. IV, 10. Jud. XX, 33. Job. XXXVIII, 8. Kimchi וַתָּגַח exponit וַתֵּצֵא, *prodibas,* additque, eſſe futurum formae Cal, ut Geneſ. VIII, 4. וַתָּנַח *requievit,* ſenſum autem eſſe hunc: prodiiſti, prorupiſti, cum fluminibus tuis ad inundandam terram; *fluminibus* vero ſignificari exercitus ſuos validos. Ita Chaldaeus: *proeliatus es exercitibus tuis.* Pergit Kimchi, poſſe וַתָּגַח et pro Futuro formae *Hiphil* haberi, ut וַיָּרַח, Genes. VIII, 21,, ſignificatione tranſitiva, *produxiſti,* ut Job. XL, 23. כִּי־יָגִיחַ יַרְדֵּן אֶל־פִּיהוּ, *quamvis producat Jordanem ad os ſuum.* Ita ſenſum fore: produxiſti aquas fluminibus tuis, ſ. per flumina tua, in aridum, praefixum ב ante בְּנַהֲרוֹתֶיךָ notare *per,* ut Pſ. XLIV, 5. בְּךָ צָרֵינוּ נְנַגֵּחַ *Per te,* auxilio tuo, *hoſtes noſtros ferimus.* LXX. Καὶ ἐκεράτιζες ἐν τοῖς ποταμοῖς σε. Quod Vulgatus vertit: *et ventilabas cornu in fluminibus tuis,* et Hieronymus ſic explicat: „qui irrigatione fluminum erigebatur in ſuperbiam, quae *cornu* vocatur, et multitudine exercitus ſui omnes aquas transiens poterat conturbare.“ וַתִּדְלַח־מַיִם בְּרַגְלֶיךָ *Et turbaſti aquas pedibus tuis,* ſtatum rerum publicarum turbaſti. Verbum דָּלַח praeter hunc locum bis tantummodo, infra vs. 13., obvium, ut Syriacum ܕܠܰܚ turbare, *exagitare* notat. Chaldaeus: *Commoviſti populos*

auxiliis

auxiliis tuis. Aqua imago gentium et populorum Jesaj. XVII, 12. Apocal. XVII, 15. וַתִּרְפֹּס *Et conculcasti*, conculcando turbasti, ut infra XXXIV, 18. (ubi cum *Sin* scribitur, ut et h. l. in pluribus codicibus, Proverb. XXV, 26. נַהֲרֹתָם *Flumina eorum*, populorum, i. e. exercitus eorum, coll. Jesaj. VIII, 7. Coccejus: „Exercitus contra te productos prosternebas, et pedibus subjiciebas." Chaldaeus: *Et vastasti provincias eorum.* Grotius inde a וַתָּגַח versum nostrum sic interpretatur: „*Et prodiens e mari in flumina turbabas aquas pedibus, quin et tota flumina conculcabas.* Sensus est: ex imperio tuo egressus vicinas civitates gentesque totas proterebas."

3. Metaphoram persequitur belluae aquatilis, quae non aliter e suo domicilio extrahitur, nisi reti, aut sagena, piscatorum solertia. Ne igitur magnus iste draco securum se ab hominum artificio putaret, quia in medio fluminum cubabat, quo non videbantur perventurae piscatorum insidiae; ait Deus, piscatorium illud munus sibi esse susceptum, et habere ad eam curam paratum rete (וּפָרַשְׂתִּי עָלֶיךָ אֶת־רִשְׁתִּי), ubi e gurgitis profunditate draconem extrahet in aridum littus, ubi cum suo regno vitam etiam amittat. Idem fere dixerat supra XXIX, 5., ad quem loc. cf. not. בִּקְהַל עַמִּים רַבִּים Ut solet frequens populus convenire ad leonem aut crocodilum capiendum, cf. supra XIX, 8. וְהֶעֱלוּךָ בְּחֶרְמִי *Et ascendere te facient*, extrahent te ex aquis tuis, *reti meo*, XXVI, 5. 14.

4. וּנְטַשְׁתִּיךָ בָאָרֶץ *Tum derelinquam te* velut piscem in terram tractum, et ibi projectum. Cf. XXIX, 5. et ad usum verbi נָטַשׁ XXXI, 12. וְהִשְׁכַּנְתִּי עָלֶיךָ וגו׳ Impingam tibi (cf. XXXI, 13.) omnes volucres carnivoras, et terrestres belluas, quarum famelica rabies tuis

exple-

explebitur carnibus, id est, Grotio explicante, homines feri et rapaces Aegyptum invadent ac depraedabuntur.

5. אֶת־בְּשָׂרְךָ *Carnes tuas*, i. e. hominum, militum tuorum, quos interficient Chaldaei. Ita Chaldaeus interpres: *carnem occisorum tuorum*. Nam, ut recte Kimchi notat, prophetae oratio non contra solum Pharaonem, verum etiam contra populum suum directa est. עַל־הֶהָרִים Q. d. Etiam qui confugerint ad montes, illis interficientur. Cf. XXXI, 12. וּמִלֵּאתִי Cf. infra XXXV, 8. הַגֵּאָיוֹת Tantum ex te effundetur sanguinis, ut is impleturus sit *valles*. רָמוּתֶךָ (sive, ut in nonnullis codicibus scribitur, רָמוּתֶיךָ, plurali, quem sane innuere videtur et in defectivo רָמוּתֶךָ *Segol* sub Thau) quidam a רוּם, *altum esse*, interpretantur *altitudine tua*, i. e. acervo, s. acervis accumulatis cadaverum tuorum. Alii: *elationibus tuis*, i. e. exercitibus tuis, quibus elatus eras; cadaveribus copiarum, de quibus superbiebas. Similiter Coccejus, qui *praecellentiam tuam* vertit. Idem videtur voluisse Lutherus: *und (will) mit deiner Höhe die Thale ausfüllen.* Magis placet Jarchii interpretatio, quam ipsam Kimchi et a R. Jona allatam ait, e qua nostrum nomen ad verbum רָמָה, *projecit*, refertur, ut haec prodeat sententia: *implebo valles prostratione tua*, i. e. prostratis tuis, q. d. vulnerati ex copiis tuis humi fundentur et prosternentur. Michaelis in *Supplemm.* p. 2246. collato arabico رِمَّة, quod Golius exponit: *redundans res, quaeque supererat, peculiariter post mactati cameli distributionem, os ejus aliquod, aut articulus, item sepulcrum*, nomini hebraeo *reliquiarum* significatum tribuere mallet, ut hic sit sensus: *implebo valles reliquiis tuis.* Fuerunt jam Jarchii aetate, qui a רִמָּה, *vermis*, *putredo*, unde Exod. XVI, 20, verbum וַיָּרֻם, *vermiculavit*, nostrum locum sic interpretarentur: *implebo valles putredine tua*, putre-

putrefactis tuis cadaveribus. Ita Syrus: *Implebuntur valles* ܦܩܥܬܐ ܩܠܚܟ *putredine tua.* Id forſan et voluit Vulgatus Latinus, qui *ſanie tua* reddidit, niſi is potius Graeci Alexandrini verſionem, *ἀπὸ τοῦ αἵματός σου* (quod hebraice מִדָּמֶךָ eſſet) expreſſerit. Verum ſi noſtrum nomen ad radicem רָמַם referas, רִמָּתְךָ erit efferendum, aut, ſi lectionem רמותיך ſequaris, ex 28 codicibus a Kennicotto allatam, רִמּוֹתֶיךָ, Michaele notante, l. c., qui illud *vermibus tuis* vertit, i. e. cadavera tua, vermibus plena et exeſa, integras valles tenebunt. Quod ipſi adeo placuit, ut in translatione V. T. teutonica, utramque interpretationem, illam ex Arabico رِمَّة deductam, *reliquias*, et hanc, *putredinem*, jungeret, hoc modo: *und die Thäler will ich mit deinen faulenden Ueberbleibſeln anfüllen.*

6. וְהִשְׁקֵיתִי אֶרֶץ צָפָתְךָ מִדָּמְךָ *Et irrigabo terram natationis tuae*, i. e. in cujus fluminibus tu, tanquam bellua aquatilis, natas, i. e. Aegyptum, tuo imperio ſubjectam, *ſanguine tuo.* צָפָה *Natatio*, a צוף, *natare*, 2 Reg. VI, 6. Thren. III, 54., ut קָמָה *altitudo*, *ſtatura*, a קוּם. Alii אֶרֶץ צֹפֵתְךָ vertunt *terram exundantem tuam*, ſ. *tibi*, in qua videlicet in commodum tuum exundare ſolent aquae Nili. Alii: *terram inundationis tuae*, eodem ſenſu. Kimchio צָפָה eſt Participium femininum, hoc ſenſu: *terram tuam, ſuper quam natabant aquae*, i. e. terram tuam, quam prius a patrio flumine fluctus oppleverant, rigabo non jam aqua, ſed ſanguine tuo. Alii: *rigabo terram inundantem ex te, tuo* nimirum *ſanguine*, i. e. efficiam, ut te, tuo cruore, aſperſa inundet. Kimchi obſervat, poſſe צָפָתְךָ ad צָפָה, *ſpeculatus eſt*, referri, ut haec prodeat ſententia: *terram ſpeculationis tuae*, i. e. loca alta, ex quibus proſpectari poteſt, *ſanguine tuo irrigabo.* Simpliciſſimum videtur,

videtur, quod primo loco posuimus. מִמְּךָ *Ex te*, i. e. tuis, s. tuo et tuorum sanguine, cf. not. ad vs. 5.

7. וְכִסֵּיתִי *Quin obtegam* coelos tenebris, atris nubibus (cf. XXX, 18.), quasi vestibus lugubribus. בְּכַבּוֹתְךָ *Cum te* et splendorem tuum, quo prius omnia collustrare videbaris, *exstinguam*. Eandem imaginem vid. Job. XVIII, 5. Chaldaeus: *Et operiet te tribulatio, cum extinxero splendorem gloriae regni tui de coelis.* Jarchi: „Cum extinctum fuerit incendium tuum, ascendet fumus, et operiet coelos atque obscurabit lumina; ac si diceret: quicunque audiverint famam tuam (de casu tuo), lugebunt et obstupescent, quoniam singuli metuent sibi ipsis, dicendo: et nobis imminet exitium.“ וְהִקְדַּרְתִּי אֶת־כֹּכְבֵיהֶם *Et atras reddam stellas eorum*, coelorum. Cf. Jesaj. XIII, 10. seqq. Joel. II, 10. Chaldaeus: *Imminuentur populi exercitus tui, qui fuerunt multi sicut stellae.* שֶׁמֶשׁ בֶּעָנָן אֲכַסֶּנּוּ *Solem* quod attinet *cum nube eum operiam.* Cf. Apocal. VI, 12. seqq. Chaldaeus: *Rex cum exercitu tuo operiet te, sicut nubes, quae ascendit et tegit solem.* וְיָרֵחַ לֹא־יָאִיר אוֹרוֹ *Et luna non lucere faciet lumen suum.* Moestitiam haec significant luctumque ob calamitates et tempora angusta, in quibus dure conflictantur homines, ut ipse sol ipsis non videatur lucere, et tam inexplicabilia mala, ut ex his nulla ratione possint emergere.

8. כָּל־מְאוֹרֵי אוֹר *Omnia luminaria lucis* quod attinet, i. e. sidera lucem hominibus praebentia, Genes. I, 14. 16. Ps. CXLVIII, 3. אַקְדִּירֵם עָלֶיךָ *Obscurabo eos super te* (vid. vs. 7.), sive, ut Vulgatus reddidit, *moerore faciam super te*, ut subtracto lumine regio cadaveri et provinciae busto quasi parentare videantur. וְנָתַתִּי חֹשֶׁךְ עַל־אַרְצְךָ Cf. supra XXX, 18. Chaldaeus: *Operiet angustia instar tenebrarum terram tuam.* Theodoretus:

Οὐ φύσει ταῦτα λέγει γεγενῆσθαι, ἀλλὰ τῇ τῶν ἀνιωμένων διαθέσει· οἱ γὰρ ἐν συμφοραῖς ὄντες νυκτὸς ἀφεγγεστέραν τὴν ἡμέραν ὑπολαμβάνουσι. *Non natura haec ait accidisse, sed propter eorum, qui cruciabantur, affectionem; siquidem calamitatibus oppressi nocte obscuriorem diem opinantur.*

9. וְהִכְעַסְתִּי *Tum moerore et aegritudine afficiam*, ut supra VIII, 17. XVI, 26. Alii: *ad indignationem provocabo.* Verbum notat in genere fortem acerbamque animi commotionem, sive ex ira, sive dolore et tristitia. Sensu posteriore usurpatur 1 Sam. I, 6. בַּהֲבִיאִי שִׁבְרְךָ בַּגּוֹיִם *Cum adduci faciam*, cum induxero, *confractionem tui*, i. e. nuntium de clade et excidio tuo *inter gentes.* Alii, cum Chaldaeo, שִׁבְרְךָ interpretantur homines *confractos et percussos* ex militibus sive subditis tuis; abstracto pro concreto posito. Grotius: „Ubi captivi Aegyptii in terras longinquas abducti, certum attulerint nuntium cladis.“ Ita Alexandrini Graeci: Ἂν ἀγάγω αἰχμαλωσίαν σου εἰς τὰ ἔθνη, εἰς γῆν ἣν οὐκ ἔγνως. Quae Theodoretus recte sic explicat: Τῆς αἰχμαλωσίας σου, φησί, γενομένης, οἱ μὲν τῆς προτέρας σου μεμνημένοι θρασύτητος ἀνηλεεῖς περὶ σὲ φανήσονται· οἱ δὲ θρηνήσουσι, καὶ ἀνιαθήσονται, ἐκ τῶν συμβεβηκότων σοὶ τὰ καταληψόμενα αὐτοὺς κακὰ τεκμαιρόμενοι. *Cum captus, inquit, fueris, alii quidem, pristinae tuae recordati audaciae, se immites erga te, et absque misericordia praebebunt; alii vero lugebunt cruciabunturque, ex iis, quae tibi acciderint, impendentia sibi mala conjicientes.*

10. וַהֲשִׁמּוֹתִי עָלֶיךָ *Ita obstupescere faciam super te*, XXVIII, 19. עַמִּים רַבִּים vs. 7. Grotius: „Populos et reges Afros intellige, ad quos per Aegyptum venere Chaldaei.“ יִשְׂעֲרוּ עָלֶיךָ שַׂעַר *Cohorrescent horrore* XXVII, 35. Job. XVIII, 20. Quemadmodum cum de Tyri ruina loqueretur supra XXVI, induxit vs. 15. nationes alias graviter illius contritione commotas, ita etiam

etiam nunc gentes alias horrore ingenti dicit esse concutiendas, cum videant provinciam terra marique potentissimam, quae aliorum vires et conatus timendos non putabat, succubuisse jam Chaldaeorum potentiae, et late per alienas terras dissipari. בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי *Cum volare fecero*, i. e. celeriter vibravero, *gladium meum*, Genes. I, 20. Proverb. XXIII, 5. Cf. de verbo עוּף, cui *fulgurandi*, *splendendi* significatum quidam, Kimchio auctore, tribuerunt, Michaelis *Supplemm.* p. 1869. וְחָרְדוּ לִרְגָעִים *Ut trepident ad singula momenta*, ab uno momento ad alterum, ut Kimchi explicat. Jesaj. XXVII, 3. Job. VII, 18. אִישׁ לְנַפְשׁוֹ *Quisque propter animam*, s. vitam suam, propter se ipsum, ad Jerem. LI, 6. 45.

11. תְּבוֹאֶךָּ pro תָּבוֹא לְךָ, ut Ps. XXXV, 8. תְּבוֹאֶנּוּ pro לוֹ תָּבוֹא *Veniet ei.* Ad rem cf. Jerem. XXV, 19. XLIII, 9—13. XLVI, 13—26.

12. אַפִּיל *Cadere faciam*, prosternam, VI, 4. עָרִיצֵי גוֹיִם Eo nomine Chaldaeos appellare Nostro solenne, vid. XXXI, 12.

13. וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־בְּהֶמְתָּהּ *Et perdam omnia jumenta ejus*, quae hominibus ad rem sive bellicam sive rusticam magnos exhibent usus, praesertim vero equos spectare videtur, quorum in Aegypto foetura nobilis (vid. 1 Reg. X, 28. 29.). Eorum multitudine fretus Aegyptius obsistebat Babylonio, et alios ad defectionem provocabat amplissimis promissis. Vid. Jesaj. XXXI, 3. מֵעַל מַיִם רַבִּים *Desuper aquis multis*; i. e. ne posthac pascantur in pratis ex Nilo irriguis. Quod *neque pede hominis, neque jumenti ungula aquas Aegypti* i. e. Nili *turbandas ultra* dicit, significat, sublatis hominibus et jumentis limpidissimas mansuras aquas, utpote quae transitu hominum et jumentorum non amplius sint turbandae. Qua

imagine quidam hoc innui existimant, fere,ut essent expeditiones bellicae Aegyptiorum, per quas omnia fuerant confusa. Sicut enim homines (verba sunt Grotii) per vada transeuntes, et equi, ubi aquatum ducuntur, turbidas faciunt aquas, ita Aegyptiorum pedites et equites populos vicinos, qui sub *aquarum* significantur nomine (vid. supra vs. 2.) solebant conturbare.

14. אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם *Tunc subsidere faciam*, i. e. quietas et limpidas reddam *aquas eorum*, scil. subsidente in illis luto, quo fuerant conturbatae. Cf. infra XXXIV, 18. Grotius: „Quiescent illi populi a vi Aegyptia, ut bene hic explicat Chaldaeus, qui hunc versum ita reddit: *tunc quietem dabo populis, et reges eorum in requiem*, s. tranquille, *ducam*." כַּשֶּׁמֶן *Sicut oleum*, i. e. tranquille et inturbatum; oleum enim, etiamsi iterum, et saepius moveas, nunquam turbatur, omniumque liquorum existimatur maxime tranquillum.

15. Illud vero, inquit Deus, tunc eveniet, quando Aegypto vastitatem ac desolationem induxero; tunc autem vastabitur et ab incolarum multitudine deseretur, quando habitatores ejus ferro percussero. מִמְּלֹאָהּ *A plenitudine ejus*, i. e. incolis et opibus, quae replebant illam terram. Cf. supra XII, 19.

16. Supra vs. 2. jussus propheta fuerat, lamentum sustollere, quod ad hunc usque locum persequutus est; nunc vero iterat, aut explicat Deus, quod eo versu dixerat, nempe hoc esse lamentum, quod eo versiculo institui atque plangi jusserat; docetque, non ab uno propheta, sed ab omnibus gentibus deplorandum esse Aegyptiorum interitum, vel quia nemo erit, qui tanti regni casum ignoret, vel quia ejusmodi fuit Aegypti clades, ut inimicos etiam ad misericordiam posset adducere.

Dicun-

Dicuntur autem ploraturae בְּנוֹת הַגּוֹיִם, *filiae gentium*, vel quia *filiabus* civitates earumque incolae significantur, ut *filia Tyri*, Pf. XLV, 13., *filia Babelis*, Pf. CXXXVII, 8., *filia Sionis*, Jefaj. I, 8. al., vel quia ex gentium orientalium *more feminae* planctum facere et threnum mortuis canere folent. Cf. Joh. XI, 31. et Niebuhrii *Itinerar.* T. I. p. 186.

17. Novum lessum instituit vates, in quo non tam de clade loquitur Pharaonis, quam de illius descensu ad inferos, sicut de rege Babylonis Jesajas C. XIV. לַחֹדֶשׁ Alexandrinus vertit τῷ πρώτῳ μηνός. Sed quum in hebraeo nullus mensis numerus additus sit, idem haud dubie mensis intelligendus est *duodecimus*, de quo vs. 1., ut igitur decima quarta a priori vaticinio die novum hoc mandatum acceperit vates.

18. נְהֵה *Lamentare, plange*, ut Mich. II, 4. Grotius: „Cane Aegypto velut mortuae carmen, quale cani solet iis, qui in sepulchrum demittuntur." וְהוֹרִדֵהוּ *Et descendere fac*, in sepulchrum demitte eam per prophetiam tuam; praedicito, Aegyptios perituras. Sicut poetae, ita et prophetae *facere* dicuntur, quae canunt, aut praedicunt, cf. supra XIII, 18. 19. infra XLIII, 3. Jesaj. VI, 10. Jerem. I, 10. אוֹתָהּ *Ipsam*, inquam, Aegyptum ita descendere fac. וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִם *Et filias*, civitates (vs. 16.) *gentium validarum*, quae aut Aegyptiorum fuberant imperio, aut cum Aegyptiis foedus ac societatem inierant. Hi autem populi eidem se cum Aegyptiis bello atque fortunae implicuerunt. אֶל־אֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת *Ad terram inferiorum* partium f. regionum, i. e. ad inferos. Vid. XXVI, 20. et ibi not. et cf. Pf. LXIII, 10. אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר *Cum iis qui descendunt in foveam*, orcum, XXXI, 14. 16., et infra vs. 24.

19. Sequitur jam ipsa formula carminis, quo vates plangere jubetur triste Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus versiculi initio: *dicendo* scil. plange (נְהֵה vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתָּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amisso imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Descende* de dignitate tua, Jesaj. XLVII, 1., ad sepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te,* Imperativus Hophal, cf. infra vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumcisis* s. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipse, tempore ac gladio occubuerunt, ut statim vs. 20. sequitur. Cf. vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confossos gladio alios cadent* Aegyptii et socii eorum. Est in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra personae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverso vocum respectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius* jam *traditus est*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, subaudito ל ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita est* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, s. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quasi ad libitinarios, Grotio observante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti persona; et sane in pluribus codicibus etiamnum מָֽשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* scriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum*, Aegyptium, s. regem Aegypti, gratulando adventum ejus. Imitatur noster Jesajam, qui XIV, 10. seqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵלֵי־גִבּוֹרִים *Primi* s. principes *potentium*,

vs. 12.

vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus*, XXX, 8. Alloquentur ipſum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *deſcenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi*, vs. 19. 24.

22. Ad conſolationem Pharaonis incipit enumerare ſocios et culpae et poenae, qui ſimiliter ceciderint. Primo loco ponit אשור, *Aſſyrium*, cujus regnum, omnium antiquiſſimum, deſtruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentiſſimum exemplum proſtratae potentiae. Cf. ſupra XXXI, 3. Hic igitur Aſſur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando ſub imperio fuere regis Aſſyrii, quorum ſepulchra non longe aberant a ſepulchro regio, qui etiam cum Aſſyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et univerſus coetus illius*, terrae Aſſyriae, vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Aſſyrium *ſepulchra illius* coetus ſ. multitudinis Aſſyriacae ſunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita ſume 23. 24. 25. 26.“ כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confoſſi*, vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jeſaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Aſſyriae gentis vel potentiae *poſita ſunt ſepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, ſive, ut Vulgatus reddidit, *in noviſſimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jeſaj. XIV, 15. Sic יַרְכָתַיִם ſaepius *interiora* rei alicujus deſignat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10. יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* uſurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incuſſerant orbi terrarum *terrorem* ſui, vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem ſunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Jeſaj.

ſaj. XXXVIII, 11. Chaldaeus: *in terra Iſrael.* Sed vid. quae infra ad vs. 27. ſub finem notanda erunt.

24. Eadem nunc de *Elam*, quae proxime de Aſſur. Ponitur autem hoc loco *Elam*, quia Aſſyrio coaetaneus et frater, Geneſ. X, 22. Eſt autem עֵילָם, Graecorum Latinorumque *Elymais*, Perſiae Mediaeque vicina regio, quae proprios habuit reges, quorum praeter Jeremiam (XXV, 25.) et Strabo meminit L. XI. Vid. Bocharti *Geograph. S.* P. I. L. II. Cap. II. p. 78. ſeqq. Cellarii *Geograph. antiqu.* P. II. L. III. Cap. XIX. p. 675. edit. ſec. (p. 800. edit. vet.) et Michaelis *Spicileg.* P. II. p. 68. „Truces et bellicoſos fuiſſe Elamitas, ex Eſaja (XXI, 2. XXII, 6.) et Jeremia (XLIX, 35.) discere eſt, et ex Ezechiele inprimis, qui dicit Elamitas perculiſſe terram viventium terrore ſui nominis XXXII, 24. Qui verus Elymaeorum character eſt, quos Strabo et Nearchus ſcribunt ex rapto vixiſſe, et vicinarum gentium ſolos Parthis ſemper obſtitiſſe, atque adeo ex Perſarum regibus auſos tributum exigere." Bochartus l. c. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם *Portant* vero nunc *ignominiam ſuam*, ſuperbiae priſtinae poenam, quippe ab aliis ſuperati. Sive: ignominioſe perierunt. אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר *Cum* aliis *qui deſcenderunt in foveam*, i. e. orcum, vs. 18. 25. 29.

25. בְּתוֹךְ חֲלָלִים *Inter occiſos*, confoſſos alios vs. 22. נָתְנוּ מִשְׁכָּב *Dederunt cubile*, intelligunt quidam lectum feralem, ut 2 Paral. XVI, 14. לָהּ *Illi*, Elymaidi, vs. 24. בְּכָל־הֲמוֹנָהּ *Cum omni multitudine ejus*, ut v. 24. 26. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתֶהָ Ita ut *circa regem* ſ. principem eſſent *ſepulchra* totius *multitudinis ejus*, vs. 22. 23. 26. כִּי־נִתַּן חִתִּיתָם *Quia datus*, incuſſus aliis eſt *terror eorum*, vs. 23. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם *Ideoque* merito nunc *portant poenam* et *ignominiam ſuam*, vs. 24. XVI, 52. בְּתוֹךְ חֲלָלִים

חֲלָלִים נִתַּן Ideo, inquam, *inter confossos* etiam ipse Elamita *datus* s. traditus *est*. Vel.: *in medio confossorum*, inquam, *datum est* cubile ipsius (מִשְׁכָּב), ex initio versus.

26. De מֶשֶׁךְ et תֻּבַל i. e. *Moschis* et *Tibarenis* vid. not. ad XXVII, 15. מְחֻלְלֵי חָרֶב, i. q. חַלְלֵי־חֶרֶב *gladio confossi*, supra vs. 21, Kimchio explicante, qui praeterea notat, esse מְחֻלְלֵי praeter normam scriptum sine Dagesch, quod literae Lamed priori imponendum erat, pro מְחֻלְּלֵי, quemadmodum et supra XXVIII, 9. Participium activum, בְּיַד מְחַלְלֶךָ, *per manum confodientis te*, signo characteristico Dagesch caret.

27. וְלֹא pro הֲלֹא *nonne?* positum, ut Exod. VIII, 22. *Si palam sacra faceremus Aegyptiis abominanda*, וְלֹא יִסְקְלֻנוּ *annon lapidarent nos?* Loca plura alia, quibus לֹא affirmative pro הֲלֹא ponitur, vid. in Noldii *Concordantt. Particular.* p. 422. edit. Tymp. Ita verborum וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים sensus hic erit: *Annon* enim *cubant* etiam hi *cum potentibus* aliis (supra vs. 12. 21.)? ut, quum fortes essent, et se efferrent inter barbaros (עֲרֵלִים), caderent et decumberent una cum fortibus, qui e barbaris ceciderunt. Alii, ut Vulgatus, sine interrogatione: *et non cubant*, vel, *non jacent* seorsim in sepulchro cum heroibus aliis; sed in unam aliquam fossam congesti, ut victis fieri solet. Junius in Commentario posthumo: „*Quamvis nondum cubent* omnes *cum potentibus*, sed rerum adhuc potiantur in parte Asiae; cadent tamen ante, quam cadat Aegyptius.“ Sed concinnior erit sententia, si וְלֹא, uti diximus, *nonne?* vertas. Neque aliter illud videntur cepisse LXX. et Syrus, quorum neuter negationem expressit, unde tamen minime recte colligitur, eos וְלֹא suis in codicibus non legisse, quae Dathii est conjectura, illis interpretibus auctoribus illud וְלֹא expungendum censentis, quod negandi

 par-

particulae heic locus ſit plane ineptus, nam prophetam exemplorum inductione uſi ad probandum, omnes priorum temporum heroas virtute bellica famoſos tandem morti ſuccubuiſſe. Verum ſi וְלֹא cum interrogatione, ut fecimus, vertatur, ſententia prodibit affirmativa, nihilque erit difficultatis. Idem Dathius verba, quae mox ſequuntur, נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים, in mendo cubare ſuſpicatur, quod verſionis Graecae ope tollendum exiſtimat. In ea autem prius noſtri verſus hemiſtichium ita ſonat: *Καὶ ἐκοιμήθησαν μετὰ τῶν γιγάντων τῶν πεπτωκότων ἀπ' αἰῶνος.* Interpretem pro נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים legiſſe נְפִלִים מֵעוֹלָם apparet, quod Dathius valde probat, quum, illa ſcriptura adoptata, vates reſpiciat heroas iſtos et gigantes, de quibus Moſes Geneſ. VI, 4. הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ — *hi ſunt iſti heroes* אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם *ab omni memoria celebres.* „Mirum fere eſſet," inquit Dathius, „ſi in enumeratione heroum, ſive hominum ob virtutem bellicam celebrium propheta hos omiſiſſet, quos Moſes antiquiſſimis temporibus magnam nominis famam conſequutos eſſe narrat." Ceteri tamen veteres eadem, quae nunc in codicibus noſtris hebraeis leguntur, verba expreſſerunt. אֲשֶׁר *Qui*, Moſchi et Tibareni, מֶשֶׁךְ תֻּבַל vs. 26. vel גִּבּוֹרִים, *fortes* et magnanimi licet. יָרְדוּ שְׁאוֹל *In infernum deſcenderunt*, vs. 21. 30. XXXI, 15. 16. 17. בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם *Cum inſtrumentis ſuis bellicis*, i. e. cum armis ſuis, Deut. I, 41. Jud. XVIII, 11., armati. Suffixum, quod pro noſtrarum linguarum indole nomini priori addendum erat, Hebraei addunt poſteriori nominum, in ſtatu conſtructo poſitorum, quod ea tanquam *unum* nomen ſpectantur. Sic Deuteron. l. c. אֶת־כְּלֵי, מִלְחַמְתּוֹ *inſtrumenta belli ſui*, i. e. arma *ſua*. Cf. Jeſaj. II, 20. Dan. IX, 24. וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם *Et poſuerunt*, poſitos habuerunt *gladios ſuos ſub capitibus ſuis.* Grotius: „Victores non ſingula tantum habebant ſepulchra, ſed et, in virtutis honorem, cum armis ſuis

ſuis ſepeliebantur, 1 Macc. XIII, 29. Sic Alexandri mortui arma feretro ejus impoſita refert *Diodorus Siculus* L. XVIII, p. 608.“ Plura de hoc more e ſcriptoribus veteribus collegit Dougtaeus in *Analectis SS.* p. 281. Aliis *ponere gladios ſub capitibus* idem eſt, quod abdicare eorum uſum, uti ſolent milites cubitum ituri, Judith. XIII, 6. Verborum וַיְהִי עֲוֹנֹתָם עַל־עַצְמוֹתָם ſenſus videtur hic eſſe: *ita tamen, ut ſint maneantque iniquitates eorum ſuper oſſibus eorum* (licet pompoſe haec ſepulta ſint), ob quas futuro tandem judicio extremo poenas promeritas experiuntur. Alii: *ut eſſet eorum iniquitas*, i. e. arma, quibus exercuerunt *iniquitatem*, *ſuper* ſ. apud *oſſa eorum*. Coccejus: „Ut ita inſtrumentum culpae eorum, quo ſibi attraxerant vindictam, maneret apud oſſa eorum. Nam eos gladium ſumſiſſe, et gladio periiſſe.“ Kimchi: „Oſſa eorum ferent mulctam debitam iniquitatibus, quas ipſi admiſerunt, nam oſſa eorum perfodientur ac conterentur, h. e. ipſi occidentur et peribunt propter ſcelera ſua.“ Ita et Dathio עָוֹן, *iniquitas*, metonymice pro poena iniquitatis dicta videtur, ſed עֶצֶם ei non eſt ſubſtantivum *os*, ſed pronomen reciprocum, *ille*, *ipſe*. Senſum igitur horum verborum eundem eſſe, qui phraſeos יִשְׂאוּ כְלִמָּתָם vſs. 24. et 30. Ceterum verbum ſingulare וַיְהִי jungitur nomini plurali עֲוֹנֹתָם, ut verba proprie ita ſint capienda: *et erit unaquaeque iniquitatum eorum* etc. כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים *Quia terror potentum fuit*, i. e. quia ipſi terribiles etiam fortiſſimis fuerunt. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. vs. 24. 25. 26. Chaldaeus intelligit de *dominatione in terram Iſrael*, quum tamen terra viventium ſit, ubicunque homines vivunt, recte monente Bocharto *Geograph. S. P. I. ſ. Phaleg* L. III. Cap. XII. p. 209., ubi et ex ſcriptis veterum oſtendit, hos populos non immerito fuiſſe terrori.

28. וְאַתָּה

28. וְאַתָּה Sic ergo *et tu*, Aegypto, ſ. Pharao. Alii: Tu quoque, *Meſchech*, *Tubal*, et cetera multitudo. Sed alloquitur Pharaonem, quem ſocium facit illorum, qui victi perierunt, neque ſepulchrum nacti ſunt glorioſum. בְּתוֹךְ עֲרֵלִים *In medio incircumciſorum*, pari cum illis ſupplicio adfectus. Cf. vs. 22. 29. תִּשָּׁבֵר *Frangeris*, pro תִּשָּׁבֵר, ut תִּגָּבֵר Exod. XXXIV, 19., et וַתֵּעָצַר Num. XXV, 8., in quibus omnibus pro Zere Patach eſt poſitum propter literam gutturalem ר, quae proxime ſequitur.

29. שָׁמָּה אֱדוֹם *Ibi*, in orco, etiam *Idumaea*, vel *Idumaeae* populus eſt, Judaeis infenſus, XXV, 12. XXXV, 2. ſeqq., ſocii itidem Aſſyriorum. אֲשֶׁר נִתְּנוּ *Qui dati*, traditi *ſunt* neci, vs. 25. XXXI, 14. בִּגְבוּרָתָם *In fortitudine*, ſ. non obſtante *fortitudine ſua*, vs. 30. Cf. Jerem. IX, 22. אֶת־חַלְלֵי חָרֶב *Cum aliis confoſſis gladio*, vs. 28. Grotius: „Qui et ipſi inter victos fuere, et inter eos, qui promiſcue in communem foveam dejiciuntur.“

30. נְסִיכֵי צָפוֹן *Principes Septentrionis*, e. g. Tyrii, qui Aegyptiis et Judaeis ad Aquilonem et jungi fere ſolent *Sidoniis*, qui et noſtro loco additi ſunt. De eorum interitu vid. ſupra XXVI. XXVII. et XXVIII. Alii praeter illos intelligunt *Damaſcenos* et Syros ceteros, ipſos etiam reges Babelis, coll. ſupra XXVI, 7. וְכָל־צִדֹנִי *Et omnes Sidonii*, nam et hi victi a Chaldaeis, vid. XXVIII, 21. Kimchio צִדֹנִי eſt pro צִידוֹנִים, abjecto *Mem* characteriſtico Pluralis, ut לְגָרִי 2 Reg. XI, 4. pro לְגָרִים, *praefectis*, dictum ſit. Sed poteſt צִדֹנִי, *Sidonius* Singularis collective capi pro *Sidoniis*. Nam apocope literae *Mem* ſuſpecta eſt; vid. *Scholia in Pſalmos* p. 631. Vulgatus vertit: *et univerſi venatores*, explicatione nominis proprii pro ipſo nomine proprio poſita, ut ſaepius. בְּחִתִּיתָם *In terrore ſui*, vs. 23. 24. 26., qui oriebatur מִגְּבוּרָתָם,

מִגְּבוּרָתָם, *ex fortitudine* vel *potentia eorum* vs. 29. Deest Dagesch in ג, ut in litera *Beth* vocis מִבְצִיר Jud. VIII, 2. בּוֹשִׁים *Pudefacti*, i. e. quum omnibus terribilis esset ipsorum fortitudo et potentia, et nihil molirentur contra alios, in medio conatu destituti sunt viribus et in pudorem dati. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם Vs. 24. 25.

31. אוֹתָם יִרְאֶה פַּרְעֹה *Eos* omnes *videbit* post mortero in orco *Pharao*. וְנִחַם. *Et consolabitur se*, XXXI, 16., tot tantosque poenarum habere socios.

32. כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ *Quia dedi terrorem ejus*, i. e. permisi, ut Aegyptus terrori esset aliis. Haec patietur Pharaò et illius populus, qui terrorem, dum viveret, meo permissu aliis afferebat. Kimchi: „Terrori fuit Pharao, me ita volente, non sua ille ipsius potentia.“ Sed ad marginem legi jubetur אֶת־חִתִּיתִי, *terrorem meum*, quod Kimchi sic explicat: „nam ego terrorem incutio in terra viventium illis, qui aliis terrorem incusserunt s. incutiunt.“ Sicut ille potentia sua omnes adhuc terruit, ita nunc ego, Dominus, poena ei infligenda terrebo alios, ut rectius agere discant. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. vs. 24. 27. וְהֻשְׁכַּב *Dum cubare factus fuerit*, projectus fuerit, *Hophal*, ut supra vs. 19. 2 Reg. IV, 32.

Cap. XXXIII.

Argumentum.

Duae sunt in hoc Capite prophetiae, duae etiam utriusque partes. Et in priori quidem oraculo (vs. 1—20.), postquam vates ab exteris gentibus revocatus esset ad Israelitas (vs. 1.), similitudine sumta a speculatore, cui capitalis poena proponitur, nisi clangente buccina imminentis gladii populum admoneat (vs. 2—6.), monet prophetam Deus, ut ipse quoque speculetur, et invigilet, et imminentem calamitatem denunciet, quo sibi mature caveat ab impendente malo (vs. 7—11.). Deinde docet Judaeos, nihil eis, si a justo exciderint, profutura prius recte facta, ut gladium effugiant, quemadmodum neque futura noxia peccata priora, si poenitendo ab impietate resipiscant (vs. 12—20.). Vaticinio altero, quod pridie quam veniret nuncius, qui de capta et vastata Hierosolymitana civitate exsules edocuit, spiritu divino tactus vates protulit (vs. 21—23.), primo spem eripit repetendae possessionis antiquae impiis illis, cladi per Chaldaeos Judaeae illatae superstitibus, qui in urbium ruinis, in saltibus et agris, et in saxorum latebris praesidium sibi aut domicilium locaverant, quibus edicit, nullum futurum esse locum a periculo vacuum (vs. 24—29.). Tum docet eos omnes, qui prophetica verba aliquid putabant esse nugatorium, excipiebantque

que cum fibilo, magno fuo malo cognituros, prophetieis verbis neque pondus neque fidem defuiffe (vs. 30—33.).

---

1. וַיְהִי Porro factum eft, anno fcil. duodecimo XXXII, 17., poft exoidium urbis Hierofolymitanae, paullo, ut videtur ante vaticinium, quod infra vs. 21. feqq. fequitur.

2. אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ Ad populares tuos, vs. 12. 17. Ifraelitas, vs. 7. 10., tecum deportatos. Ut hactenus contra alias gentes te vaticinari juffi, ita nunc denuo ad tuos. אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חֶרֶב Ad terram f. regionem aliquam quod attinet, ubi introduxero fuper eam gladium, quando fuper terram aliquam induxero gladium hoftilem, V, 17. XIV, 17. Eandem nominativi abfolute pofiti conftructionem, nec fententiam diffimilem vid. fupra XIV, 13. Grotius: „Ubi hoftes regioni appropinquant, quod fine meo decreto aut permiffu non fit. Cf. Amos. III, 6." עַם הָאָרֶץ Populus terrae, i. e. populares, cives, ut 2 Reg. XI, 18. 19. 20. אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם Virum unum de extremitatibus fuis, pro quo Vulgatus pofuit: virum unum de noviffimis fuis, q. d. licet ex infimis fuis. Alii: de extremis finibus fuis, i. e. de regione fua, quod certis quibusdam terminis ac finibus disterminetur. Sed recte Ludov. de Dieu in Crit. S. ad h. l. monet, קָצֶה, f. קָצָה, extremitatem, haud raro pro univerfitate rei, quae tota intra fuos fines et extremitates continetur, ufurpari. Ita Genes. XIX, 4. dicuntur Sodomitate domum Lothi circumdediffe a puero usque ad fenem, deinde additur, כָּל־הָעָם מִקָּצֶה, totus populus ab extremitate, i. e. in univerfum. 1 Reg. XII, 31. Fecit facerdotes מִקְצוֹת הָעָם ex extremitatibus populi,

19. Sequitur jam ipſa formula carminis, quo vates plangere jubetur triſte Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus verſiculi initio: *dicendo* ſcil. plange (נְהֵה vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתָּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amiſſo imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Deſcende* de dignitate tua, Jeſaj. XLVII, 1., ad ſepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te,* Imperativus Hophal, cf. infra vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumciſis* ſ. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipſe, tempore ac gladio occubuerunt, ut ſtatim vs. 20. ſequitur. Cf. vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confoſſos gladio alios cadent* Aegyptii et ſocii eorum. Eſt in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra perſonae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverſo vocum reſpectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius jam traditus eſt*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, ſubaudito לְ ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita eſt* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, ſ. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quaſi ad libitinarios, Grotio obſervante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti perſona; et ſane in pluribus codicibus etiamnum מָשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* ſcriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum*, Aegyptium, ſ. regem Aegypti, gratulando adventum ejus. Imitatur noſter Jeſajam, qui XIV, 10. ſeqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵילֵי־גִבּוֹרִים *Primi* ſ. principes *potentium*,

vs. 12.

vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus*, XXX, 8. Alloquentur ipſum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *deſcenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi*, vs. 19. 24.

22. Ad conſolationem Pharaonis incipit enumerare ſocios et culpae et poenae, qui ſimiliter ceciderint. Primo loco ponit אשור, *Aſſyrium*, cujus regnum, omnium antiquiſſimum, deſtruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentiſſimum exemplum proſtratae potentiae. Cf. ſupra XXXI, 3. Hic igitur Aſſur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando ſub imperio fuere regis Aſſyrii, quorum ſepulchra non longe aberant a ſepulchro regio, qui etiam cum Aſſyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et univerſus coetus illius*, terrae Aſſyriae, vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Aſſyrium *ſepulchra illius* coetus ſ. multitudinis Aſſyriacae ſunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita ſume 23. 24. 25. 26." כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confoſſi*, vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jeſaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Aſſyriae gentis vel potentiae *poſita ſunt ſepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, ſive, ut Vulgatus reddidit, *in noviſſimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jeſaj. XIV, 15. Sic יְרֵכָתִים ſaepius *interiora* rei alicujus deſignat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10. יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* uſurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incuſſerant orbi terrarum *terrorem* ſui, vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem ſunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Je-

19. Sequitur jam ipsa formula carminis, quo vates plangere jubetur triste Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus versiculi initio: *dicendo* scil. plange (נְהֵה vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתָּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amisso imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Descende* de dignitate tua, Jesaj. XLVII, 1., ad sepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te,* Imperativus Hophal, cf. infra vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumcisis* s. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipse, tempore ac gladio occubuerunt, ut statim vs. 20. sequitur. Cf. vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confossos gladio alios cadent* Aegyptii et socii eorum. Est in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra personae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverso vocum respectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius* jam *traditus est*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, subaudito ל ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita est* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, s. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quasi ad libitinarios, Grotio observante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti persona; et sane in pluribus codicibus etiamnum מָֽשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* scriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum*, Aegyptium, s. regem Aegypti, gratulando adventum ejus. Imitatur noster Jesajam, qui XIV, 10. seqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵלֵי־גִבּוֹרִים *Primi* s. principes *potentium*, vs. 12.

vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus*, XXX, 8. Alloquentur ipſum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *deſcenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi*, vs. 19. 24.

22. Ad conſolationem Pharaonis incipit enumerare ſocios et culpae et poenae, qui ſimiliter ceciderint. Primo loco ponit אשור, *Aſſyrium*, cujus regnum, omnium antiquiſſimum, deſtruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentiſſimum exemplum proſtratae potentiae. Cf. ſupra XXXI, 3. Hic igitur Aſſur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando ſub imperio fuere regis Aſſyrii, quorum ſepulchra non longe aberant a ſepulchro regio, qui etiam cum Aſſyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et univerſus coetus illius*, terrae Aſſyriae, vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Aſſyrium *ſepulchra illius* coetus ſ. multitudinis Aſſyriacae ſunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita ſume 23. 24. 25. 26.“ כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confoſſi*, vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jeſaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Aſſyriae gentis vel potentiae *poſita ſunt ſepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, ſive, ut Vulgatus reddidit, *in noviſſimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jeſaj. XIV, 15. Sic יַרְכָּתִים ſaepius *interiora* rei alicujus deſignat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10. יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* uſurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incuſſerant orbi terrarum *terrorem* ſui, vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem ſunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Jeſaj.

19. Sequitur jam ipsa formula carminis, quo vates plangere jubetur triste Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus versiculi initio: *dicendo* scil. plange (נְהֵה vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתָּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amisso imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Descende* de dignitate tua, Jesaj. XLVII, 1., ad sepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te,* Imperativus Hophal, cf. infra vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumcisis* s. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipse, tempore ac gladio occubuerunt, ut statim vs. 20. sequitur. Cf. vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confossos gladio* alios *cadent* Aegyptii et socii eorum. Est in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra personae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverso vocum respectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius* jam *traditus est*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, subaudito ל ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita est* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, s. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quasi ad libitinarios, Grotio observante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti persona; et sane in pluribus codicibus etiamnum מָֽשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* scriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum*, Aegyptium, s. regem Aegypti, gratulando adventum ejus. Imitatur noster Jesajam, qui XIV, 10. seqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵלֵי־גִבּוֹרִים *Primi* s. principes *potentium*,

vs. 12.

vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus*, XXX, 8. Alloquentur ipſum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *deſcenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi*, vs. 19. 24.

22. Ad conſolationem Pharaonis incipit enumerare ſocios et culpae et poenae, qui ſimiliter ceciderint. Primo loco ponit אַשּׁוּר, *Aſſyrium*, cujus regnum, omnium antiquiſſimum, deſtruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentiſſimum exemplum proſtratae potentiae. Cf. ſupra XXXI, 3. Hic igitur Aſſur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando ſub imperio fuere regis Aſſyrii, quorum ſepulchra non longe aberant a ſepulchro regio, qui etiam cum Aſſyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et univerſus coetus illius*, terrae Aſſyriae, vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Aſſyrium *ſepulchra illius* coetus ſ. multitudinis Aſſyriacae ſunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita ſume 23. 24. 25. 26.“ כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confoſſi*, vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jeſaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Aſſyriae gentis vel potentiae *poſita ſunt ſepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, ſive, ut Vulgatus reddidit, *in noviſſimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jeſaj. XIV, 15. Sic יַרְכָתַיִם ſaepius *interiora* rei alicujus deſignat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10. יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* uſurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incuſſerant orbi terrarum *terrorem* ſui, vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem ſunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Jeſaj.

19. Sequitur jam ipsa formula carminis, quo vates plangere jubetur triste Aegypti fatum. Subaudiendum igitur hujus versiculi initio: *dicendo* scil. plange (נְהֵה vs. 18.). מִמִּי נָעָמְתָּ *Quonam pulchrior es?* Cuinam te praefers, tanquam pulchriorem et fortiorem? aut in quo melior es aliis gentibus, quae pares clades accepere? Atqui multi, te ornatiores et potentiores, amisso imperio, periere; ita nec tibi proderunt pulchritudo, potentia et vires. רְדָה *Descende* de dignitate tua, Jesaj. XLVII, 1., ad sepulchrum, XXXI, 13. וְהָשְׁכְּבָה *Et jace, demitte te*, Imperativus Hophal, cf. infra vs. 32. אֶת־עֲרֵלִים *Cum incircumcisis* s. barbaris aliis, qui eodem, quo rex ipse, tempore ac gladio occubuerunt, ut statim vs. 20. sequitur. Cf. vs. 21. 25. XXXI, 18.

20. בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ *Inter confossos gladio* alios *cadent* Aegyptii et socii eorum. Est in hoc carmine usque ad finem Capitis crebra personae, generis et numeri permutatio, per affectum, et pro diverso vocum respectu, vel ad regiones et terras, vel ad harum incolas. חֶרֶב נִתָּנָה *Gladius* jam *traditus est*, et ardor injectus Chaldaeis contra Aegyptum et foederatos populos. Alii, Chaldaeo interprete auctore, subaudito ל ante חֶרֶב, vertunt: *gladio tradita est* Aegyptus. מָשְׁכוּ אוֹתָהּ *Trahite* igitur, s. *rapite eam*, Aegyptum, ad mortem et orcum. Loquitur quasi ad libitinarios, Grotio observante. Alii, ut Vulgatus, מָשְׁכוּ ceperunt pro tertia Praeteriti persona; et sane in pluribus codicibus etiamnum מָֽשְׁכוּ, cum *Metheg* ad *Camez* scriptum legitur.

21. יְדַבְּרוּ־לוֹ *Alloquentur eum*, Aegyptium, s. regem Aegypti, gratulando adventum ejus. Imitatur noster Jesajam, qui XIV, 10. seqq. introducit reges mortuos, qui apud inferos excipiant regem Babylonium adventantem. אֵלֵי־גִבּוֹרִים *Primi* s. principes *potentium*,

vs. 12.

vs. 12. XXXI, 11. אֶת־עֹזְרָיו *Cum adjutoribus ejus*, XXX, 8. Alloquentur ipſum et adjutores ejus. יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים Nam *deſcenderunt* et *occubuerunt* etiam *praeputiati illi*, vs. 19. 24.

22. Ad conſolationem Pharaonis incipit enumerare ſocios et culpae et poenae, qui ſimiliter ceciderint. Primo loco ponit אַשּׁוּר, *Aſſyrium*, cujus regnum, omnium antiquiſſimum, deſtruxerat Nebucadnezar, quod erat eminentiſſimum exemplum proſtratae potentiae. Cf. ſupra XXXI, 3. Hic igitur Aſſur excipiet alloqueturque Pharaonem, quod etiam faciet multitudo illorum, qui aliquando ſub imperio fuere regis Aſſyrii, quorum ſepulchra non longe aberant a ſepulchro regio, qui etiam cum Aſſyrio gladio ceciderunt. וְכָל־קְהָלָהּ *Et univerſus coetus illius*, terrae Aſſyriae, vs. 23. XXXVIII, 7. 13. סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו *Circa eum* regem Aſſyrium *ſepulchra illius* coetus ſ. multitudinis Aſſyriacae ſunt. Grotius: „I. e. jacent in turba mortuorum. Sic et eadem verba repetita ſume 23. 24. 25. 26.“ כֻּלָּם חֲלָלִים *Omnes* etiam *confoſſi*, vs. 23. IX, 7.

23. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. Jeſaj. LXV, 16. Alii: *Cujus*, Aſſyriae gentis vel potentiae *poſita ſunt ſepulchra* בְּיַרְכְּתֵי בוֹר *in lateribus foveae*, ſive, ut Vulgatus reddidit, *in noviſſimis locis*, i. e. in infimo inferni loco, ut Jeſaj. XIV, 15. Sic יְרֵכָתִים ſaepius *interiora* rei alicujus deſignat, ut יַרְכְּתֵי הַבַּיִת *interiores partes domus*, 1 Reg. VI, 16. Amos. VI, 10. יַרְכְּתֵי הַסְּפִינָה *interiora navis*, Jon. I, 5. De *coelo* et *terra* uſurpatum *extremam plagam* denotat, vid. Jerem. VI, 22. XXV, 32. al. אֲשֶׁר־נָתְנוּ חִתִּית *Qui* quondam *dederant* et incuſſerant orbi terrarum *terrorem* ſui, vs. 24. 25. 32. בְּאֶרֶץ חַיִּים *Quum* adhuc inter homines *in hoc mundo viverent*, nunc autem ſunt in terra mortuorum. Cf. XXVI, 20. Jeſaj.

Isaj. XXXVIII, 11. Chaldaeus: *in terra Israel.* Sed vid. quae infra ad vs. 27. sub finem notanda erunt.

24. Eadem nunc de *Elam*, quae proxime de Assur. Ponitur autem hoc loco *Elam*, quia Assyrio coaetaneus et frater, Genes. X, 22. Est autem עילם Graecorum Latinorumque *Elymais*, Persiae Mediaeque vicina regio, quae proprios habuit reges, quorum praeter Jeremiam (XXV, 25.) et Strabo meminit L. XI. Vid. Bocharti *Geograph. S.* P. I. L. II. Cap. II. p. 78. seqq. Cellarii *Geograph. antiqu.* P. II. L. III. Cap. XIX. p. 675. edit. sec. (p. 800. edit. vet.) et Michaelis *Spicileg.* P. II. p. 68. „Truces et bellicosos fuisse Elamitas, ex Esaja (XXI, 2. XXII, 6.) et Jeremia (XLIX, 35.) discere est, et ex Ezechiele inprimis, qui dicit Elamitas perculisse terram viventium terrore sui nominis XXXII, 24. Qui verus Elymaeorum character est, quos Strabo et Nearchus scribunt ex rapto vixisse, et vicinarum gentium solos Parthis semper obstitisse, atque adeo ex Persarum regibus ausos tributum exigere." Bochartus l. c. וישאו כלמתם *Portant* vero nunc *ignominiam suam*, superbiae pristinae poenam, quippe ab aliis superati. Sive: ignominiose perierunt. את־יורדי בור *Cum* aliis *qui descenderunt in foveam*, i. e. orcum, vs. 18. 25. 29.

25. בתוך חללים *Inter occisos*, confossos alios vs. 22. נתנו משכב *Dederunt cubile*, intelligunt quidam lectum feralem, ut 2 Paral. XVI, 14. לה *Illi*, Elymaidi, vs. 24. בכל־המונה *Cum omni multitudine ejus*, ut v. 24. 26. סביבותיו קברתה Ita ut *circa regem* s. principem essent *sepulchra* totius *multitudinis ejus*, vs. 22. 23. 26. כי־נתן חתיתם *Quia datus*, incussus aliis est *terror eorum*, vs. 23. וישאו כלמתם *Ideoque* merito nunc *portant* poenam et *ignominiam suam*, vs. 24. XVI, 52. בתוך חללים

חֲלָלִים נִתַּן Ideo, inquam, *inter confossos* etiam ipse Elamita *datus* s. traditus *est*. Vel.: *in medio confossorum*, inquam, *datum est* cubile ipsius (מִשְׁכָּב), ex initio versus.

26. De מֶשֶׁךְ et תֻּבַל i. e. *Moschis* et *Tibarenis* vid. not. ad XXVII, 15. מְחֻלְלֵי חֶרֶב, i. q. חַלְלֵי־חֶרֶב *gladio confossi*, supra vs. 21, Kimchio explicante, qui praeterea notat, esse מְחֻלְלֵי praeter normam scriptum sine Dagesch, quod literae Lamed priori imponendum erat, pro מְחֻלְּלֵי, quemadmodum et supra XXVIII, 9. Participium activum, בְּיַד מְחַלְלֶיךָ, *per manum confodientis te*, signo characteristico Dagesch caret.

27. וְלֹא pro הֲלֹא *nonne?* positum, ut Exod. VIII, 22. *Si palam sacra faceremus Aegyptiis abominanda*, וְלֹא יִסְקְלֻנוּ *annon lapidarent nos?* Loca plura alia, quibus לֹא affirmative pro הֲלֹא ponitur, vid. in Noldii *Concordantt. Particular.* p. 422. edit. Tymp. Ita verborum וְלֹא יִשְׁכְּבוּ אֶת־גִּבּוֹרִים sensus hic erit: *Annon enim cubant* etiam hi *cum potentibus* aliis (supra vs. 12. 21.)? ut, quum fortes essent, et se efferrent inter barbaros (עֲרֵלִים), caderent et decumberent una cum fortibus, qui e barbaris ceciderunt. Alii, ut Vulgatus, sine interrogatione: *et non cubant*, vel, *non jacent* seorsim in sepulchro cum heroibus aliis; sed in unam aliquam fossam congesti, ut victis fieri solet. Junius in Commentario posthumo: „*Quamvis nondum cubent* omnes *cum potentibus*, sed rerum adhuc potiantur in parte Asiae; cadent tamen ante, quam cadat Aegyptius.“ Sed concinnior erit sententia, si וְלֹא, uti diximus, *nonne?* vertas. Neque aliter illud videntur cepisse LXX. et Syrus, quorum neuter negationem expressit, unde tamen minime recte colligitur, eos וְלֹא suis in codicibus non legisse, quae Dathii est conjectura, illis interpretibus auctoribus illud וְלֹא expungendum censentis, quod negandi

particulae heic locus ſit plane ineptus, nam propheta exemplorum inductione uti ad probandum, omnes priorum temporum heroas virtute bellica famoſos tandem morti ſuccubuiſſe. Verum ſi וְלֹא cum interrogatione, ut fecimus, vertatur, ſententia prodibit affirmativa, nihilque erit difficultatis. Idem Dathius verba, quae mox ſequuntur, נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים, in mendo cubare ſuſpicatur, quod verſionis Graecae ope tollendum exiſtimat. In ea autem prius noſtri verſus hemiſtichium ita ſonat: Καὶ ἐκοιμήθησαν μετὰ τῶν γιγάντων τῶν πεπτωκότων ἀπ᾽ αἰῶνος. Interpretem pro נֹפְלִים מֵעֲרֵלִים legiſſe נְפִלִים מֵעוֹלָם apparet, quod Dathius valde probat, quum, illa ſcriptura adoptata, vates reſpiciat heroas iſtos et gigantes, de quibus Moſes Geneſ. VI, 4. הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ — *hi ſunt iſti heroes* אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם *ab omni memoria celebres.* „Mirum fere eſſet," inquit Dathius, „ſi in enumeratione heroum, ſive hominum ob virtutem bellicam celebrium propheta hos omiſiſſet, quos Moſes antiquiſſimis temporibus magnam nominis famam conſequutos eſſe narrat." Ceteri tamen veteres eadem, quae nunc in codicibus noſtris hebraeis leguntur, verba expreſſerunt. אֲשֶׁר *Qui*, Moſchi et Tibareni, מֶשֶׁךְ תֻּבַל vs. 26. vel גִּבּוֹרִים, *fortes* et magnanimi licet. יָרְדוּ שְׁאוֹל *In infernum deſcenderunt*, vs. 21. 30. XXXI, 15. 16. 17. בִּכְלֵי־מִלְחַמְתָּם *Cum inſtrumentis ſuis bellicis*, i. e. cum armis ſuis, Deut. I, 41. Jud. XVIII, 11., armati. Suffixum, quod pro noſtrarum linguarum indole nomini priori addendum erat, Hebraei addunt poſteriori nominum, in ſtatu conſtructo poſitorum, quod ea tanquam *unum* nomen ſpectantur. Sic Deuteron. l. c. אֶת־כְּלֵי, מִלְחַמְתּוֹ *inſtrumenta belli ſui*, i. e. arma *ſua*. Cf. Jeſaj. II, 20. Dan. IX, 24. וַיִּתְּנוּ אֶת־חַרְבוֹתָם תַּחַת רָאשֵׁיהֶם *Et poſuerunt*, poſitos habuerunt *gladios ſuos ſub capitibus ſuis.* Grotius: „Victores non ſingula tantum habebant ſepulchra, ſed et, in virtutis honorem, cum armis

ſuis

ſuis ſepeliebantur, 1 Macc. XIII, 29. Sic Alexandri mortui arma feretro ejus impoſita refert *Diodorus Siculus* L. XVIII, p. 608." Plura de hoc more e ſcriptoribus veteribus collegit Dougtaeus in *Analectis SS.* p. 281. Aliis *ponere gladios ſub capitibus* idem eſt, quod abdicare eorum uſum, uti ſolent milites cubitum ituri, Judith. XIII, 6. Verborum וַתְּהִי עֲוֹנֹתָם עַל־עַצְמוֹתָם ſenſus videtur hic eſſe: *ita tamen, ut ſint maneantque iniquitates eorum ſuper oſſibus eorum* (licet pompoſe haec ſepulta ſint), ob quas futuro tandem judicio extremo poenas promeritas experiuntur. Alii: *ut eſſet eorum iniquitas*, i. e. arma, quibus exercuerunt *iniquitatem*, *ſuper* ſ. apud *oſſa eorum*. Coccejus: „Ut ita inſtrumentum culpae eorum, quo ſibi attraxerant vindictam, maneret apud oſſa eorum. Nam eos gladium ſumſiſſe, et gladio periiſſe." Kimchi: „Oſſa eorum ferent mulctam debitam iniquitatibus, quas ipſi admiſerunt, nam oſſa eorum perfodientur ac conterentur, h. e. ipſi occidentur et peribunt propter ſcelera ſua." Ita et Dathio עָוֹן, *iniquitas*, metonymice pro poena iniquitatis dicta videtur, ſed עֶצֶם ei non eſt ſubſtantivum *os*, ſed pronomen reciprocum, *ille*, *ipſe*. Senſum igitur horum verborum eundem eſſe, qui phraſeos יִשְׂאוּ כְלִמָּתָם vſs. 24. et 30. Ceterum verbum ſingulare וַתְּהִי jungitur nomini plurali עֲוֹנֹתָם, ut verba proprie ita ſint capienda: *et erit unaquaeque iniquitatum eorum* etc. כִּי־חִתִּית גִּבּוֹרִים *Quia terror potentum fuit*, i. e. quia ipſi terribiles etiam fortiſſimis fuerunt. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. vs. 24. 25. 26. Chaldaeus intelligit de *dominatione in terram Iſrael*, quum tamen terra viventium ſit, ubicunque homines vivunt, recte monente Bocharto *Geograph. S.* P. I. ſ. *Phaleg* L. III. Cap. XII. p. 209., ubi et ex ſcriptis veterum oſtendit, hos populos non immerito fuiſſe terrori.

28. וְאַתָּה Sic ergo *et tu*, Aegypto, f. Pharao. Alii: Tu quoque, *Meſchech*, *Tubal*, et cetera multitudo. Sed alloquitur Pharaonem, quem ſocium facit illorum, qui victi perierunt, neque ſepulchrum nacti ſunt glorioſum. בְּתוֹךְ עֲרֵלִים *In medio incircumciſorum*, pari cum illis ſupplicio adfectus. Cf. vs. 22. 29. תִּשָּׁבֵר *Frangeris*, pro תִּשָּׁבֵר, ut תִּגָּבֵר Exod. XXXIV, 19., et וַתֵּעָצַר Num. XXV, 8., in quibus omnibus pro Zere Patach eſt poſitum propter literam gutturalem ר, quae proxime ſequitur.

29. שָׁמָּה אֱדוֹם *Ibi*, in orco, etiam *Idumaea*, vel *Idumaeae* populus eſt, Judaeis infenſus, XXV, 12. XXXV, 2. ſeqq., ſocii itidem Aſſyriorum. אֲשֶׁר נִתְּנוּ *Qui dati*, traditi *ſunt* neci, vs. 25. XXXI, 14. בִּגְבוּרָתָם *In fortitudine*, f. non obſtante *fortitudine ſua*, vs. 30. Cf. Jerem. IX, 22. אֶת־חַלְלֵי חָרֶב *Cum* aliis *confoſſis gladio*, vs. 28. Grotius: „Qui et ipſi inter victos fuere, et inter eos, qui promiſcue in communem foveam dejiciuntur."

30. נְסִיכֵי צָפוֹן *Principes Septentrionis*, e. g. Tyrii, qui Aegyptiis et Judaeis ad Aquilonem et jungi fere ſolent *Sidoniis*, qui et noſtro loco additi ſunt. De eorum interitu vid. ſupra XXVI. XXVII. et XXVIII. Alii praeter illos intelligunt *Damaſcenos* et Syros ceteros, ipſos etiam reges Babelis, coll. ſupra XXVI, 7. וְכָל־צִדֹנִי *Et omnes Sidonii*, nam et hi victi a Chaldaeis, vid. XXVIII, 21. Kimchio צִדֹנִי eſt pro צִידוֹנִים, abjecto *Mem* characteriſtico Pluralis, ut לַכָּרִי 2 Reg. XI, 4. pro לַכָּרִים, *praefectis*, dictum ſit. Sed poteſt צִדֹנִי, *Sidonius* Singularis collective capi pro *Sidoniis*. Nam apocope literae *Mem* ſuſpecta eſt; vid. *Scholia in Pſalmos* p. 631. Vulgatus vertit: *et univerſi venatores*, explicatione nominis proprii pro ipſo nomine proprio poſita, ut ſaepius. בְּחִתִּיתָם *In terrore ſui*, vs. 23. 24. 26., qui oriebatur מִגְּבוּרָתָם,

מִגְּבוּרָתָם, *ex fortitudine* vel *potentia eorum* vs. 29. Deest Dagesch in ג, ut in litera *Beth* vocis מִבְצִיר Jud. VIII, 2. בּוֹשִׁים *Pudefacti*, i. e. quum omnibus terribilis esset ipsorum fortitudo et potentia, et nihil molirentur contra alios, in medio conatu destituti sunt viribus et in pudorem dati. וַיִּשְׂאוּ כְלִמָּתָם Vs. 24. 25.

31. אוֹתָם יִרְאֶה פַרְעֹה *Eos* omnes *videbit* post mortero in orco *Pharao*. וְנִחָם. *Et consolabitur se*, XXXI, 16., tot tantosque poenarum habere socios.

32. כִּי־נָתַתִּי אֶת־חִתִּיתוֹ *Quia dedi terrorem ejus*, i. e. permisi, ut Aegyptus terrori esset aliis. Haec patietur Pharaó et illius populus, qui terrorem, dum viveret, meo permissu aliis afferebat. Kimchi: „Terrori fuit Pharao, me ita volente, non sua ille ipsius potentia.“ Sed ad marginem legi jubetur אֶת־חִתִּיתִי, *terrorem meum*, quod Kimchi sic explicat: „nam ego terrorem incutio in terra viventium illis, qui aliis terrorem incusserunt s. incutiunt.“ Sicut ille potentia sua omnes adhuc terruit, ita nunc ego, Dominus, poena ei infligenda terrebo alios, ut rectius agere discant. בְּאֶרֶץ חַיִּים Vid. vs. 24. 27. וְהֻשְׁכַּב *Dum cubare factus fuerit*, projectus fuerit, *Hophal*, ut supra vs. 19. 2 Reg. IV, 32.

Cap.

Cap. XXXIII.

Argumentum.

Duae sunt in hoc Capite prophetiae, duae etiam utriusque partes. Et in priori quidem oraculo (vs. 1—20.), postquam vates ab exteris gentibus revocatus esset ad Israelitas (vs. 1.), similitudine sumta a speculatore, cui capitalis poena proponitur, nisi clangente buccina imminentis gladii populum admoneat (vs. 2—6.), monet prophetam Deus, ut ipse quoque speculetur, et invigilet, et imminentem calamitatem denunciet, quo sibi mature caveat ab impendente malo (vs. 7—11.). Deinde docet Judaeos, nihil eis, si a justo exciderint, profutura prius recte facta, ut gladium effugiant, quemadmodum neque futura noxia peccata priora, si poenitendo ab impietate resipiscant (vs. 12—20.). Vaticinio altero, quod pridie quam veniret nuncius, qui de capta et vastata Hierosolymitana civitate exsules edocuit, spiritu divino tactus vates protulit (vs. 21—23.), primo spem eripit repetendae possessionis antiquae impiis illis, cladi per Chaldaeos Judaeae illatae superstitibus, qui in urbium ruinis, in saltibus et agris, et in saxorum latebris praesidium sibi aut domicilium locaverant, quibus edicit, nullum futurum esse locum a periculo vacuum (vs. 24—29.). Tum docet eos omnes, qui prophetica verba aliquid putabant esse nugatorium, excipiebantque

que cum sibilo, magno suo malo cognituros, propheticis verbis neque pondus neque fidem defuisse (vs. 30—33.).

---

1. וַיְהִי *Porro factum est,* anno scil. duodecimo XXXII, 17., post excidium urbis Hierosolymitanae, paullo, ut videtur ante vaticinium, quod infra vs. 21. seqq. sequitur.

2. אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ *Ad populares tuos*, vs. 12. 17. Israelitas, vs. 7. 10., tecum deportatos. Ut hactenus contra alias gentes te vaticinari jussi, ita nunc denuo ad tuos. אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חָרֶב *Ad terram* s. regionem aliquam quod attinet, *ubi introduxero super eam gladium*, quando super terram aliquam induxero gladium hostilem, V, 17. XIV, 17. Eandem nominativi absolute positi constructionem, nec sententiam dissimilem vid. supra XIV, 13. Grotius: „Ubi hostes regioni appropinquant, quod sine meo decreto aut permissu non fit. Cf. Amos. III, 6." עַם הָאָרֶץ *Populus terrae*, i. e. populares, cives, ut 2 Reg. XI, 18. 19. 20. אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם *Virum unum de extremitatibus suis*, pro quo Vulgatus posuit: *virum unum de novissimis suis*, q. d. licet ex infimis suis. Alii: *de extremis finibus suis*, i. e. de regione sua, quod certis quibusdam terminis ac finibus disterminetur. Sed recte Ludov. de Dieu in *Crit. S.* ad h. l. monet, קָצֶה, s. קָצָה, *extremitatem*, haud raro pro universitate rei, quae tota intra suos fines et extremitates continetur, usurpari. Ita Genes. XIX, 4. dicuntur Sodomitate domum Lothi circumdedisse a puero usque ad senem, deinde additur, כָּל־הָעָם מִקָּצֶה, *totus populus ab extremitate*, i. e. in universum. 1 Reg. XII, 31. *Fecit sacerdotes* מִקְצוֹת הָעָם *ex extremitatibus populi,*

populi, i. e. ex universo populo: neque enim culpatur Jeroboam, quod, neglectis magnatibus, ex vulgo crearit sacerdotes, sed quod, quum sola tribus Levitica muniis sacerdotalibus a Deo esset destinata, ex universo populo eos desumserit. Eundem usum dictionis מִקְצָה De Dieu obtinere docet Genes. XLVII, 2. Num. XI, 1. Jud. XVIII, 2. Jesaj. LVI, 11. Jerem. L, 26. Jerem. LI, 31. „Sic ergo," pergit, „et hunc Ezechielis locum exponimus: *et sumserit populus terrae virum aliquem ex universitate sua.* Idem voluit Jonathan, quum vertit מִבֵּינֵיהוֹן, *e medio sui.* Et LXX. ἐξ αὐτῶν, *ex se.* Maluissem tamen, Chaldaice dixisse, מִבֵּין כָּלְהוֹן *e medio omnium sui.* Et graece, ἐκ πάντων αὐτῶν, *ex omnibus se,* ut universitas, quae per קָצָה denotatur, exprimeretur." His plane consentanea leguntur in Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XXXIV. Tom. I. p. 370. edit. Lips. E litera ק nominis מִקְצֵיהֶם excidit *Dagesch* forte, ut Jud. XVIII, 2. 1 Reg. XII, 31., quod aliis locis, ut Genes. XIX, 4. Jesaj. LVI, 11. Jerem. LI, 31. literae ק in eadem loquutione inditum. וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם *Et constituerint eum sibi,* ut infra vs. 7. Deuter. I, 15. לְצֹפֶה *In speculatorem,* ut maxima fide et diligentia caveat publico. Prophetam confert speculatori militari, eum in finem constituto, ut de imminente hoste, aut impendente clade securos buccinae clangore admoneat. Eandem imaginem Noster supra III, 17. seqq. usurpavit, quam pro necessitate temporis repetit. Hieronymus: „Rursum ad Prophetam sermo fit Domini, qui aliquanto siluerat tempore, eo quod non possit Propheta, nec humana fragilitas juge ad se atque continuum sustinere vaticinium, et loquitur eadem, quae in superioribus [Cap. III, 17. seqq.] continentur. Quae si diligenter inspicias, intelligis similia quidem esse, sed non eadem, dum in plerisque discordant. Et hoc in omnibus Scripturis sanctis observare debemus, ubi videtur aliqua similitudo esse

esse sententiae, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi pleraque, vel addi, et singulorum inter se verborum discrepantiam habere rationem. "

3. וְרָאָה אֶת־הַחֶרֶב *Viderit autem* ille *gladium* f. hostes, vel aliud quoddam malum imminens, vs. 6. XXX, 4. וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר *Et clanxerit buccina*, ad significandum hostium adventum. וְהִזְהִיר *Et admonuerit*, ut supra III, 17.

4. וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ *Et si audiverit audiens* quis, ut 2 Sam. XVII, 9. וְלֹא־נִזְהָר *Sed admoneri noluerit*, nec tamen admonitus caverit sibi, non admiserit admonitionem. וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ *Ideoque veniat gladius et tollat eum*, vs. 6. דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה *Sanguis ipsius*, reatus caedis ipsius, ut Chaldaeus vertit, *super capite ejus erit*, i. e. ipsi, et quidem soli, imputabitur malum, quod ei evenit, sua ipsius culpa peribit, ut Levit. XX, 9. et mox vs. 5. Metaphora videtur a victimis expiatoriis desumta, quarum capitibus sacrificantes imponebant manus, et eo ritu imputabant eis reatum, vid Levit. I, 4. XXIV, 14. et cf. Matth. XXVII, 25. Dabit debitas suo stupori atque inertiae poenas.

5. Ante אֵת־קוֹל subaudienda particula causalis כִּי, *Nam vocem buccinae audivit.* וְלֹא נִזְהָר Vid. vs. 4. דָּמוֹ בּוֹ יִהְיֶה Ideo *culpa necis suae ipsi erit imputanda*, vs. 4. וְהוּא נִזְהָר *Quodsi admonitioni obtemperasset*, vs. 4. III, 21. נַפְשׁוֹ מִלֵּט *Animam*, vitam *suam eripuisset* morti, suae vitae atque incolumitati consuluisset. Cf. 2 Sam. XIX, 11. Jerem. XLVIII, 6.

6. Nunc speculatoris, munere sibi imposito negligentius fungentis, poena proponitur. נֶפֶשׁ *Animam aliquam*, i. e. quempiam, ut Levit. IV, 27. Cf. supra XVIII, 4. 20. הוּא בַּעֲוֹנוֹ נִלְקָח *Is quidem per suum peccatum*, sua culpa (ut vs. 8. 9. XVIII, 18.), *auferetur*, nam perpetuo sibi cavere debent, qui in bello sunt. וְדָמוֹ מִיַּד הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ *Sanguinem tamen ejus de manu spe-*

culatoris requiram, ejus sanguinis poenas a speculatore reposcam, vs. 8. III, 18. 20. Puniatur et ille, qui quamvis negligentes excitare debuit.

7. Accommodat nunc Deus inductam similitudinem, et quicquid impositum est speculatori muneris aut poenae, idem esse datum sive negotii, sive supplicii Prophetae, si minus fideliter ac vigilanter datas sibi partes impléverit. וְאַתָּה *Ad te ergo quod attinet*, Nominativus absolutus. Aliis est vice Vocativi, ut vs. 10. 12. צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל] Hieronymus: „Et ut sciret propheta Ezechiel, generalem disputationem (vs. 2—6.) ad se potissimum pertinere; *et tu*, *inquit*, *fili hominis*, non a terra et a populo terrae, sed *a me constitutus es speculator domui Israel*.“ Te non populus, aut humana ulla auctoritas, sed *ego* ipse *speculatorem constitui in populo meo* (ut supra III, 17.), et quamvis per aliquod tempus jusserim te obmutescere apud populares tuos (XXIV, 27.), tamen jam ad superiorem functionem te revoco (cf. infra vs. 21. 22.). Nunc itaque age, attende ad functionem tuam, et necessitatem illius perfungendae tibi impositam explica tuis popularibus. וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר *Ut audias ex ore meo verbum*, III, 17. מִמֶּנִּי *A me*, meis verbis. Chaldaeus: *ne peccent coram me*.

8. בְּאָמְרִי לָרָשָׁע *Quando* itaque *dixero ad impium*, III, 18. רָשָׁע מוֹת תָּמוּת *O impie*, *certe morieris* (vs. 14.), nisi resipueris. Subest enim tacita conditio, cf. vs. 11. לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ *Ad admonendum*, dehortandum *impium a via sua*, ut impium admonendo retrahas a more suo. Cf. supra III, 18. cum quo loco hic versus et proximus plane convenit.

10. כֵּן אֲמַרְתֶּם *Sic loquuti estis*, sic loqui soletis. Aliis, Kimchio auctore, כֵּן h. l. significat *rectum*, sive *recte*, ut

Num.

Num. XXVII, 7. XXXVI, 5., hoc ſenſu: recte dicere poſſetis, vos eſſe peccatores, mortisque reos. כִּי־ פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ *Quia delicta noſtra et peccata noſtra* (cf. Jeſaj LIX, 12.) *ſuper* ſ. *contra nos* ſunt, accuſant nos, et irae Dei obnoxios reddunt. Cf. de hoc uſu particulae עַל Glassii *Philolog. S.* p. 478. ed Dath. Alii: *ſuper nos incumbunt*, multitudine ac mole ſua nos opprimunt et obruunt. Cf. Pſ. XXXVIII, 5. וּבָם אֲנַחְנוּ נְמַקִּים *Et per* ſ. *propter ea contabeſcimus*, ut comminatus fuerat ſupra XXIII, 24. IV, 17. (ad quae loca cf. not.) ex legis edicto Levit. XXVI, 39. Cf. Pſ. XXXVIII, 6. וְאֵיךְ נִחְיֶה *Quomodo ergo vivamus?* ut nunc promittis vs. 5. Jarchi: „Non vultis ergo converti, quia putatis, poenitentiam nihil vobis profuturam." Quo tempore haec pronunciavit propheta, aut erat capta, ut indicat ſtatim verſus 21., aut proxime erat, ut caperetur, Hieroſolyma. Tunc vero docti ab ipſa calamitate cives, cognoverunt, ſuis ſceleribus deberi ſupplicium illud, quod vel ſubibant jam ab hoſte Babylonio vel quod declinari poſſe non ſperabant. Quod latuiſſe Judaeos, qui tunc agebant apud Babylonios captivi, non eſt veriſimile. Tam ergo hi, quam illi, cum illatam crederent cladem illam, et infortunia tanta, urgeri ſe putabant a peccatis ſuis, quae ab ultrice Dei manu puniri arbitrabantur. Atque ideo deſperantes quaſi dicebant: inſectantur nos peccata noſtra, eoque adigunt, ut tabefaciant nos, et in nihilum redigant; quomodo ergo erit vitae ſpes ulla reliqua? Hieronymus: „Si negligenter legamus, videtur nobis eadem prophetia eſſe, quae ſupra [XVIII, 23.], in qua dicitur: *Nunquid volens cupio mortem iniqui, dicit Dominus, niſi converti eum a via ſua mala et vivere?* Et in fine ejusdem prophetiae [vs. 32.]: *Convertimini et redite ab univerſis impietatibus veſtris, et non erunt vobis in tormentum iniquitates.* Ibi enim ad eos ſermo fit, qui volunt agere

 poeni-

poenitentiam, et justitia peccata delere, ut cum fiducia convertantur, et pleno animo agant poenitentiam. Hic autem ad eos loquitur, qui magnitudine peccatorum, imo impietatum suarum desperant salutem, et dicunt: *Iniquitates nostrae et peccata nostra super nos sunt, et in ipsis tabescimus, quomodo ergo vivere poterimus?* Et est sensus: quum semel nobis mors proposita sit, et vulneribus nostris nulla medicina possit restituere sanitatem, quid necesse est laborare et frustra consumi et praesentem vitam non cum desperatione transigere, ut saltem hoc fruamur, quia futuram perdidimus? Quibus respondet Deus [vs. 11.], non velle se mortem impii, sed ut revertatur et vivat. Et apostrophen facit ad impios desperantes; *convertimini a viis vestris pessimis.* Atque ut sciamus, qui sint impii, ad quos loquitur, sequens sermo demonstrat [vs. 11.]: *quare moriemini, domus Israel? Vita* autem et *mors* in hoc loco non haec significatur, qua omnes communi cum bestiis, lege naturae, vel vivimus, vel morte dissolvimur, sed illa, de qua scriptum est, *Placebo Domino in regione vivorum* (Ps. CXVI, 9.). Et: *anima, quae peccaverit, ipsa morietur.*" Sed *mortem naturalem* esse intelligendam, vix dubitari potest. Eo enim in statu tunc erant res Judaicae, ut non procul Hierosolymitani cives abessent a morte, aut ab illa vita, si mortem effugere contingeret, quae propter servitutem aerumnosam et duram instar haberet acerbissimae mortis.

12. Si quis a justitia defecerit peccando, non eum tuebitur sua justitia prior; uti contra nec improbo oberit improbitas, si ab improbitate sua desciverit. Eadem sententia, quae supra XVIII, 20. 21. 24. aderat, unde haec transsumta sunt.

13. Si ego justo vitam promisero, et is sua justitia fretus nequiter fecerit; is nullius ejus juste factorum ratione

tione habita, ob id, quod nequiter fecerit, morietur. Cf. XVIII, 24. 26.

14. וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה *Feceritque quod justum est et rectum*, cf. supra XVIII, 5., et mox infra vs. 16. 19. Quid intelligat per מִשְׁפָּט וּצְדָקָה, exponit versu proximo.

15. חֲבֹל יָשִׁיב רָשָׁע Nimirum si e. gr. *pignus reddiderit impius*, vid. XVIII, 7. 12. 16. Exod. XXII, 25. Deut. XXIV, 13. גְּזֵלָה יְשַׁלֵּם *Raptum restituerit* s. *compensarit*, XVIII, 7., ut praecipitur Exod. XXII, 1. 2. seqq. Levit. V, 20. seqq. בְּחֻקּוֹת הַחַיִּים *In statutis vitae*, quibus observatis vita promittitur, vid. XX, 11. Levit. XVIII, 5.

17. וְאָמְרוּ *Nihilominus dicunt*, vel dicere audent. Cf. XVIII, 29. לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי *Non recta*, non aequa est *Dei via*, ratio agendi. XVIII, 25. 29.

21. Pro בִּשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה, *anno duodecimo*, Syrus interpres, uti jam Theodoretus observavit, posuit *undecimum*. Quem numerum praeferendum censet Doederlein in Additamentis ad Grotium, quoniam non sit probabile, nuntium captae urbis non nisi exacto anno et quatuor mensibus ad exules venisse. Dathius vero receptam lectionem arbitratur defendi posse, si dicatur, prophetam eum annum, quo abductus est, ut integrum numerare, et huic annos undecim regni Sedekiae addidisse. Probabile autem esse, eum sic numerasse, quoniam dicit: anno duodecimo *deportationis nostrae*. Accidit autem quod hoc versu narratur antequam vates postremum de Aegypto oraculum edidisset, XXXII, 1. Res enim ad Aegyptum pertinentes interrumpere propheta in hoc vaticiniorum suorum libro noluit, sed seriem rerum sequutus est. לְגָלוּתֵנוּ *Captivitatis*, depor-

 tationis,

tationis, *nostrae*, ut infra XL, 1. Kimchi: „A captivitate Jojachini, nam tunc etiam migravit Ezechiel in captivitatem.“ הַפָּלִיט *Profugus quidam*, evasor, ut Genes. XIV, 13., ita ut Deus ei praedixerat supra XXIV, 26. הֻכְּתָה הָעִיר *Caesa*, excisa *est urbs* Hierosolymitana, XL, 1.

22. וְיַד־יְהוָה הָיְתָה אֵלַי Vid. I, 3. et ad eum loc. not. וַיִּפְתַּח אֶת־פִּי *Et aperuerat os meum*, dedit, ut absque metu loquerer, III, 27. וְלֹא נֶאֱלַמְתִּי עוֹד *Ut mutus esse non potuerim amplius*, III, 26. Hieronymus: „Undecimo anno regni Sedechiae, quinto mense, capta est civitas Hierusalem. Haec autem prophetia duodecimo anno, decimo mense, quinta mensis captivitatis sive transmigrationis, quando captus est Jechonias. Ex quo ostenditur, post unum annum et quatuor menses, et viginti quinque dies, capta Hierusalem venisse Babylonem unum civium Hierusalem, qui nuntiaret captam urbem et vastatam. Ante unum autem diem, quam veniret, qui ista narraret, vesperi facta est manus Domini ad Ezechielem prophetam, quae aperuit os ejus, quod diu clausum fuerat, et quicquid ille erat dicturus, hic factum ante replicavit, nec siluit amplius videns prophetiam suam opere completam, et nequaquam dubitare populum, qui erat in Babylone, vel eos, qui capti erant de vaticinio prophetali.“ Tunc enim aperitur os prophetae, quando quod prius nuntiaverat, opere monstrarit effectum, et tota libertate proclamat, qui nequaquam futura, sed vel praesentia, vel transacta demonstrat.“ Alii censent, apertum fuisse os prophetae, cum primum novit, qualia passi fuissent, qui in Judaea remansissent, id est, inspiratos illi fuisse animos, ad loquendum audaces; siluisse tamen, donec res ad aliorum exsulum aures pervenit. Magis vero cum verbis hebraeis Hieronymi convenit interpretatio, apertum esse prophetae os, antequam

tequam quicquam perlatum effet a nuntio, et tunc liberius, quam antea coepiffe loqui, quia ardore atque audacia ex praedictarum rerum eventu conceptis, minus quam antea populi obtrectationem ac ludibria timebat.

24. יֹשְׁבֵי הֶחֳרָבוֹת הָאֵלֶּה *Incolae vaſtitatum illarum*, dirutarum urbium et villarum Judaeae, vs. 27. XXXVI, 4. 10. אֶחָד הָיָה אַבְרָהָם *Unus*, unicus *fuit Abraham* pater nofter, cf. Jefaj. LI, 2. Matth. III, 9. וַיִּירַשׁ אֶת־הָאָרֶץ *Et nihilominus in haereditatem accepit terram*, Genes. XV, 7. וַאֲנַחְנוּ רַבִּים *Atqui nos multi* fumus. לָנוּ נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה *Nobis* igitur multo magis *terra dabitur in haereditatem*, „non enim alio fine data eft Abrahamo, quam ut nobis cederet in haereditatem;“ ait Kimchi. Argumentantur, ut Dialectici loquuntur, a minori: fi terram hanc, inquiunt, Deus dedit Abrahamo, multo magis dabit nobis; minus enim probabile eft, Deum *uni* alicui benefacere velle, quam *pluribus*, quorum eadem eft dignitas, qualis nimirum eft patris et filiorum. Similia vid. fupra XI, 15. Hieronymus: „Capta, ut diximus, Hierufalem, temploque fubverfo, pauperes terrae, de quibus fcribit Hieremias [XXXIX, 17.], foli relicti fuerunt in Hierufalem, qui vineas et agros colerent, et in ruinis incenfae urbis habitarent. Cumque deberent agere poenitentiam fuper his, propter quae captivitas venerat, fe ipfos caffa fpe decipientes loquebantur: Unus fuit pater nofter Abraham, et tamen hanc terram haereditate poffedit, non quod ipfe poffederit, fed quod femen ejus terram repromiffionis acceperit. Si igitur ille unus in tantos multiplicatus eft populos, nos multo plures, qui relicti fumus in terra Judaea, et habitamus in urbibus defertis ac ruinofis, utique multo amplius multiplicabimur, ut poffideamus plures, quod unus ille poffedit. Quibus refpondit Dominus, Abraham unum fide poffediffe ter-

ram repromiſſionis. Credidit enim Abraham Deo, et reputatum eſt ei ad juſtitiam. Iſtos autem incredulitate et ſceleribus occupatos, etiamſi plures ſint, poſſidere non poſſe. Simulque enumerat [vs. 25. ſeqq.], quid facientes offendant Deum, ſex videlicet genera peccatorum."

25. Proponi jubet et exprobrari Judaeis illa crimina, quae illos omnino reddunt indignos poſſeſſionibus, quas jam ſpe, ut ipſi ſibi blandiebantur, certa devoraverant. עַל־הַדָּם תֹּאכֵלוּ *Cum ſanguine* (ut 1 Sam. XIV, 32. 33.) *comeditis*, contra legem antiquiſſimam Genes. IX, 4., a Moſe iteratam Levit. VII, 26. XVII. 10. 14. et praecipue XIX, 26. Alii, Chaldaeum interpretem ſequuti, noſtram dictionem ita interpretandam cenſent: ſtatim ab homicidiis cruentis adhuc manibus, cibum capitis, quaſi nihil eſſet patratum. וְעֵינֵיכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם *Et oculos veſtros levatis ad idola veſtra*, quaſi ab iis aliquid vobis polliceamini auxilii, ſupplices ad ea oculos et manus levatis, cf. ſupra XVIII, 6. 15. Fecerunt id, qui exciſa jam urbe fugerunt in Aegyptum, ut conſtat ex Jeremia Cap. XLIV., qui ſacrificaſſe dicuntur *reginae coeli* (vs. 18.) et aliis Aegyptiorum ſimulacris. וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ *Et ſanguinem* innocentem *effunditis*, homicidia perpetratis, XVIII, 10. XXII, 3. 4. 27. Sic graviter peccantes declaratis, vos non eſſe genuinos Abrahami filios, qui talis non fuit. Cf. Joh. VIII, 39. וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ „Nunquid iſta facientes *poteritis terram haereditate retinere?*" Hieronymus. Quum non impleatis conditionem obedientiae, ſub qua vobis illa promiſſa erat, Levit. XXVI, 3 — 43. coll. XVIII, 28.

26. עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם *Inſtitis*, innitimini, *ſuper gladio veſtro*, confiditis gladiis veſtris; non jure et aequitate, ſed armis, vi, et homicidiis omnia geritis.

Michae-

Michaelis in *Supplemm.* p. 2926. ex usu Syriaci ܣܒܪ quod cum ܠ constructum *sperare* significat (cf. supra ad XXXI, 14.) verba nostra eodem modo interpretatur: *fiduciam ponitis in gladio vestro.* Efferri tamen posse addit עַל־חָרְבְּכֶם, ut sit: *consistitis in ruinis vestris.* Quae est conjectura prorsus supervacanea: nam in eo quod Judaei in urbium suarum dirutarum ruinis consistebant, nil erat criminis, quod eis exprobrari recte potuerit. Doederlein in Additamentis ad Grotianas Annotationes legendum conjicit עֲמַדְתֶּם עַל־חֲבֵרְכֶם *statis contra socium vestrum*, i. e. populares vestros impugnatis. Audacior Hubigantius, qui חַרְבְּכֶם in רְחֹבְכֶם mutandum, et hoc membrum proximo jungendum censet, hoo sensu: *statis in plateis vestris, et abominationem facitis*, i. e. cultui idololatrico indulgetis in plateis, palam profitemini idololatriam. Verum quod nunc in codicibus omnibus hebraeis legitur, עַל־חַרְבְּכֶם, idem et veteres interpretes omnes exprimunt. Sensu diverso verbum עָמַד cum עַל constructum occurrit infra XLIV, 24., ubi potius *paratum esse ad aliquod* denotat, quomodo nostra verba Hieronymus explicat: „*Statis in gladiis vestris* quotidie, parati ad occidendum.“ עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה *Fecistis*, vos *feminae* maxime, *abominandum*, impudicum deorum quorundam cultum videtur innuere, cf. supra XVIII, 12. V, 11. Hieronymus: „*Facitis abominationes*, incredibiles videlicet libidinum turpitudines.“ Utitur vero promiscue masculino et feminino genere, quia ad utriusque sexus multitudinem loquitur, ut Jerem. XLIV, 19. 25. Cf. Storrii *Observatt.* p. 372. וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם Hieronymus: „*Et unusquisque uxorem proximi sui polluit*, ut in eo sit sceleratior, quod amici et proximi polluerit uxorem.“ Vid. supra XVIII, 6. 11. Grotius: „Vix quisquam est, qui ab adulteriis se temperet.“ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ Vid. not. ad

ram repromissionis. Credidit enim Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Istos autem incredulitate et sceleribus occupatos, etiamsi plures sint, possidere non posse. Simulque enumerat [vs. 25. seqq.], quid facientes offendant Deum, sex videlicet genera peccatorum."

25. Proponi jubet et exprobrari Judaeis illa crimina, quae illos omnino reddunt indignos possessionibus, quas jam spe, ut ipsi sibi blandiebantur, certa devoraverant. עַל־הַדָּם תֹּאכֵלוּ *Cum sanguine* (ut 1 Sam. XIV, 32. 33.) *comeditis*, contra legem antiquissimam Genes. IX, 4., a Mose iteratam Levit. VII, 26. XVII. 10. 14. et praecipue XIX, 26. Alii, Chaldaeum interpretem sequuti, nostram dictionem ita interpretandam censent: statim ab homicidiis cruentis adhuc manibus, cibum capitis, quasi nihil esset patratum. וְעֵינֵיכֶם תִּשְׂאוּ אֶל־גִּלּוּלֵיכֶם *Et oculos vestros levatis ad idola vestra*, quasi ab iis aliquid vobis polliceamini auxilii, supplices ad ea oculos et manus levatis, cf. supra XVIII, 6. 15. Fecerunt id, qui excisa jam urbe fugerunt in Aegyptum, ut constat ex Jeremia Cap. XLIV., qui sacrificasse dicuntur *reginae coeli* (vs. 18.) et aliis Aegyptiorum simulacris. וְדָם תִּשְׁפֹּכוּ *Et sanguinem* innocentem *effunditis*, homicidia perpetratis, XVIII, 10. XXII, 3. 4. 27. Sic graviter peccantes declaratis, vos non esse genuinos Abrahami filios, qui talis non fuit. Cf. Joh. VIII, 39. וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ „Nunquid ista facientes *poteritis terram haereditate retinere?*" Hieronymus. Quum non impleatis conditionem obedientiae, sub qua vobis illa promissa erat, Levit. XXVI, 3 — 43. coll. XVIII, 28.

26. עֲמַדְתֶּם עַל־חַרְבְּכֶם *Insistitis*, innitimini, *super gladio vestro*, confiditis gladiis vestris; non jure et aequitate, sed armis, vi, et homicidiis omnia geritis.

Michae-

Michaelis in *Supplemm.* p. 2926. ex usu Syriaci ܣܘܟ quod cum ܠ constructum *sperare* significat (cf. supra ad XXXI, 14.) verba nostra eodem modo interpretatur: *fiduciam ponitis in gladio vestro.* Efferri tamen posse addit עַל־חֳרְבֹתֵכֶם, ut sit: *consistitis in ruinis vestris.* Quae est conjectura prorsus supervacanea: nam in eo quod Judaei in urbium suarum dirutarum ruinis consistebant, nil erat criminis, quod eis exprobrari recte potuerit. Doederlein in Additamentis ad Grotianas Annotationes legendum conjicit עֲמַדְתֶּם עַל־חֲבֵרְכֶם *statis contra socium vestrum*, i. e. populares vestros impugnatis. Audacior Hubigantius, qui חַרְבְּכֶם in רְחֹבְכֶם mutandum, et hoc membrum proximo jungendum censet, hoc sensu: *statis in plateis vestris, et abominationem facitis*, i. e. cultui idololatrico indulgetis in plateis, palam profitemini idololatriam. Verum quod nunc in codicibus omnibus hebraeis legitur, עַל־חַרְבְּכֶם, idem et veteres interpretes omnes exprimunt. Sensu diverso verbum עָמַר cum עַל constructum occurrit infra XLIV, 24., ubi potius *paratum esse ad aliquod* denotat, quomodo nostra verba Hieronymus explicat: „*Statis in gladiis vestris* quotidie, parati ad occidendum.“ עֲשִׂיתֶן תּוֹעֵבָה *Fecistis*, vos *feminae* maxime, *abominandum*, impudicum deorum quorundam cultum videtur innuere, cf. supra XVIII, 12. V, 11. Hieronymus: „*Facitis abominationes*, incredibiles videlicet libidinum turpitudines.“ Utitur vero promiscue masculino et feminino genere, quia ad utriusque sexus multitudinem loquitur, ut Jerem. XLIV, 19. 25. Cf. Storrii *Observatt.* p. 372. וְאִישׁ אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ טִמֵּאתֶם Hieronymus: „*Et unusquisque uxorem proximi sui polluit*, ut in eo sit sceleratior, quod amici et proximi polluerit uxorem.“ Vid. supra XVIII, 6. 11. Grotius: „Vix quisquam est, qui ab adulteriis se temperet.“ וְהָאָרֶץ תִּירָשׁוּ Vid. not. ad

 vs.

vs. superiorem, sub finem. Versus 25. et 26. cum primis versus 27. verbis in Alexandrina Graeca versione, prouti in codice Romano ea legitur, non sunt expressi, nec exstitisse illis in eo libro, quo interpres Syro-Hexaplaris est usus, inde apparet, quod is interpres versus illos asteriscis praenotavit, ut indicaret, se illos in Graeca versione non reperisse, sed addidisse ex alio interprete, unde et addita videntur in codice Alexandrino. Nam aetate jam Hieronymi in Graeca versione uterque versus desiderabatur. Ex verba ejus: „Sciendum, quod octo plus vel minus versibus ab eo loco, quem posuimus: *Qui in sanguine comeditis*, usque ad eum locum, ubi scriptum est: *Haec dices ad eos, sic dicit Dominus Deus*, in Septuaginta non habentur, qui cum multis aliis et haec praetermiserunt, sive interpretata ab eis, scriptorum paulatim sublata sunt vitio. Et Latini nostri, imo invidi Christiani adversum nos latrant, cur juxta Hebraicum differamus. . . . . Certe si nobis non habent fidem, legant alias editiones, Aquilae, Symmachi et Theodotionis; interrogent Hebraeos non unius loci, ne eos a me redemptos jactitent, sed diversarum provinciarum, et quum errori meo vel imperitiae cunctos viderint consonare, tunc se intelligant nimium esse prudentes, et magis cupere dormire, quam discere."

27. חַי־אָנִי אִם לֹא Jurisjurandi formula Deo solennis, vid. supra XVII, 16. XIV, 16. V, 11. אֲשֶׁר בֶּחֳרָבוֹת Arrogantes illi Judaei, de quibus vs. 25. 26., *qui in ruinis* urbis aut oppidorum sunt, vs. 24., vel relicti a Chaldaeis, ne terra omnino maneret deserta, vel quod fuga se ab impendente clade subduxerunt. בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ *Gladio cadent*, „partim Ismaelis illius, partim Chaldaeorum, Gedaliae necem ulciscentium, 2 Reg. XXV, 23. seqq. uti Grotius notat. וַאֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה לַחַיָּה נְתַתִּיו לְאָכְלוֹ *Et qui super facie agri*, i. e. qui in agris

agris incertis ſedibus vagantur, *ferae dabo eos ad devorandum eos*, a feris, quibuscum habitant, occidentur. Cf. XIV, 15. 21. וַאֲשֶׁר בַּמְּצָדוֹת *Et qui in munitionibus*, arcibus, in locis natura vel arte munitis, ad quae nec aſcendit hoſtilis gladius, nec aſpirare tuto poſſunt ferae. וּבַמְּעָרוֹת *Et* qui *in ſpeluncis* latitant. *Speluncae* munitionibus junguntur, ut 1 Sam. XIII, 6., nam erant in Judaeae confragoſis regionibus ſpeluncae quaedam inacceſſae, quas pro arce munitiſſima adire ſolebant, qui tuto deliteſcere vellent. De quibus Joſephus, teſtis ipſe oculatus, *de Bello Jud.* L. I. Cap. XVI. §. 4., ubi de Herode expeditionem ſuſcipiente adverſus latrones ſpeluncas tenentes: *Τὰ δὲ σπήλαια ταῦτα πρὸς ἀποκρήμνοις ὄρεσιν ἦν οὐδαμόθεν προσιτὰ, πλαγίας δὲ ἀνόδους μόνον ἔχοντα στενοτάτας· ἡ δὲ κατὰ μέτωπον αὐτῶν πέτρα κατέτεινεν εἰς βαθυτάτας φάραγγας, ὄρθιος ἐπιῤῥέπουσα ταῖς χαράδραις. Iſtae autem ſpeluncae in montibus erant praeruptis, undique inacceſſae, et obliquas tantum et peranguſtas quibus aſcenditur vias habentes, rupesque ab earum fronte in valles profundiſſimas ſe porrigebat, recta et confragoſa declivitate.* In illis igitur locis nihil futurum affirmat tutum a periculo, immiſſurum enim Deum peſtem, בַּדֶּבֶר יָמוּתוּ, uti et ſupra V, 17. XIV, 21. minatus erat.

28. וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה *Ponamque terram vaſtitatem et deſolationem*, totam terram in vaſtam redigam ſolitudinem, ut ſupra VI, 14. וְנִשְׁבַּת גְּאוֹן עֻזָּהּ *Ut ceſſet* (Niphal, ut ſupra VI, 6.) *ſuperbia roboris* ſ. potentiae *ejus* terrae, ejusque incolarum, ut ſupra XXX, 18. Cadet, quicquid illis ſuperbam alebat confidentiam et fortitudinis opinionem. וְשָׁמְמוּ הָרֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵין עוֹבֵר *Et* ita *deſolati erunt montes Iſraelitici, ut non ſit transiens* per eos. Grotius: „Abſumtis per tot mortes ac captivitates hominibus, non modo nullus ibi habitabit, ſed nec viator quisquam iter iſthac capere audebit, metu

metu ferarum et coeli peſtilentis." Eadem extremae ſolitudinis imago ſupra XIV, 15. Jeſaj. XXXIII, 8. Zephan. III, 6.

29. וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה Cf. V, 13. בְּתִתִּי אֶת הָאָרֶץ XXXII, 15. שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה vs. 28. XXXV, 3.

30. וְאַתָּה בֶן־אָדָם *Et te quod attinet*, nominativus abſolutus, ut ſupra vs. 7. בְּנֵי עַמְּךָ *Populares tui*, vs. 2. 12. 17., tecum ſcil. deportati. הַנִּדְבָּרִים בְּךָ *Colloquentes ſunt*, confabulantur inter ſe *de te*, eodem ſenſu Niphal verbi דִּבֶּר Maleach. III, 13. 16. Pſ. CXIX, 23. אֵצֶל הַקִּירוֹת *Juxta* (ut eadem particula ſupra X, 6. 9.) ſ. *intra parietes*, vel aedes, 1 Reg. VI, 5. 15. וּבְפִתְחֵי הַבָּתִּים *Et in oſtiis* ſ. veſtibulis *domorum*, q. d. clam et palam, coll. Proverb. I, 21. *In ingreſſibus platearum clamat*, בְּפִתְחֵי שְׁעָרִים *apud oſtia portarum*. Alii utrumque de clandeſtinis colloquiis accipiunt. Vel pertinet *murorum* atque *oſtiorum* mentio ad otioſorum hominum deſcriptionem, quorum commune diverticulum eſt in apricis locis, quae ſunt juxta muros, aut in oſtiis domorum. חַד pro אֶחָד forma Chaldaica, ut Dan. II, 31. VI, 3. אִישׁ אֶת־אָחִיו IV, 17. XXXVIII, 21. Illi igitur Judaei, qui exſules agebant apud Babylonios, atque ibi propheticis oraculis irridebant, ſe hortati mutuo cum ſtomacho atque ludibrio dicebant: בֹּאוּ־נָא וְשִׁמְעוּ וגו׳ *Venite et audite*, audiamus, quid nobis a Domino obganniat propheta, an nobis aliquid afferat portenti novi. Similia accidiſſe ſibi narrat Jeremias XXIII, 33. הַדָּבָר הַיּוֹצֵא מֵאֵת יְהוָה Jerem. XXVI, 1. Eſth. VII, 8.

31. וְיָבוֹאוּ אֵלֶיךָ כִּמְבוֹא־עָם *Veniunt igitur ad te ſecundum adventum populi*, i. e. magna frequentia, ut catervatim populus in loca publica, ad publica conſilia popularesque conventus deſtinata confluere ſolet. Sic homines

nes irrisores et procaces accedebant frequentes ad prophetam, quasi cupide ab illo audituri divinum aliquid, quod suspicarent, et studiose servarent, sed revera ut subsannarent et illuderent. Chaldaeus: כְּמֵיתֵי גַּבְרִין תַּלְמִידִין. *Sicut veniunt viri discipuli*, quód sequutus Grotius: „Sicut discipulorum catervae ad doctores venire solent.“ וְיֵשְׁבוּ לְפָנֶיךָ Vid. XIV, 1. et ibi not. עַמִּי Quasi *populus meus*, quasi mei essent, quum non sint, quales describit Jesajas LVIII, 2. וְשָׁמְעוּ אֶת־דְּבָרֶיךָ *Et audiunt* in speciem diligenter et attente *verba tua*. וְאוֹתָם לֹא יַעֲשׂוּ *Sed ea non faciunt*, non eo magis se corrigunt. Cf. Jesaj. XLII, 20. Verba כִּי־עֲגָבִים בְּפִיהֶם הֵמָּה עֹשִׂים quidam subaudito ante בְּפִיהֶם pronomine relativo, sic vertunt: *nam amatoria* quae *in ore suo*, *illi faciunt*. עֲגָבִים, quod proprie vel *amationes*, *amatoria*, vel *delectamenta* notare potest, nam verbum עָגַב et *amare*, et *delectari* significat, h. l. quaecunque verba ludicra et jocularia indicare possit, quae homines isti levissimi, vati illudentes continuo in ore habebant, quo et illis consentanea facere solebant. Similiter Chaldaeus: חְלְעָבָא בְּפוּמְהוֹן אִנּוּן עָבְדִין, *irrisionem ore suo ipsi faciunt*. Alii, ut Kimchi, עֲגָבִים *verba amoris et benevolentiae* interpretantur, et sensum hunc faciunt: ore blando tuos sermones sibi placere dicunt, eos laudare et probare se simulant, sed nihilominus pro lubitu agunt, ut sequitur. Mihi tamen non est dubium, עֲגָבִים esse idem, quod versu proximo שִׁיר עֲגָבִים, et ante nostrum עֲגָבִים, eo sensu sumto, subaudiendum esse comparandi particulam, unde haec prodibit sententia: *nam instar carminis amatorii ore suo isti faciunt*, tractant, scil. אֶת־דְּבָרֶיךָ, *verba tua*, vertebant ea in canticum, quo significatur, quam illi longe abessent, ut a propositis minis concuterentur ac horrerent, quum potius, quasi aliquid audirent amatorium et festivum carmen, sese propheticis minis oblectarent, quas meras nugas, et vacuos ac sine mente sonitus censebant. Nec aliter Vulgatus:

nam

nam in canticum oris ſui vertunt illos. Et Michaelis: *Sie gebrauchen es in ihrem Munde wie ein Liebeslied.* Alexandrini: Ὅτι ψεῦδος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, quibuscum conſentit Syrus. אַחֲרֵי בִּצְעָם לִבָּם הֹלֵךְ *Quaeſtum ſuum cor eorum ſectatur* (cf. eandem loquendi formulam ſupra XI, 21.), i. e., Grotio explicante, dum tu loqueris, illi de quaeſtu, per artes iniquas faciendo, cogitant. Sed בֶּצַע h. l. non *lucrandi* tantummodo *cupidinem*, ſed omnes omnino *pravas cupidines* videtur indicare, ut Jeſaj. LVI, 11. *Omnes in viam ſuam* malam *converſi ſunt,* אִישׁ לְבִצְעוֹ, *quisque ad quaeſtum ſuum*, i. e. ſuis cupiditatibus obſecundant.

32. וְהִנְּךָ לָהֶם כְּשִׁיר עֲגָבִים *Et ecce tu illis es quaſi canticum amatorium,* tu es illis inſtar ejus, qui novit canere cantica delectabilia et amoena. Non aliter in eorum auribus ſonant verba tua, quam ludicrum carmen. Chaldaeus: וְהָא אַתְּ לְהוֹן כְּזֶמֶר אֲבוּבִין *Et en! tu illis es, inſtar cantus organi muſici.* Cepit עֲגָב ſignificatione nominis עוּגָב, quo inſtrumentum aliquod muſicum nuncupari conſtat, quod Chaldaeus interpres plerumque אֲבוּבָא, *fiſtula,* vertere ſolet. יְפֵה קוֹל Cantoris *pulchri voce,* qui pulchra voce praeditus eſt. Alii: carmen *pulchrum voce,* ſono, quod pulchre ſonat. וּמֵטִב נַגֵּן *Aut* citharoedi *optime pulſantis.* Delectas quidem, non moves eos, ut animi eorum adficerentur. Grotius: „Eloquentiam tuam laudant, res non curant." Junius haec refert ad vaticinia, quae C. XXV—XXXII. adverſus exteras gentes pronunciata erant, hoc modo: deliciae ipſis erant prophetiae, quas inde ex triennio ad illud usque tempus Ezechiel pronunciaverat, utpote quae ipſos minime attingerent; ſed gentes tantum exteras, adverſus quas audire eum prophetantem ſuave ipſis erat; dum interim ſilentio ſuo de rebus ipſorum videbatur propheta fauſta omnia illis polliceri. Sed verſus proximus arguit, de iis

iis oraculis; quae ad ipsos pertinebant, quae vero ludibrio habebant, haec intelligenda esse.

33. וּבְבֹאָהּ *Quum* vero *id veniet*, quod praedixisti de terrae ulteriori vastatione, vs. 27. 28. 29. Alii: *At nunc cum venerit*, quod praedixeras de urbis excidio. הִנֵּה בָאָה *Ecce* ita *veniet*, ut sciant etc. ut XXX, 9. Alii, ut Grotius, in praeterito: *certo enim evenit*, ut sciant. וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם *Tum cognoscent* verum *prophetam inter ipsos fuisse*, ut supra II, 5. Negare non poterunt, te fuisse verum prophetam, et ad ipsos a me missam. Ignorantiae velum culpis suis non poterunt obtendere.

CAP. XXXIV.

ARGUMENTUM.

Exagitat hoc Caput, et pungit illos, qui quum pastoris sibi nomen arrogent, nihil tamen aut faciunt, aut cogitant minus, quam quod officium decet pastorale. Dum enim suorum commoditati serviunt, et genio nimis immoderate atque intemperanter indulgent, extenuari sinunt infelicem gregem, et lacerari a belluis, neque illi ea praestant officia, quae exspectari solent a sedulo pastore (vs. 2—6.). Quare et illis gravia minatur (vs. 7—10.), et a se gregem illum curandum esse mollius promittit (vs. 10—16.). Deinde in potentiores homines de populo durius invehitur, quos hircorum nomine coarguit, quia sibi optima ex omnibus delibant, et quae ipsi, quia neque ad stomachum, neque ad voluptatem necessaria contemnunt, sic turbant et proterunt, ut infirmioribus fastidio potius futura sint, quam usui (vs. 17—22.). Denique optimum pastorem venturum esse dicit, magnum illum Regem, e Davidica gente oriundum, qui pastoris boni forma sit et exemplar (vs. 23.). Quam vero ipsius tempore felicia futura atque foecunda pascua, quam fortunatum pecus, atque securum, pluribus docet (vs. 24—31.).

1. Quae jam sequuntur vaticinia usque ad Cap. XL. nullam habent temporis notam appositam. Quum vero illud, quod inde a Capite XL. decurrit vaticinium, editum sit anno deportato Jechonia *vigesimo quinto*, iis vaticiniis, quae hisce sex Capitibus continentur, inter annum deportationis *duodecimum*, quo superius vaticinium (XXXIII, 21.) editum legimus, et inter annum *vigesimum quintum*, quem adscriptum habet Cap. XL., locum assignandum censet Lightfoot in *Chronol. V. T.* in Ejus Opp. Vol. I. p. 130.

2. „Excisa jam urbe, inquit Grotius, causas commemorat excidii, *principum crimina.*" Illi enim intelligendi sunt nomine רֹעֵי יִשְׂרָאֵל, *pastorum Israelis*, usitata veteribus similitudine, qua rerum publicarum rectores et administratores *pastoribus* comparare solebant, quia ut pastor se habet ad gregem, ita rex ad subditos. Unde illud in Homero toties repetitum: *Ἀγαμέμνονα ποιμένα λαῶν*, veluti *Iliad.* B. 243. Xenophon *Cyropaed.* VIII, 2. 13. de Cyro: *Καὶ λόγος δὲ αὐτοῦ ἀπομνημονεύεται, ὡς λέγοι παραπλήσια ἔργα εἶναι νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ· τὸν δὲ γὰρ νομέα χρῆναι ἔφη εὐδαίμονα τὰ κτήνη ποιοῦντα χρῆσθαι αὐτοῖς (ἡ δὴ προβάτων εὐδαιμονία), τὸν δὲ βασιλέα ὡσαύτως εὐδαίμονας πόλεις καὶ ἀνθρώπους ποιοῦντα, χρῆσθαι αὐτοῖς. Ac dictum quoddam ejus memoratur, quo similia perhibuerit esse boni pastoris et boni regis opera. Nam pastoris esse munus, ut, posteaquam jumentis felicitatem conciliasset, ita deinde illis uteretur, quae quidem pecudis esset felicitas; itemque regem urbibus et hominibus, quos ipse beasset, uti debere.* Et in V. T. passim reges dicuntur *pascere populos suos*, et regale sceptrum confertur cum pastorali pedo, ut cum de Davide dicitur Ps. LXXVIII, 71. *A tergo foetarum duxit eum ad pascendum populum suum.* Et ipsi Davidi dicit Deus 2 Sam. V, 2. אַתָּה תִרְעֶה אֶת־עַמִּי *Tu pasce populum meum* Israelem. Cf. 2 Sam. VII, 7. Hinc *boni*

ac *mali reges* bonis ac malis pastoribus saepe comparentur, vid. e. c. Jerem. II, 8. XXIII, 1. Zachar. XI, 15. 17. seqq. Abarbanel in libro, qui inscribitur מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה *Praeco salutis*, quo omnes illae prophetiae, quae *Messianae* nuncupari solent, pertractantur, de nostro loco haec monet (versionis latinae a I. H. Maio, Theologo Gissensi, editae Francofurti 1711. in quatern. p. 295.): „Meminerat vates supra (XXXIII, 21.), *duodecimo* captivitatis Jechoiakini anno venisse ad se quendam, qui evaserit Hierosolymis, nuntiumque attulisse, captam esse urbem et flammis consecratam. Unde vaticinium praesens contra peccatores Israelitas, qui caussa devastationis Hierosolymorum fuere, uti et adversus reges Judae, qui captivitatem Israelitarum suis sceleribus adduxere, pronunciandum divinitus obtigit Nostro, quo mala illorum facta, una cum corrupta imperii forma describit, ob quam ab ipsis auferendum erat regnum.“ וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לָרֹעִים *Et dicito eis, pastoribus* inquam, pleonasmus, quo pronomini adfixo ipsum nomen, ad quod pertinet, subjungitur, qualis Jerem. XLI, 3. *Omnes Judaei, qui fuerunt* אִתּוֹ אֶת־גְּדַלְיָהוּ *cum eo, cum Gedalia* inquam. Cf. Exod. II, 6. Proverb. XIII, 4. הוֹי רֹעֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הָיוּ רֹעִים אוֹתָם „*Vae pastoribus Israelis, qui pascunt eos*, ut Syrus, vel, *qui pascunt se ipsos*, ut habent alii veterum, sensu acuto et eleganti, sed quem Hebraei vix ferre possunt,“ ait Bochartus *Hieroz.* P. I. L. II. C. XLIV. Tom. I. p. 491. edit. Lips. Sane ex vulgari Hebraeorum usu loquendi, quo pronomen reciprocum nomine נֶפֶשׁ exprimere solent, dicendum erat בְּנַפְשׁוֹתָם. Neque tamen insolitum est, pronomina tertiae personae significatu reciproco accipi. Exemplum manifestum est illud Genes. III, 6. (al. 7.) de primis parentibus: וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת *Fecerunt sibi subligacula.* Cf. Genes. XXIV, 2. Levit. XXVI, 40. Et nostro loco reciprocum significatum pronominis אוֹתָם flagitant verba proxima.

proxima, hisce prioribus aperte opposita, quibus docetur, pastorum esse, *gregem* pascere, non *se ipsos*. Cf. vs. 3. 8. 10. Recte igitur veteres omnes, uno Syro excepto, illud *reciproce* verterunt, quibuscum consentit Jarchi, ceterique Hebraei. Ita enim ille haec verba explicat: „Qui se ipsos [אֶת־עַצְמָם] delicate nutriebant ex divitiis eorum, qui ipsis subjecti erant." Solus, quod sciam, Abendana in suis ad *Michlal Jophi* Additamentis אוֹתָם non sensu reciproco, sed tali potius capiendum ait: *qui erant pasturi ipsos*, q. d. *pastores* voco, non ex re, quod ita se gerant, sed ex officio, *quod debuerant pascere*. Ut verba Hebraeorum *actum* notantia, *debitum* saepe, sive *officium* indicant. Vid. Glassii *Philol. S.* p. 199. ed. Dath. Equidem tamen non dubito, ea de causa, quam indicabam, alteram sententiam praeferre. הֲלֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים *Nonne vero greges sibi commissos pascere debent pastores?* non semet ipsos? Juxta illud Poetae *Eclog.* VI, 4.

— — — Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves. — — —

3. אֶת־הַחֵלֶב תֹּאכֵלוּ *Atqui vos adipem comeditis*, i. e. bona et divitias populi ad vos rapitis. Sed Bochartus l. c.: „Pro הַחֵלֶב, *adipe*, Graeci, Hieronymus et Arabs diversis vocalibus legerunt הֶחָלָב, id est, *lac*, non incommode; fortasse etiam aptius, quia sic vitatur repetitio, quae ex altera lectione emergit: *adipem comeditis — et quod pingue est mactatis.* Et manifesta ὑστέρωσις, quum ovium adeps non comedatur, nisi postquam mactatae sunt. Itaque in hanc sententiam valde propendeo, prophetam scripsisse, *lac comeditis*, et *lac* הַצֹּאן, id est, *ovis* et *caprae*, pro *cibo* hic proponi, ut Deuteron. XXXII, 14. et Proverb. XXVII, 27. Pastori porro quandoque licet lacte ovium sustentari. *Quis pascit gregem, et ex lacte gregis non edit?* 1 Cor. IX, 7. Sed hi

 pasto-

pastores ψευδώνυμοι modum non servabant [Vulgatum *Eclog.* III, 5. 6.]:

Hic alienus oves custos bis mulget in hora,

Et succus pecori, et lac subducitur agnis."

Haec Bochartus, quae tamen nobis tanti non sunt, ut propterea usitatam lectionem deserendam putemus. וְאֶת־הַצֶּמֶר תִּלְבָּשׁוּ *Et lana vestimini*, i. e. per metonymiam, panno ex lana detonsa confecto. Ad tegumentum et ornatum nudabatis oves a naturali vestitu. הַבְּרִיאָה תִּזְבָּחוּ *Pinguem* ovem (ut Zachar. XI, 16.) *mactastis* ad vestra convivia. Grotius: „Divites occidebatis per calumniam, ut bonis eorum potiremini." הַצֹּאן לֹא תִרְעוּ Sed *oves* s. *gregem non* pascitis, nec curam eorum habetis, cf. vs. 2.

4. אֶת־הַנַּחְלוֹת *Infirmas* s. *debiles* oves, ut infra vs. 21. Jerem. XIV, 17. Participium Niphal verbi חָלָה, pro הַנֶּחֱלוֹת, cf. Jesaj. XVII, 11. Jarchi: exponit *macilentas*, *quibus deficiunt vires*, vernacule *douloureuses*. לֹא חִזַּקְתֶּם *Non confirmastis*, s. *roborastis*, bonis scil. alimentis. Cf. Zachar. XI, 16. וְאֶת־הַחוֹלָה *Et aegram*, aegrotam, ut vs. 16. Alexandrinus: τὸ κακῶς ἔχον. לֹא־רִפֵּאתֶם *Non sanastis*. Sunt enim et sua pecudibus mala et medicamina. Cf. Jerem. VI, 14. VIII, 11. Zachar. XI, 16. וְלַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא חֲבַשְׁתֶּם *Et fractae ligaturam non applicastis*, ut crura fracta aut ossa comminuta eo subsidio coalescerent. Cf. supra XXX, 21. וְאֶת־הַנִּדַּחַת לֹא הֲשֵׁבֹתֶם *Et dispulsam*, disjectam a grege (ut Deuter. XXII, 1.) *non reduxistis*. וְאֶת־הָאֹבֶדֶת לֹא בִקַּשְׁתֶּם *Et pereuntem*, i. e. in devia delapsam, et hinc in pereundi periculum (ut Jerem. L, 6. Jesaj. XXVII, 13.) *non quaesivistis*. Negligentia pastoris h. l. describitur circa eas, quae male affectae sunt; quia hae si negligantur, qui curentur aliae? וּבְחָזְקָה *Sed cum violentia*, tyrannice, cf. Judic. IV, 3. 1 Sam. II, 16.

רְדִיתֶם

רְדִיתֶם אֹתָם *Dominati estis eis*, vid. Jerem. V, 31. וּבְפָרֶךְ *Et cum vexatione*, i. e. duritie, saevitia. פֶּרֶךְ verbum, Hebraeis inusitatum, Syris et Arabibus significat *fricare*, *comminuere*, „Servum *fricare* vel *comminuere* erit, eum *vexare*, *opprimere*," ait Michaelis in *Supplemm.* p. 2037. Eadem fere verba nostri adhibet, quibus tyrannica Aegyptiorum dominatio describitur Exod. I, 13. 14. Ceterum hic nonnihil recedit a metaphora, dum a pastore sermonem ad tyrannum traducit, quod, in longa praesertim allegoria, frequenter accidit.

5. וַתְּפוּצֶינָה *Unde dispersae sunt* oves, cf. Jerem. X, 21. Zachar. XIII, 7. מִבְּלִי רֹעֶה *Ob defectum pastoris* fidelis (cf. infra vs. 8.); nam quod inutile est, neque id assequitur, aut praestat, cujus caussa institutum est, perinde habetur, ac si non esset. Sic ergo quia pastoris munus commissi gregis commoditati servit, qui nullam praestat, aut inutilem operam, quia aut segnis est, aut voluptati, aut avaritiae indulgens, is jure optimo negatur esse pastor. וַתִּהְיֶינָה לְאָכְלָה לְכָל־חַיַּת הַשָּׂדֶה *Et belluis fiebant voracibus praedae*, i. e. Chaldaeo et Kimchio exponentibus, gentibus exteris, praesertim Chaldaeis. Grotius: „Praedae fuere Syris, Ammonitis, Moabitis, Assyriis, Chaldaeis." וַתְּפוּצֶינָה *Aut dispersae sunt*, i. e. abducti in varias terras Israelitae, ut Grotius ait.

6. יִשְׁגּוּ *Oberrant* namque, Jesaj. LIII, 6. צֹאנִי „Bene dixit *oves meae*, neque enim erat in principum patrimonio populus." Grotius. בְּכָל־הֶהָרִים *Per omnes montes*, eo fugientes ob gubernatorum saevitiam. Cf. similem imaginem supra VII, 16. וְעַל כָּל־גִּבְעָה רָמָה *Et per omnes excelsos colles*, ut Jesaj. XXX, 25. וְאֵין דּוֹרֵשׁ *Nec est* in hominibus, *qui requirat*, exigat rationem earum ovium ab iis, quibus commissae sunt. Alii: *nemine pastorum*, quibus commissa fuit gregis illius,

i. e. populi Israelitici cura, reposcente. AURIVILLIUS in *Dissertat. de verbo* דרש §. III. in *Dissertatt.* a Michaele editt. p. 433., verbum hebraicum iis in locis, quibus absolute, et sine addito per casum obliquum nomine aliquo ponitur, significare observat *animum advertere, dignum existimare* quidpiam, quod recte cognoscatur. Ita Ps. X, 4. *Impius alto supercilio* בַּל־יִדְרֹשׁ *nihil curat,* nihil pensi habet. Hinc nostrum וְאֵין דּוֹרֵשׁ sic vertit: *nemo est, qui animum advertat,* aut suum esse putet, tam grave scelus procurare. Equidem eam dictionem, cum ea, quae proxime sequitur, וְאֵין מְבַקֵּשׁ, interpretari mallem; *neque erat ullus, qui quaereret* scil. errantes per montes et colles, aut qui dissipatos cogeret; cf. infra vs. 16. Ceterum quoad imaginem cf. et Num. XXVII, 17.

9. לָכֵן *Propterea,* inquam, vs. 7. Abrumpit per affectum orationem, quae versu demum decimo integratur, sed novo, non autem continuato, sermone.

10. הִנְנִי אֶל־הָרֹעִים *En me contra pastores,* cf. supra XIII, 8. 20. XXVI, 3. Exigam severam rationem ab illis pastoribus de grege suae fidei atque custodiae commisso. וְדָרַשְׁתִּי אֶת־צֹאנִי מִיָּדָם *Requiram gregem meum ab eorum manu,* quicquid sua negligentia perierit, ab illis exigam, poenam neglectarum ovium ab eis exigam; cf. similem phrasin supra XXXIII, 6. 8. וְהִשְׁבַּתִּים מֵרְעוֹת צֹאן *Et cessare faciam eos a pascendo gregem,* a pastorali munere eos summovebo; vid. eandem loquutionem supra XVI, 41. et ad eum loc. not. אוֹתָם *Se ipsos,* vid. not. ad vs. 2. וְהִצַּלְתִּי *Atque sic eripiam,* vs. 12. XIII, 21. לְאָכְלָה Vid. vs. 5. „Quibus verbis," inquit ABARBENEL l. ad vs. 1. 2., „omnes prorsus impii Judae reges notantur adeo funditus delendi, ut ex eorum stirpe nullus unquam imperii summam, nec eo tempore, quo in exsilio populus Babylonico versatur,

ſitur, nec quando in patriam reverſus fuerit, ſit habiturus."

11. הִנְנִי־אָנִי Ecce ego, ego, inquam, ipſe curam meorum geram peculiarem; ipſe paſtor ero ovium, et judex paſtorum perfidorum. Chaldaeus: הא אֲנָא מִתְגְּלֵי En! ego manifeſtabor. Sic vs. 20. וְדָרַשְׁתִּי Et quaeram diſperſas, vid. not. ad. vs. 8. וּבִקַּרְתִּים Et perquiram, luſtrabo eos, conſiderabo et inſpiciam ſtatum earum, ubicunque ſunt, et proſpiciam eis. Vid. de verbo בָּקַר not. ad Pſ. XXVII, 4.

12. כְּבַקָּרַת רֹעֶה עֶדְרוֹ Juxta inquiſitionem paſtoris in gregem ſuum, i. e. habebit Deus ſui populi curam, ſicut benevolus paſtor gregis ſui, qualis deſcribitur Jeſaj. XL, 11. בְּיוֹם הֱיוֹתוֹ בְתוֹךְ צֹאנוֹ נִפְרָשׁוֹת Die quo eſt inter gregem ſuum ovium diſperſarum, vel luporum feritate vel nocturna tempeſtate, collatis ultimis hujus verſus vocibus. Sunt, qui vertant: ſicut paſtor inquirit in diſtinctas ſ. ſingulas oves, quod vix ferant verba hebraea. In tribus codicibus Erfurtenſibus et in aliquot antiquioribus editionibus legitur נִפְרָשׂוֹת cum Sin, ſenſu non diverſo, nam et פָּרַשׂ de diſperſione dici vidimus ſupra XVII, 21., ad quem loc. vid. not. וְהִצַּלְתִּי אֶתְהֶם מִכָּל־הַמְּקוֹמֹת אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁם Ut paſtor diſſipatas oves ad unum cogit et congregat ovile, ſic Deus diſſipatum populum ad antiquas caules reducet, ad fines nempe terrae Iſraeliticae, unde ad varias regiones diffluxerant. Grotius: „Reducam Judaeos ex omnibus locis imperii Babylonici, imo et ex Aegypto et aliunde." בְּיוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל Die nubis et caliginis, i. e. tempore calamitatum et miſeriarum pleno, ut ſupra XXX, 3. Abarbenel: „Per metaphoram diem deſtructionis, qua miſere Hieroſolyma conflagrata fuit, fumo ejus, ſpiſſae inſtar nubis ac terribilis caliginis, aſcendente, indicat."

13. וְהוֹצֵאתִים *Educam autem eos*, ut olim ex Aegypto, Exod. VI, 6. VII, 4. 5. וְקִבַּצְתִּים מִן־הָאֲרָצוֹת Vid. supra XI, 17., et cf. Deuter. XXX, 3. Jesaj. LVI, 8. Mich. II, 12. וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־אַדְמָתָם ut XXXIII, 21. בָּאֲפִיקִים *In alveis*, i. e. in convallibus et locis humilioribus, in quibus aqua colligi solet, cf. VI, 3. XXXI, 12. וּבְכֹל מוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ *Et in omnibus habitationibus hujus terrae*, a figuratis loquutionibus delabitur ad propriam. His vero omnibus significat, reversos e terris exteris in antiquis sedibus secure et tranquille habitaturos.

14. בְּמִרְעֶה־טּוֹב אֶרְעֶה אֹתָם *In pascuo bono*, uberrimo, *pascam eos*, res eorum me rectore florebunt, et habebunt se prosperrime. Cf. eandem imaginem Ps. XXIII, 2. וּבְהָרֵי מְרוֹם־יִשְׂרָאֵל *Et in montibus celsitudinis* s. in montibus excelsis *Israelis*, i. e. iis in montibus, quibus Israeliticus populus maxime gloriabatur, et prae ceteris populis eminebat, quales erant montes Hierosolymitanae, regni et cultus Jovani sedes; cf. XVII, 23. et ibi not. Seculi aurei, rege illo augustissimo, e prisca Davidis stirpe oriundo, rediturі felicitas describitur meris imaginibus e vita pastoritia petitis, ut Jesaj. XXXII, 18.

15. אַרְבִּיצֵם *Recubare faciam eos*, dabo eis pacem et tranquillitatem. Cf. Jesaj. XLIX, 10.

16. Quae supra vs. 4. seqq. desiderabat Deus in pastoribus Israelis, ea omnia se perfecturum dicit. וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה *Pinguem autem et validam*, indeque protervam, lascivientem et petulcam. Malo enim sensu haec capienda esse, constat ex iis, quae sequuntur, tum vs. 17., ubi verba, *vos autem, oves meae*, docent de aliis ovibus, videlicet refractariis, jam dictum esse, tum vs.

18.

18. 19., ex quibus patet, in iis, quae praecesserant, non bonarum modo ovium consolationem, sed malarum etiam reprehensionem contineri, tum maxime ex vs. 20., ubi *pecus pinguis* manifeste est mala et refractaria, coll. vs. 17. Divites igitur et potentes, qui tenues opprimebant et vexabant, ovibus pinguibus validisque designari, non est dubium. Et Chaldaeus *impios et peccatores* explicuit. Quos minatur Deus tollendos e suo grege, id enim verbo אַשְׁמִיד indicatur. „Arabibus," ait Michaelis in *Supplem.* p. 2351., سمد plerumque de superbia dicitur, estque (primarie, ut ego arbitror) *altus fuit*, *sustulit caput*, unde dein *superbiam* dicunt; hinc Hebraeis הִשְׁמִיד, *tollere*, pro *perdere*, *exitio dare*. Eadem in latino verbo *tollere* significationum conjunctio, ut cum Octavium Cicero ornandum *tollendumque* censuit." Cf. supra XIV, 9. XXV, 7. Alexandrinus Graecus interpres verba hebraica, וְאֶת־הַשְּׁמֵנָה וְאֶת־הַחֲזָקָה אַשְׁמִיד, sic vertit: *καὶ πῖον καὶ ἰσχυρὸν φυλάξω*, quem sequutus Vulgatus: *et quod pingue et forte custodiam*. Neque aliter Syrus atque Lutherus (*Was fett und stark ist, will ich behüten*), quasi in hebraeo pro אַשְׁמִיד esset אֶשְׁמוֹר scriptum, quod miror Dathium receptae lectioni praeferendum arbitratum esse; quum ex iis, quae de significatione nominum הַשְּׁמֵנָה et הַחֲזָקָה monuimus, appareat, receptum in codices hebraeos אַשְׁמִיד jure optimo suum locum tenere. Cf. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. C. XLVI. T. I. p. 597. edit. Lips. אֶרְעֶנָּה בְמִשְׁפָּט *Pascam* enim *eam*, pinguem, *in judicio*, prouti eorum petulantia et intemperantia commeruit. De tali judicio, quo in sontes animadvertitur, verbum שָׁפַט et supra VII, 3. 1 Sam. III, 13. Ps. VII, 12. usurpatur.

17. Increpatis pastoribus convertit se ad gregem, i. e. ad populum, praesertim ad proceres. וְאַתֵּנָה צֹאנִי *Vos autem, o mi grex!* Vel: *nam ad vos quod attinet* etc.,

 ut

ut connectatur cum iis, quae proxime praecesserunt, q. d. ne putetis, solos pastores malos taxandos, vos autem prorsus inculpatos esse. הִנְנִי שֹׁפֵט בֵּין־שֶׂה לָשֶׂה *Ero judicans inter pecudem et pecudem*, cf. vs. 20. Chaldaeus: *inter virum et virum*. Verba, quae proxime sequuntur, לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים, non sunt vertenda, *inter arietes et inter hircos*, sed posteriori לָשֶׂה jungenda hoc sensu: inter pecus *et pecus*, *arietes* videlicet, *et hircos*, sive, ut Vulgatus recte: *inter pecus et pecus arietum et hircorum*, nam verba לָאֵילִים וְלָעַתּוּדִים ut appositionem et epexegesin pertinere ad posteriorem vocem לָשֶׂה, quae praecedit, docet praefixi Lamed identitas. *Arietum* autem et *hircorum* nomine *proceres*, et insolentes quidem illi in reliquum gregem, s. populum significantur, vid. infra XXXIX, 18. Jesaj. XIV, 9. Zachar. X, 3. Unde recte Chaldaeus: *peccatores et impios*. Et Coccejus: „In judicio statuit coram se ab una parte ovem s. parvam pecudem, ex altera parte etiam *ovem* (pinguem et validam vs. 16.), et arietes atque hircos, nempe ut uni ovi [i. e. ovium generi] succurrat, et ejus vindex sit adversus *arietes* atque hircos."

18. הַמְעַט מִכֶּם *Num enim parum vobis est?* Vulgatus: *Nonne satis vobis erat?* ut supra XVI, 20. Job. XV, 11. הַמִּרְעֶה הַטּוֹב תִּרְעוּ Quod vos, robustae oves (vs. 16.), arietes et hirci (vs. 17.), *optimum pascuum depascitis?* וְיֶתֶר מִרְעֵיכֶם תִּרְמְסוּ בְּרַגְלֵיכֶם *Et reliquum pascuorum vestrorum conculcatis pedibus vestris?* quod ferinum est potius, quam pecuinum, uti Daniel VII, 7. de quarta illa fera, ceteris ferociore, *comedebat, ac comminuebat, et reliquum pedibus suis conculcabat.* וּמִשְׁקַע־מַיִם תִּשְׁתּוּ *Et sedimentum* purum *aquarum*, i. e. puras ac limpidissimas aquas, seorsim a sedimento sumtas, in quibus desidunt omnes sordes (cf. verbum הַשְׁקִיעַ supra XXXII, 14., et ad eum loc. not.), vos ipsi *bibitis.*

וְאֵת־

וְאֵת־הַנּוֹתָרִים בְּרַגְלֵיכֶם תִּרְפֹּשׂוּן *Reliquas* vero aquas *pedibus vestris conturbatis*, cf. XXXII, 2., ejusdem boni usuram aliis invidentes, ne quid iis purum supersit. Significat, proceres istos atque potentes, parare sibi delicias ex communibus bonis; cum autem optima quaeque et suavissima libassent, reliqua, quae sibi voluptati atque usui fore non putabant, sic invidebant aliis, ut relinquerent ita foedata ac turbida, ut nauseam moverent potius, quam aviditatem. Illa in imagine, ait Bochartus l. c. p. 598., „si quaedam minus conveniunt veris ovibus, quadrant tamen in oves mysticas, quae hic intelliguntur, id est, in Israelitas, in quibus multi divites post plenam messem et vindemiam pauperibus spicilegium et racemationem invidebant. Neque hoc insolens apud prophetas, ut plus sit ἐν τῷ ἐπιμυθίῳ, quam ἐν τῷ μύθῳ, et ea tribuantur τῷ νοηθέντι, quae in typum minus cadunt."

19. וְצֹאנִי *Atque sic grex meus*, qui *oves meae* vere sunt, vs. 12. 15. 22. Eam enim emphasin videtur accentus *Athnach* primae versus voci appositus indicare. מִרְמַס רַגְלֵיכֶם תִּרְעֶינָה *Conculcatum tantum pedibus vestris* (vs. 18.) *depascere coguntur.*

20. אֲלֵיהֶם *Ad eos*, pios et impios, his in terrorem, illis in solatium. הִנְנִי אָנִי *Ecce ego, ego*, inquam, adero, ut vs. 11. בִּרְיָה *Opimam*, saginatam, de qua vs. 16. De hac voce Michaelis in *Supplemm.* p. 217.: „Semel occurrit Ezech. XXXIV, 20. manifesta *pinguedinis* significatione, collato vs. 3. Suspicor autem, aliis punctis instruendum esse, בִּרְיָּה (Jod post J Dagesch accipiente, et Aleph more Chaldaeorum omisso), aut cum tribus Kennicotti codicibus בְּרִיאָה legendum. Prius praeplacet." וּבֵין שֶׂה רָזָה *Et inter ovem macilentam*, Num. XIII, 21. Grotius cum Chaldaeo: „*Inter divites et pauperes*, hos vindicabo, illos puniam."

Bochar-

Bochartus l. c.: „Palam est, oves pingues opponi macris, ut malos bonis; et protervos, qui rerum successu insolescunt, tenuibus et humilibus."

21. יַעַן בְּצַד וּבְכָתֵף תֶּהְדֹּפוּ *Eo quod lateribus, et humeris* vos pingues s. opulenti *truditis*, impellitis, ut solent pecudes minores a majoribus trudi et incursari, cf. Num. XXXV, 20. Proverb. X, 3. וּבְקַרְנֵיכֶם תְּנַגְּחוּ *Et cornibus vestris*, i. e. potentia vestra, ut Chaldaeus vertit, feritis instar hircorum et arietum petulcorum, vid. Dan. VIII, 4. Cf. Bocharti l. c. p. 599. הַנַּחְלוֹת *Infirmas*, vid. not. ad vs. 4. עַד אֲשֶׁר הֲפִיצוֹתֶם אוֹתָנָה *Donec dispersitis*, expuleritis *eas*, Jerem. XXIII, 1. 2. אֶל־הַחוּצָה *Foras*, e caula s. stabulo suo. Potentes illi infirmam plebem, quae parum habebat ad resistendum virium, omnibus modis vexabat et opprimebat.

22. Quia ergo gregem hunc infirmum vexabat lacerabatque vis et injuria potentiorum, ideo Deus suarum dicit esse partium, illius suscipere patrocinium, et praedam extrahere ex illorum faucibus, qui bona illorum, qui vim et injuriam propulsare non poterant, sua putabant esse commoda.

23. וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיהֶם *Praeficiam* enim *eis*, ut verbum קוּם cum עַל constructum Deuter. XXVIII, 36. occurrit. רֹעֶה *Pastorem*, regem, vid. not. ad vs. 2. אֶחָד *Unum*, sine socio et vicario, cf. infra XXXVII, 24. Nisi forsan utroque loco אֶחָד *unicum* significaverit, ut hoc dicat, singularem futurum esse pastorem illum, quocum nemo pastorum conferri queat. וְרָעָה אֶתְהֶן *Qui pascat eas*, genus variat, quia צֹאן est generis communis. אֶת־עַבְדִּי דָוִיד *Ministrum meum*, *Davidem*, quo significare potest vel talem regem, qui Davidem referat pietate, virtute et fortitudine, vel, ex Davidico genere prognatum;

gnatum; quomodo Persius Sat. I. 87. *Romulum* ponit pro *Romano*. Rege vero illo e ſtirpe Davidica oriundo, quem vates h. l. promittit, Grotius *Sorobabelem* exiſtimat innui, qui *paſtor* potuerit *populi* vocari, quia eum ad antiqua pabula, i. e. Hieroſolymam reduxit, cui et recte *Davidis* nomen competierit, quia is, ſi quis alius, ex Davidico genere prognatus eſt. Sed tam praeclara ſunt, quae de hoc paſtore vaticinatur et promittit propheta, ut in Sorobabelem nullo modo cadere poſſent, qui ne *rex* quidem Iſraelitici populi dici potuit, quem tamen nomine רֹעֶה, et vs. 24. voce נָשִׂיא intelligendum eſſe, non dubium, multo minus vero tempora tam felicia adduxit, qualia rege illo futura promittit vates vſs. 25. ſeqq. Significatur igitur magnus ille rex, qui Hebraeis *κατ' ἐξοχὴν* הַמָּשִׁיחַ, *Unctus* nuncupari ſolet, (cf. not. ſupra ad XVII, 22. T. I. p. 520.), qui et a Noſtro infra XXXVII, 24., et a Jeremia XXX, 9. atque ab Hoſea III, 5. *Davides* appellatur. Atque locis hisce ſignificari illum ipſum *veterem Davidem*, quem ſperarent futuro aliquo tempore regnum priſcum, ſed multo amplius atque auguſtius reſtauraturum, minime improbabile fuerit. Alere enim poterat ejusmodi ſpem opinio illa veteribus communis fere de rerum omnium *ἀποκαταστάσει*, revolventibus ſeſe et rediturris aetatibus, de qua te dictum ad XVI, 53. (Vol. I. p. 476.). Certe huic opinioni conſentanea erat veterum Perſarum exſpectatio de redituro ultima mundi aetate rege vetere Paſchutan, Guſtaspi filio, quo Guſtaſpo regnante atque favente ſuam doctrinam promulgaverat Zoroaſter. Illum igitur Paſchutan, qui et ipſe olim doctrinae Zoroaſtrianae in provincia Vardjemguerdiana propagandae miniſtrum ſe praebuerat, credebant Perſae extremis temporibus veterem ac puram religionis doctrinam, priſcumque Perſicum regnum ita eſſe reſtituturum, ut omnium rerum abundantia et proſperitas, atque pax univerſa terrarum

rerum orbem sint beaturae. Vid. *Mémoires sur diverses Antiquités de la Perse par Silvestre* DE SACY (Paris. 1793. 4.) p. 94. seqq., ubi inter alia haec leguntur: „*Suivant les traditions des Parses, rapportées dans le Zerdouschtnameh et dans le Djamasp-nazem, Paschutan, l'un des personnages destinés à faire refleurir la religion de Zoroastre et l'empire des Parses dans les derniers temps, demeure en attendant ce moment dans le Kanguédez, pays qui paroit répondre en partie au Khorasan. Il en sortira à l'ordre, qui lui sera apporté par un ized* [i. e. spiritum coelestem] *nommé Sérosch, et reviendra dans l'Iran. Par l'efficace des paroles sacrées de l'Avesta, il mettra en fuite les barbares, qui désolaient ce pays, y rétablira la religion dans toute sa pureté, et y fera renaître l'abondance, le bonheur et la paix.*

24. וַאֲנִי יְהוָה אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים Vid. not. supra ad XI, 20. Repetitur eadem promissio infra XXXVI, 28. נָשִׂיא *Princeps*, i. e. rex, מֶלֶךְ, quod ipsum nomen in eadem promissione infra XXXVII, 24. 25. legitur. אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי Non vana erit promissio, quia a me, aeterno, qui falli non potest, est pronunciata.

25. וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם *Et feriam cum iis foedus pacis*, paciscar cum illis foedus novum, quod pacem ipsis et tranquillitatem inducet. *Pacis* autem nomine Hebraeos prosperitatem significare, omniaque quae nobis in votis esse possunt, notum. De notione *foederis*, quod Deus tempore futuro cum populo Israelitico initurus pluribus locis dicitur, vid. not. supra ad XVI, 60. וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ *Et cessare faciam bestias malas e terra*, ferae bestiae cicures fient, non amplius occident aut alio modo nocebunt, et ita desinent esse pessimae, uti et Jesajas cecinit de hoc ipso tempore XI, 6. seqq.

ſeqq. LXV, 25., coll. Hoſ. II, 20., et Sibylla apud Virgilium Eclog. IV. 13. 14.

> *Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,*
> *Irrita perpetua ſolvent formidine terras.*

Et ſtatim (vs. 22. ſeqq.) magis ad hunc locum:

> *— — nec magnos metuent armenta leones;*
> *Occidet et ſerpens, et fallax herba veneni.*

Ad amplificandam deſcriptionem eorum temporum, quibus alta pax, et ſumma tranquillitas regnabunt, qualia et Zachar. III, 10. et Mich. IV, 4. depingunt, pertinet quoque, quod ſubjicitur, וְיָשְׁבוּ בַמִּדְבָּר לָבֶטַח וְיָשְׁנוּ בַּיְּעָרִים *Et habitabunt* ſcil. habitantes, homines, *in deſerto ſecuri, dormientque* ſecuri *in ſaltibus*. Nam ſi belluae noxiae tollendae, aut cicurandae ſunt, conſequens eſt, ut quisque ſecure poſſit ſomnos capere, ubi illae plerumque degunt, nempe in ſaltibus locisque deſertis. Minus commode haec referunt alii ad feras, quae ſecurae ab inſidiis venatorum in paſcuis degere dicantur, quod jam innocuae ſint redditae. Cf. vs. 27. Literae ביעורים, quae in textu poſitae reperiuntur, his animandae ſunt vocalibus, בַּיְעוֹרִים a ſingulari יָעוֹר, quemadmodum יָעוֹר et יָעִיר permutantur cum plurali conſtructo יַעְרֵי 1 Chron. XX, 5. et 2 Sam. XXI, 19.

26. Abarbenel: „Pollicetur, fore, ut, quamvis terra Iſraëlitica ob proventum vilipendatur, eo maxime aevo, quo populus proprius ex eadem ſeceſſit; alia tamen venturis temporibus rerum futura ſit facies.“ וְנָתַתִּי אוֹתָם וּסְבִיבוֹת גִּבְעָתִי בְּרָכָה *Et reddam eos et* eos qui ſunt in *circuitu collis mei, fauſtam precationem*, i. e. illos, qui terram Iſraeliticam incolent, et eos maxime, qui Hieroſolymitanam urbem habitabunt, omnibus bonis cumulabo. גִּבְעַת יְהוָה, *collem Jehovae* eſſe *Zionem montem*, patet ex Jeſaj. XXXI, 4. Chaldaeus בֵּית קֻדְשִׁי *domum ſanctitatis meae* vertit. בְּרָכָה, abſtractum pro concre-

concreto, בְּרָכוֹת, cf. not. ad Genes. XII, 2. et Storrii Observatt. p. 17. 19. 20., vel, exemplum faustitatis, ut supra XXVI, 21. in phrasi simili, quae tamen sensum oppositum malum habet. וְהוֹרַדְתִּי הַגֶּשֶׁם בְּעִתּוֹ Et deducam imbrem tempore suo, pluviam innuit tam auctumnalem, quae tempore faciundae sementis humectat terram et disponit ad satum, tam alteram vernam, quae sata ad spicam granumque deducit (מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ גֶּשֶׁם, ut dicitur Joel. II, 23. cf. not. ad Deut. XI, 14.); si utralibet harum desit, sterilis est ager, et fames timetur. Nam quum Palaestina flumine magno irrigua non sit, ut Aegyptus Nilo, sed ex coelo exspectet pluviam; fit, ut inter Judaeos in maximis malis numeraretur pluvia deficiens, et summum existimetur bonum opportunus imber, qui propterea inter ea bona, quae Israelitis praecepta divina servaturis promittuntur Levit. XXVI, 4. seqq., primum locum obtinet. Cf. Deut. XI, 14. Quare dum Deus h. l. populo suo, quum ad agros patrios excolendos redierit, pluviam utramque, auctumnalem et vernalem, promittit, ei omnia tam usui quam votis opportuna pollicetur. גִּשְׁמֵי בְרָכָה Pluviae benignitatis, i. e. non vehementes, quae sternunt sata, aut confringunt arbores (מָטָר סֹחֵף pluvia abripiens, qua fames adducitur, Proverb. XXVIII, 3.), qualem descripsit Noster supra XIII, 13.; sed molliores et benigniores, quae terram irrigant atque foecundant, qualem optabat Moses Deuter. XXXII, 2.

27. Benigna illa atque opportuna pluvia efficiet, ut arbores suos fundant fructus, et terra acceptum semen cum usura rependat. Neque erit ullus metus, qui illorum conturbet pacem et tranquillitatem. Eadem prorsus promissa leguntur Levit. XXV, 18. 19. XXVI, 3. 4. בְּשִׁבְרִי אֶת־מֹטוֹת עֻלָּם Quando nimirum fregero vectes jugi eorum, quando populus captivitate laxata, et

jugo-

jugo e cervicibus excusso respirare coeperit. Vid. eandem imaginem supra XXX, 18. Respicit autem Noster ad ea quae Levit. XXVI, 13. leguntur. מִיַּד הָעֹבְדִים בָּהֶם *E manu eorum, qui opus faciebant per eos*, i. e. qui iis pro servis usi sunt. Ut Exod. I, 14. de Aegyptiis Israelitas dura servitute opprimentibus: *Vitam eis acerbam reddiderunt, arenatum et lateres durius exigendo, et omne rusticani operis genus,* אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם *quod faciebant per eos*, ad quod perficiendum iis pro servis utebantur. Observat Kimchi, verbum עָבַד in *Cal* dici tam de eo, *qui servit*, quam de eo, *cui servitur*, sed discrimen esse in syntaxi. Nam priore illa significatione construi cum אֶת, sive verbum praecedat, ut Genes. XIV, 4. עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר *Servierunt Chedorlaomero*, sive sequatur, ut Genes. XXVII, 40. וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד *Et fratri tuo servies*. Sed ubi in altera significatione dicitur de *Domino, qui servitio servi sui utatur* [אָדוֹן עֹבֵד בְּעַבְדוֹ], construitur cum ב, sive praecedat verbum, ut Levit. XXV, 39. לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ *non ut mancipio eo utaris*, sive sequatur, ut eodem Cap. v. 46. בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ. *iis ut mancipiis utemini*. In locis vero posterioris generis, quibus cum ב verbum עָבַד construitur, id significationem *operis faciendi* obtinere, quae ducta sit a potestate *servitutis*, unde *opus facere per aliquem*, seu, *uti aliquo ad opus faciendum* (Jerem. XXII, 13.) est *habere aliquem servum* (Jerem. XXX, 8. XXXIV, 9.), recte monuit Storr in *Observatt.* p. 268. not.

28. וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בַּז לַגּוֹיִם Cf. supra vs. 8. 22. וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֵם Vid. vs. 25. וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח Vid. vs. 25. et cf. Jesaj. XXXII, 18. Jerem. XXXIII, 16. Zachar. XIV, 11. וְאֵין מַחֲרִיד *Et nemo erit, qui terreat*, ex Levit. XXVI, 6. Cf. Mich. IV, 4.

29. Verborum וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם sensum nulli superiorum interpretum satis perspectum fuisse deprehendo. Nomen מַטָּע fere *plantae* significatione capiunt, eoque designari existimant regem illum illustrem, e stirpe Davidica oriundum, cujus celebre erit et gloriosum nomen, de quo supra vs. 23. Ac illum quidem *germinis* imagine pluribus prophetarum locis sisti, v. c. Jesaj. IV, 2. XI, 1. Jerem. XXIII, 5. Zachar. III, 8. VI, 12., dubio caret. Ita LXX. Ἀναστήσω αὐτοῖς φυτὸν εἰρήνης, quasi שָׁלֹם pro לְשֵׁם legissent. Quomodo et Syrus: ܢܨܒܬܐ ܕܫܠܡܐ *plantam pacis*. Vulgatus: *Et suscitabo eis germen nominatum*. Verum מַטָּע non *plantam*, sed *locum, quo quid plantatur, plantarium*, significare, et ipsa nominis praefixo מ ab initio aucti, forma indicat (vid. Simonis *Arcan. Formar.* p. 451.), et patet e nostri variis locis supra XVII, 7. XXXI, 4., nec non Mich. I, 6. Locus vero, in quo civitatis novae socii plantabuntur, terra ab eis habitanda erit. Imaginem nostram illustrat Amosus, qui in descriptione eorundem temporum, de quibus heic Noster, haec habet IX, 15. וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם *Et plantabo eos in terra sua*, ita eos in terra sua sedibus firmis pangam, *ut non amplius evellantur ex sua terra, quam eis dedero, inquit Jova, Deus tuus.* Eadem promittit Deus apud Jeremiam XXIV, 6. *Eos in terram hanc reducam, instruamque, non evertam*, וּנְטַעְתִּים וְלֹא אֶתּוֹשׁ *et plantabo, non evellam.* Cf. Jerem. XXXII, 14. Hausta haec omnia sunt ex iis, quae 2 Sam. VII, 10. leguntur Davidi promissa divinitus per Nathanem: *Constituamque locum populo meo Israelitico*, וּנְטַעְתִּיו *et plantabo eum, et habitabit ibi* constanter et quiete, *neque amplius perturbabitur.* Ceterum nomen מַטָּע eodem plane, quo hoc nostro loco, sensu exstat apud Jesajam, qui LX, 21. de aevo illo felicissimo, de quo Ezechiel: *Tuus autem populus, justi omnes, semper terram possidebunt*, נֵצֶר מַטָּעַי מַעֲשֵׂה

מַטָּעַי יָדַי לְהִתְפָּאֵר *surculus plantarii mei, manuum mearum opus, quod mihi sit honestamento.* Et paullo post LXI, 3. de Sioniis reducibus: *Ut vocentur arbores justitiae,* מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר *Jovae plantarium, quo decoretur.* Dictioni לְהִתְפָּאֵר utroque Jesajano loco respondet nostro לְשֵׁם *in nomen*, scil. *praeclarum et illustre*, quod de ejusmodi rebus dici solet, quae admirationem aliis movent, atque adeo multum sunt in aliorum ore. Ita Deuter. XXVI, 19. *Et reddat te superiorem omnibus populis a se conditis,* לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם וּלְתִפְאָרֶת *in laudem, famam et decorem.* Et Jerem. XIII, 11. promittit Deus se sibi ita applicaturum populo Israelitico, לִהְיוֹת לִי לְעָם וּלְשֵׁם וּלִתְהִלָּה וּלְתִפְאָרֶת *ut mihi sit populus, et famae et laudi decorique.* Cf. Zephan. III, 19. וְשַׂמְתִּים לִתְהִלָּה וּלְשֵׁם *Et ponam eos laudi et famae*, i. e. laudem et famam eis conciliabo, laudatos et celebres eos reddam, *ubicunque terrarum erubuerint* prius. Ex quibus omnibus patet, verborum nostrorum, וַהֲקִמֹתִי לָהֶם מַטָּע לְשֵׁם, *constituam eis plantationem in famam*, sensum hunc esse, sedem eis praestabo fixam atque praeclaram; patriam terram, quae rerum omnium fortunata atque laudatissima evadet, securi atque tranquilli perpetuo habitabunt, neque inde postea unquam vi ulla hostili expellentur. Cui sententiae jam apte subjungitur, *neque amplius exstituros in terra* אֲסֻפֵי רָעָב *qui fame absumantur*, propr. *collectos fame*, sed verbum אָסַף, quod primum *colligere*, v. c. fruges (Deut. XXVIII, 38. XVI, 13.), denotat, saepe, quia quae colliguntur, ea de loco, unde colliguntur, domum vel alio *auferuntur*, valet *auferre, tollere*, deque *excidio* et *morte* dicitur, ut Zephan. I, 2. Cf. not. ad Ps. XXVI, 9. Opponitur haec promissio minis supra V, 12. 16. VI, 11. 12. וְלֹא־יִשְׂאוּ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם *Neque portabunt*, sustinebunt, *amplius opprobrium gentium*, i. e. ab aliis gentibus, quod repetitur infra XXXVI, 6. 15.

30. Ex ea benevolentia rerumque successu cognoscent, et Deum esse me et ab ipsis non abesse, sed me protectorem habere, et se esse gentem, praecipuo quodam modo meae fidei ac patrocinio commissam.

31. Quid sibi velint haec verba, *Vos autem, o grex mi, grex pascui mei, homines estis, ego vero Deus vester,* dissentiunt. Communior sententia est, explicari his verbis allegoriam, et clarius exponi, quae dicta prius fuerant obscurius. Quasi dicat: in grege homines, in pastore me ipsum intelligo. Ita Hieronymus: „Ne putaremus, universa, quae dicta sunt, ad pastores, et oves, hircosque et arietes pertinere, solvit aenigma, imo metaphoram, et ponit manifestius: *vos autem oves meae et oves pascuae meae homines estis.* Omnis igitur sermo divinus de hominibus est, ad quos dicit: *Ego sum Dominus Deus vester, dicit Dominus Deus.*" Alii credunt, *homines* dici, quia, ex quo Deum pastorem habebunt et magistrum, pecudes esse desinant, et humano potius modo, quam belluino, vivent; simili sententia Ps. XXXII, 9. Sed verba eo potius tendere videntur, quod, quum plura pollicitus esset Deus, quae non videbatur assequi posse infirmitas humana, ut, quod nihil timendum esset a feris, nihil ab hominum rapinis, et alia, jam Deus ostendat, non ab hominum industria ac robore illa exspectanda esse, sed a Deo. Quasi dicat: neque illud vestra solertia ac viribus faciendum est, quid enim ab humana virtute, qualis est vestra, sperari possit eximium? Ego, Deus vester, pro vobis, qui meus estis grex, ego ipse praestabo.

Cap.

Cap. XXXV.

Argumentum.

Quum angufte premeretur Hierofolyma ab hofte Babylonio, Idumaei, qui jam dudum a primis fuae familiae feculis, odio plusquam hoftili ab Ifraele diffederant, exfultabant animo, cum fterni viderent inimicas vires, et fperarent fore, ut nova provinciae acceffione Idumaeum amplificaretur imperium. His igitur Deus minatur excidium per eos, a quibus fibi fperabant omnia. Quod fuftinebunt gaudentibus atque infultantibus aliis, ut hac etiam in re Idumaeorum calamitas Judaeorum calamitati refpondeat.

2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. not. fupra ad XIII, 17. Vol. I. p. 349. עַל־הַר שֵׂעִיר *Contra montem Seir*, i. e. contra Idumaeos, in montanis Seir habitantes, Genes. XXXVI, 9. Cf. not. fupra ad XXV, 8. 12.

3. הִנְנִי אֵלֶיךָ *Ero contra te*, cf. XXXIV, 10. וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ *Extendam manum meam* ad plagam infligendam, ut fupra VI, 14. XXV, 7. 13. וּנְתַתִּיךָ שְׁמָמָה וּמְשַׁמָּה XXXIII, 28. 29.

4. **Exſcindam urbes, depulſisque civibus, quibus eras frequens, nihil in te praeter ſolitudinem et vaſtitatem relinquam.**

5. יַעַן הֱיוֹת לָךְ *Quoniam enim eſt tibi, ideo* (לָכֵן vs. 6. Cf. vs. 10. 11. אֵיבַת עוֹלָם *Inimicitia aeterna* cum Iſraelitis, continuando et augendo avitam illam ſimultatem et odium, quo utriusque gentis parentes ſeſe jam intra materni uteri clauſtra concluſi invicem proſequutos eſſe, et aeterna odia portendiſſe narratur Geneſ. XXV, 22. ſeqq. XXVII, 37. Perpetuas autem illi populi exercuerunt inimicitias, vid. e. c. Amos. I, 11. Pſ. CXXXVII, 7. et ad eum loc. not. Tunc vero maxime oſtenderunt, quo eſſent animo in Judaeorum genus, quando nacti ſunt opportunum tempus, ut illos tuto male poſſent accipere, ut noſter ſubjungit. וַתַּגֵּר אֶת־ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל *Et propterea* quod *diffluere feciſti filios Iſrael*, i, e. ſanguinem Iſraelitarum effudiſti, a *manandi*, *diffluendi* notione, quae verbo נָגַר tribuitur coll. 2 Sam. XIV, 14. Pſ. LXXV, 9. Mich. I, 4. cf. not. ad Job. XX, 28. עַל־יְדֵי חָרֶב *Per gladium*, ut Jerem. XVIII, 21. Pſ. LXIII, 11. ubi eadem, quae h. l. loquutio, הִגִּיר עַל יְדֵי, חָרֶב quam *proſternere* aliquem, *occidere gladio* ſignificare, non dubium eſſe poteſt. בְּעֵת אֵידָם *Tempore calamitatis eorum*, ut Obadias vs. 13. in ejusdem argumenti vaticinio; quum ab Aſſyriis, et deinde a Chaldaeis premerentur. בְּעֵת עֲוֺן קֵץ Vid. not. ſupra ad XXI, 30. p. 56. Quum poenae et excidii Judaeorum tempus adveniſſet. Jarchi: „Tradebant Idumaei Iſraelitas hoſtibus ſuis, quum fuga ſibi conſulere vellent in terram ipſorum.“ Similiter Obadias vs. 14. Idumaeos alloquutus, *Neque debebas conſiſtere ad bivia ad perdendos qui evaſuri eſſent, nec hoſtibus tradere fuga elapſos tempore calamitatis.* Poſterius hemiſtichium loci hujus Obadiani hebraici ita ſonat: וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה, quod

Vulgatus

Vulgatus Latinus sic vertit: *et non concludes reliquos ejus in die tribulationis.* Verbum הִסְגִּיר *concludendi* significatu accepit. Unde et nostrum locum ita reddidit: *Et* (quod) *concluseris filios Israel in manus gladii in tempore afflictionis eorum*, i. e. quod conclusisti fugam, et in hostile ferrum compegisti; quasi וַתַּגֵּר, quod h. l. legitur, sensu non diversum esset a וּתְסַגֵּר apud Obadiam. Graecus Alexandrinus verba Ezechielis hoc modo transtulit; Ἐνεκάθισας τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἐν δόλῳ ἐν χειρὶ ἐχθρῶν, μαχαίρᾳ ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, quae THEODORETUS sic explicat: Τουτέστι, τῶν πολεμίων αὐτοῖς ἐπελθόντων, λόχους καὶ ἐνέδρας τὰς ὁδοὺς αὐτοῖς ἐπετείχιζες, οὐδὲ φυγεῖν συγχωρῶν ἐπιτρέπων. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἑρμηνευταὶ ἡρμήνευσαν· καὶ συνέκλεισας, φησὶ, τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐπὶ χεῖρα ῥομφαίας, ἐν καιρῷ θλίψεως αὐτῶν, ἐν καιρῷ ἀνομίας ἔμπροσθέν μου. *Hoc est, cum in ipsos invaserunt hostes, dispositis insidiis vias eorum obstruebas, ut ne fugiendi quidem facultatem ipsis concederes. Ita enim alii etiam interpretati sunt: Et conclusisti, inquit, filios Israelis in manum gladii, tempore tribulationis ipsorum, tempore iniquitatis coram me.* Quae interpretatio videtur Symmachi esse, qui proinde nostrum וַתַּגֵּר pro וַתְּסַגֵּר cepit, et eum interpretem forsan sequutus est Vulgatus Latinus nostro loco. Cum utroque interprete consentit Syrus: ܘܐܫܠܡܬ ܠܒܢܝ̈ ܐܝܣܪܝܠ ܒܐܝܕ ܚܪܒܐ ܒܥܕܢ ܬܘܒܪܗܘܢ *Et* quod *tradideris filios Israelis in manum gladii tempore infortunii eorum.* Verbo ܐܫܠܡ, quo h. l. hebraeum וַתַּגֵּר expressit, idem interpres Obadiae loco pro וּתְסַגֵּר, et illic quidem recte, est usus. Chaldaeus: *Pro eo quod* וְחַבַּבְתָּא יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא *perdidisti filios Israelis per eos, qui gladio occidunt.* Verbum חַבֵּב, quod equidem comparandum existimo cum arabico

تب *periit*, in Conjug. II. *perdidit*, Chaldaei V. T. interpretes constanter pro hebraeo נָגַר usurpare solent.

6. כִּי-לְדָם אֶעֶשְׂךָ *Sanguini* s. *in sanguinem faciam*, i. e. caedi exponam *te*. Particula כִּי post formulam jurisjurandi, ut h. l., ponitur et Zephan. II, 9. Ruth. I, 17. 1 Sam. XIV, 44. XXV, 34. al. Alii: sanguine totum perfusum, sanguine natantem te efficiam. Chald. לְקְטוֹל אַעְבְּדִינָךְ *in occisionem te faciam.* וְדָם יִרְדֳּפֶךָּ *Et sanguis*, i. e. sanguinis a te effusi, caedis a te perpetratae reatus et poena, *te persequetur.* דָּם h. l. notat reatum ex sanguine effuso contractum, cum ejus poena, ut supra XXXIII, 4. 5. Exod. XXII, 1. 2. Levit. XX, 9. אִם-לֹא דָם שָׂנֵאתָ *Quandoquidem non odisti sanguinem*, i. e. sanguinis effusionem, sed e caedibus voluptatem capere videbaris. Alii: *nisi oderis sanguinem*, i. e. nisi abstinueris ab effundendo sanguine, sanguis quoque tuus effundetur. Sunt, qui nomen דָּם h. l. pro *consanguinitate* s. *consanguineis* capiant, hoc sensu: *si non* (sensu jurantis, ut supra V, 11. XVII, 16.) quia *sanguinem odisti*, *sanguis te sit persequuturus*, i. e. odisti sanguinem et propinquitatem fratris tui Jacobi (et posterorum ejus), quem amare debueras ut consanguineum, ideo cruenti hostes tibi instabunt. Sic jam Theodoretus: *Αἷμα δὲ ἐνταῦθα οὐ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὴν συγγένειαν ὀνομάζει. ἐπειδὴ γάρ φησι τῷ γένει σου πεπολέμηκας, εἰκότως ὑπὸ τούτου πολεμηθήσῃ, καὶ τοὺς συγγενεῖς, οὓς ἐμίσησας, ἐπαναστήσω σοι πολεμίους· συγγενεῖς δὲ Ἰδουμαίων οἱ Ἰουδαῖοι· ἐκ δύο γὰρ ἀδελφῶν τὸ γένος κατάγουσιν· οἱ μὲν ἐξ Ἐδὼμ τοῦ καὶ Ἡσαῦ· οἱ δὲ ἐξ Ἰακὼβ, τοῦ καὶ Ἰσραήλ.* Sed de *consanguinitate* nomen דָּם in V. T. nusquam usurpatum legitur, neque necesse est, ut hoc solo loco ea significatione illud sumamus. וְדָם יִרְדֳּפֶךָּ *Ideo sanguis* s. caedes *persequetur te*, ut sanguine, quem adeo sitiisti, satieris tandem, sed tuo ipsius, non aliorum. Alii: sanguis a te effusus te persequetur, expetet de te vindictam. Chald.

וְאַשְׁדֵי

וְאַשְׁרֵי דָמָא יִרְדְּפוּךָ *Et effundentes sanguinem persequentur te.* Ceterum toties repetito hoc versu nomine דָם respicitur dubio procul nomen אֱדוֹם, gentis Idumaeae. Esse enim דָם pro אָדָם, uti et aliquando Chaldaei Syrique scribunt, et Poenos olim, teste Hieronymo, sanguinem *Edom* dixisse, post alios monuit Michaelis in *Supplemm.* p. 447.

7. אֶת-הַר שֵׂעִיר Vid. vs. 2. 3. לְשִׁמְמָה וּשְׁמָמָה *In devastationem et desolationem*, i. e. in omnimodam et extremam desolationem; cf. supra XXXIII, 28. Similiter de Idumaea Maleachi I, 3. *Esavum odio habui*, וָאָשִׂים אֶת-הָרָיו שְׁמָמָה *et montana ejus in vastitatem redigam.* Pro וּשְׁמָמָה in aliquot codicibus legitur וּמְשַׁמָּה, ut supra vs. 3. וְהִכְרַתִּי מִמֶּנּוּ *Et exscindam ex eo*, ut supra XIV, 17. עֹבֵר וָשָׁב *Transeuntem et redeuntem*, i. e. omnem viatorem, ut Zachar. VII, 14. *Et terra desolata fuit* מֵעֹבֵר וּמִשָּׁב *ita ut non esset transiens aut regrediens* per illam. Cf. Zachar. IX, 8. Jesaj. XXXIII, 8. Jerem. IX, 9. 12., et supra XXXIII, 28.

8. וּמִלֵּאתִי אֶת-הָרָיו חֲלָלָיו *Replebo enim montes occisis ejus*, cadaveribus eorum, cf. supra XXXII, 5. גִּבְעוֹתֶיךָ Et ad *colles tuos* quod attinet, בָּהֶם (sub finem versus) *in eis* cadent etc. וְגֵיאוֹתֶיךָ וְכָל-אֲפִיקֶיךָ Cf. XXXI, 12. חַלְלֵי-חֶרֶב XXXI, 17. 18. Jesaj. XXII, 2.

9. שִׁמְמוֹת עוֹלָם אֶתֶּנְךָ Imo *vastitates aeternitatis te reddam*, aeternam tibi vastitatem inducam. Cf. Jerem. XXV, 12. LI, 26. 62. *Urbes tuae non revertentur*, תָּשֹׁבְנָה, sicuti legere jubet nota marginalis, id est, non restituentur in pristinum statum, ut 1 Sam. VII, 14. וַתָּשֹׁבְנָה הֶעָרִים *Et redierunt urbes*, i. e. restitutae sunt urbes, quas Israelitis eripuerant Philisthaei. Cf. et supra XVI, 55. Sed quod in textu scriptum est, תֵּישַׁבְנָה legendum, *habitabuntur* significat, nam et in Cal passive sonat, ut Jerem. L, 13. 39. et supra XXVI, 20. ubi not. vid., quemadmodum Graecum

ναίω et *ναιετάω*, *habito*, apud poëtas passive accipitur pro *habitor*, ut passim apud Homerum (v. c. Iliad. II. 648. *ναιετάωσας πόλεις*), et apud Sophoclem in *Ajace flagellif.* vs. 603. ubi Scholiastes: *ναίεις, ἐνεργητικὸν ἀντὶ παθητικοῦ ναίῃ.* Vulgatus: *et civitates tunc non habitabuntur*, nec aliter ceteri veteres. Ceterum in תֵּישַׁבְנָה quiescit *Jod*, prima radicalis, ut in אֵילְכָה, *incedam*, Mich. I, 8.

10. יַעַן אָמָרְךָ *Quia etiam dixisti*, ut supra XXV, 3., eadem constructio, quae supra vs. 5. אֶת־שְׁנֵי הַגּוֹיִם וְאֶת־שְׁתֵּי הָאֲרָצוֹת לִי תִהְיֶינָה *Ipseitas s. substantia duarum gentium*, i. e. duae gentes *et duae terrae mihi*, meae, *erunt*, vid. de hoc usu voculae אֶת not. ad XXXI, 4. et cf. eundem loquendi modum Num. XXVI, 55. Jos. XXII, 17. Jerem. XXVII, 8. Zachar. VII, 7. Nehem. IX, 19. 32. Quemadmodum quando decem tribus e suis finibus abductae sunt ab Assyriis, gentes irruperunt finitimae, ut de Ammonitis queritur Jeremias. XLIX, 1.; sic etiam nunc Idumaei amplificandos esse fines suos existimabant adjectis Judaeorum possessionibus, cum sperarent illos inde fore a Babyloniis exturbandos. Quae vero sint duae terrae, quarum se futuros dominos putabant Idumaei, incertum est. Duo regna illa videntur esse posse, quae vacua jam ante reliquerant decem tribus ab Assyriis abactae, et quae nunc relicturae sperabantur duae aliae, quibus jamjam imminebat infensa Chaldaeorum acies. Item duo regna ita considerari possunt, ut alterum sit Idumaeum, quod obtinebant, alterum Judaicum, quod jam spe certissima devorabant. Posterius probat Hieronymus, prius Grotius: „Q. d. Sperasti, te primum Salmanassaris dono posse consequi terram et captivos Samariae, deinde a Chaldaeis terram Judaeam, et captivos inde factos, qualem spem etiam Ammonitae conceperant, Jerem. XLIX, 1." Utramque sententiam admittunt verba, neque multo refert, hocne an

an illo modo sentias. וִירַשְׁנוּהָ *Et possidebimus eam* terram utramque. Alii suffixum singulare in specie referunt ad urbem Hierosolymitanam, vel ad universam terram Israeliticam, tanquam unam. Cf. vs. 12. וַיהוָה שָׁם הָיָה *Quum* tamen *Dominus* ibi esset, quem revereri debebas. Opinantur aliqui, illud שָׁם, *ibi*, spectare Idumaeos, quibus Deus praesens aderat, audiebatque verba illa, ab audaci et superbo animo profecta, illaque severo supplicio destinabat. Cui opinioni favet, quod statim dicitur vs. 12. *Et intelliges, me Dominum audiuisse omnia tua opprobria adversus montes Israelis.* Et vs. 13. hoc idem repetit, et adversum se sermonem illum factum interpretatur. Eodem modo videtur Chaldaeus nostra verba accepisse: וְקֳדָם יְיָ גְּלֵין מַחְשְׁבַת לִבָּא *et coram Domino revelatae fuerunt cogitationes cordis* tui. Verum placet magis communis sententia, qua שָׁם ad terram Judaicam refertur. Quasi dicat Deus, non solum audacter et impie, sed etiam stulte promisisse Idumaeos sibi Hierosolymae regnum, quum tamen Deus esset ibi; vel quia templum nondum esset eversum, cum haec dicerentur ab Idumaeis (templum autem domicilium putabatur Dei, et quasi propria sedes), vel quia locus ille erat in Dei tutela. Cf. supra XXV, 3. Dathius: „*Me adhuc* praesente, h. e. stante adhuc templo meo."

11. כְּאַפְּךָ וּכְקִנְאָתְךָ *Secundum iram tuam et secundum zelum*, hostilem animum *tuum*, quem in Judaeorum populum ostendisti. אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשִּׂנְאָתֶיךָ בָּם *Quem exercuisti ex odio tuo in illos.* Sicuti tu illis ex odio et invidia nocuisti, ita ego te vicissim severe tractabo; ego quoque iratus vicem tibi parem rependam. Cf. supra XXV, 14. וְנוֹדַעְתִּי בָם *Et innotescam iis*, ut agnoscant potentiam meam. Chaldaeus: וְאִתְגְּלֵי לְאֵיטָבָא לְהוֹן. *Et revelabor ad benefaciendum illis.* Cf. XX, 5. 9. כַּאֲשֶׁר אֶשְׁפְּטֶךָ *Cum judicabo te*, cum judicium de tuo capite feram

tam inimicum et grave. Chaldaeus: כַּד אֶתְפְּרַע מִנָּךְ, *quando ultionem ſumam de te.*

12. אֶת־כָּל־נָאָצוֹתֶיךָ *Omnes voces tuas contumelioſas*, ut 2 Reg. XIX, 3. Nehem. IX, 18. 26. שְׁמֵמוּ *Deſolati ſunt* montes Iſraelitici, deſerti a ſuis incolis, occiſis et abductis, vs. 15. XXXIII, 28. Deſerti ſunt Iſraelitici fines, in quos jam irrumpere nobis licebit. Quae in textu poſitae ſunt literae (Chetibh), his animandae ſunt vocalibus, שְׁמָמָה, *deſolatio*, *ſolitudo* ſcil. facti ſunt, coll. Levit. XXVI, 33. Similis ſcripturae varietas Pſ. LXXIII, 2. Job. XVI, 16. לְאָכְלָה *In cibum*, in praedam, XXXIV, 5. 8. 10.

13. Neque tantum populum Iſraeliticum petulantibus convitiis exagitaſtis, verum וַתַּגְדִּילוּ עָלַי בְּפִיכֶם *et contra me magnificaſtis* vos *ore veſtro*, magna loquuti eſtis contra me, ut Obad. vs. 12., cf. Jerem. XLVIII, 26. 42., jactantes vires et opes veſtras, et effata mea de vindicandis Iſraelitis contemnentes. וְהַעְתַּרְתֶּם עָלַי דִּבְרֵיכֶם *Et multiplicaſtis contra me verba veſtra*, ſuperbe et inſolenter multa contra me evomuiſtis. Verbum עָתַר ab *abundantiae* notione, quam nomen עֲתֶרֶת Jerem. XXXIII, 6. obtinet (coll. Chald. עֲתַר *diteſcere*, unde עַתְרָא *divitiae* Hebraeis alias עָשַׁר et עֹשֶׁר), videtur proprie ſignificare *verba fudit magna copia*, vel *orando inſtanter*, ut Genes. XXV, 21. Exod. VIII, 26. locisque pluribus aliis, vel *jactando*, *convitiando*, ut h. l. Ita bene conveniet τῷ וַתַּגְדִּילוּ, quod praeceſſit. Eandem notionem expreſſit Alexandrinus Graecus: *ἐπλήθυνας ἐπ᾽ ἐμὲ λόγους σου.* Et Chaldaeus: וְאַסְגֵּיתוּן עֲלַי בְּחָגְמֵיכוֹן, *et multiplicaſtis contra me verba veſtra.* Quod Jarchi ſequutus, הרביתם interpretatus eſt. Kimchi: דברתם עלי דברים עבים וחזקים *Loquuti eſtis contra me verba craſſa et dura.* *Denſitatis* et hinc *craſſitatis* notionem verbo tribuit coll.

עָתַר

עֲתַר עֲנָן *densitas nubis*, ex vulgari interpretatione, supra VIII, 11. (quasi esset i. q. עַב הֶעָנָן Exod. XIX, 9.), et Proverb. XXVII, 6. quo loco verba וְנַעְתָּרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא interpretantur *dura sunt oscula osoris*. Vulgato sensum utcunque exprimere satis fuit: *derogastis adversum me verba vestra*, i. e. de meo honore audacter detraxistis, et contra me maledicam exercuistis linguam. Nova ratione nostram dictionem explicat Michaelis in *Supplemm.* p. 1986. „Verba injuriosa," inquit, „quum vulnerare dicantur, gladiisque ac telis comparentur, ex عك, *tremuit sagitta*, Hiphil transitive verti potest, *intremuistis mihi*, i. e. jaculati contra me estis *verba vestra*, verba contumeliosa ut sagittas contra me sparsistis." Talia retulisse sufficiat.

14. כִּשְׂמֹחַ כָּל־הָאָרֶץ *Dum laetabitur universa terra*, s. ut Vulgatus vertit, *laetante universa terra in solitudinem te redigam*. Ita Infinitivus praeposito כ, saepius vertendus, veluti Jos. VI, 20. וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הָעָם *Et factum est quum audiret populus sonum tubae*. Esth. V, 2. וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר *Et factum est quum videret rex Estherem*. Sed Kimchi utrumque Caph, alterum in כִּשְׂמֹחַ hoc versu, alterum in כְּשִׂמְחָתְךָ, initio versus proximi, eo sensu sibi invicem respondere putat, ut *aequalitas* indicetur, quemadmodum in illo Jesaj. XXIV, 2. כָּעָם כַּכֹּהֵן *Qualis plebs, talis sacerdos*, par plebi sacerdos, כַּעֶבֶד כַּאדֹנָיו, *talis servus qualis Dominus ejus*. Cf. Genes. XLIV, 18. 1 Reg. XXII, 4. al. et Storrii *Observatt.* p. 246. Hinc uterque versus ita erit conjungendus: talis erit laetitia universae terrae propter vastitatem, quam tibi inducam, qualis tua erat laetitia propter vastatam terram Israeliticam. Sed versu proximo τῷ כ nomini שִׂמְחָתְךָ praefixo potius respondet כֵּן, quod ibi sequitur. Quare hoc versu peculiaris sententia absolvitur. LXX. Ἐν τῇ εὐφροσύνῃ πάσης τῆς γῆς ἔρημόν σε ποιήσω

αἰώνιον,

αἰώνιον, quasi sententia haec esset, cum aliae gentes, quae item vastatae sunt a Chaldaeis, ab exilio redierint, et in statum pristinum restitutae fuerint; Idumaeam tamen illius beneficii futuram expertem.

15. Illud, quod te redigam in vastam solitudinem cum populorum omnium universali gaudio, faciam aequissimo judicio, ut paria paribus ex adverso respondeant. Exultaverat praecipue Idumaea dum sternerentur Judaeorum vires, et civitas olim ornatissima aequaretur solo. Quare ut par illi responderet fortuna, oportebat, ut ipsa quoque exultantibus atque gaudentibus omnibus omnibus sterneretur. כְּשִׂמְחָתְךָ לְנַחֲלַת בֵּית־יִשְׂרָאֵל *Secundum gaudium tuum*, prout meruit impium tuum gaudium *de haereditate domus Israelis*. Quae ἐπιχαιρεκακία describitur infra XXXVI, 5. Ps. CXXXVII, 7. Obad. vs. 12. Cf. etiam supra XXV, 6. עַל אֲשֶׁר־שָׁמֵמָה *Eo quod* (ut XXIII, 30.) *devastaretur*, vs. 12. XXXIII, 28. XXXVI, 4. כֵּן אֶעֱשֶׂה לָּךְ *Sic faciam tibi*, cf. vs. 6. 11. 14. Dictioni הַר־שֵׂעִיר junctum est verbum femininum תִּהְיֶה, et ad כָּל־אֱדוֹם refertur pronomen femininum in כֻּלָּהּ, quod ante utrumque subaudiendum est עֵדָה, *coetus* incolarum, uti monet Kimchi, qui similis loquendi modi exempla adducit 2 Sam. VIII, 2. וַתְּהִי מוֹאָב, et XXIV, 9. וַתְּהִי יִשְׂרָאֵל. In quinque de-Rossii codicibus legitur masculinum כֻּלּוֹ.

Cap.

Cap. XXXVI.

Argumentum.

Promittit Deus terrae Iſraeliticae, quae tum jacebat vaſtata atque deſolata, frequentiam civium, et omnium rerum abundantiam; illis vero gentibus, quae Judaeorum inſultarant incommodis, talem minatur fortunae mutationem, talem ruinam, qualem ipſae in Judaeorum gente feſtivo exagitabant plauſu et libero convitio (vs. 1 — 15.). Ne vero populus, tot ornatus a Deo beneficiis, ſuis ſibi meritis tantam felicitatem aſcriberet, aut exiſtimaret, immerito ſe tot a gentibus incommodis urgeri, enumerat Deus peccata, propter quae variis vexetur infortuniis, et indignus omnino videatur, quem Deus tam proſequatur benigne, tam ornet liberaliter (vs. 16 — 22.). Se ſuae ſolum potentiae et gloriae patefaciendae cauſſa id effecturum aſſerit, ut antiquis ſedibus reſtituatur populus, emendatus tamen et plane novus, abjectis malis moribus, quibus olim inquinatus fuerat (vs. 23 — 27.). Reliqua Capitis pars verſatur in temporum illorum fortunatiſſimorum deſcriptione, quae a vate variis imaginibus exornatur atque amplificatur (vs. 28 — 38.).

1. אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל *Ad montes*, ſ. *de montibus Iſraelis*, quos per proſopopoeiam alloquitur ut homines, à quibus deſerti erant. Cf. VI, 2. XXXIII, 28. Opponuntur *montanis Seir*, de quibus verſu ultimo Capitis praecedentis. Qui modus inchoandi Capitis oſtendit, continenti vaticinio Caput hoc eſſe cum praecedenti conjungendum. Et revera ita poſtulat rerum ipſarum conſequutio. Nam quum prius invectus eſſet Deus in Idumaeos, quod jam ſibi perſuaſiſſent, praedicaſſentque Judaeorum regionem in ſuam poteſtatem eſſe venturam (XXXV, 10.), contrariaque omnia eſſet comminatus; nunc alloquitur et conſolatur montes Iſraeliticos, qui tunc abductis cultoribus erant deſerti, et ſylvarum in modum efferati. Quibus talem promittit felicitatem et cultum, qualem habuere quondam, ante Chaldaeorum, incurſionem, aut etiam meliorem.

2. *Hoſte*, הָאוֹיֵב, h. l. non ſolum intelliguntur Idumaei, ſed cum iis plures alii, qui Judaicae ſortis fines attingebant; Moabitae praeſertim et Ammonitae, vid. ſupra XXV, 3. 8. 12. Cf. Jerem. XLIX, 2. Zephan. II, 8. הֶאָח *Euge!* particula exultantis aut gratulantis alteri, aut ſibi ipſi, quod aliquid feliciter atque ex voto contigerit, ut ſupra XXV, 3. בָּמוֹת עוֹלָם *Excelſa aeternitatis*, i. e. illa Judaeae montana antiquiſſima, priſca fama celebria, ut גִּבְעוֹת עוֹלָם *colles aeterni*, Geneſ. XLIX, 26. Deut. XXXIII, 27. Habac. III, 6. De עוֹלָם *longiſſimum retro tempus* ſignificante vid. not. ad Ps. CXXXIX, 24. Alexandrinus vertit ἔρημα αἰώνια, quod hebraice eſſet חָרְבוֹת עוֹלָם, Jeſaj. LVIII, 23. לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָּנוּ Certo et perpetuo illa poſſidebimus, tanquam ſi nobis jure hereditario competerent. Vid. XXXV, 10.

3. יַעַן בְּיַעַן i. q. יַעַן וּבְיַעַן, propr. *quia et quia*, i. e. quia omnino, uti ſupra XIII, 10. Levit. XXVI, 43.

שַׁמּוֹת

שַׁמּוֹת Propterea quod devastant vos, propr. vastare. Infinitivus, ut חַנּוֹת et חַלּוֹת Ps. LXXVII, 10. 11. וְשָׁאֹף Et inhiant vobis, nihil magis anhelant, capiunt, optant, quam ut devorent vos. שָׁאַף, quod proprie est auram attrahere s. haurire (vid. Jerem. II, 24.), metaphorice omni conatu ad rapiendum quid adspirare notat, cf. not. ad Job. V, 5. לִהְיוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה. Ut cedatis in haereditatem, vid. vs. 2. לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם Reliquiis gentium, reliquis gentibus, vs. 4. 5. וַתֵּעָלוּ Et adscendere s. subire coacti estis, futurum Niphal; cf. eandem verbi עָלָה constructionem Jerem. VII, 31. וְלֹא עָלְתָה לִבִּי Neque animum meum subiit. עַל־שְׂפַת לָשׁוֹן Super labium, cujusque linguae, i. e. traducimini per ora hominum, וְדִבַּת־עָם Et fabula s. dicterium populi, s. populorum facti estis. Alii: in malam famam apud populos assumti estis, cf. Num. XIII, 32. Jerem. XXIV, 9.

4. Non montes solum, verum etiam valles, colles, torrentes, loca vastata, et urbes ab habitatoribus relictas liberas futuras affirmat ab alienis dominis, et ad locum et ordinem antiquum magno cumulatas incremento reversuras. Sententiam vero eandem versibus duobus proximis iterat suspensamque relinquit ad versum usque septimum, ad magnum affectum indicandum.

5. אִם־לֹא Nisi loquutus fuero, subaudi, ne Deus habear. Alii: mentiar, nisi loquutus fuero, cf. V, 11. XVII, 16. בְּאֵשׁ קִנְאָתִי In igne zeli mei, in zelo meo igneo, in meae irae aestu, cf. vs. 6. Zephan. III, 8. Jesaj. IX, 6. וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּה Et inprimis contra Idumaeam universam. אֲשֶׁר נָתְנוּ־אֶת־אַרְצִי לָהֶם לְמוֹרָשָׁה Qui attribuerunt terram meam, quam mihi sedem peculiarem elegeram (terram domus habitationis meae, ut Chaldaeus vertit), sibi haereditatem, sperabant, se ejus dominos perpetuos fore, cf. not. ad vs. 2. בְּשִׂמְחַת־כָּל־

1. אֶל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל *Ad montes*, f. *de montibus Israelis*, quos per prosopopoeiam alloquitur ut homines, à quibus deserti erant. Cf. VI, 2. XXXIII, 28. Opponuntur *montanis Seir*, de quibus versu ultimo Capitis praecedentis. Qui modus inchoandi Capitis ostendit, continenti vaticinio Caput hoc esse cum praecedenti conjungendum. Et revera ita postulat rerum ipsarum consequutio. Nam quum prius invectus esset Deus in Idumaeos, quod jam sibi persuasissent, praedicassentque Judaeorum regionem in suam potestatem esse venturam (XXXV, 10.), contrariaque omnia esset comminatus; nunc alloquitur et consolatur montes Israeliticos, qui tunc abductis cultoribus erant deserti, et sylvarum in modum efferati. Quibus talem promittit felicitatem et cultum, qualem habuere quondam, ante Chaldaeorum, incursionem, aut etiam meliorem.

2. *Hoste*, הָאוֹיֵב, h. l. non solum intelliguntur Idumaei, sed cum iis plures alii, qui Judaicae sortis fines attingebant; Moabitae praesertim et Ammonitae, vid. supra XXV, 3. 8. 12. Cf. Jerem. XLIX, 2. Zephan. II, 8. הֶאָח *Euge!* particula exultantis aut gratulantis alteri, aut sibi ipsi, quod aliquid feliciter atque ex voto contigerit, ut supra XXV, 3. בָּמוֹת עוֹלָם *Excelsa aeternitatis*, i. e. illa Judaeae montana antiquissima, prisca fama celebria, ut גִּבְעֹת עוֹלָם *colles aeterni*, Genes. XLIX, 26. Deut. XXXIII, 27. Habac. III, 6. De עוֹלָם *longissimum retro tempus* significante vid. not. ad Ps. CXXXIX, 24. Alexandrinus vertit ἔρημα αἰώνια, quod hebraice esset חָרְבוֹת עוֹלָם, Jesaj. LVIII, 23. לְמוֹרָשָׁה הָיְתָה לָּנוּ Certo et perpetuo illa possidebimus, tanquam si nobis jure hereditario competerent. Vid. XXXV, 10.

3. יַעַן בְּיַעַן i. q. יַעַן וּבְיַעַן, propr. *quia et quia*, i. e. quia omnino, uti supra XIII, 10. Levit. XXVI, 43.

שַׁמּוֹת

שַׁמּוֹת Propterea quod devaftant vos, propr. vaftans, Infinitivus, ut שַׁמּוֹת et תְּלוֹת Pf. LXXVII, 10. 11. וְשָׁאֹף Et inhiant vobis, nihil magis anhelant, cupiunt, optant, quam ut devorent vos. שָׁאַף, quod proprie eft auram attrahere f. haurire (vid. Jerem. II, 24.), metaphorice omni conatu ad rapiendum quid adfpirare notat, cf. not. ad Job. V, 5. לִהְיוֹתְכֶם מוֹרָשָׁה. Ut cedatis in haereditatem, vid. vs. 2. לִשְׁאֵרִית הַגּוֹיִם Reliquiis gentium, reliquis gentibus, vs. 4. 5. וַתֵּעָלוּ Et adfcendere f. fubire coacti eftis, futurum Niphal; cf. eandem verbi עָלָה conftructionem Jerem. VII, 31. וְלֹא עָלְתָה לִבִּי Neque animum meum fubiit. עַל־שְׂפַת לָשׁוֹן Super labium, cujusque linguae, i. e. traducimini per ora hominum, וְדִבַּת־עָם Et fabula f. dicterium populi, f. populorum facti eftis. Alii: in malam famam apud populos affumti eftis, cf. Num. XIII, 32. Jerem. XXIV, 9.

4. Non montes folum, verum etiam valles, colles, torrentes, loca vaftata, et urbes ab habitatoribus relictas liberas futuras affirmat ab alienis dominis, et ad locum et ordinem antiquum magno cumulatas incremento reverfuras. Sententiam vero eandem verfibus duobus proximis iterat fufpenfamque relinquit ad verfum usque feptimum, ad magnum affectum indicandum.

5. אִם־לֹא Nifi loquutus fuero, fubaudi, ne Deus habear. Alii: mentiar, nifi loquutus fuero, cf. V, 11. XVII, 16. בְּאֵשׁ קִנְאָתִי In igne zeli mei, in zelo meo igneo, in meae irae aeftu, cf. vs. 6. Zephan. III, 8. Jefaj. IX, 6. וְעַל־אֱדוֹם כֻּלָּה Et inprimis contra Idumaeam univerfam. אֲשֶׁר נָתְנוּ־אֶת־אַרְצִי לָהֶם לְמוֹרָשָׁה Qui attribuerunt terram meam, quam mihi fedem peculiarem elegeram (terram domus habitationis meae, ut Chaldaeus vertit), fibi haereditatem, fperabant, fe ejus dominos perpetuos fore, cf. not. ad vs. 2. בְּשִׂמְחַת־כָּל־

 לֵבָב

לְבָב *Cum gaudio totius cordis*, ut Jesaj. XXX, 29. בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ *Cum contemtu*, fastu, *animi*, ex animo; cf. supra XXV, 6. et ibi not. לְמַעַן מִגְרָשָׁהּ לָבַז *Propter expulsionem ejus in praedam*, i. e. propterea quod sedibus suis expulsi essent Israelitae, et praedae Idumaeorum expositi. Cf. verbum גָּרַשׁ supra XXXI, 11. Hos. IX, 15. Amos. VIII, 8. At quia nomen מִגְרָשׁ ceteris V. T. locis *suburbium* s. *agros suburbanos* significat; hinc Coccejus verba nostra inde a בְּשִׂמְחַת כָּל-לֵבָב sic ordinanda et sic interpretanda censet: *in laetitia propter regionem ejus*, et *cum impetu animae ad direptionem*, i. e. laetantur propter suburbana s. regionem ejus, ideo cum impetu animae feruntur ad direptionem. *Suburbana terrae* esse putat, quae extra metropolim sita sunt. Sed minus esse impeditum et simpliciorem priorem illam interpretationem, unusquispue sentiet ipse.

6. יַעַן כְּלִמַּת גּוֹיִם נְשָׂאתֶם *Propterea quod ignominiam* s. contumelias *gentium tulistis*, cf. vs. 7. 15. et supra XXXIV, 29.

7. אֲנִי נָשָׂאתִי יָדִי *Ego levavi manum meam*, scil. ad jusjurandum, juravi, cf. not. ad XX, 5. Respicere videtur ad phrasin sub finem versus 6. usurpatam. Dixerat proxime, gentem Israeliticam passam fuisse ab exteris gentibus ignominiam, promittit nunc justus et ultor Deus, redditurum se eandem vicem gentibus, ita ut non minus ejecta e patrio solo, et suis spoliatae facultatibus pudefiant, quam olim Judaei in simili casu pudore suffusi erant.

8. וְאַתֶּם — יִשְׂרָאֵל] Huc etiam divinum jusjurandum (vs. 7.) pertinet, ut montes Israelitici, qui sylvestribus dumis, et ferarum latibulis horrebant, excolantur iterum, fructusque parturiant, sicut ante, quibus non jam hostes aut ferae, sed restituti ab exilio antiqui

qui domini fruantur. Cf. fupra XXXIV, 27. כִּי קָרְבוּ לָבוֹא *Nam propinquant venire*, f. ut Vulgatus vertit, *prope enim eft ut veniat* (cf. Jefaj. LVI, 1.), i. e. neque diu morabitur jurisjurandi fides, et foli Ifraelitici promiffa foecunditas. Chaldaeus: *Nam prope eft dies redemtionis meae ut veniat.*

9. כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם *Nam ecce ego ad vos* fcil. refpiciam, fenfu bono, ut Pf. XXXIII, 18. Alias contra, ut fupra XIII, 8. 20. XXVI, 3. XXXIV, 10. et faepius apud Noftrum. וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם *Et convertam me ad vos*, vultu gratiofo, cf. Levit. XXVI, 9. Pf. XXV, 16. וְנֶעֱבַדְתֶּם *Ut colamini*, Genef. II, 5. וְנִזְרַעְתֶּם *Et conferamini*, Deuter. XXI, 4. XXIX, 22. Ex quo excifa erat Hierofolyma, et cives variis eventibus alio atque alio dilapfi, nullus montes feraci atque ubere folo felices vomer exercuit, neque fementem acceperunt ullam, quia ficut Deus in fceleratos cives, fic etiam in eorum agros faeviiffe videri potuit, a quibus oculos averterat, quos ante ad civium agrorumque vota intentos habuerat. Cf. Deut. XI, 12. quo loco Mofes ait, in terram, quam Deus Ifraelitis habitandam tradat, *ipfum ab initio ad exitum anni oculos habere intentos.* Nunc ergo Deus converfurum fe dicit oculos, quos prius averterat, effecturumque, ut agri renovati nitorem antiquum et fertilitatem obtineant.

10. Reducam ad vos et multiplicabo in vobis homines, qui vos iterum exerceant et habitent, non quidem alienos, fed omnes e gente Ifraelitica, a quibus civitates defertae habitabuntur, et ad priorem formam inftaurabuntur, quas aut folitudo aut vis inimica proftraverat. Cf. easdem promiffiones Jefaj. XLIV, 26. LXI, 4.

11. Cum civibus revocanda etiam dicuntur *jumenta*, quorum opera colendis agris neceffaria eft, quae foecunda erunt et multiplicabuntur. וְהוֹשַׁבְתִּי אֶתְכֶם

 כְּקַדְמוֹתֵיכֶם

כְּקַדְמוֹתֵיכֶם *Et habitare vos faciam juxta pristinum statum vestrum*, non aliter habitabitur terra, quam olim. cf. ſupra XVI, 55. וְהֵטִיבֹתִי מֵרִאשֹׁתֵיכֶם *Imo benefaciam*, plus beneficiorum in vos conferam, quam ab initiis veſtris. Cf. Deuter. XXX, 5. Quia non apparet, quomodo ab exilio revocati Judaei majoribus cumulati ſint bonis, quam ſuperioribus temporibus; plerique Chriſtiani interpretes hoc promiſſum ſenſu allegorico de ea felicitate, quam generi humano conciliavit a Chriſto tradita doctrina, capiendum exiſtimant. Sed quum cetera omnia, quae in iis, quae anteceſſerunt, et quae verſibus proximis ſequuntur, de rerum omnium, quae ad vitae uſum pertinent, abundantia aperte ſint intelligenda; vix licebit, alia proprio, alia allegorico ſenſu interpretari. Reprehendit illud plurimorum Chriſtianorum interpretum peccatum merito J. A. Crusius in *Hypomnematt. ad Theolog. prophet.* pluribus locis, praeſertim T. I. p. 602. ubi temeritatem eorum notat, qui cuncta prophetarum effata ad ſenſum ſpiritualem transferunt, quamquam proprie dicta, et literaliter accipienda. „Ad hanc," inquit, „temeritatem proruunt, ubi majus quiddam praedicitur, quam interpreti credibile ſit, forſan quia neque evenit hucusque, neque in poſterum ab iis exſpectatur, qui humano modulo [ſuae aetatis hominum ſentiendi cogitandique modo], res metiuntur, cunctaque ad rationes politicas exigunt, vel philoſophemata ſua audacter ſequuntur." Et p. 632. a recto tramite declinare ait, qui cunctas praedictiones de proſperitate, quae ex bonis hujus vitae conſtat, ſpiritualiter interpretantur. „Quanquam autem ſic in dogmatibus fidei et morum orthodoxiam retinent, *errore* tamen *exegetico decipiuntur*, qui magni profecto momenti eſt. Nam qui ita ſentiunt, coguntur, Scripturas *coacte interpretari*," etc. Cf. quae diximus ſupra ad XXVIII, 26. XXIX, 21.

12.

12. וִירֵשׁוּךָ *Et possidebunt* Israelitae te, montem, s. collective est capiendum, quum suffixa pluralia, ad *montes* spectantia, antecedant. Terra olim parentibus promissa, et nunc filiis tanquam haeredibus aliquando restituenda, futura est illis stabilis et certa promissio. וְלֹא־תוֹסִף עוֹד לְשַׁכְּלָם *Nec addes amplius*, tu, o mons, s. terra, *orbare eos* filiis, vs. 13. 14., non peribunt amplius in te homines incolae tui.

13. יַעַן אֹמְרִים לָכֶם *Quoniam dicunt de vobis*, montibus, i. e. de terra Israelitica. אֹכֶלֶת אָדָם אָתְּ *Devoratrix hominum es tu*, o terra, i. e. talis in qua homines absumuntur aëris insalubritate, fame, peste, caede, ab hostibus et gentibus finitimis illata, id quod terrae Israeliticae exprobratum fuisse legitur iam antequam ab Israelitis occuparetur, vid. Num. XIII, 32. et ad eum loc. not. וּמְשַׁכֶּלֶת גּוֹיַיִךְ *Et orbans populos tuos*, vs. 13. 14. Cf. 2. Reg. II, 19. 21.

14. Pro eo, quod in textu scriptum legitur, לֹא־תַכְשִׁלִי־עוֹד, *non impingere*, s. *cadere facies*, legendum esse לֹא תְשַׁכְּלִי־עוֹד *non orbabis amplius*, ut in margine praecipitur, res ipsa docet. Habent posterius, s. *Keri* non pauci codices in textu, exprimuntque veteres omnes.

15. וְלֹא־אַשְׁמִיעַ אֵלַיִךְ עוֹד כְּלִמַּת הַגּוֹיִם *Nec audire faciam in te* s. *de te* (pro עָלַיִךְ) *ignominiam gentium*, i. e. efficiam, ne posthac tibi jure talia probra objicere queant. Pro לֹא־תַכְשִׁלִי legendum לֹא־תְשַׁכְּלִי, *non orbabis*, ut vs. 14. „Piscator putat nostrum תַכְשִׁלִי scriptum esse pro תְשַׁכְּלִי, litteris transpositis, ut patet ex collatione versus, qui proxime antecedit. Hinc vertit et ipse *orbabis*. Quod faciunt ex latinis interpretibus alii nonnulli, ut Munsterus, Tigurini, et ex recentioribus Dathius. Sed Graecus anonymus in Hexaplis in tertia

persona legit ἀτεκνωθήσεται, *liberis orbabitur*, ut et Syrus hexaplaris, qui haec verba in LXX. omissa, ex alio nescio quo fonte, forte ex Theodotione vel Symmacho, inserit, asteriscis tamen notata, ut intelligeretur, ea in Alexandrina versione, quam is sequebatur, deesse." Haec DE ROSSI in *Scholiis Critt.* ad h. l., qui praeterea notat, codicem suum 737. pro חכשלי habere תאכלי, *devorabis*, et in cod. 505. verba וְגוֹיַיִךְ לֹא־תְכַשְּׁלִי עוֹד a prima manu omissa fuisse, (nec exprimuntur illa a LXX. Syro et Arabe), in duobus vero aliis codd. deesse integrum versum.

17. Enumerat Deus populi peccata, propter quae iis affectus est incommodis, de quibus alias saepius, et docet, si quid benignius de illius salute ac libertate statuat, non illorum meritis, sed suae bonitati atque clementiae esse tribuendum. Et primum docet, quid prius admiserit gens Israelitica, antequam solum verteret patrium. Illum enim tenuit vivendi modum, ut regionem illam ex omnibus electam, quam magni beneficii loco populo concesserat Hebraeo, suis sceleribus infecerit. Cf. Jerem. II, 7. *Perduxi vos in terram cultam, ut ejus frugibus bonisque vesceremini; quo postquam pervenistis, terram meam polluistis, meamque hereditatem impiastis.* כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה *Instar pollutionis*, foeditatis, *menstruae*, cujus immundities e lege Mosaica erat tanta, ut quicquid foemina, dum esset in illo obscoeni sanguinis profluvio, tangeret, censeretur pollutum, vid. Levit. XV, 19. seqq. et ad eum loc. not., atque eandem similitudinem Jesaj. LXIV, 5. 6.

18. וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם *Ideo effudi iram meam super eos*, cf. supra VII, 8. Hos. V, 10. עַל־הַדָּם אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ *Propter sanguinem, quem per injustas caedes effuderunt*, XXII, 5. 6. XXXIII, 25. וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ *Quam* terram

terram etiam *idolis ſuis polluerunt*, VI, 4. VIII, 10. XIV, 3.

19. וָאָפִיץ אוֹתָם בַּגּוֹיִם Cf. ſupra XXII, 15.

20. וַיָּבֹא אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם *Cumque venit populus ad gentes quo* abducti *venerunt*, vs. 21. 22. Quum *populus*, qui in toto hoc ſermone intelligitur, fit collectivum, verbum בוא ad illum pertinens mox in ſingulari, mox in plurali dicitur. Minime igitur neceſſe eſt, ut pro וַיָּבֹא ponatur וַיָּבֹאוּ, quod in paucis aliquot codicibus reperitur. וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי *Etiam illic profanarunt nomen ſanctum meum*, occaſionem dederunt gentibus male de me ſentiendi. Cogitare enim poterant gentes illae, per quas everſa patria diſperſi fuerant Judaei, in Deo, ſub cujus tutela illi eſſent, potentiam deſiderari ac fidem, qui aut non poſſet, aut, ſi poſſet, nollet creditum ſibi populum a ſervitute liberare. Quorum alterum Deum perfidiae, alterum infirmitatis argueret. Ex quo etiam conjectabant, potentiores eſſe aliarum gentium Deos, quorum auxilio et numine regiones ſubegiſſent Iudaicas hoſtes, et templum, quod Dei Iſraelitici eſſet quaſi regia ſedes, impune ſubvertiſſent. Hinc Deus dicit, ab exſulibus Judaeis ſuum nomen eſſe pollutum, quia ex illorum ſervitute conjectabant, infirmum eſſe, aut infidelem Deum, cujus ſe Judaei religioni devoverant. Eadem prope eodem conſilio dicit Deus apud Jeſaj. LII, 5. בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה *Dum per irriſionem dixerunt* gentes *de illis: en populus Jehovae illi ſunt*, a quo nomen gerunt (Jeſaj. LXVI, 5. Jerem. XIV, 9.) וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ *Et tamen e terra ſua exierunt.* Alii interrogative: *num hi populus Jehovae, et e terra tamen ejus exiverunt?* q. d. ſi fuiſſet Deus eorum, qualem praedicant, potentiſſimus, non permiſiſſet eos expelli e terra ſua. Chaldaeus: *Si populus Jehovae iſti ſunt,*

 quo-

quomodo ergo ex terra domus majestatis ipsius migrarunt? Hausta haec sunt ex Num. XIV, 16. Deuter. IX, 28.

21. וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי *Ideo parcam nomini sanctitatis meae*, s. *nomini meo sancto*, i. e. ut nominis mei sanctitati consulerem, quod a gentibus in suspicionem vocari, imo et audire male videbam, de illorum in patriam reditu cogitationem suscepi. Alii: *peperci* tamen Judaeis, quo minus eos prorsus exscinderem, *propter sanctum meum nomen*. Ita LXX. Καὶ ἐφεισάμην αὐτῶν διὰ τὸ ὄνομά μου τὸ ἅγιον. Sed verbum חָמַל cum nomine eo, quod rem exprimit, cui parcendum est, semper intercedente particula עַל jungitur, vid. supra V, 11. IX, 5. XVI, 5. 2. Paral. XXXVI, 15. 17. Recte igitur Vulgatus Latinus verba nostra sic reddidit: *Et peperci nomini sancto meo.*

22. לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה *Non propter vos ego faciens ero*, quae facturus sum, et quae enumerantur vs. 24. seqq. Non me vestra merita adduxerunt, ut vestris commodis tam impense faverim, neque propter vos fit tanta rerum fortunaeque commutatio. Cf. Deut. IX, 6. Jesaj. XLIII, 22. 25. LXVI, 5.

23. וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל *Et sanctificabo nomen meum magnum*, i. e. sanctum illud esse et venerabile ostendam, et a quo omnis abesse debeat perfidiae suspicio. הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם *Profanatum* dicitur nomen Dei inter gentes, quia ipse reus agebatur, aut violatae fidei, aut divinitatis immerito susceptae. Quod tunc demum falsum esse cognoscent, cum Babylonios cum suis idolis victos esse videant, et populum ante captivum in suos fines cum gloria revocatum. בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם Vid. not. ad XX, 41. לְעֵינֵיכֶם *In conspectu vestro* interpretantur hoc modo: ut non gentes tantum, sed vel maxime etiam vosmet ipsi meam agnoscatis sanctitatem. Quod vero sequuntur post verba, quae proxime antecedunt, plane est otio-

otiosum. Non dubitant igitur, esse cum suffixo tertiae pluralis personae, לְעֵינֵיהֶם legendum, quod non solum contextus et loci paralleli, XX, 41. XXVIII, 25. XXXVIII, 16., postulant, sed exprimunt quoque veteres omnes, quibus accedit codicum innumerorum (ut de-Rossi ait), et editionum antiquissimarum atque optimarum auctoritas, quam ipsa Masora confirmat, uti ex Norzii Commentario critico ipsis ejus verbis refert DE ROSSI *Varr. Lectt.* Vol. III. p. 157., quem adeant, qui testes pro לְעֵינֵיהֶם nominatim enumeratos legere cupiunt. Add. *Appendix* in Vol. IV. p. 234. et *Schol. Crit.* ad h. l. Videtur לְעֵינֵיכֶם soli errantis calami lapsui originem debere, quemadmodum בָּהֶם, quod h. l. pro genuino בָּכֶם in aliquot codicibus reperitur.

24. His prorsus consona promittit supra XI, 17. XX, 34. 41. infra XXXVII, 21.

25. Quod Deus Israelitas antiquis sedibus restitutos adspergendos a se dicit aquis mundis, quibus ab omni iniquamento, et nominatim ab iis sordibus, quas ex idolorum cultu contraxerant, puri reddantur; alludere videtur ad purificationes, quae e praescripto legis Mosaicae fieri debebant, maxime vero ad aquas temperatas vaccae rufae cineribus, quibus omnes Israelitae aliqua pollutione inquinati, expiari solebant, qua de re vid. Num. XIX. Ea de causa Chaldaeus nostrum locum hoc modo reddidit: *Remittam peccata vestra, sicut mundantur aquis adspersionis et cinere vaccae sacrificii pro peccato.* Quod sequutus JARCHI: „Expiabo vos et auferam immunditiem vestram per adspersionem aquae purificationis, quae aufert immunditiem contactu cadaveris contractam [Num. XIX, 11.]." Ad quem ipsum expiationis ritum et alluditur Ps. LI, 9. coll. vs. 4. Ex Abarbenelis sententia vates hoc versu institutam vs. 17. cum menstruali comparationem prosequitur. „Quemadmodum

 enim,"

enim," ait, „menstrualis, quo ad maritum accedere propius queat, aquis vivis se lavat, quibus *ab immunditie purgatur*, sic Israelitae iniquitates a se removebunt, ita ut puri et ab iis vacui deprehendantur. Deus hoc sibimet ipsi tribuit, dicens: *et adspergam vos*, quoniam poenitentia divino tantum auxilio absolvitur, juxta illud [Thren. V, 21.]: *Converte, nos, Jehova, ad te, tunc convertemur.*"

26. Repetita haec e vaticinio superiore XIX, 11. ad quem locum vid. not. Eadem, quae hic promittuntur, pollicetur verbis magis propriis Jeremias XXXI, 33. Verba וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן Chaldaeus ita vertit: *Frangam cor impium, quod est durum instar lapidis;* לֵב בָּשָׂר vero hoc modo: *Cor timens me ad faciendam voluntatem meam.*

27. Quid *spiritu suo*, quem Israelitis impertiendum Deus dicit, sit intelligendum, hemistichium posterius declarat, talis videlicet animus, qui se totus ad mandatorum divinorum formam attemperet, praecepta Dei observet, et opus omne ad divinae legis normam exploret. Cf. XXXVII, 14. XXXIX, 29. Jesaj. XLIV, 3. Joel. III, 1. 2.

28. Eadem Israelitis praecepta divina servaturis promittuntur Levit. XXV, 18. 19. XXVI, 5. 12.

29. וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם *Liberabo vos ab omnibus inquinamentis vestris*, quae falsorum deorum cultu et aliis sceleribus vobis contraxistis, et ab incommodis atque malis, quae cum eis sunt conjuncta. In conditionem meliorem vos restituam. Ad eam potissimum pertinet laeta regionis facies, agrorum foecunditas et vernaculi fructus abundantia, quae statim commemorat. וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן *Advocabo frumentum*, verbo efficiam,

ut

ut adsit, sicuti servi ad nutum heri concurrere solent. Contrarium habetur 2. Reg. VIII, 1. כי־קרא יהוה לרעב *Nam advocavit Deus famem.*

30. Efficiam, pergit, ut arbores copiosos vobis germinent fructus, et agri ex felici satione sementem vobis ingenti cum usura rependant, למען אשר לא־תקחו עוד חרפת רעב בגוים *ut non suscipiatis*, sustineatis, *amplius opprobrium famis inter gentes*, i. e. ut posthac non male audiatis inter gentes ob penuriam panis. Cf. Joel. II, 17. 19.

31. וזכרתם את־דרכיכם הרעים Eadem leguntur supra XX, 43. ונקטתם בפניכם *Taedio afficiemini de vobismet ipsis*, vid. supra IX, 6. et ibi not. Pigebit et pudebit vos scelerum vestrorum, partim suppliciis castigatos, partim vero et maxime novis iisque amplissimis beneficiis plane immerentes devinctos.

32. לא למענכם אני עשה Vid. supra vs. 22. יודע לכם *Notum sit vobis*, ut Exod. XXXIII, 16. Ruth III, 14. 1. Reg. XVIII, 36. והכלמו מדרכיכם *Et pudore afficimini*, pudeat vos *ab vias vestras*, ut supra XVI, 54. XLIII, 10. 11.

33. Concludit repetitione summaria maximarum promissionum. טהרי אתכם *Quo mundavero vos*, vs. 25. והושבתי את־הערים *Et inhabitare fecero* vos (אתכם cf. supra vs. 11.) *urbes*, cf. vs. 4. 10. 35. Jesaj. LIV, 3.

34. והארץ הנשמה תעבד *Et cum terra devastata fuerit laborata*, i. e. exculta, aratro et sarculo subacta fuerit, vs. 9. תחת אשר היתה שממה *Loco ejus*, *quod antea fuerat desolata* VI, 14. XXXV, 3. לעיני כל־עובר *Coram omni viatore*, ut supra V, 14. Nemo relictus fuerat, qui excisarum civitatum ruinas incoleret, neque cujus-

cujusquam oculus intuebatur everſas, niſi qui illac, dum alio diverteret, caſu praeteriret. Quare ſpeciem everſae civitatis non aliis, quam viatoribus, proponit Jeremias Thren. I, 12.

35. וְאָמְרוּ Eo, inquam, tempore novam rerum faciem admirati, *dicebant* praetereuntes (vs. 34.), qui miſerabilem regionis formam prius adſpexerant. — הָאָרֶץ כְּגַן־עֵדֶן Terra iſta ſylveſtris et inculta modo ſic vireſcit et ſplendet, ut videre te putes eximiae amoenitatis hortum. Cf. ſupra XXXI, 8. 9. Joel II, 3. וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ *Et dirutae* urbes nunc *munitae habitantur*, vid. de hoc uſu verbi יָשַׁב in *Cal* not. ad XXVI, 20. Cf. XXXV, 9. Ceterum tria epitheta uni *civitatum* nomini tributa non ſunt prorſus ſynonyma, ſed ſignificatione ita differunt, ut הַנְּשַׁמּוֹת ſint *vaſtatae*, uti vs. 34. הָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה *terra vaſtata* et inculta, in qua omnia ſylveſcunt, dumis et ſpinis horrent, opponitur agris cultis atque hortis proventu uberrimis atque amoenis. הַנֶּהֱרָסוֹת autem eſſe *deſtructas, dirutas*, patet ex eo, quod ſubjungitur, illas reaedificandas eſſe, cf. Jerem. XLV, 4. XLII, 10. Denique הֶחֳרֵבוֹת, quibus infra vs. 37. opponuntur *plenae gregibus hominum*, erunt infrequentes, incolis fame, peſte, caede exhauſtae, vel ab illis *deſertae*.

36. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם *Tunc cogneſcent gentes, quae derelictae fuerint circa vos*, quaedam enim, Grotio notante, abductae fuerant, ut Ammonitae, Moabitae, Idumaei. כִּי אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת *Quod ego Jehova aedificaverim everſas* urbes, vs. 35. Jeremias XLII, 10. נָטַעְתִּי הַנְּשַׁמָּה *Plantis replevi*, conſevi vaſtatam et incultam terram. אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי Ego, Jova, cujus verba et facta arctiſſime cohaerent, promiſſa complere ſoleo. Eadem leguntur ſupra XVII, 24. et infra XXXVII, 14.

37.

37. עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל *Adhuc in hac re quaesitus inveniar domui Israëlis*, vid. hanc loquutionem explicatam supra ad XIV, 3. Grotius: „Est metalepsis: vult enim dicere: hoc quoque ipsorum precibus concedam, hanc gratiam ipsis impertiar." Invenient me propitium et facilem ad illorum vota, ut largiar, quisquid illis ex voto aut usu futurum sit. Pro אִדָּרֵשׁ in codice Regiomontano bibliothecae regiae in activo legitur אֶדְרֹשׁ, *requiram*, quod ipsum Syrus et Arabs exprimunt. לַעֲשׂוֹת לָהֶם *Ut faciam ipsis* quae pollicitus sum, quae statim subiicit. Cf. supra vs. 32. אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם *Multiplicabo eos sicut gregem hominis*, augebo homines non secus ac ovium greges, quae omnium pecudum sunt fertilissimae, qua de re vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XLIII. et Cap. XLVI. Tom. I. p. 472. et 578. edit. Lips. Hinc pares similitudines Ps. CVII, 41. Job. XXI, 11. Chaldaeus: *Multiplicabo eos hominibus, et proficere faciam eos in pecoribus.*

38. כְּצֹאן קָדָשִׁים *Sicuti grex*, non quilibet, sed optimarum et *consecratarum* pecudum, ut grex Deo consecratus. כְּצֹאן יְרוּשָׁלַםִ בְּמוֹעֲדֶיהָ *Sicut grex Hierosolymae in statis festis ejus*, quae in ea urbe celebrari quotannis solebant, paschatis, pentecostes, et tabernaculorum, quibus victimae praestantissimae et numero plurimae Hierosolymam deducebantur. — כֵּן תִּהְיֶינָה צֹאן אָדָם *Sic*, inquam, *plenae erunt urbes desertae grege hominum*, humanis gregibus. Ex similitudine sumit metaphoram. Cf. Mich. II, 12. Satis vero patet ex toto hoc loco, et ex pluribus aliis similibus tam Nostri, quam ceterorum prophetarum effatis, illius aetatis homines exspectationi reditus in patriam terram junxisse spem aurei seculi, sub rege illo augustissimo e Davidica stirpe oriundo, inchoaturi. Unde factum, ut in talibus vaticiniis passim occurrant quaedam, quae ad ea tempora, quae

quae restitutam rempublicam sequuta sunt, vel plus vel minus commode referri possint, adeoque vere ita, ut sunt praedicta, evenisse videantur; alia vero, et ea quidem longe plurima magnificorum illorum promissorum quando fuerint impleta, frustra quaeras. Quare tolerabilior mihi videtur Judaeorum opinio, pleraque talia futuro aliquo tempore sub Messia implenda existimantium, quam eorum Christianorum studium, qui hujusmodi effata vel temporibus Serubabelicis aut Maccabaicis accommodare satagunt (quo in genere praestantissimus ceteroquin Grotius multum peccavit), vel illa allegorice de ecclesia Christiana interpretantur, et in sensum spiritualem misere detorquent.

CAP.

Cap. XXXVII.

Argumentum.

Proponitur hoc Capite primo aerumnosus status captivi populi in aridis ossibus, quae in campi superficie dispersa visebantur, deinde libertas in eisdem ad speciem priorem et vitam restitutis. Deducit Deus prophetam ad campum stratum ossibus vehementer aridis (Vs. 1. 2. 3.). Ad vocem autem Prophetae magno strepitu commoventur ossa, et ad suam quaeque juncturam et sedem adducuntur; post compacta ac vincta nervorum nexu leguntur carnibus; ac denique juxta naturae modum temperatis inducitur cutis, et spiritus inhalatur vitalis (4—10.). Quae symboli species et statum captivorum exprimit, qui non longe abest a morte, et libertatis suavitatem, quae instar obtinet vitae (vs. 11—14.). Deinde ostendit Deus, cum duabus tribubus ex aliis decem revocandos etiam alios ab exilio, qui tamen in eundem populum et familiam, atque in idem prope corpus cum aliis coalescent: quod docet alio symbolo satis ad rem explicandam opportuno. Jubet enim prophetae, ut sumat duo ligna, in quorum altero Judae nomen inscribat, et illorum, qui se illi, cum dissectum est Israëlis imperium, socios addiderint, in altera vero nomen Josephi, qui pater fuit Ephraimi, penes quem aliarum tribuum imperium fuit; et statim duo conjungat ligna, et in manu eir-

circumferat, spectandaque praebeat Judaeorum oculis (vs. 15—20.). Omnibus autem dicit regem unum atque pastorem unum praeficiendum, Davidem; neque se eorum gloriae atque incolumitati defuturum, excitato in Israëlitide regione tabernaculo (vs. 21—27.). Ex quo tandem docet cognituras esse gentes, fidelem esse Deum, et Israëliticam gentem suae commissam esse fidei (vs. 28.).

---

1. Cohaeret cum superiore hoc Caput: utrumque enim ad populi libertatem et quasi vitam, et ad illius gloriosam remigrationem spectat, eamque priore hujus Capitis parte sub figura ossium aridorum sed jam reviviscentium proponit. הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָֹה De hac loquutione vid. not. ad I, 3. Occurrit eadem XXXIII, 22. XL, 1. וַיּוֹצִאֵנִי בְרוּחַ יְהוָֹה *Et eduxit me in spiritu Jehova*, i. e. in visione, sicuti supra VIII, 3. ductus dicitur in spiritu Hierosolymam, non quidem e loco motus, ubi antea consederat, sed cogitatione, quia illius menti objecta sunt Hierosolyma, quaeque in ea geri videbantur. Cf. XI, 24. et ad eum loc. not. Male Vulgatus Latinus vertit: *Et deduxit me in spiritu Domini*, scil. manus ipsius. Sed יְהוָֹה pro Nominativo capiendum esse, indicant accentus; יַד quoque frequentius est femininum. Recte LXX. *Καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι Κύριος.* וַיְנִיחֵנִי בְּתוֹךְ הַבִּקְעָה *Et collocavit me* (ut infra XL, 2.) *in medio vallis* alicujus, ut supra III, 22. מְלֵאָה עֲצָמוֹת *Repleta erat ossibus* scil. humanis, uti addunt LXX. et Chaldaeus, et uti recte colligitur ex iis, quae de hisce ossibus dicuntur. Ossa vero haec imaginem esse populi Israëlitici, in exsilio degentis, diserte dicitur infra vs. 11. Neque incommoda est haec imago. Populus enim in terras exteras deportatus desinebat esse populus, ideoque similis erat ossibus a sua compage dissolutis, et quae

quae carne et spiritu vitali carebant. Et sicut nulla spes est futurae vitae in ossibus aridis, ita nec reditum in patriam sperabant Israelitae.

2. וְהֶעֱבִירַנִי עֲלֵיהֶם *Et transire me fecit, per ea*, circumduxit me per ea, ut lustrarem omnia, ut infra XLVI, 21. סָבִיב סָבִיב *Circa circa*, in circuitu, in gyro, ut Vulgatus vertit; cf. VIII, 10. XL, 5. עַל־פְּנֵי הַבִּקְעָה „Quae non operta erant humo, sed super campum jacentia," ut Hieronymus inquit. יְבֵשׁוֹת מְאֹד *Arida valde* erant, et aevo consumta, cf. vs. 11. Hieronymus: „Propter temporis vetustatem arida siccaque vehementer, et nihil in se humoris habentia."

3. הֲתִחְיֶינָה *Num vivent?* reviviscentne? An putas, fieri posse, ut arida ista ossa reviviscant? אַתָּה יָדָעְתָּ *Tu, Domine, nosti*, q. d. non est, cur me roges; pendet hoc a divino tuo consilio. Potes omnino, quid velis; tuum igitur est nosse.

4. שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה *Audite*, ossa arida, *effatum Domini!* Prosopopoeia, ait Grotius, eo excusatior, quod per ossa homines captivi intelliguntur.

5. מֵבִיא בָכֶם *Venire faciam in vos*, intromittam in vos, i. e. in unumquemque numerum ossium, ad unum corpus pertinentium. רוּחַ וִחְיִיתֶם *Spiritum*, qui vos iterum animet, ut halitu vitali reviviscatis. רוּחַ, quod proprie *ventum* denotare constat, quo significatu usurpatur infra vs. 9., hic et vs. 6. et 8. sumitur pro halitu vitali, animalis anima, quae se spirando prodit; unde cum caetera animantia vitae signa deficiant, perstat tamen halitus, qui adhuc vivere significat animal. Hinc illud Iob. XXVII, 3. *Donec superest halitus in me, et spiritus Dei in naribus meis*, i. e. quamdiu vixero; cf. not. ad eum locum. Hinc dicunt, neque immerito, quidam

eandem originem habere a voce Graeca ἄνεμος, quae ventum significat. Mortuis reviviscentibus Israelitas libertati restituendos jam comparavit Jesajas, XXVI, 14. 19., et eadem imagine utitur Daniel, Ezechieli aequalis, XII, 2. 3. Quibus in locis, uti in hoc ipso nostro loco, et Judaeorum et Christianorum Theologi haud obscura creditae *resurrectionis*, quam vocant, *carnis* indicia deprehendunt. Etsi enim ipsi non diffitentur, hos vates de resurrectione non loqui, uti de doctrina religionis, sed imagines tantummodo ab ea petere; id ipsum tamen in sermonibus ad usus populares destinatis ab illis non factum fuisse arbitrantur, nisi doctrina de mortuis futuro aliquo tempore resuscitandis ea aetate vulgo ita nota fuisset, ut facilis, perspicua, et quodammodo popularis imago inde posset desumi. Cf. J. H. Pareau *Commentat. de Immortalitatis Notitiis* etc. p. 108. seqq. Et de nostro quidem loco Hieronymus, qui *famosam hanc visionem* vocat, et *omnium Ecclesiarum Christi lectione celebratam*, postquam attulisset eorum interpretationem, qui de generali resurrectione illam agere autumant, hunc in modum disserit: „Qui autem taliter interpretantur ista, non debent nobis facere invidiam, quod istum locum aliter exponentes, resurrectionem negare videamur. Scimus enim, multo robustiora testimonia, et in quibus nulla sit dubitatio, in Scripturis sanctis reperiri, ut est illud Jobi [XIX, 26.] etc. — — Ex quo perspicuum est, nos non resurrectionem negare; sed haec non scripta de resurrectione contendere, et per resurrectionis parabolam de restitutione Israel prophetari, qui tempore captivus erat in Babylone. Nec statim haereticis occasionem dabimus, si haec de resurrectione communi intelligi denegemus. Nunquam enim poneretur similitudo resurrectionis ad restitutionem Israelitici populi significandam, nisi staret ipsa resurrectio, et futura crederetur; quia nemo de rebus non subsistentibus incerta confirmat."

mat.“ Liberaliorem sane interpretem sese praebet Hieronymus Calovius, qui in suo Commentario Anti-Grotiano, *Biblia illustrata* ab ipso nuncupato, famoso illo olim, sed qui nunc in oblivione jacet, priorem hujus prophetiae partem, usque ad vs. 10. sensu proprio de mortuorum resurrectione agere, et plane contra verba diserta prophetae ipsius, vs. 11., istius orationis *unicum* illum *sensum* esse contendit. Sed ne lateret prophetam *caussa proxima*, cur Deus ipsi hanc exhibere voluerit resuscitationem, sequi alteram orationem, vs. 11. seqq., in qua non verba explicari prioris orationis opinatus, sed scopum illius exhiberi per *analogiam*, quam populi restitutio habitura sit cum corporali resuscitatione. Talia interpretationis monstra edere solent, qui scriptores veteres disciplinae alicujus theologicae aut philosophicae placitis, in quae jurarunt ipsi, accommodare aggrediuntur. Ceterum mortuos in vitam resuscitandos esse, et Persae veteres, doctrinae Zoroastrianae asseclae, crediderunt, uti patet ex locis pluribus illorum librorum, quos Anquetil-du-Perron communi *Zendavestae* nomine lingua Gallica primus publicavit, et inde J. F. Kleuker in vernaculum sermonem translatos edidit Rigae, 1777. tribus voluminibus in quaternis. Loca istorum librorum, in quibus de mortuorum resuscitatione agitur, indicata reperies in Indice Voluminis tertio addito, p. 269. Locus classicus, qui verbo fere tenus cum nostro convenit, exstat Vol. III. p. 118.

6. וְקָרַמְתִּי עֲלֵיכֶם עוֹר *Superinducam vobis cutem.* Verbum קָרַם hoc solo versu et mox vs. 8. obvium, idem esse, quod Syriacum ܩܪܡ, *incrustare, obducere,* v. c. aere, auro, recte observavit Michaelis in *Supplemm.* p. 2205. Cf. Job. X, 11.

7. כַּאֲשֶׁר צֻוֵּיתִי *Ut jussus eram,* vs. 4. Eadem verbi formula adest supra XII, 7. XXIV, 18. In codice, uno

Kennicottiano legitur כַּאֲשֶׁר צִוָּנִי (ut infra vs. 10.), *ficut jufferat mihi*, nec non in alio cod. de-Roffiano a prima manu. Idem expreffum a LXX. Vulg. Syro. וַיְהִי־קוֹל *Et factus eft fonitus*, coelitus, imperantis Dei, ut fupra I, 26. כְּהִנָּבְאִי *Dum prophetavi*, ut XI, 13. Particula וְהִנֵּה ufurpatur ad excitandam attentionem, non folum ad eas res, quae oculis, verum etiam quae auribus percipiuntur, ut fupra I, 4. רַעַשׁ *Strepitus* offium, quae movebantur, atque accedendo ad alia ut fequitur, mutuo collidebantur. Sunt, qui *terrae motum* indicari exiftiment, de quo nomen hebraeum fupra III, 12. 13. pofitum. Quafi terra variis in locis aperuerit fefe, ut offa redderet de fepulchris. Verum offa non dicuntur condita fepulchris, fed fuper terrae fuperficiem difperfa, vs. 2., et vid. ad eum locum ex Hieronymo notata. וַתִּקְרְבוּ *Dum accederent*, tertia pluralis feminini Futuri irregularis, pro תִּקְרַבְנָה, ut Jerem. XLIX, 11, וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ *Viduae tuae fiduciam in me ponunt*, pro תִּבְטַחְנָה. Quae funt formae mixtae ex utroque genere, nam praeformativa ת convenit fexui feminino, adformativa ו vero mafculino. עֶצֶם אֶל־עַצְמוֹ *Os quodque ad os fuum*, cui jungendum erat, ut nervis ligarentur, vs. 8.

8. „Primum offa cum aliis offibus nervorum vinculis colligantur, deinde implentur carnibus, et defuper ob pulchritudinem extenditur cutis, quae nudarum carnium operiat foeditatem.“ Hieron. וְרוּחַ אֵין בָּהֶם *Sed fpiritus vitalis nondum* erat *in iis*, vid. not. ad vs. 5. Jacebant cadavera cum externa quidem hominum fpecie, inanimata tamen.

9. Illam naturam, quae fpirat et perflat, ventum, illius aevi homines non differre crediderunt ab ea natura, quae vitales animanti fenfus ac pulfus ingenerat (vid.

(vid. not. ad vs. 5.). Hinc factum, quod spiritus ille, quo compactorum ossium exanimatae moles erant animandae, evocatur מֵאַרְבַּע רוּחוֹת, e quatuor ventis, i. e. coeli plagis, quae ea dictione et infra XLII, 20. Jerem. XLIX, 36. Dan. VII, 2. significantur. Innuit, populum dispersum e cunctis regionibus congregandum esse. Cf. Jesaj. XI, 12. *Colliget dissipatos Israelitas, et congregabit dispersos Judaeos* מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ *ex quatuor terrarum oris.* Vid. et supra V, 10. XII, 14. XVII, 21. הָרוּחַ *O spiritus* vitalis; ה est Vocativi nota, ut 2. Sam. I, 19. הַצְּבִי יִשְׂרָאֵל *O decus Israëlis!* וּפְחִי *Et insla,* spira, a נָפַח (supra XXII, 20. 21.), ut גֶּשִׁי, *accede* Ruth. II, 14. a נָגַשׁ. Dicitur hoc loco de infundendo spiritu vitali, ut Genes. II, 7. וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים *Insflavit naribus suis spiritum vitalem.* בַּהֲרוּגִים *In occisos,* i. e. mortuos, q. d. הֲרֻגֵי מָוֶת *morte,* non gladio, *occisos,* Jerem. XVIII, 21.

11. כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל *Omnis domus Israel,* non tantum Juda et Benjamin, sed omnes tribus. יָבְשׁוּ עַצְמוֹתֵינוּ *Aruerunt ossa nostra,* i. e. eo redacti sumus, ut similes illis censeri possimus, qui jamdudum in vivis esse desierunt, quorum ossa jam exaruerant, et a se vicissim dissoluta varie dispersa sunt. Res nostrae sunt deploratae; spes nulla superest redeundi in patriam. וְאָבְדָה תִקְוָתֵנוּ *Et periit spes nostra,* ut supra XIX, 5. נִגְזַרְנוּ *Excisi sumus,* ut membrum a corpore avulsum. Vel est ab arbore desumta metaphora, quae ubi abscissa est de terra, arescit statim, neque in eo statu spem habet ullam producendi fructum, aut recuperandi speciem, quam amisit. Eadem metaphora Job. XIX, 10. *Destruxit me undique, et quasi avulsae arbori abstulit spem meam.* Similiter de populo in exsilio degente Jeremias Thren. IV, 8. *Adhaesit cutis eorum ossibus, aruit, et facta est quasi lignum,* scil. aridum. Similes imagines de populo Israelitico ex-

 cidendo

accidendo Noster usurpavit XVII, 9. 10. 24. לָנוּ Nobis, i. e. malo, damno nostro. Ita adfixa pronomina cum particula ל composita saepe redundant cum leni emphasi, qua id, quod in alicujus commodum vel damnum fit, significatur, vid. e. c. Num. XXII, 34. Jesaj. XXXVI, 9. Amos II, 15.

12. אֲנִי פֹתֵחַ אֶת־קִבְרוֹתֵיכֶם *Aperturus sum sepulchra vestra*, i. e. efficiam, ut permissionem obtineatis in patriam redeundi ex omnibus iis locis, in quibus captivi detinemini. Exilium civibus, quibus cara est patria, instar sepulchri est, quia divulsi a natali solo, sicut arbores a terra, unde trahebant alimentum vitale, pro mortuis censentur. Aperiendi ergo dicuntur tumuli, et inde evocandi, quia ab exilio, quod instar est tumuli, ad patriam, quae instar obtinet vitae, revocandi sunt. Quaerunt, cur, quum ossa ista vehementer arida, quae prophetae oculis objecta erant, quibusque copiosus Hebraeorum populus exprimebatur, non essent de sepulchris extracta, sed per campi superficiem late dispersa (vs. 2.), nunc Deus dicat, exules illos, qui censebantur pro mortuis, extrahendos fore de sepulchris. Quidam condita fuisse putant illa ossa prius, deinde extracta, et ut oculis objicerentur prophetae, fuisse super terrae faciem disseminata. Ego in hac dissimilitudine haerendum non puto. Neque enim arbitror, singulatim omnia esse consideranda, aut cum rerum imagine componenda. Hic tantum significatur ossibus prius dissolutis atque dispersis, captivorum fortuna desperata, in eisdem jam colligatis nervorum nexu, et animatis spiritu, Judaeorum libertas, quae tunc exprimitur, cum extrahendi dicuntur e sepulchris. Quumque haec omnia ita exprimantur apte, ut nil sit praeterea aliquid aliud necessarium; non puto de reliquo cuiquam laborandum. Dicit autem Deus, dum populum mitius jam et benignius alle-

alloquitur, עַמִּי, *populus meus*, uti et versu sequenti. Contra eum de populo Deus aliquid durius aut cogitat secum, aut loquitur ad prophetas, addit pronomen *tuum*, quasi aversetur, et indignum iudicet benigna illa compellatione populum, a quo tam longe abesset sanctitas et religio. Sic Exod. XXXII, 7. post vitulum adoratum ait ad Mosem Deus: *Vade, descende*, כִּי־שִׁחֵת עַמְּךָ *nam peccavit populus tuus*. Cf. supra XIII, 17. XXXIII, 2.

14. וְנָתַתִּי רוּחִי בָכֶם וִחְיִיתֶם *Indam vobis spiritum meum ut vivatis*. *Spiritu divino* Kimchi existimat animam intelligentem significari, aliam ab anima mere vitali, de qua supra vs. 5. 8. 9. Verum et eo spiritu, de quo hic, vivificantem animam indicari, dubitare non sinit additum וִחְיִיתֶם, *ut vivatis*. *Suum* vero *spiritum* eum vocat Deus, quod se jubente ille animavit exanimatas moles. Ita igitur rerum faciem ait esse convertendam, ut qui mortem antea civilem trahebant, iidem postea ducant vitam vere vitalem, tranquillam videlicet et laetam in patria.

16. Aliud jam aggreditur vaticinium, nisi mavis, prophetiam hanc superioris esse appendicem. In qua docet, populos a se ipsis ante dissectos, a tempore inde Jeroboami, in unum coalituros esse corpus, et facta animorum conspiratione in patriam simul esse remigraturos. Id vero, ut plura alia, symbolo quodam portendit. Jubet enim Deus prophetae, ut duo capiat ligna sive, ut alii cum Chaldaeo interprete volunt, duas *tabulas*, vel, ut Alexandrini verterunt, *ῥάβδους*, *virgas*, utrumque enim indicari potest hebraeo nomine עֵץ, quod h. l. usurpatur, quae duo regna, seu potius regnum unum, in duo quasi membra dissectum, adumbrarent. וּכְתֹב עָלָיו *Et inscribas ei*, i. e. inscriptione facta speciatim designes, qui populus adumbretur ligno, s. virga. Ut

Ephraimi, vs. 16. וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה
Et dabo, ſ. addam (Chaldaeus: *conſociabo*) *illas*, tribus Iſrael, *ad ipſum*, ſ. *una cum illo*, Ephraim, *cum ligno Judae*. Particulam אֶת Kimchi obſervat h. l. pro עִם, *cum* poſitam eſſe, ut 2. Sam. VII, 12. *Cum impleti fuerint dies tui* וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ, *et occubueris cum patribus tuis*. Et 1. Reg. III, 1. וַיִּתְחַתֵּן שְׁלֹמֹה אֶת־פַּרְעֹה *Et affinitate* junxit *ſe Salomon cum Pharaone*. Alii: *addam eos, qui ſuper illo*, ſ. praeter illum ſunt, *cum ligno Judae*. Alii: *Componam eas* tabulas conjunctas *illi cum ligno Judae*. Sunt etiam, qui ſic vertant: *dabo eas ad illud*, nempe *lignum Judae*. וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד *Et faciam eos in lignum unum*, i. e. in populum unum, uti Chaldaeus vertit. Duo regna, quae antea diſciſſa erant, in unum coaleſcent. Idem pollicetur Ieſajas XI, 13. וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי *Ut ſint unum lignum* ſ. regnum *in manu mea*, ſub mea cura et tutela. Pro בְּיָדִי legitur בְּיָדוֹ in optimae notae codice ſub initio ſeculi decimi tertii charactere italico exaratus, qui nunc in Muſeo Britannico aſſervatur, et a Kennicotto numero 30. ſignatus eſt. Idem expreſſit Vulgatus: *in manu ejus*; et quoad ſenſum concinit Alexandrinus Graecus: ἐν τῇ χειρὶ Ἰούδα. Senſum bene Theodoretus expoſuit: Τὰς φυλάς, φησὶν, ἀποσχισθείσας ἑαυτὰς τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας παρασκευάσω πάλιν τὴν ἐκείνου ἐπιγνῶναι ἡγεμονίαν, καὶ παύσω μὲν τὴν γεγενημένην διαίρεσιν, συμφώνως δὲ ἁπάσας τὰς φυλὰς ὑπακούειν τῷ Ἰούδα ποιήσω. *Faciam*, inquit, *ut qui olim ſe ipſos a Judae regno ſeparaverunt, rurſus illius agnoſcant imperium, et factam diviſionem finiam, efficiamque, ut omnes tribus ipſi Judae communi conſenſu obediant*. In codice Stutgardienſi, a Kennicotto numero 384. notato, videtur a prima manu בְּיָדָיו, *in manibus ejus*, ſcriptum fuiſſe; eraſam enim habet poſtremam literam, teſte Schellingio in codicis illius *Deſcriptione*, p. 162.

21. מִבֵּין הַגּוֹיִם Cf. XXXVI, 24. וְקִבַּצְתִּי אֹתָם Cf. XI, 17. XX, 34. 41. XXXIX, 27. וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם Cf. XXXIV, 13. XXXVI, 24. XXXIX, 28.

22. לְגוֹי אֶחָד Vid. vs. 19. et cf. Hoſ. II, 2. בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל Cf. not. ad XXXIV, 13. 14. Chaldaeus: *in monte ſancto Iſraelis.* וּמֶלֶךְ אֶחָד *Et rex unus*, Meſſias, ad quem pertinere hoc vaticinium, apertum eſt ex vs. 24. 25. Cf. ſupra XXXIV, 23. Male Grotius ad *Zorobabelem* haec refert, quippe qui neque re, neque nomine rex fuit. In iis V. T. locis, quibus de eo ſermo, vocatur פֶּחָה, *praefectus*, *gubernator.* Vid. Malach. I, 8. Hagg. I, 1. 14. II, 2. 21. Esr. VI, 7. Primo a Cyro, deinde a Dario, Hyſtaspis filio, in Judaeam miſſus eſt, ut provinciam regeret, et regio nomine et ſumtibus Hieroſolymitanum templum inſtauraret. Proinde Esr. III, 2. nominatur poſt Joſuam, ſacerdotem, alibi tamen praecedit, quia Pro-rex, et ſummus ſacerdos apud Judaeos erant dignitate pares, aut ſuppares. Accedit, quod Zorobabel ſolum Judaeis illis praefuit, qui e Babylone reduces erant, id eſt hominum quatuor vel quinque myriadibus, idque in paucos annos; quum rex, de quo hoc loco, *David* nomine, Iſraelitis omnibus in aeternum imperaturus dicatur vs. 25. Cf. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. XVII. Tom. I. p. 194. ſeqq. edit. Lips. Particula עוֹד, *amplius*, *iterum*, tertiatur, quod loquentis affectum indicat. Id vero non ſenſit De-Roſſi, qui ad h. l. haec ſcripſit: „Alterutrum עוֹד redundat, nec niſi una vice legunt [imo, exprimunt] veteres interpretes, excepto Targum. Itaque non male primum a prima manu omiſſum in cod. meo 443.“

23. וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד XIV, 11. בְּגִלּוּלֵיהֶם XXIII, 30. XXXVI, 25. וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם V, 11. Jeſaj. LXVI, 3. וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם *Et ſervabo eos* XXXIV, 22. XXXVI, 29. מִכֹּל

מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם *Ex omnibus habitationibus eorum* (VI, 6. 14.), i. e. eripiam eos de cunctis habitaculis, in quibus coluerunt idola, et addicti fuerunt rebus abominandis. Nam in exsilio non minus ac in patria terra falsorum deorum cultui dediti erant. Vel sumendae sunt per metonymiam *sedes s. habitationes* pro his, quae in iis sunt, luci videlicet ac montes, seu impia sacraria, in quibus falsis diis excitatae sunt arae, et nefaria instituta sacraria. Alexandrinus Graecus hebraea sic vertit: *Καὶ ῥύσομαι αὐτοὺς ἀπὸ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν.* Pro מוֹשְׁבֹתֵיהֶם illum interpretem מְשׁוּבֹתֵיהֶם, *defectiones eorum* (Jerem. II, 19. XIV, 7.) legisse, existimat Dathius; de Rossi vero, מְשֻׁבָתָם, quod ipsum in suorum codicum uno scriptum reperit a prima manu, librarii haud dubie lapsu. Equidem subscribo judicio Dathii: „Quoniam recepta lectio commodam admittit interpretationem, atque etiam Syrus, Chaldaeus et Vulgatus eam exhibent, non putavi eam sollicitandam esse. Fortasse quoque e lectione τῶν LXX. hebraice dicendum fuisset in sequentibus verbis non אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם, sed אֲשֶׁר חָטְאוּ בִי, *quibus contra me peccarunt.*" וְטִהַרְתִּי אוֹתָם *Emundabo eos*, expiabo eos ab iis sordibus, quae illis ab impuris barbarorum sacris in ipsorum sedibus, sive sacrariis adhaesere. Cf. XXXVI, 25. 33. וְהָיוּ־לִי לְעָם Vid. vs. 27. XXXVI, 28. וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים XXXIV, 24. et infra vs. 27.

24. וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם *Et servus meus David rex erit super eos*, id est, ut recte Kimchi, „Rex Messias, qui vocatur *David*, quia erit e stirpe Davidis." Neque aliter Abarbenel: „Quia erit ex ejus gente, et Davidis mores imitabitur. Quomodo omnes Aegypti reges primo *Pharaonis*, postea *Ptolemaei* nomine diu appellati sunt; ita rex Messias et omnes ejus posteri *Davidis* nomine vocabuntur." Sed cf. not. ad XXXIV, 23. וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ Cf. supra XI, 20. XXXVI, 27.

25.

25. וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ *Tum habitabunt in terra*, XXXVI, 28. אֲשֶׁר נָתַתִּי לְיַעֲקֹב XXVIII, 25. וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם XXXIV, 24.

26. וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם Vid. not. ad XXXIV, 25. בְּרִית עוֹלָם Cf. Jeſaj. LV, 3. Jerem. XXXII, 40. אוֹתָם *Cum eis*, ut ſupra XXIII, 23. X, 17. Unde minime opus, cum de-Roſſio אִתָּם legere, quod in aliquot codicibus legitur. וּנְתַתִּים *Et dabo* ſ. *ponam eos*, ſcil. in terra mea; ita Kimchi. LXX. Καὶ τάξω αὐτὸν. Vulgatus: *Et fundabo eos*. Alii ſubaudiendum volunt בְּרָכָה (coll. ſupra XXXIV, 26.), *fauſtam precationem*, ſ. fortunatiſſimos. Vid. not. ad illum locum. Ita Chaldaeus: *benedicam eis*. וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם *Et augebo eos*, cf. XXXVI, 10. 11. 37. מִקְדָּשִׁי *Sanctuarium meum*, i. e. templum meum, quo Deus ſanctus eſſe religioſo cultu ſignificatur. Eodem nomine idolorum templa nuncupantur Amos VII, 9. 13.

27. וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם *Sic erit habitaculum meum apud illos*, cf. infra XLVIII, 35. Levit. XXVI, 11. Zach. II, 14. וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים Vs. 23. XI, 20. XXXIV, 30.

28. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם וגו׳ XXXVI, 23. 36. אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל *Ego Dominus ſanctum reddam Iſraëlem*, liberos eos reddam a reatu et conſcientia peccati, cf. ſupra XX, 12., infra XXXIX, 7. בִּהְיוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם *Quum nimirum erit ſanctuarium meum inter eos perpetuo*, i. e. quando videbunt, me perpetuo manere cum illis, nec unquam favore et auxilio meo eos deſtituere.

Cap. XXXVIII.

ARGUMENTUM.

Gentes barbarae atque feroces, rege ſuo, Gogo, duce, futuro aliquo tempore populum Iſraeliticum, poſt longum exſilium patriae terrae reſtitutum, ibique tranquille et ſecure degentem, copioſiſſimo inſtructo exercitu adorientur, eumque populari atque delere molientur (vs. 1 — 17.): quibus vates divino juſſu durum atque ignominioſum interitum minatur, quo Jovae potentia inter omnes gentes illuſtris ſit reddenda (vs. 18 — 23.).

---

2. שִׂים פָּנֶיךָ Vid. not. ad XIII, 17. XXI, 2. אֶל־גּוֹג אֶרֶץ הַמָּגוֹג *Ad ſ. contra Gogum terrae Magog* ſcil. principem. Nam גּוֹג, quod Apoc. XX, 8. una cum *Magog* pro *gentis* nomine ſumitur, (ut Arabibus ياجوج وماجوج apud Noſtrum eſſe *perſonae* nomen, illud perſpicue probat, quod mox vs. 3. Gog princeps eſſe dicitur *Rôſch*, *Meſchech* et *Thubal*, et vs. 14. ſeqq. venturus eſſe fertur cum populo ſuo. Atque Cap. XXXIX, 11. locus deſignatur, quo interfectus Gogus ſit ſepeliendus. An vero גּוֹג proprium ſit regis alicujus nomen, aut commune illis, qui alicui provinciae praefuerunt, incertum eſt. Ut enim Aegypti reges prius Pharaones, deinde

deinde Ptolemaei, Syriae Antiochi, Caesares Romae nuncupantur; sic etiam Gog commune possit esse nomen illorum, qui certae alicui regioni praeessent. HILLERO in *Onomast. S.* p. 67. et 406. גּוֹג est decurtatum pro integro יְגוֹג, ut צוֹא, *sordidus*, pro יְצוֹא, formae גָּדוֹל (unde Arabibus pleniori effatu dicitur يأجوج), a radice inusitato יָגַג, quam *altum esse* designasse putat (quasi cognata τῷ גָּאָה), unde גַּג *tectum*, altior scilicet pars aedium; et hinc גּוֹג *altum, excelsum*, i. e. principem notare censet. Recte vero MICHAELIS in *Supplemm.* p. 276. monuit, barbaro nomini originem ex lingua hebraica eique cognatis non esse quaerendam. Fuit quidem גּוֹג et nomen proprium Hebraeis usitatum, uti apparet ex 1. Paral. V, 4. ubi *Gog*, Rubenita quidam, memoratur. Sed id h. l. nihil attinet. Michaeli in *Spicileg. Geograph. Hebraeor. exter.* T. I. p. 34. 35. et in *Supplemm.* l. c., verisimile visum, גּוֹג idem esse, quod durius paullo appellatum, *Kak*, in Persica historia frequens, regibus barbaris, Persiae a septentrione ad mare Caspium commune, ex quo, Turcico nomine *Chak* addito, factum serioribus seculis *Chakān*, Arabibus خاقان, *rex regum*. In nomine barbaro literarum *G*, *Ch*, *K* permutationem locum habere apud Hebraeos et Arabes, ostendit in *Spicil.* l. c. „Cornelius de Bruyn," addit Michaelis, „plane *Gog* scripsit nomen, in *Itinerum* (*Voyage par la Moscovie en Perse et aux Indes Orientales*) T. II. p. 409. de Mongolis loquens: *En l'an* 1246. *ils choisirent pour Chef de la Tartarie un certain Kuine, qu'ils surnommèrent Gog Cham, c'est à dire, Roy ou Empereur.*" HIERONYMUS: „Illud quoque breviter annotandum, quod in Ezechiele *Gog* princeps terrae Magog esse dicatur, Apocalypsis vero et *Gog* et *Magog* nationes esse commemoret [vid. hujus notae initium], quae egrediuntur de quatuor angulis terrae. Et quomodo a Jacob,

Jacobi, qui postea appellatus est Israel, omnis populus Hebraeorum Israel sortitus est nomen, et ab Aram Syria, a Mesraim Aegyptus, quarum in Genesi scripta sunt nomina, sic et a principe Gog omnes, qui ei subditi sunt, *Magog* appellantur." מָגוֹג esse *Scythiam* Orientalium, post ea quae Bochartus *Geograph.* S. P. I. sive *Phaleg* L. III. Cap. XIII. p. 212. atque Michaelis tam in *Spicileg.* T. I. p. 28. seqq. quam in *Supplemm.* p. 1471. seqq. de illo nomine disseruerunt, dubio caret. Genes. X, 2. מָגוֹג ponitur inter Cimmerios et Medos, quibus utrisque a septentrione erant Scythae. Et iis populis, quibuscum Noster h. l. מָגוֹג componit, borealiores Hebraeis non cognitae erant. Quaeritur, מָגוֹג eademne sit latitudine sumendum, qua Scythia Graecorum Latinorumque, an ad aliquem certum populum tractumque Scythiae restringendum? Nos quidem adstipulamur Michaeli in *Supplemm.* p. 1473. statuenti, prius videri non verisimilius modo, sed a certo proximum. Nihil Mosi, Exechieli, Hebraeis, ultra Magogum, tantosque illi dat Ezechiel exercitus, ut mediocriter magna regio vix sufficiat. Ultima Septentrionis et Orientis aquilonaris illis temporibus Hebraeis parum cognita; verisimillimum, eos haec omnia, plane ut Graeci Latinique fecerunt, utque et nos seculi adhuc superioris initio faciebamus, Scythiae et Tatariae, uno nomine complexos esse, *Magogi*. Et Hieronymus sui aevi Judaeos refert putasse, *Magog gentes esse Scythicas, immanes et innumerabiles, quae trans Caucasum montem et Maeotidem paludem, et prope Caspium mare ad Indiam usque tendantur.* Theodoretus quoque *Gog* et *Magog* Σκυθικὰ ἔθνη esse ait. Accedit seriorum Orientalium, Syrorum et Arabum, loquendi usus. Et Syri quidem, ab Assemani in *Biblioth. Orient.* T. III. P. II. 16. 17. 20. excerpti, non in explicandis sacris literis, sed in tradenda historia, nomina *Gogi* et *Magogi* ut nota inque geographia recepta

ita

ita ponunt, ut manifestum sit, ulteriorem Tatariam, quae parte Indiae imminet, latiusque inde Orientem versus extenditur, Magog vocitatam fuisse. Iisdem regionibus assignant Arabes gentes يأجوج ومأجوج ab ipsis appellatas. Nempe ut Sina vel China in *Tschin* et *Matschin* distinguebatur, ita et Scythiam in *Gog* et *Magog* divisam putabant fuisse, priore, *Gog*, in *Jagog* mutato. Vid. Herbelotii *Biblioth. Oriental.* vocc. *Jagiouge* et *Magiouge.* Quae Arabum Geographi de *Gog* et *Magog* narrant, collecta reperies in libro cui epigraphe: *Asiatisches Magazin*, edit. a Jul. Klaproth (Weimar. 1802, duob. voll. 8.), Vol. I. p. 138. seqq. Cf. J. G. Hasse *Entdeckungen im Felde der ältesten Erd- und Menschengeschichte*, P. I. p. 18. et A. T Hartmann *Aufklärungen über Asien*, P. I. p. 160. Ex quibus omnibus unusquisque judicium ipse ferre potest de Grotii sententia, Gogo *Antiochum Epiphanem* designari, et utroque hoc Capite praedici mala et injurias, quibus amens iste tyrannus Judaeos exagitavit. „Ne Judaei," inquit Grotius, „qui longam illam post reditum felicitatem sibi promitti intellexerant, mirarentur, si quid postea incommodi eveniret, voluit Deus eos monere non defore tempora, quibus bonorum fides exploraretur: quod nunquam factum est magis, quam sub Antiocho illustri, de quo et Daniel tam multa praedixit, ut ipsa praedictione piae mentes armarentur. Vult ergo Deus, per Ezechielem hoc quoque praedici: si qui reges populum Judaeum ob religionem vexaverint, non impune id eis futurum. Designat autem Antiochum ex populis, quos possidebat." Et *Gogo* quidem Grotius intelligit *Lydiam* et vicina Asiae loca, quae ante Ezechielis tempora *Gyges* possederat, a quo nomen habet *Gygaeus lacus*, unde antiquitus tota regio sit nominata. *Magog* vero existimat esse Syriam, in qua Hierapolis, dicta *Magog*,

Plinii *Hist. Nat.* V. 23. In tales conjecturas non delapsum esse Grotium arbitror, si cognitus ipsi fuisset nominum *Gog* et *Magog* usus apud Syros et Arabes. Quod autem ex Plinio de Hierapoli, Syris *Magog* dicta, adfert, manifesti erroris est, sed quem, quo vivebat tempore, vitare Grotius non potuit. Postea compertum e Syrorum monumentis, *Magog* vitiose scriptum esse, et nomen urbis esse *Mabug* ܡܒܘܓ. Vid. Assemani *Biblioth. Orient.* T. II. in Indice Geographico urbium episcopalium, quem *Dissertationi de Monophysitis*, illi Tomo praemissae, inseruit, voc. *Mabug*. Talium autem regum, qui Judaeos *ob religionem* sint vexaturi, poenam hoc vaticinio praedici, uti Grotius ait, plane est confictum. Quae porro de clade Gogo a populo Israelitico infligenda Noster canit, multo esse graviora, quam ut in victoriis Maccabaeorum impleta videri possint, ipse agnoscit Dathius, cui ceterum Grotiana sententia arrisit. *Sed* demus, esse in hoc vaticinio pauca quaedam, quae Maccabaicis temporibus accommodari quodammodo possint; sunt tamen multo plura, quae illis nulla arte aptari poterunt, veluti quae hoc Cap. vss. 20. seqq. de ingentibus naturae commotionibus in terra Israelitica, de Gogi exercitu, peste, grandine, imbre ignis et sulphuris perdendo, et Cap. XXXIX, 9. seqq. de Gogo in terra Israelitica sepeliendo, et de ejus copiis prostratis et ab Israelitis sepeliendis, quibus pro cadaverum multitudine septimestre spatium ad illud opus necessarium sit futurum, praedicuntur. Talia vero nullo unquam tempore evenisse constat. Quare Joannes in Apocalypsi Cap. XX. quae Ezechiel de Gogi moliminibus et clade praedixerat, ulterius ad extremam mundi aetatem distulit. Arabes fabulantur de Alexandro Magno, eum populos barbaros ac saevos, vicinis graves, *Jagog* et *Magog*, muro ferreo aeneoque inclusisse, quem Muhammedes Sur.

XVIII,

XVIII, 94—99. brevi ante judicium extremum perruptumm iri praedicit; sed Jesum, equo fulmineo Alborac vectum, Jagogum et Magogum victurum et prostraturum esse. Cf. Sur. XXI, 96. et Sale's *Preliminary Discourse* Sect. IV. p. 107. edit. Londinens. in octon. 1764, sive p. 103. vers. germ. Ista vero Mohammedem nequaquam ex Ezechiele vel Apocalypsi hausisse, sed ex suae vicinarumque gentium mythologia retinuisse, mihi est persuasissimum. Etenim iis, quae de Gogo ab Alexandro M. muro incluso narrant Arabes, plane consona cecinit poeta quidam Syrus Christianus in Carmine de Alexandro M. et porta, quam dicitur statuisse adversus Gog et Magog, quod nuper e codice Parisiensi primum edidit Gustav. Knös in *Chrestomathia Syriaca maximam partem e codicibus manuscriptis collecta*, Gotting. 1807. p. 66. seqq. (Notitiam succinctam illius carminis dedimus in *Ephemeridibus literariis Lipsiensibus* anni 1808. mens. Jul. p. 1299.). Jam eorum, quae poëta ille Syrus de Gogo habet, neque in Ezechiele, neque in Apocalypsi, neque in alio libro biblico ullum deprehenditur vestigium. A Corano vero illa mutuatum esse hominem Christianum, qui forsan ante Coranum evulgatum vixit, nemo credat. Sequitur ergo, utrumque, Mohammedem et Syrum, suaquemque e communi aliquo fonte hausisse. Ceterum vetustissimos esse mythos de Gogo (nam personis *mythicis* eum accensendum esse, nos quidem nulli dubitamus), ut qui jam diu ante Ezechielem inter Hebraeos percrebruerint, manifestum est ex versu 17. hujus Capitis. Vernacule redditum nostrum vaticinium á Guil. Fr. Hezel leges in opere ab ipso edito, cui epigraphen fecit *der Schriftforscher*, Vol. II. p. 143. seqq. In antelogio versioni praemisso vaticinii argumentum huc redire ait, polliceri Deum, se pios suos cultores ab hostium potentissimorum ac ferocissimorum impetu sartos tectos servaturum, eosque suo praesidio custodiaque protecturum.

Eam vero promissionem ad Christianos pertinere existimamus, quatenus ipsi sunt veri Dei cultores. Id autem est, mentem poetae rei cuilibet accommodare, non, interpretari. Sed jam ordine prosequamur nostri loci explicationem. Dicitur ergo Gogus נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל, „qui," ut Hieronymus ait, „juxta LXX. Symmachum et Theodotionem *princeps* est *Ros*; *Mosoch* et *Thubal*; primam gentem, *Ros*, Aquila interpretatur *caput*, quem et nos sequuti sumus, ut sit sensus: *principem capitis Mosoch et Thubal*. Et revera nec in Genesi, nec in alio Scripturae loco, nec in Josepho quidem, qui omnia Hebraicarum gentium in primo Antiquitatum libro exponit nomina, hanc gentem potuimus invenire. Ex quo manifestum est, *Ros* non gentem significare, sed *caput*." Sed plura esse gentium nomina, quae semel tantummodo in V. T. occurrant, quis nescit? In ipso Ezechiele quam multa locorum sunt nomina, nusquam alias obvia? ut כְּבָר I, 1., גַּמָּדִים XXVII, 11., כִּלְמַד XXVII, 23., לוּב XXX, 5. Josephi autem silentium plane nihil probat. Ille enim Antiquitatum libro primo Cap. VI. non omnia, et singula, quae in V. T. memorantur, gentium nomina, sed ea tantummodo, quae Geneseos Cap. X. recensentur, explicare suscepit. *Principem capitis* et recentiores quidam *principem capitalem* s. *maximum* interpretantur. Minus congrue. Praestat, cum vetustissimo Graeco interprete רֹאשׁ pro gentis nomine habere. Illo vero *Araxem* fluvium, qui Arabibus الرس *Ar-ras* dicitur, populosque ei accolas designari, satis probabile reddidit Bochartus *Phalegi* L. III. Cap. III., cui adstipulatus est Michaelis in *Supplemm.* p. 2224., ubi sententiam illam et eo confirmavit, quod apud scriptores Byzantinos Ῥῶς occurrit ut nomen gentis Scythicae circa Taurum. Loca legi possunt apud Michaelem ipsum, quemadmodum ea, quae l. c. contra eos disputavit, qui a Rhossis, Araxi

Araxi vicinis, descendisse *Russos* existimant. De מֶשֶׁךְ et תֻּבָל, *Moschis* et *Tibarenis*, vid. not. supra ad XXVII, 13.

3. Quod hoc versu repetitur נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל, in eo nonnulli quandam volunt esse emphasin, quasi hoc dicere vellet vates: tu, qui copiis non solum popularium tuorum numerosis, sed et auxiliaribus ad te recens confluentibus fretus, invictus tibi videris. Sed familiares sunt Nostro hujusmodi repetitiones, quibus nihil spectare solet singularis.

4. וְשׁוֹבַבְתִּיךָ quod et infra XXXIX, 2. occurrit, varie interpretantur. Quidam: *Reducam te iterum iterumque*, i. e., ut Vulgatus vertit, *circumagam te*, Alexandrinos sequutus, qui περιστρέψω συνάξω σε. Metaphoram desumtam putant ab equo, quem qui insidet injecto freno et adductis habenis suo arbitratu versat circumagitque; vel a magno aliquo pisce, aut ab ingenti atque indomita bellua, cujus naturalis ferocitas injecto maxillis uncino aut hamo frangi et perdomari necesse est. Cf. XXIX, 4. Alii vertunt: *frangam te*, qua significatione verbum שׁוֹבֵב apud Talmudicos usurpatur (coll. arabico سَبَّ, *secuit*), unde שְׁבָבִים, *frusta*, Hos. VIII, 6. Malim: *avertam*, i. e. seducam te, ob verbum שִׁשֵּׁא, quod infra XXXIX, 2. nostro jungitur. *Avertendi*, *pervertendi* significatu שׁוֹבֵב et Jesaj. XLVII, 10. LVII, 15. Jerem. VIII, 5. Idem expressit Chaldaeus suo אֲשַׁדְּלִנָּךְ, *alliciam te*. Syrus vertit ܐܫܠܝܢܟ, *tranquillum*, *securum te faciam*. וְהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ *Et educam te e solo nativo.* XI, 9. XX, 34. לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל *Indutos perfectione*, perfecto habitu militari. LXX. Ἐνδεδυμένους θώρακας. Cf. Ephes. VI, 14. Vulgatus: *vestitos loricis*. Grotius: „Πανοπλίαν describit, quam Hieronymus Luc. XI, 22.

 vertit

vestit *universa arma*; Ephes. VI, 11. 13. *armaturam universitatem armorum* Ambrosius. " *Panopliam* intelligit quoque Michaelis in *Supplemm.* p. 1186., quae sive a כָּלַל, *circumdando*, sive a כל, *omnis*, plane ut graecum nomen, dici potuerit. Neque alio sensu haec dictio supra XXIII, 12. capienda est. קָהָל רָב *Coetus multus*, vs. 15. XVII, 17. צִנָּה וּמָגֵן *Cum scuto et clypeo*. Chaldaeus: *armatos clypeis et scutis*. XXIII, 24. XXXIX, 9. תֹּפְשֵׂי חֲרָבוֹת *Tenentes gladios*. Verbum תָּפַשׂ h. l. cum Accusativo construitur, ut supra XXVII, 29., quum alias mediante ב nomini jungi soleat, vid. XXI, 16. XXX, 21.

5. פָּרַס Vid. not. ad XXVII, 10. כּוּשׁ XXX, 4. 5. 9. וּפוּט LXX. Καὶ Λίβυες, vid. not. XXVII, 10. XXX, 5. אִתָּם *Cum eis* educam vs. 4. Sive: *cum illis* erunt. כֻּלָּם מָגֵן *Omnes armati scutis*, ut Chaldaeus recte. Cf. XXVII, 10. וְכוֹבָע *Et galea*, 1 Sam. XVII, 5. Jesaj. LIX, 17.

6. גֹּמֶר *Cimmerii*, gentes maxime aquilonares, quarum nomen aeque late patet, quam Scytharum. Et Michaelis quidem in *Supplemm.* p. 333. Cimmeriam gentem illam denotari existimat, quae inter Borysthenem olim et Tanaim, in Chersoneso etiam Taurica habitavit, atque Bosporo Cimmerio nomen reliquit. Ulterius etiam septentrionem versus sese extendisse Cimmerios, usque ad terras Europae borealis, mari baltico adjacentes, existimat Hasse loco ad vs. 2. l. Verum sedes et fines illius populi nemo accurate definiverit. Cf. not. ad Genes. X, 2. וְכָל־אֲגַפֶּיהָ *Et omnes alas*, i. e. turmas militares *ejus*. Vid. de hoc nomine not. supra ad XII, 14. LXX. Οἱ περὶ αὐτόν. Sic et vs. 9. XXXIX, 4. בֵּית תּוֹגַרְמָה *Armenia*, vid. not. ad XXVII, 14. יַרְכְּתֵי צָפוֹן *Latera aquilonis*, i. e. popu-

los

los ad aquilonem sitos, non respectu Judaeae, uti vult Grotius, sed totius sphaerae terrestris. Cf. Iesaj. XIV, 13. et Jerem. VI, 22. XXV, 32. ubi Chaldaei dicuntur populus veniens מֵאֶרֶץ צָפוֹן, *a terra septentrionali*, מִיַּרְכְּתֵי אָרֶץ *a lateribus*, extremitatibus terrae. Cf. Hasse, l. l. p. 54.

7. הִכּוֹן *Praeparator*, paratus esto, Imperativus Niphal, praeter h. l. Amos. IV, 12. obvius; Participium illius formae vid. Exod. XIX, 11. 15. Jos. VIII, 4. Hithpael Ps. LIX, 5. וְהָכֵן לְךָ *Et praepara tibi*, quaecunque necessaria ad bellum gerendum, ut Jerem. XLVI, 14. Permissio haec est ironica, quae cum hortari videatur Gogum, ut arma capiat, viresque suas quam potuerit maxime confirmet et expediat; re tamen vera praedicit, apparatu illo quam maximo non perfecturum, ut gladium a divina manu jamjam impendentem effugiat. Similem exhortationem ironicam vid. Jesaj. VIII, 10. הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ *Congregati ad te*, Esth. IX, 2. 15. 16. וְהָיִיתָ לָהֶם לְמִשְׁמָר *Et esto eis in custodiam s. observantiam*, i. e. imperator et dux, quem omnes observent. Eundem sensum expressit Vulgatus: *et esto eis in praeceptum.* Ut Num. XVIII, 3. וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ *Custodient custodias tuas*, i. e. observent praecepta tua, Et Zachar. III, 7. מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר *Custodiam meam*, praeceptum meum, *custodies.* Actio pro actionis objecto. Ita nomen מִשְׁמֶרֶת, significatione a nostro haud diversum denotat *observantiam*, qua inferiores erga superiorem in fide constantes sunt, et familiae ejus partes sequuntur 1 Chron. XII, 29. ubi de Benjaminitis, Saulis cognatis: *Hucusque major pars eorum* שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת בֵּית שָׁאוּל *observant observationem*, observantiam exhibent, et partes sequuntur *domus Saulinae.* Cf. Num. III, 38. 1 Paral. XXIII, 32. 2 Paral. XXIII, 6. Minus commode, nostro quidem sensu, alii nostra verba vertunt: *estoque*

 illis

illis in custodiam, ut tu illos, coetus foederatos, custodias, teque vicissim illi. Jarchi: „Solent reges eorum gerere copiarum suarum militarium, quomodo illae egrediantur, et constituere custodias, ne turba hostilis noctu impetum faciat in suas copias.“

8. מִיָּמִים רַבִּים, *A multis diebus*, i. e. post longa tempora, ut Jos. XXIII, 1. Idem quod statim בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים *in extremitate annorum*, ultimis mundi hujus aetate. תִּפָּקֵד plerique cum Vulgato reddunt *visitaberis*, i. e. castigaberis. Nam verbum פָּקַד, quod proprie valet *attendere*, *considerare*, *observare*, ambiguum est, tamque in bonam partem, ut supra XXXIV, 12. quam in malam, considerare aliquem irato animo, *animadvertere in aliquem*, ut Jesaj. XXIV, 22. XXVI, 14. XXIX, 6. Jerem. XLVI, 25. usurpatur. Hoc tamen loco ea notio non satis apta est; nam de castigando Gogo infra demum vs. 18. seqq. agitur; in iis autem, quae jam proxime sequuntur, apparatus bellicus a Gogo instruendus describitur. Ea, quae hic legitur, forma Niphal Nehem. VII, 1. XII, 44. *praefici* significat; unde Dathius vertit: *diu eis imperabis*, sensu parum concinno, nec dictione מִיָּמִים רַבִּים recte expressa. Malim: *tu te praefectum*, ducem, *constitues*. LXX. ἑτοιμασθήσῃ, et Chaldaeus תְּמַנֵּי מַשִׁרְיָתָךְ *parabis exercitum tuum*, reddiderunt. Syrus: ܬܬܦܩܕ, *mandatum accipies*. תָּבוֹא אֶל־אֶרֶץ מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב *Venies ad terram reductam* (Participium Pyhel), i. e. cujus incolae reducti sunt *a gladio* hostili, liberi dimissi e longo exilio. Theodoretus: Ταύτῃ, ὡς τὴν γῆν τὴν τῶν πολεμίων ἀπαλλαγεῖσαν, καὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερωθεῖσαν. Id est, in terram ab hostibus liberatam, et a servitute in libertatem vindicatam. מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים רַבִּים *Ad terram cujus incolae collecti sunt e variis gentibus*, inter quos dispersi fuerant. Cf. infra vs. 12. supra XI, 17. XX, 34. 41. XXXVI, 24. עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל *Montes Israel*

ſitud terram Iſraeliticam appellare noſtro familiare, vid. ſupra VI, 2. XXXIII, 28. XXXV, 12. XXXVI, 1. אֲשֶׁר־הָיוּ לְחָרְבָּה *Qui redditi erant in vaſtitatem*, vs. 12. V, 14. Jeſaj. LXIV, 10. תָּמִיד *Continuo*, i. e. per longum tempus, diu; per totum exilii tempus. וְהִיא *Illa vero*, terra, metonymice incolae ejus. מֵעַמִּים הוּצָאָה *E populis educta eſt*, cf. XIV, 22. וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח *Et habitarunt ſecure*, nihil mali amplius, aut bellum extimeſcentes, v. 11. 14. XXXIV, 25. 27.

9. וְעָלִיתָ *Aſcendes* magna vi; vox militaris, vid. 1 Sam. VII, 7. Jeſaj. VII, 1. XXI, 2. כַּשֹּׁאָה *Sicut vaſtatio*, ſ. *ſicut turbo*, *tempeſtas noxia*, *et vaſtans*, ut in loco parallelo Jerem. IV, 13. de exercitu Chaldaeorum: *Ecce quaſi nubes aſcendet*, וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו *et quaſi tempeſtas currus ejus.* Jarchi *nimbum* interpretatur; cf. not. ad Pſ. XXXV, 8. כֶּעָנָן *Inſtar denſae nubis* erit, cf. XXX, 18. לְכַסּוֹת הָאָרֶץ *Ad tegendam terram* multitudine copiarum, ut ſequitur. וְכָל־אֲגַפֶּיךָ Vid. vs. 6. אוֹתָךְ pro אִתָּךְ *tecum*, vid. vs. 6. 15. et cf. II, 1. III, 22. 27. XXIII, 23.

10. יַעֲלוּ דְבָרִים עַל־לְבָבֶךָ *Aſcendent verba ſuper cor tuum*, i. e. cogitationes, conſilia ſubibunt animum tuum. Cf. 2 Reg. XII, 5. Jerem. III, 16. VII, 31.

11. עַל־אֶרֶץ פְּרָזוֹת *Ad terram pagorum*, i. e. in terram omni ex parte perviam inſtar pagorum, in qua urbes ab omni muro ac praeſidio ſunt nudatae. Sic explicatur poſteriori hemiſtichio. פְּרָזוֹת opponuntur *urbibus muris cinctis* et *munitis* Deut. III, 5. 1 Sam. VI, 18. אָבוֹא הַשֹּׁקְטִים *Veniam* ſuper *quietos*, iuvadam eos. LXX, Ἄξω ἐπὶ ἡσυχάζοντας λαούς. Cf. Jud. XVIII, 7. 27. יֹשְׁבֵי לָבֶטַח *Habitantes ſecure*, vs. 8. 14. et nil tale timentes. בְּאֵין חוֹמָה *Cum defectu muri*, ſine muro, cf. oppoſitum 2 Reg. IV, 13. Levit. XXV, 31. בְּרִיחַ וּדְלָתַיִם אֵין לָהֶם

Vectes et portas, quas hosti opponant, non *sunt eis*. Eodem modo populus securo et quiete degens describitur Jerem. XLIX, 31.

12. לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז *Ut diripias spolia, et invadas praedam*, ut Vulgatus vertit. Cf. vs. 13. Ideo tale inibis consilium, quod putabis te ad praedam, non ad bellum venire. לְהָשִׁיב יָדְךָ עַל־חֳרָבוֹת נוֹשָׁבוֹת *Ad reducendam manum tuam super vastitates habitatas*, ut ruinosa prius, et nunc reaedificata, iterum perdas. מְאֻסָּף מִגּוֹיִם. Vid. vs. 8. עֹשֶׂה מִקְנֶה וְקִנְיָן *Qui exercet rem pecuariam et negotiationem*, ut Jarchi explicat; vs. 13. Cf. Genes. XXXIV, 2. 3. XXXVI, 6. Chaldaeus: דְּאַצְלַחוּ בְּקִכְסִין וּבִגְנִיזִין, *qui prosperati sunt opibus et possessionibus*. עַל־טַבּוּר הָאָרֶץ *Super umbilico terrae*, quo *medium terrae* intelligunt; nam *umbilicus* in aliis linguis etiam sumitur pro eo, quod in medio est, sumta metaphora ab ea parte, quae medium locum obtinet humani corporis. Unde Cicero *Verr.* IV, 106. c. 48. de Ennensium nemore agens dicit: *Qui locus, quod in medio est insulae situs, umbilicus Siciliae nominatur.* Et Livius XXXV, 18. *Aetoli umbilicum Graeciae incolunt.* Hebraeos Hierosolymam in medio terrae sitam opinatos esse, vidimus in not. supra ad V, 5. Eadem dictio Jud. IX, 37. Utroque loco LXX. et Vulgatus nomen טַבּוּר, alias non obvium in V. T., *umbilicum* verterunt. Concinit טִיבּוּר, eadem notione Talmudicis frequens, qui a Chaldaeis haud dubie illud nomen sunt mutuati. Immerito horum auctoritatem in dubium vocat Michaelis in *Supplemm.* p. 998., ea de causa, quod nulla alia dialectorum cognatarum ejusmodi nomen illa significatione habet. Sed quot nomina et verba Hebraeis et Chaldaeis, aut solis Hebraeis sunt priva, quorum ne vestigium quidem ceteris in dialectis deprehendis? Et Michaelis quidem collato arabico طمر, *latuit*, unde طُمُر, *angulus*, dictionem hebraicam *angulum*

angulum terrarum interpretandum censet, quomodo Palaestina ab Ezechiele dici potuerit, quod comparata immensis Gogi et Magogi regnis angulus sit aliquis terrae, in extrema Asia. Cui sententiae aperte repugnat locus supra V, 5. Alii umbilico *locum editiorem*, *montem*, significari existimant. Sic Jarchi: „*Super altitudine et robore terrae*, ad instar umbilici, qui existit in medio hominis, atque ab omnibus illius lateribus declivis est." Vides, cur Chaldaeus utroque loco vertat תְּקוֹף אַרְעָא, *fortitudo terrae*. Intellexit locum ob editum situm inexpugnabilem et quasi munitum. Unde et Deuter. XXXII, 13. pro hebraeo בָּמֳתֵי אָרֶץ, *excelsa terrae*, Onkelos תּוּקְפֵי אַרְעָא, *fortitudines terrae*, posuit. Et equidem me ipsum fateor propensiorem ad eam sententiam, qua *umbilico terrae* editior terrae regio intelligitur. Nam Jud. IX, 37. מֵעִם טַבּוּר הָאָרֶץ idem est, quod versu praecedente מֵרָאשֵׁי הֶהָרִים *e verticibus montium*. Et noster terram Judaicam saepe *montes Israeliticos* appellat; vid. supra ad vs. 8. Dathius *Hierosolymam umbilicum terrae* nuncupari putat propter situm sublimiorem. Syrus nostro loco vertit ܫܘܦܪܗ ܕܐܪܥܐ *pulchritudo terrae*. Sensum ex conjectura videtur expressisse.

13. שְׁבָא *Sabaei*, vid. not. ad XXVII, 22. 23. וְדְדָן Vid. ad XXVII, 15. 20. וְסֹחֲרֵי תַרְשִׁישׁ Vid. not. ad XXVII, 12. 25. וְכָל־כְּפִירֶיהָ *Et leones juvenes ejus*, i. e. reges et principes, a vi et violentia dicti, cf. XIX, 2. 3. XXXII, 2. Jarchi rapaces mercatores ad quaestum projectissimos, Grotius vero oceani piratas intelligit. יֹאמְרוּ לְךָ Laeti et quasi gratulantes *tibi de adventu tuo dicent*. הֲלִשְׁלֹל שָׁלָל אַתָּה בָא *An ad praedandum praedam advenis?* q. d. nos quoque ex praeda ditescere cupientes eodem tecum convolabimus. הִקְהַלְתָּ קְהָלֶךָ Vs. 12. קְהָלֶךָ Vs. 7. לָשֵׂאת *Ad auferendum*, ut verbum נשא Jesaj. VIII, 4. XXXIX, 6. usurpatur.

14. בְּשֶׁבֶת עַמִּי *Quum habitabit populus meus secure,* vs. 8. 11. תֵּדָע quidam vertunt *experieris* scil. poenam meam, Chaldaeum sequnti, qui reddidit: *scies ultionem potentiae meae*, et conferentes supra V, 13., sed eo loco additur כִּי־אֲנִי יְהוָה וגו'. Sed objicitur potius Goge his verbis, quod observaret attente dum confidenter ac sine metu populus habitaret, quia tunc magis erat ad caedem vel ad praedam expositus. Quod clarius explicuere LXX. dum ita reddunt: Οὐχὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἐν τῷ κατοικισθῆναι τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραὴλ ἐπ' εἰρήνης, γνώσῃ καὶ ἐγερθήσῃ;

15. מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן Vid. not. ad vs. 6. וְעַמִּים רַבִּים אִתָּךְ Vs. 6. 9. רֹכְבֵי סוּסִים Cf. vs. 4. XXIII, 6.

16. וְעָלִיתָ Cf. vs. 9. בְּאַחֲרִית הַיָּמִים *In novissimis diebus*, vid. ad vs. 8. תִּהְיֶה וַהֲבִיאוֹתִיךָ *Fiet hoc, ut deducam te*, tanquam flagellum meum, vs. 17. לְמַעַן דַּעַת הַגּוֹיִם אֹתִי *Ut cognoscant gentes me*, meam potentiam, cf. XXXIX, 23. בְּהִקָּדְשִׁי בְךָ *Cum sanctificatus fuero in te*, cum te punivero, in quo sanctitas severitasque mea apparebit. Justum ultorem et potentem me omnes agnoscent, cum te viderint acerbissimas mihi poenas dedisse. Cf. supra XX, 41. XXVIII, 22. XXXVI, 23. et infra vs. 23. לְעֵינֵיהֶם Cf. XXXVI, 23. XXXVII, 20. גּוֹג *O Goge!* Vocativus, ut supra vs. 3. Alexandrini גּוֹג ad proximum versum traducunt. Syrus plane non expressit.

17. הַאַתָּה־הוּא *Num tu ille es, de quo loquutus sum?* Interrogatio fortius affirmat, q. d. tu profecto ille es, de quo jam olim per prophetas meos praedixi, fore, ut te aliquando in populum meum inducerem. בַּיָּמִים הָהֵם שָׁנִים *In diebus illis et annis*, asyndeton. Ita LXX. ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις καὶ ἔτεσι. Concinit Syrus. Chaldaeus: בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן מִלְקַדְמַת דְּנָא שְׁנִין סַגִּיאִין *In diebus illis,*

illis, *ab antiquitate jam multorum annorum.* Minus accurate Vulgatus: *in diebus illorum temporum.*

18. תַּעֲלֶה חֲמָתִי Vid. supra ad XXIV, 8. בְּאַפִּי *In ira mea*, ut Jesaj. LXIII, 3. 6. Alii: *in nasum meum*, imagine desumta ab hominibus, qui irati per nasum spirant. Cf. Ps. XVIII, 9. 16.

19. וּבְקִנְאָתִי Cf. V, 13. XXXVI, 6. בְאֵשׁ־עֶבְרָתִי *In igne furoris mei*, cf. XXI, 36. XXII, 21. אִם־לֹא *Si non*, i. e. certissime, vid. not. ad XIV, 16., et cf. V, 11. XVII, 16. רַעַשׁ גָּדוֹל *Motus magnus*, totius naturae commotio, quae vs. proximo pluribus describitur. Jarchi intelligit fragores et tonitrua. Cf. supra III, 12. 13. Jerem. X, 22.

20. הַמַּדְרֵגוֹת praeter hunc locum semel, Cantic. II, 14., in singulari obvium, quo loco סֶלַע est synonymum, videtur *praecipitia*, *altas et praeruptas rupes* significare, a דָּרַג, quod Syris et Arabibus *gradatim ascendere* denotat. Jarchi esse ait, qui nomen illud *petras prominentes* et quasi in aëre pendentes, quae casurae videntur, notare dicant. Ipse *turres* significari existimat, Chaldaeum sequutus, qui מַגְדְּלַיָּא vertit, quod ipsum et Syrus posuit. Egit de hoc nomine Fullerus *Miscell. SS.* L. IV. Cap. VI., qui מַדְרֵגָה *scalare* quiddam interpretatur, hoc est, locum adeo sublimem, atque ita difficili et arduo ascensu, ut non nisi scalis applicitis, aut tramite angusto, et gradibus quibusdam inciso, quasi cochlidibus scalis ascendi possit. „Atque hac, opinor, de causa (inquit Fullerus) permoti LXX. φάραγγα transtulerunt, quam vocem Apolinarius *γαίης τραχυλίας ῥῆγμα* exponit, id est, terrae asperae vel saxosae locum, in altitudinem bene magnum abruptum." Vulgatus Latinus Cantic. II, 14. *maceriam*, nostro loco *sepes* reddidit, quasi מַדְרֵגָה per anagrammatismum esset pro [illegible], a גָּדַר *sepsit*, positum.

21. וְקָרָאתִי עָלָיו *Tum vocabo contra eum*, Gogum, חֶרֶב, *gladium*, ut sequitur, qui ipsum cum exercitu conficiat. לְכָל־הָרַי *Per omnes montes meos*, i. e. per universam terram Judaicam, quae, quod montosa esset, saepe *montium* nomine appellatur. Vid. supra ad vs. 8., et cf. XXXIX, 4. חֶרֶב אִישׁ בְּאָחִיו תִּהְיֶה *Imo gladius uniuscujusque* ex militibus Gogi *contra alterum erit*, mutuis sese vulneribus conficient. Cf. 1 Sam. XIV, 20. Jud. VII, 22.

22. וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ *Disceptabo cum eo*, animadvertam in eum; vid. not. supra ad XVII, 20. וְגֶשֶׁם שׁוֹטֵף *Et pluvia inundante*, cf. supra XIII, 11. 13. וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ *Et lapidibus grandinis*, vid. not. supra ad XIII, 11., et adde, quae de nomine גָּבִישׁ docte disseruit J. H. Pareau in *Commentat. de Immortalitatis Notitiis* etc. p. 323. seqq., cui verisimile, אל illi nomini praepositum ortum esse ex Aegyptiaco *Al*, quod proprie *guttam* quamcunque *concretam* significat, et peculiariter de *grandine* usurpatur, ut adeo אֶלְגָּבִישׁ ex hoc Aegyptio et illo Hebraico conflatum sit nomine, et nostra dictione indicentur *lapides guttae in glaciem concretae*. Praedicit igitur Noster, Gogum tempestatibus magis, quam armis delendum esse; unde clarissime patet, ad stragem Antiochi Epiphanis haec referri non posse.

23. וְהִתְגַּדִּלְתִּי *Ita magnum me reddam*, gloriosus existimabor et potens, ut Jes. X, 15. Cf. supra XXXVI, 23. וְהִתְקַדִּשְׁתִּי Vid. vs. 16. et ibi not.

Cap.

Cap. XXXIX.

Argumentum.

Persequitur vaticinium, quod praecedenti Capite de Gogo instituerat, et post secundum rerum et victoriarum cursum horribilem illi caedem et miserabilem interitum denunciat (Vs. 1—8.). Qua caede peracta terra Israelitica expurgabitur combustione armorum Gogi, et occisorum sepultura (9—16.), reliqua cadavera volucribus et feris rapacibus praedae fore (17—24.). In extrema parte Capitis (25—28.) post longum hyperbatum ad populum tunc adhuc exulantem regreditur, cui tandem eam felicitatem promittit, ut et ipse verecundetur, et doleat adversus illum peccasse, quem tam experitur liberalem et humanum, et alii sibi persuadeant, Deum esse fidelem et sanctum, qui populum suum propter peccata sua severe punierit et eundem ab exilio vindicatum multis modis ornaverit.

---

2. De שׁוֹבַבְתִּיךָ vid. not. supra ad XXXVIII, 4. שִׁשֵּׁאתִיךָ significatione non differre a שִׁשִּׁיתֶם, infra XLV, 13., quod a שֵׁשׁ, *sex*, *sextare* denotat, interpretum haud paucorum opinio est. In interpretando tamen non consentiunt. Alii enim exponunt: *relinquam sextam partem ex te*, alii: *sextuplici poena in te animadvertam*, *pelle*, caede,

caede, imbre, grandine, igne et ſulphure, ut XXXVIII, 22. dicitur. Quae tamen plane ſunt *ἀπροσδιόνυσα*. Genuinum ſenſum haud dubito expreſſum eſſe a Chaldaeo, qui אַטְעֵינָךְ, *errare faciam*, i. e. ſeducam *te*, vertit, quod et Jarchi ſequitur, et confirmat Ludov. de Dieu, qui in *Crit. S.* ad h. l. „Non arbitror," inquit, „interpretes illos per *ſeducam* intellexiſſe *perſuaſionibus fallam et decipiam*, ſed, e regione tua abductum huc illuc quaquaverſum te ſeducam, quod LXX. dixerunt *περιάξω σε*. Convenit id cum verbi hujus ſignificatione in lingua Aethiopica uſitata, ubi שׁשׁו (permutatis literis אוי, *Aleph* et *Vau*, quod crebrum eſt in iſta lingua), in conjugatione, quae quinta eſt apud Arabes, אשׁשׁו ſignificat *περιπατεῖν*, Matth. IV, 18. Marc. V, 42., et *περιάγειν*, *obire*, Matth. IV, 23. In Piel ergo, ſive in tranſitiva conjugatione, ſignificat, *facere ambulare*, *facere obire*, *quaquaverſum deducere et ſeducere.*" Vulgatus *educam* vertit, collato הוֹצֵאתִי ſupra XXXVIII, 4., Syrus ܘܐܟܢܫܟ, *et congregabo te*, mera ex conjectura. Hieronymus in Commentario: „Iſte educetur, ſive circumagetur, et palpabitur, ſive *lactabitur*, ut, ſperans victoriam, occidendus ducatur ad proelium." וְהַעֲלִיתִיךָ Vid. XXIX, 4. XXXVIII, 9. 16. מִיַּרְכְּתֵי צָפוֹן Vid. XXXVIII, 6. 15. וַהֲבֵאוֹתִיךָ Vid. XXXVIII, 16. עַל־הָרֵי יִשְׂרָאֵל Vid. XXXVIII, 8. infra vs. 4.

3. וְהִכֵּיתִי קַשְׁתְּךָ מִיַּד שְׂמֹאולֶךָ *Excutiam arcum tuum e manu ſiniſtra tua*, i. e. frangam vires tuas, et conatus tuos irritos reddam. Similis imago Pſ. XXXVII, 15. XLVI, 10. Hoſ. I, 5. Ponit autem arcum in *ſiniſtra*, ſagittas vero, altero hemiſtichio, in *dextra*, quia dextra nervum adducit cum quo ſimul ſagittam apprehendit et torquet.

4. וְכָל־אֲגַפֶּיךָ Vid. XXXVIII, 6. 9. 22. לְעֵיט צִפּוֹר *Avi*, ſ. *avibus rapacibus volucris*, i. e. inter volucres כָּל־

כָּל־כָּנָף *Omnis alae*; i. e. alatis omnis generis, ut XVII, 23. Synonymorum coacervatione intenditur significatio, ut XXIX, 10. נְתַתִּיךָ לְאָכְלָה *Dabo te* et exercitum tuum *devorandum*, cf. not. ad XXIX, 5.

6. וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ *Immittam ignem*, ut supra XXXVIII, 22. dixerat. Unde Apocalypseos auctor XX, 9. in describenda strage Gogi exercitui inferenda: Καὶ κατέβη πῦρ ἀπὸ τῦ Θεῦ ἐκ τῦ ἐρανῦ, καὶ κατέφαγεν αὐτὲς. בְמָגוֹג *In Magogaeos*, terra per metonymiam pro incolis. Ut statim subditur, בְּיֹשְׁבֵי הָאִיִּים, *et in habitatores terrarum longe dissitarum*, vid. XXVI, 15. 18. XXVII, 35. Videtur eos innuere, quos supra XXXVIII, 13. memoraverat. לָבֶטַח *Secure* habitantes, securos, cf. XXXVIII, 8. 11. 14.

7. וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי Vid. XXXVI, 21. אוֹדִיעַ בְּתוֹךְ עַמִּי Cf. XXXVIII, 23. וְלֹא אַחֵל *Nec profanari sinam*, ut existiment me homines non esse omnipotentem. Cf. not. ad XXXVI, 20. Ait ergo, se ex populorum illorum barbarorum clade hoc effecturum, ut non solum populus Israeliticus, sed et gentes ceterae omnes potentissimum ipsum Deum agnoscant, neque permissurum amplius, ut male quisquam de se aut sentiat, aut loquatur.

8. הִנֵּה בָאָה וְנִהְיָתָה *Ecce venit et factum est*, i. e. certissime veniet, quod praedicit haec prophetia; usque adeo certum est, ut censeri possit quasi jam sit factum; cf. XXI, 12. XXXIII, 33. הוּא הַיּוֹם אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי *Hic est dies, de quo loquutus sum*, supra XXXVIII, 17. 19.

19. Postquam exercitus Gogaeus tempestate et igne coelitus delapso (XXXVIII, 23. et supra vs. 6.) exstinctus fuerit, egredientur de civitatibus Israelitae, ut hostium interfectorum arma comburant. בִעֲרוּ *Accendent* scil. אֵשׁ, ut sequitur in posteriori hemistichio et vs. 10.

Eandem *ignem accendendi* notionem obtinet verbum הִשִּׂיק, quod proxime ſequitur, et praeter hunc locum bis tantummodo, Pſ. LXXVIII, 21. et Jeſaj. XLIV, 15. occurrit. Illa ſignificatio Hebraeis eſt priva. Conjecturas aliquas etymologicas attulit Michaelis *Supplemm.* p. 1695. Poſt partam victoriam hoſtilia arma priſcis temporibus comburi ſolebant, ad quem morem et Jeſaj. IX, 4. 5. reſpicitur. Eundem memorat Virgilius *Aeneid.* VIII, 561. ubi Evandrum ita loquentem inducit:

O mihi praeteritos referat ſi Jupiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Praeneſte ſub iſta
Stravi, ſcutorumque incendi victor acervos.

Hoc traxit, ait Servius, *de hiſtoria. Tarquinius enim Priſcus, victis Sabinis, in honorem Vulcani, eorum arma ſuccendit, quem poſtea ceteri ſunt ſequuti.* Plura alia veterum ſcriptorum teſtimonia de illa conſuetudine collegit Jac. Lydius in *Syntagm. de re militari* Lib. VI. Cap. IV. p. 229. edit. van Til. בְּמַקֵּל יָד *Cum baculis*, qui manu geſtantur. Num. XXII, 27. Jerem. XLVIII, 17. וּבִעֲרוּ בָהֶם אֵשׁ *Accendent*, inquam, et alent iis *ignem*. שֶׁבַע שָׁנִים *Septem annis*, i. e. pluribus annis, ut plerique interpretes capiunt, numero certo pro incerto poſito. Praeſertim numero ſeptenario multitudinem in genere ab Hebraeis exprimi, notum. Vid. e. c. Jeſaj. IV, 1. Proverb. XXIV, 16., et mox vs. 12. 14.

10. וְלֹא־יִשְׂאוּ — יְבַעֲרוּ־אֵשׁ Quia ſatis erit ad multos annos incendiariae materiae, quam in caſtris relinquent hoſtes interfecti, non erit neceſſe, caeduam e ſylvis regionibusque nemoroſis comportare materiam.

11. אֶתֵּן לְגוֹג מְקוֹם־שָׁם קֶבֶר *Dabo Gogo locum illis ſepulchri*; i. e. locum ſepulchri ibi, per hypallagen, vid. not. ſupra ad XXIV, 17. Alii: *dabo Gogo locum, ubi ſit ſepul-*

sepulchrum ipsius, per ellipsin pronominis relativi. Chaldaeus: אֶתֵּן לְגוֹג אֲתַר כָּשַׁר לְבֵית קְבוּרָא *Dabo Gogo locum aptum in sepulchrum.* Alexandrinos legisse מְקוֹם־שֵׁם; inde patet, quod τόπον ὀνομαστὸν verterunt, quos sequutus Vulgatus *locum nominatum* reddidit, i. e. celebrem et notum propter memoriam sepulti ibi barbari tyranni. J. D. Michaelis nostrum locum in versione teutonica sic expressit: *Alsdenn soll es auch geschehen, dass ich Gog einen Begräbnissort, der seinen Namen trägt, in Israel gebe.* In Animadversionibus autem, quas versioni addidit, notat, se puncta *Judaeorum* vocalia deseruisse, eosque qui longe ante puncta vixerint, sequutum vertisse. Sed Alexandrinorum מְקוֹם־שֵׁם minime significare *locum, qui ejus nomine appellatur*, vix monitu opus. Ceterum quod in Hebraeo exstat, שָׁם, et Syrus expressit: ܐܬܠ ܬܡܢ ܐܬܪܐ ܠܓܘܓ ܠܩܒܪܐ *Dabo ibi locum Gogo in sepulchrum.* בְּיִשְׂרָאֵל *In Israele*, i. e. in terra Israelitica; q. d. non possessionem terrae, quam ambiebat, sed sepulchrum in terra Israelitica inveniet. LXX. Μνημεῖον ἐν Ἰσραήλ. Designat locum, ubi sepeliendus Gogus: גֵּי הָעֹבְרִים קִדְמַת הַיָּם, *vallem viatorum*, vallem quandam viatoribus perviam, sive, ut alii volunt, *transeuntium* pollinctorum (coll. vs. 14. 15.), *ad orientem maris*, quo Jarchi aliique plures ex Judaeis interpretes *lacum Genesareth*, s. *Tiberiadis* intelligunt, Chaldaeo interprete auctore, qui hebraea sic vertit: בְּחֵילְתָא מְגִיזָתָא מַדִּנְחַ יַם גִּנּוֹסַר, *in valle vadorum ad orientem lacus Genesareth* i. e., Jarchio explicante, in valle, ubi traiiciunt lacum Genesareth, ut inde secum jugiter asportent fructus ad illum provenientes. Paulo obscurius LXX. Πολυάνδριον (quod Hieronymus notare ait *sepulchrum plurimae multitudinis*) τῶν ἐπελθόντων ἐξ ἀνατολῆς τῆς θαλάσσης. Ea Theodoretus sic explicat: Ἔνθα, φησίν, ἔθαψαν τοὺς ἐκ τῶν ἔθνων ἐπελθόντας αὐτοῖς μερῶν, ἐκεῖ καὶ τοῦτον θάψουσιν. Ubi

 sepe-

sepelierunt, inquit, eos, qui ab Orientis partibus in ipsos invasere, ibi etiam hunc sepelient. Illis autem, qui Judaeos ab orientali plaga invaserant, Theodoretus Assyrios intelligit, qui Sanheribo duce in Judaeam irrumpentes magnam ibi cladem acceperunt. Vid. 2 Reg. XIX, 35. Jesaj. XXXVII, 36. Vulgatus Latinus verba hebraica accurate expressit: *vallem viatorum ad orientem maris.* Ad quae in Commentario Hieronymus: „Sepulchrum Gog non erit in montibus, sed in depressis vallibus, et confragosis locis, quae hebraice appellantur *Ge.*" Syrus: ܢܚܠܐ ܪܒܐ ܕܒܡܕܢܚܐ ܕܝܡܐ, *vallem magnam, quae in orientali plaga maris.* J. D. Michaelis in versione vernacula pro verbis גֵּי הָעֹבְרִים haec germanica dedit: *das Thal Abarim*, et in Notis monet, se legere הָעֲבָרִים pro הָעֹבְרִים. Erat autem הַר הָעֲבָרִים, *mons Abarim*, cujus mentio fit Num. XXVII, 12. Deuter. XXXII, 49., trans Jordanem situs, vallemque monte illo, Jordane et mari mortuo conclusam, Michaelis *vallem Abarim* vocatam esse putat. Cui conjecturae, neque codicis, neque veteris ullius interpretis auctoritate nixae, quantum statuendum sit pretii, unusquisque judicabit ipse. Verba, quae sequuntur, וְחֹסֶמֶת הִיא אֶת־הָעֹבְרִים, fere sic verti solent, *et obturare os et nares faciet* s. *coget ea* vallis, ubi Gogus sepultus, *praetereuntes*, prae foetore, quem cadavera exhalabunt. Videlicet verbum חָסַם Deuter. XXV, 4. *os bovis obligare* s. *obturare* denotat, quod Michaelis in *Supplemm.* p. 866. collato arabico خشم *fregit cartilaginem nasi, odoratu caruit nasus, foetuit*, proprio *nasum occludere alii* significare existimat, quasi denominativum sit a perdito nomine خشم quod *nasum* denotasse, colligi posse putat e nominibus خشام, *naso magni nasi homo*, et خيشوم, *summitas nasi, os seu cartilago*

tilago nafi. Unde in verfione vernacula pofuit: *das (Thal) den Vorbeygehenden mit feinem Geftank befchwerlich fallen wird.* Dathius: „*ob cujus foetorem* nares fibi obturabunt praetereuntes.“ Idem voluit haud dubie Lutherus, dum vertit: *fo dafs die, fo vorübergehen, fich davor fcheuen werden.* Primus, qui hanc interpretationem attuliffe reperitur, est *Menahem Saruki* fil., Hispanus, unus ex antiquiffimis Hebraeorum Lexicographis, qui feculo IX. vel X. noftrae aerae floruit. Is, Jarchio referente, verba noftra fic expofuit: יַחסמו את אפם מלהריח ריח הפגרים *Obturabunt nafos, ne foetorem cadaverum odorentur.* Id fequuti funt Kimchi, Salomo Melechides, et omnes fere poft eos interpretes. Sed premitur illa explicatio hoc incommodo, quod ea conjugationi *Cal* fignificationem *dupliciter tranfitivam* tribuit. Neque illius interpretationis, quae jam late per Lexica, Verfiones et Commentarios regnat, apud Veteres ullum deprehendis veftigium. LXX. Καὶ περιοικοδομήσουσι τὸ περιστόμιον τῆς φάραγγος. „Id voluiffe eos puto,“ ait Michaelis l. c., „muro circumdatum iri vallem impuram.“ Theodoretus haud multum diverfus ex mente Graeci interpretis τὴν φάραγγα ἑκατέρωθεν μὲν περιῳκοδομημένην, ἄνωθεν δὲ χωννυμένην, *vallem utrinque circumaedificatam, et fuperne aggeribus obrutam* effe dicit. Similiter Syrus: ܘܣܟܪܘܗ̇ ܠܢܚܠܐ *obturabant eam vallem.* Hos interpretes verbum חָסַם *occludendi* notione in genere accepiffe patet, quam fane apud Chaldaeos obtinet. Hinc Jarchi verba noftra ita explicat, סוגרת היא את העוברים *claudit illa transeuntes*, monetque vocem חֹסֶמֶת eadem *claudendi* fignificatione capiendum effe, qua תַחְסֹם Deut. XXV, 4. occurrit. Senfum ait hunc effe, cadaverum multitudine prohibitum iri viatores, ne vallem illam transeant, quare a circumjacentis regionis incolis illa fint fepelienda, ut fequitur. E Lexicographis folum Coc-

 cejum

cesjum facilem illum et commodum sensum adoptasse video, ita tamen, ut verbi חָסֵם significationem propriam *capistrare* esse putet, unde metaphorice *κατέχειν*, *detinere* denotet. Quare verba nostra ita vertit: *et ea frenat transeuntes*, habenam iis injicit, non patitur eos transire. Chaldaeus liberius vertit: וְסוּמְכָא הִיא לִתְרֵין טוּרַיָּא *et vicina est ea vallis duobus montibus*. Vulgatus: *quae obstupescere faciat praetereuntes*, admirationem intelligit ex tanta cadaverum multitudine. וְאֶת־כָּל־הֲמוֹנֹה *Et omnem ejus multitudinem*, omnes ejus copias, ut supra XXXI, 2. 18. XXXII, 31. In fine vocabuli positum est ה pro ו, ut in אָהֳלֹה, *tentorium ejus*, Genes. IX, 21. וְקָרְאוּ *Ideoque vocabunt*, i. e. vocabitur, impersonaliter, ut Jesaj. LX, 14. LXII, 2. Mal. I, 4. גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג *Vallis copiarum Gogi*, ibi sepultarum. LXX. *Καὶ κληθήσεται τὸ γαὶ τὸ πολυάνδριον τοῦ Γώγ*. Πολυάνδριον Hieronymus esse ait *sepulchrum plurimae multitudinis*, commune sepulchrum, ubi promiscue confunduntur cadavera. Cf. Biblii *Thesaur.* h. v. Syrus: ܢܚܠܐ ܕܚܘܒܠܗ ܕܓܘܓ, *vallis excidii Gogi*.

12. לְמַעַן טַהֵר אֶת־הָאָרֶץ *Ut a foedis cadaveribus repurgent terram*, vs. 14. 15. 16. שִׁבְעָה חֳדָשִׁים *Per septem menses*. Tantus erit occisorum numerus, ut ad cadavera sepelienda septimestre spatium sit necessarium. Grotius, qui haec ad insignem cladem refert, quam Antiochus Epiphanes ad lacum Genezareth accepit (1 Maccab. V, 21.), suae hypotheseos in gratiam verbis nostris hunc adsignat sensum, longo post proelium tempore repertum iri hic illic sparsa ossa, quae a Judaeis sint auferenda, ne humus contra legem impuretur. Recte Theodoretus: *Ἑπτὰ δὲ μηνῶν, φησὶ, δαπανηθήσεται χρόνος εἰς ταυτηνὶ τὴν ταφήν. Septemque mensium, inquit, in hanc sepulturam tempus consumetur.*

13.

13. וְקָבְרוּ *Et sepelient*, scil. eos, qui ibi mortui sunt, ut Jarchi subaudiendum ait. LXX. quoque αὐτοὺς addiderunt. וְהָיָה לָהֶם לְשֵׁם *Et erit illis in nomen*, i. e. cedet illis in gloriam et honorem; pariet eis celebre nomen, quod ab hostibus ope divina et modo tam extraordinario (XXXVIII, 25.) sint liberati. De nominis שֵׁם significatione vid. not. ad XXXIV, 29. (supra p. 483.). יוֹם הִכָּבְדִי *Die quo glorificabor*, scil. supplicium sumendo de Gogo, ut Exod. XIV, 18. *Scient Aegyptii, me esse Jovam*, בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה, *dum gloriosum me reddam in Pharaone, in curribus equitibusque suis.*

14. וְאַנְשֵׁי תָמִיד *Insuper viros continuitatis*, i. e. qui continuo in hanc rem incumbant, ut infra XLVI, 15. Exod. XXIX, 42. עֹלַת תָּמִיד *holocaustum continuitatis*, i. e. continuo offerendum; et Exod. XXX, 8. קְטֹרֶת תָּמִיד *suffitus continuus.* יַבְדִּילוּ *Separabunt*, seligent, et selectos constituent, ut Num. VIII, 14. XVI, 9. Deut. X, 8. עֹבְרִים בָּאָרֶץ *Qui transeant per terram*, vs. 15. Bene Vulgatus: *Et viros jugiter constituent lustrantes terram.* Jarchi: „Homines assidue eam in rem constitutos seligent Israelitae, ut terram transeant colligantque cadavera hic illic dispersa.“ מְקַבְּרִים אֶת־הָעֹבְרִים *Qui sepeliunt una cum transeuntibus.* Particulam אֵת h. l. עִם, *una cum*, ut locis pluribus aliis, denotare, observat Jarchi, Chaldaeo praeeunte, qui עִם דְּעָבְרִין, *cum iis qui transeunt*, vertit. Illi enim, inquit Jarchi, qui mare trajecturi erant, ea tantummodo cadavera sepeliebant, qui ipsis viam occludebant, reliqua non curabant; hinc constituebantur certi homines, quibus hoc officii incumbebat, ut totam terram perlustrarent, et cadavera per eam dispersa tumulis mandarent. Quomodo autem intelligendum sit, quod *una cum viatoribus*, i. e. eorum ope (ut Genes. IV, 1. *Acquisivi virum* אֶת־יְהוָה *cum Jova*, i. e. ope Jovae), vespiliones illi con-

 stituti

ſtituti ſepulturi ſint cadavera, explicatur vs. 15. אֶת־הַנּוֹתָרִים *Reliqua* cadavera, nondum ſepulta ſeptimeſtri illo ſpatio, de quo vs. 12. 13. עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ *In reliqua terra*, procul a litore maris, ut Jarchi explicat. לְטַהֲרָהּ *Ad repurgandam eam*, vid. ſupra vs. 12. et vs. 16. מִקְצֵה שִׁבְעָה־חֳדָשִׁים *A fine*, exactis (ut ſupra III, 16. מִקְצֵה שִׁבְעָה־יָמִים) ſeptem illis menſibus, de quibus vs. 12. יַחְקֹרוּ *Perſcrutabuntur*, ſcil. אֶת הָאָרֶץ, quod eidem verbo Jud. XVIII, 2. additum legitur. Vulgatus: *quaerere incipient*, iſti deſignati pollinctores oſſa interfectorum, vs. 15. Jarchi: „Exacto ſeptimeſtri ſpatio, et ſepultis illis cadaveribus, quae in apertis et propatulis locis jacuerant, perveſtigabunt ea, quae in ſpinis et vepribus occulta jacebunt, illaque ſepelient."

15. וְעָבְרוּ הָעֹבְרִים בָּאָרֶץ *Quum igitur tranſiverint tranſeuntes per terram*, i. e. iter facientes, viatores, עָדֵי אוֹרְחָא, *praetereuntes*, ut Chaldaeus vertit. Non eosdem enim eſſe, cum iis quibus ſepultura cadaverum demandanda ſit, patet ex altero hujus verſus hemiſtichio. וְרָאָה עֶצֶם אָדָם *Et viderit* aliquis eorum *os hominis.* צִיּוּן praeter hunc locum bis in V. T. occurrit, 2 Reg. XXIII, 16. *de tumulo ſepulchrali*, et Jerem. XXXI, 21. de *viae indicio*, quod in deſertis aut lapis eſſe ſolet, aut lapidum cumulus, coll. arabico صُوَةٌ, *collis*, *lapis*, *viae index*, *index*, أَصْوَاءٌ *ſepulchra*, *tumuli*, et ſyriaco ܨܘܝܐ, *monumentum* (quo ipſo nomine Syrus interpres h. l. uſus eſt), a ܨܘܐ, *ſtatuit.* Vulgatus: *Statuent juxta illud titulum.* Jarchi צִיּוּן voce סִימָן explicat, quod ipſum eſt graecum σημεῖον, a LXX. h. l. uſurpatum. Dubitat Michaelis in *Supplemm.* p. 2087., hoc loco ſitne *ſepulchrum extemporale*, oſſa tecturum, donec magno omnium ſepulchro in valle Gog excipiantur, an *cippus* intelli-

intelligendus? Addit tamen ipſe, priori ſententiae obſtare, quod non *ſuper* os inventum, ſed *juxta* illud, צִיּן ſit ſtatuendum. Nulla igitur dubitatio, eo nomine h. l. *lapidem*, inventorum oſſium indicem ſignificari, quo veſpiliones illi, terram luſtrantes, admoneantur, extare ibi, quae ab eis ſint colligenda. „Fieri enim poterat," ait Kimchi, „ut priusquam accederent illi, quibus cadaverum condendorum cura commiſſa erat, unum alterumve oſſium forte humo vel alia re obtegeretur, et ita oculos veſpilionum effugeret; ſed ubi cippum erectum videbant, ibi os humanum jacere cognoverunt, quod ab iis ſit colligendum, et cum reliquis in valle Gogi ſepeliendum." Tota enim terra ab oſſibus caeſorum purganda erat, ne quis eorum contactu contaminaretur, vid. Num. XIX, 16. מְקַבְּרִים Vulgatus vertit *pollinctores*, quo nomine proprie illi nuncupari ſolebant, qui cadavera ungebant, et ſepulturae praeparabant, a verbo exoleto *pollingo*, ſeu *pollincio*, quod idem eſt, quod *ungo*. A latino interprete vero *pollinctoris* nomen latiore ſignificatu uſurpari pro illo, cujus circa cadavera hoſtium occiſorum aliquod erat officium, res ipſa docet. אֶל־גַּיא pro בְּגַיא, ut Exod. XXV, 16. אֶל־הָאָרוֹן pro בָּאָרוֹן, *in arca*, obſervat Kimchi. Cf. vs. 11.

16. In vicinia vallis illius, in qua hoſtilis exercitus ſepelienda erunt cadavera, aedificanda dicitur urbs, quae a nomine vallis, גֵּיא הֲמוֹן גּוֹג nomen accipiet הֲמוֹנָה, quod Jarchi הוֹמִיָּה interpretatur, id eſt, magna hominum, ſive potius cadaverum humanorum, copia refertam. *He* vero non ſuffixum femininum eſſe ait, ſed formando nomini ſubſtantivo inſervire. וְטִהֲרוּ הָאָרֶץ *Et ita mundabunt terram*, eo modo, qui vs. 12. ſeqq. deſcribitur.

17. Invitantur volucres rapaces et ferae bestiae ad epulas, quas e caesis Gogaeis eis parabit Deus, vid. supra vs. 4. Ex his liquet, quale futurum sit Gogi, et eorum, qui illius se castris adjunxere sepulchrum, apertum nempe et subdiale, ita ut a bestiis et volucribus lacerari cadavera possint. עַל־זִבְחִי אֲשֶׁר אֲנִי זֹבֵחַ לָכֶם *Ad mactationem meam, quam mactabo,* parabo, *vobis,* quasi in epulas ex mactatis hominibus et equis, vs. 19. Vulgatus: *ad victimam meam, quam immolo vobis,* ex ea significatione, quam nomen זֶבַח locis longe plerisque V. T. obtinet. Grotius: „Jugulatio illa et fusus cruor *victimarum* habent similitudinem." Sed praestat, זֶבַח h. l. propria *mactationis* notione capere, ut Proverb. XVII, 1. *Melius est frustum panis siccum, quocum tranquillitas,* מִבַּיִת זִבְחֵי רִיב, *quam domus plena mactationibus litis,* i. e. carnibus mactatorum pecorum cum lite. Est זֶבַח idem quod טֶבַח, cui Jesaj. XXXIV, 6. in loco nostro plane parallelo jungitur. Cf. Jerem. XLVI, 10. Zephan. I, 7. Nostrum locum imitatus est Joannes, Apocalyps. XIX, 17. 18., ubi pro זֶבַח posuit δεῖπνον.

18. Nominibus animalium, quae in altere hujus versus hemistichio leguntur, varios hominum ordines indicari, docet parallelismus hemistichii prioris. Hinc Chaldaeus pro אֵילִים כָּרִים וְעַתּוּדִים פָּרִים מְרִיאֵי בָשָׁן posuit מַלְכִּין שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין גִּבָּרִין עַתִּירֵי נִכְסַיָּא, *reges, principes, duces fortes, et opibus divites.* מְרִיאֵי בָשָׁן *Saginati Basanis* homines potentes significant, ut Ps. XXII, 13. אַבִּירֵי בָשָׁן *tauri Basanis.* מְרִיא Jarchius idem esse ait quod arabicum المري, quod *bovem saginatum* exponit. Cf. not. ad Jesaj. I, 11.

19. לְשָׂבְעָה *Ad satietatem usque,* ut Jesaj. XXIII, 18. LV, 2., ut mox לְשִׁכָּרוֹן, *ad ebrietatem usque,* quod nomen

nomen ſemel adhuc, et apud Noſtrum quidem ſupra XXIII, 33. occurrit.

20. סוּס וָרֶכֶב *Equis et jumentis curulibus;* nam, ut פָּרָשׁ, *equitem*, pro *equo*, qui equitatur, ita רֶכֶב, *currum*, Hebraei quandoque ſumunt pro *equis* aut aliis *jumentis curulibus*, ut 2 Sam. VIII, 4. X, 18. Vid. Bocharti *Hieroz.* P. I. L. II. Cap. VI. T. I. p. 37. edit. Lipſ.

21. Tunc omnes gentes gloriam meam argumento non obſcuro cognoſcent, videbunt enim, quales de hoſtibus populi mihi cari et contemtoribus nominis mei poenas ſumſerim. Eas enim patet dictione אֶת־מִשְׁפָּטִי indicare, quam Jarchi gallico *juſtice*, Chaldaeus פּוּרְעֲנוּתִי, *vindictam meam*, exponit. Reſpondet in altero hemiſtichio אֶת־יָדִי, *potentiae meae documenta;* ſimilis loquendi formula Exod. X, 2. וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בָם, *et ſigna mea, quae poſui*, edidi, *inter eos.*

23. Jam ſuperius vaticinium ad rem praeſentem accommodat, et occaſionem capit, ad aequales ſuos, qui ſecum in exilio vivebant, de cauſa hujus miſeriae commonefaciendos. Theodoretus: *Θεώμενά, φησι, τὰ ἔθνη τὸν ἐπενεχθέντα τῷ Γὼγ ὄλεθρον, γνώσεται, ὡς καὶ Βαβυλωνίοις ταύτην ἠδυνάμην ἀπενεγκεῖν τὴν τιμωρίαν· ἀλλὰ δίκας τὸν Ἰσραὴλ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανομίας πραττόμενος, ἐξανδραποδισθῆναι παρεχώρησα, οὐδεμιᾶς αὐτοὺς ἀξιώσας ἐπικουρίας. Conſpicientes, inquit, gentes illatam Gogo perniciem, cognoſcent, Babyloniis quoque idem me ſupplicium inferre potuiſſe; ſed ut ab Iſraelitis impietatis ac ſcelerum poenas exigerem, me nulla eos ope dignos cenſentem permiſiſſe, ut in ſervitutem redigerentur.* וָאַסְתִּר פָּנַי מֵהֶם *Ideoque abſconderim facies meas ab illis*, facie quaſi aliorſum converſa, illos, tanquam alienos averſatus fuerim, hoſtiumque poteſtati permiſerim. Id minatus fuerat Deus Deuter. XXXI, 17. 18. XXXII, 20.

24.

24. בְּטֻמְאָתָם וגו׳ Tale illis supplicium inflixi, quale ipsorum exigebat improbitas et immunditia. Cf. XXXVI, 17. אוֹתָם pro אִתָּם *cum iis*, ut supra VII, 27. in eadem dictione.

25. A commemoratione praesentis exilii (vs. 23. 24.) transit ad promissionem de reducendo populo. אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת יַעֲקֹב *Reducam captivitatem*, i. e. captivos *Jacobi* s. Israelis posteros, eadem formula Jerem. XXXII, 44. XXXIII, 11. Joel IV, 1. Ps. CXXVI, 2. ad quem loc. cf. not. וְרִחַמְתִּי *Miserebor omnis domus Israel*, ut Jerem. XII, 15. וְקִנֵּאתִי לְשֵׁם קָדְשִׁי *Et zelo utar propter nomen sanctitatis meae*, ne illud laceretur aliarum gentium convicio, quod aut nolit, aut nequeat devotum sibi populum ab hostium vexatione liberare. Quod ipsum et supra vs. 7. et XXXVI, 22. dixerat. Particulam ל ante שֵׁם Jarchi observat h. l. בִּשְׁבִיל, *propter*, notare, ut Num. XI, 29. הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי, *an tu zelo afficeris propter me?*

26. Verba וְנָשׂוּ אֶת־כְּלִמָּתָם וגו׳ Dathius ita vertit: *Et obliviscentur miseriae et calamitatis eis ob peccata sua inflictae*, et in nota subjecta praeferendam esse ait lectionem textualem וְנָשׁוּ propter apodosin [*quando in patria secure habitabunt*], quanquam lectionem textualem וְנָשְׂאוּ antiqui interpretes exprimant. Talia viro optimo nollem excidisse. Debuerat enim apposita in margine nota masorethica, חסר א׳, *deficit Aleph*, admoneri, lectionis textualis et marginalis discrepantiam minime esse in literarum שׁ et שׂ varietate positam, sed in scriptione *plena* et *defectiva*. Quod in textu legitur, וְנָשׂוּ, est pro eo, quod ad analogiam וְנָשְׂאוּ scribi debuit, ut supra XXVIII, 16. מָלוּ pro מָלְאוּ, ad quem loc. vid. not. Utrumque igitur ad verbum נָשָׂא, *portavit, tulit*, est referendum, et locus ita reddendus, ut Vulgatus ceterique interpretes reddunt: *Et portabunt confusionem*

nem suam, et omnem praevaricationem, qua praevaricati sunt in me, i. e. tunc, quando in avitam possessionem ita redierint, ut in ea pacate, et sine ulla perturbatione vivant, tantis a me cumulati beneficiis incipiant cognoscere peccati gravitatem, et ingenuo suffundentur pudore, cum videant in illum se tam gravia peccasse, quem tam in se liberalem et humanum experiuntur. Eodem modo et Jarchi hujus loci sensum explicat: „Cum eis benefecero, nec illis, prout eorum improbitas meruisset, rependero, pudore afficientur, ut ne attollere vultum audeant." Phrasis שָׂאת כְּלִמָּה supra XVI, 52. bis aderat, et tota sententia consentanea est illis, quae supra XX, 43. et XXXVI, 31. leguntur. Menahem (de quo vid. supra ad vs. 11.), Jarchio referente, collata dictione נְשׂוּי-פֶּשַׁע, *levatus delicto*, Ps. XXXII, 1. nostra verba ita vertenda censuit: *tollent*, expiabunt, *ignominiam*, quam sibi suis delictis contraxerant. Sed loca, quae indicavimus, nostro similia, docent, verba eo modo, quo nos fecimus, capienda esse. וְאֶת-כָּל-מַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ-בִי XVIII, 24. et supra vs. 23. בְּשִׁבְתָּם גו׳ *Cum sedebunt* etc. XXVIII, 25. 26.

27. בְּשׁוֹבְבִי אוֹתָם *Cum* itaque *reduxero eos*, ut Jer. L, 19. coll. supra vs. 2. מִן-הָעַמִּים Vid. XXXVIII, 8. וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם *Sanctificatusque fuerim in illis*, vid. supra XX, 41. et ibi not., et XXXVI, 23. 24.

28. וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם *Tunc cognoscent, me esse Jovam, Deum eorum*, in quo solo auxilium invenire queant, qui eos quidem hostibus tradiderim, sed rursus eosdem in libertatem vindicaverim. Itaque in postremis illis angustiis, in Gogi incursione, ad me precibus suis fugient et servabuntur. Theodoretus: *Διὰ γὰρ τῆς ἐμῆς προμηθείας καὶ τῆς τῶν Βαβυλωνίων ἀπαλλαγήσονται δεσποτείας, καὶ τῶν σκυθικῶν ἐθνῶν τὸν ὄλεθρον φεύξονται. Mea enim providentia a Babyloniorum etiam dominio liberati, scythicarum*

earum quoque gentium interitum conspicabuntur. בְּהַגְלוֹתִי אוֹתָם *Eo quod in exsilium ejicerem* quidem *eos*, vs. 25. וְכִנַּסְתִּים אֶל־אַדְמָתָם *Sed rursus collegerim eos* (ut XXII, 21.) *ad terram suam*, XXXVII, 21. וְלֹא אוֹתִיר *Nec reliquerim amplius de eis* scil. quemquam *ibi*, quod quidem futurum esse, propheta sperabat. Multos tamen in terris exteris sponte remansisse, constat.

29. וְלֹא אַסְתִּיר עוֹד פָּנַי מֵהֶם Vid. vs. 23. 24. אֲשֶׁר *Quia*, ut Deut. III, 24. 1 Sam. II, 25. שָׁפַכְתִּי אֶת־רוּחִי עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל *Effudero spiritum meum super domum Israelis*, coelesti spiritu animati sanctimoniam et pietatem colent. Cf. supra XXXVI, 27. Jesaj. XXXII, 15. 16. XLIV, 3. Joel. III, 1. (al. II, 28.). Dathius: „Curabo, ut non destituantur doctoribus, qui eos erudiant." Jejune. Alexandrinus Graecus interpres רוּחַ de *ira* accepit, de qua Job. IV, 9. Jesaj. XI, 4. XXX, 28. usurpatur. Ita enim locum nostrum vertit: Καὶ οὐκ ἀποστρέψω οὐκέτι τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν, ἀνθ' οὗ ἐξέχεα τὸν θυμόν μου ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰσραήλ. Sensus est, non amplius saeviendum in populum, neque ab illo aliquid praeterea sumendum esse poenarum, quia jam Deus in illum effuderit, quicquid furoris ante conceperat. Quae sententia et a Jeremia Thren. IV, 22. et Jesaj. XL, 2. exprimitur. Sed nostri loci eum sensum esse, quem indicavimus, docent loca commemorata.

Extrema

Extrema libri pars tota versatur in delineanda reipublicae Israeliticae forma, qualem animo suo comprehensam habebat, et aliquando futuram sperabat vates. Et primum quidem Templi restituendi structuram describit (Capp. XL. XLI. XLII.), tum cultus religiosi in illo peragendi ritus singulos praecipit (C. XLIII. XLIV.), denique regni totius, civitatisque, quae ejus futura sit caput, formam atque dispositionem exponit (C. XLV— XLVIII.). In quibus omnibus describendis etsi non pauca mutuatus est a veteri rerum Judaicarum forma, quod praesertim de Templi descriptione valet, quae in multis convenit cum iis, quae de Salomonei templi structura legimus in 1 Reg. Cap. VI et VII., in multo pluribus tamen ea rerum facies, quam vates mente informatam habuit, a pristina prorsus diversa est. Quod vel ex *civitatis et Templi situ* apparet, qui in hac visione longe aliter describitur, quam fuit Hierosolymorum. Ibi enim Templum in ipsa urbe conspiciebatur, ita tamen, ut minor urbis pars a Templo meridiem versus recederet, major et amplior

amplior pars vergeret in ſeptentionem. In viſione autem Ezechielis civitas non tantum in *auſtrum* vergit (XL, 2.), verum et, ſicuti ex ipſa deſcriptione patet, a Templo haud exiguo intervallo meridiem verſus remota eſt. Porro *in totius terrae diviſione* priſtinam inter et novam diverſitas eſt, eaque varia et multiplex. Primum enim terra Cananaea, Iſraelitis promiſſa, ſic inter tribus fuit distributa, ut, quae *tribus amplior et copioſior* eſſet, ampliorem etiam obtineret hereditatem; ſed in viſione noſtra *omnibus aequalis eſt poſſeſſio* (XLVII, 14.), quin etiam *peregrinis*, qui in hac terra ſedes et domicilium collocabunt, ſua ſingulis attribuenda eſt portio (vs. 22.). Deinde et ſitus et formae ratione etiam differt Ezechielis viſio a priſtina illa; ex ea enim diverſis ſpatiis, et diverſimode terminatis, poſſeſſiones ſuas habuerunt ſingulae tribus: haec longior, quam latior, illa rotunda, illa angulata magis, illa ad ortum, haec ad occaſum ſita fuit. Sed noſtra terrae diviſio *aequabilis* et *uniformis* eſt; omnes enim portiones ab ortu in occaſum, per totam amplitudinem terrae aequabili tractu porriguntur (Cap. XLVII, 14. XLVIII, 7.). Verum neque *ordo* et *diſpoſitio* rerum priſtinae reſpondet. Nam Hieroſolyma vetus ſita erat in tribu *Benjamin* (Jos. XVIII, 28). In noſtra viſione ſita eſt urbs et templum in *portione ſancta* (Cap. XLVIII, 8. ſeqq.) In veteri diviſione tribus *Juda*, ut populoſiſſima, et viribus potentiſſima, ad hoſtium incur-

incurſiones felicius excipiendas extremum locum *meridiem* verſus occupavit, in noſtra viſione, et urbe et templo, et tota portione ſancta eſt *ſeptentrionalior* (XLVIII, 1 — 7.). Totus etiam cultus templi Ezecheliani a vetere differt. Licet enim ſacrificia et cultus hujus templi magnam partem phraſibus et ceremoniis antiquae religionis deſcribantur; multis tamen vicibus eorundem numerus ac modus mutantur, innovantur, diminuuntur vel adaugentur (vid. Cap. XLIV.). Quae omnia convellunt Grotii ſententiam, deſcribere Ezechielem templum, quale fuerat, cum id deſtruxit Nebucadnezar, idque duplici conſilio ab eo factum eſſe, primum, ut intelligerent Judaei, quantum gentis ſuae decus criminibus ſuis amiſiſſent, deinde, ut olim reverſi ſpecimen haberent, quod imitarentur, quantum poſſent. Sed nihil plane eorum, quae hisce Capitibus Ezechiel praeſcribit, peractum aut inſtitutum unquam eſſe conſtat. Quare plerique ſuperioris aetatis ex Chriſtianis interpretes omnem hanc libri partem myſtica et allegorica interpretatione *eccleſiae Chriſtianae* accommodant, cujus amplitudinem, bona et cultum imaginum e rebus ſacris et civilibus Judaicis petitarum involucro deſcribi opinantur. De qua interpretandi ratione quid nobis videatur, diximus ſupra ad XXVIII, 26. Conſentientem habemus Dathium, qui in Nota Capiti XL. praemiſſa veriſſime obſervat, myſticas illas et allegoricas explicationes ita arbitrarias eſſe atque contortas,

ut mirum esse possit, placere ea potuisse aut vera videri viris doctis, nisi ex aliis exemplis constaret, quantum semper ingenium judicio praevaleat apud eos, qui sensum mysticum ubique venantur. Ipse Dathius hac extrema libri parte vatem non tam *praedicere*, quid futurum sit, quam *praecipere* existimat, quid fieri debeat, si totus populus, omnes tribus in patriam redierint. „Omnibus," inquit, „libertas concedebatur, omnes poterant redire. Jam praecipit, quae tunc debeat esse ratio cultus sacri, quae divisio terrae inter tribus singulas. Nihil in tota descriptione exstat, quod non potuisset executioni dari, si modo omnes rediissent, et terram a Deo eis concessam occupassent." Numquam tamen illi, si vel maxime id moliti essent, potuissent efficere, quae Cap. XLVII. de *admirando flumine* leguntur, quod sub ipso Templi limine scaturiens, et mirabilibus augmentis crescens in mare mortuum exoneratum, non tantum exitiales ejusdem aquas salubritati restituet, verum etiam in utraque ripa pulcherrimis arboribus exornatum est, quae singulis mensibus novos suos et maturos, eosque tum ad speciem et jucunditatem pulcherrimos, tum ad usum et utilitatem praestantissimos et nobilissimos fructus proferunt, quin et folia arborum ad medicinas faciendas insigniter conducunt. Quibus si addis, quae supra Cap. XXXVI, 10. de futura terrae Judaicae fertilitate, et uberrima rerum omnium, quae ad vitam victumque pertinent, copia

copia praedicta leguntur, Noſtro perſuaſum fuiſſe intelliges, feliciſſimo illo aevo, quod triſtia exilii tempora ſequuturum ſperabat, non ſolum quae ad cultum religioſum civitatemque inſtituendam atque adminiſtrandam ſpectant, omnibus numeris abſolutiſſima fore, ſed etiam totius regionis ſtatum habitumque plane novum, eumque floren-tiſſimum ornatiſſimumque exſtiturum. Talia ferebat opinio illa, quae per plurimas antiquitatis gentes pervaſerat, de redituro ſeculo aureo, revolventibus ſeſe atque redeuntibus quatuor mundi aetatibus (vid. ad XVI, 53. Vol. I. p. 476.). Judaei autem, jam antequam in terras exteras deportarentur, quotiescunque magnis publicis malis oppreſſi eſſent, ultimae ſive ferreae aetatis finem adeſſe ſperabant, quam feliciſſima aurei ſeculi exceptura ſint tempora, auſpice rege magno e ſtirpe Davidica oriundo. Dum vero exſules in terris Babylonicis viverent, cum reditu in patriam tellurem ſimul novum ſeculorum ordinem proceſſurum credebant (cf. not. ſupra ad XXXVI, 38.). Fortunatiſſimum, qui tunc futurus eſſet, rerum ſtatum Noſter ſupra XXXVI. XXXVII. deſcribere coeperat. Sed quum illum turbare conaturae ſint gentes barbarae ac feroces, quae ex aquilonaribus regionibus erupturae impreſſionem in terram Iſraeliticam facient, in qua tamen igne coelitus demittendo atque horribili tempeſtate prorſus delebuntur; earum rerum deſcriptionem inſeruit Capp. XXXVIII. XXXIX. Deletis igitur perdi-

tisque ultimis illis nominis Israelitici hostibus, jam (inde a Cap. XL.) pergit in depingenda novae reipublicae forma, qualem eam felicissimo illo seculo futuram sperabat.

Quae de hac Ezechielis visione HIERONYMUS dicit, sub initio Commentarii in Caput quadragesimum, non possumus non maximam partem vehementer probare: „Quomodo restitutionem populi, imo vivificationem in ossibus campi sub resurrectionis imagine demonstravit [Cap. XXXVII.], sic nunc instaurationem urbis, quae a Babylonio fuerat ante annos quatuordecim igne deleta, sub descriptione ejus Dominus pollicetur; ut, sicut captivitatem et eversionem, ollae succensae a facie Aquilonis monstraverat typus [Cap XXIV.], et prophetiae veritas opere comprobata est; ita ex praeteritorum fide futurae aedificationis veritas vaticinio probaretur. Nec hoc de illo tempore dicitur, quod quidam imperiti Judaeorum volunt, quando sub Zorobabel, et sub Jesu, filio Josedech, sacerdote magno, templum exstructum est, prophetantibus Aggaeo et Zacharia. Hoc enim templum, quod nunc describitur, et ordo sacerdotii, terraeque divisio et fertilitas, multo augustius est, quam fuit, quod Salomon exstruxerat. Illud autem, quod aedificatum sub Zorobabel, in tantum parvum erat, et prioris comparatione nihili, ut, qui prius templum viderant, et postea hoc aspiciebant, ejularent, doloremque suum lachry-

lachrymis teſtarentur, et multo major eſſet clamor ululantium, quam clangor tubarum. Lege Esdrae librum [Cap. III, 12. coll. Hagg. II, 3.]."

Poſtremae, quam nunc explicare aggredimur, noſtri libri parti plures ſingularem operam impenderunt, quorum ſcripta, quae quidem in notitiam nobis venerunt, hoc loco recenſebimus.

De poſtrema Ezechielis prophetae Viſione JOANNIS BAPTISTAE VILLALPANDI, *Cordubenſis, e Societate Jeſu, Tomi Secundi Explanationum Pars Secunda, in qua Templi, ejusque vaſorum forma tum commentariis, tum aeneis quamplurimis deſcriptionibus exprimitur.* Pagg. 655. form. max.

De magnae molis opere, quo Ezechielis vaticinia illuſtrare ſusceperunt Hieron. Pradus, et J. B. Villalpandus, in univerſum diximus in *Elencho Interpretum* Voluminі priori praemiſſo, p. IX. ſeqq. *Tomo primo* Capitum XXVI. priorum explanatio continetur ab H. Prado elaborata, quo demortuo interruptum opus Villalpando continuandum relinquebatur. Et is quidem Capitum, quae proxime ſequuntur, tredecim, inde a XXVII. usque ad XXXIX., explicationem Tomi ſecundi Parte priore comprehendere ſtatuerat. Sed eventus, ut ipſe in Praefatione ait, aliter tulit. „Cum enim ego cetera ex ordine capita explanare aggreſſus, ſeptimum et octavum ultra vigeſimum dediſſem typis; mox amicorum ſalubri concilio adductus, iis intermiſſis, me ad tertium Tomum, et ad ſecundi partem hanc alteram applicavi. —

Quod attinet ad partem huic ſecundo aſſignatam volumini; potiſſima illa eſt, propter quam deſudavit noſtra omnis induſtria. Nam Hieroſolymitanam aedem declarat per ultimum viſum oſtenſam Ezechieli, qualem aedificaverat Salomon; ideoque titulus impoſitus eſt: *de poſtrema viſione Ezechielis prophetae.* Et quoniam hujusmodi molitionem cum tota ſupellectili Propheta perſequitur Cap. XLI. XLII. et ex parte XLIII. ac XLVI.; in his interpretandis verſati ſumus, omiſſis aliis, ubi aliud agitur, ita tamen, ut id totum efficeremus duobus mediis ex quinque digeſtis libris, quoniam priores duo, quippe iſagogici, praeluſerant intelligentiae, quaedam prolegomena complectentes. Et *primus* quidem Liber narrat, quamobrem viſio difficilis intellectu fuerit, ac literalis ejus ſententia tum Hebraeos, tum Chriſtianos homines fugerit: quod ſane tum accidit ob aliqua cum aliis omnibus viſionibus communia, tum ob alia propria agentis de aedificio, cujus partes, ornatus et inſtrumenta appellantur vocibus artis propriis, minimeque vulgaribus, et, quod caput eſt, quia, in ea viſione Ezechiel mente raptus Hieroſolymam intuetur fabricationem artificio, ſpecie, numeris omnibus perfectiſſimam, ac prorſus eandem, quam erexerat Salomon. — Ad ejus Templi notionem informat *ſecundus* liber, qui Architecturae normam admovet Theologiae, et facultatem Architecti diſcutit, ac diſpoſitionem inprimis: neque de Perſpectiva tacet id, quod aut nusquam, aut non ſatis appoſite tradidit quisquam, quin etiam declarat vim Ichnographiae, Orthographiae et Scenographiae; ex quibus patefiunt noſtrae deſcriptiones aere caelatae *quindecim*, diverſae magnitudinis et conditionis. Liber *tertius* Capiti XL. lucem affert, dum atria Hieroſolymitani templi metitur juxta menſuras, quas ab Angelo didicit Ezechiel. Eum librum inſcripſimus: *de Templi atriis, portis, porticibus.* Liber *quartus* quatuor et octoginta particulis

reliquum

reliquum aedificium continet, neque unum modo Caput Prophetiae, verum duo integra duorumque alias partes includit. — Et quamquam libris, quos diximus, quantum potuimus, expofueramus locos, quibus de Templo agit Ezechiel, et quae fparfa erant in aliis Sacrarum literarum hiftoriis, eodem retuleramus; fuperabant tamen complura huic notitiae conficiendae neceffaria, quae in *quinto* libro collocavimus, adhibito ex infigni commendatione titulo, *de Gloria Templi.* Hunc librum in Capita LXXII. et *quatuor Disputationes* divifimus. *Primam* ftatuimus de *Templi Architectura*, ubi enucleatius perpenduntur proportiones ac menfurae partium Templi, et columnarum moles, altitudo, contractio, adjectio, ftriae; item domus Saltus Libani, unde perfectius cognofcatur Salomonis, aut Dei potius, Architectatio, etc. *Secunda* disputatio *de Admirandis Templi* inftituta eft, ubi poft verba facta de architecto et operariis narrantur fabricae hujus proportiones, non temeritatem et cafum prae fe ferentes, fed confilium fummum inftar conditae univerfitatis, ac referentes Caftra Ifrael, humani corporis tabernaculum, atque inprimis ortum e Chrifto corpus, nempe Ecclefiam: itidemque declaratur ibidem, aut indicatur potius, quidnam denotent partes Templi nonnuflae. *Tertiam* addidimus disputationem de *Templi Opibus*, videlicet de vafis, aut inftrumentis aereis, de altari, mari, conchis, bafibus, ac de metallo, quo Templum omne contectum eft: infuper de Templi fumtibus, ubi fidem conciliare conamur thefaurorum immenfitati, quae e facris fcriptis colligitur fere fupra hominum fidem: exponimus reditus annuos Salomonis, poft hominum memoriam maximos, populos ejus ditioni fubjectos recenfemus, quidque de tanta pecuniarum vi factum fit, inveftigamus. *Quarta* demum disputatio, *de vera Templi gloria*, demonftrare nititur, illam, quam Aggaeus propheta patefacere videtur,

tur, argumento fuisse ad unam Christi amplitudinem praesignandam." Accessit:

Tomi III. Apparatus Urbis ac Templi Hierosolymitani Pars I. et II., JOANNIS BAPTISTAE VILLALPANDI *Cordubensis, e Societate Jesu, collato studio cum* H. PRADO, *ex eadem Societate. Romae, Superiorum Permissu. Typis Illefonsi Ciacconii excudebat Carolus Vulliettus. MDCIV.* Pagg. 547.

Pars prior urbis Hierosolymitanae enarrat historiam a primis initiis usque ad ejus excidium per Romanos; altera vero agit de Hebraeorum ponderibus, numismatis, atque mensuris, praemisso mathematicarum demonstrationum libro.

LUDOVICUS COMPIEGNE DE VEIEL, ex Judaeo Christianus, in Praefatione ad Maimonidis Tractatum *de Ministerio Sacro* latine a se versum editumque Paris. 1678. 4. (repetit. in Fasciculo VI. Opusculor. a Thom. Crenio editor.) de Villalpandi opere hunc in modum judicat: *Villalpandus, vir bonarum artium laude praestans, scribit, XVI. annos totos in templi artificio percipiendo describendoque se posuisse, atque id temporis tam assiduo se labore fatigasse, tantaque animi contentione, tot denique vigiliis, ut vita saepe in extremum duceretur discrimen. Et a viro illo, qui, ut ipse dicit, neque sumtibus, neque tempori, nec labori, nec incommodis pepercit ullis, tandem exiit Hierosolymitani templi forma, non ad historiae fidem descripta, sed ad exemplar sumtuosi aedificii. Imo vero vir ille totus est in eo, ut suam hanc templi Salomonici descriptionem ad Vitruvii praeceptionem conformet, itemque demonstret, Graecis Latinisque nulla alia re, quam hujus augustae fabricae notatione atque animadversione, partem esse aedificandi*

eandi artem. Maimonides autem Templi expressit imaginem eam, quae tanto minus habet artificii, quanto est verisimilior. Veieli sententiam de ea, quam Villalpandus dedit, Templi descriptione, argumentis probavit J. H. Coccejus in libro mox indicando.

Templum Ezechielis, sive in IX. postrema Prophetae Capita Commentarius: non tantum genuinam textus et expeditam interpretationem, una cum Templi, admiranda Spiritus S. cura et studio delineati, Architectonica aeneis formis expressa; verum etiam de praecipuis Christianae religionis capitibus jucundas et utiles meditationes, facilem insuper de Hebraeorum omnium generum mensuris, ponderibus ac monetis, cum nostratibus comparatam explicationem complectens: ex prophetica penu et aliis divinarum Scripturarum cognatis oraculis ita conformatus, ut totius Evangelicae doctrinae Compendium, et ad quamplurima Scripturarum loca prompte dextreque intelligenda justa Isagoge haberi possit: in Academia Tubingensi elaboratus per Matthiam Hafenrefferum, SS. Theologiae Doctorem, ejusdemque in Academia Tubingensi Professorem. *Cum Privilegio Electoris Saxoniae ad decennium speciali.* Tubingae, *typis Theodorici Werlini, sumtibus Johannis Berneri, Francofurtensis.* Anno Christi MDCXIII. Fol. pagg. 343. Additae sunt tres tabulae aere expressae, quarum *prima* Palaestinam, prouti inter XII. tribus dividendam eam sperabat vates, Capp. XLV. et XLVIII., *secunda*

ichnographiam Templi Ezecheliani, *tertia* ejusdem ſciagraphiam ſiſtit.

Commentarium praecedit novem Capitum, quibus Templi atque terrae reſtaurandae deſcriptio continetur, verſio latina ab Hafenreffero concinnata, quam *argumento quidem et menti prophetae conſentaneam, non ubique tamen verbotenus correſpondentem eſſe* monet, *quum Latinam, non Hebraico-Latinam dare fuerit animus.* Commentarius, quo novem illa Capita illuſtrantur, paginis 107. prioribus continetur. Inſertus illi eſt a p. 54 — 89. Tractatus de menſuris ponderibus atque monetis Hebraeorum, collatione inſtituta cum menſuris et ponderibus Ducatus Wirtembergici. Reliqua libri pars, quae inſcribitur: *Contemplatio ſpiritualis Templi, adeoque totius viſionis propheticae Ezechielis,* mera continet allegorica et myſtica interpretamenta atque theologicas disputationes. Perſuaſum enim erat auctori, ut ipſe ait in Praefatione, *Templum Ezechielis totius Theologiae ſacrae Compendium quaſi ſive Enchiridion haberi poſſe: quicquid enim vel ad fidei Chriſtianae puram ſinceritatem, vel ad morum fidelium ſanctam integritatem requiri poteſt, id omne fere ex hac unica Ezechielis viſione poſſumus edoceri.* Villalpandianum opus Hafenreffero tum, cum ſuum librum elaboraret, nondum videtur in notitiam veniſſe. Cf. Goezii *Merkwürdigkeiten der königl. Bibl. zu Dresden,* T. I. p. 410. et *Nachrichten von einer Halliſchen Bibliothek* P. VIII. p. 28. ſeqq.

Aanleydinge tot het rechte Verſtant van den Tempel, die de Prophet Ezechiel geſien en beſchreven heeſt. By welcke gelegentheyt gehandelt wort van de ſituatie der Stadt Jeruſalem, en de grenzen, mitsgaders de verdeelinge van 't Land van Canaan. Door Campegius Vitringa, S. Th. D.

D. en P. *Eerste Deel.* Voorsien met nodige kopere platen. Pagg. 346. *Twede Deel*, met een nodige plaat van de grond des Tempels voorsien. Pagg. 538. Gedruckt tot Franecker, by Hans Gyselaar, 1687. in octon.

De hoc libro A. Schultens in *Laudatione funebri in memoriam C. Vitringae* haec dicit: „In his (duobus voluminibus) Villalpandi praeclara persequens vestigia, et quibus acutissimus ille ac solertissimus obstrusioris fabricae explanator obhaeserat feliciter expediens, suoque ex penu multo etiam majus obscurissimo negotio lumen infundens, demonstrandum evincendumque susceperat, celebratissimum illud templum Ezechielis, quod in postremo ejus vaticinio omnibus suis numeris ac partibus accuratissime delineatur, ad imaginem et exemplum Templi Salomonii esse informatum, et magnum justumque instar praehibuisse, ad quod novum Sanctuarium, ex cineribus et parietinis suis resuscitandum aliquando, instaurari et resurgere haberet. Variis ex fontibus, quos hic recludere longum foret, qua Judaeis, qua Christianis adhaesit, aedificium hoc tota regione, totoque coelo, a Salomonis et Zerubabelis substructionibus diffidere; Judaeis quidem ad tertii Templi vanissimas spes oraculum hoc trahentibus, Christianis autem, nisi quibus veteris nonnihil fermenti hic subrepsit, in solo mystico ac spirituali sensu oculos mentesque defigentibus. Arcanam illam vim et amplitudinem neutiquam hinc aspernatus est, et repudiatum ivit Noster: speciosissime tantum disputavit, literam haud esse excludendam, atque peracute egregieque ostendit, nihil impedimento esse, quo minus primum illustris hujus visionis complementum in aedificatione Zerubabelica et Herodiana constituatur. Laudabilis utique conatus, quique

que onerari, haud sane merebat, quum gravissima hoc pacto Judaeorum causae injiciatur securis, novoque hoc gladio penitus juguletur. Quod ergo hic mali seminis serpsit, plausibusque dignissimo labori maculam affricare, et molestiam creare studuit? Ille intestinae seditionis fomes, illud domestici incendii flabellum, factio, et dedita, addicta, obstricta suis partibus sententiae simul haustae obstinatio. Crimini dabatur, quod vel latum unguem a Magni Cocceji placitis ac decretis deflectere sustinuisset, et in eo, quem ut obnoxium hisce studiis, ac sacramento quasi illigatum erant complexi, honestam libertatem, dominandi cupiditatem interpretabantur, et sobriam, ac prudenter temperatam dissensionem, fastum spiritumque, equis, viris, refutandum, retundendum. Non magis tamen a Coccejo, quam a pervulgatae, atque utriusque partis calculo adfirmata opinatione discesserat, neque haec scriptio ullo pacto Coccejanismi latus, multo minus jugulum, appetebat. — Supersedere proinde, salvo officio, integraque pietate, potuisset Vir Nobilissimus et Spectatissimus Jo. Henr. Coccejus, a paternae sententiae vindiciis, operosius, post longam satis moram et exspectationem, susceptis, quibus mox Noster anno quinto et nonagesimo suas reposuit vindicias." En utriusque hujus scriptionis epigraphas:

Naeder Ondersoeck van het rechte Verstand van den Tempel, die den Prophet Ezechiel gesien en beschreven heeft in sijn laetste Gesichte, en des Jesuits Villalpands bevattingen daer omtrent: voorgesteld aen den seer Eerwaerden en Geleerden Heer Campegius Vitringa, *Dr. en Professor der h. Theologie in de Academie tot Franeker, door* Johannes Henricus Coccejus. *Ver-*

çierd

gierd met de nodige Afbeeldsels. Tot Amsterdam, by Abrah. van Someren, 1692. Pagg. 842. in quatern.

't Rechte Verstant van den Tempel Ezechiels verdeedigt en bevestigt, in een Brief, dienende voor antwoord, aen den Ed. en Wolgeleerden Heer Joh. Henr. Coccejus, SS. Th. D. Griffier van de Leenen van Holland, *door* Campecius Vitringa. Tot Franeker, by Hans Gyzelaer, 1695. Pagg. 391. in octon.

Leonhardi Christophori Sturmii *Sciagraphia Templi Hierosolymitani ex ipsis Sacrarum Literarum fontibus, praesertim ex Ezechielis visione ultima, architectonice quidem, ita tamen concinnata, ut eam Architecturae ignari quoque intelligere possint, una cum animadversionibus in Villalpandum, et figuris in aes incisis.* Lipf. 1694. pagg. 99. in quatern.

Joa. Meyeri *Dissertatio theologica, qua propheticas visiones Ezechielis de templo, urbe, et terrae Israëlis distributione, novem extremis Capitibus contentas, nondum impletas, sed olim implendas esse, perspicue demonstratur; accedente figura; qua totius terrae, templi cet. mensura declaratur.* Harderov. 1707. pagg. 120. in quat.

Refutata J. Meyeri A. 1707. impressa Disputatio de propheticis visionibns Ezechielis, templum, urbem et terrae Israëlis distributionem con-

concinnentibus, nondum impletis, ſed olim et quidem myſtice implendis, a Jo. Christ. Klemmio, SS. Theol. D. et Prof. in Acad. Tubingenſi, Tubing. 1733. in quatern.

Joa. Christ. Blasche, Theologus Jenenſis, Commentario ſuo Syſtematico in Epiſtolam ad Hebraeos (*Syſtematiſcher Kommentar über den Brief an die Hebräer etc.* Leipz. 1782. in octon.) inſeruit explicationem ſummariam novem ultimorum Capitum noſtri Prophetae (p. 542—605.), qua demonſtrare ſtuduit, hac viſione ſymbolice repraeſentari *tabernaculum verum, quod Deus fecit, nec homo* (Hebr. VIII, 2.), id vero eſt, ſpirituale Meſſiae regnum, ſive eccleſiam Chriſtianam. Quam ſuam ſententiam ab adverſariorum oppugnationibus vindicare ſategit in libro, quem inſcripſit: *Der geiſtliche Tempel der Propheten durch Abwendung der Angriffe auf denſelben in Sicherheit geſtellt, von* Joh. Christ. Blasche. Jena, 1791. in octon.

Cap.

Cap. XL.

ARGUMENTUM.

Vates, cum a corpore animus abstractus divino instinctu concitaretur, in terram Judaicam vi superna abduci sibi videtur, ubi a dimensore et architecto ei ostenduntur singulae partes cujusdam aedificii, quod excitandum aliquando esset a Judaeis, postquam soluta captivitate in patrios fines essent restituti (vs. 1—4). Incipit autem a muro quodam extrinseco, seu peribolo, qui molem illam sacram a reliquorum hominum habitatione secernit, ejusque, nec non portae, vestibuli, thalamorumque ad utramque vestibuli partem exstructorum, mensuras accurate describit (vs. 5—16.); deinde, atrium exterius attente contemplatus (vs. 14—27.), ad atrium interius progreditur, cujus thalamos, fenestras, gazophylacia, eorumque mensuram et ornamenta singulatim exponit (vs. 28—49.)

1. בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגָלוּתֵנוּ *Anno vigesimo quinto post exsilium nostrum*, quod cum Jechoniae, s. Jojachini captivitate contigit. Vid. not. ad I, 2. XXXIII, 21. Ultima autem Ezechielis visio, ratione temporis, non haec nostra est, sed illa, quae habetur Cap. XXIX, 17., ad quem loc. vid. not. Ceterum quodsi ad hunc vigesimum quin-

quintum Ezechielis annum addantur *octo*, qui ab anno Jojakimi quarto ineunte, quo abductus est Daniel cum sociis (Dan. I, 1. 6.), usque ad annum Jojakimi undecimum, et ad Jechoniam, trium tantum mensium regem, effluxere; colligitur inde, Danielem cum sociis jam duo et triginta annos in Babylonia egisse, quando Ezechieli haec visio obtigit. Hebraei observant, annum illum vigesimum quintum post Jechoniae et Ezechielis deportationem ipsum fuisse annum Jubilaeum, quo servi manumitti debebant e lege Mosaica (vid. Levit. XXV, 10. 39. 46.), qui igitur annus prae aliis idoneus fuerit, quo captivitatis solutio imagine templi instaurandi vati praemonstraretur. Et Jarchi quidem probat, hunc Jubilaei annum fuisse quinquagesimum a decimo octavo Josiae, quo cultus Jovanus veteri puritati est restitutus (2. Reg. XXIII, 22. 23.). Nam quum annos unum et triginta regnasse dicatur Josias 2 Reg. XXII, 2., si ab iis deducantur septendecim anni, qui ante sacrorum restaurationem effluxerant, supererunt anni quatuordecim. In ipso autem anno decimo quarto Josiae successit Joachazus, qui tres tantummodo menses regnavit (2 Reg. XXVIII, 32.). Ejus in locum suffectus est Joacimus, qui annos undecim regnavit (l. c. vs. 37.). Qui vero huic successit, Jojachinus, s. Jechonias, postquam tres menses regnasset, a Babyloniae rege captivus abductus est (2 Reg. XXIV, 8. 12.): haec vero visio anno post deportationem vigesimo quinto vati oblata esse dicitur. Annis igitur hisce viginti quinque si addas undecim Jojacimi annos, et quatuordecim, qui ab octavo decimo Josiae anno usque ad regni Jojacimiani initia effluxerunt, summam quinquaginta annorum habebis. Sed, quod illi sumunt, annum, quo Josias instaurari templum curabat, Jubilaeum fuisse, prorsus incertum est, solaque nititur auctoritate libri *Seder Olam* (a quodam R. Jose medio seculo secundo nostrae aerae compositi), cui mul-

multum Judaei tribuere ſolent. Vid. *Chronicon Hebraeor. majus et minus* hebraice et latine edit. a Jo. MEYER (Amſtelod. 1699. 4.) p. 67. Recentior tamen eſt ille ſcriptor, quam cui ſoli in ejusmodi rebus fidem adhibere poſſimus. Praeterea eſt in accuratiore, quam ſtatim addit vates, temporis notatione, quod non admittit, ut annum Jubilaeum h. l. indicari exiſtimemus. בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה *Initio anni*, i. e. primo menſi, ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ, ut Alexandrini verterunt. Ille autem menſis fuit *Niſan*, ſive *Abib* (noſtro Martio aut Aprili reſpondens), a quo annum ſacrum inchoari voluit Moſes (Exod. XII, 2. XIII, 4.), ad cujus anni diſpoſitionem ſuas computationes inſtituere ſolere V. T. ſcriptores, obſervavimus ad I, 1. (Vol. I. p. 16.). Quam ipſam ob cauſam non poteſt, cum Judaeis, h. l. intelligi *Tiſri* menſis, qui quidem anni georgici *primus* erat, ſed ſacri ſ. eccleſiaſtici *ſeptimus*. Unde ſimul patet, non indicari h. l. annum Jubilaeum; is enim non *primo* anni eccleſiaſtici menſe (בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה), ſed menſis *ſeptimi* die decima exordium ſumſit, uti Levit. XXV, 9. diſertis verbis dicitur. בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ *Decimo* die (ut XX, 1. XXIV, 1.) *menſis*, ſcil. ſeptimi, ex mente Judaeorum; in illum vero diem incidit ſolenne expiationis feſtum (Levit. XVI, 29. XXIII, 27. XXV, 9.), quem ipſum diem ſelegiſſe Deum exiſtimant, quo vati novi templi viſionem offerret, „quod eo die parcet Deus iniquitati Iſraelis, et peccatum eorum non memorabitur ultra," ut ait Kimchi. Nec aliter a ſuo Hebraeo magiſtro videtur edoctus eſſe Hieronymus, qui de tempore hujus oblatae viſionis haec notat: „Si quinto anno captivitatis, ſive transmigrationis regis Joachin, in quarto menſe, in quinta menſis, aperti ſunt coeli Ezechieli prophetae juxta fluvium Chobar, et vidit viſiones Dei, nunc autem dicitur, quod in viceſimo et quinto anno transmigrationis ejusdem Joachin, in exordio anni decima menſis, factus ſit ſuper eum manus

Domini; nulli dubium eſt, quin decem et novem annis, novemque menſibus et quinque diebus anni viceſimi completis omnis illius prophetia contexta ſit. Quod ſi juxta Theodotionem, qui in eo loco, ubi nos poſuimus *in exordio anni*, interpretatus eſt *in novo anno* [ἐν νέῳ ἔτει], *decima menſis; novus* autem *annus* apud Hebraeos vocatur menſis ſeptimus, qui apud eos habet vocabulum *Tiſri* (תִּשְׁרִי), ut Kalendis menſis ſeptimi ſit tubarum clangor, et decima dies ejusdem menſis, dies jejunii et placationis, quinta decima vero, quando totus lunae orbis expletur, dies ſcenopegiarum; datur intelligi, quod decima die placationis dominicae monſtratum fuerat Ezechieli aediſicium civitatis." Sed vidimus, nequaquam ſeptimum, ſed primum anni eccleſiaſtici menſem h. l. intelligendum eſſe, cujus dies decima ſolennis erat agni paſchalis delectu in memoriam ſolutae Aegyptiacae ſervitutis, immolandi, vid. Exod. XII, 2. 3. Non minus igitur, quam feſtum expiationis, idonea erat illa dies, qua Ezechiel Babylone detentis annunciaret promiſſam a Deo libertatem imagine urbis et templi priſtinae integritati reſtituendi et gloriae. אַחַר אֲשֶׁר *Poſteaquam*, ut Jos. IX, 16. הֻכְּתָה הָעִיר *Urbs* Hieroſolyma *exciſa erat* (XXXIII, 21.), quod factum eſt anno deportati Jechoniae et regni Zedekiae *undecimo* (2 Reg. XXV, 2.); ſublatis igitur undecim ex viginti quinque ſuperſunt quatuordecim. בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה *Ipſo hoc die*, vid. ad XXIV, 2. הָיְתָה עָלַי יַד יְהוָה *Venit ſuper me manus Domini*, id eſt, Jarchio exponente, „robur fortitudinis ejus, quo me invitum abduxit." Cf. not. ad I, 3. Chaldaeus: שְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ *Reſedit ſuper me ſpiritus prophetiae a Domino* in me irruens. Hieronymus: „*Fit* autem *ſuper eum manus Domini*, ut juxta carnem in Babylone poſitus, in ſpiritu ad terram veniret Iſrael." וַיָּבֵא אֹתִי *Et duxit*, tranſtulit *me*, ſubauditur, manus Dei, uti recte Hieronymus. Cf.

Cf. XI, 24. XXXVII, 1. שָׁמָּה *Illuc*, ad urbem Hierosolymam, cujus proxime mentio antecessit. Hieronymus: „*Illuc* autem, hoc est, quasi ad aedificium civitatis, ut mihi cuncta, quae erant intrinsecus, demonstraret.“ Syrus: ܠܐܪܥܐ ܕܐܝܣܪܝܠ *in terram Israelis*, e versu secundo, ubi tamen verba אֶל־אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל non expressit.

2. בְּמַרְאוֹת אֱלֹהִים *In visionibus Dei*, i. e. divinitus oblatis, vid. not. ad I, 1. Erat igitur corpore Babylone propheta, spiritu Hierosolymae. וַיְנִיחֵנִי *Et requiescere me fecit*, i. e. me collocavit, ut XXXVII, 1. אֶל־הַר גָּבֹהַּ מְאֹד *In montem admodum altum*, quo non dubitandum est innui *Sionem*, quo urbs et templum aedificata erant. Eum vero montem Messiae tempore ita elevatum iri, ut montes alios omnes altitudine sit superaturus, praedixerunt Jesajas II, 2. et Micha IV, 1. Cf. supra XVII, 22. 23. Nihil igitur est, quod Coccejus obvertit, Moriam montem (qui pars erat Sionis), quo templum superstructum erat, non tantae fuisse altitudinis, ut *mons celsissimus* dici recte potuerit. Cui multis respondit Vitringa in *Aanleydinge tot het rechte Verstant van den Tempel Ezechiels*, P. I. p. 64. seqq. Quae quum refellere patrisque sententiam defendere studuisset Coccejus, filius, in *Naeder Ondersoeck van het rechte Verstant van den Tempel Ezechiels* p. 128. seqq.; suam sententiam vindicavit et confirmavit Vitringa in *'t Rechte Verstant van den Tempel Ezechiels verdeedigt* Cap. XIII, p. 316. seqq. In verbis, quae sequuntur, וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר, מִנֶּגֶב interpretandis discrepant. Alii vertunt: *et super illo* (monte) erat *quasi structura urbis ab austro*, intelliguntque augustissimum templi aedificium, quod amplitudine et magnitudine urbis referret speciem, et prophetae e Babylonia, Septentrionali regione, venienti, ab austro appareret. Ita Villalpandus, qui recte dici

potuisse ait hoc aedificium habere similitudinem civitatis, eo quod undique cinctum esset muris, firmatum portis, multis stipatum aedificiis. Porro *aedificio instar urbis* templum significari, colligunt ex iis, quae deinde sequuntur: mensus est enim Angelus aedificium, quod propheticis oblatum erat oculis; sed mensum fuisse *templum*, satis ex ipsa aedificii descriptione perspicuum est. Huic explicationi favent Alexandrini: *καὶ ἐπὶ αὐτῷ ὡσεὶ οἰκοδομὴ πόλεως ἀπέναντι*, *e regione*, ait Hieronymus, *juxta* Septuaginta et Aquilam, *et ex adverso Aquilonis, unde ad terram Israel propheta veniebat: juxta Theodotionem* vero *et Symmachum*, *vergentis ad austrum.* Quod ipsum recepit Hieronymus in suam latinam interpretationem. Alii vero nostra verba cum Kimchio interpretantur ita: et *prope eum* (montem) *erat instar* s. species, *structurae urbis ab austro*, ut igitur in ipso monte esset templum exstructum, cui adjaceret urbs austrum versus; id quod colligitur quoque ex iis, quae infra XLV, 6. XLVIII, 15. leguntur. Particula עַל saepe *prope*, *juxta* significat; exemplorum nubem vid. in Noldii *Concordantt.* sub §. 5. illius particulae. In eo igitur dissimilitudinem habebit futura Hierosolymitana urbs cum vetere illa, quae templo arcique Sioniae ad aquilonem sita erat. Vid. not. ad Ps. XLVIII, 3., et quos ibi laudavimus. Pluribus de hoc loco egit Vitringa *Aanleydinge* etc. Cap. IV. toto P. I. p. 105. seqq., qui quidem illum ea ratione, quam posteriore loco indicavimus, accipit, sed suae sententiae in gratiam, urbem et templum, quale ab Ezechiele describitur, nihil differre a pristino, *urbis* (עִיר) nomine eam tantummodo partem, quae in ipso Sionio colle et Moriae monti (quo templum superstructum) ab austro sita aedificata erat, significari, demonstrare studuit. Ei adstipulatus est Bachiene in *Descript. Palaestinae* P. II. Vol. I. p. 68. §. 135. seqq. vers. german., nulla ratione habita eorum, quae Vitringanae sententiae

tentiae oppoſuit I. H. Coccejus in *Naeder Onderſoeck*, p. 167. ſeqq.

3. וַיָּבֵיא אוֹתִי שָׁמָּה *Cumque illuc me perduxiſſet*, vs. 1. 2. וְהִנֵּה־אִישׁ *Tum ecce! vir* quidam ibi erat, quem infra XLIV, 2. 5. *Jehovam* dicit. Alii intelligunt Jehovae *angelum*, coll. Apocal. XXI, 9. מַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה נְחֹשֶׁת *Adſpectus*, ſpecies, *ejus* erat *inſtar adſpectus aeris* lucidiſſimi, „inſtar ſplendoris animalium," inquit Jarchi, „de quibus ſupra I, 7. dicitur, *ſcintillaſſe inſtar aeris terſi* (נֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל)." Cf. not. ad eum loc. et ad vs. 4. Cap. I. Hinc LXX. Καὶ ἡ ὅρασις αὐτοῦ ἦν ὡσεὶ ὅρασις χαλκοῦ στίλβοντος. וּפְתִיל־פִּשְׁתִּים *Et funiculus lineus* ad dimetiendam terram, cf. infra XLVII, 3. 13. Zachar. II, 5. Joſ. XVII, 5. 14. Jarchi: „Ad menſurandum ſolum nil aptius eſt funiculo lineo." Minus probandi, qui *funiculum* intelligunt, *in cujus extremitate pendet plumbum*, quod in aedificiis recte erigendis deſervit. Idem forſan voluerunt LXX., qui σπάρτιον οἰκοδόμων verterunt. וּקְנֵה הַמִּדָּה *Et calamus menſorius*, de quo vs. 5. et infra XLII, 16. Grotius: „Intelligenda *pertica*, quae in illis locis fieri ſolebat ex *calamo*." Quemadmodum funiculus ſolo dimetiendo inſerviebat, ita *calamo menſorio*, Jarchio notante, muri denſitas, et longitudo latitudoque portarum dimetienda erat. Cf. Apoc. XI, 1. XXI, 15. וְהוּא עֹמֵד בַּשָּׁעַר *Ipſeque ſtabat in porta* urbis (vs. 2.), vel periboli totius areae ſanctae (vs. 5.), quaſi me adventantem praeſtolatus eſſet, vs. 4.

4. הָאִישׁ *Vir* ille, de quo vs. 3. רְאֵה בְעֵינֶיךָ *Attente conſidera* menſuram et ſtructuram hujus aedificii, et quaecunque tibi ad videndum offeruntur. Iisdem verbis ad attentionem excitatur vates infra XLIV, 5. וּבְאָזְנֶיךָ שְׁמָע *Et auribus tuis auſculta* verba et declarationes meas, ut ſupra III, 10. וְשִׂים לִבְּךָ *Et adverte ani-*

mum tuum, XLIV, 5. לְכֹל אֲשֶׁר-אֲנִי מַרְאֶה אֹתָךְ *Ad omnia*, *quae tibi ostendam*, ut Exod. XXV, 9. כִּי לְמַעַן הַרְאוֹתְכָה *Nam ideo*, *ut* haec *tibi ostenderem*, ut Exod. IX, 16. הֻבָאתָה הֵנָּה *Adductus huc es* ex Babylonia, uti dictum vs. 1. 2. 3. הַגֵּד וגו' *Tuque indicato* et nota facies *domui Israel omnia*, *quae visurus es*, nec verbis tantum, sed etiam ichnographice ea repraesentabis, XLIII, 11.

5. וְהִנֵּה *Et ecce!* illic, ubi vir ad portam stabat, vid. vs. 3. חוֹמָה *Murus* erat, scil. exterior, sive, ut LXX. habent, περίβολος, totam cingens, et a non sancto (XLII, 20.) separans quadratam aream Sanctuarii, quae in ambitu 12000, quovis autem latere 3000 cubitos, vel quingentos calamos habebat, XLII, 15. seqq. מִחוּץ לַבַּיִת *Extra domum* s. aedificium templi, cf. XLIII, 21. סָבִיב סָבִיב Vulgatus: *forinsecus in circuitu domus undique*, cf. vs. 14. 17. 25. Jarchi: „Aedificium domus alicujus mihi ostendit in montis parte septentrionali, circa quem erat a parte extima murus undiquaque, ut exponitur in fine libri: urbs enim posita erat in parte meridionali, templum autem in parte septentrionali." קְנֵה הַמִּדָּה *Calamus mensorius*, de quo vs. 3. שֵׁשׁ-אַמּוֹת בָּאַמָּה וָטֹפַח *Sex cubitorum in mensura cubitali* (ut Exod. XXVI, 2. XXXVI, 9. 15.), *sed* quidem *cum palmo*, ita, ut quilibet cubitus vulgarem, quo in Babylonia utebantur, *palmo*, id est, mensura quatuor digitorum (vid. infra ad vs. 43.) superaret. Id quod et infra XLIII, 13. disertis verbis notandum vates putavit, ne hic Hebraeorum cubitus cum Babyloniorum, inter quos scribebat, mensura confunderetur. Fuit enim Aegyptiacus et Hebraicus cubitus uno palmo major Babylonico, ut pluribus probavit Clericus in *Comment.* ad Genes. VI, 15. Cf. Vitringa *Aanleydinge* P. I. p. 211. Coccejus *Naeder Ondersoeck*, p. 191. Vitringa *'t Rechte Ver-*

Verſtant, p. 145. STURMII *Sciagraphia*, p. 53. MEYERI *Diſſert.* p. 20. ſeqq. וַיָּמָד *Menſus itaque* eſt divinus architectus calamo ſuo menſorio 1) *murum*, ſ. peribolum totius areae ſanctae, 2) *exterioris atrii* portam orientalem (vs. 6.), ſeptentrionalem (vs. 20.), et auſtralem (vs. 24.); 3) *interioris atrii portam* meridionalem (vs. 28.), orientalem (vs. 32.), et ſeptentrionalem (vs. 35.); ac tandem 4) ipſius *templi veſtibulum* (vs. 48. ſeqq.). אֶת־רֹחַב־הַבִּנְיָן *Latitudinem aedificii* Jarchi recte interpretatur עובי החומה, *denſitatem muri*, nam voce בִּנְיָן, *ſtructura*, h. l. ſignificatur murus ille exterior, de quo ſub initio verſus. Meminiſſe oportet, Salomonem vaſtiſſimam celſiſſimamque ſubſtructionem ab imis montis Moriae radicibus erexiſſe, qua aggeres ſuſtinerentur, quibus templi pomoeria et ſolum dilatatum eſt. Vid. JOSEPHI *Antiquitt.* L. VIII. C. III. §. 9. T. I. p. 427. edit. Havercamp. Hanc vero aream ſponte apparet muniendam exterius fuiſſe muro aut peribolo, ne obambulantes per eam in praeceps ruerent. Qui quidem murus, quod univerſam templi aream circumdaret, a LXX. paulo ante *περίβολος*, *ambitus*, nunc vero, quod reliquis omnibus muris humilior eſſet, eosque ambiret haud ſecus, quam urbis alicujus murum, *προτείχισμα*, *antemurale*, dicitur. וְקוֹמָה *Et altitudinem*, Exod. XXVII, 18. קָנֶה אֶחָד *Unius calami*, i. e. ſex cubitorum majorum (vid. ſupra hoc ipſo verſu), ut igitur quadratus eſſet murus, ſ. tam denſus, quam altus. Dixit de hoc peribolo quaedam A. HIRT in Commentatione de *Templo Salomonis* (*Der Tempel Salomon's. Von* A. HIRT. *Vorgeleſen in der königl. Akademie der Wiſſenſchaften zu Berlin, den* 1. *Dec.* 1804. *Mit drey Kupfertafeln.* Berlin, 1809. in quatern.) p. 39. ſeq. Dolendum eſt, Virum Doctiſſimum, quum hebraice ipſe non calleret, fontem conſulere non potuiſſe, ſed verſiones tantum aliquot, quibus Joſephum junxit, ſequutum eſſe. Illae vero quum vehementer

inter se discrepent, ipsum in plurimis haesitare oportebat, quae textum hebraicum expendenti forsan clari fuissent.

6. וַיָּבוֹא *Deinde venit*, accessit, per magnum illud spatium, peribolo inclusum, quod *atrium gentium* vocabitur. Illud igitur non dimensus est architectus, quod imitatus Joannes Apocal. XI, 1., qui similiter pertica mensoria templum metiri jubetur a Deo (vs. 1.), sed additur: *καὶ τὴν αὐλὴν τὴν ἔξωθεν τοῦ ναοῦ ἔκβαλε ἔξω, καὶ μὴ αὐτὴν μετρήσῃς, ὅτι ἐδόθη τοῖς ἔθνεσι.* אֶל־שַׁעַר *Ad portam* non ambitus totius aedificii, sed ad portam atrii exterioris, *mulierum* dicti, sive Israelitarum, cf. vs. 17. אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae respiciebat*, ut Vulgatus vertit, vs. 20. 22. דֶּרֶךְ הַקָּדִימָה *Orientem versus*, ut vs. 10. 20. וַיַּעַל *Et adscendit*, quia solum hujus exterioris atrii aliquot cubitis elatius fuit, quam atrium gentium, et rursus interius *sacerdotum* atrium altius atrio Israelitarum (vs. 31.), omniumque altissimum ipsum templum (vs. 49.). Hieronymus: „Et quia non erat aequalis locus, et murus enim per circuitum, et ipsa aedes Dei in excelsioribus locis aedificata erat, propterea *per gradus* [בְּמַעֲלוֹתָיו] ingreditur, imo conscendit, quos soli LXX. *septem* nominant, quum et in Hebraeo, et in ceteris translatoribus *gradus* tantum, absque numero, legerimus." Recte vero Alexandrinum interpretem numerum *septem* addidisse, patet ex vss. 22. 26. וַיָּמָד *Atque tunc mensus est* calamo, s. pertica sua, vs. 5. אֶת־סַף הַשַּׁעַר *Limen portae* scil. אֶחָד *unum*, nam sequitur statim סַף אֶחָד *limen alterum*; duplex autem אֶחָד *unum* atque *alterum* significare, notum, vid. Dan. XII, 5. Zachar. XI, 7. 2 Sam. XIV, 6. Nomen סַף *limen* notare, non est dubium, vid. Jud. XIX, 27. 2 Reg. XII, 10. Jesaj. VI, 4. et ad eum loc. not. Duplex vero illud est, alterum, quod calcatur pedibus, et Graece dicitur *ὑποθύριον*, alterum, quod est supra

ſupra caput, et ὑπερθύριον appellatur: Hoc a Latinis dicitur *inferum*, illud *ſuperum*. Naevius apud Nonium IV, 278. *Exime limen ſuperum, quod mihi miſere ſaepe confregit caput, Inferum quoque, ubi ego ſaepe defregi digitos.* Plautus *Merc.* V, 1. 1. *Limen ſuperum inferumque ſalve, ſimul autem vale.* De his liminibus videtur hic agere vates; nam latitudinem hoc loco metitur, non altitudinem. Dicit ergo, ſingula limina, tam ſuperum, quam inferum, calami unius, id eſt, ſex cubitorum craſſitudinem habere. Quum limen lignum eſſe conſtet, ſive lapidem transverſum, qui poſtes duos utrinque conjungit, nomine סַף et ipſe *poſtis* uterque comprehendi poſſit; hinc Jarchi סַף הַשַּׁעַר h. l. מְזוּזַת הַשַּׁעַר *poſtem portae* expoſuit. Alii vero duplex *limen inferius* intelligunt. Ita Coccejus: „*Et menſus eſt limen portae,* limen primum, *et limen portae unum*, i. e. limen alterum. Portam intrans conſiſtit in limine, cujus latitudo ſex cubiti. Mox adhuc in limine uno pergens conſiſtit, ejusdem latitudinis. Utrumque limen ad *longitudinem* portae pertinet, ut apparebit ex vs. 21. Limen autem ſecundum oportuit eſſe paulo altius primo, alioquin enim non eſſet duo limina, ſed unum.“ Sturmius *Sciagraph.* p. 63 ſq. *limen exterius* et *interius* portae orientalis ſignificari exiſtimat, quorum unumquodque latitudinem ſex cubitorum, ſicut extremus peribolus (vs. 5.) habuerit. „Apparet igitur,“ addit, „aedificium hoc juxta longiora latera incluſum fuiſſe muro craſſitiei ſex cubitorum; et rite, imo neceſſario, a portarum muris eandem ſpiſſitudinem ad omnes aedificiorum muros undique derivamus.“ Verum ſi limen *exterius* et *interius* intelligendum eſſet, vatem, qui omnia ac ſingula tam accurate exponit, non dubito vocabula הַחִיצוֹן et הַפְּנִימִי addidiſſe. Hieronymus: „Ingreſſusque portam, ſtatim menſus eſt *limen portae*, quod LXX. Θεε nominant, pro quo in Hebraeo ſcriptum eſt *Saph.* Et diligentem et ſtudioſum lecto-

rem admonendum puto, fi tamen fcientia Scripturarum, et non vanis Oratorum declamationibus ducitur, ut fciat, omnia prope verba Hebraica, et nomina, quae in Graeca et Latina translatione funt pofita, nimia vetuftate corrupta, fcriptorumque vitio depravata, et dum de inemendatis fcribuntur inemendatiora, de verbis Hebraicis facta effe Sarmatica, imo nullius gentis, dum et Hebraea effe defierint, et aliena effe non coeperint. *Limen* igitur *portae*, five *θεὶ*, imo *Saph*, quod Symmachus *ξύλον*, Aquila et Theodotion *πρόθυρον* interpretati funt, habebat calamum unum, hoc eft, fex cubitos et palmum in latitudine, pro quo nefcio quid volentes LXX., et addidere de fuo, *fex hinc*, *et fex inde.*" Ipfa autem Graeca Alexandrina hujus loci interpretatio in fingulis fere codicibus aliter legitur. Nam codex Alexandrinus haec habet: Καὶ διεμέτρησε θεὲ ἒξ ἔνθεν, καὶ ἓξ ἔνθεν, καὶ τὸ αἰλὰμ τῆς πύλης ἴσον τῷ καλάμῳ. Quae fideliter expreffit Arabicus interpres. In codice vero Romano verba θεὶ ἓξ ἔνθεν, καὶ ἓξ ἔνθεν non leguntur, fed tantum καὶ τὸ αἰλὰμ, κ. τ. λ. In codice Syro - Hexaplari: ܘܡܫܚ ܬܐܐ ܫܬܐ ܫܬܐ ܘܫܬܐ ܘܠܐܝܠܡ ܕܬܪܥܐ ܫܘܐ ܠܩܢܝܐ *Et menfus eft Thee fex et fex, et Aelam portae aequalem calamo.* Quam omnem lectionum diverfitatem Villalpandus duplici ex capite originem ducere potuiffe cenfet, et quod multa hoc verfu calamo uno finiuntur, et quod eorum, quae dimetirentur, nomina, propriam faepe commutent notionem, ut aliam fortiantur. „Ex quo factum eft, ut vocem Hebraicam תָּא, quam in *thalamum* mox convertit Vulgatus, hic ita accipiat Hieronymus, ut fi a LXX. interpretibus ufurparetur pro סַף. Quodfi conjecturis uti liceat, potius arbitrarer, *liminis* (סַף) menfuram ab ipfis fuiffe praetermiffam, et eos ad *thalami* menfuras mox acceffiffe, vel, quod verifimilius eft, librariis ejusmodi menfuram fuiffe relictam."

7. No-

7. Nomen תָּא Vulgatus conſtanter *thalamum* vertit, quam interpretationem comprobat L'Empereur in Not. ad Tractatum Talmudicum *Middoth* (ſ. *de menſuris* Templi) Cap. IV. §. 2., dum obſervat, Syros Hebraeorum חֶדֶר, *conclave*, hac voce exprimere, niſi quod *Nun ſervile* inſerant, ut Pſ. CV, 30. חַדְרֵי מַלְכֵיהֶם, *cubicula regum eorum*, Syrus vertit ܬܘܢ̈ܐ ܕܡܠܟ̈ܝܗܘܢ, et Novi Teſtamenti Syrus interpres Matth. VI, 6. XXIV, 26. Luc. XII, 3. graecum ταμεῖον reddidit ſuo ܬܘܢܐ, quocum convenit Chaldaicum תְּוָן, תָּוָן, תָּוָא. Deſcendere nomen a radice תָּוָא, quacum conferre poſſis arabicum ثَوَى, *ſubſtitit aliquo in loco*, *habitavit* locum, docet ſyntaxis verborum infra vs. 10. תָּאֵי הַשַּׁעַר, ubi Camez immutatum originem arguit. 1 Reg. XIV, 28. idem nomen תָּא uſurpatur de *cella* ſtipatorum regis. Hoc vero loco, ex Sturmii ſententia (p. 65.), intelliguntur *conclavia* ſ. *cellae* utrinque tres, ad dextram et ſiniſtram portae, in ſubſtructione muri latentes, ſex cubitos longae et latae, et aequalibus diſſitae intervallis, ut diſtinctius exponit vs. 10. Jarchi, quem ceteri ſuae gentis interpretes ſequuntur, nomen תָּא explicat nomine יָצִיעַ, quod in codice Hebraeo 1 Reg. VI, 5. 6. occurrit, et a Jarchio tam eo loco, quam hoc noſtro, nomine franco-gallico exponitur, quod literis hebraicis אפנטיץ ſcribit, i. e. *appentis* (non *appendice*), tectum ſ. tugurium muro adſtructum (*ein Schuppen*), et, ut Jarchi obſervat, in latere quidem muri exteriore, id quod colligitur e verſu 17., ubi abſoluta τῶν תָּאִים deſcriptione vates ſeſe adductum eſſe ait ad atrium exterius, unde ſequitur, quae antea deſcribuntur fuiſſe extra atrium illud exterius. Symmachus, Hieronymo referente, תָּא vertit παραστάδας, *poſtes*, nec aliter Syrus, qui ipſum graecum nomen ܦܪܣܛܕ̈ܐ retinuit. קָנֶה אֶחָד *Calamus unus*, i. e. ſex cubiti,

cubiti, vs. 5. וּבֵין הַתָּאִים *Et interstitium istorum conclavium*, f. murum, qui haec conclavia separabat, dimensus est. בֵּין h. l. nomen, *discrimen*, *spatium intermedium* significans, ut supra XIX, 11. Levit. XXVII, 12. חָמֵשׁ אַמּוֹת *Quinque cubitos;* non erant usque adeo conjuncti thalami, ut illos intergerinus paries e cratibus aut assere discluderet, sed murus interjectus quinque cubitorum, ita ut uno minus cubito latus esset, quam thalamus, quum hic sex haberet cubitos, quibus pertica f. calamus constat. מֵאֵצֶל אוּלָם הַשַּׁעַר *Juxta vestibulum f. porticum portae.* אוּלָם *propylaeum* f. *porticum* apertam significare, parietibus carentem, liberisque columnis suffultam, colligitur ex 1 Reg. VII, 6. 7. Romani vocabant *vestibulum.* Sic sane Gellius *Noctt. Atticc.* L. XVI. Cap. 5. ex Caecilio Gallo in libro de significatione verborum, *Vestibulum*, ait, *esse non in ipsis aedibus, neque partem aedium, sed locum ante ianuam domus vacuum, per quem a via aditus accessusque ad aedes est, quum dextra, sinistraque inter ianuam tectaque, quae sunt viae juncta, spatiam relinquitur, atque ipsa ianua procul a via est, area vacanti intersita.* מֵהַבָּיִת *A domo*, i. e. intrinsecus, ut recte Vulgatus, oppositum est מִחוּץ, *extrinsecus*, vid. Exod. XXV, 11. et cf. Storrii *Observatt.* p. 334. *Vestibulum* igitur etiam *intrinsecus* portae huic exteriori adjacebat, ipsa symmetria cogente, cui opponeretur vestibulum exterius portae interioris, de qua vs. 23. 26. 31. קָנֶה אֶחָד *Sex cubitos*, quae fuit etiam exterioris liminis mensura, vs. 6.

8. וַיָּמָד וגו׳ *Mensus etiam est ipsum vestibulum* portae. מֵהַבָּיִת *Intrinsecus*, ut vs. 7. קָנֶה אֶחָד *Uno calamo*, ab extrema columna parietina ad extremam liberam, observante Sturmio p. 71. seq.

9. וַיָּמָד אֶת־אֻלָם הַשַּׁעַר *Porro mensus est* exterius *vestibulum portae.* שְׁמֹנֶה אַמּוֹת *Octo cubitorum latitudine,*

dine, nempe a centro parietinae columnae ad centrum liberae; nam ſine his unius calami, ſive ſex tantum cubitorum veſtibulum fuit. אֵלָיו Vulgatus, Aquilam ſequutus, *frontem ejus* vertit; Alexandrini ipſum poſuerunt hebraeum αἰλευ, id quod de Chaldaeo quoque et Syro valet. Singularem, אַיִל, 1 Reg. VI, 31. *frontiſpicium* eſſe *portae triangulare*, poſtibus impoſitum, res ipſa clamare videtur Michaeli in *Supplemm.* p. 70.; ſed quid Ezechieli pluralis אֵילִים ſignificet, ſeſe nondum expedire potuiſſe fatetur. Hebraei intelligunt *columnas*, ſive, ut Jarchi ait, poſtes, arborum inſtar rotundas, lapidibus caeſis exſtructas, et quod arboribus ſimiles eſſent nomen אֵילִים illas geſſiſſe, ab אֵלָה ſ. אֵלוֹן, *quercus*. Obſervat praeterea, Chaldaeum interpretem Jeſaj. VI, 4. pro אַמּוֹת הַסִּפִּים, *poſtes liminum*, אֲלָוַת סִפַּיָּא, poſuiſſe. *Columnas* nomine אֵילִים denotari, cenſet quoque Sturmius. „Nam," inquit *Sciagr.* p. 70., „ſi columnae noſtrae capitulum ornemus more Corinthiorum inferius duplici ſerie palmarum, et ſuperius volutis, annon hirſutum *arietis* caput, et in helicem convolutis cornibus praeditum, ſatis apte repraeſentabit? Maneant ergo *columnae rotundae* palmis ornatae;" vid. vs. 16. 26. 31. 34. שְׁתַּיִם אַמּוֹת „Denſitas rotunditatis earum columnarum erat *duorum cubitorum*, et ſtabant in extremitate concavitatis veſtibuli; et altera quidem parieti dextro, altera vero parieti ſiniſtro juncta." Jarchi. וְאֻלָם הַשַּׁעַר *Sic menſus eſt veſtibulum portae* alterum. מֵהַבָּיִת *Ab interiore* facie portae verſus interius atrium, vs. 7. 8.

10. וְתָאֵי הַשַּׁעַר *Ceterum thalami*, ſ. conclavia, cellae, *hujus portae* orientalis, vid. vs. 7. דֶּרֶךְ הַקָּדִים Vs. 6. 19. שְׁלשָׁה מִפֹּה וּשְׁלשָׁה מִפֹּה Numero *tres* erant *hinc et inde*, i. e. utrinque, a dextra et ſiniſtra parte, cf. vs. 12. 21. 26. 34. וּמִדָּה אַחַת לְאֵילִם „*Et* men-

menſura eadem erat *columnis*, quae poſitae erant in liminibus veſtibuli a parte interiore." Jarchi.

11. וַיָּמָד אֶת־רֹחַב פֶּתַח־הַשַּׁעַר *Poſtea menſus eſt latitudinem aperturae portae*, i. e. aperti in porta ſpatii, cf. vs. 13. עֶשֶׂר אַמּוֹת *Decem cubitorum*, ut infra XLI, 1., computatis nempe utrinque ſemicolumnis, ſive poſtibus unius cubiti; nam alioqui porta latius aperta fuiſſet, quam veſtibulum quod erat octo cubitorum, vs. 9. אֹרֶךְ הַשַּׁעַר שְׁלוֹשׁ עֶשְׂרֵה אַמּוֹת *Longitudo* autem erat *tredecim cubitorum*, „videlicet cubitorum decem e regione concavitatis oſtii et cubiti unius et dimidii in unaquaque parte," ut ait Jarchi, qui praeterea addit, vatem id, quod eſt juxta oſtium, vocare *latitudinem*, id vero, quod eſt juxta concavitatem veſtibuli, nominare *longitudinem*, „quoniam *altitudo* portae eſt illius longitudo, atque latitudo eſt ab uno limine ad alterum; veſtibulum autem, quoniam prominentia concavitatis ejus ſeſe traxit ab oriente ad occidentem, quoad menſuram minus eſt, quam menſura concavitatis ejus a ſeptentrione ad meridiem; nam veſtibulum octo cubitorum latitudinem habuit (vs. 9.), iſta autem concavitas erat tredecim cubitorum, quare Ezechiel menſuram majorem vocat *longitudinem*." Sturmio *Sciagr.* p. 66. numerus XIII. alienus et imperfectus videtur, unde pro *tredecim* vertendum putat *ter decies*, invito linguae uſu.

12. וּגְבוּל לִפְנֵי הַתָּאוֹת *Terminus vero*, ſpatium, *ante thalamos erat.* Vulgatus: *Et marginem ante thalamos* ſcil. menſus eſt, ex vs. 11. Cf. XLIII, 20. אַמָּה אֶחָת *Unius cubiti*, quantum videlicet columnae utrinque inter tres thalamos poſitae a pariete prominebant. Vid. Sturmii *Sciagr.* p. 71. וְאַמָּה־אַחַת גְּבוּל מִפֹּה *Et ſic etiam ex altera parte unius cubiti ſpatium* inter columnas erat; ita ut porta inter oppoſitos parietes *duodecim*, inter columnas autem *decem* cubitos pateret, uti dictum vs. 11. וְהַתָּא

Thala-

Thalamus autem sive *conclave unumquodque* vs. 7. שֵׁשׁ אַמּוֹת *Sex* erat *cubitorum* et quadratum, vs. 5. XLI, 1. מִפֹּה — מִפֹּה *Hinc et inde*, i. e. utrinque, ut vs. 10.

13. וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר *Deinde mensus est* per opposita ostia thalamorum, totius *portae* et aedificii ejus latitudinem. מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ *A tecto*, i. e. *a summo* et extremo *pariete usque ad extremum* oppositi thalami *parietem*. Ita de *superiore parte* altaris nomen גַּג usurpatur Exod. XXX, 3. XXXVII, 26. Nam *tectum* proprie dictum thalami non habuerunt, quippe qui sub portae tecto, vel potius lacunari, erant, sed suum modo laquear, inquit Sturm l. c. p. 68. רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת *Latitudo viginti quinque cubitorum*, nempe parietis extremi *utrinque semicubitum*, parietis thalamorum anterioris *utrinque* semicubitum, substructionis ejus *utrinque* semicubitum, thalami *utrinque sex* cubitos, qui collecti faciunt *quindecim*, et his additi *decem* pro portae apertae latitudine ex vs. 11., una summa prodeunt cubiti *viginti quinque*. Cf. vs. 21. 25. 29. פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח Idque per *ostium* e diametro *oppositum ostio*. Cf. vs. 2. 3.

14. וַיַּעַשׂ *Et fecit*, scil. mensurando, atque sic fieri jussit; nam adveniente propheta totum alioqui jam extitit aedificium. אֶת־אֵילִים *Columnas*, vid. vs. 9. שִׁשִּׁים אַמָּה Vulgatus: *per sexaginta cubitos*, nempe secundum longitudinem totius aedificii hujus portae. Videlicet secundum Sturmii computum (p. 72.) *semicubitum* pro basi, *sex* cubitos ab extrema columna vestibuli ad parietinam, *unum* cubitum projectionis parietinae, *sex* spissitudinis muri, *triginta sex* interioris portae longitudinis, *sex* spissitudinis muri interioris, *unum* latitudinis projectionis columnae parietinae, *tres* ad extimum columnae vestibuli interioris, et *semicubitum* pro basi, unde summa *sexaginta* cubitorum. וְאֶל־אֵיל *Et juxta columnas*, vs. 9. 16. In pluribus codicibus a de-Rossio in-

inſpectis אֵיל, in ſtatu conſtructo, ſcriptum exſtat, quod de-Roſſi praeferendum cenſet. הֶחָצֵר *Atrium* ſ. *areola* aut *ſpatium* quoddam intra columnas. Nam *atrium* proprie dictum, *locum ſubdialem*, parietibus cinctum, hic ſignificari non poſſe, quisque intelliget, inquit Sturmius p. 72., ipſeque p. 73. *arcus* ſ. *portas* intelligit ſuper thalamos inter duas quasvis columnas conſtitutas, easdemque apertas, nec foribus clauſas, adeoque liberi acceſſus, et liberi ac ſereni aëris, quae majoris portae quaſi fuerint *ſuburbia*, coll. Levit. XXV, 31. Jeſaj. XLII, 11. Quae quidem interpretatio etſi nobis non extra omnem dubitationem poſita videatur, ipſi tamen, architecturae ignari, meliorem dare non poſſumus. הַשַּׁעַר Et *porta* ejusmodi minor, per aſyndeton, cf. vs. 48.; vel, ad mentem Sturmii, per appoſitionem: *porta* nempe. סָבִיב סָבִיב *Per circuitum*, ut Vulgatus vertit, i. e. per univerſam portam majorem, cf. vs. 15. 16. 17. 25. Jarchi: „Et ſic cunctis poſtibus atrii, qui erant in omnibus veſtibulis portarum illius (atrii) circumcirca; nam et in aquilonari et auſtrali parte atrio fuerunt portae juxta formam illius portae, ſicuti in ipſo textu exponitur."

15. וְעַל־פְּנֵי *Ante* autem, ut infra XLII, 8. הַשַּׁעַר הָאִיתוֹן *Portam introitus* vel: *portam* quae eſt *introitus*. „Dicitur *porta introitus*, quoniam introitum et exitum praebebat omnibus, qui ad atrium veniebant." Jarchi. Sunt codices, pauci tamen, in quibus שַׁעַר ſine ה ſcribitur, quod melius iudicat de-Roſſi, quum a nomine in regimine poſito *He* articuli alias abeſſe ſoleat. Sed non deſunt ſimilis conſtructionis exempla, vid. not. ad VII, 7. Vol. I. p. 169. Nomen הָאִיתוֹן, hoc ſolo loco obvium, ab אֲתָה, *advenit*, eſſe chaldaicam vocem, ejusdem cum hebraico בִּיאָה *introitus* (vid. ſupra VIII, 5.) ſignificationis, obſervat Jarchi. Litera Jod in היאתון, uti in textu

textu scribitur, τῷ א praeposita, indicat, fuisse olim codices, in quibus defective הָאתוֹן scriptum fuerit; vid. Hilleri *Arcanum Kethib et Keri* p. 114. 117. Chetbib היאתון Michaelis in *Supplemm.* p. 79. existimat ut verbum explicandum, *He* ut pronomine relativo posito, *porta*, *per quam veniebant*, i. e. intrabant. Pro verbo cum articulo videtur et Vulgatus habuisse, vertit enim locum nostrum: *et ante faciem portae*, *quae pertingebat usque ad faciem vestibuli portae interioris.* Graecus Alexandrinus, quem Arabs sequitur: καὶ τὸ αἴθριον τῆς πύλης ἔξωθεν. Chaldaeus: וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה *Et ante portam mediam.* Ita et Syrus. עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי *Usque ad vestibulum portae interius.* Prius comma terminum *a quo*, posterius hoc terminum *ad quem* designat. Vocem הַפְּנִימִי, quam alii cum הַשַּׁעַר conjungunt, nos cum אֻלָם jungimus, docentibus accentibus, et coll. infra vs. 19. 23. 27. Pro עַל־לִפְנֵי tres codices Kennicotti et unus de-Rossii legunt עַל־פְּנֵי, probante de-Rossio. Alius quidam Kennicotti codex et unus de-Rossii, Toletanus, a prima manu habet עַד לִפְנֵי, *usque ad faciem*, quod Vulgatus expressit. חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta* erant *cubiti*, ut vs. 21. 25. 29. Universa namque portae longitudo, ut vs. 14. vidimus, fuit *sexaginta* cubitorum; si itaque subtrahas *sex et dimidium* cubitum anterioris, et *tres ac dimidium* interioris vestibuli, pro reliqua portae longitudine *quinquaginta* relinquuntur, Sturmio supputante, p. 74.

16. חַלּוֹנוֹת *Fenestrae* (a חָלַל, *perforavit*), Sturmio (p. 63.) sunt *fenestellae*, ad illustrandas scalas cochleares intra murum latentes, vs. 7. אֲטֻמוֹת *Clausae*, quibus Hebraei monent non intelligendas esse omnino clausas, sed tales, quae extrinsecus latae, intus vero magis strictae essent, vel, ut alii volunt, latiores intus, et angustiores foris. Ita Lutherus: *inwendig weit*, *und*

auswendig enge. Vulgatus vertit *obliquae*, eodem haud dubie ſenſu. Hieronymus: „Quas Septuaginta *absconditas* [θυρίδες κρύπται], Symmachus τοξικὰς vocat, quae feneſtrae *obliquae*, vel τοξικαὶ idcirco a *ſagittis* vocabulum perceperunt, quod, inſtar ſagittarum, anguſtum in aedes lumen immittant, et intrinſecus dilatentur.“ Syrus: ܘܟܘ̈ܐ ܐܛܝܡܬܐ ܡܢ ܠܓܘ ܘܣܛܝܢ ܠܒܪ *Et feneſtrae intus obliquae, anguſtae foris.* Chaldaeus: כַּוִּין סְתִימָן, *feneſtrae clauſae.* Villalpandus obſervat, Hiſpanos ejusmodi feneſtras ſimiliter a *ſagittis*, quas *ſaetas* vocant, appellare *ſaeteras*, quod ſagittarii in muris ejusmodi delectarentur feneſtris, quo hoſtem ita ex obliquo ſagittis peterent, ut ab hoſtium ejaculatione, parietis interventu, ipſi tuti eſſent. Alii reticulatas putant eſſe feneſtras, decuſſatis lineis, quas Galli *Jalouſies*, Hiſpani *Geloſias* appellant, quia iſtae obductis cancellis quaſi clauſae ſunt. Id vero videtur ſuadere, quod infra XLI, 16., ubi easdem voces Vulgatus *feneſtras obliquas*, Septuaginta reddunt θυρίδες δικτυωταὶ, id eſt, *reticulatae*, ſeu *cancellatae.* Sicut etiam 1 Reg. VI, 4., ubi earundem feneſtrarum mentio, θυρίδας παρακυπτομένας κρύπτας. Idem putat Hieronymus infra ad XLI, 16. *Feneſtrae*, inquit, *erant factae in modum retis, inſtar concellorum, ut non ſpeculari lapide, vel vitro, ſed lignis interraſilibus, et vermiculatis, clauderentur.* Michaelis quoque in *Supplemm.* p. 67., אֲטֻמוֹת „*clauſas*, ait, vel *coopertas* interpretor, praeeunte Aquila, ex Arabico أطم, *cooperuit*, id eſt, ſive totas extus clauſas aſſeribus, ſive, quod mihi potius videtur, quibus extus tabulae interraſiles (*Jalouſies*) obductae, lucem et liberum aërem admittentes, ſed proſpectum in templum prohibentes.“ Nobis tamen magis videtur accommodata loco, et ad uſum excipiendi luminis, feneſtra in eum modum efformata, de quo prius. אֶל־הַתָּאִים *Ad thalamos* erant, vid. not. ad vs. 7.

וְאֶל

וְאֶל אֵלֵיהֶמָּה *Et ad columnas eorum*, vid. vs. 9. 37. 49. לִפְנִימָה לַשַּׁעַר *Intra portam*, 1 Reg. VI, 30. סָבִיב סָבִיב vs. 14. 17. לָאֵלַמּוֹת *In veſtibulis*, vs. 21. 22. 30. Quum portae lata haberent longaque veſtibula, ubi conventus fiebant hominum frequentes, neceſſarium erat lumen, quod in loco magna ex parte clauſo futurum videbatur exiguum, niſi adderentur feneſtrae illae obliquae, per quas ab admiſſo lumine locus illuſtraretur. וְאֶל־אַיִל *Et ad columnam* unamquamque, ad ſingulas columnas, vid. vs. 9. 14. תִּמֹּרִים *Palmae* erant duae, vs. 26., cf. vs. 31. 34. ad vs. 9. LXX. Καὶ ἐπὶ τὸ αἰλὰμ φοίνικες ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Vulgatus: *et ante frontes pictum palmarum.* Chaldaeus: וְעַל אֲלָא כּוֹתְרָתָא *Et ſuper frontes capitella*, ut Latinus interpres vertit; ſed proprie vox Chaldaica *coronas* videtur ſignificare, ut כִּתְרָא. Syrus haec verba non expreſſit.

17. Abſoluta portarum, et quae ad eas pertinerent, veſtibulorum, thalamorum, ornamentorumque deſcriptione, vates recta occidentem verſus tendens, e porta egreditur ad atrium, id quod ſignificare voluiſſe videtur Latinus interpres, dum וַיְבִיאֵנִי, *eduxit me* vertit, pro quo LXX. εἰσήγαγέ με poſuerunt, eodem ſenſu, portam enim egreſſus atrium ingreditur, quod hebraice חָצֵר dicitur, quo omnis locus ſubdialis muro circumcluſus denotatur, ut arabico حَظِير, *ſepimentum.* Atrium autem illud, quod vates ingreditur, dicitur הַחִיצוֹנָה *exterius* (ut vs. 20. 31. XLII, 1.), ſive Iſraelitarum, quod medium erat inter atrium gentium et atrium ſacerdotum; dicitur autem *exterius* comparatione atrii ſacerdotum, quod proxime templum ipſum attingebat, de quo interiori atrio vid. vs. 23. Cf. not. ad vs. 6. וְהִנֵּה *Et ecce!* atrium ſplendidis aedificiis undique cinctum erat, cf. not. ad vs. 5. לְשָׁכוֹת LXX. et Vulgatus *gazophylacia* reddiderunt, Aquila, Hieronymo referente, *cellarias*,

rias, Symmachus vero *ἐξέδρας*, „quae habitationi Levitarum atque ſacerdotum fuerant praeparatae," ut idem Hieronymus addit. Vocis hebraeae origo ignoratur quidem; ſed *conclavia*, templi praeſertim, ea indicari, non ſinunt dubitare loca, quibus occurrit, vid. e. c. Jerem. XXXV, 2. ſeqq. Esr. VIII, 29. Nehem. XIII, 4. ſeqq. 1 Chron. XXVIII, 11. ſeqq. 2 Chron. XXXI, 11. De *conclavi* domus privatae dicitur 1 Sam. IX, 22. Syrus male ܕܪ̈ܓܐ, *gradus*, reddidit. Ex his, quae infra XLII, 1. 8. 9. legimus, haec conclavia ſuſpenſa fuiſſe patet, ac ſuper prima contignatione ſaltem exſtructa, ſub quibus aditus aperiebatur, ſive, in quae per ſcalas aſcendebatur. „Atria," inquit Sturmius *Sciagr.* p. 75., undique aedificiis cincta erant, aequalem cum porta profunditatem, nempe quinquaginta cubitorum ſortita [vid. infra XLII, 8. 9.], ceterum hac ratione conſtructa: primo ſubſtructio circumjacentium aedificiorum, quae triplicis erant contignationis, undique *cava* erant *cellariis*, et cryptoporticibus adſtructa, quibus lumen extrinſecus per feneſtras adveniebat ordinarium et copioſum. Ejusmodi receptaculis opus erat ad reditus templi adſervandos, qui humidum cellarum ſubterreſtrium non ferebant, ut materia pro veſtibus, velis et tapetibus. Sub his vero procul dubio aliae erant profundiores cellae, vino v. g. recondendo aptae. Ita ſuper hac ſubſtructione ſolum aedificiorum elatius erat ſolo portarum. Ad quod utrinque ſupra thalamos prodiens pertingebat. Solum hoc, procul dubio ſolidiſſimis fornicibus incumbens, *pavimento* poterat ſtratum eſſe, ſuper quo *porticus* magnificae et ſpatioſae utrinque exſtabant, pro recipiendo populo, qui praeſertim feſtis diebus eo confluebat."

וְרִצְפָה *Et pavimentum*, ut Vulgatus vertit, vs. 18. XLII, 3. collato Syriaco ܪܨܦ *ſpiſſavit, denſavit*, unde ܪܨܝܦܘܬܐ *ſpiſſitudo, denſitas, ſtratura*. Jarchi, poſtquam vulgo recep-

receptam nominis hebraei interpretationem vocabulo gallico *planchez* attulisset, addit, ex sua sententia רִצְפָה notare *tabulatum* s. *structuram altiorem*, ad quam ascenditur, super qua cubicula (*chambres*) fuerint. LXX. *περιστύλια* verterunt. Chaldaeus vocem hebraeam retinuit. Syrus, qui vocabulum, quod proxime praecesset, *gradus* vertit, nostrum אֶל־הָרִצְפָה, in fine versiculi, ܡܢܣ ܡܢܣ ܩܕܡ ܟܠܒܐ, *unum super alterum* reddidit. עָשׂוּי לֶחָצֵר Ita *factum* erat *atrio*, cf. XLI, 18. 19. XLVI, 23. שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת *Triginta* videlicet *conclavia* erant, „septem utrinque ad portam versus septentrionem et meridiem, et octo utrinque versus occidentem, duodecim cubitis invicem distantes, ita quidem, ut semper inter duas columnas conclave unum consisteret, una quoque, sed spatiosa fenestra, illuminandum, quomodo in ipso statim atrio potuerunt numerari," ut Sturmius ait pag. 75. אֶל־הָרִצְפָה *Supra pavimentum* exstructae, nam אֶל pro עַל, ut saepe alias apud Nostrum, et h. l. positum esse, monet Kimchi.

18. וְהָרִצְפָה אֶל־כֶּתֶף הַשְּׁעָרִים *Et pavimentum ad latus portarum* erat, vel attingebat, ut supplet Sturm. p. 79. Jarchi vero, qui, ut vidimus ad vs. praecedentem, רִצְפָה *tabulatum* interpretatur, ad haec verba hoc notat: „altitudo portarum atrii distinguebat tabulatum, ita ut illud (tabulatum) non circumdaret totum atrium undique, eratque illud (tabulatum) ad latera portae utrinque e regione altitudinis portarum." לְעֻמַּת *Juxta*, Exod. XXXVIII, 18. 2 Sam. XVI, 13. אֹרֶךְ הַשְּׁעָרִים, vid. vs. 11. 15. הָרִצְפָה הַתַּחְתּוֹנָה *Pavimentum inferius*, vid. not. ad vs. 17. et cf. XLI, 7.

19. וַיָּמָד רֹחַב *Postea mensus est latitudinem* totius aedificii circa atrium Israelitarum, vs. 17. LXX. Καὶ διεμέτρησε τὸ πλάτος τῆς αὐλῆς. מִלִּפְנֵי הַשַּׁעַר הַתַּחְתּוֹנָה

Ab ante portam, 1 Reg. VIII, 54. Esr. X, 6. Vulgatus: *a facie portae inferioris usque ad frontem atrii interioris.* Incipiebat igitur menſurando, ubi porta *exterior* (ita LXX. ἀπὸ τῆς αἰθρίας τῆς πύλης τῆς ἐξωτέρας) ſive, ob depreſſiorem ſitum, *inferior*, intra veſtibulum, aut portae aedificium finitur, *Sturm.* p. 76. In הַתַּחְתּוֹנָה *He* eſt *paragogicum*, adeoque nomen maſculini generis, et accentus eſt *Milel*, ut ad marginem notatur, id eſt, in penultima. לִפְנֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Usque ad faciem atrii interioris* ſ. ſacerdotum (vs. 15. 23. 1 Reg. VI, 36.), uti 2 Paral. IV, 9. dicitur. מִחוּץ *Ab extra* ſ. *extrinſecus* XLVI, 2., i. e. ad exteriorem parietem aedificii, quod interius atrium cingebat; nam in illud aedificium nondum introductus eſt vates. מֵאָה אַמָּה *Centum cubitos*, ut vs. 23. 27. 47. הַקָּדִים וְהַצָּפוֹן *Ad orientem et ad Aquilonem*, uti Vulgatus vertit, adeoque metiendo omnes plagas ab occidente ad orientem (vs. 10.), et a meridie ad ſeptentrionem (vs. 20.), aedificium fuit centum cubitos longum, et atrium exacte quadratum.

20. וְהַשַּׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו *Portam quoque, quae reſpiciebat*, ut vs. 6. 22. דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Septentrionem verſus*, vs. 10. 24. 27. לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Atrii* ſcil. *exterioris*, vid. vs. 17. אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ Eadem videlicet menſura, qua menſus erat portam orientalem, vs. 6. ſeqq.

21. וְתָאָיו *Ita etiam thalami ejus*, vid. vs. 7. 10. מִפּוֹ *Utrinque* tres fuerunt, vid. vs. 10. וְאֵילָיו *Et columnarum ejus*, vid. vs. 9. 16. וְאֵלַמָּיו הָיָה *Et veſtibulorum* menſura *fuit*, vs. 16. 22. 24. 26. הַשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן *Portae prioris*, i. e. orientalis, vs. 6. ſeqq.; cf. etiam vs. 22.

22. וְחַלּוֹנָיו Vid. vs. 16. וְאֵילַמָּיו Vs. 16. 21. אֲשֶׁר פָּנָיו Vs. 6. 20. דֶּרֶךְ הַקָּדִים Vs. 6. 20. וּבְמַעֲלוֹת שֶׁבַע *Et per ſeptem gradus* adſcendebant in portam, cf.

vs.

vs. 6. 26. 31. וְאֵילַמָּיו *Et vestibula* s. porticus *ejus*, vs. 21. לִפְנֵיהֶם *Ante portas* erant. Suffixum masculinum ad *portas*, non ad *gradus* referendum.

23. וְשַׁעַר *Porta etiam* similis erat. לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Ad interius atrium*, vs. 19. 27. נֶגֶד הַשַּׁעַר לַצָּפוֹן וְלַקָּדִים *E regione*, ex opposito (vs. 13.) *portae versus septentrionem et versus orientem*, vs. 6. 20. מֵאָה אַמָּה Ut etiam hic quadratum esset atrium.

24. וַיּוֹלִכֵנִי *Postea duxit me*, ut XLIII, 1. XLVII, 6. דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Viam* s. versus *austrum* vs. 20. 22. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Secundum easdem mensuras* orientalis et aquilonaris portae, cf. vs. 21. 28.

25. וְחַלּוֹנִים לוֹ *Fenestrae* quoque *portae* erant, vs. 16. 22. כְּהַחַלֹּנוֹת הָאֵלֶּה *Sicut illae fenestrae* portae orientalis vs. 16. et septentrionalis vs. 22. חֲמִשִּׁים אַמָּה Vid. vs. 15. 21. חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים אַמָּה Vid. vs. 13. 21.

26. וּמַעֲלוֹת שִׁבְעָה *Gradus etiam septem*, ut vs. 22. עוֹלֹתָיו *Adscensus* s. *adscensibus ejus* erant, cf. 1 Reg. X, 5. וְאֵילַמָּיו *Et vestibula* s. porticus *cujusque* portae, liberis columnis factae, vs. 21. וְתִמֹּרִים לוֹ *Et palmae* caelatae *ipsi* erant, vs. 16. אֶל־אֵילָיו *Ad columnas ejus*, vid. vs. 9. 10. 31.

27. וְשַׁעַר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Porta quoque erat atrio interiori*, vs. 23. 32. 44., opposita portae australi exterioris atrii, vs. 24. דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Meridiem versus*, vs. 24. 28. מֵאָה אַמּוֹת Ut etiam hic quadratum esset atrium, sicut ad portam orientalem, vs. 19., et septentrionalem, vs. 23.

28. Postquam eadem mensura mensus esset et absolvisset exteriorem portam *orientalem* (vs. 6. seqq.), *septentrionalem*

tentrionalem (vs. 20. sqq.), et *meridionalem* (vs. 24. sqq.), eum atriis earum, וַיְבִיאֵנִי אֶל־חָצֵר הַפְּנִימִי, *tum porro deduxit me ad* ipsum *interius atrium*, vs. 19. 23. 27. בְּשַׁעַר הַדָּרוֹם *Per* interiorem *portam australem*, vs. 27. וַיָּמָד וגו׳ *Ubi mensus est* interiorem *illam portam australem secundum easdem mensuras* exteriorum portarum, cf. vs. 21. 24. 29. et *Sturmium* p. 79.

29. וְתָאָיו Vid. vs. 7. 10. 21. וְאֵלָיו Vs. 9. 14. 33. וְאֵלַמָּיו Vs. 21. 26. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Sicut supra*, ut Vulgatus vertit, vid. vs. 24. 28. וְחַלּוֹנוֹת לוֹ Vs. 16. 33. 36. חֲמִשִּׁים אַמָּה אֹרֶךְ Vid. vs. 15. ורֹחַב וגו׳ Vid. vs. 13. 21. 25.

30. וְאֵלַמּוֹת *Item vestibula* s. *porticus*, vs. 16. אֹרֶךְ וגו׳ *Quorum longitudo erat viginti quinque cubitorum*, juxta portae latitudinem, vs. 29. וְרֹחַב *Latitudo vero*, a pariete ad extimam columnum versus exterius atrium, erat *quinque cubitorum*.

31. אֶל־חָצֵר הַחִיצוֹנָה *Ad atrium exterius* (vs. 17.), nam in interiori atrio huic portae vestibulum non fuit, ut portae quidem exteriori, vs. 8. וּמַעֲלוֹת שְׁמוֹנָה *Octo autem gradus*, quum exterioribus portis *septem* tantum essent, vs. 22. 26. מַעֲלָיו Erant *adscensus ejus*, vs. 34. 37., cf. 1 Sam. IX, 11.

32. Quumque australem istam portam absolvisset, וַיְבִיאֵנִי *deduxit me*, vs. 17. 28. 35. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Orientem versus* ad orientalem portam interioris atrii. Non eundem ordinem sequitur in dimetiendis interioribus portis, quem tenuerat in exterioribus: ibi enim orientalem portam primum ingressus (vs. 6.), ad dextram deinde divertit aquilonem versus (vs. 20.), ac tandem ad portam meridianam (vs. 24.). In portis vero interioribus eam primum dimensus est, quae omnium proxima

xima erat ei, quae ultimo loco definita erat in via australi: at quoniam per atrium exterius ducebatur, ut eadem ratione posset interiores portas metiri ab exterioribus ad interiora, eam portam secundo loco metitur, quae illi primum occurrit, nempe orientalem. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Secundum easdem mensuras*, vs. 28. seqq. descriptas.

34. וְאֵלַמָּיו לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Porticus quoque suae portae huic erant versus atrium exterius*, vs. 31. וְתִמֹּרִים vs. 16. 26. וּשְׁמֹנֶה מַעֲלוֹת מַעֲלָיו Ut vs. 31. 37.

35. אֶל־שַׁעַר הַצָּפוֹן *Ad portam septentrionalem*, interiorem puta (ut VIII, 3.), nam de exteriore dixerat vs. 20. seqq. כַּמִּדּוֹת הָאֵלֶּה *Juxta mensuras superiores*, ut Vulgatus vertit, vs. 24. 28. 31.

37. וְאֵילָיו *Columnae autem ejus* (vs. 9.), vestibulum facientes, coll. vs. 31. et 34.

38. וְלִשְׁכָּה וּפִתְחָהּ בְּאֵילִים הַשְּׁעָרִים *Insuper* inferius *conclave* s. cellarium (vid. vs. 17.) erat, *cujus ostium inter columnas*, inter columnas videlicet *portarum*, praecedens nomen absolutum repetendum in constructo, ut vs. 15., Jud. XVIII, 14. Hos. XIV, 3. Jarchi: „Juxta portam aquilonarem in atrio Israelitarum erat conclave, cujus ostium erat in lateribus portarum; nam voce אֵילִים subinde *latera portae* significantur." Vulgatus nomen לִשְׁכָּה distributive in plurali capit, vertit enim ita: *Et per singula gazophylacia ostium in frontibus portarum*, i. e. ostia singula gazophylaciorum erant inter *frontes*, vel semicolumnas *portarum*, quae postes portae et universi atrii exornabant. שָׁם יָדִיחוּ אֶת־הָעוֹלָה *Ibi lavabunt holocaustum*, quod ex praescripto Levit. I, 11. ad latus altaris septentrionale lavandum erat. „Uti undique in substructione *fenestrae* erant, *cellaria* illustrantes (cf. not. ad vs. 7. 16. 17.), ita duae proximae earum juxta vestibulum

bulum mutatae erant in ostia, ut extrinsecus statim ex atriis accessus ad duo cellaria pateret, pro lavandis aut recondendis holocaustis. Haec vero videntur tantum ad portam meridionalem et septentrionalem fuisse." STURMIUS in *Sciagr.* p. 79.

39. וּבְאוּלָם הַשַּׁעַר *At in vestibulo portae*, vs. 7. 40., supra substructionem, intra binas columnas laterales, *Sturm.* p. 79. שְׁנַיִם שֻׁלְחָנוֹת *Duae mensae* positae erant, et aliae insuper ad utrumque ostii latus, vs. 40. seqq. מִפּוֹ — מִפּוֹ *Hinc et illinc*, s. utrinque, ut vs. 10. 34. 37. וְהַחַטָּאת *Et victimas pro peccato*, vid. Levit. IV, 3. וְהָאָשָׁם *Et sacrificia pro reatu* s. *delicto*, Levit. V, 19. VII, 1, et cf. infra XLII, 14. XLIV, 29.

40. וְאֶל־הַכָּתֵף *Insuper ad latus*, vs. 18. 41. 44., ostii nempe, sive portae. מִחוּצָה *Foris*, *exterius*, vs. 44. לָעוֹלֶה *Ascendenti*, si quis ascendat. Alii: *ad adscensum*, collato feminino supra vs. 26. לְפֶתַח *Ostii*, vel, *ad ostium*, s. *aperturam*, vs. 11. הַשַּׁעַר הַצָּפוֹנָה *Portae versus septentrionem*, vs. 35. 44. וְאֶל־הַכָּתֵף הָאַחֶרֶת *Sic etiam ad alterum latus*, eodem loco. אֲשֶׁר לְאֻלָם Vs. 39.

41. אַרְבָּעָה שֻׁלְחָנוֹת *Quatuor* ergo *mensae* erant *hinc*, *et quatuor isthinc ad latus portae*. שְׁמוֹנָה שֻׁלְחָנוֹת Sive *octo* in unum numerum collectae *mensae*, quatuor in vestibulo, vs. 39., et quatuor ad latus portae, vs. 40. אֲלֵיהֶם יִשְׁחָטוּ *Super quas immolabant*, ut Vulgatus vertit, cf. vs. 39.

42. אַבְנֵי גָזִית Erant *lapides* s. *lapidibus* caesionis, i. e. caesi et politi, ab aramaeo גְּזָה, quod convenit cum hebraeo גָּזַז, *amputavit*, *dolavit*. אֲלֵיהֶם *Super istas* scil. mactarent. Alia ejusmodi ellipsis vs. 43. וְיַנִּיחוּ *Et* deinde *reponerent*, XLII, 14. Num. XVII, 19.

43. *Pro*

43. *Pro* וְהַשְׁפַתַּיִם Vulgatus, Aquilam et Theodotionem ſequutus, poſuit *labia earum* (menſarum), quaſi cum *Sin* וְהַשְּׂפָתַיִם legiſſent. Chaldaeus עוּנְקְלִין, *uncinos*, vertit, unde Jarchi: „Uncini ferrei fixi erant in columnis brevibus, quae erant in domo laniorum in aquilonari latere, ad ſuspendendum et excoriandum in eis ſacras hoſtias.“ *Uncinorum* ſignificatio tamen minime congruit altero loco, quo hoc nomen occurrit, Pſ. LXVIII, 14., quo plures interpretes *chytropodes*, ſ. *lapides focarios* intelligunt, quos et h. l. quidam aptos eſſe exiſtimant, vid. not. ad laudat. Pſalmor. loc. ubi nos voce hebraica *terminos* indicari conjecimus, a שָׁפַת, *poſuit.* A qua quidem ſententia non multum abhorret eorum interpretum opinio, qui h. l. *limbos*, ſ. *duo aſſeres* intelligunt, ad dextram et ſiniſtram menſarum oram prominentes, qui victimas, dum excoriarentur, a lapſu prohiberent. טֹפַח אֶחָד *Palmi unius*, i. e. menſurae quatuor digitorum, ut inde patet, quod craſſities maris aenei, quae 1 Reg. VII, 26. 2 Paral. IV, 5. טֹפַח dicitur, Jerem. LII, 21. אַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת *quatuor digitorum* definitur. Cf. Michaelis *Supplemm.* p. 1019. מוּכָנִים *Firmati*, aptati, Particip. formae Hophal a כּוּן, vid. Jeſaj. XVI, 5. XXX, 33. Proverb. XXI, 31. בַּבַּיִת *Introrſum*, ſive, ut recto Vulgatus, *reflexa intrinſecus*, ut oppoſitum הַחוּץ vel מִחוּץ *foris* vel *exterius* ſignificat, vs. 40. 44. וְאֶל־הַשֻּׁלְחָנוֹת *Ut ſuper menſas* reponerent victimarum carnes, cf. vs. 39. 41. 42. בְּשַׂר הַקָּרְבָּן *Carnem oblationis*, vid. Levit. I, 2. ſeqq.

44. וּמִחוּצָה לַשַּׁעַר הַפְּנִימִי *Porro extra portam ſeptentrionalem* (vs. 35.), *interiorem.* לִשְׁכוֹת שָׁרִים *Cellaria* erant *cantorum*, 2 Sam. XIX, 36. 2 Paralip. IX, 11. וּפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם Ita *ut facies* ſ. pars anterior *cellariorum* eſſet *verſus meridiem*, vs. 24. 27. 45. אֶחָד וגו׳ *Unum* vero, vel, ſecundum Noldium in *Concordantt.*

Parti-

Particular. p. 750., *alius cubiculorum ordo* erat *juxta latus portae orientalis.* פְּנֵי דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Versus viam borealem*, i. e. boream versus spectans, cf. vs. 20. 46. לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת *Sacerdotibus* destinatum est, *qui excubant in custodiis templi*, ut Vulgatus vertit. Sic tabernaculi sacri custodia a Mose Caathitis demandata est, vid. Num. III, 27. 28. 32. 38. Cf. infra XLIV, 8. 14. 15.

46. At cubiculum, quod aquilonem respicit (vs. 44.), לַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ, *sacerdotum erit*, *qui excubant ad ministerium altaris*, ut Vulgatus vertit. Ministerium altaris versabatur praecipue circa ignem sacrum perpetuo alendum, et circa curanda sacrificia, quae quotidie erant offerenda, uti patet ex Levit. VI, 12. 13. הֵמָּה בְנֵי־צָדוֹק *Hi* erunt *filii Zadoki*, ex posteris Pinehasi, cui promissio facta erat de pontificali dignitate, inter ejus posteros perpetuum futura. Fuit quidem aliquamdiu illa dignitas in familia Ithamari, ex qua Eli primus eam nactus est (vid. Josephi *Antt.* L. V. Cap. 12.), sed Zadoko, ex posteris Pinehasi (1 Paral. V, 34.), restituta est a Salomone, vid. 1 Reg. II, 26. 27. 35. 1 Paral. XXIX, 22. coll. 1 Sam. II, 30. seqq., et apud hos permansit usque ad finem Levitici sacerdotii. Cf. infra XLIII, 19. XLIV, 15. XLVIII, 11. הַקְּרֵבִים *Appropinquantes*, l. *propius accedentes*, XLII, 13. XLV, 4. Alexandrinus: οἱ ἐγγίζοντες πρὸς Κύριον, Hebr. VII, 19. Jacob. IV, 8. לְשָׁרְתוֹ *Ad ministrandum ei*, Num. I, 50. XVIII, 2. Deut. X, 8. XXI, 5.

47. וַיָּמָד אֶת־הֶחָצֵר *Porro mensus est atrium* internum, de quo vs. 19. 32. 44. אֹרֶךְ מֵאָה אַמָּה *Longitudo* ejus erat *centum cubitorum*, ut vs. 19. 23. 27. מְרֻבָּעַת *Quadratum* enim *erat*, praeter hunc locum infra tantum XLV, 2. et 1 Reg. VII, 31. obvium. וְהַמִּזְבֵּחַ *Altare autem* aeneum, de quo XLIII, 13. seqq. לִפְנֵי הַבָּיִת

הַבַּיִת Erat *ad faciem templi*, in medio atrii, et ante gradus ad templum, vid. *Sturm.* p. 88. seqq.

48. וַיְבִאֵנִי אֶל־אֻלָם הַבַּיִת *Postea introduxit me ad vestibulum* ipsius templi, s. *domus*, in specie sic dictae, ut vs. 47. XLI, 5. 13. etc. אֶל אֻלָם *Columnam* sive *postem vestibuli*, vs. 9. Jarchi: „frontem vestibuli, id est, densitatem laterum portae, quae ad orientem respicit, mensuravit ab oriente ad occidentem." חָמֵשׁ אַמּוֹת מִפֹּה וגו׳ *Quinque cubitos utrinque.* Videlicet sub vestibulo in fronte ponuntur *duae columnae liberae* (vs. 49.), procul dubio ad similitudinem columnarum aenearum in templo Salomonis, 1 Reg. VII, 15. 21. Metitur itaque angelus primum utrinque *a poste vestibuli* versus medium *usque ad extremum* s. finem *columnae* liberae, *quinque cubitos*, deinde quoque *spatium inter postem* et *columnam tres cubitos*, unde concluditur spissitudo columnarum duorum cubitorum. Quia vero duos cubitos spissae fuerunt, ab unius centro ad alterum proveniunt duodecim cubiti, et sic inter illas relinquuntur decem cubiti, juxta altitudinem tum portarum exteriorum (vs. 10.), tum interioris templi aperturae, XLI, 2. Haec *Sturm.* p. 91. וְרֹחַב הַשַּׁעַר *Et latitudinem portae*, i. e. secundum Sturmium, l. c. *aperturam*, s. *spatium* utrinque inter postem et columnam, uti diximus; cf. vs. 14.

49. אֹרֶךְ הָאֻלָם עֶשְׂרִים אַמָּה *Longitudo* hujus *vestibuli* ab oriente occidentem versus erat *viginti cubitorum*, ut 1 Reg. VI, 3. וְרֹחַב *Latitudo autem* a meridie ad septentrionem. עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה אַמָּה *Undecim* (vel, ab initio postis, *decem*) *cubitorum* erat, vid. 1 Reg. VI, 3. Nam, ut ait *Sturm.* p. 91., ab initio postis praecipue latitudo numeranda est. Quia vero basis ejus inferius projicitur undique ad latitudinem cubiti, ita requirente architectura, hinc in solo exterius adjicitur cubitus, qui etiam ad *scalas*, quarum juxta statim mentio fit, referri

referri poteſt. וּבְמַעֲלוֹת *Et quidem cum gradibus* ſcil. *ſcalis*, quales ſupra vs. 22. 26. ad exterius atrium *ſeptem*, ad interius vero *octo*, vs. 31. 34. 37. אֲשֶׁר יַעֲלוּ אֵלָיו *Quibus* (ſubaudito ב, ut 1 Reg. XI, 27.) *aſcendebant ad eam* portam templi, ſ. *ad ipſam* domum, vs. 48. Hieronymus: „Illud autem, quod ſequitur, *et octo gradibus aſcendebatur ad eam*, id eſt, ad portam interiorem, ſcientibus Hebraeam linguam facit magnam difficultatem. Denique Symmachus, quem in hoc loco ſequuti ſumus, *octo gradus* poſuit, Septuaginta *decem*, Theodotio et Aquilae ſecunda editio *undecim*, prima autem nullum numerum poſuit, ſed abſolute ait: *et gradibus in quibus aſcendebatur ad eam*, ut vel juxta conſuetudinem priorum portarum *octo* intelligamus gradus, ſicut intellexit et Symmachus, vel certe quos habebat porta interior, quorum numerum Scriptura non dicit.“ וְעַמֻּדִים אֶל־הָאֵילִים *Columnae* autem duae (uti dictum ad vs. 48.) *ad columnas parietinas* ſ. *juxta poſtes* erant, vs. 9. 48. מִפֹּה — מִפֹּה *Utrinque* (vs. 10. 12.), ut in templo Salomonis, 1 Reg. VII, 21. 2 Paral. III, 10., quae ſcalas quaſi munirent, aut continerent.

Cap.

Cap. XLI.

Argumentum.

Ad Templum ipſum adductus vates ejus partes, ornamenta, menſuras, inſtrumenta percenſet; et primo quidem *oſtium* Templi (vs. 1—4.), deinde *parietem* ejus cum ſubſtructionibus, cubiculis etc. (vs. 5—21.), tum *altare* (vs. 22.), poſtea *valvas* Templi et Sancti (vs. 23—25.), denique *feneſtras* et *palmas* (vs. 26.) deſcribit.

1. הֵיכָל, obſervante Michaele in *Supplemm.* p. 527., ab هَيْكَل, *magnus fuit*, proprie dicebatur *Sanctum* cum templi, tum tabernaculi, capacius illud, adytoque oppoſitum 1 Reg. VI, 5. 17., VII, 50., tum, per metonymiam partis pro toto, templum omne. Hoc loco (ut vs. 4. 20. 21.) templum ipſum, in ſpecie ſic dictum deſignari, docet res ipſa, cf. not. ad XL, 48. אֶת-הָאֵילִים *Poſtes* portae templi, cf. XL, 9. 48. שֵׁשׁ-אַמּוֹת *Sex cubitos* utrinque diſtantes; vel latos (ſecundum *Sturmium* p. 91.) inferius ad baſin *ſex cubitos*, ſupra autem *quatuor* cubitos. Quid vero poſtremis hujus verſus verbis, רֹחַב הָאֹהֶל, ſignificetur, difficile dictu eſt, quum nomen אֹהֶל, quod alias *tentorium* ſignificare conſtat, hoc loco aliam notionem, architecturae propriam, obti-

obtinere necesse sit, quam nos prorsus ignoramus. Veteres, qui usitatam nominis illius significationem reddant, nihil lucis afferunt. Neque Hieronymus in Commentario quicquam habet, quod ad hujus vocabuli explanationem faciat. JARCHI *latitudinem tentorii* exponit latitudinem vestibuli, quae est, inquit, in latitudine ipsius vestibuli et in longitudine templi. (רחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל). „Quae verba," ait Villalpandus, „difficili plane ratione, et quae Oedipum potius, quam interpretem exposcant, nihil aliud significare putanda sunt, quam quod latitudo postium et superliminaris recta ab Oriente dimensa fuerit versus Occidentem: sic enim vestibuli latitudo extenditur, et porticus templi, et ipsius templi longitudo." Ipse Villalpandus vocem אֹהֶל, quam proprie *omne, quod superne expanditur*, significare dicit, hoc loco transferri ad significandum superliminare portae templi arbitratur, quod quum planum fuisset, atque extensae cortinae persimile, obumbraret ac protegeret ianuam desuper, ut sensus sit, postes singulos, superliminare sustinentes, latitudine fuisse cubiti unius, quanta nimirum erat desuper extenti superliminaris latitudo. CASTELLIO אֹהֶל vertit *operimentum*, i. e. summam partem, quae cetera operiebat. Alii *latitudinem tentorii* hic exponunt *latitudinem tabernaculi*, quod lege imperatum, et a Mose curatum fuit, juxta quam latitudinem hic postes seu limina mensurata fuisse dicuntur. Ita HAFENREFFER, p. 37. „*Porta hujus mediae partis*, quae ex vestibulo in ipsam domum deducit, est *decem cubitorum*, si lumen, vel aperturam, intelligas: sin antepagmenta quoque et postes comprehendas, frontes hinc et inde sex cubitorum erunt, hoc est, cubitorum duodecim (nam et haec porta δίθυρος est), latitudinis nimirum tantae, quantae esse debuit tabernaculum. Porta igitur hujus Templi totam latitudinem aequavit tabernaculi. Ex historia namque Exodi patet, tabernaculum

naculum habere debuisse in latitudine *octo* asseres (Exod. XXVI, 22. 23. 25.), qui singuli fuerunt *sesquicubitales* (ibid. vs. 16.). Et sic octo asseres aequarunt *cubitos duodecim*, eandem ipsam mensuram, quam habet porta templi visionis."

2. וְרֹחַב הַפֶּתַח *Latitudo autem aperturae*, s. *ostii*, quod inter postes manet inane. „Illud silentio minime praetereundum est, quod quum hanc portam et interiorem Sanctuarii saepius nominet, eis numquam nomen indidit שַׁעַר, quum contra factum fuisse videamus in reliquis atriorum portis. Cujus rei causam non aliam licet assignare, quam quod vox פֶּתַח *ostium*, quod in muro ingredientium commodis aperitur, et lumini excipiendo, significat; שַׁעַר vero omnia ea aedificia indicat, quae ad portae dignitatem, munitionem, ornamentum solent circa portam exstrui. Ex quo fit, ut, quum portae atriorum ad pompam et munitionem templi fuissent exstructae, eae שַׁעַר appellentur, quarum ostia quum dimetienda fuerunt, פֶּתַח הַשַּׁעַר dicerentur [vid. XL, 11.]; at in portis his Sanctuarii, quae ad usum tantummodo aperiuntur, quaeque, quamvis propriis sint exornata membris, nulla habent desuper ad portae pompam aedificia, quinimo ipsa ostia sub contignatione aperiuntur, ideo פֶּתַח de iis usurpatur." Villalpandus. עֶשֶׂר אַמּוֹת *Decem* erat *cubitorum*, sicut fuerat etiam in atrio exteriori, XL, 11., et in templo Salomonis, 1 Reg. VI, 3., unde supponit *Sturmius* p. 91., altam fuisse ianuam *viginti* cubitos. Qua in re consentit cum Villalpando, qui „hujus ostii," inquit, „*latitudo* dimensa est, *altitudo* non item; id quod non casu, aut temere factum esse arbitror, neque quod minus videretur necessaria ad aedificii rationem plene percipiendam; sed quod facili conjectura ea ex dictis posset colligi fuisse cubitorum *viginti*, dupla proportione, quam in aliis por-

portis ostendimus observatam fuisse. וּכְתֵפוֹת הַפֶּתַח *Humeri* vero, s. *latera ostii*, i. e. quae utrinque restabant partes parietis, cf. vs. 26. XL, 18. 41. 44. Sicut enim pectus, ait Villalpandus, aut cervicem in medio constitutam humeri circumstant, ita portam in medio apertam circumdant partes illae parietis a lateribus portae relicti. חָמֵשׁ אַמּוֹת וגו' *Quinque cubitos utrinque*, ut adeo tota latitudo, uti mox audiemus, esset viginti cubitorum, quae etiam erat longitudo vestibuli, XL, 49. Jarchi: „*Latitudo* templi erat *viginti* cubitorum, et *latitudo portae decem*; remanent igitur latera ejus utrinque *quinque* cubitorum." וַיָּמָד אָרְכּוֹ *Deinde mensus est longitudinem ejus*, scil. templi, in specie sic dicti; suffixum enim ad הֵיכָל vs. 1. est referendum. אַרְבָּעִים אַמָּה *Quadraginta cubitos*, ut in templo Salomonis, 1 Reg. VI, 17., unde concludimus, etiam *altitudinem* parietis undique fuisse *triginta* cubitorum, ut 1 Reg. VI, 2.

3. וּבָא לִפְנִימָה *Mox venit introrsum* (XL, 16. 2 Paral. XXIX, 16.), ad adytum. Jarchi: „Id est, ad parietem dividentem inter templum et Sanctum Sanctorum." LXX. εἰς τὴν αὐλὴν τὴν ἐσωτέραν. אֵיל־הַפֶּתַח *Columnam* s. *postes ostii*, vs. 1. XL, 9. Vulgatus: *in fronte portae*. שְׁתַּיִם אַמּוֹת *Duobus cubitis* spissos. וְהַפֶּתַח שֵׁשׁ אַמּוֹת *Ostium vero*, s. apertura *sex cubitorum* erat in latitudinem (*im Lichten*). וְרֹחַב הַפֶּתַח שֶׁבַע אַמּוֹת *Latitudo vero ostii*, connumerata videlicet utrinque postium latitudine, *septem* erat *cubitorum*. „Sex cubitis patet porta, vel ostium portae Sancti Sanctorum, quibus si addas bis septenos humerorum portae, id est, quanta est pars muri, quae interjacet inter ostium et angulum interiorem domus, omnes simul vicenos complent cubitos, quot cubitos longum est, ac latum interius oraculum, de quo mox sermo futurus est [vs. 4.]." Villalpandus.

4.

4. וַיָּמָד אֶת־אָרְכּוֹ *Et menſus eſt longitudinem ejus*, i. e. intimi ac ſanctiſſimi penetralis, uti patet ex fine hujus verſus. עֶשְׂרִים אַמָּה וגו׳ *Viginti cubitos longum*, *totidemque latum* erat, ut igitur quadratum eſſet, imo cubicum, adnumeratis pro altitudine viginti cubitis, coll. 1 Reg. VI, 20. אֶל־פְּנֵי הַהֵיכָל Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 63. *ante templum* vertit, quomodo אֶל־פְּנֵי et Levit. XVI, 2. Num. XVII, 8. al. capiendum, et in not. 387. addit: „Syrus ܠܩܘܒܠ ܗܝܟܠܐ, *coram templo.* Alii: *in parte interiori templi* [coll. 1 Reg. VI, 20. לִפְנֵי הַדְּבִיר, *quod ad interiora adyti attinet*]; quod non probo. Nam הֵיכָל hic opponitur *Sancto Sanctorum*, vs. 21. 23. Et ſic notat *Sanctum* templi. Unde *Sancti Sanctorum* longitudo et latitudo non poteſt dici *e regione templi*, aut ei *intrinſeca*, ſed *ante*, vel in *parte anteriori templi.* Quemadmodum Jonathan, קֳדָם הֵיכְלָא *ante templum.*" קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים *Sanctiſſimum* penetrale, vid. Exod. XXVI, 33. 34., quod 1 Reg. VI, 19. דְּבִיר, i. e. *pars poſtica* appellatur, cf. not. noſtr. ad Pſ. XXVIII, 2.

5. וַיָּמָד קִיר־הַבַּיִת *Poſtea menſus eſt murum* ſ. *parietem domus*, 1 Reg. VI, 3. שֵׁשׁ אַמּוֹת Qui undique *ſex cubitos* craſſus fuit. „Hujus parietis unam menſuram tradit, quum triplex facile poſſet deſiderari, longitudinis videlicet, altitudinis et craſſitudinis. At quum muri longitudo domus longitudini par ſit, haud ſecus, quam altitudo celſitudini, haec ſubintelligenda eſſe videntur, cum de domus ipſius ſimilibus dimenſionibus agendum eſt, atque haec una menſura, quae traditur, *craſſitudini* danda eſt, *ſex cubitorum.*" Villalpandus. In iis, quae jam ſequuntur, magnam difficultatem creat dictio צֵלָע, quae quid in re architectonica ſignificet, quum ſit incertum; bona hujus capitis pars obſcurari atque implicari neceſſe eſt. In duas vero potiſſimum

 par-

partes discedunt interpretes, aliis *pilas*, *anterides* (*Strebepfeiler*), aliis vero *cubicula lateralia* nomen hebraeum explicantibus. Prioris explicationis auctor eſt Villalpandus, qui, quod templi parieti nihil eſſet adjunctum, quod illum firmaret, et, ne in latus procumberet, aut rueret, ſuſtineret, aliquid illi, quaſi fulcrum, adſtruendum fuiſſe putat. Pilas igitur illas, quae magnorum operum muris adhibentur, ne ab impoſitae molis gravitate fatiscant et ruant, Villalpandus צְלָעוֹת, *coſtas*, Hebraeis dictas fuiſſe conjicit, quod coſtarum in modum aedificii latera contineant, ne rimarum hiatu ſolverentur. Hebraei tamen interpretes, quibus et nos adſtipulamur, unanimi conſenſu *cellas* ſ. *thalamos laterales* intelligunt, quam ſententiam pluribus vindicavit J. H. Cocceius in *Naeder Onderſoeck*, p. 761. ſeqq., et tuetur quoque Sturmius *Sciagraph.* p. 93., qui צֵלָע, *coſtam*, *latus*, hoc Capite metaphorice pro *cellis ad latus templi*, adhiberi arbitratur, quia ipſae propter plura interſtitia ſua coſtas haud inepte repraeſentarent. Poterant tamen et ideo צְלָעוֹת, *latera*, appellari, quod extra templum lateribus domus adhaereſcebant. Non male Caſtellio vertit *tabulata*. Talia exſtabant quoque in templo Salomonis, vid. 1 Reg. VI, 5. (וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב). Ea deſcripſit Josephus *Antiquitt.* L. VIII, 3. §. 2. his verbis: *Περιῳκοδόμησε δὲ τὸν ναὸν ἐν κύκλῳ τριάκοντα βραχέσιν οἴκοις, οἳ συνοχή τε τοῦ παντὸς ἔμελλον ἔσεσθαι διὰ πυκνότητα καὶ πλῆθος ἔξωθεν περικείμενοι. Porro aediculas templo per circuitum aſtruebat triginta, quae extrinſecus circumjectae totum templum propter crebritatem earum et multitudinem erant cohibiturae.* Cf. Hirtii Commentat. *de templo Salomonico* (ſupra ad XL, 5. laud.) p. 24. ſeqq. Infimus igitur conclavium lateralium ordo ſ. ambitus (הַצֵּלָע), de quo hoc verſu agitur, *quatuor* cubitos latus erat, סָבִיב וגו׳ *undique* circa templum, vs. 6. 7. 8. XL, 5. 14. 17. „Videlicet circa templum porticus erat, duplici ſerie pilarum ſuſten-

ſuſtentata, et anterius utrinque extenſa, ſecundum totam atrii latitudinem. Intra ſeriem interiorem circumductus erat murus utrinque, ita ut undique circa templum *duos cubitos latus*, murum templi ſpiſſitudine augeret. Sic templi paries *ſex cubitos* latus erat, ut ab initio hujus verſus dictum eſt. *Pilae* autem proxime eum cingentes muro verſus templum ita connectebantur, ut porticus circa templum maneret *quatuor cubitos lata*, et ita murus eam ambiens, ubi pilae erant, *ſex*, inter easdem vero *quinque cubitos* craſſus eſſet (vs. 9.)." STURMIUS in *Sciagr.* p. 92.

6. וְהַצְּלָעוֹת צֵלָע אֶל־צֵלָע *Cubicula autem lateralia* quod attinet, *unum cubiculum juxta alterum erat*; שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים פְּעָמִים Idque *triginta et tribus vicibus*, ad exemplum templi Salomonici, vid. 1 Reg. VI, 4. 5. פְּעָמִים *vices*, ut 1 Reg. VII, 4. 5. „Nempe *bina cubicula inter ſingulas pilas* collocando, et *inter duas pilas* (in medio occidentem verſus, ab invicem quatuor et viginti diſtantes) *tria* conſtituendo, ob mediam pilam deficientem quidem commodiſſime, obtinemus in circuitu templi cubicula lateralia *triginta tria*." *Sturmius*, p. 93. וּבָאוֹת בַּקִּיר *Quae intrabant in murum* ſ. *parietem*, quem ad vs. 5. e *Sturmio* deſcripſimus. אֲשֶׁר לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת *Qui murus domui* adſtructus erat *pro cubiculis lateralibus*. לִהְיוֹת אֲחוּזִים *Ut ab illo eſſent adprehenſae*, ſive, *ut eſſent* eidem *adhaerentes*, cf. 1 Reg. VI, 6. Eſth. I, 6. וְלֹא־יִהְיוּ אֲחוּזִים *Non autem eſſent adprehenſae*, ſ. *non adhaererent*, aut *cohaererent*. Cf. 1 Reg. VI, 10. בְּקִיר הַבַּיִת *In ipſo muro* ſ. *cum ipſo pariete domus*. Quia, ut ad vs. 5. dictum eſt, ſeparatae quaſi partes illius muri erant: ſcilicet 1) paries templi, 2) paries eidem pro cubiculis adſtructus. Vulgatus hunc locum ſic vertit: *Et erant eminentia* (בָּאוֹת), *quae ingrederentur per parietem domus, in lateribus per circuitum, ut continerent, et non attingerent*

 parie-

parietem templi. Quae Villalpandus hoc modo exposuit: „Retractiones quasdam fecit in ipsis lateribus domus, in quibus trabes et tabulata cubiculorum domum circumdantium ponerentur, ne opus esset ipsos templi parietes fodere, ut continere possent trabes, quas non debuit templi parietem contingere, nedum illi insistere.“

7. וְרָחֲבָה *Dilatabatur autem* substructio. Scilicet murus ille extrinsecus per singulos septem cubitos altitudinis utrinque *marginem*, *semicubitum latum*, nanciscebatur, atque adeo *superna versus tenuior* reddebatur. In duobus ergo et quadraginta cubitis altitudinis, quae intra porticus erat, undique proveniunt *quinque* supra invicem margines. Hisce trabes imponebantur, singulae una cum tabulato imposito cubitum spissae, ut inter illas sex cubitorum, secundum vs. 8., relinqueretur. Quoniam vero infimum spatium *quatuor* cubitos latum erat (quia a centro pilae ad centrum ulterius duodecim cubiti sunt) reliqua subinde cubito latiora fiebant. Haec vero ambulacra, per fenestellas lumen ex porticu recipientia, in conclavia s. gazophylacia (de quibus ad vs. 5. 6. dictum est), distincta erant. *Sturm.* p. 93. וְנָסֵבָה *Et circumibat*, propr. *circumducebat se*, coll. Num. XXXV, 4. 5. Jos. XV, 3. 10. Hebraei intelligunt *cochlidem*, s. *scalam cochlearem* (*eine Wendeltreppe*), Chaldaeum sequuti, qui וּפוּתְיָא מְסִבְּתָא, *et latitudo cochleae* vertit. לְמַעְלָה לְמַעְלָה *Sursum* s. *superne*, usque ad summum tabulatum. לַצְּלָעוֹת *Pro conclavibus* s. *gazophylaciis*, vs. 5. 6. כִּי מוּסַב־הַבַּיִת *Nam ambitus domus*, prius nomen est formae מוּסַךְ, *tegmen* (a סָכַךְ), 2 Reg. XVI, 18. לְמַעְלָה לְמַעְלָה *Usque ad summum erat.* סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת *Undique circa domum*, vs. 5. 10. Alexandrinus Graecus interpres verba hebraea inde ab initio versus sic vertit: Καὶ τὸ εὖρος τῆς ἀνωτέρας τῶν πλευρῶν κατὰ τὸ πρόσθεμα ἐκ τȣ̃ οἴκȣ, πρὸς τὴν ἀνωτέραν κύκλῳ τȣ̃ οἴκȣ. Vulgatus vero ita:

Et

Et platea erat in rotundum, aſcendens ſurſum per cochleam, et in coenaculum templi deferebat per gyrum. Villalpandus: „Et aditus, vel oſtium inferiorum cubiculorum patebat ad cochleam, qua ad media et ſuperiora cubicula aſcendebatur; quae quidem cubicula univerſam propemodum domum circuibant.“ עַל־כֵּן רֹחַב־לַבַּיִת לְמַעְלָה *Ideo* major *latitudo domui* ſ. aedificio hinc erat *ſuperius.* In aliquot codd. et editt. legitur רֹחַב־הַבַּיִת, ſenſu eodem. LXX. Ὅπως διαπλατύνηται ἄνωθεν. Vulgatus: *Idcirco latius erat templum in ſuperioribus.* Villalpandus: „Et ſpatium fiebat majus ſurſum aſcendendo ad cameras, atque adeo cubicula inter coſtas, ſive paraſtades, latiora erant quo ſuperiora.“ וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה *Et ſic quod ad infimum* tabulatum, ſ. infima gazophylacia, attinet; cf. XL, 18. XLII, 5. יַעֲלֶה Ex eo *adſcendebat*, ſ. *adſcendebatur*, ſcil. per ſcalas cochleares, quae hic ſatis perſpicue indicantur; coll. 1 Reg. VI, 8. ubi de tribus thalamorum contignationibus, quae templo adſtructae erant: וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה *Et per cochleas adſcendebant in mediam* contignationem, *et inde in tertiam*, ſupremam. Verbum noſtro loco *imperſonaliter* ponitur, ſubaudito Participio *adſcendens* (עוֹלֶה), cf. 1 Reg. XXII, 18. 2 Reg. XXI, 26. Vel ſubaudiendum eſt nomen *angeli*, qui vati haec omnia oſtendit, ut XL, 6. al. עַל־הָעֶלְיוֹנָה *Ad ſuperius* tabulatum, XLII, 5. לַתִּיכוֹנָה Et *ad intermedium*, cf. loc. 1 Reg. VI, 8. modo adductum. LXX. Καὶ ἐκ τῶν κάτωθεν ἀναβαίνωσιν ἐπὶ τὰ ὑπερῷα, καὶ ἐκ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ τριώροφα. Vulgatus: *Et ſic de inferioribus adſcendebatur ad ſuperiora in medium.* Villalpandus: „Adſcendebatur enim ad ſuperiora cubicula per media, et ad haec per inferiora.“

8. וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ *Vidi ergo, aedificio huic* eſſe juſtam *altitudinem.* Nam de *latitudine* conclavium ſ. gazophylaciorum interna dixerat vs. 5., et de numero ac

modo eorum vs. 6. 7. מוּסְדוֹת הַצְּלָעוֹת *Fundamenta gazophylaciorum lateralium*, vs. 5. 6. 7. Quae iu textu ſcriptae exſtant literae, מְיֻסָּדוֹת, *fundata*, ſunt efferendae. Similis lectionis varietas Jeſaj. XII, 5. (מוּדַעַת et מְיֻדַּעַת, *notum*). מְלוֹ הַקָּנֶה Singula *plenitudine calami*, ſ. pleno calamo, XL, 5. שֵׁשׁ אַמּוֹת Videlicet *ſex cubitorum* erant. Cf. not. ad vs. 7. אַצִּילָה *Usque ad axillam*, quod plerique cum אַמּוֹת ita conjungunt, ut *cubitos* indicari exiſtiment, quorum ſinguli communibus majores, utpote ad axillam usque, fuiſſent. Verum recte monet Michaelis in *Supplemm.* p. 119., ſuperiorem brachii partem ad axillas, numquam menſuram fuiſſe, nec eſſe poſſe; nullam enim, ut anatomici docent, facilem ac ne quidem certam proportionem ad corpus humanum habet, ut menſurae reliquae, nec, ut inferior pars brachii, rei menſurandae applicari poteſt. Ipſe Michaelis dubitat, nomine אַצִּיל, ſitne *radix* ſ. *junctura manus cum brachio*, an vero *junctura manus, qua digitis adhaeret*, intelligenda. „*Radicem*," inquit, *manus* ſi intelligas, אַמָּה אַצִּילָה *cubitus usque ad radicem* erit minor cubitus quatuor palmorum; ſi *manus cum digitis juncturam*, cubitus usque ad phalanges digitorum, vel interiorem manus curvaturam, majorem quinque palmorum cubitum habebis, quem alias (ut ſupra XL, 5.), אַמָּה וָטֹפַח Ezechiel dicere ſolet," quod quidem Michaeli veriſimilius. Sturmius *Sciagr.* p. 94. ad ſtructuram aedificii hoc refert, ut dictione *ad axillam usque* exprimantur *margines parietis* ad vs. 7. deſcripti; quum enim ſuſtineant trabes gazophylaciorum, *axillarum* nomen aptiſſime iis convenire. Alii: *ad alam usque*, i. e. pteromata aedificii, ab alarum ſimilitudine ſic dicta. Chaldaeus pro אַצִּילָה poſuit רְוַח, *ſpatium*. Ita et Vulgatus, qui integrum verſum ſic reddidit: *Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad menſuram ſex cubitorum ſpatio.* Graecus Alexandrinus nomen אַצִּילָה plane omiſit. Villalpandus

noſtrum

nostrum versum hoc modo explicat: „Vidi interiores costarum retractiones, quibus trabes et tabulata fulciuntur, ipsaeque parastades muniuntur; erantque in universum singulae retractiones altae calamum unum sex cubitorum, et palmi omnes simul cubitos viginti.“

9. רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר־לַצֵּלָע *Latitudo* vero *parietis, qui laterali substructioni* et cubiculis s. gazophylaciis ejus erat. אֶל־הַחוּץ *Ad extra* s. *extrinsecus* ea cingens. חָמֵשׁ אַמּוֹת *Quinque* erat *cubitorum*, vid. notata ad vs. 5. Nam uti ad omnes parietes, ita etiam ad hunc, procul dubio pilae unum prostabant cubitum tribus intra parietem latentibus. Hic igitur adjungendi sunt duo cubiti, ut totus paries *quinque* cubitos spissus evadat, ait *Sturmius* p. 94. וַאֲשֶׁר מֻנָּח *Et quod residuum*, s. *relictum* erat spatium, scil. pro cochlearibus scalis, ex mente *Sturmii*, p. 96. seqq. Aliis מֻנָּח (Participium *Hophal* verbi יָנַח, cujus vero sola forma *Hiphil* et passivum *Hophal* in V. T. occurrit) *residuum, relictum locum liberum* et structura *vacuum*, *aream* interpretantur. Ita LXX. vs. seq. (nam hoc vs. non expresserunt) ἀπόλοιπα, vertentes, et Chaldaeus, qui אֲחַר שְׁבִיק, *locum derelictum*, liberum, vertit. בֵּית צְלָעוֹת *Pro domo*, aedificio, loco *conclavium lateralium*, vs. 6. אֲשֶׁר לַבַּיִת *Quae domui*, i. e. templo adstructa erant, vs. 5. Vulgatus hunc versum ita vertit; *Et latitudinem* (vidi) *per parietem lateris forinsecus quinque cubitorum; et erat interior domus in lateribus domus.* Villalpandus: „Lapideus paries, qui costas et cubicula claudebat extrinsecus, latus erat cubitos quinque. Totidemque latus erat locus ille inter costas relictus, qui in cubicula deinde tributus secundum longitudinem fuit: qui quidem locus et pro aestuariis fuit, et ut in eo sacra vasa asservanda reponerentur.“

10. וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת *Et inter conclavia*, XL, 17. XLII, 4. 7. seqq., nempe a pariete templi usque ad exteriorem

parietem adſtructionis lateralis. רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה *Latitudo* ſ. *ſpatium* erat *viginti cubitorum*, intra quam porticum etiam gazophylacia circa templum erant. Hafenrefferus in *Templo Ezechielis* p. 37. coll. p. 17., quae inde a vs. 5. leguntur, hoc modo informat: „Sicuti Salomonis (1 Reg. VI, 5. 6.), ita quoque hujus viſionis templo trium contignationum circuitus, in thalamos diſtributus, circumjiciendus fuit (צֵלָע ſ. צְלָעוֹת, *latera*, appellatus, quod extra templum lateribus domus adhaereſcebat), ita quidem, ut illius circuitus trabes *incumberent*, non autem *inhaererent* templi muris (vs. 6.). Incubuerunt igitur iſtis projecturis, quae ex contracta muri craſſitudine enatae ſunt, ex altera parte in libero ſolo erectis columnis, ſive trabibus arrectariis. Ambitus ille non unam omnium contignationum habuit latitudinem; anguſtiſſima enim erat *infima*, quatuor videlicet cubitorum (vs. 5.), *media*, cubitorum quinque. *Suprema* autem contignatio latitudinem habuit cubitorum *ſex*, hoc eſt calami unius, vs. 9. et 10. Ita ſingulae contignationes ſuperiores proxime inferiorem uno latitudinis cubito ſuperant. Suntque in ſingulis contignationibus thalami ſive conclavia triginta (vs. 8.). Cauſam autem diverſae iſtius latitudinis ex fabrica templi Salomonis cognitam habemus. Nam murus templi ſingularum contignationum altitudine uno cubito ab extra retractus fuit, craſſitie diminuta. Qua ratione circumcirca gradum quaſi faciens, non tantum trabeationes ambitus commode ſuſtinere potuit, ſed ejusdem quoque latitudinem, ſecundum ſingulas contignationes, ſingulis cubitis adauxit. Sic infima contignatio, quatuor cubitorum, media, quinque, tertia, ſex cubitorum latitudinem nacta eſt. [Convenit Hirt, *der Tempel Salomons*, p. 24., qui hanc fabricam rectae conſtruendi rationi plane conſentaneam judicat]. Exterior porro murus, qui circumcirca ambitum claudebat, et aream

puram

puram spectabat, fuit cubitorum quinque, vs. 9. Hanc omnem structuram circumibat *area* pura et vacua [מֻנָּח] *quinque* cubitorum, unde aditus patebat in ascensus contignationum, *altera* ianua versus meridiem, altera versus septentrionem spectante (vs. 11.)."

11. וּפֶתַח הַצֵּלָע *Quod vero ad ostia attinet substructionis lateralis*, vs. 5. cf. 1 Reg. VI, 8. לַמֻּנָּח Quae *ad aream* illam vacuam spectabant, vid. vs. 9. Unum ostium erat דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן, *versus septentrionem*, XL, 20. 44. 46.

12. וְהַבִּנְיָן *Porro structura* longius producta, et variis partibus contexta, vs. 15. XL, 5. XLII, 1. 5. 10., praeter quae loca id nomen non occurrit. „Omnis exedrarum templo adjacientium structura, quae parietibus exterioribus clausa, mediis distinguitur parastadis fornicibus apertis, hac voce denominetur." Villalpandus. אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי Quae erat *ante*, vs. 15. הַגִּזְרָה *Separatum* tabulatum, vs. 13. 14. 15. XLII, 1. 10. 13. Per quod intelligunt *structuram gazophylaciorum*, quam *a pariete* domus s. templi *separatam* fuisse ex iis, quae praecesserunt, cognovimus; alii vero, ut Jarchi, et Villalpandus, *templum*, quod ab omni alio aedificio sepositum erat nec alteri conjunctum, aut aliqua sui parte connexum. פְּאַת דֶּרֶךְ הַיָּם *Ad angulum* s. *plagam* (XLVII, 17. seqq.) *mare versus*, i. e. Occidentem, XLII, 19.

13. Quam per partes dimensus fuerat domum, nunc in unam summam colligit, eamque longam esse testatur ab oriente in occidentem cubitos centum. Rationem tamen hunc numerum colligendi varii tenent variam, quoniam non omnes superiores partium numeros eodem modo interpretantur. Nobis quidem hisce tricis immorari nec vacat, nec libet. Multus est in recensendis et excutiendis veterum interpretum et Hebraeorum sententiis Villalpandus *Explanat.* T. II. P. II. C. XXX.

C. XXX. seqq. p. 299. seqq., quem adeant harum rerum cupidi.

15. Verba וּמָדַד עַל־אַחֲרֶיהָ, quae Vulgatus ita vertit: *et mensus est longitudinem aedificii contra faciem ejus, quod erat separatum ad dorsum*, Villalpandus hoc modo explicat: „Mensus est interioris atrii quadratam illam aream, quae domum Domini cingebat, vel potius postes, vestibula et porticus, quae triplici ex latere, occidentali, meridiano et aquilonari domui opponebantur.“ De significatione nominis אַתִּיקִים, quod hoc loco cum suffixo formae chaldaicae, praeter hunc locum vero quater tantummodo, vs. 16., et infra XLII, 3. bis et 5. occurrit, non constat. LXX. h. l. vertunt ἀπόλοιπα, Capite autem proximo vs. 3. 5. περίστυλον. Vulgatus hoc versu et vs. 16. retinet vocabulum hebraicum, quod *ethecas* expressit, sed Cap. sequ. *porticus* vertit. Chaldaeus זִיוְיָתְהָא, *angulos ejus*, et sic quoque reliquis locis, Syrus constanter ܒܠܘ̈ܣܛܢ, *balaustia*. Jarchius ad XLII, 3. fatetur, *se nescire, quid hoc significet* (לא ידעתי מה הוא). Et Kimchi, quamvis ipse *conclavia* nomine hebraeo denotari existimet, tamen ad XLII, 5. tantis sese difficultatibus impeditum sentit, ut *hanc libri particulam tempore futuro ab Elia explicandam esse* dicat. Villalpandus *postes atrii* exponit, a quo non differre videtur Coccejus, qui e XLII, 6., ubi τοῖς אַתִּיקִים opponuntur עַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת, *columnae atriorum*, colligit, indicari genus *columnarum*, aedificiorum parietibus adhaerentium et perruptarum, ut perviae sint, firmantes aedificium. מֵאָה אַמָּה Ut vs. 13. 14. וְאֻלַמֵּי הֶחָצֵר *Et vestibula atrii*, cf. XL, 31. 34.

16. הָאֲטֻמוֹת *Contractae*, intus angustiores, vid. ad XL, 16. וְהָאַתִּיקִים *Et porticus*, vs. 15. לִשְׁלָשְׁתָּם *Tribus illis* erant, XL, 10. Alii: *circa tria illa* erant. Quae-

Quaerendum quibus? Villalpandus id refert ad postes triplici ex latere templum cingentes, ſ. ternas atrii porticus, quae templum circumdabant in latere meridionali, occidentali et aquilonari. Cf. etiam XLII, 3. 6 נֶגֶד הַסַּף *E regione liminis.* Ita Chaldaeus: לְקֳבֵל סִפָּא, *ex adverſo liminis.* Alii: *juxta limen.* Vulgatus: *contra uniuscujusque limen.* Villalpandus: „poſtibus domus reſpondebant ſingula limina.“ שְׂחִיף עֵץ *Tectorium* erat *ligni*, ſ. ligneum. Nominis שְׂחִיף, hoc ſolo loco occurrentis, notio, e contextu patet. Arabice سخيف eſt *tenuis*, ut forſan *tenuitatem ligni* proprie ſignificet. Chaldaeus: דַּחֲפֵי כְּרָסִין דְּאַרְזָא, *quod limen opertum erat aſſeribus cedrinis.* Vulgatus: *ſtratum ligno.* Villalpandus: „Poſtes domus operiebantur tabulatis cubiculorum in circuitu trium laterum, meridiani, occidentalis et aquilonaris.“ וְהָאָרֶץ עַד־הַחַלֹּנוֹת *Terra autem usque ad feneſtras.* Villalpandus: „Poſtes, ſive antae domui adjacentes, tabulatis operiuntur a terra usque ad feneſtras domus, hoc eſt, usque ad altitudinem viginti quinque cubitorum. Vel: ſolidus paries erigebatur usque ad feneſtras domus, quae ſuper altitudine quinque et viginti cubitorum aperiebantur in pariete meridiano et aquilonari.“ וְהַחַלֹּנוֹת מְכֻסּוֹת *Feneſtrae vero* ligno *obductae erant.* Cf. 1 Reg. VI, 15. Villalpandus: „Feneſtrae templi, quae ſuper hujusmodi pariete aperiebantur, ab eodem ita abscondebantur, ut ex atriorum pavimento inferiori videri non poſſent.“

17. עַל־מֵעַל הַפֶּתַח *Super eo*, quod *ſuper oſtio* erat. Cf. vs. 20. וְלַחוּץ *Et extra*, forinſecus, XLII, 7. וּבַחִיצוֹן *Et in exteriori*, ſanctuario, XLIV, 1. 1 Reg. VI, 29. 30. מִדּוֹת *Menſuris* juſtis, omnia certam ſuam menſuram habebant. Cf. XL, 24. 28. XLII, 15. XLIII, 13. Senſus videtur hic eſſe, et *intrinſecus*, id eſt, in interiori domo Sancti Sanctorum, et *forinſecus*, in exteriori

Sancti

Sancti, omnia operta fuiſſe tabulis ejusdem menſurae, in quibus inſculptae erant Cheruborum imagines, et alia ornamenta, de quibus vs. 18. ſeqq.

18. עָשׂוּי כְּרוּבִים *Fabrefactum* quid erat in illis tabulis, videlicet *Cherubi*, cf. vs. 19. 20. 25. XL., 17. וְתִמֹרִים *Et palmae*, vs. 20. XL, 16. 31. וְתִמֹּרָה בֵּין־כְּרוּב לִכְרוּב *Ita ut palma eſſet inter Cherubum unum et alterum.* וּשְׁנַיִם פָּנִים לַכְּרוּב *Duaeque facies Cherubo* erant, *hominis* et *leonis*, vs. 19., alias *quatuor*, ſecundum Cap. I, 6. 10., quia hic duae tantummodo in plano apparebant. Duae itaque aliae facies concipi debent quaſi parieti obverſae et ab eo obſcuratae.

19. וּפְנֵי אָדָם אֶל־הַתִּמֹרָה מִפּוֹ *Facies* nimirum *humana palmam verſus erat hinc.* וּפְנֵי כְפִיר וגו׳ *Et facies leonis illinc*, ad dextram ſcilicet poſita. Latuit igitur hic facies *vitulina* a ſiniſtris, et facies *aquilina* a tergo, vid. I, 10. עָשׂוּי אֶל־כָּל־הַבַּיִת Ita *factum fuit ad omnem domum*, vs. 18.

20. עַד־מֵעַל הַפֶּתַח *Usque ad ſuperiorem partem oſtii*, vs. 17. וְקִיר הַהֵיכָל *Sic* etiam in *muro* ſ. *pariete templi*, vs. 1. 4. 21. Punctis voci הַהֵיכָל ſuperne impoſitis veteres librarios notaſſe, illam in nonnullis codicibus abeſſe, probavit Huepeden in ſcripto, cui epigraphe: *Neue wahrſcheinliche Muthmaſsung von der Bedeutung der auſserordentlichen Puncte* etc. Hannov. 1751. in quatern. Sed jam ante illum rem vidit Hiller *de Arcano Kethib et Keri* p. 152. ſeqq., qui, poſtquam in univerſum obſervaſſet, illa puncta lectionis notare varietatem, regulam *primam* conſtituit hanc: *puncta non vocalia, quae ſingulis in textu literis imponuntur, in codice B abſentiam integrae vocis declarant;* regulam vero *ſecundam* (p. 155.) hanc: *puncta non vocalia, quae uni, aut ſaltem non omnibus integrae vocis literis imponuntur, earundem literarum in lectione*

lectione B arguunt abſentiam, et, quae hinc in eadem lectione oritur, vocalium discrepantiam. Ad noſtram vero vocem quod attinet, quum in accuratiſſimis libris, veluti Plantiniano utroque, Bombergiano utroque, Baſileenſi, Athiano, aliis, vocis הַהֵיכָל literis ſolum quatuor prioribus puncta ſint impoſita, non vero כָל; Hillerus in aliis codicibus nomen הַהֵיכָל in fine noſtri verſiculi plane omiſſum, literam ל autem nomini הַהֵיכָל, ad initium verſus proximi, praefixam exiſtimat. Ut itaque lectio A ſit ea, quae hodie in libris omnibus comparet, וְקִיר הַהֵיכָל, *etiam ad parietem templi*, lectio B vero וְקִיר: לְהַהֵיכָל *Etiam in pariete. Templo* erat poſtis quadratus. In codicibus tamen haud paucis ſingulis litteris nominis הַהֵיכָל puncta ſunt impoſita. Sunt etiam codices, a Kennicotto et de-Roſſio inſpecti, in quibus plane deſit nomen illud, ſeu, uti ait de-Roſſi, ex duplici הַהֵיכָל, quod hic occurrit ſub finem vs. 20., et initium 21., unum tantum, ſive una vice legatur, ut apud LXX. Vulgat. Syr. et Arab. „Nam ex mſs. codd.,“ pergit de-Roſſi, „et interpretibus alii aliter collocant, ac plerique codices ſine ulla interpunctione vel diſtinctione novi verſus 21. orationem continuant, וקיר ההיכל מזוזה. In meo 346 pro ההיכל legitur המראה כמראה [e fine vs. 21]. In aliis codd. puncta priori ההיכל forſan ob codd. diſſenſionem, vel criticorum de ejus vera lectione ſuſpicionem appoſita deſunt.“

21. הַהֵיכָל מְזוּזַת רְבֻעָה *Quod ad templum attinet, poſtis*, ſ. collective *poſtes* erant *quadratae figurae*, ſ. quadrati, cf. 1 Reg. VII, 5. וּפְנֵי הַקֹּדֶשׁ *Et quod ad faciem* ſ. partem anteriorem *Sanctuarii* (vs. 4. 23.) attinet. הַמַּרְאֶה כַּמַּרְאֶה *Adſpectus* adyti erat *ſicut adſpectus* templi, cf. XLIII, 3. Vulgatus: *Et facies Sanctuarii, adſpectus contra adſpectum.* Quod Villalpandus ita exponit: „Sanctuarii facies et aulae ad eandem ſpectabant , regio-

regionem, eadem plane dispoſitione, eisdem ornamentis, quippe quae ſimul, et unico intuitu videri poſſent.“ Kimchi: „Portae Sancti Sanctorum, quae eſt facies Sanctuarii, adſpectus, quem vidi in liminaribus ſuis, erat ſimilis illi adſpectui, quem vidi in limine templi.“ Chaldaeus: חֶזְוֵיהּ כְּחֵזוּ יְקָרֵיהּ, *adſpectus ejus quaſi adſpectus gloriae ejus*, i. e. qualis apparuit in viſione, quae ad flumen Chobar mihi obtigit, I, 5. ſeqq.

22. הַמִּזְבֵּחַ *Altare* ſuffitus, Exod. XXX, 1. ſeqq. Alii intelligunt *menſam* pro panibus propoſitionis, Exod. XXV, 21. ſeqq. Cf. 1 Reg. VII, 48. עֵץ *Lignum*, i. e. ex ligno erat, et tres cubitos altum, ut ſtatim additur. וּמִקְצֹעוֹתָיו לוֹ *Et anguli ejus ipſi* erant, XLVI, 21. 22. Exod. XXVI, 23. 24. וְאָרְכּוֹ *Et longitudo*, i. e. baſis *ejus*. וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן *Et ſic*, abſoluta altaris brevi narratione, *ad menſam* converſus, *loquutus eſt* et dixit *ad me*, *haec* eſt *menſa* panum propoſitionis etc. Alii tamen haec omnia de altari accipiunt, ut nomen *menſae* et *altaris* etiam commutatur Mal. I, 7. 12.

23. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת *Porro duae valvae* erant, vs. 24. 25. לַהֵיכָל וְלַקֹּדֶשׁ *Templo et Sancto*, vs. 21. Sancti et adyti oſtium unumquodque binis claudebantur foribus. Cf. 1 Reg. VI, 31. 33.

24. וּשְׁתַּיִם דְּלָתוֹת לַדְּלָתוֹת *Duae autem fores iſtis valvis* ſ. *foribus* erant, i. e. ſingulae fores duas fores habebant. שְׁתַּיִם מוּסַבּוֹת דְּלָתוֹת *Duae* ſcilicet *verſatiles*, flexibiles *valvae*. Cf. 1 Reg. VI, 34. Vulgatus: *Et in duobus oſtiis ex utraque parte bina erant oſtiola, quae in ſe invicem plicabantur.* שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לְדֶלֶת אַחַת וגו׳ *Duae uni*, et duae quoque *alteri*.

25. וַעֲשׂוּיָה אֲלֵיהֶן *Factum autem erat ſuper illis* aliquid, ſcilicet Cherubi, ut ſequitur, idem loquendi modus

modus supra vs. 18. אֶל־דַּלְתוֹת Nempe *in valvis*, vs. 23. 24. כַּאֲשֶׁר עֲשׂוּיִם לַקִּירוֹת *Quemadmodum facti erant parietibus*, vid. vs. 17. 2 Par. III, 7. וְעָב עֵץ *At trabs*, vel *trabes ligneae*, 1 Reg. VII, 6., cf. vs. 26. Sed Michaeli in *Supplemm.* p. 1815. a غيب aut غبي, *latuit*, est *tectum* columnis impositum, porticum efficiens, fueritque ante columnas τῶ אֵלָם, aliqua *porticus*. „Quia ipsam *porticum*," addit, „possis a غبي, *latuit*, dicere, tanquam latibulum." אֶל־פְּנֵי הָאוּלָם *Ante porticum* s. *vestibulum* erant, vs. 26. Cf. XL, 9. 15. מֵהַחוּץ *Foris* s. *forinsecus*, XL, 19. 40. 44. Coccejus: „In muro templi apparebat *trabeatio* supra vestibulum: quippe templum habebat tectum. Tectum autem bene tegebat murum, ideoque *trabes non nihil exstabant*. Et ibi quoque erant, ut in aliis ligneis, eadem ornamenta, quod dicitur vs. 26. Vulgatus hunc versum ita reddidit: *Et caelata erant in ipsis ostiis templi Cherubim, et sculpturae palmarum, sicut in parietibus quoque expressae erant: quamobrem et grossiora erant ligna in vestibuli fronte forinsecus.*

26. וְחַלּוֹנִים אֲטֻמוֹת *Fenestrae etiam* intus *angustiores*, vs. 16. וְתִמֹּרִים *Et palmae*, s. *cum palmis*, vs. 25. מִפּוֹ וּמִפּוֹ *Hinc et illinc* erant, vs. 15. אֶל־כִּתְפוֹת הָאוּלָם *In lateribus* s. *ad latera vestibuli*, vid. vs. 2. 25. XLVII, 1. Coccejus: „h. e., ubicunque erant fenestrae, palmae utrinque adsitae erant inter duos Cherubinos, vs. 18." וְצַלְעוֹת הַבַּיִת Sic etiam *substructiones laterales*, vel *in substructionibus lateralibus domus*, s. templi, de quibus vs. 5. seqq. וְהָעֻבִּים *et in trabibus* earum, vs. 25.

Cap. XLII.

Argumentum.

Hoc Capite primo describit atrium exterius, et inprimis conclavia sive cubicula pro sacerdotibus (vs. 1—14.), tum portam orientalem extimam, cum plagis suis et muro (vs. 15—20.).

1. וַיּוֹצִיאֵנִי *Postea eduxit me* vir ille, de quo XL, 3. 4. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה Ex atrio interiori sacerdotum, in quo collocatum altare, et per quod adibatur templum, *versus atrium exterius* Israelitarum, vs. 3. 14. Cf. XL, 17. הַדֶּרֶךְ *Per viam*, ut XLVII, 15. דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Viam septentrionis*, s. *septentrionem versus*, XL, 20. 44. 46. וַיְבִאֵנִי *Et deduxit me*, XL, 17. 28. XLI, 1. אֶל־הַלִּשְׁכָּה *Ad conclave* s. aedificium quoddam cubiculorum; nomen singulare videtur collective capiendum, vs. 4. XL, 17. 38. 45. אֲשֶׁר נֶגֶד הַגִּזְרָה *Quod* uno latere suo erat *e regione separati illius aedificii* prope templum, vs. 10. XLI, 12. וַאֲשֶׁר־נֶגֶד הַבִּנְיָן *Et* altero latere *e regione structurae* alterius, vs. 5. 10. Vid. XLI, 12. 13. *Tertium* vero latus versus atrium interius, vs. 2. 3., *quartum* versus *pavimentum*, i. e. versus porticum atrii exterioris, vs. 3. אֶל־הַצָּפוֹן *Versus septentrionem*,

trionem, inquam, deduxit me. Ita requirunt accentus. Cf. Sturmii *Sciagr.* p. 79. seqq.

2. אֶל־פְּנֵי אֹרֶךְ אַמּוֹת הַמֵּאָה *Ad faciem longitudinis centum cubitorum*, i. e. *ad* locum, cujus longitudo erat *centum cubitorum*, ut Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 63. exponit, adduxerat enim, addit in not. 390., angelus prophetam *ad cubicula* (אֶל־הַלִּשְׁכָּה vs. 1.), quorum longitudo centum cubitorum, vs. 8. אֶל־פְּנֵי pro simplici אֶל, ut Nehem. II, 13. אֶל־פְּנֵי עֵין הַתַּנִּין *ad fontem draconis.* פֶּתַח הַצָּפוֹן *Ad ostium*, sive, ut alii, *ab ostio septentrionis*, pro diverso initio hujus mensurae ex occidente versus ortum, vel ab ortu versus occidentem; cf. *Sturmium* l. c. p. 80. seqq. וְהָרֹחַב *Latitudo autem* conclavium, vs. 1. seqq. s. totius hujus aedificii erat חֲמִשִּׁים אַמּוֹת, *quinquaginta cubitorum*, cf. XL, 15. 21.

3. נֶגֶד הָעֶשְׂרִים *E regione viginti* cubitorum, cf. XLI, 10. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַפְּנִימִי *Qui* erant pro conclavi *versus atrium interius*, vs. 15. XL, 15. וְנֶגֶד רִצְפָה *Et versus pavimentum* s. *porticum* atrii exterioris, cf. XL, 17. 18. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה v. 1. 14. אַתִּיק אֶל־פְּנֵי־אַתִּיק בַּשְּׁלִשִׁים *Ubi erat porticus juncta porticui triplici*, vertit Vulgatus. De nomine אַתִּיק vid. ad XLI, 15. Cap. XL, 17. in pavimento lapidibus strato excitata dicuntur gazophylacia, quae et ipsa aut porticus erant, aut certe illorum ornamenta. Idem dicendum videtur de interiori hoc atrio. Sed *Sturmius* p. 85. vertit: *conclave erat ante conclave*, s. *e regione* alterius. „Nimirum, inquit, conclavia hic describi, sequentes statim versus ostendunt, quae in *aedificio quinquaginta cubitos lato* vel profundo (vs. 2.) disposita erant. Igitur primo supponendus hic murus utrinque est. Intra illos porro quatuor conclavia erant duplici serie, altera versus atrium interius, altera versus exterius spectante, quae *inter se cruciforme ambu-*

 lacrum

lacrum necessario relinquunt, uti sequens quoque versus confirmat."

4. וְלִפְנֵי הַלְּשָׁכוֹת *Ante conclavia vero illa*, vs. 1. 5. 7. XL, 17. XLI, 10. מַהֲלַךְ *Deambulatio*, ut Vulgatus vertit, i. e. *ambulacrum*, cruciforme, ex mente Sturmii, vid. not. ad vs. praeced. Nomen praeter hunc locum *ter* reperitur, sed *itineris* significatione, ut Jon. III, 3. 4. Nam *praeformativa* servilis litera *Mem* in nominibus et locum et actionem significat. עֶשֶׂר אַמּוֹת Cujus ambulacri *latitudo* erat *decem cubitorum*. אֶל־הַפְּנִימִית Et ab exteriore *ad interius* conclave, vel etiam *atrium* (VIII, 3. 16. X, 3.), illud ambulacrum ducebat. דֶּרֶךְ אַמָּה אֶחָת *Via* ipsa *ulna una*. Coccejus: „Cella autem quaeque *via cubiti unius* adibatur." Scilicet ex mente Cocceji inter ostia cellarum fuerunt postes quadrati, unius cubiti mensura extra parietem exstantes. Itaque ambulatio libera decem cubitorum latitudinem habuit; adjecto autem cubito utrinque inter postes, ante ostia tricliniorum latitudinem duodecim cubitorum. Sturmio vero in *Sciagr.* p. 84. *haec via unius cubiti* est ipse *paries*, vel saltim *transitus* per interstitium s. ostium parietis, unum cubitum crassi. וּפִתְחֵיהֶם *Ostia vero* intimiorum tricliniorum. לַצָּפוֹן Erant *versus septentrionem*, XL, 23.

5. וְהַלְּשָׁכוֹת הָעֶלְיוֹנֹת *Ceterum cellae superiores*, vs. 4. קְצֻרוֹת *Curtae*, contractiores; Villalpando et Sturmio vero (*Sciagr.* p. 85.) *humiliores*. יוּכְלוּ pro יֹאכְלוּ, per orthographiam Syriacam, *comedebant*, quod Jarchi pro תֹאכַלְנָה positum ait, et sic exponit: „contractiora fiebant et imminuebantur in vacuo spatio conclavium." In aliquot libris et manu et typis descriptis legitur יָכְלוּ, quod a יָכֹל *praevaluit*, reddunt *superabantur*, *excedebantur*. Cf. de-Rossii *Scholia critt.* ad h. l. אַתִּיקִים *Peristylia*, vel, ex Cocceji mente, *postes pervii* (vid. not. ad XLI, 15.), aut, secundum Sturmium (vid. ad vs. 3.)

vs. 5.) *conclavia*, scil. suprema. מֵהֵנָּה *Ab illis*, nempe ab infimis et mediis, ut statim addit per parenthesin. מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת vs. 6. XLI, 7. בִּנְיָן *Structurae*, vs. 1. 10. Vulgatus hunc versum sic vertit: *Ubi erant gazophylacia in superioribus humiliora: quia supportabant porticus, quae ex illis eminebant de inferioribus, et de mediis aedificii.* Villalpandus: „Sensus est, superiora cubicula humiliora (al. contractiora) erant, quam mediana, et haec rursus humiliora inferioribus porticibus."

6. Ratio altera, cur superiora cubicula humiliora, s. contractiora essent. כִּי מְשֻׁלָּשׁוֹת הֵנָּה *Nam triplicata* (masculin. vid. Cohel. IV, 12.), per tres videlicet contignationes structa (vid. supra vs. 3. et not. ad XL, 17.) *illa* conclavia (vs. 5.) erant. וְאֵין לָהֵן עַמּוּדִים *Nec erant illis columnae*, liberae, XL, 49. כְּעַמּוּדֵי הַחֲצֵרוֹת *Quales* erant in porticibus *atriorum*, cf. not. XL, 17. עַל־כֵּן נֶאֱצַל *Ideo contractius fuit* aedificium, vel: *ideo detrahebatur, auferebatur* aliquid; ita reddunt h. l. verbum אָצַל, quod alias *seposuit* significat (vid. Num. XI, 17. 25. Genes. XXVII, 36. Cohel. II, 10.) mera ex conjectura. Vulgatus *eminebant* reddidit. מֵהַתַּחְתֹּנוֹת וּמֵהַתִּיכֹנוֹת *Prae infimis et intermediis* vs. 5., cf. XL, 18. מֵהָאָרֶץ *A terra*, i. e. a latitudine vel altitudine, quae cum infima contignatione *a solo* seu *pavimento* incipiebat.

7. וְגָדֵר *Et ad maceriem* s. *parietem* quod attinet, vs. 10. אֲשֶׁר לַחוּץ *Qui forinsecus* erat, XLI, 17. לְעֻמַּת *Juxta*, XL, 18. XLV, 6. הַלְּשָׁכוֹת *Conclavia* s. *cellas*, vs. 4. 5. דֶּרֶךְ *Versus*, ut vs. 1. הֶחָצֵר הַחִצוֹנָה *Atrium exterius*, vs. 1. 8. 9. אֶל־פְּנֵי *Ante*, vs. 2. 13. הַלְּשָׁכוֹת *Conclavia*, quae scilicet versus exterius atrium sita erant. Coccejus: „Ea sepes finivit pavimentum atrii exterioris, de quo vs. 3." אָרְכּוֹ *Ejus parietis* s.

 sepis

sepis *longitudo* ab austro septentrionem versus fuit: חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta cubitorum*, pro latitudine totius aedificii, vid. vs. 2. et cf. XL, 15.

8. כִּי אֹרֶךְ הַלְּשָׁכוֹת *Nam et longitudo* illorum *conclavium*, ab occidente versus orientem. אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Quae* erant *atrio exteriori*, vs. 7. 9. חֲמִשִּׁים אַמָּה *Quinquaginta* erat *cubitorum*; ut eatenus hoc conclavium aedificium quadratum esset, vid. vs. 2. 7. 11. Sturmius in *Sciagr.* p. 81. hic pro longitudine iterum adsumit *altitudinem*, ut supra XLI, 12. עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל Ex altero aedificii latere *ante* (XL, 15.) *templum* et interius atrium. מֵאָה אַמָּה *Centum* erant *cubiti*, ut jam dictum est vs. 2.

9. וּמִתַּחַת הַלְּשָׁכוֹת הָאֵלֶּה *Et infra conclavia ista*, hactenus descripta, juxta substructionem interiorem portae orientalis. Quod in textu scriptum est, וּמִתַּחְתָּה לְשָׁכוֹת efferendum, significatione non differt a *Keri*, sed τῷ מִתַּחַת additum est *He* locale; ut in לְמַעְלָה, *a superiori loco*. הַמֵּבִיא, s. ut in textu est, defective, הַמֵּבִא *Qui ducebat*. Alii, qui הַמָּבוֹא efferunt, hanc vocem cum proxima מֵהַקָּדִים, ita vertunt: *ingressus* s. *introitus* erat, per scalas ad superiora aedificiorum conclavia *ducens ab oriente* versus occidentem. בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה *Quum intraret* vir ille, qui me circumduxit (vs. 1.); vel impersonaliter, *quum quis intraret ad eas* cellas. מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה *Ex atrio exteriori*, vs. 8.

10. בְּרֹחַב *In latitudine*, a septentrione versus meridiem. גֶּדֶר הֶחָצֵר *Parietis* s. *maceriei atrii*, vs. 7. 12., quae interius atrium circumdabat. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Versus ortum*, vs. 12. 15., ad portam orientalem. אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה *Ante separatum illud aedificium*, vs. 1. 15., prope templum. וְאֶל־פְּנֵי הַבִּנְיָן *Et ante* alteram *illam structu-*

structuram, de qua vs. 1. et XLI, 12. לִשְׁכוֹת Itidem *cellae* f. *conclavia* erant.

11. וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם *Via autem ante illa* conclavia erat, ut supra vs. 4. כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת *Secundum adspectum conclavium*, i. e. sicut ante conclavia, cf. I, 13. 14. 26. seqq. X, 1. אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן *Quae* erant *versus aquilonem*, vs. 1. כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן *Ut longitudo earum, sic latitudo* erat, vs. 8. וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן *Et secundum omnes exitus*, f. dispositionem *earum*, XLIII, 11. XLIV, 5. XLVIII, 30. וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן *Et ut ordinationes*, f. praescriptas aut legitimas commensurationes *earum*, cf. Levit. IX, 16. Num. XXIX, 6. וּכְפִתְחֵיהֶן *Et ut ostia earum*, vs. 4. Villalpandus: „Media ambulatio, et exedrae laterales eadem erant constructae ratione et eadem mensura, qua aquilonares."

12. וּכְפִתְחֵי הַלְּשָׁכוֹת *Et sicut ostia cubiculorum*, vs. 4. 11. אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם *Quae erant versus meridiem*, sicut versus septentrionem. פֶּתַח בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ *Ostium* erat *in initio viae*, XXI, 24. 26. דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת In initio *viae*, inquam, *in conspectu*, i. e. ante *maceriem*, cf. vs. 7. 10. הֲגִינָה *Recte aptatam*. Chaldaeis et Talmudicis scriptoribus הָגוּן satis frequens, est *rectum*, *decens*, *conveniens*, et הוֹגֶן *decentia*, *decus*, *honestas*. In V. T. praeter hunc locum non occurrit. Chaldaeus vertit: דֶּרֶךְ גְּבוֹנָה וִישָׁרָה, *viam bene dispositam et rectam*. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Versus orientem*, vs. 10. בְּבוֹאָן *In introitu earum* cellarum, f. *quum intrant in eas*, cf. vs. 14. Villalpandus: „Eadem est hujus, quae superioris versiculi, sententia. Scilicet *hoc aedificium australe habuisse adscensum a fronte orientali*, gradusque ejus duxisse in ambulationem mediam superiorem, quae procurrebat occidentem versus, secundum longitudinem elegantis illius periboli, separantis populum a clero." Cf. not. ad vs. 9.

13. וַיֹּאמֶר אֵלַי *Tum dixit ad me*, vir ille, qui me circumduxit, vs. 1. XL, 3. 4. לְשָׁכוֹת הַצָּפוֹן *Cellae septentrionales*, vs. 1. 4. לְשָׁכוֹת הַדָּרוֹם *Et cellae australes*, vs. 12. אֲשֶׁר אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה *Quae* sunt proxime *ante separatum* illud *aedificium* prope templum, vs. 1. 10. XLI, 12. 13. הֵנָּה לְשָׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ *Illae*, inquam, sunt *cellae sanctae*, vs. 14. XLVI, 19. אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ שָׁם *Ubi* (ut VIII, 3. XLIII, 7.) *comedent* sanctissimas epulas, et in altera cella angulari, versus septentrionem et occidentem, etiam coquent sacerdotes, XLVI, 19. 20. Cf. Levit. VI, 9. 19. VII, 6. X, 13. אֲשֶׁר־קְרוֹבִים לַיהוָה *Qui propinqui* sunt, s. *propius accedunt ad Dominum*, XL, 46. XLIII, 19. Nam reliqui sacerdotes et Levitae remotiores erant, et ad horum ministeria amandati, XLIII, 10. 11. קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים *Sancta sanctorum*, i. e. sanctissima sacrificia et oblationes, XLIV, 13. Levit. XXI, 22. שָׁם יַנִּיחוּ *Ibi deponent*, vs. 14. XL, 42. וְהַמִּנְחָה *Sacrificium* scilicet *ex farre*, Levit. II, 1. seqq. וְהַחַטָּאת *Et victimas pro peccato*, XL, 39. Levit. IV, 3. וְהָאָשָׁם *Et sacrificium pro reatu*, XLIV, 29. Levit. V, 19. VII, 1. seqq. כִּי הַמָּקוֹם קָדוֹשׁ Cf. Levit. VI, 9. 19. XVI, 24.

14. בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים *Cum intravcrint* ipsi *sacerdotes*, XLIV, 17. 21. וְלֹא יֵצְאוּ וגו׳ *Tum non exibunt ex sancto in exterius atrium*, vs. 1. 3. וְשָׁם יַנִּיחוּ בִגְדֵיהֶם *Sed ibi*, in sancto loco, *relinquent*, s. *deponent* (vid. vs. 13. XLIV, 19.) *vestes suas*; cf. Levit. VI, 4. XVI, 23. אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ בָהֵן *In* s. *cum quibus ministraverint*, cf. Num. III, 31. IV, 12. 14. יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים *Induantur vestibus aliis*, s. secundum *Kethibh* (וְלָבְשׁוּ), *induant vestes alias*, XLIV, 19. Levit. VI, 4. וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם *Atque sic accedant ad ea*, *quae sunt populi*, nempe in exterius atrium.

15. וְכִלָּה *Ita perfecerat*, *absolvit*, XLIII, 27. Levit. XVI, 20. אֶת־מִדּוֹת *Dimensiones*, XLI, 17. XLIII, 13.

הַבַּיִת

הַבַּיִת הַפְּנִימִי *Domus interioris*, i. e. templi, et eorum, quae pone templum, et ad latus templi, et in atrio tam interiori cum exteriori fuerunt. Cf. XLI, 15. 17. וַיּוֹצִאֵנִי *Et eduxit me*, ex atrio fcilicet exteriori. דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר *Via portae*, per portam exterioris periboli, XL, 5. אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae refpiciebat*, XL, 6. 20. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Verfus orientem*, vs. 10. 12. Vide de hac porta XL, 6. 9. וּמְדָדוֹ *Et menfus eft illam*, vs. 20. סָבִיב סָבִיב *Undiquaque*, i. e. affita portae et inclufa peribolo menfus eft.

16. מָדַד רוּחַ הַקָּדִים *Menfus nimirum eft plagam orientis*, vid. feqq. et vs. 20. בִּקְנֵה הַמִּדָּה *Cum calamo menforio*, f. pertica, de qua XL, 3. Pro eo, quod in libris plerisque typis defcriptis exftat, חֲמֵשׁ־אַמּוֹת legendum effe חֲמֵשׁ־מֵאוֹת, *quingentos calamos*, ut in margine legendum praecipitur, et in codicibus quamplurimis, de-Roffio obfervante, fcribitur, pluribus oftendit Meyerus in *Differtat. ad ultima Ezechielis* p. 24., fpeciatim contra *Hafenrefferum* p. 30. feqq.; contra *Caftellionem* p. 33. feqq., contra *Capellum* aliosque, p. 36. feqq. Hillerus in libro *de Arcano Keri et Kethib* p. 192. vocabulum אַמּוֹת mutuatitiis punctis amictum duarum vocum continuo legendarum putat effe fymbolum, legi enim debere מֵאוֹת אַמּוֹת, *centum cubitos*, duabus, uti dictum, vocibus, quarum una confonas habeat in margine, vocales in textu; altera confonas fuas habeat in textu, vocales ex analogia grammatica. Magis tamen verifimile, quod in textu legitur, אַמּוֹת, innuere duplicem vocis מֵאוֹת fcriptionem, quae in codicibus antiquioribus exftiterit, alteram *plenam*, ut in verfibus feqq. et alias frequentiffime, alteram *defectivam*, מֵאֹת, ut fecundum Maforam fcribitur Genef. V, 4. 30. XXIII, 15. Similiter Proverb. XIII, 20. הֹלֵךְ denotat, in aliis codd. הוֹלֵךְ, in aliis הֹלֵךְ fcriptum fuiffe. סָבִיב *Circuitu*, i. e. circumibat ambitum aedis, et ab una plaga pergebat ad alteram; cf. vs. 19. Ex hoc

Rr 5 verfu,

verſu, et quatuor, qui ſequuntur, patet, templi ambitum a ſingulis lateribus conſtare 500 *calamis menſoriis*, qui faciunt 3000 cubitos. Ergo quatuor latera vel plagae comprehendunt 2000 *calamos*, ſive 12000 cubitos. „Tantum autem fuiſſe," inquit *Meyerus* l. c. p. 24., „ambitum templi Salomonis vel Zorobabelis, nemo eſt, qui contendat. Quandoquidem veteris templi ambitum non 2000 *calamos*, ſed totidem *cubitos* habuiſſe doceant. Unde intelligitur, hic nullo modo prophetae fuiſſe oſtenſam Hieroſolymitani templi figuram et menſuram, quod olim a Salomone aedificatum, et poſt reditum e Babylonico exſilio a Zorobabele reſtauratum."

19. סָבַב Inde *circumivit*, ſ. *convertit ſe*, 1 Sam. VII, 16. 2 Paral. XXXIII, 14. אֶל־רוּחַ הַיָּם *Ad plagam maris*, ſ. occidentalem, XLI, 12. Kimchi: „In iſta plaga abſolvit circuitus ſui angulos ſ. extremitates."

20. לְאַרְבַּע רוּחוֹת Sic *ad quatuor plagas*, vid. vs. 16. ſeqq., et cf. XXXVII, 9. מְדָדוֹ *Menſus eſt eam*, portam, vs. 15. חוֹמָה לוֹ *Murum* autem *habebat*, ſ. *peribolum* circumquaque. Vid. not. XL, 5. אֹרֶךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת Cujus *longitudo* erat *quingentorum* ſcil. calamorum, ut ex verſibus quatuor praecedentibus intelligitur, i. e. 3000 cubitorum. וְרֹחַב חֲמֵשׁ מֵאוֹת *Sic etiam latitudo* fuit *quingentorum* calamorum. Recte Meyerus l. c. p. 29. obſervat, *longitudinem* vocari duos muros, qui ab oriente ad occidentem paralleli, latitudinem vero duos alios, qui a meridie in ſeptemtrionem tendebantur. לְהַבְדִּיל Murum *ad disterminandum*, ut Exod. XXVI, 33. Levit. X, 10. בֵּין הַקֹּדֶשׁ לְחֹל *Inter ſanctum et commune*, ut ſupra XXII, 26. infra XLIV. 23. XLVIII, 15. Vulgatus: *dividentem* (murum) *inter ſanctuarium et vulgi locum*, i. e. murum illum templi menſus eſt, qui claudebat, quod ſacrum erat, et ab atrio gentilium ſeparabat.

Cap.

Cap. XLIII.

ARGUMENTUM.

Iterum prophetae objicitur visio, quae principio ad fluvium Chobar, splendoremque Jovae in templum redire, idque implere videt (vs. 1 — 5.). Tum caussam indicat *Deus*, cur e templo priori excesserit, et novum sanctuarium domicilium sibi perpetuo futurum promittit (6—9.). Hinc quae de nova haec domo observanda Israelitis sint, prophetae mandat (10—12.), formam altaris holocaustorum describit (13—17.), et ejusdem expiationem (18—27.).

---

1. וַיּוֹלִכֵנִי *Postea*, templo dictum in modum delineato et commensurato ab occidentali plaga (XLII, 19.), *deduxit me*, ut XL, 24. שַׁעַר אֲשֶׁר פֹּנֶה Ad *portam* scilicet illam, *quae respiciebat*, XI, 1. XLIV, 1. Chaldaeus: דִּפְתִיחַ, *quae aperta erat.* דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Orientem versus*, vid. XLII, 16.

2. כְּבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל *Gloria Dei Israelis*, vid. I, 28. X, 4. בָּא מִדֶּרֶךְ הַקָּדִים *Venit a via orientis*, vs. 4. XLIV, 1. 2., qua antea abierat, XI, 23. וְקוֹלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים Vid. I, 24. coll. Apocal. I, 15. XIV, 2. XIX, 6. וְהָאָרֶץ הֵאִירָה *Et terra reluxit*, *lucebat*, Genes. I, 15. 17. מִכְּבֹדוֹ

מִכְּבֹדוֹ *A gloria*, splendore *ipsius*, vs. 4. 5. Cf. Luc. II, 9. Apocal. XVIII, 1. Jesaj. VI, 3.

3. וּכְמַרְאֵה הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי *Et erat secundum adspectum visionis, quam* semel iterumque jam *videram*, C. I. et X. כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי בְּבֹאִי *Sicut adspectus*, inquam, *quem vidi, quum* a Deo vocatus et missus *venirem*. לְשַׁחֵת אֶת־הָעִיר *Ad perdendam* s. destruendam *urbem*, XXX, 11., i. e. ad praedicendam urbis et templi eversionem. Prophetae enim saepe dicuntur id facere, quod futurum praedicunt, cf. supra XIII, 18. 19. XXXII, 18. Genes. XLIX, 7. Jesaj. VI, 10. Jerem. I, 10. וּמַרְאוֹת אֶל־נְהַר כְּבָר *Et adspectus* erant *secundum eandem visionem, quam vidi ad fluvium Chebar*, I, 1. III, 23. X, 15. וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי Vid. I, 28.

4. וּכְבוֹד יְהוָה *Gloria autem Domini*, vs. 2. 5. בָּא אֶל־הַבָּיִת *Venit*, ut dictum est vs. 2., *et intravit domum*, s. templum. Chaldaeus: *revelata est in templo.* דֶּרֶךְ שַׁעַר *Via*, s. per viam *portae*. אֲשֶׁר פָּנָיו *Quae respiciebat*, XLII, 15. דֶּרֶךְ הַקָּדִים *Versus orientem*, vs. 2.

5. וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ *Et sustulit*, elevavit, *me spiritus*, vel *ventus*, III, 12. 14. אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִי XL, 15. XLII, 3. מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה הַבָּיִת *Implebat gloria Jovae templum*, cf. XLIV, 5. Exod. XL, 34. seqq. 1 Reg. VIII, 10. 11.

6. וָאֶשְׁמַע *Et audivi*, I, 28. מִדַּבֵּר *loquentem*. Participium *Hithpael*, ut supra II, 2., quod Jarchi hoc modo explicat: „Dicitur de Deo honoris causa מִדַּבֵּר, nam si quis dicit מְדַבֵּר, id eum habet sensum, ac si quis loquatur coram s. cum alio loquatur; at, si quis dicit מִדַּבֵּר, hoc innuit, majestatis divinae speciem per se (separatim) loqui, vatem autem tantum audire.“ מֵהַבָּיִת *Et templo*, et quidem ex adyto, ut promiserat Exod. XXV, 22., cf. Levit. I, 1. וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי *Simul*

Simul etiam vir apud me, ſtabat, cf. XL, 3. Dan. VIII, 15.

7. אֶת־מְקוֹם כִּסְאִי *Hic eſt locus throni mei*, propr. *ipſeitas loci throni mei*, cf. de hoc uſu vocabuli אֵת not. ad XXXI, 4. Alii, qui pro Accuſativi nota capiunt, ſubaudiunt *vides*, ut jam LXX. qui ἑώρακας addunt. Syrus ſimpliciter nominativum poſuit, et Chaldaeus: *hic eſt locus*. וְאֶת־מְקוֹם כַּפּוֹת רַגְלַי *Et hic eſt locus plantarum pedis mei*, ut Jeſaj. LX, 13. Deus מְקוֹם רַגְלַי dicit adytum templi, in quo ſuper Propitiatorio ita Cherubinis inſidebat, ut arca foederis quaſi *ſcabellum* pedibus ſuis praeberet, vid. Exod. XXV, 22. 1 Sam. IV, 4., et cf. Pſ. XCIX, 5. CXXXII, 7. Thren. II, 1. וְלֹא יְטַמְּאוּ *Nec polluent*, *contaminabunt*, amplius, vs. 8. Cf. V, 11. XXIII, 38. שֵׁם קָדְשִׁי vs. 8. XXXVI, 20. 21. הֵמָּה וּמַלְכֵיהֶם *Ipſi*, inquam, Iſraelitae, populus (בֵּית־יִשְׂרָאֵל), *et reges* ac principes eorum, qui ad omnem impietatem populo fuerunt duces, vid. Jerem. II, 26. XXXII, 32. בִּזְנוּתָם *Scortatione ſua*, vs. 9., qualis ſupra Cap. XVI. et alias a noſtro accuſatur, nam templum Jehovae ingrediebantur, qui alios Deos coluerunt. וּבְפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם *Et cadaveribus regum ſuorum*, quod Hebraei eo referunt, quod regum aliquot cadavera, ut Manaſſis et Amonis (2 Reg. XXI, 18. 26.) juxta templum in horto proximo condita eſſent. Verum e locis Regum libri laudatis minime apparet, illorum regum cadavera *prope templum* ſepulta fuiſſe; hoc ſolum dicitur, reges iſtos in *horto domus ſuae*, *in horto Ozae* humo mandatos eſſe. Alexandrinus: ἐν τοῖς φόνοις τῶν ἡγεμένων αὐτῶν. Vulgatus: *et in ruinis regum ſuorum*, quibus aliqui ſacra illa impia, quae regibus ipſis et regno ruinas intulerunt, ſignificari exiſtimant. Sed פְּגָרִים nusquam *ruinas* indicare conſtat. Quare adſtipulor Dathio, autumanti in pompa regum funebri locum ſacrum profana-tum

tum fuisse. Pro בְּמוֹתָם, quod Vulgatus vertit *in excelsis* (subaudito praefixo ב), in quibus falsis diis arae excitatae, atque sacra facta (vid. supra VI, 3.), Dathius בְּמוֹתָם, *cum morerentur*, legendum conjicit, Chaldaeo auctore, qui בְּמוֹתֵיהוֹן, *in morte eorum*, vertit. Sunt quoque codices a de-Rossio, in *Scholiis Crit.* ad h. l. indicati, in quibus בְּמוֹתָם scriptum reperitur.

8. בְּתִתָּם סִפָּם אֶת־סִפִּי — בֵּינִי וּבֵינֵיהֶם *Quum ponerent*, jungerent, *limen suum cum limine meo, et postem suum juxta postem meum, ut* tantum *paries* esset *inter me et illos.* Quibus verbis aliqui illud reprehendi existimant, quod reges juxta templum domos sibi regias aedificaverint, ex qua propinquitate domorum illud provenerit, ut reges, quum facilem in templum haberent ingressum, in templo illa soliti essent facere, quibus domi familiarem operam navare consueverint. Verum ex altero nostri versus hemistichio patet, indicari hic aliquid, quod in templo impie in simulacrorum cultum institutum esset. Et sane Cap. VIII, 16. seqq. vidimus, eo impietatis progressos fuisse Judaeos, ut in interiori templi atrio impia obierint sacra, ut inter adytum, Jovae sedem, et impura illorum sacrificia unus tantum murus intercederet. וְטִמְּאוּ — עָשׂוּ *Illis* igitur suis *abominandis sanctum meum nomen polluerunt*, quia quum Jehovam dicerent Deum suum, et inter se habitare, abominanda tamen fecerunt, tanquam non ingrata Deo. וָאֲכַל אוֹתָם *Unde* merito *consumsi eos.* Futurum apocopatum Piel verbi כָּלָה, pro וָאֲכַלֶּה, cf. Exod. XXXII, 10. XXXIII, 3.

10. הַגֵּד *Indica*, et distinctissime repraesenta Israelitis hanc domum, vid. XL, 4. וְיִכָּלְמוּ *Ut confundantur*, et pudeat eos, vs. 11. XXXVI, 32. מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם *Propter iniquitates*, i. e. pravitates suas, XXXVI, 31. אֶת־תָּכְנִית *Dispositionem*, formam, illius, vid. de hoc nomine

nomine supra ad XXVIII, 12. In aliquot codd. legitur אֶת־תַּבְנִית, structuram.

11. וְכָל־צוּרֹתָיו *Et omnes* reliquas *formas* s. descriptiones *ejus.*] Verba וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָיו, desunt in quatuor codd. Kennicottianis, et in totidem de-Rossianis a prima manu, nec non in codice Stutgardensi, ubi verba illa non sunt punctis vocalibus instructa, „manifesto indicio," ait J. F. Schelling in *Descript.* illius codicis, p. 178., „punctatorem haec verba vel non legisse suo in exemplari, vel omnino pro suspectis habuisse." LXX. certe, et, qui eos sequutus est, Arabs, illa non expressit. Syrus simpliciter vertit: „ܘܟܠܗ ܨܘܪܬܗ ܢܡܘܣܗ ܐܘܕܥ." In aliis codicibus alia hujus versus verba omittuntur; id quod ob repetitionem vocabulorum vel eorundem, vel ejusdem certe significationis librariis facillime accidere potuit.

12. זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת *Haec* vero est *lex* praecipua hujus domi, s. sanctuarii. עַל־רֹאשׁ הָהָר *In vertice montis* exstruendi, vid. XL, 2. כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים *Omnis terminus ejus circumquaque Sanctum Sanctorum erit*, vid. XLV, 3. XLVIII, 12. et cf. XLI, 4.

13. Transit jam ad sacrificale ministerium et leges, et primo quidem altare describit. וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ *Hae autem* sunt *mensurae altaris* holocaustorum, vs. 18. XL, 47. בָּאַמּוֹת *Per cubitos.* אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח *Ubi cubitus* est *cubitus*, s. habet *cubitum et palmum.* Vulgatus: *in cubito verissimo, qui habebat cubitum et palmum.* Ita et reliqui veteres, et cf. not. ad XL, 5. חֵיק *Sinus* ejus, vs. 14. 17. Coccejus: „Mox dicitur גַּב, *dorsum altaris*, i. e. dorsum terrae, aut structura *sustinens altare.* Itaque est *basis* et *fundamentum altaris*, quod יְסוֹד dicitur Levit. IV, 7. *Gremii* similitudinem habebat, quia in ora ejus lorica erat, ut in ea basi altare, tanquam in gremio, reside-

refideret." Cf. 1 Reg. XXII, 35. Alii cum Villalpando, *finu* indicari exiftimant *foſſam*, quae ab infimo altaris fundamento ac bafi, et extra illam uno cubito demittebatur in profundum, et tantumdem in latitudinem patebat, fanguini victimarum excipiendo deftinata, quem per occultos et fubterraneos meatus alio transmitteret. הָאַמָּה *Cubiti* fcil. altitudo erat. וְאַמָּה רֹחַב *Latitudo* quoque *unius cubiti*, nempe ultra ftructuram altaris. וּגְבוּלָהּ *Et terminus ejus*, XLV, 1., i. e. corona, f. lorica, uti dictum. אֶל־שְׂפָתָהּ *In ora*, f. extremitate bafeos, cf. 1 Reg. VII, 23. 24. זֶרֶת הָאֶחָד Erat *fpithamae unius*, f. dimidiati cubiti, vs. 17. וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ *Atque hoc eft dorfum* (fupra X, 12. Pf. CXXIX, 2.) *altaris*, altare nempe fuftinens, ut diximus. Hieronymus גַּב *foſſam* reddit, coll. arab. جُبّ, *puteus*, cf. Michaelis in *Supplemm.* p. 246. feqq., qui et reliquorum veterum valde discrepantes interpretationes recenfet.

14. וּמֵחֵיק הָאָרֶץ *Et a gremio terrae*, f. fundamento altaris vs. 13. defcripto. עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה *Usque ad crepidinem inferiorem*, nam et altera fuit *fuperior*, ut mox dicitur, cf. vs. 17. Videtur nomen hebraeum *fpatium inclufum* proprie denotare, ab עָזַר, quo modo cognatae fignificationis cum אָזַר, *cinxit*, vel עָצַר, *claufit*, fuerit. שְׁתַּיִם אַמּוֹת *Duo* erant *cubiti*. Coccejus: „A bafi igitur furgebat altare per duos cubitos, ubi erat fpatium quadratum, in quo reliquae altaris partes collocatae erant." וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת *Et latitudo* f. fpatium vacuum ibi erat *unius cubiti*. וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה וגו׳ *Et a crepidine* f. fpatio hoc *minori*, f. minus alto, usque ad fpatium majus et altius; aut etiam latius, nempe cum foco altaris duodecim cubitorum quadratorum (vs. 15.), ad quem illud fpatium adfurgebat. אַרְבַּע אַמּוֹת *Quatuor* erant *cubiti*, cf. vs. 15. וְרֹחַב הָאַמָּה *Et iterum* vacui fpatii *latitudo unius cubiti* erat. Coccejus: „Quod attinet

attinet ad *altitudinem* altaris, ea diversa est ab altitudine altaris Salomonis, quod habebat *decem* (2 Paral. IV, 1.), hoc autem *septem* cubitos. Nempe *sinus* vs. 13. est cubiti *unius*, spatium inferius *duorum*, superius *quatuor*. Eademque altitudo est *foci* (vs. 15.), nempe a spatio inferiori. Si vero focum quatuor cubitis altiorem facias spatio superiori, erunt *undecim*. Sed melius est, connectere versum 15., ut *quatuor ulnae a spatio minori ad spatium majus et usque ad focum* sint.

15. Altaris holocaustorum nomen hoc versu prima vice הַהַרְאֵל scribitur, quod Hillerus in *Onomast.* p. 8. *montem Dei* interpretatur, quod altaria cetera altitudine superaret (*He* enim, quod in simplici voce non praefigitur nomini regenti, in composito locum habet); mox vero in eodem hoc versu, et vs. sequ. scribitur הָאֲרִיאֵל, s. הָאֲרִיאֵיל, quod Hillerus l. c., Gussetius et alii *leonem Dei* exponunt, quod nomen altari illi ideo inditum existimant, quod, quasi hostiarum helluo, Deo adpositos cibos igne consumeret ac devoraret. Quae Bocharti quoque sententia est (*Hieroz.* P. I. L. III. Cap. I. T. II. p. 7. seq. edit. Lips.), qui illius nominis rationem hanc esse putat, quod victimas omnes, quas offerebat populus, voraret ignis, in altari semper accensus, ferae rapacis instar. Ita אֵל, *Deus*, esset pro *sacrificiis ei oblatis* dictus, quod quam parum aptum sit, quisque intelliget ipse. Mitto alias conjecturas multo ineptiores de illo nomine. Michaelis in *Supplemm.* p. 122. suspicatur, אֹרִיאֵל, *lux*, i. e. ignis *Dei*, interpretandum esse. Videtur autem maxime *focus altaris* illo nomine designari. וּמֵהָאֲרִיאֵיל אַרְבַּע אַמּוֹת *Quatuor cubitorum*, cf. vs. 14. *Ab ipso autem Aride*, i. e. summo altari, s. foco, vs. 16. וּלְמַעְלָה *Nempe superne* s. *sursum*, I, 27. הַקְּרָנוֹת אַרְבַּע *Cornua quatuor* s. ansae erant, vs. 20. Cf. Exod. XXVII, 2. XXIX, 12. Levit. IV, 7. 18. Fuerunt haec cornua,

quae etiam in aliarum gentium aris inveniuntur (MARTIALIS: *Cornubus ara frequens*), ad angulos erecta, atque ita dicta, quod cornuum figuram repraesentarent. Usus eorum fuit, cum ad alliganda animalia (vid. Ps. CXVIII, 27.), tum etiam, ut ollae et ignis receptacula inde suspenderentur, quotiescunque altari erant admovenda.

17. וְהָאֲרִיאֵל *Arielis autem*, s. *foci*, vid. not. ad vs. 15. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ *Longitudo* erat *duodecim cubitorum*, et latitudo totidem cubitorum, uti statim additur. רָבוּעַ *Quadratum* enim erat altare, cf. Exod. XXVII, 1. XXXVIII, 1. אֶל אַרְבַּעַת רְבָעָיו *Secundum quatuor latera ipsius*, vs. 17. I, 8. 17. Quemadmodum autem *altitudinem* altaris ab imo sursum versus exstruxit, ita dehinc *latitudinem* et *longitudinem* descendendo significat.

17. וְהָעֲזָרָה *Spatium vero*, quod Arielem, s. focum includebat, vs. 14. אַרְבַּע עֶשְׂרֵה אֹרֶךְ וגו׳ *Quatuordecim* cubitos in longitudine, totidemque in latitudine habuit, quia utrinque cubitus accedit; vid. vs. 14. אֶל אַרְבַּעַת רְבָעֶיהָ *In quatuor quartis*, s. *lateribus ejus*, vs. 16. Hic autem tacet quadratam mensuram *secundi* s. inferioris *spatii*, vs. 14., et *fundamenti*, vs. 13., quia ea per se plana est. Nam secundum spatium habuit *sedecim*, basis autem *octodecim* cubitos in longitudine et latitudine. וְהַגְּבוּל *Terminus vero*, s. *lorica* circa basin, vs. 13. חֲצִי הָאַמָּה Erat *dimidii cubiti*, ita interpretatur זֶרֶת, *spithamam*, vs. 13. וְהַחֵיק-לָהּ אַמָּה *Et sinus* s. *gremium*, ei spatio excipiendo erat unius *cubiti*, vid. vs. 13. וּמַעֲלֹתֵהוּ *Gradus autem* altaris, s. *adscensus ejus*, XL, 6., quos Hebraei tradunt fuisse quasi molliter elatum clivum, quia Exod. XX, 23. vetantur aliis gradibus adscendere ad altare. פְּנוֹת קָדִים *Versus orientem* erant, s. *spectant* ad orientem. פְּנוֹת Kimchio est nomen; aliis Infinitivus nominascens.

18.

18. Jam exponit modum cultus Dei in altari. אֵלֶּה חֻקּוֹת הַמִּזְבֵּחַ *Haec* funt *ftatuta* vs. 11. *altaris* vs. 13. בְּיוֹם הֵעָשׂוֹתוֹ *Quo die fiet*, eadem conftructio, quae de eadem re Num. VII, 10. בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ, *die, quo inunctum eft.* לְהַעֲלוֹת עָלָיו עוֹלָה *Ut deinde offerant fuper eo holocaufta*, vs. 27. Exod. XL, 29. וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם *Et fpargant fuper eo fanguinem* victimarum, cf. Exod. XXIV, 6. XXIX, 16. 20. Levit. VIII, 11.

19. וְנָתַתָּה אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם *Dabis* igitur *facerdotibus Levitis;* cf. fimilem conftructionem Num. VII, 5. אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק *Qui funt de femine Zadok*, XLIV, 15. הַקְּרֹבִים אֵלַי *Qui accedunt ad me*, vid. XL, 46. XLII, 13. לְשָׁרְתֵנִי *Ut miniftrent mihi*, XLIV, 15. 16. פַּר Dabis, inquam, *juvencum*, Exod. XXIX, 1. בֶּן־בָּקָר *Filium armenti*, i. e. fubrumum, cf. Levit. IV, 3. 14. Solent Hebraei, cum in animalibus tenerum quid fignificare volunt, parentis nomen adjungere, ut infra vs. 22. שְׂעִיר עִזִּים *hircus caprarum*, et Zachar. IX, 9. עַיִר בֶּן־אֲתֹנוֹת *pullus filius afinae.* לְחַטָּאת In facrificium *pro peccato*, vs. 21. 22. XLII, 13.

20. וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ *Et accipies* aliquid *de fanguine ejus*, Exod. XXIX, 12. Levit. IV, 17. 18. וְנָתַתָּה *Eumque dabis*, f. adfperges, Levit. IV, 7. 25. 30. עַל־אַרְבַּע קַרְנוֹתָיו Vid. vs. 15. פִּנּוֹת *Angulos*, XLV, 19. Exod. XXVII, 2. הָעֲזָרָה *Prominentiae*, alii, *crepidinis*, f. *fpatii*, vid. vs. 14. וְאֶל־הַגְּבוּל *Et ad* f. *fuper terminum*, i. e. loricam f. coronam circumquaque, vs. 13. 17. XL, 12. וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ *Ita a peccatis purificabis* altare, f. mundabis illud, vs. 22. 23. XLV, 18. וְכִפַּרְתָּהוּ *Et expiabis illud*, vs. 26. XLV, 20. Cf. Levit. XVI, 16. 33., ubi dicitur tabernaculum expiandum ab omnibus foeditatibus Ifraelitarum.

21. הַחַטָּאת *Pro peccato*, vs. 19. וּשְׂרָפוֹ *Et comburet eum* aliquis, ut Levit. IV, 12. 21., ubi eadem imper-

impersonalis loquendi formula de eadem re. בְּמִפְקַד הַבַּיִת *In loco destinato domus.* Prius nomen bis praeter hunc locum occurrit, Nehem. III, 31., ubi est nomen portae vrbis Hierosolymitanae, et 2 Paral. XXXI, 13., ubi *mandatum* significat. LXX. ἐν τῷ ἀποκεχωρισμένῳ τοῦ οἴκου. Vulgatus: *in separato loco;* Chaldaeus: בַּאֲתַר דַּחֲזֵי, *in loco idoneo.* מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ *Extra sanctuarium*, ut Levit. IV, 12. 21. VIII, 17. IX, 11. Num. XIX, 3. hostia pro peccato extra castra cremari praecipitur.

22. וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי *Et die secundo* post oblatum vitulum, vs. 19. seqq. תַּקְרִיב שְׂעִיר עִזִּים *Offeres hircum caprarum*, (cf. not. ad vs. 19.) vs. 25. XLV, 23. Levit. IX, 3. תָּמִים *Integrum*, nullo vitio deformem, aut membro captum, ut Levit. I, 3. 10. לְחַטָּאת *In sacrificium pro peccato*, vs. 19. וְחִטְּאוּ *Et expiabunt*, vs. 20. Levit. VIII, 15. אֶת־הַמִּזְבֵּחַ *Altare*, quod immundum et ipsum erat, ab immundis quippe hominibus exstructum. Cf. Exod. XXIX, 36. כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ בַּפָּר vs. 20.

23. בְּכַלּוֹתְךָ *Cum vero absolveris*, ut 1 Sam. XIII, 10. 2 Reg. X, 25. מֵחַטֵּא *Expiare*, s. offerre pro peccato, vs. 20. 22. פַּר בֶּן־בָּקָר vs. 19. וְאַיִל *Et arietem*, vs. 25.

24. וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהוָה *Offeres ea*, inquam, *coram Jova*, vs. 23. וְהִשְׁלִיכוּ *Et conjicient*, ut V, 4. עֲלֵיהֶם *Super illa*, s. *super illos*, juvencum et arietem, vs. 23. מֶלַח *Salem*, vid. Levit. II, 13. et not. ad eum loc. וְהֶעֱלוּ אוֹתָם *Et sic offerent ea*, 1 Sam. VI, 14. 15.

25. שִׁבְעַת יָמִים *Septem diebus*, vs. 26. XLV, 23. 25. תַּעֲשֶׂה *Facies*, offeres, Exod. XXIX, 36. 38. Num. XV, 8. שְׂעִיר־חַטָּאת *Hircum pro peccato*, vs. 22. לַיּוֹם *In dies*, IV, 10. XLV, 23. וּפַר בֶּן־בָּקָר וגו׳ *Juvencum etiam*

etiam etc. vs. 19. 23. תְּמִימִים יַעֲשׂוּ *Integros offerent*, vs. 23. XLV, 23.

26. יְכַפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ *Expiabunt altare*, vs. 20. וּמִלְאוּ יָדָיו *Et impleant manus ſuas* ſacerdotes, ſcil. ſacrificiis. Cf. Exod. XXVIII, 41. XXIX, 9. Levit. VIII, 33., quibus locis tamen alii interpretes illa locutione muneris ſacerdotalis conſecrationem indicari exiſtimant, cf. not. ad Exod. XXVIII, 41.

27. וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים *Quando autem abſolverint hos dies*, ut IV, 6. 8. וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי Tum *die octavo*, cf. Levit. IX, 1. XIV, 23. XXIII, 36. Num. XXIX, 35. וָהָלְאָה *Et deinceps*, XXXIX, 22. Levit. XXII, 27. Ubi illis caeremoniis dedicatum altare fuerit, licebit jam in illo reliqua peragere, quae res exigit ſacrificialis et publica, qualia ſunt ſacrificia pro peccato, pacifica, holocauſta, et quae Deum aut placant, aut gratiis exſolvendis commendant.

Cap. XLIV.

ARGUMENTUM.

Agitur primum de ſacerdotalis atrii Orientali porta, quae ſoli principi futura dicitur pervia, ceteris obſtructa (vs. 1 — 15.). Et poſtquam gentem Iſraeliticam ſevere incuſaſſet ob profanationem ſacerdotii et templi (4—8), poſt docet, ex qua gente et ordine futuri ſint, qui ad altaris ſacrum miniſterium accedent. Et primum Levitas illos, qui decem tribuum inſaniam amplexi ſunt, ad illam curam Levitici ordinis ablegat, in quo minus ſplendoris eſt et dignitatis, ad illud videlicet miniſterium et locum, quae non longe diſtant a profanis (9 — 14.); ſacerdotes vero Deo fideles eligere edicit (15. 16.). Deinde quaedam documenta praeſcribit, quae ſervare ſacerdotes debeant, ſive in ſacerdotali inſtructu, ſive in ſacrificalibus caeremoniis, et ex quo genere, et qualem uxorem ducere, cujus funeri intereſſe fas ſit, quae denique munera exercere, quem ſervare in conſecratione modum, edocet (17 — 20.). Ad extremum oſtendit, quam large illis a Deo de rebus ad domeſticos uſus neceſſariis proviſum ſit, ut ipſi de ſe omnem curam et ſollicitudinem abjiciant (28 — 31.).

1. וַיְשִׁב

1. וַיָּשֶׁב אֹתִי *Postea reduxit me Jova* (vs. 2. 5.), scil. ab altari holocaustorum, et ex atrio interiori, XLIII, 13. seqq. Cf. XLVII, 1. 6. דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ *Via portae*, vel *versus portam sanctuarii*, vs. 4. XLIII, 1. הַחִיצוֹן *Exteriorem*, XLI, 17., de interiori, cf. XLVI, 1. הַפֹּנֶה קָדִים *Quae ortum versus spectabat*, vs. 2. XI, 1. XLIII, 1. XLVI, 1. וְהוּא סָגוּר *Illaque clausa* erat, vs. 2.

2. Ratio redditur, cur porta illa orientalis interioris atrii promiscuae atque vulgari multitudini non pervia futura sit, כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ, quia, quum a divino vestigio calcata fuerit, non decuit, ut cuilibet pateret e populo. Ingressus autem dicitur Dominus per portam orientalem sanctuarii XLIII, 4.

3. אֶת־הַנָּשִׂיא, *Quod* tamen *ad principem* attinet, ut אֶת XX, 16. LXX. haec verba non expresserunt. Chaldaeus: לְרַבָּא יְהֵא *Principis erit*, quasi אֶת hic Genitivum indicaret, vel loco ל positum sit. Eundem sensum forsan exprimere voluit Vulgatus, qui vertit, *erit clausa principi*, id est, in usum gratiamque principis; nam si ei claudenda fuerit, non potuisset per eam ingredi ad offerenda sacrificia, XLVI, 12. Alii: *praeterquam principi*, quod tamen displicet Noldio qui in *Concordantt. Particular.* not. 627. p. 800. edit. Tymp. observat, *principem* non magis hic excipi, quam *populum*, quia et principi claudebatur, nisi Sabbatho et Novilunio, quo tempore aeque populo ac principi fuit aperta, vid. infra XLVI, 2. „Videtur tamen (addit) *Princeps* hoc habuisse singulare, quod coram ipso potuit haec aperiri porta, quoties veniret cum sacrificiis *voluntariis* aut *eucharisticis*, XLVI, 12., etiam extra sabbatha. Quod non legimus concessum populo." Lightfoot in *Descript. Templi Hierosol.* (in *Opp.* T. I.) p. 605. *exteriorem* Sanctuarii portam orientalem perpetuo, *interiorem*

rem vero ſex tantum diebus hebdomadis clauſam fuiſſe exiſtimat. Ceterum Hebraei *principe*, de quo hoc loco, *Meſſiam* intelligendum eſſe obſervant, nec id ſine ratione. Nam ſupra XXXIV, 24. promiſit vates Iſraelitis, *ſervum Dei*, *Davidem* (Meſſiam) ipſis principem futurum. Jam vero in hac etiam viſione fit mentio *principis*, cui infra, in terrae diſtributione, peculiaris terrae portio adſignatur, infra XLVI, 16. ſeqq. נָשִׂיא הוּא יֵשֶׁב־בּוֹ *Princeps* ille *eſt*, ideo *ſedebit in ea*. לֶאֱכוֹל־לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָֹה *Ut comedat panem coram Domino*, cum nempe ſpontaneum obtulerit holocauſtum, vid. XLVI, 2. 12. לֶחֶם hic, ſicut aliis in locis, ſaepe pro *quocunque* ſumitur *cibo*, licet nihil habeat frumentaceum. מִדֶּרֶךְ — יֵצֵא, *Per viam portae veſtibuli ingredietur*, *et per viam ejus egredietur*, ut Vulgatus vertit, i. e. ingredietur recta per orientalem portam, per veſtibuli videlicet viam popularis atrii (XL, 8. 9.), et per illam item egredietur, cf. infra XLVI, 2.

4. דֶּרֶךְ־שַׁעַר־הַצָּפוֹן *Per viam portae aquilonaris*, XL, 20. 35. אֶל־פְּנֵי הַבַּיִת *Ad facies domus*, ſ. *ante domum*, XLI, 4. 14. מָלֵא כְבוֹד־יְהוָֹה *Impleverat gloria Domini* templum, XLIII, 5. וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי *Et cecidi in faciem*, I, 28.

5. שִׂים לִבְּךָ *Adverte cor tuum*, vid. XL, 4. לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־יְהוָֹה XLIII, 11. 12. לִמְבוֹא הַבַּיִת *Ad introitum domus*, cf. XLVI, 19. בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ *Cum omnibus exitibus ſanctuarii*, i. e. et ad omnes exitus ejus, cf. XLIII, 11. XLII, 11.

6. אֶל־מֶרִי *Ad inobedientiam* ipſam, i. e. ad rebelles, vid. II, 8. et ibid. not. רַב־לָכֶם מִכָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם *Multum eſt vobis*, *ex omnibus abominationibus veſtris*, i. e. *ſufficient vobis omnia ſcelera veſtra*, uti Vulgatus vertit. Cf. XLV, 9. Num. XVI, 3. 7.

7.

7. בַּהֲבִיאֲכֶם *Cum introduxiſtis*, vel *introduceritis*. בְּנֵי־נֵכָר *Alienigenas*, quibus Jarchi intelligit tales, qui deorum peregrinorum cultu ipſos ſeſe a Deo abalienarunt, ſimulacrorum cultores, Exod. XX, 3. Deut. XI, 16., quos ſtatim *praeputiatos corde* vocat. Cf. vs. 10. Sed nihil impedit, quo minus intelligantur, qui proprie ſunt *exteri*, non ortu Iſraelitae, qui quod veteris ſuperſtitionibus dediti eſſent, non ſolum a ſacro miniſterio, ſed etiam a loco ſacro arceri debebant, unde Jeremias Thren. I, 10. queritur: *Vidit* (Hieroſolyma) *gentes ingreſſas ſanctuarium tuum, de quibus praeceperas, ne intrarent in ſanctuarium tuum.* Cf. Deut. XXIII, 4., et Jeſaj. II, 6. ubi Iſraelitae accuſantur, quod *peregrinis* (בְּיַלְדֵי נָכְרִים), ſ. exteris ſuperſtitionibus deditis acquieſcerent. Noſtro vero loco ob hanc quoque cauſam reprehendi videntur Iſraelitae, quod ex illorum manibus victimas accipiebant, et libamina, quae offerrent in templo, quum tamen cautum eſſet, ne e gentilibus quod in templum per alienas etiam manus oblationis genus inferretur, Levit. XXII, 25. *De manu alienigenae non offeretis panes Deo veſtro, et quicquid aliud dare voluerit; quia corrupta et maculata ſunt omnia, non ſuſcipietis ea.* עַרְלֵי־לֵב *Praeputiatos quoad cor*, i. e. ad falſorum deorum cultum et ſuperſtitiones propenſos, vid. not. ad Deut. X, 16. Cf. Levit. XXVI, 41. Jerem. IV, 4. IX, 25. Rom. II, 29. וְעַרְלֵי בָשָׂר *Et praeputiatos quoad carnem*, i. e. barbaros, vid. quae in hac ipſa nota paullo antea dicta ſunt. Jarchi *praeputiato carne* h. l. intelligendum cenſet *ſacerdotem, cujus fratres mortui ſint ex circumciſione*, i. e. incircumciſum ipſum; nam ſi matri alicui primus et ſecundus infans moriatur, tertius non ſtatim die octavo, vel etiam omnino non, circumciditur; ejusmodi ſacerdos praeputiatus non poterat לשרת לפני יהוה, *miniſtrare coram Domino*, ut Kimchi h. l. habet. Sed videntur h. l. *incircumciſis corde* et *incircumciſis carne* ſignificari et

exteri et Israelitae exteris superstitionibus dediti, coll. Jer. IX, 25. כָּל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב *Omnes gentes; praeputiatae sunt* carne (ut ibi addunt LXX. Chald. Syr.), *sed Israelitae omnes praeputiati corde.* בְּהַקְרִיבְכֶם *Quum offerretis* (ut Num. XXVIII, 26.), tam vos ipsi animo a me alieno, quam quae a gentilibus oblata essent. לַחְמִי *Cibum meum*, i. e. carnes in sacrificiis oblatas, ut Levit. III, 11. XXI, 6. Num. XXVIII, 2. חֵלֶב וָדָם *Adipem et sanguinem* victimarum, ut infra vs. 15. וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי *Et irritum fecerunt foedus meum*, cf. supra XVI, 59. Levit. XXVI, 15. Mal. II, 8. Persona tertia pro secunda, quam poscunt suffixa in בַּהֲבִיאֲכֶם, בְּהַקְרִיבְכֶם, et proximo תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם, enallage Nostro frequenti. Alii retinent tertiam personam, quam ita explicant: fecerunt isti peregrini, ut vos pactum meum dissolveritis, dum eorum dona ad altare meum adoletis, aut ipsi ad sacrum altaris ministerium vocantur. אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם *Per* s. *propter omnia abominanda vestra* facinora; אֶל pro עַל, ut saepissime alias, i. q. מִכָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם, supra vs. 6., sive בְּכָל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם V, 11.

8. וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשָׁי *Neque observastis* (ut Mal. III, 7.) *custodiam sanctuarii mei*, id est, ut Vulgatus vertit, *et non servastis praecepta sanctuarii mei*, i. e. ritus et leges, quas in sanctuario meo servari volui, contemsistis, ut supra XL, 45. 46. מִשְׁמֶרֶת הַבַּיִת. וַתְּשִׂימוּן *Sed posuistis*, constituistis, ut Jesaj. III, 7. 2 Par. XXIII, 18. לְשֹׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי לָכֶם *In custodes observantiae meae in sanctuario meo vobis*, i. e. arbitrio vestro, ut Jarchi exponit, non ex legis praescripto, constituistis sacerdotes, qui caeremonias custodirent, et ritus, quos Deus de re sacrificali sacerdotibus indixisset. Cf. 1 Reg. XII, 31., ubi Jeroboamus narratur constituisse sacerdotes, qui essent de vulgo, non Levitae. Alii

Alii לָכֶם qui *pro vobis* sint explicant (per usitatam ellipsin pronominis relativi, ut VII, 13. XX, 25. al.), quasi dicat Deus, non tam mihi custodes, quam vobismet ipsis quaerebatis; neque enim eo vestrum incumbebat studium, ut sacerdotes a vobis constituti honori ac voluntati meae; sed ut vestrae cupiditati et voluptati servirent. Non suo caret pondere illud בְּמִקְדָּשִׁי, *in sanctuario meo*, quo indicat Deus, grave sibi esse, quod in illo sanctuario, quod Deus in suum sibi honorem sacrari voluit, suae homines commoditati seu libidini servirent.

9. כָּל־בֶּן־נֵכָר וגו׳ Vid. vs. 7. לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי *Non intrabit in sanctuarium meum*, cf. Jesaj. LII, 1. seqq. LX, 21. Apoc. XXI, 27. לְכָל־בֶּן־נֵכָר *Omnis, inquam, peregrinus*, ל pleonastice ante *Nominativum* cum virtute quadam repetitum, ut Jerem. XIX, 13. Vid. Storrii *Observatt.* p. 289. אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Qui est inter Israelitas*, i. e. qui inter eos habitat. Quum autem cum Israelitis aliquid habere commercii, aut familiarem convictum alienigena non poterat, nisi, abjurata patria religione, Israeliticam esset amplexus; videtur hic de *proselytis* sermo esse; qui quum non sint ex genere Israelitico, Israeliticam tamen religionem amplexi sunt: hi igitur a sacro ministerio arcentur, quia ex genere Levitico non sunt. Nam de Levitis ipsis vs. sequ. agitur.

10. Non solum alienigenae, aut qui e Levitico genere non sunt, arcentur a sacro ministerio, sed ipsi etiam Levitae, qui deserto templo, cujus ministeriis alligati fuerant, et avita religione prodita, sequuti sunt simulacrorum cultum. Hi ergo, licet non omnino excludantur a templo, tamen illa in templo munera obire jubentur, in quibus et splendoris esset minus, et plus laboris atque molestiae. Neque enim tam erunt sacerdotes, quam

quam sacerdotibus ad sacrificale munus administri: erunt enim janitores et aeditui; jugulabunt holocausta et victimas; praestabunt denique servilem quandam operam, aut servili proximam, sacerdotibus. כִּי אִם *Sed*, particula adversativa, ut 2 Sam. XIII, 33. Jesaj. XXXIII, 21. הַלְוִיִּם *Levitae*, i. e. (Kimchio notante) sacerdotes, nam omnis sacerdos fuit de tribu Levi, cf. Num. III, 2. seqq. אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי *Qui recesserunt a me*, ut Jerem. II, 5. Jarchi: „Ita facietis illis Levitis, qui a meo cultu defecerunt, sed poenitentiam egerunt.“ בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל *In errore filiorum Israel*, uti Vulgatus vertit, i. e. qui decem tribuum vestigia presserunt, et simulacris divinos honores impenderunt. אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי *Qui* Israelitae, s. ut alii, *postquam* illi, Levitae, *aberrarunt a me*, cf. va. 15. XLVIII, 11. אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם *Post idola sua*, ut recte Vulgatus, VI, 4. VIII, 10. XIV, 3. וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם *Portabunt iniquitatem suam*, i. e. poenam iniquitati debitam. Vulgatus in tempore praeterito: *et portaverunt iniquitatem suam*, i. e. qui erroris sui poenas dederunt, gravi exsilio et servitute mulctati. Sed rectius in futuro tempore haec verba capiuntur; nam versu proximo exponitur, quomodo sint mulctandi.

11. וְהָיוּ בְמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים *Erunt in Sanctuario meo ministrantes*, ad inferiora ministeria amandati a sacerdotali dignitate. Vulgatus: *Erunt in Sanctuario meo aeditui.* פְּקֻדּוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת Tanquam *custodiae*, i. e. custodes constituti *ad portas* exteriores *templi*, cf. XL, 45. 46. Vulgatus: *et janitores portarum domus.* Eodem modo abstractum פְּקֻדּוֹת ponitur pro concreto 2 Reg. XI, 18. 1 Paral. XXIV, 19. וּמְשָׁרְתִים אֶת־הַבָּיִת *Et ministrantes domui*, XLVI, 24. הֵמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח *Ipsi mactabunt holocausta et victimas.* Jarchi: „Ea in templo officia praestabunt, quae alienigenae, et servi, et mulieres praestare possent.“ לָעָם *Pro populo*; nam

nam ex lege veteri (Levit. I, 5. 11. III, 2. IV. 29. 30.) is, qui ſacrificium obtulit, ipſe victimam mactare debuit. וְהֵמָּה יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם *Ipſi etiam* Levitae *ſtabunt ante illos*, ſolennis formula de iis, qui apparitores coram aliquo ſtant, vid. vs. 15., Geneſ. XLI, 46. Deut. I, 38. 1 Sam. XVI, 21. 1 Reg. X, 8. Luc. I, 19. לְשָׁרְתָם *Adminiſtrandum eis*, Iſraelitis, vid. Num. XVI, 9. et ad eum loc. not.

12. יַעַן אֲשֶׁר *Propterea quod*, XVI, 43. XXI, 9. יְשָׁרְתוּ אוֹתָם *Miniſtraverunt eis*, eadem conſtructio Num. III, 6. VIII, 26. לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם *Ante idola eorum*, vs. 10. vid. 2 Reg. XXIII, 8. 9. לְמִכְשׁוֹל *Offendiculo ad iniquitatem*, vel, *in offendiculum iniquitatis*, ut Vulgatus vertit, i. e. aliis ad ſcelus et ruinam ſcandalo fuerunt; cf. XVIII, 30., Mal. II, 8. נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם *Elevavi manum meam ſuper eos*, i. e. juravi, ut Chaldaeus recte vertit, vid. not. ad XX, 5. וְנָשְׂאוּ עֲוֹנָם *Et portabunt* ſ. luent *iniquitatem ſuam*, vs. 10. XIV, 10.

13. וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי *Nimirum non accedent ad me*, Exod. XXIV, 2. לְכַהֵן לִי *Ut ſacerdotio fungantur mihi*, ut Vulgatus recte, Exod. XXIX, 1.; cf. Hoſ. IV, 6. וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־קָדָשַׁי *Et ut accedant ad ulla ſacra mea*. Exod. XXVIII, 43. XXX, 20. אֶל־קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים Vid. ſupra XLII, 13. Num. IV, 19. וְנָשְׂאוּ כְּלִמָּתָם *Sed ferent ignominiam ſuam*, vs. 10. 12. XVI, 52.

14. וְנָתַתִּי אוֹתָם *Ideo dabo*, conſtituam, *eos*, XXXIII, 2. שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת Tantummodo *cuſtodientes cuſtodiam domus*, i. e. obſervatores, *ianitores*, ut Vulgatus vertit, cf. vs. 8. 15. XL, 45. 46. לְכֹל עֲבֹדָתוֹ *Ad omne opus* ſ. *miniſterium ipſius*, Num. III, 26., i. e. ut ſervilem operam praeſtent iis, quae ab aliis in Sanctuario fient. וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ *Et ad omne, quod debet peragi in ea.*

15. Longe

15. Longe erit alia conditio illorum, qui ex eodem prognati genere Levitico, diverſum tamen vivendi, atque ſacrificandi genus ſequuti ſunt. Hi vero fuere, qui orti ſunt ab illo ſummo Pontifice Zadok, qui primus omnium in templo a Salomone conſtructo ſacrificavit (1 Reg. II, 35.). Qui ut ipſe legitimos tenuit ſacrificandi ritus, ſic etiam poſteri, paternis ingreſſi veſtigiis, eandem in ſacrificando legem ſervaverunt. His ergo Deus gratificatus, graviora promittit munera, et magis illuſtre miniſterium. בְּנֵי צָדוֹק Vid. ſupra ad XL, 40. אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי *Qui cuſtodierunt ceremonias Sanctuarii mei*, Vulgatus recte vertit. Cf. 2 Paral. VII, 6. בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי *Dum*, ſ. *quando Iſraelitae a me aberrarunt*, vs. 10. XLVIII, 11. וְעָמְדוּ לְפָנַי Vid. vs. 11. לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם Vid. vs. 7.

16. הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי *Ipſis licebit Sanctuarium meum ingredi; Sanctuarium* hic intelligendum, quod proprie ſic dicitur, ad quod non omnibus e Levitico genere patebat ingreſſus. אֶל־שֻׁלְחָנִי *Ad menſam meam*, qua alii altare thymiatum, alii menſam illam, in qua panes propoſitionis collocati erant, intelligunt, vid. ſupra ad XLI, 22.

17. Poſtquam ex Levitico ordine illos elegit, quos Sacerdotes eſſe voluit, ſibique praeter ceteros familiares et aſſiduos, tradit leges, quas ſervare debeant, cum ſacrificandi cauſa interioris atrii portas ingrediantur. וְהָיָה בְּבוֹאָם *Fiet igitur, quando intrabunt*, vs. 16. 21. XLII, 14. אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית *Ad portas atrii interioris*, X, 3. XLII, 4. בִּגְדֵי פִשְׁתִּים *Veſtes lineas induent*, vs. 18. Levit. XIII, 47. Idem ſacerdotibus praeſcribitur Levit. XVI, 4. וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם *Nec aſcendat ſuper eos*, i. e. ne induatur iis, ut Levit. XIX, 19., cf. ſupra XXXVII, 6. צֶמֶר *Lana* ſ. lanea veſtis, cf. ſupra XXXIV, 3. Quod laneum eſt, minus cenſebatur purum,

purum, quam quod lineum, et habere videbatur aliquid immundi ab animali, unde detonsum vellus, ex quo lanea tegumenta texuntur. Quare et apud alias gentes vestimenta sacra fuere linea; vid. Braunii *Vestit. Sacerdott. Hebraeor.* L. I. C. VI. §. 94. edit. sec. בְּשָׁרְתָם *Quum ministrabunt* intra portas etc. וָבָיְתָה *Et intus*, in ipso templo. Jarchi: „Intra adytum, s. Sanctum Sanctorum."

18. פְּאֵרֵי *Ornamenta*, cidares, vid. Exod. XXXIX, 28., cf. Jesaj. LXI, 3. 10. LXII, 3. וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים *Et femoralia linea*, vid. Exod. XXVIII, 42., et ad eum loc. not. לֹא יַחְגְּרוּ *Non accingent se*, Levit. VIII, 7. 13. XVI, 4. בַּיָּזַע Vulgatus vertit *in sudore*, quasi יֶזַע ejusdem cum זֵעָה, *sudor*, Genes. III, 19. sit significationis. Quod autem *in sudore*, i. e. cum membra sudore madent, sacerdotes sese accingere prohibeantur, ideo fieri existimant, ne sacrae vestes contaminentur, et graviter oleant a sudore. Alii *in sudore*, i. e. ne festinato ac tumultarie sacris vestimentis se operiant, exponunt; sed ut sacerdotes attente et devote ad altaris ministerium accedant. Jarchi בַּיָּזַע *veste lanea sudorem excitante* interpretatur. Talmudici exponunt, במקום שמזיעין, *in loco*, *ubi sudant*, id est, in lumbis, ubi caro duplicatur et facilius sudat, Chaldaeum sequuti, qui sic vertit: וְלָא יֵיזְרוּן עַל חַרְצֵיהוֹן אֱלָהֵין עַל לִבְבֵיהוֹן יֵיסְרוּן *Nec accingentur super lumbos suos, sed ad cor suum accingentur.* Quam interpretationem pluribus impugnavit Gussetius in *Commentarr. Ling. Hebr.* p. 597. edit. Lips., qui nomen יֶזַע ad verbum זוע, *movere, commovere sese* refert, „sive habeat initiale י ex formatione, sicut יְקוּם, quod etiam simili caret, seu radices זוע et יזע synonymae extiterint, ut טוב et יָטַב." Inde exponit, sacerdotes non debuisse cingere se ipsos בַּיָּזַע, *modo instabili*, nempe neglectim circumponendo cingulum

lum nimis laxum, ita ut non quiesceret suo loco, quod prohibitum censet partim quod hoc dedecet pravo situ cinguli et vestium, partim quod officit laboranti, partim quod atterit ipsas vestes. Sensu plane contrario LXX. verterunt *βίᾳ*, quasi caveretur, ne cingulum nimia vi et nimis arcte vinctum esset, hoc autem pacto afferret inquietudinem homini. Et illud quidem, observante Michaele in *Supplemm.* p. 1071., potuerit יֶזַע significare, collato arabico وزع, *cohibere, coërcere.* Hieronymus: „Quodque sequitur juxta Septuaginta, *et non accingentur violenter,* pro quo Aquila et Symmachus transtulerunt, *in sudore,* Theodotio, ipsum verbum Hebraicum exprimens, posuit *in Jeze;* Aquilae secunda editio, *Busa* (videntur ergo olim codices extitisse, in quibus בְּבוּץ scriptum fuerit), per quod significat, non eos violenter, arcte et constricte, instar vinctorum, esse cingendos, ne in ministeriis sacerdotalibus atque leviticis inhabiles fiant, et tenere et caedere victimas, attrahere quoque nequeant atque discurrere." In qua quidem interpretatione, utpote vetustissima, et bonum sensum fundente, et nobis acquiescendum videtur.

19. וּבְצֵאתָם *Cum vero exibunt* f. *prodibunt*, XLVI, 10. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה Vid. XLII, 14. ubi haec eadem paene occurrunt verba. Rationem vero repetitionis horum vocabulorum Jarchi reddit hanc, quod, quum vates loquutus esset de *adyto*, quod supra vs. 17. *atrium interius* vocaverat, e quo egredienti obvium erat atrium Israelitarum, illum repetito *ad atrium exterius* indicare, se de atrio mulierum loqui, de illo videlicet loco, ubi omnes Israelitae congregantur. יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם XXVI, 16. Cf. Levit. VI, 4. XVI, 23. אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם *Quibus ministrant* Deo vs. 17. וְהִנִּיחוּ אוֹתָם וגו׳ Vid. XLII, 14. וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם *Nec sanctificabunt populum in illis vestibus suis*, quod Chaldaeus

daeus sic vertit: וְלָא יִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא בִּלְבוּשֵׁיהוֹן, *nec commiscebuntur cum populo in vestibus suis*, et Jarchi ita explicat: „ac si diceret, non tangant sancta.“ Cf. Levit. VI, 10. et infra XLVI, 20.

20. וְרֹאשָׁם לֹא יְגַלֵּחוּ *Caput autem suum non radent*, ita, ut omnem comam removeant, Levit. XXI, 5., et cf. not. ad Levit. XIX, 27. וּפֶרַע *Comam* tamen etiam, *caesariem*, Num. VI, 5. לֹא יְשַׁלֵּחוּ *Non promittant*, ut supra XVII, 6. 7. Edicitur itaque sacerdotibus, ut in coma nutrienda quandam teneant mediocritatem, ita ut neque raso incedant, neque nimium capillato capite. Atque adeo videtur etiam prohibere, ne voto se Naziraeatus obstringant, quia super Naziraeorum caput novaculam ascendere religio vetabat, Num. VI, 1. seqq. 1 Sam. I, 11. Hieronymus: „Perspicue demonstratur, nec rasis capitibus, sicut sacerdotes cultores Isidis atque Serapis nos esse debere, nec rursum comam dimittere, quod proprie luxuriosorum est, barbarorumque et militantium.“ כָּסוֹם יִכְסְמוּ רָאשֵׁיהֶם LXX. vertunt καλύπτοντες καλύψασι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, Vulgatus vero, *sed tondentes attondent capita sua*. Ita et Chaldaeus: וְסַפָּרָא יְסַפְּרוּן יַת שְׂעַר רֵישֵׁיהוֹן *Tondendo tondebunt pilos capitum suorum*. Quae ipsa verba et apud Syrum leguntur. Verbum כָּסַם, hoc solo loco obvium, Hebraei mera ex conjectura *tondere mensura aequali* exponunt. Dialecti cognatae nihil lucis huic voci afferunt. Nam habent soli Arabes verbum, quod sono quidem cum hebraeo convenit, sed nullum sensum commodum dat, كَسَمَ, *friare manibus rem siccam*.

21. וְיַיִן לֹא־יִשְׁתּוּ כָּל־כֹּהֵן וגו׳ *Neque vinum bibat ullus sacerdos, quando ingressurus est atrium interius*, i. e. in templum, vid. vs. 17. Haec sumta sunt e Levit. X, 9., ubi Aaroni praecipitur: *Vinum, et omne, quod*

inebriare potest, non bibetis, tu, et filii tui, quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini. Capitale igitur sacerdotibus erat, si sacris operaturi vinum antea biberint, quia qui rem tantam aggrediebantur, vigilantes esse oportebat, et sobrios, ne aestuantes a calore vini aliquid admitterent indecore. Quae causa redditur laudato Levitici loco vs. 10. *Ut habeatis scientiam discernendi inter sacrum et profanum, inter pollutum et mundum.*

22. וְאַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו' *Porro*, quod ad nuptias horum sacerdotum attinet, *viduam et repudiatam non ducant uxores.* In codice veteri s. Mosaico, Levit. XXI, 14. soli Pontifici maximo viduam uxorem ducere vetitum erat (vid. Wagenseilii Not. ad codic. Talmudic. *Sota*, p. 555. seqq.); sed futuri templi tanta erit sanctitas, ut nec ceteri sacerdotes viduas aut repudium passas, sed solas virgines ducturi sint. כִּי אִם־בְּתוּלֹת *Sed virgines* tantum, Levit. XXI, 13. Licebit eis tamen, uti addit Noster, ducere *viduas sacerdotum* (אַלְמָנָה מִכֹּהֵן) defunctorum, quod eae, Abarbanele observante, quia sacerdotibus nuptae fuerunt, sanctimoniae atque puritatis aliis observantiores credebantur. Plerique tamen ex Hebraeis interpretes in priore hujus commatis parte de solo *summo pontifice*, posteriore vero de reliquis, s. *gregariis sacerdotibus*, sermonem esse volunt, ut מִכֹּהֵן significet, *sunt ex sacerdotibus*, quibus viduas sacerdotum uxores ducere licet. Ita Kimchi: „Quod si quis contendat, in principio commatis de *summo pontifice* sermonem prophetae esse; sensus verborum postremorum, מִכֹּהֵן יִקָּחוּ, hic erit, *quidam sacerdotum*, s. aliqui ex ordine sacerdotali, *ducent.* Atque sic exponunt Magistri nostri, piae memoriae (i. e. doctores Talmudici) haec verba. Quin et hunc sensum expressit Jonathan, dum vertit, שְׁאָר כָּהֲנַיָּא יִסְבוּן, *ceteri sacerdotes ducent.*" Eodem sensu verba nostra accipienda esse, et illi, qui accen-

accentus apposuerunt, videntur eo indicasse, quod nomini אַלְמָנָה accentum distinctivum *Sakeph-Katon* apposuere, ut igitur non sit vertendum: *viduam a sacerdote mortuo derelictam ducent*, sed אַלְמָנָה iis quae proxime praecesserunt verbis sit jungendum, hoc sensu: *sed viduam, quae sit vidua* vere talis, quae repudium non sit passa, alii *ex sacerdotibus ducant*. Quae tamen interpretatio videtur hanc legem cum vetere Mosaica conciliandi studio originem debere. Genuinum vatis sensum haud dubito expressum a LXX. Καὶ χήρα ἐὰν γένηται ἐξ ἱερέως λήψονται, et a Vulgato: *Sed et viduam, quae fuerit vidua a sacerdote, accipient.*

23. וְאֶת־עַמִּי יוֹרוּ *Et populum meum docebunt*, cf. Deut. XVII, 10. 11. XXXIII, 10. בֵּין קֹדֶשׁ לְחֹל *Discrimen* (ut supra XL, 7. Levit. XXVII, 12. 2 Sam. XIX, 36.) *Sancti ad commune*, i. e. distinguere inter sanctum et profanum, quod Dei et quod hominis est. Eadem leguntur Levit. X, 10. Cf. supra XXII, 26. XLII, 20. Mal. II, 7. וּבֵין־טָמֵא לְטָהוֹר *Et discrimen immundi et mundi*. Ambigue hoc positum est, utrum illa *sacra*, quae rite, vel non rite fierent, distinguere voluit sacerdotes, an ipsos *homines* probandos vel improbandos, an potius ad utrumque referendum est, sive homines, sive sacra? Sed vix dubium, utrumque subjectum fuisse sacerdotum judicio. Horum plurima quidem ad sacrificia pertinent, quae videlicet adhiberi possent, quia immaculata, et idonea sacrificiis, et quae ab altari, quasi maculata et inepta, repelli debeant. Verum de hominibus idem erat judicium, quia multa erant vitia, quae homines ab altaris ministerio submoverent, de quibus Levit. XXI. Multa in profanis, de quibus sacerdotum judicio decerni debuit, qui multis modis pollui poterant, et multis etiam modis lustrari debebant, ut de leprosis, seminifluis, etc. Vid. Levit. XI—XVI.

יוֹדִיעֻם *Docebunt eos*, XVI, 2., *oſtendent eis*, ut Vulgatus vertit.

24. וְעַל־רִיב *Super lite quoque*, ſ. *controverſia civili*, 2 Paral. XIX, 8. הֵמָּה יַעַמְדוּ לְמִשְׁפָּט *Ipſi ſtabunt*, parati (ut Jeſ. III, 13.) *ad judicium ferendum*, Pſ. XCIV, 15. CXXII, 5. Quae in textu ſcriptae ſunt literae לשׁפט efferendae, ſenſu eodem. בְּמִשְׁפָּטַי *Meis judiciis*, i. e. ſecundum praeſcriptas a me leges. יִשְׁפְּטוּהוּ *Judicanto eum*, populum meum, vs. 23. Alii ſuffixum ad רִיב referunt, hoc ſenſu: dirimant litem ſecundum normam, quae in Lege praeſcribitur. De hoc ſacerdotali munere eadem leguntur Deut. XVII, 8. ſeqq. XXI, 5. Ex qua lege Joſaphatus judices ex Levitis et Sacerdotibus conſtituiſſe narratur, 2 Paral. XIX, 8. Cethibh eſt וּשְׁפָטוּהוּ, *et judicent eum*, eſt pronunciandum. Haec de controverſiis, quas ſuo arbitratu, et ex praeſcripto Legis ſacerdotes decidunt. Nunc de aliis, quae ad religionem rituaque ſacrorum ſpectant, praecepta traduntur. וְאֶת־תּוֹרֹתַי וְאֶת־חֻקֹּתַי *Et leges meas ac ſtatuta mea*, ut Geneſ. XXVI, 5. בְּכָל־מוֹעֲדַי *In omnibus temporibus conſtitutis meis*, i. e. feſtis, ſolennitatibus, mei cultus cauſſa inſtitutis, Levit. XXIII, 3. יִשְׁמֹרוּ *Servabunt* non ſolum ipſi, verum et curabunt, ut ſerventur ab aliis illa de ſolennitatibus rebusque ſacris obeundis praecepta, quae a me tradita ſunt. וְאֶת־שַׁבְּתוֹתַי יְקַדֵּשׁוּ *Et ſabbata mea ſanctificabunt*, ut ſupra XX, 20., et ne ab aliis illorum ſanctitas violetur, vigilent.

25. וְאֶל־מֵת אָדָם לֹא יָבוֹא *Et ad mortuum*, cadaver, *hominis non veniet*, ſ. accedat; haec eadem habes Levit XXI, 1 ſeqq. לְטָמְאָה *Ut polluat ſe*, aut impuretur, XXII, 3. Contaminari cenſebantur, qui mortuum tangebant; quare ſacerdotes, quos Deus prae ceteris puros eſſe voluit et mundos, a mortuis alienos eſſe decebat.

cebat. Excipiuntur tamen illi, qui magis ſunt naturae communitate conjuncti, pater videlicet et mater, filius et filia, frater et ſoror. Apud alias quoque gentes cautum erat, ne Pontifex mortuorum ſe attactu aut funere pollueret. Sic de flamine diali GELLIUS *Noctt. Atticc.* X, 15. *Locum, in quo buſtum eſt, numquam ingreditur, mortuum numquam attingit.* וְלְאָחוֹת אֲשֶׁר־לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ *Et propter ſororem, quae non eſt nupta viro,* ut Levit. XXI, 3. Cur vero ſororis funeri, quae viro nupſit, ſacerdos intereſſe non poſſit, ea ratio eſt, quia nuptiali jure in viri familiam cooptata jam eſt, neque ad paternam domum pertinere exiſtimatur. יִטַּמָּאוּ *Contaminent ſe* (Hithpael, ut Hoſ. IX, 4.), i. e. horum tantum funere contaminari fas erit, ſacerdotibus, ut Hebraei obſervant, aliis a ſummo; nam Pontifici maximo parentum funeri, quantumvis exiſtimetur debitae pietatis officium, intereſſe nullo modo permiſſum fuerat ex lege, quae Levit. XXI, 10. 11. exſtat.

26. וְאַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ *Et poſt mundationem ſui,* poſtquam purificatus fuerit, ut Levit. XIII, 35. שִׁבְעַת יָמִים יִסְפְּרוּ־לוֹ *Septem dies numerabunt ei* ſcil. ceteri ſacerdotes, collegae ſui, ut Kimchi notat, non ipſe, ut, ſi in numerando per errorem lapſus fuerit, eum a Sanctuario prohibeant. Cf. Num. XIX, 11. 12. Ceterum ambiguum eſt, an exacto ſtatim illo ſeptem dierum ſpatio, tabernaculum poſſet ſacerdos ingredi, et operari, ſicut antea, ſacris, an vero poſt illam purgationem exſpectari debeant ſeptem alii dies, antequam ad conſueta redeat miniſteria, ita ut a contaminatione ad ingreſſum Sanctuarii, ſacerdotaleque miniſterium quatuordecim dies intercedant. Poſtremum hoc non obſcure indicat textus ipſe, qui ab emundatione ſeptem enumerat dies. Ita et HIERONYMUS: „Poſtquam autem ſacerdos fuerit emundatus purificationis ordine,

quae in Moſaica lege conſcripta eſt, ſeptem dies numerabuntur ei, ut introeat Sancta Sanctorum, hoc eſt enim interius atrium (vs. 27.)." Aliter ſentire videntur Hebraei, Jarchi et Kimchi, qui illud אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ exponunt, אחרי פרישתו מן המת, *poſtquam ipſe ſemet ſeparaverit a mortuo.*

27. וּבְיוֹם בֹּאוֹ *In die vero, quo intrat,* vs. 17. Sunt, qui hoc verſu praecipi exiſtiment, quid ſacerdoti ſit obſervandum, cum poſt emundationem a contactu mortui iterum primum in templo comparet. Sed Hebraei obſervant, agi hic de prima ſacerdotum conſecratione, docerique, quid offerre debeant, quo primum tempore a profana turba ſeparati, et ſacris addicti miniſteriis, templum ingrediuntur. אֶל־הַקֹּדֶשׁ גו׳ *in Sanctuarium, in atrium interius,* i. e. ſacerdotale, vs. 17. in quo nihil fieri debet, niſi ſanctum. יַקְרִיב חַטָּאתוֹ *Offeret ſacrificium ſuum pro peccato,* i. e. decimam partem Ephi ſimilae frixae in ſartagine, quae ſacerdoti offerenda erat die conſecrationis ſuae, ex lege Levit. VI, 13. ſeqq.

28. וְהָיְתָה לָהֶם לְנַחֲלָה אֲנִי נַחֲלָתָם *Eritque eis in hereditatem illud, quod ego hereditas eorum,* quod, dum cultui ſacro addicti ſunt, ex iis quae Deo offeruntur omnibus non ſolum ad uſus neceſſarios, verum etiam ad ſatietatem abundabunt. Petita haec ſunt e Num. XVIII, 20. Deuter. X, 9. XVIII, 1. Joſ. XIII, 14. 33. Alii, ut Michaelis, verba illa hebraica hoc modo capiunt: *erit illis hereditati* ſacerdotium ipſorum (כְּהֻנָּתָם), quod ex loco parallelo Joſ. XVIII, 7. addunt, ubi haec leguntur: *Nulla ſit portio Levitis inter vos,* כִּי־כְהֻנַּת יְהוָה נַחֲלָתוֹ, *nam ſacerdotium Dei eſt hereditas eorum.*

29. הַמִּנְחָה Oblationem, i. e. sacrificium ex farre, Levit. II, 1., infra XLV, 15. וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם Et victimam pro peccato et pro delicto, Levit. IV, 1. seqq. VII, 1. seqq. הֵמָּה יֹאכְלוּם Ipsi sacerdotes comedent ea, Levit. VI, 9. VIII, 31. וְכָל־חֵרֶם Omne etiam devotum, i. e. omnis res, quae Deo devovetur, ut e profana fiat sancta, vid. Levit. XXVII, 21. 28. 29.

30. וְרֵאשִׁית Et primitiae, vid. Exod. XXIII, 19. XXXIV, 26. Deut. XVIII, 4. כָּל־בִּכּוּרֵי כֹל Omnium primogenitorum omnium rerum, s. frugum, בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם, primitiae omnium, quae in terra eorum proveniunt, ut habetur Num. XVIII, 13. וְכָל־תְּרוּמַת כֹּל Omnis etiam rei cujuscunque oblatio, Num. XV, 19. XVIII, 19. מִכֹּל תְּרוּמוֹתֵיכֶם Levit. VII, 32. Cf. supra XX, 40. LXX. Καὶ τὰ ἀφαιρέματα πάντα ὑμῶν ἐκ πάντων τῶν ἀπαρχῶν ὑμῶν. Vulgatus: Et omnia libamenta, ex omnibus, quae offeruntur. Libamina, s. libamenta proprie dicuntur quae humida sunt et liquida; hic tamen eo nomine significari, quae condiendis carnibus in sacrificiis adhibentur, aut quae oblatis victimis adduntur, res ipsa docet. לַכֹּהֲנִים יִהְיֶה Sacerdotibus cedat, cf. Levit. V, 13. 16. VII, 6. seqq. XIV, 13. וְרֵאשִׁית עֲרִיסֹתֵיכֶם Et primitias massarum vestrarum, vid. Num. XV, 20. 21. Nehem. X, 38. LXX. Τὰ πρωτογεννήματα ὑμῶν. Vulgatus: Primitiva ciborum vestrorum. לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ Ad faciendum quiescere benedictionem super domo tua, i. e. ut domi vestrae resideat ubertas; qua notione בְּרָכָה et Mal. III, 10. Proverb. XI, 25., et saepius occurrit. Verbum נוּחַ Jarchi observat h. l. residendi notionem habere, ut Exod. X, 14., ubi de locustarum agmine, וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם Resedit in omni termino Aegypti. אֶל־בֵּיתֶךָ pro בְּבֵיתֶךָ, ut in phrasi eadem, sed opposito sensu usurpata, supra V, 13. XVI, 42.

31. כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה וגו׳ *Ullum morticinum aut diſcerptum tam ex avibus, quam ex pecoribus non comedent ſacerdotes;* eadem lex eſt Levit. XXII, 8. XVII, 15. Deuter. XIV, 21. Jarchi: „Quum permiſſum eſſet ſacerdotibus volucres ungue diſſectas, quae in ſacrificiis pro peccato offerebantur, in cibum adhibere, opus fuit, illos dehortari quoad cetera morticina et diſcerpta."

Cap. XLV.

ARGUMENTUM.

Hoc Capite primum diſtribuit terram, partemque ſuam templo et ſacerdotibus (vs. 1—4.), Levitis (vs. 5.), urbi (vs. 6.) et principi (vs. 7. 8.) definit. Tum principes monet, ut a rapina avaras cohibeant manus, nec ulla agitent callida conſilia (vs. 9.). Quare ne qua in rebus contrahendis fraus intercedat, et quod ſacerdoti temploque debetur, ad pondus reddatur et menſuram, certum ſtatuit atque legitimum menſurarum et ponderum examen (vs. 10. 11. 12.). Deinde de primitiis proventuum omnium certum modum definit (vs. 13—17.). Denique de quibusdam ſacrificiis, quae variis de cauſis, et variis etiam temporibus peragi debent, ritus et ceremonias praeſcribit (vs. 18—25.).

1. Templo cultuque ſacratiori in ſuperioribus Capitibus conſtituto, jam nova terra dividenda, ac nova reipublicae forma conſtituenda proponitur, veteris quidem regiminis atque cultus phraſibus, ſed tamen, quemadmodum res ipſa evidentiſſime docet, novum quid denotatur. וּבְהַפִּילְכֶם אֶת־הָאָרֶץ *Cum cadere facietis terram* in haereditate, i. e. cum ſortes terrae jacietis, ut quaeque tribus haereditatem in ea cernat; cf. XLVII, 14. 22. XLVIII, 29. Joſ. XIII, 6. Jarchi:

 „Divi-

„Dividetur terra Ifraelitica in duodecim portiones; nec tamen fecundum divifionem priorem, ubi ei tribui, quae amplior et copiofior effet, major etiam fors obtingeret, minori vero minor, ita ut et duae vel tres tribus unam portionem poffiderent; fed in hac diftributione portiones terrae funt aequales, ut ordines f. feries in vineis, a plaga occidentali ad plagam orientalem, quemadmodum in fine libri [Cap. XLVII, 14.] exponitur.“ בְּנַחֲלָה *Hereditario jure poffidendam*, ut Num. XXXIV, 2. Jof. XIII, 7. XXIII, 4. תָּרִימוּ תְרוּמָה *Auferetis ablationem*, i. e. certam et praecipuam aliquam *portionem* de medio ejus *feparabitis*; vs. 6. 13. XLVIII, 8. 9. Pluribus de nomine תְּרוּמָה disputavit, ratione etiam noftri loci habita, Bachiene in *Defcript. Palaeftinae* P. I. Cap. XVI. §. 442. (P. I. Vol. II. p. 425. feq. verf. german.). לַיהוָה *Domino*, „ut in ea, fancta terrae parte, Deo oblata, templum aedificetur,“ ut Jarchi notat. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ Tanquam *fanctum* fpatium, feparatum a reliqua *terra*, vs. 2. 4., inter tribus Judae et Benjamin, XLVIII, 8. 23. אֹרֶךְ Quod ad *longitudinem* ab ortu ad occafum, XLVIII, 10. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ *Viginti quinque millia* perticarum *longitudo* erit, vid. vs. 2. 3. 6. XLVIII, 8. 20. וְרֹחַב *Latitudo vero* (inter feptentrionem et meridiem) fpatii pro templo et facerdotibus decerpendi, vs. 3. 4. Nam alioqui totius fpatii, quod templum, facerdotes, Levitas et urbem continebat, eadem latitudo, quae longitudo, 25000 calamorum erat, coll. XLVIII, 20. עֲשָׂרָה אָלֶף *Decem millia* fcil. perticarum, f. calamorum. Optime Hieronymus: „Poft ceremonias Sacerdotum, cultumque eorum et cibum, quae debeant fumere, quae vitare, nunc terrae fanctae facit defcriptionem, et antequam omnem in tribus dividat, de cunctis tribubus jubet eligi locum, qui in longitudine habeat viginti quinque millia, et in latitudine decem millia. Et quia non eft pofitum *cubitorum*, five

pedum,

pedum, aut *ulnarum*, subintelligi datur, significare *calamum*, *qui erat in manu viri* [XL, 3.], et habebat mensurae sex cubitos, et sextam partem unius cubiti, id est, παλαιστήν." Quae pluribus probat MEYER *Dissertat. in ultima Ezechielis Capita* p. 42. seqq. *primo* quidem ex versu proximo, 2., coll. cum Cap. XLII, 16. seqq., ubi *calami* mensura diserte exprimitur. *Deinde* ex eo, quod ipse metator vs. 2. in addito *minore numero* nomen *cubitorum* ultimo loco expressit. Si enim hic *cubitos* voluisset intelligi, vox *cubitorum* non tantum vs. 2. *quingentis* addenda fuisset, sicuti XLII, 16. seqq. *calami* adduntur; sed etiam mox vs. 1. mentio *cubitorum* injicienda fuisset. *Porro*, quod isti *quingenti* vs. 2. indissolubili nexu conjunguntur cum longitudine 25000, et latitudine 10000; imo cum latitudine 25000 *calamorum*, XLVIII, 20. Unde necessario consequitur, eandem mensuram *calamorum* intelligi vs. 1., quae vs. 2. ex collatione cum Cap. XLII, 16. seqq. designatur. *Denique* ex collectione singularum partium in unam summam id demonstrat *Meyerus* l. c. p. 48. seqq. קֹדֶשׁ־הוּא בְכָל־גְּבוּלָהּ סָבִיב *Sanctum hoc erit in omni termino suo quaqua versum*, vs. 2. Nempe totius illius spatii, quod intercurreret inter duas tribus Judae ac Benjamin, *pars media quadrata*, 25000 *calamos longa et totidem lata*, *Jehovae* dicanda fuit; quae contineret Templum (vs. 3.), et habitationes sacerdotum (vs. 4.), Levitarum (vs. 5.), et urbem Hierosolymam (vs. 6.). Reliqua istius spatii portio, ab oriente et occidente sacro quadrato adjacens, Principi tribuenda fuit, vs. 7. XLVIII, 21.

2. יִהְיֶה מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ *Erunt ex hoc spatio pro Sanctuario s. Templo*, vs. 3. 4. חֲמֵשׁ מֵאוֹת *Quingenti* scil. קָנִים, *calami*, qui diserte exprimuntur supra XLII, 16., nam quae ibi dicta sunt de mensura periboli, qui totam templi molem sit amplexurus, ubi aperte *quingenti calami* quoquo versus futuri esse traduntur, hic repe-

repetuntur. בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת *Cum quingentis* calamis, cf. simile ב Exod. XXVII, 18. Vulgatus: *per quingentos.* Hieronymus: „Post quam descriptionem [vid. supra ad vs. 1.) rursus praecipit, ut de sanctificata terra, quae electa est ex omnibus tribubus Israel, i. e. viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad aedificandum Sanctuarium, id est, templum Domini, alia intrinsecus terra, quingentorum calamorum per circuitum, hoc est, duum millium.“ מְרֻבָּע סָבִיב *Quadratum circumquaque*, XL, 4. 7. Cf. XLII, 16—19. מִגְרָשׁ לוֹ *Pomoerium ipsi* templo. Ex illo igitur peribolo extrorsus spatium relinquendum edicit vacuum quinquaginta cubitorum, quo a templo summovet civitatis aedificia, quo magis emineat illa sacra moles, et a reliquis aedificiis separata plus aliis sanctitatis et religionis objiciat. Haec autem vocantur *suburbana*, seu *pomoeria*, quia quemadmodum prope urbem loca sunt, neque habitata a civibus, neque serendis frugibus destinata, sed omnino vacua; sic templum illud, quod instar erat civitatis (vid. XL, 2.), laxam aliquam aream habere debuit, quae ostenderet, templum illud a vulgari coetu et civium frequentia aliquid esse diversum. Hieronymus: „Et ne forsitan aedificio templi aedes aliae jungerentur, praecipit, ut quinquaginta cubitis per circuitum terra sit vacua in suburbana, vel, ut Symmachus, et Theodotio, et LXX. transtulerunt, in *terminum*, et *separationem*, et *spatium*.“

3. וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת *Ab illa*, s. *ex illa*, nimirum totius quadrati *mensura*, de qua ad vs. 1. Alii: *postquam* spatium illud esset dimensus. Ita Hieronymus: „Hac definitione [vs. 2.] finita alia ex integro separandae sanctificationis mensura praecipitur.“ תָּמוֹד אֹרֶךְ *Metieris longitudinem* ab ortu ad occasum, ut vs. 1. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millium* calamorum, vs. 1.

5. 6.

5. 6. Quod in textu ſcriptum eſt, חָמֵשׁ, ſenſu nihil differre a forma feminina, חֲמִשָּׁה, vix monitu opus. Sunt, qui ad poſteriorem formam, nomen femininum, הַמִּדָּה, *menſura*, ad חָמֵשׁ vero maſculinum, הַקָּנֶה, ſubaudiendum putent. וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים *Et latitudinem* (ut dictum eſt vs. 1.) 10000 calamorum. ובו יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ *Et intra ipſum*, ſcil. in medio ejus, *erit Sanctuarium*, verſu 2. jam deſignatum. Cf. XLVIII, 8. קֹדֶשׁ קָדָשִׁים Tanquam *Sanctum Sanctorum*, ſ. ſanctiſſimum ſpatium. Vid. XLIII, 12. XLVIII, 12.

4. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ *Sanctum de terra*, vs. 1. Jarchi: „Ordo verborum inverſus eſt, isque talis eſſe debet: reſiduum Sancti, quod eſt de terra, erit ſacerdotibus etc.“ הוא לַכֹּהֲנִים גו׳ Erit *ſacerdotum* (XLVIII, 10.) *miniſtrantium* Sanctuario. הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה *Accedentium ad miniſtrandum Domino*, XL, 46. XLIV, 15. וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים *Ut ſit ipſis locus pro domibus*. Nam ſacerdotibus ager non datur, XLIV, 28. וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ *Et locus ſanctus* ſ. *conſecratior* (Num. XVIII, 29.) *pro Sanctuario*, ad ſtructuram ſanctam, vs. 3. XLVIII, 21. Tota portio, longitudine viginti quinque millium calamorum, latitndine decem millium, eſt ſancta (vs. 1.), ſed aliquid de ea, ut *praecipue Sanctum* pro *Sanctuario* decerpendum erat; reliquum vero domibus ſacerdotum deſtinatur.

5. וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ *Et viginti quinque millia* calamorum *longitudinis*, ut vs. 1. 2. 3. Sequitur hic *portio Levitarum*, ad aquilonem habens portionem et habitaculum ſacerdotum cum Sanctuario, quod in illa ſacerdotum portione medium locum occupabat, vs. 4. וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב *Et decem millia latitudinis*. Ita amplius ſpatium occupabant Levitae, quam ſacerdotes, quum illorum portionis longitudo et latitudo tam late exporrecta eſſet, quam portio ſacerdotum et Sanctuarii ſimul,

repetuntur. בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת *Cum quingentis* calamis, cf. ſimile ב Exod. XXVII, 18. Vulgatus: *per quingentos.* Hieronymus: „Poſt quam deſcriptionem [vid. ſupra ad vs. 1.) rurſus praecipit, ut de ſanctificata terra, quae electa eſt ex omnibus tribubus Iſrael, i. e. viginti quinque millium calamorum in longitudine, et decem millium in latitudine, eligatur ad aedificandum Sanctuarium, id eſt, templum Domini, alia intrinſecus terra, quingentorum calamorum per circuitum, hoc eſt, duum millium.“ מְרֻבָּע סָבִיב *Quadratum circumquaque*, XL, 4. 7. Cf. XLII, 16—19. מִגְרָשׁ לוֹ *Pomoerium ipſi* templo. Ex illo igitur peribolo extrorſus ſpatium relinquendum edicit vacuum quinquaginta cubitorum, quo a templo ſummovet civitatis aedificia, quo magis emineat illa ſacra moles, et a reliquis aedificiis ſeparata plus aliis ſanctitatis et religionis objiciat. Haec autem vocantur *ſuburbana*, ſeu *pomoeria*, quia quemadmodum prope urbem loca ſunt, neque habitata a civibus, neque ſerendis frugibus deſtinata, ſed omnino vacua; ſic templum illud, quod inſtar erat civitatis (vid. XL, 2.), laxam aliquam aream habere debuit, quae oſtenderet, templum illud a vulgari coetu et civium frequentia aliquid eſſe diverſum. Hieronymus: „Et ne forſitan aedificio templi aedes aliae jungerentur, praecipit, ut quinquaginta cubitis per circuitum terra ſit vacua in ſuburbana, vel, ut Symmachus, et Theodotio, et LXX. transtulerunt, in *terminum*, et *ſeparationem*, et *ſpatium.*“

3. וּמִן־הַמִּדָּה הַזֹּאת *Ab illa*, ſ. *ex illa*, nimirum totius quadrati *menſura*, de qua ad vs. 1. Alii: *poſtquam* ſpatium illud eſſet dimenſus. Ita Hieronymus: „Hac definitione [vs. 2.] finita alia ex integro ſeparandae ſanctificationis menſura praecipitur.“ תָּמוֹד אֹרֶךְ *Metieris longitudinem* ab ortu ad occaſum, ut vs. 1. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millium calamorum*, vs. 1.

5. 6.

5. 6. Quod in textu ſcriptum eſt, חָמֵשׁ, ſenſu nihil differre a forma feminina, חֲמִשָּׁה, vix monitu opus. Sunt, qui ad poſteriorem formam, nomen femininum, הַמִּדָּה, *menſura*, ad חָמֵשׁ vero maſculinum, הַקָּנֶה, ſubaudiendum putent. וְרֹחַב עֲשָׂרָה אֲלָפִים *Et latitudinem* (ut dictum eſt vs. 1.) 10000 calamorum. וּבוֹ יִהְיֶה הַמִּקְדָּשׁ *Et intra ipſum*, ſcil. in medio ejus, *erit Sanctuarium*, verſu 2. jam deſignatum. Cf. XLVIII, 8. קֹדֶשׁ קָדָשִׁים Tanquam *Sanctum Sanctorum*, ſ. ſanctiſſimum ſpatium. Vid. XLIII, 12. XLVIII, 12.

4. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ *Sanctum de terra*, vs. 1. Jarchi: „Ordo verborum inverſus eſt, isque talis eſſe debet: reſiduum Sancti, quod eſt de terra, erit ſacerdotibus etc.“ הוּא לַכֹּהֲנִים גו׳ Erit *ſacerdotum* (XLVIII, 10.) *miniſtrantium* Sanctuario. הַקְּרֵבִים לְשָׁרֵת אֶת־יְהוָה *Accedentium ad miniſtrandum Domino*, XL, 46. XLIV, 15. וְהָיָה לָהֶם מָקוֹם לְבָתִּים *Ut ſit ipſis locus pro domibus*. Nam ſacerdotibus ager non datur, XLIV, 28. וּמִקְדָּשׁ לַמִּקְדָּשׁ *Et locus ſanctus* ſ. *conſecratior* (Num. XVIII, 29.) *pro Sanctuario*, ad ſtructuram ſanctam, vs. 3. XLVIII, 21. Tota portio, longitudine viginti quinque millium calamorum, latitndine decem millium, eſt ſancta (vs. 1.), ſed aliquid de ea, ut *praecipue Sanctum* pro *Sanctuario* decerpendum erat; reliquum vero domibus ſacerdotum deſtinatur.

5. וַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ *Et viginti quinque millia* calamorum *longitudinis*, ut vs. 1. 2. 3. Sequitur hic *portio Levitarum*, ad aquilonem habens portionem et habitaculum ſacerdotum cum Sanctuario, quod in illa ſacerdotum portione medium locum occupabat, vs. 4. וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים רֹחַב *Et decem millia latitudinis*. Ita amplius ſpatium occupabant Levitae, quam ſacerdotes, quum illorum portionis longitudo et latitudo tam late exporrecta eſſet, quam portio ſacerdotum et Sanctuarii ſimul,

ſimul, v. 1. 3. וְהָיָה לַלְוִיִּם Et erit hoc Levitarum, XLVIII, 13. Quae in textu ſcriptae ſunt literae, eſſe יִהְיֶה efferendas, vix monitu opus. לָהֶם לַאֲחֻזָּה Ipſis, inquam, cedet in poſſeſſionem, vs. 8. עֶשְׂרִים לְשָׁכֹת Cum viginti cubiculis, XL, 17. 38. 44. XLI, 10. XLII, 1. 4. 5., in quibus ſcilicet habitarent, ut propinqui eſſent Templo. Reliquum ſpatium ipſorum neceſſitati et commoditati inſerviebat. Ita cum Jarchio Meyerus, l. c. p. 46. ſq. At Coccejus, „per appoſitionem," inquit, „id ſpatium vocat viginti cellas, quod locus aut portio Levitarum viginti cellas aedificatas haberet, ut inde locus ipſorum viginti cellae nominari poſſit. Non ſunt autem per cellas ſ. cubicula hic intelligenda minuta et anguſta aedificia; ſed plane auguſta et magnifica. Olim Levitae erant ſparſi per duodecim tribus, et ipſis erant attributa oppida refugii, aſyla. Hic Levitae colliguntur in unum, et iis adſignatur locus ad habitandum inſignis viginti cellis vel aulis."

6. וַאֲחֻזַּת הָעִיר תִּתְּנוּ Et poſſeſſionem urbis (vs. 7.) dabitis. Progreditur jam metator ad dimenſionem urbis, quam longius proſequitur et accurate definit infra XLVIII, 15—19. 30—35., ubi portae et circuitus ejus deſcribuntur. Sita vero fuit urbs ad meridiem Templi, ipſa a meridie habens tribum Benjamini, XLVIII, 22. 23. Ponit ergo Sanctuarium extra civitatem. אֲחֻזַּת הָעִיר Jarchi exponit חוּקַּת העיר, ambitum urbis, notatque, voce אֲחֻזָּה ſignificari portionem profanam, quae urbi condendae deſtinata eſt. חֲמֵשֶׁת אֲלָפִים רֹחַב Quinque millia calamorum latitudinis a ſeptentrione verſus meridiem, ut vs. 1., cf. XLVIII, 15. Hic quoque calamos, non cubitos, intelligendos eſſe, docent omnia antecedentia; et Hieronymus ad h. l. Urbs, inquit, quinque millia habeat calamorum in latitudine. וְאֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף Et pro longitudine quindecim millia cala-

calamorum, vs. 1. 3. 5. Recte monet Abarbenel, non esse hanc longitudinem urbis (ea enim *quadrata* fuit, XLVIII, 16.), sed longitudinem, putatam ab oriente in occidentem, competere toti *Trumae*, s. oblationi sacrae et possessioni urbis, sicut reliquae portiones sacerdotum (vs. 3. 4.) et Levitarum (vs. 5.) eandem longitudinem habebant. לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Secundum oblationem* s. *separationem* (uti Vulgatus) *Sanctuarii*, i. e. ad eum modum, quo divisa sunt, quae ad Sanctuarium pertinent, s. sancti spatii, pro Sanctuario et sacerdotibus (vs. 3. 4.) designati. לְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה *Totius domus Israel*, sine discrimine, *erit*. Cf. infra XLVIII, 18. 19., ubi civitatem tribuit colentibus eam.

7. וְלַנָּשִׂיא *Principi tandem*, non sacerdotum principi, ut nonnulli perperam existimant, sed politico, populique duci. Cf. supra XLIV, 3. et quae h. l. sequuntur. מִזֶּה וּמִזֶּה *Hinc* ab occasu, et *inde* ab ortu, ut mox dicitur. Cf. XLVIII, 21. לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Ad oblationem sanctitatis*, pro Sanctuario et sacerdotibus, vs. 3. 4. וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר *Et ad possessionem urbis*, vs. 6., nec minus Levitarum, vs. 5. אֶל־פְּנֵי *Ante*, ut supra XLI, 4. 12. XLII, 7. 10. 13. XLIV, 4. תְּרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ *Oblationem sacram*, vs. 1. 3. 4. וְאֶל־פְּנֵי אֲחֻזַּת הָעִיר *Et ante possessionem urbis* (vs. 6.) erit vel dabitur principi sua portio. Sensus igitur hic est: principis portio utramque attinget partem, tam civitatis, quam sanctuarii, quia utrinque ab illis media continebitur. מִפְּאַת־יָם יָמָּה *A plaga maris*, i. e. occidente scil. oblationis sanctae atque urbis usque ad mare mediterraneum, terrae Israeliticae fines, XLVII, 20. וּמִפְּאַת קֵדְמָה *Et ab oriente* oblationis sacrae, XLVIII, 3. 4. קָדִימָה *Versus ortum*, s. terminum orientalem, qui ubi finiatur vid. XLVII, 18. וְאֹרֶךְ *Ita ut longitudo*, ab occasu versus ortum, vs. 1. 6. לְעֻמּוֹת Sit *juxta*, i. q. לְעֻמַּת v. 6.

v. 6., ficuti שִׁבְעוֹת יָמִים et שִׁבְעַת יָמִים idem fignificant. Obfervat Kimchi, עַמֹּלֹת effe nomen formae סֵבֶל, Jefaj. IX, 3., עֲמַת vero formae גֻּמָּץ, *foſſa*, Eccleſ. X, 8. אַחַד הַחֲלָקִים (Juxta) *unam partium*, h. e. fecundum longitudinem portionis fingularum tribuum. Cf. XLVIII, 8. 21., ad quem locum Hieronymus notat, *quod princeps tantum acceperit folus, quantum una tribus*; excepto tamen fpatio quadrato Levitarum, Templi et facerdotum., atque urbis, uti pluribus Abarbenel narrat. *Tredecim* enim portiones in terrae divifione defcribuntur Cap. XLVIII., ex quibus *decima tertia* Principi inter terminum Judae ac Benjamini (XLVIII, 22.), reliquae vero duodecim tribubus adfignantur. מִגְּבוּל יָם וגו׳ Vid. XLVII, 20. 18.

8. לָאָרֶץ יִהְיֶה־לּוֹ לַאֲחֻזָּה בְּיִשְׂרָאֵל *Pro terra* hoc *erit illi in poſſeſſionem*, vs. 5. Chaldaeus: *Haec terra* (הָא אַרְעָא) *erit principi in poſſeſſionem in Iſrael.* Kimchi: „Haec terra cedet ei in poffeffionem in terra Ifrael. לָאָרֶץ pro בָּאָרֶץ, uti faepius ל pro ב, veluti Job. II, 13. *Sederunt cum eo* לָאָרֶץ, *in terra.* Ita quoque Genef. IV, 25. Pf. IX, 5. *Princeps* autem erit rex Meffias, uti monitum fupra [XLIV, 3.]." וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂיאַי אֶת־עַמִּי *Et non vexabunt* f. *opprimen*t amplius *principes mei* (XVIII, 7. XLVI, 18.) *populum meum*, ut antea fecerunt Hierofolymis, de quo queritur Nofter fupra XXII, 6. Cf. Mich. I, 1. 2. 1 Sam. VIII, 11. feqq. Chaldaeus וְלֹא־יוֹנוּ vertit וְלָא יְאַנְסוּן, *non opprimen*t, notatque Kimchi, hebraicum יָנָה, ut Chaldaicum אֲנַס, notare, *aliorum opes vel perſonas capere ignoranter aut ſcienter, ſive vi ac violentia, ſive emendo aut vendendo*, coll. Levit. XXV, 17. Jerem. XLVI, 16. Zephan. III, 1. וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל *Sed terram concedent domui Iſraelis*, i. e. reliqua terra inter Ifraelitas aequaliter diftribuetur לְשִׁבְטֵיהֶם *ſecundum tribus eorum*, ut XLVII, 13. 21. 22.

9. רַב

9. רַב לָכֶם *Sufficiat vobis*, (ut XLIV, 6.) o principes Israelis! Hieronymus: „Tanta est vestra potentia, ut unius tribus partem acceperit vestra possessio.“ Cf. not. ad vs. 7. חָמָס וָשֹׁד Ideo *vim et vastationem*, Jer. VI, 7. XX, 8. Habac. I, 3. הָסִירוּ *Auferte*, Jes. I, 16. Vulgatus: *iniquitatem et rapinas intermittite.* מִשְׁפָּט וּצְדָקָה עֲשׂוּ *Jus vero et justitiam facite*, aequitatem atque justitiam in judicando servate, vid. supra XVIII, 5. 19. 21. הָרִימוּ *Tollite, auferte*, ut supra XXI, 31. Jesaj. LVII, 14. גְּרֻשֹׁתֵיכֶם *Extrusiones, expulsiones vestras*, quibus depellitis meos ex patriis agris, (uti recte Jarchi) quibus omnis generis oppressiones et vexationes videntur significari. Cf. Mich. II, 9. נְשֵׁי עַמִּי תְּגָרְשׁוּן *Uxores viduas meorum expellitis e domibus deliciarum suarum.* Kimchi intelligit tributa et alia onera, quae inferioribus a proceribus imponebantur. Alexandrinus graecus interpres: Καὶ ἐξάρατε καταδυναστείαν ἀπὸ τοῦ λαοῦ μου. Chaldaeus: סְלִיקוּ תַקְלָתְכוֹן מִגּוֹ עַמִּי *Auferte offendicula vestra e medio populi mei.* Syrus: ܘܐܥܒܪܘ ܡܘܟܟܟܘܢ ܡܢ ܥܡܝ *Et removete humiliationem*, oppressionem, *vestram a populo meo.* Vulgatus: *Separate confinia vestra a populo meo*, „ne videlicet terminos transferatis,“ ut Hieronymus explicat. Vocem גְּרֻשָׁה latinus interpres, uti J. D. Michaelis censet in *Supplemm.* p. 370., eadem significatione accepisse videtur, quam מִגְרָשׁ obtinet, i. e. *area nuda*, quae inter duo majora patrimonia relinquitur. Ipse Michaelis a *depascendo* nomen ductum esse arbitratur, et significare, sive generatim et metaphorice, *graves exactiones*, sive, quod malit, *servitutem juris pascendi in subditorum agris* (*Huth- und Weide-Recht*). „Aliquid talis juris (addit), ipsam adeo graminis demessionem, exercuisse reges Israeliticos, ex Amos VII, 1. (גִּזֵּי הַמֶּלֶךְ) manifestum.“ Nobis tamen in ea, quam superius dedimus, interpretatione acquiescendum videtur.

10. Jam pergit ad conſtituenda juſta pondera et menſuras. מֹאזְנֵי־צֶדֶק *Lances*, et pondera *juſta*, Levit. XIX, 36. Proverb. XVI, 11. וְאֵיפַת־צֶדֶק *Et Epha juſta*, modius juſtus, וּבַת־צֶדֶק, *et Bathus juſtus*; utraque menſura aequalis, decima pars Homeris, ut vs. proximo dicitur; ſed haec eſt liquidorum, illa aridorum. Hieronymus: „Hic locus juxta LXX. non cohaeret, et penitus intelligi non poteſt, dum non ſolum numeros menſurarum, ſed etiam nomina commutarunt. Pro *Ephi* enim interpretati ſunt *menſuram* [μέτρον δίκαιον], et probato *choenica* [χοῖνιξ δικαία]; pro *Chomer* quoque hebraico (vs. 11.), qui Graece dicitur κόρος, transtulerunt *Gomor* [γομὸρ], rurſumque probato *choenica*. Dicamus ergo juxta Hebraicum et literam; et, quid nobis videatur, in ſingulis apertius explicemus. *Statera*, quae hebraice dicitur *Mozene* [מֹאזְנֵי], in his intelligitur, quae appenduntur. *Epha* autem, quae in Graeco ſermone corrupte dicitur ὖφι, ad menſuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro *Batus*, qui hebraice dicitur *Bath* (בַּת), eadem menſura eſt, quae et Ephi, et in ſpeciebus tantum liquidis, vini et olei, et iſtiusmodi."

11. Verba הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה Vulgatus recte vertit: *Ephi et Batus aequalis et unius menſurae erunt.* Nomen תֹּכֶן Jarchi *ſummam*, *numerum*, *menſuram* denotare obſervat, ut Exod. V, 18. Alias in V. T. haec vox non exſtat. Similis eſt תָּכְנִית, ſupra XXVIII, 12. לָשֵׂאת Jarchi explicat לָקַחַת *ut capiat*, ſ. *contineat*, bathus. Ita Geneſ. XXXVI, 7. *Non poteſt terra commorationis eorum* לָשֵׂאת אֹתָם *eos capere.* מַעְשַׂר הַחֹמֶר *Decimam partem Chomeris*, vid. vs. 14. חֹמֶר (qui et כֹּר, uti mox vs. 14.), quod proprie *acervum* denotat, nullum eſt vas, quod tantum capiat menſuretve, quantum

tum *chomeris* five *cori* nomen importat, ficut neque moneta ulla eft, quae talenti valorem adaequet; fed eft fumma quaedam, omni vafe menforio capacior; quae cum metitur arida, *epham*, cum liquida, *batum* decies complet. וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה *Et decima pars Chomeris erit Epha;* non igitur חֹמֶר confundendum cum עֹמֶר, feu *decima parte Ephae*, Exod. XVI, 36. Hieronymus ad h. l.: „*Corus* triginta habet modios [סְאִים], et in utraque menfura, hoc eft, tam aridarum, quam liquentium, tenet principium. Decima pars cori in his, quae modio menfurantur, appellatur *epha*, id eft, tres modii, et decima pars cori in fpeciebus liquidis vocatur *batus* five *vadus*, ut ejusdem menfurae fit epha et batus.“ אֶל הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ *Ad f. juxta Chomerum erit difpofitio*, proportio, *ejus.* Nomen מַתְכֹּנֶת, praeter hunc locum quater obvium, Exod. V, 8. XXX, 32. 37. 2 Paral. XXIV, 13., *menfuram*, *fummam*, *difpofitionem* fignificare, docent loca allata. Vulgatus: *Juxta menfuram cori erit aequa libratio eorum*, id eft, et ephae, et bati jufta ac legitima capacitas ad cori quantitatem examinanda eft. Jarchi: „Summa computationis f. menfurae Bathi et Ephae erit juxta magnitudinem Chomeris. Reperi in quodam Commentario haec: fi auxerint Chomerem, augebunt quoque Bathum; fi vero minuerint Chomerem, minuent quoque Bathum; nam decimam Chomeris partem juxta illam dirigent.“ Id eft: prout vel major vel minor erit menfura, feu capacitas Chomeris, ita etiam major vel minor erit capacitas five menfura Bathi, qui juxta Chomerem ejusque quantitatem dirigitur et aeftimatur.

12. וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה *Siclus autem viginti* erit *Gerarum*, vid. Exod. XXX, 13. Levit. XXVII, 25. Num. III, 47. גֵּרָה, minimum monetae fegmentum, Jarchi idem effe ait, quod Chaldaeorum מָעָה, quod ipfum

 nomen

10. Jam pergit ad constituenda justa pondera et mensuras. מֹאזְנֵי־צֶדֶק *Lances*, et pondera *justa*, Levit. XIX, 36. Proverb. XVI, 11. וְאֵיפַת־צֶדֶק *Et Epha justa*, modius justus, וּבַת־צֶדֶק, *et Bathus justus*; utraque mensura aequalis, decima pars Homeris, ut vs. proximo dicitur; sed haec est liquidorum, illa aridorum. Hieronymus: „Hic locus juxta LXX. non cohaeret, et penitus intelligi non potest, dum non solum numeros mensurarum, sed etiam nomina commutarunt. Pro *Ephi* enim interpretati sunt *mensuram* [μέτρον δίκαιον], et probato *choenica* [χοῖνιξ δικαία]; pro *Chomer* quoque hebraico (vs. 11.), qui Graece dicitur κόρος, transtulerunt *Gomor* [γομὸρ], rursumque probato *choenica*. Dicamus ergo juxta Hebraicum et literam; et, quid nobis videatur, in singulis apertius explicemus. *Statera*, quae hebraice dicitur *Mozene* [מֹאזְנֵי], in his intelligitur, quae appenduntur. *Epha* autem, quae in Graeco sermone corrupte dicitur οἰφι, ad mensuram pertinet variarum frugum, verbi gratia, tritici, hordei, leguminum. Porro *Batus*, qui hebraice dicitur *Bath* (בַּת), eadem mensura est, quae et Ephi, et in speciebus tantum liquidis, vini et olei, et istiusmodi."

11. Verba הָאֵיפָה וְהַבַּת תֹּכֶן אֶחָד יִהְיֶה Vulgatus recte vertit: *Ephi et Batus aequalis et unius mensurae erunt*. Nomen תֹּכֶן Jarchi *summam*, *numerum*, *mensuram* denotare observat, ut Exod. V, 18. Alias in V. T. haec vox non exstat. Similis est תָּכְנִית, supra XXVIII, 12. לָשֵׂאת Jarchi explicat לָקַחַת *ut capiat*, s. *contineat*, bathus. Ita Genes. XXXVI, 7. *Non potest terra commorationis eorum* לָשֵׂאת אוֹתָם *eos capere*. מַעְשַׂר הַחֹמֶר *Decimam partem Chomeris*, vid. vs. 14. חֹמֶר (qui et כֹּר, uti mox vs. 14.), quod proprie *acervum* denotat, nullum est vas, quod tantum capiat mensuretve, quantum

tum *chomeris* five *cori* nomen importat, ficut neque moneta ulla eft, quae talenti valorem adaequet; fed eft fumma quaedam, omni vafe menforio capacior; quae cum metitur arida, *epham*, cum liquida, *batum* decies complet. וַעֲשִׂירִית הַחֹמֶר הָאֵיפָה *Et decima pars Chomeris erit Epha;* non igitur חֹמֶר confundendum cum עֹמֶר, feu *decima parte Ephae*, Exod. XVI, 36. Hieronymus ad h. l.: „*Corus* triginta habet modios [סאים], et in utraque menfura, hoc eft, tam aridarum, quam liquentium, tenet principium. Decima pars cori in his, quae modio menfurantur, appellatur *epha*, id eft, tres modii, et decima pars cori in fpeciebus liquidis vocatur *batus* five *vadus*, ut ejusdem menfurae fit epha et batus." אֶל הַחֹמֶר יִהְיֶה מַתְכֻּנְתּוֹ *Ad f. juxta Chomerum erit difpofitio*, proportio, *ejus*. Nomen מַתְכֹּנֶת, praeter hunc locum quater obvium, Exod. V, 8. XXX, 32. 37. 2 Paral. XXIV, 13., *menfuram*, *fummam*, *difpofitionem* fignificare, docent loca allata. Vulgatus: *Juxta menfuram cori erit aequa libratio eorum*, id eft, et ephae, et bati jufta ac legitima capacitas ad cori quantitatem examinanda eft. Jarchi: „Summa computationis f. menfurae Bathi et Ephae erit juxta magnitudinem Chomeris. Reperi in quodam Commentario haec: fi auxerint Chomerem, augebunt quoque Bathum; fi vero minuerint Chomerem, minuent quoque Bathum; nam decimam Chomeris partem juxta illam dirigent." Id eft: prout vel major vel minor erit menfura, feu capacitas Chomeris, ita etiam major vel minor erit capacitas five menfura Bathi, qui juxta Chomerem ejusque quantitatem dirigitur et aeftimatur.

12. וְהַשֶּׁקֶל עֶשְׂרִים גֵּרָה *Siclus autem viginti* erit *Gerarum*, vid. Exod. XXX, 13. Levit. XXVII, 25. Num. III, 47. גֵּרָה, minimum monetae fegmentum, Jarchi idem effe ait, quod Chaldaeorum מָעָה, quod ipfum

 nomen

nomen h. l. Chaldaeus interpres uſurpavit. Alexandrinus Graecus: *καὶ τὰ στάθμια εἴκοσι ὀβολοί.* Vulgatus: *Siclus autem viginti obolos habet.* Syrus: ܡܬܩ̈ܠܢ ܢܗܘܘܢ ܥܣܪܝܢ *Pondera ſint viginti;* nomine גֵּרָה non expreſſo.

עֶשְׂרִים שְׁקָלִים — הַמָּנֶה יִהְיֶה לָכֶם *Viginti ſicli, viginti et quinque ſicli, quindecim ſicli;* id eſt, *ſexaginta ſicli, minam vobis* conficient. Hujus autem numeri ſexagenarii tres partes hic commemorari putant plerique ex Hebraeis interpretes, quod illae ſingulae certum et uſitatum monetae genus, ita ut quaedam fuerit *viginti* ſiclorum, alia *viginti quinque*, tertia denique *quindecim ſiclorum.* Ita Jarchi, Abarbenel, alii, quos ſequutus L'Empereur in *Diſcurſu ad Lectorem*, *Paraphraſi Chaldaicae in Danielem* a ſe editae praemiſſo, de noſtro loco ita diſſerit: „Quum Deus omnibus in rebus juſtitiam ſervari vellet, diverſarum monetarum genera recenſuit, quae juſtum habere pondus praecepit. Moneta quaedam, Judaeis teſtibus, erat viginti ſiclorum, alia quinque et viginti, tertia denique quindecim ſiclorum; quae ſimul quum minam conſtituerent, Deus jubens ut ſingulis ſua conſtaret quantitas, ad minam examinari mandabat, ut an ſingulis ſuum ineſſet pondus per minam, quam ſimul conficere debebant, innoteſceret.“ Eodem tendere videtur Chaldaica hujus loci paraphraſis, quae talis eſt: תִּלְתּוּת מָנְיָא עַסְרִין סִלְעִין מָנֵי כַסְפָּא עַסְרִין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין רִבְעוּת מָנְיָא חֲמֵשׁ עַסְרֵי סִלְעִין כּוּלְּהוֹן שִׁתִּין מָנִין וּמָנֵי רַבָּא קוּדְשָׁא יְהֵי לְכוֹן *Tertia pars minae quindecim ſiclos habet; mina argentea viginti et quinque ſiclos, quarta pars minae quindecim ſiclos habet; omnes ſexaginta ſunt mina, et mina magna* (i. e. duplo major, quam vulgaris, ſive profana mina) *ſancta erit vobis.* Vulgatus Latinus Hebraea accurate expreſſit. Non item Alexandrinus Graecus, cujus interpretatio ita ſonat: *οἱ πέντε σίκλοι, πέντε καὶ οἱ δέκα σίκλοι, δέκα καὶ πεντήκοντα σίκλοι ἡ μνᾶ ἔσται ὑμῖν.* Coccejus,

eejus, quem ſequitur J. D. Michaelis in not. ad verſ. vernacul. h. l., noſtro loco *minam triplicem* diſtingui exiſtimat, *magnam*, viginti quinque, *mediocrem*, viginti, et *minimam*, quindecim ſiclorum. Salomonis temporibus minam *centum* ſiclis vulgaribus, vel *quinquaginta* ſacris conſtitiſſe, ex 1 Reg. X, 17. coll. cum 2 Chron. IX, 16. colligitur. Novam itaque proportionem hic tradit Noſter, quemadmodum in ſacrificiis quoque aliisque rebus nonnihil innovat.

13. זאת הַתְּרוּמָה Porro *haec* erit *ſublatio* vel *oblatio* populi pro principe (vid. vs. 16.), cum ad ejus ſuſtentationem, cum, ut viciſſim ipſe publicis ſacris neceſſaria ſuppeditare poſſit, vs. 17. אֲשֶׁר תָּרִימוּ *Quam auferetis* ſ. *offeretis* principi, cf. vs. 1. שִׁשִּׁית הָאֵיפָה *Sextam* ſcilicet *Ephae* partem, XLVI, 14. מֵחֹמֶר הַחִטִּים Dabitis *de Chomere tritici.* וְשִׁשִּׁיתֶם הָאֵיפָה *Sic etiam ſextabitis*, ſ. ſextam Ephae partem offeretis. Verbum שִׁשָּׁה, hoc ſolo loco obvium (nam quod ſupra XXXIX, 2. legitur, שִׁשֵּׁאתִיךָ, a noſtro diverſum eſſe vidimus), a שֵׁשׁ, *ſex*, derivatum eſſe conſtat. מֵחֹמֶר הַשְּׂעֹרִים *De Chomere hordei*; *ſexageſimam* videlicet portionem de frugibus (nam *Epha* et *Bathus* ſunt decimae Chomeris, vs. 11.), *centeſimam* de oleo, vs. 14., et ducenteſimam de pecore gregis ex pinguibus et praeſtantiſſimis, vs. 15.

14. וְחֹק הַשֶּׁמֶן *Statutum vero olei*, ſ. quod de oleo ex praeſcripto hoc dabitis. Cf. Geneſ. XLVII, 26. Exod. V, 14. הַבַּת הַשֶּׁמֶן *Bathi* ſcilicet *olei;* pro הַבַּת בַּת הַשֶּׁמֶן, nam ante nomen conſtructum *He* articuli ex legibus Syntaxeos hebraeae non eſt collocandum; cf. ſimilem conſtructionem mox vs. 16., et ſupra XL, 15. מַעְשַׂר הַבַּת *Decimam Bathi* partem offeretis. מִן־הַכֹּר *De Coro* ſ. *Chomere*, vid. not. ad vs. 11. עֲשֶׂרֶת הַבַּתִּים חֹמֶר Ita ut *decem Bathi* ſint *Corus* ſ. *Chomer.* כִּי־עֲשֶׂרֶת

 הַבַּתִּים

הַבַּתִּים חֹמֶר *Nam*, ut vs. 11. dictum, *decem Bathi Chomerem faciunt.*

15. שֶׂה־אַחַת *Pecudem etiam unam*, agnum, f. hoedum. Exod. XII, 15. Ut feminei generis nomen שֶׂה tractatur quoque fupra XXXIV, 20. Vulgatus: *et arietem*, ad quod Hieronymus: „Sive, ut fignificantius hebraicus fermo demonftrat, βόσκημα, quod ad cuncta animantia, et non proprie ad *arietem* referri poteft.“ מִן־הַצֹּאן *De grege* ovium vel caprarum, vid. Genef. XXVII, 9. XXXVIII, 17. Levit. I, 10. מִן־הַמָּאתַיִם *De ducentis* unam dabitis. מִמַּשְׁקֵה יִשְׂרָאֵל *De irriguo*, de irriguis pafcuis, *Ifraelis.* Nomen מַשְׁקֶה, quod alias vel *potum* denotat, ut Levit. XI, 34., vel *potum praebentem*, pocillatorem, ut Genef. XL, 1. 1 Reg. X, 5., hic pro loco fumitur irriguo, ad armenta pafcenda opportuno, ut Genef. XIII, 10. ubi de tractu Jordanico dicitur eam fuiffe כֻלָּהּ מַשְׁקֶה, *totam irriguam*, antequam everteretur. Significat igitur Nofter, pingue futurum effe pecus illud, quod principi fit offerendum, quale illud eft, quod in irriguo pafcitur loco. Hinc Chaldaeus, מִפַּטִּימַיָּא דְיִשְׂרָאֵל, *pingues Ifraelis.* Hieronymus: „Quod nos interpretati fumus, *de his, quae nutrit Ifrael*, in Hebraico fcriptum eft, מַמַּשְׁקֵה, quod Aquila et Symmachus interpretantur ἀπὸ τῶν ὑδάτων, Septuaginta et Theodotio, ἀπὸ τῶν ποτηρίων, quorum alterum *de irriguis*, alterum *de canalibus*, five *pifcinis* fonat, ut videlicet primitiae principis non alibi nifi in irriguis nutriantur.“ לְמִנְחָה Fruges (vs. 13.), et oleum (vs. 14.) *ad Mincham* f. *facrificium cibarium*, vs. 17. 24. XLIV, 29. וּלְעוֹלָה *Et*, pecudes *ad holocaufta*, vs. 17. 23. וְלִשְׁלָמִים *Et ad euchariftica*, vs. 15. XLIII, 27. לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם *Ad expiandum pro illis*, Ifraelitis, vs. 17.

16. כֹּל

16. כֹּל הָעָם הָאָרֶץ *Omnis populus terrae*, de constructione vid. ad vs. 14. et XL, 15. יִהְיוּ *Erunt* scilicet *obligati*. Vulgatus: *tenebitur*. אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת *Ad oblationem* f. collationem *hanc*, vs. 13. feqq. descriptam. לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל *Principi* f. *pro principe in Israel*, vs. 7. feqq. Cf. not. ad XLIV, 3. Obfervandum, inquit Meyerus in *Differt.* p. 56., hanc primam oblationem, principi dandam, non effe eam, quam lege tenebantur dare facerdotibus. Nam oblatio lege Mofaica mandata, non erat de grege, fed de area et reditu torcularis, vid. Num. XV, 19. 20. XVIII, 12. feqq., et fupra XLIV, 30. Haec autem erat principi donanda, partim, ut ex maxima ejus parte pro dignitate fustentaretur; partim, ut inde daret, quod ad facrificium pro peccato, ad munus, f. facrificium farreum, holocauftum, et euchariftica, non particularia, fed generalia, totius coetus, requirebatur: ideo vs. fequ. additur: *ad expiandum pro domo Ifraelis.* Horum tamen praeceptorum non fuiffe rationem habitam Esrae et Zorobabelis temporibus, vel ex Nehem. V, 14—19. intelligitur.

17. וְעַל־הַנָּשִׂיא *Super principe autem erit*, ei incumbet; quae *debemus* hebraice *fuper nobis* effe dicuntur, vid. Num. XXX, 7. 2 Sam. XVIII, 11. 1 Reg. IV, 7. יִהְיֶה הָעוֹלוֹת *Erit*, ex ifta oblatione populi (vs. 13. 16.) *holocaufta* praeftare, cf. not. XLIV, 3. וְהַמִּנְחָה *Et facrificium ex farre*, vs. 15. וְהַנֶּסֶךְ *Et libamen*, XX, 28. בַּחַגִּים *In feftis*, XLVI, 11. Cf. hic vs. 21. feqq. וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת *Et in noviluniis et fabbatis*, XLVI, 3. Cf. not. XLIV, 24. בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל *In omnibus conventibus* vel *ftatis diebus domus Ifrael*, XXXVI, 38. XLIV, 24. XLVI, 11. „Non vero," inquit *Meyerus* l. c., „tenetur princeps, dare *facrificia jugia*, quod alii colligunt ex XLVI, 13., quum ifta emenda effent *dimidio fícli*, quod dabat totus coetus, Exod. XXX, 13.

 feqq."

ſeqq:" הוּא יַעֲשֶׂה *Ipſe faciet*, praeſtabit, cf. vs. 22. לְכַפֵּר וגו' Vid. vs. 15.

18. בָּרִאשׁוֹן *In primo* menſe, ut vs. 21. XIX, 17. בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ *Primo die* iſtius *menſis*, XXVI, 1. XXXI, 1. תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר *Accipies juvencum* ad dedicationem altaris et ſanctuarii, de qua jam ſupra XLIII, 18. ſeqq. Oſtenderat eo loco, quid fieri debeat in altaris dedicatione ad illud mundandum et expiandum (vs. 20.): hic vero definit oblationes, quae ſint offerendae diebus conſecrationum tempore ſtructurae novae aedis, docetque quo die faciendae ſint oblationes, quae XLIII, 18—27. non ſunt plene declarata. תָּמִים XLIII, 22. 25. וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ *Et expiabis Sanctuarium* et altare, vs. 19. XLIII, 20. Neque eorum, quae hic ab Ezechiele praecipiuntur, ratio eſt habita ab Esra, qui ſecundum praeſcriptam Moſis altare conſecravit, vid. Eſr. III, 2. Et quum hoc loco praecipiatur, harum oblationum initium fieri debere *die primo menſis primi*, id eſt, Niſanis (Exod. XII, 2. 18.); in libro Eſrae III, 6. legimus, holocauſta Deo oblata eſſe *primo die menſis ſeptimi*, et vs. 4. adnotatur, fuiſſe hoc *in feſto tabernaculorum*. Ergo reduces e captivitate non obtulerunt conſecrationes in menſe Niſan, quemadmodum hoc loco praecipitur, ſed in menſe Tisri, qui ſeptimus eſt a Niſan. Plura vid. in Meyeri *Diſſert.* laudat. p. 85. ſeqq.

19. וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת *Et accipiet ſacerdos de ſanguine ſacrificii pro peccato*, vs. 17. Levit. IV, 7. וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת *Ponatque ad poſtes domus*, qui primam portam inſtruunt, quae in partem illam templi, quae Sancta dicitur, ſacerdotes admittit, XLI, 21. XLVI, 2. וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת *Et ad quatuor angulos*, XLIII, 20. הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ *Prominentiae*, ſ. *cinguli altaris*, vid. XLIII, 14. 20. וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית

הַפְּנִימִית *Et ſuper poſte portae atrii interioris*, ſacerdotalis, ubi altare eſt holocauſti, XLVI, 1.

20. Sic etiam facies בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ, *die ſeptimo in* illo *menſe*, cf. ſupra XXX, 20. Num. X, 11. מֵאִישׁ שֹׁגֶה *Propter virum errantem*, Levit. IV, 2. 13. וּמִפֶּתִי *Et propter deceptum*, per inſipientiam et imprudentiam, cf. Prov. I, 4. 22. IX, 4. 16. Deut. XI, 16. וְכִפַּרְתֶּם אֶת-הַבָּיִת *Atque* ſic *expiabitis domum*, vs. 15. 17. XLIII, 20. 26. De hoc etiam ſacrificio nihil habetur in lege Moſaica; quamvis pro delictis ex ignorantia admiſſis plura alia ſunt inſtituta ſacrificia, Levit. IV. V. VI. Hoc vero ſeptimi diei ſacrificium eſt generale, pro omnibus, qui legalem contraxere maculam, neſciunt tamen, ſe eſſe pollutos.

21. בָּרִאשׁוֹן *In primo* menſe, vs. 18. Geneſ. VIII, 13. בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ *Decimo quarto die menſis*, Exod. XII, 6. הַפָּסַח *Paſcha*, de quo cf. Exod. XII, 11. ſeqq. שְׁבֻעוֹת יָמִים *Septimanis* (Jerem. V, 24.) *dierum*. Quomodo ex Abarbenelis ſententia feſtum Paſchae dicitur, quod *ſeptem diebus* azyma comederint, Exod. XII, 15.; ex mente vero Jarchii, quod inde *ſeptem ſeptimanas* ad Pentecoſten numerarent, Levit. XXIII, 15. Deut. XVI, 9. 10. Kimchi vult, שְׁבֻעוֹת eſſe ſingulare, quod cum Cholem aeque ac cum Patach ſcribatur; cf. not. ſupra ad לְעֻמַּת vs. 6. Gussetius in *Commentar. L. H.* p. 1570. edit. Lipſ. exiſtimat, *hebdomadas* plurali numero ab Ezechiele h. l. dici, quia agitur de inſtitutione Paſchatis ut feſti anniverſarii multoties in ſerie temporum ac ſeculorum celebrandi. Eoque pacto unaquaque vice quidem azymis unam hebdomadam datam, ſed juberi tamen, ut edantur per plures hebdomadas, dum jubetur uſus repetendus tot hebdomadis, quot venient anni. Ceterum praecepta Ezechielis in feſto Paſchae et Tabernaculorum obſervanda

 longe

longe diverſa ſunt a praeceptis Moſaicis, ideoque ad tempora Eſrae, qui totum cultum ad legem Moſaicam inſtituit, neutiquam referenda, ut pluribus probavit Meyerus, l. c. p. 59. ſeqq.

22. וְעָשָׂה *Et faciet*, i. e. ſiſtet, ſacerdoti tradet, ac manus victimae imponet; vid. Gussetium l. c. p. 1239. Cf. ſimilem uſum verbi עָשָׂה 1 Reg. XVIII, 23. בַּיּוֹם הַהוּא *Die illo* decimo quarto menſis primi, vs. 21. בַּעֲדוֹ וגו *Pro ſe et pro univerſo populo*, Levit. XVI, 6. 11. 24. *Populus terrae* gentem ſignificat vulgarem et ignobilem, ut inde apparet, quod Jerem. XLIV, 21. LII, 25. poſt magiſtratus et principes ſeparatim עַם הָאָרֶץ nominatur. פַּר חַטָּאת *Juvencum pro peccato*, vs. 18. 19.

23. וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג *Et ſeptem diebus feſti*, cf. vs. 25. XLIII, 25. Num. XXVIII, 17. 24. יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָה *Faciet holocauſtum Domino*, vs. 15. 17. שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים *Septem juvencos et ſeptem arietes*. At in lege Moſis non erant, niſi *duo juvenci*, *unus aries*, *et ſeptem agni*, Num. XXVIII, 19. תְּמִימִים *Integros*, vs. 18. לַיּוֹם *In ſingulos dies*, XLIII, 25. וְחַטָּאת *Et pro peccato*, vs. 22. שְׂעִיר עִזִּים, XLIII, 22. 25.

24. De victimis hactenus; nunc de frugibus ac libamentis, quae victimis adhibentur. וּמִנְחָה *Et Mincham*, vs. 15. 17. אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה *Epham juvenco et epham arieti faciet*, i. e. ſingulae ephae ſingulis adjungentur juvencis et arietibus. Aequiparat igitur munus juvenci muneri arietis, quum tamen in Lege Num. XXVIII, 20. ſcriptum ſit: *Tres decimas in juvencum et duas decimas in arietem facietis.* וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה *Oleum vero Hin* (vid. not. ad Num. XV, 4.) *in Epham*, cf. XLVI, 5. 7. 11. Lex contra praecipit Num. XV, 6. *duas decimas* ſimilaginis ad arietem pro

pro munere cibario, et *tertiam* tantum *partem Hini* de oleo. Et vs. 9. pro bove *tres decimas* ſimilaginis, et *dimidium Hini* de oleo.

25. בַּשְּׁבִיעִי וגו׳ *In ſeptimo* menſe, *die decima quinta menſis*, cf. Levit. XXIII, 34. Num. XXIX, 12. ſeqq. בֶּחָג *In feſto* tabernaculorum. יַעֲשֶׂה כָּאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים *Offeret* (vs. 23.) *eadem* ſacrificia, quae in feſto paſchae, vs. 22. כַּחַטָּאת כָּעֹלָה *Tum ſacrificium pro peccato tum holocauſtum*, vs. 22. 23. Ex praecepto Moſaico Num. XXIX, 13. in ſeptem diebus feſti tabernaculorum non erant aequales juvenci, ſed paulatim diminuebantur, ita ut die primo juvenci *tredecim* offerrentur, die ſecundo *duodecim* (vs. 17.), die tertio *undecim* (vs. 20.), et ita porro. At Ezechiel hic dicit, futuro tempore non ita de die in diem diminuendos eſſe juvencos, ſed omnibus ſeptem diebus fore aequales. Accedit, quod hic offerendi dicuntur *ſeptem arietes*, a Moſe autem tantum *duo*, Num. XXIX, 13. 17. ſeqq. Adduntur praeterea a Moſe *quatuordecim agni in holocauſtum*, quos Ezechiel omittit. Nec ullum memoratur hic *vinum* in oblationibus Paſchatis et feſti tabernaculorum, ſicut in Lege Num. XXVIII. et XXIX.

Cap.

Cap. XLVI.

Argumentum.

Sequuntur praecepta de agendis in Sabbato et Novilunio, in festis et statis temporibus, itemque singulis diebus, tum a Principe, tum a reliquo populo. Et primo quidem praescribit modum intrandi in templum, et locum adorandi pro principe et populo (vs. 1—3.); tum sacrificia Principis in Sabbato (vs. 4. 5.), novilunio (vs. 6. 7.), in festis et statis conventibus (vs. 11.), item voluntarium (vs. 12.) et juge (vs. 13—15.); porro modum exeundi (vs. 8—10.), deinde hereditatem et dona Principis (vs. 16—18.); denique locum coquorum (vs. 19—24.).

1. In atrio interiori, nempe sacerdotali, tres erant portae, Orientalis, quae directe spectabat tabernaculi portam, et Australis atque Aquilonaris, quae Sanctuarii lateribus erant obversae. Ex his Orientalem clausam esse jubet diebus omnibus, quibus operi faciundo vacare fas est (שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה, ut Exod. XXIII, 12.). Cf. supra XLIV, 1. Iu noviluniis et sabbatis apertam esse vult; si quid enim aliis diebus sacrum fieri oportet, duae

duae aliae portae tam sacerdotibus, quam aliis ex populari turba patebunt.

2. Quo tempore Orientalis porta referatur, licebit Principi ad portam accedere, ita tamen, ut in ipso vestibulo ad portae limina consistat; interim dum pro illo sacerdotes aut sacrificium immolant eucharisticum aut holocaustum; neque illi ad locum ulteriorem, qui iniri tantum a sacerdotibus potest, penetrare fas erit. Ex eo loco adorabit Princeps, et egredietur per vestibulum, tam per quod ingressus ante fuerat. דֶּרֶךְ אוּלָם *Via vestibuli*, i. e. per vestibulum portae, ut supra XLIV, 3. עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר *Juxta postem portae*, XLI, 21. XLIII, 8. „Quum alias rex, Deum adoraturus, atrium interius ingrederetur, atque intra portam Deo cultum exhiberet, eoque in loco sederet, dum publicus perageretur cultus; adducit Ezechiel principem *ad limen portae*, ubi, dum offertur sacrificium, stare debet. Salomon *introrsum ante portam illam* collocaverat aeneum suum tribunal, in quo genibus flexis oravit, 2 Paral. VI, 23., coll. 1 Reg. VIII, 22. Sequentibus temporibus quoque *Reges* per hanc portam intrabant, *et intus habebant suum locum*, ad Salomonis exemplum, qua parte erat *regia columna*, ut vocatur 2 Paral. XXIII, 13. Ejus nempe *sella* posita erat intra hanc portam in atrio ad unam ex columnis, quibus sustentabatur atrium.“ Haec LIGHTFOOT in *Descript. Templi Hierosolymit. in Opp.* Vol. I. p. 605. Cf. etiam 2 Reg. XI, 14. XXIII, 3. 2 Par. XXXIV, 31.

3. וְהִשְׁתַּחֲווּ *Incurvabunt se*, adorabunt, ut vs. 2. עַם הָאָרֶץ Vid. not. ad XLV, 22. פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא *Ad s. versus ostium portae illius*, cf. VIII, 16.

4. Holocaustum a principe offerendum die sabbati et in noviluniis (vs. 6.) constabit שִׁשָּׁה כְבָשִׂים, *sex agnis*, quum praeceptum Mosis Num. XXVIII, 9. *duos* tantum

agnos

agnos in sabbato requireret. וְאַיִל תָּמִים *Et arietem integrum*, hujus nulla fit mentio in lege Mosaica l. c.

5. וּמִנְחָה אֵיפָה לָאַיִל Cf. not. XLV, 24. מַתַּת יָדוֹ *Donum manus ejus*, Deut. XVI, 11., cf. mox vs. 7. Quod in lege Mosis, Num. XXVIII, 9., non erat in arbitrio offerentis positum, sed res determinata et debita. וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה Vid. XLV, 24.

6. פַּר בֶּן־בָּקָר *Juvencum filium bovis* unum; sed in lege mosaica Num. XXVIII, 11. in holocaustum Novilunii *duo juvenci* offerri jubentur. תְּמִימִים *De integris*, s. *integer quisque*, nimirum omnibus noviluniis; pluralis distributivus, cf. XLV, 21. וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים *Et sex agnos*. Sed apud Mosen l. c. non finito numero, *agnos septennales*.

7. וְאֵיפָה לַפָּר Vid. XLV, 24. כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ *Quemadmodum adsequitur manus ejus*, pro facultate sua, ut Num. VI, 21.; cf. Levit. V, 7. 11. וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה, Vid. vs. 5.

8. וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא וגו׳ *Cum igitur intrabit princeps, per vestibulum portae intrabit*, vid. vs. 1. 2. וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא *Et via ejus exibit*, per ipsum vestibulum etiam redibit, cf. XLIV, 3. Discrimen hic aliquod inter principem et populum assignat. Princeps enim diebus illis solennioribus, in quibus, ut vs. 1. vidimus, porta reseratur Orientalis, ad Orientalis portae limen ascendit, ibique subsistit, et inde per eandem viam revertitur. Secus de reliquis e populo, de quibus statim.

9. וּבְבוֹא *Cum vero intrabit*, vs. 8. עַם הָאָרֶץ Vid. ad XLV, 22. לִפְנֵי יְהוָה Exod. XXXIV, 34. בַּמּוֹעֲדִים *Statis temporibus*, festis, vs. 11. וְהַבָּא *Tum, qui venit*. s. ingressus est. דֶּרֶךְ־שַׁעַר *Via portae*, per portam, vs. 2. 8. צָפוֹן *Aquilonarem*, de qua vid. XL, 20.

20. 35. 40. XLIV, 3. לְהִשְׁתַּחֲוֹת *Ad adorandum*, vs. 2. 3. יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב Is *exibit per portam auftralem*, cf. XLVII, 19. כִּי נִכְחוֹ יֵצֵא *Sed ante fe* (ut Exod. XIV, 2. XXVI, 35.) *exibit*, f. ut habet *Cethib*, יֵצְאוּ, *exibunt*, quisque. Edicitur igitur populo, contra quam permiffum eft principi, ut per aliam ingrediatur, per aliam egrediatur portam: qui per aquilonarem ingreffus eft, per auftralem, et qui per auftralem, per aquilonarem, peracta adoratione exeat; quum tamen eadem orientalis porta ingredientem et exeuntem principem excipiat.

10. וְהַנָּשִׂיא *Ceterequin princeps*, de cujus fingulari ingreffu ac facrificiis die Sabbati ac novilunii dictum eft vs. 2—8. בְּתוֹכָם. בְּבוֹאָם יָבוֹא *Inter illos*, populares fuos (vs. 9.), *cum intrant*, *intrabit*, reliquis diebus. וּבְצֵאתָם *Et quum exeunt illi*, XLIV, 19. יֵצֵאוּ Etiam princeps cum illis, et fic una *exibunt*. Reliquis igitur diebus, quae non erant Sabbati aut Kalendae, eadem erat lex impofita tam principi, quam populo, et utrique auftralis tantum atque aquilonaris aditus patebat, ita ut non idem orientalis, qui ingredientem admifit, recedentem exciperet. Alii etiam reliquis, praeter Sabbata et Kalendas, diebus, aliam viam principi, aliam popularibus permiffam effe volunt, edicique noftro verfu principi, ut, quo tempore populus in templum ingreditur, ipfe quoque cum populo ingrediatur, non tamen per eandem portam, fed per fuam, id eft, orientalem. Cui tamen opinioni aperte repugnat, quod vs. 1. porta orientalis fex diebus, quae operibus faciundis deftinatae erant, claudenda dicitur.

11. Eundem in aliis feftis ac folennitatibus facrificandi ritum obfervandum praecipit, ad quem in fabbatis et noviluniis facrificia fieri praeceperat, ut cum vitulis fingulis et arietibus offeratur epha fimilae, cum agnis

agnis vero pro cujusque facultatibus, ita tamen, ut a ſimila non ſeparetur oleum, ſed ad ſingulas ephas, ſingula quoque Hin adhibeantur.

12. נְדָבָה *Spontaneum* ſacrificium, Levit. VII, 16. quod nulla cogente lege, ſed pro ſua in Deum pietate, ultro deferebat. Tunc, quoad ſacrificandi modum, ea ſervabitur forma, quae paulo ante deſcripta. Sed additur, ut eô die aperiatur orientalis porta, ad principis ingreſſum, ſicut in Sabbatis ac Noviluniis de more fit, et peracta immolatione rurſus obſeretur. וּפָתַח לוֹ *Tum aperiet* quis *illi*. Impersonaliter, ut mox *et faciet*, *et claudet*. Cf. XLI, 7. Deut. XV, 2. וְעָשָׂה אֶת־עוֹלָתוֹ *Facietque* aliquis ſacerdotum *holocauſtum ejus*, vs. 2. וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר *Cumque exiverit*, claudent portam, ſecus quam fiebat die ſabbati et novilunii, vs. 2. אַחֲרֵי צֵאתוֹ *Cum primum exiverit*.

13. וְכֶבֶשׂ *Et agnum* jugis holocauſti, Num. XXVIII, 3. ſeqq. בֶּן־שְׁנָתוֹ *Anniculum*, Levit. XII, 6. Num. VI, 12. 14. לַיּוֹם *Singulis diebus*, IV, 20. XLV, 23. בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר *Singulis matutinis*, vs. 14. 15. De ſacrificio jugi *veſpertino*, ſ. offerendo inter duas veſperas, de quo Moſes Num. XXVIII, 4. noſtro loco nihil dicitur.

14. In ſacrificio farreo, מִנְחָה, ſingulis matutinis offerendo, Noſter ſextam partem ephae de ſimilagine et olei tertiam partem Hinis offerre jubet; in lege vero Num. XXVIII, 5. praeſcribitur *decima Ephae* de ſimilagine, et olei *quarta Hinis*. Propheta ergo quod in Moſe exſtat partim auget, partim minuit. Cf. not. vs. 6. 15.

לָרֹס *Ad humectandum* ſimilaginem, coll. arabico رش, *conſperſit humore*, *madefecit*, et chaldaico רְסַס, רַס, *perſtillavit*, unde רְסִיסִים, *guttae imbris*, Cant. V, 2. LXX. Τοῦ ἀναμῖξαι τὴν σεμίδαλιν, unde Vulgatus, *ut miſcea-*

misceatur similae, i. e. ut cum oleo subigatur simila. Nec aliter Chaldaeus: לְעָרְבָא יַת סוּלְתָּא *ad miscendam similaginem.* מִנְחָה לַיהוָה *Munus* hoc erit *Domino*, Genes. IV, 3. Levit. II, 1. חֻקּוֹת עוֹלָם Cf. Exod. XII, 14. 17. תָּמִיד *Perpetuum*, quod nullo unquam intermittatur die, Exod. XXV, 30.

15. יַעֲשׂוּ *Parabunt.* Ita *Keri.* Sed quae in textu exstant literae, sunt וְעָשׂוּ efferendae, sensu eodem. LXX. ποιήσατε, tanquam ex וַעֲשׂוּ, *et facite*, observante Hillero *de Arcano Kethib et Keri*, p. 367. Pro בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר in Vulgata latina legitur *cata mane*, id est, *per singula mane*, nam *cata* est graeca praepositio κατά.

16. Jam de possessione hereditaria principis agit, quam ut secretam voluit a terra populo concessa, (XLV, 7. seqq.), ita hic vult eandem ad filios devolvi. מַתָּנָה *Donum* aliquod, vs. 11. cf. Genes. XXV, 6. לְאִישׁ מִבָּנָיו *Viro, alicui* (ut 1 Sam. XXIV, 20. Jesaj. LXVI, 13.) *de filiis suis*, si plures praeter natu maximum, principatus heredem, habuerit. נַחֲלָתוֹ הִיא *Haereditas ejus haec est.* לְבָנָיו תִּהְיֶה Ideo *filiorum ejus erit* et manebit. אֲחֻזָּתָם הִיא *Possessio eorum* erit *illud* donum. בְּנַחֲלָה *Hereditario jure*, XLV, 1.

17. וְכִי־יִתֵּן וגו׳ *Quodsi vero dabit donum de hereditaria sua possessione alicui servorum suorum.* וְהָיְתָה לּוֹ *Illius* id *erit* et manebit, vs. 16. עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר *Usque ad annum libertatis*, i. e. quinquagesimum, quod eo servi liberi dimittebantur, vid. Levit. XXV, 10. 40. וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא *Tum revertetur ad principem.* וְשָׁבַת pro וְשָׁבָה, Chaldaica forma, ut Deut. XXXII, 36. אָזְלַת pro אָזְלָה, *abiit*, Jesaj. XXIII, 15. וְנִשְׁכַּחַת pro וְנִשְׁכְּחָה, *oblivioni tradetur*; et Genes. XX, 16. וְנֹכַחַת pro וְנוֹכְחָה *et erudita fuit.* אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו Nam *tantummodo* quod ad here-

hereditatem principis attinet, *filiorum ejus* erit. לָהֶם תִּהְיֶה *Ipsis*, inquam, *erit* et manebit, ut vs. 16.

18. וְלֹא־יִקַּח וגו׳ *Sed nec princeps accipiet quicquam de hereditate populi.* לְהוֹנֹתָם *Ut opprimat* et depellat *eos*, XLV, 8. מֵאֲחֻזָּתָם *De possessione eorum*, ut faciebat Achabus, 1 Reg. XXI, 3. seqq. מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל Sed *de possessione sua hereditare*, s. *heredes faciat* (ut Deut. III, 28.) filios suos. Ne igitur princeps per vim ex popularium bonis sibi vindicet, quo suis filiorumque commodis inserviat, statuitur, ut e sua hereditate possit aliquid legare seu donare filiis, quod eis proprium futurum sit atque perpetuum: et ne principis attenuentur opes, si prodigus esse velit in alienos, jubet (vs. 17.), ut quae ad alienos usus translata sunt, statuto a lege tempore ad principem revertant. לְמַעַן אֲשֶׁר *Ut*, XX, 26. לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי *Non dispergantur populus meus*, cf. XXXIV, 5. Jerem. XXIII, 1. 2. אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ *Quisquam de possessione sua*, id est, ne a paterna hereditate dejectus aut jus aut nomen videatur amisisse cognationis suae.

19. Egerat in superioribus de sacrificiis, et sacrificali ritu; nunc de aliis sermonem aggreditur, quae immolationis opus consequuntur, de *culinis* videlicet, ubi sacerdotes illa coquent, quae ad ipsorum usum sumuntur e victimis. Et primum illarum locum ostendit, qui erat in atrio sacerdotali in aquilonari latere; ad eam partem, quae vergit ad occasum, procul nimirum ab orientali porta. וַיְבִיאֵנִי *Postea introduxit me*, XLII, 2. בַמָּבוֹא *Per introitum*, XLIV, 5. 1 Par. IX, 19. אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף *Qui erat ad latus*, XL, 18. 40. 44. הַשַּׁעַר *Portae* scil. septentrionalis, ut sequitur. אֶל־הַלְּשָׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ *Ad cellas sanctas*, vid. XLII, 13. 14., et similem constructionem (quoad *He* articuli priori quoque nomini praepositum) supra XLV, 14. 16. אֶל־הַכֹּהֲנִים

הַלֹּהֲנִים *Pro ſacerdotibus*, vel, quae cellae *ad ſacerdotes* pertinebant, ita אֶל et 1 Sam. I, 27. 1 Reg. XIV, 5. הַלְּשָׁכוֹת צָפוֹנָה *Quae ad aquilonem ſpectabant*, XLII, 1. 2. VIII, 3. וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם *Et ecce! ibi* erat *locus* culinarum, vs. 20. בַּיַּרְכָתִים *In duobus lateribus* ſ. *angulis*, cf. Exod. XXVI, 22. 23. 27. יָמָּה *Verſus mare*, i. e. occaſum, „hanc habente Scriptura ſacra conſuetudinem, ut pro ſitu terrae Iudaeae ſemper *mare* Occidentem vocet," ut ad h. l. Hieronymus dicit. Cf. ſupra XLV, 7. Geneſ. XXVIII, 14. Juxta cellas, vel ex oppoſito cellarum, in quibus ſacerdotes ſacras carnes comederent, quae proxime hinc verſus meridiem erant, ſupra XLII, 13.

20. אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַלֹּהֲנִים *Ubi coquent ſacerdotes*, vs. 24. אֶת־הָאָשָׁם *Sacrificium pro reatu* et *pro delicto* oblatum, XL, 39. XLII, 13. XLIV, 29. Ex victimis quaedam omnino cremabantur, quae dicebantur *holocauſta*, עוֹלוֹת, ex quibus pars nulla ad ſacerdotes pertinebat; ex aliis partes quaedam in ſacerdotum uſum conferebantur, ut in hoſtiis eucharisticis, in ſacrificiis pro peccatis et pro delictis, de quibus Levit. XXVI. XXVII. Quae ergo ex victimis ad ſacerdotum uſum leges deſtinabant ſacrificales, ad locum illum deferebantur, ubi culinae erant, in quibus coquerentur. אֲשֶׁר יֹאפוּ *Ubi* etiam *coquent*, Levit. XXIV, 5. לְבִלְתִּי הוֹצִיא *Ut non efferant* illas ſacras epulas, cf. ſupra XLII, 13. אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Ad exterius atrium*, vs. 21. XLII, 14. לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם *Ad ſanctificandum populum*, ne epulae ſacrae ad turbam profanam traducerentur; ſicut ſupra XLIV, 19. prohibuit, ne ad populare atrium progrederetur ſacerdos veſte ſacra indutus, ne populus ſanctificetur. Vid. ibi not.

21. וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה *Deinde eduxit me ad atrium exterius*, XLII, 1., quod erat ante portam

ſeptentrionalem interioris atrii, de qua ſupra vs. 19. וַיַּעֲבִרֵנִי *Et tranſire me fecit*, duxit me, XXXVII, 2. XLVII, 3. 4. אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי *Ad quatuor angulos*, vs. 22. XLI, 22. הֶחָצֵר Iſtius *atrii* interioris, inter portas ſeptentrionales. חָצֵר *Atrium*, ſcil. minus, uti res ipſa docet, ſ. *atriolum* aliquod erat. בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר *In angulo* majoris *illius atrii.* חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר Iterumque *atrium in angulo atrii*, i. e. in ſingulis atrii angulis aliquod erat minus atrium. Repetitio diſtributionem indicat, ut Num. XVII, 21. XXVIII, 13. Jos. XXII, 14. Recte Vulgatus: *atriola ſingula per angulos atrii.*

22. בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר *In quatuor angulis iſtius atrii* majoris, vs. 21. חֲצֵרוֹת *Atria* erant quatuor. קְטֻרוֹת nonnulli a קִיטוֹר, *fumus*, interpretantur *caminata*, i. e. caminis et vaporariis inſtructa, propter ſacrificiorum carnes, quae ibi coquebantur. Kimchi et alii Hebraeorum *conjuncta*, *coagmentata*, ex ſignificatione Chaldaica verbi קְטַר, qua idem eſt, quod hebraeum קָשַׁר, *ligavit;* unde Daniel. V, 6. וְקִטְרֵי חַרְצֵהּ, *et ligamina*, cingula, *lumborum ejus*. Constant. L'Empereur in Notis ad Tractatum Talmudicum מִדּוֹת, *Middoth*, i. e. de menſuris Templi, Cap. II. §. 8. haec ſcribit: „Vocabulum קְטֻרוֹת interpretes quidam ſecus atque Talmudici exponunt. Dav. Kimchi enim iſta voce hoc ſignificari contendit, conclavia conjuncta, et veluti קְשׁוּרוֹת, *alligata*, ipſis atrii angulis fuiſſe. Talmudici vero קְטֻרוֹת exponunt מעלות עשן לפי שאין לחן תקרה, *exhalantia fumum, quod ipſis deſit tectum*, et huc referunt Geneſ. XIX, 28. עָלָה קִיטֹר הָאָרֶץ, *aſcendebat fumus terrae.* Sed notanda diverſa lectio: nam codices Talmudici, quotquot videre licuit, poſt קְטֻרוֹת [in laudato Miſchnae loco] ſtatim ſubjiciunt אלא שאינן מקורות, at cum Dav. Kimchi, et Salomon Iſaacides locum citant, interſerunt

אין,

אין רסוהמ, adeo ut post קטורות, i. e. ultimam vocem loci ex Ezechiele citati, plena oratio sit, אין קטורות אלא שאינן מקורות, *nihil vox* קְטֻרוֹת, *caminata*, *significat*, *quam atria contignata non fuisse*, quasi ista conclavia nil nisi camini fuerint, ideoque, uti observant, חצרות etiam dicta, quod superne, ut fumus libere ascenderet, aperta essent." Coccejus *muris cincta* interpretatur, adscita Chaldaica verbi קְטַר notione, de qua supra. LXX., quos sequitur Syrus, *μικραί (αὐλαί)*, juxta Complutensem editionem; Romana habet in singulari; *μικρά (αὐλή)*, *parvum atrium*. Vulgatus: *disposita* (atriola) Chaldaeus retinuit vocem Hebraicam. אַרְבָּעִים אֹרֶךְ *Quadraginta* scil. *cubitorum*, ut XLV, 2. XLVII, 3. (quod hic subaudiendum est, ut XLIII, 16. 17. XLVII, 4. 5.; et exprimitur quoque a Vulgato) *longitudine* versus meridiem, vid. *Sturmii* Sciagr. p. 87. וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב *Et triginta* cubitorum *latitudinis* versus. מִדָּה אַחַת *Una eademque mensura*, XL, 10. לְאַרְבַּעְתָּם *Ipsis quaternis* erat. מְהֻקְצָעוֹת *Angularibus*, s. *angulatis*, participium Hophal, hoc solo loco obvium. Puncta huic vocabulo superne imposita illud in nonnullis codicibus omissum fuisse arguunt, vid. supra ad XLI, 20. Nec exprimitur a LXX. et Vulgato.

23. טוּר, quod proprie *seriem*, s. *ordinem* significat, h. l. *murum* vel *parietem*, indicare, docet res ipsa. Cf. 1 Reg. VI, 36. VII, 12. Vulgatus prius hemistichium recte vertit: *et paries per circuitum ambiens quatuor ariola*. וּמְבַשְּׁלוֹת *Et loca ubi coquitur*, i. e. *μαγειρεῖα culinae*, ut LXX. et Vulgatus verterunt. Hebraei, quos Lutherus sequitur, intelligunt *focos*. עָשׂוּי *Factum erat*, per discrepantiam generis et numeri. Alii: *factus erat* locus culinarum. Cf. eandem constructionem supra XL, 17. XLI, 18. 19. מִתַּחַת הַטִּירוֹת *Infra ordines* s. *intra ad muros*. Vulgatus: *et culinae fabricatae erant subter porticus*

ticus per gyrum, i. e. in subterraneis cryptis, quae sub porticibus erant. Aliter Jarchi: „Series struis muri lapidei prominebat ex muro prope terram, in qua erant foramina, quibus ollae imponebantur; sub illa serie vero erat concavitas, in qua ignis accendebatur."

24. אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים *Haec* atriola (vs. 21. 22.) sunt *domus* s. locus *coquentium*. „Ita haec atriola commodissime dicuntur, cum fumum in liberum aërem dimittant, parum incommodi allaturum parietibus, et mensis holocaustorum (XL, 39—43.) adstent quam proxime: superius vero totum atrium liberum, et inferius spatiosissima ambulacra, elegantissima proportione instructa, relinquant." *Sturmii* Sciagr. p. 87. מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת *Ministri domus*, Levitae, XLIV, 21. אֶת־זֶבַח הָעָם *Sacrificia populi*. Victimarum aliqua pars et ex lege Mosaica ad turbam quoque profanam pertinebat, ut Levit. VII, 11. seqq. dicitur de hostia eucharistica, cujus carnes ab offerentibus comedebantur, vs. 15. Pro his igitur epulis coquendis institutae erant culinae in quatuor angulis exterioris atrii, de quibus modo.

Cap.

Cap. XLVII.

Argumentum.

Educto e templo prophetae monstrantur primum aquae scaturientes e sanctuario, quae sensim magna accipiunt incrementa, usque adeo, ut vado transmitti non possint (vs. 1—6.), et arbores, in utraque ripa crescentes (vs. 7.). Tum aquarum cursus et usus (vs. 8—11.) exponuntur. Hinc transit ad terrae Israeliticae dividendae (vs. 13. 14.) terminos describendos, versus aquilonem (vs. 15. 16. 17.), ortum (vs. 18.), austrum (vs. 19. 20.), et occasum (vs. 21.), inque ejus hereditatem advenae etiam s. peregrini admittuntur (vs. 22. 23.)

1. וַיְשִׁבֵנִי *Postea* a culinis atrii exterioris, versus septentrionen (XLVI, 21. seqq.) *reduxit me* (vs. 6. XLIV, 1.) in atrium interius. אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת *Ad ostium* ipsius *domus*, i. e. templi, XL, 47. 48. XLI, 13. XLV, 19. וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת *Aquae exibant infra limen templi.* Grotius huc refert aquas, quae, uti tradunt Hebraei ad codicem Talmudicum יומא, *Joma*, s. *de ritibus die expiationis observandis* Cap. II., ex fonte Etham per canales, seu tubos subterraneos ductae in templum, erumpebant in subdiale sacerdotum ad lavandas victimas, purgandum a sanguino

 solum

ſolum et ad ſordes ejiciendas. Cf. LIGHTFOOTI *Deſcript. templi Hieroſolymit.* Cap. XXIII. in *Opp.* Vol. I. p. 612. ſeq., ubi ex Gloſſa ad codicem זבחים *de ſacrificiis*, fol. 54. a. et Kimchio ad Joſ. XVIII, 15. colligit, fontem Etham, cujus meminerunt Talmudici, fuiſſe *puteum aquae Nephtoah* (מַעְיַן מֵי נֶפְתּוֹחַ apud Joſuam), ad occidentem templi ſitum, unde in eam partem canales et tubi deſcenderint, qui eam aquam in varia receptacula variosque uſus deferrent. „Hoc," inquit p. 613., „lucem afferet verbis Ezechielis de aquis viventibus, XLVII, 1., quae ibi dicuntur deſcendiſſe per dextrum latus Aedis ad auſtrale latus altaris; quod alludit ad aquam in templum defluentem ex fonte Etham, qui propterea clauſus erat. Nam tubi, qui inde aquam deferebant, deſcendebant ad auſtrale latus templi in eum locum, qui vocabatur הורדת המים, *deſcenſio aquae*, indeque in ciſternam conclavis putei, quod erat directe e regione altaris ad auſtrale ejus latus, atque hinc in varia deferebatur templi conclavia." Sed earum, quas Noſter deſcribit, aquarum rationem longe eſſe diverſam, nemo non videt. Neque enim aliunde dicuntur adducendae, ſed, uti ex tota apparet deſcriptione, aquae ſunt *vivae*, ſub ſanctuarii limine exoriundae, quae ſenſim in magnum fluvium excreſcunt (vs. 3. ſeqq.). Ita et Joel IV, 18. fortunatiſſimo illo aevo, quo *Judaeae montes ſtillabunt laticem, collesque lacte manabunt*, oriturum promittit *e Jovae templo fontem* (וּמַעְיָן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא), *qui flumen Sittim adaquet.* Et Zacharias, eadem deſcribens tempora, XIV, 8. *Eo tempore*, inquit, *ex Hieroſolymis aquae vivae prodibunt* (יֵצְאוּ מַיִם חַיִּים מִירוּשָׁלַםִ), *parte dimidia ad orientale mare, altera dimidia ad mare poſtremum*, ſ. *occidentale, idque aeſtate fiet et hyeme.* Quibus ex locis et aliis ſimilibus, veluti Jeſaj. XI, 9. XII, 3. XLIV, 3. LV, 1., apparet, perſuaſum vatibus Hebraeis fuiſſe, fore, ut temporibus Meſſiae et ipſa terra Judaica

faciem

faciem plane novam et longe laetiorem, quam ei esset prius, induat. Cf. supra XXXIV, 25. seqq. XXXVI, 11. seqq. 30. seqq. Ceterum e nostro loco hausta sunt quae leguntur Apoc. XXII, 1. seqq. קָדִימָה *Versus ortum*, ut XLV, 7. כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים *Facies enim domus respiciebat ad Orientem*, ut recte Vulgatus. וְהַמַּיִם יֹרְדִים *Et aquae istae defluebant*, vs. 8. מִתַּחַת *Inferius*, Jud. VII, 8. מִכֶּתֶף הַבַּיִת *A latere templi*, 1 Reg. VII, 39. הַיְמָנִית *Dextro*, 2 Par. IV, 10. מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ *Ab australi latere* (XL, 2.) *altaris*. Ante vestibulum templi erat, ut vidimus supra XL, 47., altare holocausti; ad ejus dextrum latus labebantur aquae, quae e sanctuario, tanquam e suo capite, defluebant; id est, versus meridianam templi regionem; nam egredientibus e sanctuario, sicut egreditur aqua a dextris, est meridiana plaga.

2. וַיּוֹצִאֵנִי *Et eduxit me*, cf. XLII, 1. XLVI, 21. דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה *Per portam aquilonarem*, XL, 35. XLIV, 4. XLVI, 9. וַיְסִבֵּנִי *Et circumduxit me*, 1 Sam. V, 9. 10. דֶּרֶךְ חוּץ *Via foras*, *extrorsum*, via exteriori. אֶל־שַׁעַר הַחוּץ *Ad portam exteriorem*, XLIV, 1. דֶּרֶךְ הַפּוֹנֶה קָדִים *Via, quae spectat versus ortum*, XI, 1. XLVI, 1. 12. Eduxit igitur angelus prophetam extra templum ad portam orientalem extimam, per quam primum fuerat ingressus, ut inde spectaret, reque ipsa experiretur, quanta foret illius gurgitis altitudo. וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים *Et en aquae stillantes*, guttatim prosilientes erant, ut Hebraei explicant Participium hoc formae Piel verbi hoc solo loco obvii, פִּכָּה, quod referunt ad פַּךְ, *lenticulam*, s. vas angusto orificio, ad servandum oleum, et ex eo guttatim effundendum, 1 Sam. X, 1. 2 Reg. IX, 1. 3. Aliis פִּכָּה est idem quod sono cognatum בָּכָה, quod non minus de manantibus aquis, quam de lachrymis dicitur, vid. Job. XXVIII, 11. XXXVIII, 16. Sic Arabibus عَيْن

 est

eſt *manavit* aqua vel lachryma, unde nomen עַיִן, *fons et oculus.* LXX. Τὸ ὕδωρ κατεφέρετο. Vulgatus: *aquas redundantes.* Chaldaeus; נָפְקִין, *egredientes.* מִן הַכָּתֵף הַיְמָנִית *A dextro latere*, vs. 1.

3. בְּצֵאת־הָאִישׁ *Quum* ergo mecum *exiret* (vs. 2.) *vir ille*, XL, 3. deſcriptus. קָדִים *Orientem* verſus, ut vs. 1. וְקָו בְּיָדוֹ *Et filum* menſorium *in manu ſua* haberet, vid. XL, 3. וַיָּמָד אֶלֶף *Menſus eſt mille cubitos* (ut recte Vulgatus et Chaldaeus), ſic vs. 4. 5., ſcil. progrediens verſus ortum. בָּאַמָּה *Menſura cubitali*, XL, 5. וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם *Et transire fecit me*, traduxit, *per aquas*, vs. 4. XLVI, 21. מֵי אָפְסָיִם Kimchi perperam explicat *aquas defectus*, i. e. deficientes, ſ. paucas, ab אָפֵס, *deſiit, defecit*, Geneſ. XLVII, 15. et אֶפֶס, *defectus*, quum tamen ſimiles dictiones vs. ſequ. atque dualis haud obſcure innuant, indicari partem corporis humani. Recte vero monuerunt ante Kimchium plures ex Hebraeis interpretes, *Aleph* in voce אָפְסָיִם eſſe prostheticum, et convenire ſignificatu cum Aramaeo פַּס, proprie *partem, particulam*, denotante, ſed de *manu* aut *pede* uſurpatum *volam manus* aut *plantam pedis* indicante, ut igitur dictione מֵי אָפְסָיִם ſignificentur *aquae nonniſi plantam pedis tegentes.* Non multum diverſi ſunt, qui אָפְסָיִם exponunt קַרְסֻלַּיִם, *talos*, ut פַּס הָרֶגֶל ſit *pars pedis*, ubi talis jungitur. Ita Chaldaeus, Syrus et Vulgatus: *per aquam usque ad talos.* LXX. ὕδωρ ἀφέσεως, *aqua emiſſionis*, ut Joel I, 20. אֲפִיקֵי מַיִם, et Thren. III, 47. פַּלְגֵי־מַיִם ἀφέσεις ὑδάτων verterunt.

4. וַיָּמָד אֶלֶף *Iterumque menſus eſt mille* ſcil. *cubitos*, id quod hic et in ſequentibus recte addit Syrus; cf. vs. 3. et not. XLVI, 22. וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם Vid. vs. 3. מַיִם בִּרְכָּיִם *Per aquam usque ad genua*, ut Vulgatus vertit, i. e. invenit aquas usque adeo excreviſſe, ut ſeſe ad genua usque fluvius attolleret. Nomen prius in forma

ſtatus

ſtatus abſoluti hic ponitur, quum ex praeceptis Syntaxeos Hebraeae in ſtatu conſtructo eſſe deberet, pro מֵי בִרְכַּיִם, uti mox in dictione ſub finem hujus verſiculi. Cf. not. ſupra ad XI, 16. XL, 15. XLVI, 19. וַיָּמָד אֶלֶף *Et porro* verſus orientem *menſus eſt mille* cubitos, vs. 3. וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי מָתְנָיִם *Et transire me fecit per aquas lumborum*, illa jam incrementa fluvius acceperat, ut ad lumbos usque aquae pertingerent.

5. וַיָּמָד אֶלֶף *Et quum menſus eſſet mille* alios cubitos, vs. 3. נַחַל *Fluvius* vel *torrens* fuit aquarum, vs. 6. 7. 12. אֲשֶׁר לֹא-אוּכַל לַעֲבֹר *Quem non poteram* pedibus *transire.* כִּי-גָאוּ הַמַּיִם *Quoniam intumuerant aquae*, Vulgatus reddidit, profundae nimis erant et excreverant; verbum גָּאָה Job. VIII, 11. X, 16. de plantis et feris ſeſe efferentibus dicitur. Jarchi noſtrum verbum גדלו, *creverunt*, explicat. מֵי שָׂחוּ *Aquae natationis*, i. e. quas neceſſe erat natando trajicere, neque amplius propter altitudinem pede transiri poterant. A שָׂחָה, *natavit*, שָׂחוּ nomen eſt formae אחו. Vulgatus huic nomini proximum נַחַל jungens, *aquae profundi torrentis.*

6. הֲרָאִיתָ *Vidiſtine?* quantum creverit fluvius ille? Vulgatus: *certe vidiſti*, ut ſupra VIII, 15. XL, 4. וַיּוֹלִכֵנִי *Et mox deduxit me*, XL, 24. עַל-שְׂפַת הַנָּחַל *Ad ripam fluvii* ſ. torrentis (vs. 5. 7.), unde, quum fluvium ingrederetur, digreſſus erat.

7. בְּשׁוּבֵנִי *Quumque me convertiſſem* vertit Vulgatus, ſive, ut alii, *quum* igitur eo *redirem*, ſecundum Kimchii mentem, obſervantis, verbum שׁוּב in Kal ſemper eſſe *neutrum* ſive intranſitivum, et hinc noſtrum בְּשׁוּבֵנִי idem eſſe quod בְּשׁוּב אֲנִי, *quum redirem ego.* Sed hoc alias, ut Jud. VIII, 9. XI, 31. dicitur בְּשׁוּבִי. Quare noſtram dictionem propter ſuffixum objectivum cum Coccejo *quum reduceret me*, vertere praeſtat; nam verbum

bum שׁוּב et in Kal transitivam notionem obtinere, apparet ex hac formula Jerem. XXX, 3. וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי, *reducam captivos populi mei*, quae redit ibid. vs. 18. XXXI, 23. Hos. VI, 11. et saepius. Jarchi: „Interea, dum ille (angelus) me deducebat et reducebat, germinarunt in utraque ripa fluminis arbores admodum multae." Nomen singulare, עֵץ, h. l. esse collective capiendum, ut Genes. I, 11. 12. II, 9., docet res ipsa, quum רַב מְאֹד sit additum, et observant Hebraei. מִזֶּה וּמִזֶּה Vulgatus, *ex utraque parte*, vs. 12. XLV, 7.

8. אֶל־הַגְּלִילָה LXX. verterunt εἰς τὴν Γαλιλαίαν, nec aliter Chaldaeus et Syrus. Sed ut taceamus, illum terrae tractum, qui *Galilaeae* nomine notus est, masculina terminatione גָּלִיל dici, Jos. XX, 7. XXI, 32. 1 Reg. IX, 11., Jesaj. VIII, 23., 1 Chron. VI, 61. (uno excepto loco 2 Reg. XV, 29., ubi tamen הַגָּלִילָה, cum *Camez* sub *Gimel* scribitur), *Galilaea*, regio caurum versus sita, hoc loco intelligi ideo nequit, quod fluvius ille, de quo Noster loquitur, austrum versus ad lacum Sodomiticum profluit. Hebraei nostrum nomen *terminum* notare volunt, praeeunte Symmacho, qui, Hieronymo referente, μεθόριον, vertit, „quod," ut ille addit, „possumus transferre *confinium*." Sunt e recentioribus, qui *terminos* putent a *volvendo* (גָּלַל) dici, quod non recta linea eant, sed Maeandri more volvantur. Quae quidem notio etsi plerisque locis, quibus pluralis גְּלִילוֹת occurrit, apta sit, minime tamen convenit loco Jos. XVIII, 17., ut recte Michaelis in *Supplemm.* p. 310. monuit. Aquila θῖνας interpretatus, quod sequutus Latinus Vulgatus *tumulos sabuli* vertit. „Etymon quidem," uti judicat Michaelis l. c., „facile et expeditum (multo, quam in *finibus*, facilius); tumuli enim arenarum cum a *volvendo* tum a *rotunditate* dici potuerunt. Est et loco Ezechielis satis apta notio, flumine egrediente ad arenosa deserta, quae

quae Hierosolymae ab Oriente sunt; itemque locis, ubi גְּלִילוֹת פְּלִשְׁתִּים memorantur (ut Jos. XIII, 2. Joel IV, 4.), pars enim Philisthaeae sabulosa, tota vero regio litoralis." Hinc in versione vernacula posuit: *das Wasser fliesset zu den Sandhügeln gegen Morgen.* Cui interpretationi et nos, dum certiora docemur, acquiescimus. הַקַּדְמוֹנָה *Quae est ad orientem*, ita veteres omnes, consentientibus Hebraeis, qui hanc vocem המזרחית exponunt. Recentiorum quidam *anteriorem* vertunt: quod tamen quid sibi velit, nos non perspectum habemus. עַל־הָעֲרָבָה *Ad plana deserti*, vertit Vulgatus Latinus; recte, designatur enim hoc nomine ingens illa planities, quae a lacu Tiberiadis sese extendit usque ad lacus Asphaltitis fines australes, et a Jordane irrigatur; Josepho *μέγα πεδίον* dicitur, vid. Relandi *Palaest.* p. 360. seqq., et cf. Deut. IV, 49. Jos. XII, 1. 3. 2 Reg. XIV, 25. Pluribus hunc campum descripsit Josephus *de bello Jud.* L. IV. Cap. 8. §. 2., ubi inter alia et haec habet, quae ad locum nostrum illustrandum faciunt: *Ἐκπυροῦται δὲ ὥρᾳ θέρους τὸ πεδίον, καὶ δι' ὑπερβολὴν αὐχμοῦ περιέχει νοσώδη τὸν ἀέρα, πᾶν γὰρ ἄνυδρον πλὴν τοῦ Ἰορδάνου. Aestate multum torretur hic campus, et propter eximium ardorem aërem habet insalubrem; totus enim* (campus) *aquis destituitur, si Jordanem excipias.* Quare idem Josephus illam planitiem *de bello Jud.* Lib. III. Cap. X. §. 7. recte *ἐρημίαν*, *solitudinem*, nuncupare potuit. Confirmant quae Josephus de hac regione dixit, qui recentioribus temporibus illam adierunt. Vid. Ysbr. van Hamelsveld *Geograph. bibl.* L. II. Cap. VII. P. I. p. 415. vers. teuton. Istum igitur tractum aridum aquarumque egenum irrigandum Noster promittit flumine illo e sanctuario oriundo, quemadmodum Jesajas XXXV, 6. aevo illo felicissimo, quo tota natura laetiorem faciem induet, *in planitie deserta torrentes* (נְחָלִים בָּעֲרָבָה) pollicetur. Cf. eundem XXXV, 1. XLIII, 19. Quod ceterum nostro loco Alexandrinus Grae-

Graecus interpres הָעֲרָבָה vertit Ἀραβίαν, id Relando l. c. monente, non inde factum, quod Arabiam regionem innuat, ſed quod nomen hebraeum retineat, ut Ἀραβὼθ Μωάβ habent LXX. pro עַרְבוֹת מוֹאָב Num. XXXIII, 48. 49. 50. „Pro *Arabia* inquit Hieronymus, Symmachus *inhabitabilem*, Aquila *humilia* vel *plana*, Theodotio *Arabas* transtulerunt.“ Chaldaeus: מֵישְׁרָא, *planities*. Syrus: ܘܢܓܕܘܢ ܠܓܪܒܝܐ ܠܡܝܫܪܐ *defluuntque ad aquilonem*. וּבָאוּ הַיָּמָּה *Et venient ad* ſ. *intrabunt mare* in illa planitie, i. e. lacum Asphaltiten, qui Deut. III, 17. Joſ. III, 16. יָם הָעֲרָבָה יָם הַמֶּלַח *mare planitiei*, illius videlicet, quam Jordanes perluit, *mare ſalis* vocatur. Syrus: ܘܢܦܠܘܢ ܒܝܡܐ ܒܡܝܐ ܣܪܝܐ, *et decidunt in mare, in aquas foetentes*. Hieronymus: „Nec ſolum deſerta ſanarunt [illae aquae], ſed intrant *mare orientale*, mare videlicet mortuum, in quo nihil poterat eſſe vitale, et mare amariſſimum, quod Graece λίμνη ἀσφάλτε, *id eſt, ſtagnum bituminis*, vocatur.“ De eo Tacitus *Hiſtor.* V, 6. *Lacus* (eſt) *immenſo ambitu, ſpecie maris, ſapore corruptior, gravitate odoris accolis peſtifer, neque vento impellitur, neque piſces, aut ſuetas aquis volucres patitur.* אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים *In mare*, inquam, venient *illae* e Sanctuario *eductae* aquae, vs. 1. 12. *Mare mortuum* et hic plerique intelligunt ex Chriſtianis interpretes. At Chaldaeus haec verba una cum iis, quae proxime praecedunt, ita vertit: וְעָלְלִין בְּיַמָּא לְיַמָּא רַבָּא מִתְפַּקְּקִין, *et intrant per mare, in mare magnum effunduntur*. Is igitur interpres hoc alterum יָמָּה de *oceano* ſ. *mari mediterraneo* accepit, de quo ſane id ipſum nomen Num. XXXIV, 5. Joſ. XV, 11. XVI, 8. XVII, 9. XIX, 28. uſurpatur (cf. Joſ. XV, 12. יָם הַגָּדוֹל). Quod ſequuti Hebraei, torrentem illum, qui egreſſus eſſe dicitur e Sanctuario, in duo brachia diviſum exiſtimant, quorum alterum in mare orientale, id eſt mortuum, quod ab ortu Hieroſolymam

ſolymam ſpectat, alterum in mare magnum ſeſe effundat. Et ea quidem ſententia non ſolum eo confirmatur, quod verſu proximo de hoc torrente uſurpatur nomen נַחֲלַיִם in *duali*, verum et parallelo prorſus Zachariae loco XIV, 8., ubi aquae vitales Hieroſolymis oriundae parte ſui dimidia ad *orientale mare*, i. e. mortuum (אֶל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי), altera ſui dimidia ad *mare poſtremum* (אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן), i. e. occidentale ſive mediterraneum manaturae dicuntur. Quae quum ita ſint, verba אֶל־הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים ita videntur capienda eſſe: *ad mare ubi illae aquae educuntur*, ſive, *ad aquas maris quae educuntur*, ex Jarchii explicatione: הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים זה אוקיאנוס שהוא יצא מן הישוב להקיף את העולם *id eſt*, *oceanus*, qui ſic appellatur, *quod egreditur ex orbe habitabili*, *ut circumdet orbem.* Id quod forſan et LXX. exprimere voluerunt, dum verterunt: *ἐπὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐκβολῆς.* וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם *Ut ſanentur aquae*, מן מליחתם, *a ſalſugine ſua*, ut Hebraei addunt. Cf. vs. 11. Sic et Syrus: ܘܢܬܒܣܡܘܢ ܡ̈ܝܐ, *et fiant ſuaves* aquae illae. Ita et 2 Reg. II, 21. 22. verbum נִרְפָּא dicitur de aquis, quae dulces et potabiles ſunt factae. Ceterum נִרְפּאוּ cum Aleph quieſcente ponitur pro נִרְפְּאוּ (quod in nonnullis codicibus ſcriptum reperitur, ſed contra Maſoram), more Syrorum, apud quos Aleph numquam ante ſe fert Schva, ſed in hujus locum ſuam vocalem transfert, et in ea quieſcit, aut etiam plane occultatur. Vid. C. B. MICHAELIS *Lumina Syriaca* §. X. in *Sylloge Commentatt. Theologg.* Vol. I. p. 185. ſeqq.

9. וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה *Unde fiet, quantum ad omnem animam viventem*, animal. אֲשֶׁר יִשְׁרֹץ *Quod reptat ſeu movet ſe*, nam verbum שָׁרַץ de quovis motu animantis dicitur, vid. Geneſ. VII, 21. Levit. XI, 29. אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם *Ad omne quo venerit*, i. e. quocunque venerit, cf. I, 12. 20. נַחֲלַיִם *Geminus fluvius* verſus ortum

ortum et occasum profluens, vs. 8. Zachar. XIV, 8. וָחָיָה Illud *vivet.* Grotius: „Non interibit, ut illi pisces, qui in mare mortuum immittuntur." Hieronymus de mari mortuo in Commentar. ad h. l.: „Et revera juxta literam huc usque nihil, quod spiret, et possit incedere, prae amaritudine nimia in hoc mari reperiri potest, nec cochleolae quidem parvique vermiculi et anguillae, et cetera animantium sive serpentium genera, quorum magis corpuscula possumus nosse quam nomina. Denique si Jordanis auctus imbribus pisces illuc influens rapuerit, statim moriuntur, et pinguibus aquis supernatant." וְהָיָה הַדָּגָה *Et erit piscium multitudo,* s. *piscium genera,* forma nominis feminina *collectivum* denotat, vid. Num. XI, 5. Exod. VII, 18. 21. Deut. IV, 18., ut סוּסָה, *equitatus,* עֵצָה *copia lignorum.* כִּי בָאוּ שָׁמָּה *Nam cum venerint eo,* vs. 8. וְיֵרָפְאוּ *Sanabuntur,* dulces reddentur aquae marinae, vid. not. ad vs. 8. וָחָי — הַנַּחַל *Ita ut vivat omne quocunque venerit fluvius.* Kimchi: „In quodcunque mare illorum fluviorum unus, vel etiam uterque, intrabit, ibi animantia vivent. Sunt enim maria, in quibus neque pisces, neque alia animalia vivere possunt, quod aqua eorum salsuginosa et amara est, veluti mare Philisthaeum [i. e. mediterraneum], et Sodomiticum. Cujus utriusque maris aquae fluviis illis ita sanabuntur, ut plurima piscium genera in illo reperiantur. Ceterum nomen נֶפֶשׁ, quod plerumque generis feminei est, ut masculinum tractatur, junguntur enim ei verba masculina יִשְׁרֹץ et יִחְיֶה, uti Genes. XLVI, 25. כָּל־נֶפֶשׁ שִׁבְעָה, *omnes septem animae.* Et Num. XXXI, 28. אֶחָד נֶפֶשׁ *una anima.*"

10. וְהָיָה עָמְדוּ *Fiet ergo ut stent,* in aliis codicibus forma futuri, יַעַמְדוּ scriptum exstabat, ut literae in textu positae arguunt, nullo tamen sensus discrimine. עָלָיו *Supra,* i. e. *ad, juxta illud* mare, ut Genes. XLI, 1. עֹמֵד

עֹמֵד עַל־הַיְאֹר *ftans juxta fluvium.* Hieronymus: *fuper ripas.* דַּוָּגִים, five ut in nonnullis codicibus legitur, דַּיָּגִים, *pifcatores*, Jefaj. XIX, 8. Jerem. XVI, 16. Chaldaeus: וִיהֵי אֲתַר לְמִקָּם עֲלוֹהִי צַיָּדִין, *Et erit locus, ubi ftent pifcatores.* מֵעֵין גֶּדִי וְעַד־עֵין עֶגְלַיִם „*Ab Engaddi usque ad Engallim*, quorum prius *fontem* five *oculum haedi*, fequens *fontem oculumve vitulorum* fonat. *Engallim* enim in principio eft maris mortui, ibi Jordanis ingreditur; Engaddi vero, ubi finitur atque confumitur.“ Hieronymus. *En gedi*, oppidi Judae, haud procul a mari mortuo, et Jof. XV, 62. 1 Sam. XXIV, 1. 2. mentio fit. Immerito vero Hieronymi fidem in dubium vocavit Relandus *Palaeft.* p. 763., quem refutavit Michaelis in *Supplemm.* p. 1894. מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ *Expanfis fagenis* (ut fupra XXVI, 5. 14.) *erunt* omnia loca juxta fluvios et mare. Vulgatus: *ficcatio fagenarum erit.* Indicatur locus pifcatu abundans, et pifcatoribus frequens; neque enim alibi ficcandae exponuntur fagenae, aut expanduntur retia, nifi ubi eadem extrahuntur e mari madefacta. Sunt, qui vertant: *ad expanfionem fagenaram* f. *retium aderunt* pifcatores. לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם *Secundum varias fpecies fuas erit pifcatura eorum.* Vulgatus: *plurimae fpecies erunt pifcium ejus*, maris quondam mortui. Quod litera He in voce לְמִינָה non habet Mappik inditum, fed lineola *Raphe* notatur, eo, ut Hebraei obfervant, indicatur, *He* illud non effe fuffixum (ut Genef. I, 21. לְמִינֵהוּ et לְמִינֵהֶם dicitur), fed pertinere ad formam nominis, quod fit collectivum, pro לְמִינִים *fecundum fpecies plures*, ut igitur מִינָה eadem fit collectivi forma, qualis דָּגָה, vs. 9., et Jefaj. XXI, 2. אַנְחָתָה *gemitus multi.* Suffixum ָם vero in דְּגָתָם referendum eft ad נַחֲלִים, *fluvios*, vs. 9., Kimchio monente. כִּדְגַת הַיָּם הַגָּדוֹל *Sicut pifces maris magni*, f. mediterranei, vs. 15. 19. 20., cf. Num. XXXIV, 6. 7. Jof. I, 4. IX, 1.

11. בִּצֹּאתָיו *Coenosa ejus* maris mortui, pro בִּצוֹתָיו, *Aleph* pro *Vau*, posito, a בָּצַץ (بضّ *paulatim fluxit et emanavit aqua*), unde בֹּץ, *lutum* Jerem. XXXVIII, 22., et בִּצָּה, *locus lutosus* (praeter hunc locum bis, Job. VIII, 11. XL, 21. obvium), ut Chaldaicum בִּצָּא, quod hoc loco a Chaldaeo positum. Jarchi gallico *marais* explicat. Kimchi העמקים שהם מלאים טיט *loca profunda luto repleta* notare ait. LXX., qui καὶ ἐν τῇ ὑπερβολῇ αὐτοῦ verterunt, et Syrus, qui ܘܡܦܩܢܘܗܝ, *et exitus ejus*, reddidit, retulerunt nomen ad verbum יָצָא, quasi בצאתו scriptum esset. Vulgatus: *in littoribus autem ejus.* Videtur de צִיָּה cogitasse, unde Ps. CV, 41. בַּצִּיּוֹת *in aridis locis.* וּגְבָאָיו] „גֶּבֶא, plur. גְּבָאִים, *fossae, in quibus aqua colligitur.* Ἅπαξ λεγόμενον, nonnisi hoc loco lectum; גֵּבִים enim, quod male huc retulerunt Lexicographi, alius loci est, ad גּיב pertinens. Ambigere *palustria* inter (sic vertit Vulgatus) et *lacunas arte humana factas* possis, quibus salsissima maris mortui aqua, vere exundantis, excipitur, ut recedente mari solis aestu in vapores dissoluta satis thesauros relinquat. Vid. *historiam maris mortui* §. 4. (p. 69. 70. *Commentatt. per annos* 1758—1762. *praelectt.*). Sic quidem Chaldaeus, בְּצִירוֹהִי, *fossae ejus.* Res eo magis dubia, quod utrique significationi etymon paratum: *palustribus*, a foedo odore, arabicoque جبأ, *abhorruit; fossis* ab eodem جبأ, alias جبي, et Chaldaico גבא, *collegit.* Posterius praeferre mihi videor, quod verbum جبي peculiariter de aqua collecta una cum suis derivatis ponitur. Vide Golium, p. 465." Haec Michaelis in *Supplemm.* p. 243. sq. LXX. καὶ ἐν τῇ ἐπιστροφῇ, Syrus ܘܡܥܠܢܘܗܝ, *et ingressus ejus*, interpretationi suae vocis בִּצֹּאתָיו, quod praecedit, congrue; vid. not. ad eam vocem. Sed pro nostro וּגְבָאָיו illos interpretes וּבְבֹאָיו, quod ipsum legitur

legitur in codice, Turici in bibliotheca civica aſſervato a Kennicotto numero 253. ſignato (qui, etſi poſt inventam demum artem typographicam, a. 1495. ſit ſcriptus, plures tamen habet inſignes lectiones, et ab HOTTINGERO in *Theſ. Philol.* p. 181. *accuratiſſimus* appellatur), et a prima manu in codice de-Roſſiano 26, hiſpanico, ſub finem ſeculi XIII in membranis exarato. Ceterum ſenſum verborum בְּצֵאתָיו וּבְבֹאָיו, a LXX, et Syro expreſſorum, Michaelis l. c. hunc eſſe putat: *cum vere exundabit, cumque aeſtate intra ripas ſuas redibit;* bonamque hanc ſententiam vocat. Quod mihi ſecus videtur, qui vulgo receptam ſcripturam longe praeferendam cenſeo. Quae in Graeca verſione addita leguntur, *καὶ ἐν τῷ ὑπεράρσει αὐτοῦ*, gloſſema videri eorum, quae antecedunt, vel ex margine irreptum, vel ex alio interprete additum, recte judicat BIEL in *Theſaur. Phil.* P. III. p. 493. וְלֹא יֵרָפְאוּ *Non ſanabuntur*, dulces fient, vs. 8. 9. Pro וְלֹא in pluribus codicibus absque copula legitur לֹא, probante de-Roſſio, his verbis: „irregularis et incommoda hic copula, nec legit ullus veterum." Mallem dixiſſet Vir Doctiſſimus: „nec *expreſſit* ullus veterum." Non vero expreſſerunt, quia linguarum, in quas verterunt, ratio non ferebat. In codice Hebraeo autem plura exſtant loca, quibus Vau eodem modo, quo hic, uſurpatur, videlicet ut *ἀποδοτικόν*, cum nomen vel nomina, quae praecedunt, abſolute poſita, *πρότασιν* conſtituunt. Vid. STORRII *Obſervatt.* p. 293. 446. Hinc Jarchi ad noſtrum locum obſervat, literam Vau ante לֹא acceſſoriam eſſe et abundare, quod ipſum ad Geneſ. XXXVI, 24. Hoſ. VIII, 6. notat, ad quae loca et alia hujus loquendi uſus exempla affert. Sunt, qui vertant, *et quaecunque non ſanabuntur*, ſubaudito poſt ו, כֹּל אֲשֶׁר, quo tamen non opus eſſe, liquet ex his, quae diximus. לְמֶלַח נִתָּנוּ *Sali dabuntur*, deſtinata ſint. Vulgatus: *quia in ſalinas dabuntur.* Bene Chaldaeus: לְמַחְפְּרִין דִּמְלַח

 יִתְּנוּן,

יִהְיוּ, *pro fodinis salis erunt.* „Verno enim tempore (utor verbis J. D. Michaelis in Historia maris mortui supra hac ipsa in nota laudata p. 68.), resolutis nivibus vehementior majorque solito Jordanes plus aquae ad mare mortuum defert, unde jam litus egressum, latiusque stagnans vicinis vallibus innatat. A quibus recedens aestate non tenui solum strato salis vestitas valles relinquit, sed et liberaliore dono accolas afficit. Hi enim fossas in litore excavant, in quibus residua aqua sole aëstivo coquitur, magnos salis thesauros relictura, quo Palaestina in cibis condiendis utitur. Sunt hae salis fossae Zephaniae II, 9. commemoratae.“ Ne igitur toto mari mortuo sanato ingenti beneficio, sale, Palaestina privaretur, plusque in isto flumine, de quo inde ab hujus Capitis initio, damni quam utilitatis esset, palustria et fossae mari mortuo propinqua non dulcia reddentur, sed sali comparando destinata manebunt.

12. וְעַל־הַנַּחַל *Porro juxta fluvium*, ut עַל vs. 10. in עָלָיו. יַעֲלֶה *Adscendet*, crescet, ut idem verbum de plantis Jesaj. XXXII, 13. usurpatur. עַל־שְׂפָתוֹ *In ripa ejus*, vs. 6. 7. מִזֶּה וּמִזֶּה *Ab utraque parte*, vs. 7. כָּל־עֵץ *Omnis* generis *arbores*, Genes. II, 9. מַאֲכָל *Cibi*, i. e. pomiferae, sive fructus ad cibum ferentes, ut Lev. XIX, 23. Deut. XX, 20. לֹא־יִבּוֹל עָלֵהוּ *Cujus*, s. quarum *folia non defluent*, s. *marcescent* (ut Ps. I, 3.), sed semper virebunt. וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ *Neque finietur*, deficiet unquam *fructus earum*, eundem usum verbi תָּמַם vid. supra XXIV, 11. Genes. XLVII, 15. לָחֳדָשָׁיו Sed *singulis mensibus suis*, 1 Paral. XXIII, 31. Vulgatus et Chaldaeus: *per singulos menses.* Syrus: ܒܟܠ ܪܝܫ ܝܪ̈ܚܐ *quovis initio mensium.* יְבַכֵּר *Praecoces fructus ferent.* Hoc verbum praeter hunc locum semel tantummodo, Deut. XXI, 16., occurrit, non eadem tamen prorsus significatione. Ibi enim *primogenitum*

nitum facere, primogeniti jura conferre in aliquem, a בְּכוֹר, *primogenitus;* hic vero de arboribus usurpatum, a בִּכּוּרָה, *fructus praecox, tales fructus ferre* denotare, res ipsa docet. Hinc Kimchi יִשָּׂא בִּכּוּרִים, *feret praecocia*, additque: *et id quidem miraculo fiet.* Jarchi: „Singulis mensibus maturescent fructus earum arborum.“ Continenti tractu veteribus fructibus succedent recentes, ut numquam arbores maturis fructibus oneratae non sint. Nostrum imitatus est Ioannes Apocal. XXII, 2. in descriptione novae Hierosolymae, quam transibit fluvius sub throno Dei oriundus: Ἐν μέσῳ τῆς πλατείας αὐτῆς, καὶ τοῦ ποταμοῦ, ἐντεῦθεν καὶ ἐντεῦθεν, ξύλον ζωῆς, ποιοῦν καρποὺς δώδεκα, κατὰ μῆνα ἕνα ἕκαστον ἀποδιδοῦν τὸν καρπὸν αὐτοῦ. Nomen ξύλον eo loco sumendum esse collective de pluribus arboribus, sicut apud nostrum עֵץ, inde patet, quod arbor una non poterat esse in utraque fluminis ripa. Similem felicissimi agri imaginem expressit Homerus, dum Alcinoi hortos describit in *Odyss.* VII, 114. seqq.

> Ἔνθα δὲ δένδρεα μακρὰ πεφύκει τηλεθόωντα.
> Τάων οὔποτε καρπὸς ἀπόλλυται, οὐδ' ἐπιλείπει
> Χείματος, οὐδὲ θέρευς, ἐπετήσιος· ἀλλὰ μάλ' αἰεὶ
> Ζεφυρίη πνείουσα, τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει
> Ὄγχνη ἐπ' ὄγχνῃ γηράσκει, μῆλον δ' ἐπὶ μήλῳ.

Ibi vero arbores procerae crescebant virentes. Ex iis fructus numquam perit, neque deficit hyeme, neque aestate, perennis; sed omnino semper zephyrus spirans alia quidem crescere facit, alia vero maturescere; pirus post pirum senescit, malum post malum. Noster autem rationem reddit, cur tam sint aquae illae vitales atque fecundae, quia nempe e sacris penetralibus exundant. כִּי מֵימָיו *Quia aquae ejus*, vel, propter collectivam nominis עֵץ significationem, *earum* arborum. מִן־הַמִּקְדָּשׁ *E sanctuario* exeunt, vid. vs. 1. Pro וְהָיָה, quod ad marginem in nostris libris legitur, sed in nonnullis codicibus in textu, in pluribus aliis codicibus exstitisse הָיוּ, arguunt

quae in textu scriptae sunt literae. Etsi vero proximo nomini singulari פְּרִיו convenit verbum singulare הָיָה, minime tamen est הָיוּ improbandum, quum פִּרְיוֹ collective sit capiendum: notissimum vero est, in talibus saepe sensus haberi rationem. לְמַאֲכָל *Ad esum*, ut Genes. II, 9. וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה *Et folia ejus ad medicinam*, ut Vulgatus recte. LXX. εἰς ὑγίειαν. Ita et Chaldaeus atque Syrus. Hinc Joannes in Apocal. XXII, 2. Καὶ τὰ φύλλα τοῦ ξύλου εἰς θεραπείαν τῶν ἐθνῶν. תְּרוּפָה, tanquam a רוּף, quod tamen, si in usu fuerat, eandem cum רָפָא notionem obtinuit, ut תְּרוּפָה idem sit, quod רְפוּאָה. „Derivata imperfectorum," ut observat Coccejus ad hanc vocem, „a familia in familiam saepe transeunt." Quae igitur aliis in arboribus tanquam inutiles rejiciuntur, frondes, in his magno studio expetuntur.

13. Egit hactenus de templo, ac de his, quae ad templum quoquo modo pertinent; nunc de aliis instituitur sermo, quae ad civilem spectant, et communem oeconomiam. Et primum regionem antea possessam, et postliminio possidendam primo definit, deinde in singulas familias partitur. גֵּה גְבוּל LXX. Ταῦτα τὰ ὅρια, Vulgatus et Hieronymus *hic est terminus*, Chaldaeus דֵּין תְּחוּמָא, *hic est limes*, verterunt, quos omnes pro גֵּה expressisse זֶה apparet, quod ipsum *decem* Kennicotti codices habent, alii in textu, alii in Keri, alii denique a prima manu, nec non *quatuor* de-Rossiani libri (tres a prima manu). Hebraei גֵּה quidem retinendum existimant, sed idem quod זֶה esse volunt, ut supra XXV, 7. לְבַג pro לְבַז, per commutationem literarum cabbalisticam *Atbach* dictam (vid. not. crit. ad loc. laudat.). Syrus ܢܚܠܐ ܕܬܚܘܡܐ, *valles limitis* reddidit, incertum, legeritne גֵּה, quod idem eum גֵּיא putaverit, an vero suo in codice ipsum גֵּיא legerit, quod in tribus Kennicotti codicibus, et in uno de-Rossiano a prima manu reperitur, vel etiam

גֵּי

גֵּי aut גֵּא, quod utrumque singuli codices exhibent, vid. de-Rossii not. crit. ad h. l. Quod vero Syri interpretationem attinet, nemo non assentiatur Michaeli in *Supplemm.* p. 272. ita de ea judicanti: „displicet: primo quod permutatio literarum [גֵּה et גֵּיא] vix est ad normam grammaticam, deinde quod *vallis limitum* incondita phrasis.“ Gussetius in *Commentarr. Ling. Ebr.* p. 297. ed. Lips. hoc loco זֶה temere poni dicit pro גֵּה; id enim, inquit, „potest esse a גָּהָה *sanavit* (Hos. V, 13.), formae חֵן, צֵל, חֵץ, et notare, *sanitatem fore in terminis terrae istius.* Distinxerat enim loca, et quaedam sana dixerat vs. 8. 9. 10., quaedam postea sana negaverat, vs. 11. Nunc opportune monet et spondet, limites ipsos terrae sanos fore. Adde, quod hic versus et sequens nondum occipiunt descriptionem localem terrae, sed tantum in genere quaedam de facienda ejus divisione tradunt. Descriptio illa inchoatur demum vs. 15., et ideo ibi convenit זֶה pronomen, ac formula זֶה גְּבוּל, quae etiam ibi diserte exstat. Nisi hoc tam apte conveniret, facile esset, גֵּה deducere a גֵּא, *vallis*, mutato א in ה, ut pro מִקְשָׁא scribitur מִקְשָׁה, *cucumerarium.* Hujus generis literae facilius permutantur, quam ג et ז, et in initio vocis permutationes difficilius quam in fine fiunt.“ Neutra tamen significationum a Gussetio propositarum sententiam satis appositam efficit. Nec magis placet, quod Clodius in *Lexico hebr. sel.* p. 104. גֵּה a גֵּאָה derivat, et collato غَايَةٌ *erectionem*, *summitatem*, exponit. Ita jam Coccejus: *erectio termini*, quae tamen hebraice potius הָקֵם גְּבוּל dicatur. Quibus omnibus praeferendum certe, quod Michaelis l. c. conjicit, גֵּה גְּבוּל esse *plagam*, *latus limitis* proprie *frontem limitis.* „Arabibus a وَجْهٌ *frons*, *facies*, feminine جِهَةٌ, est *latus rei*, *plaga*, sensu geographico. Idem et esse masculinum גֵּה possit, sed aliis vocalibus et He mappikato

ſcribendum, נַּת גְּבוּל, *tractus finium*, *delineatio finium.*"
Et ſic tamen pronomen זֶה erat praemittendum. Quae quum ita ſint, tutius ſane erit, in vertendo veteres interpretes ſequi, qui, ut vidimus, זֶה expreſſerunt. אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ. *Ad quem* ſ. *ubi in hereditatem accipietis terram*, ita Hithpael verbi נָחַל et Num. XXXII, 18. XXXIII, 54. XXXIV, 13. לִשְׁנֵי עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל *Duodecim tribubus Iſraelis*, quas omnes in patriam tellurem redituras ſperabat Noſter, vid. ſupra XXXVI, 24. ſeqq. XXXVII, 13. 14. Secus tamen evadit. Nam tempore Eſrae et Nehemiae in ſolum patrium reverſae ſunt tribus Judae et Benjamin, a Nebucadnezare Babelem deportatae, nec non ſacerdotes ac Levitae, Eſr. I, 5. II, 1. 2. 3. IV, 2. 3., haud pauci tamen Judaei in Babylonia manſere, multique poſt in Aegyptum conceſſerunt. *Decem* vero tribus ab Aſſyriis deportatae (2 Reg. XV. XVII.) in patriam non remigrarunt עַד הַיּוֹם הַזֶּה, *usque ad hunc diem*, uti dicitur 1 Chron. V, 26. Ad quae verba Kimchi notat: „Non enim egreſſi ſunt, quum captivi Judaei Babylone egrederentur, Eſr. I, 5. II, 1.“ Et ad 1 Chron. IX, 1. idem Kimchi ſcripſit: „Reliquae (decem) tribus non ſunt reverſae ſub templo ſecundo, exceptis paucis tribuum Ephraim, Manaſſis, Iſaſcharis et Zebulonis.“ Et hi pauci ex decem tribubus in terram Iſraelis tempore Eſrae regreſſi numero *duodecim millium* deſignari videntur Eſrae II, 64. ubi omnes reduces dicuntur *quatuor myriades*, *bis mille*, *trecenti*, *ſexaginta*; quum tamen numerus familiarum ibi computatus ultra *tres myriadas* non aſſurgat, ideoque ceteri *duodecim mille* fuerunt e reliquis tribubus. Scribit quidem Grotius, qui ultima haec Noſtri vaticinia ad Eſrae tempora refert, ad hunc locum: „Haec aſſignatio, et quae ſequitur Capite poſtremo, locum habiturae fuiſſet, ſi decem tribus non minus, quam Judae et Benjaminis, ſe ad Deum convertiſſent; ſic enim pariter impetraſſent reditum.

Nunc

Nunc pauci tantum permixti Judae et Benjamini rediere, iique ſedes cum illis habuere communes.“ Eadem fere dicit Grotius ad XXXVII, 19. ubi addit, „in omnibus promiſſis et minis Dei tacitam ſubeſſe conditionem, id quod appareat ex verbis Ezechielis XXXVII, 13. et Jerem. XVIII, 9.“ At vero ex toto contextu liquet, has promiſſiones eſſe abſolutas. Conditionis iſtius, *ſi ſe ad Deum convertant*, nec vola nec veſtigium exſtat in hoc noſtro vaticinio, neque ulla fit mentio XXXVII, 13. Loci vero Jerem. XVIII, 9. ſeqq. dispar plane eſt ratio, ut legenti patebit. Noſter praeterea profecto non tam accuratam omnium terminorum deſignationem dediſſet, niſi certiſſima ipſum ſpes tenuiſſet, fore, ut omnes tribus redeant. Poſtquam igitur hoc loco diſerte dixiſſet, eſſe terram inter *duodecim* tribus dividendam, occurrit cogitationi tacitae illorum, qui, quum norint, nullam habere in nova terrae diſtributione tribum Levi, legerent, nihilominus quaſi ſua cuique adſcribenda ſit ſors, *duodecim* discrimandas eſſe portiones. Quare addit: יוֹסֵף חֲבָלִים, quae verba recte Vulgatus vertit, *quia Joſeph duplicem funiculum habet*, et Chaldaeus, יוֹסֵף יְקַבֵּל תְּרֵין חוּלָקִין, *Joſeph accipiet duas portiones* (quae *funibus*, חֲבָלִים, menſurari ſolebant, vid. e. c. 2 Sam. VIII, 2.), ut olim, pro tribu Ephraim et Manaſſe, quos duos Joſephi filios Jacob moriens numerari voluit et haberi pro ſuis, Geneſ. XLVIII, 5. Joſ. XVII, 14. ſeqq. Quare licet Levi in terrae partitione ſortem nullam ſit habiturus, erunt tamen conſtituendae *duodecim*, quia Joſeph duarum ſortium ſpatia, ut olim, obtinebit. Hieronymus: „Pro eo, quod nos diximus, *quia Joſeph duplicem funiculum habet*, LXX. transtulerunt *augmentum funiculi* [προσθεσις χοινισματος]. Etenim Joſeph interpretatur *augmentum*, rem intelligentis pro nomine, et lectoris animum confundentes. Subtracta enim Levitica tribu, et templi ſacrificiis delegata, remanebant undecim

 tribus,

tribus, quarum tribus Joseph divisa est in duas Ephraim et Manasse, qui dixerunt ad Josuë filium Nun" et quae sequuntur ex Jos. XVII, 14. seqq.

14. וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ *Et hereditabitis eam* terram, jure hereditario eam possidebitis, Jes. LVII, 13. אִישׁ כְּאָחִיו *Vir s. quisque* (I, 9. VII, 16.) *sicut frater ipsius* (Levit. VII, 10.), quae Vulgatus ita vertit: *possidebitis autem eam singuli aeque ac frater suus.* Quibus verbis an singulis tribubus aequalis assignetur portio, vel num singulis uniuscujusque tribus capitibus aequales sortes tribuantur, dissentiunt. Sed quum in ea, quae restat libri hujus parte, de sola distributione terrae inter *tribus* sit sermo, Nostrum hoc solo loco de singulorum capitum portionibus, atque id tam paucis verbis, ὡς ἐν παρόδῳ, loqui, vix est credibile. Quare longe plerique interpretum hisce verbis aequalem totius terrae inter duodecim tribus distributionem indicari contendant. Ita Jarchi: „Secus ac olim factum est, ubi numerosiori tribui major dabatur terrae portio (Num. XXVI, 54. XXXIII, 54.); sed futuro tempore omnes tribus aequales obtinebunt sortes; unaquaeque portio porrigetur ab oriente occidentem versus; neque duae tribus unam portionem habebunt communem." Eadem tradit Abarbenel: „Verba, *et hereditabitis terram vir sicut frater ipsius*, dicuntur de tribubus, hoc sensu: nulla tribus pro ratione recensiti numeri sui hereditabit, sed in tota terra Israel ab oriente ad occasum partes erunt aequales quoad longitudinem et latitudinem. Promissio haec quoque in templo secundo non est impleta, quum terra illis temporibus inter tribus distributa haud fuerit." אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי *Quia sustuli manum meam*, i. e. juravi, vid. not. ad XX, 5. 6. 28. 42. XXXVI, 7. לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם *Ut darem eam patribus vestris*, vid. Genes. XII, 7. XVII, 8. XXVI, 3. וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה

בְּנַחֲלָה *Ideoque cadet*, i. e. jacta sorte distribuetur vobis *haec terra in hereditatem*, vel hereditario jure possidenda, ut infra vs. 22. Cf. XLV, 1.

15. Definit prius totam terram, quae habitanda erit ab exsulibus reducibus, notisque terminis circumscribit, ut deinde melius et expeditius singularum portionum procedat sortitio. Et primum quatuor constituit latera ad totidem coeli plagas. לִפְאַת צָפוֹנָה *Ad latus*, plagam, *septentrionale*, cf. vs. 18. 19. 20. Exod. XXVI, 20. Jos. XVIII, 12. מִן־הַיָּם הַגָּדוֹל *A mari magno*, i. e. mediterraneo, vs. 10. 19. 20. הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן *Via* s. *per viam Chetlonis*, urbis, uti ex situ colligitur, Syriae Damascenae, cujus praeter hunc locum et infra XLVIII, 1. nulla in V. T. mentio facta. Pro הַדֶּרֶךְ melius דֶּרֶךְ sine ה demonstrativo, quia regit חֶתְלֹן, legi, monet de-Rossi, sicque haberi in uno Kennicotti codice, et in tribus codd. qui penes ipsum. Non sunt tamen ejusmodi anomalae loquendi formulae Nostro insolitae, et affert Kimchi h. l. simile loquutionis exemplum הָאָרֶץ כְּנַעַן Num. XXXIV, 2. לְבוֹא צְדָדָה *Qua venitur* s. *itur* (vs. 20.) *Zedadam*, in eodem tractu, cf. Num. XXXIV, 8.

16. חֲמָת *Hemath*, inquit Hieronymus, „quae nunc *Epiphania* nominatur, ab Antiocho, crudelissimo Tyrannorum, nomine commutato. Nam cognomentum habuit ἐπιφανής." Apud Arabes tamen antiquum urbis nomen, حَمَاة adhuc servatum; vid. not. ad Genes. X, 18. et Michaelis *Supplemm.* p. 815. In descriptione finium aquilonarium terrae Israeliticae eadem urbs memoratur et Num. XXXIV, 8. בֵּרוֹתָה *Versus Beroth*, urbs Syriae Sobaeae, quam Davides Hadadesero eripuisse narratur 2 Sam. VIII, 8. Urbis סִבְרַיִם vero, quae hic sequitur, nuspiam alias mentio facta reperitur. אֲשֶׁר *Quae*

Quae oppida sunt. בֵּין גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק *Inter terminum Damasci*, quae caput Syriae, Iesaj. VII, 8. XVII, 1., *et Chamathae*. Utraque urbs sibi finitima dicitur Zachar. IX, 1. חָצֵר הַתִּיכוֹן Item *Chazer-Tichon*, quasi dicas *pagum medium*, ut ab aliis hujus nominis oppidis, veluti *Chazer-Enon* (vs. 17.), discernatur. Chaldaeus: בְּרֵכַת עֲגַבְאֵי *piscina Agabitica*. אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן *Quae* urbs est prope terminum, l. *in limine Chauran*, i. e. Auranitidis, quomodo haec terra etiam a Ptolemaeo vocatur. Vide LIGHTFOOTI *Chorograph. Lucae praemissam* Cap. I. Sect. V. Et etiamnum حَوْرَان est nomen regionis ad austrum Damasci; vid. RELANDI *Palaest.* p. 107. Recte igitur h. l. LXX. *Αἵ εἰσιν ἐπάνω τῶν ὁρίων Αὐρανίτιδος.* HIEROYMUS ad vs. 18. *Hauran oppidum Damasci in solitudine esse* dicit. Cf. MICHAELIS *Supplemm.* p. 693. seqq.

17. חֲצַר עֵינוֹן, quae etiam חֲצַר עֵינָן dicitur XLVIII, 1. Num. XXXIV, 9. 10., q. d. *villa fontibus irrigua*. וְצָפוֹן *Et aquilonare*, i. e. secundum Kimchium, *et reliqua pars septentrionalis* terrae Israeliticae *versus aquilonem* (צָפוֹנָה). Aut צָפוֹן hic est nomen oppidi, ut illius Gaditarum trans Jordanem Jos. XIII, 27. וְאֵת פְּאַת צָפוֹן *Atque ita habes latus septentrionale*. Ita Coccejus, qui et similem formulam, in fine vs. 18. וְאֵת פְּאַת קָדִימָה, eodem modo interpretatur. Alii: *et quidem cum angulo septentrionali*; אֵת enim haud raro *cum* notare, notum. Sed rectius vertitur: *atque is est limes aquilonaris*, אֵת pro וְזֹאת, quod mox vs. 20. in loquutione plane simili ponitur, et hoc loco in aliquot codicibus legitur. Cf. not. ad XXXI, 4. supra p. 413., ubi jam nostrum locum tetigimus. Bene igitur Sytus: ܗܳܢܳܐ ܗܽܘ ܦܶܢܝܳܐ ܕܓܰܪܒܝܳܐ *haec est plaga septentrionalis*.

18. וּפְאַת

18. וּפְאַת קָדִים *Et latus orientale*, XLV, 7. מִבֵּין חַוְרָן *Ab intermedio Auranitidis*, i. e. per Auranitidem et per regionem Damascenam, vs. 16. וּמִבֵּין הַגִּלְעָד *Et per Gileaditidem*, Num. XXXII, 1., quae tamen, Jarchio monente, heic non accenſetur terrae Iſraeliticae, ſicut nec reliqua regio trans Jordanem. וּמִבֵּין אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן *Et per reliquam terram Iſraeliticam ad Jordanem*. מִגְּבוּל עַל־הַיָּם הַקַּדְמוֹנִי *A termino* qui eſt *ad mare orientale*, i. e. mortuum, Joel II, 20. Zachar. XIV, 8. Eadem finium deſcriptio Num. XXXIV, 12. Pro עַל־הַיָּם in uno cod. Kennicott. exſtat עַד־הַיָּם, *usque ad mare*, ſicque alios codices legere, monet ad marginem cod. de-Roſſii numero 319. ſignatus (anno 1425. exaratus). תָּמֹדּוּ *Metiemini* vos Iſraelitae, cf. Num. XXXV, 5. „Quod autem in LXX. ponitur, φοινικῶνος, id eſt, *palmeti*, in Hebraeo non habetur: pro quo nos *metiemini* interpretati ſumus. Errorque manifeſtus, quod pro *tamodu* literae decepti ſimilitudine (ר et ד) legerunt *Tamaroth*.“ Hieron. וְאֵת פְּאַת קָדִימָה *Adque is limes eſt orientalis*, vid. not. ad vs. 17.

19. וּפְאַת נֶגֶב *Et latus auſtrale*, XLVIII, 16. 26. תֵּימָנָה *Verſus auſtrum*, ut XXI, 2. Exod. XXVII, 9. מִתָּמָר „Incipit,“ inquit Hieronymus, „a *Thamar*, quae urbs in ſolitudine eſt, quam et Salomon miris operibus exſtruxit, et hodie Palmyra nuncupatur, Hebraeoque ſermone *Thamar* dicitur, quae in lingua noſtra *palmam* ſonat.“ Sed hujus urbis, quae 2 Chron. VIII, 4. 1 Reg. IX, 18. תַּדְמֹר, *Tadmor*, vocatur, in deſcriptione finium auſtralium terrae Iſraeliticae neutiquam mentio fieri poterat. Chaldaeus et hoc loco et infra XLVIII, 27. poſuit. *Jericho*, quod Jericho Deut. XXXIV, 3. עִיר הַתְּמָרִים *urbs palmarum* vocatur. Sed et ea borealior eſt ſita, quam ut hic ejus ratio haberi poſſit. Ex C. B. Michaelis ſententia, relata et comprobata a filio in

Supplemm.

Supplemm. p. 2863. (coll. p. 1895.) nostrum תָּמָר breviate pro חַצְצוֹן תָּמָר dicitur, cujus mentio Genes. XIV, 7. et 2 Paral. XX, 2., quo posteriore loco idem cum עֵין גֶּדִי esse memoratur. Neque tamen hoc oppidum, in lacus Asphaltidis litore boreali situm (vid. supra vs. 10.), huic loco aptum est; ut taceam, vix credibile esse, Nostrum eum locum, quem supra vs. 10. עֵין גֶּדִי nuncupaverat, jam alio nomine תָּמָר vocare. Mihi quidem nulla dubitatio, תָּמָר hic memoratum eundem esse locum, de quo Eusebius in *Onomastico* sub v. *Hazazon Thamar:* *Λέγεται δέ τις Θαμαρὰ κώμη διεστῶσα μιᾶς ἡμέρας ὁδὸν ἀπιόντων ἀπὸ Χεβρὼν εἰς Αἰλάμ, ἥτις νῦν φρούριόν ἐστι τῶν στρατιωτῶν.* Quae Hieronymus sic reddidit: *Est et aliud castellum Thamara unius diei itinere a Memphis oppido separatum pergentibus Aeliam* [אֵילַת Deut. II, 8. 1 Reg. IX, 26. al., ad sinum Arabicum] *de Chebron, ubi nunc Romanum praesidium positum est.* עַד־מֵי מְרִיבוֹת קָדֵשׁ *Usque ad aquas contradictionis Cadesch*, „quam in deserto esse non dubium est," ait Hieronymus. Sic vocatur is locus, in deserto *Zin* situs, etiam Num. XXVII, 14., propter aquas, a Mose e silice ibi excussas, murmurante atque contradicente populo, quae historia narratur Num. XX, 3. 13. Hieronymus ad locum parallelum XLVIII, 28.: „Cades, quae in libro Josuae [XV, 3.] appellatur *Cades Barne*, in deserto est, quod extenditur ad urbem Petram; Marimoth vero, quod interpretatur *contradictionis*, non vocabulum loci est, ut plerique aestimant, sed aquarum, in quibus populus Domino contradixit, et Moyses offendit Deum." Pro מְרִיבוֹת legitur infra XLVIII, 28. forma singularis מְרִיבַת, quam et hoc loco veteres interpretes exprimunt, exhibentque codices sex de-Rossiani, et tres alii a prima manu. Verba, quae sequuntur, נַחֲלָה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל Jarchi hoc modo interpretatur: „Et inde se extendit terminus *usque ad flumen* Aegypti,

quod

quod cadit, *in mare magnum*, in termino, partim meridiem partim occidentem respiciente. Ita Moses quoque [Num. XXXIV, 3. seqq.] describit terminum meridionalem a deserto Zin juxta Edom, et quae ibi sequuntur usque ad verba [vs. 5.]: וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם *circumagetur finis ab Azmone ad fluvium Aegypti.* Est igitur hoc Ezechielis loco נַחֲלָה pro לְנַחַל positum." *Flumine* vero *Aegypti* intelligitur torrens quidam, qui prope vicum Rhinocoruram in mare se mediterraneum exonerat, saepiusque ut limes Palaestinae et Aegypti memoratur, vid. Num. XXXIV, 5. Jos. XV, 4. 47. 1 Reg. VIII, 65. 2 Reg. XXIV, 7. Jesaj. XXVII, 12. et cf. not. ad Genes. XV, 18. Vulgatus h. l. *Et torrens usque ad mare magnum.* Hieronymus ad XLVIII, 28. „Illud est observandum, eundem sermonem Nahalah, quia ambiguus sit, et *haereditatem* significare, et *torrentem*, et hic magis *torrentem* accipi debere, quam *haereditatem*. Iste est enim torrens, qui ingreditur mare magnum Rhinocorurae. Omnisque terrae sanctae haereditas ab australi plaga usque ad terminos Aegypti Rhinocorura et torrente finitur." LXX. h. l. נַחֲלָה non expresserunt. Chaldaeus vero id nomen אַחְסָנָא, *possessio*, vertit nec aliter Syrus (ܝܘܪܬܢܘܬܐ), et in loco parallelo infra XLVIII, 28. veteres omnes id nomen *hereditatem*, *possessionem* vertunt. Cui interpretationi illud favet, quod duobus reliquis locis, quibus nomen נַחַל cum He paragogico legitur (Num. XXXIV, 5. Ps. CXXIV, 4.), vox est penacuta, נַחְלָה (nec נַחֲלָה ut h. l. accentu ad ultimam syllabam posito). Accedit, quod nusquam alias נַחַל solum de torrente illo prope Rhinocoruram, Palaestinam ab Aegypto disterminante, usurpatur. Quibus quidem de caussis praestet, נַחֲלָה cum verbis, quae proxime sequuntur, ita interpretari: *hereditas*, s. terra Israelitis jure hereditario possidenda con-

concessa, protenditur usque ad mare magnum. וְאֵת פְּאַת־תֵּימָנָה *Et hic erit limes versus austrum.* Dé וְאֵת, pro quo et hic in nonnullis codicibus וזאת legitur, vid. not. ad vs. 17.

20. וּפְאַת־יָם *Et latus occiduum*, XLV, 7. הַיָּם הַגָּדוֹל Erit *mare magnum*, vs. 10. 19. מִגְּבוּל *A termino* s. *limite* meridiano, vs. 19., cf. vs. 18. עַד־נֹכַח Syrus vertit ܥܕܡܐ ܠܢܟܘܟ *usque ad Nachoch*, quasi נֹכַח nomen proprium loci alicujus esset. Melius LXX. *ἕως κατέναντι τῆς εἰσόδου* Ἡμάθ, et Chaldaeus, עַד מְקָבֵיל מַעֲלָנָא דַחֲמָת *Usque e regione illius loci quo itur Chamatham.* Similem loquendi formulam vid. Jud. XIX, 10. Vulgatus: *a confinio per directum, donec venias Emath.* Jarchi: „Usque ad terminum, qui partim Septentrionem, partim Occidentem respicit, is est mons *Hor* [Num. XXXIV, 7. 8. in descriptione finium aquilonarium memoratus], qui est ex adverso aditus Hamathae.“ Cf. not. ad laudat. Numerorum locum, et Michaelis *Supplemm.* p. 569. לְבוֹא חֲמָת Vid. vs. 16. 17. XLVIII, 1. Num. XIII, 21. Jos. XIII, 5. זֹאת פְּאַת־יָם *Haec est plaga maris*, latus occiduum, XLVIII, 2. Num. XXXV, 5.

21. וְחִלַּקְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת *Dividetis itaque hanc* secundum limites suos descriptam *terram*, Jos. XIII, 7. לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל *Vobis, tribubus* videlicet duodecim *Israel*, vs. 13. 22. XLV, 8.

22. וְהָיָה *Sed fiet*, cf. vs. 9. 10. 23. תַּפִּלוּ אוֹתָהּ Ut *cadere faciatis eam*, i. e. dividatis sortito, ita ut quisque partem illam capiat, quae ei sorte ceciderit. בְּנַחֲלָה *Pro hereditate*, cf. XLV, 1. לָכֶם וּלְהַגֵּרִים *Vobis et advenis*, ut Vulgatus vertit. LXX. *Ὑμῖν καὶ τοῖς προσηλύτοις.* Syrus: ܠܟܘܢ ܘܠܗܠܝܢ ܕܡܬܦܢܝܢ ܠܘܬܝ *Vobis et illis qui convertuntur ad me.* הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם *Qui commorantur inter vos*, cf. Exod. XII, 49. Levit. XVII,

XVII, 10. 12. Vulgatus: *qui accesserint ad vos.* אֲשֶׁר־הוֹלִדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם *Qui liberos generaverint inter vos*, in exsilio, ut Kimchi addit. Abarbenel: „Significat eos, qui jam diu satis cum Israelitis commisti fuere, qui horum calamitatem suam existimarunt, ideoque conveniens est, ut de ea bonitate, qua Deus Israelem afficiet, suam et hi partem auferant." וְהָיוּ לָכֶם כְּאֶזְרָח *Erunt enim vobis sicut indigenae*, Levit. XIX, 34. אִתְּכֶם יִפְּלוּ בְּנַחֲלָה Ideoque *vobiscum cadent* sortes eorum *pro hereditate*, vs. 14. XLV, 1.

23. וְהָיָה בַשֵּׁבֶט Quare *fiet*, vs. 9. 10. 22., ideo *in tribu.* אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ *Quacum ipsa*, vel, *apud quam commoratur advena*, שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ, *ibi dabitis ei hereditatem ipsius.* Quum advenae illi atque alienigenae nullum habeant inter Israelitas definitam tribum, cui adscribantur, in illa tribu possessionem accipient, cui adscribantur. Abarbenel: „Divisio terrae Iosuae tempore instituta tantum *tribubus Israelis* bono cessit, quum praeceptum de *peregrinis diligendis*, non opprimendis (Levit. XIX, 34.) acceperint, nullum vero de tradenda illis hereditate. Sed hic vates aperte significat, fore istud tempus, quo peregrini de divisione terrae, *quemadmodum indigenae in filiis Israel*, participent; non autem singularem quandam portionem, veluti cuidam tribuum, adsignandam, sed *tribubus* distribuendam esse terram, quae has partes suas secundum familias dispertiant, ut adeo in universum peregrinus tanquam inquilinus futurus sit. Haec vero promissio templo secundo durante non fuit impleta, quum neque in tribus, neque inter peregrinos divisa tunc terra fuerit."

Cap. XLVIII.

ARGUMENTUM.

Post generalem terrae descriptionem jam suam cuique tribui regionem definit. Et primum septem statuit sortes ab aquilonari templi latere, quae omnes ab orientali plaga ad mare procurrunt (vs. 1 — 7.). Deinde sacerdotibus, Levitis, ac civitati suam quoque sortem adscribit, quae quadrata specie viginti quinque millia calamorum quoquo versus amplectitur (vs. 8. 9.), quam deinde partitur tripliciter, inter Levitas, sacerdotes et urbem (vs. 10 — 20.). Duas vero partes, quae ex triplici sorte utrinque supererant ab ortu et mari, principi largitur (vs. 21. 22.). Deinde pro quinque tribubus, quae supererant, ab australi templi latere totidem sortes definit, quae ab orientali plaga ad mare protenduntur (vs. 23—29.). Ad extremum civitatem metitur per quatuor latera, quorum singulis ternas adhibet portas, easque filiorum Israelis nomine consignat (vs. 30 — 34.). Denique totius urbis ambitum ejusque nomen definit (vs. 35.).

1. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת *Haec autem sunt nomina*, ut Exod. I, 1. הַשְּׁבָטִים *Tribuum*, de quibus in genere tantum dixerat XLVII, 13. 21. 22., hic vero omnes ac singulae recensentur, peculiari ordine, et quaedam alio loco, quam quem olim obtinuerunt. In quatuor partes dividitur tota terra,

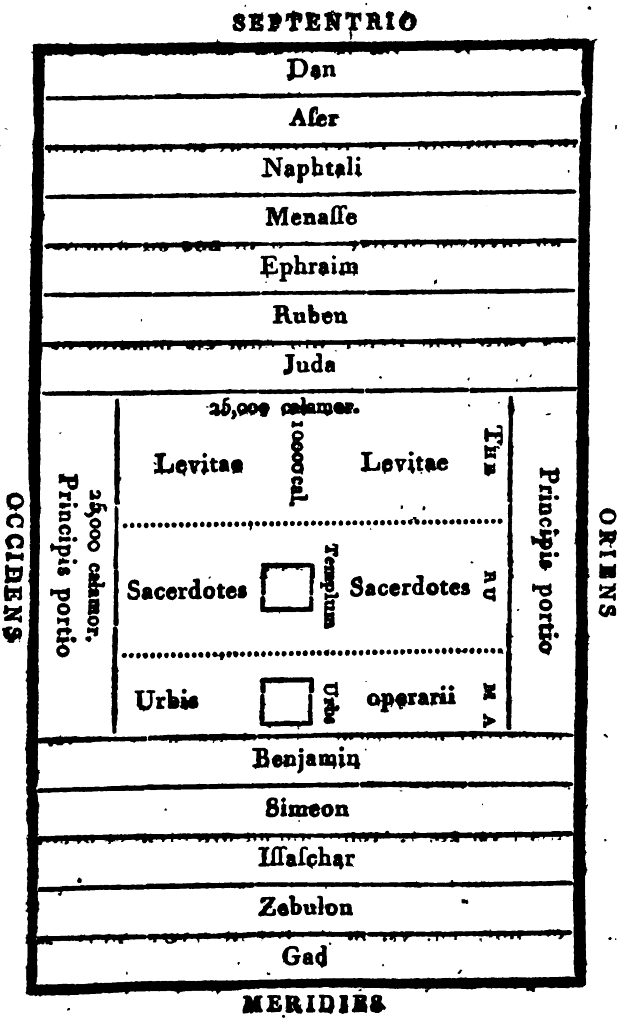
terra, in aquilonarem, meridionalem, orientalem, et occidentalem, cujus ad occidentalem ſpectat longitudo. In aquilonari conſtituit *ſeptem* tribus hoc ordine: Dan, Aſer, Naphthali, Manaſſe, Ephraim, Ruben, Juda (vs. 1—7.), ad meridiem *quinque:* Benjamin, Simeon, Iſſaſchar, Sebulon, Gad (vs. 23—27.). In harum vero medio, in eo ſcilicet ſpatio, quod inter aquilonarem et auſtralem plagam ſitum eſt, id eſt, in eo tractu, qui ad Ortum ab Occaſu procurrit, ſors eſt ſacerdotum, Levitarum, et principis, nec non illorum, qui civitati ſerviunt, in cujus medio civitas eſt et templum (vs. 8—22.). Cf. de hac terrae Iſraeliticae diſtributione Bachiene *Deſcript. Palaeſt.* P. I. §. 441. ſeqq. p. 421. ſeqq. verſ. german. מִקְצֵה צָפוֹנָה *A finibus aquilonis*, ut Vulgatus vertit, nec non Chaldaeus מִסִּיְפֵי צִפּוּנָא Alii: *ab extrema parte* intrinſeca *ad aquilonem verſus*, coll. XLVII, 15. אֶל־יַד *Juxta viam*, q. d. *ad manum* ſ. latus viae, cf. Exod. II, 5. Num. XIII, 29. 1 Sam. IV, 18. 2 Sam. XV, 2. XVIII, 4. חֶתְלֹן Vid. ad XLVII, 15. לְבוֹא־חֲמָת *Qua itur Chamatham*, XLVII, 20. חֲצַר עֵינָן Vid. XLVII, 17. גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק *Terminus Damaſci*, XLVII, 16. וְהָיוּ לוֹ *Et erunt illi*, ſcil. tribui Dan, cujus nomen in fine verſus. Jarchi: „Dan auferet tractum Septentrionalem a *Chazar-Enan*, quae urbs ſita erat in termino orientali usque ad fines Damaſci, quae in termino occidentali verſus ſeptentrionem ſita erat.“ פְּאַת־קָדִים הַיָּם *A plaga orientali usque ad plagam maris*, Vulgatus recte vertit vs. 2. ſqq. verba hebraea; male vero hoc loco: *et erit ei plaga orientalis mare.* LXX. Καὶ ἔσαι αὐτοῖς τὰ πρὸς ἀνατολὰς ἕως πρὸς θάλασσαν. Plenius vss. 2. et ſeqq. מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה דָּן אֶחָד *Dan una* tribus, et unius ex tredecim portionibus poſſeſſor ac haeres, cf. vs. 2. ſeqq. Hieronymus ad XLVIII, 23.: „Quod in quinque et ſeptem tribubus ſemper in fine poni-

tur *una*, subintelligitur vel *pars*, vel *possessio*, vel *haereditas*."

2. וְעַל גְּבוּל *Et super*, juxta (אֵצֶל, ut Jarchi explicat) *terminum* Dan, sic vs. 3. seqq. Num. II, 5. 20. אָשֵׁר אֶחָד *Ascher una* tribus, ut vs. 1., ubi vid. not.

8. Juxta terminum vero Juda a latere orientali usque ad latus occidentale erit הַתְּרוּמָה, *oblatio*, i. e. sacra terrae portio, de qua jam supra XLV, 1., non dividenda pro duodecim tribuum hereditate, sed separanda tum pro Sanctuario, sacerdotibus, Levitis et urbe, tum pro principe, cf. not. vs. 1. אֲשֶׁר תָּרִימוּ *Quam auferetis*, separabitis, vs. 9. XLV, 1. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* scil. *calamorum*, quod nomen mensurae, etsi expressum non sit, necessario tamen h. l. intelligendum est, postquam disertis verbis XLI, 16. seqq. constat, exteriorem ambitum templi in singulis lateribus habuisse *quingentos*, et in tota quadratura *bis mille calamos*, coll. XLV, 2., ubi repetuntur, quae illic commemorata erant. Quumque *quingenti* indissolubili nexu jungantur Cap. XLV. et hic vs. 9. seqq. cum longitudine 25000, et latitudine 10000, imo vs. 20. cum latitudine 25000 calamorum, necessario sequitur, eandem *calamorum* mensuram intelligendam esse. Quomodo enim tota summa 25000 infra vs. 20. posset colligi ex partibus imparibus, si ambitus domus *calamis*, et reliquae partes *cubitis* fuissent mensuratae? Cf. Hieronymi interpretationem ad XLV, 1. allatam, et Meyeri *Dissert.* p. 41. seqq. רֹחַב *Latitudinis* a septemtrione ad austrum; sic vs. 9. 10. 13. 15. וְאֹרֶךְ *Longitudinis vero*, s. *longitudo vero* ab orientali limine terrae ad occidentem. Strictius sumitur vs. 9. 10. 13. de longitudine sacratioris spatii, s. portionis sacerdotum, Levitarum et urbis, intra partem principis ab oriente et occidente.

Ichno-

Ichnographia Terrae Israeliticae ex descriptione Ezechielis Cap. XLV—XLVIII.

Cf. not. ad vs. 9. בְּאַחַד הַחֲלָקִים Erit *ficut una partium*, vs. 21. XLV, 7. מִפְּאַת קָדִימָה *A latere* vel limite terrae *orientali*, vs. 2. 3. עַד־פְּאַת יָמָּה *Usque ad latus occiduum*, vs. 2. 3. feqq. i. e. Sicut portiones tribuum incipiunt ab oriente, et terminentur in occidentem fecundum longitudinem fuam (per calamos non definitam), ita et iftae tres portiones (facerdotum, Levitarum et urbis) ab invicem divifae. Sed in hoc eft differentia, quod fortes tribuum incipiunt a termino orientali totius terrae, et in ejus occidentalem finiuntur; iftae tres portiones vero non item, nifi cum eis ponatur portio principis verfus orientem. וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכוֹ *Eritque fanctuarium in medio ejus*, vs. 10. 21. Cf. XLV, 3. 4. Pofitum itaque hic fuit Sanctuarium feu Templum extra urbem, uti jam fupra ad XLV, 6. monitum. Quod imitatus Joannes Apoc. XXI, 22., qui in nova Hierofolyma templum non vidit, quod urbs ipfa tota effet thronus Dei, Jerem. III, 17. coll. Levit. XXVI, 11. 12.

9. הַתְּרוּמָה *Oblationis*, i. e. portionis feparatae, ftrictius fic dictae, cf. vs. 8. אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה *Quam auferetis*, feparabitis *Domino*, vs. 20. Incipit enim hic partiri *oblationem*, latius ita dictam (vs. 8.) inter Deum et Principem. Portio Deo confecrata in medio eft, 25000 calamorum longitudinis, totidemque latitudinis (vs. 20.), reliquum ad orientem et occidentem cedit principi (vs. 21. 22.), uti ad vs. 8. dictum. אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Longitudo* fit 25000 calamorum, cf. not. ad. vs. 8. וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים *Latitudo autem* 10000 calamorum. Totius quidem portionis Deo confecratae latitudo, ut modo innuimus, erat 25000 calamorum (fecundum vs. 20.), fed quum dividere eam vellet in tres partes, facerdotum verfus feptentrionem (vs. 10.), Levitarum in medio (vs. 13.), et urbis verfus meridiem (vs. 15.), id prius facit,

facit, et tum demum vs. 20. consummat latitudinem 25000 calamorum.

10. וְלָאֵלֶּה תִּהְיֶה *Horum autem erit*, vs. 12. תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ *Ablatio sanctitatis*, i. e. pro sanctuario et sacerdotibus separata portio, vs. 18. 20. 21. XLV, 6. 7. לַכֹּהֲנִים *Nempe sacerdotum*, vs. 11. XLV, 4. צָפוֹנָה Quae sacra portio *versus septentrionem* (vs. 17. 31.) habebit in longitudine. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* calamorum, vs. 8. 9. Coccejus: „*Calamorum*, dico, *non cubitorum*. Neque enim est moris, eximiam quantitatem parvis mensuris metiri. Et textus argumentum suppeditat XLV, 2., ubi Sanctum dicitur *quadratum*, habens *quingenties quingenta*. Hi sunt *calami*, XLII, 16. seqq.“ Cf. not. supra ad vs. 8. et XLV, 1. וְיָמָּה *Et versus mare*, in latere occiduo, vs. 17. 21. רֹחַב *Latitudo* portionis pro sanctuario et sacerdotibus, cf. vs. 13., et sensu latiore vs. 8. אֲלָפִים Erit *decem millia* calamorum. וְקָדִימָה Sic etiam *versus orientem*, in latere orientali, vs. 3. 17. וָנֶגְבָּה *Ad meridiem vero*, vs. 33. אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה עֶשְׂרִים אֶלֶף *Longitudo* erit *viginti quinque millia* calamorum, sicut in latere septentrionali, ab initio versus. וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ *Eritque Sanctuarium in medio ejus* portionis, ut dictum vs. 8. XLV, 4.

11. לַכֹּהֲנִים *Sacerdotum*, inquam, vs. 10. הַמְקֻדָּשׁ Vulgatus reddidit *Sanctuarium*. Legit forsan הַמִּקְדָּשׁ, quod hodienum in *octo* de-Rossii codicibus et in uno Kennicottiano (Regiomontano secundo) reperitur. Alii: *id dicatum erit*. Sic Jarchi: *portio haec sacra erit sacerdotum*. Sed rectum non dubito vidisse LXX., qui τοῖς ἡγιασμένοις, verterunt, quibuscum consentiunt Chaldaeus, דְּקַדִּישִׁין et Syrus ܠܡܩܕܫܐ, *sanctificatis*, i. e. sacerdotibus s. sacerdotum, qui *sanctificati*, consecrati,

 sunt,

sunt. Ita et Kimchi, qui monet, esse hanc vocem *distributive* capiendam: *quicunque eorum est sanctificatus*, vel, *quotquot sanctificati sunt.* Convenit quoad sensum quod legitur 2 Chron. XXVI, 18. לַכֹּהֲנִים בְּנֵי־אַהֲרֹן הַמְקֻדָּשִׁים *Sacerdotibus filiis Aaron, qui consecrati sunt.* מִבְּנֵי צָדוֹק *Nempe de posteris Zadok*, vid. not. ad XL, 46. XLIV, 15., et cf. 1 Reg. II, 35. In codice Regiomontano secundo sine praefixo legitur בְּנֵי צָדוֹק, sensu non diverso. אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי *Qui custodierunt ceremonias meas*, Vulgatus vertit, vid. XLIV, 8. 15. 16. אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ XLIV, 15. בִּתְעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *In errando filiorum Israel*, f. *cum errarent filii Israel*, uti Vulgatus. כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם Quemadmodum erraverunt et in idololatriam prolapsi sunt alii Levitae, vid. XLIV, 10.

12. וְהָיְתָה לָהֶם *Erit itaque illorum*, posterorum Zadok, vs. 10. 11. תְּרוּמִיָּה id quod proximum תְּרוּמָה, forma nominis adjectivi, ut שְׁלִישִׁיָּה, *tertia pars*, Jesaj. XIX, 24., et תַּחְתִּיָּה *imum, inferius*, Ps. LXXXVI, 13. Jarchi inter תרומיה et תרומה hoc discriminis statuit, ut prius designet מפורש *separatum*, hoc vero (תרומה) *separationem*, פְּרָשָׁה. In tribus Kennicotti codicibus atque in totidem Rossianis a prima manu legitur communis forma תְּרוּמָה. LXX. תְּרוּמִיָּה ἡ ἀπαρχὴ δεδομένη, תְּרוּמָה autem h. l. in plurali τῶν ἀπαρχῶν vertunt. Vulgatus utrumque uno nomine *primitias* interpretatur, itemque Chaldaeus et Syrus suo אַפְרָשׁוּתָא, ܦܘܪܫܐ, *separatio*. מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ *De oblatione*, f. portione *terrae* scil. majori, de qua vs. 8. 9. „cujus fuit longitudo ab Oceano ad terminum usque orientalem in latitudine viginti quinque millium calamorum; in medio igitur illo tractu separabunt hanc portionem pro sacerdotibus et Sanctuario," observat Jarchi. Pro תְּרוּמִיָּה unus de-Rossii codex habet תְּרוּמִיּוֹת, pluralem, quem

et

et LXX. Vulgatus et Syrus hexaplaris exprimunt. Et pro קֹדֶשׁ in uno, Kennicotti codice legitur קֹדֶשׁ, *sanctitatis*, quod ipsum expressum in codice Alexandrino τῶν LXX. (ἐκ τῶν ἁγίων τῶν ἁγίων), quem sequitur Arabs. קֹדֶשׁ קָדָשִׁים Vid. XLIII, 12. XLV, 3. „Tota quippe oblatio magna sancta erit sacerdotibus atque Levitis, ut et principi ac urbi, atque illis, qui urbi inserviunt, sicuti vates in sequentibus exponit; isti autem viginti quinque mille calami quoad longitudinem, et decem mille quoad latitudinem, in parte ejus aquilonari, quae ab illa separata erat pro sacerdotibus et Sanctuario, erunt Sanctum Sanctorum." JARCHI. אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם *Juxta terminum Levitarum*, ut Jarchi exponit. Pars sacerdotibus temploque destinata pertinget *ad terminum Levitarum* versus austrum, vs. 13. Cf. vs. 2. 3. XLVII, 16.

13. וְהַלְוִיִּם *Levitae enim* erunt. Alii: *Levitarum enim* portio erit. Vid. not. supra XLV, 5. לְעֻמַּת *Juxta*, ut XLII, 7. גְּבוּל הַכֹּהֲנִים *Terminum sacerdotum*, vs. 9—12. descriptum. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים וגו׳ Habuit haec portio Levitarum similiter, ut sacerdotum (vs. 10.) *Viginti quinque mille* calamorum *longitudinem*, *et decem mille* calamorum *latitudinem*. Sed quum in portione sacerdotum et Templum esset; Levitae amplius spatium in suos usus habebunt. כָּל־אֹרֶךְ *Omnis longitudo*, in latere scilicet septentrionali et meridionali, vs. 10. וְרֹחַב *Et latitudo* in latere occiduo et orientali, ut vs. 10.

14. וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ *Non autem* s. *nihil autem vendent de illa* portione sua, nec sacerdotes, vs. 10., nec Levitae, vs. 13. Cf. Levit. XXV, 34. וְלֹא־יָמֵר Nec quisquam *permutabit* hunc terrae tractum pro alio solo. Collective hoc verbum cum proximo capiendum esse,

recte monet Kimchi. Hinc Vulgatus et Syrus: *neque mutabunt.* וְלֹא יַעֲבִיר *Neque transferet* sacerdos aut Levita (Syrus: *neque transferent*, vid. not. ad vocem praeced.), de portione sua ad alios. Qua ipsa de re verbum idem et Num. XXVII, 7. 8. usurpatur. Quae in textu exstant literae sunt יַעֲבֹר legendae, hoc sensu: *nec transeat* scil. haec portio ad alios. Ita Kimchi explicat. Sed Hillerus *de Arcano Chethibh et Keri* p. 351. et Chethibh h. l. יַעֲבִר vult enuntiandum, ut sit forma Hiphil defective scripta, ut Proverb. IV, 16. יַכְשִׁילוּ et יִכָּשְׁלוּ utrumque est Hiphil, *impingere facient.* רֵאשִׁית הָאָרֶץ Quum velut *primitiae terrae* illa portio sit. Quemadmodum primitiae frugum Deo offerendae non possunt in profanum usum transire, ita neque hic terrae tractus, usibus sacris destinatus. כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה *Quia sacrum Domino* est, quod ministerio sacerdotum et Levitarum dedicatum fuit. Cf. Levit. XXIII, 20. XXVII, 14. 21. 23.

15. וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים *Quinque autem millia* calamorum, vid. not. ad XLV, 6. הַנּוֹתָר *Hoc est residuum.* Alii: *residui.* Cf. vs. 18. 21. בָּרֹחַב *In latitudine* 25000 calamorum (vs. 20.) a septentrione versus austrum (vs. 8.), de quibus decem mille pro sacerdotibus (vs. 10.) et alii decem mille pro Levitis (vs. 13.) jam designati fuerant. עַל־פְּנֵי *Ante* vel *e regione* 25000 calamorum longitudinis Levitarum, vs. 13. חֹל־הוּא *Profanum*, i. e. communioris usus, non sanctum, nec sacerdotibus nec Levitis consecratum erit. XLII, 20. 1 Sam. XXI, 6. Hieronymus: „Quod nos vertimus *in profanum*, pro quo Aquila βέβηλον, Symmachus et Theodotio λαϊκὸν transtulerunt, LXX. dixere προτείχισμα, quod *antemurale* possumus dicere. *Profanum* autem et *laicum*, id est, vulgare, quod omni populo habitare passim licet.“ Et paullo post: „*Quinque millia autem, quae supersunt in lati-*

latitudine, per viginti quinque millia, ſubauditur *longitudinis*, profana erunt urbis, ut cunctis habitare liceat Iſraelitis, omnique de plebe, non quod immunda ſint, aut aliquid in habitatione terrae ſanctae contaminatum, putridum putetur et ſordidum; ſed quod praeter ſacerdotes omnibus in eis habitare permiſſum ſit." לָעִיר *Pro urbe*, XLV, 6. לְמוֹשָׁב *Ad habitationem*, pro domibus et aedificiis urbis, cujus menſuram deſcribit vs. 16. וּלְמִגְרָשׁ *Et partim pro* agro ſ. loco *ſuburbano*, quo undiquaque urbs cingetur, vs. 17. Hieronymus: „Προτείχισμα, id eſt, *antemurale*, et διάστημα, id eſt, *ſpatium*, quod LXX. pro *ſuburbanis* interpretati ſunt, quem ſenſum in hoc loco habeant, ignoramus." וְהָיְתָה הָעִיר בתוכו *Et urbs erit in medio ejus*, ſcil. ultimae partis de *Thruma*, ſ. ſeparata a ceteris partibus terra; cf. vs. 8. et 18.

16. וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ *Et hae ſunt menſurae ejus* (XLII, 15. XLIII, 13.). „Quod dicit: *et hae menſurae ejus*, ſubaudiendum eſt *civitatis*: in fine enim praeteriti capituli poſitum eſt, *et erit civitas in medio ejus*, id eſt, terrae." Hieron. פְּאַת צָפוֹן *Latus ſeptentrionale*, XLVII, 17. חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים Erit (absque ſuburbio, de quo vs. 17.) 4500 calamorum. Male alii *ulnas* ſ. *cubitos* hic ſupputant; cf. not. vs. 8. 10. XLV, 1. וּפְאַת־נֶגֶב *Et latus auſtrale*, vs. 28. XLVII, 19. Quae poſt חֲמֵשׁ poſitae ſunt nudae literae, חמש, indicant, olim hisce literis expreſſum vocabulum cum punctis vocalibus congruis in codicibus aliis exſtitiſſe, in aliis vero non comparuiſſe. Et hodienum codices plures dari, in quibus ſecundum חֲמֵשׁ, quod nota margini appoſita legi vetat, plane non compareat, docent Kennicotti et de-Roſſii ad h. l. notata. Et ſane ſecundum illud חֲמֵשׁ minime eſſe neceſſarium, cognoſcitur ex eadem formula, quae praecedit, et duabus, quae in hoc

hoc ipso versu sequuntur. Neque tamen, uti pluribus visum, alterum חֲמֵשׁ pro mendo est habendum. Sunt enim haec verba cum duplici חָמֵשׁ, monente HILLERO de *Arcano Keri et Chethibh*, p. 146. ita exponenda: „*Latus austri centenûm quinûm et millenûm quaternûm cubitorum* [imo *calamorum*]. Sic שִׁבְעָה שִׁבְעָה Genes. VII, 2. est *septeni*, et ibid. שְׁנַיִם, *duo*, respondet vocibus iteratis שְׁנַיִם שְׁנַיִם, *bini*, vs. 15. Cf. Num. XXIX, 10. 15.“ וּמִפְּאַת קָדִים *Et a latere orientali*, vs. 2. 8. 23. In paucis aliquot codd. exstat מִפְּאַת, ut in reliquis formulis similibus hoc versu redeuntibus. Urbs situ suo quadrata, cf. vs. 20. HIERONYMUS: „Primum a plaga septentrionali incipit, et e regione ponit plagam meridianam. Rursumque par reddit pari, ut orientali plagae e contrario ponat occidentalem, id est, mare (וּפְאַת־יָמָּה), singulaque latera civitatis habeant quatuor millia et quingentos calamos, qui faciunt supputationem undecim millia passuum et octoginta quinque, ut simul omnis urbs, sicut in fine hujus voluminis scribitur, per circuitum habeat decem octo et millia calamorum, qui faciunt quadraginta quatuor millia passuum et trecentos quadraginta.“

17. וְהָיָה מִגְרָשׁ *Et erit suburbium*, i. e. ager et locus suburbanus undique ad quatuor latera urbis, vs. 15. צָפוֹנָה *Versus septentrionem*, vs. 10. 31. חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם *Quinquaginta et ducenti* calamorum, cf. not. vs. 8. 10. 16. De 5000 calamis per singula latera urbis et suburbanorum (vs. 15.) si demas calamos 4500 ipsius urbis (vs. 16.), suburbanis supererunt 500 calami. Horum itaque dimidium sunt 250 calami, qui suburbio adsignantur non tantum versus septentrionem et austrum (ubi amplius spatium non superest), sed etiam versus ortum et occasum. HIERONYMUS: „Pro *suburbanis*, quae hebraice dicuntur Migras, rursum LXX. *διάστημα*, id est,

est, *spatium*, transtulerunt. Quod autem dicitur, *ducenti quinquaginta*, per singulas plagas, subauditur *calami*, qui sena cubita habent et unum palmum, et per singula latera faciunt passus sexcentos decem et septem paulo minus, et in commune mille calamos, habentes passus duo millia quadringentos sexaginta octo, quae spatia muros per circuitum ambiunt civitatis, ut inter urbem, et ea, quae reliqua sunt, dividant. Ex quo ostenditur, nullum de his spatiis ad exercendum opera civitatis capiendorumque fructuum habere licentiam, sed vacare ab usu et opere hominum, ut circummuralia urbis sponte nascentium virgultorum atque herbarum, et ceterorum, quae terra gignit, habeant amoenitatem."

18. וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ Quod *vero ad residuum attinet*, s. *quod reliquum est* (in hac tertia Thrumae parte), *in longitudine* ab ortu ad occasum, quae erat 25000 calamorum, vs. 8. 15. 20. לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Juxta* (ut vs. 21.) *ablationem sacram*, portionem videlicet Levitarum (vs. 13.), et sacerdotum (vs. 10.). עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וגו׳ *Decem millia* calamorum *versus ortum et totidem versus occasum.* Nam de medio totius 25000 calamorum longitudinis 5000 pro urbe decerpta fuere, vs. 15. Quae sequuntur verba repetita, וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ cum Coccejo in parenthesi includenda videntur (*erit autem juxta ablationem sacram*). Alii וְהָיָה *permanebit* interpretantur; nempe hoc inculcat, quia bis dicit. וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה *Ut sit*, sive, *illius*, inquam, *proventus sit.* Eodem significatu nomen et Levit. XXV, 3. 7. 12. usurpatur. לְלֶחֶם *In panem* et cibum, 2 Sam. IX, 10. לְעֹבְדֵי הָעִיר *Colentibus urbem*, quibus Kimchi illos significari dicit, qui agros, hortos et vineas urbis colunt, nam de colenda terra verbum עָבַד dici notum, vid. supra XXXVI, 9. 34. Genes. II, 5. Jesaj. XXX, 24. Alii vero *servientibus*

tibus civitatis, ſ. *civitati* intelligunt, id eſt, qui non domeſticis ſuis, ſed publicis civitatis commodis inſerviunt. Jarchi miniſtros ſive *ſervos communes* deſignari putat, quales erant Gibeonitae, quos ad ſecanda ligna, et hauriendas aquas, aliaque ſimilia munia Joſua in caſtris conſtituit, et toti populi adjunxit, vid. Ioſ. IX, 21. 27. Rectum vidiſſe Hieronymum arbitror, qui totum verſum hunc in modum enarrat: „Poſt urbis ſanctae deſcriptionem et ſuburbana ejus, reliquam partem primitiarum Sanctuarii decem millia calamorum in orientem, et alia decem millia ad occidentem tendentium, delegari dicit his, qui opera civitatis exercent ad varios uſus et quibuscunque urbs indiget, ut ſcilicet ſerantur, et ex frugibus, quae in hoc terrae naſcuntur ſpatio, veſcantur operarii, qui vel moenia urbis exſtruunt, vel interrupta et ruinoſa reſtituunt, ut habeat civitas cultum ſuum, et ſarta tecta, cum popoſcerit neceſſitas, inſtaurentur. Et haec non ſolum in Iſrael, ſed in Romano quoque fieri probamus imperio, ut quaedam villae ſint pertinentes ad jura urbium vel regia munificentia, vel haereditatibus et donatione multorum, ne ſcilicet paulatim aedificia collabantur, et aedes publicae, quae ornamento ſunt civitati, longa vexentur incuria."

19. וְהָעֹבֵד הָעִיר Et quod *operarios urbis* attinet, vs. 18. יַעַבְדוּהוּ vertunt quidam: *operabuntur in ea*, urbe, cui tamen interpretationi hoc obſtat, quod עִיר nomen eſt generis feminei, quum hic verbo additum ſit ſuffixum masculinum. Quare rectius alii: *colent illud* reſiduum terrae ſpatium in longitudine, vs. 18. מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל „Senſus eſt, colentes urbem ſine diſtinctione ſumendos eſſe *ex omnibus tribubus Iſrael.*" Coccejus. Cf. XXXVII, 19. XLV, 6. Pertinebat ante hoc tempus urbs et templum ad tribum Juda et Benjamin, quare illorum curae videbantur permiſſa ſarta tecta civitatis

civitatis et templi. Nunc autem, quum longe duae illae tribus ab urbe temploque, ſint receſſurae; aequum videbatur, ut tribubus aliis communis ſit ille labor et cura.

20. כָּל־הַתְּרוּמָה *Tota itaque Thruma ſ. portio terrae ſeparata* (vs. 8.), ſcilicet complectens portionem ſacerdotum (vs. 10.), Levitarum (vs. 13.), et urbis (vs. 15.) חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף Erit 25000 calamorum in longitudine, vs. 9. 10. 15. בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Cum* 25000 calamorum in latitudine, vs. 8. coll. vs. 10. 13. 15. In uno codice Kennicottiano et in alio quodam de-Roſſii legitur וַחֲמִשָּׁה. רְבִיעִית *Quadratam* enim ſeparabitis ablationem ſacram. Vulgatus: *in quadrum*. Alii: *quadrata erit*. LXX. Τετράγωνον. Hinc in Apocalypſi XXI, 16. Καὶ ἡ πόλις τετράγωνος κεῖται, καὶ τὸ μῆκος αὐτῆς τοσοῦτόν ἐστιν ὅσον καὶ τὸ πλάτος. At quia רְבִיעִית alias conſtanter *quartam* partem, vel annum ſignificat (vid. e. c. Exod. XXIX, 40. Levit. XIX, 24. XXIII, 13. Nehem. IX, 3. al.) ideo Coccejus haec verba ita interpretatur: *quadrantem* auferetis *cum ablatione ſanctitatis ad poſſeſſionem urbis. Ablationem ſanctam* vocat portionem ſacerdotum et Levitarum ſimul, vs. 18. Haec tota portio habet 20000 calamos latitudinis. Hujus ergo *quadrans ſ. quarta pars* ſunt 5000 calami, qui vs. 15. aſſignantur *urbi* (לָעִיר), et hic *in poſſeſſionem urbis*, uti ſequitur, אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר, quae verba tamen Noldius in *Concordantt. Particular.* p. 41. edit. Tymp. cum his, quae praecedunt, ſic interpretatur: „*Quadratam* offeretis oblationem ſanctam *ad* poſſeſſionem urbis, i. e. *una cum* poſſeſſione civitatis," ut Thren. III, 41. *Attollamus cor noſtrum* אֶל־כַּפַּיִם, *una cum manibus ad Deum*, et in Nota 290. addit, interpretari et Kimchium noſtra verba עִם אֲחֻזַּת הָעִיר *cum poſſeſſione urbis*, et Jarchium vocare hoc *quadratum*, מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים

לכהנים וללוים ואל אחזת העיר, *aggregatam ex oblatione sancta, Levitis et sacerdotibus* destinata, *et ex possessione urbis.* „Rectissime," inquit Noldius, „nam textus loquitur de area quadrata, ex XXV mille cubitis in se ipsos ductis. Nempe ex *longitudine*, 25 millium, et latitudine separationis sacerdotum 10 millium, Levitarum Sanctuario ministrantium totidem, et urbis cum pomoeriis 5 millium, summa *latitudinis* XXV mill. Quare male Piscator: *praeter possessionem civitatis.* Nam (praeterquam quod אֶל pro *praeter* sit inusitatum), si demas latitudinem urbis, *quinque millium;* relinquetur *parallelogrammon oblongum*, non quadratum; *scilicet*, ex ducta longitudine XXV millium, in residuam latitudinem, XX millium. Etiam hallucinantur, qui cum Chaldaeo, Luthero, aliis, exponunt per לְאַחֲסָנַא קַרְתָּא, *in possessionem civitatis.* Nam תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ (sacerdotum et Levitarum) contradistinguitur *fundo urbis*, tanquam sacrum profano vs. 15. Unde *separatio* illa sancta, *in possessionem civitatis* nullo modo potest ingeri." Simili ratione Gussetius in *Commentarr. Ling. Hebr.* p. 96. edit. Lips. „אֶל refert *accessionem ad* rei caput Ezech. XLVIII, 20. אֶת־תְּרוּמַת אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר *elevationem sanctitatis adjunctam ad agrum urbis.* Sic debet *additionis* sensu accipi ad unum totum conficiendum, nam vs. 21. conjunguntur, לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר, *ad elevationem sanctitatis et ad agrum urbis*, ita ut hae simul ut portio una opponantur *residuo*, הַנּוֹתָר dicto." *Quadratum*, non *quadrantem*, ut Coccejus; nomine רְבִיעִית intellexit quoque Hieronymus, cujus haec sunt ad h. l. verba: „Sicut diximus de operibus civitatis, sic illud breviter perstringendum est, quod omnes primitiae sanctuarii et possessio civitatis pariter supputata per quadrum continent millia ducenta quadraginta sex et partem tertiam. Si enim viginti quinque millia calamorum, qui senos cubitos habent et palmum unum,

faciunt

faciunt noſtra, id eſt, Romana, ſexaginta et unum millia et ſexcentos ſexaginta ſeptem paſſus; nulli dubium eſt, haec in quadruplum ſupputata, ſuperiorem efficere numerum."

21. וְהַנּוֹתָר *Reliquum autem*, ſive, *quod ſupereſt* extra quadratum Thrumae, verſus orientem et occidentem, inter terram tribus Judae et Benjamin, vs. 22., cf. vs. 15. 18. לַנָּשִׂיא *Pro principe*, vid. not. ad XLV, 7. מִזֶּה וּמִזֶּה *Hinc et iſthinc*, i. e. ab oriente et ab occidente, XLV, 7. לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ *Ad* ſ. *juxta ſacram portionem* ſacerdotum et Levitarum, vs. 18. 20. וְלַאֲחֻזַּת הָעִיר *Et ad poſſeſſionem urbis*, vs. 20. 21. אֶל־פְּנֵי Nempe *ante*, XLI, 4. 12. 15. 25. חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף *Viginti quinque millia* calamorum in latitudine, vs. 8. תְּרוּמָה Totius *ſeparatae portionis*, vs. 8. 20. עַד־גְּבוּל קָדִימָה *Usque ad terminum orientalem* deſcriptum XLVII, 18. וְיָמָּה *Et verſus occidentem*, vs. 10, 17. עַל־פְּנֵי וגו׳ *Ante* XXV *millia* Trumae in latitudine. עַל גְּבוּל יָמָּה *Ad terminum occidentalem*, de quo ſupra XLVII, 20. Particulam עַל h. l. pro עַד poſitam eſſe, obſervat Jarchi, et illa ipſa legitur in pluribus codd. Kennicottianis atque de-Roſſianis, nec non ad marginem Bibliorum, quae a. 1518. Venetiis prodiere. לְעֻמַּת חֲלָקִים *Juxta partes* Judae et Benjamini, vs. 22., ſcilicet *quod reliquum eſt*, הַנּוֹתָר, ab initio verſus repetendum. Cf. vs. 18. XLV, 7. לַנָּשִׂיא Id, inquam, *principis* erit, vs. 22. וְהָיְתָה *Ut ſit*, vel, *ita erit*. תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ Vid. vs. 10. 18. 20. וּמִקְדַּשׁ הַבַּיִת *Et ſanctuarium domus* ſ. *templi*, XLVII, 1. בְּתוֹכוֹ *In medio ejus;* incluſum nempe ab oriente et occidente haereditate principis; cf. ſupra vs. 8. 10. Sic Jarchi: „Omnia iſta erunt in medio poſſeſſionis principis."

Hieronymus: „De hoc principe supra [XLV, 7.] plenius disputatum est, et quod tantum solus acciperet, quantum una tribus: nunc autem aliud discimus, quod ex cunctis tribubus quicquid reliquum fuerit, hic solus accipiat, ut nulla tribus sit, quae principi dona non offerat, non aliunde, sed ex primitiis, quae templo, et sanctuario, et delegatis urbis partibus serviunt. Hoc est enim quod dicit: *e regione*, sive *contra faciem viginti quinque millium primitiarum usque ad terminum orientalem, sive usque ad terminum maris*, ut sint primitiae [הַתְּרוּמָה] inter septem et quinque tribus, et in ipsis primitiis civitas et suburbana ejus, et in medio civitatis sanctuarium templi."

22. וּמֵאֲחֻזַּת הַלְוִיִּם *A possessione quoque Levitarum*, vs. 13. וּמֵאֲחֻזַּת הָעִיר *Et a possessione urbis*, vs. 15. 20. 21. Verba, quae sequuntur, בְּתוֹךְ אֲשֶׁר לַנָּשִׂיא, יִהְיֶה legenda sunt in parenthesi: (id, *in medio ejus, quod est principis, erit*, scilicet ut dictum jam est vs. 21.). בֵּין גְּבוּל יְהוּדָה Quod est *inter terminum Judae*, vs. 7. וּבֵין גְּבוּל בִּנְיָמִן *Et inter terminum Benjamin*, vs. 13. Jarchi: „Omnis latitudo portionis, quae est inter duas istas tribus, Judae scilicet a parte septentrionali, et Benjaminis a parte meridionali, erit principi." Hieronymus: „Sed et de possessione Levitarum et de possessione civitatis quicquid reliquum est, principi deputabitur: eritque pars extrema septem tribuum vicina primitiis et civitati et templo in tribu Juda, et pars extrema quinque tribuum eodem jure quo supra in tribu Benjamin, ipsa extrema pars ad principem pertinebit. Ex quo Scripturae sanctae sacramenta miranda sunt, et cogitanda magis, quam eloquio proferenda. In priori enim divisione terrarum trans Jordanem per Moysen duabus tribubus Ruben et Gad et dimidiae tribui Manasse

Manasse terra divisa est [Num. XXXII.], intra Jordanem autem per Josue filium Nun, et Eleazarum filium Aaron, Judas possedit ab Austro, et Ephraim et Menasse tribus dimidia ab Aquilone [Jos. XIII, 5. XV, 2. seqq.]. Postea vero de Silo missis exploratoribus per singulas tribus, et descriptione terrae allata ad Josue et Eleazar [Jos. XVIII, 1. seqq.), Benjamin juxta Judam ab Austro, et juxta Ephraim et dimidiam tribum Manasse accepit possessionem. Secunda tribus Simeon hereditatem accepit in tribu Juda, ut impleretur quod scriptum est de Levi et Simeon [Genes. XLIX, 7.]: *Dividam eos in Jacob, et disperdam eos in Israel:* Tertia, Zabulon, Galilaeam accepit, in qua est mons Thabor. Quarta, Issachar, ubi est Jezrael, usque ad Jordanem. Quinta, Aser, usque ad montem Carmelum, qui imminet mari magno, Tyrumque et Sidonem. Sexta Nephtalim, in Galilaea usque ad Jordanem, ubi Tiberias, quae olim appellabatur Chenereth. Septima, Dan, usque Joppen. Quum haec se ita habeant, et inter priorem tribuum descriptionem, et quae nunc habetur, tanta diversitas sit; hoc consideremus, quomodo et in praesenti descriptione et praeterita inter tribum Juda et Benjamin urbs et templum collocatum sit. Et in priori quidem descriptione Judas erat ab Austro, et Benjamin ab Aquilone; hic vero e contrario fit, ut Judas sit ab Aquilone, et Benjamin ab Austro, post quem secundus est Simeon, tertius Issachar, quartus Zabulon, quintus Gad, quinque videlicet tribus, sicut in consequentibus dicitur."

23. Diviserat supra vs. 1—7. terram a parte aquilonari, ibique septem constituerat tribus, incipiens a Dan, usque ad Judam, a cujus sorte incipit spatium illud viginti quinque mille calamorum, de quo proxime. Postquam vero medium illud spatium in varios dominos

ac ministeria divisit, ad aliarum tribuum sortitionem progreditur. Et ducit sortes ab ea regione, unde superiores, nempe ab orientali ad occidentalem plagam, eo namque tendit longitudo terrae. וְיֶתֶר הַשְּׁבָטִים *Porro quod ad reliquas tribus* attinet, nempe meridionales, cf. not. ad vs. 1. בִּנְיָמִן אֶחָד *Benjamin una* tribus, s. portio erit, vid. not. vs. 1. seqq. Ea tribus olim in distributione a Josua facta accepit terram inter tribum Juda et filios Josephi (Jos. XVIII, 11.), hic vero inter *Thruma* s. ablationem sacram et tribum Simeon ponitur, coll. vs. 24. Idem observandum de sequentibus, vid. quae ad vs. 22. ex Hieronymo attulimus.

27. „Illud breviter attendendum in extrema quinque tribuum, tribum *Gad*, quae in priori descriptione fuit trans Jordanem, poni in eam partem, quam prius Judas tenuit, ad plagam videlicet Austri.“ Hieron.

28. De תָּמָר et nominibus, quae sequuntur, vid. not. ad XLVII, 19. Pro עַל הַיָּם in duobus Kennicotti codd. עַד־הַיָּם, *usque ad mare*, legitur, quod et LXX. expresserunt. In paucis aliis codd. אֶל־הַיָּם, *ad mare*, exstat, quod forsan et Chaldaeus legit, qui לְיַמָּא vertit.

29. זֹאת הָאָרֶץ *Haec est terra*, cf. Num. XXXIV, 2. 12. 13. Deuter. XXXIV, 4. אֲשֶׁר־תַּפִּילוּ *Quam jacta sorte dividetis*, vid. XLV, 1. מִנַּחֲלָה *De haereditate;* nam tota terra, inquit Coccejus, est haereditas, sed ea non tota sorte distribuitur tribubus, quia in ea est *ablatio*, תְּרוּמָה. Sed in aliquot codd. legitur בְּנַחֲלָה, *in hereditatem*, quod et veteres expresserunt. לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל Singulis *tribubus Israelis*, vs. 19. 31. וְאֵלֶּה מַחְלְקֹתָם

מַחְלְקוֹתָם *Et hae* ſunt *diviſiones* ſ. *diſtributiones earum* tribuum, vel *eorum* Iſraelitarum, cf. Joſ. XI, 23. XII, 7.

30. תּוֹצְאֹת הָעִיר *Exitus*, i. e. portae *urbis*, cf. XLII, 11. מִפְּאַת צָפוֹן *A latere ſeptentrionali*, ut etiam orientali, vs. 32., auſtrali, vs. 33. et occiduo vs. 34. חֲמֵשׁ מֵאוֹת וגו׳ *Quatuor millia quingenti* calamorum *menſura* erit, vs. 33., uti jam ſupra vs. 16. dictum eſt. Cf. Jerem. XXXI, 38. 39. 40., ubi ſimiliter urbi futuro tempore reſtaurandae ſpatium aſſignatur multo majus, quam quo olim patuit.

31. „Nunc ſcribitur per ſingula latera, id eſt, per undecim millia paſſuum et octoginta quinque paſſus ternas fuiſſe portas [שְׁעָרִים], quas Aquila, Symmachus et Theodotio διεξόδους, LXX. διεκβολὰς vocant; nos interpretati ſumus *egreſſus* et *exitus* civitatis." Hieron. In enumeratione portarum, quae ſingulae de tribubus Iſraelitarum ſunt denominatae, incipere Noſter videtur ab occidentali angulo lateris ſeptentrionalis, progreſſus verſus ortum, meridiem et occidentem. Imitatus eſt hunc locum Joannes Apocal. XXI, 12. ſeqq. שַׁעַר יְהוּדָה *Porta Judae* media inter portam Rubenis et portam Levi. Sic etiam poſt Rubenem in Moſis verbis noviſſimis Juda ponitur et deinde Levi, Deut. XXXIII, 6. 7. 8. Quia autem tribum Levi hic ceteris duodecim tribubus adnumerat; ideo ſequenti verſu pro *Manaſſe* et Ephraim una porta *Joſephi* reperitur. Sic Deuter. XXXIII, 13.

32. Pro וְשַׁעַר יוֹסֵף ſine copula priori nomini praepoſita (quae et vs. 31. 33. 34. ante nomina tribuum deficit), שַׁעַר יוֹסֵף in nonnullis codicibus legitur, pro-

 bante

bante de-Rossio. Nec exprimitur copula ab ullo veterum.

34. שַׁעֲרֵיהֶם *Portae eorum*, Israelitarum, vel Gad, Ascher et Nephtali. Sed in uno codice Kennicottiano et in alio quodam de-Rossii legitur שְׁעָרִים, quod et a LXX. cod. Romani, et a Syro Hexaplari expressum. Similiter sine suffixo pronomine, sed praemissa copula וּשְׁעָרִים unus codex Kennicottianus, LXX. codic. Alex., Arabs, et Syrus, sed hi posteriores praeposito numero שְׁלשָׁה, quod in hebraeo sequitur.

35. סָבִיב שְׁמֹנָה עָשָׂר אָלֶף *Circuitus*, totus ambitus erit *octodecim millium* calamorum, qui numerus exsurgit ex quatuor lateribus urbis 4500 calamorum in unam summam ductis, vid. vs. 16. et 30. seqq. Est itaque *diameter* urbis *trium*, et *perimeter* sive totus ambitus, *undecim* aut *duodecim* circiter *milliarium Germanicorum*; Cujus mensurae vix quarta pars fuit circuitus Hierosolymae sub templo secundo; ejus enim totus ambitus XXXIII. stadiis finiebatur secundum JOSEPHUM *de Bello Jud.* L. V. Cap. IV. §. 3. Τῆς πόλεως δὲ, inquit, ὁ πᾶς κύκλος σταδίων ἦν τριάκοντα τριῶν. Idem Libro I. *contra Apionem* §. 22. T. II. p. 456. edit. Haverc. ex Hecataeo haec affert: Μία δὲ πόλις ὀχυρὰ πεντήκοντα μάλιστα σταδίων τὴν περίμετρον, ἣν οἰκοῦσιν ἀνθρώπων περὶ δώδεκα μυριάδες. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Ἱεροσόλυμα. Sed major haud dubie ipsius Josephi fides est. Apocal. XXI, 16. civitati assignatur amplitudo 12000 stadiorum. וְשֵׁם־הָעִיר מִיּוֹם יְהוָה שָׁמָּה *Nomen vero urbis illius*, novae Hierosolymae, adhuc describtae, *a die* s. *tempore* illo, quo restaurata fuerit, erit: *Jehova ibi* scil. habitat, coll. Joel IV, 20. וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן *et Jova habitat in Zione.* Sed Chaldaeus nostra verba ita vertit: וּשְׁמָא דְקַרְתָּא דְמִתְפָּרֵישׁ מִיּוֹמָא דִי יַשְׁרֵי יְיָ שְׁכִינְתֵיהּ תַּמָּן

וְשֵׁם *Et nomen civitatis declarabitur a die, quo habitare fecerit Dominus majeſtatem ſuam ibi.* Quod Jarchii ita explicat: „Ac ſi diceret: non alio urbs illa nomine vocabitur, niſi nomine primo, quod ipſa habuit a die, qua ligavit Abrahamus filium ſuum, Iſaacum; (illud videlicet habebit) nomen, quod ipſe ei impoſuit, יִרְאֶה *videbit* [Geneſ. XXII, 8.], quod ſi jungas nomini שָׁלֵם [quo jam Melchiſedeci aetate urbs ea fuit appellata, Geneſ. XIV, 18.], prodibit יְרוּשָׁלֵם." Cf. de commentitio hoc urbis Hieroſolymitanae etymo *Joſephum Gorionidem* p. 709. edit. Goth., et Breithaupti ibidem notam. LXX. noſtrum locum ita reddunt: *καὶ τὸ ὄνομα τῆς πόλεως, ἀφ' ἧς ἂν ἡμέρας γένηται, Κύριος ἐκεῖ ἔσαι τὸ ὄνομα αὐτῆς.* Pro שָׁמָּה legerunt שְׁמָהּ, *nomen ejus*, quomodo et recentiores nonnulli Judaeorum pronunciare jubent. Vid. Huetii *Demonſtrat. Evangel.* p. 630. edit. Lipſ. Quaſi hoc dicat vates, urbis nomen futurum eſſe *Jova.* Nec aliter verba hebraea cepiſſe videtur Syrus: ܘܫܡܗ ܕܡܕܝܢܬܐ ܘܡܢ ܝܘܡܬܗ ܡܪܝܐ ܢܩܪܝܗ̇ *Nomen autem urbis* quod attinet, *inde a diebus ejus Dominus vocavit eam.* Genuinum ſenſum ſolus ex veteribus expreſſit Vulgatus: *Et nomen civitatis ex illa die: Dominus ibidem.* Ad quae Hieronymus: „Nomen quoque ipſius civitatis nequaquam erit, ut prius, Hieroſolyma, quae interpretatur *viſio pacis*, ſed *Adonai ſama*, quod in Latinum ſermonem vertitur *Dominus ibidem*, quia recedet numquam ab ea, ut a priori populo ante deceſſit, ſed aeternam habeat poſſeſſionem." Eodem prorſus modo et Kimchi hunc locum interpretatur. Imitatus noſter vates eſt Jeſajam, qui de urbe futuro tempore reſtituenda: וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָֹה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל *Appellabunt te Jovae urbem, Sionem Sancti Iſraelis.* Nec non Jeremiam, qui XXXIII, 16. de felici futuro aevo ita: *Illa tempeſtate ſervabitur Judaea,*

 tuteque

tuteque deget Hierosolyma, וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ יְהוָה צִדְקֵנוּ *eaque hoc nomine vocabitur: Jova justitia nostra.* Cf. Ps. XLVI, 6. Ab Ezechiele sua mutuatus est Joannes Apocal. XXI, 2. 3. Καὶ ἐγὼ Ἰωάννης εἶδον τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν, Ἱερουσαλὴμ καινὴν, καταβαίνουσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἡτοιμασμένην ὡς νύμφην κεκοσμημένην τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς. Καὶ ἤκουσα φωνῆς μεγάλης ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λεγούσης· Ἰδὲ, ἡ σκηνὴ τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ σκηνώσει μετ' αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ λαοὶ αὐτοῦ ἔσονται, καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔσται μετ' αὐτῶν, Θεὸς αὐτῶν.

EXPLICATIO ICHNOGRAPHIAE

TEMPLI, AB EZECHIELE DESCRIPTI.

H I K L Murus exterior univerſum templi aedificium et atria ambiens, cujus ſingula latera ad quatuor coeli plagas quingentorum calamorum longitudinem habuerunt, Cap. XL, 5. XLII, 5—20.

A Cellae ſive thalami (תָּאִים) utrinque tres ad dextram et ſiniſtram uniuscujusque portae, XL, 7. 10. 21. 29.

I Limen portae interioris, quae in atrium patuit, XL, 6.

m n o p Atrium exterius, de quo XL, 17—19.

⊙ Aditus ab oriente, quo per ſcalas ad ſuperiora aedificiorum conclavia perveniri poterat, XLII, 9.

☾ Adſcenſus aedificii auſtralis in fronte orientali (☿), cujus gradus ducebant in ambulationem mediam ſuperiorem, XLII, 12.

M N O P Atriola caminata, de quibus XLVI, 21—24.

V Scala, quae ad aedificium cubiculorum ducebat, de quo XLII, 1. ſeqq.

Z Aedificium cubiculorum, de quo XLII, 1.

W Aditus ad ſacerdotum coenacula, XLVI, 19.

E Culina ſacerdotum, XLVI, 20.

D Coenacula ſacerdotum, XLII, 13.

B *) Cella facerdotum aedis curam gerentium, XL, 45.

C Cella facerdotum habentium arae procurationem XL, 46.

EE Maris aenei in templo Salomoneo locus, 1 Reg. VII, 23—26.

DD Altare holocauftorum, Ariel dictum, XL, 47. XLIII, 13—17.

r s Latitudo frontis templi centum cubitorum, XLI, 14.

oo q Longitudo templi centum cubitorum, XLI, 13.

oo pp Latus templi occidentale, 75 cubitorum latitudine, XLI, 12.

CC Veftibulum templi, XL, 48.

BB α β γ δ Templum ipfum f. Sanctum, XLI, 2. feqq.

AA Sanctum Sanctorum, XLI, 4.

HH Tabulata templo ipfo adhaerentia, undique per aedis ambitum trina alia aliis impofita, XLI, 6. 7.

F Spatium inter parietem templum ambientem et tabulata, XLI, 10.

---

*) Chalcographi errore areae illi, quae areae litera C fignatae a finiftra eft, E litera infcripta cernitur, quae in B eft mutanda.

EMENDANDA.

Pag. 108. Lin. 3. pro حُجُبٌ lege عُجُبٌ
— 132. — 15. — et — Sed
— 185. — 21. — בְּלִבוֹ — בְּלִבִּי
— 245. — 15. — reperiuntur — reperiatur
— 246. — 16. — vulgaris — vulgari
— 283. not. lin. 5. — *Nefibia* — *Nefibin*
— 297. — 17. — metaphoriae — metaphorice
— 458. — 10. — Ex — En
— 494. — 12 repetitum vocabulum: omnibus, eft delendum.
— 588. Notae ad vs. 8. haec adde: Integer hic verfus omittitur in pluribus Kennicotti atque de-Rosfii codicibus, neque eum exprefferunt LXX. Vulgatus et Syrus. „Eundem," inquit Hubigantius, „nos uncinis includimus, ut omittendum. Nam quatuor haec priora verba וימר את אלם השער otiofe iterant initium verfus 9, haec autem tria pofteriora, מהבית קנה אחד, etiam otiofe finem verfus 7. Utraque pugnant cum verfu 9, et cum fequentibus in numero cubitorum, pugnant etiam ipfa fecum, cum veftibulo portae unum tantum calamum asfignant."
— 649. Lin. 7. pro veteribus lege veteribus
— 660. — 14. dele vocabulum: eft